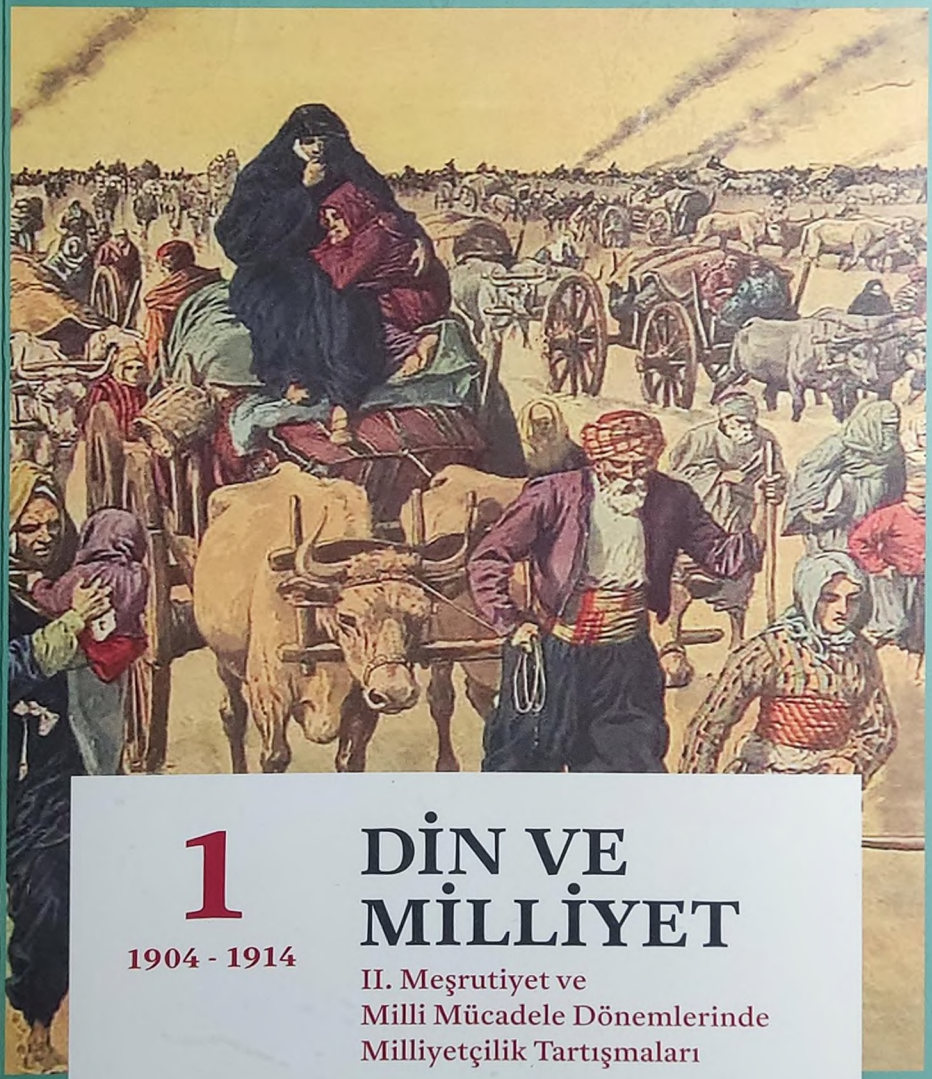

1

1904 - 1914

DİN VE MİLLİYET

II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Milliyetçilik Tartışmaları

İSMAİL KARA
ABDÜLKERİM ASILSOY

DERGÂH

DİN VE MİLLİYET

II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemlerinde Milliyetçilik Tartışmaları

I

1904 - 1914

Hazırlayanlar
İsmail Kara
Abdülkerim Asılsoy

DERGÂH

DERGÂH YAYINLARI 1037

Çağdaş Türk Düşüncesi 89

Sertifika No 49170

ISBN 978-625-8437-81-2

1. Baskı Nisan 2023

Kapak Tasarımı
Ayşe Nurgül Kabasakal

Sayfa Düzeni
Ayten Balaç

Baskı
Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.
2622. Sok. No: 6/13
Bağcılar/İstanbul
Tel: (212) 446 05 99

Matbaa Sertifika No 52729

Dergâh Yayınları
Mimar Sinan Mah. Selamiali Efendi Cad.
No: 13/A 34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: (216) 391 63 91-93
www.dergah.com.tr/bilgi@dergahyayinlari.com

Din ve Milliyet'*in yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.*

İSMAİL KARA

1955 yılında Güneyce/Rize'de doğdu. Güneyce İlkokulu'ndan mezun oldu (1965). İstanbul İmam Hatip Okulu'nu (1973), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü (1977) ve İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü (1986) bitirdi. Uzun yıllar Dergâh Yayınları'nda editörlük ve yayın yöneticiliği, Ste. Pulcherie Fransız Kız Ortaokulu'nda din dersi öğretmenliği (1980-1995) yaptı. "İslâmcılara Göre Meşrutiyet İdaresi 1908-1914" başlıklı teziyle siyaset bilimi doktoru, ardından 2000'de doçent, 2006'da İslâm Felsefesi profesörü oldu. 1995 yılından itibaren çalıştığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2015'te emekliye ayrıldı. 2017-2020 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi'nde hocalık yaptı. Halen İstanbul Zaim Üniversitesi'nde öğretim üyesidir.

Çalışma alanı çağdaş Türk düşüncesi ve çağdaş İslâm düşüncesidir.

Bazı çalışmaları: *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi-Metinler/Kişiler* (3 C.: 1, 1986; 2, 1987, 3, 1994), *İslâmcıların Siyasi Görüşleri* (C. I, 1994; C. II, 2019), *Şeyhefendinin Rüyasındaki Türkiye* (1998), *Amel Defteri* (1998), *Biraz Yakın Tarih Biraz Uzak Hurafe* (1998), *Kutuz Hoca'nın Hatıraları-Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası* (2000), *Bir Felsefe Dili Kurmak-Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi* (2001), *Güneyce-Rize Sözlüğü-Bir Doğu Karadeniz Köyünün Hafızası ve Nâtıkası* (2001), *İslâm Siyasî Düşüncesinde Değişme ve Süreklilik-Hilafet Risâleleri* (6 C. 2002-2014), *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri* (2003), *Sözü Dilde Hayali Gözde* (Portreler, 1, 2005), *Bir Eğitim Tasavvuru olarak Mahalle-Sıbyan Mektepleri* (Ali Birinci ile, 2005), *Aramakla Bulunmaz* (2006), *Hanya/Girit Mevlevihanesi-Şeyh Ailesi Müştemilatı Vakfiyesi Mübadelesi* (2006), *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm* (C. I, 2008; C. II, 2016), *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz - Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not* (2011), *Nurettin Topçu-Hayatı ve Bibliyografyası* (2013), *Müslüman İstanbul'a Mahsus Bir Gelenek: Mahya* (2016), *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak-Çağdaş Türk Düşüncesinde Din Siyaset Tarih Medeniyet* (2017), *Zafer Değil Sefer* (2018), *İsyan Ahlâkı Peşinde: Nurettin Topçu Albümü* (2018), *Ahmet Hamdi Akseki* (Rabia K. Gündoğdu ile, 2 C., 2019), *Dağ ne Kadar Yüce Olsa* (Portreler 2, 2020), *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklâl Marşı* (2021), *Ahmet Cevdet Paşa'nın Layihaları* (A. Zeki İzgöer'le, 2021), *Sahaflar Kitabı: Son İstanbullu Sahaflarla Konuşmalar* (Fulya İbanoğlu ve Filiz Dığıroğlu ile, 2022), *İçimden Geçen Günler* (2022), *Sessiz Yaşadım -Matbuatta Mehmet Âkif- 1936 - 1940* (Fulya İbanoğlu ile, 2023).

ABDÜLKERİM ASILSOY

1972 İstanbul/Eyüp Sultan'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra aynı üniversitenin Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü'nde sosyoloji anabilim dalında yüksek lisansını ikmal etti. Yine Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih anabilim dalında Fuad Köprülü'nün ilmi hayatı, tarihçiliği ve fikirlerini konu edinen çalışmasıyla doktora derecesi aldı. 2006-2010 yılları arasında Bilim ve Sanat Vakfı'nda Osmanlıca Seminerleri verdi. 2008-2011 yılları arasında da İstanbul Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümünde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 2010 yılından bu yana Kırklareli Üniversitesi Tarihi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik hayatı devam etmektedir. Akademik çalışmalarını geç dönem Osmanlı entelektüel hayatı üzerine sürdürmektedir.

SUNUŞ

Bu çalışmanın hikâyesi 35-40 yıl öncelerine kadar gidiyor. *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*'nin metinleri üzerine çalışmaya başladığımda kitaba alacağım mütefekkirlerin temsil gücü yüksek metinleri arasında diğer fikir akımlarına mensup kişilerle, milliyetçilik konusu dahil, girdikleri münakaşa yazıları yahut karşılıklı tenkitleri de vardı. Ayrıca İslâmcılık içinde de kuvvetli bir tür milliyetçilik damarı mevcuttu. Buna millet ve milliyeti din öncelikli, bir dine mensubiyet merkezli olarak anlamak ve açıklamak da diyebiliriz; Türk, Müslüman-Türk demekti zaten[1].

Seçerek almaya çalıştığım bu içiçe geçmiş metinlerin ve oralarda serdedilen fikirlerin bağlamının tam olarak anlaşılabilmesi için onların etrafında cereyan eden tartışmaların ve tenkitlere kaynaklık eden yazıların da bir şekilde verilmesi, en azından özetlenerek künyelerinin zikredilmesi gerekiyordu. Nitekim 1986 ve 1987 yıllarında basılan *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*'nin iki cildinin eklerinde bu türden metinlere yer verilmişti. Fakat tahmin edilebileceği üzere bunlar "zaruret" sınırları içinde ve farklı bir bağlamda kalmıştı.

1 Kronolojik olarak birbirini takip eden, bazan içiçe geçen İttihad-ı Osmanî (Osmanlıcılık), İttihad-ı İslâm (İslâmcılık) ve İttihad-ı Etrâk (Milliyetçilik-Türkçülük) siyaset, düşünce ve hareketlerinin herbiri aynı zamanda gittikçe daireleri daralan ve mütecanislik-homojenlik arayışları açısından ağırlık noktaları (Osmanlı, İslâm, Türk) değişen bir tür milliyetçilik hareketi olarak yorumlanabilir. Sadece İttihad-ı Etrâk (Milliyetçilik-Türkçülük) kademesini milliyetçilik olarak düşünmek hiçbir şekilde doğru ve yeterli açıklayıcılıkta olmamakla beraber belki bu hat üzerinde kuvvetlenen laik-seküler milliyetçilik boyutuna dikkat çekmek bakımından anlamlı olabilir. Cumhuriyet devrinde bazı milliyetçilikler arasındaki ayrımlar da daha ziyade bu çerçevede vücut bulacaktır.

Daha önemli bir husus var(dı); bizim şimdi İslâmcılık, Türkçülük-Milliyetçilik, Batıcılık (ilaveten Osmanlıcılık, Adem-i Merkeziyetçilik, İştirakiyyun/Sosyalizm...) diye kolayca çerçeveleyip keskin hatlarla birdiğerinden ayırdığımız fikir akımları ve hareketler, Cumhuriyet ideolojisinin katılaştırdığı üzere/kadar birbirinden kopuk, bütünüyle birbirine muarız, apayrı ve karşıt düşünceler halinde vücut bulmamış ve yollarına böyle devam etmemişlerdi. Hem kronolojik hem de muhteva ve kaynaklar, arayışlar, aktörler itibariyle aralarında yakınlıklar, tedahüller olmuştu, vardı. Birbirinin içinden çıkmış, birdiğerinden etkilenmiş akraba fikirler ve hareketler de denebilirdi bunlara. Zaten aynı coğrafyada, aynı kültür havzası içinde yaşıyor, aynı problemlerle boğuşuyor, "devleti ve dini kurtarmak" başta olmak üzere benzer meseleleri anlamaya ve çözmeye çabalıyorlardı.

Bu sebeple aralarındaki farklılıklar ve mesafeler kadar benzerliklere ve yakınlıklara da yoğunlaşan bir usulle yapılacak araştırmalar belki daha bütünlüğü olan çerçeveler çizebilir, daha imkânlı yorumlar yapabilirdi.

İlave olarak bütün bu fikrî çabaların ve hareketlerin bugüne intikal eden, halen yaşayan farklı tarafları ve açılan mesafeleri kadar ortak, benzer yönleri de olduğu için bu problem aktüel bir mesele olarak da görülmeyi gerektirmekte ve öncesiyle irtibatları kurularak ele alınmayı hak etmektedir.

*

Metinlere nüfuz ettikçe giderek daha derinliğine farkına varacağım bu problemler, tedahüller ve sorulara denk düşen yazılar, risâleler bana –Hilafet, Meşrutiyet, Cihad metinleri-risâleleri gibi başka dosyalar yanında– aynı zamanda bir milliyetçilik metinleri havuzu ve ilaveten Batıcı aydınların geniş mânada dîn ve İslâm-Müslümanlık hakkındaki yazılarına, risâlelerine dair dosyalar hazırlama fikrini de kuvvetli bir şekilde vermiş oldu. Akabinde bu mücavir dosyalarla da uğraşmaya, risâle, fotokopi ve notlar almaya, bazılarını daktilo etmeye başladım. Doğrudan bu konuyla alakalı (şimdi metinlerini bu çalışmaya da aldığımız) bazı değerlendirme ve neşirler de yaptım[2]. Şu ana kadar 6 cildi yayınlanan *Hilafet Risâleleri*'nin ilk hazırlıkları da yaklaşık aynı zamanlarda başlamıştı.

Beşir Ayvazoğlu 1990'lı yılların ikinci yarısında Türkçülük-Milliyetçilik düşüncesi için bir antoloji çalışması yapmaya niyetlendiği zaman epeyice bir kısmı daktilo edilmiş, risâle, yazı fotokopisi ve künye notlarından müteşekkil kabarık bir

2 Babanzâde Ahmet Naim'in *İslâmda Dava-yı Kavmiyet* risâlesi (kısmen) ile Ahmet Ağaoğlu'nun ona cevabı "İslâmda Dava-yı milliyet" makalesi, ikincisi Ekler'de olmak üzere *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*'nin, 1986 yılında basılan ilk cildinde yer almıştı. Ayrıca metinlerini de veren iki değerlendirme yazısı yayınladım: "İslâmcılarla Türkçüler arasında bir milliyetçilik tartışması", *Tarih ve Toplum*, V/28, Nisan 1986, s. 48-55; "Osmanlıcılarla Türkçüler arasında

dosyayı kendisine zevkle ve heyecanla vermiştim. Ne yazık ki Beşir Bey bir miktar yol aldıktan sonra bu çalışmadan vaz geçti ve benim dosyamı da iade etti[3].

2008 yılının sonlarında daha da gelişmiş olan bu dosyayı, birlikte fahri olarak Osmanlıca düşünce tarihi metinleri dersleri yaptığımız talebe arkadaşlardan ikisine, Abdülkerim Asılsoy ve Serhat Aslaner'e, beraber hazırlayıp neşretmek için neler yapacağımızı da konuşarak teslim ettim. Serhat arkadaşımız kısa bir zaman sonra İngilizcesini geliştirmek üzere ABD'ne gidince dosyanın ağırlıklarından erken kurtuldu, dönünce de tekrar başına iş açmadı. Arada kendi akademik çalışmaları, hususi meşgaleleri ve bazı rahatsızlıklarıyla boğuşan Abdülkerim arkadaşımız ise uzun zamana yayarak da olsa dosyadan kopmadı, benim tesbit edip epeyice bir kısmını da daktilo ederek (o zamanlar bilgisayar yoktu!) kendisine verdiğim metin ve künyelerle yetinmedi, yeni taramalar yaptı, benim de bilmediğim yeni bazı metinler buldu, dahası Meşrutiyet devri sınırlarını aşarak Milli Mücadele dönemini de içine alacak şekilde alanı birkaç yıl daha genişletti. Akabinde metinleri bilgisayara aktardı, eşi Hümeyra hanımla mukabele ettikten sonra da bana gönderdi. Ben de tamamını zaman zaman asıllarına da bakarak baştan sona okudum, tashih ve redakte ettim, konuyla ilgileri az olduğu için bazı metinleri çıkardım, bazı metinlerin dahil edilmesini teklif ettim (ilk dosyamızda şiir hiç yoktu meselâ). Böylece hacimli birinci cilt, 1904-1914 yılları arasındaki, az bir kısmı edebî metin olmak üzere 105 adet yazıyı-risâleyi kronolojik olarak ihtiva edecek şekilde vücut bulmuş oldu[4].

bir milliyetçilik tartışması"; *Tarih ve Toplum*, V/30, Haziran 1986, s. 57-62 (bu iki yazının gözden geçirilmiş halleri *Din ile Modernleşme Arasında* kitabına girmiştir). 1933 telif tarihli ve eski harfli yazma halinde duran Hüseyin Kâzım Kadri'nin *Ziya Gökalp'in Tenkidi* adıyla neşrettiğimiz kitabı da bu arayışların ve yoklamaların bir ürünü sayılır; İstanbul, Dergâh Yay., 1989, gözden geçirilmiş 2. bs., İstanbul, Dergâh Yay., 2018, 160 s. Bu vadide şimdilik son çalışma: "*İslâmda Dava-yı Kavmiyet*'in esas meselesi ne idi?", *Babanzâde Ahmet Naim Hayatı Eserleri Fikirleri* kitabı içinde, ed. M. Cüneyt Kaya-İsmail Kara, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2018, s. 191-215.

3 Beşir Bey'den sonra Dücane Cündioğlu'nun da, planlamasını ve bibliyografik künye çalışmalarını birlikte yaptığımız Osmanlıların son dönemlerinden başlayarak 1928'e, Harf Devrimi'ne kadar neşredilmiş Mantık metinlerini kronolojik olarak hazırlama-yayınlama çalışmasından vaz geçmesi benim için iki önemli alanın terkedilmesi mânasına gelmişti. Halbuki Çağdaş Türk Düşüncesinin sarahate ve vuzuha kavuşması için bu türden metin neşirlerine ziyadesiyle ihtiyaç vardı. Bugün de ziyadesiyle var.
Bu vesile ile Mahmet Kaplan'ın akademisyen talebeleriyle birlikte hazırladığı, 6 cildi neşredilebilen *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* çalışmasının, İnci Enginün'le Zeynep Kerman'ın onu bir ileriye taşıyan yayınlarının da Çağdaş Türk Düşüncesi ve konumuz olan milliyetçilik zaviyesinden önemlerine işaret edelim.

4 Kitabın ilk iki metnini oluşturan Mehmet Emin Yurdakul'un 1900 baskı tarihli iki şiiri istisna

(Metinlerin epeyice bir kısmını daha önce görmüş ve okumuş olmama rağmen kronolojik olarak okumanın ve takibin meselenin siyasî-fikrî bazı inceliklerini, üslup ve konum farklılıklarını, konjonktürel ağırlık noktası kaymaları, nihayet değişme-kopma noktalarını ve zamanlarını görmek bakımından çok önemli ipuçları sunduğunu konunun doğrudan ilgililerine bir daha hatırlatmak isterim).

*

Milliyetçilik-Türkçülük düşüncelerinin ve hareketlerinin ilk nüveleri, ilk tezahürleri (başka bir adlandırma ile "erken Türk milliyetçiliği") elbette 1904 yılında ortaya çıkmıyor. Nitekim hâlâ sahasında kıymetli bir çalışma olan David Kushner'in *The Rise of Turkish Nationalism, 1876-1908* kitabı (Londra, Frank Cass, 1977)[5], alt-başlıktaki tarih aralığından da anlaşılacağı üzere ilk metinlerin, ilk fikirlerin ortaya çıkışını 1876'ya, Sultan Abdülhamit'in iktidara geliş senesine, belki 93 Harbi'ne, 1877-1878 yıllarında cereyan eden ve çok büyük kayıplara, göçlere sebebiyet veren Osmanlı-Rus Savaşı'na, onun ardından gelen "sıkılaşma", mütecanisleşme arayışlarına çekmektedir. Halbuki daha genel tasnifler üzerinden bakıldığında 1876 olsa olsa Osmanlıcılık (İttihad-ı Osmanî) fikriyatından İttihad-ı İslâm fikriyatına, tabiri caizse Osmanlı milliyetçiliğinden İslâm milliyetçiliğine geçiş yıllarına işaret edecektir.

Yusuf Akçura'nın 1904 yılında yazıp Kahire'de neşredilen *Türk* gazetesinde yayınladığı ve bizim de –Mehmet Emin Yurdakul'un daha önce yayınlanan iki şiirinden sonra– ilk (üçüncü) metin olarak kitaba aldığımız *Üç Tarz-ı Siyaset*'in,

> "(...) Türkleri birleştirmek politikasının tatbikindeki müşkilât-ı dahiliye, İslâm siyasetine nazaran ziyadedir. Her ne kadar Garp'ın tesiriyle Türkler arasına efkâr-ı milliye girmeye başlamış ise de yukarıda söylendiği gibi, bu vâkıa henüz pek yenidir. Türklük efkârı, Türk edebiyatı, Türkleri birleştirmek hayali henüz yeni doğmuş bir çocuktur. (...) Hülasa öteden beri zihnimi işgal edip de kendi kendimi ikna edecek cevabını bulamadığım sual yine önüme dikilmiş cevap bekliyor: Müslümanlık [İttihad-ı İslâm], Türklük [İttihad-ı Etrâk] siyasetlerinden hangisi Devlet-i Osmaniye için daha nâfi ve kâbil-i tatbiktir?"

tesbit ve sorusuyla bitmesi de buna işaret etmektedir. Akçura'nın bu metnine cevap ve tenkit olarak kaleme alınan, iki Jöntürkün, Ahmet Ferit Tek ve Ali Kemal'in yazıları

edilirse, milliyetçilik tartışmalarının "meşrutiyet"ini 1904 yılında, *Üç Tarz-ı Siyaset* yazısının ve tenkitlerinin, Jöntürklerin firar ettikleri yerlerden biri olarak Kahire'de, *Türk* gazetesinde neşredilmesiyle başlatmış oluyoruz. Bunun sebebi sadece ilk önemli tartışma olmasından değil, Yusuf Akçura'nın yanında bu tartışmaya katılanlardan ikisinin; Ali Kemal ve Ahmet Ferit Tek'in II. Meşrutiyet'ten sonra da milliyetçilik konusunda etkili isimler olarak sahada yer almalarıdır.

5 Türkçe tercümesi: *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908*, çev. Ş. S. Türet-R. Ertem-F. Erdem, İstanbul, Kervan Yay., 1979.

da Türklük-Türk milliyetçiliği fikrinin İttihad-ı Osmanî ve İttihad-ı İslâm fikirlerine göre ne kadar yeni-yabancı ve bu bakımdan siyaseten, dinen ve kültürel olarak ne kadar tehlikeli ve tedirginlik verici bir mahiyette karşılıklar bulduğunu gösteriyor.

Bununla beraber Türk matbuat hayatının, özellikle de halka intikal etmeye başlayan gazeteciliğin gelişmesi, ulaşım-iletişim imkânlarının artması, modern eğitim kurumlarında Türkçe eğitiminin inkişafı, memuriyetler için Türkçenin daha fazla aranması, Türkçe ve ecnebi dillerde Türkçe dilbilgisi kitaplarının, Türklerle ilgili risâlelerin neşredilmesi, ders kitaplarıyla, Encümen-i Daniş teşebbüsleriyle ve basınla birlikte sade ve "herkes" tarafından "kolay" anlaşılır Türkçe arayışlarının kuvvetlenmesi, önce "Osmanî" sonra "Türkî" başlıklarıyla hacimli Türkçe sözlüklerin telifi ve neşri, Avrupa'da Türkolojinin gelişmesi[6], İstanbul'un sade bir Türkçe neşriyatla bütün Osmanlı coğrafyasına ve Rusya Müslümanlarına ulaşma arayışları ve zaruretleri... gibi gelişmeler, talepler, hadiseler, muharrik sebepler "erken milliyetçilik" için kuvvetli bir zemin ve teşvik-tahrik alanı hazırlamıştır.

Yine de II. Meşrutiyet'in ilânıyla ve siyasî-toplumsal şartların daha elverişli ve tahrik edici olmasıyla birlikte, öncesine göre farklılıklar arzedecek şekilde çeşitlenerek ve ivme kazanarak başlayan, hemen teşkilatlanmaya doğru giden[7], Balkan Savaşlarının ardından (1912) yeni bir başlık olarak ve açıktan Turan'ı, İslâmiyet öncesi Türk unsurlarını zikretmeye cesaret edecek kadar kuvvetli bir seviyeye çıkan, *Türk Yurdu* başta olmak üzere müstakil yayın organlarına kavuşan milliyetçilik-kavmiyetçilik (hatta cinsiyet: ırkçılık) düşünceleri, hareketleri ve tartışmalarının yeni bir

6 Polonya asıllı mühtedi Mustafa Celaleddin Paşa'nın, erken Türk milliyetçiliği metinlerinden kabul edilen "mübeşşir" eserinin 1876 yılında ve Fransızca olarak *Les Turcs Anciens et Modernes* (Kadim ve Modern Türkler) adıyla İstanbul'da basılması ve Sultan Abdülaziz'e ithaf edilmesi payitahtın, belki sarayın ve üst bürokrasinin bu konulardaki yeni siyasetlerine ve aktif hareketlerine de işaret ediyor olmalıdır.

7 II. Meşrutiyet'in ilânının üzerinden henüz birbuçuk sene gibi kısa bir zaman geçmişken İstanbul'da kurulan Türk Derneği, her ne kadar ilk maddesinde "sırf ilim ile uğraşır" bir cemiyet olduğunu ifade etse de hemen ikinci maddesinde faaliyet alanları ve uzanmayı düşündüğü coğrafyalar ve konular itibariyle milliyetçilik istikametinde çalışacağını açıkça ortaya koymaktadır:
"1. "Türk Derneği" adlı merkezi İstanbul'da olmak üzere sırf ilim ile uğraşır bir cemiyet kurulmuştur.
2. Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'âl, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atîkasını, tarihini, lisanlarını, avam u havas edebiyatını, etnografya ve etnolocyasını, ahval-i ictimaiye ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp taraştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmektir". Türk Derneği ve Türk Ocağı'nın nizamnameleri bu cildin sonunda Ek metin olarak verilmiştir.

merhaleye ve muhtevaya intikal ettiği rahatlıkla söylenebilir. Siyasî şartların, matbuat hayatının köklü bir değişikliğe uğraması ile "hürriyet" ortamı da bu süreçleri besleyecek, Yeni Osmanlılarda ve İkinci Jöntürk hareketinde içiçe olan İslâmcılık, Milliyetçilik, Batıcılık düşünceleri arasındaki mesafeleri de artıracak, ayrıca seküler milliyetçiliklerin önünü açacaktır[8].

Paralel bir gelişme olarak Türk Derneği, ardından Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı gibi müstakil kurumsallaşmaların ve *Türk Derneği Dergisi* ve *Türk Yurdu* mecmualarının güçlü bir şekilde ortaya çıkması da doğrudan bu yeni süreçlerle ve ayrışma/kendini ayrıştırma temayülleriyle alakalıdır.

Başlıklar üzerinden bile olsa kitaba aldığımız yazıların kronolojik akışı gözden geçirildiğinde, II. Meşrutiyetten sonra ilk tartışma alanına giren yeni milliyetçilik konusunun Araplarla Türkler (Osmanlılar) arasında cereyan ettiği görülecektir. Artık bu Araplar sadece Arap milliyetçiliğini başlatan gayrımüslim Araplar değil aynı zamanda Müslüman Araplardır. Metinlerin satıraralarından anlaşıldığı kadarıyla bu beklenmedik gelişme ziyadesiyle tedirginlik doğurmuş ve tepkiler çekmekle kalmayarak tehditkâr tarafı üst düzeyde farkedilmiş ve Osmanlı Devleti'nin hem kültürel olarak hem de nüfusları itibariyle iki büyük Müslüman unsurunun/"millet"inin aralarının bulunması için ciddi gayretler gösterilmesine sebebiyet vermiştir. Bunu 1910 yılında vukubulan Arnavut İsyanı'na Arnavut Müslümanların da destek vermesi takip edecektir. Kronolojik olarak bakıldığında bu iki hadisenin seküler milliyetçilik arayışlarını bilerek bilmeyerek kuvvetlendirdiği görülecektir. (Bu süreçlerin hemen hepsinde tahrik edici yahut yönlendirici güçlü bir unsur olarak dış etkileri ve müdahaleleri de takip etmek zarureti var).

Mehmet Akif'in 1912, 1913 yıllarında yayınladığı şiirlerinde bu tedirginliği ve parçalanma, dağılma endişesini en üst düzeyde görmek mümkündür; ona göre böyle giderse zaten kültürel olarak birbirinden ayrı olmayan devlet ve hilafet, hatta din ortada kalmayacaktır:

"Arnavutluk" ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Arabın Türke; Lazın Çerkese, yahut Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti telîn ediyor Peygamber.

8 Ziya Gökalp'in 1913-1914 yıllarında neşredilen, tamamını bu çalışmaya aldığımız *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak* yazıları, hiyerarşiyi değiştirmekle beraber bir şekilde bu içiçeliği açıkça vurgulayan son metinlerden sayılır. Kendisi de bir on yıl sonra *Türkçülüğün Esasları*'nda karar kılacaktır.

En büyük düşmanıdır ruh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâma sokan kaltabanın!
(...)
Artık ey millet-i merhûme, sabah oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
Dinle Peygamber-i zîşânın ilâhî sözünü.
Türk Arabsız yaşamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir!
Arabın, Türk ise hem sağ gözü hem sağ elidir.
Veriniz başbaşa... Zira sonu hüsrân-ı mübîn:
Ne hilâfet kalıyor ortada billâhi ne din!

Millet (ve ümmet), kavim, cins (ırk) kavramlarının yeniden ele alınıp tarif edilmeye çalışıldığı bu süreçte[9] Osmanlı/Osmanlılık vurguları görünür şekilde zayıflarken milletle din, Türkle İslâm/Müslümanlık arasındaki kuvvetli kültürel ve fiilî ilişkiler, irtibatlar, içiçelikler canlı ve hararetli bir şekilde müzakere edilecektir[10]. "Din ve Milliyet/Din-Milliyet" başlıkları da buradan doğuyor. Bir başka şekilde söylersek, gayrımüslim nüfusun azaldığı/ayrıldığı, Arap ve Arnavutlarda olduğu gibi gayrıtürk Müslüman unsurların da milliyetçilik-ayrılıkçılık düşüncelerine kapıldığı bir ortamda yeni homojenleşme (mütecanisleşme) ve millet tanımı daha fazla Türk üzerinden ve daralmış (bir tarafıyla mütecanisleşmiş) coğrafya-vatan ile yapılacaktır. Fakat bu Türk esas itibariyle Müslüman Türktür. Çünkü "millet" İslâm ve Osmanlı-Türk kültüründe din üzerinden tanımlanan bir kavramdır ve Batı dillerindeki *nation*'un karşılığı millet değil kavimdir. Tarihî ve kültürel kökleri, kullanımları olmakla beraber[11] nisbeten yeni bir kavramsallaştırma olan "Müslüman Türk" veya Türkle Müslümanın daha bir eşitlenmesi o dönemde aynı zamanda güçlü bir toplumsal karşılığa da işaret etmektedir. Bu sebeple Balkanlar'dan, Adalar'dan, Kafkaslar'dan gelen ve ırken (ve bazan lisanen) farklı birçok unsur veya Kürtlerde, Anadolu'daki Araplarda veya Doğu Karadeniz'deki Rumca konuşan mahallerde olduğu gibi Türkçeden başka bir dil kullanan kavimler Müslüman oldukları için "Müslüman Türk" dairesine ve tanımına dahildir.

Yaygın olmamakla beraber açık veya örtük olarak yürüyen önemli müzakere sorularından biri İslâmdan bağımsız, Müslüman olmayan bir Türk ve Türk milleti

9 Kavramsal değişmeleri takip için şu çalışmaya bakılabilir: İsmail Kara, "*İslâmda Dava-yı Kavmiyet*'in esas meselesi ne idi?", *Babanzâde Ahmet Naim Hayatı Eserleri Fikirleri* kitabı içinde, s. 191-215.

10 Süleyman Nazif ve Ali Kemal gibi güçlü Osmanlı savunucularının metinlerinde milliyetçilik Türk-Müslüman-Osmanlı üçlüsü ve birlikteliği üzerinden dile getirilecektir.

11 Balkanlar'da ihtida eden gayrımüslimler için "Türk oldu" ifadesinin kullanılması bunun en yaygın örneklerinden biri olmalıdır. Fakat bu kullanım Balkanlar'la sınırlı değildir.

tanımının, diyelim ki lisan (Türkçe) ve çok daha zayıf olarak cins-ırk üzerinden yapılması imkânının olup olmadığıdır[12]. Bu çizgiye seküler milliyetçilik hattı denebilir. ("Dili dilime, dini dinime" uyana Türk demek bir hiyerarşi bozulmasına mı yoksa yumuşak bir ara çözüme mi işaret eder sorusu da ortadadır. Bizde milliyetçilik hareketlerin, biraz da işin tabiatı icabı sekülerleşmeyi getirirken aynı zamanda, belki zaruri olarak yeni bir dinîleşmeyi, din-milliyet birlikteliğini kuvvetle davet etmesi bu yüzdendir)[13]. Artık Turan'ı telaffuz etmeye başlayan Ziya Gökalp'ın 1913 yılında kaleme almaya başladığı yazılarında *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak* başlıklarını çatışan kavramlar olarak değil de birbirlerini tamamlayan ayrılmaz unsurlar olarak şerh ve takdim etmeye çalışması bu bakımdan anlamlıdır. Yine de Türk Ocağı kurumsallaşmasının ve *Türk Yurdu* dergisinin dili (lisanî Türkçülüğü) öne çıkaran seküler milliyetçilik damarını kuvvetlendiren fonksiyonlar icra ettiği rahatlıkla söylenebilir. Kitapta yer alan Yusuf Akçura'nın ve Ahmet Ağaoğlu'nun yazılarında bu hususlar ve süreçler rahatlıkla takip edilebilir.

Bunların yanında ve paralelinde milliyetçilik-kavmiyetçilik tartışmalarına siyasî-dinî birliği dağıtıcı, Müslümanlar arasındaki ittihad ve uhuvveti bozucu ve Osmanlı Devleti'ni, İslâm âlemini kuvvetten düşürücü, düşmanların içimize soktuğu, İslâmî ilkelerle uzlaştırılması mümkün olmayan bir düşünce ve hareket (ihtilaf, iftirak, nifak ve şikak, tefrika, fitne...) olarak gören, meseleye esas itibariyle bu açıdan bakan birçok Müslüman aydın da vardır. Hususen *Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad* mecmuası çevresinin ısrarla savunduğu bu görüş milletle İslâm/Müslümanlık arasında kuvvetli bağlar kurarken karşı çıktıkları milliyetçiliği İslâmın reddettiği kavmiyetçilik ve asabiyetçilik olarak tanımlamaktadır. Babanzâde Ahmet Naim Bey'in 1913 tarihli *İslâmda Dava-yı Kavmiyet* yazı-risâlesinin, adındaki "kavmiyet" dahil ana meselesi budur. Onlar sadece "kavmiyet davası"na düşen Türklere (Türkçülere) değil kavmiyetçilik yapan Araplara, Arnavutlara... da aynı mantıkla hitap etmektedirler.

Fakat hilafet, meşrutiyet, cihad, şeriat-kanun, kadın, maarif, ahlâk, dayanışma... gibi konularda hayli aktif, cesur ve üretken olan ilmiyenin ve tasavvuf-tarikat çevrelerinin milliyetçilik tartışmalarında önemli bir yer tut(a)mamış olması dikkat çekici bir durumdur. Niçin böyle olmuştur acaba? Meseleyi önemsemedikleri veya

12 Bu soru 1924 sonrası itibariyle İslâmı, en yumuşak tabirle paranteze almaya çalışan Cumhuriyet ideolojisinin örtmeye, paranteze almaya çalıştığı ama bildiği bir soru/ndur. Ayrıca nüfus mübadelesinde olduğu gibi fiilen kabul edip uyguladığı bir hususdur. Bu mühim mesele bugün de bütün muğlaklığı ve problemleriyle Türkiye'nin önünde durmaktadır.

13 Mustafa Kemal Paşa'ya nisbet edilen "Kendini Türk hisseden Türktür" ifadesi de hiçbir şeyi açıklamayan, ancak hissiyat düzeyinde işleyen, siyasî ve sloganik muğlak bir beyan kabul edilebilir.

gelişmelerin önemini kavrayamadıkları söylenebilir mi? Doğrusu bu soruların müzakereye ihtiyacı var. Benzer bir durum İslâmcı aydınların meseleyi ağırlıklı olarak birlik-tefrika-fitne-dağılma üzerinden tartışmalarında da vardır.

*

Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin milliyetçilik arayışlarını ve tezahürlerini de bir şekilde belirleyecek yahut hazırlayacak bir genişliğe, yayılmaya, etkinliğe ve derinleşmeye doğru hareket edecek olan II. Meşrutiyet dönemi milliyetçilik tartışmaları dinî, siyasî ve kültürel karşılıkları ve neticeleri de olan arayışlar, müzakereler ve bazan sert ve kıyıcı tartışmalardır. Onun için batılılaşma süreçlerinin, Çağdaş Türk Düşüncesi ve dilin sadeleşmesi ve imlâ başta olmak üzere Çağdaş Türk Edebiyatı sahalarının birçok meselesiyle doğrudan irtibatlıdır. Bu genişleme ve yayılma aynı zamanda tartışmaların sertleşmesine de sebebiyet vermiş, siyasî, kültürel ve dinî tedirginlikleri artırmış, tenkit-cevap-karşı cevap şeklinde sürüp giden uzun metinlere, müstakil risâlelerin telifine kaynaklık etmiştir.

Bununla beraber uzun süren savaş yılları sebebiyle, Milli Mücadele yılları dahil olmak üzere millet-milliyet kavramlarının dinî muhtevası güçlü ve önde kalmış, hatta böyle olması için gayret sarfedilmiştir. 1912-1922 yılları arasında resmi belgeler ve yazışmalar dahil birçok metinde dinî-millî ayrımı yoktur ve ikisi birdiğerini içermektedir[14]. Kısmen bahsettiğimiz üzere bunun kavramsal ve kültürel zemini de hazırdır. Seküler milliyetçiliğin tekrar güçlenmesi, dinle milliyetin arasına mesafeler konması için Lozan ve Cumhuriyetin ilânının sonrasını beklemek gerekecektir. *Türkçülüğün Esasları* kitabının 1923 tarihli olması bu açıdan da bir tesadüf değildir.

*

Aslında bütün bu süreçleri ve ana kavramları ve istikametleri tasvir ve tahlil etmek için eserin baş kısmında yer alacak iki giriş metni yazmayı düşünmüştük. Fakat ciltlerin hacmi çok büyüdüğü için şimdilik bundan vazgeçtik. Belki metin neşriyatı tamamlandıktan sonra ayrı bir çalışma olarak o araştırma ve tahlil metinlerini de yayınlamak kısmet olur.

Ben şimdilik bu kadarla iktifa edeyim. Sözü birlikte çalıştığımız talebem ve meslektaşım Abdülkerim Asılsoy'a, teşekkürlerimle birlikte bırakıyorum. O size kitabın hem kendi cephesinden hikâyesini hem de yayına hazırlama çalışmalarımızın öncelik ve prensiplerini yazacaktır. Bu çalışmanın Çağdaş Türk Düşüncesi ve hususen Türk milliyetçiliği araştırmaları, müzakereleri ve değerlendirmeleri için yeni ve ciddi

14 1921 Şubatında, Milli Mücadele devam ederken yazılan İstiklâl Marşı üzerinden millet ve milliyet kelime-kavramlarının yoğun dinî muhtevası meselesini yakın tarihiyle birlikte ele alan bir çalışma için bk. İsmail Kara, *Bir Düşünce Tarihi Metni Olarak İstiklâl Marşı*, İstanbul, Dergâh Yay., 2021, s. 49-71.

katkılar verecek tarzda tedavüle girmesi temennilerimizin başında geliyor. Çünkü metinlerin çoğu bugüne kadar görülmemiş ve değerlendirilmemiş, kronolojik ve mukayeseli olarak ele alınmamış metinlerdir. İnsan, "keşke Soğuk Savaş döneminin bittiği bir ortamda uluslararası uyarılmışlıkların da etki ve itkisiyle etnisite ve kimlik tartışmalarının yepyeni fakat hayli zayıf ve memleketimizin gerçeklerinden, birikiminden uzak bir veçheye büründü(rül)ğü zamanlarda Türk aydınlarının, akademisyenlerin ve siyasetçilerin elinin altında böyle bir birikim olsaydı" demekten kendini alamıyor. İlim, fikir ve sanat ortamlarının, kurumlarının hayli zayıfladığı ve meselesiz hale geldiği bir vasatta olsaydı bir işe yarar mıydı sorusunun da tam karşılığı yok. Ama ümit var. Hep olacak...

Gayret bizden tevfik elbette O'ndandır. Değerlendirme ve tenkit de sizden olsun.

Bulgurlu, 20 Aralık 2022
İSMAİL KARA

*

2008 yılı Aralık ayının son günleri... Doktora tezim henüz bitmiş, İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki misafir öğretim üyesi olarak verdiğim dersler daha yeni başlamıştı... Hastalığım ben farkında olmasam da devam etmekte... Hangi gündü maalesef not etmemişim. Bir gün İsmail Bey Serhat arkadaşımızla birlikte Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki odasına bizi çağırdı. Mesleki olarak ilgi alanımıza girdiğinden bahisle kendisinde öteden beri biriktirdiği ve çalıştığı bir dosyanın olduğunu; ilgilenirsek o dosyayı bize verebileceğini söyledi. Tabii ki çok heyecanlanmıştık, heyecanlanmıştım. O gün dosyayı incelemek üzere emanet aldık ve ayrıldık. Düzenli tutamadığım –hatta bölük pörçük demek daha doğru olur sanırım– günlük notlarıma göre dosyayı aldıktan sonraki buluşma 4 Mart 2009'da gerçekleşmiş. Biz karşılaştığımız ya da karşılaşacabileceğimiz muhtemel problemleri dile getirmiştik. İsmail Bey o toplantıda projeye ısınıp ısınamadığımızı da sormuştu; eğer ısınamadıysak bunu doğrudan doğruya kendisine hem de hiç çekinmeden söylememiz gerektiği yollu bazı ihtarlarda bulunduğunu da hatırlatıyorum; "Yapmak istemiyorum deme hakkına sahipsiniz, bundan dolayı ben üzülmem ama kabul ettikten sonra da bu işten geri dönmek yok ona göre, kendinizi tartın ve bir karara varın" dediğini de.

İsmail Bey'le birlikte çalışmanın zorluğunu tecrübe edenler bilir. Yapılan akademik çalışmaların vasatlığı karşısında çok kere serzenişte bulunduğunu yakından biliyorum. Acaba bizim yapacağımız çalışma hocanın takdirine mazhar olabilecek miydi? Bu endişemize rağmen hiç tereddüt etmeden hocamızın teklifini kabul ettik. (Benzer bir şeyi doktora konusu teklif edildiğinde de yaşamıştım; insan başına ne

geleceğini hiç bilmeden bu teklifleri bir anda kabul ediveriyor). Başlangıçta yola Serhat Aslaner arkadaşımla çıktık. Bize verilen dosyayı bir yandan incelemeye devam ediyor diğer yandan da metinleri yavaş yavaş dijital ortama aktarıyorduk. Bir süre sonra Serhat'ın, dil eğitimi için Amerika'ya, Princeton'a gideceği kesinleşince dosya ile tek başına ilgilenmek gibi ağır bir yükün altına girmiş oldum. Belki hayat gailesi, belki iç hesaplaşmalarım, belki de hastalığım... bilmiyorum zaman geçiyordu geçmesine ama dosya bir türlü şekle şemaile girmek hususunda yol katetmiyordu. İlk birkaç sene sadece metin taramakla meşgul olabildim.

Bir meseleye odaklanma problemi yüzünden epeyce bir zaman metinleri derinlemesine okumaktan uzak durduğumu anımsıyorum. İstesem de metinlerin muhtevasına nüfuz edemiyordum. Bu problem akademiye intisabın ilk yıllarında da devam etti; hatta bu sebebe mebni akademiden ayrılmayı bile düşündüm. Allahtan imdada talebeler yetişti... Kırık dökük de olsa taşrada vücut bulan eğitim hayatı kısmen derde derman oluverdi birden. Kırklareli Üniversitesi Tarih bölümündeki talebelerim sayesinde bu fikirden süratle uzaklaştım. Ne lise ne de fakülte yıllarında kendimi bir "hoca" olarak hiç mi hiç hayal etmemiştim; ama gelin görün ki sizden bağımsız bir kudret kendinizi layık görmediğiniz makam ve mevkilere sizi hayrete düşürerek getiriveriyor. Taşrada yeni bir bölümün ilk hocaları arasında olmanın getirdiği zorlukların yanında eş ve evlat olarak üzerinize düşen sorumluluklar da buna eklenince eserin ete kemiğe bürünme serüveni düşündüğümüzden çok daha uzun bir zamana yayıldı.

Bir süre sonra elimde birikmeye devam eden yazıların belli bir seviyeye geldiğini görünce bunları düzenleyip İsmail Bey'e vermeye karar verdim. Dosyanın bu halini ilk teslim edişim 2015 yılına tesadüf ediyor. Dergâh o tarihte hâlâ Cağaloğlu'ndaki yerinde. Bu ziyaretimde hocayı İhsan'la yayınlar üzerine bir meseleyi müzakere ederken hatırlıyorum. İkisi de ayakta, hoca ciddi ama sesi sert olmayan bir tonda muhatabına nasıl bir yol izlemesi gerektiğini anlatmaya çalışıyor. Ben ise gösterilen yere usulca, usûlünce yerleşiyorum... Dosya ile alakalı diğer bir görüşmeyi ise 2018 yılında Şehir Üniversitesi'nde hocanın odasında yaptık. Bu tarihte bile dosyanın neden hâlâ ilerlemediğini İsmail Bey'e anlattığım derhatır. Sağolsun bir kere bile bundan dolayı tekdir etmedi; her zaman teşvik ve desteğini gördüm diyebilirim.

Nihayet 2022 yılı başında dosyanın neredeyse tamamı tek bir word evrakı içinde bir araya toplandı ve yılın ortasında İsmail Bey'e teslim edildi. Teslim edildikten sonra bile milliyetçilik dosyasına birçok yazı daha girmeyi başardı. Metinler siz bitti deseniz de sökün etmeye devam ettiler; sanırım devam da edecekler... Lafı çok uzatmayayım.

2008 yılında hocamızdan aldığımız milliyetçilik dosyası benim şimdi bir iki kısa cümle ile anlatmaya gayret ettiğim ama hiç de kısa sayılmayacak yıllara yayılan taramalar neticesinde ciddi bir yekuna ulaştı; şimdi onun ilk semeresini alma vakti...

İsmail Bey'e vaki ziyaretlerimde hep "arkadaşların ileride neler yapacağını çok merak ediyorum" dediğine şahit olmuşumdur. Başlangıçta bu ifade ile bizim de yakından takip ettiğimiz önemli ilim adamlarını kastettiğini düşünmüştüm. Meğerse yanılmışım, o ifadenin aslında "biz"i, hususi ders halkasına katılan talebeleri, kendisinin muhtelif vesilelerle söz ettiği "yakın talebeleri"ni işaret ettiğini ben çok sonraları anladım. Umarım bu merak yerini ve karşılığını yaptıklarımızla buluyordur. Neyi ne kadar yaptık, yapıyoruz elbet bu ayrı bir konu ama İsmail Bey'in arzu ettiği değer ve mikdara ne kadar ulaştı, ulaştı mı, ulaşıyor mu?.. Benim açımdan bunlar tedirgin edici sorular. Bir "gelenek"in izini sürmek, bir hocanın etrafındaki ilim halkasına katılmak ve dahası bu halkayı uzun yıllar boyunca devam ettirmek, orada müzakere edilen meseleleri ele almak, işaret edilen ya da akla takılan soruların peşine düşmek, bir meseleyi, bir fikri takip etmek, mümkünse onu bir üst seviyeye çıkarmak vs...

Ben/biz bu ve bunun gibi pekçok ilmi meseleyi, tavrı İsmail Bey'in oluşturduğu ders halkasında öğrendim/k, öğrenmeye de öğretmeye de devam ediyorum/z. Sadece hoca-talebe ilişkisinin nasıl olması gerektiği fikrini bize aşılaması, bir üst seviyede göstermesi ve dahası bunun canlı timsalini teşkil etmesi bile başlı başına büyük bir hadise benim/bizim için. Kendisine ne kadar teşekkür etsem/k azdır. Hem bu eserin vücut bulması konusunda hem de sair çalışmalarımda gösterdiği rehberliği için kendisine medyun-ı şükranım.

Eseri hazırlamada izlenen usule gelince;

— Kitapta yer alan bütün köşeli parantezler "[]" hazırlayanların tashih, ilave vb. türünden müdahalelerini göstermektedir. Metinlerin asıllarında geçen normal veya köşeli parantezler ise ya çengelli parantez "{}" ya da tırnak işareti içinde verilmesi uygun bulundu.

— Esere alınan birkaç yazı (dizisi) sonra yapılan risâle halindeki neşirleriyle karşılaştırılmak suretiyle nihai halini aldı ve aralarındaki farklılıklar dipnotlarda gösterildi. Bu meyanda Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset", Ziya Gökalp'in "Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak", Ali Kemal'in "Cevabımız", Ahmed Ferid'in "Bir Mektup" ve Babanzade Ahmed Naim'in "İslâm'da Dava-yı Kavmiyet" makaleleri daha sonraki neşirleriyle karşılaştırılmıştır.

— Eserin mihver noktasını tartışma metinleri oluşturmakla beraber doğrudan tartışma metni olmayan milliyetçilikle alakalı birçok önemli makale ve az sayıdaki şiir de kitapta yer almaktadır.

— Bütün makaleler kronolojik sıra gözetilerek yerleştirilmiştir. Bir makaleye çıktığı günün hemen ertesinde cevap verilebildiği gibi seneler sonra cevabi yazı yazan düşünür de bulunduğundan tartışma metinlerini kronolojik sırayla vermeyi daha uygun bulduk.

— Makalelerin künyeleri herbir yazının sonunda verilmiştir. Birden fazla yazı halinde yayınlanan birbirinin devamı metinleri tek bir başlık altında birleştirmek/numaralayarak tek bir yazı halinde vermek takip açısından daha uygun olacağı için o yol seçilmiş ve her bir yazının sonunda künyeleri ayrı ayrı zikredilmiştir.

— Bu ilk cilt 1914 tarihli metinlerle sona eriyor. (Bu yılı tercih etmemizin sebebi I. Cihan Harbi'nin başlaması ve milliyetçilik düşüncesinin seyrinin de bir miktar değişmesidir). Mehmet Emin Yurdakul'un ilk yayınladığı şiirleri hesaba katmazsak bu cilt, Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı tartışma metniyle yani 1904 tarihiyle başlıyor. Bu makale aynı zamanda tartışma metinlerinin de ilkini teşkil etmektedir.

— Makalelerin yazarları için kısa biyografik bilgiler son cildin sonunda yer alacak. Fakat indekslerin her cildin sonunda yer alması uygun görülmüştür.

*

Kitabın bu ilk cildini hazırlarken özellikle iki arkadaşımın yardımını gördüm. Hem Serhat Aslaner'e hem de Ali Adem Yörük'e hassaten teşekkür ediyorum. Sağolsunlar... Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" metninin *Türk* gazetesinde neşredilen ilk halini bizimle paylaşan Faruk Deniz Bey'e ayrıca teşekkür ediyorum. Birkaç metnin temininde Ruhi Güler Bey'in yardımına müracaat ettik; sağolsun bizi geri çevirmedi. Kendisine müteşekkiriz. Galatasaray Üniversitesi Kütüphanesi personelinden ve aynı zamanda Milli Saraylar bünyesinde verdiğim Osmanlıca derslerine devam eden talebelerim İsmail Hakkı Bayraktar ile Huriye Çelebi'ye de bazı makalelerin temini hususunda gösterdikleri yardımlardan dolayı teşekkür ederim.

Maalesef eserin bu son halini görmeye ömrü vefa etmeyen pederim Mustafa Asılsoy'a vicahen teşekkür edememenin hüznünü yaşıyorum; pandemi beliyyesi zaten zor bir süreçti, covide yakalanarak aramızdan ayrılan babama Allah'tan rahmet dilemekten başka bir şey elimden gelmiyor. Ruhu şad olsun... Annem ise hâlâ hayatta ve başımızda... Hem annem Nermin Hanım'a hem de kardeşim Bilal'e bütün süreç boyunca verdikleri mânevi destek için şükran borcum var. İyi ki varlar...

Şimdi son bir teşekkür kaldı. Uzun ve bir o kadar yorucu ilmi mesai esnasında her daim yanımda olduğunu hissettiren, en zor anlarda bile desteğini hiçbir vakit esirgemeyen refikam Betül Hümeyra Hanımefendi hususi bir teşekkürü hak ediyor. Sadece manevi olarak değil; eserin ete kemiğe bürünmesinde de çok katkısı oldu. Sağolsun, varolsun... Ne desem, söylesem kifayet etmeyecek... Teşekkür ediyorum...

Gayret bizden tevfik O'ndandır.

Sağmalcılar, 20 Ocak 2023
ABDÜLKERİM ASILSOY

İÇİNDEKİLER

23 **DİN VE MİLLİYET**
II. MEŞRUTİYET DEVRİ MİLLİYETÇİLİK TARTIŞMALARI
25 **Anadolu'dan Bir Ses Yahut Cenge Giderken** / Mehmet Emin Yurdakul
27 **Yunan Sınırını Geçerken** / Mehmet Emin Yurdakul
28 **Üç Tarz-ı Siyâset** / Akçuraoğlu Yusuf
45 **[Akçuraoğlu'na] Cevabımız** / Ali Kemal
52 **[Üç Tarz-ı Siyaset'e Dair] Bir Mektup** / Ahmed Ferid [Tek]
62 **Mektub-ı Mahsus** / Hüseyinzâde Ali [Turan]
65 **"Ayın" Turanî İmzalı Mektuba Cevap**
67 **Millet ve Milliyet Bahisleri** / Babanzâde İsmail Hakkı
73 **Kavm-i Arap** / Uşşakîzade Halid Ziya [Uşaklıgil]
76 **Anâsır-ı Osmaniye'nin İttihadı** / Süleyman Nazif
79 **İttihad Yaşatır, Yükseltir - Tefrika Yakar, Öldürür** / Mehmet Akif [Ersoy]
84 **Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi-2**
İttihad-ı Anâsır Meselesi / Akçuraoğlu Yusuf
90 **[Hukuk Zaviyesinden Milliyet ve Kavmiyet Meselesi]** / Ali Şahbaz
94 **Arap İhvanımıza Bir Nasihatimiz** / Babanzâde Ahmed Naim
98 **Arap ve Türk**
100 **Millet-i Hâkime** / Hüseyin Cahit [Yalçın]
105 **Osmanlılık-1 - Arnavutlar** / Süleyman Nazif
109 **Türklük - Müslümanlık - Osmanlılık** / Hüseyin Cahit [Yalçın]
113 **Araplar ve Türkler [Şükrü Ganem'in Kitabı ve Mektubu Üzerine]**
116 **Araplar ve Türkler [Şükrü Ganem'in Mektubu ve *Tan* Gazetesi]** /
Hüseyln Cahit [Yalçın]
122 **Milliyet Meselesi** / Hüseyin Cahit [Yalçın]
125 **Araplar ve Türkler** / Halepli Emirîzâde Baha
126 **Araplar ve Türkler**
129 **Yine Panturanizm Ya kl "Akvâm-ı Türk'ün Birleşmesi"** / Ayın Elif [Ayaz İshakî?]
131 **Mühlm Bir Rükn-i İslâmiyet Hakkında Mütalaât** / Abdülgani Seni [Yurtman]

138 **Türklük Gayreti** / Ispartalı Hakkı
141 **Türk Derneği Beyannamesi**
143 **Türklük ve Türkler** / Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi
147 **Millet - Milliyet** / Mehmed Fahreddin
150 **Türklük Araplık Meselesi Var mı Yok mu!..** / Abdülgani Seni [Yurtman]
162 **Boşo Efendi'nin Fikri** / [Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi]
164 **Boşo Efendi'ye** / Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi
166 **Boşo Efendi'nin Cevabı Şehbenderzâde Ahmed Hilmi Bey'e** / Yorgo Boşo
170 **Osmanlılık ve İslâmiyet** / Ermenekli M. Safvet [Aysu]
174 **Akvâm-ı Osmaniye; Muvazene, İtilâf, İttihad** / Şeyh Mihridin Arusî [Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi]
177 **[Millet, Milliyet, Kürtler ve Ermeniler]** / Bediuzzzaman Said Nursî
186 **Türk Âlemi** / Ahmed Agayef
197 **Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri** / Akçuraoğlu Yusuf
204 **Osmanlılaştırmak** / Babanzâde İsmail Hakkı
207 **[Arnavutluk Yanıyor!]** / Mehmet Akif [Ersoy]
212 **Vatanperverlik** / Mustafa Haluk
221 **Mahabbet-i Irkiye** / Köprülüzade Mehmed Fuad
224 **[Panislâmizm, Panturanizm] Dersaadet'te Sebilürreşad Cerîde-i İslâmiyesine** / Boşnak İbrahim Alagiç
227 **İslâmiyet ve Türklük** / A. Süleyman
231 **Türklük** / Yusuf Akçura
240 **Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mani mi?** / İzzet Ulvî
242 **Osmanlılıkta Tefrika-i Milliyet** / [Çe. Şın. Ze. Çerkeşşeyhizâde Halil Halid]
244 **[Fikr-i Kavmiyyet]** / Mehmet Akif [Ersoy]
247 **Enzâr-ı Millete Siyonistlerin Nühûset Siyasetini Yine Türkler mi Çekecek?** / Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi
257 **Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar** / P. Risal [Tekin Alp/Moiz Kohen]
287 **Şark Meselesinin Türklüğe Göre Yeni Yüzü** / Şeyh Muhsin-i Fani [Hüseyin Kâzım Kadri]
292 **İkinci Fikir: Türk ve Türklük –Millî Meşrutiyet Fırkası Münasebetiyle–** / Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi
296 **Türk Milliyetperverliği** / Ahmed Cevdet
300 **[Uhuvvet, Tefrika ve Gayret-i Kavmiye]** / Mehmet Akif [Ersoy]
303 **[Uhuvvet-i İslâmiye ve Asabiyet Davası]** / [Babanzâde] Ahmed Naim
308 **Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe!** / Şeyh Muhsin-i Fânî [Hüseyin Kâzım Kadri]
311 **Türk ve Arap** / [Çerkeşşeyhizâde] Halil Halid
325 **Türk ve Arap**
328 **Meviza [Kavmiyet ve Tefrika]** / Mehmet Akif [Ersoy]
335 **Milliyet** / [Büyük Duygu]
337 **Türk - Türklerde Büyük Millî Dilek ve Osmanlılık** / Mehmed Şeref
347 **Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak** / Ziya Gökalp
393 **Ek 1 Mektuplar ve Cevaplarımız**
Türk Milliyeti, Türk Yurdu / He. Şın.
399 **Ek 2 Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak** / Ziya Gökalp
401 **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**

405 **Millîleşmek Emeli** / [Baha Tevfik]
408 **Türklük Duygusu** / [Büyük Duygu]
410 **Türklük - Müslümanlık** / Büyük Duygu
413 **Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair** / Akçuraoğlu Yusuf
420 **İslâmiyet Karşısında Milliyetler; Türklük** / Timurtaş [Ziya Gökalp?]
427 **Vatanperverlik** / [Edmond Demolins] [Tercüme:] Mim. Ali
429 **Vatanperverlik**
430 **Türklük, İslâmlık, Osmanlılık** / Köprülüzâde Mehmed Fuad
438 **Dârulfünûn-ı Osmanî Türk Tarih-i Medeniyeti Muallimi Ahmed Agayef Beyefendi'ye** / Süleyman Nazif
442 **Cengiz Hastalığı** / Süleyman Nazif
445 **Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Bey'e** / Ahmed Agayef
451 **Ahmed Agayef Beyefendi'ye** / Süleyman Nazif
468 **Cevaba Cevap** / Ahmed Agayef
482 **İtikadımca Vatanperverlik** / Abdullah Cevdet
486 **Bir Fâl-i Hayr - Türkler, Osmanlılar** / Ali Kemal
490 **Yeni Turan** / Halide Edib [Adıvar]
503 **Milli Edebiyat Meselesi** / Ali Canip [Yöntem]
520 **Son Darbe Karşısında Milliyet Kavgaları** / Mehmet Fahreddin
527 **Milliyet Duyguları** / Ali Kemal
531 **Telif-i Anâsır** / Ali Kemal
534 **Tefrit - İfrat** / Ali Kemal
538 **Fâl-I Hayr** / Ali Kemal [-Hamdullah Subhi Tanrıöver]
542 **Türkiya İçin Necat ve İ'tilâ Yolları** / Haşim Nahid [Erbil]
565 **Turan** / Ziya Gökalp
566 **Kızıl Elma** / Ziya Gökalp
580 **Ergenekon** / Ziya Gökalp
587 **Ey Türk Uyan** / Mehmet Emin Yurdakul
590 **Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset** / Tarhan [Ömer Seyfeddin]
607 **Kasdî Anlamamazlıklar** / Ömer Seyfeddin
612 **1329 Senesinde Türk Dünyası [Millî İntibah, Dinî İntibah, İktisad-ı Millî, Kadın Meselesi]** / A[kçuraoğlu] Y[usuf]
624 **İslâm'da Davâ-yı Kavmiyet** / Babanzâde Ahmed Naim
654 **"Kuvvetler ve Kıymetler" Felsefesi** / Rıza Tevfik [Bölükbaşı]
659 **Atâlet-i Fikriye** / Ali Kemal
663 **Türkler İçinde Millî Hareket** / Ahmed Agayef
667 **"Peyam"a Cevap** / [Akçuraoğlu Yusuf]
672 **Türk Yurdu'na Cevabımız** / Ali Kemal
680 **Millet ve Vatan** / Ziya Gökalp
684 **İslâmiyet'te Uhuvvet** / İbnurraif M. Satvet
687 **Türklük - Osmanlılık** / İsmail Gaspıralı
690 **İslâm'da Dava-yı Milliyet** / Ahmed Agayef

705 **EKLER**
707 **Ek 1 Türk Derneği Nizamnamesi**
710 **Ek 2 Türk Ocağı'nın Esas Nizamnamesi**

713 Dizin

DİN VE MİLLİYET

II. Meşrutiyet Devri Milliyetçilik Tartışmaları

1

ANADOLU'DAN BİR SES YAHUT CENGE GİDERKEN

Mehmet Emin Yurdakul

Yurdumun Koç Yiğitlerine[1]

Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur.
Sinem, özüm ateş ile doludur.
İnsan olan vatanının kuludur.
Türk evladı evde durmaz; giderim!

Yaradan'ın[2] kitabını kaldırtmam.
Osmancığın bayrağını aldırtmam.
Düşmanımı vatanıma saldırtmam.
Tanrı evi viran olmaz; giderim!

Bu topraklar ecdadımın ocağı.
Evim, köyüm hep bu yerin bucağı.
İşte vatan! İşte Tanrı kucağı!
Ata yurdun evlat bulmaz; giderim!

1 [Bu ithaf ifadesi ilk baskıda, *Türkçe Şiirler*'de yok.]
2 [*Türk Sazı*: "Muhammed'in".]

Tanrım şahid duracağım sözümde.
Milletimin sevgileri özümde
Vatanımdan başka şey yok gözümde.
Yar yatağın düşman almaz; giderim!

Ak gömlekle gözyaşımı silerim.
Kara taşla bıçağımı bilerim.
Vatanımçün yücelikler dilerim.
Bu dünyada kimse kalmaz; giderim!

Kaynak: Mehmet Emin Yurdakul, *Türkçe Şiirler*, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya, 1316 [1900], s. 37-38; *Türk Sazı*, s. 170-171.

2

YUNAN SINIRINI GEÇERKEN

Mehmet Emin Yurdakul

En güzel yüz bize çirkin, biz severiz; Türk yüzü.
En iyi öz bize fena, biz isteriz; Türk özü.
Milletimiz alkışlarız; anıldıkça "Türk" sözü.
Biz Türkleriz; biz bu kanla, biz bu adla yaşarız!

O ninnidir: Yine bugün bize söyler; "Söğüd"ü.
O dillerdir: Yine bugün bize verir; öğüdü.
Milletimiz çocuk idi; bu seslerle büyüdü.
Biz Türkleriz; düşmanlara yalın kılıç koşarız!

Hangi Türktür gerdenine urgan, kement durdurur?
Hangi Türktür mescidine çanlı kule kurdurur?
Milletimiz köle olmaz; böyle günde kim durur?
Biz Türkleriz; "Kızılırmak" olur böyle taşarız!

Kaynak: Mehmet Emin Yurdakul, *Türkçe Şiirler*, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya, 1316 [1900], s. 40.

3

ÜÇ TARZ-I SİYÂSET

Akçuraoğlu Yusuf

Memâlik-i Osmaniye'de, Garp'tan istifâza ile iktisâb-ı kuvvet[3] ve terakkî[4] arzuları uyanalı[5], belli başlı üç meslek-i siyasî tasavvur ve takip (*ebaucher*) edildi[6] sanıyorum: Birincisi Hükûmet-i Osmaniye'ye tâbi milel-i muhtelifeyi temsil ve tevhid ile bir "millet-i Osmaniye" vücuda getirmek; ikincisi hakk-ı Hilafet'in Devlet-i Osmaniye hükümdarında olmasından istifade ederek, bütün İslâmları hükûmet-i mezkûre idaresinde siyaseten birleştirmek (Frenklerin *Panislamisme* dedikleri); üçüncüsü ırk üzerine müstenit bir "Türk milliyet-i siyasiyesi" teşkil etmek.

Bu mesleklerden iki evvelkisinin bir zamanlar Devlet-i Osmaniye siyaset-i umumiyesine tesir-i mühimmi oldu; sonraki ise ancak bazı muharrirlerin yazılarında görüldü.

1

Millet-i Osmaniye vücuda getirmek arzusu pek âlî bir gâye-i hayalîye, pek yüksek bir ümide doğru teâlî etmiyordu. Maksad-ı aslî Osmanlı memleketindeki Müslim

3 [*T* (*Türk* gazetesi) "iktisâb-ı kuvvet: kuvvet kazanmak".]
4 [*T* + etmek]
5 [*T* + beri]
6 [*T* "tasavvur ve takip edildi: taslaklandı".]

ve gayrimüslim ahaliye aynı hukuk ve vezâif-i siyasiye bahş ve tahmil eylemek, böylece aralarında müsavat-ı kâmile husule getirmek, efkâr ve edyânca serbestî-i tâm vermek, işbu müsavat ve serbestîden istifade ederek, mezkûr ahaliyi aralarındaki din ve nesep ihtilafâtına rağmen yekdiğerine mezc ü temsil ile Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'ndeki Amerikan milleti gibi vatan-ı müşterekle birleşmiş bir milliyet-i cedîde, *Osmanlı milleti* meydana çıkarmak ve bütün bu müşkil ameliyatın neticesi olarak da, Devlet-i "Aliyye-i Osmaniye"yi şekl-i zâhirî-i aslîsiyle yani eski hudutlarıyla muhafaza eylemekti. Ekseriyeti İslâm ve bir kısm-ı mühimmi Türk olan bir devletin bekâ ve tezâyüd-i kuvvetinde, bilcümle Müslümanlar ve Türkler için faide olmakla beraber, bu meslek-i siyasî onlara doğrudan doğruya taalluk etmiyordu; bu cihetle hudud-ı Osmaniye haricindeki Müslümanlar ve Türkler bununla o kadar meşgul olamazlardı, mesele bir mesele-i mahalliye ve dahiliye[7] idi.

Millet-i Osmaniye ihdâsı siyaseti, ciddi olarak, Mahmud-ı Sânî zamanında doğdu.[8] Bu padişahın: "Ben tebaamdaki edyân farkını, ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim..." dediği meşhurdur. On dokuzuncu asr-ı milâdî ibtidâ ve vasatlarında bu siyasetin memâlik-i Osmaniye'de itibar kazanması, kâbil-i tatbik zannolunması tabiî idi: O zamanlar Avrupa'da milliyet efkârı Fransa İhtilâl-i Kebîri'yle, nesebî ve ırkî olmaktan ziyade, taleb-i vicdanîye müstenit Fransız kaidesini esas-ı milliyet[9] kabul ediyordu. Sultan Mahmud ve muakkipleri, iyice tefehhüm edemedikleri bu kaideye iğtirâren, ırk ve dini muhtelif[10] tebaa-i devleti, serbestî ve müsavat ile, emniyet ve mühâdenet-i mütekabile ile mezc ü terkip edip bir millet-i vâhide haline sokmanın imkânına inanıyorlardı. Avrupa'da milliyetler teşekkülü tarihinde görülen bazı misâller de itimatlarını arttırdı[11].

Filhakika Fransız milliyeti Cermen, Selt, Latin, Grek ve daha bazı nesillerin birleşmesinden husule gelmemiş miydi? Alman milliyetinde birçok Islav unsuru yutulmamış mıdır? İsviçre ihtilaf-ı ırk u dine rağmen bir millet değil midir?.. Muşârunileyhimin bu esnalarda bir vahdet-i siyasiye vücuda getirmeye çalışan Alman ve İtalyanların harekâtını da yanlış bir nazarla mesleklerinin doğruluğunu isbata hâdim vekâyiden addetmiş olmaları dahi, gayr-i muhtemel değildir.

7 [*T* "ve dahiliye" yok.]

8 Selim-i Evvel'e kadar bu mesleğin bazı Osmanlı padişahları tarafından bir tarz-ı tabiîde takip olunduğu iddia edilebilirse de, bu takip Avrupa taklidiyle olmayıp, belki vasat icabından ve İslâm'ın henüz iyice kökleşememiş olmasından neş'et eylemekte idi; binaenaleyh bahsi bizden hariçtir.

9 [*T* "milliyet" yok.]

10 [*T* "ırk ve dini muhtelif: muhtelifü'l-ırk ve'd-din".]

11 [*T* "arttırdı: arttırıyordu".]

Millet-i Osmaniye fikri en ziyade Âli ve Fuad Paşalar zamanında mer'î idi. Fransız kaidesinin, ârâ-yı ümmet (*plébiscite*) ile milletler teşkil etmenin resûlü Üçüncü Napoléon, bu Garplılaşmış paşalara kuvvetü'z-zahr oluyordu, Sultan Abdülaziz devrindeki Fransız-kârî ıslahat ve bu ıslahat(ın) timsâli olan Mekteb-i Sultanî, hep bu sistemin "*alamod*" olduğu zamanlar semerâtıdır.

Vaktâ ki milliyet kaidesi, Almanlar tarafından hakâyık-ı vekâyie daha karîb bir surette, milliyetlerin esası ırk olmak üzere tefsir olundu ve bu tefsirin galebesi demek olan [18]70-71 seferiyle Napoléon ve Fransa İmparatorluğu tekerlendi, işte o zamandan itibaren "millet-i Osmaniye" meslek-i siyasîsi, yegâne kavî müttekâsını zayi etmiş oldu.

Vâkıa Midhat Paşa, isimleri yukarıda geçen iki meşhur vezirin, bir dereceye kadar muakkibi idiyse de, Midhat'ın siyasî programı[12] onlarınkine nisbetle daha karışık ve pek serîü'z-zevâl olduğundan ve isr-i Midhat'ı takib-i dava eden şimdiki Genç Osmanlıların programları ise hayli müphem bulunduğundan, Osmanlı milleti teşkili hayalinin Fransa İmparatorluğu'yla beraber ve onun gibi tekrar dirilmemek üzere öldüğüne hükmolunsa, hata edilmemiş olur zannındayım.

*

Milliyet-i Osmaniye siyasetinin adem-i muvaffakiyeti üzerine *İslâmiyet Politikası* meydan aldı.[13] Avrupalıların Panislamizm dedikleri bu fikir son zamanlarda Genç Osmanlılıktan yani Osmanlı milleti teşkili siyasetine kısmen iştirak eden fırkadan doğdu. Evvelleri en ziyade "vatan" ve "Osmanlılık" –yani vatanda meskûn bilcümle halktan mürekkep bir Osmanlılık– nidalarıyla işe başlayan Genç Osmanlı şuarâ ve siyasiyyûnundan birçoğunun nokta-i tevakkufları "İslâmiyet" oldu. Avrupa içinde bulunmak, efkâr-ı Garbiyeyi yakından görmek onların bu tenâsühüne en kavî sebepler idi. Mumâileyhim Şark'ta bulundukları zaman, başlarını on sekizinci asır felsefe-i siyasiye ve ictimaiyesiyle pekçok doldurmuşlar –içlerinden birisi Rousseau mütercimi idi– ve fakat ensâb ve edyânın derece-i ehemmiyetini tamamen idrak eyleyememişler ve bâhusus yeni bir milliyet teşkili için zamanın pek geçtiğini, Devlet-i Osmaniye zîr-i hakimiyetinde bulunan anâsır-ı muhtelifenin menfaatleri değilse bile, arzuları böyle bir ittihad ve imtizacta olmadığını ve binaenaleyh Fransız kaide-i milliyesinin Şark'ta tatbiki imkânsızlığını, tamamen anlayamamışlardı. Diyâr-ı ecnebiyede iken, ekserisi memleketlerini uzaktan daha kavrayışlı bir nazarla görmeye, din ve ırkın

12 [*T* "Midhat'ın siyasî programı: mesleği".]

13 Bu siyaset birkaç asır evvel de Osmanlı Hükûmeti tarafından takip olunmuştu. Yıldırım Bâyezit, Fâtih Mehmet ve Sokullu Mehmet bu fikre hizmet etmişlerdir. Selim-i Evvel'in ise hemen her hareketinde tevhid-i âlem-i İslâmiyet arzusu zahirdir. Lâkin o zamanlar bu makalenin zemininden hariçtir.

Şark için gittikçe mütezâyid ehemmiyet-i siyasiyesini ve bu cihetle millet-i Osmaniye ihdâsı arzusunun beyhudeliğini anlamaya[14] muvaffak oldular.

Artık, var kuvveti bâzûya verip İslâm anâsırını –evvelâ memâlik-i Osmaniye'dekileri, sonra bütün küre-i arzdakileri– ihtilaf-ı ensâba bakmayarak dindeki iştirakten istifade ile tamamen birleştirmeye, her Müslimin en küçük yaşında ezberlediği "Din ü millet birdir" kaidesine iktifâen bütün Müslümanları son zamanın millet kelimesine verdiği mâna ile bir *millet-i vâhide* haline koymaya çalışmak lüzumuna kani oldular. Bu bir cihetten memâlik-i Osmaniye sakinâtı arasında tahallül ve teferrüku davet edecekti; Müslim tebaa-i Osmaniye ile gayrimüslimler artık ayrılacaktı. Lâkin diğer cihetten büyük bir imtizac[15] ve ittihada sebep olacaktı: Bütün Müslümanlar birleşecekti.

Bu meslek, meslek-i sâbıka nazaran daha vâsi, yeni bir tabir ile âlemşümûl (*mondiale*) idi; ibtidâ sırf nazarî olup yalnız matbuat sahifelerinde görülmekte olan bu fikir, gitgide tatbik olunmak da istenildi: Abdülaziz'in son devirlerinde "*Panislamizm*" sözü mükâlemât-ı diplomatikiyede işitilir oldu; bazı Asya hükümdarân-ı İslâmiyesiyle münasebet istihsâline uğraşıldı; Midhat Paşa'nın sukûtundan yani millet-i Osmaniye ihdâsı fikrinin hükûmetçe büsbütün terk olunmasından sonra Sultan[16] Abdülhamid-i Sânî de bu siyaseti tatbike çalıştı. Bu padişah Genç Osmanlıların bî-amân hilâf-gîri olmakla beraber bir dereceye kadar onların şâkird-i siyasetidir: Müsavat-ı hukuk ve serbestî-i tâm temin olunsa bile gayrimüslim tebaanın Osmanlı heyet-i siyasiyesinde bulunmayacaklarını tefehhüm ettikten sonra, Genç Osmanlılar tebaa-i mezkûreye ve onların hâmisi olan Hıristiyan Avrupa'ya izhar-ı adâvete başlamışlardı. Padişahın[17] siyaset-i hâzırası[18], şu tahavvülden sonraki Genç Osmanlı efkârıyla pek büyük bir müşâbehet gösterir...

Hükümdâr-ı hâzır, sultan, padişah elkabı yerine halife sıfat-ı diniyesini ikameye çalıştı; siyaset-i umumiyesinde din, din-i İslâm mühim bir mevki tuttu. Mekâtib-i nizamiyenin tedrisatında mevâdd-ı diniyeye mahsus zaman arttırıldı. Tedrisatın esası dinîleştirilmek istendi. Mütedeyyinlik, müttakîlik –velev zahirî ve riyakârâne olsun– teveccüh-i hilafet-penâhîyi celbe en kavî vesileler haline geçti; Yıldız Saray-ı Hümayunu, hocalar, imamlar, seyyidler, şeyhler, şerifler ile doldu. Bazı mülkî memuriyetlere sarıklılar tayin edilir oldu. Dinde salâbet, belki de makam-ı hilâfete –makam-ı hilâfetten ziyade o makamın el-yevm câlisi bulunan zâta– şiddet-i

14 [*T* "anlamaya: tefehhüm eylemeye".]
15 [*T* "imtizac: terekküb".]
16 [*T* "Sultan" yok.]
17 [*T* "Padişahın: Zât-ı Şahânenin.]
18 Makalenin yedi sene evvel yazıldığı unutulmasın

merbûtiyet ve ubûdiyet, gayrimüslim akvâma karşı nefret telkin etmek üzere halk arasına vaizler gönderildi. Her tarafta tekyeler, zaviyeler, camiler bina ve tamirine çalışıldı. Hacılar ehemmiyet kazandı. Mevsim-i hacda Dârülhilafet'e uğrayan hüccâc, imamü'l-müslimînin envâ-ı eltâf u inâyâtına mazhar edilerek, gerek kendilerinin ve gerekse memleketlerindeki diğer Müslümanların makam-ı hilâfete celb ü rabt-ı kulûblarına çalışıldı. Yakın zamanlarda, Müslüman ahalisi kesretli olan Afrika içlerine ve Çin diyarına elçiler gönderildi. Bu siyasetin en sağlam vasıta-ı icrası olmak üzere de Hamîdiye-Hicaz Demir Yolu'nun inşasına başlanıldı.

Lâkin işbu meslek-i siyasî ile Devlet-i Osmaniye, Tanzimat devrinde terk etmek istediği devlet-i diniye (*Etat théocratique*) şeklini tekrar alıyordu. Artık serbestîyi, serbestî-i vicdan u efkârı, serbestî-i siyasîyi; keza müsavatı, müsavat-ı edyân u ırkı, müsavat-ı siyasiyeyi, müsavat-ı medeniyeyi terk etmeye mecbur kalıyordu. Binaenaleyh Avrupakârî hükûmet-i meşrûtaya veda etmek, tebaa-i devlet arasında ihtilaf-ı cins ü dinden, ihtilaf-ı vaziyet-i ictimâiyeden neş'et eyleyerek öteden beri mevcut olan münâferet ve zıddiyetin artmasına ve bunun neticesi olmak üzere de, kıyam ve isyanların çoğalmasına, Avrupa'da Türklüğe adâvetin şiddetlenmesine katlanmak iktizâ ediyordu...[19] Filhakika öyle de oldu.

*

Irk üzerine müstenit bir Türk milliyet-i siyasiyesi husule getirmek fikri pek yenidir. Gerek şimdiye kadar Osmanlı Devleti'nde gerekse gelip geçen diğer Türk devletlerinin hiçbirisinde bu fikrin mevcut olduğunu zannetmiyorum. Cengiz ve Mongolların tarafgir müverrihi Léon Cahun, o büyük Türk hanının bütün Türkleri birleştirmek maksad-ı âlîsiyle Asya'yı baştan başa fethettiğini yazıyorsa da bu müddeâsının tarihçe tamamî-i mevsûkıyeti hakkında bir şey diyemem.

Tanzimat ve Genç Osmanlılık hareketlerinde de, Türkleri birleştirmek[20] fikrinin varlığına dair hiçbir nişaneye rast gelmedim. Bilmem merhum Vefik Paşa *Lehçe*'siyle, saf Türkçe yazmak arzusuyla bu yüksek hayal arkasında biraz olsun dolaşmış mıdır? Şu muhakkak ki son zamanlarda İstanbul'da *Türk milliyeti* arzu eden bir mahfil, siyasî olmaktan ziyade ilmî bir mahfil teşekkül etti; bu mahfilin teşekkülünde, Osmanlılarla Almanların münasebetinin artmasının, Alman lisanına ve bâhusus Almanların ulûm-ı tarihiye ve lisaniye hakkındaki tetkikâtına, Türk gençlerinin âgâh olmasının hayli tesiri olmuştur sanıyorum. Çünkü bu genç mahfilde Fransız muakkiplerinde

19 Maksadım yanlış anlaşılmasın: Anâsır-ı muhtelife arasındaki adâvetin ve Avrupa ile Devlet-i Osmaniye beynindeki münazaâtın esbâb-ı muhtelifesi vardır; yukarıda söylenen sebep, esbâb-ı muhtelife-i mezkûreden yalnız birini teşkil eder.

20 [T "Türkleri birleştirmek: tevhîd-i etrâk".]

olduğu gibi, bazı hafif ve *déclamateire* edebiyattan ve siyasiyâttan ziyade, ketûmâne, sabûrâne, müdekkikâne elde edilmiş bir ilm-i metîn mevcuttur. Şemseddin Sami, Türkçe şiirler müellif-i muhteremi Necib Asım, Veled Çelebi ve Hasan Tahsin bu mahfilin göze görünen azâsı olup *İkdâm* bir dereceye kadar mürevvic-i efkârlarıdır. Hükûmet-i hâzıranın bu mesleğe iyi bakmamasından olacak ki hareketleri pek batî oluyor.[21]

Memâlik-i Osmaniye'nin İstanbul'dan başka yerlerinde bu fikrin[22] taraftarları olup olmadığını bilmiyorum. Lâkin Türklük siyaseti de, tıpkı İslâm siyaseti gibi umumidir; hudud-ı Osmaniye ile mahdut değildir; binaenaleyh kürenin Türkler ile meskûn diğer nikâtına da göz atmak iktizâ eder.

En çok Türklerle meskûn Rusya'da Türklerin birleşmesi fikrinin pek müphem bir surette vücuduna zâhibim. Henüz doğmuş "İdil Edebiyatı" Müslüman olmaktan ziyade Türktür. Tazyikat-ı hariciye olmasa bu fikrin suhûletle neşv ü nemasına memâlik-i Osmaniye'den fazla müsait muhit[23], Türklerin en kesretli bulundukları Türkistan ile Yayık ve İdil havzaları olurdu. Kafkasya Türklerinde de bu fikir mevcut olsa gerek. Azerbaycan'a Kafkas'ın tesir-i fikrîsi olmakla beraber Şimalî İran Türklerinin ne derecelere kadar ittihad-ı etrâk taraftarı olduklarını bilmiyorum.

Ne olursa olsun ırka müstenit bir milliyet-i siyasiye icadı fikri henüz pek turfandadır, pek az şâyidir.

2

İmdi bu üç siyasetten hangisinin nâfi ve kâbil-i tatbik olduğunu araştıralım.

Nâfi dedik; lâkin kime ve neye nâfi?

Evvelâ bütün insaniyete denebilir. Bu halde insaniyetin menfaatine hâdim meslek veyahut mesâlik-i siyasiyeyi tarif ve sonra o meslek veya mesâlikin muayyen ve mahdut bir kısım insaniyete tatbikinde de umum insaniyetin müstefid olacağını isbat eylemek ve daha sonra zikrolunan üç meslekten bir veya birkaçının, şerâit-i ânifeyi muhtevi olan meslek veya mesâlik ile ayniyetini göstermek muktezîdir. Bu ise sanmam ki şimdi mümkün olsun; zira şerâit-i mebhûseyi ihtiva eden meslek veya mesâlik-i siyasiyeyi, henüz maarif-i beşeriye bulamamıştır...

Yukarıdaki usûlü takip etmeyip de, üç meslekten bir veya birkaçının Osmanlı, Müslüman veya Türklere tatbikiyle umum insaniyete menfaat isbatına kalkışılsa usûlün nekâyısından dolayı netice pekçok hatalı olur. Ekser umûr-ı ictimaiye ve

21 Yanılmıyorsam *Türk Tarihi*'nin ikinci cildinin neşrolunmasına hükûmet müsaade etmedi.

22 [*T* "bu fikrin: fikr-i mebhûsun".]

23 [*T* "muhit: vasat".]

siyasiyede bu hata-âver usûlün istimali itiyat edilmiş ise de, hakikatte bir nevi safsata olduğundan vazgeçiyorum.

Meseleyi biraz tahdit edelim, bir heyet-i müteşekkile-i beşeriyeye diyelim. Yine de pek umumi bir meseleye çatıyoruz: Muayyen bir cemiyetin menâfii neden ibarettir? Buna cevap vermeden, falan veya filan meslek-i siyasînin falan cemiyete faydalı olduğu hallolunamaz. Malum bir cemiyetin menâfiinin neden ibaret olduğunu tayin etmek bir mesele-i siyasiyedir, yani "siyaset" denilen ve henüz mevzu ve usûlü katî olarak takarrur edemeyen nâtamam bir ilmin mesâil-i mühimmesinden biridir. İlm-i siyasetin mesâili hakkında, usûl-i ta'lîl ve istikrâ taraftarları arasında henüz münakaşa ve nizâ berdevamdır.

"Birinciler derler ki kavâid-i siyasiye sırf fikrîdir (*idéal*), kavâid-i mezkûre tıpkı riyaziyenin müteârifeleri gibi peşince (*apriori*) vaz' olunur. Ricâl-i hükûmet işbu kavâidi, mimarın hendese kavâidini tatbiki gibi, cemiyete tatbikle mükelleftir. İkinciler ise, cemiyetler itaat ettikleri kavâidi fi-zâtihi ihtiva edip, nemâ ve tekâmülleri ile izhar eylerler; bu cihetle ilm-i siyaset, faaliyet-i beşeriyeye bir gâye-i hayalî tayininden sarf-ı nazar eylemeksizin, vekâyiden kavânîn-i tarihiye ve ictimaiye çıkarmaya, muhit[24], ahval, evham ve ihtirasâtı gözden kaçırmamaya çalışmalıdır, derler"[25].

İlm-i siyasetin usûlünde olan bu ihtilaf, ona müteallik mesâilin de ekserisinde bir suret-i katiye-i hall bulmaya mâni oluyor. Cemiyât-ı beşeriyenin menâfi-i hakikiyeleri ulûm-ı ictimaiye müntesibînince pekçok mübâhesâtı davet ettiği halde henüz takarrur edememiş mesâildendir.

Bu adem-i takarrur ile beraber, her cemiyet kendi menâfiini istihsâl ümidiyle bilfiil tahavvül-i daimî halindedir, yani sâlifü'z-zikr mesele-i ictimaiye, amelî olarak her zaman, her mahalde hallolunmaktadır. Bu tahavvül-i daimî esnasında menfaat diye fiile getirilen şey hayattır. Hayat ise kuvvetle daim olduğundan, hayatın varlığı kuvvetin vücudunu icap eder. Demek oluyor ki her cemiyet menfaatini hayatta, yani iktisab ve tezyîd-i kuvvette buluyor. Bu cihetle cemiyetler arasında, kâinatın varlık peşinde dolaşan bütün anâsırı arasında olduğu gibi bir cidâl-i daimî görülüyor. Biz de bu suret-i halli kabul etmek mecburiyetindeyiz. Her cemiyetin menfaati varlığında, binaenaleyh kuvvetli olmaktadır.

Lâkin hangi cemiyetin menfaatine çalışmalıyız? Bu sualin mantıkî bir cevabı verilemez. Filhakika neden Türkler veya Müslümanlar[ın] menfaatine hizmet edelim de, meselâ Islavlar veya Ortodokslar faidesi için uğraşmayalım? Bâhusus bir cemiyetin menfaati, ekser halâtta, diğer birisinin zararıyla kâim olduğundan,

24 [T "muhit: vasat".]

25 Liard, *Logique-Méthode des Sciences Morales*, p. 185.

hangi bir sebeb-i makule istinat ederek[26] beşeriyetin bir kısmına zarar vermekte haklı olduğumuzu gösterebiliriz?

Bu suale[27] cevabı ancak meyl-i tabiîmiz, tabir-i diğerle aklımızın henüz tahlil edemediği, hak veremediği[28] hissimiz i'tâ edebilir. Ben Osmanlı ve Müslüman bir Türküm; binaenaleyh Devlet-i Osmaniye, İslâmiyet ve bütün Türkler menfaatine hizmet etmek istiyorum. Lâkin siyasî, dinî ve nesebî olan bu üç cemiyetin menâfii müşterek midir? Yani birisinin kuvvetlenmesi, diğerlerinin de kuvvetlenmelerini mûcib olur mu?

Devlet-i Osmaniye'nin menfaati, umum Müslümanların ve Türklerin menâfiine mugayir değildir; zira tebaası olan Müslüman ve Türkler onun kuvvetlenmesiyle kuvvetlenmiş demek olduğu gibi, sâir Müslüman ve Türkler dahi bir kuvvetü'z-zahr bulmuş olurlar.

Fakat İslâm'ın menfaati, Devlet-i Osmaniye'nin ve Türklüğün menâfiine tamamen tevâfuk etmez; zira İslâm'ın iktisâb-ı kuvvet etmesi tebaa-i Osmaniye'den bir kısmının (gayrimüslim olanlarının) nihayet zıyâını ve bu cihetle Devlet-i Osmaniye'nin heyet-i hâzırasındaki kuvvetinden bir parçasının yok olmasını mûcib olacağı gibi, Türklüğün Müslim ve gayrimüslim ihtilaf-ı dinîsiyle bölünmesine ve binaenaleyh kuvvetsizlenmesine sebep olur.[29] Türklüğün menfaatine gelince, o da ne Devlet-i Osmaniye'nin ve ne de İslâm'ın menfaatine büsbütün uygun gelemez, zira cemiyet-i İslâmiye'yi Türk ve gayr-i Türk kısımlarına bölerek zayıflatır ve bunun neticesi olarak, tebaa-i Osmaniye'nin Müslümanları arasına da nifak salıp Devlet-i Aliyye'nin kuvvetsizlenmesini mûcib olur.

Bunun içindir ki her üç cemiyete mensup bir şahıs Devlet-i Osmaniye menfaatine çalışmalıdır. Lâkin Osmanlı Devleti'nin menfaati, yani iktisâb-ı kuvvet etmesi, şimdiye kadar mevcut olup bahsimizin mevzuunu teşkil eden *üç tarz-ı siyasî*den hangisini takiptedir? Ve bunlardan hangisi memâlik-i Osmaniye'de kâbil-i tatbiktir?

3

Osmanlı milleti teşkili, memâlik-i Osmaniye'yi şimdiki hudutlarıyla muhafaza için yegâne çaredir. Fakat Osmanlı Devleti'nin hakiki kuvveti şekl-i hâzır-ı coğrafîsini muhafaza etmekte midir?

26 [*T* "istinat ederek: istinat ile".]

27 [*T* "bu suale: sual-i mezkûra".]

28 [*T* "tahlil edemediği, hak veremediği: bi't-tahlîl hak veremediğimiz".]

29 Gayrimüslim Türkler pek az olduğundan bu son mahzur ehemmiyetsizdir. [Bu dipnot *T* neşrinde yok.]

Osmanlı milletinin hudûsü halinde, edyân ve ecnâs-ı muhtelifeye mensup tebaa-i devletten, serbestî ve müsavat-ı hukuk üzerine müesses bir millet-i muhtelita hasıl olacak, bunlar sırf vatan (Osmanlı memleketi) ve millet (Osmanlı milleti) fikriyle birleşerek hayat-ı diniye ve kavmiyeden münbais ihtilafât ve münazaât kalmayacak ve bu esnada Rumlar, Ermeniler gibi Türkler, Araplar da eriyecek... Devlet-i Osmaniye'nin müessisleri olan Osmanlı Türkleri, ancak ilk sergerdeleri Osman Bey'in namını vatan ve millete atfetmek ve bilhassa analarının, babalarının himmetleriyle vücuda gelen imparatorluğun daha ziyade parçalanmadığını görmek fevâid-i mâneviyesiyle iktifa edecekler... Belki Osmanlı namından da mehcûr kalacaklar. Ekseriyeti eski milel-i mahkûmeden (Müslim ve gayrimüslim) terekküb etmiş bu serbest devlette ekseriyetin arzusuyla, eski mahkumiyeti gösteren Osmanlı namı bile ortadan kaldırılacak!...

Mâmafih Osmanlı Türkleri uzun bir maziden beri icra ettikleri hakimiyet tesiriyle, belki mahdut bir istikbalde de memleket üzerindeki nüfuz-ı maddîlerini idâme edebilirler; lâkin hâssa-i atâletin umûr-ı ictimaiyedeki bu tecellisi hususât-ı sâire-i tabiiyede olduğu gibi pek az sürer.

Osmanlı milletinde bulunacak bilumum Müslümanlara gelince: Ekseriyeti teşkil edecekleri cihetle, memleketin idaresinde bütün kuvâ-yı hakimiyetin onlar eline geçmesi ve binaenaleyh mânen ve maddeten unsur-ı İslâm'ın işbu heyet-i muhtelitada en çok müstefid olması iktiza eder gibi görünürse de, bu istifadeyi tasavvurla beraber Osmanlı milletinde dinî ihtilafın kalkmamış, hakiki bir müsavatın vücut bulmamış, anâsır-ı muhtelifenin cidden erimemiş olduğunu düşünmüş oluyoruz...

Millet-i Osmaniye'nin hudûsünde ona dahil olacak Türk ve Müslümanların nüfuz ve kuvvetleri artmayacak demek, Devlet-i Osmaniye'nin kuvveti eksilecek demek değildir; halbuki asıl meselemiz, devletin kuvvetinde idi. Bu kuvvet elbette artacaktır; muntazam, sıkı, hülasa modadaki bir tabir ile "*bloc*" teşkil eden bir millet ahalisi, ihtilaf ve münazaât-ı dâime halinde bulunup tahallül etmekte olan bir devlet-i fevzâviyeden (*anarchique*) şüphesiz daha kuvvetlidir. Lâkin asıl mühim mesele muhtelif[30] cins ve dine mensup olup şimdiye kadar birbirleriyle[31] nizâ ve cidâlden hiç hâli kalmayan anâsırın, şimdiden sonra, terkip ve mezci mümkün olup olmamaktadır.

Yukarıda görüldü ki bu babdaki tecrübe, muvaffakiyetsizlikle hitam bulmuştu. Ba'demâ muvaffakiyet kâbil olup olmadığını anlamak için, tecrübe-i sâbıkanın adem-i muvaffakiyeti esbâbını bertafsil gözden geçirelim:

30 [*T* "muhtelif" yok.]

31 [*T* "birbirleriyle: mâbeynlerinde".]

1. Bu terekküb ve imtizacı Müslümanlar ve bilhassa Osmanlı Türkleri istemiyordu; zira altı yüzyıllık hâkimiyetleri hukuken bitecek ve bunca yıllar mahkum görmeye alıştıkları reayâ ile müsavat derecesine ineceklerdi. Bunun en yakın ve en maddî bir neticesi olarak, o zamana kadar âdeta inhisara aldıkları memurluğa ve askerliğe reayâyı da iştirak ettirmek, tabir-i diğerle bi'n-nisbe az müşkil ve akvâm-ı nâciliyyece (*aristocratique*) şerefli zannolunan bir sa'y yerine me'lûf olmadıkları ve hatta hakir gördükleri sanayi ve ticarete sülûk eylemek lazım gelecekti,

2. İslâm istemiyordu; zira sâliklerinin menâfi-i hakikiyelerini pek maddî ve beşerî bir nokta-i nazardan gözeten bu kuvvetli din, Müslim ve gayrimüslimin tamamen[32] müsavat-ı hukukunu kabul etmiyor, daima zimmîleri ikinci kademede bırakıyordu. Serbestîye gelince: İslâm ez-her cihet edyân-ı sâirenin en hürriyetperveri olmakla beraber, din bulunması haysiyetiyle menşei fevka'l-beşer olduğundan, hakâyık-ı mutlakadan ibaret esas ve kavâidinden hariç her kaideyi sırat-ı müstakîme mugayir görecek ve binaenaleyh beşerin istihsâl-i saadeti maksadıyla hürriyet-i tâmme-i efkâr u vicdanı da kabul edemeyecekti.

3. Tebaa-i gayrimüslime de istemiyordu; zira cümlesinin son zamanlardaki terakkileriyle şaşaalandırılan mazileri, istiklâlleri, hükûmetleri vardı. Müslümanlar ve bilhassa Türkler o istiklâli bitirmiş, o hükûmetleri mahvetmişti. Osmanlı hakimiyeti altında ise, iddialarına nazaran[33], ekseriya adalet değil zulüm, müsavat değil hakaret, rahat değil azap görmüşlerdi; malları, hatta haysiyet ve namusları bile bazan pâmâl edilmişti...

On dokuzuncu asr-ı miladî, bir taraftan bunlara mazilerini, hallerini, haklarını, milliyetlerini öğretti; diğer taraftan da hâkimlerini, Devlet-i Osmaniye'yi zayıflattı. Bir derecedeki mahkum[34] arkadaşlarından bazıları istiklâl bile kazanabildi.

Bu aralık zayıflanmış hâkimleri mecburen ve fakat daima müstereddidâne dest-i mühâdeneti uzattılar, hakimiyeti arada taksim etmek, hukuku birleştirmek istediler. Basar-ı basiretleri ekseriyetle hâkimlerinkinden açık bulunan bu kuvvetlenmiş mahkumlar, uzatılan ellerden bazıları pek samimi ve sâdık olduğunu ra'nâ bilmekle beraber, işbu siyaset-i cedîdede Garb'ın tesirini, Devlet-i Osmaniye vücudunda fevâid-i zâtiyelerini gören bazı düvel-i Garbiye'nin icbarâtını da gözden kaçırmadılar...

Belki bazılarının menâfii, millet-i Osmaniye'nin teşekkülünde idi, lâkin onlar da soğuk akıllarından ziyade heyecana gelen hislerine tâbi oluyorlardı. Hiçbirisi, ama hiçbirisi istiklâl-i mazilerinin celladı kıyas ettikleri bir kavim ile beraber, onunla karışarak, eriyerek bir millet-i cedîde husule getirmeye razı değildi.

32 [*T* "tamamen" yok.]
33 [*T* "iddialarına nazaran" yok.]
34 [*T* "mahkum: boyunduruk".]

4. Osmanlıların adüvv-i ekberi Rusya ile, onun hâdim ve pîşdârları olan Balkan hükûmât-ı sağîresi istemiyordu; zira Rusya Boğazlar'a, Anadolu ve Irak'a, İstanbul ve Balkanlar'a, arz-ı mukaddese mâlik olmak, böylece siyasî, iktisadî, millî ve dinî makâsıdına erişmek peşinde idi. Boğazlar'ı elde etmekle donanmasına Karadeniz gibi mahfuz ve büyük bir liman istihsâl edecek, beynelmilel en mühim ticaret yollarından ma'dud Bahr-i Sefîd'e serbestçe çıkacak ve sonra o muhkem pusudan istediği zaman atılarak zamanımızın Hind kârbânlarıyla onların muhafızları olan İngiliz sefâin-i ticariye ve harbiyesine taarruz ile Kraliyet-i Müttehide'nin en zengin müsta'meresi yolunu kesebilecek, kısacası öteden beri göz diktiği Hind'i cihet-i garbiyesinden bir derece daha kuşatmış olacak, Anadolu'ya sahip olmakla dünyanın en münbit ve mahsuldar bir kıtasını hükmü altına alacak, Irak'a kadar sarkarak bütün Asya-yı Garbî'yi eline geçirdiği gibi Hind'in Garp kapılarına dayanmış olacak ve belki uzaktan uzağa tâ o zamanlar beliren Rusya ve İngiltere'nin cemiyet-i İslâmiye ve binaenaleyh arazi-i mukaddese-i İslâmiye hakkındaki rekabetlerinde de kendi faidesine muvazeneyi bozacak, ve'l-hâsıl, Boğazlar ve Asya-yı Osmanî'nin bir kısm-ı mühimmini elde etmekle, Rusya büyük büyük semerât-ı siyasiye ve iktisadiye iktitâf eyleyecekti.

Balkanlar'ı vâsi imparatorluğuna ilhak ile şimal ve cenub Islavlarını birleştirecek, böylece[35] Ayasofya kubbesine haç dikerek Ortodoksluğun mehd-i zuhurunu, yani Rusların neş'et-gâh-ı dinîlerini, Mescid-i Kamame'yi taht-ı idaresine alarak Hıristiyanlığın menbaını memleketinden ma'dud kılacak ve bu suretle hemen cümleten ifratla mütedeyyin tebaasının bir heyecan-ı kalbî ile diledikleri en yüksek bir emellerini, bir emel-i dinî ve ruhîlerini hayyiz-i fiile çıkaracaktı.

Bu makâsıdın suhûletle husul-pezîr olması, Devlet-i Osmaniye'nin kuvvetsizliğine, tebaa-i Osmaniye'nin nifak ve nizâ-ı daimî hâlinde bulunmasına bağlı idi. Binaenaleyh Rusya asla bir millet-i Osmaniye teşekkülüne razı olamazdı.

O zamanlar henüz hayat-ı siyasiye kazanmış Sırp ve Yunan devletleri ise, "Türk boyunduruğu altında kalan milletdaşlarını"[36] arttırmak isterlerdi. Bunun için de tebaa-i Osmaniye'nin ayrılık halinde bulunması menfaatleri icabındandı ve ona çalışırlardı.

5. Avrupa efkâr-ı umumiyesinin bir kısmı da istemiyordu; zira Avrupa efkâr-ı umumiyesini ihdas edenlerin[37] bazıları hâlâ Müslümanlık-Hıristiyanlık nizâ-ı dinîsinden, ehl-i salîb muharebâtı ananâtından kurtulmamış olduklarından[38], Hıristiyanları İslâm hâkimiyetinden tahlîs etmek, haçın hatta ufak bir köşesini bile hilâl altında bulundurmamak, gayr-i müminleri (*infidéles* [Müslümanları]) Avrupa topra-

35 [*T* + "millî arzularından birini istihsal eyleyerek".]

36 [*T* "kendilerine ilhak ile tevessü etmek, kuvvetlerini" yok.]

37 [*T* "Avrupa efkâr-ı umumiyesini ihdas edenlerin: bunu vücuda getirenlerin".]

38 [*T* "olduklarından: olmakla".]

ğından, Nasarâ ülkesinden sürüp çıkarmak arzusunda idi; bazıları ise sırf insaniyet ve ulûm nikât-ı nazarından muhakeme ederek "her türlü terakkiye müstaid Avrupalı milletleri[39], yarı barbar, zulümkâr, harp ve cidâlden başka maharetleri görünmeyen Turanîler boyunduruğundan" kurtarmak ve bu Asyalıları geldikleri Asya sahrasına kovmak isterlerdi. Lâkin ekseriya bu iki fikir birbirine pek ziyade karışır ve hangisi hangisinden neş'et ettiği anlaşılmayacak kadar müşevveş bir halde tecelli ederdi.

Demek ki Osmanlı milletini dahil-i memâlik-i Osmaniye'deki bilcümle akvâmın arzusu hilâfına, haricî mevânie rağmen, Hükûmet-i Osmaniye re's-i kârında bulunan birkaç kişi, bazı Avrupa devletlerine (bilhassa üçüncü Napoléon Fransa'sına) istinat ederek vücuda getireceklerdi!.. Bu iş gayr-i mümkin denecek kadar müşkildi; re's-i kârda bulunan zevâtın cümlesi dühâttan olsa[40], yine bunca mevânii iktihâm edebilmeleri pek az muhtemeldi. Filvâki iş muvaffakiyetsizlikle bitti.

Zikrolunan esbâb-ı mânia o zamandan beri eksilmedi, arttı, büyüdü. Abdülhamid'in siyaseti[41] Müslim ve gayrimüslim arasındaki nifak ve ziddiyeti arttırdı[42]. Tebaa-i gayrimüslimenin bir kısmı daha istiklâl kazanarak diğerlerinin şevklerini tezyîd etti. Rusya'nın gittikçe kuvvet ve şevketi arttığından Devlet-i Osmaniye'ye olan tesirât-ı muzırrası ziyadeleşti. Sırp, Yunan, Bulgar, Karadağ tesirleri peyda oldu[43]. Avrupa efkârı daha ziyade Türkler aleyhine çevrildi. Millet-i[44] Osmaniye siyasetinin en kuvvetli taraftarlarından Fransa, Paris Muahedesi devrindeki azametini zayi ederek, Rusya'nın yardakçısı oldu. Hülsa dahil ve haric-i memlekette bu siyasete büsbütün gayr-i muvafık bir muhit[45] tahaddüs etti. Binaenaleyh zannımca, artık Osmanlı milleti vücuda getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur...

*

Şimdi *Tevhid-i İslâm* politikasının Devlet-i Osmaniye'ye nâfi olup olmadığını, kâbil-i tatbik bulunup bulunmadığını tetkik edelim.

Yukarıda ima olunduğu üzere bu siyasetin tatbiki halinde tebaa-i Osmaniye arasında dinî nifak ve adâvetin tezâyüdü, böylece gayrimüslim tebaa ile onların ekseriyetle meskün oldukları aksâm-ı memâlikin zıyâı ve binaenaleyh Devlet-i Osmaniye kuvvetinin tenâkusu iktiza edecekti.

39 [*T* "Avrupalı milletleri" yok.]
40 [*T* "zevâtın cümlesi dühâttan olsa: zevât dühâttan ibaret bulunsa".]
41 [*T* "siyaseti: siyaset-i İslâmiyesi".]
42 [*T* + "İslâm'ın tâbii olmayanlara karşı muhakkırâne olan kavâid-i siyasiyesi teyid olundu".]
43 [*T* "Yunan, Bulgar, Karadağ tesirleri peyda oldu: Yunan büyüdü, Karadağ, Bulgar zuhur etti".]
44 [*ÜTS* 1328 "millet-i: milliyet-i".]
45 [*T* "muhit: vasat".]

Bundan başka umumiyetle Türkler arasına Müslim ve gayrimüslim farkı girecek, cinsiyetten mütevellid kardeşlik, ihtilaf-ı dinî ile bozulacaktı. Lâkin bu mehâzîre mukabil, Devlet-i Osmaniye idaresindeki bilcümle Müslümanlar ve binaenaleyh onun bir cüz'ü olan Türkler, pek kavî bir râbıta ile sımsıkı birleşecekler, böylece ecnâs ve edyân-ı muhtelifeden mürekkep "*Millet-i Osmaniye*"ye nisbetle pek ziyade sıkı ve bu sıkılığı cihetiyle, mülkçe, adedce, arazice, servetçe olan nekâyısına rağmen daha kuvvetli bir heyet, heyet-i İslâmiye[46] vücuda getireceklerdi.

Daha mühimmi, yeryüzündeki bilcümle Müslümanların gittikçe kuvvetlenmek üzere ittihadı ve böylece Anglosakson, Cermen, Islav, Latin belki ırk-ı asfer ittihadlarıyla zuhur edecek büyük kuvvetler arasında muhafaza-i vücud eyleyebilecek din üzerine müstenit bir kuvvetin hududu için hazırlanılacaktı. Bu yüksek emele vusûle değin, şübhesiz hayli zaman geçecek, ilk devirlerde yalnız elan mevcut münasebât-ı mâneviye takviye olunarak, heyet-i müstakbelenin ancak müphem bir taslağı yapılacak ve fakat gitgide hutûtu daha çok belirecek, şekli takarrur ve taayyün edecek, müsbet, kat'î ve henüz zikri geçen büyük, korkunç eşhâs-ı mâneviye ile boy ölçüşebilmeye muktedir, Asya'nın büyük bir kısmıyla Afrika'nın nısfından ziyadesine hâkim, mânevî bir şahıs yaratılmış olacaktı...

Lâkin bu tarz siyasetin Devlet-i Osmaniye'de muvaffakiyetle tatbiki mümkün müdür?

İslâm umûr-ı siyasiye ve ictimaiyeye pekçok ehemmiyet veren edyândan biridir; İslâm'ın kavâid-i esasiyesinden biri, "din ü millet birdir" düsturuyla ifade olunur. İslâm, mümin olan kimselerin cinsiyet ve milliyetlerini bitirir; lisanlarını kaldırmaya[47] çalışır; mazilerini, ananelerini unutturmak ister[48]. "İslâm kuvvetli bir değirmendir ki ecnâs ve edyân-ı muhtelife müntesibînini öğütüp dinen, cinsen bir, aynı hukuka mâlik yekdiğerinden hiç farksız Müslümanlar çıkarır..."

İslâm'ın zuhurunda kavî, muntazam teşkilat-ı siyasiyesi vardı. Kanun-ı esasîsi Kur'ân idi. Lisan-ı resmîsi Arapça idi. Müntehab bir reisi, mukaddes bir merkez-i riyâseti vardı.

Lâkin edyân-ı sâire tarihinde görülen tahavvülât, İslâm'da dahi bir dereceye kadar müşahede olunur. Tesirât-ı ırkiye ve vukuât-ı muhtelife neticesi, dinin teşkil ettiği vahdet-i siyasiye kısmen bozuldu. Hicretten henüz bir asır geçmemiş idi ki Arap ve Acem milliyetleri zıddiyeti, Emeviye ve Hâşimiye hanedanları münâfereti tarzında tecelli ile vahdet-i İslâmiye'ye iltiyâm bulmaz bir yara açtı; Sünnî ve Şiî

46 [*T* "heyet-i İslâmiye" yok.]
47 [*T* "kaldırmaya: mahva".]
48 [*T* +"hatta tahkir eder".]

ihtilaf-ı azîmini ortaya çıkardı. Daha sonraları Arap ve Acem anâsırına, Türk, Berber ve sâire gibi anâsır-ı muhtelife daha karıştı. Bunlar İslâm'ın tesviye, tevhid ve temsildeki şiddetine rağmen, havâss ve ihtirasât-ı milliyelerini kısmen muhafaza eylemiş olduklarından İslâm'daki vahdet-i efkâr u siyaset daha ziyade bozuldu. Şark'ta da tıpkı Garp'ta olduğu gibi tavâif-i mülûk hâsıl oldu. Hilafet-i İslâmiye riyâset-i mâneviyeyi bir dereceye kadar muhafaza etmekle beraber, pek vâsi dârü'l-İslâmı, her tarafta türeyen küçük küçük ve serîü'z-zevâl emâretler, saltanatlar, şahlıklar, padişahlıklar ile parça parça oldu. Çok geçmedi, bizzat hilafet-i İslâmiye de ikileşti, hatta üçleşti. Lisan-ı resmî ve dinî de birliğini kaybetti. Acemce, Arapça kadar hak iddiasına kalkıştı.

Bir zaman geldi ki kuvve-i İslâmiye nokta-i hazîze doğru inmeye başladı. Memâlik-i İslâmiye'nin bir kısmı, gitgide kısm-ı a'zamı, üç rub'undan fazlası, düvel-i Nasarâ taht-ı hakimiyetine geçerek İslâmiyet'in birliği büsbütün rahne-dâr oldu.

Yakın zamanlarda ise efkâr-ı Garbiye'nin tesiriyle, İslâmiyet'in arzusuna rağmen tamamiyle mahvedemediği taassub-ı kavmiye, milliye pek az ise de baş göstermeye başladı.

Kuvvetine halel veren bunca vekâyi ile beraber, İslâm hâlâ pek kavîdir. Müslimîn arasına dinlerinde şüphelilik veya daha beteri olan imansızlık henüz hiç girmemiş denebilir. İslâm'ın hemen bütün tâbileri, din yolunda her fedakârlığı göze alacak, mutî', heyecan-ı dinî ile müteheyyic, dini bütün kimselerdir.

Bazı Müslüman devletlerin kavânîn-i cedîdesi şer'-i İslâm'dan ayrılmakla beraber, esası yine kavânîn-i İslâmiye gibi gösterilmektedir; hâlâ Arapça yegâne lisan-ı dinîdir. Hatta birçok yerlerin Müslümanları için lisan-ı ilmî ve edebîdir de. Hâlâ medâris-i İslâmiye –cüz'î müstesnalarından sarf-ı nazar– aynı program ile aynı lisan üzere (lisan-ı Arabî) tedriste berdevamdır; hülasa medeniyet-i İslâmiye vahdet-i evveliyesiyle devam ediyor denebilir.

Hâlâ her Müslüman, Türk veya İranîyim demekten evvel "Elhamdülillâh Müslümanım!..." diyor. Hâlâ cihan-ı İslâmiyet'in kısm-ı a'zamı Osmanlı Türkleri hakanını Halife-i İslâm tanıyor. Hâlâ bütün Müslümanlar, günde beş defa Mekke-i Mükerreme'ye yüz çeviriyor ve Kâbetüllah'a yüz sürüp Hacer-i Esved'i öpmek için, kemâl-i teheyyüc ve tehâlük ile kürenin her tarafından meşâkk-ı gûnâgûna katlanarak koşuyorlar.

Hiç korkmadan tekrar olunabilir ki İslâm henüz pek kavîdir. Binâberin "*tevhid-i İslâm*" siyasetinin tatbikinde mevâni-i dahiliye az müşkilât ile iktihâm olunabilecek surettedir. Lâkin mevâni-i hariciye pek kuvvetlidir. Filhakika bir taraftan düvel-i İslâmiye'nin hepsi Nasarâ devletlerinin taht-ı nüfuzundadır. Diğer taraftan bir iki müstesnasından sarf-ı nazar bilcümle Hıristiyan devletleri tebaa-i Müslimeye mâliktir.

Zîr-i tâbiiyetlerinde bulunan Müslümanların, hatta kuvvetlice bir vasıta-i mâneviye ile olsun, hudutları haricindeki bir[49] merkez-i siyasîye merbutiyetlerini, istikbalde netâyic-i mühimmesi çıkabilecek bir fikr-i umumîye hizmetlerini, menfaatlerine pek mugâyir gördüklerinden, husulüne her suretle mümânaat etmek isterler ve bütün İslâm devletleri üstündeki nüfuz ve iktidarları sayesinde bu istediklerini icra da edebilirler. Binaenaleyh zamanımızda en kuvvetli devlet-i İslâmiye olan Osmanlı Devleti'nin bile ciddi bir surette *tevhid-i İslâm* siyasetini tatbike kalkışmasına[50], belki de muvaffakiyetle, mümânaat eylerler.

*

Tevhid-i Etrâk siyasetindeki fevâide gelince, memâlik-i Osmaniye'deki Türkler hem dinî, hem ırkî revâbıt ile pek sıkı, yalnız dinî olmaktan [daha] sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş anâsır-ı sâire-i Müslime daha ziyade Türklüğe temessül edecek ve henüz hiç temessül etmemiş ve fakat vicdan-ı millîleri bulunmayan anâsır da Türkleştirilebilecekti. Lâkin asıl büyük faide, dilleri, ırkları, âdetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın cihet-i şarkıyesine yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milliyetler arasında, muhafaza-i vücut edebilecek azîm bir milliyet-i siyasiye teşkil eylemelerine hizmet edilecek ve işbu büyük heyette Türk cemiyetlerinin en kavî, en müterakkî ve en mütemeddini olduğu için Devlet-i Osmaniye en mühim rolü oynayacaktı. Vukuât-ı ahîrenin fikre getirdiği uzakça bir istikbalde vücud-pezîr olacak Beyazlar ve Sarılar âlemi arasında bir Türklük cihanı husule gelecek ve bu cihan-ı mutavassıtta Devlet-i Osmaniye, şimdi Japonya'nın Sarılar âleminde ifa etmek istediği vazifeyi deruhte eyleyecekti.

• Bu fevâide mukabil, memâlik-i Osmaniye'de meskûn, Müslim olup da Türk olmayan ve Türkleştirilmesi de mümkün bulunmayan akvâmın Devlet-i Osmaniye elinden çıkması ve İslâmiyet'in Türk ve gayr-i Türk kısımlarına ayrılarak artık Devlet-i Osmaniye'nin Türk olmayan Müslümanlar ile ciddi bir münasebeti kalmaması mehâzîri vardır.

Türkleri birleştirmek politikasının tatbikindeki müşkilât-ı dahiliye, İslâm siyasetine nazaran ziyadedir. Her ne kadar Garp'ın tesiriyle Türkler arasına efkâr-ı milliye girmeye başlamış ise de yukarıda söylendiği gibi, bu vâkıa henüz pek yenidir. Türklük efkârı, Türk edebiyatı, Türkleri birleştirmek hayali henüz yeni doğmuş bir çocuktur. İslâmiyet'te gördüğümüz o kuvvetli teşkilattan, o pürhayat ve pürheyecan hissiyattan, hülasa sağlam bir ittihadı husule getirebilecek mevâdd ve müstahzarâttan

49 [*ÜTS* 1328 "bir" yok.]
50 [*T* +"şiddetle ve".]

hemen hiçbirisi Türklükte yoktur. Bugün ekseri Türkler mazilerini[51] unutmuş bir halde bulunuyorlar!...

Lâkin şu da unutulmamalıdır ki zamanımızda ittihadı muhtemel Türklerin büyük bir ekseriyeti Müslümandır. Bu cihetle din-i İslâm büyük Türk milliyetinin teşekkülünde mühim bir unsur olabilir. Milliyeti tarif etmek isteyenlerden bazıları, hâlâ dine bir âmil (*facteur*)[52] gibi bakmaktadırlar. İslâm, Türklük ittihadında şu hizmeti ifa edebilmek için, son zamanlarda Hıristiyanlıkta olduğu gibi, içinde milliyetlerin tahaddüsünü kabul edecek vechile tahavvül eylemelidir. Bu tahavvül ise hemen hemen mecburidir de. Zamanımız tarihinde görülen cereyan-ı umumî ırklardadır. Edyân, edyân olmak haysiyetiyle (*en tant que*)[53], gittikçe siyasî ehemmiyetlerini, kuvvetlerini zayi ediyor, ictimaî olmaktan ziyade şahsîleşiyor, cemiyetlerde serbestî-i vicdan, vahdet-i edyân yerine kâim oluyor. Edyân, cemiyetlerin münazzım-ı umûru olmaktan feragatle kalplerin hâdi ve mürşidliğini deruhte ediyor. Ancak Hâlik ile mahluk arasındaki râbıta-i vicdaniye haline geçiyor. Binâberîn edyân ancak ırklarla birleşerek, ırklara muavin ve hatta hâdim olarak ehemmiyet-i siyasiye ve ictimaiyesini muhafaza edebiliyor.[54]

Mevâni-i hariciye ise, siyaset-i İslâmiye'ye nisbetle daha az kuvvetlidir; çünkü Hıristiyan devletlerden yalnız birisinin; Rusya'nın Müslüman Türk tebaası vardır. Bu cihetle menâfii iktizâsı, Türklerin birleşmemesine çalışacak yalnız bu devlettir. Başka Nasarâ devletlerine gelince, ihtimal ki bazıları Rusya menâfiine muzır olduğu için bu siyaseti tervîc bile ederler.

*

Mütalaât-ı ânifeden şu neticeler çıkıyor: *Millet-i Osmaniye* ihdası Devlet-i Osmaniye için fevâidi müştemil ise de, gayr-i kâbil-i tatbiktir. Müslümanların veya Türklerin ittihadına müteveccih siyaset, Devlet-i Osmaniye hakkında, siyyân denebilecek menâfi ve mehâzîri muhtevidir. Tatbikleri cihetine gelince, suhûlet ve müşkilât yine aynı derecede denebilir.

Bu halde hangisinin tatbikine çalışılmalıdır?... *Türk* ceridesinin ismini işittiğim zaman, nihayet beni daima iz'âc eden şu suale cevap bulacağımı ümid ve ismine nazaran o cevabın da Türklük siyaseti olacağını zanneylemiştim. Lâkin gördüm ki "hukuku muhafaza", ezhânı tehzîb, efkârı tenşît olunacak "Türk", sandığım gibi şimdi bile Hanbalık'tan Karadağ'a, Timur yarımadasından Karalar ili'ne ka-

51 [*T* "mazilerini: ananelerini".]

52 [*T* "dine bir âmil (*facteur*): hâlâ dine bir mevki "facteur".]

53 [*T* "(*en tant que*)" yok.]

54 Rusya'da Ortodoksluk, Almanya'da Protestanlık, İngiltere'de Angilikanlık, muhtelif memleketlerde Katoliklik.

dar Asya, Avrupa ve Afrika'nın birer kısm-ı mühimmini kaplayan büyük ırkın efrâdından herhangi bir Türk olmayıp, ancak Devlet-i Osmaniye tebaası olan bir Garp Türkü'dür. "Türk" yalnız onları görüyor, onları biliyor ve hem de ancak on dördüncü asr-ı milâdîden beri –ve Fransız menâbiine nazaran– biliyor... Ve binaenaleyh şu zamanda aynı devletin tebaası olup Müslim veya gayrimüslim ve fakat diğer cinsten bulunan cemaatlere ve milel-i hariciyeye karşı yalnız[55] onların "hukukunu muhafaza" etmek istiyor. "Türk" için Türklüğün mazi-i askerî, siyasî ve medenîsi[56] yalnız Hüdâvendigârlardan, Fâtihlerden, Selimlerden, İbn Kemâllerden, Nef'îlerden, Bâkîlerden, Evliya Çelebilerden, Kemâllerden teşekkül ediyor; Oğuzlara, Cengizlere, Timurlara, Uluğ Beylere, Fârâbîlere, İbn Sînâlara, Taftazânî ve Nevâîlere kadar varamıyor...

Arada sırada İslâmiyet, hilafet politikasına da yaklaşır gibi oluyor da birleşebilecek Türklerin hemen cümlesi Müslüman olmak cihetiyle esasen nikât-ı mühimmede iştirakleri bulunan İslâm ve Türk siyasetlerinin ikisini birlikte tervîc etmek istediği zannolunuyor; lâkin bunda da çok kalmıyor, ısrar etmiyor.[57]

Hülasa öteden beri zihnimi işgal edip de kendi kendimi ikna edecek cevabını bulamadığım sual yine önüme dikilmiş cevap bekliyor: Müslümanlık, Türklük siyasetlerinden hangisi Devlet-i Osmaniye için daha nâfi ve kâbil-i tatbiktir?...

Züye Köyü (Rusya), 15 Mart 1904

Kaynak: "Üç Tarz-ı Siyaset", *Türk*, 25 Mart 1320/29 Muharrem 1322/14 Avril 1904, s. 1-2; 15 Nisan 1320/12 Safer 1322/28 Avril 1904, s. 1-2; 22 Nisan 1320/19 Safer 1322/5 Mais 1904, s. 1-2.

Kitap olarak; *Üç Tarz-ı Siyaset*, Kahire, Matbaa-i İctihad, 1907, s. 1-40; *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, Matbaa-i Kader, 1328, s. 1-32.

1328 baskısının dış ve iç kapaklarında şu notlar var: "1. "Üç Tarz-i Siyaset"-Akçuraoğlu Yusuf (*Vakit* muhabiri); 2. "Cevabımız"-Ali Kemâl) *İkdam* sermuharrir-i sâbıkı); 3. "Bir Mektup"-Ahmet Ferit (Kütahya Mebusu)".

"Bu üç makale Mısır'da münteşir *Türk* gazetesinin 24-34 numrolu nüshalarına derc edildikten sonra Mısır'da risâle şeklinde cem olunmuştu. Risâlenin nüshaları kalmamakla tekrar tab' olundu".

55 ["yalnız" ibaresi ilk neşirde yok.]

56 [*T* "medenîsi: zekâîsi".]

57 "Makam-ı Celîl-i Hilafet", *Türk*, Kânun-ı Evvel 1319.

4.

[AKÇURAOĞLU'NA] CEVABIMIZ

Ali Kemal

Mukaddimede, ilk nüshamızda uzun uzadıya bast eylediğimiz halde gazetemizin esâs mesleğine dair bizden yine izahat istiyorlar. "Üç Tarz-ı Siyaset" unvanıyla nüsah-ı sâbıkamızda neşredilen bir bend-i mufassalda ise tevhid-i Etrâk, ittihad-ı İslâm, milliyet-i Osmaniye diye tavsif eyledikleri mesâlik-i muhtelifeden hangisini tervîc ettiğimizi anlayamadıklarını beyan eyliyorlar...

Öbür izahata girişmeden evvel, şu beyanata cevaben demek isteriz ki bizim için Türk'ü İslâm'dan, İslâm'ı Türk'ten, Türk ve İslâm'ı Osmanlılıktan, Osmanlılığı Türk'ten, İslâm'dan ayırmak, vahdeti teslis eylemek muhaldir. Hayalimize gelse bile fikrimize yerleşemez. Böyle taksimatı kâğıt üzerinde yürütmek, sonra zavallı tarihi, hakâyık-ı vekâyii –bîçarelerin ağzı, dili yok ya– bu indiyâta göre devir devir, sınıf sınıf bol boluna bölerek öbür devri ittihad-ı İslâm'a, beri devri milliyet-i Osmaniye'ye, en son kısmı ise tevhid-i Etrâka hasreylemek kolaydır, alelhusus a'lâdır; çünkü bir nevi müzâkere-i ilmiyedir, her halde bir mümârese-i edebiyedir. Şu kadar ki *Türk* gibi bir gazete emel-i ceyyidini esasen bu yola hasredemez[58]. Edemediği için de hakâike daha muvâfık, vekâyie daha mutabık bir meslek takip eyler.

Şu hakikatten hepimiz emin olmalıyız ki padişahlarımızdan, ricâl-i hükûmetimizden, hatta ulemâmızdan, fuzalâmızdan belki Türk'ü İslâm'dan, İslâm'ı,

58 [*T* "hasredemez: feda edemez".]

alelhusus İslâm'ı Türk'ten, Türk ve İslâm'ı Osmanlılık'tan ziyade seven, düşünen oldu, bittabi oldu... Çünkü tab'an kimimiz mütedeyyin, kimimiz hürrü'l-efkâr oluyoruz. Böyle olduğumuzu da ahvâl ve efâlimizde gösteriyoruz. Yoksa hiçbir padişahımız, hiçbir vezirimiz, hakîmimiz ne karîb, ne de baîd bir mazide, hatta ne de halde, ne ittihad-ı İslâm, ne milliyet-i Osmaniye, ne tevhid-i Etrâk mesleğine vakf-ı sa'y eylemedi.

Sultan Mahmud'dan, Reşid Paşa'dan tâ Âli ve Fuad Paşalara, Midhat Paşa'ya kadar bütün o eâzımın hiçbiri Bulgar'ı, Rum'u, Sırb'ı, Ermeni'yi, Ulah'ı, Marûni'yi, Keldanî'yi fıtrat-ı milliye-i Osmaniye'ye sokmak hayal-i muhaline sapmadı. Çünkü herbiri biliyordu ki Fransa İhtilâl-i Kebîri'nden, Napoléon'un o dâsitân-ı rengârenk zafer ve eserinden, Avrupa'nın o gûnâgûn teheyyücünden sonra uyanmağa, maziden istikbale doğru göz açmağa, varlıklarını candan, gönülden anlamayı istemeğe başlayan bu milel-i muhtelifeyi, öyle vahdet-i milliye-i Osmaniye'ye temsile kalkışmak, bir tabir-i amiyâne ile yangına körükle gitmek demek idi. Hatıra bile gelmezdi. Fakat tarz-ı hükûmet-i Osmaniye'yi Avrupa'nın efkâr-ı cedîdesine mülayimce bir şekle sokarak kirdiş-i siyaset-i devrandan istifade ile bütün bu akvâmın zîr-i tâbiiyetimizde kalmasına çalışmak tabiî idi, makul idi... Öyle yapıldı. Daha doğrusu, mümkün olabildiği kadar öyle yapılmağa çalışıldı. Hakikat-i vekâyi bu derece basit, vazıh iken: "Ahaliyi, aralarındaki din ve neseb ihtilafına rağmen yekdiğerine mezc ü temsil ile Amerika Hükûmât-ı Müttehidesi'ndeki Amerikan milleti gibi vatan-ı müşterekle birleşmiş bir milliyet-i cedîde, Osmanlı milleti meydana çıkarmak" tasavvurâtına sapmak, ne yalan söylemeliyiz, bize pek garip görünüyor!.. Öteki padişaha, beriki vezire, o fikri, bu niyeti atfetmek kolaydır; fakat bu müddeayâtı berâhîn-i tarihiye ile teyid ve isbat etmektir ki müşkildir. Aynı lisan, aynı emel, aynı suretle teessüs, tecelli eden Amerika halkıyla, hükûmetiyle halk ve hükûmet-i Osmaniye arasında hangi devirde, hangi vechile olursa olsun bir münasebet ve müşâbehet farz etmek havsala-i tarihe, havza-i hakâike giremeyen tasavvurlardandır. Yoksa tarihi altüst, karmakarışık ederek zorla delil gibi göstermek ciddiyet-i ilmiyeye tevâfuk etmez.

Yine bilfarz Fransa'da Üçüncü Napoléon filhakika milliyet taraftarı idi, İtalyalıların[59], Almanların teşekkül-i millîlerine çabaladı; hatta Fransız menâfiine muhalif surette çabaladı... Alman, İtalyan milliyetleri teşekkül eder etmez ilk hamlede Fransızların aleyhine dönüverdiler. Her ne ise, o hükümdar-ı garîbü'l-hılka, esasen felsefe-i İhtilâl-i Kebîr'den teraşşuh eden bu fikir, milliyetin hem evveli hem âhiri oldu. Şimdi Üçüncü Napoléon'un reviş-i siyaset-i Osmaniye'ye derin bir tesiri farzolunsa idi, o da devletimizin küllî izmihlâliyle, az çok zîr-i tâbiiyetimizde yaşayan

59 [T "İtalyanların".]

akvâm-ı muhtelifenin ibtidâ-yı emirde Bulgarların, bir dereceye kadar Sırpların, Romanyalıların istiklâl-i tâmmıyla olabilirdi. Hatta bir mertebe oldu bile... 1858 Mü'temeriyle Memleketeyn'in kayd-ı tâbiiyet-i Osmaniye'den sıyrılmasına en ziyade o zaman Fransa çalıştı. Sırbistan için de böyledir. O vakit Fransızlara kalsa idi, tâ Suriye'nin Marunîlerinden Bulgarlara, Ermenilere kadar bizde milliyet-i tâbia bırakmaz, mazhar-ı istiklâl eylerlerdi.

İmdi bu bedahete rağmen "Milliyet-i Osmaniye fikri en ziyade Âli ve Fuad paşalar zamanında mer'î idi, Fransız kaidesinin ârâ-yı ümmet ile milletler teşkil etmenin resûlü Üçüncü Napoléon da bu Garblılaşmış paşalara kuvvetü'z-zahr oluyordu" demek tarihi bir parça hırpalamakla olur. Tarih! Tarih! Lâkin tarihe gayet im'ân ile, insâf ile bakmalıyız; gelişigüzel vekâyii tarihe burhan, rical ve vekâyi-i tarihiyeyi şahit getirmek, bilmeyiz amma, o fenn-i şahaneye bir mertebe hürmetsizlik olmaz mı?

*

Milliyet-i Osmaniye bahsi böyle bir tarafa dursun, ittihad-ı İslâm'a gelince: Bu da bir tasavvur-ı garip ki hiçbir zaman kuvveden fiile çıkmadı, hatta mazhar-ı teşebbüs bile olmadı. Şu sebeple ki hakikate tevâfuk etmez, hayale sığmaz muhalâttandır. İslâm'ı ittihada davet edebilmek için herbiri fevc fevc ehl-i İslâm'a hükmeden Fransa, İngiltere, Rusya, [ve]sâire gibi devletlerin cümlesine birden meydan okumak iktidarında olmalıyız. Hatta umumiyetle Nasarâ'ya, devr-i kadîmde olduğu gibi galip gelebilmeliyiz. Halbuki biz galebe, tehâcüm şöyle dursun, tahâfuz, tedâfü için çareler arıyoruz, arıyoruz da bulamıyoruz. Rumeli'nin Müslimînini muhafazaya muktedir değil iken Hindistan'ınkileri teshîre kalkışmak en coşkun bir hayale bile sığmaz ahlâmdandır... Selâtînimizden, vüzerâmızdan, üdebâmızdan bu emr-i muhale sarf-ı cehdedenler hangileri oldu? Göremiyoruz[60]. Filhakika sahib-i makaleye göre bu berikilerin içinde bir Rousseau mütercimi bile varmış ki bu zât da zavallı Said Bey olsa gerek! Meğerki Emile'i tercüme eden Ziya Paşa olmasın!..

Said Bey ki Rousseau'nun *Fezâil-i Ahlâkiye*'sini Türkçeye nakletti; başka ufak tefek makaleler, *Galatât-ı Tercüme* gibi sade eserler yazdı. Lâkin hangi akvâl, hangi ef'âl ile ittihad-ı İslâm'a çalıştı, anlayamadık. Ziya Paşa'da bile *Hürriyet*'ten *Harabât*'a kadar sarih surette böyle bir fikre tesadüf etmedik. Bir Bulgar ile bir Rumla, bir Türk'ü mezcederek Fransız, Alman, İtalyan milliyeti gibi bir milliyet teşkil etmek düşünmeğe bile değmez bir emr-i muhal olduğu gibi zamanımızda Asya'nın, Afrika'nın, Avrupa'nın Müslümanlarını tevhid ile bir devlet-i İslâmiye vücuda getirmek mutantan lâkin kuru bir vehimdir. Bir[61] vehmi, öyle halife lakabını, elkâb-ı

60 [*T* + "bilemiyoruz".]
61 [*T* "bir: böyle bir".]

sâireye tercih etmek, dine fart-ı hürmet göstermek, ehemmiyet vermek gibi ahvâl-i tabîiyeyi burhan tutarak o padişaha, bu vezire, nihayet şu firkaya isnada kalkışmak revâ-yı hak mıdır? Bütün bu ricalin işi gücü kalmadı da bu evhama mı satf-ı mesaî eyliyorlar? Buna delâlet eden delil-i hakikî neresidir? Bu yolda bir muharebe mi açıldı? Bir cedvel-i hatt-ı hareket mi neşrolundu? Bir teşebbüse mi girişildi? Mekteplerde tedrisat-ı diniyeyi tezyîd etmek, Şam'dan Mekke'ye bir demiryolu inşasına kalkışmak ile öyle bir fikr-i muhal-i azîmin arasında ne münasebet olabilir?

Rusya Devleti bütün Islavları, Almanya Devleti bütün Cermenleri zîr-i inkıyada alarak Cermen, Islav ittihad-ı vesî'lerini vücuda getirmeye çalışabilirler, bu bir sa'y-i makbuldür; çünkü kâbilü'l-husul bir emele matuftur. Bütün Islavların, Cermenlerin aralarında mukârenet-i mezhebiyeden mâada mukârenet-i ırkiye, fikriye, vataniye, iklîmiye, ekseriya da vahdet-i lisan gibi münasebât-ı gûnâgûn vardır. Halbuki cihanın Müslümanlarını dinden mâada biribirine rabteden bir alaka mevcut mudur? Cermenler umumiyetle Avrupa'nın vasatında, Islavlar ise hemen umumiyetle Avrupa'nın baştan başa şarkında sakindirler. Bir hakimiyet, bir idare, bir ittihad altına girebilirler. Fakat İslâm'ın her halinden mâada bulunduğu yerlerin yekdiğerine bu'd-ı bî-nihâyeti böyle bir ümniyeye mâni-i mahzdır.

İttihad-ı İslâm'ı böylece kâbilü'l-husul görmediğimiz gibi tevhid-i Etrâk fikrinden de bir mâna çıkarabilenlerden değiliz. Neyi, kimi tevhid eyliyoruz? Tarih bir tarafa dursun, bir kere lütfen coğrafyaya, ahvâl-i âleme atf-ı nazar-ı ibret buyurulsun... Etrâkin bu suretle tevhidi için cihanı ne kadar altüst etmek, hiç olmazsa koca Rusya Devleti'ni gövdesinden ne derece kırmak lazımdır, düşünülsün. İlâhi, Tatarlar ile, bir nevi Türklerle meskûn iken Kırım'ı muhafaza edemedik de şimdi bütün Asya'nın Türklerini tevhide mi çalışacağız? Böyle bir hayal-i hama bedel de Türk olmayan vatandaşlarımızı mı feda edeceğiz? Bu fikr-i acîbin mübdi'leri kimlerdir?

Lehçe'de "geldim"i "geldüm" yazmak gibi bir şivesizlik göstermiş olduğu için mi Vefik Paşa merhuma bu hiffet isnat olunuyor? Necip Asım Efendi ise Leon Cahun'un o muğlak, fakat gevşek *Mongol Tarihi*'ni Türkçe'ye naklettiğinden dolayı mı, yoksa "kaide-i Türkiye" diye sırf kuru bir inat sâikasıyla o "vav" haşvini ilâve ederek Tükçe'de bir kaidesizlik gösterdiği için mi böyle bir acîbenin mürevvici addolunuyor? Fakat Ş. Sami Bey esasen Arnavut olduğu için lisanen, fikren, emelen ne suretle olursa olsun, ancak Osmanlılık itibariyle Türklüğü idrak edebilir, öyle tevhid-i Etrâk gibi acaip efkâra vakf-ı sa'y etmez, edemez.

Hülasa ne kadar muhteşem, mübeccel olursa olsun, muğlak, alelhusus muhal olduğu için biz öyle vahdet-i milliyet-i Osmaniye, ittihad-ı İslâm, tevhid-i Etrâk gibi fikirleri hedef-i âmâl ittihâz edemeyiz, bu yollara bezl-i mesaî eyleyemeyiz; çünkü sa'yimizin memleketimiz için, vatandaşlarımız için bir nef'ini, bir semeresini görmek, göstermek isteriz.

Bu tafsilattan sonra bahsimizin şıkk-ı diğerine nakl-i kelâm ederek [*Türk* gazetesindeki] mesleğimiz, fikrimiz, maksadımız nedir? Bir kere daha ber-vech-i âtî mücmelen fakat iyânen bast etmek dileriz.

*

Bugüne kadar dedik, diyoruz, demek istiyoruz ki "Türk", mazi, meziyet sahibi bir kavimdir, altı yüz beş senelik bir devletin, bir saltanatın müessisi, mâlikidir. Bugün bile sâik-i zemin u zaman ile uğradığı şâibe-i izmihlâl içinde dem-be-dem maddeten, mânen fıtrat-ı mümtâzesini izhar ve isbattan geri kalmıyor. Bir ma'rekede âleme ekseriya baştan başa veleh veriyor; bununla beraber iktiza ederse, fırsat düşerse Avrupa medârisinde, cihan-ı irfanında temeyyüz edebiliyor! Filhakika hükûmet, cemiyet itibariyle zevâl-zededir. Fakat bu seyyienin taksiri esasen kavimden ziyade iklimin, fıtratın değil, zemin ve zamanındır. Bu engeller, bu belalar olmasaydı, Şark'a bu suretle gömülmeseydi Türk bu izmihlâl-i ictimaîye uğramazdı.

Mâmafih meşiyyet-i hükm-i ezeli değiştiremeyiz, olan oldu. Şimdi öbür mehâsine istinaden bu nevâkısı gidermeğe çalışmalıyız. Cihana göstermeliyiz ki böyle bir asr-ı teâlîde taassub-ı salîbin kurbanı olarak sönmeğe mahkum edilemeyiz. Mazimize, mezâyâ-yı fıtriyemize mesaimize istinaden varlığımızı, istiklâlimizi muhafaza etmek, bu mihr-i şaşaa-dârın taht-ı füyûzâtında akvâm-ı sâire gibi tekemmül-i mukadderimizi takip eylemek isteriz. Öyle bir devirdeyiz ki âlemde şöyle böyle bir hükm-i ma'deletin cereyanına kâniiz. O halde koskoca bir kavmin imhasına hangi adâlettir ki kail olur?

Sade nevâkısımızı görmemeli, bir parça munsıfâne kemâlâtımıza atf-ı nazar-ı im'ân eylemeli. Şark'ın başka bir kavmi var mıdır ki bilfarz elli altmış sene içinde lisana, edebiyata hatta umumiyetle irfana Türkler kadar feyz ü kemâl vermiş olsun? Devr-i Mahmûdî'de Türkçe ne idi? Devr-i Hamîdî'de Türkçe ne oldu? O zaman Türkler ne biliyorlardı? Bugün Türkler yine akvâm-ı sâire-i Şark'a nisbeten neler bilirler? Alelhusus bütün bu tecelli ne kadar mevânie rağmen husule geldi! O kadar uzaklara bile gitmeğe hacet yok. Ne türlü sevâik ile olursa olsun, tabip, dava vekili, muharrir, [ve]sâire bir kitle-i şübbân bir müddet Avrupa'da tahsil-i kemâle çalıştıktan sonra birkaç sene evvel bu zemine geldik. Az bir müddet içinde herbirimiz bir meslekte ilerledik. Fikrimizi, muamelatımızı, ahvâlimizi yakından tetkik eden munsıfîn-i Efrenç bile: "Türk hakikaten akvâm-ı sâire-i Şark'tan müterakkî, müteâlî imiş!.. Bir Avrupalıdan hiç aşağı kalmıyor. Şark'ta doğan Avrupalılara ise müreccahtır" diyorlar.

Hakkımızı, fazlımızı teslim etmeyen, idrak eylemeyenler yine olsa olsa içimizdendir. Çünkü şahıs itibariyle a'lâyız; fakat cemiyet, kabiliyet-i ictima nokta-i nazarından henüz berbadız. Esbâb-ı gûnâgûne mebnî aramızda daimî bir nifâk-ı

kerihtir ki hükümrandır. Bilfarz bu derece safvetle, böyle hüsn-i niyetle neşrolunan şu *Türk* gibi bir gazeteye bir nazar-ı buğz ile bakmak vesilelerini aramaya kadar varırız, o derece münafıkız, o derece teşne-i tefrikayız.

Fakat biz sebat ve metanet gösterirsek, alelhusus herbirimiz mesleğimizde meziyetimizi göstermeye çalışırsak o hissiyat-ı redîenin hiçbir zaman kurbanı olmayız; akibet emel-i memdûhumuza ereriz.

Emelimiz nedir? Cihanın hangi bir köşesinde olursa olsun, bilfarz Mısır'da, bir mevki-i mümtaz, Rumlar, İtalyanlar, hatta İngilizler, Fransızlar gibi bir mevki-i mümtaz tutabilmektir. Niçin öyle olmasın? Fezâil-i kesbiye ve vehbiye itibariyle onlardan aşağı mıyız? Güzel bir terbiye gördükten sonra hangi bir işi deruhte eylersek hiç olmazsa onlar kadar ifa edemiyor muyuz? Gözümüzün önünde öyle idareler, işler oluyor ki aynı ka'b-ı irfanda bir Türk, akvâm-ı sâireden ziyade bunlarda muvaffakiyet gösteriyor.

Bir heyet-i ictimâiyenin cemiyet itibariyle ıslahı o heyeti terkip eden efrâdın şahıs itibariyle, salâhına, feyzine mütevakkıftır. Ne zaman Türkler dahil ve hariçte şahsen teâlî ederler, kavîleşirler, maddeten ve mânen, fikren ve ilmen kudret ve servet sahibi olurlarsa, gide gide yegâne bu Türk devleti de o füyûzâtın semeresini görmeye, iktitâf etmeğe başlar. Yoksa biz sa'yimizi, istidadımızı bu meâlîye hasredeceğimiz yer[d]e dahil ve hariçte kendimizden, hükûmetimizden âcizâne, miskinâne, şikâyete, tezallüme vakfedersek, kuru kuruya malûmu i'lâm kabîlinden olmak üzere aleyhte bulunmaktan mâada bir meslek sahibi olamazsak, yani yaramıza bir yara daha katmakla uğraşırsak, netice, şimdiye kadar olduğu gibi, nura değil, zalâma çıkar.

Ey koca Türk! Hali beğenmedin, hoş görmedin, memleketini terk eyledin... değil mi? Maksadın hayır ise yürü, git. Mısır'a, Amerika'ya, İngiltere'ye, Fransa'ya nereye istersen git; fakat her gittiğin yerde bir meslek, bir meziyet, bir irfan sahibi olmaya çalış; çalış da maddî ve mânevî kudret ve servet edin; fikren, cismen yüksel; yüksel ki bir gün senden memleketin her suretle müstefid olabilsin... Hepimiz böyle yapabilirsek çok geçmez heyet-i müctemia-i Osmaniye her suretle yavaş yavaş ne parlak bir nizam u intizama mazhar olur, görürüz.

İşte bu cerîdenin emeli Türklere şu sebîl-i feyz ü salâhı, ma'reke-i medeniyette şu cedel-i ceyyid-i hayatı göstermek, fıtrat-ı mümtâzelerini ihtar etmekle beraber şimdiye kadar uğrayageldiğimiz meskenet ve atâletten, fısk u nifaktan halimizi, atîmizi sıyânet eylemektir ki bu içimizden hangi tarafın, her kimin olursa olsun aleyhinde bulunmak, uğraşmak zilletinden, o bî-sûd, hatta muzır mesaiden beri, münezzeh bir meslektir. Umduğumuz vechile olursa, dünyanın her köşesinde Türkler istediğimiz gibi teâlî ederse, heyet, hükûmet de bittabi feyz bulur[62]; yoksa

62 [*T* "heyet, hükûmet de bittabi feyz bulur: heyeten, hükûmeten de bittabi izmihlâlden kurtulurlar".]

öbürü olmadan beriki asla olamaz: Bir heyetin mesâvîsi efrâdın cümle-i seyyiâtıdır.

Bu izahattan sonra, vahdet-i milliyet-i Osmaniye imiş, ittihad-ı İslâm imiş, tevhid-i Etrâk imiş öyle müphemiyât ile uğraşmak vazifemizden hariç olduğu anlaşılmaz mı? Biz Türklerin, efrâd itibariyle teâlîsine çalışanlardanız. Bu nimet o derece-i vefrette husule gelsin, Türkler, hali muhafaza eyleyebilsinler. Hey'eten zevâlden kurtulsunlar, ikbâl yolunu tutsunlar. Sonra vahdet-i milliyet-i Osmaniye mi? İttihad-ı İslâm mı? Tevhid-i Etrâk mı? Ne gerektir düşünsünler. Bütün bu fikirlerin mebdei, nokta-i iftitâhı, şu maksad-ı basit-i müstahsenimiz olduğu için milliyet-i Osmaniye'nin vahdetini, İslâm'ın ittihadını, Etrâkin tevhidini mi, ne istiyorsan iste, fakat bu meâlîye ermek için evvelemirde gel, bizimle çalış!

Cevher-i fıtrîlerinden istifade ile Türkler dahilde olamazsa hariçte her suretle mazhar-ı teâlî olsunlar. Böyle olduklarını da yâr u ağyâra göstersinler. Şâhrâh-ı irfanda, hatta irfan-ı millîde ilerlesinler. Elli altmış sene içinde bir mertebe-i harika-i bedîaya ref' eyledikleri lisan-ı millîlerini daha ziyade ıslah, daha çok i'lâ eylesinler. Bununla beraber edebiyat-ı Türkiye'ye daha revnak, daha incilâ versinler. Hikâyelerimizi, tarihlerimizi, eserlerimizi elsine-i Garbiye'ye tercüme etmeye koyulsunlar. Cihan-ı temeddün bizzarure bizi bir Avrupa kavmi gibi telakki, cemiyet-i milele kabul eylesin. O zaman nehc-i güzîn-i ikbâli bulmuş oluruz.

Biz bütün bu teâlîleri, bu tecellileri pek ziyade kâbilü'l-husul görüyoruz. Şu kadar ki bu hedef-i muallâya ermek için en güzel, sade, o kadar değil yegâne vasıta, bu sebîl-i meâlîyi tamamiyle idrak eyledikten sonra, herbirimiz meslek-i mahsusumuzda, tababette, dava vekâletinde, ticarette, ziraatte, meşâğıl-i maliye ve sâirede o memlekette, bu memlekette fâiku'l-akrân olmaya, bununla beraber de derece derece şu arz ettiğimiz suret-i vâzıha ve meşrûada hayr-ı umumîyi, ikbâl-i millîyi düşünmeye çalışmak, daima çalışmaktır. Bunun içindir ki bütün şu bahs-i mufassala yine bu sefer de Latin şuarâsından birinin şu sade olduğu kadar büyük sözü ile hâtime veririz:

"Çalışalım!...

Ali Kemâl, Mısır, 26 Mayıs 1904

Kaynak: "Cevabımız", *Türk*, 13 Mayıs 1320/11 R. evvel 1322/26 Mayıs 1904, s. 1-2. Kitap olarak; *Üç Tarz-ı Siyaset*, Kahire, Matbaa-i İctihad, 1907; *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, Matbaa-i Kader, 1328, s. 33-45.

5

[ÜÇ TARZ-I SİYASET'E DAİR] BİR MEKTUP

Ahmed Ferid [Tek]

Sermuharrir Beyefendi,

Muteber *Türk*'ün birkaç nüshasında neşrolunan "Üç Tarz-ı Siyaset" unvanlı makale-i fazılâneyi okudum.

Muharrir-i makale, ifadâtı arasında bazı katî hükümler veriyor; fakat hâtime-i makalînde gayet vazıh bir reybîlikle her türlü hükümden ictinâb ederek makalesini büyük bir nokta-i istifham ile bitiriyor ve "Üç Tarz-ı Siyaset"ten birinin tercihini *Türk*'ten ve kârilerden bekliyor.

Bendeniz, tabiatım iktizâsı reybî olamadığım ve Türklerin bugüne kadar pek az işlemiş, pek az yorulmuş dimağlarının bu gibi müzakerât ve münakaşât-ı ilmiye ile yorulmaya, nema ve tekemmüle ihtiyacına kani bulunduğum için makale-i mezkûreye şöyle böyle bir cevap hazırlamıştım. Bunu takdim etmek isterken cerîde-i âlîlerinde [Ali Kemal'e ait] bir cevab-ı edîbâne ve münekkidâne neşrolundu. Bendeniz "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesinin cidden tetkik ve münakaşaya değerli bulunduğuna kani olarak cevap yazmış idim. *Türk*'te neşrolunan cevap, bilâkis makale-i mebhûsenin hayalâttan, evhamdan ibaret bulunduğunu iddia ediyor. Bu iddia fikr-i âcizânemi asla değiştirmedi; fakat cevabımı tatvîle sebep oldu. Çünkü *Türk*'te neşrolunan cevap şiddet-i lisaniyesiyle, bir nevi edebiyat meraklılarını, bilhassa bazı tarih ve ulûm-ı ictimaiye bîgânelerini ikna edebileceğinden, evvelemirde bu makale-i cevabiyeyi

red, sâniyen asıl makaleye olan cevabımı yazmaya mecbur kaldım. Bu uzun red ve cevabım muhterem *Türk*'ün bir köşesinde yer bulabilirse bahtiyar olurum.

*

"Cevabımız" muharrir-i muhteremi, biraz karışık, biraz mahrum-ı tertip makalesinde başlıca şu fikirleri dermiyan ediyor:

"Hiçbir padişahımız, hiçbir vezirimiz, hakîmimiz ne karîb ne de baîd bir mazide, hatta ne de halde, ne ittihad-ı İslâm, ne milliyet-i Osmaniye, ne tevhid-i Etrâk mesleğine vakf-ı sa'y eylemedi. Bunlar hep gayr-i kâbil-i icra tasavvurât-ı garîbe, evham ve hayalâttır... En coşkun bir hayale bile sığmaz ahlâmdandır. Hem "Üç Tarz-ı Siyaset" muharriri bu siyasetleri, tarihi indiyâta göre bol boluna bölerek, tanzim ederek, hakâyık-ı vekâyii altüst ederek meydana çıkarmıştır."

"Tarih, tarih, lâkin tarihe gayet im'ân ile, insaf ile bakmalıyız, gelişigüzel vekâyii tarihe burhan, rical ve vekâyi-i tarihiyeyi şâhid getirmek... O fenn-i şahaneye hürmetsizlik olur."

"Bizim için Türk'ü İslâm'dan, İslâm'ı Türk'ten, Türk ve İslâm'ı Osmanlılıktan, Osmanlılığı Türk'ten, İslâm'dan ayırmak, vahdeti teslis eylemek muhaldir."

"Biz hakâyıka daha muvafık, vekâyie daha mutabık bir meslek takip eyleriz. Bir heyet-i ictimaiyenin cemiyet itibariyle ıslahı o heyeti terkip eden efrâdın ıslahına [şahıs itibariyle salâhına], feyzine mütevakkıftır. Biz, Türklerin efrâd itibariyle teâlîsine çalışanlardanız."

"Türkler hali muhafaza eyleyebilsinler, heyeten zevalden kurtulsunlar, ikbâl yolunu tutsunlar... Sonra vahdet-i milliyet-i Osmaniye mi? İttihad-ı İslâm mı? Tevhid-i Etrâk mı? Ne gerektir düşünsünler... Bütün bu fikirlerin mebdei, nokta-i iftitâhı, şu maksad-ı basit-i müstahsenimiz olduğu için, millet-i Osmaniye'nin vahdetini, İslâm'ın ittihadını, Etrâkın tevhidini mi? Ne istiyorsan iste; fakat bu meâlîye ermek için evvel emirde gel bizimle çalış!.."

Ve "Yine bu sefer de Latin şuarâsından birinin şu sade olduğu kadar büyük sözüyle hâtime veriyoruz: Çalışalım!..."

Bendeniz zannediyorum ki kucak kucak tarihten, sosyolojiden bahseden, fevc fevc vekâyii işhâd eden bu mev'ize, ne tamamen savâbdır; ne de "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesinin ruhuna ve usûlüne edilen itirazlar haklıdır[63]. Sâhib-i makale, belki zeminin siyaset-i fiiliye olmasına rağmen nazariyâta, (mantığa) çok ehemmiyet ve mevki bahşetmiştir; fakat berâhîn-i tarihiyesi, usûl-i tedvini ve mütalaâtı tamamen sahihtir.

"Hiçbir padişahımız, hiçbir vezirimiz, hakîmimiz ne karîb, ne de baîd bir mazide, hatta ne de halde, ne ittihad-ı İslâm, ne milliyet-i Osmaniye, ne tevhid-i Etrâk mesleğine vakf-ı sa'y eylemedi" demek, bütün son asır vüzerâ-yı güzidesini siyasetsizlikle, mesleksizlikle itham olur; onlar bu hakaretin fevkindedirler.

63 [*T* "Üç Tarz-ı Siyaset makalesinin ruhuna ve usûlüne edilen itirazlar haklıdır: gerek 'Üç Tarz-ı Siyaset' muharririne, gerek meslek soranlara kâfi bir cevap olabilir. 'Üç Tarz-ı Siyaset' makalesinin ruhuna ve usulüne edilen itirazlar pek haksızdır".]

Evet! Türkleri tevhid siyaseti bir tâli'-i müstakbele malik olsa da, bugün henüz pek yeni, pek turfanda, her ne türlü olursa olsun siyaset-i Osmaniye'ye celb-i faide edebilmekten pek uzak olduğu için, ricâl-i siyasiyemiz tarafından takip edilmedi. Zaten Üç Tarz-ı Siyaset muharriri de buna başka bir tarz-ı mevcudiyet, diğer bir suret-i tecelli isnat etmiyor. Fakat siyaset-i İslâmiye, bilhassa siyaset-i Osmaniye böyle değildir. Birincisi bugünkü padişahın[64] nuhbe-i âmâli görünüyor. İkincisi bütün ricâl-i siyasiyemizin son asırda hedefü'l-harekâtı oldu.

Büyük [Yavuz] Selim'in, bu, Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen Fâtihi'nin bu ilk Osmanlı Halifesi'nin siyasetini müverrihîn-i Osmaniye'nin bazıları tamamen haklı olarak ittihad-ı İslâm politikası diye tavsif eylemekte ve hatta bu fikirle oğlunun, Süleyman Kanunî'nin, isr-i pederden inhiraf ile satvet-i Osmaniye'yi Garp'a tevcih eylemesini tahtie ve tenkit etmekteler ise de biz, ittihad-ı İslâm tabirinin son asırda Avrupalılar tarafından, diğer emsâline nisbetle düşünülmüş, vaz' edilmiş bir tabir olduğunu zannettiğimizden, bu baîd maziden sarf-ı nazarla son siyasete, sultan-ı zamanın politikasına atf-ı lihâza-i dikkat ile iktifa edeceğiz.

Sultan-ı müşârunileyh, pek sevdiği tabir ile, Halife-i Müslimîn, elçilerle, murahhaslarla, komisyonlarla, mebuslarla, imkân derecesinde neşriyat-ı hariciye ile, bütün dünyaya yayılmış İslâmların celb-i mahabbetine, makam-ı Hilafet'e rabt-ı kalb etmesine çalışıyor, onları Osmanlılığa takrîbe sa'y ediyor, memâlik-i Osmaniye'ye gelen ehl-i İslâm'ı akıl ve dirayeti derecesinde i'zâza çalışıyor, âlem-i İslâm'ın ehemmiyet isnat ettiğini zanneylediği zevatı yanına alıyor, Hicaz'ın muhafazasını Anadolu'nun hıfz u müdafaasına tercih ediyor; İslâmların, hem de cahil İslâmların ihtisasât-ı safdilânelerini[65] okşayacak hareketleri kemâl-i memnuniyetle icra ediyor; kavâid-i zâhire-i İslâmiye'ye riayetten hiç geri kalmıyor; memleketin taassub-ı diniyesini muhafaza için her köşeye bucağa hocalar i'zâmından, mektep programlarını tedrisat-ı diniye ile hal-i işbâ'a getirmekten bile çekinmiyor.

Bizce hep bunlar siyaset-i hâzıranın cehaleti göz önünden kaçırılmamak şartıyla, siyaset-i İslâmiye'nin birer fer'idir. Bilemeyiz, bugünkü bir Osmanlı padişahı bu hususta daha fazla nelere teşebbüs edebilir.

Ah! işte "Cevabımız" muharririnin anlamak istemediği nükte, şu son cümlede mündemicdir ve bunu anlamak istemediği içindir ki: "Rumeli'nin Müslimînini muhafazaya muktedir değil iken Hindistan'ınkileri teshîre kalkışmak en coşkun bir hayale bile sığmaz ahlâmdandır. Etrâkin tevhidi için cihanı ne kadar altüst etmek, hiç olmazsa koca Rusya Devleti'ni gövdesinden ne derece kırmak lazımdır, düşünülsün" deyip durmaktadır.

64 O zaman padişah Abdülhamîd Han idi. [Bu dipnot *T* neşrinde yok]

65 [*T* "safdilânelerini: süfliyesini".]

Ey üstad! Gerek ittihad-ı İslâm, gerek Türklerin tevhidi siyasetleri bugün bir gaye, bir gaye-i siyasî, bir hedef, bir hedef-i aslîdir. Her ikisinin kabul ve takibi halinde de o tasavvur ettiğiniz harplerin hiçbirine teşebbüs olunmayacaktır ve bu sebeptendir ki bu tasavvurlar, güç olmakla beraber, ahlâm değildir. Siz bir terakki ve tekâmül-i şahsî tasavvur ediyorsunuz, işte bugün İslâm veya Türk siyasetini takip demek, bu emeli, bu hedef-i hakikîyi, terakki ve tekemmül etmek üzere bulunan o eşhâsın dimağlarına, yerleştirmeye sa'y etmek demektir. Osmanlılar kılıç kuvvetiyle teshîre kalkmayacaklar; İslâmlar yahut Türkler dimağ kuvvetiyle birleşmeye can atacaklardır. Devletlerin, cemiyetlerin hayat-ı siyasiyesinde yalnız kılıç, bâzû kuvvetini medh ü ıtrâ etmemeliyiz. Bu kuvâ-yı maddiyenin kudret-i fikriye ile nâ-kâbil-i mukavemet bir satvet ü şevket iktisâb edeceğini de düşünmeliyiz. Kılıca, bâzûya hükmeden de dimağdır.

Milliyet-i Osmaniye teşkili siyasetine gelince... Lâkin hayat-ı milliyemizi tanzime, umûr-ı idaremizi tensîke teşebbüs edeliden beri bütün harekâtımız, bütün emellerimiz bunu istihsâle mevkuf[66] oldu.

Tanzimat-ı Hayriye budur, bîgâne nazarlara meçhul kalsa da, merhum Sultan Abdülmecid'in, Reşid, Âli, Fuad ve Midhatların âsârı, rûh-ı âsârı bundan, bu "Milliyet-i Osmaniye" teşkili arzusundan ibarettir.

Temsil, lisan-ı siyasîde, millet-i hâkimenin gayrı ahaliyi dinen, lisanen, ahlâken, vicdanen millet-i hâkimeye benzetmektir. Buna muvaffakiyet halinde hükûmetin taht-ı idaresinde, yekdiğerleriyle tamamen müsavi aynı hiss-i millî ve vatanperverî ile mütehassis efrâddan mürekkep bir "millet-i vâhide" bulunur. Fakat daima temsilin şuabât-ı muhtelifesine bir anda müracaat etmek kâbil olamaz. Meselâ dinen temsil, kadîmen en mer'î bir usul olduğu halde zamanımızda, oldukça temeddün etmiş akvâm arasında, ekseriyetle metruktür; nâ-kâbil-i icradır. Bu halde bütün kuvvet-i hükûmet, lisanen temsil ümniyesine tevcih olunur. Vahdet-i lisan, beyne'l-ahali münasebât ve muamelatı tezyîd ettiği cihetle temsil-i tabiîye pek çok hizmet eder; vahdet-i edebiyat, oldukça müterakkî akvâmda, âdeta vahdet-i diniye yerini tutmak iktidarındadır.

Binaenaleyh milel-i muhtelifeden mürekkep olup ahalisini temsile uğraşan hükûmât; memleketinin gevşek, bilhassa din-i resmîye karîb dinli ahalisi yanına vaizler, muallimler, müderrisler yollar. Bütün milel-i muhtelife arasına millet-i hâkime hicret ettirerek onların seyrekleşmesine çalışır. Milel-i mahkûme lisanını, edebiyatını tazyik ile nema ve tevessüüne mâni olur ve lisan-ı hükûmeti, gücünün yettiği her vasıta ile, bilhassa mekteplerle, lisan-ı umumi haline sokmaya gayret

66 [*T* "mevkuf: mütevakkıf".]

eder. Bu tazyîkatın hepsine mukabele edebilen bir millet eğer karşıya çıkarsa o halde imkân dairesinde o milletin ecânibe muhaceretini teşvik etmekten başka çare kalmaz. Bu da mümkün olamazsa bilmelidir ki, o millet muhafaza-i mevcudiyete, yaşamaya ve belki iddia-yı istiklâle namzettir.

İşte Devlet-i Osmaniye'nin zamanımıza kadar devam eden bir asırlık hayatı, hep bu mücadeledir. Hükûmet-i Osmaniye, Tanzimat'tan beri kuvvet ve kudreti derecesinde, imkân dairesinde bu vesâit-i temsilin birçoğuna müracaat etmiştir.

Dinen temsil... Fakat bu bir emr-i dinîdir; bir vâcibe-i diyanettir. Hiçbir İslâm hükûmeti tasavvur olunamaz ki buna şöyle böyle riayet etmiş olmasın. Anadolu'dan sarf-ı nazar Girit, Bosna, Arnavutluk, Bulgaristan, hülasa bütün Rumeli Müslümanları, Osmanlıların, o hiç milliyet-i Osmaniye ile uğraşmadığı iddia olunan padişahlarımızın, vüzerâmızın bu tarz-ı temsile riayet-i fevkalâdelerini gösterir. Memleketimizin bir kısmı meselâ Anadolu'nun şarkı el-ân temsil-i dinîye muvafik bir zemin olduğu için dindar[67] hocalar fevc fevc bu canibe, i'zâm olunmaktadırlar...

Tanzimat kurûn-ı vustâ âdâtının terki demek olduğundan bu devrin temsili de[68] daha medenî bir tarzda vuku bulmuştur. Tanzimat evvelemirde hukuken, idareten temsile uğraşmıştır. Kable't-Tanzimat, tebaa-i Devlet-i Osmaniye yekdiğerine müsavi ve memzûc olmayıp her ırk, her din başlı başına idare olunur hususi bir fırka, bir millet, hükûmet içerisinde birer hükûmet idiler. Devr-i teceddüt siyasiyyûnu, İhtilâl-i Kebîr'in müsavat kaidesini, o ridâ-yı medeniyeti siper ittihâz ederek bu tefrikayı bozmaya, tebaa-i Osmaniye'yi idareten tevhide[69] çalıştılar.

1856 Hatt-ı Hümayunu'nun bahsettiği "maarif ve zamanın terakkisi ile mütenasip ıslahat" patriklerin iktidar-ı siyasîsini azaltmak, papazların varidâtını kesmek, umûr-ı adliyeyi mahâkim-i muhtelite-i Osmaniye'ye tevdi etmek, Hıristiyan mekâtibini, kiliselerini teftiş altına almak demekti. Bunlar milel-i muhtelife hayat-ı milliye ve siyasiyesini tahdit etmek[70] idi.

Hükûmet-i Osmaniye memleketin cihât-ı muhtelifesine, bilhassa milel-i gayrimüslime arasına muhacir iskânına da çalışmaktan geri durmamıştır. Rusya muharebe-i ahîresinden evvel gelen Rusya, Kafkasya muhacirleri bugünkü Bulgaristan'a yerleştirilmişti. Şimdiki Girit muhacirleri İzmir civarına, Bosna'nınkiler kısmen Rumeli'ye yerleştiriliyorlar.

Yine hükûmet-i Osmaniye bilhassa mekâtib ve lisan ile de tevağğul etti. 1856 Hatt-ı Hümayunu, o vakte kadar bilâ-ruhsat tamir ve inşa edilen Hıristiyan kilise

67 [*T* "dindar: cahil, fakat mutaassıp".]
68 [*T* + "daha ince".]
69 [*T* + "temsile".]
70 [*T* "tahdit etmek: bir tazyik-i daimi ve şedîd altına vaz' etmek".]

ve mekteplerinin tamir ve inşasına müsaade-i resmiye istihsâli kaidesini vaz' etti. Usûl-i tedris ve muallim intihabını hükûmetin taht-ı teftişine aldı. 1869 Maarif Nizamnâmesi, tahsil-i âlî ve idâdîyi milel-i muhtelifenin umumu için aynı ve Türkçe olarak tanzim eyledi. Alelumum usûl-i tedrisin ve kitapların intihabını maarif müdürlerine terk ve tevdi ettikten başka ibtidaîye kadar tekmil milel-i gayrimüslime mekteplerinde lisan-ı resmî tahsilini mecburi yaptı. Bu ihtimamların neticesi, semeresi tamamen iktitâf olunamadı. Fakat maksadımız bunların düşünüldüğünü, padişahlarımızın, vüzerâmızın milliyet-i Osmaniye fikrine vakf-ı mesai eylediklerini, mesleksiz olmadıklarını isbattır; cidden tatbik olunabilseydi, temsil, bugün hayli ilerlemiş olurdu.

Âli Paşa'nın Hatt-ı Hümayunu gibi, Midhat'ın Kanun-ı Esasî'si de tamamen bu ümniyeye, sükkân-ı memâlik-i Osmaniye'yi tevhid ü mezce; bunlardan bir millet-i Osmaniye vücuda getirmeye ve bu millete Türkçe'yi lisan-ı resmî ve millî yapmaya matûf oldu.

Kanun-ı Esasî'nin sekizinci maddesi mûcebince: Devlet-i Osmaniye tâbiiyetinde bulunan efrâdın cümlesine herhangi din ü mezhebden olursa olsun bilâ-istisna Osmanlı tabir olunur.

On sekizinci maddesi: "Tebaa-i Osmaniye'nin hidemât-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmîsi olan Türkçe'yi bilmeleri şartını" vaz' eylemiştir.

On altıncı madde: "Bilcümle mektepler devletin taht-ı nezaretindedir. Tebaa-i Osmaniye'nin terbiyesi bir siyâk-ı ittihad u intizam üzere olmak için iktizâ eden esbâba teşebbüs olunacaktır" diyor.

"Cevabımız" muharrir-i muhtereminin biraz safdilâne, her hareket-i siyasiyeyi görmek için aradığı "cedvel-i hatt-ı hareket", lisan-ı siyasette bundan daha vâzıh olarak neşr u ilân olunamaz.

Muharrir-i "Cevap", bir de ağzı dili olmayan bîçare tarihe acıyarak, "Üç Tarz-ı Siyaset"te bahsolunan bir vaka-i tarihiyeye itiraz ediyor: Kendisine mahsus bir tarz-ı latîf-beyan ile Napoléon, Türk milliyeti fikrine taraftar değildi, bilâkis Türklüğü parçalamaya sa'y etti, diyor.

Evet!... Napoléon, esasen arzusu hilâfına parçalanmış Türkiye aksâmını takviyeye çalıştı. Fakat Türk milliyetine muarız olduğu için değil, inkısamın önünü alamadığı için Rusya'nın karşısında yalnız kalacak bu parçaları takviyeye uğraştı; yoksa daima Rusya'ya muarız, muhalif politika takip ettiğinden her zaman Türkiye'nin haliyle muhafazasına, binaenaleyh Türk milliyetinin izdiyâd-ı kudretine ve temsilde muvaffakiyetine çalıştı. Bunu kısaca isbat etmek üzere Fransa Hariciye Nezâreti memurlarından birinin eserinden ufak bir parça nakledeceğim. Avrupalılar Şark'ı bilmezler; fakat Fransızlar, kendi siyasetlerini elbet "Cevabımız" muharririnden iyi bilirler.

"Fransa Hükûmeti, Şark'ı hal-i aslîsi ile muhafaza politikasından sarf-ı nazar ettiğini zannettirecek, bazı âni tahavvüllere rağmen daima Hatt-ı Hümayun'un mülhem bulunduğu fikr-i itilâf ve âmîzişe sâdık kalmıştı.

Üçüncü Napoléon'un Hariciye Nâzırı'nın dediği gibi, Fransa milel-i muhtelife-i Osmaniye arasında asla bir fark tesisine taraftar değildi, ihtimam ve iltizâmında, tebaa-i Müslimeyi, gayrimüslimeden tefrik eylemiyordu (İstanbul sefirine tahrirât 22 Mart 1867). Her ikisinin refah ve saadeti onca, yeknesakî-i idare, müsavat-ı mülkiye ve siyasiye esaslarının peyderpey daha samimi bir surette tatbikine vâbeste idi. Hepsi aynı hukuka mâlik, aynı menâfiden müstefid olmalı idiler.

Hülasa Tuileries kabinesi, imtizac ve zevebân-ı ecnâs (*fusion des races*) maksadını takip eyliyordu. Türkiye'de tefrikayı müşarekete tahvil; ittihadı, mübâ'adet-i mütekabile, ekseriyet halkı memleketin sergüzeştine hemen hemen bîgâne kılan mübâ'adet-i mütekabile yerine ikame eylemek istiyordu."[71]

"Tarih, tarih, lâkin tarihe gayet im'ân ile, fakat aynı zamanda biraz tetkik ve tetebbu ile bakmalıyız. Vekâyi-i tarihiyeyi iddiaya burhan olacak vechile gelişigüzel tahrif ile meydana koymak, bilmeyiz amma, o fenn-i şahaneye bir mertebe hürmetsizlik olmaz mı?"

"Cevabımız" muharrir-i fazılına göre, bu hakikatlerin hepsi indiyâttır. O, müverrihin beyanatını kabul için muharebeler, "cedvel-i hatt-ı hareket"ler görmek, hatta belki bu beyanatın yerini kitapta müşahede etmek istiyor. Fakat, tarih, bilmeliyiz ki yalnız mütûn-ı âsârdan, hatırattan, muharebe derecesindeki azîm vekâyi-i ictimâiyeden istinbât etmez. Bunlar mevcut ise a'lâdır; lâkin olmadığı zamanda vekâyi-i sağîreden istihrâc-ı keyfiyet eyler. Müverrih, bunları tetkik ve tenkit eyler; ebvâba, fusûle tefrik, hatta isimler vererek enzâr-ı kârîne arz eyler. Yoksa zamanımızda kitaplardan, tarih kitaplarından nakledilerek yazılan, yalnız tefekkür değil, tercüme ile tedvin edilen eser sahiplerine müverrih bile denemez.

Beyanat-ı sâlifeden anlaşıldı, zannediyoruz ki "Üç Tarz-ı Siyaset" muharriri bu mesleği sırf hayali olarak icad ve ihtira etmemiştir. Yekdiğerinden tamamen müteferrik olarak üç tarz-ı siyaset mevcuttur. Bunlar gaye, hedef-i hakiki olarak takibi mümkün olduktan başka, ikisi hayat-ı milliyemizin muhtelif devirlerinde takip edilmiştir bile. Bu halde "Cevabımız" muharririnin latîf bir safsata ile "Türk'ü İslâm'dan, İslâm'ı Türk'ten, Türk ve İslâm'ı Osmanlılık'tan, Osmanlılığı Türk'ten, İslâm'dan ayırmak, vahdeti teslis eylemek"ten ictinâbı, bilmeyiz amma, bir darbeye maruz çocukların, tehlikeden kurtulmak üzere gözlerini yummalarına benzemez mi?...

Onun "hakâyıka daha muvafık, vekâyie daha mutabık mesleği" tabiri veçhile "koskoca devleti", bir heyet-i ictimâiyeyi sevke kâfi değildir. Evet!... "Bir heyet-i ictimâiyenin cemiyet itibariyle ıslahı o heyeti terkip eden efrâdın şahıs itibariyle salahına, feyzine mütevakkıftır." Bugünkü tetkikat-ı ictimâiyenin irâe ettiği bu

71 *La Turquie et le Tanzimat*, par Engelhardt (ministre plenipotenciaire), Tom I, p. 218.

dava belki pek ziyade sahihtir. Fakat şunu unutmamalıyız ki, Osmanlılık, efrâdı hâvi olmakla beraber bir de şahs-ı mânevîdir. Efrâda tavsiye edilen çalışmak hedefi, şahs-ı mânevîye gelince büsbütün müphem ve mânasız olur. "Türkler hali muhafaza eyleyebilsinler, hey'eten zevalden kurtulsunlar" demek için evvelemirde o hey'etin, o şahs-ı mânevînin hedefini, hedef-i siyasîsini, hatt-ı hareketini tayin etmek lazımdır. Efrâdın teâlîsi ile uğraşırken, sefîne-i devleti maksûdsuz, hedef-i hareketsiz bırakmak arzu ediliyorsa o başka; fakat böyle olmadığı takdirde müstağniyâne, müzeyyifâne "Üç Tarz-ı Siyaset"i red değil, tâlibâne bu üç yoldan birini intihâb ve tercih etmek lazımdır.

Makale sahibinin suali de bundan ibaret idi. Pek ziyade karışık cihâtı, son derece müğlak hayat-ı ictimâiyeyi gayet basit bir kaide, bir düstur içine sokmak ulûm-ı hâzıraya sığamaz. Bir muharrir-i siyasî; bir râh-ber-i ictimaî için felsefe-i ictimâiyede bu kadar sathî-bînlik, siyasette bu derece hedefsizlik bilmem caiz olur mu?

Bu halde yine sahib-i makalenin suali cevap bekliyor! Devlet-i Osmaniye'nin saadeti için, ittihad-ı İslâm, Türk ittihadı ve Osmanlılık siyasetlerinden hangisini takip nâfidir?...

*

Makale muharriri, menâfi-i Osmaniye nokta-i nazarından ittihâz ve takibi mümkün üç meslek-i siyasîyi teşrih ve tafsil ettikten sonra içlerinden birisini "Milliyet-i Osmaniye" siyasetini, bugün takibi gayr-i mümkün, yalnız o kadar değil, hatta nâ-kâbil-i ihya, diye bir tarafa atıyor.

Bâki ikisini; İttihad-ı İslâm ve Türk ittihadı politikalarını, birçok dahilî, haricî mevâni tadâd etmekle beraber aynı derece-i imkân ve menfaatte buluyor. Fikr-i âcizânemce muharririn bu hükümleri musîb değildir. Yukarıda beyan ettiğimiz vechile sahib-i makale, katiyet-i mantıkiye ilcâsıyla bu hataya düşmüştür. Bizce ittihad-ı İslâm siyaseti, hayyiz-i fiile îsâli gayr-i mümkin, istikbâlen kuvvetsiz, fakat hal-i hâzırda takibi kâbil ve nef'i melhuz bir siyasettir. Türkler[in] ittihadı politikası âtiyen daha kavî, daha tâli'li, fakat bugün hemen gayr-i mevcuttur. Mevcut olmayan şeyden istifade edilemez. Milliyet-i Osmaniye siyaseti bunların aksine olarak âtiyen pek parlak neticeler vaad etmese de elyevm en sehlü't-takip, en ziyade müfid bir politikadır.[72]

Mevzu-ı münakaşâtımızı teşkil eden milletlerin hepsi elan nîm medenîdir, denebilir. Bunların dimağlarının en sağlam noktasını, mevcudiyet-i fikriye ve mâneviyelerinin en faâl, en zî-hayat kısmını din işgal eder. Binaenaleyh bugün beyne'l-İslâm, siyaset-i diniye her türlü siyasetten daha kavî olmak mazhariyetindedir.

72 ["bir politikadır" ifadesi ilk neşirde yok.]

Elyevm birçok münevver İslâmlara tesadüf olunuyor ki ittihad-ı İslâm fikir ve emelini pek büyük bir lezzetle tahayyül[73] ve tasavvur etmektedirler. Bu sebepten siyaset-i İslâmiye'nin oldukça kavî bir zemin-i tekemmüle mâlik olduğunu iddia etmek hata olmaz. Dikkat buyurulsun: İttihad-ı İslâm, mümkinü'l-icradır, demiyoruz; belki, hiç de kâbil olmayacağına kaniiz. Zaten gaye-i hayalîye vüsûl kâbil midir?

Muharrir-i makalenin tafsil ettiği, bilcümle mevâni bu siyaseti bugün gayr-i kâbil-i husul yaptığı gibi, umûr-ı siyasiyede fikr-i milliyetin itikadât-ı diniyeye rüchân ve tefevvuku, belki âtiyen siyaset-i diniyenin büsbütün unutulmasını icap ettirecektir. Fakat bu, böyle olmakla Osmanlı hükûmetinin, mevcudiyet-i siyasiyesine bir kuvvetü'z-zahr olmak üzere İslâmiyet'in kuvvetinden istifade etmemesi icap eylemez. Hatta revâbıt-ı mâneviye-i İslâmiye'yi vesâit-i muhtelife ile tezyîdden Osmanlılar için pek büyük fevâid me'mûldür. İşte bu sebepledir ki Devlet-i Osmaniye, siyaset-i İslâmiye'ye, tevhid-i İslâm siyasetine ehemmiyet vermelidir.

Türk siyaseti âtiyen İslâm siyasetinden daha kavî olmak ihtimalini hâizdir. Türkler hemen yekdiğerine merbut olarak 30-35 milyonluk büyük bir kavim teşkil etmektedirler. Rusya'nın cesâmet-i mülkiyesi hilâfına, erbâb-ı siyasetçe malum olan zaaf-ı siyasî ve ictimaîsi düşünülürse uzak bir istikbalde büyük bir Türk hükûmeti tasavvur etmek belki hayal-i mahz olmaz. Medeniyet-i hâzıra, gaye-i emeli olmak üzere[74] iddia ettiği "insaniyet" devresine bugünkü reviş-i batî ile yürümekte devam ederse belki, böyle bir Türk İmparatorluğu vücuda gelir. Mâmafih bu siyasetin esasını, ruhunu teşkil edecek irtibat-ı mânevî, tabir caiz ise, silk-i elektrikî henüz teessüs etmediğinden bugün buna istinaden hiçbir şey yapılamaz. Sırf daire-i tetkik ve tetebbua münhasır olan bu siyaseti, Devlet-i Osmaniye hedef ittihaz etmiş görünemez; çünkü hiçbir faide me'mûl değildir.

Siyaset-i Osmaniye, işte Devlet-i Aliyye'nin şimdiye kadar en ehemmiyetle takip ettiği bu politikadır ki siyaset-i mebhûse-i selâseden en esaslı ve en sehlü'l-icrasıdır. Öbür siyasetler Devlet-i Osmaniye'ye, cidâl-i hayatta ancak birer destgîr, birer muavin, muavin-i harb olabilirler. Siyaset-i Osmaniye, bilâkis Osmanlı Devleti'nin en kavî zırhı, en büyük silah-ı müdafaası, en doğru hedefidir. İç siyaset muharririni bu hususta yanlış hüküm vermeğe sevk eden şey, mûmâileyhin hakikatten, hakikat-i maddiyeden ziyade katiyyet-i mantıkiye ve felsefiye ile uğraşmasıdır. Mantık, hükümleri katî ve nihaî olarak verir; fakat hayat-ı müşevveş-i ictimaî, bazan, bazan değil ekseriya bu hükümlere âsi kalır.

Evet!.. "Üç Tarz-ı Siyaset" muharririnin dediği pek doğrudur: Memâlik-i Osmaniye'yi bulunduğu hudutlarla muhafaza etmek, bu hudutlar dahilindeki

73 [*T* "tahayyül: hayal".]

74 ["olmak üzere" ifadesi ilk neşirde yok.]

ahaliyi tekmil Osmanlı, Türk yapmak[75] kâbil değil, belki[76] muhaldir.

Fakat siyaset fiiliyattır, hayattır. Binaenaleyh bunda katiyet, mükemmeliyet, tamamî aranamaz. Türkiye tekmil hudutlarını, tekmil tebaasını muhafaza edemeyecek, geri kalan tebaanın hepsini Türk yapamayacak, farz edelim. Ne zararı var? Ne olursa olsun, oldukça kavî, elan yaşayan bir millet var, ya! İşte onun hayat ve faaliyeti bahasına muhafaza ve müdafaa edeceği hudud-ı memâlik-i Osmaniye, onun imkân dairesinde temsil edeceği ahali millet-i Osmaniye'dir. Biz tekmil elimizdekini müdafaa ve temsile, siyaset-i Osmaniye'yi takibe hasr-ı efkâr eyleriz. Muvaffak olduğumuz kadarı bize kalır, kalmayanı gider; hükm-i kader veya ilcâ-yı kanun-ı tabiat deriz, kaybetmekliğimiz muhakkak olan şeylerden başka hiçbir şey kaybetmeyiz, fakat kazanabilirsek ancak bu yolda, bu meslekte kazanırız.

İşte bu esbâbdan dolayı fikrimce devletimizin en birinci hedefi, Tanzimat'ın, Hatt-ı Hümayunların, Kanun-ı Esasî'nin maksûdu, merhum Sultan Abdülmecid'in, Reşid, Âli, Fuad ve Midhatların gaye-i emeli olan Osmanlı siyasetini takip etmek olmalıdır. Mevcudiyet-i milliyemizin asıl hâfızı budur. Âlem-i İslâmiyet şu esnada gittikçe uyanmakta, kesb-i iktidar ve hayat eylemektedir. Hilafet vasıta ve rabıtasıyla bu kuvveti hükûmetimize, heyet-i ictimâiyemize bir istinadgâh yapmaya çalışmak, müdebbirâne, hudud-ı iktidar-ı hükûmeti tecavüz etmeyerek, tevhid-i İslâm ism-i müşa'şaı altında İslâmiyet'i menâfi-i Osmaniye'ye hâdim etmek hiç bî-sûd değil, bilâkis pek faidelidir. Türk siyaseti bugün mevcut değildir; fakat siyaset-i Osmaniye mevcudiyet-i milliyemizi muhafaza ederse belki atîde ittihad-ı İslâm siyasetinin husûfa uğradığı zaman bize bir destgîr olur.

Bilmem umûr-ı siyasiyede *opportuniste*'likten daha doğru, daha faideli bir meslek var mıdır?

Ahmed Ferid, Mısır, Haziran 1904

Kaynak: *Türk*, "Üç Tarz-ı Siyaset Hakkında Bir Mektup", 3 Haziran 1320/2 R. ahir 1322/16 Haziran 1904, s. 3-4; 10 Haziran 1320/9 R. ahir 1322/23 Hazlran 1904, s. 4. Kitap olarak; *Üç Tarz-ı Siyaset*, Kahire, Matbaa-i İctihad, 1907; *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, Matbaa-i Kader, 1328, s. 46-64[77]

75 [*T*+ "çünkü: Osmanlı tabiri Türk hakimiyetini saklamak için son zamanda yeni bir mâna ile kabul edilmiş bir isimdir. Esas Türklüktür ve ahalinin Türklüğe temsili talep olunmaktadır".]

76 ["belki" ifadesi ilk neşirde yok.]

77 *Üç Tarz-ı Siyaset* tartışmasıyla alakalı *Türk* gazetesinde çıkan iki yazıyı muhtevaları itibariyle dipnotta vermeyi uygun gördük (haz.):

6

MEKTUB-I MAHSUS / Hüseyinzâde Ali [Turan]

Kafkasya'dan:

İzzetlü Efendim Hazretleri

Muhterem gazetenizin bilmiyorum hangi nüshalarının bir iki bendinde Türklüğün neden ibaret olduğuna tamamıyla vukuf gösterilememiş ve Tatarlara, alelhusus umum Türklüğün medâr-ı iftiharı bulunan Cengizler, Timurlar gibi harp dâhilerine dair hakaretâmiz bazı sözler derc edilmiş idi. Bu da Osmanlı Türklerini müdafaa niyetinden ileri gelerek kaş yapayım derken göz çıkarmak kabîlinden bir şey olmuş oluyordu. Hatırımdadır ki o vakitler dostlarımdan, gazete muharrirlerinden bir zât-ı muhterem hayli teessüf etti. Bendeniz de vaktim olmadığından cerîde-i âliyenize tashîh-i madde için bir şey yazamadım. Bugün ulemâ-yı "etrâk-şinâsân" hatta Rus müsteşrikînin çoğu Çin'in beri cihetlerinde Tatar namıyla bir millet, bir kavim tanımıyorlar. Türk var, Moğol var; fakat Tatar yoktur! Kırımlılar, Kazanlılar, Oranburglular vesaire hep Türk oğlu Türktürler. Kendilerine ne kavimden oldukları Türkçe sual olunsa Türküz, diye cevap verirler. Bunlara akvâm-ı sâire tarafından büyük bir yanlışlık olarak Tatar denmiştir. Yanlışlık, Çin taraflarında mevcut bir kabileden (ki elân bile ara sıra telgraf havadisinde generallerinin zikri geçiyor) birkaç zâtın Cengiz ordularında bazı fırkalarına riyaset etmelerinden neş'et eylemiştir.

Suret-i mahsusada şu üç meslekten hiçbirini terviç edemeyeceğinizi, yegâne maksadınız Osmanlı Türklerini ikaz ve şâhrâh-ı terakkî ve temeddüne sevk etmek olduğunu bildiriyorsunuz ki umum Türkler için tarîk-i selâmet de budur!.. Müslümanlar ve bilhassa Türkler her nerede olursa olsun, ister Osmanlı'da, ister Türkistan'da, ister Baykal gölünün etrafında [ve]ya Karakurum civarında olsun terakkî ederek yekdiğerlerini tanıyacak, sevecek. Sünnîlik, Şiîlik ve daha bilmem nelik namlarıyla taassub-ı mezhebîyi azaltıp Kur'an-ı Kerim'i anlatmaya gayret edecek, üss-i din Kur'an olduğunu bilecek olurlarsa elvermez mi?... Çünkü gerek dince esasen, gerek kavmiyetçe birdirler, müttehiddirler. Sunî olarak ayrıca "*Pantürkizme*", "*Panislamizme*" namlarıyla meslek icadlarına ne lüzum vardır? Asıl mesele ne suretle çalışmak, neye çalışmak ve ne öğrenmektir... Bir millet için her şeyden akdem arzu edilecek şey kuvvettir. Zamanımızda milletlerin selâmetine, saadetine yegâne vasıta budur. Bir milletin kesb-i kuvvet etmesi nüfusun kesretine, efradın sıhhat ve afiyetine ve anâsır-ı mütecânisesi arasında irtibat-ı mânevînin tezâyüdüne vâbestedir. Tekessür-i nüfus, sıhhat-ı cismaniye ve ruhaniye, irtibat-ı mânevî servetsiz, mahabbetsiz, hüsn-i ahlâksız olamaz! Binaenaleyh evvelemirde cahil olmamaya çare aramalıdır. Servet kazanmanın yollarını öğrenmelidir, fesâd-ı ahlâkın önü alınmalıdır. Ve alelhusus mahabbet-i mütekabilenin tezâyüdüne çalışmalıdır. Bütün milletin, hükûmetin mesaisi bu cihetlere sarf edilmelidir. Bir millette bütün şerâit-i ictimaiyemiz bu esaslara istinat etmelidir. Bir millette kuvvet, sıhhat, servet, ilim, hüsn-i ahlâk,

anâsırînin yekdiğerine mahabbetle irtibat-ı kavîsi olduktan sonra terakkiyât-ı mâneviye ve ruhaniyesi kendiliğinden tecelli eder... Bunlar hep eski ve malum sözlerdir; bilirim, ancak şunu güzelce anlamalıdır ki bu milletin [ve]ya ümmetin terakkî-i maddî ve mânevîsi mütekabildir; yani teâvün esasına müstenittir. Etrâkın bir kısmın[d]a vukua gelen terakkî öbür kısmına akseder, tesir eder. Meselâ lisan-ı Osmanî'nin tekemmülü Kırımlıların, Kazanlıların, [ve]ya Şirvanlıların dahi dilini ıslaha hizmet eder.

Türkistân-ı Çinî bir Fransa kadar yahut lâ-ekal bir Felemenk, bir Belçika kadar müterakkî bir memleket olaydı bunun Osmanlı Türklerine de bir faydası olmayacak mıydı?... Âlem-i İslâm ya memâlik-i etrâk gayr-i münbit bir çöl, bir beyâban halini aldığı takdirde emin olunuz ki Osmanlı medeniyeti dahi ne kadar çalışılsa yine bu beyâbanın ortasında bir vahadan başka bir şey olamaz!.. Bir memleketin bağlarına *"filoksera"* ârız olmuş iken orta yerde bir iki bağın şu illetten tamamıyla masûn kalabilmesi çok müşkildir: İslâm, Türk her tarafla terakkî etse, kuvvet bulsa Memâlik-i Osmaniye de o âlemin içinde vaha değil, belki bir behişt-ender-behişt olur. Binaenaleyh mesele, ittihad yahut tevhid meselesi değil, mesele yekdiğerimizi tanımak, sevmek, tarîk-i temeddünde yek diğerimize muâvenet etmek meselesidir. Kafkas Türklerinin Moliere'i bulunan mudhike-nüvîs-i şehîr Mirza Fethali Ahundof'a adının başında "mirza" var, [ve]ya âhirinde "of" var diye Acem, Acemleşmiş yahut Ruslaşmış nazarıyla bakıp tanımamak, takdir etmemek Türk olduğunu, Türkçe yazdığını, Türklere ne hizmetlerde bulunduğunu bilmemek... Muallim Feyzi gibi fâzıl ve kâmil bir Türk'ü, bir Azerbaycan Türk'ünü İran'da tevellüd etmiş olduğu için [ve]ya İranlıları sevdiği için Acem talkîb etmek... Diğer tarafından da İran'ın Kaânilerine varıncaya kadar mektep şâkirdânına şiirlerini ezberletmek, fakat Mirza Ali Şîr Nevâî'den iki satır olsun düz okuyabilmemek... İşte ta'yîb olunacak haller!..

Azizim Türklük bugün hayret [veren] bir heyuladır; ancak bir heyulâ-yı muazzamdır! Dûd-ı tekâmül *"evolution"* kanunu mûcebince en muntazam âlemler heyulalardan bed' ve neş'et etmiştir. Sair akvâm-ı İslâmiye'yi bilmem; fakat nazarı maziye değil, müstakbele mün'atıftır. Mazide bir defa kılıç kuvvetiyle "kahramanlık devri", bir defa ba'de't-teşerrüf bi'l-İslâm din kuvvetiyle "itikad devri" parladık. Lâkin süllem-i terakkînin üçüncü kademesine henüz basıyoruz, ilim ve irfan kuvvetiyle parlamak devrimiz öndedir. Müstakbelimiz ışıktır!.. Türk'ün 49uncu numarasında muallim-i şehîr Macarlı Vambery hazretleri: "Türkler daha batmadı ve batmayacaktır. Biliniz ki Bahr-i Müncemid kenarından Afrika'nın şimaline kadar mümted ve münteşir, koca cesur ve cömert bir millet böyle kolaylıkla harap olmaz!" buyuruyorlar. Buna zaten kimse şüphe etmiyor! Âlim-i müşârunileyhin mektubunu okurken yâdıma vaktiyle Türklüğe dair yazmış olduğum kıtalar geldi. Bunları mektubuma ilâve ederek zât-ı alînize gönderiyorum. İstanbul'da tab' u neşri mümkün olmamıştı. Kusurlarına bakmayıp gazetenize dercini layık görürseniz bendenizi minnettar edersiniz

TERÂNE-İ SEHER

Zulmet ü şer bulsa da bir dem zafer,
Perteve hükmetse de zulmet eğer,
Sönse de envâr-ı kemâl ü hüner,
Gam yeme, sabret, bu da yâhû geçer!..

Hak ve adaletten eser yoksa da
Hâris-i kanun bir er yoksa da
Zulm edene karşı siper yoksa da
Gam yeme, sabret, bu da yâhû geçer!..
Millete, milliyete, hürriyete
Âşık olan uğrasa da mihnete
Yâr-i vatan düşse de gurbete
Gam yeme, sabret, bu da yâhû geçer!..

HAKİKATİN BÜYÜĞÜ

Ucundadır dilimin
Hakikatin büyüğü,
"Ne koydular diyeyim"
Ne kestiler dilimi.

Bilir misin cühelâ
Ne ettiler vatana?
Ne koydular uyuya,
Ne koydular uyana.

Durur bilâ-hareket:
Reva mı bir diriye!
Ne gitmede ileri,
Ne dönmede geriye.

Adüv kırar kapıyı
Biz evde bî-haberiz
Ne başka başkadır
Ne ittihad ederiz.

Ayıltmadı kalemim
Şu Türk ile Acem'i
Ne koydular yazayım,
Ne kırdılar kalemi.

ZAMAN

(Rus meşâhir-i şuarâsından Derjavin'den tercümedir):

Zaman bir nehirdir her an akar durmaz
Güzâr eyler bütün âsârı insanın:
Mülkler, memleketler, kavm ü milletler
Giderler ka'rına deryâ-yı nisyânın.
Eğer tarih, ya eş'ârın âhengi
Ederse hıfz bir şey âdemiyetten
Reha bulmaz o da küllün nasibinden
Olur fanî adem âbâd-ı sermedde.

Turanî

(Dipnot: Sermed yerine sermediyyet demek caiz ise de "Olur fânî daha sermediyyetde" denilebilirdi ki aslına daha karîb olurdu).

Kaynak: *Türk*, 12 Teşrinisani 1320/16 Ramazan 1322/24 Novembre 1904, s. 3-4.

7

"AYIN" TURANÎ İMZALI MEKTUBA CEVAP

Mektubunuz kemâl-i dikkatle mütalaa edildi. Zât-ı fazılânelerinin ilm-i ahvâl-i akvâm ile mütevağğil olduğu ve bu fende tetebbu sahibi bulunduğu bizce malum olduğundan Tatar kavminin Türkiyyü'l-asl olduğuna dair beyanatınızın ne kadar kavî esaslara ve ne gibi taharriyât-ı fenniyeye müstenit olduğunu tekrar sual eder ve bu babda dirîğ-i himmet buyurmamanızı rica ederiz. Biz Tatarları Türk'ten hariç bırakmadık. Şu kadar ki Tatar namıyla bir cins, bir lisan, bir çehre, bir cihetin bugün mevcut olduğu pek malumdur. Tatarların menşei ve Türk ırkına mensubiyet veya adem-i mensubiyeti ile uğraşmayarak bu nam altında yaşayanları kemâl-i ihlâs ve uhuvvetle "Türk kardeşlerimiz" diyerek kabul etmeye hiçbir mâni yoktur. Lâkin velev Türk ırkının, bir fer'ini teşkil etsin. "Tatar" namında bir kavim elbette vardır. Bunlar büyük hükûmetler teşkil etmişler, cihangir olmuşlar, âlemi sarsmışlardır. Namık Kemal'in *Emir Nevruz* eser-i tarihîsi, *Cezmi*'si bize hakikî, hayalî bu hususta epeyce malumat veriyor. Tevârîh-i eslâf-ı ümem Tatarların oldukça büyük vekâyiini muhtevîdir.

Cengiz ve Timurlara gelince, bunlar hakkındaki efkârınıza asla iştirak edemediğimizden dolayı bizi mazur görünüz. Çünkü her millette ilmen ve siyaseten veya idareten pek büyük adamlar yetiştiği gibi gayet müthiş mütegallibler ve hun-rîz fatihler de yetişmiştir. Şöhret itibariyle tarihlerde her iki kısmın namı bütün vekâyi ve icraatıyla mezkûrdur. Tarih onları zikreder. Bir şecaat-ı hârikulâde, bir metanet-i fevka't-tabîa sahibi olduklarını söyler; lâkin hikmet-i tarih iyiler ile fenaları elbette tefrik ile her ikisini de layık oldukları surette muhakeme eder. Tarih, mahkeme-i eslâftır. Meşâhir-i ümem ef'âline göre yâd olunur. A'mâline göre leh ve aleyhlerine hükmedilir. Haccac'ı hiçbir Arap mahza Arap olduğu için tebcil

etmez. Zalim lakabını ondan kimse kaldıramaz. Timur, tâ Taşkent'ten kalkarak din ve cins tefrik etmeksizin önüne geleni asıp kesmiş ve memleketinden aylarca uzak yerlere kadar seyf-i hûn-feşânını savurarak rast geldiği yerleri harabezâra çevirmişti. Bu ef'âli ne fikre mebnî ihtiyar ettiğini taakkulde insan âciz kalarak ûen ufk-ı âlemde o zamanlar tulû' eden Hilâl-i Osmanî'ye kadar yed-i tecavüzünü eriştirip askeri tarafından düçâr-ı cinayet olan o koca Sultan Bayezid'i esir, ordusunu târümâr, tahtını oğullarına meydan-ı nehb ü yağma, hazinesini kendine ganimet etmekle de kalmayarak harem-i şehriyârın elinden sofrada şarap içmek ve nihayet o padişah-ı kemâlâtın sebeb-i mevti olmasıyla Devlet-i Osmaniye'de kaç yıllar bir fasıla-i saltanata, feci bir tefrikaya sebebiyet vermek hep Timurlenk'in sezâ-yı nefret ve lanet-i a'mâli değil midir?! O zaman Hâlik-ı âlem yed-i kudret-i samedâniyesinden feyz-i imdadını bir Sultan Mehmed şeklinde göndermemiş olsa idi bugün Türk namı kim bilir kûşe-i nisyanda asırların kemirdiği bir mahluk-ı mütehaccir gibi yer altlarında unutulup kalacağında şüphe yoktu.

Timur Türk iken demek ki kendi mezarını kendi kazacak kadar çılgın idi. Bu kabîlden olan meşâhir-i sâireyi artık siz bunlarla kıyas buyurunuz. İşte *Türk* gazetesi zannolduğu veçhile haksız yere Cengizler, Timurlar gibi "harp dahilerine dair hakaretâmiz bazı sözler derc..." ederek bunda "Osmanlı Türklerini müdafaa niyetinden ileri gelerek kaş yapayım derken göz çıkarmak kabîlinden bir şey..." yapmaya asla kalkışmamıştır.

Türk, dünyada ne kadar Türk varsa hepsini kardeş tanımakla iktifa etmeyerek bu hissi daha tevsi' ile Kur'an-ı Kerim'de mezkûr olduğu veçhile bilcümle İslâm'ı daire-i uhuvvete idhalden geri durmadığını münderecâtıyla isbat etmiştir. Maksat tahrirât-ı aliyyenizde denildiği veçhile hissiyât-ı kavmiye ve vataniyeyi ihtiram ile mürtebıtan çalışmaktır. Mademki bu esas mevcuttur, teferruattaki ihtilafın zararı yoktur. Himmet-i samimiyelerine herhalde teşekkürler olunur.

Kaynak: *Türk*, nr. 59, 3 K.evvel 1320/8 Decembre 1904, s. 1.

Not. Hüseyinzâde Ali Turan'ın "Milliyet ve İnsaniyet" başlığıyla *Hayat*, sayı: 77, 1906'da çıkan yazısı zayıf bir metin olduğu için alınmamıştır. Haz.

8

MİLLET VE MİLLİYET BAHİSLERİ

Babanzâde İsmail Hakkı

Levant Herald, *Tanin*'i bahane ederek sayesinde hürriyet-i kalemiye ve lisaniyesini istihsal ettiği İttihad ve Terakki Cemiyeti aleyhinde hiçbir delil-i fiilîye müstenid olmamak üzere sütun sütun bühtanlar, iftiralarda bulunacak derecede nankörlük ettikten ve edebiyat-ı galîzası sermayesini tükettikten sonra Andre Kavafaki isminde henüz hüviyetini bilmediğimiz bir zâtın müktesebat-ı ilmiyesinden istiâneye kıyam ve bu defa hakâyık-ı ilmiyeyi tağlît ve nazariyat-ı siyasiye ve hukukiyeyi a'mâl ve makâsıd-ı mahsusasına tevsît ederek yine aynı hedefe vüsûl için sarf-ı gayret u ikdam eyliyor.

Her şeyden evvel Kavafaki Efendi'nin yazısını ihda ettiği gazeteye nazaran daha nezihü'l-lisan olmasından dolayı kendisini tebrik ederiz. Zira uzun uzadıya üç sütunda serdettiği nazariyata iştirak etmemekle beraber bu nazariyatın hiç olmazsa red ve mübahaseye şayân olduğunu görüyor ve hatta işte bundan dolayı biz de kendi nokta-i nazarımızı izaha lüzum görüyoruz: Bu zât Rumların Ahrâr Fırkası'na mahabbetlerinden ve Rum mebusların bu fırkaya mensubiyetinden bahsettikten sonra el-yevm re's-i kârda bulunan fırkanın –ki bununla pek hata[lı] olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni kastediyor– neden dolayı kendilerini takip ve muâhaze etmekte olduğunu şu suretle izah ediyor:

"...Bize vâki olan muâhazâtın sebebi şudur ki biz serkârda bulunan bu fırkanın rehber-i hareket (sembol) ittihâz ettiği dar ve mahdut düstûr-ı siyasetine karşı itilâf kabul etmez husemâyız. Öyle bir düstûr ki çeşit çeşit anâsırdan mürekkep olan Osmanlılığın batî, sabûrâne ve âdeta kuvve-i zâtiyesiyle zevebân ve ittihadına değil bu anâsırın unsur-ı fatih ve galib tarafından cebren bel' u imtisâsına matûftur. Yani Türkleştirmekten ibarettir."

İşte biz her şeyden evvel bu isnad-ı sarîhi suret-i kat'iyede red ve tekzîb ederiz. Hükûmet-i Osmaniye'nin altı yüz seneden beri böyle bir meslek takip etmediğine bütün mefâhir-i milliyemiz, serâpâ tarihimiz şahid-i âdil olduğu gibi infilâk-ı şems-i hürriyetten beri İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin gerek kavlen gerek fikren gerek fiilen böyle hayali ve tatbiki müstahil bir meslek takip ettiğine dair hiçbir delil ibraz olunamaz. Altı aydan beri hangi u[n]surun mezhebine, lisanına hatta –hiçbir hakk-ı müsavat ile kâbil-i tevfik olmayan– imtiyazına dokunuldu.

Hayır, İttihad ve Terakki Cemiyeti ve onunla hemfikir olan ekseriyet-i azîme-i milletin hâtır u hayalinden bile geçmeyen bu şeyleri isnad edenlerdir ki memlekete milliyet tefrikalarını, unsur nizâlarını, münâfese tohumlarını ektiler. "Siz bizi yutmak istiyorsunuz. Binaenaleyh biz de kendi milliyetimizi muhafaza edeceğiz" kaziyesinin birinci cümlesini evvela mevcut göstermelidir ki ikinci cümlenin medlûlünü mevki-i tatbike koyamda güya bu mazeret var imiş fikri halka ilkâ olunabilsin.

Osmanlılık meslek-i seliminden ayrılıp da tefrika meslek-i sakîmini takip edenlerin kâffesi işte bu tarz-ı münazarayı rehber-i hareket ittihaz ediyorlar. Kimse kendilerine gözünüz üzerinde kaşınız var demediği halde sanki mahvedilmiş gibi feryad ü figân ediyor ve artık biz kendi başımızın çaresine bakalım gibi hiçbir hamiyet-i Osmaniye'ye sığmayan sözlerle ittifaktan, ittihaddan başka bir şey arzu etmeyen milletin, millet-i hakikiye-i Osmaniye'nin efkârını tesmîm ediyorlar, Kavafaki Efendi de ihtimal ki fikri bu suretle zehirlenenler meyanındadır. Eğer böyle ise tashih-i fikretmesini tavsiye ederiz. İstidlâlâtının temelini kendince hakikat addettiği bâlâdaki isnad teşkil ettiğinden bunun çürük ve bâtıl olduğu anlaşılınca istidlâlâtının da bâtıl olduğu elbette kendi nazarında da taayyün eder.

Kavafaki Efendi bu mukaddimeden sonra milletlerin teşekkülâtı hakkında yalnız takip ettiği makâsıd-ı siyasiyeye muvafık fakat hakâyık-ı ilmiyeden fersah fersah mütebâ'id bazı nazariyat serdediyor ve meşhur sosyalistlerden Prudonların [Pierre Joseph Proudhon 1809-1865], "Milliyet müessesât-ı müşterekât-ı siyasiye veya kuvve-i merkeziye tarafından icra edilen tazyik semeresidir" meâlindeki nazariyesinin ne kadar yanlış olduğu malum olduğunu iddia ediyor. Evet biz de Prudon'un fikrine katiyyen iştirak etmeyiz. Fakat sahib-i makalenin daha aşağıda "Milliyet akvâmın doğrudan doğruya arzusu semeresi ve mahsulüdür" diye vaz' etmek istediği düstûru da asla kabul etmeyiz.

Muharrir Prudon'un nazariyesini kabul etmemekle beraber Avusturya'da, Almanya'da takip edilen cebr ü tazyik mesleğinin hiçbir semere hâsıl etmemiş olduğunu söylüyor ki kendisiyle bu noktada hemfikir olduğumuzu zaten yukarıda söylemiş olduğumuzdan beyhude zahmet çekmiş demek olur. Mâmafih milliyetlerin teşekkülâtı emrinde hükûmet-i müşterekenin, cebr ü tazyikin büsbütün zî-medhal olmadığını –hakikat-i ilmiye ve tarihiye olarak iddia ediyoruz– beyan etmek zaruridir. Yalnız şu fark var ki müşterek bir hükûmete tâbi olmak bir milliyetin teşekkülü için kâfi değildir. Nitekim Kavafaki Efendi'nin de, zımnen iddia etmek istediği vechile yalnız bir lisan ile mütekellim olmak bir milliyetin teşekkülü için kâfi değildir.

Misâlini Amerika'da, Belçika'da, İsviçre'de aramaya hâcet yok, Osmanlılık âlemi buna şimdilik bâhir bir misâl, muvaffakiyet-i âtiye için beraat-i istihlâldir. Herhalde muhakkak olan bir şey varsa o da bir milletin kendi arzusuyla bir tarafa iltihak ederek şekl-i milliyetini tayin etmesinin tarihte hiçbir misâli bulunmaması ve binaenaleyh Kavafaki Efendi tarafından serdedilen nazariyenin aşağıda uzun uzadıya tetkik edeceği Girit Meselesi'nin Yunanîlik menâfiine tevfikan hall ü faslı emrinde vaz' edilmiş bulunmasıdır. Sosyolojiye müteallik herhangi bir eseri ele alırsanız görürsünüz ki milletlerin teşekkülâtını izah için birçok esbâb gösterilir. Fakat ârâ-yı umumiye ile bir memleket ahalisinin diğer memleket ahalisine iltihak etmesi keyfiyetini bir hakikat-i tarihiye ve fiiliye olmak üzere hiç kimse iddia etmiyor.

Nazariyat-ı ilmiye fiiliyat ile teeyyüd etmedikçe hakikat[e] karîb farz olunamaz. Ulûm-ı ictimâiye dahi şimdi ulûm-ı tabiiye gibi tasavvurî olmaktan ziyade tecrübîdir. Muhakemât-ı mantıkiye ile beraber emsile-i tarihiye ve müşahedât-ı fiiliye ile mümtezictir. Binaenaleyh bir devlet tebaasından bulunan bir kısım ahalinin diğer bir devlet tâbiiyetine girmek arzusunu izhar etmeleri bir milliyetin teşekkülüne şimdiye kadar asla bâis olmamıştır. Nis ve Savua sancaklarının Fransa'ya ilhâkından başka buna bir misâl gösterilemez. Bittabi bir gül ile bahar olmaz. Milletlerin teşekkülâtı emrinde hakikati teşvîş ve Girit nokta-i nazarından maksadı istihsâl yollu böyle bir garip nazariye serdetmekten ise hakikati, hakikat-i ilmiyeyi, tecârib-i medîde, müşahedât-ı mütenevvia, emsile-i bî-nihâye-i tarihiye ile müsbet olan hakikat-i fenniyeyi söylemek insaf ve hakkaniyete daha muvafık olur idi.

Hakikat ise şu merkezdedir: Milletin teşekkülü emrindeki avâmil ittihad-ı lisan, ittihad-ı mezhep, hükûmet-i müşterekeye tâbiiyet, hudud-ı tabîiye ile muhât olmak gibi şeylerdir. Fakat en müessir avâmil hatırat-ı müştereke-i tarihiye ve ihtiyacât ve âmâl-i müttehide-i âtiyedir. Müşterek tarihe, müşterek mefâhir-i milliyeye malik olmak, aynı felaketlerle müteessir olmak, aynı saadetlerle mesrur olmak, hâsılı bir aile efradını birbirinin âğuş-ı şefkatine daha büyük bir tehâlükle atacak fevkalâde vekâyi-i hayatiye gibi, milletin de hayat-ı tarihîsinde bu gibi fevkalâdeler zuhûr

etmek gibi hatırımıza gelen ve gelmeyen bin türlü esbâb milletin vücuda gelmesine bâis olur. Herhalde bugün nasyonalite (milliyet) usulünün dahi teşekkülât-ı milliyeyi münhasıran izah edememekte olduğunu ekseriyet-i müellifîn tasdik etmektedir. Zaten Kavafaki Efendi de daha aşağıda yukarıdaki sözlerini açıktan açığa cerh ediyor. Zira diyor ki:

> "Milliyetlerin teşekkülü veya tadilat-ı ruhiyeye uğramaları her türlü kavânîn, her türlü makâsıd, her türlü tazyikât-ı beşeriye haricindedir. Bu tadilat hesaplarımızın, arzularımızın, melekâtımızın istiâb edemeyeceği avâmile tâbidir".

İşte mühim bir tenakuz. Zaten hulûs-ı niyet ile muhakeme yürütmeyenler nihayet mantıksızlık ve tenakuza uğrayacakları tabiîdir.

Sahib-i makale mahiyeti ber-vech-i bâlâ tahlil edilen nazariyat-ı ilmiyeden sonra Girit meselesine nakl-i kelâm ederek kahramanlıklar ibraz eden ve ihtilâlâtı kan içinde boğulan Girit ahalisinin kendilerini genç Yunanistan Krallığı için tahdit edilen hudut haricinde gördüklerini ve o vakitten beri zabt edilmek bilmeyen emellerini izhardan hâli kalmadıklarını söylüyor. Ve diyor ki:

> "Girit'e bir muhtariyet verildi. Fakat muhtariyet-i idareyi ihraz eden Girit hürriyet-i tâmme demek olmayan bu muhtariyet ile değil ahalisinin tezelzül kabul etmez azmi ile –ki suret-i tesviye-i kat'iyesinin en mühim unsurunu ârâ-yı umumiyeye (plebisit) müracaat teşkil edecektir– mukarrerâtına maliktir".

Ondan sonra Giritlilerin metâlibini meşru gösterecek delâil ve ahvâli bir Yunanlı müdafaa vekilinin hâtır u hayaline gelmez tafsilat ile serdettikten sonra:

> "İşte bu şerâit dahilinde Girit Ceziresi'ni tekrar havza-i Osmaniye'ye idhâle çalışmak müdhiş bir muharebe yolunu açmak, bitmez tükenmez vahşiyâne çete müsademelerine meydan vermek demek olur ki bunlar Balkanlarda zuhur edecek herhangi bir muharebeden bin kat daha müthiş olacaktır".

İşte bundan dolayıdır ki iki Rum gazetecisi –ki *Tanin*'in ale'l-mutad kasdettiği gazeteciler değildir– acemicesine, fakat herhalde bir sû-i niyet beslemeyerek Cezire'nin terki ve terk keyfiyetinin alakadar iki devlet tarafından doğrudan doğruya müzakere edilmesi suretiyle hal ve tesviyesini temenni ediyorlar.

Silsile-i kelâm bu noktaya intikal edince biraz durmak iktiza ediyor. Evvela işte muhatabımız da itiraf ediyor ki iki Rum gazetecisi Cezire'nin terkini –fakat acemice bir şekilde– tavsiye etmişler. Sahib-i makale olsa bu elîm fedakârlığı birtakım nazariyat-ı felsefiye ile yaldızladıktan sonra bize hazmettirmeye çalışacak. Beis yok. Bundan yalnız acemi muharrirlerin daha saf-derûn oldukları meydana çıkar. Herhalde hakikat işte bütün şekl-i menfûruyla tezahür ediyor.

Bu iki gazeteci Yunanlı olsalar yine mazur görür idik. Fakat Osmanlıdırlar. Bir Osmanlının Girit'in Yunanistan'a terkini tavsiye edeceğine bizim teşekkülât-ı

dimâğiyemiz tahammül edemiyor. Zannetmeyiz ki yeryüzünde bulunan akvâm-ı mütemeddine ve gayr-i mütemeddinenin de hiçbiri böyle bir hakareti hazmedebilsin. Girit ve Yunanistan efkâr-ı umumiyesi, Giritlilerin hissiyatı, Giritlilerin kahramanlıkları mevki-i bahse konuyor. İyi ama Osmanlıların efkâr-ı umumiyesi, hissiyatı, kahramanlıkları, fedakârlıkları yok mu? Her kabza-i hâki bir Osmanlı şehidinin kanıyla yoğrulmuş olan bir toprakta yalnız Yunanîliğin hakkı olmak lazım geleceğini iddia etmek için en bedîhî hakâyık-ı ilmiyeyi bile hissiyatına feda edecek derecede mahdûdiyet-i nazarın vücudu lazımdır.

Evet yukarıda da söylediğimiz vechile milliyeti teşkil eden en mühim ve esaslı unsur mazinin bergüzâr bıraktığı hatırat ve mefâhirdir. Meşâhîr-i müellifinden birinin dediği vechile insaniyet ber-hayat olanlardan ziyade mevtâlardan mürekkebdir. Osmanlılık da el-yevm şu gördüğümüz zî-hayat otuz milyon nüfustan ibaret değildir. Asıl Osmanlılık kanlarını her tarafa isâle etmiş, kemiklerini Eğri Kalesi'nden tutunuz da Moskova çöllerine, Sudan sahralarına kadar her tarafa serpmiş milyonlarla kavâfil-i şühedâdan mürekkebdir, şehidlerimizin en mühim bir kitlesini Girit kayalarında bırakmışız. En son ve bununla beraber en büyük fedakârlıklarla aile-i Osmaniye'ye idhal ettiğimiz memleket Girit'tir, muhafazası için bu son senelerde en ziyade evlad-ı vatanı kurban ettiğimiz memleket Girit'tir.

Son senelerde en çok Girit için dumû'-ı teessür döktük. Acaba biz de Girit'i kendimize yabancı mı farz ediyoruz? Acaba biz de orasını kendi bedenimizden addetmiyor muyuz? Bâhusus kısıla kısıla, sürüle sürüle, itlâf edile edile adedi hayli hazf ve tenkîs olunan ve bununla beraber yine hatırı sayılır bir kitle teşkil eden unsur-ı İslâm'ı hazır bir lokma gibi hasımlarının pençesine ilâ-nihaye teslim edecek miyiz? Muharrir Efendi affeder, efkâr-ı umumiye, hissiyat bizde de –bâhusus şu devr-i hürriyette– bir sâik-i müessirdir. Girit ahalisine hak verdirir gibi irâe edilmek istenilen esbâb bize de hak verdirir. Kavafaki Efendi biraz insaf etsin, biraz bî-taraf olsun. Mantık ilminin vâzıı vâkıa Yunanlı Aristo'dur. Fakat Aristo bile mantığı menâfi-i Yunaniye kisvesine sokmamıştır.

Kavafaki Efendi tarafından yazılan makalenin üçüncü kısmı Yunanîlik (Elenizm) fikrine aittir. "Evet vâkıa mazide ale'l-ekser enzârımızı bu serbest köşeye "Yunanistan'a" atfettik... Fakat şimdi idare-i sâbıka mahvolunca hangi ilcaât vardır ki enzârımızı hudut haricine in'itâf ettirsin". Bu sözleri kemal-i memnuniyetle dercederiz. Bâhusus muharrir artık Rumların hayalât arkasında koşmayacaklarını ve pratik olacaklarını ve burasını vatan-ı hakiki addedeceklerini –biraz sakat ve adâb-ı lisanımıza uymayacak bir ifade ile– temin ediyor ki bunu da min-haysi'n-netice elbette hoş görürüz.

Yalnız bir hakikat-i tarihiyeyi tağlît için sarf ettiği emekler pek boş ve pek ince düşünülmüş şeyler olduğunu söylemekten de sarf-ı nazar edemeyiz... Zira diyor

ki: "Yunanistan Türkiya'ya değil idare-i sâbıka-i menfûreye karşı harp etmiş olmağla Niyazilerle Enverlere takaddüm etmiş oldu". İşte bunu mefâhir-i milliyemiz namına reddederiz. Zira herkes bilir ki Yunanistan Girit'e –eşkıya gibi– tecavüz ve tahattî etmekle iktifa etmeyerek "Megali İdea"sını saha-i hayalden hakikate çıkarmak için Rumeli'ye de enzâr-ı hırs u tamâ'ını dikmiş ve Osmanlılığın hayatına bile kastetmiş idi.

Yeniçerilerin devşirme suretiyle alınmış olmasından dolayı şanlı ordumuzun mefâhirine Rum unsurunu da teşrîk eylemesine bir diyecek bulamayız. Zira şân ü şeref ahvâl-i mübâhattandır. Buna da "huz mâ safa da' mâ keder" der geçeriz. Herhalde Kavafaki Efendi emin olsun ki Osmanlılar Rum vatandaşlarına karşı husumet beslemez ve tabiatları iktizası olarak besleyemezler. Tarihimiz buna şahittir. Rumlar bize karşı hulus-ı niyet, sadakat ve mahabbetten ayrılmadıkça bizden daha samimi vatandaş, arkadaş, kardaş ve zahîr bulamazlar. Yalnız tekrar ederiz bazı Yunanlıların menvî-i nazariyatı, asılsız isnadâtı, garazkârâne tesvîlâtı işi bozuyor ve bizim de en ziyade hedef-i tarizimiz aramıza ayrılık gayrılık düşürmek isteyen işte bu yabancı ve hasûd müfsidlerdir.

Kaynak: Babanzâde İsmail Hakkı, "Millet ve Milliyet Bahisleri", *Tanin*, 12 Saferü'l-Hayr 1327/21 Şubat 1324/6 Mart-ı Efrenci 1909, s.2.

9

KAVM-İ ARAP

Uşşakîzade Halid Ziya [Uşaklıgil]

Hey'ât-ı ictimaiye-i Osmaniye'de Arap namı altında tanılan akvâmın ehemmiyet-i siyasiye ve kemmiyesinden kat'-ı nazar her Türk kalbinin en derin urûkunda bu nam ile titreyen öyle ihtizazât-ı ihtiram ve ihtifal vardır ki Arap namı yad edilirken güya bütün Türk milletinin hüviyet-i mâneviyesinde bir neşide-i tazim ve tebcîl yükselerek ifa-yı deyn-i selam eyler. Türkler Araplara öyle revâbıt-ı amîka ve müteaddide ile bağlıdır ki bugün iki kavmin hudud-ı temas ve tekarrubu tâ ciğergâhlarından başlayarak iki milletin mevcudiyetini gayr-i kâbil-i tefrîk bir hale getirmiştir; birinin kalbine bakılsa diğerinin hayal ü misâli, diğerinin ruhu tetkik olunsa berikinin zıll ü şekli görülür. Mevcudiyet-i tarihiyelerinde Türklerin hep Kâbetullah'ı hısn-ı istinad ittihaz ettikleri, ellerinde hilal-i fütühatı şimal ve şark ve garbın heva-yı kevkebe-sazında temevvüc ettirirken nigâh-ı istimdadı hep o hilalin burc-ı itilânümûnundan ayırmadıkları ve bir yandan şimşir-i fütühatı Bahreyn ve Berreyne uzatırken ne zaman kendilerini bulup toplasalar zengin bir bâr-ı muzafferiyât ile yorgun kollarını kavuşturup mehd-i Arab'ı ağûş-ı samimiyet u uhuvvete alıp hırz-ı can eyledikleri müşahede olunur.

Mevcudiyet-i diniyelerinde nam-ı Arap bir kıblegâh-ı vicdandır. Cihan-ı İslâmiyet'in hâdî-i münevveri, saadet-i ukbâsının mürşid ve rehberi, kâffe-i müminînin âvihte-i kalbi olan peygamberi o kavm-i necîbin sine-i mübarekinden

zuhur etmiştir. Bütün hafıza-i millette fena-nâ-pezîr bir nakş ile mürtesem olan Kelâmullah o kavmin lisan-ı sâfında nazil olmuştur, nerede hilal-i Osmaniyet'in bir cilve-i zaferi görülse orada derhal bir avaze-i şükranın fevvâre-i mütebelliresi şeklinde yükselen her minarede sayhât-ı hamd ü sena semavâta o kavmin lisan-ı ilâhî-beyanında yükselir. Zaten Türk'ün başka bir lisan-ı din ü mezhebi, Hâlık-ı kevn ü vücud ile muhatabede başka bir lisan-ı tekellümü var mıdır? Bütün telakki eylediği evâmir-i ilâhiye o lisanın elfaz ü kelimatından süzülerek a'mâk-ı vicdanında teressüb eyler, ne zaman tecelliyat ve mukadderât-ı beşeriyesinden mabuduna takrir-i hal edecek olsa inbisat ve infial-i hissiyatına o lisanın terceme-i belîğânesini layık bulur, hatta hayatta nişane-i mevcudiyeti olan ismi bile o lisanın lehçesinden alınmıştır. Bugün hayatta Ahmed ve Osman, Bekir ve Ömer isimlerine cevap veren Türk yarın hayatının sahâif-i hesabâtını açmak için mezarından yine o nam ile kalkacaktır.

Mevcudiyet-i mâneviyelerinde nam-ı Arap yine o ehemmiyetle câ-nişîn-i muhteremiyettir. Türk'ün mağz-ı irfanı menkûlat-ı tarihiye-i Arap'la muhammerdir; Türk'ün edebiyatı Sûk-ı Ukaz'ın, Muallakât-ı Kâbe'nin beyn[in]de teşekkül etmiştir; Türk'ün lisanı vücuda gelmeden nâtıka-i beyanı kelâm-ı Arab'da ebced-hân oldu; Türk'ün bugün dili, kalemi, fikr ü irfanı, zekâ ve ruhu hep o lisanın evladıdır.

Bütün bu revâbıt-ı mevcudiyet, tarih ve din u mâneviyette iki kavmi yekdiğerine kalb ü mezcederek bağlayan alâik en ziyade mevcudiyet-i siyasiyede icra-yı hükm ü tesir eder. Cezîretü'l-Arab'ın, Hindistan'a giden suların telsîm eyledikleri eteklerinden başlayarak inşi'âb ede ede Lübnan sahalarına kadar gelen, Süveyş'i aşarak Mısır'da vadi-i Nil'in saharî-i vesîasına yayılan, Trablus, Tunus, Cezayir'i dolaşırken Afrika'nın Çat'ına, Tombuktu'suna [Timbuktu] kadar uzanan, nihayet Merakeş'te, Endülüs tarih-i muşa'şaının bu son ufk-ı iğtirâbına kadar giden bütün akvâm, ihtilafât-ı neşet-i tarihiyeden, insilalât-ı gayr-i müteşabihe-i ırkiyeden kat'-ı nazar hep Arap namı altında tanılır; fakat bizce, bugünün mevcudiyet-i siyasiyesinde Arap unsuru Basra'dan, Yemen'den başlayarak bütün Cezîretü'l-Arab'ı, kıta-i Hicaziye'yi, sevâhil-i Suriye'yi takip ede ede Şam ve Halep'e kadar müntehî olan, Lübnan vadilerine gelip tevakkuf eden unsurdur ki hey'ât-ı ictimaiye-i Osmaniye'de nısfı mütecaviz bir saha, sülüse karîb bir kemiyet teşkil eder.

Türklerin tarih-i hayatında Arapların ehemmiyeti nasıl bâlâter ise hayat-ı siyasiyede de Türkerin vücut ve kuvveti Arapların mevcudiyet-i kavmiyesini mütekâfil bir sedd-i rasîn teşkil eylediğinden iki kavim arasında alâik-i mâneviyeden başka bir de tekâfül-i siyasî ve ictimaî vardır ki birisinin nekbetini diğerine matem, diğerinin saadetini berikine bir îyd-i hürrem eyler. Bu öyle iki vücud-ı yek-ser ve yek-dildir ki birisinin âlâm ve ekdâr-ı kalbi diğerinde ihtizâz, diğerinin ahzân ve gumûm-ı hâtırı berikinde takrir-i şekvâ ve elem eyler.

Fakat hayat-ı müştereke-i ictimaiyeye bakılsa bu iki vücudun yek-dil ve yek-ser olduğunda şüphe verecek tecelliyât-ı garibeye tesadüf olunur. Makes-i şuûn-ı cihanda daima Suriye temayülât-ı hissiyesinden, Yemen iğtişaşât-ı hûn-rîzânesinden, Hicaz şûrişinden bahseden sesler işitilir; ikide birde sevkiyat-ı askeriye vukua gelir; Yemen illerinde, Hicaz çöllerinde Aydın'ın, Erzurum'un, Ankara'nın, Konya'nın ızâm-ı evladından tepeler hasıl olur; Araplarla Türkler, bu iki birader-i din ü vicdan, nazar-ı cihanda yekdiğerini kemirip dişleyen iki hasım ve rakip gibidir. Sebep?

Bir Türk askeri bir Arap bedevisine istimal-i silah ederken tâ esas-ı hüviyetinden sarsılır, bir Arap hançerini bir Türk dilaverine havale ederken ruh-ı imanı feryat eyler. Şu halde bu vegâ-yı hasmâneye, bu cidâl-i hûn-rîzâneye sebep nedir?

Bu sebebi Türklerin akvâm-ı saire ile olan münasebâtında da gördük ve işte son bir aylık vukuat isbat eyledi ki Türklerle akvâm-ı sairenin arasında yalnız bir mesele-i hükûmet vardı, o mesele-i hükûmet mündefi olunca Türklerin diğer kavimlerle ağuş-be-ağuş-ı hubb u meveddet olmasına hâil olacak arada bir cidar kalmıyor. Araplar da böyledir, bugün devr-i inkılabın hey'ât-ı azime-i Osmaniye'ye nasıl mevaîd-i müsavat ve adaletle, nasıl her kavmi kendi hukukunu müdafaa edecek bir paye-i kuvvet ve iktidara getirecek hukuk ve imtiyazatla başladığına Suriye'de, Yemen'de, Hicaz'da ıttıla hasıl olur olmaz, buralarda erbab-ı vicdan ü hamiyete ismâ'-ı hak edecek saf ve mutahhar sadalar yükselip de artık süngülerle değil liva-yı ittihad ve terakki ile idare-i vatana müyesseriyet bahşolunduğuna emniyet verilir verilmez mehd-i Arap başka bir cünbüş-i meserret ve behcetle sallanacaktır.

Fakat bu sadalar yükselmelidir, bu sadalar buradan bu bir avaze-i uhuvvete müştakâne muntazırdır. Bugün kulûb-ı Arap cihan-ı Osmaniyet'in şaşaa-i infilak-ı ümidine nasb-ı nigâh-ı perestiş eyleyerek bekliyor. İstanbul'da Arap kavm-i necibinin de merdûd ve menfûru birkaç mütegallib vardı ki Türklerle Araplar arasında, hâşâ Arap namına, tevlîd-i nifak u beynûnete sa'î idiler. Sarsar-ı hürriyet hiçbir milliyete iddia-yı mensubiyet edemeyecek derecede sıfat-ı mümtaze-i beşeriyetten zaten düşmüş olan bu bir avuç hazeleyi savurdu, artık şu inkılabın ilk saât-ı veleh ü hayretinden sonra buradan Araplara, oradan Türklere sayhât-ı meserret ve saadet gönderilerek bu iki kavm-i hem-ser ve hem-dil, tâ ne zamanlardan beri ruhlarını inciten iştiyakın cûş u hurûşuyla ağuş-be-ağuş-ı muayede, yalnız hem-ser ve hem-dil değil, bütün cihan-ı medeniyete karşı hem-vücud olmalıdır.

Kaynak: Uşşakîzade Hâlid Ziya, "Kavm-i Arap", *Sabah*, 3 Şaban 1326/17 Ağustos 1324/30 Ağustos-ı Efrenci 1908, s. 1.

10

ANÂSIR-I OSMANİYE'NİN İTTİHADI

Süleyman Nazif

Bazı mebâhis ve hakâyık vardır ki tekrar edile edile –tekerrürün icabâtından olan– dereke-i ibtizâle düşer. Ve binaenaleyh her mübtezel şey gibi, tesir ve kuvvetini kaybeder. Bununla beraber, mademki hakikat ve mademki tamimi muktezâ-yı menfaat-i cemiyettir, vicdanlara nakş u hak edilinceye kadar tekrarı lazımdır.

İşte ittihad-ı anâsır meselesi bu cümleye dahil bulunuyor. Osmanlılar muhakkak bilmelidirler ki anâsır-ı muhtelifesi meyanında bir âheng-i vifâk u imtizac olmazsa tarumar olurlar. Ve bu hususta falan veya filan ırk ve dine mensup olmanın hiçbir faidesi yoktur.

Ezmine-i kadîmede hükümdarların ihtiras-ı şanı, sebeb-i hurûc ve istilâ olurdu. Bugün ümmetlerin hırs-ı ticaret veya ilcâ-yı ihtiyacı, sâik-i tevessü ve tecavüz olmaktadır. Cihangir orduların ayakları altında ezilmemek için kuvvetli bir heyet-i mukavime olmak nasıl lazım ise hariçten bazen sessiz adımlarla ve bazen hutuvât-ı mehîbe-i ceng ü cidal ile ilerleyen dev ticaretin tu'me-i iştihası olmamak için de bir mevcudiyet-i milliye-i kesret ü ittihad ile mücehhez ve müstahkem bulunmak icab eder.

Bir müddetten beri matbuat-ı Osmaniye'nin bilhassa Türk lisanıyla neşrolunan kısmı ittihad-ı anâsırdan mütevâliyen bahsediyor. Bu bahis az zamanda o kadar çok tekrar olundu ki –on üç ay evvel elfâz-ı memnûadan olduğu için şekil ve yâdı

vicdanlarda bir tahassür-i daimî ikaz eden– bu "ittihad" kelime-i mübarekesinden adeta bir gına-yı işbâ', bir kelâl gelmeye başladı. Bununla beraber yine tekrar ederiz ki ittihadın husul-i tâm ve hakikisine kadar söylenmeli, herkese, her yerde, daima söylenmelidir.

Aynı hanenin cidar-ı şefkat-medârı içinde doğup büyüyenler ekseriyetle nasıl hem-his ve hemfikr olurlar veya nasıl aralarında menâfi ve ihtiyacât-ı şahsiye haricinde esbâb-ı cidâl ü ihtilaf mevcut bulunmaz ise, aynı mektebin sakf-ı mübareki altında perveriş-yâb olan vicdanların temayülâtı da öyle bîgâne ve muhasım kalmaz. Mekteplerin ihtilafı aynı ırk ve mezhebin evladı arasına da ilkâ-yı nifâk etmiş olduğu emsâl ve müşahedât-ı adîde ile sabittir. Fransa gibi yek-dil ve yek-lisan bir kavmi on sene evvel en buhran-âlûd bir ihtilaf ve teşettüte dûçar eden Dreyfus meselesini ihdas etmiş olan eşhas ekseriyetle ruhbanın muhit-i terbiyesinden yani, mekteplerden yetişmiş ifrat-perverân-ı milliyet idi. Bizde bu hal daha çok ve daha hûn-âlûd eşkâl ve emsâl ile rû-nümûd olmaktadır. Mektepler bir olursa fikirler ve maksatlar ayrı olmaz.

Hükûmet hiçbir tıfl-ı masumun lisan ve dinine taarruz etmek fikrinde değildir. Ermeni, Ulah, Bulgar, Rum, Dürzi, Süryani, Keldanî, Marunî, Yahudi, herkim olursa olsun ecdadının –seylâb-zede-i a'sar olmaktan kurtarılmış olan– metrûkât-ı mâneviyesine riayetkâr olmayan bir hükûmet-i meşruta, esas-ı hürriyeti bizzat ihlâl etmiş olur. En cebbar ve müstebid zamanlarında bile vicdanların havza-i mu'tekadâtı dahiline yed-i taarruzu uzatmak şöyle dursun, nazra-i istiskal bile atfetmemiş olan hükûmet-i Osmaniye'den bu yolda bir meslek-i ihanetkârâne beklenmemelidir. Hükûmetle asdıkası birbirine yan bakmayacak, kurşun atmayacak tebaa yetiştirmek istiyor. Bu maksada fikren, hissen, fiilen, mülayim ve muavin olmayacak Osmanlılar, milletin en büyük hasım ve mühînidirler.

Kadıköy İttihad ve Terakki Kulübü'nü teşkil eden zevât-ı fâzıla tarafından vuku bulan bir davet-i hâtır-nüvâzâne üzerine Cuma günü dairelerine azimet ettim. Zükûr ve inâs elli kişilik iki mektebin her türlü levazımıyla tesisine muktezî sermayeyi tedarik ile iştigal ediyorlardı. Hatta sermayenin kısm-ı azamı tedarik olunarak, maksadın safha-i ûlası hadd-i husule îsal edilmiş olduğunu şükran ve itmi'nan ile müşahede ettim. Bence mekâtib-i Osmaniye'ye iki mekteb-i muntazamın şeref-bahş-ı iltihak olmasından ziyade, bu mekteplerin bilâ-tefrik-i ırk u mezhep bilumum etfâl-i Osmaniye'ye melce-i feyz ü terbiye olması mûcib-i mübâhât oldu. Bu mektebin sakf-ı rahmet-bârı altında vezâif-i insaniyeyi taallüm edecek etfâl-i Osmaniye, vatandaşlık vecâibini hakkıyla öğrenerek hem-şehr ve hem-sâyesinin müstahakk-ı husumet ü savlet bir unsur-ı muzır değil, lâyık-ı şefkat u muavenet bir uzv-ı nâfi'-i cemiyet olduğunu öğrenecektir.

Kadıköy İttihad ve Terakki Cemiyet-i muhteremesinin bilumum hasenâtperverân-ı Osmaniyân'a muktedâ ve numune-i imtisâl olmasını arzu ederiz.

Kaynak: Süleyman Nazif, "Anâsır-ı Osmaniye'nin İttihadı", *Tasvir-i Efkâr*, 6 Eylül 1909/24 Ağustos-ı Rûmî 1325/21 Şaban 1327, s. 1.

11

İTTİHAD YAŞATIR, YÜKSELTİR TEFRİKA YAKAR, ÖLDÜRÜR

Mehmet Akif [Ersoy]

Bismillâhirrahmânirrahîm

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا
أَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ
وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Ey müminler! Hepiniz Allah'ın habl-i metînine, din-i celîl-i İslâma elbirliğiyle sarılınız, Allah'ın ve Resulü'nün emirlerine itaat, nehiylerinden ictinâb ediniz, hiçbir zaman ayrılmayınız, kalpleriniz, ruhlarınız daima sımsıkı birbirinize bağlı olsun!"[78]

"Allah ve Resulü'ne itaatle aranızda her türlü nizâı, çekişmeyi terk ediniz. Siz bütün müminler kardeşsiniz, kardeş gibi geçinmelisiniz. Eğer nizâ eder, kavgaya tutuşursanız dağılırsınız, sonra rüzgârınız esmez olur. Yeryüzünde bir hükmünüz kalmaz, düşmanlarınızın zulm ü kahrı altında mahvolur gidersiniz... Bunun için aranızdan fitneyi, fenalığı kaldırmaya çalışınız"[79].

"Belâdan, azapdan çok korkunuz. Zira belâ gelince yalnız fenalara, zâlimlere erişmekle kalmaz, iyilere de zararı dokunur, bir kaçınızın uğruna bütün ümmet

78 [Al-i İmran, 3/103].
79 [Enfâl, 8/46].

mahvolur. İyi biliniz ki Allah'ın azabı şiddetlidir, gelince, cümlenizi perişan eder".[80]

Müslümanlık daha ilk kurulduğu zamanlarda Allah bize doğru yolları gösterdi: Rahat yaşamak, kimsenin zulmü altında ezilmemek, belâdan kurtulmak isterseniz böyle yapınız, dedi, ama söz dinlemez de kendi nefsinize uyarsanız o vakit akıbetiniz fena olur. Ne rahat yaşayabilirsiniz ne de başkalarının zulmünden kurtulabilirsiniz, gece gündüz Allah'ın azabı üzerinizden eksik olmaz, dünyanız zindan içinde geçtiği gibi ahiretiniz de hayırlı olmaz...

İşte böyle iki tarafı da göstererek ihtiyarımızı elimize verdi, bizi bu imtihan dünyasına saldı. Allah tarafından olan bu nasihatleri bize söylemek, anlatmak için vasıta olan zât, Hazreti Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz hep bunları bize anlayacağımıza göre anlattı, gerek sözüyle, gerek işiyle nasıl yapmak lazım geleceğini bize gösterdi, vazifesini tamam edince; "İşte, dedi, ben artık vazifemi bitirdim, söylenecek sözleri söyledim, yapılacak şeyleri yaptım, İslâm binasının temelini size kurdum, ben artık gidiyorum, bu binanın muhafazasını size bırakıyorum, işte bundan sonra bu din-i celîlin hâmileri, hafızları sizsiniz. Siz eğer el ele vererek, bu gösterdiğim yolu takip ederseniz bütün cihanda azîz olursunuz, İslâm'ın da şan u şevketi dünyaları kaplar, bu suretle insanların hidâyeti kolaylaşır, yeryüzünde fesad kalmaz, insanlar matlûb olan gaye-i kemâle erişirler, ben de ümmetimin insanların iyiliği için böyle elbirliğiyle çalıştığını görerek memnun olurum. Siz hepiniz kardeşsiniz, hepiniz bir vücutsunuz ve ilelebed böyle kalmalısınız; eğer –maazallah– bunu unutur, hevanıza uyar, tefrikaya düşerseniz biliniz ki başka milletler sizi esarete alır, onların hükmü, onların zulmü altında ezilir, mahvolursunuz. Sizin bu perişanlığınızdan din-i İslâm da zarar görür. O vakit Allah'ın azabı üzerinize çöker, artık sizin için ne dünyada felah ümidi kalır, ne ahirette. Öyle hüsran içinde mahvolup gidersiniz. Benim ruhum da sizin bu halinize ağlamaktan kurtulmaz. Bunun için size tavsiye edeceğim en birinci şey, bütün ümmetim elele vererek kalplerini sımsıkı yekdiğerine bağlamaktır..."

Bunun üzerine Müslümanlar ne yaptılar? Yaptıklarını tarih gösteriyor: Hepsi livâ-yı Muhammedî altına toplandılar, Allah'ın ve Resulü'nün sözünden asla hârice çıkmayarak Müslümanlığın şan u şerefini yükselttiler, dünyaları fethettiler, küfür ve dalâletle karanlıkta kalan memleketleri iman nuruyla aydınlattılar. Milyonlarca insanları esaretten, zulümden kurtardılar, öyle bir İslâm hükûmeti kurdular ki adaleti el-ân dillerde döner. O zaman İslâm memleketlerinin uzunluğu dünyanın bir ucundan diğer ucuna, tâ mağrib-i aksâdan Çin'e, Tonkin'e kadar giderdi, genişliği ise Kazan'dan başlayarak hatt-ı istivâ altındaki Serendip'e kadar tutardı. Bakınız dünyanın ne kadar yerini Müslümanlar himayesi altına almışlar!

80 [Enfâl, 8/25].

Bu geniş hudut içindeki kıtalar, memleketler bütün Müslümanlarla dolmuş idi. Müslümanların buralarda yıkılmaz bir saltanatları, bir şevketleri vardı. Hükûmetin başına büyük büyük padişahlar geçerek hemen bütün yeryüzünü istedikleri gibi idare ederlerdi. Askerleri hiçbir zaman hezimet yüzü görmez, sancakları hiçbir yerde toprağa serilmez, sözleri hiçbir kimse tarafından geri çevrilmezdi. Metîn kaleleri bir sıraya dizilmiş dağlar gibi omuz omuza vermiş gider. Ovalar, tepeler Müslümanların eliyle yetişen her türlü ekinlerle, ağaçlarla, ormanlarla, otlarla örtülmüş bulunurdu. En sağlam kaideler üzerine kurulmuş, son derece mamur, son derece muntazam olan şehirleri ahalisinin sanatlarıyla, hünerleriyle, yetiştirdiği ulemâsıyla, hükemâsıyla bütün dünyaya karşı iftihar ederdi. Müslümanların Akdeniz'de, Şab Denizi'nde, Bahr-i Muhît-i Hindî'de öyle bir satveti, bir kuvveti vardı ki karşısına kimse çıkamazdı. Başka dinde olanlar Müslümanlara boyunlarını eğer, Müslümanların faziletleri, adaletleri karşısında el bağlar, hürmet ederlerdi.

Müslümanlar bu mertebeye nasıl eriştiler; hep ittihad sâyesinde. Ellerinde Allah kanunu, dillerinde tevhid lafz-ı mübareği, yüreklerinde din aşkı, millet muhabbeti olduğu halde dağları, denizleri, çölleri aştılar. Şarkın en hücra bir köşesinde bir Müslümanın kalbi incinse, bütün dünyadaki Müslümanların vücudu sızlardı. Dünyanın bir tarafında bir Müslüman hakaret görseydi, bütün cihan-ı İslâm kükremiş bir arslan gibi ortaya çıkar, kardeşlerini müdafaa ederdi. Müslümanlar bî-nihaye akvâmdan mürekkep oldukları halde ezelden bir ümmet, bir aile bir vücut imiş gibi aralarında hiçbir ayrılık gayrılık görmezlerdi.

Buradaki Müslümanın duygusu ne ise dünyanın öbür ucundaki Müslümanın duygusu da o idi. Milyonlarca Müslüman hep bir türlü düşünür, hep bir noktaya bağlı bulunurdu. Bütün yüreklerdeki fenalıklar, hasetler, tama'lar, garazlar mahvolmuş, herkes İslâm'ın ilerlemesini, milletin yükselmesini düşünürdü. Herkes elinden gelen iyiliği esirgemez, malıyla, canıyla, kanıyla Müslümanlığa çalışırdı. Sırası gelince bütün malını millet uğrunda feda eder, kendi livâ-yı Muhammedî altına girer, meydan-ı cihada koşardı. Hiçbir Müslüman diğerinin hatırını kırmaz, ırzına yan bakmaz, malına göz atmaz idi. Herbiri kendinden büyüğüne itaat, küçüğüne şefkat gösterirdi. Amiri kendinden yaşça, ilimce küçük olsa da amir olduğu için, halife tarafından gönderildiği için emrine dört el ile sarılırdı. Kur'ân'ın bütün ahkâmına, Peygamber'in bütün vesâyâsına riayet olunurdu, ümmetin işleri meşveretle görülür, her Cuma ümmetin hali ve geleceği hakkında hutbeler okunur, yapılacak işler kararlaştırılır, herkes hissesine düşen vazifenin ifâsına bütün varlığıyla can atardı.

İşte bu sâyede İslâm sancağını dünyanın her tarafında diktiler. Sada-yı tevhid ile bütün âsumânı çınlattılar. Fakat sonraları Müslümanlar her nedense Kur'ân'ın ahkâmını tutmakta gevşeklik göstermeye başladılar. Aralarındaki râbıtaya zaaf ârız

oldu, yüreklerinde hamiyete bedel haset, tama' yer tutmaya başladı, ittihad tefrikaya yüz tuttu. Müslümanlar arasında dinden başka cinsiyet yok iken her kavim cinsiyet iddiasına kalkıştı. Başlarındaki hâkimlerin herbiri idaresi altındaki Müslümanları diğerlerine düşman göstermeye, müslümanlar arasına nifâk saçmaya koyuldular. Bunun üzerine Müslümanlar birbiriyle çarpışmaya başladı. Bunların yüzünden millet ne kadar zararlara uğradı. Bir taraftan efrad, diğer taraftan umerâ milleti perişan ettiler. Doğru yolları bırakarak israflara, zevk u safalara daldılar.

Bu uğraşmalardan ulûm ve fünûnun ilerlemesi durdu. Gitgide sanat, ticaret, ziraat geriledi. Cehalet ortalığı kaplamaya başladı, fakr u zillet yüz gösterdi. Biz böyle birbirimizle uğraşırken Avrupa ilerliyordu; bizden aldıkları ilimleri, fenleri ileri götürüyorlardı. O zevk ile o israf ile milletimizin zenginliği gidince, üzerimize zillet ve meskenet çökünce ecnebiler tasalluta başladı. Hep elbirliği ile karşı durmak lazım gelirken kendi elimizle ecnebileri Müslüman memleketlerine soktuk.

Sonra akıbet ne oldu? Akıbet Müslüman memleketleri ecnebiler eline geçti. Koca bir İslâm âlemi parçalandı. O şan u şevketleri söndü. Endülüs Müslümanları mahv u perişan oldu. Hindistan Müslümanları esaret altına girdi. Tunus gitti, Cezayir gitti, Fas gitti, Türkistan, Buhara, Kırım, Kazan... işte ne hale geldiler, daha sonra Mısır neler çekiyor. Romanya'da, Bosna'da, Bulgarya'da, Girit'teki Müslümanlar ne oldu! Kaç milyon idi, şimdi kaç kişi kaldı! Bunlar ne oldu? Hep tefrika yüzünden mahvoldular! Sürüden ayrıldıkları için kurtların ağızlarına düştüler. Gitgide o büyük âlem darlaştı.

Şimdi Müslümanların bugünkü haline erbab-ı hamiyet kan ağlıyor. Bizi bu hale düşüren hep tefrika, hep nifâk ve şikaktır. Artık bu kadar zillet, bu kadar meskenet elverir, bundan sonra millet uyanmalı, okumalı, bu felâketlerin hep tefrika yüzünden geldiğini anlamalı da ona göre çaresine bakmalı. Zaman artık tefrika zamanı değil ittifak zamanıdır, birleşmek zamanıdır.

Şimdi Allah'ın lütfu bize teveccüh etti. Her zaman bu fırsat ele geçmez. Bu fırsatı kaçırmamalı, bundan istifade etmeli. Geçen geçti. Olan oldu. Şimdi matem tutacak, esef edecek, kederlenecek zaman değildir. Matem ölüyü diriltmez, esef geçmişi geri getirmez, keder musibeti def etmez. Selâmetin anahtarı varsa yok[sa] iştir. Hülasa yükselmek için doğruluktan, hüsn-i niyetten başka merdiven yoktur. Korkmamalı, korku helâki ta'cîlden başka bir işe yaramaz. Ye'se düşmemeli, yeis helâkten başka bir netice vermez. Kur'ân-ı Kerîm'in hükmü bâkidir, ebedî bir hayata mazhardır. Elverir ki biz ona ittibaa niyet edelim.

Artık Müslümanların geçirdikleri bu felâketlerden ibret alarak uyanmalı, bütün tefrikalardan vazgeçmeli. Bütün müminleri kardeş, bütün bu topraklarda yaşayanları vatandaş bilerek elbirliğiyle yükselmeye çalışmalı, bilişmeli, tanışmalı. Eski kütüklere

yeni, iyi ve meşru filizler aşılamalı. Ümit ederiz ki bu sözlerin yürekten söylendiğine bütün Müslümanlar inanarak aralarındaki tefrikaları, kalplerindeki hırs u tama'ları terk ederek hepsi habl-i celîl-i ilâhîye yapışırlar; son derece bir ittifak ile sımsıkı bir ittihad ile birbirlerine bağlanarak hep birlikte terakkîye çalışırlar; Allah'ın ve Resulü'nün o emrini yerine getirmeye gayet ederler.
وَاللهُ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ[81]

Kaynak: [Mehmet Akif Ersoy], "İttihad Yaşatır Yükseltir, Tefrika Yakar Öldürür", *Sırat-ı Müstakim*, V/116, 22 Zilkade 1328/11 T. sânî 1326 [24 Kasım 1910], s. 205-207.

Not: Bu metin İttihad ve Terakki Cemiyeti Şehzâdebaşı Kulübü Heyet-i İlmiyesi tarafından aynı yıl yayınlanan ve kulüpteki konuşmalardan oluşan *Mevâiz-i Diniye* kitabının birinci kısmında, aynı başlıkla ve Mehmet Akif imzasıyla yer almaktadır (İstanbul, Dâru't-Tıbâati'l-Âmire, 1328).

81 [Nur, 24/46].

12

Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi-2
İTTİHAD-I ANÂSIR MESELESİ

Akçuraoğlu Yusuf

Ekser memâlikte, muayyen bir devre-i tarihiyede bütün umûr-ı siyasiye ve ictimaiyeye müessir ve hâkim bir meselenin vücudu meşhûddur. Meselâ bugün Avusturya ve Macaristan hayat-ı siyasiye ve ictimaiyesinin en müessir âmili, milliyet nizâ'ıdır. Rusya ve İrlanda'da mesele-i ziraiye, Almanya ve Fransa'da amele meselesi o yeri tutar. Eğer Devlet-i Osmaniye'nin asr-ı hazır hayatı tedkik edilecek olursa, mesele-i hâkimenin unsur veya daha doğru bir tabir ile milliyet meselesi olduğu tebeyyün eder.

Fikr-i acizânemce hayatta hakâyıkla rûberû gelmekten korkulmamalıdır. İğfal-i nefs veya iğfal-i gayr daima hüsranı mûcib olmuştur. Hakâyık-ı vekâyii olduğu gibi görmemek yahut görmemezlikten gelmek, o hakâyıkı tağyîr etmez. İşte bu itikadım neticesi olarak, anâsır veya denildiği gibi ittihad-ı anâsır meselesi hakkındaki mülahazâtımı, Meclis-i Umumi'de geçen müzakere münasebetiyle serbest ve vâzıh arz u beyan etmek istiyorum.

Meclis-i Umumi, bu seneki devre-i ictimaiyesine toplanır toplanmaz, ilk amel-i siyasîsinde unsur meselesi mühim bir mahal tuttu: Hükümdar nutk-ı hümayununda: "Her ne cins ü mezhepten olursa olsun, aynı mahabbetle sevdiğim bütün Osmanlı evladının *uhuvvet-i kâmile içinde yaşamaları* ve teâlî-i vatan hususunda *aynı hissiyat ile mütehassis bulunmaları*, şüphe yok ki bu devlet-i azîmenin berât-ı necâtıdır" buyur-

muştu. Meclis-i Ayân arîza-i cevabiyesinde meseleyi açmaya lüzum görerek:

> "Bu büyük hakikatin kat'î bir itminân ile ezhân ve vicdan-ı umumîde yer tutması ve bu suretle anâsır-ı muhtelifenin yekdiğerine ve cümlesinin mâder-i vatana inhilâl kabul etmez bir râbıta-i kaviyye ile bağlanmaları halen ve âtiyen gayetü'l-gaye mühim ve bunun yegâne çare-i husulü itikadımızca evlad-ı vatanın mekâtib-i idâdiye ve âliyede yeknesak bir terbiyeyi haiz olarak yetişmeleri madde-i mutenâ-bihâsına menût bulunduğuna ve ilk terbiye ve tahsil aile mektebi demek olan ana kucağında başlayıp bilahare mekâtib-i umumiye ve hususiyede tevsî' edildiğine binaen bir taraftan vatana hayırlı evlat yetiştirecek ümmühât-ı müstakbele-i Osmaniye'nin muttarid terbiye ve tahsillerini temin edecek neharî ve leylî muhtelit [müslim gayrımüslim karışık] kız mekteplerinin ıslah ve teksîri, diğer taraftan mekâtib-i zükûr-ı etfâl programlarının müfid neticeler verecek surette ıslah ve tanzimi vecâib-i umûrdan olmakla..."

diye izahata girişmişti. Meclis-i Mebusan ise daha muhtasar geçerek:

> "Vatan-ı mukaddesimizde saadet-i umumiyenin esbâb-ı husulünden en mühimmi kitle-i devleti teşkil eden *sunûf ve anâsır-ı muhtelife meyânelerinde uhuvvet* ve meveddet-i hakikiyenin kesb-i kuvvet etmesi keyfiyeti olup *istînas ve ihtilât-ı* daimî ile müterâfik bulunan hizmet-i muvazzafa-i askeriyenin bütün Osmanlılara teşmil ve tamimi bu ümniyenin sürat ve emniyetle husulünü mûcib müessirât-ı âliye-i ictimaiyeden bulunduğundan hâk-i pâk-i vatanın emr-i müdafaasında *birleşen* efrâd-ı muhtelifenin teşkil eylediği ordu-yı Osmanî'nin icra kılınan bu defaki manevralarında görülen terakkiyât ve intizamdan mütehassıl memnuniyet ve mahzûziyet-i seniyyelerine mebusân tamamiyle iştirak eder."

demişti.

Meclis-i Umumi'nin, fevkalâde mühim olan bu meseleye dair dermiyân ettiği mütalaa ve arzuları pek ciddi teemmüle muhtaçtır. Hatt-ı hümayun ve arîza-i cevabiyelerin tedkikinde, ilk evvel göze çarpan şey, her üç vesikanın, esasen ittihad-ı anâsırı talip oldukları halde, tabir-i marûfu istimâl etmeyişleridir: Hükümdar, daha doğrusu nutk-ı hümayundan mesul Heyet-i Vükelâ, mânası hukuken sarih olmayan "uhuvvet" tabir-i hissîsini, daha vâzıh kelimelere tercih etmiştir. Meclis-i Mebusan da "uhuvvet", "meveddet-i hakikiye", "istînâs", "ihtilât" tabirlerini kullanarak, "ittihad" kelimesinin artık ıstılah halini almış olan mânasını tamamen tazammun edemeyen "birleşmek" fiilini bile ancak "hâk-i pak-i vatanın emr-i müdafaasına" hasr eylemiştir. Gerçi Meclis-i Ayân da "ittihad" tabirini kullanmıyor ve hatta "ittihad"ı ifade etmek istediği "unsur-ı muhtelifenin yekdiğerine ve cümlesinin mâder-i vatana inhilâl kabul etmez bir rabıta-i kaviyye ile bağlanmaları" cümlesiyle tabirde mündemic fikrin kuvvetini biraz tenkîs dahi eyliyorsa da, "yeknesak bir terbiye", "muhtelit kız mektepleri", "muayyen ve müfid programlı mekâtib-i zükûr" isteyerek maksadının "ittihad"dan başka bir şey olmadığını tasrih ediyor. Elhâsıl ifadelerde ve ihtimal efkârda bile bazı tefâvüt bulunmakla beraber, vesâik-i mezkûreden nihayetü'n-nihaye müstenbat olan,

gerek nutk-ı hümayundan mesul Heyet-i Vükelâ'nın, gerekse Meclis-i Mebusan ve Ayân'ın ve alelhusus Meclis-i Ayân'ın tebaa-i Devlet-i Osmaniye'den olan anâsır-ı muhtelifenin ittihadına talip olmalarıdır.

Kuvve-i teşriiye ve icraiyenin şu fikri ne derecelerde musîb olduğunu takdir edebilmek için "ittihad-ı anâsır" terkibinin tazammun ettiği mânayı tayin etmek iktiza eder.

İttihad, birleşmek demektir. Anâsır ise bir küllün aynı cinsinden olan eczâsı mânasına gelir. Tebaa-i Osmaniye'nin mecmûu bir küll teşkil ettiğine nazaran, o küllün eczâsı olan Türk, Arap, Rum, Ermeni... ilh. birer unsur olur. İttihad-ı anâsırdan murad, işte o Türk, Arap, Rum,... ilh. unsurlarının birleşmesidir. Lâkin ittihad-birleşmek kelimesinin böyle insan kümelerine izâfesiyle ne denilmek istediğini anlamak pek kolay bir şey değildir. Unsurların ittihadı birkaç türlü tasavvur olunabilir:

1. Havâssı muhtelif olan anâsır, âdeta kimyevî bir imtizac ile "imtizac" eyleyerek, unsurluklarına has havâssı gâib edip, havâss-ı mahsusa-i cedideyi hâiz yeni bir milliyet vücuda getirirler.

2. Her bir unsur, şahsiyet-i milliye ve diniyesini tamamen muhafaza ettiği halde, bir heyet-i câmia-i malumeden infikâkta min külli'l-vücûh zarara uğrayacağına kanaat hasıl eylediğinden heyet-i mezkûre dahilinde kalmayı ister.

3. Anâsır-ı muhtelifeden herhangi birisi, diğer anâsıra ez-her cihet fâik ve galip olmasından nâşi, kendi milliyet, din ve medeniyetini, diğer anâsıra kabul ettirir, yani onları "temsil" eyler, fakat bu halde "ittihad-ı anâsır" değil, belki "tevhid-i anâsır" vukua gelmiş olur.

Bizde "ittihad-ı anâsır" denildiği zaman, bu üç nevîden acaba hangisi murad ediliyor?

Kuvve-i teşriiye ve icraiyemizce matlûb ittihad-ı anâsıra, her unsurun muhtariyet-i kavmiyesini kâmilen muhafaza etmek üzre, bir heyet-i siyasiye dahilinde yaşamaları mânasını vermek müşkildir. Hele Meclis-i Ayân nazarında, ittihad-ı anâsırın medlûlü "imtizac" veya "temsil" olduğuna şüphe edilemez; zira efrâd-ı Osmaniye'ye, tâ ana kucağından itibaren "yeknesak bir terbiye" verilmesini istemek, muhtelit ve leylî kız mekteplerine lüzum göstermek, başka hiçbir suretle tevil olunamaz. Bu cihetle kuvve-i teşriiyemizin ve alelhusus Meclis-i Ayân'ın ittihad-ı anâsıra "imtizac" veya "temsil" mânasını vermek istediği zannolunur ve zaten bu ikisinin gayrı bir mâna verilecek olursa, anâsır-ı muhtelifeye "muhtariyet" teslim ve kabul edilmiş olur. "Muhtariyet" fikrine devr-i Meşrutiyet ibtidâlarında galip efkâr-ı umumiyenin nasıl bir nazarla baktığı henüz hatırlardadır. O zamanlar ve hatta şimdi bile bir kısım halk "muhtariyet"i inkısâm ve inhilâlin mebdei addediyor.

Lâkin memâlik-i Osmaniye'de sakin akvâm-ı muhtelifenin imtizacı yahut o kavimlerden birinin diğerlerini temsili mümkün müdür?

Bugün Avrupa'da bir millet-i vâhide gibi görünen heyet-i ictimaiyelerin çoğu esasen anâsır-ı muhtelifenin imtizacıyla tahassül etmiştir: Meselâ İspanyollar belli başlı Selt, Romalı, Vizigöt, Yahudi, Arap nesillerinin terekkübünden vücuda gelmiştir; bugünkü Fransızlarda Selt, Grek, Romalı, Cermen kanı vardır; Ruslar Islavlarla, Fin ve Türk nesillerinin muhassalasıdır. Fakat her üç milliyetin teşekkülünde bazı farklar olmakla beraber, imtizactan ziyade temsil icra-yı fiil ettiği şüphesizdir. İspanya'da Roma medeniyeti ve Roma medeniyetinin bilahare benimsediği Katolik mezhebi, Selt ve Gotları yoğurup İspanyol şahsiyet-i milliyesini ihdâs eylemiştir. Böylece hâdis olan İspanyol milliyeti, sonra her türlü vesâiti insafsızca kullanarak Yahudi ve Arapları bel' u temsil etmiş, bel' u temsile muvaffak olamadığı unsuru mahv veya tard eylemiştir.

Bu ikinci devrede dahi, Arap ve Yahudilerin İspanyollara bazı tesirât-ı ırkıyede bulundukları muhakkak olmakla beraber, İspanyol milliyetinin bunları temsil ettiği aşikârdır. Fransız milliyetinin tahassulünde "imtizac" kelimesinin istimali belki daha doğru olabilir; fakat bugünkü Fransız milliyetinin anâsır-ı asliyesi, birçok tesirât-ı tarihiye ile, asırlarca kaynayarak, ancak "imtizac" edebilmiştir. Rus milliyeti, Islavların Fin ve Tatarları temsiliyle vücuda gelmiştir, bugünkü Ruslar fikir, lisan ve medeniyetçe tamamen Islavdırlar. Diğer milletleri, meselâ İngiliz, Alman ve hatta Amerikanları tedkike girişsek, yine "imtizac"tan ziyade "temsil"in icra-yı fiil ettiğini görmekte güçlük çekmeyiz. Mâmafih milliyetlerin teessüsünde, o milliyetin anâsır-ı asliyesinden hiçbirisinin tefevvuk ve galebesi olmaksızın, mütekabil tesirât-ı mütesâviye neticesi "imtizac" olduğunu kabul etsek bile, henüz fikr-i millînin bir sevk-i tabiîden ibaret bulunduğu pek uzak bir mazide başlayıp te'âkub-i a'sâr ile husul-pezîr olmuş olan bu hadise-i tarihiyenin, fikr-i millînin be-gâyet müteyakkız bulunduğu asrımızda sonraki istikbâlde tekerrürüne imkân tasavvur etmek câiz olamaz. Vâkıa el-yevm bazı milliyetler efrâdını artırmakta, muhitini genişletmektedir, fakat bu hadise, en câmi mânasıyla medeniyeti galip olan bir milliyetin süllem-i medeniyette kendinden pek aşağı kalmış anâsırı bel' u temsil etmesinden başka bir şey değildir.

Acaba anâsır-ı Osmaniye arasında diğerlerini temsil edebilecek kadar medeniyetçe kavî bir unsur var mıdır? Eğer yok ise, anâsır-ı muhtelife-i Osmaniye ittihad edip bir "milliyet-i cedide" ihdâs edebilirler mi?

Türkler din-i İslâm'ın verdiği bir kuvvet ve iktidar-ı azîmden bi'l-istifade devr-i kudret ve kemâllerinde bazı anâsırı Müslümanlaştırmaya ve bu vasıta ile Türkleştirmeye muvaffak olmuşlardı. Lâkin devr-i inhitâtta bu faaliyet-i mühimmeleri inkıtâya uğradı. Hatta son zamanlarda, evvelce Türkleşmiş olan Anadolulu bazı

anâsır-ı gayrimüslime, kavmiyet-i asliyelerine rucû eylediler. Ortodoks Kilisesinin kavî zamanlarında, Rumlar Ortodoks mezhebindeki kavimleri, kilise vasıtasıyla hayliden hayliye Rumlaştırmışlardı. Fakat "asr-ı milliyet" denilen XIXuncu asr-ı miladîde, bu Rumlaşmış Hıristiyanlar da eski kavmiyetlerini arayıp buldular. Ve hatta bazıları teyid-i milliyet uğrunda dinî itizâlden bile çekinmediler.

Demek oluyor ki memâlik-i Osmaniye'de medeniyetçe en kavî olan Türk-Müslüman ve Rum- Ortodoks unsurları, anâsır-ı sâireyi temsile teşebbüs etmişler ve evvelce bir dereceye kadar muvaffak bile olmuşlar ise de, teşebbüslerini gayesine kadar îsal eyleyememişlerdir. Bu muvaffakiyetsizliğin esbâb-ı muhtelifesinden birisi, muhafazakârlıkta, temsil siyasetinde menfaatleri Türklerle müşterek olan Rumların da cereyan-ı umumiye kapılıp, fikr-i millîye fazla ehemmiyet vererek Türkler aleyhine isyan eylemeleri ve böyle[ce] Osmanlı İmparatorluğu'ndaki iki kuvve-i muhafazakârâne arasına nifâk ve nizâ girmiş olmasıdır. İtiraf olunmalıdır ki, Rumların isyanından beri Devlet-i Osmaniye'de ne Müslüman-Türkler ve ne de Ortodoks-Rumlar, bir buçuk asır evvelki mevki-i iktidarı bir daha hâiz olamamışlardır. Türk ve Rumların temsil rolünü deruhte edip onların yerine kâim olacak kadar kavî diğer anâsır da zuhur etmemiştir. Binaenaleyh XIXuncu asr-ı miladînin ortalarından itibaren "temsil" siyaseti metrûk kalmıştır. Hatta zann-ı acizâneme göre, asr-ı mezkûrun ortalarında, kemâl-i debdebe ile ilân olunan Hatt-ı şerîf u hümâyunlar, kuvve-i hâkimiyeti hâiz Türklerin, artık "temsil"de adem-i iktidarlarını resmen tasdik ve itiraf eyleyerek "temsil" makamına "imtizac"[ı] ikame etmek istediklerinin delâil-i aleniyesi olan vesâikten başka bir şey değildir.

"Devr-i Tanzimat"ta maksad-ı esasî, anâsırın "imtizac"ı ile saltanat-ı Osmaniye'nin vahdet ve istiklâlini muhafaza etmekti. Lâkin tarih gösteriyor ki Tanzimat imtizacı temin edemedi, Saltanat-ı Osmaniye tahallülde devam etti. Mazide "imtizac"ın husul bulamaması, istikbali mahkum etmeyebilir; mazide, anâsır-ı muhtelifeye tamamî-i müsavat ve hürriyeti kâfil bir meşrutiyet-i idare mevcut değildi, anâsırın telif-i imtizacına hâdim müessesât-ı tedrisiyemiz, faaliyet-i iktisadiyemiz, tekemmül etmemişti demek mümkündür. "İmtizac"ın adem-i imkânına tarihimizden getirilecek delil zayıf görülse bile, memâlik-i Osmaniye'de sakin anâsır-ı mevcudeyi gözönüne getirip bir lahzacık ciddi düşünecek ve düşündüğümüzü söylemekten çekinmeyecek olursak, bundan böyle de "imtizac"ın adem-i imkânını itiraf eylemeye mecbur oluruz. Tebaa-i Osmaniye'den olan anâsırın tarihi, ananesi, dini, münasebâtı, âmâl ü hayali, tarz-ı tefekkürü, şekl-i maişeti, seviye-i medeniyeti o kadar yekdiğerinden farklıdır ki, bunların "imtizac" suretiyle ittihadını tasavvur bile gariptir. Kosova Ovası'nda çiftçilik eden bir Hıristiyan Sırp ile Necid Çölü'nde hal-i bedâvette yaşayan bir Müslüman Arabın ne gibi nokta-i teması olabilir? Bunların ne gûna "ittihad"ı, imtizacı mutasavverdir?

Sorarım: Hiçbir Müslüman, ittihad-ı anâsır uğrunda şahsiyet-i muayyene-i diniyesinden zerre kadar fedakârlıkta bulunabilir mi?.. Unutulmamalıdır ki din-i İslâm, sırf sâlikîninin ahlâkını tasfiye, saadet-i uhreviyesini temin için münzel vesâyâ-yı ahlâkiyeden ibaret olmayıp benîbeşerin dâreynde saadetini kâfil olmak haysiyetiyle, dünyadaki ef'âl-i ferdiye ve ictimaiyesini de tanzim eyleyen bir din-i ekmeldir: Din-i İslâm tam bir medeniyettir. Kezâlik, Rum veya Bulgarların el-yevm iyi taayyün etmiş bir sima-yı millîleri, Hıristiyan-Avrupa medeniyetine dahil bir şekl-i medeniyet-i mahsusaları vardır. Bunlar o sima-yı millîden, o şekl-i medeniyetten hiç ayrılmak isterler mi? Pek vâsi olan memâlik-i Osmaniye'de iki medeniyet, hayat ve cihana nazarı yekdiğerinden pek farklı iki felsefe-i hayat çarpışıyor... Bunların imtizacı hiç kâbil midir? Kâbil değilse, hangisi diğerinin galebesine muvafakat eder?

Devr-i Tanzimât'ta "imtizac" zannolunan şey, esasen, anâsır-ı muhtelife-i Osmaniye'yi, Fransız medeniyetiyle "temsil" ettirmekti. Bu imtizacın en maddî tecellisi "Mekteb-i Sultanî" denilen Galata Sarayı Lisesi'dir. Buraya ve bunun taaddüt edecek emsâline dahil olan ensâl-i âtiye, Fransız lisanı, Fransız medeniyetiyle yoğurularak, ittihad-ı anâsıra hâdim yeknesak ve muttarit terbiye görecek ve Rumluğunu, Bulgarlığını, Araplığını... ilh. unutarak "vatan-ı Osmanî'ye sadık –fakat Fransız medeniyetine tâbi– "Osmanlı vatandaşlar" olmak üzre yetişecekti. Lâkin netâyic-i maddiyesi ne oldu? –Bulgar ihtilâlinde, Bulgaristan istiklâline en çok çalışanlarla Bulgar beyliği erkân ve ricâlinden bazılarının Mekteb-i Sultanî terbiyet-kerdesi olduğu görüldü!... Bu böyle iken ayân-ı kirâmın arzu ettiği, yeknesak ve muttarit, nehârî ve leylî ümmehât-ı müstakbele-i Osmaniye veya âbâ-yı mustakbele-i Osmaniye mekteplerinden de müfîd neticeler çıkmasından şüphelenmeye pek haklıyız. El-hâsıl, zann-ı acizâne[me] göre memâlik-i Osmaniye'de artık "temsil"in imkânı olmadığı gibi "imtizac"ın husulü de müstahîldir

Şu tahlile nazaran ittihad-ı anâsırın husulüne hâdim zannolunan "temsil" ve "imtizac" tarîklerinin artık mesdûdiyeti anlaşılıyor. Mesdûd bir tarîkten yürümeye çalışmak abesle iştigal olur, binaenaleyh kuvve-i teşriiye ve icraiyemizin "ittihad-ı anâsır"a temsil veya "imtizac" mânasını vermek istemelerinde dahi tereddüde düşülür ve bu suretle kuvve-i teşriiye ve icraiyemizin ve bir kısım efkâr-ı umumiyemizin "ittihad-ı anâsır" talebinde isabet edebilmeleri için, bu terkibe, behemehal, diğer bir mâna bulup vermeleri iktiza eder. Acaba o mâna nedir?...

Kaynak: A[kçuraoğlu] Y[usuf], "Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzâkeresi-2: İttihad-ı Anâsır Meselesi", *Sırat-ı Müstakim*, V/121, 27 Zilhicce/16 K.evvel 1326, s. 280-83.

13

[HUKUK ZAVİYESİNDEN MİLLİYET VE KAVMİYET MESELESİ]

Ali Şahbaz

(...) Devletlerin ne gibi bir şahs-ı mânevîden ibaret olduğu hakkında tafsilat azasından [i'tâsından] mukaddem tarih ve hukuk-ı umumiyeye müteallik evâmir-i resmiye ve neşriyatta müstamel bazı kelimâtın meânîsini tayin ile kavâid-i ilm-i hukuk-ı düvele tesiri bulunan ve Avrupa'nın tebeddülât-ı ahîre-i siyasiyesine esas ittihaz edilen "kavmiyet ve milliyet: *principe de nationalité*" mesele-i mühimmesini mevzu-ı bahs ü makâl edeceğiz.

Malum olduğu üzere lisanımızda kavmiyet, soy, nev', kavim, taife, zümre, ümmet, millet, ahali ve bunlara mukabil Fransızca'da *peuple*, *race*, *espèce*, *nation* gibi tabirât-ı mahsusa bulunup âsâr-ı müntehabede bile ekseriya yekdiğeri makamına istimal olunurlar.

Ulemâ-yı tabîiye mevalîd-i selâsenin aksamını beyan ederken evvelemirde nev'i "*espèce*" lügatini istimal ederek meselâ nev'-i beşer derler ki bu surette nev' lafzı şeklen, hey'eten aynı sınıftan olan mahlukatı şâmil olmuş olur.

Binaenaleyh bir sınıf-ı mahlukata "nev'" diyebilmek o sınıfın "arzın hangi noktasında bulunursa bulunsun" tebdil-i şekl etmemesine mütevakkıftır. Tesirât-ı iklimiye veya ahval-i saire-i tabîiyeden nâşi bir nev'in efrâdı arasında bazı hususta tefâvüt müşahede edilebilir.

Mesela nev'-i beşerin Kafkasya ülkesinde meskün olanları ile Moğolistan ve Afrika-yı dahilî ve Amerika kıtalarında yaşayan efrâdı arasında alâim-i vechiye ve hususât-ı sairedeki fark nazar-ı dikkate alınarak "*race*" cins veya kavim namıyla bir ikinci taksimat daha icra edilir. Bu surette nev'in tahtında insanlar da dahil olarak umumiyetle cins ve bilhassa nev'-i beşer hakkında kavim tabiri istimal olunmak iktiza eder ki bundan nev'in esasiyeti ve kavmin fer'iyeti anlaşılır. Elhâsıl nev'-i beşerin bazı tesirât-ı tabîiyeye maruz olması akvâmın zuhuruna meydan vererek nev'-i beşer kavme ve bu dahi cins ve soya tefrik edilmiştir.

Demek oluyor ki kavmiyet âdeta tesirât-ı tabîiyeden ve milliyet ise[82] âtiyen ika [izah] olunacağı vechile tahavvülât-ı tabîiyeden hâsıl olmuş bir netice olup kavmiyetin bir devlete esas-ı teşekkül olması fikri bâtıldır.

"Taife" ve "zümre" lügati ekseriya efrâd-ı kalîleden mürekkeb olanlar hakkında istimal olunur.

"Ümmet" kelimesi imam lügatinden me'huz olup bu takdirce bir imama tabi olan yani aynı mezhebe sâlik bulunanlar hakkında müstamel bir kelimedir ki revâbıt-ı ruhaniyeyi iş'âr eder. "Ümmet-i İslâmiye" gibi milletin tarifi hakkında her ne kadar ittifak-ı ârâ mevcut değilse de[83] en muteber müelliflerin tarifi vechile "millet" bir memleket sekenesinden olup bir cemiyet teşkil eden efrâddır ki menşeleri, lisanları, terkib-i bedeniyeleri ve hissiyat ve menâfii ve tâbi oldukları kanun bir veya müşterek olmak hasebiyle müttehiddir. Bu tarif mûcebince efrâd-ı müteaddidenin aynı milletten addolunması için aynı kavimden olmak iktiza edip şu kadar ki bir kavim milel-i müteaddideden müteşekkil olabilir. Avrupa'da millet tabiri asr-ı hâzırın ibtidalarına kadar devlet lafzı makamında kullanılarak devleti milletten tefrik edememişlerdir.

Memâlik-i Osmaniye'de ise millet-i Osmaniye Rum ve Ermeni milletleri gibi tabirât ile millet fikri devlet fikrinden tefrik edilmiş ve fakat ekseriya ümmet makamına istimal olunmuştur. O halde "millet-i İslâmiye" tabiri dahi yanlış olmak lazımdır.

Efrâd-ı müteaddidenin aynı milletten olması için yalnız bir memlekette ikametle aynı lisanı tekemmül [tekellüm] etmek kâfi olmayıp tarif olunan evsafın bir noktada ictimaı şarttır.

Hülasa, kavmiyet bir rabıta-i tabîiye ve milliyet ise bir rabıta-i siyasiye ve tarihiye olmak itibariyle devlet ile millet arasında büyük bir fark vardır.

82 Fİlhakika bilfarz Osmanlı milleti muvaffakiyet-i tarihiye-i Osmaniye'nin semeresidir ki efrad-ı Osmaniye'yi teşkil edenler arasında, Ermeni, Rum vesaire bulunur. Binaenaleyh millet-i Osmaniye altı yüz küsur seneden beri meydana gelmiş olmağla eskiden başka milletten addolunmakta bulunan halk şimdi Osmanlı milleti dahilinde bulunur. Bu misâl milliyetin kavmiyete merbut olmadığını irâeye kâfidir.

83 Fransızca *nation* lügati Latince *nasce* yani doğmak lafzından ahz olunduğuna göre millet tabirinin vaz'ında tevellüdün nazar-ı dikkate alındığı anlaşılır.

"*Peuple*" yani "ahali" kelimesi muayyen bir [ü]lkede ikamet eden efrâd-ı devlete ıtlak olunur.

İşte tabirat-ı fenniyenin meânî-i fenniyesi bu vechile tayin edildikten sonra mukaddema Fransa'da zuhur edip Üçüncü Napolyon tarafından tevsi' edilen ve şu son zamanlarda fevkalâde kesb-i ehemmiyet eyleyen "kavmiyet" meselesini hadde-i tetkikten geçirelim:

Bu fikir icabınca Avrupa devletlerinin taksimatı kavmiyet esasına mübteni olmak iktiza edeceği dermiyan olunarak *Panislavisme* [*Panislamisme*], *Union Latin*, *Pangermanismne*, *Union Scandinave*, dahi bunlara ilaveten bir de *Panislavisme* gibi tabirât-ı mahsusa icad edilmiştir. Tabirât-ı mezkûreden maksat Slav, Cermen, Latin İskandinav ve "İslâm" kavminin birer merkez-i müştereke tabi olmaları hususunda devletlerce esas ittihazı lüzumudur. Halbuki ümmet-i İslâmiye'nin kıblegâh-ı müracaatı din-i mübin-i Muhammedî mukteza-yı münîfince zât-ı akdes-i hilafet-penahî olduğundan bu makam-ı mukaddesi ittihaz eden halife-i müminîn mânen ve maddeten âlem-i İslâmînin reis-i mutlakı addolunur. Buna binaen İslâmiyet hakkında "Panislavizm" gibi bir tabirât icadıyla kavmiyet esasını zikre hacet yoktur. Bu tabir Slav akvâmını bir merkez-i müştereke revâbıtı esasına mübtenî olup bu lafzın mucidi Rusya devletidir. Avusturya tâbiiyetinde Slavlar ile Karadağ ve Tuna sevâhilindeki hükûmetlerden Sırp ve Bulgaristan hükûmeti Slav olmak cihet[iy]le bunların Rusya'ya tâbi olması hakkında iddia zuhur ederek muamelat-ı siyasiyeye bu fikri esas ittihaz etmişler ise de aleyhinde bulunan fırak-ı siyasiyenin muhalifi [muhalefeti] üzerine tamamiyle hayyiz-i husule gelememiştir. Bulgarları[n] Rusya'ya karşı ittihaz eyledikleri meslek-i hasmâne dahi menâfi-i hususiye ve siyasiye-i düveliyenin bu gibi hayalât kabîlinden olan fikirlere tercih edildiğini irâe eder. Bir misâl-i sarih olabileceğinden bunların aleyhinde şayân-ı kabul bir itiraz olmak üzere zikrolunabilir.

Mukaddema vaki olan İtalya ittihadı kavmiyet sayesinde vücuda gelmiştir. Ondan evvel Fransa hududunda Sardina hükûmeti ile Bombardiya, Vensiya, Avusturya'ya, Roma havalisi Papa'nın hükûmet-i cismaniyesine ve Napoli, Sicilya, Napoli Kraliyeti'ne ve Toskana havalisi ve Parma ile nevâhisi Parma Büyük Dükalığı'na tâbi iken kavmiyet esası üzerine ittihaz-ı fikrî etmek sayesinde Fransa'nın eser-i muâveneti ile şimdiki İtalya Kraliyeti'ne münkalib oldu.[84] Kavmiyet devletlerin esas-ı

84 İtalya Devleti mücerred Fransa sayesinde teşekkül eden İtalya Krallığı ittifak-ı müsellesin bir rengi olmağla el-yevm Fransa'nın en büyük bir hasmı olarak irâe olunabilir. Kezâlik Rusya devleti Bulgaristan istiklâlinin husule gelmesi zımnında bu kadar kanlar döktüğü ve birçok masraflar ihtiyar ettiği halde Bulgar milleti el-yevm Rusya devletinin en büyük düşmanı addolunmaktadır. Bu hal menâfi-i düveliyenin her şeye takaddüm eylediğine sarahaten delâlet eden bir misâldir.

teşekkülü olmak lazım gelse devletler arasında husûmet ve harbin zuhur etmeyeceği ve kemâl-i adalet ve hakkaniyet icra edileceği taht-ı temine alınmış demek olur.

Halbuki muamelat-ı düveliyede kuvvetin esas olduğu kâbil-i inkâr olmadığından kavmiyet esası üzerine teşkil-i hükûmet behemehal silaha müracaata mecbur ederek artık adaletten bahse mahal kalmayacağı gibi ihraz-ı galibiyet eden bir devletin terakkîsini tahdit etmek de mümkün olamayacağından kavmiyet fikrini esas-ı hareket ittihaz etmemek tabiî olur. Buna bir misâl-i sarih olmak üzere Almanya hükûmetinin mukaddema Danimarka'dan Holiştayn eyaletini zabt eylediği beyan olunabilir ki hükûmet-i mezkûrenin mesleği kavmiyet esasına binaen teşkil-i hükûmet etmek olduğu halde Danimarkalıların şikâyât-ı muhikkasını sem'-i itibara almayarak eyalet-i mezkûreyi el-yevm ecza-yı mütemmime-i memâlikinden addetmesini zikredebiliriz.

1866 senesinde Fransa parlamentosunda meşhur Mösyö Tir bu fikir aleyhinde irad eylediği nutukta kavmiyet ile milliyet fikrinin bî-esas bir hayalden ibaret olduğunu ve muamelat-ı siyasiyenin makâsıd-ı mahsusaya göre ifası zımnında devletlerin bunu bir alet ittihaz eylemiş bulunduğunu suret-i beliğânede beyan eylemişlerdir. Erbab-ı ilimden bazıları nev'-i beşerin milletlere taksimi beyne'l-efrâd mevcut olan revâbıtın ihlâlini ve aralarında muamele-i husumetkârâne tevlidini müeddî olacağından bahisle taksimat-ı mebhûsenin namünasip olduğu iddiasında bulunmuşlardır.

Yek-nazarda isabet ve ulviyeti zahir olan bu fikrin de fiiliyata tatbikine imkân tasavvur olmadığından hayalâttan ma'dud bulunduğu kâbil-i inkâr değildir. Elhâsıl devlet denilen heyet-i siyasiye-i müstakillenin vahdet-i siyasiye nokta-i nazarından bi'l-ictima cevelangâh-ı hükm ü nüfuz ittihaz eyledikleri memâlikte daimî surette ikamet edip tevzî-i adalet ve temin-i asayiş-i dahiliyeye ve hükûmât-ı saire ile münasebât-ı mütekabilede bulunmaya memur olmak üzere kendilerine mahsus birer hükûmet meydana getirmişlerdir. Bu izahattan anlaşıldığına göre bir devletin esas-ı teşekkülü ibtida-yı emirde icra-yı adalet olmak iktiza eder.

Filhakika devlet ve millet fikri medeniyetin mevcut bulmasıyla husule gelmek ve binaenaleyh benî beşerin ibtidâ-yı zuhurunda bu fikir onlarca meçhul bulunmak muktezî olduğu gibi Cenabı Hak benî âdemi kuvâ-yı maddiye ve mâneviye cihetiyle mütesâviyen halk buyurmadıkları için evvelemirde hayvanâtta müşahede etmekte bulunduğumuz "el-hükmü li-men galebe" kaidesinin beyne'l-beşer cereyan etmesi dahi tabiîdir. Buna binaen hakîm-i şehîr Darvin âlem-i hayatı taayyüş için bir muharebe (*la lutte pour la vie*) suretinde tasvir ederek insan, hayvanât ve hatta nebatâtın bile ifâ-yı hayat zımnında daimî bir muharebede bulunduğunu isbat eylemiştir.

Bu halde insanların mahlukat-ı saireden farkı yalnız adalet cihetinde kalmış olur ki bu fikr-i adalet hayvanat-ı sairede mevcut değildir...

Kaynak: Ali Şahbaz, *Mufassal Hukuk-ı Düvel*, İstanbul, Bağdatlıyan Matbaası, 1324, s. 59-67.

14

ARAP İHVANIMIZA BİR NASİHATİMİZ

Babanzâde Ahmed Naim

Hem size hem lisanımıza fart-ı mahabbeti kendisini tanıyanların kâffesince malum bulunan, tercüman-ı emr ve nehy-i ilâhî olan o lisan-ı mübareke aşkı, lisan-ı Kur'an ile tekellüm eden o kavme hürmeti bir vazife-i mukaddese-i diniye bilen bu muharririn aşağıdaki sözlerini rica ederim dinleyiniz. Muvafık-ı akl ü mantık ise kabul, mugavir-i hikmet ise reddediniz.

Bir ay oluyor ki bina-yı mehîb-i istibdad yıkıldı. Kanun-i Esasî ilân edildi. Hürriyetin hatır ü hayale gelmeyen enva-ı tecelliyâtı arz-ı dîdâr-ı hürriyet etti. İstenildiği gibi söz söyleniyor. İstenildiği gibi yazı yazılıyor. İstenildiği gibi ictima ediliyor. Cemiyetler teşekkül etti. Kulüpler açıldı. İttihad ve terakki fikirleri ortaya sürüldü. Bu havadisin herbiri zulm ü istibdadın bünyad-ı menhûsunu yıkan, temellerini açan mütevâli birer tarrâka-i velvele-hîz gibi sâmiama isâl-i sürur u neşat ediyor: Kalbimi bir deşt-i pehnâ-yı inbisat haline getiriyor. Ruhumu kalbine sığmayacak kadar yükseltiyor. Maziyi bütün zulmetleriyle, kasvetleriyle, tahammül-fersâ ızdırabâtıyla unutturuyor. Hali seyrine doyulmaz bir sahne-i behiştî gibi gösteriyor. Mustakbeli ümitlerle, nazenîn hayallerle besliyor. Rehgüzâr-ı hayat-ı ümmette güller, gülistanlar açılacağını; atılacak her hatvenin bir karargâh-ı saadet, varılacak merhalenin bir daru'l-eman-ı muvaffakiyet olacağını tebşir ediyor.

Lâkin neşve-fezâ, ruh-bahşâ olan bu sema-yı saf-ı meserrette ufacık bir leke, belki her göze görünmez siyah bir nokta dünden beri zihnimi işgal ediyor. İstan-

bul'daki Arap ihvanımızın bir "Arap Kulübü" tesis etmek fikrine düştüklerini, burada mukîm evlad-ı Arabın bir defteri tanzim edilmekte olduğunu duyunca –ne yalan söyleyeyim– neşem kaçtı.

Bu tasavvurun masumâne, terakkîperverâne bir maksada istinat ettiğinde şüphe yok. Hatta bunda bir sû-i niyet şaibesi görmekten bile Allah'a sığınırım. Fakat ne kadar halis, ne kadar hüsn-i niyete mukârin olursa olsun cemiyetin unvanına bir "Arap" vasfının ilavesi cihet-i câmia-i İslâmiye'den bakılınca biraz nahoş değil midir? Biraz dûr-endîş olanlar nazarında uhuvvet-i İslâmiye'nin en ziyade takviye-pezîr olacağı bir zamanda bir mebde-i iftirak gibi görünmez mi?

Eyyühe'l-ihvan! İhtimal ki benim bu ürkekliğimi, bu havfımı biraz mübalağalı bulursunuz, ben ise bu cemiyeti bu nam ile tertip edenleri her türlü ağrâz-ı fâsideden bütün kuvvet ve kalbimle tebrie ve tenzih etmekle beraber bu unvanın kalbime verdiği dehşeti tasvire lisan ve kalemimi aciz görürüm. İnsaf ediniz. Biz bugün gayrimüslim vatandaşlarımızı râyet-i âdile-i Osmaniye altına cem etmeye çalışıyoruz. Tanışalım, barışalım, sevişelim diye onları âğûşumuza alıyoruz. Ecânibe bile kendimizi sevdirmeye gayret ediyoruz. Böyle bir sırada ihvan-ı Müslimînin şakk-ı asâ-yı vahdeti ibham ve hatta hafifçe işmâm eden bir nam altında ictima etmek gibi bir cefalarına tahammül edebilir miyiz? Tahammül etsek bile o canımızdan muazzez bildiğimiz, saadetdârına vesile-i yegâne ittihaz ettiğimiz dinimizce mesul olmaz mıyız?

Yahu! Araplık, Acemlik, Türklük, Kürtlük, Arnavutluk, Lazlık, Çerkeslik gibi itibarât-ı mevhume hükümden sâkıt olalı bin üç yüz elli sene geçti. Resul-i Ekrem Efendimiz ensâb ile tefâhürü, akvâm arasındaki tefâzulü sene-i bi'setten beri lâ-şey' mesabesine indirdi. Bunları âdât-ı cahiliyeden olmak üzere külliyen reddetti. Tefâzul ve tesâbük artık ahsâb ve ensâbda, şuûb ve kabâilde değil ilim ve takvada, mehâsin-i ahlâk ile fezâilde kaldı. Bir abd-i habeş olan Bilal'e Arabî hâlisü'n-neseb olan ashab-ı Resul'den kaç kişi tekaddüm eder. Suheyb-i Rumî ile Selman-ı Farisî'nin ka'bına Ensar-ı Resul'den kaç kişi varabilir? Din-i İslâm bünyan-ı tehâlüf ve tefâzulü "Ve kûnû..."[85] nida-yı savâik-i Barî ile temelinden yıktı. Onun yerine "Ve ce'alnâküm..."[86] ferman-ı ilahîsiyle beyne'l-beşer tanışmak, barışmak esaslarını kurdu. Müslümanları "İnneme'l-mu'minûne..."[87] ayet-i kerimesi uhuvvet-i nesebiyeden daha kavi bir kardaşlıkla yekdiğerine bağladı. Müslüman olmayanlar "Lehüm..."[88] kaide-i esasiyesiyle rütbe-i müsavat-ı hukuka i'lâ eyledi. Raşidîn

85 Meâl-i hadis-i şerif: "Ey ibadullah kardaş olunuz".

86 Meâl-i âyet-i kerime: "Bilahare tanışasınız, bilişesiniz diye sizi şuûb ve kabâile taksim ettik" [Hucurat, 49/13].

87 Meâl-i âyet-i kerime: "Müminler ancak kardaştır. Başka bir şey değildir" [Hucurat, 49/10].

88 "Bizim müstefid olduğumuzdan onlar da müstefid olurlar. Bizim mükellef olduğumuzla onlar da mükelleftirler".

devrinde bu hissiyat ve kavâid âlem-i İslâm'da gereği gibi hüküm-fermâ olduğu için muvaffakiyetler sürat-i berkiye ile tevalî etti. Tarfetü'l-ayn denecek bir zaman-ı kasîr içinde asırlara muhtaç inkılabât-ı azime husule geldi. Âlem-i insaniyete hülyasına bile uğramayan fevâid-i ulviye temin edildi.

Lâkin sonraları bu hikmetler, bu ulvî makâsıd-ı şer'iye birtakım âmâl ve menâfie feda edilince asabiyet-i kavmiye avdet etti. Tarih-i İslâm sahifelerini açın da bakın! Devlet-i Emeviye'yi kalbeden asabiyet-i Arabiye olmuştur. Hilafet-i Abbasiye'yi zaafa düşüren asabiyet-i Acemiye, mahveden asabiyet-i Türkiye olmuştur. İnkılabât-ı gûnâgûnun bir meşher-i garâibi hükmünde olan bu tarihin herhangi sahifesini açsanız görürsünüz ki asabiyet-i kavmiye Müslümanları inkısama uğratmıştır.

Uhuvvete bedel adavet, vifâka bedel nifak esaslarını vaz' etmiştir. Müsavatsızlığın ilk temel taşını atan asabiyet-i kavmiye olmuştur. Bu asabiyet müsavatsızlığı, müsavatsızlık da zulüm denilen beçe-i mâder-be-hatayı tevlîd etti. Zulüm bizi medeniyetten mahrum etti. Medeniyetsizlik ise bizi medeni olan akvâm-ı saireye esir etti. Hepimizin bildiği, gördüğü dereke-i zillete düşürdü.

Bu hazîz-i zilletten bizi bundan sonra ref' edecek, mevkimizi i'lâ eyleyecek, bizi evc-i a'lâ-yı terakkîye isâl edecek ittihaddır. Biz bugün el ele tutuşmakla, yekdiğerimizi der-âğûş etmekle iktifa etmeyeceğiz. Bilcümle ecza-yı vücudumuzu birbirinden fark edilmeyecek surette mezcederek bir, gayr-i kâbil-i inhilâl, ebediyyü'l-imtizac bir tek beden olacağız.

Bu sözleri biraz dik buluyorsunuz. İhtimâl ki de lüzumsuz bir yaygara gibi telakki ediyorsunuz. Fakat benim uhuvvet-i müminîn, vahdet-i kulûb-ı Müslimîn için ne kadar gayûr bir kalbim olduğunu bilseniz, zabt-ı kalem için fevkalâde sarf-ı cehd ettiğimi kolayca teslim edersiniz. Tefrikadan, nifaktan o kadar korkar, yılarım ki bunların gölgesi, hatta sözleri bile ruhumu esasından sarsmaya kâfi gelir.

Kardaşlar! Siz vaktiyle bütün akvâm-ı İslâmiye'nin ilimde, takvada, fezâilde, dinde, tevhid ve ittihadda rehberi idiniz. Medeniyette ise üstazlık meziyetini akvâm-ı âlemin hiçbirine terk etmiyordunuz. Telif-i kulûbda, tesis-i de'âim-i uhuvvette herkes sizi karşısında meşale-keş-i hidayet görüyordu. Şimdiden sonra da şikâk u nifâkta, şakk-ı asâ-yı ittifakta hâiz-i sebkat olmak seyyiesinden sakınınız. Kulûb-ı Müslimînin müteveccih olduğu noktayı hep görüyorsunuz, cemaatin kime uyduğunu biliyorsunuz. İşte o cemaatten ayrılmayınız. Cemaatten bir karış müfârakat edenin meyte-i cahiliye ile öleceğini elbette unutmamışsınızdır.

Öyle ise maksad-ı ictimaınız her ne olacak ise onu kavmiyet-i Arabiye'ye hasretmeyiniz. Sair ihvanınızı da teşrik ediniz. Onların sizden öğreneceği varsa sizin de onlardan öğreneceğiniz çok şeyler vardır. Teşkil edeceğiniz "Kulüp" cilvegâh-ı ittihad-ı kulûb olsun.

Din nasihatten ibarettir. Sözümün ağırlığı doğruluğuna bahşolunur zannederim. Söylemek benden, yanlış değilse dinlemek sizden.

Kaynak: [Babanzâde] Ahmed Naim, "Arap İhvanımıza Bir Nasihatimiz", *İttifak*, 2 Şaban 1326/17 Ağustos 1324/30 Ağustos 1908, s. 1[89].

89 Babanzâde'nin, bu yazıya gelen tenkit ve suallere cevabı için ayrıca bk. "Arap İttihad Kulübü", *İttifak*, sayı: 17, 6 Şaban 1326/20 Ağustos 1324/2 Eylül 1908, s. 1-2. Çeviriyazısı için bk. M. Cüneyt Kaya-İsmail Kara, *Babanzâde Ahmet Naim-Hayatı Eserleri, Fikirleri*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2018, 346-51.

15

ARAP VE TÜRK

Yaptığını da, yazdığını da bilmez sersemin biri, yahut ikisi makalelerinde cahilâne birtakım sözler, cümleler kalemlerinden kaçırmışlar imiş. Dinen, medeniyeten kavm-i necib-i Arab'a karşı, yevm-i zuhurumuzdan beri medyûn bulunduğumuz, ilelebed medyûn bulunacağımız hiss-i hürmet ve şükranı, hesaptan kaçırmışlar imiş.

Şazsız kaideler pekâlâ şeyler olduğu şüphesizdir. Fakat kaidede bir iki şaz bulunmak ile beraber kaide yine kaide demektir. Ortada makbul ve muteber kaideler dururken kaza nev'inden bir iki şaz görülmesine fazla ehemmiyet verilmek de muteber olmasa gerektir.

Evet, acemi kalemlerden kavm-i necib-i Arab'a karşı bir iki cümle kaçırılmış. Şiire olan ibtilâ belasıyla tevzîn-i meânî lüzumu hesaba katılamamış. Şimdiki gibi matbuat kargaşalığında tabiî olan şu gibi nisyanlara lüzumundan çok fazla ehemmiyet verilmiş. İş bazı tarafça mesele rengini almış.

Bazı zevât-ı kirâm ile birkaç Beyrut rüfekâmız ehemmiyeti mahdut olması lazım gelen şu keyfiyeti i'zâm ile serd-i muahazâta lüzum görmüşler. On iki milyonluk bir unsur-ı necibe karşı onu tahkir-i kasdî yad etmek raddesine kadar varmışlardır.

Bu ise ifratçılıktır.

Türk kavmi hiçbir vakitte Arap kavm-i necibini kendi nefsine bile müsavi addetmekte kalmayıp daima kendinden yukarı tutmuştur. Bir evlad öz anasını, nasıl kendinden pek yüksek ve muhterem tutarsa, cemî-i zamanda Arapları kendilerinden yüksek tutarak tazim ve ihtiramda kusur etmemişlerdir.

Bir Türk'ün mevcudiyet-i mâneviye ve ruhaniyesi din-i İslâm ile ahenk ve tevâzün kesbetmiştir. Kur'an-ı Kerim lisan-ı azbü'l-beyan-ı Arap üzere nazil olmuş, Peygamber-i zîşân eşref-i kabâil-i A'râb olan Kureyş içinden intihab buyurulmuş, eimme-i erbaa, eâzım-ı fukaha, ekâbir-i hükema, efâzıl-ı üdeba... hep Arap kavm-i necibinin şükran ve ihtiram-ı ebedîmize bahşettiği hedayâ-yı mukaddesedir.

Bunun için hatta müsavat iddiasında bile bulunmuyoruz. Her daim Arap kavm-i necibini kendimize fâik, kendimizden yüksek, kendimizden muhterem... yani asıl anamız bilerek takdis ve tebcîlde kusur etmiyoruz.

Binaenaleyh hürriyet-i matbuatın semerât-ı muvakkatesi olarak hadlerini şaşırmış bir iki uyuz kuzunun sürüde görülmesine Arap rufekâ-yı muhterememiz tarafından fazla ehemmiyet verilmese yeridir.

Kaynak: "Arap ve Türk", *Mizan*, 10 Ramazan 1326/23 Eylül 1324, s. 292.

16

MİLLET-İ HÂKİME

Hüseyin Cahit [Yalçın]

İngiltere'de Unyunist [*Unionist*] Fırkasının vasıta-i neşr-i efkârı olup ayda bir kere intişar eden cerâid-i siyasiye içinde pek ziyade hâiz-i ehemmiyet ve itibar olan *Nasyonel Revu* [*National Review*] müdürü Sör Maks [Loepold Maxse, 1893-1932] cenaplarından bir mektup aldık. Bunda İngiliz ve Türk kavimlerinin kendi aralarını bozmak isteyenlerin meydana attıkları şayialara karşı müteyakkız bulunmaları lüzumundan bahsedildikten sonra İngiltere'de idare-i Meşruta-i Osmaniye'ye karşı son derecede eser-i mahabbet u irtibat mevcut olduğu ve bugün Türkiye hakkında kavâid-i adaletin icabâtı dairesinde hareket edilmesini talepte bulunan Sör Edvard Grey'in [Edward Grey, 1862-1933] politikasına karşı umum İngiliz milletinin müttefikan ve müttehiden irâe ettikleri eser-i tasvib ve müzaheretin hiçbir mesele-i hariciyede misli görülmemiş olduğu söyleniyor ve risâlenin bazı makalâtı hakkında *Tanin*'in bilhassa nazar-ı dikkati celb ediliyor.

Mecmuanın havî olduğu makalât-ı mühimmeden birkaçı memleketimize aittir. Bu meyanda "Türkiye'de Islahat Teşebbüsâtı" unvanı altındaki makalenin sonlarına doğru okuduğumuz satırlar bugün bizi "millet-i hâkime" meselesi hakkında bazı mütalaâtta bulunmaya sevk etti. Kendi mütalaalarımızı söylemeden evvel makalenin bazı fikralarını nakledelim:

"Bugün Türkiye'nin maruz bulunacağı müşkilât-ı hariciyeden birçoğunda ittihaz edilecek meslek Türkiye Hıristiyanlarının takip edecekleri hatt-ı harekete bağlıdır. Türkiye'de yaşayan Hıristiyanlar şurasını anlamalıdırlar ki, 'hürriyet, müsavat ve uhuvvet' avazeleri el-yevm Türkiye'de millet-i hâkimenin yalnız Sultan Osman ile birlikte memleketi zabt etmiş olan cengâverlerin evlat ve ahfâdından ibaret bulunmasını ve Türk İmparatorluğu payidar oldukça böyle olması lazım geleceğini ihlâl etmez.

Millet-i hâkime olan Türkler bütün tebaaları için cins ü mezhep hususunda hürriyet-i tâmme bahş u i'tâ ve bunu taahhüt etmekle kendi mevcudiyet-i hayatiyelerini bile tehlikeye koymuşlardır. Türk parlamentosunda Müslim unsurunun tefevvukunu arzu etmek Türkler için pek muhik ve adilâne bir emeldir ve Türkiye'nin saadet ve selameti için birinci derecede lazım olan müessirâttandır.

Müslümanlar yeni parlamentoda kendi azalarının adetçe Hıristiyan azalarından dûn olduğunu görecek olurlarsa bunun neticesi behemehal meşrutiyet-i idarenin zevali olur. Bu suretle tevellüd edecek heyecan ve buhran üzerine Türkler ehven-i şerri tercih kabîlinden olmak üzere istibdad-ı idareye taraftar kesileceklerdir. Sonra, Hıristiyanlara karşı muamelât-ı hasımâne gösterilmeye başlanacak, bunun seyyiesiyle hem Türkler hem Hıristiyanlar mahvolacaktır."

İngiltereli dostlarımızın şu dûr-endişâne sözleri gerek Müslim gerek gayrimüslim unsurlar tarafından kemal-i dikkatle nazar-ı ehemmiyete alınarak uzun uzun düşünülecek mesâildendir.

İstikbalde anâsır-ı Osmaniye'nin muhadenet ve ittihadı hakkında ne kadar kuvvetli ümitler beslersek besleyelim, bugün bir vaka-i hakikiye şeklinde binlerce misâli, delâili ile gözümüzün önünde durduğu için muhakkak olarak biliyoruz ki bu devletin bekasını Müslim unsuru kadar isteyen ve çalışan yoktur. Bugün şu devleti kendisine yalnız Müslim unsuru mal ediyor, "Benim hükûmetim!" diyor. Anâsır-ı sâire az çok hep bir emel arkasındadır. Bunlar muhtelif mahreklerde deveran eden ecrâm-ı semaviyeye benzer. Hepsi başka bir merkeze tâbidir.

Eğer hüküm ve nüfuzu biz bugün anâsır-ı gayrimüslimeye tevdi edecek olursak hiç şüphe yok ki bunların icraat ve harekâtında yegâne rehber menfaat-i Osmaniye endişesi olmayacaktır.

Demek oluyor ki biz, Müslim unsur, memleketin şu halinde hayatımızı kurtarmak istersek hüküm ve nüfuzu kendi elimizde tutmalıyız ve anâsır-ı sâireye bunu kaptırmamalıyız.

Şimdi meşrutiyet-i hükûmeti ilân ve kabul ettik. Medenî milletlere layık usul-i idare altında yaşayacağız. Binaenaleyh "Hüküm ve nüfuzu kendi elimizde tutalım" demek "Anâsır-ı gayrimüslimeyi kendimizle müsavi addetmeyelim, onlara hukuk-ı siyasiye vermeyelim, canımızın istediğini icra ederek gayrimüslimlerin haklarına tecavüz eyleyelim" mânasıyla tefsir edilmemelidir. Mugayir-i hakk u adalet olan bu harekât yirminci asr-ı medenîde gayr-ı kâbil-i tatbiktir. Bu hakikati

takdir edemediğimiz için devletimizin birçok parçasını elimizden kaçırdık ve az kaldı mevcudiyetimizi de kaybediyorduk.

Meşrutiyet usulü ile idare olunan memleketlerde hüküm ve nüfuz parlamentodadır. Parlamentoda hüküm ve nüfuz ise ekseriyetle temin edilir. Onun için bugün parlamentoda ekseriyeti kazanmak Türkler için hayat ve memat meselesidir. Parlamentoda ekseriyeti kazanmak da İntihabât Kanunu'nu işimize geldiği surette tatbik suretiyle istihsal edilemez. Kanun haricinde en ufak bir hareketin vukuuna artık cevaz veremeyiz. Onun için ekseriyeti kanunun tecviz ettiği vesâite müracaatla kazanmalıdır.

Memâlik-i Osmaniye'de ekseriyet ahali-i Müslimede olduğu cihetle mebusânın ekseriyeti de Müslümanlarda bulunacağına emin yaşamak ve gözü bağlı durmak sonra pek acı bir uyanma ile netice verir. Teessüfle görüyoruz ki Müslim unsura mensup efrâddan çoğu intihabâtın ehemmiyetini takdir etmiyor, rey vermeye gelmiyor. Rey verenler ittihad edemedikleri için ellerinde bulunan iktidarıyla mütenasip mebus çıkaramıyorlar. Namzetlerin takarrüründe müzakereler edilirken menâfi-i ulviye-i vatan mülahazasıyla fedakârlıklar pek ihtiyar olunmuyor. Parlamentoda ekseriyet Müslim unsurda olsa bile bunlardan menâfi-i hakikiye-i vatana muvafık icraat sudur edebilmek için aralarında fırkalar vücut bulmamak, ırk mülahazaları meydan almamak iktiza eder. Böyle ufak tefek mübayenetler "temin-i selâmet-i vatan" endişesinden ibaret olan menfaat-i müştereke karşısında zail olmak iktiza eder. Hakiki vatanperverlik birçok ahvalde fedakârlık kelimesiyle müteradiftir. Bugün uhde-i hamiyetimize düşen şu vazife-i vatanperverâneyi hakkıyla yapmayıp da birbirimize düşecek olursak o zaman İngiltereli dostlarımızın korktukları akıbetin tahakkukundan biz de korkmalıyız.

Filhakika, parlamentoda gayrimüslim unsurlar gerek adeden ve gerek adeden olmayıp da bizim aramızdaki tefrikaya nisbeten bize fâik zuhur edecek olurlarsa ne yapacağız? Yapacakları kanunlar kâbil değil millet-i hâkimenin menfaatine olmayacaktır. Buna karşı ne yapacağız? Meclis-i Mebusânı mı dağıtacağız? Gelecek Meclis-i Mebusân'da temin-i galebe edeceğimize nereden emin olacağız? Hem Meclis-i Mebusân'ı dağıtmak tedbiri tehlikeli bir silah ile oynamaya benzer, onun için pek nadir ahvalde, bir zaruret-i fevkalâdeye mebni yapılmalıdır.

Görülüyor ki Müslim unsur için, selamet-i vatan emeliyle yapılacak yegâne hareket ittihad, ittihad, daima ittihaddır! İşte İngiliz mecmuasından naklettiğimiz fikra üzerine Müslim unsur için düşünülecek başlıca noktalar bunlardır. Bu fikradan, biraz evvel söylediğimiz vechile; gayrimüslim unsurlar da büyük bir hisse-i intibah alabilirler. Şimdiye kadar kendileri bu memlekette ne idiler?

Islahat Fermanlarına, Tanzimat Hatlarına rağmen, hukuk-ı siyasiye nokta-i nazarından bir mahkum, bir hiç idiler. Vâkıa millet-i hâkime denilen Türkler kendi-

lerine nisbetle daha ziyade esir bulunuyorlardı. Türklerin hiç hamisi olmadığı halde akvâm-ı Hıristiyaniye'nin arkasında koca bir Avrupa vardı ki idare-i müstebiddenin haysiyetsizliğinden istifade ederek her vesile ile umûr-ı dahiliyemize müdahale ederdi.

Onun için Hıristiyanlar mevkilerinin acılığını ihtimal ki o kadar hissetmiyorlardı. Bugün Genç Türkler gayrimüslim vatandaşlarına da Müslim unsuru kadar hukuk-ı siyasiye temin ediyorlar, kanun nazarında suret-i katiyede müsavat kaidesine riayet edilmesini mesleklerinin en birinci şeraiti cümlesinden olarak ileriye sürüyorlar.

Fakat gayrimüslimler de Müslimler kadar hukuka nail olacaktır demek acaba bu memleketin Rum memleketi yahut Ermeni memleketi yahut Bulgar memleketi olacak demek midir? Hayır bu memleket Türk memleketi olacaktır. Osmanlı namı altında hepimiz birleşeceğiz. Fakat devletin şekli hiçbir zaman Türk milletinin menfaat-i mahsusası haricinde tahavvüle uğramayacak, Müslim unsurun menâfi-i hayatiyesi hilafında hareket olunmayacaktır.

Rum gazetelerinden biri "Mademki *Tanin* hep birden şu vatan-ı müşterekin selâmetine çalışacağız diyordu, o halde neden Rumlardan fazla mebus çıkacak diye endişe ediyor?" sualini irad etmekte idi. Buna işte şimdi kendiliğinden cevap veriliyor. Çünkü biz Müslim unsurun menfaatinin diğer ellerde hakkıyla müdafaa edilemeyeceğini biliriz. Karşımızdaki unsurların da bize bu suretle mukabele edebilmeleri yani Müslim unsurun da gayrimüslim unsurun menâfiini muhafaza edecekleri meşkûktur yolunda söz söylemeleri yanlış olur. Muhafaza edilecek hukuk yalnız emniyet ve asayiş, adalet gibi hukuk-ı zaruriyeden ibaret olsa idi o zaman hiç endişe etmeyebilirdik. Meclis-i Mebusân'da ekseriyet-i azîme Rumlarda da Ermenilerde de olsa mahkemelerde Türklerin aleyhinde hüküm verilsin, Türklere zulüm edilsin şeklinde bir kanun yapmazlar. Fakat farz edelim ki Osmanlı parlamentosunda ekseriyet-i mutlaka Rumlarda bulunsun ve Girit'in Yunanistan'a ilhakı meselesi müzakereye konulsun. Bunu tecviz etmeyecek hatta Yanya taraflarından da arazi terk etmeye kalkmayacak Rum mebuslarının mikdarı insaf edilsin acaba kaça bâliğ olur? Ekseriyeti Bulgar mebuslardan müteşekkil bir Osmanlı parlamentosunun Makedonya hakkında vereceği karar da şüphe götürmez zannederiz.

Bu memle[ke]ti Türkler zabt etti. Fethetmek için yaptıkları fedakârlıklar tarihin en hayret-bahş sahifelerini, en parlak mefahirini teşkil eder. Sû-i idare ile Türklerin kuvvetine halel gelince memleketin büyük kısmını ellerinden kaybettiler. Fakat geride kalan en ufak bir parçayı bile kanları bahasına hıfz eylediler. Türklerin el-yevm zîr-i idarelerinde bulunan memâlikte asırlardan beri devam etmiş hukuk-ı tarihiyeleri, hukuk-ı fatihâneleri var. Bu memleketi anâsır-ı gayrimüslimeden hiçbirinin menâfi-i mahsusuna bazîçe yapamazlar. Osmanlı namı altında yaşayan Musevilere, Ermenilere, Rumlara, Bulgarlara hasılı bütün anâsır-ı Müslimeye dahi müsavat,

adalet, hürriyet kaideleri dairesinde muamele-i uhuvvetkârâne gösterirler fakat hiçbir zaman kendiliklerini unutmazlar, hükûmet içinde hükûmet teşkilatına göz kapayamazlar, Osmanlılık namı altında memlekete muzır âmâl beslenmesine kâil olamazlar.

Bugün Müslim unsur kardaş gibi geçinmek isteyen gayrimüslim vatandaşlarımız vicdanlarıyla evvela uzun bir hasbihalde bulunmalıdırlar, Türklüğü yıkacak, hükûmetin rengini Türk ve Müslim hükûmeti olmaktan çıkaracak emelleri kalplerinden eğer varsa silmeye kendilerinde cesaret görmeli, ondan sonra bizim âgûş-ı muhadenetimize bilâ-havf ü endişe atılmalıdırlar. Bizden korkacakları yoktur. Yalnız onlar bizi muhaleset-i kalbiyelerine inandırmalıdırlar. Çünkü, ne denirse densin, memlekette millet-i hâkime Türklerdir ve Türkler olacaktır.

Kaynak: Hüseyin Cahit, "Millet-i Hâkime", *Tanin*, 12 Şevval 1326/25 T.evvel 1324/7 T.sâni-i Efrenci 1908.

17

OSMANLILIK - 1
ARNAVUTLAR

Süleyman Nazif

Herkes nasıl vatanperver olmaya mecbur ise, vatan da herkese öyle ait ve memlûktur. Bu hususta hiçbir kavim ve fert, diğerine iddia-yı tefevvuk ve rüchan edemez. Mensup oldukları aile-i sağîrenin, yani kavmin hatırât ve itiyadâtını, aile-i umumiyenin, yani milletin ihtiyacâtına galip ve hâkim bulundurmak isteyenler, en ziyade kavimlerini ızrar etmeye sa'î bulunduklarından bî-haberdirler. Edyân ve akvâm-ı muhtelifeyi, râyet-i ittihad altında cem ve telife "Osmanlılık" namı kifayet ederdi. Bu öyle bir rabıtadır ki hiçbir kavme fazla bir hak ve imtiyaz bahşetmez. Akvâm-ı umumiye-i Osmaniye meyanında en kavî Türklerdir. Kanım ve lisanımla Türk olduğum halde ben bu kavmin –eğer var ise– menâfi-i hususiyesini Osmanlılığın, bence her şeyden ziyade mukaddes olan, menfaat-i ictimaiyesine feda etmekte bir dakika tereddüt etmem.

Üç kıtada ve dünyanın en güzel yerlerinde yerleşmiş olan bu büyük devletin kavmiyet ve mezhep ihtilafları gibi birtakım mesâib-i dahiliyesi vardır. Ne kadar edyan ve lisan var ise, memleketimizde o kadar âmâl ve makâsıd hükümran oluyor. Her Osmanlı'yı bu yolda mütehassis farz etmekle, vatandaşlarımın hamiyyet-i Osmaniye'sine isnad-ı şeyn etmek istemem. Fakat bizde kavim ve mezhep davaları sükût ile geçiştirilemeyecek derecede ve rûz-efzûn surette intişar ediyor. Bu sırada bunlara dair birkaç söz söylense nâ-be-hengâm değil, münasip olur.

Meşrutiyet-i Osmaniye'nin her türlü ihtilafât-ı dahiliyeye nihayet vereceği zannolunduğu bir zamanda, vatanımızın afâkından birtakım yeni metâlib ve temayülât yüz göstermeye başladı. Arnavut vatandaşlarımızın sinîn-i ahîrede izhar ettikleri kavmiyet-perverlik hissi bu cümledendir. Osmanlılık âleminden ziyade, kendi mevcudiyet-i hususiyelerini tehdit edecek bir şekil alıyor.

Bu cesur kavmin ahval ve âdâtını az çok tetkik edenlere malumdur ki Arnavutluk yukarı ve aşağı namlarıyla iki kıtaya münkasimdir. Ve Geyga ve Toska namlarıyla tefrik olunan bu iki kısmın efrâdı lehçe ve âdâtça birbirinden farklıdır. Şimal tarafında sakin olanlar birkaç bin sene evvelki eşkâl ve safahât-ı mevcudiyeti hâlâ irâe ederler. Cenuptakilere ve bilhassa şehir ve kasabalarda sakin bulunanlara efkâr-ı cedide –başlıca Rum lisanı ve Yunanistan tarîkiyle– intikal etmiştir.

Geyga'larda lisan ve kavmiyet meyelânı, vatan-ı umumiyi tehdit edecek derecede hâdd veya müsta'idd-i tevessü' ve istidât bulunmuyor. Debre Kongresi'nde Arnavutların bu kısm-ı necîbi her şeyden evvel Osmanlı olduklarını ve Osmanlı kalmak istediklerini gösterdiler. Fakat Cenuptakiler hissen ve fikren Osmanlı bulunduklarını daima isbat etmekle beraber, nâsıye-i istikbalde çîn-i endişe ikaz edebilecek bazı alâim-i hodgâmâne gösteriyorlar. Geçenlerde ve galiba İtalya'da tab' olunarak Arnavut'lara tevzî' edilmiş olan bir beyanname, beş asırdan beri şerîk-i mukadderâtımız ve refik-i şeref ü fütûhâtımız olan bu cesur ve fedakâr kavme bazı telkinatta bulunmaya çalışıyordu. Arnavutluk dahilinde bulunacak memurların lisanlarına vâkıf, yani kendilerinden olması hususunda ısrar etmeleri bu varaka-i nifak-kârın muhteviyatındandır.

Heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'ye hakikaten değerli ve muktedir memur ve asker ihda eden Arnavut kardaşlarımızın muâvenet-i feyyazânelerinden vatanın aksâm-ı sâiresini mahrum görmek istemeyiz. Fakat beyanname sahibinin menviyyât-ı mesmûmesi –farz-ı muhal olarak– bazı Arnavut evladının vicdanında bir cây-ı kabul bulsa ve bu fikr ü hisse devletçe de mümaşât edilse neticenin ne olacağını tahmin etmek müşkil değildir. Arnavutluk dahilinde münhasıran Arnavut memurlar kullanılınca, bu imtiyaz ve inhisar bittabi kıtaât-ı sâireye de teşmil olunur. Ekser evladına hariçte ve hidemât-ı şâkkayı ihtiyar edecek surette taharrî-i âb ü dâne ettiren bir akâmet-i arziye, Arnavutlara ne kadar iğfâl ve ızrar edilmiş olduğunu derhal göstermez mi?... "Şark'a hulûl" politikasını her türlü vesâit ve desâisle takip eden Avusturya, birtakım Cizvit papazlarıyla Arnavut köylülerinin vicdan-ı sâfına hücum ederek bu yerlerde Katoliklik kuvvetiyle teyid-i nüfûz etmeye çalışmakta ve maa't-teessüf bazı yerlerde muvaffak olmaktadır. Arnavut lisanının "Latin" hurûfuyla yazılmasını tervic edenler, bilhassa bu fikrin hâdimi veya bu hâdimlerin fırîftesi bulunuyorlar.

Bu hurûf kabul olunduktan sonra Kur'an-ı Azîmü'ş-şân'ın kitabet ve kıraatı müstahîl ve binaenaleyh Arnavutları Hıristiyanlık dairesine idhal suretiyle tevsî'-i nüfûz etmek isteyenlerin maksadı hasıl olacağından asabiyet-i diniyesi taassub-ı kavmîsinden daha metîn olan bu kavim, bu suretle farkında olmayarak, yavaş yavaş terk-i din etmiş olur. Avusturya ve Cizvit papazlarının müracaat ettikleri vesâit ve deşâis-i sâireyi burada tasrih ve tadât etmek istemeyiz. Yalnız şu Elif-ba meselesi, tehlikenin derecesiyle neticeyi tayine kâfidir.

Arnavut lisanının tedvin ve tahriri meselesini en evvel meydana çıkaran Abdül Bey merhum idi. Birader-i fâzılı Şemseddin Sami Bey merhum da bu fikre taraftar olarak husulüne sarf-ı mâ-hasal-ı kudret etti. Şu iki zâtın ne kadar halis kalpli Osmanlı oldukları malumdur. Hatta Şemseddin Sami Bey *Kamusü'l-A'lâm*'ının birinci cildinde ve "Arnavut" mebhasinde der ki:

> "Arnavutlar bu vechile tâbiiyet-i Osmaniye dairesine dahil olduktan sonra, hidayet-i Rabbaniye ile heman bütün beyleri ve ileri gelenleri birden din-i mübin-i İslâm'ı kabul ettikleri gibi, sâirleri dahi tedricî tedricî ihtida ederek, az vakit içinde ahalinin sülüsânı Müslüman olmuş ve kalan sülüsü dahi heman nısfiyet üzere Katolik ve Ortodoks mezheplerine münkasim bulunmuştur. Romalılara, Bizans devletine ve hatta kendilerinin hemcinsleri olan büyük İskender'e bile tamamiyle mutî' olmamış olan Arnavutlar kelime-i câmia-i tevhid kuvvetiyle Osmanlılarla yek-dil ve yek-vücud olup Devlet-i Osmaniye'nin i'lâ-yı şân ü şevketine ve fütühât-ı Osmaniye ve İslâmiye'nin tevsi'ine pek çok himmet ve yardımları geçmiştir."

Devlet-i Osmaniye'nin esas şevketini vaz' eden akvâm meyanında Türkler kadar îsâr-ı hayat etmiş olmakla mübahî bulunan Arnavutlar, maksad-ı umumi-i millîye muhalif temayülât izhar ederlerse mefâhir-i tarihiyelerine hizmet değil, ihanet etmiş olurlar. Arnavutluk'ta istihdam olunacak memurların Arnavut olmalarında ısrar, yine Arnavutları ızrârdır. O necîb ve cesur ırka mensup birtakım zevât-ı fâzılayı harabe-zâr-ı Osmaniye'yi imar vazifesine teşrik etmemek bilhassa Türkleri rencide-i emel edecek mahrumiyetlerdendir. Mine'l-kadîm bir Türk vilayeti olan Sivas'ın Müslim ve gayrimüslim bilumum sekenesi, Reşit Akif Paşa'nın sâye-i fazl u reviyyetinde bir devr-i saadet geçirmiş olduğunu hiçbir vakit unutamaz. İstibdat her tarafı tahrip ve berbat ederken Reşit Akif Paşa'nın vilayetinde adl ü emniyetten başka bir şey görülmez ve işitilmezdi. Pederleri Arnavutluk'un en necip bir evladı olduğu için, diğer vilayât-ı Osmaniye'yi şimdi Reşit Akif Paşa'nın deha-yı tedbiriyle meşmûliyetten mahrum bulundururlarsa Arnavutluk ne kazanır, hiç!... Osmanlılık ise çok, pek çok mutazarrır olur. Çünkü Reşit Akif Paşa gibi bir devlet adamı, hususiyle bizim muhit-i mümessekimizde pek nadir yetişiyor.

Hayır, ümmet ve memâlik-i Osmaniye, falan veya filan akvâm u kıtaâta münkasim değildir. Zaten mevcut ve hadd ü lüzumundan ziyade şiddet-nümûd olan

ihtilafât-ı kadîmeye yeni anâsır-ı teşettüt ilave olunmasın. Osmanlılar, asırlardan beri kanayan cerîhalarını sarmak emelindedir. Bu ihtiyac-ı iltiyâma birtakım hevesât-ı indiye tahakküm ederse pek yazık olur.

Bazı tekâyâ ve zevâyânın telkinât-ı siyasiyeye vesâtat etmekte olduğunu rivayet ediyorlar. Biz buna katiyyen inanmak istemeyiz. Me'âbid ve tekâyâ Hâlik'a ibadet ve ilân-ı tefekkür ve taat içindir. Aynı unsurun efrâdı arasına nifak ilkâ edenler mahâll-i mukaddese ile hiçbir münasebeti olamaz.

Arnavutlar lisanlarını istedikleri gibi taallüm ve tamim etsinler. Yalnız şunu hatırdan çıkarmasınlar ki bugün memâlik-i Osmaniye'de istimal olunan elsine arasında Arnavutçanın asla rekabet edemeyeceği derecede mükemmel ve müterakkî lisanlar vardır. İbtidaî bir vasıta-i beyan, hiçbir vakit lisan-ı resmî olamaz. Ve lisan-ı resmî olmayan ve hatta vaktiyle olup da bu mevkiden sukût eden diller mahkum-ı tevakkuf ve tedennîdir. Arnavutlar, lisan meselesini hal ve belki tayin etmekle evkât-güzâr olurken, o kavmin zeki ve necip bir evladı olan Süleyman Fehmi Bey, *Edebiyat* namıyla ve fevkalâde bir vukuf ve isabetle lisanımızın kavâid ve mehâsin-i edebiyesini tedvin eden himemât-ı eslâfa bir lahika-i nevîn ü metîn terdif ediyor. Bu, Arnavutlar için bir şeref ü şan, Türkler için de büyük bir medâr-ı itmi'nandır.

"Arnavutluk, Arnavutlarındır" iddiasında bulunanları diğer Osmanlılar şiddetle ta'yîb ederler. Çünkü "Arnavutluk, Arnavutlarındır" diyenler, Arnavutluk haricindeki vilayât-ı Osmaniye[nin] bunların olmadığını iddia etmiş olurlar. Biz bunu şiddetle reddederiz. Bizim gibi Osmanlı olan vatandaşlarımıza, kalplerimiz gibi, bilumum vilayetimiz açıktır. Yalnız imar etmeye himmet etsinler.

Bir şey daha söylemek isteriz: Meşrutiyet-i Osmaniye'nin hîn-i ilânında Sör Edvar Grey [Sir Edward Grey], Garb'ın bize in'itaf edecek enzârı, ihtilafât-ı dahiliyeyi gösterir safahâta musâdif olursa, hakkımızdaki zunûn ve niyât-ı kadîmenin değişemeyeceğini sarahaten beyan etmişti. Biz bu doğru sözden hisse-i intibah almalıyız. İhtilafâtımız neûzü-billah bizi vadî-i ademe sürüklerse, en evvel, kalîl ve zayıf olanlar mahvolurlar. Türkler, hiçbir Osmanlı kavminin seyl-i havadisle başka vadilere sürüklenerek orada mün'adim ve güm-nâm olmasına kâil değildirler. Çünkü mevcudiyet-i milliyeden başka bir hüviyet-i kavmiye bilmezler.

Kaynak: Süleyman Nazif, "Osmanlılık", *Tasvir-i Efkar*, 4 Eylül 1909/22 Ağustos-ı Rumî 1325/19 Şaban 1327, s. 1.

18

TÜRKLÜK - MÜSLÜMANLIK - OSMANLILIK

Hüseyin Cahit [Yalçın]

Times gazetesi son nüshalarından birinde memleketimizin ahval-i dahiliyesinden bahsettiği sırada Ramazanın hulûlünü bir devre-i sükûn gibi telakki ederek ıslahat ve teceddüdât hususunda takip ettiğimiz mesleğin şimdiye kadar hasıl ettiği muvaffakiyetleri bir lisan-ı takdir ile yâd eyliyor.

Türkiye ahval-i dahiliyesinin, Türkiye zimamdarân-ı umûrunun niyet ve meslek-lerini böyle hakkıyla anlaşılmış görmek bizi pek ziyade memnun edecek bir haldir. Çünkü Avrupa'nın cidden medeni, hür, âlicenap ve bîtaraf efkâr-ı umumiyesini kendi lehimize celb edebilmek için yegâne muhtaç olduğumuz şey kendimizi anlatmak, mesleğimizin, âmâlimizin mahiyeti hakkında âlem-i medeniyete bir fikr-i sahih verebilmektir. Fikrimizi kalbimizi anladıktan sonra Avrupa'nın bizi sevmemesi, bizi teşvik ve teşci' etmemesi kâbil değildir zannederiz.

İzaha lüzum bile görmeyiz ki bahsettiğimiz efkâr-ı umumiye ve Avrupa şark ahvalini bir fikr-i mahsusa tebaan kendi istedikleri şekilde görmek ve herkese o surette bildirmek mesleğinde bulunan bazı alakadarân değildir. Biz hüsn-i niyet sahibi, münevverü'l-fikr Avrupa efkâr-ı umumiyesinden, yani âlem-i medeniyetin ekseriyet-i azîmesinden bahsediyoruz.

Times gazetesinin bir aralık hakkımızdaki mütalaâtı bizi rencide edebilecek bir mahiyeti haiz iken şimdi böyle hak-gûyâne bir şekil alması bittabi nazar-ı dikkatte

tutulacak bir vakadır. Şu tahavvül ve takdir-i lisanı ancak son aylarda gösterdiğimiz icraata ve fiiliyâta medyûnuz. Demek oluyor ki âlem-i medeniyet ve insaniyetin celb-i mahabbetine ve bu suretle vatanımızın tezyîd-i kuvvet ve temin-i istikbaline cidden hâhişker isek lakırdıyı, nazariyâtı, mübahasâtı biraz ihmal edelim, biraz işe bakalım. Memlekette göz ile görülebilir, maddeten kâbil-i takdir yenilikler, iyilikler yapmak için çalışalım.

Kemal-i teessürle itiraf etmeliyiz ki biz ciddi surette çalışmaya ancak 31 Mart ihtilal-i mürteciyânesinden sonra başladık. Bugün teceddüt ve terakkî nâmına ortaya çıkardığımız âsâr ancak dört beş aylık bir gayretin mahsulüdür. Meydanda maddî âsâr-ı teceddüt pek çok olmasa da hükûmetin halinde, heyet-i mecmuasında, yürüyüşünde görülen yenilik ve iyilik cidden mûcib-i memnuniyet bir terakkî-i mânevîye delâlet eder. Çünkü bütün dünya görüyor ki genç Türkiye günden güne kuvvet buluyor. Genç Türkiye'nin dine, vatana, namus ve haysiyete fevkalâde irtibat-ı kavîsi bulunması, sözünün eri olması, memlekette rehber-i hareket olarak adalet ve müsavat esaslarından başka bir şey tanımaması hakkımızda hiss-i emniyet uyandırıyor. Şu halde hükûmet adamlarımızdan başlayarak en aciz bir ferde varıncaya kadar her hamiyetli Osmanlıya terettüp eden vazife bu hiss-i emniyeti artıracak, kuvvetlendirecek yolda müttehiden çalışmak ve çalışırken yegâne hatt-ı hareket olarak müsavat ve adalet esaslarından başka bir şey tanımamaktır.

Hiçbir zaman akıldan çıkarmamalıdır ki 10 Temmuz'dan 31 Mart'a varıncaya kadar geçen zamanda bizi faideli surette çalışmaktan men eden sebeplerden en mühimi ittihadsızlık idi. Bugün, şimdi zihinlerimize ve sinirlerimize gelen sükûn ve selâmet ile o eski günleri düşünecek olursak âdeta bir kâbus hayatı yaşamış olduğumuzu teslimde tereddüt etmeyiz. O yaşayış, çalışış değildi. Bir didinme, bir boğuşma idi ki her gün geçtikçe tepindiğimiz yerde zemin alçalıyor ve ayaklarımız altında bizi bütün bütün mahv u ifnâ edecek bir felaket uçurumu büyüyordu.

Bu gafletin, bu birbirimize düşmenin acısını kanlı bir surette çektik. Fakat o felâket bize istikbal için bir ders teşkil edebilirse yine bir nokta-i teselli bulunmuş sayılabilir.

Bu şehrin muhitinden, ikliminden midir, tarihin pek eski zamanlarına doğru ircâ'-i nazar edilse şu köhne Bizans'ın havasını hep kardeş olmaları icab eden vatandaşların iki fırkaya ayrılmış mübarizleri tarafından izhar edilen nidâ-yı mücadelât ile meşbû buluruz. Bizanslar, eski Rumlar bize siyasî düşman fırkalara ayrılan bu şehrin şu münazaalar neticesinde ne elîm felâketlere, hatta ecnebi istilâlarına uğramış olduğunu acı tecrübelerle nakl u hikâye ederler.

Birçok asırlar sonra hayat-ı siyasiyeye yeni doğan Osmanlıların da eski Bizans münazaât-ı mühlikesini taklit edercesine dahilî nifak ve mübarezâta girişmeleri ha-

kikaten ibret-âmiz bir tehlike idi. Cereyan-ı tarihînin kanun-ı bî-emanı âdeta istisna kabul etmez bir katiyet-i riyaziye ile gafilleri cezaya çarpar. İşte biz de bu dahilî bu bî-lüzum gürültülerden, kardeş kardeşe açtığımız harpten mahv u harabîye, ecnebi istilâsına maruz bir hale gelivermiştik. Bir mucize Türkiye'yi kurtardı. Kalbimizde buna karşı bir vazife-i şükran hissediyorsak, vatanımız uğrunda fedakârlık etmek lüzumunu takdir eyliyorsak bunu ufak tefek, bî-esas, sırf şahsî ve azamet u nahvet cerîhalarından mütevellid iğbirarlara esir olmamak, birbirimizi sevmek suretiyle îfa edelim.

Unutmayalım ki memleketimiz birtakım sadmelere göğüs gerebilmek için kuvvetli bulunmağa muhtaçtır. Bu kuvveti ancak ittihad husule getirebilir. Memleketimizin her türlü tehlikeden masûn kalacak surette takviyesi sîne-i vatanda ancak içiç[e] üç türlü bir ittihad-ı kavî vücuda getirmekle kâbil olacağını zannederiz. Arzu ettiğimiz ittihadlar bir kere Türk sıfatıyla, sonra İslâm sıfatıyla ve en nihayet Osmanlı sıfatıyla gittikçe büyümek, gittikçe daire-i nüfûzunu artırmak ve gaye-i kemâle varmak suretiyle vücuda gelebilir.

Memleketi mahv u harabîden kurtaran İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin gaye-i emeli olan bu ittihad-ı umumi-i anâsır ancak böyle sıkı, esaslı temeller üzerine kurulmak şartıyla ve senelerce gayretle, fedakârlıkla çalışmak sayesinde kâbil olabilecektir. Böyle olduğu halde ortaya "Cemiyet" ve "Ahrar" namıyla az kaldı ebedî olmak tehlikesini iktisab edebilecek bir münaferetin tohumları atılmıştı. Cemiyet'in muhafaza-i meşrutiyet ve temin-i selâmet-i vatan cümleleri altında hulasa edilebilecek olan gaye-i maksûdu bütün Türkleri, İslâmları, gayrimüslimleri aynı nokta-i ittihad etrafında toplayabilecek ve aynı zamanda hiçbir kimsenin kanaat-i zâtiye ve vicdaniyesini rencide etmeyecek derecede vâsi iken tefsirinde her taraftan vukûa gelen kusurlar neticesinde bu geniş düstûr pek dar gibi geldi. O zaman hüsn-i niyetlerinde, namuslarında, fedakârlıklarında, hamiyetlerinde zerre kadar tereddüt edilemeyecek vatandaşlar birbirlerine düşman vaz'ını aldılar. Bundan memlekette birkaç mürtecî, bir kaç entrikacı müstefid oluyordu. Fakat işin içine hissiyat o kadar karışmış idi ki bu gürültüde salim bir fikir ile muhakeme ederek bekleyen netice-i mühlikeyi temyiz edebilmek gayr-i kâbil idi. Fakat bugün itidal-i dem ile, basiret ile işi muhakeme edip de bizim aramızdaki nifakın vatanı mahvetmekten başka bir netice tevlid etmeyeceğini göremeyecek olursak bir cinayet işlemiş oluruz.

Erimiş bir madde tebellür edebilmek için bir nokta-i istinad arar. Meşrutiyet ateşiyle eriyen bütün muhtelif kabiliyetlerin, milliyetlerin tebellürüne nokta-i istinad olacak unsur ise Türk unsurudur. Türk unsuru bu büyük vazife-i vataniyeyi ifa edebilmek için behemehal son derece müttehid ve müttefik olmaya mecburdur. Türkler kendi aralarında birbirlerine düşman-ı can gibi bir vaziyet-i mütekabile

alırlarsa diğer unsurları nasıl daire-i ittihada davet edebilirler! Memlekette Cemiyet ve Ahrar taraftarı yoktur. Memlekette erbab-ı namus ve haysiyet, erbab-ı gayret ve hamiyet ile namussuzlar ve entrikacılar vardır. Emin olalım ki bu ikinci kısmın miktarı pek mahduttur. Birinci sınıf ekseriyet-i azîmeyi teşkil eder. Hüsn-i niyet ve namus ve hamiyet sahiplerinin birbirleriyle anlaşmamaları için ise hiçbir sebep tasavvur edilemez. Cemiyet'e mensup olup olmamak, bu bütün bütün başka bir meseledir. Bunu selâmet-i vatan uğurunda birleşmek meselesinde ortaya çıkarmayalım. Hepimizin arasında namus, hamiyet, fedakârlık ve fikr-i terakkî pek kuvvetli bir rabıta-i ittihad vücuda getirebilir.

Türk olmak itibariyle böyle birleştiğimiz gibi İslâm olmak itibariyle de diğer vatandaşlarımız arasında ilelebed bozulması gayr-i kâbil bir rabıtanın, bir mecburiyet-i diniye olarak mevcut olduğunu düşünmeli ve birbirimizi daha iyi anlayarak bu rabıtayı sıkılaştırmaya çalışmalıyız. Bu vazifemizi hakkıyla ifa edecek olursak yalnız Şark'ta değil bütün dünyada İslâmiyet'in muhafaza ve i'lâ-yı şan u şerefini temin etmiş oluruz.

Gayrimüslim vatandaşlarımıza, kardeşlerimize karşı olan vazifemizi de aynı fikr-i hakkaniyet ve müsavat dairesinde, kemâl-i samimiyet ile tatbik ve icra etmek bizim için bir borçtur. Muhtelif ırka, dine mensup olmak bizi bir vatandaş sıfatıyla tesis-i rabıta-i uhuvvete izhar-ı muvafakatten men etmez. Bilâkis buna sevk eyler.

İşte bu üçüzlü ittihad arzu ettiğimiz vechile saha-i husule vâsıl olduğu gün biz de gaye-i emelimize varmış olacağız. İhtimal ki bu gaye henüz pek uzaktır. Fakat necib ve ulu bir maksada vakf-ı hayat ederek şu mevcudiyet-i sefilemizi yükseltmeyecek olduktan sonra yaşamanın ne zevk-i mânevîsi vardır?

Kaynak: Hüseyin Cahit, "Türklük-Müslümanlık-Osmanlılık", *Tanin*, 16 Eylül 1325, s. 1.

19

ARAPLAR VE TÜRKLER
[Şükrü Ganem'in Kitabı ve Mektubu Üzerine]

Genç Türklerin halline mecbur oldukları mesâil-i müşkile ve mühimmeden belki en mühimmini Türkiya'daki anâsır meselesi teşkil etmektedir. Türkiya'nın yeni bir hükûmet olması için İslâmiyet'in nazar-ı itibara almadığı müsavat-ı anâsırı mevki-i tatbike koyması elzemdir. İleride bahsedeceğimiz ve zaten de malum olduğu vechile bu mesele el-yevm ahz-ı asker hususunda da badî-i müşkilat oluyor. Fakat müşkilat burada da kalmadığından adem-i itilâf âsârı sık sık kendini göstermektedir.

Bu adem-i itilâfın en son tecelliyâtından biri olmak üzere Araplarla Türkler arasında açılıp cebr ü şiddete kadar varan münakaşâttır. *Altar* [*Antere*?] piyesinin pek ziyade alkışlara mazhar olan müellifi Şükrü Ganem Efendi bu babda bize uzun bir mektup yazarak tavzîh-i keyfiyete sarf-ı gayret eylemiştir. Mektub-ı mezkuru burada hülasa etmekle beraber ihtiva ettiği efkâra iştirak eylemiyoruz. Fakat mademki Türkiya bugün bir idare-i meşrutaya tâbidir. Her meselenin açık ve serbest bir münakaşa ile halli tabiî değil mi?

Türklerin de Arapların da hakkı var. Fakat her iki cihet de içinde bulundukları anlaşılamamazlık halinde çıkmak, mevcut gerginliğe hatime vermek için bu hakları ortaya koymalı, birbirleriyle mukayese etmeli ve bu suretle işe bir netice vermelidir. Şükrü Ganem Efendi gönderdiği mektupta meselenin Araplara ait olan kısmını izah ediyor. Biz daima taraftar-ı itilâf olduğumuz için izahât-ı mezkureye Türklerin ver-

diği cevabı da görsek bunu tahlil ve teşrîh eylemekle pek ziyade kesb-i memnuniyet etmiş olacağımızı söylemek zaittir.

Araplar ne diyorlar? Bunu ber-vech-i âti hülasa ediyoruz:

Türkler hilafet ve saltanata Araplardan sonra malik oldukları vakitten beri diğer anâsırla olduğu gibi Araplarla da itilâf ve ittihad etmeyi asla düşünmediler. Mevcut olan rabıta-i diniyeye rağmen bir ittifak-ı ciddi ve samimi asla hasıl olamamış ve mütekabil bir adem-i emniyet her zaman bâki kalmıştır. Bu halin mazarrrat ve ehemmiyetini takdir eden yegâne hükümdar Sultan Hamid idi. Fakat o da meseleye ciddiyeti nokta-i nazarından değil kendi menfaati için ehemmiyet verdi ve binaenaleyh bir İslâmiyet politikası takip etmek isteyerek kısmen de tatbike muvaffak oldu. Hizmetine bazı rüesâ-yı diniye aldı.

Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere gibi bilâd-ı mukaddesedeki ekâbir-i Arab'ın teveccühünü kazanmaya çalışıyor, tâ Afrika'nın içlerine kadar adamlar gönderiyordu. Nihayet yirmi seneden beri İslâmiyet politikası nokta-i nazarından vaki olan icraatın en mühimi olan Hicaz şimendifer yoluna teşebbüs eyledi. Mâmafih Yemenliler isyanda gecikmediler. Çünkü idare-i Hamidî yine her zamanki gibi zalimâne idi. Fakat Arap rüesâsı kendilerini elde etmek için vaki olan ihtimamâta karşı lâkayd kalmadılar.

1908 İnkılabı'ndan beri Araplar devr-i sâbıktakinden daha fena surette muamele gördüklerinden dolayı şikâyet eylemektedirler. Bütün diğer unsurlar gibi onlar da bidayet-i meşrutiyette her taraftan yükselen nida-yı hürriyete iştirak eylemişler idi; fakat daha bunun ferdâsında adem-i memnuniyet göstermeye başladılar. Muhtelif kabinelerin teşekkülünde Araplara verilen mevkii pek ehemmiyetsiz gördüler. Meclis-i Mebusan'da, Ayân'da, sâir devâir-i hükûmette de kendilerine karşı daha parlak bir eser-i kabul gösterilmedi. Türkiya'da on iki milyon Arap vardır ki bu yekun, mecmu-ı nüfusun nısfına baliğ oluyor.

Meclis-i Ayân'ı teşkil eden kırk azânın ise yalnız dört tanesi Arap'tır. İki yüz kırk mebustan mürekkep olan Meclis-i Millî'de yalnız altmış beş Arap vardır. Yirmi dört vali içinde yalnız iki tanesi Arap'tır. Şehbenderler içinde bir tek Arap vardır. Süferâ arasında hiç yoktur. Orduda ve bahriyede kıymet-i âliye ve nüfuz-ı fevkalâdesi malum olan Mahmut Şevket Paşa istisna edildiği takdirde heman hiçbir Arap yok gibidir.

Araplar kendilerine verilen hakkın gayr-i kâfi olduğunu görüyor ve bunun sebebi ne olacağını kendi kendilerine soruyorlar.

Bu hususta Şükrü Ganem Efendi ber-vech-i âti idare-i kelâm ediyor:

"Acaba niçin Türkler bizden, bizim fikr-i istiklâlimizden, miktarımızdan korkuyorlar? Tefrika taraftarı olacak hiçbir ciddi Arap tasavvur olunabilir mi? Eğer Yemen'de daima ihtilâller oluyorsa bunlara sebebiyet veren şey ahalinin Türkiya'dan ayrılmak arzusunda

bulunması değil, belki idare-i hükûmetin münfesih ve zalimâne olmasındandır. Genç Türkler bize Türkçe'yi kabul ettirmeye kalkıştılar. Biz ise pek haklı olarak lisanımızdan Türkler de Araplar da dahil olduğu dinimizin, kanunlarımızın, ibadâtımızın, Kur'an'ın, hilafetin lisanı olan Arapça'dan memnun ve müftehiriz.

Mebuslarımıza gelince Türkçe söylemeye tamamen kadir olmadıklarından dolayı Meclis-i Mebusan'da fena bir vaziyet alıyorlar.

Zaten kendileri intizamdan haberdar olmadıkları için ellerindeki varaka-i intihabiye de bir hizmet ifa eylemiyor".

Sahib-i mektup vehameti *İkdam* gazetesi tarafından da geçenlerde ifhâm edilen bu hale karşı beyan-ı infial ederek Devlet-i Osmaniye'yi teşkil eden anâsır-ı muhtelifenin daha samimi bir surette birleşerek bir millet-i Osmaniye teşkil etmesi lüzumundan bahs eyliyor.

İşte bahsettiğimiz fakat yine tekrar edelim ki bunu muhakeme değil irâe ediyoruz.

Şükrü Ganem Efendi Arapların intizamsızlığından kemal-i hakkaniyetle bahsettiği zaman itirazâtının kuvvetsizliğini göstermiş oluyor. Mumâilehyin takip ettiği fikr-i hakkaniyet yine kendisi tarafından irâd edilen diğer vesâikin kuvvetini de tenkîs eyliyor.

Eğer şark evvelki hasta adam halinden çıkmayı ister, "Şark Şarklılarındır" düstûruna kuvvet vermeyi arzu eylerse ahval-i dahiliyede olduğu gibi beynelmilel münasebâtta da şimdiye kadar hükümran olan tefrika politikasına nihayet vermelidir. Evvelce yapılan bazı sendeleyişlere nihayet verileceğini vaat eden bazı teşebbüsât-ı diplomatikiyeden bahsetmiş idik. Hükûmet-i Osmaniye, taht-ı idaresinde bulunan bütün tebaaya karşı kendisinin bir fikr-i cedîd ile düşündüğünü göstermelidir.

Kaynak: "Araplar ve Türkler" (*Tan*'dan iktibas), *Tanin*, 27 R.evvel 1328/26 Mart 1326/8 Nisan-ı Efrenci 1910, s. 2.

20

ARAPLAR VE TÜRKLER
[Şükrü Ganem'in Mektubu ve *Tan* Gazetesi]

Hüseyin Cahit [Yalçın]

[I]

Tan gazetesi Anadolu ve Türkiye ahvali hakkında aldığı yanlış malumat silsilesine bir de Araplarla Türklerin münasebâtına dair aldığı hata-âlûd bir mektubu ilave ederek son gelen nüshasında bu bahse dair bir baş makale yazıyor[90]. *Tan* gazetesinin Fransa Hariciye Nezaretiyle hiçbir münasebeti bulunmadığını, hatta şarka dair yazdığı hilaf-ı hakikat bentlerin Fransa hükûmetince bir nazar-ı nâ-hoşnudî ile görüldüğünü mevsûk surette bilmekle beraber Fransa'nın en göze çarpan gazetelerinden biri olmak üzere telakki edildiği aşikâr olduğu için Türkiye hakkında verdiği yanlış malumatı tashihte devam etmeyi bir vazife addeylemekteyiz.

Şükrü Ganem namında evlad-ı Arap'tan bir zat Araplarla Türkler arasındaki adem-i itilâfa dair *Tan* gazetesine uzun bir mektup yazmış. Mektup gazeteye derc edilmediği cihetle mündericatına bittabi aynen vakıf olamadık. Yalnız bu mektuba bina-yı mütalaat ederek *Tan* gazetesinin yazdığı baş makaleyi okuduk ki tercümesi gazetemizin kısm-ı mahsusunda münderictir. İşte bu makalede izah olunduğu nisbet dahilinde Şükrü Ganem Efendi'nin efkârına vakıf oluyoruz.

90 [Bir önceki 19 numaralı yazı. Haz.]

Tan gazetesi kendisinin bu meselede bî-taraf bulunduğu, kendisinin bir hüküm vermeyip yalnız meseleyi izah ile iktifa ettiğini söylüyorsa da makale baştan nihayete kadar okunacak olursa muharririn yalnız bir vazife-i teşrîh ve tahlil ifa etmekle iktifa eylemeyip fikr-i mahsusunu da hissettirmiş olduğu pek güzel görülür. Bir taraftan Şükrü Ganem Efendi'nin verdiği malumat yanlış olmakla bunun üzerine bina edilen mütalaât bittabi yanlış olduğu gibi diğer taraftan *Tan* muharririnin malumatı da hata-âlûd olduğundan makale erbab-ı ciddiyet nezdinde gülünç bir hale gelmiştir.

Evvelemirde biz bu makalede Araplarla Türkler arasında adem-i itilâf ve münaferet kelimelerini görünce hayretlere düştük. Bizim bu iki kavim arasındaki münaferetten katiyyen haberimiz yoktur, binaenaleyh arada böyle münaferet katiyyen mevcut değildir.

Mamafih, kelimeler üzerinde oynuyor gibi görünmemek için şurasını da ilave edelim ki ahval-i hâzıradan gayr-i memnun olanlar arasında Türk ve sâir unsurlara mensup kimseler bulunduğu gibi Araplardan da bulunması da pek tabiîdir. Bunların elbette birtakım şikâyetleri vardır. Bu şikâyetleri ve alelumum Arapların alelumum Türklere karşı şikâyeti şeklinde kabul edenler gayr-i kâbil-i afv bir hatada bulunmuş olurlar. Bu şikâyetler şahsîdir, hususidir. Arap kavmiyle Türk kavminin münasebât-ı uhuvvetkârâneleri üzerinde zerre kadar haiz-i tesir değildir. Ortada türlü türlü avazelerle kendilerini göstermek isteyen müştekîler hiçbir milletin vekili, timsâl-i müşahhası değildir. Bugün asıl Arap ve Türk kavimlerine, ekseriyet-i azîmeye bu hallerden haber verilse, bu şikâyetlerden bahsedilse şüphesiz hayretle gözlerini açarlar ve suret-i haktan görünerek kendi namlarına ortalığı böyle ifsat etmek isteyenlere lanetler ederler.

Tan gazetesi daha makalesine başlarken bir hata-yı fahiş irtikâp ediyor. Araplarla Türklerin münasebetinden bahsettiği sırada din-i mübîn-i İslâm'ın anâsır arasında müsavat tesis etmemiş olduğunu iddia eyliyor ki muharrir-i makale ne Araplarla Türkleri biliyor ne İslâmiyet'i biliyor demektir. Eğer Türklerle gayrimüslim anâsırdan birinin münasebâtından bahsedilse idi İslâmiyet'in müsavata münafi olduğu yolundaki yanlış iddiada hiç olmazsa zâhiren bir makuliyet bulunurdu. Halbuki Türkler de Müslümandır, Araplar da Müslümandır. Din-i İslâm ise bütün Müslümanların kardeş olduğunu, İslâmiyet'te ırk ve cins farkı bulunmadığını ilan etmekle bütün akvâm-ı İslâmiye'yi kat'î bir müsavat altında mezcetmiştir. Bugün dinine merbût olan bir Müslüman diğer Müslümana bu başka bir ırktandır diye nazar edemez.

Tan gazetesi kendi hesabına bu hatayı yaptıktan sonra Şükrü Ganem Efendi'nin mektubuna istinat ederek Arapların müdde'ayâtını, Türklere karşı şikâyetlerini şu noktalarda topluyor:

Türkler tâ hilafet-i Arabiye'yi istihlaf ettikleri tarihten beri diğer ırkları ve bilhassa Arapları kendilerine ısındırmak için hiçbir şey yapmamışlar. Rabıta-i diniyeye rağmen imtizac husule gelmemiş. İnkılap'tan sonra Araplar daha fena muamele görmeye başlamışlar. Türkiye'de 12 milyon Arap olduğu halde 40 ayândan ancak 4'ü Arap, 240 mebustan ancak 65'i Arap, 24 validen ancak 2'si Arap imiş. Memurîn-i hariciye içinde bir tek Arap bulunuyor, sefirlerde hiçbir Arap görülmüyor, Harbiye ve Bahriye'de de hiçbir Arap'a tesadüf olunmuyor imiş. Arapların hissesi az imiş. Genç Türkler Araplara karşı emniyetsiz davranıyorlarmış. Araplara cebren Türkçe'yi kabul ettiriyorlarmış.

Bu iddiaların bir kısmı bütün bütün hilaf-ı hakikat, bir kısmı ise tamamiyle nâ-be-mehaldir. Ezcümle Araplara cebren Türkçe'nin kabul ettirilmesi iddiası gibi bizim böyle bir şeyden haberimiz yoktur. Nerede böyle bir hareket vuku bulmuş olduğunu tasrih etmek iktiza ederdi.

İddianın yalnız başlangıcı doğrudur. O da Türklerin anâsır-ı sâireyi kendilerine ısındırmak için vaktiyle hiçbir şey yapmadıklarıdır. Fakat bundan Türk milleti mesul olamaz. Çünkü Türk milleti kendi mukadderâtına ancak 10 Temmuz'dan sonra sahip olmuştur. 10 Temmuz'dan sonra Araplara daha fena muamele edildiği iddiası ise sırf yalandır ve yine Araplara karşı bir iftiradır, çünkü bu tarz ifadeden Arapların eski devre mütehassir oldukları gibi bir mâna çıkar ki bunu Araplar hesabına kemâl-i nefretle reddederiz.

Şu iddia birdenbire gözönüne bir hakikat getiriyor. Eski devirden müstefid olan adamlar arasında bittabi bazı Araplar da vardı. Meşrutiyet onların istifadelerine sedd-i mümanaat çekti. Binaenaleyh bunlar devr-i meşrutiyetin eski devirden fena olduğunu iddia ederlerse kendi nokta-i nazarlarına göre haklıdırlar. Sakın Araplar namına ortaya çıkanlar ve mutazarrır olduklarını iddia edenler Abdülhamid devrinin kâselîsleri olmasınlar?

Arapların memuriyetlerdeki ve Meclis-i Millî'deki nisbetlerine dair verilen malumat da bütün bütün keyfîdir. Hele orduda hiç Arap bulunmadığı iddiasına karşı gülmekten başka verecek bir cevap yoktur. Ordumuzdaki bu kadar kıymettar Arap zabitlerini görmemek için insanın gözü garazla tamamen örtülmüş olmak icap eder. Bir de nisbet azsa bile bunun sebebini kendilerinin adem-i rağbetinde aramak daha tabîîdir. İlân-ı hürriyet edildi, anâsırın nisbet-i adediyesine riayet edelim diye rast gelen kimse zabit yapılamazdı ya. Memuriyetlere gelince Kanun-ı Esasî, esas olarak ehliyet ve iktidar arıyor. Nisbet-i adediye aramıyor. Makulü de budur. Umum meslekler umum Osmanlılara karşı açıktır. Nisbet-i adediye esası gayr-i kâbil-i tatbik bir kaide-i muzırradır.

Sonra, şurasını düşünmelidir ki bir milletin içinde kaçı memur olabilir? Arap kavmi için aksâ-yı emel, nuhbe-i meşrutiyet ve hürriyet memuriyetlere mümkün olduğu kadar çok geçmek midir? Tabiî ki değil, Arapların da Türkler gibi, sâir un-

surlar gibi hükûmetten bekledikleri şey hürriyet ve adalet dairesinde çalışabilmekten ibarettir. Yoksa memurlar içinde Arap'tan bir tane fazla, Türk'ten bir tane eksik olmuş, bu ne Arap ne Türk kavminin menâfi-i hayatiyesinden değildir.

Bizim fikrimizce memuriyet koparmak, ayânlığa, mebusluğa, valiliğe geçmek gibi emeller peşinde dolaşanlar maksatlarına nail olmak için ortaya böyle unsur meselesini sürüyorlar. Hiç yoktan böyle bir mesele çıkarıp hükûmet-i hâzıraya âdeta şantaj yapıp külah kapmak istiyorlar. Biz eminiz ki böylelerinden Araplar da nefret eder, sâir bütün Osmanlılar da. Acaba *Tan* muharriri burasını görmeyecek, anlamayacak kadar gafil midir?

II

Tan gazetesinin dünkü nüshası yine yukarıki unvan ile bir baş makaleyi havi bulunuyor. Kısm-ı mahsusumuzda tercüme edilmiş olduğu cihetle bu makaleyi okuyan kârilerimiz *Tan* gazetesinin lisanında husule gelen tahavvüle dikkat etmekten geri kalmazlar zannederiz.

Parisli refikimiz ilk yazdığı makalede böyle bir lisan kullanmış olsa idi bizi şiddetli mukabelede bulunmakla ithama meydan vermemiş olurdu. *Tan* gazetesinde değişen şey yalnız lisan değildir, Arapların müdde'ayâtı olmak üzere ortaya sürülen hususât da bu tahavvülden azade kalamamıştır.

Öteden beri Arap vatandaşlarımız hakkında her vesile ile ibrazını kendimizce pek hoş bir vazife bildiğimiz mahabbet ve temayülümüzün vermiş olması icap eden hiss-i itimad beyanatımızı su-i te'vile uğramak tehlikesinden kurtaracağını şüphesiz addettiğimizden meselenin şu son safhası hakkında da mütalaamızı söyleyerek bahsi tamam etmek istiyoruz.

Tan gazetesinin birinci makalesinde Türklerin Araplara cebren Türkiye'yi [Türkçe'yi] kabul ettirdikleri iddia olunuyordu. Bu son makalede artık bu iddiadan eser kalmamıştır. Demek oluyor ki refikimiz yanıldığını anlamış, o iddiayı şimdi başka bir şekle sokmuştur. Memuriyet, asker zabitliği ve sâire iddiaları da tekrar olunmuyor. Meydanda yalnız lisan bahsi kalıyor, onun da aldığı şekl-i ahîr şundan ibarettir:

Tan gazetesinin hülasasına nazaran Türklerin lisan bahsinde nokta-i nazarları ber-vech-i âtîdir: Bir memleketin lisan-ı resmîsi olmak lazımdır. Şimdiye kadar Türkçe hükûmetin lisan-ı resmîsi olduğu için bundan sonra da öyle olması tabiîdir. Binaenaleyh Araplar Türkçe öğrensinler, kendilerine memuriyet kapılarını açalım.

Yine *Tan* gazetesinin hülasasına nazaran Arapların da bu iddiaya karşı söyledikleri sözler ber-vech-i âtîdir: Bize öyle memurlar gönderiyorsunuz ki idare ettikleri kimselerin lisanını bilmiyorlar, hâkimler gönderiyorsunuz ki mahkemeye gelenleri anlamıyorlar. Lisan meselesi yalnız Türkiye'de yoktur. Avusturya ve Macaristan'da

altı lisana müsaade edilir. İsviçre'de üçe, Belçika'da ikiye. Diğer taraftan Türkçe bilmek ne demektir, bunun hududu nedir?

Araplar ve Türkler arasında medâr-ı ihtilaf olan lafız bu suretle tasvir ve irâe olunursa o zaman iş değişir. Çünkü Arapça men edildi demekle bunun arasında pek büyük bir fark vardır.

Avusturya ve Macaristan'da altı lisana müsaade edilirmiş demek bizim memleketimizde de altı lisana müsaade etmek, yani altı lisan-ı resmî kabul eylemek için bir sebep teşkil etmez. Avusturya ve Macaristan'da muhtelif lisanlar kullanılıyorsa orada bir nevi muhtariyet-i idareye malik muhtelif eyaletler de vardır. Bu muhtelif lisanlar oralarda kullanılır. Bir hükûmet içinde isteyen altı lisandan birini kullanabilir demek hükûmet yerine bir Babil Kulesi yapmak demek olur.

Binaenaleyh fikrimizce Türkiye'de hükûmetin birkaç lisan-ı resmîsi olsun temennisi Türkiye'yi adem-i merkeziyet esasına göre birkaç parçaya taksim arzusundan başka bir şey değildir. Göz göre göre memleketin parçalanmasına kâil olacak kimseyi ise biz içimizde tasavvur edemiyoruz.

Mamafih Araplar namına *Tan* gazetesi sütunlarında görünen ve yukarıda hülasa edilen bu şikâyât hiç nazar-ı dikkate alınmaya layık değildir denilirse haksızlık edilmiş olur. Bu şikâyeti edenlerin esas itibariyle yerden göğe kadar hakları vardır. Zannederiz, hatırlardadır ki Arabistan vilayetlerinin bazılarında öteden beri mehâkimde cari olan Arapça'nın kaldırılarak yerine Türkçe'nin suret-i mecburiyede ikame edilmek istenildiği haberi şâyi olduğu zaman buna tekmil kuvvetiyle itiraz eden *Tanin* olmuştu. Çünkü bu muamele haksız idi. Haksız bir muameleyi tervîce çalışmak hiçbir zaman bir fırka veya hükûmet için bâis-i şeref olmaz. Bir icraat kuvvete değil hakka istinat ederse kuvvetli olur.

Evet, Arabistan'a giden memurların Arapça bilmesi lazımdır. Yalnız Arabistan'a değil vilayâtın her tarafına giden memurlar orada sakin bulunan ahalinin lisanını bilmeleri icap eder. Böyle olursa vazifelerinde daha muvaffak olurlar, ihtiyacât-ı halkı daha iyi takdir eylerler. Hele hâkimler için bu mecburiyet bütün bütün kat'î olmak lâzimedendir. Bir davacı ile bir hâkim arasına bir tercüman karışınca hakkın zayi olması ihtimali pek kuvvetlidir.

Bunu Türkler anlamıyor, bu hakikati teslim etmiyor değil ki bir mesele şekline sokup ortaya çıkmakta bir mâna olsun. Yalnız, bu ihtiyacın nasıl temin edileceğini düşünmek, bu kaidenin suret-i tatbikini bulmak lazımdır. Araplarla Türkler arasında uhuvvet ve mahabbetin takviyesi namına böyle hayalî ihtilaflardan bahsedenler şu işin amelî cihetini bulup onu zemin-i makal ittihaz edecek olsalar o zaman ciddi bir hizmet etmiş olurlar.

Arabistan vilayetlerinde bugün birçok memur ve hâkim var. Bunlar lisan-ı mahallîye vakıf olmadıkları için hepsini oradan çekip aldık. Ne yapacağız? Yerle-

rine kimi göndereceğiz? Arapçaya vukufu en birinci şart olmak üzere tayin etmiş olduğumuzdan behemehal Arapça bilen arayacağız.

Acaba bugün her Arapça bilen, bir memleketin valiliğinden başlayarak nahiye müdürlüğüne, mektupçuluğundan en ufak kâtipliğine varıncaya kadar her vazifeye ehil midir? Öteden beri ticaretle, ziraatle meşgul olan Arap vatandaşlarımız içinde bir nevi ihtisasa ve bu tarîkte meleke iktisabına müftekır olan memurluğa ehil olarak bu kadar çok kimse bulunacağına biz ihtimal vermiyoruz. Bir de bir memuriyete tayin edilmek için bir usul ve kaide vardır. Bütün bu usul ve kavâidi zîr ü zeber ederek yeni baştan en küçük memurundan en büyük memuruna varıncaya kadar tekmil Arap vilayetleri memurînini ne esasa binaen tayin edeceğiz?

Bu esası kabul ederek düşündüğümüz sırada sâir anâsırın da hakkını düşünmelidir. Arabistan için muhik görüp yapmaya başlayacağımız şu icraatı Arnavutlardan, Ermenilerden, Rumlardan, Kürtlerden, Lazlardan, Sırplardan, Ulahlardan, Musevilerden dirîğ etmek için istinat edilecek hiçbir hak yoktur. Bir memuriyet münhal olduğu zaman çok kere bütün anâsır arasında arayıp arayıp da bir münasibini bulamıyoruz.

Şimdi birçok memuriyetleri açacağız ve onlara münhasıran bir unsur içinde adam arayacağız. Bunun kâbil-i icra olduğunu iddia edecek bir sahib-i insaf biz tasavvur edemiyoruz. Bir nazariyeyi ortaya çıkarmak başkadır, onun kâbil-i tatbik olup olmadığını düşünmek başkadır. Kuvvetini milletten alan bir hükûmet elbette milleti memnun etmek mesleğini ihtiyar edecektir. Bunun için hükûmet taşralara göndereceği memurların Arapça'ya aşina olmasını elbette düşünecektir, elbette böylelerini tercih edecektir. Çünkü bu sayede muvaffakiyet ihtimali artacaktır. Ahali-i mahalliye istemese hükûmet bunu düşünür ve öyle memur bulmaya kendiliğinden bakar. Ahalinin dilinden anlamaz, ahlâk ve âdâtını bilmez bir memuru, bir hâkimi bir memlekete göndermekten hükûmet ne kazanır? Arapça bilmeyen bir Arnavut vali Arap vilayetlerinden birine giderse bunda[n] Türkler ne kazanır?

Bugün şüphesiz ki elsine-i mahalliyeye vâkıf memurlar ve hâkimler tamamen bulunamıyor. Fakat yavaş yavaş elbette bu noksan da telafi edilecek, memurlar lisan-ı mahallîyi öğrenmeye mecbur tutulacak, yalnız Arapların değil her unsurun ihtiyacı temin olunacaktır.

Bu hakikat bu kadar aşikâr iken, kimse bunun esas itibariyle haklı olduğunu inkâr etmezken bunu bir "mesele" addetmek bizce doğru bir şey değildir. "Mesele" denilebilecek başka bir şey varsa o başka. İzah edilirse onu da tetkik ve tenkit eyleriz.

Kaynak: Hüseyin Cahit, "Araplar ve Türkler [I-II]", *Tanin*, 27 R.evvel 1328/26 Mart 1326/8 Nisan-ı Efrenci 1910, s. 1 ve 9 R.ahir 1328/6 Nisan 1326/19 Nisan-ı Efrenci 1910, s. 1.

21

MİLLİYET MESELESİ

Hüseyin Cahit [Yalçın]

Tan gazetesinin "Araplarla Türkler", namıyla yazdığı makale-i malume üzerine Türkçe gazetelerde birtakım mütalaât serdedilmişti. Dünkü *Jöntürk* gazetesi "Milliyet Meselesi" unvanı altında yazdığı bir makalede Türkçe gazetelerin neşriyatından ve esas meseleden bahsederek şayan-ı dikkat birtakım mütalaât dermeyan ediyor. Türkçe gazeteler hakkındaki muahazâtı hep bize râci olduğu, mesele hadd-i zatında pek mühim bulunduğu cihetle bugün yine o bahse avdet etmeyi faideli buluyoruz.

Jöntürk gazetesi *Tan* gazetesinin Osmanlı Araplarla meşgul olmasındaki münasebeti anlayamadığını, Arapların menâfiini muhafazaya o kadar ehemmiyet veriyorsa Cezayir Araplarının ahvaliyle iştigal etmesi[nin] daha münasip olacağını söyledikten ve Şükrü Ganem Efendi'nin bazı mütalaâtını reddettikten sonra milliyet meselesinin bilumum dahilî ve haricî müşkilâtımızın membaı olduğunu ve bu mesele bütün anâsır için şayan-ı memnuniyet bir surette halledilmedikçe Türkiye'nin terakkî edemeyeceğini temin ile böyle meseleler sırf söz ile bertaraf edilemeyeceğini beyan ediyor ve burada bizim mütalaâtımızı tenkide başlıyor.

Şükrü Ganem gibi bir tiyatro muharririni ve ticaret odası reisini "Şükrü Ganem namında bir zât" demekle bu mesele halledilmezmiş. Bir takım vâzıh ve tafsilat-ı lazimeyi câmi şikâyâta sadece bî-asl ü esas demekle bu mesele halledilmezmiş. Her

unsurun nisbet-i adediyesine göre hükûmete iştirak etmesi arzusuna "muzır ve gayr-i kâbil-i tatbik" bir kaide demekle mesele halledilmezmiş. Böyle bir iddia-yı cesurâneye kalkmak kâfi değil, onu isbat etmek lazım imiş. Binaenaleyh *Jöntürk*, meselenin kemâl-i hürriyet ü safvet ile tedkikini ve böyle yapılmadıkça kâbil değil ortadan kalkmayacağını, kulaklarımızı tıkamakta ve bütün şikâyâtı bî-asl ü esas addetmekte ısrar etmekten bir faide hasıl olmayacağını söyleyerek mütalaâtına hatime veriyor.

Filhakika böyle mühim meseleler serbestçe ve açıkça münakaşa edilmeye muhtaçtır. Onun için bu babdaki fikrimizi ber-mutad açıkça söyleyeceğiz.

Evvelâ, biz Şükrü Ganem Efendi için "Şükrü Ganem namında evlad-ı Arab'tan bir zât" dedik. Bunda hakkımız pek aşikârdır. Çünkü o zâtın kim olduğunu biz bilsek de bizim Osmanlı ve bilhassa Türk kârileri için kendisi katiyyen meçhuldür. Biz Şükrü Ganem Efendi'nin Osmanlı olmadığını, Fransız tâbiiyetinde bulunduğunu da biliyoruz. Fakat mesele bizim bildiklerimizi söylemekte değil, ortaya konulan bazı müdde'ayâta dair mütalaamızı dermeyan etmekten ibaret olduğundan bu tafsilata girmek ve kârilerin tamamıyla meçhulü olan bir kimseden bahsedilirken mutad olan takayyüdü ittihaz ederek "namında bir zât" dedik ve hiçbir zaman bununla meseleyi halledip bitirmek gibi bir zann-ı garibe kapılmadık.

Şimdi asıl bahse gelelim. *Jöntürk* gazetesi Şükrü Ganem Efendi'nin ifadâtına atfen *Tan* gazetesinde ortaya konan şikâyâtı vâzıh ve tafsilat-ı lazimeyi câmi addediyor. Biz bunun tamamıyla hilafı fikirdeyiz. Ortaya sürülen iddialar icab eden vuzuhtan, kat'iyetten tamamıyla âridir. Vâzıh ve tafsilatlı gibi görünenler de yanlıştır. Refikimizi ikna etmek ve kârilerimize de bir fikr-i kâfi vermek için *Tan* gazetesindeki müdde'ayâtı birer birer tetkik edelim.

1. İdare-i meşruta Araplara eskisinden fena muamele ediyormuş.

2. Muhtelif kabineler teşekkül ettiği halde Araplardan icap ettiği derecede nazır tayin edilmemiş.

3. Meclis-i Ayân'da 40 azadan 4'ü Arap, Meclis-i Mebusan'da 240 mebustan 65'i Arap, 24 validen 2'si Arap, memurîn-i hariciyeden yalnız biri Arap'tır, süfera arasında hiç bir Arap yoktur. Orduda ve Bahriye'de Mahmud Şevket Paşa'dan başka Arap yoktur. Halbuki Türkiye'de on iki milyon Arap vardır.

4. Türkler Araplara cebren Türkçe'yi kabul ettirmek istiyorlar.

Şimdi *Jöntürk*'e sorarız:

1. Araplara idare-i meşrutanın eskisinden fena muamele ettiği sahih midir? Böyle bir iddia vâzıh addolunabilir mi? Biz bu iddiayı böyle bir şekl-i mü[b]hemiyette kaldıkça yalan ve iftira olmak üzere telakki etmekte mazur değil miyiz? İdare-i

meşruta Araplara ne fenalık yaptı ki Şükrü Ganem Efendi Abdülhamid zamanının idaresine mütehassir bulunuyor? İdare-i meşruta İzzet Holo, Selim ve Necib Melhameler, Ebulhüdalar gibi adamları, Tahsinler, Ragıplar, Faikler, Zekiler, Ramiler vesaire vesaire gibi re's-i idareden çekip attı. Hiçbir Türk bu yüzden Türklük namına şikâyet etmediği gibi zannederiz ki hiçbir Arap da bu yüzden Araplık namına şikâyet etmez. İnkılap üzerine eski devrin en ziyade lanete, nefrete uğrayan adamlarının işten çekilmesinden ve bunların içinde kavm-i Arab'a mensup birkaç kişi de bulunmasından başka ne yapılmıştır? Bir iddiayı dermeyan eden kimse onu sarih söylemelidir. Misâl göstermelidir.

2. Muhtelif kabineler teşekkül ettiği halde Araplardan icabı kadar nazır tayin edilmemiş. İlk teşekkül eden kabineler hep "eski"lerden müteşekkil idi. Eski devirde temeyyüz etmiş, nazırlık etmiş, kirlenmemiş, mümkün olduğu kadar temiz kalmış zevât-ı marufeden kabineyi teşkil etmek mesleği ihtiyar edilmişti. Bu şerâiti câmi hangi Arap "vezir" yahut "bâlâ" vardı da an-kasdin istisna edildi? Asıl parlamenter kabine son ve bundan evvelki kabine addolunabilir.

Kabineye girecek bir mebus ya ilm ü fazlı, iktidarı ile, ya mazide hürriyet için sebkeden hidemât-ı fevkalâdesiyle temeyyüz etmek icap eder. Rast gelen mebus mahza filan ırka mensup olduğundan dolayı kabineye giremez. Böyle olmak lazım gelse tercih-i bilâ-müreccih hatasına düşmek zaruridir. Böyle iken yine kabinede mümkün olduğu kadar her unsura mensup zevât bulunmasına dikkat edilmiştir.

3. Meclis-i Mebusan'da az Arap mebusu varsa kabahat kimin? Arap memleketlerinden cebren Türk mebus mu intihab ettirildi? Bir iki Arap memleketinden Türk mebusu geldiği kabul olunsa bile bir iki kişinin daha fazla olmasıyla büyük bir değişiklik mi vukua gelecekti?

Süfera-yı Osmaniye arasında hiç Arap yokmuş. Bir sefir bir gün içinde "halk" edilmez. Sefir olmak için kaide-i umumiye diplomasi mesleğinde hizmet etmek icap eder. Bu şerâiti haiz hangi ikinci derecede Arap sefir var da sefir-i kebir yapılmıyor? Orduda, Bahriye'de Arap zabitânı bulunmadığı iddiası yalan değil midir? Valiler içinde evlad-ı Arab'dan az bulunması neden hükûmetin kabahati olsun? Rast gelen adam vali tayin edilebilir mi? Ermeni'den, Rum'dan, Bulgar'dan vali var mı? Arap'tan az vali bulunması niçin an-kasdin Araplara karşı bir hareket suretinde tefsir edilmeli? Ayân olabilmek için de bir takım şerâit bulunduğu malum değil mi?

4. Türkler Araplara cebren hiçbir yerde Türkçe'yi kabul ettirmediler, böyle bir teşebbüse de kalkmadılar. Buna da asılsız demeyelim mi?

İşte Şükrü Ganem Efendi'nin müdde'ayâtı. Neticede biz fikrimizde yine sebat ederek bunları vuzuhtan mahrum ve esassız buluruz. "Nisbet-i adediye" mesele-

sine gelince bunu da ehemmiyetine mebni ayrı bir makalede tetkik etmeyi daha muvafık görüyoruz.

Kaynak: Hüseyin Cahit, "Milliyet Meselesi", *Tanin*, 29 R.evvel 1328/28 Mart 1326/10 Nisan-ı Efrenci 1910, s. 1[91].

91 **22**

ARAPLAR VE TÜRKLER / Halepli Emirîzâde Baha

Tanin'in bu sernameli dünkü baş makalesini ve "*Tan*"ın mütercim-i ifadâtını okudum. *Tan*'ın yürüttüğü mütalaaların ve bunların istinat noktası olan mektubun heyet-i mecmuası kâmilen merduttur. *Tanin*'in yaptığı gibi madde madde reddi fazladır. Yalnız şunu söylemek isterim ki, kavmiyeti müdafaa sadedinde diyanete de karışan ve Arap mebuslarının kâffesi Türkçe söyleyip yazmayı mükemmel bildikleri ve Meclis'teki vaziyetleri başkalarınınkinin aynı olduğu halde "mebuslarımıza gelince Türkçe söylemeye tamamen kadir olmadıklarından dolayı Meclis-i Mebusan'da fena bir vaziyet alıyorlar" bühtanı cüretinde bulunan Şükrü Ganem'i tanımıyoruz; Araplar namına, kendi fikirleri hilafına söz söyleyen bu adam kim oluyor, bu salahiyeti nefsinde nasıl buldu, Arap'a intisabının keyfiyeti, derecesi nedir, bilmiyoruz.

Biz, Araplar, Türkler ve Osmanlılığı teşkil eden diğer akvâm bir aile efradıyız. Aramızda bir sû-i tefehhüm, bir ihtilaf vaki olursa doğrudan doğruya birbirimize söyler, kendi kendimize hall ü hasm ederiz. Bir yabancı memlekette, şikâk-cû bir gazetenin garazkârlığını izhara yol temhîd eden fuzuliliğe müftekır değiliz. Bilâkis, onu kemâl-i nefretle bütün mevcudiyetimizle reddeyleriz.

İşte bu kadar.

Sözüme hitam vermeden şunu da fikrimce izah edeyim: *Tanin*, "ahval-i hâzıradan gayr-i memnun olanlar arasında Türk vesair unsurlara mensup kimseler bulunduğu gibi Araplardan da bulunması da pek tabiîdir." diyor. Bundaki "ahval-i hâzıra"dan maksat, meşrutiyet ise bu devr-i ziya-nisarı görmekten gözleri müteezzi olan şebpere nazaranın kavmiyeti yoktur. Her kavimden merdud ve merfu olan bu güruh-ı hazele, "ne Araptır, ne Acemdir, ne Firenk..."

Kızıltoprak, 26 Mart sene 326

Arap Mebuslarından Halepli Emirîzâde Baha

Kaynak: Halepli Emirîzâde Baha, "Araplar ve Türkler", *Tanin*, 29 R.evvel 1328/28 Mart 1326/10 Nisan-ı Efrenci 1910.

23

ARAPLAR VE TÜRKLER

Tan gazetesi âtideki makale ile üçüncü defa olmak üzere yine bu bahse rücû ediyor:

Araplar ile Türkler arasındaki münakaşa el-ân devam ediyor. Bunun için arzu-yı yegânesi genç Türkiya'nın anâsır-ı mürekkebe-i muhtelifesinin itilâf-ı tamm-ı samimisi içinde parlak bir istikbale mazhar olmasından ibaret bulunan *Tan*, şu satırlarla mesele-i mezkûreyi bir kere daha mevzu-ı bahs etmeyi faideli addeder.

İkdam gazetesinin bir makalesi ve onu takip eden hadisât-ı malume ile tahaddüs ederek Şükrü Ganem tarafından tevsî edilen ve *Tanin*'in şekl-i ifadesi bizce mûcib-i teessüf bir makale-i mahsusasında cây-ı kabul bulan münakaşa münasebetiyle *Antar* müellifinin (Şükrü Ganem) bugün bize hitaben bir vecapname göndermesine sebep olmuştur. Evvel be evvel şurasını söyleyelim ki cevapname-i mezkûre birinci derecede milyonlarca efraddan mürekkeb olan âlem-i İslâmiyet [ile] alakadar bulunmaktadır.

Tanin hakikaten pek sathi-nazarâne yazılmış olan makalesinde ref'-i âvâz-ı iş[ti]kâ eden Arapların bir takım harîs-i câh kimselerden ibaret olarak bu suretle hükûmete karşı şantaj yapmak istediklerini yazıyor.

Safderûnluğumuza hamledilmek ihtimaline rağmen deriz ki *Tanin*, muhaliflerinin daima efkâr-ı fâside ashabından olduğunu göstermekle kuvve-i iknaiyesinin tezâyüd edeceği itikadında bulunmaz zannederiz.

Filhakika *Tanin* gazetesi unutuyor ki Arap meselesi düne ait bir hadise olmadığı gibi birkaç kişinin ihtiyacât-ı şahsiyeleri için de icat edilmiş değildir; bütün Arap matbuatı mesele-i mebhûsun-anha ile öteden beri iştigal etmektedir.

Buna dair vuku bulan ilk muhacemeye ferdâ-yı İnkılap'ta Arap unsuruna mensup olan memurînin azilleri sebebiyet vermiştir. Bundan sonra Meclis-i Ayân'ın teşkilinde

kırk aza içinde yalnız dördünün Arap olması aynı şikâyâta bâdi oldu. Başlıca umûr-ı nafia teşkilatına ibtidar olunduğu zaman yine bu itirazat yükselmiş idi.

Son zamanlarda gerek Türkiya dahilinde gerek haricinde Araplar beyninde bir ittihad teşkil edilmektedir. Mösyö Şükrü Ganem Paris'te bu suretle bir ittihad tesisi aleyhinde sarf-ı mesai ettiğini bize bildiriyor ki bizim muhibb-i hâlisimiz İttihad ve Terakki azasından Doktor Nazım Bey bundan dolayı muşarunileyhe beyan-ı teşekkürât eylemiştir.

Şimdi Türkler ve Araplar arasında gayr-i kâbil-i inkâr bir ihtilaf-ı nazar mevcuttur; meselâ bu ihtilaf, lisan meselesi mevzu-ı bahs edilince derhal tezahür ediyor. Hükûmet diyor ki:

"Devletin ancak bir lisan-ı resmîsi mevcut olmalıdır; çünkü Osmanlılık fikri anâsır-ı muhtelifenin ruhuna hulûl etmek lazımdır. Mademki şimdiye kadar hükûmetin lisan-ı resmîsi Türkçe olmuştur; tabiîdir ki ba'demâ da Osmanlı İmparatorluğu'nun lisan-ı resmîsi de bu olacaktır. Bu vechile Araplar Türkçe'yi öğrenirler, biz de onlardan arzu ettikleri kadar memur almak suretiyle iftihar ederiz".

Araplar buna mukabil şu yolda cevap veriyorlar:

"Siz bize öyle memur gönderiyorsunuz ki idare ettikleri ahalinin lisanına vakıf değildir; öyle hâkimler yolluyorsunuz ki taleb-i adalet edenlerin metâlibini anlayamaz. Halbuki bu mesele-i lisan ile iştigal eden yalnız Türkiya değildir. Avusturya'da altı, İsviçre'de üç, Belçika'da iki lisan kabul edilmiştir. Fazla olarak Arapça İslâmların lisan-ı dinîsidir. Türler Kelâm-ı Kadim'i anlamak için Arapça'yı tahsile mecburdurlar".

Aralarında pek az bir fark bulunduğu halde münazaa'un-fih olan meselenin diğer memleketlerde mûcib-i ihtilaf olan ve kezâlik onlar tarafından halledilmiş bulunan meselenin aynı olduğunu anlamak için her iki nokta-i nazarı tayin etmek kâfidir.

Filhakika bizim varmak istediğimiz netice meselenin itilâf-perverâne ve umum arasında temin-i sükun edecek bir şekil almasıdır. Eğer Araplar ve Türkler tarafından münakaşa esnasında onu teşdîd edecek esbâb ikâ'ından ictinab edilirse muhaliflerden biri veya diğerinin daha kuvvetli delâil irâdına muktedir olduğunu anlamaktan ne faide hasıl olacaktır?

Her iki unsuru yekdiğerinden tefrîk eden mücadele-i vâkıa insanların mutlak surette irade ve ihtiyarlarıyla tahaddüs etmiş değildir; ihtilaf-ı mezkûru tevlîd eden esbâb arasında etnografi[k], tarihî, siyasî ve idarî birtakım ahvâl ve avâmilin mevkii daha fazladır. Bu mesâil yeni olmadığı gibi Türkiya'ya has bir keyfiyet de değildir. Bu mesâil her tarafta şedîd mücadeleler tevlîd eylemiştir; mamafih yine her cihetten itilâfla neticelenmiştir.

Binaenaleyh Türkiya'da da mesele-i mezkûrenin yine böyle bir netice-i itilâfkârâneye vasıl olması me'mûldür. Araplar memâlik-i Osmaniye'de oynadık-

ları rolün kendilerinin kemiyet ve kıymetiyle gayr-i mütenasip olduğunu iddiada pek haklıdırlar. Türklerin ise ellerine aldıkları idare-i cedîdede tesis-i vahdet için çalışmaları yine o kadar haklıdır. Bu iki cereyan birbirinin zıddıdır.

Araplarla Türkler, Türklerle sâir anâsır arasında mevcut olmayan bir rabıta ile yekdiğerine merbûtturlar. Bu rabıta vahdet-i diniyedir. Binaenaleyh bugün Türkiya hayat-ı siyasiyesini idare eden parlamentoda Araplar efkâr ve emellerini suret-i münasibede izhar ederler ise –kendi menfaati icabatından olarak– hükûmetin bunu nazar-ı dikkate alacağı muhtemeldir.

Matbuat meseleyi mevki-i bahse koymakla vazifesini ifa etmiş oluyor. Fakat gazetelerin meseleyi halletmek iddiasında bulunması küstahâne bir ictisardan ibaret kalır. Bizim fikrimize ve on beş günden beri gazetelerde görülen makalelere nazaran Türk-Arap meselesi ortaya çıkmıştır. Ba'demâ meselenin halli buna alakadar olanlara, yani mezkûr unsurlara ait kalır. Efkâr-ı ecnebiyenin meseleye nüfuzu işi büsbütün karıştırmaya bâdidir.

Osmanlı hamiyet-i vatanperverânesinin bu hususta iki Müslim unsurun temin-i itilâf ve muhâdeneti için muktezî esaslara istinad edeceğine itimadımız berkemâldir. Zaten tarih bu iki unsurun mukadderatını yekdiğerine teşrîk etmiş olduğundan ihtilafkârâne bir hareketin her iki cihet için muzır olacağı aşikârdır.

Kaynak: "Araplar ve Türkler", *Tanin*, 9 R.ahir 1328/6 Nisan 1326/19 Nisan-ı Efrenci 1910, s. 2[92].

92 [Gazetenin aynı sayfasında şu açıklama da yer alıyor:
"Türkler ve Anâsır-ı Sâire
Geçenlerde *Tan* gazetesinde mösyö Şükrü Ganem tarafından yazılan bir makalede hizmet-i mukkadese-i askeriyede Arap vatandaşlarımıza layık oldukları derecede bir mevki ayrılmamış olduğu iddia olunarak Türklerin bütün mevkileri kerdilerine hasr etmek gibi bir siyaset takip ettikleri anlatılmak istenmişti. Buna karşı malumat-ı âtiyeyi nazar-ı insafa arz ederiz:
Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa (Arap)
Erkân-ı Harb Reisi İzzet Paşa (Arnavut)
Birinci Ordu Kumandanı Yaver Paşa (Çerkes)
İkinci Ordu Kumandanı Abdullah Paşa (Gürcü)
Üçüncü Ordu Kumandanı Hâdi Paşa (Arap)
Dördüncü Ordu Kumandanı Zeki Paşa (Arnavut)
Beşinci Ordu Kumandanı Osman Paşa (Tatar)
Altıncı Ordu Kumandanı Nazım Paşa (Çerkes)
Yedinci Ordu Kumandanı Mehmet Ali Paşa (Boşnak)
Türkler nazarında bütün Müslümanlar ve Osmanlılar kardeştir. Türkler mevki-i iktidara geçecek kimselerde yalnız hamiyet, namus, iktidar ararlar. İşte delili de yukarıda". Haz.].

24

YİNE PANTURANİZM YA Kİ "AKVÂM-I TÜRK'ÜN BİRLEŞMESİ"

Ayın Elif [Ayaz İshakî?]

Bu gayet sade, gayet tabiî ve mine'l-kadîm maddeten ve mânen mevcut bir şeydir. Bugün Sibirya'da kocakarılar Türkçe okuyup yazmayı bildiklerini iftihar makamında "Türküm var da kürküm var" derler.

Türkistan sahrasında ve Altay mâverâsında bir Kazak'tan, bir Özbek'ten okumak bilir misiniz diye soruldukda, "Elhamdülillah Türk'ü tanıyoruz" cevabını verirler. Ya ki "balalarımı okutacağım hiç olmazsa öz türküsünü bilsin", "Elhamdülillah gözü açıldı Türkçesi var" ve emsâli. Umum Türkistan, Kazakistan, Tataristan akvâmı kendisini akvâm-ı Türkiye'den diye bilirler, Türklüğü ile iftihar ederler. Bunlar hep birdir, hep Türk'tür, lisanları bir, ırkları bir, dinleri de bir. Fakat kahramanlıkları sayesinde bir zaman dünyanın her tarafına yürümüşler, her yerde kuvve-i hâkimiyeye malik olmuşlar, her nerede icap ettiyse hasbe'l-maslaha orada kalmışlar. Akıbet imtidad-ı zaman ile araları uzaklaştıkça yekdiğerini unutmuşlar. Kusurları da budur. Şimdi bunları birleştirmek demek; birini âhara bildirmek, fikirlerini bir noktaya cem etmek, menfaatleri ve mazarratları bir olduğunu da göstermek demekten ibarettir.

Zannederiz burada garabeti mûcip olacak hiçbir şeyler yoktur. Değil bizler hayvan bile kendi sürüsünü tanımak ister. İnsanlarda bu kadar bir hissiyat olamaz mı?

Ördek yumurtasını tavuk altına koyup da piliç çıkartacak olursak, o piliç hemen yumurtadan çıktığı günden itibaren, kendini hemcinslerinden başkaları içinde görünce, hemen suyu görür görmez koşar, hemcinsini arar.

Şu halde biz ne için yekdiğerimizi aramayalım. Bizim piliç kadar da hissiyatımız yok mu?

Bu hususta bazı evhamperestler, olur olmaz hayallere saparak, birtakım korkulu rüyalar görürlermiş. Kocakarıların çocukları Çarşamba kadını ile tahvîf etmesi gibi, Avrupalıların hiç çekemeyeceklerini söyleyerek "aman biz kendimiz[e] Türk diyecek olursak, Avrupalılar bizim başımıza kıyametleri koparacaklar, belâya çatacağız, aman bilmem ne" gibi şeyler ile mektep kürsüsünde talebeleri böyle tehdit ediyorlarmış.

Dünyada çok garip şeyler vardır. Kuyruklu yıldızdan korkmuş, feylesofların bu gibi şeylerden korkmaları şayân-ı istiğrab olamaz. Fakat biz şurasını açık bilmeliyiz ki umûr-ı tabiiyeden olan bir şey, hatt-ı hareketini tebdil ederek âlemi çarpamaz. Bir adamın Türklüğünü ketmetmesi kendi neslini ketmetmek demektir. Hiçbir âkil hiçbir korku ve mazeretle veled-i nâmeşru olduğunu dava edemez.

Zannetmem ki, bir Türk'ün Türklüğünü inkâr etmesi tasavvur olunabilsin. Şu halde nasıl olur da Türklüğümüzü söyleme[k]ten korkarız. Nasıl olur da biz kendi kardeşlerimiz ile birleşme[k]ten kaçarız, yahu insaf yahu! Bu ne kadar hayalperestlik! Avrupalılar o kadar ahmak mı ki, biz Türkler kendimizi Türk dediğimiz için bize hücum etsinler, ya ki biz de o kadar korkak mıyız ki hemen onlar hücum edecek diye cinsimizi inkâr edelim. Yok. Ne o ne o.

Biz yine Türk oğlu Türk'üz, hepimiz biriz, birleşeceğiz, hiçbir kuvvet cereyan-ı tabiiyeye mâni olamaz.

Kaynak: Ayın Elif, "Yine Panturanizm ya ki Akvâm-ı Türk'ün Birleşmesi", *Teârüf-i Müslimîn*, I/4, 17 C.evvel 1328/13 Mayıs 1326, s. 57-58.

25

MÜHİM BİR RÜKN-İ İSLÂMİYET HAKKINDA MÜTALAÂT

Abdülgani Seni [Yurtman]

Biz ehl-i İslâm ile milel-i gayrimüslime arasındaki farkların en mühimlerinden, hayat-ı ictimaiyemize, ruh-ı mevcudiyetimize taalluk eden esasların en metinlerinden biri bizde, "milliyet nazariyesi"ne bir mahall-i tatbik bulunmamasıdır. Bu nazariyenin lehinde, aleyhinde ulemâ-yı akvâm, hükemâ-yı zaman arasında pek çok efkâr ve mutalaât tedavül etmiş, netice olarak bir şekl-i katiyet verilememiştir.

Hükemâ-yı gayrimüslime varsın beynlerindeki kararsızlıklarında devam ededursunlar, biz ehl-i İslâm, hikmet-i ictimaiyemizin esaslarını yine sahip ve şâri'-i a'zamımızdan ahz ü telakki etmiş, bin üç yüz bu kadar seneden beri buna kanaat getiregelmişizdir.

Akvâm-ı gayr-i İslâmiye'nin hiç birinde carî olmayan, olamayan bize mahsus bir "milliyet nazariyemiz" vardır ki bizim bu nazariyemiz öyle hayalî bir nazariye halinde kalmış değil, bilâkis ilk di'âme-i dinin vaz'ıyla tatbikine başlanılmış, ilk nümunesi –melik-i Mısır'ın ihda ettiği cariyeyi almak suretiyle– nâşir-i şer'îmiz tarafından gösterilmiş, öylece beyne'l-İslâm nazariyelikten çıkıp "ameliye" halini iktisab etmiştir.

Hırs-ı milliyetini cinsiyet ve kavmiyette arayan ve o fikirde sebat ettikçe daire-i mahdûdesi haricine çıkamamış olan unsur-ı Arap, ba'de'l-İslâm, neşr-i din-i hak fikriyle Cezîretü'l-Arap'ın dört etrafına yayıldıkları sırada artık onlar bildiğimiz dört beş bin senelik "Arab-ı cahiliye" değildi; onlar her türlü müdde'ayât ve ihtirasât-ı

kavmiyeti feda eden ve sırf merbut bulunduğu din-i mübînin o emrini harfiyyen tatbike memur bir "İslâm milleti" idi. Evet, o mutaassıp, anûd, ledûd [öfkeli] Arap kavmi kavmiyet-i ırkiyesini, milliyet-i diniyesine feda etmiş, sâye-i liva-i Ahmedî'de bir "millet-i cedide", bir "millet-i vahide-i İslâmiye" vücuda getirmişti, ve "İnneme'l-mü'minûne ihvetün" hükm-i celili onların rehber-i ittihadı, "Tenâkehû tenâselû innî ûbâhî bikümü'l-ümeme" ihtar-ı ulvîsi ittihadlarının ukde-i irtibatı olmuştu.

İslâmiyet'in üzerinden henüz bir asır geçmemişti. İran'da, Mısır'da, Trablusgarb'da, bütün Şimalî ve Garbî Afrika'da, hatta kısmen Türkistan'da lisan-ı Arap bir sühûlet-i selsebîlâne ile intişar etmiş, o kıtaât erbab-ı kaleminin lisan-ı hikmet ve edebi olmuştu.

Bu, öyle bir düstûr-ı metîn-i ictimaîdir ki bugünkü Spencer'ların, Aguste Comte'ların, Gustave le Bon'ların ve sâir hükemâ-yı asrın ortaya koydukları kavânîn-i ictimaiyenin temin edemeyeceği, kabul ettiremeyeceği, sırf sahâif-i kütübün sütûr-ı menkûşesi halinde kalacağı bir kuvvet ve nüfuzu hâizdir. Avrupa hükemâsının mevzu-ı bahsi olan kavânîn-i ictimaiye bir veya birkaç hakîm tarafından vaz' olunup da muhât bulundukları akvâma tatbik olunmuş kaideler değildir; bunlar, o hükemânın da dahil-i muhitinde yetiştikleri akvâm-ı gayr-i İslâmiye'nin ahval-i ictimaiyesini tetkik ve tetebbu'la meydana konulmuş, o ahvâlden istinbat edilmiş birtakım kaidelerdir.

Bu hükemâ, eserlerinde gerçi Avrupa haricindeki akvâmın ahvâlinden, hayat-ı ictimaiyesinden de bahsederlerse de herhalde dimağlarının o tesirât ile neşv ü nema bulunduğu mahallerin teamülât-ı cariyesini daima hoş görmeye alışmış olduklarından bizim "düstûr-ı ictimaî-i İslâmîmiz"i bihakkın takdir edememekte mazurdurlar. Zira Gustave le Bon'un vaz' veya istimzac etmiş olduğu bir kanun tamamiyle bizim "kaide-i İslâmiyemiz"e muhaliftir. Le Bon der ki: "Bir millet, diğer milletlerle ihtilat-ı nesebî ile muhtelit oldukça yahut medeniyetçe müterakkî bir millet, mütedennî bir diğeriyle imtizac ettikçe onu bel' ve havâssını ifnâ eder.

Bizim tarihimiz bize bunun tamamiyle hilâfını göstermektedir. Mücahidîn-i İslâm, Ceziretü'l-Arap'tan ilk hurûclarında karşılarında iki millet-i medeniye, iki devlet-i muazzama bulmuşlar en evvel onlarla harbe girişerek birini (İran'ı) ta kökünden ifnâ, diğerini (Şark İmparatorluğunu) birçok aksâm-ı memâlikinden cüdâ etmişlerdir. Hakikatte bu iki millet-i azîme Arap'lardan çok medenî, çok müterakkî idiler. Bu muharebâtın neticesi o memâlikin eyâdî-i ehl-i İslâm'a geçmesiyle nihayet buldu. Gerçi Araplar millet-i fâtiha ve hâkime oldular; fakat Gustave le Bon fikrince bunlar, kendilerinden daha medenî, daha müterakkî, fazla olarak daha kesîr olan akvâm-ı İraniye ve Rumiye tarafından bel' ve massedilerek, az zaman içinde mevcudiyet-i ictimaiye ve kavmiyelerini, hele bilhassa ırkiyelerini, lisanlarını zayi etmeleri lazım gelirdi! İş tamamiyle ber-aks oldu. O ekseriyet-i azîme-i medeniye, bu ekalliyet-i sağîre-i bedeviye tarafından öyle bir kuvve-i sahhârâne ve harika ile

bel' ve hazm edildi ki Avrupa'nın o günkü ve bugünkü müverrihleri, mütefekkirleri de bunun hayranıdırlar.

Bundaki müessir-i hakiki acaba ne idi?... Kuvvet, satvet, şiddet gibi ahval-i mücbire mi idi?... Heyhât! Biz Arapların göstermiş oldukları şiddet-i mücahidâneyi öyle bir hilmiyet-i kâmilâne ile memzûc buluruz ki şerâit-i mükellefenin ikisinden birine ya kabul-i İslâm veya cizyeye mutâvaat gösterenlere karşı ibraz ettikleri ulüvv-i cenab ve semahat, fazla olarak sahabet ve himayet bunun en birinci şahid-i âdilidir.

Bugün tebaasına karşı nice şiddetler, beyhude tazyikler istimal eden birkaç devlet-i medeniye bilirim ki bunların taht-ı işgal-i müstebiddânelerindeki müstemlekeler halkına karşı yapmadıkları zulüm ve tahakküm kalmıyor. Bu muameleleri o yerler halkının nefret ve gayzını, kin-i muzmerrini artırmaktan başka bir şeye yaramıyor; fırsatsızlık, kudretsizlik mâni-i izhar-ı hissiyat oluyor. Bir kısmı da –beyhude– mesai-i te'hîliye ile uğraşıyor... Uğraştıkça dipsiz kova doldurmakla meşgul olduğunu anlıyor!... Hele mezhep alemdarânı sâ'iyân-ı neşr-i Nasraniyet olan ruhban kısmı fazla olarak nakdî fedakârlıklar, ca'lî ulüvv-i cenablar, merhametler, şefkatler göstermekte dakika fevt etmiyorlar, bî-nihaye sarf-ı imkân ediyorlar; ediyorlar da bi'n-netice yerinde saydıklarının maa'l-me'yûsiye farkına varıyorlar.

Bizim düstûr-ı ictimaî-i İslâmî'mizdeki hasîsa-i nâfize ve müessiredir ki iki asır içinde yüzlerce milyon halkı daire-i münciyesine idhal etti; harikalar gösterdi. Bununla bizde "millet-i muazzama-i İslâmiye" vücuda geliverdi.

Vâkıa bu cemiyet-i uzemâ-yı İslâmiye'nin içinde, çok zaman geçmedi, birtakım çalılar, dikenler, akrepler, yılanlar türedi; nokta-i câmianın iğlâline ehemmiyetli hizmetler etti, hatta birçok tehlikelere de koydu; lâkin esastaki metanet, hâssa-i mukavemet, hele o kanun-ı nâfizin hiçbir dakika âtıl kalmayan tatbikatı sayesinde zimamdârân-ı siyasetin mücadelât-ı harisânesinden kat'â müteessir, hanedan kavgalarından mütezelzil olmadı; o gayr-i meşhud, gayr-i mahsüs bir surette icra-yı fiil etti. Durdu, azıcık bir iğlâl muhatarasına karşı bir "sidade-i emniyet" gibi millet-i İslâmiye'nin temin-i vahdetine hizmet etmekte idi.

Bugün de ihtilaf-ı mezâhibin, daha doğrusu o ihtilafât-ı fer'iyeyi alet edinerek bir de ardından birtakım âmâl-i şahsiye-i siyasiye takip edenlerin himmetiyle (!) ukde-i kavîme ve selîmenin tahlîl ve tevhîniyle uğraşılmıyor değildir; bunu maa't-teevvüh itiraf etmeliyiz, fakat bu itiraf bizi hiçbir vakit kat'-ı ümide, ye's ü fütûra kadar götüremez. Bugün, memâlik ve kıtaât-ı muhtelifedeki kütelât-ı azîme-i İslâmiye efrâdının kalplerinde bir ince damar, daima o kanun-ı cazibin kuvvetine tebaan daima, daima "ittihad" terane-i ruhîsiyle ihtizaz eder durur. Çünkü revâbıtımız örfî olmaktan pek âlî, sırf dinî ve sırf vicdanî ve ruhîdir. Bu öyle bir rabıtadır ki huzur-ı peygamberîde kabul-i İslâm ile müşerref olmuş bir sahabizâde ile daha iki

saat evvel ihtida etmiş bir Mecusî veya herhangi bir gayrimüslimi yekdiğerinden tefrik etmiyor, evet o sahabîzâde, o iki saatlik Müslime bir nazar-ı uhuvvet u karabetle ve ırkına, cinsiyetine bakmayarak –küfüvviyetini görür görmez– derhal ya kızını veriyor veya alıyor...

İşte bizim ukde-i ittihadımızı ilâ maşallah tersîn eden, bu memzûce-i mütelevvineden bir vahdet ve millet-i İslâmiye vücuda getiren tılsım-ı tevessü' ve izdiyad bu noktadadır: tenâkūh ve tenasül, tevsî'-i uhuvvet ve karabet!

Bu nokta-i mühimmeye ne kadar küşayiş verir, ne derece tevessü'üne, tezayüdüne hizmet edersek o nisbette anâsır-ı İslâmiye'nin kaynaşmasına, birleşmesine meydan açmış oluruz. Efrâd-ı müslimîn arasında ufacık bir rabıta-i karabet, en parlak kavânîn-i ictimaiyenin ihtarâtından daha müessir, daha emin, daha sağlam bir ittihadın hususlüne damân-ı kavîdir. Bununla bir rükn-i mühimm-i İslâmiyet'i itmama çalışmış, gayr-i mahsûs bir surette beyne'l-İslâm uhuvvet-i mâneviyeyi bir uhuvvet-i hakikiye haline ifrağ etmiş oluruz.

Selanik, 7 Haziran 1326

TÜRKLÜK, MÜSLÜMANLIK, OSMANLILIK

Üç unvan!... Üçü de sırasına göre istimal olunuyor; fakat Avrupalılarca hemen ekseriya birbirine karıştırılıyor. Hele bilhassa "Türk" unvanı her ikisine şamil olmak üzere Avrupa gazetelerinde, kitaplarında zebanzeddir. Meselâ; Avrupa'ya gitmiş bir Osmanlı hakkında yazdığı bir fıkrada gazete, o Osmanlı Hıristiyan da olsa, keza Rum, Ermeni, Bulgar gibi anâsırımızın birinden de bulunsa yine "bir Türk..." diyor.

Bunun sebebini tarihte arayacağız: Devletin müessisleri Türkler olduğu için o isim, artık devlet tebaasının umumuna bir ism-i câmi' halini almış, fakat aynı zamanda bir Müslüman için de –cinsiyetini nazar-ı dikkate almaksızın– yine "bir Türk" dedikleri vakidir. Kezalik "Müslüman" kelimesiyle bir "Türk" kastettikleri de vardır. Bu unvanlar meyanında en az istimal ettikleri "Osmanlı" unvanıdır. Ne hacet bugün bile hükûmet-i hâzıra-i meşrutamıza "Genç Türkiya", meşrutiyetperverlerimize, tabir-i diğerle "efkâr-ı cedide-i hürriyetperverâne", ashabına "Genç Türkler" diyorlar. Halbuki bu "Genç Türkler"in sırf Türk unsurundan müterekkib olmadığı, bunun meyanında bilumum anâsır-ı muhtelife-i Osmaniye'nin memzûcen mevcut bulunduğu meydandadır.

Haricin bu nazarına göre anâsır-ı muhtelifemizin ayrı ayrı düşünülmediği, [anâsır-ı] memzûcemizin heyet-i umumiyesi nazar-ı dikkate alındığı pek güzel anlaşılır. Bu nazar-ı haricî böyle olunca biz dahilîlerin nazarı nasıl olmak lazım gelir?... Ayrılığı, gayrılığı biz mi ihdas edeceğiz?... Devletin müessisleri olan hanedan-ı celilü'ş-şân-ı Osmanî'nin mensup bulundukları kavmiyete, onların hem-inân-ı mücahedeleri olan

dilaverânın cinsiyetine nisbet edilen bir unvanın o livaü'z-zaferin gölgesine iltihak eden akvâma da şamil olmasında bir mazarrat değil, bilâkis bir mâna-yı "vahdet" mündemictir. Meselâ; Benî Ümeyye hükûmeti zamanında o hükûmetin tâbii olarak yaşamış olan akvâm-ı gayr-i Arabiye, hatta furuk-ı gayr-ı Emeviye-i Arabiye de aynı namı taşımış, aynı bir sancağın altında aynı bir maksada çalışmış, o uğura bezl-i hayat etmiştir. Devlet-i Abbasiye devrinde de bu böyle olmuş; Abbasîlerin hudud-ı hükûmetleri dahilinde yaşayan akvâmın cümlesi "Abbasî" sıfatını taşımıştır; halbuki bunların hiçbiri "Abbas" hanedanına ne ırken, ne neseben müntehî değildi.

Bu hal bugün de böyledir. Nasıl bizce "Necm ve Hilal"imizin zıll-i câmii altında yaşayan her fert "Osmanlı" unvan-ı fâhirini taşıyorsa Maltalı, hiç de bir münasebet-i ırkiyesi olmayan birisi de İngiliz sıfatıyla tanınıyor. Bu gibi esma-i câmianın artık medlûlât-ı lügaviyelerinden ziyade medlûlât-ı örfiyeleri muteberdir.

Şimdi asıl sadedime geçeyim: İslâmiyet'te esas-ı cemiyetin "kavmiyet" olmadığını, nokta-i câmianın "din" olduğunu geçenlerde *Hikmet* gazetesinde ayrıca bir makale ile izah etmiştim.[93] Buna bazı delâil-i tarihiye zikredeceğim: Zaman-ı Saadet'te, kavmiyeti unvanından anlaşılan sahabe-i kiramdan "Selman-ı Farisî" hazretlerinin, kezâlik müezzin-i cenabı Nebevî "Bilal-i Habeşî" hazretlerinin unsur-ı Arap'a mensup olmadıkları aşikârdır. Fakat hiç ummam ve hiçbir dakika bile hatırıma gelmemiştir ki ebnâ-i Arap'tan, bu ve emsâli gayr-ı Arap zevat-ı kiramın menakıb-ı âliyelerini okuyan bir kimse bunlara karşı başka bir surette mütehassis olsun ve evlad-ı necibe-i Arap'tan farklı görsün!... Nasıl görebilir ki sirac-ı münîr-i şeriat Efendimiz, o zevat-ı muhteremeye son derece teveccüh ve mahabbet göstermiş, ayrı ayrı i'zâz ve taltif buyurmuş, hiçbir cihetle sair sahabe-i mükerremesinden tefrik etmemiş!...

Kezâlik ümera-yı ekraddan oldukları taht-ı şüphede olmayan selâtîn-i Eyyubiye'den Sultan "Salahaddin"e –mücerred Kürt olduğu için– evlad-ı Arap, bir yabancı gözüyle bakmazlar; bakamazlar da.

Kezâlik elyazısı birçok Arap tarihlerinde selâtîn-i Osmaniye'nin "Sultanü'l-İslâm" unvanıyla yad edildiklerini gözümle gördüm. Bundaki nokta-i nazar ne oluyor bilir misiniz: Câmia-i İslâmiyet! Vahdet ve himayet-i İslâm'a hizmet eden zevâtın kâffesi lisan-ı hürmet ve tazimle yad olunuyor; onlara "hariç" nazarıyla bakılmıyor.

Binaenaleyh "Türk" unvanının telaffuzuyla artık Arap'ın, Kürd'ün, Arnavut'un gayrı bir kavim ve millet kastedilmiş olmayacağı da böylece nümayân olur. Gerçi bu unvan biz Osmanlılarca pek cari değildir; biz "Osmanlı" sıfat-ı şâmilesini daha çok kullanırız; meselâ; Vilayât-ı Arabiye'mizde efrâddan biri hükûmete verdiği arz-ı halde söze şöyle başlar: "Yu'rizu mukaddimuhu Osmanî". Bununla sıfat-ı

93 "Mühim Bir Rükn-i İslâmiyet Hakkında Mütalaât", *Hikmet*, 10 Haziran, numero: 10.

tâbiiyetini anlattıktan sonra sıfat-ı şahsiyesini, ondan sonra mevzu-ı bahs edeceği meseleyi zikreder.

Bizim anâsır-ı gayrimüslimemiz beyninde "Müslüman" ile "Türk" o kadar karışmış bir halde bulunur ki... Meselâ; Türkçe lisanına avam-ı gayrimüslimemiz "Müslümanca" derler. Onların nazarında Türklük ile Müslümanlık yekdiğerinden ayrı şeyler değildir. Nasıl ki Avrupa tarihlerinde de vekâyi-i sâlife-i İslâmiye'den bâhis fasıllarda "Müslümanlar" diyeceği yerde "Araplar" unvanını kullanırlar.

Hülasa bu a'sâr-ı imtidad, imtizac ve ihtilâtın neticesi olarak "Müslüman-Türk-Arap" unvanları, âdeta "Ali Hoca-Hoca Ali" kabîlinden, bir tedâhül-i mânevî peyda etmiştir. Şüphe yok ki burada mantıksızlıktan başka bir şey ifham etmeyen efkâr-ı avâmı nazar-ı itibara almayacağım. Hakâyık-âşina olan ehl-i irfan nazarında müsellemiyetine zerrece şüphe etmediğim bir şey varsa o da "İslâm" kelimesinin karşısında her türlü unvanların, sıfatların, milliyetlerin, kavmiyetlerin erimekte, gâib olmakta olduğu keyfiyetidir. "Müslümanlık" kelime-i câmiasında, mensubîn-i muhtelifesini birbirine mezc edecek öyle bir hasîsa-i izâbe ve tevhid var ki değme en kuvvetli mürekkebât ve anâsır-ı kimyeviyede bulunmaz!

Burası böyle. Evet, işte bu kuvve-i nafize ve müessiresiyle İslâmiyet, evladı arasında her zaman vahdet ve câmiiyyet teminine müheyyâdır. Bu öyle bir haldedir ki tıpkı Amerika'nın, üzerlerine numaraları işaretlenmiş hane-i mürekkebât-ı haşebiye ve hadidiyesi gibidir. Onları terkib etmek usulünü bilen bir aşina eliyle hemen terkib ve mükemmel bir hane haline ifrağ edilebilir. Bugün biz o numaralı kıtaât-ı mülayimeyi birbirine yetiştirip "hane-i ittihad-ı İslâm"ı vücuda getirecek müstaid, azimkâr, becerikli ellere muntazırız.

Bu intizarımızdan ne çıkacak?... Gayrimüslim vatandaşlarımıza ta-be-kıyamet bir istirahat-i vicdan terettüp etmelidir. Şeriat-ı âdile-i İslâmiye, daha edvâr-ı inkişafiye ve inbisatiyesinde bile mensuplarına adl ü ihsanın haricine çıkmalarına müsaade etmemişken, artık böyle bir ihtiyacın mahalli olmadığı yani "neşr-i din" vazifesi daire-i siyasetimizden çıktığı bir zamanda böyle bir korkunun olmayacağı aşikâr. Bilâkis ittihad-ı İslâm sayesinde şarkta teessüs edecek kuvve-i siyasiye Avrupa muvazenesini de daima ahenkdar, daima sabit bir halde bulunduracağından bu yüzden bütün terakkiyât-ı ilmiye ve medeniyeden seyyanen bilumum anâsır-ı Osmaniye bir istirahat-ı kalb ve emniyet-i istikbal ile müstefid, evet, umum şarklılar "Şarklık" ve onun Avrupa'ya karşı bir timsâl-i faali bulunan "Osmanlılık" dairesinde mazhar-ı terakkiyât olacaktır.

Tarihimize bakan her munsıf, hiçbir sahifesinde kırmızı renkli "katliam"lar, tedafüî olmayan, icabât-ı muharrikesi bulunmayan gayrimüslimîne zulümler, adavetler göremez. Zulümkâr insanlar her zaman ve mekânda eksik olmamıştır. Bunların ilkaât-ı hainânesiyle şeklen "millet namına" gibi görünen kıtaller olmamış değildir;

fakat hiçbiri "Hıristiyanlık aleyhine Müslümanlık" şeklinde vaki olmamış, hiçbirinde bir taassub-ı dinî, bir galeyan-ı mezhebî şaibesi bulunmamıştır.

Benim bu sözlerimi ihtimal ki birçok vekâyi ile redde kalkışacak, tarihimizin ezmine-i baîde ve karîbesine ait birtakım mücadelât zikriyle beni ilzâma çalışacak kimseler bulunabilir!... Fakat bunlara karşı ben derim ki:

– Rica ederim, kendinizi hissiyat-ı milliye ve tarafgirâneden tecrid ediniz, âdeta Çin'in tarihimizle hiçbir alakası bulunmayan bir eyaleti halkından farz ile herbir vakanın esbab-ı hakikiye-i müvellidesini taharrî ve suret-i cereyanını takip ediniz... Ondan sonra o vakanın ne gibi müessirât tahtında tahaddüs etmiş olduğunu anlar, onların hiçbirinde din ve milliyet hırs-ı taassubkârîsiyle vücud bulmuş bir tecavüz ve zulüm göremezsiniz... Evet, belki bir zalim-i menfaat-cûnun o yolda tağyîr-i hakâyık ettiğini görebilirsiniz. İşte bunun bir misâl-i zî-hayatı bizim "heykel-i istibdad"ımız "Abdülhamid"dir. Lâkin, unutmayalım bununla millet-i İslâmiye leke kabul etmez.

Elhasıl unvan-ı makalem olan üç kelimeden şöyle bir muâdele-i riyaziye teşkil etmek istiyorum:

Türklük = Müslümanlık

Keza: Araplık = Müslümanlık

Binaenaleyh: Türklük = Araplık olur ki bu halde beyne'l-ırkeyn hiçbir ihtilaf yoktur.

Diğer suret:

Osmanlılık = Hükûmet-i İslâmiye

Keza: Osmanlılık = Anâsır-ı Muhtelife-i Mezhebiye

Binaenaleyh: Nokta-i câmia-i ittihad = Osmanlılık imiş

Bu hale göre de bütün Garb'a karşı yegâne bir şark hükûmeti olan Devlet-i Osmaniye'mizin teâlisine hizmet, onun haiz-i sıfat-ı tâbiiyeti olan efrâdın kâffesince bir vazife-i mukaddese olur. Gayrimüslim vatandaşlarımız düşünmelidirler ki –bazılarının yaptığı gibi– başlarına şapka da giyseler, Türkçe'nin gayrı lisanlar da konuşsalar yine Şarklıdırlar, yine Osmanlıdırlar; ancak onunla yaşayabilir, onunla temin-i teâlî edebilirler... O halde hep evlad-ı Şark –bila-tefrik-i cins ü mezhep– elele verip, sarmaşıp öpüşmeli, sevişmeli ruhen birleşmelidirler; saadetimiz bundadır.

Selanik, 17 Haziran 326

Kaynak: A[bdülgani] Seni, "Mühim Bir Rükn-i İslâmiyet Hakkında Mütalaât", *Hikmet*, sayı: 10, 23 Haziran 1910/10 Haziran 1326/16 C. ahir 328, s. 3-5 ve "Türklük, Müslümanlık, Osmanlılık", *Hikmet*, sayı: 12, 7 Temmuz 1910/23 Haziran 1326/30 C.ahir 1328, s. 4-6.

26

TÜRKLÜK GAYRETİ

Ispartalı Hakkı

Bundan bir ay, bir buçuk ay evvel *Tanin*'de yazılan bir makale... "Altın Ordu" makalesi... Ruhumda bir güneş gibi, bir deniz gibi parlayıp dalgalanıp duruyor. Yazıldığı gün birkaç kere okuduğum bu makaleyi o günden sonra –artık yetişir; beni işten alıkoymasın, diye– okumadım... Okumadım ama, kâğıttan okumadım. Yoksa ruhumdaki levha hep gözümde. Denizi gördükten sonra çöle giden kimseye olan bana da oldu... Parıltılar, dalgalar gözümden bir türlü kaybolmuyor... Tatlı sesler, dalga sesleri kulağımı okşuyor.

Birkaç gece bu hatıra ile kendimi tutamadım. Dam altından uğrayıp göklere daldım, ihtişamlı yıldızları, azametli burçları temaşa ettim. Ne bileyim, hep o Altın Ordu'yu gökte yürüyor, gördüm... Hep o makaleyi gökte okudum.

Makalenin bana tesiri üzerine sözü uzatmayayım. Bu acaba herkese de bu tesiri yaptı mı? Benim teessüfle anladığıma göre yapmadı... Böyle bir tesir değil, âdeta bir tesir bile yapmadı. Buna kimseler aldırmadı. Belki de bunu pek az kimseler okudu. Yazık hâlâ Türklük duygusu uykuda... Duymuyoruz, anlamıyoruz...

Allah aşkına kıymetimizi bilelim. Türklük... O ayağıyla yerleri sarsan, bayrağıyla gökleri tutan taşkın alay. İlk yürüyüşüyle illere şan, gövdelere can vermiştir. Bugünkü cemiyetler, devletler, bugünkü beşeriyet, medeniyet hep o anadan doğmuştur. Bugünkü ruh, bugünkü hayat hep o pınardan fışkırmıştır.

O büyük ocak, yalnız birkaç oymak yetiştirip ondan sonra kısır kısır oturmamıştır. Evet, biz Osmanlı Türkleri cihangirlere yakışır bir iş yaptık... Küçük bir aşiretten muazzam bir devlet çıkardık. Bunu cihan teslim eder. Fakat iş bundan ibaret değil. Yine cihanın teslim edeceği, teslim etmeye yaklaştığı bir hakikat daha var: Bugünkü cihanı da biz ana Türkler doğurduk. Cihana milletler verdik, cihana devletler dağıttık. Şu büyük hakikate bugünkü küçük tarih, vahşilik, ürkütücülük nazarıyla baksa da, hakikat bundan ziyade örtülü kalmaya tahammül etmeyecek görünür. Müsteşriklerin Türklük şubesiyle uğraşanları bu perdenin bir ucunu kaldırdılar bile, uzaklarda geziyorlar, derinleri kazıyorlar. Bakalım, bizim hukukumuzu teyid etmek için kumlar altından daha ne hüccetler çıkacak?

Hal böyle iken, biz daha ne vakitlere kadar kendimizi yerlerde göreceğiz? Türklük, adam sen de! Türkçe, adam sen de! diyeceğiz?

Türklük, milletlere ana olmuş. Bir ulus (millet) iken, Türkçe lisanlara ana olmuş, bir lisan olamaz mı? Bir Arnavut Âdem babanın Arnavut olduğunu iddia etmiş, diye bir latife söylerler. Bunu bilmeyiz... Fakat biz çıkıp da "Âdem babamız, Türklerle beraber bütün dünyanın babası ise de, 'Âdem' adı Türkçedir... Delili de 'âdem'in aslı 'atam' olmasıdır"[94], desek gülünç mü oluruz? Hayır, insaf sahibi müdekkikler bize gülmezler, bizi gülünç bulmazlar. Çünkü "Âdem" kelimesini hiçbir dil, hatta Arapça uzak uzak tevillere düşmeden kendine mal edememiştir. Türkçe ise bunu kendine mal etmek için uzun yorgunluğa muhtaç değil... Hemen de bir iddia, bir istida kâfi... Türkçede "ata" babadır, "atam" babam demektir. Şu kadar var ki kelime Türkçe bu yazı ile yazılmadan evvel başka yazılarla yazıldığı, başka yazılı lisanlara girdiği için siması azıcık değişmiştir. Gayretim tuhafça mı? Olsun... Ben bunu bir Âdemzâdelik sayarım.

Artık kendimizi bilelim. "Türk, geri bir millettir, Türkçe kaba bir dildir", demeyelim. Bunun hayatına, sıhhatine, istikbâline çalışalım. Yoksa bunlardaki kabiliyeti ve makbuliyeti de başkaları görür ve gösterirler... Bu hizmeti de başkaları yaparlar. Fakat biz o zaman alnımızı açıp ortada gezemeyiz... Sıkılmaktan sıçan deliklerine sokuluruz.

Bu hakikatleri, bu hakları gözönüne getirdikçe gayretle, hasretle cayır cayır yanıyorum... Hem de kuru otlar gibi cansız cansız değil, yaş ve yeşil çayırlar gibi canlı canlı yanıyorum. Ah ne olur... "Altın Ordu" gibi makaleler çoğalsa, birbiri ardı sıra gelse... Bunların arası ardı kesilmese, diyorum. Ah, ne olur... Türk Derneği dirilip toplanıp bize bu yolda da hizmetler etse, diyorum.

Ooh! Ümitsiz olmayalım. Hasretle özlediğimiz bu şeyler hep olacaktır. Bunları biz yapmasak bile zaman yaptıracaktır. Şu var ki beş seneye kadar olacak şey, elli

94 Bu fikir üstadımız Veled Çelebi Efendi hazretlerinden istifade edilmiştir.

sene sonralara kalacaktır. İşte yanış, yakılış bu yüzden. Küçük ağızdan büyük sözler!.. Olsun hak büyük olunca sahibinin küçüklüğüne bakılmaz. Bununla beraber, şu gayretin hamiyetli Türk gönüllerine iyi dokunan bir köşesi var ise.. Tanrı "Altın Ordu" makalesini yazan "Ahmet Hikmet"ten razı olsun.

Kaynak: Ispartalı Hakkı, "Türklük Gayreti", *Sırat-ı Müstakim*, VI/141, 14 C.evvel [1329]/5 Mayıs 1327, s. 165-66.

27

TÜRK DERNEĞİ BEYANNAMESİ

Osmanlıların berat-ı hürriyet ve ittihadı olan Kanun-ı Esasî'nin on altıncı maddesinde "tebaa-i Osmaniye'nin terbiyesi bir siyak-ı ittihad ve intizam üzerinde olmak için iktiza eden esbâba teşebbüs olunacak" ve on sekizinci maddesinde "tebaa-i Osmaniye'nin hidemât-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmîsi olan Türkçe'yi bilmeleri şarttır" deniliyor.

Bir milletin saadeti, kâffe-i efradını aynı tarîk-i tekâmüle sevkle kendilerinde müşterek ve mukaddes bir vatanperverlik duygusu uyandırmak, aralarında dostluk hissini artırmak ve kimsenin kimseye tahakkümüne imkân bırakmamak ile artacağı cihetle birinci maddenin ehemmiyeti zâhirdir.

İnsanların birbirini sevmesi; onların konuşup görüşmeleriyle artıp kökleşeceğinden bütün Osmanlı unsurlarını birbirlerine sağlam bir kardaşlık urganıyla bağlamak için aralarında konuşmaya yarar vasıtanın birleştirilmiş olması yani müşterek bir lisan bulunması iktiza eder. Gerçi millet-i Osmaniye; nesepleriyle, fezâil-i kavmiyeleriyle bihakkın iftihar eden birçok unsurlardan mürekkep ise de vücud-ı mülk-i Osmanî'nin eczâ vü efradını birbirine yaklaştırıp birleştirmek hususunda en müessir bir "kuvve-i lusûkıye"[95] *(cohésion)* olan Türklerin meydana koydukları

95 [*Türk Derneği* mecmuasının ikinci sayısında hata-savab cedvelinde bu şekilde düzeltilmiştir. Haz.]

Osmanlı Türkçe'sinin bütün Osmanlılar arasında konuşmaya ve müdavele-i efkâra vasıta olması lazım geleceğini o anâsırın kâffesi tasdik ve itiraf ederler. Zaten ikinci madde-i kanuniye bu lüzumu açıkça göstermektedir.

Saadet-i milliyemizi esaslı surette câmi olan şu iki maddeyi mevki-i tatbike koymak için: lisanları ayrı fakat gönülleri ve duyguları beraber olan Osmanlı anâsırını aynı maksad-ı mukaddes üzere yetiştirmek ve kâffesini –anadillerinde serbest bırakmakla beraber– aynı lisan-ı millî ile yani Türkçe ile müdavele-i efkâra sevk etmek lazım geliyor. Ancak Türkçe esaslı ve kolay kaideler ile müdevven eski bir lisan-ı edebî olduğu halde lisanın bu sevimli mahiyeti bu zamana kadar pek de nazar-ı dikkate alınmamış bulunduğundan herkeste "Türkçe'yi öğrenmek güçtür" zehabı hasıl olmuştur. Bu zehab; dünyanın en güzel lisanlarından olan Türkçe'den uzaklaşmaya sebep olmuştur.

Meşrutiyet saadetine nail olan ve hakimiyet-i milliyelerini elde eden bütün Osmanlılar terekküb ettikleri anâsırın birleşmesini ve menâfi-i müşterekesini teyid ve istihsal için şahsi teşebbüslerini meydana koyabilecek bir meziyetin erbabı olduklarından bundan sonra milliyeten icap eden kâffe-i teşebbüsâtta Türk lisanı üzere müdavele-i efkâr ve müşâfehe edeceklerdir. Bunun için birinci derecede Türkçe tahsilindeki güçlüğe dair umumun zehabını düzeltmek lazım geliyor ki bu da lisanın mahiyetini meydana koymakla hasıl olur.

Bir lisanın mahiyetini meydana koymak için o lisanla ilk konuşulduğundan itibaren onun bugüne kadar geçirdiği tadilat devirlerini araştırmak iktiza eder. Bu ise mühim bir teşebbüstür. Bir şahıs o teşebbüsün icap ettiği vezâifi ifaya muktedir olamaz. Arkadaşa, yardıma ihtiyaç vardır. İşte bu mühim teşebbüsü ifa etmek üzere "Türk Derneği" adlı cemiyet teessüs etmiştir.

Derneğin esas teşebbüsâtını mutazammın olan ve nizamnamesini bir dereceye kadar müfessir bulunan aşağıdaki maddeler maksadı daha ziyade izah eder:

(...)[96]

96 [Burada tekrar verilen Türk Derneği Nizamnamesi'ndeki maddeler için bu kitabın sonundaki Ek 1'e bakılabilir. Haz.]

28

TÜRKLÜK VE TÜRKLER

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

Türklük düşünülüyor! – Siyonistlerin bulduğu çare – Türk mütefekkir ve mütenevvirlerinin lâkaydlığı – Vaziyet-i hâzıra – Tehlike ve çareleri

Şu günlerde yine Türklüğü, Türkleri der-hâtır edenler görülmeye başladı. Zaten iştigal edecek mesâil kalmadığı veyahut kalmadı farz edildiği zamanlarda bu mesele-i mühimme ile iştigal edilmeye başlandığı birkaç defalar görülmüş idi.

Lâkin Osmanlılığın temeli ve şerîta-i devamı olan Türklük hakkında sebatlı ve devamlı neşriyat için matbuatımızın sütunlarında yer yok. Bu unsura şöylece bir cemile veyahut geçici bir nasihat olmak üzere beş on söz yazılıp geçiliyor. Bu kabîl naşriyat olsa olsa, anâsır-ı Osmaniye'nin en hamûl ve fedakârı olan Türklerin ne derecelerde bedbaht ve muhtac-ı ıslah olduğunu ara sıra ilân demek olur.

Halbuki Türklüğü ve Türkleri düşünmek, bu vatanın ve bütün anâsır-ı Osmaniye'nin selameti nokta-i nazarıyla, herkes için derece-i vücûbdadır.

Birçok makalâtımızla enzâr-ı tedkike koymuştuk ki; Türkler, Osmanlılığın temeli ve anâsır-ı Osmaniye arasında "hatt-ı vâsıl/hatt-ı ittihad"dır. Bu unsur ne derece kuvvetli ve mütenevvir, faal ve müteşebbis olursa, vazifesini o derece mükemmelen ifa eder. Bu vazifenin mükemmelen icrası ise her unsurun hassaten ve

Osmanlılığın umumen bâis-i menfaat ve saadeti olur. Türklerin şu vaziyetleri ve ifasına mecbur oldukları hizmetler nokta-i nazarıyla bakılınca, Türklüğün çare-i tekâmül ve salâhını düşünmenin, bir hiss-i milliyetperestîden ziyade bir fikr-i kerîm-i vatanperverî olduğuna şüphe kalmaz.

Yukarıda dediğimiz gibi şu günlerde yine Türklük ve Türkler hakkında, sütun-ı matbuatta makaleler görülmeye başladı. Bunların birtakımı temanniyâttan, vehâmeti teşrîhten ibaret. Halbuki karşı rüfekamızdan birisi, "Anadolu Ahalisi" nam-ı müstearı altında Türklerin inhitâtını teşrihle beraber bu inhitâta çare olarak Anadolu'ya "Yahudi muhacirlerinin celb ve iskânı"nı buluyor!

Bu çare, öteden beri siyonistlerin her derdimize bulduğu çareler kabîlindendir. Siyonistlere göre yalnız, Türklerin değil, bütün Osmanlıların çare-i saadeti, uzun lafın kısası, şunlardır.

1. Heyet-i Vükelâ'yı siyonistlere müsait zevâttan yapmak,
2. Mebusları siyonistlere müsait zevâttan intihab etmek,
3. İktisadiyât, istikrazâtta siyonistlere müracaat eylemek,
4. Sekiz on milyon müteferrik Yahudi'yi Türkiya'ya celb ile kudsî bir memleket-i mümtâze şeklinde onlara vermek!

Bu teklifât, evvelemirde çocukça, aptalca şeyler zannedilir. Lâkin iş öyle değildir. Her hususta hakikati söylemek lazım değil mi? Yahudiler, sebat ve bir fikri takip hususunda her millete fâiktirler. Üç yüz sene evvel, Avrupa'da o Hıristiyanlık, Yahudilerin malını müsâdere ediyor, kendilerini ateşlere yakıyordu. Bugün ise, yine o Hıristiyanlar, Yahudilerin bilcümle efkâr-ı hikemiye, siyasiye ve ictimâiyelerini kabul etmiş ve bir kısmı Hıristiyanlığa ilân-ı harb eylemiş bulunuyor.

Binâberin bu makalemizde biz; siyonistlerin Türkiya'da vesâit ve mümessili var mı, yok mu? Ve şimdiye kadar ne yapmaya muvaffak oldular? Bundan bahsetmeyeceğiz, yalnız siyonist refikimizin şu bulduğu çareden Türklere ait bir cihet olmadığını söylemekle iktifâ ediyoruz.

Türk mütefekkir ve mütenevvirleri, kendi unsurlarına karşı vazifelerini hakkıyla yapmıyorlar. Türklerle anâsır-ı sâirenin ve bilhassa Araplar ve Arnavutların arasını açacak ve hiç kimse için bir faidesi melhûz olmayan neşriyattan sarf-ı nazar edilecek olursa, Türklüğün i'lâ ve ıslahı maksadıyla yapılan ve yazılan şeyler hiç denilecek kadar azalır.

Türk unsuruna mensup genç muharrirler, anlaşılmaz eş'âr veyahut hiçbir ihtiyaca mütekabil olmayan âsâr neşriyle müştegıl. Bir taraftan terakkî ve tekâmül diye bağırılıyor, diğer taraftan ise Türk unsurunun ihtiyacâtıyla hiçbir münasebeti olmayan ve nihayet beş on zevkperest dimağa hizmet edebilecek âsâr neşriyle iktifâ ediliyor.

Henüz muntazam bir usûl-i kıraata, en ibtidaî kitaplara, bir usûl-i tedrise mâlik olmayan zavallı Türk kitlesine, tenevvür etmiş olmak iddiasında bulunan evlatları, Fransızcadan heman harfiyyen tercüme edilmiş sembolik şiirler, anlaşılmaz felsefeler, samimiyet-i milliyeyi tenfîr ve cerîhadâr edecek eserler takdim ediyor! Bu, açlıktan ölen bir a[da]ma, bir lokma ekmek verecek yerde, gazel okumak kadar garip ve bî-mânadır.

Hâsılı Türk mütefekkirleri, Türklüğü düşünmüyor. Tabiîdir ki hatıra geldikçe bir kelime-i teessüf ve terahhüm sarf etmek, ifâ-yı vazife demek olmaz. Bu lâkaydlık, yalnız Türk mütenevvirlerine değil, bütün Türklere hastır. Dünyada kendi selâmeti için hiçbir şey yapmayan bir unsur varsa, o da Türk unsurudur. Anâsır-ı sâire-i Osmaniye'den herbiri, üç senedir, süllem-i tekâmülde işgal ettiği mevki ve vaziyet nisbetinde eser-i salah ve terakkî gösterdi. Yalnız Türkler, terakkî diye feryat etmelerine rağmen, heman hiçbir şeye muvaffak olmadı. Bu kabahat Türklerin değil, Türklüğü şahrâh-ı terakkîde yürütmenin yolunu bulmayanların, yani Türk mütefekkir ve mütenevvirlerinindir.

*

Türklerin bugünkü vaziyeti, artık daha ciddi düşünmelerini ve hele yanız düşünmekle de kalmayarak faaliyet ve teşebbüse girişmelerini mûcib olacak, icap edecek derecededir. Türkler, hiçbir vakit hükûmet-i merkeziyenin idaresini işkâle kalkışmamışlar ve kalkışmayacaklardır. Tekâlîfin olsun, icabât-ı temşiyetin olsun, en büyük yükünü Türkler taşıyordu. Yine Türkler taşımaktadır.

Birkaç asırdan beri Türklerin tevellüdât ve vefeyâtı ancak tekâbül edebilmekte idi. Her unsur, fena bir idareye, umumi bir sefalete rağmen nüfusça artmışken Türklerde tedennî görülmüştür. Türkler, mütemadiyen ihtilâlât teskininde, gâh Yemen çöllerinde, gâh Tuna boylarında sürünmekte vakit geçirerek tekâmülât-ı fikriye ve iktisadiyesi için hiçbir şey yapamadı, millet-i hâkime addedildiği zamanlar bile, Türklükten çıkmış bir gasb ü sefahet sürüsü istisna edilince Türklerin payına düşen meşakkat ve sefalet idi. Bu zavallı unsura, bu kadarı yetişmiyormuş gibi, maraz-ı zevk ü sefahet de musallat oldu. İşret ve sefahet, bu metîn unsuru sarstı. Yalnız Türklerle meskûn olan yerlerde en müthiş bir illet de ilel-i ahlâkiyenin yardımcısı oldu. Fakr u sefalet, ayş u işret, gaflet ve cehalet: İşte bugün muhterem Türk unsurunun ekseriyet-i efrâdı itibariyle yadigâr-ı menhûs-ı mazi olan vaziyeti. Acaba şu hal-i müessifin karşısında şöyle bakıp kalmalı mıyız? Bunun çaresi yok mudur?

Dünyada, mümkün olan umûr içinde ıslahı, çaresi olmayan ahvâl tasavvur edilemez. Türkler kadar telkinât-ı hayr-hâhâneyi hüsn-i kabul eden insan yoktur. Bugünkü ahvâlden Türklere zerre kadarcık bile bir hisse-i mesuliyet ayırmak gayr-i mümkündür. Türkler, öteden beri gerden-i inkıyâdlarını dest-i idaresine teslim

ettikleri rehberânın kurban-ı gadr u hıyaneti olmuşlardır. Bütün mesuliyet, sâik ve rehberlerdedir. Lâkin mademki bu bir hakikat-i müsellemedir, artık bundan sonra Türkler de kendi unsurlarına hassaten ait kalan umûru kendi mevcudiyetinden, kendi efrâdından beklemelidir. Bunun aksi, mazeret kabul etmez bir safdillik olur.

Türkler, Osmanlı nam-ı muhtereminin câmiiyyet-i mânasına riayet etmelidirler. Diğer anâsır arasında başka türlü düşünenlerin mevcudiyeti, Türkler için imtisâle şayân olamaz. Lâkin bu riayeti "Türklükten istifa, Türklüğe karşı lâkaydlık" derecesine getirirlerse, hususâtından istifa etmeyen anâsır-ı sâirenin mağlub-ı terakkiyât ve tekâmülâtı olacakları, sefil ve fakir kalacakları ve nihayet muzmahil düşecekleri muhakkaktır.

Türkler, tarihin verdiği hak ve vaziyet icabı olarak değil yalnız anâsır-ı Osmaniye'ye hatta bütün Müslümanlara hizmet etmekle mükelleftirler. Bu vazifeden istiğna ettiği gün, Türklük ölmüş sayılır. Lâkin bu vazifeyi ifa için Türklerin sefalet-i maddiye ve mâneviyeden kurtulması lüzumu aşikâr değil midir?

Türklü[ğün] bugünkü hali, Türk gençlerini, Türk mütefekkirlerini ifâ-yı vazifeye davet ediyor. Bu davet, hamd olsun ki, gençler tarafından işitiliyor. Yüzlerle darulfünûn ve mekâtib-i âliye talebesine vekâlet eden bir heyet idaremize müracaatla bizi, siyaset ve şahsiyât fikirlerinden arî ve sırf ihtiyacât-ı irfâniye-i milliye ile müştegıl bir cemiyet-i mesâi teşkiline davet etti. Bu davet bizim için şayân-ı tebcil ve takdirdir. Biz de bu heyetin teklifi veçhile Türkçe şiirler nâzım-ı muhteremi Mehmed Emin Beý, darulfünûn mullamîn-i muhteremesinden Hikmet, Agayef ve Türk mütefekkirlerinden Akçura Beylere ve daha bazı ihvân-ı kirâmımıza müracaat ettik. Kıraat ve kitabeti teshîl, mektepleri teksîr, müfid kitapları tedarik ve Türkleri kendi kendilerine, kendi maariflerini i'lâyâ davet gibi âmâl-i azizeyi havî bir nizamname tertibine çalışılacaktır.

Kaldı ki bu kadar büyük ve muhterem bir iş, inhisâr ve kayd götürmez. Bu işe yalnız falan ve filan değil bütün Türk mütenevvirleri çalışmalıdır.

Bu maksad-ı muazzeze ait muharrerâtı kemâl-i minnet ve teşekkürle kabul ve icap edenlerini neşre hazırız. Şifahen görüşmek ve konuşmak isteyen zevât, her Cuma ve Pazar günleri *Hikmet* idarehanesin[i] teşrif edebilirler. Bu teşebbüsün mazhar-ı hayat ve muvaffakiyet olmasını temenni ile mütefekkirîn-i ümmetin muâvenet ve irşadâtına intizar eyliyoruz.

Kaynak: Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, "Türklük ve Türkler", *Hikmet*, 11 C.ahir 1329/26 Mayıs 1327, s. 1-2.

29

MİLLET - MİLLİYET

Mehmed Fahreddin

Yeryüzünde yaşayan insanları vahdet-i ictimaiyeden men ederek binlerce gruplara ayıran, herbirine bir mahiyet-i hususiye tayin eden kimdir? O ne kuvve-i kahiredir ki bir esastan binlerce fürû' ayırmış? İşte lisan-ı hakikat bu kuvvete kanun-ı fıtrat namını veriyor ki bütün ukûl-i maddiyenin tevsimât ve tabirâtına rağmen en doğrusu da budur. Bu kanunun sahibi bir şevket-i ezeliye, bir saltanat-ı sermediyedir.

Bütün mevcudat bu ezelî ve sermedî saltanatın hükm-i lâ-yetegayyerine gerdenzâde-i teslimiyet olmaya mecburdur. Buna zerre kadar itaatsizlik mutasavver değildir. Kanun-ı fıtrata isyana yeltenmek bu saltanat-ı ezeliyenin mülkünden harice çıkmaya kalkışmaktır, ki gülünç olmaktan ziyade acınmaya layıktır.

Bu bir tefrî'-i bedi', bu bir taksim-i hakîmdir. İnsanlar için vahdet-i ictimaiye farz edelim, bu mümkün mü? Elbette değil! Bunun imkânını farz ettiğimiz dakikada vicdanımızdan bir sadanın sâmiamıza yükseldiğini işitiriz. Bu seda: "İntizam-ı hayata veda...!"dan ibarettir. Görülüyor, ki her milleti teşkil eden, bir vahdet-i milliye vücuda getiren evvela nesil ile ahlâktır; ikinci derecede hayatın –lâ-yenkatı' teceddüd ederek günde bin şekle giren- menâfidir. Fakat dikkat olunursa bu ikincisi –daima– birincisinin mahkum-ı hayat u kudretidir. Neslin ruhu ise ahlâkıdır. Şu halde asl-ı milliyetin ahlâk olduğu tezahür eder.

Bugün Şarkın Garba karşı iftihar edebilecek bir meziyeti varsa o da fazilet-i ahlâkıdır. O ruh-ı ulviyettir, ki Şarkın ufukları üzerinde bir güneş gibi dırahşan

oluyor; bu güneşin Garba doğru uzanan hıyâtu'ş-şuâı oralardaki erbâb-ı basiretin gözlerini kamaştırıyor. "Şarkın bu hurşid-i medeniyeti ufûl etmesin, çünkü bu fâci'-i ufûl bizi dehşetli bir karanlık içinde bırakacak!" dedirtiyor. Artık bu kadar şanlı, bu derece fahr-âver bir tekrîm ve tebcîl bizim kalplerimizi hiss-i şükran u mahmedetle tehyîc ve raksân etmelidir!

Bu azametli ruhu bize nefh eden nedir? İslâmiyet'tir. Bu feyz-i ezel değil midir ki iki yüz elli seneden beri yuvarlanmakta olduğumuz inhitat ve inkıraz uçurumları üzerinde bizi tutuyor. Kuva-yı maddiye namına elimizde –heman da– bir şey yok iken, hayat-ı milliye ve medeniyemizi muhafaza edecek levâzım ve ihtiyacâtı öz ellerimizle teminden aciz iken yine bizi yaşatıyor.

İngiliz meşahîr-i seyyahîninden olup geçen sene vefat eden Stanley diyor, ki:

"Türklerin iki yüz elli seneden beri başlarına gelen mesâibin şiddet ve dehşetiyle yine mevcudiyetlerini muhafaza etmelerine hayret etmemek mümkün değildir. İnsan nasıl hayret etmez, ki Şark ve Garbı iki şehîr-i cihangirânesine almış olan Roma gibi kaviyyü'ş-şekîme bir devlet Osmanlıların başına gelen mesâibin onda birine tahammül edemedi de mahv oldu gitti. Ben, düşünüyorum: Türkleri yaşatan kuvvet nedir? Bunlar beka-yı hayatlarına çalışmıyorlar, hariçten de bir dest-i himayet kendilerine uzanmıyor. Bilâkis her gün eyâdî-i muhribe çoğalıyor. Mebnâ-yı istiklâllerine müthiş darbeler indiriyorlar. O halde Osmanlılığı yaşatan kuvvetin İslâmiyet olduğunu bizzarur[e] kabul etmek lazım gelmez mi? Ben, bundan başka hiçbir sebep bulamıyorum. Bulan varsa söylesin."

Din-i celil-i İslâm'ın ne feyyaz bir bahr-i bî-payan-ı hakikat olduğuna delil mi ister? Kâfi değil midir ki bugün aynı mezhebe mensup iki ırk kavmiyetlerini diyanetlerine tercih ediyor. Bir Bulgar bir Rum kilisesine; bir Rum bir Bulgar mabedine girmiyor. Bir Sırp'a Bulgarlık teklif ederseniz ona hakaret etmiş oluyorsunuz. Bir Bulgar'a da öyle...!

Halbuki Arap, Türk, Kürt, Arnavut, Çerkez ilh. cami-i şerif kapısında libas-ı kavmiyetlerini çıkarıp herbiri İslâmiyet'in birer ruh-ı mücessemi olmak üzere giriyorlar. Yekdiğerini kardaş tanıyorlar. İşte İslâmiyet bütün ihtisasât ve ihtirasât-ı unsuriyeyi dağıtıp parçalayarak tâ ruha kadar nüfuz ve onu kendine teshîr ediyor. Bu kudret-i mutlakasıdır ki Osmanlılık sayesinde yaşıyor. Hakikat bu kadar vâzıh iken buna karşı nasıl göz yumulur? Bunu nasıl oluyor da hiç de anlayamıyoruz?

Ahlâk-ı diniye ve milliyemizi bütün sevda-yı ruhumuzla tebcîl etmeliyiz. Terakkî edeceğiz diye milletimizin mahiyetini bir ecnebi mahiyet-i milliyesiyle mübadele etmemeliyiz. Bir Fransız'a "Hangi milliyeti seversiniz?" diye sorarsanız alacağınız cevap "Fransızlığı severim! Bütün mevcudiyetimle onu takdis eder, onunla bütün milletlere karşı fahr eylerim!" olur değil mi? Peki Fransız milliyetini teşkil eden, ona bir mahiyet-i mahsusa veren nedir? Irk ile ahlâk-ı milliyesi değil mi? İslâmiyet'i

kabul eden bir Fransız'a da sorunuz! Bakalım ne der "Ben İslâmiyet'in ezelî ve ebedî bir din-i hak olduğunu anladığım dakikada Fransızlığa, ırkıyla, ahlâkıyla veda ettim. Artık ben bir Fransız değil, bir müminim. Çünkü Fransız kalmak için onun mezhebini, ahlâkını, âdâtını kabul etmek lazım gelir, ben ise ne o mezheple, o ahlâkla ne de o adâtla hiçbir münasebetim kalmadı. Binaenaleyh –tekrar ederim, ki– artık bir Fransız değil bir müminim!"

Terakkî hayat-ı milliyeye mütevakkıftır. O hayat ise ahlâktır. Ya sonra nasıl oluyor da mürebbîlik namıyla bir Fransız gelsin de bir Osmanlı evladını terbiye etsin? Yoksa bizim terbiye-i milliyemizin nazariyatı Paris'te mi okunuyor?

Eyvah bu baziçede bizler yine yandık!
Zira, ki ziyan ortada bilmem ne kazandık?

Son söz: Ahlâk-ı diniye ve milliyemizi takdîs ve evlatlarımızın vicdanlarına, ruhlarına onu telkîh edelim yoksa...!

Kaynak: Mehmed Fahreddin, "Millet-Milliyet", *Hikmet*, 11 C.ahir 1329/26 Mayıs 1327, s. 3-4.

30

TÜRKLÜK ARAPLIK MESELESİ VAR MI YOK MU!..

Abdülgani Seni [Yurtman]

Beyrut, 16 Haziran [1]327

Rivayât-ı tarihiyeye, vekâyi ve hadisât-ı sâlife-i beşeriyenin menâbi' ve müvellidâtına nenazarla bakılmak lazım geleceğini, hakâyıkına vüsûl için ne tarafından tetkikine, taharrîsine başlamak icap edeceğini –daha işe girişmeden– layıkıyla tayin lüzumunu insana kendi tecâribi kadar hiçbir şey ihtar edemiyor... İşte ben de kavânin-i ictimaiyenin gösterdiği tarîk üzre ve fakat mutlaka kanaat-i tecrübiyeme müsteniden düşünmek, düşündüklerimi yazmak, yazarken o tecâribimin emsilesiyle tenvîr-i müddeayât etmek istiyorum.

Şu "kanaat-i tecrübiye" keyfiyetine diğer mevâzı' dolayısıyla bazı itiraz edenlere rast geldim; bunların hülasa-i rivayâtı şu oluyor:

— Bir insan, bir müdekkik bulunduğu yerde bazı insanlarla görüşür, onlardan bazı şeyler öğrenmiş olabilir... Lâkin bu bazı şeyler, oradaki hakâyık-ı külliyenin âyine-i in'ikâsı olamaz... Bir hakikat-i kat'iyeyi tamamiyle anlamış, mahiyetiyle anlatmış olabilmek için o muhitin her haline ale't-tafsil muttali olmak icap eder!...

Evet, mücelledât-ı dahûmeden müteşekkil umum beşeriyetin kavânîn-i tabiatını câmi' bir "ilm-i hikmet-i ictimaiye" yazmak isteyen bir mütahassıs hakkında bu mütalaa varittir... Ancak bir mevzu-i muayyen ve müstakil hakkında serdedilecek

mütalaâta esas olmak için muktezi şerâitin de hususi ve muayyen olacağı tabiî değil midir?... Mesela: Bir kavm-i muayyenin raks-ı millîsi hakkında tetebbuâtta bulunacak zâtın, o kavmin fıkıh ulemâsıyla yahut basma tüccarıyla münasebât tesisine ihtiyacı olamaz ya!... Her halde raks âlemlerinin içine girmesi, onunla mütevağğil olanlarla münasebâtta bulunması iktiza eder. İşte her hâlet-i ictimaiyenin ayrıca tetkiki için bu kaideye riayet zaruridir. Yalnız o hâlet hakkında ne gibi şerâit tahtında tetebbuât icra edileceğini evvelden tayin, hakikatine tevessül için muktezi vesâitin kâffesine müracaat bir lazime olur. Onun içindir ki nazarımda "kanaat-i tecrübiye"nin –bilhassa hadisât-ı ictimaiyede– pek çok ehemmiyeti ve lüzumu vardır.

Ben derim ki: Eğer Herbert Spencer, o mücelledât-ı semîne-i ictimaiyesini Londra'da dört duvar arasında vücuda getirmiş ise kendisine "vâzı-ı ilm bir feylosof" sıfatını vermekte bilâ-tereddüt çekinir, faziletini "câmi-i ilm bir fâzıl" raddesinde bırakırım. Hiçbir vakit "işittim, okudum" kelimâtı, "gördüm, anladım" kelimâtıyla kuvvet ve katiyetçe tekabül edemez. Burada neşr-i fezâil bahsinde değiliz; bast-ı hakâik kaydındayız.

Zâirler, sâihler, müşahitler, mücerribler söylerler, yazarlar; bunların müteferrikâtını erbab-ı kemâl ü nazar cem' u telfîk ederler. Onların fazlı elbette münker değildir; diğerleriyle karıştırılamazlar.

Geçelim esas bahse: Menâbi'-i hadisât-ı ictimaiyeye vüsûl için işin neresinden başlayacağımızı tayin lazımdır; demiştim. Menâbi'-i hadisât, zannolunduğu gibi, her zaman mecarî-i tabîiyesi değildir; bazen bir müessir-i gayr-i tabiî ve arızî dahi –kasdî olarak– icra-yı tesire başlar da mahiyeten, esasen mevcut olmayan bir halin tevellüdüne, tahaddüsüne sebep olur; sonra da yani –ba'de'l-vukû– o haline bir hadise-i tabîiye neticesi nazarıyla bakılır.

Burada mevzu-i bahs edindiğim meselenin de o kabîlden olup olmadığını tetkik, müvellidât-ı hakikiyesini tayin için –dediğim gibi– an-bu'din mesmuâta değil, an-kurbin müşehedât ve tefahhusâtıma müsteniden serd-i mütalaâtta bulunacağım.

Tufûliyet ve şebâbet-i evveliye devrelerimi Suriye kıtasında geçirmiş idim. Gerçi o zaman buna dair bir şeyler görüp işitmemiştim. Haydi bunu, bu mesâile atf-ı nazar etmemiş olduğuma hamledeyim de o zamana ait hatıratımı bu hesaba ithal, o devre-i meşhudâtımı teyid-i mülahazâta ittihaz-ı misâl etmeyeyim. Ondan sonra, yani [1]307 senesinden [1]325 senesine kadar uzak bulunduğum Araplık âlemi hakkında da hiçbir şey işitmemiş olayım yahut işitsem de müeyyidât-ı hakâyıktan sayamam, zira mesmuât üzerine bina-yı hükm etmek ist[em]iyorum.

Ben "Türklük–Araplık" terkibini ilân-ı Meşrutiyetten evvel suret-i ciddiyede işitmemiştim; kim bilir belki vardı da benim haberim olmuyordu!... İlk sayha-i hürriyeti müteakip *Sabah* gazetesinde muharrirlik etmeye başlamıştım; o vakit

heyâkil-i istibdada karşı neşter-i tarizât icra-yı ameliyâta başladığı esnada "İzzet el-Âbid Paşa"ya da hisse ayrılıyordu. Fakat diğer İzzet Paşalardan tefrik etmek için başına bir "Arap" sıfat-ı fârikası ilave ediliyordu; zâten devr-i Hamidî'de de o unvanla zeban-zed bulunuyordu. Arada bir fark varsa devr-i sâbıkta pek mahdut elsinede ve muhterizâne söyleniyor, devr-i lâhikta alenen ve birçok evsâf-ı hasîseye terdifen sahâif-i matbuatta neşr ü ta'dad ediliyordu.

İzzet Paşa'ya izafe edilen bu "Arap" kelimesi evlad-ı Arapça hoşa gitmedi; gazete idarelerine protestolar yağdı. Vâkıa o yazıları yazanların bu sıfatın izafesiyle Araplığa ait bir fikr-i mahsusları yoktu; bunu yeniden de ihdas etmiş değillerdi lâkin nazar-ı halkta mezmûm, seyyiât ile meşhur olan bir şahsın hüviyetini tefhîm için bir kavm-i muhteremin unvan-ı mevcudiyetini istimal, o kavim evladının câlib-i hiddeti olduğundan, bu suretle tayin-i hüvviyet fikrinden derhal vazgeçildi ve bu rücû ile maksûd-ı aslîde cinsiyet meselesi bulunmadığı fiilen gösterildi.

Devr-i sâbıkta Abdülhamid'in "bilâ-tefrik-i cins ü mezheb" politikasına olan riayeti hepimizce malum ve müsellemdir; şu kadar ki tarz-ı tatbiki başka bir yolda idi. Onun Ebulhüdaları, Şeyh Zâfirleri, Matranları, Melhameleri, unsur-ı Arabı; Kostakileri, Corcileri..., Rumları; Agobları, Mikailleri, Ohannesleri, Ermenileri; hatta Abrahamları, Musevileri, tatyîb fikriyle idi; fedakârlıklarına güvendiği Arnavutlara da başka suretle müteveccih idi; hülasa anâsır-ı Osmani'yenin cümlesini, Kürd'ünü, Laz'ını, Sırp'ını, Bulgar'ını da unutmuyor, hepsine ayrı ayrı hususi iltifat ayırıyordu. Artık bundan herkes memnun muydu, anlaşılamıyordu; çünkü hiçbiri ağzını açıp bu zeminde bir şey söylemiyor, söyleyemiyordu; zâhiren herkes memnun gibi görünüyor, fakat kimsenin unsuriyet ve kavmiyet namına bir şey söylemeye vakti yoktu ki... Herkes "sâye-i şahânede mütena'im", herkes "sâye-i veliyy-i nimet-i bî-minnette" memnun ve müstefid idi. Meydanda bir çoban ile sürüsünden başka bir şey yoktu...

Evet, itiraf edelim 9 Temmuz akşamına kadar bu böyle idi, kalplerinde hararet-i hamiyyet galeyan, nar-ı mahabbet-i vataniye feveran edenler bile bu ateşlerini remâd-ı sabr ü tahammül ile örterek zâhiren beşûş ve handân görünmeye, "sâye"cilere fiilen ve kavlen iştirak etmeseler de işi sükutla geçiştirmeye mecbur idi... Bu böyle değil miydi?...

*

Tabiî burada devrin mukayesesine girişmeyeceğim; yalnız o hâletle bu hâlet arasındaki farklardan "unsuriyet" ve "kavmiyet" noktasına ait olan kısmıyla iktifa edeceğim. Evet efendim! O devirde Araplık, Türklük ne hakikaten, ne de lafzen mevcut idi... Milliyet namına söylemek, hatta düşünmek memnû olunca artık "ekseriyet-i müsta'idde", "şahsiyet" ve "ferdiyet" namına hareket, o noktadan takib-i emel ü menfaat etmeye başlar. Öyle idi de.

Fecr-i hürriyet ve meşrutiyetin infilâkıyla zu'amâ-i efkâr, milliyet nazariyâtını ortaya atmaya, o havalardan çalmaya başladılar... Bence pek acele ettiler; halka-i tedrislerini teşkil eden sâmiîni karşılarında her nevi telkinât-ı hakâik-cûyâneye müstaid dimağlardan mürekkeb zannettiler. Tarih-i Osmanî'nin mühim safahâtını imlâ eden "Karaman"zâdeler tebaasının şu câmia-i Osmaniyet'e ne kadar batî bir halde iltifat edebildiklerini, sonra da asırlarca idaremizde kalıp da mağlubiyet neticesi elimizden çıkan yerler halkının hükûmet-i cedîdelerine –muntazam ve âdil de olsa– ısınamamasından dolayı mâ-melekini satarak, ecdadının kabirleri üzerine basarak ihtiyar-ı muhaceret, eski hükûmetlerinin zîr-i cenah-ı übüvvet ve himayetine iltica ve taleb-i vahdet eylediklerini nazar-ı dikkate almak, Abdülhamid'e de –dünyayı dolduran mezâlimine karşı yine– "halifetullah, emirü'l-mü'minin, padişah-ı mutâ'" nazarıyla bakmış ve bu itikadına, bürûz-ı nur-ı hürriyete, zuhur-ı şems-i adalete rağmen merbut ve müncezib kalmışların herhalde kitle-i ekseriyeti teşkil ettiğini bilmek, bunları, tedricen ve alıştıra alıştıra idare-i cedîdeye yanaştırmak lazimesine dikkat etmek istemediler... Natûklar, konferansçılar, muharrirler, mide-i milletin hazmedemeyeceği et'ime-i cedîde ve gayr-i me'nûse ve fakat batîe ile pîş-i ümmete bir maide-i teceddüd kurdular....

Bu hal bana Babil'deki "tebelbül-i elsine" hurafesini ihtar etti; evveli –velev ki kopuk tel, kırık alet ile– uzaktan dinleyenlere davulvârî bir âhenkdarlık irâe olunur yahut Abdülhamid ve avanesi bunu irâeye çalışıyordu... Âhenksizlikler hep dahilde, yani aramızda kalıyordu; âdeta ağzı mühürlü bir mayi şişesi gibi dışından gören, muhteviyâtının renginden hoşlanmasa bile içindekinin kokusunu anlayamıyordu. Anlamaya çok çalışıyor, şeklinden birçok meâni çıkarıyor, lâkin bir türlü hükm-i kat'îsini veremiyordu ve:

— Belki... Acaba?!... diyordu.

Bizler, fakat hepimiz değil, fikren az çok tenevvür edenlerimiz marazımızı pek güzel biliyor, takdir ediyorduk; ah!... yalnız devayı bulamıyorduk. Belki bulmaktan da aciz idik...

Olanlar oldu, şu hal-i hâzır noktasına nasıl geldikse geldik... Ben hiçbir vakit Osmanlılığın akıbetini, Lehistan'ın son yedi senelik bakıyye-i hayat-ı ictimaiyesine kıyas etmek istemem.... Vahimem aralıkta –bazı mücbirât-ı havadisin ilcasıyla– beni o kıyasa sevk etse bile birçok muhakemâtımla, münakaşâtımla onu def ve redde çalışırım.

Bir türlü mevzuuma girişemiyorum; etrafında aykırı dolaşıyorum. Erbab-ı mütalaadan biri bu halime itiraz etse de hak veririm, çünkü zâhiren âdeta sadetten bile çıkmış bulunuyorum... Ancak bunlar hep saded-i mühimmimin mukaddemât-ı zaruriyesindendir.

Tebelbül-i elsineye uğradık; devr-i sâbıkta yavaş yavaş, gizli gizli, sakin ve hâmûş tevcih edilen noktaya şimdi seri adımlarla, hatta icap ederse süret-i rağmiyede vüsûl hırs ve arzusu ortaya atılıyor; açık söyleyeceğim: Araplar Araplıklarını, Türkler Türklüklerini, Arnavutlar Arnavutluklarını, Rumlar Rumluklarını ve ilh. evvelleri "sâye-i şahanede" kavlen ve şeklen müttehid ve yekvücut yaşamak iddiasında bulunanlar, şimdi "sâye-i hürriyet ve meşrutiyette" müfterik ve munfasıl yaşamak ve fakat aynı zamanda "halis Osmanlı hissiyatıyla!!" yaşamak arzusunu izhar etmekte, bu sahâif dolusu sözlerle yaygara koparmakta, yazılarıyla, sayhalarıyla dünyayı doldurmaktadırlar...

Bunlar kim?... Araplar mı?... Arnavutlar mı?... Halis Rum veya Ermeniler mi?... Ben bunun cevabını kolay veririm:

— Devr-i Hamidî'de Amerika'da beyni üfürülmüş, İngiltere'den geçerek, Rusya'ya uğrayarak, Bulgaristan'dan atlayarak avdet etmiş dört buçuk Ermeni gencinin istiklâl hülyasıyla ref' etmiş oldukları sayhalara onlar gibi para ile itmâ' edilmiş kaç mecnun iştirak etmişti?... Bir zamandaki umum ashab-ı fikr ü nazar o idare-i seyyieden kurtulmak hırsında idi... Biz iyi teyakkun edebiliriz ki; ciddi düşünen, menâfi-i hakikiye-i vatanı bilen, saadet-i milleti hakkıyla takdir eden erbab-ı hamiyet nokta-i câmia-i Osmaniye'ye o kadar bağlı, o kadar bağlıdır ki o rabıtayı fekk edebilecek hiçbir kuvvet mutasavver değildir. Hele halinden memnun, revâbıtından emin bir kavmin arasına bir fetîle-i işmi'zâz salıvermek kadar bir cinayet-i fezî'a olamaz; istikbal için tasvir ettiği yaldızlı rüyaların acı, elim kâbuslarını kendi gözleriyle –aklınca halini i'lâ edeceği– kavmin üzerinde görür. Onun bu sözüme şiddetli bir cevabı var; der ki:

— Sen muhakkak inkılabât-ı siyasiyenin avâmilinden bîhabersin!... Bir milletin istihsal-i saadeti için bidayetinde pek çok kurbanlar vermeli, fedakârlıklar etmelidir!...

Ben de şöyle mucîb olurum:

— Mebsutât-ı vâkıama karşı bu ithamında haklısın... Yalnız sen kıyasında pek dalgın davranıyorsun... Azizim, sen bu cemiyet-i Osmaniye inkılabâtını Fransızların, İngilizlerin, İtalyanlarınkine mi uydurmak, onlarla mı mukayese etmek fikrindesin?... Heyhat keşke o kıyasa imkân verecek esbâbın tatbikinde Selim-i Evvel tereddüte dûçar olmasaydı!...

Şu muhavere-i hayaliyem bana doğru düşünücü bir adamın gayet musîb olarak telakki ettiğim bir cümlesini ihtar etti. Devr-i sâbıkın evâhirinde Selanik vilayetinin Karaferya kazasında kaymakam bulunuyordum; o sıralarda sekene-i kazanın ekseriyetini teşkil eden Rum unsuru ile ekalliyetini terkip eden Ulah unsuru arasında dehşetli bir gerginlik, gerginlik de değil de bir adavet-i müdhişe vardı. Ulahlar Rumların feci teaddiyâtına uğramakta idi; Ulah müteayyinânından en âkil ve fatîn tanınmış bir zât bir münasebetle bana demişti ki;

— Niçin selâtîn-i Osmaniye devr-i fütühatında, daha bütün Avrupa uykuda, Hıristiyanlık âlemi zaaf ve gaflette iken memâlik-i meftûhaları ahalisini dinen tevhid, unsuren mezc ü telif etmediler?... Eğer bu devlet-i muazzamayı teşkil eden anâsır daha o vakitler hiç olmazsa dinen birleşmiş olsaydı, şimdi şu gavâil-i dahiliye ve hariciyeden masûn, gayet kavî bir halde bulunurduk... Şimdi ise heyhat; artık o zamanlar geçmiş bulunur... Bugün ittihad-ı hakiki için başka tarîkler düşünmelidir.

O zât, bu sözlerini söylediği zaman sûr-i inkılabımızın pek yakın bir zamanda nefh olunacağını bilmiyordu. Bugün onun aradığı, lüzumunu daha o zaman hissettiği ittihadın zamanı tamamiyle hulûl etmiştir, hatta eğer yine müsamahakâr ve mühmel davranırsak bu defaki tecrübelerimizin sonuncusu olacaktır; zira zayi edecek zaman-ı müddaharımız yoktur ve kalmamıştır.

*

İşte ancak bu muhtelif mukadderattan sonra mevzu-i maksuduma geçebildim; cümlenizce malum olduğunu bildiğim halde yine burada onlardan bahsedişim silsile-i efkâr ve mütalaâtıma bir âheng-i cereyan ve tevalî vermek içindi; mazur tutmanızı temennî ederim.

Beş altı aydan beri Beyrut ve Mısır gazetelerinde şiddetli bir surette sütunlar dolduran ve bilmukabele aralıkta İstanbul gazetelerinde de müsaferet eden "Araplık–Türklük" mesele-i mevzuasının esbâb-ı hudûsu acaba beyne'l-unsureyn esasen ve hafiyyen mevcut bir ihtilaf-ı efkâr-ı duşvârın, meşrutiyet müsaadâtından bilistifade ortaya çıkmış tanîn-i in'ikasâtı mıdır... Yoksa vücudu yok iken bazı ashab-ı gâyâtın bililtizam icad etmek ve efkâr-ı umumiyeyi alıştıra alıştıra zorla vücuda getirmek istedikleri bir nevzad-ı ağrâz mıdır?....

Bu hususta bir hükm-i kat'î verebilmek için acele etmeye gelmez; teennî ve basiretle, bu kavmin e'âlî ve edânîsiyle ihtilat ve münasebâtta bulunarak hâlet-i ruhiyelerini tetkik, âmâl ve temayülâtına yakından ıttıla' ile hakikat-i meseleye vukuf mümkün olur... İşte ben de öyle yapmak istedim ve yaptım. Suriye efkâr-ı umumiyesinin heman da merkez-i inkisam ve telakkisi sayılan Beyrut'a temayülât-ı umumiye-i Arabiye'nin "borsa"sı, muamelât ve münasebât-ı ictimaiye ve iktisadiyesinin umumi bankası, tevzigâhı nazarıyla bakılabilir; zira fikren, ilmen, edeben, iktisaden, ticareten, siyaseten Suriye kıtası bilâdının umumuna fâik ve mütekaddimdir.

Buradaki tabakât-ı muhtelife-i halk ile münasebât-ı müteaddide ile temasta bulundum, hâlâ da bulunuyorum; ben bunlarda Türklere karşı hiçbir fikr-i husumet ve nefret görmedim. Hissetmedim. Buna –misâl-i haricî olarak– efrâd-ı askeriyemizin bir kışlada, bir karavanadan yemek yedikleri halde kardaş gibi geçindiklerini hepimizin görmekte olduğunu söyleyebilirim.

Tabur sicillâtının vukuât hanelerine müracaat edilirse sâika-i unsuriyetle beyne'l-efrâd hudûsa gelmiş vukuât kaydına tesadüf edilmeyeceğine eminim. Evet, bir Anadolulunun Suriyeli arkadaşına:

— Arapoğlu, hey!...

diye haykırdığını görüp de mânayı-tahkir ve istih[f]af çıkarmak musîb olamaz. Zira öteden öbürünün de ona:

— Bre hemşehri!... bana bak!...

diye haykırması gayet samimâne ve biraderâne olduğu muhakkak ve kat'îdir.

Lâkin bu emsile-i nazariye ve malume ile iktifa edeceğim zannetmeyiniz. Bunlar şöylece hatırıma geldi de zikredeyim dedim; asıl istinat ettiğim misâl, fiilen hâdis ve müşâhed, tecrübeten mütehakkık ve sabit bir keyfiyettir ki bunu burada hikâye edersem artık ikinin iki ile hasıl-ı darbındaki bedâhet derecesinde bir hakikat-i ruhiye-i ictimaiye tecelli etmiş olacak; ben de –her müddeînin iddasına rağmen– davamı kazanmış, müddeâmı isbat etmiş olacağım:

Geçen Şubat ayı içinde idi; vali-i vilayetten bir tezkire aldım; bunda beni muhtelit bir komisyonun riyasetine tayin etmiş idi. Mesele; Jandarma efrâdından bazıları memleket gençlerinden dört beş kişiyi bir gece jandarma dairesinde tevkif ve darp ettikleri hakkında şikâyet vaki olduğundan keyfiyetin tahkiki lüzumundan ibaret idi. Komisyon jandarma dairesinde toplandı; tahkikata mübaşeret etti; müddeî gençleri oraya celb ve cem', ifadelerini zabt, etıbbâ-yı belediye muayenelerini, müştekiyyün-anh efrâd ile muvacehelerini icra etti...

İş tahakkuk etti; hakikaten bazı efrâd sevk-i cehaletle bu delikan[lı]ların ayaklarını darp ile şişirmiş, hatta yara bereler de peyda etmiş. Bunların hepsi nazarımda ahvâl-i âdiye ve umûr-ı basitadan idi; yalnız nasb-ı nazar-ı im'an ettiğim bir nokta vardı; onda bir hakikat-i kübra arıyordum; eğer o hakikat jandarma kumandanının kulağına îsal edilen şekilde tecelli etmiş olsaydı, kalbgâh-ı ümidime bir sehm-i inkisar saplanmış, acı, pek acı bir hakikat-i muzlime karşısında bütün âsabım titremiş olacaktı... Yüz bin hamd ve şükürler ki korktuğum hale müsadif olmadım; belki istikbâl-i Osmanî'yi takviye ve tenvir edecek, lâkin himem-i rical ile bekâsına hizmet ihtiyacında bulunan bir hâlet-i ruhiye karşısında bulundum. Meselâ esna-yı muvacehede müştekilerden birine Kıbrıslı bir Türk jandarma neferi göstererek:

— Oğlum, seni ayağından döven adam bu muydu?...

sualine cevaben:

— Hayır efendim bu değildi... Bu, kenarda yatıyordu... Beni darb eden şu Nabluslu (Arap) onbaşı, kırbaçla darb ediyordu. Öteki Surlu (yine Arap) nefer de göğsüme oturmuştu... Hatta: "Seni gidi şöyle böyle Beyrutlu!..." diye de bana hakaret ediyordu...

Bir diğerine de:

— Seni hangisi dövdü?

— Efendim beni döven buralı (Beyrutlu) filan çavuştur.

— Sen onu tanıyor muydun?...

— Hayır efendim., sonradan burada öğrendik... Zaten biz hiçbirini bilmeyiz...

— Şu Giritli sizi dövdü mü...

— Hayır efendim, o işe, karışmadı... Bilâkis sonra bize su getirdi. Ayaklarımızı içine soktu, yüzlerimizi yıkadı.

Bunun üzerine kumandana demiştim ki:

— Azizim, işin içinde size dedikleri gibi dâiye-i cinsiyet olmadığını anladınız ya!... Eğer öyle olsaydı Türkleri itham, Arapları tebriye edeceklerdi... Halbuki iş ber-aks çıktı... Hele mücerred Türkleri itham için kendi taraflarından kendi ayaklarını yaralayıp şişirecek kadar darb ettikleri hakkındaki zunûn ve efkârın şu manzara-i hakikate karşı sukût ve hubût ettiğine şüpheniz kalmadı ya!... İşte size söz götürmeyecek bir burhaan-ı celî!...

Hakikaten artık bunun aksini iddiaya imkân ve mecal kalmamıştı. Ben ise zaten aksi iddiada idim. Bu suretle müddeâm sabit oldu.

*

Meclis-i Mebusanımızın bu ictimaı sonlarında "Türkler-Araplar" namına bazı mebuslar tarafından sözler söylendi. Bu söz çok söz götürecek mahiyette olduğundan, burada onlardan bahsetmeyeceğim; yalnız Arap mebusları tarafından "Arapların hukuku" namına, milliyet karıştırmayarak (!) fakat millet zikriyle bazı müddeayât dermiyan edildi... Müddeayâtın derece-i sıhhatini, vücut ve ademini tetkik bu mevzumun haricindedir; zira o da ayrıca tetkik ve tetebbua vâbeste bir mevzu-i mühimdir. İcap ederse başkaca bir makale şeklinde yazılabilir. Benim burada tenvir etmek istediğim hakikat; meydanda "Araplık-Türklük de'âvî-i milliye ve unsuriyesinin adem-i vücudu" keyfiyetidir.

Benim için yukarıda zikrettiğim misâl vukuu pek mühim ve kıymettardır. Çünkü her nevi şaibe-i tasannu'dan âzade ervâhın in'ikasât-ı ihtisasâtıdır. Zira düşünelim ki; dâ'iye-i unsuriyetle mecbûl olanların böyle fırsatlardan istifadeyi asla ihmal etmeyecekleri Rumeli âlem-i ictimaîsinde Bulgar, Rum, Sırp hadisât-ı malumesini bilenlerce teslim olunur. Orada yapılmayan, hatıra gelmeyen, hatta kendi taraflarından îka' edilen fezâyi ve fecâyi Türk unsuruna, bilhassa hükûmet hizmetinde bulunanlara isnat edilmekte idi. Oradan ayrılalı üç sene oluyor; belki hâlâ da edilmektedir. Gazeteler yazıp duruyor; lâkin mesmuât ve mektubât[ın] benim mütalaâtıma esas teşkil edemeyeceğini yukarıda söylemiştim.

Gariptir ki madrûbîn meyanında ehl-i İslâm'dan da vardı, Hıristiyan da vardı. Bunların hiçbiri bir tavr-ı iftirakârî almadı; hakikat ve sıhhat-i ifadeden ayrılmadı. Bir zamandaki mütehakkık bir fiilin Zeyd yerine Amr'a isnadı da husul-i maksadı temin edebilirdi. Yapamadılar.

Mebuslarımızın "Arap Fırkası" namıyla bir fırka-i mahsusa bi't-teşkil Arapların hukuk ve menâfiini müdafaaya teşebbüs ettiklerini de okumuştum. "Milliyet üzerine cemiyet teşkili"nin memnuiyetini Cemiyetler Kanunu ile teyid ve takrir eden bir heyet azasının böyle bir fırka ihdâsına kıyam ile bağlayacağım diyerek dolaştırmak nev'inden bir hareketi selamet-i vatana mülayim bulmayacaklarını bildiğim için inanmak istemedim.

Hür mutedil fırkası bittabi unsur ve millet esası üzerine müteşekkil değildir.

Buranın tabakât-ı muhtelifesiyle temasta bulunduğumu söylemiştim; bu münasebâtımın muhassalasını şu yolda hülasa edebilirim:

Tabaka-i avâmda esasen "Türklük-Araplık" dâ'iyesi doğmamış; katiyyen meçhulâttandır. Tabakât-ı mutavassıta da gazetelerde bir şeyler okuyorlarsa da şimdiye kadar vücudunu görmedikleri, ismini işitmedikleri, hatta bu müddeayâtı teyid edecek ahvale de rast gelmedikleri için mebhût ve hayran bir hal-i istiğrabta bulunurlar. Tabakât-ı münevvere ise böyle bir meselenin ihdâsındaki mazarrât-ı siyasiye ve ictimaiyeyi pek güzel takdir hatta "hiçbir zaman Türklerin Arapsız, Arapların Türksüz yaşamayacakları, lâ-semehallah böyle bir hal vaki olursa Türklerden evvel Arapların istiklâl-i siyasîlerini, mevcudiyetlerini kaybedecekleri"ni sarahaten söylüyorlar.

İ'zâm edilen, lisan-ı hal-i ümmet olup olmadığı emrinde birtakım zunûna yol veren bazı neşriyat –velev ki muvakkat olsun– bir sû-i tesir icrasından hâlî kalmıyor. Bu gazeteler, nice cinayet işliyorlar, neşrettikleri efkârın derecât-ı tesirini, hasıl edeceği netâyici hiç de düşünmeye, mülahaza etmeye lüzum görmeyerek; mücerred bir şey yazmış olmak veyahut bir fikr-i mahsus tervîc etmek veyahut bir veya birkaç kişinin neşr-i âmâline alet olmak için yazıyorlar. Bizde garip bir hâlet-i ruhiye-i ictimaiye vardır; vücudu olmayan bir şeyi birisi ortaya atıversin; çok kişiler –münakaşa ve muhakemeye hacet görmeksizin– hemen gözleriyle görmüşçesine telbiyeye koyulurlar ve hiç yoktan bir meselenin meydana çıkmasına sebep olurlar. Sonra, amma neden sonra tetkik, tahkik, kâle alınacak hiçbir şeyin mevcut olmadığı anlaşılır... Anlaşılır amma az çok hafif dimağlarda bir esercik bırakmış olur; birtakımlarına;

— Acayip!... Demek bizim bilmediğimiz birtakım haller de varmış! Demek Türkler Araplara yan gözle bakıyorlarmış... Demek bizden de onları sevmeyenler varmış... Demek arada muhill-i mahabbet ve mesafât cereyanlar bulunuyormuş!

gibi vâhimeler bile gelir... Esası olmadığı, ruhu bulunmadığı halde –velev ki bilahare

kâbil-i tashih olsa da– bir müddet için yoktan var edilmiş işmi'zâzlara vücut verilmiş olur. Bu hal hatırıma o kadının muazzeb çocuğunun mel'abe-i şeytanetkârânesini getirdi; ekseriyetçe malum olduğu halde şurada zikrine luzüm gördüm:

Kadı efendiyi tanımayan bir zât ziyarete gelmiş; selamlık odasında beklerken efendinin oğlu misafirin yanına gelir, der ki:

— Pederim şimdi gelecek efendim kulağı ağırca işittiğinden konuşurken lütfen hızlı söyleyiniz.

Çocuk içeriye girip pederine de:

— Selamlığa bir misafir gelmiş... Sağırlığı var, şiddetli sesle konuşabilecektir.

Kadı efendiyle misafirin tekabülünden tanîn-endaz olan sadalara karşı hanenin sofasında çocuğun katılıncaya kadar kahkahalar koparması meşhurdur. İşte iki unsur-ı Osmanîyi de yola getirmek isteyenlerin kahkahalarına meydan vermemek hususunu en mühim vezâif-i vatanperverîden addettiğim için daha geçen sene ibtidalarından beri Selanik'te münteşir gazetelerle, İstanbul'da *Tasvir-i Efkâr*, *İkdam* gazeteleriyle, Beyrut'a geldikten sonra bura gazeteleriyle Türk vatandaşların Arap vatandaşlarını ziyareti meselesini mevzu-i bahs etmiş, umumun enzârını celbe çalışmış, şifahen de İstanbul'da Doktor Nazım, Adana'da vali Cemal, Beyrut'ta vali Nurettin Beylere söylemiş, üç aylık vali vekâletimde de Dahiliye nazırı Halil Beyefendiye yazıp bu ümniye-i vataniyenin husulü için yardım etmesini rica eylemiştim.

Mesaimin boşa çıkmadığını, bu maksadın vücuda gelmesi için Selanik'te teşebbüsâtın başladığını öğrenince milyonlar kazanmışçasına sevindim. Evet! Kardaşlıkları söz derecesini geçmeyen ihvan-ı Arabiye ve Türkiye-i Osmaniye'nin bi't-telâkî musafahâtını görmek emelimin vücuda geldiğini göreceğim. Bunu görmekle âteş-i tefrik körükçülerinin dûçar-ı hızlân u hırmân olduklarını kendilerine de, başkalarına da anlatmış olacağım.

Buraya ilâve edilecek bir nokta-i mühimme var: Ben umum Arabistan'dan mı, yoksa Arabistan'ın Suriye kısmından mı bahsediyorum!... İddiam umum Araplığa mı şamil, yoksa bir kısmına mı ait?... Böyle bir sual-i mukaddere maruz kalmak ihtimalim var. Buna ben cevap verebilirim ve derim ki:

— Memâlik-i Arabiyemizin en müterakkî, en münevver kısmı Suriye kıtasıdır, oranın efkâr-ı umumiyesi, diğer kıta'ât-ı Arabiye'ye rehberlik edebilir. Bugün Beyrut matbuatının Hindistan'lara kadar tesirâtı câridir. Binaenaleyh en evvel nazar-ı dikkat ve ihtimama alınmak, Beyrut menşurâtını âhenkdâr kılmaya çalışmak gayet mühim bir meseledir.

Bu cevabı verdikten sonra sözümü, vaktiyle mahallinden yazıp yazıp da [1]325 sene-i Rumiyesinin heman bütün aylarını, haftalarını işgal eden "Yemen" kıta-i fesîhasına nakledeceğim ve orası hakkında da pek muhtasar bir nebze [söz] söyleyeceğim:

Yemen kıtası, Arabistan'dan olmakla beraber diğer kıtaâta olan uzaklığı, bir hal-i infiradda kalarak münasebât-ı hariciyesinin mahdudiyeti, bilumum ahvalinin hususiyeti sebepleriyle Yemen efkâr-ı umumiyesinin diğer memâlik-i Arap ile mukayesesi caiz ve sahih olamaz. Bugün Yemen'de Türkler aleyhinde şiddetli bir cereyan-ı efkâr vardır. Bu enzâr-ı bedbînâne de devr-i sâbıkımızın metrükât-ı seyyiesindendir.

Düşünelim ki; bundan kırk sene evvel Gazi Muhtar Paşa bu kıtaya girdiği zaman Yemenliler kendisini, Osmanlı askerini, daha açığı Türkleri pek samimî bir hüsn-i kabul ve itminan-ı kalp ile istikbal etmişlerdi; nazarlarında Türkler pek büyük ve âdeta "mukaddes" görünüyordu. ... Lâkin ah... bu nazar çok sürmedi; onlarda tasavvur ettikleri kudsiyeti, hatta gördükleri mehâsini mahv u izâle edecek seyyiât-ı ahlâkiye saçan memurlar, zabitler gitmiş, bîçare Yemenliler kendi ümeralarından, seyyitlerinden, imamlarından çektiklerinin iki mislini bizim yadigârlardan görmeye başlamışlar.... Nazarlar değişmiş mahabbete bedel husumet, hürmete bedel nefret peyda olmuş....

— Ya!... demek bunlarda fevkalâdelik yok imiş! Demek bunların ef'âli mesmuâta mutabık değilmiş!... Öyleyse bu yabancıları memleketimizden def edelim de biz bize kalalım, kendi kozumuzu kendimiz pay edelim!...

fikri teessüse başlamış, imamlar, seyyitler de bu boruyu üfürmüşler... Neticesi olarak "Yemen hadisâtı" namındaki çocuk doğmuş... Artık buna kimisi "Türklere husumet ve adavet!...", kimi "ecnebi parmağı!...", kimi de "vahşet ve bedavet icabı!..." gibi mânalar vermiş!... Hâlâ da veren var ya!... Ben ne diyeceğim?... Benim sözüm pek basit:

— Adaletsizlik, meslekte ciddiyet ve sebat fikdanı!... Yemenliler bu iki hasletin meftunudur. Eğer bu iki itikat Yemen halkında birleştirilir, emsile-i maddiye ve mütemadiye ile ve fakat kemâl-i ciddiyet ve şiddetle devam edilirse bunlarda Türklere karşı bir itimat hasıl olur, buna bedel her nevi müddeayâttan vazgeçerler.

Ben bir senelik tetebbu ve tecrübemden şu hakikati öğrenebildim. Acaba biz bu iki lazimeyi bihakkın tatbik edebilecek miyiz?... İşte en mühim sual budur. Bunun cevabı "aynı ıslahat komisyonu"nun netice-i müzakerâtında verecekleri mukarrerâtın tatbikatındaki tarz-ı hareket olacaktır. Bunun hüsn-i tatbikiyle Yemen kıtasında Türklük Araplık meselesi kendiliğinden ve tedrîcen muntafî olup gider.

Arapların Osmanlılığa irtibatının en mühim ukdesi Osmanlı padişahân-ı izâmında mütemessil olan sıfat-ı celile-i hilafet-i İslâmiye'dir. Bu sıfat-ı mümtaze ve mukaddese ne kadar tebcîl ve takdîs edilir, uluvv-i mekâneti ne kadar irâe ve teşmil olunursa tesirât-ı mâneviyesi o nisbette tecelli ve tevessü eder. Abdülhamid bundan istifade etmek için pek harîs idi; lâkin seyyiât-ı a'mâli o sıfat-ı mukaddesenin inkişaf-ı tesirâtına mâni oluyordu. Çünkü öyle bir sıfat-ı celileyi haiz bulunan bir zât-ı âlîde

daima evsâf-ı fâzıla ve kâmile tecessüm etmeli, hiçbir şaibe-i hasâset ve redâet ile şaibedar olmamalı, hülasa o sıfat-ı muhtereme hamilini her nazar pek büyük, pek mukaddes görmeli.

Temin ederim ki makam-ı muallâ-yı hilafet-i kübrânın Sultan-ı celilü'ş-şân Mehmet Reşat Han hazretlerine intikaliyle bütün âlem-i İslâmiyet'in ihtisasât-ı sadakatkârîsine bir başkalık geldi... Bunun alâim-i maddiyesini insan gözleriyle görüyor. Yalnız bunu kavliyâtta bırakmamak, bu ihtisasâta birçok âsâr-ı fiiliye ile tevessü ve inkişaf vermek lazım. Bu da zimamdârân ve müdîrân-ı umûr-ı idare-i devlete terettüp eden bir vazifedir. Bizler artık "teamülât-ı akîme-i kalemiye" inhimakinden vazgeçip millete ruh-i imtizac ve ittihad verecek vesâit-i makule ve musîbeye tevessül edecek bir zamandayız; Türklük-Araplık namıyla bir ihtilaf bulunmadığını fiilen isbat ve irâe ihtiyacındayız.

Kaynak: Abdülgani Seni, "Türklük Araplık Meselesi Var mı Yok mu", *Mecmua-i Ebuzziya*, sayı: 105, 24 Receb 1329/[8 Temmuz 1327], s. 842-850; sayı: 106, 1 Şaban 1329/[15 Temmuz 1327], s. 875-883.

31

BOŞO EFENDİ'NİN FİKRİ

[Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi]

Serfiçe mebusu Jorj Boşo Efendi'nin [Yorgo Boşo 1875-1929] neşretmekte olduğu *Politiki Epite Urisis* (?) mecmua-i siyasiyesinde görülen âtîdeki makaleyi tercüme ederek enzâr-ı kâriîne vaz eylemekte bir menfaat gördük. O menfaat de Rum mütefekkirlerinin Rum vatandaşlarımızı nasıl düşündürmek istediklerine dair bir fikir hâsıl edilebileceğindedir. Binaenaleyh tarafımızdan beyan-ı mütalaaya lüzum görülmeyerek, makalenin mutazammın olduğu mânaların istihracı kârîlerimizin muhakemesine terk edilerek yalnız makalenin bir kısmını tercüme etmekle iktifâ ederiz.

Sahib-i makale; anâsır-ı gayrimüslimeye karşı hükûmetin siyaseti, bir tazyîk-i siyasî olduğunu ve böyle bir siyasetin daima netâyic-i makûse tevlid ettiğini beyan ile hükûmeti, hakkıyla değil, malum olan tarzda tenkit ettikten sonra makalesine aynen şu fıkralarla hitam veriyor:

> "Bu büyük devletin, bilâ-istisna bilcümle efrâdının refah ve selametini temin edecek surette bekâ ve terakkîsi, bunda mütemekkin kâffe-i anâsırın bir emel-i müştereki olmalıdır. Memleketin terakkîsi, tazyîk-i askerîye müstenid ve bu suretle esasen necib ve mukaddes olan sanat-ı askeriyeyi ihlâl eden "oligarşi" bir fie-i kalîlenin hüsn veya sû-i niyetine, hakîm veya hatalı siyasetine mütevakkıf olmamalıdır. Sâbık hakimler –burada millet-i hâkime yani Türkler murad olunur– ellerinden çıkmak üzere bulunan ve kendileriçün bir medâr-ı maişet teşkil eden mesânid-i hükûmeti kaçırmamak için evvelce feth

eyledikleri ve şimdi ise derece derece elden kaçırdıkları bu memleketin ahali-i asliyesini âmâl-i ecnebiyenin acenteleri, âmâl-i iftirakkârâne sahibi, Osmanlıların düşmanı gibi göstermeye çalışıyorlar yani vahşiler geldi, medenileri kovmak için.

Bu zaman herkesin mevkiine vaz' edileceği zamandır. Bu memleketin ahali-i kadîmesini kemâl-i hiffetle tard etmek isteyen efendilere şu savtla hitap edilmelidir: Bilâ-istisna cümlemiz mahbûb ve cümlenin refah ve saadetini kâfil bir devlet-i müşterekin lüzum-ı bekâsını takdir edenler değil ve fakat bu devleti mahsulâtını yediğiniz bir çiftlik makamında tutan vatanın askerini muhafaza-i vücut gibi istihdam eden, ahalinin ancak sizi beslemek için çalıştığını görmek isteyen, ahaliye işkenceler eden, ahalinin koleradan ve işsizlikten ölmesine karşı pek lâkayd kalan siz tarda müstehaksınız. Çünkü hâkimiyetinize müstenid hükûmetiniz mahva doğru sürükleyip götürüyor. Eğer siz Kanun-i Esasî'yi yalandan ilân ettinizse biz onu gerçekten kabul ettik.

Eğer siz müsavat-ı hukuk kaidesini tatbik etmeye kâdir değilseniz veyahut tatbik etmek istemezseniz biz onu tatbik edeceğiz. Eğer siz bizi vatana ecnebi addederseniz biz sizin vatana yabancı olduğunuzu isbat edeceğiz. Çünkü bir devlet-i meşrûta başlıca, sizde katiyyen mevcut olmayan vatan fikri üzerine müessestir. Biz kendi mülkümüz gördüğümüz bu devleti kurtarmaya azmettik. Zira bu devlet bize lazımdır. Binaenaleyh biz bu devleti, ya sizinle veyahut siz olmayarak bile, kurtaracağız."

Hikmet: Eğer "tüysüz palikarya"nın bu hücumları yalnız bir heyete veyahut bir şekle, bir hükûmete ait olsaydı, diyecek çok bir şey bulmazdık. Lâkin "vahşiler geldi, medenileri kovmak için" gibi tatsız tussuz imalar üç beş siyasîye değil, Türk milletine hitap olduğundan yarınki nüshamızda Boşo Efendi ile konuşacağız.

Kaynak: "Boşo Efendi'nin Fikri", *Hikmet*, sayı: 3, 19 Ramazan 1329/30 Ağustos 1327/11 Eylül-i Efrencî 1911, s. 2.

32

BOŞO EFENDİ'YE

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

Size en samimi bir suretle ve çünkü bir halis Türk gibi hitap edeceğim. Evvela hakkınızdaki ihtisasâtımı söyleyeyim. Mebus sıfatıyla sahne-i siyasete çıktığınız günden beri sizi takip ve tetkik etmekteyim. Siz; mebusluk ne demek olduğunu, millet hizmetkârlığının mânasını tamamen bilen, çok hamiyetli, çok çalışkan ve çok muktedir bir adamsınız. Sizin gibi bir mebusa nail oldukları için Rum vatandaşlarımı, daha doğrusu şimdilik en ciddi düşmanlarımız olan Yunanlıları tebrik ederim. Ah... her vakit kendi kendime derim: "Türkler kadar efkâr-ı mesrûdeyi kabule müheyyâ ve musavviriyeti ziyade bir kavmin, ne olurdu bir Boşo'su, bir Venizelos'u olsa!"

Sonra, kendi kendimi teselli eder ve derim: "Evet, bugün kendi evladının cidâl-gâh-ı rekabeti, kendi evladının makhûr-ı gafleti olan Türkiya'nın bir gün bir Venizelos'u bir Boşo'su, bir Averof'u elbette zuhur eder..."

İhtimal ki siz, bu ümide bir tebessümle mukabele edersiniz, lâkin ben size bilâkis ciddiyetle telakkiyi tavsiye ve bir Türk Venizelos'unun, Boşo'sunun nasıl düşüneceği hakkındaki tahayyülâtımı, bir hikâye gibi dinlemenizi rica edeceğim:

Boşo Efendi! Pek güzel bilirsiniz ki Türk unsuru, Rum unsurunu mahvetmek emelini beslemez. Haydi sizin gibi diyeyim, böyle bir iktidara malik değildir. Daha iyi ya, demek ki Türk unsuru Rumların ne mevcudiyetine, ne dinine, ne lisanına, ne terakkiyât-ı iktisadiyesine karşı bir tehlike teşkil etmez. Bilâkis, Türk unsuru,

yalnız başına, kavî ve büyük unsurlara karşı mevcudiyetini müdafaa edemeyecek olan Rum unsuru için, düşman-ı müştereke karşı, Islavlara ve Almanlara karşı, bir muavin, bir dosttur.

Şu halde, Boşo Efendi, zimamdârân-ı umûrun hatalarından, davalarından, meslekleri̇nden dolayı bu unsuru tahkir etmemeniz, onu ikide birde vahşilere benzetmemeniz lazım gelirdi. Siz pek güzel bilirsiniz ki İnkılâp'tan evvelki hükûmet bir Türk hükûmeti olmadığı gibi şimdiki hükûmet de bir Türk hükûmeti değildir. Hükûmetin iyi kötü mahiyeti her ne olursa olsun anâsır-ı muhtelifeden müteşekkil bir Osmanlı hükûmetidir. Hükûmetin bir cevri varsa, bundan en ziyade mutazarrır olan yine Türklerdir.

Boşo Efendi! Hükûmetin adem-i mahareti ve fikdân-ı basireti yüzünden Arnavutluk dağlarında, Yemen çöllerinde, Dürzî tepelerinde sürünen, tarlalarını sürmeye, evlatlarını koçmağa [sarılmaya] vakit bulamayan Türklerdir. Vicdanınız nasıl razı oluyor da bu derece mazlum ve perişan bir unsuru, kendine ait olmayan icraat-ı siyasiye yüzünden vahşilere teşbih ve tahkir ediyorsunuz?

Boşo Efendi! Tarz-ı siyaset ve ricâl-i hükûmete değil, koca bir millete karşı reva gördüğünüz bu garip ve mantıksız adâvet, şimdilik muhayyel ve nâmevcut Türk Boşolarının gönlünde şöyle bir muâdele-i siyasiye bırakması lazım gelir:

> "Rum unsuru, Türk mevcudiyetinin düşman-ı bî-amânıdır. Türkler, yaşamak için, ad ve mevcudiyeti olan bu düşmanı öldürmesi lazımdır. Eğer kendi kudretiyle buna muvaffak olmazsa, beraberce ölmek bahtiyarlığına nail olmak için, Islavlara, Almanlara müracaat ve iftikâr etmelidir."

Boşo Efendi! İstediğiniz bu mudur; lâkin azizim, sizin gibi bir diplomata hafî değildir ki müstakbel Türk Boşolarına böyle bir fikri ilka edebilirseniz, bu, Türkler için belki ve fakat Rumlar için muhakkak bir hükm-i idamdır. Artık siz bilirsiniz. Düşününüz, intihab ediniz.

Kaynak: Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, "Boşo Efendi'ye", *Hikmet*, sayı: 4, 20 Ramazan-ı Mübarek 1329/ 31 Ağustos 1327/12 Eylûl-i Efrencî 1911, s. 2-3.

33

BOŞO EFENDİ'NİN CEVABI
Şehbenderzâde Ahmed Hilmi Bey'e

Yorgo Boşo

Muteber *Hikmet* gazetenizin geçen 4'üncü numarasında bana hitaben bir mektubunuzu okudum ve buna mukabil bir kısa cevap vermeye kendimi mecbur gördüm.

Beni daima takip ve hizmetimi takdir eylediğinizi diyorsunuz. Sonra bundan dolayı Rum milletini ve Yunanîleri tebrik edersiniz. Bunu hiç anlayamadım. Benim az çok hizmetim var ise burada Osmanlı mebusu sıfatıyla meydana çıkmış olmalıdır. Ben dediğiniz gibi Yunan sıfatıyla iş görmek istesem Atina'ya gider idim. Halbuki ben Osmanlı namı altında mebusluğu kabul eyledim ve mensup bulunduğum Rum milletinin bana verdiği terbiye-i milliye ve edebiye sayesinde fikrimce Osmanlı Devleti'nin umumiyetine yarayacak bir siyaset-i sâlimeyi takip eylemekteyim.

İkide birde Türk unsurunu vahşilere benzetmekte olduğumdan şikâyet edersiniz. Böyle bir şey hiçbir vakit söylemedim ve yazmadım. Anlaşılıyor ki makalelerimi dikkat ve itina ile okuyamıyorsunuz veyahut tercüme ettiremiyorsunuz. Gerçi son bir makalemde Rumca bir darb-ı mesel derc edildi fakat bunun asıl mânası şu idi: "Yabancılar geldi, yerlileri kovmak için." Yani Türk unsuru bu memlekete bir ordu şeklinde geldiği ve Rum İmparatorluğu'nu feth eylediği cihetle bize göre yabancıdır. Ne vakit Türk unsuru işbu hakk-ı feth ve hâkimiyetten sarf-ı nazar eyler ve anâsır-ı sâireye karşı hiçbir tefevvuk davasında bulunmaz ve kendisi de milel-i sâire-i kadîme

gibi müstakil ve muntazam bir millet şeklinde teşekkül eder ve "vatan" kelimesinin mânası ve mevcudiyeti hükûmet nezdinde ve hazine-i devlette değil, şu memleketin toprağında bulunduğunu telakki eder ise o vakit yabancı halinden çıkar ve evvelden beri burada mevcut olan milel-i sâire gibi şu memlekette yerli olur.

İşte benim demek istediğim budur. Bunun içinde hiçbir vahşilik yoktur. Ancak Türk unsurunda el-yevm meşrutiyete külliyen mugayir bir eser-i tahakküm ve tegallüb görmekte olduğum cihetle bu halin aleyhinde idare-i kelâm ediyorum. Şayet bu tahakküm ve tegallüb eserleri ve bundan neşet eden bunca hatîât-ı idareye ve siyaset-i gayr-i sâlime neticeleri, dediğiniz gibi Türk unsurunun umumiyetinden değil de ancak zimamdârân-ı umûrun hatalarından, davalarından, mesleklerinden ileri gelir ise kabahat yine sizindir. Niçin onları mevki-i iktidarda bırakıyorsunuz?

Bugün Meclis-i Mebusan'daki ekseriyet ve kuvve-i maddiye-i askeriye ve hükûmet-i Osmaniye'nin kuvve-i mâneviyesi Türk unsurunun elindedir. Devr-i istibdadda değiliz. Kimden korkuyorsunuz; anâsır-ı sâire-i Osmaniye kâmilen şikâyet eyledikleri gibi Türk unsuru dahi iştikâya iştirak eyler ise müsebbipler kim oluyor? Mutlaka vükelâ ve onların etrafında bulunan birkaç kişi, işte benim de dediğim budur. Henüz meşrutiyet tatbik edilmedi. El-yevm Türk unsurundan çıkmış ve Türk unsuru namına feth ve hâkimiyet iddialarını serd eyleyen bir heyetin idare-i müstebiddesi altında bulunuyoruz. Ve buna müsaade edenler yine siz Türklersiniz, zira mühür kimde ise Süleyman odur.

Beni cidden takip etmek ve ona göre tenkit veyahut takdir eylemek arzusunda iseniz, rica ederim, yazdığım makaleleri îrad eylediğim nutukları tamamiyle ve mâna-yı asliyeleriyle takip ediniz. Böyle bir tek kelimenin tağyîr-i mânasıyla yanlış neticelere varmayınız. Benim meslek-i siyasiyem yalnız mensup bulunduğum Rum milletinin saadet ve ikbaline, temin-i istikbaline matuf değildir. Kendi milletimi çok severim fakat bu sevmek menfaat için değil mecburiyet iktizasındandır. Zira kendi milletimdir. İster istemez seveceğim. Lâkin Devlet-i Osmaniye'yi ve anâsır-ı sâireyi sevebilmek için mutlaka bir menfaat olmalıdır. Başka türlü ilân-ı aşk etmek yalandan olur.

İşte bunun içindir ki münhasıran Rum milleti ile böyle büyük bir devlet teşkil etmek ve bu suretle vatan-ı muazzezimin muhafaza ve saadetini temin eylemeyi imkân haricinde gördüğüm cihetle Devlet-i Osmaniye'yi ve derûnundaki anâsır-ı muhtelife-i sâireyi dahi menâfi-i müşterekemiz hasebiyle sevmeye ve Rum milleti için hususi olarak çalıştığımdan ziyade bile umumiyete hâdim olmaya mecbur oluyorum ve Rum milletinin bütün kuvve-i mâneviyesini Devlet-i Osmaniye'ye karşı sadık bir hizmetkârı şeklinde vaz' etmeye çalışıyorum. Bu meslek yalnız benim şahsıma münhasır değildir. Bütün Rumlar, bütün Hıristiyanlar böyle düşünüyorlar

ve böyle yapmak istiyorlar. Lâkin siz bize adem-i itimad ettikçe ve söylediklerimizi, yazdıklarımızı sû-i tefehhümlere uğrattıkça hizmetimizin hiçbir eseri görülmez.

Museviler Mesih'i bekledikleri gibi siz dahi Türkler içinde bir Boşo, bir Venizelos, bir Averof çıksın diye beklersiniz. Ben Türk unsuru için böyle bir âciziyet görmem. Türklerde eksik olan âdemler değil mâneviyet (*idéal*)dir. Türkler hükûmet bizimdir, devlet bizimdir, ordu, donanma bizimdir, memleket bizimdir, ecdadımız feth eylediler, hâkimiyetini bize bıraktılar, dedikçe içlerinde bu zamana göre siyasî âdem aramayınız. Vezir, müşîr yetiştirebilirsiniz. Ama ihtiyacât-ı hâzıra-i ictimaiyenize karşı mahir ve muktedir kimseniz olamaz. Şekl-i idare-i hükûmeti değiştirdiğiniz gibi Türk unsurunun ahvâl-i ictimaiyesini dahi değiştirmelisiniz. O vakte kadar Türk unsuru içinde böyle siyasî ve müdebbir âdemler yok ise milel-i sâire-i Osmaniye'den bi'l-istikraz hükûmet-i müşterekemizi teşkil eylemekte ne mahzur var? Hepimiz Osmanlı isek fiilen olalım, müştereken çalışalım, biribirimize adem-i itimad göstermeyelim. Devlet böyle olacak, başka türlü olmaz.

Beni min-gayr-i haddin takdir edersiniz ama hizmetimden istifade etmek istemiyorsunuz ve Türkiya'nın da bir gün bir Boşo'su olacak diyorsunuz, ben kim oluyorum? Eğer aradığınız Mesihîler sırf Türk unsurunun teşkilat ve ıslahat-ı dahiliyesi için ise ona diyeceğim yok. Fakat bunları umum devlet için aramakta iseniz niçin yalnız Türk unsurundan çıksın diye beklersiniz? Müslim ve gayrimüslim anâsır-ı sâire-i Osmaniye'de yalnız benim kadar değil benden çok fâik ve muktedir zevât el-yevm mevcuttur.

Niçin bunlardan istifade edilmiyor? Niçin bunlar bilâ-tecrübe ve bilâ-muhakeme Osmanlılıktan tard ediliyor; İnkılâb'ı meydana getiren siz Türkler söylemiyor muydunuz ki bu devlet yalnız Türkler ile kurtarılmaz ve anâsır-ı sâirenin dahi ciddi muavaneti[n]e muhtaçtır? Unuttunuz mu bunları?

Size daha bir şey söyleyeceğim. Devlet-i Osmaniye dahilinde evvelce milel-i mahkûme namı altında maruf olan milel-i sâire meyanında Rum milletini alalım. Rum İmparatorluğu'nun inkırazıyla evvelden beri kendi vatanı gibi bildiği şu memleketi terk edip bir yere gitmedi. Ve Türklerin hâkimiyeti altında her nasılsa mevcudiyet-i milliyesini ve istiklâliyet-i mâneviyesini muhafaza eyledi. Şimdi ilân-ı Meşrutiyet'le müsavat-ı siyasiye kaidesine riayeten şu Devlet-i Osmaniye'ye kendisini medhaldar ve müşterek bir unsur-ı mübhemi addeyler ve devletinin idamesiçün kuvâ-yı maddiye ve mâneviyesini takdim eden ve Hüda ne-kerde Devlet-i Osmaniye inkıraza uğrar da başka bir hâkimin idaresi altında geçecek olur ise yine mevcudiyet-i milliyesini kaybetmez. Fakat Türk unsuru ancak Devlet-i Osmaniye meydanda durdukça bu memlekette ismini yad ettirir. Zira kendi mevcudiyeti devletin teşkiliyle zuhur eylemiş ve devletin idamesiyle bitişiktir.

Lâkin devlet başka, vatan başkadır. Türk unsuru devlet sahibi olmaktan ziyade vatan sahibi olmak lazımdır ve bunun için yegâne çare ihtiyacât-ı hâzıra-i zamaniyeye göre bir millet şeklinde vaz' ettirilmelidir. Başka türlü daima bir unsur fatih ve hâkim sıfatıyla kalacak, her şey[i] hükûmetin hazinesinden bekleyecek ve milel-i sâirenin terakkiyât-ı hususiyelerinden ve ahvâl-i mâneviyelerinden hisse-mend olmayacaktır.

Cevaba hitam vermek için eski Yunan tarihinden bir misâl nakledeceğim. İki kapudan müzakere eder iken biri diğerine kızmış ve bastonunu kaldırarak [v]urmak istemiş, diğeri ise "[v]ur, ama dinle" demiştir. Ben de yazdığım acı hakikatlere karşı kızacağınızı bilirim ve "kızınız, ama dinleyiniz." diyorum.

Serfice Mebusu Boşo

Hâmiş: İşbu mektubumu vaktiyle hazırladığım halde biraderimin vukû-ı vefatından dolayı irsâlinde geri kaldım efendim.

Münakaşa: Bazı mütalaâtımız var, yarın yazmak fikrindeyiz.

Kaynak: "Boşo Efendi'nin Cevabı", *Münakaşa*, sayı: 2, 6 Şevval 1329/16 Eylül 1327/24 Eylül-i Efrencî 1911, s. 3.

34

OSMANLILIK VE İSLÂMİYET

Ermenekli M. Safvet [Aysu]

Osmanlılığın İslâmiyet'e mi, yoksa İslâmiyet'in Osmanlılığa mı –aralarındaki şiddetli rabıta inkâr olunmamakla beraber– iftikar ettiği tereddüt edilmeyecek derecede bedihî ve aşikâr iken bazı kûteh-nazrânın İslâmiyet'in Osmanlılığa şiddetli bir rabıtasıyla beraber kuvvetli bir ihtiyacı da vardır itikadından ayrılamadıkları görülmekte idi.

Filvaki hulefâ-yı Abbasiye'den sonra İslâmiyet'i himaye eden büyük hükûmetlerden birisi de Osmanlı hükûmeti olmuş ve İslâmiyet'in efrâdına bahşettiği hasâil-i bergüzide sayesinde râyât-ı Osmaniye pekçok teâlî etmiş, bu suretle de Osmanlılık hem merkez-i hilafet-i İslâmiye, hem de hamî-i âlem-i İslâm addolunmuş idi. Maahâza İslâmiyet kuvvetini Osmanlılıktan değil, belki Osmanlılık kuvvetini İslâmiyet'ten iktisab ediyordu.

İşte bu sebepledir ki kavâid-i İslâmiye'ye itinanın kuvveti derecesinde Osmanlılık kuvvetleniyor, zaafı nisbetinde de zayıflıyordu. Selâtîn-i Osmaniye bidayet-i emirde kavâid-i İslâmiye'den ayrılmayarak mümkün olduğu kadar icra-yı adalet ettiler. O nisbette de terakkî ettiler. Ahd-i Kanunî'den sonra başlayan idare-i maslahat politikası, işi ehlinin gayrıya tevdi ile tedvîr-i umûr edilemeyeceğini anlamayarak yahut anlamazdan gelerek umûr-ı milleti yüzü üstü bırakmak ve bu suretle kapıldığı akıntının mülk ü milleti nerelere doğru sürüklediğini bilmeyerek Osmanlılığı inhitâta, daha doğrusu zevâle doğru sürüklemekten bir türlü tahlîs-i girîbân edememişti.

Bu kadar yolsuzluklar ve bu kadar nâ-sezâ hareketlerle beraber yine Osmanlıların ibkâ-yı mevcudiyet edebilmesi İslâmiyet'in Osmanlılığa bahşettiği bir kuvvet ile ve aralık aralık İslâmiyet'in Osmanlılığa meded-res olmasıyladır.

İşte son İtalya muharebesinin ilk devresi ile son günlerinin almış olduğu suret pek büyük bir misâl teşkil eder. İtalya hükûmeti, muharebe ilân ettiği zaman yalnız Trablus'taki asâkir-i Osmaniye'nin azlığını, kale ve istihkâmların boşluğunu, ahali-i İslâmiye'nin Osmanlılardan bir istifade göremediğini görmüş, düşünmüş ve fakat Osmanlılık ile İslâmiyet arasındaki rabıta-i kaviyyeyi düşünememiş idi. Hatta değil İtalya, kendi içimizde nice geç-bînân bile İtalya'nın Trablus'a ayak basmasıyla işin olup bittiği itikadında bulunmuşlardı. Bu esnada ise Osmanlıları şüpheye, tereddüde düşüren bir şey var ise o da ahvâl-i siyasiye-i hâzıranın İslâmiyet aleyhindeki tarz-ı hareketi idi.

Şöyle ki: Bir taraftan Fas hükûmet-i İslâmiye'si bütün bütün Fransa'nın yed-i işgal ü istilâsına geçiyor. İran hükûmet-i İslâmiye'si ise Şimal'den Rusya, Cenup'tan İngiltere'nin tazyikiyle mevcudiyet-i siyasiyesini kaybediyor ve hemen bir inkısam-ı hakikîye an be an takarrüb ediyor. Osmanlılar ise üç seneyi mütecaviz bir zamandan beri bir türlü yoluna konulamayan ahvâl-i dahiliye ile meşgul bulunduğu bir sırada İtalya'nın ilân-ı harp edivermesi Avrupa'da İslâmiyet aleyhine dönen parmak izlerinin birdenbire meydana çıkıverdiği anlaşılıyordu. Gerek Abdülhamid'in devre-i saltanatında ve gerek şu üç senelik devre-i meşrutiyetimizde temin ettiği menâfiin, tesis ettiği revâbıtın bir mukabele-i insaniyetkârîsine intizar eden Osmanlılar, dostları olan Almanya'nın, iki müttefikinden birisi olan Avusturya Bosna Hersek'i bel' ederken ses çıkarmadığı gibi, diğer müttefiki olan İtalya da canavarcasına bilâ-sebeb-i makul ilân-ı harp ile Trablus'u abluka ederek asker çıkardığı zaman bîtaraflığını ilân edivermesiyle ibraz ettiği dostluğun miktarını anlamışlardır.

Bu suretle Avrupa'dan kendilerine ufacık bir yardımcı bile bulamayan Osmanlılar İtalya muharebesinde Afrika'daki ehl-i İslâm'ın gayret-i diniyelerinin uyanmasından başka hiçbir çarenin kalmadığını anlamakta da pek geç kalmadılar.

İtalyanlar Trablusgarp'ı ilhak için ilân-ı harp ettiği sırada Trablus'un mevkiini, bahriyemizin kuvvetini, kabinenin hatasını anlayanlar için filhakika bir hezimetin yüz gösterdiği anlaşılmıyor değil idi. Çünkü hatt-ı muvasala mefkûd, kuvve-i müdafaa nâmevcut, lehimizde bir söz söyleyiverecek bir fert bile yok idi. Öyle bir halde idik ki hükûme[ti]n takip ettiği hal ve harekete göre hatt-ı muvasalamız olsa bile ihtimal karşı koymaktan çekinecek, yanaşmayacak idik.

Filvaki geçenlerde muharrirîn-i siyasiyemizden ve sabık kabinenin mürevviclerinden biri "Ah İtalya toprağına geçebilecek bir karış yerimiz olsaydı" temenni-i nevmîdânesinde bulunuyordu.

Fakat İtalya'nın ilân-ı harbinden mukaddem ve İtalya'dan pekçok küçük bulunan Karadağ hükûmetinin takip ettiği siyaset İtalya'nın ilân-ı harbinden de pek farklı bir şey değil idi. Maahâza sınır sınıra idik. Ne çare ki Hakkı Paşa kabinesinin direyetsizliği ve mişvârındaki metanetsizliği dünyanın en ufak hükûmeti olan Karadağ hükûmetine dahi Osmanlıları boyun eğdirecek bir derekeye getirmiştir. Temenni-i sâbıkada bulunan siyasî-i şehîrin bu cihetler henüz hatırından çıkmamış olsa gerektir.

Avrupalıların nazarında düvel-i muazzamadan ve hükûmet-i medeniyeden olan İtalya hükûmeti son ahvâl ve ef'âliyle tamamen vahşetini ve son hezimetiyle bütün aczini dünyaya göstermiş iken hâlâ Avrupa'nın enzârında İtalya bir mevki sahibi görünmekte ise de İtalya'nın kuvvetli olan donanma ve ordusuna, bütün kuvve-i müdafaası ihmal edilmiş bir vilayetin karşı koyması ve aralık aralık hezimete uğratılması bütün enzâr-ı diplomasiyi Osmanlı hükûmeti tarafına tevcih etmekten alıkoyamadı. Ve enzâr-ı umumiye Osmanlılar tarafına meyletmeye başladı.

Şu ahvâl-i harikulâde Osmanlılık ile İslâmiyet arasındaki rabıta-i kaviyye tesiriyledir ki Trablusgarp ve etrafında bulunan hamiyetli ahali-i İslâmiye'nin gayret-i diniyelerinin galeyana gelmesi sebebiyledir.

Şu halde Osmanlılığın İslâmiyet ile sıkı rabıtasından istifade eden Osmanlılık olduğunda hiç şüphe kalmadı demektir. Maazallahü Teâlâ Afrika'da bulunan ahali-i İslâmiye bu meselede kendilerini alakadar bulmasalardı Osmanlı[lı]ğın namı ve haysiyeti berbat oldu demekti. İşte bu ve emsâli gailelerde Osmanlılar İslâmiyet'in kuvve-i mâneviyesinden pek büyük istifade etmişlerdir. Binaenaleyh Osmanlı hükûmeti her türlü mânasıyla bir İslâm hükûmeti olmaktan başka bir şey olmamalıdır. Ve olmayacaktır da.

Şu sözleri söylerken hatıra vârid oluyor ki; Trablûsgarp'ı İtalya işgal-i askerî altına alır almaz Senûsîler cihad-ı mukaddes ilân ettiler. Bizim içimizde siyasî geçinenlerimizden birçoklarımız bu cihad-ı mukaddes sözünü bir gailesiz zamanımızda duysalar idi ihtimal ki hiç alakadar görünmeyecekleri gibi Osmanlılık siyasetine en muzır bir söz, en mühlik bir kelime diye telakki edecekler idi. Diğer taraftan ise İtalya'nın Trablus'u işgal için ilân-ı harp etmesinde Vatikan'ın pek büyük medhali olduğu gibi, Karadağ malisörler meselesinde de Vatikan'ın büyük bir parmağı var idi.

Subhâne men tahayyera fî sun'ihi'l-ukûl... Dünkü gün Osmanlılık için muzır, mühlik addolunan ahvâl bakınız bugün İtalya'nın pây-ı vahşeti altında ezilmek istenilen Osmanlı siyasetini i'lâ ve enzâr-ı siyasiyyûnda Osmanlı hükûmetinin şerefini tasdik ettiriyor.

Osmanlı hükûmeti[nin] bütün mânasıyla bir hükûmet-i İslâmiye olması Osmanlılığı teşkil eden anâsırın yekdiğeriyle ittihad ve tenâsuruna hiçbir zaman hâil ve mani olamaz. Evet hâil olamaz çünkü bunları yekdiğerine takrîb edecek cihet

Osmanlılığı kavâid-i İslâmiye'den tecrid ile değil kavâid-i nasfet ve hakkaniyete riayet ve hakkıyla icra-yı adalet etmekledir. İşte şu üç senedir takip edilen düşüncesizliğin, yolsuz, usulsüz harekâtın netâyic-i seyyiesini hâlâ dahilî ve haricî çekmekte berdevamız. Binaen-alâ hâza Osmanlılığın şanını i'lâ edecek şeyler ancak İslâmiyet'i ve dolayısıyla âlem-i İslâm'ı kıl kadar rencide edecek şeylerden tevakkîdir.

Hal böyle iken hürriyet-i meşrua ve meşrutamızı bir hürriyet-i hayavaniye derekesine tenzil ile diyanet ve mütedeyyinler ve hususiyle ulemâ-yı İslâmiye aleyhinde ağıza alınmaya yakışmayacak şeyler yazarak hâlâ İslâmiyet'i Osmanlılıktan tebrîde çalışan alçaklar işte bu memleketin en büyük, en mühîn düşmanlarıdır.

Söylemek istediğimiz şey kimsenin aleyhine taarruz değil belki şunu demek isteriz ki, bugün Osmanlı-İtalya muharebesinin mebdeinde Osmanlı siyaseti bütün bütün mahvolmuş gibi telakki ve İtalya ile muharebe etmekten aynı cinayet olduğu zannında, itikadında bulunanlarımız olduğu halde bugün gayret-i diniye sâikasıyla Mısır, Bingazi, Trablus'ta bulunan Arap mücahitlerinin dilîrâne; merdâne mücahedeleri neticesinde serkârımızda bulunan büyük büyük siyasîlerin izhar-ı acz ederek tav'an ve kerhen İtalya'ya arz-ı inkıyâd etmekten bahsettikleri halde bugün Osmanlı hükûmetinin siyasetini değiştirecek kadar bir maharet, daha doğrusu bir besâlet ibraz edilmiştir ki bütün cihan-ı medeniyeti hayretlere gark etmiştir.

Bidayet-i meşrutiyetten beri aralık aralık nakarat kabîlinden yazılan ve takip etmek istenilen "ittihad-ı İslâm" siyaseti memleketimiz için muzır olduğu gibi öyle bir siyasetin takibine beyne'l-İslâm lüzum da olmadığını bugünkü şu Trablusgarp hadisesi vazıhen gösteriyor.

Zaten vahdet-i İslâmiye "Va'tesımû bi-hablillâhi cemî'an..."[97] âyet-i celilesiyle bize emrolunmuş iken ara yerde birtakım politikacıların, ittihad-ı İslâm diye yaygara koparmasında hiçbir mâna yoktur. Yalnız biz âlem-i İslâm'ı kendimizden soğutmamaya, kavâid-i İslâmiye'ye hakkıyla riayetle onlara, âlem-i İslâm'a kendimizi sevdirmeye çalışalım.

İşte İslâmiyet ile Osmanlılığın rabıta-i kavmiyesi [kaviyyesi?] Trablus'daki ehl-i İslâm'ın beş on günlük gayretleriyle tezahür etmiştir.

Cenabı Hak muvaffakiyetlerini müzdâd buyursun.

Kaynak: Ermenekli M. Safvet, "Osmanlılık ve İslâmiyet", *Beyanü'l-Hak*, VI/134, [14 Zilkade] 1329/24 T.evvel 1327, s. 2416-2418.

97 [Al-i İmran, 3/103].

35

AKVÂM-I OSMANİYE; MUVAZENE, İTİLÂF, İTTİHAD

Şeyh Mihridin Arusî
[Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi]

Osmanlı milleti, muhtelif akvâm tarafından meydana getirilmektedir. Meşrutî bir hükûmette her kavmin âmâl-i samimiyesi bir suretle inkişaf ve tezahür edeceğinden, bizde dahi ilân-ı meşrutiyetle beraber anâsır-ı Osmaniye'de birisi aslî ve hakikî ve diğeri fer'î ve ca'lî iki temayül rûnümâ olmuştur.

1. Menfaat-i unsuriye,
2. İttihad-ı anâsır.

Eğer her unsurun maksad-ı hâssı "Osmanlılık" denilen şahsiyet-i mâneviyenin nef' u i'tilâsı olsaydı, ittihad-ı anâsırdan daha kolay bir şey tasavvur edilmezdi. Lâkin her unsur bu ittihadı kendi menfaat-i hâssasına vâbeste gördüğünden bu şekilde bir ittihadın kavl-i mücerredde ve bir söz oyunundan ibaret kalacağı şüphesizdir.

Biz Müslümanlar, memleketimiz için hayat ve memat bahsi olan bu meseleyi şumûl-i tâmmıyla ve bir fikr-i imkân ve amelî ile düşünmeli ve halletmeliyiz. Vatanımızda sakin ve bizim ile beraber i'tilâ-yı vatana çalışmaya mecbur olan bir kısım anâsırın, düşman-ı mevcudiyetimiz ve hiç olmazsa rakib-i milliyetimiz şeklinde bulunması tahammül olunur ahvâlden değildir.

Ecdadımız olan Türkler, bu memleketleri fethettikleri vakit, birçok akvâmın hakimiyet-i siyasiyesine hâtime çekmişti. Mâmafih cihet-i câmia-i İslâmiyet sebebiyle akvâm-ı Müslime hiçbir vakit "bazı hukuktan mahrum akvâm-ı mahkûme" menzilesine indirilmemiş ve cümlesi Türklerle seyyân tutulmuştur. Akvâm-ı gay-

rimüslimenin dahi din, lisan ve âdâtına hürmet ve riayet edilmiş olmakla beraber onlar, akvâm-ı Müslime kadar hukuka nâil değil idiler.

İttihad ve muvazene mebâhisinde anâsır-ı Osmaniye'nin evvela şu vaziyet-i tarihiyesini unutmamak lazımdır. Sonra da yerine göre avâmil-i ittihad ve ihtilaf olan "din", "kavmiyet" ve "lisan" meselelerini hatırdan çıkarmamak gerektir.

Bu vesayâ, pîş-i nazara alındıktan sonra, biz Müslümanlar, tesis-i vifâk için ne yapmalıyız?

Bu suale cevap bulabilmek için evvela hangi unsurun ne gibi şeyler istediğini ve bu metâlibin mümkin-i kabul olup olmadığını bilmek lazımdır.

Evvela her kavim, gerek Müslim olsun ve gerek gayrimüslim bulunsun, devam-ı kavmiyet ve hususâtının şerâit-i zaruriyesi olan din ve âdâtının, lisan ve temayülâtının muhafazasını talep ediyor.

Meşrutiyet ve hukuk-ı tarihiyeyi pâ-mâl etmemek, din-i resmî olmak şekliyle din-i İslâm'ın tefevvuk ve hakimiyet-i mâneviyesine tecavüz eylememek ve "Osmanlılık" denilen şahsiyet-i mâneviyenin temin-i menâfi-i mukaddesesi nuhbe-i âmâl edilmek şartıyla bu mutalebâtı kabul lazımdır. Bunları kabul etmemek, hatâyâ-yı tarihiyeyi şu zamanda tashihe kalkışmak demektir ki bu da gayr-i mümkindir.

Lâkin bugünkü günde umum anâsır-ı Osmaniye'nin mutalebâtı bu hadd-i meşrûda kalıyor mu? Hayır. Hiç kimse için faidesi melhûz olmayan yalan ve kitmândan vazgeçer de hakikati olduğu gibi görürsek, bazı anâsırın mutalebâtının Osmanlılıkla kâbil-i telif olmadığını görürüz.

Maa't-teessüf bazı Rum vatandaşlarımıza göre merkez-i milliyet İstanbul değil, Atina'dır. Nasıl ki bazı Bulgar vatandaşlarımıza göre bu merkez Sofya'dır. Bu hakikatleri inkâr etmek, her günkü vukuâtı görmemek demektir. Şu halde ittihad-ı anâsır meselesini evvela ikiye ayırmak lazımdır. Zira ki anâsır-ı Müslime, böyle bir emel ve temayül ile mümkin-i ittiham değildir.

İTTİHAD-I ANÂSIR-I MÜSLİME

Anâsır-ı Müslime'nin hariçten hiçbir ümidi yoktur. Şeref ve istiklâllerini muhafaza için ittihattan başka ilaçları da yoktur. Mazallah vatan-ı Osmanî'nin inkısâmı farz olunsa, bu, yalnız Türklerin değil, bütün Müslümanların mâna-yı tâmmıyla esareti demek olur. Bir Rum, zaten merkez-i milliyeti bildiği Yunanistan'a iltihakla teşeffî-i sadr edebilir, bir Bulgar, Makedonya'nın Bulgaristan hissesi olacağını umar. Ya biz? Ya biz Müslümanlar? Acaba ortadan Osmanlılık kalksa Arnavutların, Arapların, Kürtlerin muhafaza-i istiklâli tasavvur edilebilir mi? Hiçbir vakit.

En cengâver ve gayûr Araplar, Cezayir ve Tunus ve Mısır'daki yirmi beş milyon Arap bugün sahib-i istiklâl mi ki üç milyon Suriyeli, beş milyon Yemenlinin ittihad-ı Osmanî'nin inhidâmından sonra imkân-ı istiklâlleri hatıra gelebilsin!

Aynı mülahaza diğer akvâm-ı Müslime hakkında dahi vardır. Biz Müslümanlar "Osmanlılık münhedim olsa bile diğer bir hükûmet-i İslâmiye'nin taht-ı idaresine geçeriz" diyemeyiz. Maa't-teessüf bugün dünyada yalnız dört müstakil hükûmet-i İslâmiye kalmış olup bunlardan Afgan küçük ve uzak ve biz Müslümanlar için halen tesirât-ı siyasiyesi mefkûd bir hükûmettir. İran, Rus ve İngiliz istilâsı altında olup henüz kendi istiklâlini bile temin edememiştir. Fas, istilâ ve inkısam tehlikesine maruzdur.

Demek ki bütün ümid-i İslâm ve İslâmiyân, Osmanlılığın, hilafet-i İslâmiye'nin kuvvet ve i'tilâsındadır. Burasını, Müslim Osmanlıların bilmemesi mümkün değildir. Demek ki gerek icabât-ı tarihiye ve gerek menâfi-i hâzıra sebebiyle Osmanlı anâsır-ı Müslimesinin mâna-yı tâmm-ı samimisiyle ittihadından kolay bir şey yoktur. Maa't-teessüf, rehberân-ı siyaset ve idarenin acz-i fikrî ve idarîsi, bu emel-i muhteremin keşmekeşte kalmasına sebep oldu. Vâkıa anâsır-ı Müslime arasında henüz halledilememiş ufak tefek mesâil yok değilse de bunların ortadan kaldırılması kadar kolay bir şey tasavvur edilemez.

Demek ki her şeyden evvel saha-i fiil ü vukûa koymaya borçlu olduğumuz şey, ittihad-ı anâsır-ı Müslimedir. Bu ittihad, Osmanlı ittihadının, ittihad-ı anâsırının temelidir. Ne çare ki burnunun ucunu görmeyecek kadar cahil oldukları halde cilve-i temşiyet olarak allâme ve dâhi kesilen birtakım siyasiyyûnumuz, gaye, usûl ve tasnif gibi levazım-ı tefekkürden mahrum olduklarından her akıllarına geleni mümkün ve her hayali hakikat sandılar da şu emel-i aziz bugünlere kadar husule gelemedi.

Meşrutî idarelerde hakim millettir. Lâkin bir milleti teşkil eden efrâdın hepsi aynı suretle düşünmeyeceğinden hakimiyet-i milliye demek, efkâr-ı mütenakıza ve müţezâddenin hakimiyeti mânasına gelemez, çünkü böyle bir mâna, anarşiyi, hükûmetsizliği müş'irdir. Demek ki hakimiyet-i milliye, ekseriyet-i milliyenin arzusu mânasına gelir.

Türkiya'da ekseriyet-i ahaliyi Müslümanlar teşkil ediyor. Usûl-i meşrutiyet mûcebince hakimiyet-i milliye-i Osmaniye'nin mizanı, ekseriyet-i İslâmiye'dir. Bu ekseriyet pâyidâr oldukça anâsır-ı gayrimüslime, temin-i menâfi hâssası için, Osmanlılığa hizmete, Osmanlılığa sadakate, Osmanlılığa samimiyetle iltihaka mecburdur.

Bu mecburiyet, evvela bir tevâzün, sonra bir itilâf ve nihayet bir ittihad şeklinde nümâyân olacaktır. Biz Müslümanlar, bu nükteyi hiçbir vakit unutmamalı ve boş lafların bâzîçesi olmamalıyız.

Kaynak: Şeyh Mihridin Arusî [Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi], *Yirminci Asır'da Âlem-i İslâm ve Avrupa - Müslümanlara Rehber-i Siyaset*, Kostantiniyye, Hikmet Matbaası, 1327, s. 87-91.

36

[MİLLET, MİLLİYET, KÜRTLER VE ERMENİLER]

Bediuzzaman Said Nursi

(...)

Cevap: Bazı memurların ef'âli adem-i ülfetten dolayı size [Kürtlere] yanlış ders gösterdiği ve şiddetten neşet eden müşevveşiyetle hal-i hâzırdan 'fehm' ettiğiniz 'meşrutiyet'i tefsir etmiyeceğim. Belki hükûmetin hedef-i maksadı olan meşrutiyet-i meşrûayı beyan edeceğim.

İşte meşrutiyet "Ve şâvirhum fi'l-emr" ["İş hususunda onlarla müşavere et", Al-i İmran, 3/159], "Ve emruhum şûra beynehum" ["Onların (müminlerin) işleri kendi aralarında şûra iledir", Şûra, 42/38] âyet-i kerîmelerinin tecellisidir. Ve meşrutiyet-i şer'iyedir. O vücud-i nuranînin kuvvete bedel hayatı haktır, kalbi marifettir, lisanı mahabbettir, aklı kanundur, şahıs değildir.

Evet, meşrutiyet hâkimiyet-i millettir. Siz dahi hâkim oldunuz. Umum akvâmın sebeb-i saadetidir. Siz de saadete gideceksiniz. Bütün eşvâk ve hissiyat-ı âliyeyi uyandırır. Uyku bes... Siz de uyanınız! İnsanı hayvanlıktan kurtarır. Siz de tam insan olunuz. İslâmiyetin bahtını, Asya'nın tali'ini açacaktır. Size müjde... Bizim devleti ömr-i ebedîye [16] mazhar eder. Milletin bekâsıyla ibkâ edecek. Siz daha me'yûs olmayınız. Bir ince tel gibi her tarafa heva ve hevesin tehyîci ile çevrilmeğe müstaid olan 're'y-i vâhid-i istibdad'ı, lâ-yetezelzel bir demir direk gibi lâ-yetefellel bir elmas kılınç gibi olan 'efkâr-ı âmme'ye tebdîl eder.

Siz de sefîne-i Nuh gibi [meşrutiyete, hakimiyet-i millete] emniyet ediniz. Herkesi bir padişah hükmüne götürüyor, siz de hürriyetperverlikle padişah olmağa gayret ediniz. Esas-ı insaniyet olan cüz'-i ihtiyarı temin eder, âzâd eder. Siz de câmid olmaya razı olmayınız. Ve üç yüz milyondan ziyade ehl-i İslâmı bir aşiret gibi birbirine rabt eder. Siz de o rabıtayı muhafaza ediniz! Zira meşveret perdeyi attı, milliyet göründü, harekete geldi; milliyet içinde İslâmiyet ışıklandı, ihtizâza geldi. Zira milletimizin ruhu İslâmiyettir. Hakiki[dir] ve nesebî ve izafîden [daha] mürekkebdir. Başka millete benzemiyoruz.

(...)

Sual: *Şimdi fenalığı da görüyoruz, iyiliği de görüyoruz. Meşrutiyetin âsârı hangisi? Ötekinin âsârı hangisi?*

Cevap: Ne kadar iyilik var, meşrutiyetin ziyasındandır. Ne kadar fenalık var, ye eski istibdadın zulmetinden [25] yahut meşrutiyet namıyla yeni bir istibdadın zulmetindendir. Geri kaldı, tâ taziyeden sonra veda edip pederini takip etsin. Fakat emin olunuz ziya galebe çalacaktır.

(...)

Sual: *Şu hükûmet ve Türkler nasıl olsalar,* [40] *biz rahat edemiyoruz. Yükselemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temaşa etmek ve ellerimizi onlarla beraber safi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nasıldır? Zira hükûmet ve İstanbul daha bulanıktır.*

Cevap: Meşrutiyet, hakimiyet-i millettir. Yani efkâr-ı âmmenizin misâl-i mücessemi olan mebusan hâkimdir. Hükûmet hâdim ve hizmetkârdır. Öyle ise kendinizden teşekkî ediniz. Her kabahati hükûmet ve Türklere atmakla çok aldanırsınız. Size bir misâl söyleyeceğim:

Her tarafa şubeler salmış bir büyük çeşme başında bir tağayyürât olursa, her tarafa da sirayet eder. Fakat yüz pınarın ortasına büyük bir havuz olursa, o havuz pınarlara bakar ve onlara tâbidir. Faraza o havuz tamamen tağayyür ederse veyahut Allah etmesin bozulursa da çeşmelere tesir etmez. Eğer pınar, pınar olursa...

İşte bakınız! İstibdadın hükmünce İstanbul ve hükûmet [41] bilağ başı idi. Şikâyette hakkınız var idi. Şimdi ise hakikat itibarı ile bilkuvve İstanbul göldür, hükûmet havuzdur. Türk zeyn-âbdır. Veya öyle olmak lazımdır. Pınar bizlerdedir veya bizde olmak gerektir.

Ey Kürtler! Görüyorum ki bizde pınar yoktur. Onun için uzaktan gelen ta'affün eden bir suyu içiyoruz. Eskisi gibi istibdadı görüyoruz. Öyle ise gayret ediniz, çalışınız, sebeb-i saadetimiz olan meşrutiyeti takviye için fikr-i milleti haffâr yapıp marifet ve fazileti eline veriniz! Şu yerlerde de bir künkân atınız, tâ bir kemâlât pınarı bizde de çıksın. Yoksa daima dilenci olacaksınız. Ya susuzluktan öleceksiniz.

Hem de dilencilik para etmez, insan dilenci olursa nefsine olsun. Bence merhamet dilencileri ya haksız veya tenbeldirler. Eğer siz insan olsanız, hükûmet ve İstanbul ve Türkler nasıl olsalar olsunlar, size fenalıkları dokunmaz. Fakat iyilikleri gelir.

(...)

Sual: *Şimdi çok hilâf-ı şeriat şeyler yapılıyor.*

Cevap: Bence muhalif-i hakikat-ı şeriat olan şeyler meşrutiyete dahi muhaliftir. Ya günahlarıdır veya ilcâ-ı zarurettir. Farz ediniz: Şu siyaset [54] muhalif olsun, yine telaşa mahal yoktur. Zira şeriat-ı garrânın bin kısmından bir kısmıdır ki siyasete taalluk eder. O kısmın ihmaliyle şeriat ihmal olunmaz.

Evet imtisâl etmemek, inkâr etmek demek değildir. Hem de Devlet-i Osmaniye'ye tâbi olan İslâmların on beş misli İslâmlar, sırf siyaset-i ecânib altındadırlar. Onların dinlerine zarar gelmez. Nerede kaldı ki bir hükûmette, ki kendisi İslâm, millet-i hâkimesi İslâm, üssü'l-esas-ı siyâseti de şu düsturdur: Bu devletin dini din-i İslâm'dır. Şu esası vikâye etmek vazifemizdir. Çünkü milletimizin mâye-i hayatiyesidir.

Sual: *Demek hükûmet bundan sonra da İslâmiyet ve din için hizmet edecek midir?*

Cevap: Hay hay! Bazı akılsız dinsizler müstesna olmak şartıyla, hükûmetin hedef-i maksadı velev gizli ve uzak olsa bile uhuvvet-i imaniye sırrıyla üç yüz milyonu bir vücut [55] eden nuranî olan İslâmiyet'in silsilesini takviye ve muhafaza etmektir.

Zira nokta-i istinad ve nokta-i istimdat yalnız odur. Yağmurun fıtratı, nurun lema'âtı dağınık ve yayılmış kaldıkça çabuk kurur, çabuk söner. Fakat sönmemek için, mahv olmamak için Cenabı Feyyâz-ı Mutlak bize "lâ-teteferrekû" [tefrikaya düşmeyiniz] ve "lâ-teknatû" [ümidinizi kesmeyiniz] ile ezel canibinden nida ediyor.

(...)

Sual: *Pekâlâ kabul ettik ki hürriyet iyidir, güzeldir.* [62] *Fakat şu Ermenilerin hürriyeti çirkin görünür. Bizi düşündürür. Re'yin nedir?*

Cevap: Evvelâ: Onların hürriyeti onlara zulüm etmemek ve rahat bırakmaktır. Bu ise şer'îdir. Bundan fazlası sizin fenalığınıza, divaneliğinize karşı bir tecavüzleridir. Cehaletinizden bir istifadeleridir.

Sâniyen: Farz ediniz ki, hürriyetleri bildiğiniz gibi size fena olsun. Lâkin yine biz, ehl-i İslâm zararlı değiliz. Çünkü içimizdeki Ermeniler "üç milyon" olmadığı gibi gayrımüslimler dahi on milyon yoktur. Halbuki bizim milletimiz ve ebedî kardeşlerimiz üç yüz milyondan ziyade iken "üç müthiş kayd-ı istibdad" ile mukayyed olup ecnebilerin istibdad-ı mânevîlerinin taht-ı esaretlerinde eziliyor. İşte hürriyetimizin bir şubesi olan gayrımüslimlerin hürriyeti, bizim umum milletimizin hürriyetinin rüşvetidir. Ve o müthiş istibdad-ı mânevînin def'idir. Ve o kaydların anahtarıdır. Ve ecnebilerin bizim dûşumuza çökt[ür]dükleri müthiş istibdad-ı mânevînin râfi'idir.

Evet Osmanlıların hürriyeti koca [63] Asya tâli'inin keşşâfıdır. İslâmiyetin bahtının miftahıdır. İttihad-ı İslâm sûrunun temelidir.

Sual: *Nedir o üç kayd ki istibdad-ı mânevî onunla âlem-i İslâmiyeti kayd etmiştir?*

Cevap: Meselâ Rus hükûmetinin istibdadı bir kayddır. Rus milletinin tahakkümü de diğer bir kayddır. Âdât-ı küfriye ve zâlimanelerinin tegallübü de üçüncü bir kayddır.

İngiliz hükûmeti gerçi zâhiren müstebid değilse de, milleti mütehakkimdir. Âdâtı dahi bir derece mütegallibedir. İşte size Hindistan bir burhan... Ve Mısır yarı bir burhandır. Binaenaleyh milletimiz ya üç veya bir buçuk kayd ile mukayyeddir. Buna mukabil bizim gayrımüslimlerin ayaklarında yalnız bir yalancı kaydımız vardır. Ona bedelen çok nazlarını çektiğimiz gibi onlar neslen ve serveten ziyadeleştiler. Biz bir nevi hizmetkârlık olan memurluk ve askerlik cihetiyle servet ve nesilce aşağıya yuvarlandık.

Bence onlar eskiden beri hür idiler. Zira fikr-i millet hürriyetin pederidir. Yine [64] esir Ekrâd ve Etrâk idi. İşte o yalancı kaydı üç ya on milyonun ayağından açıyoruz. Tâ ki üç kayd ile mukayyed üç yüz milyon İslâmın hürriyetine meydan açılsın. Elbette 'âcilen üçü veren âcilen üç yüzü kazanan cesaret etmiyor.

(...)

Sual: *Heyhât! Bize teselli veren şu ulvî emeli ye'se inkılab ettiren, etrafımızda hayatımızı zehirlettirmek ve devletimizi parça parça etmek için ağızlarını açmış o müthiş yılanlara ne diyeceğiz?*

Cevap: Korkmayınız! Medeniyet, fazilet, hürriyet âlem-i insaniyette galebe çalmağa başladığından bi'z-zarure terazinin öteki yüzü şey'en fe-şey'en hafifleşecektir. Farz-ı muhal olarak –Allah etmesin– eğer [67] bizi parça parça edip öldürürseler, emin olsunlar biz yirmi olarak öleceğiz üç yüz olarak dirileceğiz!... Başımızdan rezâil ve ihtilafâtın gubarını silkip hakiki münevver, müttehid olarak kervan-ı benî beşere pîşdarlık edeceğiz. Biz en şedîd, en kavî, en bâkî hayatı intâc eden öyle bir ölümden korkmayız. Biz ölsek de İslâmiyet sağ kalır. "Fe-küllü âtin karîb"! [Her gelecek yakındır]

Sual: *Gayrımüslimlerle nasıl müsavi olacağız?*

Cevap: Müsavat ise fazilet ve şerefte değildir, hukuktadır. Hukukta ise, şah u gedâ birdir. Acaba bir şeriat; "karıncaya ayak basmayınız" dese, ta'zîbinden men ederse nasıl benî ademin hukukunu ihmal eder? Kellâ! Biz imtisâl etmedik.

Evet İmam Ali (radıyallâhu anh)ın âdi bir Yahudi ile muhâkemesi ve fahriniz olan Salahaddin Eyyubî'nin miskin bir Hıristiyan [68] ile mürâfa'ası sizin şu yanlışınızı tashih eder zan ederim.

Sual: *Ermeniler zımmîdirler. Ehl-i zimmet zimmetdarlarıyla nasıl müsavi olur?*

Cevap: Kendimizi dev aynasında görmemeliyiz. Kabahat bizde, tamamen zimmetimize almadık. Bihakkın adalet-i şeriatı gösteremedik. Şeriat dairesinde hukuklarını istibdadın sünnet-i seyyiesiyle muhafaza edemedik. Sonra da istedik, kuvvetimiz kalmadı. Ben şimdi Ermenilere bir nevi zımmî-i mu'âhid nazarı ile bakıyorum.

Sual: *Ermeniler bize düşmanlık edip hile ve hıyanet ediyorlar, nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz?*

Cevap: Düşmanlığın sebebi olan istibdad öldü. İstibdadın zevaliyle dostluk hayat bulacak. Size bunu katiyyen söylüyorum ki, şu memleketin saadeti ve selâmeti Ermeniler ile ittifak ve dost olmağa vâbestedir. Fakat mütezellilâne dost olmak değil, belki izzet-i milliyeyi [69] muhafaza ederek musâlaha elini uzatmaktır.

Bir şey söyleyeceğim: Eğer mümkündür, Ermeniler birden sahife-i vücuddan silinsin, olabilir yalnız size husûmetin bir faidesi olsun. Yoksa mutlak husûmet zarardır. Halbuki Âdem zamanından yolda arkadaşlık eden, bizimle beraber gelmiş büyük bir unsurun zavallı değil belki küçük bir kavmin mahvı dahi "dûnehu hartu'l-katâdi"dir [bundan ötesi müşkildir]. Ömer Dilan kabilesi bin senedir yine Ömer Dilan'dır. Hem de onlar uyanmışlar siz uykudasınız. Rüya görüyorsunuz. Hem de fikr-i milletle müttefik ve kavîdirler, siz ihtilafla şimdilik boşsunuz. Hem de galebe etmek istiyorsunuz, onlar, sizi mağlup ettikleri silah ile... Yani akıl ile, fikr-i millet ile, meyl-i terakki ile, temayül-i adalet ile mağlup edebilirsiniz.

Bence şimdi kılıç [v]uran, o kılıncın aksi döner yetimlerine dokunur. Şimdi galebe kılıç ile değildir. Kılıç olmalı, lâkin aklın elinde... Hem de dostluğun sebebi vardır, zira komşudurlar. Komşuluk, dostluğun komşusudur. Hem de onlar [70] uyandılar. Dünyaya yayıldılar. Terakkiyât tohumlarını topladılar. Vatanımızda ekecekler. Bizi medeniyete mecbur, terakkiye ikaz, bizdeki fikr-i milleti hüşyâr ediyorlar.

İşte şu noktalara binaen onlarla ittifak etmek lazımdır. Hem de bizim düşmanımız ve bizi mahv eden cehalet ağa ve oğlu zaruret efendi ve hafîdi husûmet beydir. Ermeniler bize düşmanlık etmişlerse, şu üç müfsidin kumandası altında yapmışlar.

Sual: *Ermenilerin hürriyeti bizi teşvîş ediyor. Bir kere tecavüze başlıyorlar. Bir kere "hürriyet ve meşrutiyet bizimdir, biz yaptık" diyorlar. Bizi me'yus ediyorlar.*

Cevap: Zan ediyorum tecavüzleri eskiden sizden tahayyül ettikleri tecavüze karşı bir teşeffî-i gayz ve bundan sonra sizden tevehhüm ettikleri tecavüze karşı bir nümayiş gibidir. Eğer tamamıyla iman etseler ki, tecavüz sizden olmaz adaletle kanaat edeceklerdir. Şayet adaletle kanaat etmezlerse, hak, hakkın kuvveti ile burunlarını [71] kırıp ikna edecektir. Hem de "meşrutiyeti biz istihsal ettik" olan sözleri yalandır. Hürriyet ve meşrutiyet askerimizin süngüsü ile cemiyet-i milliyenin kalemiyle sahife-i vücuda geldi.

Öyle herze-gûların arzuları beylik ve muhtariyetin ammizâdesi olan âdem-i merkeziyet-i siyasiye idi. Sonra da yüzde doksan bize ittibâ ettiler. Beşi geveze, birkaç tanesi de zevzeklik edip eski hülyasından vazgeçmek istemiyorlar.

Sual: *Yahudi ve Nasâra ile mahabbetten Kur'ân'da nehy vardır. "Lâ-tettehizû'l-yehûde ve'n-nasârâ evliyâ"* [Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin, Maide, 5/51], *bununla beraber nasıl dost olunuz dersiniz?*

Cevap: Evvelâ: Delil kat'iyyü'l-metin olduğu gibi kat'iyyü'l-delâlet olmak gerektir. Halbuki te'vil ve ihtimalin mecali vardır. Zira nehy-i Kur'ânî âmm değildir, mutlaktır. Mutlak ise tekayyud olunabilir. Zaman bir büyük müfessirdir. Kaydını izhar etse, itiraz olunmaz. Hem de hüküm, müştak üzerine olsa, mehaz-ı iştikâkı illet-i hüküm gösterir. Demek bu [72] nehy, Yahudi ve Nasâra ile Yahudiyet ve Nasraniyet olan âyineleri hasebiyledir. Hem de bir âdem zatı için sevilmez. Belki mahabbet sıfat veya sanatı içindir. Öyle ise herbir Müslümanın herbir sıfatı Müslüman olması lazım olmadığı gibi, her bir kâfirin dahi bütün sıfat ve sanatları kâfir olmak lazım gelmez. Binaenaleyh Müslüman olan sıfat veya bir sanatı istihsân etmekle iktibas etmek neden caiz olmasın? Ehl-i Kitap'tan bir haremin olsa elbette seveceksin.

Sâniyen: Zaman-ı saadette bir inkılab-ı azîm-i dinî vücuda geldi. Bütün ezhânı nokta-i dine çevirdiğinden, bütün mahabbet ve adâveti o noktada toplayıp mahabbet ve adâvet ederlerdi. Onun için gayrımüslimlere olan mahabbetten nifak kokusu geliyordu. Lâkin şimdi âlemde bir inkılâb-ı acîb-i medenî ve dünyevîdir. Zaten onların ekserisi dinlerine o kadar mukayyed değildir. Binaenaleyh onlar ile dost olmamız [73] medeniyet ve terakkîlerini istihsan ile iktibas etmektir. Ve her saadet-i dünyevînin esası olan asayişi muhafazadır. İşte şu dostluk katiyyen nehy-i Kur'ân'da dahil değildir..

Sual: *Bir kısım Jön Türk der: Demeyin Hıristiyanlara hey kâfir!. Zira Ehl-i Kitab'dırlar. Neden kâfir olana kâfir demiyeceğiz?*

Cevap: Kör adama hey kör adam demediğiniz gibi. Çünkü eziyettir. Eziyetten nehy var. "Men ezâ zımmiyyen" ilâ âhirihi ["Kim bir zimmiye eza ederse...]

Sâniyen: Kâfirin iki mânası vardır. Birisi ve en mütebâdiri, dinsiz ve münkir-i Sâni' demektir. Şu mâna ile Ehl-i Kitab'a ıtlak etmeğe hakkımız yoktur.

İkincisi: Peygamberimizi ve İslâmiyet'i münkir demektir. Şu mâna ile onlara ıtlak hakkımızdır. Onlar dahi razıdırlar. Lâkin örfen evvelki mânanın tebâdüründen bir kelime-i tahkir ve eziyet olmuştur. Hem de daire-i itikadı daire-i muamelata karıştırmağa mecburiyet yoktur. Kâbildir o kısım Jön Türklerin muradı bu olsun.

[74] **Sual:** *Çok fena şeyler işitiyoruz. Bâhusus gayrımüslimlerde... Güya bir İslâm kızını almışlar, falan yerde böyle olmuş. Diğer yerde şöyle olmuş... Olmuş... Olmuş... Olmuş... İlâ âhirihi.*

Cevap: Evet maa't-teessüf daha yeni ve bulanık bir devlette ve cahil ve perişan bir millette şöyle fena ve pis şeylerin vukuu zaruri gibidir. Eskide daha berbatı vardı, fakat şimdi görünüyor. Bir dert görünür ise devası âsândır. Hem de büyük işlerde yalnız kusurları görmek cerbezelik ile aldanır ve aldatır. Cerbezenin şanı bir seyyieyi sünbüllendirerek hasenâta galip etmektir.

(...)

Sual: *Şimdi Ermeniler kâimmakam* [kaymakam] *ve vali oluyorlar. Nasıl olur?*

Cevap: Saatçı, makineci ve süpürgeci [82] oldukları gibi... Zira meşrutiyet, hâkimiyet-i millettir. Hükûmet hizmetkârdır. Meşrutiyet doğru olursa kâimmakam ve vali reis değil, belki ücretli hizmetkârdır. Gayrımüslim reis olmaz. Fakat hizmetkâr olur. Farz ediniz ki memuriyet bir nevi riyaset, bir ağalıktır. Gayrımüslimlerden üç bin adamı ağalığımıza, riyasetimize şerik ettiğimiz vakitte, millet-i İslâmiye'den aktâr-ı âlemde üç yüz bin adamın riyasetine yol açılır. Biri zayi edip bini kazanan zarar etmez.

Sual: *Şeriatın bazı ahkâmı meselâ valilerin vazifelerine taalluku var?*

Cevap: Bundan sonra bi'z-zarure hilafeti temsil eden Meşihat-ı İslâmiye hem âlî hem mukaddes hem ayrı hem nazzâre olacaktır. Şimdi hâkim şahıs değil, efkâr-ı âmme olduğu için onun nevinden şahs-ı mânevî bir fetva emini ister. İşte [83] şu hâkimin fetva eminisi Meşihat'te mezâhib-i erbaadan kırk elli ulemâ-i muhakkık bir meclis-i mebusan-ı ilmiye teşkiliyle şahs-ı mânevîleri öteki şahs-ı mânevîye fetva eminlik edecektir. Yoksa hâkim ve müftü bir cinsten olmazsa, birbirinin lisanını anlamazlar. Zira şahs-ı vâhid, şahs-ı mânevîyi kandıramaz. Ve tenvîr edemez.

Sual: *Eskiden beri işitiyoruz ki bazı Jön Türkler masondurlar. Dine zarar ediyorlar.*

Cevap: İstibdad kendini ibkâ etmek için şu telkinâtı vermiştir. Bazı laubalilik dahi şu vehme kuvvet veriyor. Fakat emin olunuz ki onların maksadı dine zarar değildir. Belki milletin selâmetini temin etmektir. Fakat bazıları dine layık olmayan bârid taassuba müfritâne ilişiyorlar. Demek hürriyet ve meşrutiyete hizmetleri sebkat eden veyahut kabul edenleri Jön Türk tesmiye ediyorsunuz. İşte onların bir kısmı İslâmiyet fedaileridir. Bir kısmı da [84] "selâmet-i millet" fedâileridir. Onların ukde-i hayatiyelerini teşkil eden mason olmayan ekseri İttihad ve Terakki'dir. Ve sizin şu aşâiriniz kadar ulema ve meşâyih Jön Türkler meyanında mevcuttur. Vâkıa onlarda bir takım edepsiz, çok sefih bazı masonlar bulunur. Lâkin yüzde on... Yüzde doksanı sizin gibi mu'tekid müslimlerdir. Ve'l-hükmü li'l-ekser [Hüküm çoğunluğa göredir]...

(...)

Cevap: Öyle ise dinleyiniz. Ve kulaklarınızı beş açınız... İşte fikr-i milliyetle uyanmış bir Ermeni'nin himmeti, mecmû'-ı milliyettir. Güya onun milleti küçülmüş

o olmuş. Veya onun kalbinde birleşmiş. Onun ruhu ne kadar tatlı ve kıymetdar olsa da milletini daha ziyade tatlı ve büyük bilir. Bin ruhu da olsa feda etmekle iftihar eder. Çünkü kendince yüksek düşünür. Halbuki sizin –şimdi demem– lâkin eskiden bir yiğidiniz uyanmamış, milletin namusunu bilmemiş, yalnız bir menfaat veya bir garaz veya bir âdemin veya bir aşiretin namusunu mülahaza eder, kısa düşünür idi. Elbette tatlı hayatını öyle küçük şeylere herkes feda etmez. Faraza fikr-i milliyetle[98] onlar gibi temaşa etse idiniz, [104] kahramanlığınızı âleme tasdik ettirip yüksek tabakalara çıkacak idiniz.

Eğer Ermeniler sizin gibi sathi ve kısa düşünse idiler, nihayette korkak ve sefil olacaklar idi. Hakikaten sizde hârikulâde şecaate istidadınız vardır. Zira beş kuruş gibi bir menfaat veya cüz'î bir haysiyet veya itibarî bir şeref veya felan yiğittir sözünü işitmek gibi küçük emirlere hayatını istihfaf eden ağasının namusunu isti'zâm eden, acaba eğer uyansa, hazinelere değer olan milletine[99] binlerce ruhu da olsa istihfaf-ı hayat etmez mi? Elbette hayatını on paraya satan on liraya binlerce şevkle verir.

Maa't-teessüf güzel şeylerimiz gayrımüslimlerin eline geçtikleri gibi güzel ahlâkımızı dahi çalmışlar. Güya ahlâk-ı âliyemiz yanımızda revaç bulmadığından bize darılıp onlara iltica etti. Ve onların rezâili, kendileri içinde revaç bulmadığından cehaletimizin pazarına götürüldü. (...)

Sual: *Biz kuvvetimizi nasıl toplayıp namus-ı milliyeyi muhafaza edeceğiz?*

[106] **Cevap:** Fikr-i milliyet ile milletin cevfinde havz-ı Kevser gibi bir havz-ı marifet ve muhabbet yapınız, altındaki suyunu çeken delik meliği maarif ile kapayınız, içine su akıtan yukarıdaki mecrâları fazilet-i İslâmiye ile açınız! Büyük bir çeşme var, şimdiye kadar sû-i istimal ile şûristana dağılıp bazı seele ve acezeye neşv ü nemâ verdi. Bu çeşmeye güzel bir mecrâ yapınız. Mesai-i şer'î ile şu havuza dökünüz. Sonra da bostan-ı kemâlâtınıza su veriniz. Bu hiç bitmez, tükenmez bir menbadır.

(...)

Sual: *Daima ittihad-ı İslâmdan bahsediyorsun. Bize tarif et!*

Cevap: *İki Mekteb-i Musibet Şahadetnâmesi* olan eserimde tarif etmiştim. Şimdi ileride o kasr-ı muallânın bir taşını, bir nakşını göstereceğim:

İşte kâbe-i saadetimiz olan ittihad-ı münevvere-i İslâmın hacerü'l-esvedi Kâbe-i Mükerremedir. Ve dürret-i beyzâsı Ravza-i Mutahhara'dır. Mekke-i Mükerreme'si Cezîretü'l-Arab'tır. Medine-i Medeniyet-i Münevveresi tam hürriyet-i şer'iyeyi tatbik eden Devlet-i Osmaniye'dir.

Eğer İslâmiyet milletini ve ittihad-ı İslâmın taşını ve nakşını ister isek, işte bak! Haya ve hamiyetten neşet eden civanmerdâne hürmet, hürmet ve rahmetten tevel-

98 Milliyet bir vücuttur, ruhu İslâmiyettir, aklı Osmaniyet, cismi sizde Türklük ve Kürtlüktür.

99 Yani üç yüz milyonun uhuvvetini ve mânevî yardımlarını kazandıran İslâmiyet milletine...

lüd eden masumâne tebessüm, fesâhat ve melâhattan hasıl olan ruhanî halâvet, aşk-ı şebbâbîden, şevk-i baharîden neşet eden semavî neşe, [117] hüzn-i gurûbîden, ferah-ı seherîden vücuda gelen melekûtî lezzet, hüsn-i mücerredden, cemâl-i mücellâdan tecelli eden mukaddes zinet birbiriyle imtizâc edip ondan çıkan levn-i nurani ancak o şark ve garbın kabe kavseyni olan kâbe-i saadetin, tâk-ı muallâsının, kavs-ı kuzahının, elvân-ı seb'anın lacivert levninin timsâlini, belki şu levnin manzarasını bir derece irâe edebilir. Lâkin ittihad cehl ile olmaz. İttihad imtizâc-ı efkârdır. İmtizâc-ı efkâr, marifetin şu'a-ı elektrikiyle olur.

(...)

Kaynak: Bediuzzaman, *Münazarât*, İstanbul, Matbaa-i Ebüzziya, [H.] 1329 [1911].

Not. Meşrutiyet ve İttihad ve Terakki konusuyla birlikte millet, milliyet, ittihad-ı İslâm meselelerini Kürt âlim ve şeyhleriyle tartışarak yazılmış olduğu ve o bölgedeki Ermeni meselesini de içine dahil ettiği için istisnai olarak bu risâleden doğrudan konuyla alakalı bazı paragraflar alınmıştır. Köşeli parantez içindeki rakamlar risâlenin sayfalarına işaret eder.

37

TÜRK ÂLEMİ

Ahmed Agayef

(...)[100]

Türk âleminde müşahede edilen ikinci cereyan kavmiyet cereyanıdır. Fakat bu cereyan yalnız Türklere mahsus olmayıp diğer akvâm-ı İslâmiye, meselâ Araplar ve Farslar da aynı cereyana kapılmışlardır.

Biz şu kavmiyet cereyanını Garp'tan, Avrupa'dan aldık: On dokuzuncu asr-ı miladî, umum akvâm-ı İslâmiye'nin, akvâm-ı Hıristiyaniye hücumu karşısında bir sukût devri olduğu gibi aynı zamanda da Garp ile Şark'ın, akvâm-ı Hıristiyaniye ile akvâm-ı İslâmiye'nin birbirine yakınlaşması, birbiriyle daha ziyade irtibat peyda etmeleri devridir.

Avrupa'yı Şark'a doğru sürükleyen, Şark'ı ezip yıkmaya sevk eden âmiller, o zamana kadar yekdiğerine yabancı kalan Şark ile Garb'ın takarrubunu, birbirine hulûlünü de hazırlıyordu. Artık bundan sonra Şark ve Garp, yekdiğerine karşı yabancı kalamazdı. Birisinde husule gelen bir cereyan, mutlaka öbürüsüne de tesir edecekti. Binaenaleyh Avrupa misyonerlerini, top ve süngülerini, ticaret metalarını Şark'a doğru sürükleyen demiryollar, vapurlar; aynı zamanda Garb'ın efkâr ve hissiyatını, kitaplarını da Şark'a nakliyordu.

100 ["Türk Âlemi" başlığıyla yazılan 6 yazının ilk üçünü doğrudan konuyla alakalı olmadıkları için almadık. Haz.]

Geçen makalemizde de söylediğimiz vechile, İslâm meşâhîr-i ulemâ ve fuzalâsı akvâm-ı İslâmiye'nin sukûtuna karşı ilaç ararken ve şu ilacı medeniyet ve hakâyık-ı İslâmiye'nin ihyası tarzında telakki ederken ulûm ve fünûn ve sanayi-i cedîdenin Avrupalı menâbi'den iktisabı lüzumunu takdir ve İslâm akvâm ve hükûmâtını, Avrupa terakkiyât-ı cedîdesine yabancı kalmamaya davet etmişlerdi. Şu teşvikât sayesinde kendi istiklâl ve mevcudiyet-i siyasiyelerini henüz kaybetmemiş olan milel-i İslâmiye arasında Avrupa'ya doğru bir teveccüh ve incizab husule geldi; Avrupa'dan muallimler ve üstatlar celbedildi, Avrupa usulünde mektepler ve sâir ilmî ve fennî müesseseler küşad olundu, Avrupa elsine-i muhtelifesinden birçok eserler tercüme edildi, birçok gençler Avrupa merâkiz-i ilmiye ve fenniyesinde talim ve terbiye görmeye şitâb eylediler.

Diğer taraftan, Avrupalıların taht-ı idarelerine geçmiş olan İslâm memleketlerinde Avrupalılar mekâtib ve medâris tesis ettiler. Yerli ahali şu mekteplere karşı bir müddet lakayt hatta düşman kaldılar ise de bilahare terbiye ve talimin lüzumunu, hayat ve maişetin cebr u sevki ile anladılar ve mezkûr mekteplere sokulmaya mecbur oldular. İşte bu münasebetle Avrupa efkâr ve hissiyatı, on dokuzuncu asr-ı miladîde yavaş yavaş akvâm-ı İslâmiye arasına nüfuza başladı.

On dokuzunca asr-ı miladî bazı müverrihler tarafından "kavmiyet" (*nationalisme*) namıyla tevsîm edilmektedir. Fransız İnkılab-ı Kebiri'nden evvel Avrupa'da kavmiyet efkâr ve cereyanı henüz pek münteşir değildi. Şu efkâr ve cereyan, mezkûr inkılabın neşr u tamim ettiği bir esas-ı i'cazkârdır. Hâkimiyet-i milliye fikrini birinci defa prensip olarak kabul etmiş olan İnkılab-ı Kebir, bunun neticesi olmak üzere kavmiyet esasını da kabul etmiş oldu. Fransız inkılapçılarının fütûhatı sayesinde şu prensip ve efkâr, bir yıldırım süratiyle bütün Avrupa'ya yayıldı, aynı ırka mensup, aynı lisanla mütekellim, aynı medeniyet ve tarz-ı hayatı haiz insanlar arasında bir kuvve-i cazibe, bir arzu-yı takarrub husul-pezîr oldu. Herkes öz atalarını, öz yurtlarını, öz kardeşlerini, öz kanını aramaya başladı. İşte şu sayededir ki on dokuzuncu asrın birinci nısfında bütün Avrupa edip, âlim ve fâzıllarının büyük bir kısmı, maziye ait ve kavmiyete mahsus tetkikat ile iştigal ettiler, "romantizm" (*romantisme*) namı altında meşhur olan şekl-i edebiyat da şu hâlet-i ruhiyenin neticesinden başka bir şey değildi.

Yine bu sayededir ki on sekizinci asırca heman heman meçhul olan Beşerin Tarih-i Tabiîsi (*Antropologie*), "İlm-i Ensâb-ı Beşer (*Ethnologie*), Tarif-i Ahvâl-i Milel (*Ethnographie*), Mukayese-i Elsine (*Linguistique Comparée*) gibi yeni yeni şu'ubât-ı ilmiye keşf ve tesis edildi, bilhassa Halk Edebiyatına (*Litterature Populaire*) pekçok sarf-ı dikkat olundu. Edip ve fâzıllar, mensup oldukları kavmin arasında dönüp dolaşan bütün masalları, efsaneleri, hikâye ve rivayetleri, durûb-ı emsâl-atalar sözlerini, halk şarkı-

larını ve sâir bu gibi her kavmin öz kalbinden, öz ruhundan çıkmış ve binaenaleyh kavmin kalbi, ruhu, zekâsı için hakiki bir makes addedilecek bedâyi'-i kavmiyeyi cem' ve tasnif ve bunlar hakkında birçok âsâr-ı ilmiye telif etmekle iştigal ettiler. İşte şu vechiledir ki bir kavme mensup efrâdın, nerede bulunursa bulunsun ve hangi hükûmetin taht-ı hükmünde olursa olsun, maddî ve mânevî rabıtaları taayyün etti ve marifet-i kavmiye (*conscience nationale*) kendisini gösterdi.

Şimdiki Avrupa terakkiyât-ı siyasiyesini, teşkilat-ı kavmiyesini, hey'et-i milliyesini şu cereyana medyûndur: Almanya'nın teşekkülü, İtalya'nın ihyası, Balkan akvâmının kesb-i istiklâli, Islav ittihadı, Cermen ittihadı, Latin ittihadı harekâtının menşe ve mebde'leri işbu cereyanda aranmak lazım gelir.

Şark ile Garp birbirine yaklaşınca, bittabi bu efkâr ve hissiyat akvâm-ı İslâmiye arasına da aktı, kavmiyet hisleri ve fikirleri bunlarda da doğmaya, neşv ü nema bulmaya başladı.

Akvâm-ı İslâmiye arasında şu cereyan henüz umumiyet kesb edemeyip Avrupa ile en ziyade rabıta ve alakada bulunan ve Garp hissiyatına, edebiyat ve felsefesine en ziyade kesb-i vukûf eden gençler sınıfıyla mahdut gibidir; gerçi umum ahali şu cereyanın tesir ve neticelerine maruz kalıyorsa da bunun neden ibaret olduğunu, nereye vardığını daha iyice anlayamadı, kendi kalbine, ruhuna henüz sindiremedi.

Türkler arasında da hal bu merkezdedir. Kavmiyet cereyanı, az çok Türk âleminde cihât-ı muhtelifesinde mevcut ise de en ziyade Rusya Türklerinde daha esaslı olarak görünmektedir. Zira Türklük cereyanını vücuda getirmiş olan –yukarıda saydığımız– âmil ve sebeplerin kâffesi her yerden ziyade Rusya Türkleri içinde tesir edebilmiştir: Bugün Kafkasya'da, Kırım'da, Kazan'da, Orenburg'ta yeni nesil, genç ve münevver sınıf, Darulfünûn ve sâir mekâtib-i âliye talebesi, gazete muharrirleri Türklüğün ileri gitmesine bütün kuvvetleri ile çalışıyorlar. Gayet tabiî olan kavmiyet efkâr ve hissiyatı her yerde göstermiş olduğu füyûzâtı az bir zaman içinde Rusya'nın Türkler ile meskûn olan kıtalarında da gösterdi:

Beş milyon Türk bulunan Kafkasya'da bundan on sene evvel Türklük namına hiçbir şey yoktu. Bu satırları yazan henüz tahsil ile meşgul olduğu gençlik zamanında Türk lisanı namına Fuzulî'nin *Leyla vü Mecnun*'undan başka bir şey görmemiştir. Tedrisat hep Farisî ve Rus lisanlarının taliminden ibaretti. Halbuki bugün Kafkasya'nın şehir ve köylerinin kâffesinde müteaddit ve mükemmel Türk mektepleri mevcuttur. Bu mekteplerde tedrisat sırf Türk lisanında icra ediliyor. Aynı zamanda bu kıtada mükemmel bir Türk matbuatı vücuda getirildi. Bu sâiklerin neticesi olarak bir Türk edebiyatı tenemmüv etmektedir. Türklük cereyanı Kafkasya'da olduğu gibi Kırım, Kazan, Orenburg ve Hacı Tarhan (Ejderhan)'da da kendini gösterdi, sonra bu cereyan bir taraftan Azerbaycan'ı, diğer taraftan Türkistan ve Sibirya'yı da istilâ etti.

Kendisini bu suret ve eşkâl-i muhtelifede ibraz etmiş olan Türklük cereyanı, muayyen bir gaye-i emel ve bir nokta-i istikbale doğru yürümektedir. Şu emel ve gaye bir taraftan Türkleri cehalet belâsından halâs ederek seviye-i irfanlarını yükseltmek, Türklüğü Türklere anlatmak, diğer taraftan Türk ırkına mensup kimseleri hissiyat ve efkâr-ı kavmiye ile mütehassis ve mütefekkir olarak kendi mevcudiyetlerini muhafaza ve müdafaaya ve kendi nevilerinin terakkî ve teâlîsine çalışmaya sevk etmekten ibarettir.

Demek ki bugün Türk âlemi içinde iki büyük cereyan mevcuttur. Birisi İslâmiyet, diğeri ise Türklük cereyanıdır. Şu iki cereyan bazen birleşerek bazen ayrılarak, bazen imtizac ve bazen de müsâdeme ederek aynı saha üzerinde yürümektedir. Bunların bahşetmekte olduğu füyûzât aynı derecede mühim ve nâfi', aynı derecede mübeccel ve mukaddestir. Fakat netice ve gaye itibariyle aynı noktaya doğru yürümekte olan şu iki cereyan hâdimleri arasında bazen sû-i tefehhümler, ihtilaflar zuhuru nadir değildir. Acaba bu ihtilaflar bertaraf edilemez mi? İki cereyan arasında bir hatt-ı vasl veyahut birtakım nikât-ı ittisal bulunamaz mı? Bunların tevhid-i mesai etmeleri kâbil değil midir? Bu suallere gelecek makalemizde cevap veririz.

*

Dördüncü makalemizin sonunda, Türk âleminde görülen iki cereyan yani Türklük ve İslâmiyet cereyanları arasında âhenk ve imtizacın kâbil-i tesis olacağını beyan etmiştik. Bu makalemizi şu noktanın izahına hasredeceğiz.

Lâkin evvelemirde hiçbir sû-i tefehhüme ve mugalataya meydan vermemek için şurasını kaydedelim, ki biz "İslâmiyet" veyahut "Türklük" tabirlerini kullanmakla şu kelimelerin ifade edebilecekleri mâna-yı siyasîyi katiyyen nazar-ı itibara almıyoruz. Zira biz, bütün Müslümanların veyahut bütün Türklerin ittihad ve ittifak ederek siyasî bir kitle-i vâhide teşkil edecekleri hülyasına düşenlerden değiliz. "İslâmiyet cereyanı" dediğimizde, İslâmiyet'e mahsus medeniyetin ihya, tecdid ve tesisini, "Türklük cereyanı" dediğimizde dahi Türklere mahsus yani Türk rengi ile renklenmiş, Türk ruhu ile ruhlanmış, Türk boyuna, Türk tarz-ı maişetine göre biçilmiş, tesis edilmiş bir medeniyeti nazara alıyoruz. Bu noktayı güzelce tayin ettikten sonra şimdi asıl matlubumuza geçelim.

İslâmiyet ve Türklük cereyanlarının suret-i imtizac ve âhengini göstermek için, ibtida şu iki cereyan arasında bir mukayese yapılmak icap eder. Fakat fennen de kabul edilmiş olan bir kaideye ittibaen biz şu mukayeseyi yaparken bittabi bu iki cereyan arasında mevcut olan müşterekün-fîh noktaları nazar-ı dikkate almayacağız. Çünkü iki cereyan şu noktalar üzerinde kendi kendilerine imtizac ettiklerinden bunları şu makalede ta'dât ve mukayeseye kalkışmak, abes ve beyhude bir zahmet olur. Biz yalnız iki cereyan arasında mevcut olan ihtilaflı ve münazaalı noktaları göstererek

bunların bertaraf edilebileceklerini ve her iki tarafın mezkûr noktalara ait nazariyatın imtizacı kâbil olabileceğini isbat edersek maksadımıza nail olmuş gibi addedilebiliriz.

İki cereyan arasında ihtilaflı ve münazaalı olan noktalardan birisi kavmiyet meselesidir. Bu meselede Türklük cereyanı, bir vaziyet-i müsbete, İslâmiyet cereyanı ise, bir vaziyet-i menfiye almıştır. Binaenaleyh bizde en ziyade İslâmiyet cereyanı taraftarlarının bu mesele hakkındaki nazariyelerini izah ederek yanlış noktalarını gösterecek ve iki taraf arasında kâbil-i tesis olacak şekl-i imtizacı bildireceğiz.

İslâmiyet cereyanı taraftarları kavmiyet hakkında ne diyorlar? Bunların düşünceleri şudur: Mademki cümlemiz –Türk, Arap, Farisî, Hindî, Çerkez, Kürt, Arnavut– din-i İslâm ile müşerrefiz, her türlü teceddüdâtımızı sırf avâmil ve anâsır-ı diniye üzerine bina edelim. Öyle bir umumi İslâm medeniyeti tesisine çalışalım ki bütün şu akvâm-ı muhtelifeyi ihtiva etsin, cümlesini yoğurup medeniyetçe bir kitle-i vâhide haline kalbeylesin. Zaten müşerref olduğumuz din, vahdet, ittihad ve uhuvvet üzerine teessüs etmiştir ki bu da en yüksek medeniyetlerin en yüksek gaye-i emelidir. Bunun arasına kavmiyet, ırk ve cinsiyet meseleleri, hâilleri sokmayalım.

İslâmiyet taraftarları, bilhassa kavmiyet ve cinsiyet efkâr ve hissiyatının akvâm-ı muhtelife-i İslâmiye arasında îkâ' edeceklerini zanneyledikleri nifak ve şikaktan korkuyorlar. Bunların şu nazariyeleri sırf saye-i hayalde kalmak şartıyla pek yüksek ve pek tatlıdır; fakat amelî cihetine gelince fennin ve tarihin ve her günkü müşahedâtın vermekte olduğu tecrübe ve derslere maa't-teessüf zıttır. Evvelen şurasını söyleyelim ki din-i mübîn-i İslâm her ne kadar fitrî ve insanların yekdiğerleri ile itilafları için en müessir bir âmil ise de hiçbir zaman muhtelif akvâm-ı İslâmiye arasından kavmiyet ve cinsiyet hislerini ve temayüllerini tamamiyle def u izâle edememiştir. Araplar meselâ zuhur-ı Muhammed (a.s.)'dan evvel ve cehalet devrinde akvâm-ı saireyi "Acem" diyerek diğer akvâma yukarıdan aşağıya doğru bakar gibi bir vaziyet aldıkları gibi İslâm ile müşerref olduktan sonra da yine kendilerinden farklı görüyor idiler. Farslar da kable'l-İslâm Arapları "ân-İran" yani Rumların "barbar" dedikleri mânayı ifade eden "gayr-i İranî" diye tesmiye ettikleri gibi kabul-i İslâmiyet'ten üç yüz sene sonra, kendisini has bir Müslüman olduğu ve İslâmiyet'in keskin kılıncı olan Mahmud Gaznevî'nin ni'am u ihsanına müstağrak bulunduğu halde Firdevsî-i Tûsî, Arapların İran'a hücumlarını tasvir ederken ve efkâr-ı kavmiyenin kendi kalbinde nebeânını zapt edemeyerek Araplar hakkında zîrdeki şiiri yazmaya cesaret etmiştir:

Zi-şîr-i şütür horden ü sûsmâr
Arab-râ be-cây resîdest kâr
Ki tâc-ı keyân-râ koned ârzû
Tüfû bâd be-çarh-ı gerdân tüfû

Bundan da anlaşılıyor ki İslâmiyet hiçbir zaman hissiyat ve temayülât-ı kavmiyenin ref'ine tamamen muvaffak olamamış ve muhtelif akvâm içinde intişar ederken o akvâmın bulunduğu muhitin, şerâitin tesirâtına maruz kalmıştır. Eğer bugün Farisîlerin kısm-ı a'zamında Şiîlik, Hindîlerde bilhassa İsmailiyye tarikatı ve diğer akvâm-ı muhtelife arasında da mezâhib-i erbaadan yalnız birisi takip ediliyorsa buna bir tesadüfî hadise gibi bakmamalıdır. Çünkü siyasî, ictimaî, dinî ve tarihî umûrda hiçbir şey tesadüfî değildir. Her şeyin bir sebebi ve hatta tam bir silsile-i esbâbı vardır. İslâmiyet hangi kavmin, hangi ırk ve cinsin içine girmiş ise hakâyık ve erkân-ı esasiyesini muhafaza etmekle beraber kendisi o kavmin bulunduğu muhitin, şerâit-i ictimaiye ve ahvâl-i ruhiyenin mukteziyâtına göre bir cerayan-ı mahsus almıştır.

İşte din-i İslâm'ın diğer meziyet ve faziletleri arasında en ziyade calib-i dikkat bir meziyeti de şu kuvve-i elastikiyesidir. İslâmiyet şu elastikiyet sayesindedir ki muntazam ve müretteb propagandası bulunmadığı halde Hindistan'da yüz sene içinde altmış, yetmiş milyon ahaliyi kendisine celp ve Afrika'da Hıristiyanların muktedir, zengin ve âlim misyonerlerine karşı bütün bir hıtta-i azîmeyi kendisine tabi kılmıştır. Binaenaleyh İslâmiyet cereyanı taraftarlarının nazariyesinde, kavmiyet ve cinsiyet efkâr ve hissiyatının İslâmiyet'e muzır olacağı ve ruh-ı İslâmiyet'le tevafuk etmeyeceği maddeleri muhalif-i hakikattir. Bilâkis İslâmiyet, kavmiyet ve cinsiyetlerin mukteziyât-ı ruhiyesine tevâfuk etmekle kuvvet bulmuş ve o sayede intişar etmiştir.

Sonra İslâmiyet bir kelime-i mücerrededir, ifade ettiği mâna ise mürekkeptir. İslâmiyet denildiği zaman hayalde, dince bir kitle-i vâhide teressüm ediyorsa da lisanca, maişetçe, şerâit-i hayatiyece gayet mütelevvin, muhtelif ve müteaddit yığınlarda tecessüm ediyor. Şimdi farz ediniz ki ben şu yığınların birisinde, meselâ Türk yığını arasında bulunuyorum ve medeniyet-i İslâmiye'nin ihya ve tecdidine hizmet [etmek] istiyorum, ne yapacağım? Şüphesiz ki muvaffak olmak, maksadımı hayyiz-i husule îsâl etmek için muhiti, şerâit-i mahalliyeyi nazar-ı dikkate alacağım, teşebbüsâtımı şu muhite ve şu şerâite uyduracağım. Meselâ bir mektep açacağım, bir gazete çıkaracağım, bir müessese-i iktisadiye tesis edeceğim. Açacağım mektep, çıkaracağım gazete Türk dilinde olmazsa, tesis edeceğim iktisadî müessesede Türkçe kullanılmaz ve Türk menâfiine tevfik ettirilmezse muvaffak olamam. Bulunduğum muhit, âlem-i İslâm'ın bir cüzü olmakla beraber terakkî ve teâlî âmillerinden mahrum kalacaktır ve binaenaleyh zevale yüz tutmakla İslâmiyet'in zaafına, zevaline sebep olacaktır. Zaten bu o kadar basit bir hakikattir ki uzun uzadıya isbata bile lüzum yoktur. Zira İslâmiyet fiilen muhtelif akvâmdan teşekkül ettiği için pek tabiîdir ki vâhid-i küllün kuvvet, salâbet ve metâneti, âni teşkil etmekte olan ecza ve aksâmın

kuvvet ve metâneti ile mütenasiptir. Akvâm-ı İslâmiye ne kadar kavî ve metîn olursa İslâmiyet'in heyet-i umumiyesi de aynı nisbette kuvvet ve metanet kesb eder.

Kavmiyete hizmet etmek filhakika İslâmiyet'e de hizmet etmek demektir. Eğer bütün akvâm-ı İslâmiye müterakkî ve müteâlî olarak kesb-i kuvvet ü şevket etmiş olsaydılar âlem-i İslâm heyet-i umumiyesi itibariyle bugünkü derekeye sukût etmiş olmazdı.

Zannedilir mi ki Ortodoks Kilisesi'nin arkasında Rusya gibi kavî ve muhteşem bir millet bulunmasaydı bu kilise bir taraftan İslâmiyet'in diğer taraftan Protestanların, Katoliklerin hücumuna mukavemet edebilirdi! Diğer taraftan Protestan Kilisesi'nin günden güne kesb-i şöhret ü şan etmekte olduğu ve Katolik Kilisesi'nin ise bilâkis eski kuvvet ve haşmetini kayb eylemekte bulunduğu görülmektedir. Bunun sebebi yalnız Latin ırkının dine karşı lakayd ve laubaliliği olmayıp Latin ırkına mensup akvâmın Protestan Kilisesi'ne tâbi bulunan Cermen ve Anglo-sakson akvâmına nisbetle tedennîsidir. Bugün İspanya dünyanın en mutaassıp bir noktasıdır. Fakat bütün taassubu ile beraber Protestan Amerikanlar tarafından mağlup edilmiş olan İspanyollar Katolik Kilisesi'ni Protestan Kilisesi'ne karşı i'tila ettiremezler!

Yukarıda zikretmiş olduğumuz akvâmın kâffesi kendi kuvvet ve satvetlerini kavmiyet ve cinsiyet cereyanı ile kazanmışlardır. Son makalemizde şu cereyanın mebde ve menşei, tesirâtı hakkında bir nebze beyan-ı malumat etmiştik. Şimdi ise yalnız bununla iktifa edelim.

İşbu cereyan öyle sihirkâr bir haldir ki kendisine kapılmış olan milletlere, kavimlere hayret-efzâ bir metanet, bir azim, sebat, bir hiss-i fedakârî bahşediyor. Bir "Marseyyez"in [Marseillaise] bir "Rule Britanya"nın [Rule Britannia] bir "Doycland, Doycland, Uber Alles"in [Deutschland Deutschland Uber Alles] bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman ruhuna bahşetmekte olduğu tesirât-ı azîmeyi görmelidir. Şu neğamât-ı i'cazkârânenin kalb-i beşerde tehyîc ettiği hissiyat-ı kavmiye, efrâdı, benliğinden, insanı her şeyde, her teşebbüste müteredditi bırakan benliğinden bi'l-külliye tecrit ederek muvakkat bir zaman için olsun fenâ-fi'l-millet derecesine getiriyor. Lâkin sokakta, tiyatrolarda işitmekte olduğu şu neğamâtın tesirâtına bir de mektepte aldığı derslerin, eyyâm-ı şebâb u kemâlde mütalaa ettiği telifât-ı edebiye, safahat-ı matbuatta okuduğu makalelerin, kürsî-i hitabetten îrad edilen nutukların aynı tesirâtı da ilave olunursa anlaşılır ki cereyan-ı kavmiyeye kapılmış olan milletler arasında efrâd, muvakkat bir zaman için ale'd-devam kendisini fena-fi'l-millet ettirecek tesirât ve tehyîcât altında bulunuyor.

İşte bunun içindir ki kavmî bir cereyana kapılmış olan akvâm, şu hissiyat sayesinde fedakâr askerden başlayarak erbab-ı namus ve haysiyet memurlar, ashab-ı cehd ü sebat tacirler, büyük ve âlî fikirli üdeba, şuara ve ricâl-i devlet yetiştiriyorlar.

Tabii İslâmiyet cereyanı taraftarları şu hakâyıkın cümlesini teslim ve itiraf ve kavmiyet cereyanının hayat-ı ictimaiye üzerine en müessir ve en azîm bir âmil olduğunu kabul etmek mecburiyetindedirler. Fakat burada onlar tarafından bir sual irad edilebilir ki gayet mühim ve gayet muhikdır. O sual ise şudur: "Kavmiyet cereyanı ve cinsiyet hissiyatı dine, İslâmiyet'e karşı bir şekl-i zıddiyet alırsa?"

Filhakika şu sual vâriddir ve gayet mühimdir. Bunun izahı, birçok sû-i tefehhümlerin izâlesine hizmet eder. Bu noktaya ait izahâtımızı makale-i atiyeye talik ediyoruz.

*

Son makalemizde İslâmiyet cereyanı taraftarlarının, kavmiyetin gayet tabiî ve meşru bir âmil olduğunu kabul ve itiraf etmeye mecbur olduklarını beyan etmiştik; fakat aynı makalenin nihayetinde şu cümleyi de yazmıştık: "Burada onlar (yani İslâmiyet cereyanı taraftarları) canibinden bir sual irad edilebilir ki gayet mühim ve gayet muhiktır; o sual ise şudur: "Ya kavmiyet cereyanı ve cinsiyet hissiyatı dine, İslâmiyet'e karşı bir şekl-i zıddiyet alırsa?" Şu suale vereceğimiz cevabı bugüne talik etmiştik.

İşte şimdi mezkûr suale cevap veriyoruz. Fakat serdedeceğimiz mütalaaların iyice ve etraflıca anlaşılması için evvela kavmiyet[in] ne olduğunu tayin edelim. Gayet müphem ve aynı zamanda gayet şumullü olan şu kelime bir kere anlaşıldı mı birçok sû-i tefehhümler kolaylıkla izâle edilebilir.

Bizce "kavmiyet" kelimesinin ifade ettiği mânayı en basit ve en güzel bir tarzda Fransız hakîm ve muharrir-i meşhuru Ernest Renan *Kavmiyet Nedir?* risâle-i meşhuresinde beyan etmiştir.[101] Müşarunileyh diyor ki:

> "Kavmiyet insanın ilk defa anne kucağında işitmiş olduğu ninnilerden, ilk defa dili açılarak söylemiş olduğu hecelerden, o uzun uzun aylarca heceleyerek telaffuzuna muvaffak olamadığı kelimelerden, dadılarından, dedelerinden, ihtiyar baba ve annelerinden bir telaş-ı müteheyyic ile dinlemiş, öğrenmiş olduğu dualardan, efsanelerden, ilk kere diz çökerek etmiş olduğu dualardan, âteşîn bir intizar ile bekleyerek geçirmiş olduğu bayramlardan, merbut olduğu muhite mahsus âdet ve itiyadâttan, içinde büyümüş olduğu sokaklardan, oynamış olduğu oyunlardan, sıraları üzerinde sürünmüş bulunduğu mekteplerden, muhitinin irâe etmiş olduğu levhalardan ve şu levhaların dimağın üzerine bırakmış olduğu izlerden, ecdadının geçirmiş olduğu tarihten, kendisini muhitinde bulunduğu başka insanlara rapteden maddî ve mânevî alakalardan"

tahassül eder. Eğer şu tarif hulasa edilirse denilebilir ki kavmiyetin esas âmilleri şundan ibarettir: Birincisi lisan, ikincisi din, âdet ve akideler, üçüncüsü müşterek tarih, müşterek vatan ve müşterek mukadderat.

101 E. Renan, *Question de Nationalité.*

Demek ki din kavmiyetin en mühim esaslarındandır. Bunun sebepleri gayet basit, açıktır. İnsanları yekdiğerine raptetmek için –bilhassa eyyâm-ı bedeviyette– din en büyük ve en müessir bir âmildir ve hatta lisandan sonra bu yegâne bir âmildir. Dünyada yaşayan ve bugün kavmiyetçe evc-i a'lâya varmış olan milletlerin kâffesi evvelce din üzerine, dinin vahdeti üzerine teşekkül etmişlerdir. Din kavmiyet ve milliyetlerin teşekkül ve teessüsü için âdeta bir maya rolünü oynuyor; hatta millî lisanın, millî âdetlerin, akidelerin, millî tarz düşüncenin, maişetin teessüsü üzerine bile dinin büyük ve birinci derecede tesiri vardır. Bugün dinsiz görünen Fransızların kavmiyet ve milliyetleri, bir unsur olmaları Katolik dininin tesiri ile vücud-pezîr olduğu her türlü şek ve şüpheden vârestedir. Yunanîlerden başlayarak Cermenlere kadar Fransa üzerinde yaşamakta olan muhtelif ve müteaddit kavimleri biribirine mezcederek bir unsur-ı vâhid yapan ilk âmil şüphe yok ki Katolik dinidir. Evet! Sonraları Fransız kavmiyet ve milliyetinin ikmal ve faaliyeti için diğer birçok âmiller de tesir-bahş olmuşlardır; fakat Katoliklik bu yolda ilk mayadır.

Şimdi geçelim Türklere; Türklerin mukadderâtı devr-i tarihîye geçtiklerinden itibaren İslâmiyet'in mukadderatı ile ayrılmayacak, kırılmayacak derecede merbuttur. Biz burada Karakurum ve Baykal devirlerini ve medeniyetini nazar-ı dikkate almıyoruz. Zaten bunlardan bahsetmek müşkildir. Zira o devirler maa't-teessüf henüz öyle meçhuliyet içinde saklanmaktadırlar ki elde bulunan mahdut malumat üzerine onlara ait kat'î bir nazariyenin yürütülmesi kâbil değildir. Yalnız bir şey muhakkak ve müsellemdir: Tarih-i beşeriyet Türkleri en ziyade İslâm olarak tanıyor. Biz kendimiz de kendimizi başka surette tasavvur ve tahayyül edemiyoruz, biz Asya-yı Garbî'ye atıldığımız günden beri kendimizi İslâm diye tanıtıyoruz. Evvelki hayat bizce unutulmuştur.

İslâmiyet Türkler için bütün mânasıyla kavmî, cinsî bir din rengini kesbetmiştir. Zaten zaman itibariyle de böyledir: İslâmiyet henüz on üçüncü asrını ikmal ediyor; Türkler ise kendilerini on birinci asr-ı İslâmiyet'lerini ikmal ediyorlar. Türkler kılıçla yenilerek değil, galibiyet ve fütûhat sayesinde İslâmiyet'i kazanmışlardır; hiçbir İslâm kumandanı gelip de Türkleri mağlup ederek İslâmiyet'in kabulüne icbar etmemiştir, bilâkis Türkler akvâm ve memâlik-i İslâmiye'yi fethettikten sonra kendi meyil ve arzularıyla İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Türk kitlesinin, Kazan Han tarafından İslâmiyet'e ithal edildiği tarihçe kabul edilmiş bir galat-ı meşhurdur; Kazan Han'dan daha evvel Türkler İslâmiyet'le müşerref olmakta idiler. Kazan Han kendisi şu cereyan-ı umumiye kapılarak ona yalnız bir reng-i resmiyet verdi. Kazan Han saha-i vücuda gelmeden birçok zamanlar evvel Türk muhadderâtı hulefâ-yı Abbasiye harem saraylarına sokularak halifeler doğuruyordular ve hulefânın muhafazası için Türkistan'dan celbedilmiş olan Türk yiğitleri makarr-ı hilafeti âl-i Sâmanların, âl-i Tahirlerin ve sâirenin tehacümünden muhafaza ediyordular...

Asya-yı Garbî'ye ve binaenaleyh hilafet-i İslâmiye havza-i hükümranîsine atılmış ilk Türk kafilesi Mahmud-ı Gaznevî'nin etrafında toplanarak İslâmiyet'in intişarı ve tevsî'-i dairesi için tâ Hindistan'a kadar gittiler ve Hindistan'da İslâmiyet'i zeval-nâpezîr bir surette tesis ettiler. Gaznevîlerden sonra Selçukîler devresi geldi. Bunlar tecezzî ve inkıraza uğrayarak tavâif-i mülûk şeklini almak halinde bulunan hilafete yeniden bir metanet ve revnak verdiler. Bir taraftan Şark'ta asayiş ve huzuru iade ederek vahdet-i İslâmiye'yi teyid ettiler; diğer taraftan da Garp'ta yani Mısır ve Asya-yı Suğrâ'da Ehl-i salîb seylâbına karşı çıkarak karnlarca İslâmiyet'i müdafaa ve muhafaza mücadelesi ile uğraştılar; bilahare Selçukîleri Osmanlılar istihlâf etti ki iki muhtelif nam altında aynı kavim demektir.

Gayet mühim ve calib-i dikkat bir vaka-i tarihiyedir ki Türkler Asya ve Afrika'da İslâmiyet'i müdafaa ve muhafaza ettikleri ve Şimal-i Garbî'ye doğru yürüyerek İslâmiyet'i Avrupa'nın tâ göbeğine soktukları esnada Avrupa'nın diğer ucunda ve Türklerin gidemeyecekleri bir yerde yani İspanya'da bulunan İslâmiyet, Hıristiyanlar tarafından tamamı ile imha edildi. O derecede ki bugün İslâmiyet'ten şu kıtada iz ve eser bile kalmamıştır...

Hasılı bin üç yüz senelik tarih-i İslâmiyet'in dokuz yüz senesinde İslâmiyet'i müdafaa, muhafaza, sıyanet ve himayet vazifesini Türk kavmi kendi omuzuna almıştır. Artık bu kadar müddet bir fikri, bir usûlü, bir dini kendisine gaye-i hayal edinmiş bir kavim şu fikri, şu usûlü, şu dini kendi kavmi namı ile tesmiye etmeğe belağ[an]-mâ-belağ hak kazanmış olur. Bu yalnız bir hak değil aynı zamanda bir vazifedir; İslâmiyet Türk için yalnız bir din değil aynı zamanda kavmî, cinsî bir dindir. Eğer bugün Almanlar Luter[y]anizme, İngilizler Anglikanizme, Ruslar Ortodoksluğa millî, kavmî din diyebilirlerse Türkler İslâmiyet'i bin kat haklı olarak ziyade kavmî din diye telakki edebilirler.

Demek ki Türklerin içinde kavmiyet cereyanına kapılmış olanlar ister istemez, çar u nâçar kavmiyet namına bile İslâmiyet cereyanını kabul etmeye mecburdular; İslâmiyet'i bir rükn-i rekîn-i kavmiyet addedeceklerdir.

Kavmiyet yalnız bir fikir ve meyl-i mücerred halinde kalamaz; bunun da bir şekl-i tatbikîsi vardır ki asıl kavmiyet cereyanı da şu tatbikattan ibarettir. Kavmiyet fikri taşıyanlar bittabi şuûn-ı hayatiyenin kâffesine bir renk ve ruh-i kavmî vermek isteyeceklerdir, fakat şu renk ve ruh-i kavmînin elvân ve avâmilini nereden alacaklardır? Bedihîdir ki kavmin kendisinden ve bunun için kavmin lisanını, tarihini, ictimaî, siyasî, iktisadî teşkilat-ı tabîiyesini, ananâtını, avâm edebiyatını, avâm idealini mütalaa edeceklerdir. İşte şu vechile elde edilmiş bulunan kavmî esasların bütün şuûn-ı hayatiye içine sokulmasına, umum yaşayışın şu kavmî elvân ve avâmil üzerine tertip edilmesine çalışacaklardır. Halbuki yukarıda arz etmiş olduğumuz gibi

Türk hayatına ait bir esas yoktur ki İslâmiyet'in taht-ı tesirinde bulunmamış olsun, İslâmiyet'le derin tebdilata [tebeddülâta] uğatılmamış bulunsun! Nereye çevirilsek İslâmiyet'in koyu bir izini bulacağız:

Acib değil mi? Bugün sırf Türk adları olarak aramızda on, on beş isimden ziyade kalmamıştır. Hele kadın namları gayet mahduttur! Bu bir emr-i vâkidir. Türk'ü mütalaa etmek, anlamak isteyenler bile evvelce İslâmiyet'i mütalaa ve anlamak mecburiyetindedirler. Zaten bu yalnız bizim içimizde değil sâir kavimler içinde de böyle olarak gelmiştir: Kavmiyet taraftarı olanlar hemen daima din taraftarları olmuşlardır. Bizim din aleyhine çıkan kavmiyet taraftarlarımız, kavmiyet[in] ne olduğunu uzun uzadıya, arîz u amîk mütalaa ve tetkik etmemişlerdir; kendi hissiyatlarında, tarz-ı tefekkürlerinde aldanmışlardır; bir kavmin dinini, yani esas ruh ve hayatını inkâr edenler o kavmin taraftarı olamazlar. Bunlar libr-pansör, kozmopolit, terakkîperver, hürriyetperver ve hatta vatanperver olabilirler, fakat kavmiyet taraftarı olamazlar. Kavmiyet taraftarı olmak o kavmi olduğu gibi –yani lisanı, edebiyatı, ananâtı, dini, teşkilat-ı ictimaiye, siyasiye ve iktisadiyesi ile beraber– kabul etmek demektir. Nasıl ki bir kavmin lisanını, tarihini, ananâtını inkâr etmekle beraber o kavmin taraftarı olmak kâbil değildir; öylece bir kavmin dinini inkâr etmekle o kavmin taraftarı olunamaz.

Hülasa bir kavim mahiyeti itibariyle bir vâhid-i küll, bir tâmm-ı lâ-yetecezzâdır! Taksim ve tecezzî kabul edemez... Fakat bir kavmin dinini kabul etmek o kavmin içinde din namına mevcut olan cahilâne taassupları, sahîf âdetleri, muzır görenekleri, hurafeleri, efsaneleri kabul etmek demek midir?

İşte şu suale makale-i atiyemizde cevap vereceğiz.

Kaynak: Ahmed Agayef, "Türk Âlemi 4-5-6", *Türk Yurdu*, I/5, 12 K.sâni 1327, s. 135-139; I/7, 9 Şubat 1327, s. 195-201; I/10, 22 Mart 1328, s. 292-297.

38

MİLLİYET FİKRİ VE MİLLET MUHAREBELERİ[102]

Akçuraoğlu Yusuf

I

Ben, beşeriyetin hayatında asıl müessir[in] ihtiyac-ı maddî ve ondan mütevellid kuvâ-yı maddiye olduğuna inananların şakirdlerindenim. Cemiyet-i beşeriyenin menba-ı tekâmülü mide olduğuna zâhibim. Bu zehâbım Foyye'nin [Alfred Fouillée, 1838-1912] "fikir, kuvvettir" nazariyesini bir netice, bir muhassıla olmak üzere kabule mâni değildir. Kuvvet olan fikirlerin en mühimleri, "din fikri" ile "milliyet fikri"[dir] zannediyorum. "Fikr-i milliyet" kuvvetinin en bariz tecelliyâtı, on dokuzuncu asr-ı miladî imtidâdınca meşhûd olur. O asır, bazı müverrihlerin dediği gibi "milliyet asrı"dır.

Miladî on sekizinci asırda dahi milletler bittabi mevcut idi; lâkin Avrupa milletlerinin İngiltere, Fransa ve İspanya'dan mâadâsı, milliyet fikrinin şimdiki mefhûmunu ifade edecek surette henüz teşekkül edememişti; hatta o asırda bu üç Garb milletinin bile "vicdan-ı millîleri" hadd-ı kemâle vasıl olmamıştı. Bugün yeryüzünde yaşayan insanlara atf-ı dikkat olunsa, vicdan-ı millînin (Ahmed Bey Agayef'in tabiriyle "marifet-i kavmiye"nin) aynı derecede mevcut ve mahsüs olmadığı görülür: Avustralya'da ve Afrika'da yaşayan ibtidaî kavimleri bırakalım; eski medeniyetlerin beşiği ve mezarı olan Asya'da, ale'l-husus şark-ı İslâmî'de, Farslar, Araplar, Kürtler, Türkler arasında vicdan-ı millî henüz bir rüşeym halindedir.

102 Üç yıl evvel mekâtib-i âliyeden birisinde verilmiş konferanslardan müstahrectir.

Şarkta vicdan-ı millînin doğup büyümekte gecikmesinden Garb milletleri müstefid olmuş ve olmaktadırlar: Meselâ Ruslar, Rusya'nın şarkında sakin Turanî kavimleri (Çuvaş, Çirmiş, hatta Başkırt ve Kırgızları, hatta bir dereceye kadar Tatarları bile) Rus milletinin artması ve kuvvetlenmesiçün ham eşya, kereste gibi telakki ediyorlar, zira bunların vicdan-ı millîleri daha iyiden iyiye tenemmüv etmemiştir. Ruslar bu kavimleri Rus ruhuyla, Rus maarif ve medeniyetiyle yoğurup pişirerek, Rus halinde kotarıyorlar. Eski Çuvaş ve Çirmişler iki üç batın geçer geçmez tam bir Rus oluyor.

18inci asr-ı miladîde taazzuv etmiş milletler azdır, mevcutlarının da vicdan-ı millîleri nâtamamdır; lâkin fikr-i millînin tekemmülüne pekçok hizmet edecek sağlam esaslar o asırda atılmıştır: Menbaı İngiltere olup Fransızlar tarafından neşr u tamim edilmiş tarz-ı tefekkür, ki 18inci asır felsefesi namıyla maruftur, mebdeleri (prensipleri) millî olmamakla beraber, milliyet mebdeine hizmet eylemişti. Jan Jak Russo [Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778], *Mukavele-i İctimaiye* (*Contrat Social*)'sinde cemiyetler, efrâdın "rızâ-yı mütekabilinden (*consentement mutuel*) neşet etmiştir, diyerek "hâkimiyet-i milliye" ile "hakk-ı millî"ye yol açıyordu. 18inci asır felsefesi, bütün benî beşerin saadetini husule getirecek esbâbı ararken, zihinleri ilim ve hikmetle tenvîr, itikadât-ı bâtıladan tahlîs lüzumundan başka her ferdin şahsiyetine, fikir ve vicdanına temin-i hürriyet etmek ve binaenaleyh heyet-i ictimaiyeleri bir şahsın veyahut eşhâs-ı kesîrenin hükm ü tegallübünden kurtarmak ve kendi kendisine hâkim kılmak vücûbuna da kâil olmuştu. Russo, mukavele-i ictimaiye nazariyesine dayanarak efrâdın hürriyetini bir hakk-ı tabiî telakki ediyordu.

Fransa büyük ihtilalinin en meşhur ef'âlinden "Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan Beyannamesi", 18inci asır felsefesinin âdeta bir zübdë-i hukukîsi olduğundan "insanlar hür ve hukuken müsavi olarak doğarlar ve öyle yaşarlar"[103] ve "hâkimiyet millettedir"[104] esaslarını ilân etmişti. Bu esaslarda "milliyet mebdei" (*principe de nationalité*) mündemicti. Filhakika eğer hâkimiyet millette ise, bir millet diğer bir millete mahkum olamaz; kezâlik mademki insanlar ferden hür ve birbirlerine müsavidirler, efrâdın bir araya gelmesinden tekevvün eden cemiyetler de birbirlerine müsavi ve yekdiğerine karşı hürdürler.

Bu mücerred muhakeme, hayat-ı tarihiyeye tatbik edilirse şu çıkar: Madem ki bir Çehli bir Almana müsavidir ve mademki bir Çehli bir Almanın mahkumu olamıyor; o halde Çeh milleti de milletçe Alman milletine müsavidir ve Çeh milletinin Alman milletine mahkumiyeti münâfi-i haktır. Kezalik mademki kuvve-i hâkime millettedir, her millet kendini idare edecek kavânîni bizzat tanzim hakkını

103 Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droit.

104 Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation.

hâizdir; o halde Çeh milleti kendi kendisinin vâzı'-ı kanunudur, diğer bir millet, meselâ Alman milleti Çeh milletine hâkim ve vâzı'-ı kanun olamaz.

On sekizinci asrın nihayetlerine doğru muhakemât-ı mantıkiye ve hukukiye yoluyla Fransız mütefekkir ve ihtilalcileri milliyet fikrine vasıl oldukları zaman Almanlar büsbütün başka bir tarîk ile aynı gayeye geliyorlardı.

Vinkelman [Johann Joachim Winckelmann, 1717-1768] adlı bir Alman âlimi, 1760'a doğru İtalya'ya inmiş, âsâr-ı atîka ile memlû bu eski Roma toprağını kazıyıp çıkardığı bedâyi-i nefiseyi topluyor ve onlar üzerinde mahkûk yazıları okuyarak, kadîm ırkları, kadîm medeniyetleri anlamaya çalışıyordu.

Vinkelman, bu mesaisiyle taharriyât-ı tarihiye için yeni bir çığır açmış, yeni bir mektep tesis etmiş oluyordu. Vinkelman'ın muakkibleri mektebi büyüttüler, terakki ettirdiler: Kadîm ırkların esatîri, hurafâtı, dinleri, dilleri, edebiyatı, sanayii, müessesât-ı siyasiyeleri tetkik ve tahkik olundu ve bu sayede kadîm cemiyet ve medeniyetlere dair malumat hayli arttı. Vinkelman mektebinin tedkikâtında vasıta-i esasiye lisandı. Binaenaleyh bütün tedrisata Filologya (*Philologie*) deniliyordu. Alman filologları akvâmın en uzak mazilerini, daha milletleri ırklardan ayırmak mümkün olamayan derin ve karanlık maziyi taharrî ve istikşaf ederek o maziyi aydınlatmak, herkese gösterip öğretmek istiyorlardı. O âlimlerin nazarına, tarih-i beşeriyet, kavimlerin tarihi, daha doğrusu ırkların tarihi (*histoire des races*) suretinde tecelli ediyordu. Filologların istihracât ve keşfiyâtı, milliyet fikrini, ırk fikriyle birleştiriyordu.[105]

Görülüyor ki usûl farkı, fikr-i milliyete, tabir-i diğerle mebde-i milliyete iki türlü mâna verdirmiştir. Milleti, milliyeti, Alman ve Fransızlar aynı vechile tarif etmezler.

> "Fransızlar indinde milliyet, insanların arzusuyla müekked bir eser-i tarihîdir; milliyeti terkib eden anâsır menşeleri itibariyle pek muhtelif olabilir: Nokta-i azîmetin ehemmiyeti yoktur, esas nokta-i müvâsalattır. Bazıları indinde (bilhassa Almanlar indinde) milliyet bir emr-i tabiî olan ırk ile birleşir."[106]

Bu son nazara göre milliyet arzuya müstenid değildir, mecburidir; çünkü tabiîdir. Bir millete mensubiyet, ferdin arzu ve iradesinden değil, kandan, nesilden neşet eder. Fransızlar, fikr-i milliyetin bu tarz-ı telakkisini tenkit ve istihza ederler, fakat şu muhakkaktır ki on dokuzuncu asr-ı miladîde en çok itibar kazanan, Avrupa tarih ve coğrafyasını altüst eden milliyet, ırk ile tefsir olunan milliyettir. Derin, sabûr ve hurde-cû taharriyât ve tahkikâttan çıkan Alman âsâr ve efkâr-ı tarihiyesi, Avrupa hayat-ı siyasiyesine Fransız âsâr ve efkâr-ı mantıkiyesinden daha ziyade müessir bir âmil olmuştur.

105 E. Bourgeois [Émile Bourgeois, 1857-1934].
106 E. Lavisse [Ernest Lavisse, 1842-1922].

Fransa İhtilâli patlayıp, "Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan Beyannamesi" ilân edildiği zaman, bütün Avrupa'nın efkâr-ı münevvere ashâbı, bunu umum-ı beşeriyete müteallik mühim ve hayırlı bir vâkıa telakki etmişti. "Beyanname"de yalnız Fransızların hukuku mevzu-i bahs değildi; mücerred ve mutlak olarak beşerin, ehl-i vatanın hukuku beyan ve ilân olunuyordu. Fransız ihtilâlcileri, ibtida kavim ve millet farkına bakmaksızın bütün insanları mesut edebilecek desâtîri bulduklarına zâhib idiler; "hukuk-ı beşer esaslarını" kuvveden fiile çıkararak bütün beşeriyeti tecdid ve ıslah etmek âlî hülyasına kapılmışlardı. Lâkin vekâyi, arzu ve hayale tâbi olmadı; mücerred (*abstrait*) olan "beşer" ve "ehl-i vatan" yerine pek çabuk muayyen (*concret*) olan Fransız, Alman, İtalyan kâim oldu. Fransa Cumhuriyeti, Fransızlara tanıdığı hukuku, Almanlara, İtalyanlara tanımıyordu. "Hukuk-ı beşer", "Fransız hukuku" diye tercüme ve tefsir olundu. Almanlar, İtalyanlar... ilh. de "hukuk-ı beşeri", "Alman, İtalyan... ilh. hukuku" mânasına aldılar.[107] Almanlık, İtalyanlık, Islavlık... ilh.nin tarif ve tayininde ise, ekseriyetle Alman filologlarının kazıp çıkardıkları ırk esası kabul edildi.

Milliyet fikri, şu suretle teşekkül ve tavazzuh ederken, İhtilâl ve Napolyon Fransa'sının ef'âl ve harekâtı da milletlerin, âlem-i fikrîde değil, sahne-i tarihte taazzuv ve tekemmülüne çok yardım eylemiştir.

Bunu gelecek makalede izaha çalışacağım.

II

1789 senesi, "eta jenero" [*États généraux*] unvan-ı tarihîsiyle, kralların makarrı Versay'da toplanan Fransa Meclis-i Mebusânı, bir ay kadar ictima ve müzakereden sonra, sırf müntehiplerinden aldığı hak ve kuvvete dayanarak, kendisini "millet meclisi" ilân etmiş ve Fransa devletinin ictimaî, siyasî ve dinî teşkilatını ıslah ve ikmâl eylemeden, yani Fransa'ya muharrer ve mükemmel bir "kanun-i esasi" vaz etmeden dağılmamaya yemin ile karar vermişti. Vâzı'-ı kanun olmak haysiyetiyle "konstituant" [*constituent*] adını takınan bu meclis, kısa fakat pek gürültülü hayatında, "1791 Kanun-i Esasîsi"ni ve o kanuna bir mukaddime teşkil eden "Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan Beyannamesi"ni tanzim ve neşretmiştir. Fransa millet meclisinin kanun yaparken gözettiği gaye, dahilî nizâların, haricî kavgaların önünü alarak, efrâdın, sınıfların, kavimlerin münasebâtında sulh ve asayişi temin ve bu suretle beşeriyeti saadete îsal etmekti.

Millet meclisi azası, harpten gayet müteneffir idiler; onlar, itikadât-ı sahîfe sökülüp, istibdat yıkılıp, akıl ve hikmete müstenid yeni esaslar vaz olununca, artık sınıflar ve kavimler arasına sokulmuş nifâk ve nizâ sebeplerinin kalkacağına, yeryüzünde

107 A. Sorel [Albert Sorel, 1842-1906].

bir devre-i sulh u mesainin açılacağına inanırlardı! Bu sulhperverlerin fikrince, Fransa artık fütühât emelleri beslemeyecek, milletler aleyhine harp etmeyecekti; 1791 Kanun-i Esasîsine şöyle bir madde bile koymuşlar[d]ı: "Fransız milleti, fütühât emeliyle hiçbir harbe teşebbüs etmeyecektir ve kuvâ-yı askeriyesini hiçbir milletin hürriyeti aleyhine istimâl eylemeyecektir."[108] Lâkin hayatı, kanun maddelerinin çerçevesi içine sokup hapsetmek, adamların, velev şârî' ve vâzı'-ı kanun olsunlar, iktidarı dahilinde değildir: İnkılap Fransa'sı, bütün bu mutantan vaatlerine rağmen, dahil ve hariçte hemen hiç fasılasız harp etti, durdu; hatta Fransa inkılapçılarının sulh ve asayişi temin kasdıyla vaz ettikleri esaslar, kısmen o mütemadî muharebelerin sâiki bile oldu! Fransa'nın, kendisine iltihak arzusunda bulunan bazı memleketler ahalisinin talebini hâkimiyet-i milliye namına is'âfa kalkışması ve Avrupa'nın heman her tarafında ahaliyi hükümdarlar, asilzâdeler, rahipler aleyhine hürriyet ve müsavat talebiyle ayaklandırması, ihtilâl ve imparatorluk muharebelerinin ibtidaî sebeplerindendir.

Lâkin bu muharebât, Avrupa milletlerinin taazzuv ve tekemmülünde pek mühim bir müessir olmuştur. İhtilâl muharebelerinin ilk devresinde Fransız orduları, gittikleri yerde derhal ahaliyi "müstebidler" (hükümdarlar) aleyhine kaldırıyorlar, onlara kilisenin ve asilzâdelerin emvâl ve emlâkını gasb ve yağma ettiriyorlar, eski ve ağır vergileri, imtiyazât-ı sınıfiyeyi ilgâ eyliyorlardı; hasılı Fransız askerleriyle beraber "ihtilâl" de geliyor, Fransız istilâsı "müsavat"ın, "hâkimiyet-i milliye"nin teessüsüne hizmet ediyordu: İhtilâl orduları geçtikleri mahallerden bir sürü küçük hükümdarları, kralları, dükleri, prensleri, kontları silip süpürdüler ve aynı milletin toprağında, sırf o hükümdarcıkların keyfiyle çizilmiş hudutları kaldırdılar; parçalanmış Almanya ve İtalya'nın aksâmını eklediler, birleştirdiler. İhtilâlin başladığı bu işi, Napolyon Bonapart sekteye uğratmadı; o da Almanya ve İtalya'da hükûmetleri eksiltiyor, Alman ve İtalyanların millî vahdetlerine çalışıyordu.

İhtilâl ve imparatorluğun orduları, başka bir suretle milletlerin teşekkülüne yaramıştır: Fransız ordusunda Almanya'nın ve İtalya'nın her tarafından toplanma efrâd vardı; bunlar bir arada yiyip içerek, bir kıtada talim ve terbiye görerek, yekdiğeriyle tanışıp yakınlaşıyorlardı, eski yabancılıkları zâil oluyordu, bir dille konuşup bir milletin evladı olduklarını anlıyorlardı.[109]

Şimdiye kadar bahsettiklerimiz, milletlerin taazzuv ve tekemmülünde Fransa İhtilâli'nin müsbet tesirâtıdır; Fransa bu suretle müessir iken, hâkimiyet-i milliyenin cihanda tesisine ve binaenaleyh milletlerin teşekkülüne taraftardı. Gitgide ihtilâl

108 "La nation Française renonce à entreprendre aucune guerre dans la vue de faire des conquêtes et n'emploiera jamais ses forces contre la liberté d'aucun peuple."

109 A. Sorel.

Fransa'sı ve alelhusus imparatorluk Fransa'sı, 1789 mebdelerinden inhiraf edecek, Beşer ve Ehl-i Vatan Hukukunu, Fransızlardan gayrı benî beşere tanımayacaktır. Fakat ihtilâl efkârının, hakiki mânalarını gâip edip bozulduğu bu ikinci devrede dahi, Fransız istilâsı, Avrupa'da teşekkülât-ı milliyenin müessiri olmakta devam edecektir; ancak bu tesir artık müsbet değil maküstür.

Daha "konvansiyon" zamanında, Fransa ehl-i vatanı olmak isteyen halkın talebi kabul edildiği halde, Fransızlıktan çıkmak arzu eyleyenlere mümânaat olunuyor ve hatta "Fransa birdir, tecezzî kabul etmez" esası öne sürülüp böyleler hain-i vatan addediliyordu. Bu, Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan mebdelerinin keyfî tevili demekti; mezkür mebdelerden Fransa lehine çıkan netâyic makbul görülüyor, aleyhine çıkanlar ise red olunuyordu! Nazariyattan tatbikata geçilirken irtikâb edilen mantıksızlıklar o kadarla da kalmadı: Fransa Cumhuriyeti ve hele o cumhuriyetin nâmeşru ve afacan yavrusu Bonapart, fütühât emeliyle harpler açtı; Fransa, kuvâ-yı askeriyesini milletlerin hürriyeti aleyhine istimal etti; Fransa, âleme büyük gürültülerle ilâm ettiği insaniyetperver ve âdil esasları, on sene geçmeden kendisi bozuyor ve çiğniyordu! Fransızlar, İtalya, Hollanda, Belçika, Almanya ve İspanya'da evvelce halkla beraber kaldırılmasına çalıştıkları "müstebid"lerin yerine kendileri geçmişler, oturmuşlar, o zavallı milletlerin hâkim ve efendisi kesilmişlerdi[110]. İtalyanlar, Almanlar, İspanyollar... ilh. asla talep etmedikleri halde, özlerine Fransa tarz-ı hükûmeti, Fransız memurları musallat olmuştu. Napolyon o bitmez tükenmez siyaset ve istilâ harblerini yapabilmek için tebaa, mahmî ve müttefiklerini, yani bütün Avrupa'yı, pek ağır can ve mal vergisiyle eziyordu. Bu vergiler, mütemadî kavgaların tabiî neticeleri olan hisarlar, hepsinin üstesine "kara abluka"sından mütevellid galâ-yı es'âr, artık Fransa tasallutunu, Napolyon boyunduruğunu dayanılamayacak kadar ağırlaştırmıştı.

Tazyik gören mahkum milletler, serbestî, istiklâl ve hayat-ı tam demek olan "milliyet hissini" daha çabuk, daha iyi ve daha şiddetli duyarlar. Vicdan-ı millî, ekseriya büyük felaketler, korkunç müzayakalar hengâmında tecelli eder: Fransız milliyetinin ilk tezahürü, Fransa'nın İngiliz istilâsına uğradığı zamandır. İspanyolların vicdan-ı millîsi, Araplara mağlup ve mahkum olduktan sonra tekevvün etti. Rus milleti, Altınordu hanlarının Rusya'ya ferman-fermâ bulundukları zaman teşekkül eylemiştir. Alman ve İtalyan milliyetlerinin tekemmülüne, Alman ve İtalyan vahdetlerinin tahaddüsüne ihtilâl ve Napolyon tasallutunun tesir-i kat'îsi muhakkaktır.

Avrupa tarihinin, Fransa İhtilâli'ni takip eden babına "milletlerin uyanması" unvanı verilir: Bu sırada İspanyollar, Almanlar, İtalyanlar silkinip, ecnebi hüküm ve nüfuzunu üzerlerinden atıyorlar. İhtilâl ve imparatorluk devrelerinde Fransız-

110 A. Sorel.

ların tesir ve tahribine en ziyade maruz kalan kıta Almanya olmuştu: Almanya'nın teşkilat-ı kadîmesi altüst edilmiş, bir kısmı Fransa'ya ilhak olunmuş idi; Almanya, Fransız orduları tarafından muttasıl çiğneniyor, Fransız vergisinden, Fransız ablukasından hadsiz, hesapsız zarar görüyordu. Bu vekâyi ve ahvâl Almanların kalbinde Fransızlara karşı derin bir husumet, merhametsiz bir kin, şiddetli bir intikam hislerini doğurttu. Almanya devletlerinin en kuvvetlisi olan Prusya Fransa'nın en ziyade hışmına uğramıştı: Napolyon Prusya ordusunu, Yena'da yenip darmadağın ettikten sonra, Şönbrun [Schönbrunn] ve Tilsit muahedeleriyle Prusya krallığının vücudunu paramparça etmiş, istiklâlini yok derecesine indirmiş ve nihayet krallarının sarayına yerleşip iradeler, fermanlar imzalamıştı... Bütün bu felaketlere, hakaretlere uğrayan Prusya, Fransa ve Napolyon aleyhine müstahzar millî Alman hareketine tabiî bir gayz u heyecan ile iştirak edecek ve hareketin başına geçecektir.

Prusya'nın Yena ve Tilsit'i müteakip hayatı hayret ve ibrete layıktır: 1807 senesi, "Prusya kartalının kolu kanadı kırılmış", payitahtı Berlin Fransa ordusunun taht-ı işgaline geçmiş, gayet ağır bir tazminat ile Prusya hazinesi tamamen boşa[l]tılmış, krallığın tutabileceği askerin miktarı Fransızlar imparatorunun emriyle tahdit ve tayin edilmiş, hasılı hayat-ı siyasiyesi heman heman bitmiş iken, Prusyalılar, memleketlerinin, devletlerinin istiklâlinden, hatta parlak bir istikbalinden asla ümitlerini kesmediler; şanlı bir âtiye imanları tam ve kavî idi ve o şanlı âtiyi ihzâr için en karanlık günlerde bile ümit ve imandan nur alarak çalıştılar, ama pek çok çalıştılar. Ve bir adamın hayatı hitama ermeden bu milletin emeli hasıl oldu.

Birinci Wilhem [Wilhelm Friedrich Ludwig, 1797-1888] on üç, on dört yaşında bir çocuk iken Prusya'nın korku[n]ç inhidâmını, ebeveyninin teselli bulmaz âlâmını görmüş, duymuştu; yetmiş yaşlık bir ihtiyar iken, Prusya emir ve kumandası altında birleşmiş muzaffer Alman ordularının başında Fransızların tâ payitahtlarına girdi. Melekler gibi güzel ve temiz validesinin kocası ve vatanı namına ettiği niyaz ve temennilere, gazûb nazarlardan gayrı bir lütuf göstermemiş Korsikalının yeğeni –yine bir Napolyon– Sedan da Wilhelm'in esir-i harbi olmuştu. Yeni Fransa imparatorluğunun enkazı arasından yükselen eski kralların altın ve billur köşkünde, Şönbrun ve Tilsit muahedelerinin intikamı faiziyle beraber alınmıştı[111]...

Kaynak: Akçuraoğlu Yusuf, "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri I-II", *Türk Yurdu*, III/9, 7 Şubat 1328, s. 260-264; III/10-34, 21 Şubat 1328, s. 304-308.

Not: Bu yazının devamı için bk. "Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair" yazısı. Bk. Bu kitap, 68. yazı, s. 413.

111 Gelecek makalede, Almanları Yena'dan Sedan'a, Tilsit'ten Versay'a götüren yollardan biraz bahsederiz.

39

OSMANLILAŞTIRMAK

Babanzâde İsmail Hakkı

İdare-i hâzıraya ve idare-i hâzırayı gittikçe daha büyük bir kuvvet ve muvaffakiyetle temsil etmeye başlayan İttihad ve Terakki'ye dahilden ve hariçten tevcih olunan muâhazelerden birini de "Osmanlılaştırmak" meselesi teşkil ediyor. Daha evvel Osmanlılaştırmak yerine makam-ı tenkitte Türklèştirmek kelimesi kullanılmakta iken bunun büsbütün mânasız olduğu anlaşılarak aynı tesiri icra maksadıyla Osmanlılaştırmak kelimesi zebân-zed olmaya başladı. Hurafâta müstenid bazı ithamlar olur ki bî-taraf tarihin nazar-ı nakkâd ve hakikat-cûsu bile onun mahiyet-i asliyesini meydana çıkaramaz. İttihad ve Terakki'ye güya bu suretle sürülmek istenilen lekeyi de İttihad ve Terakki cevaptan müstağnidir, deyip ihmâl ettikçe yalnız zaman-ı hâzır husemâsı indinde değil, ahlâf nezdinde dahi hakikaten Osmanlılaştırmak kelimesiyle gayet sakîm bir meslek takip etmiş olduğu hissini uyandıracak ve bu suretle kökleşen fikr-i bâtıl, zaman geçtikçe dalbudak salarak tarih-i medeniyet ve insaniyette kal'ı mümkün olmayan sem-nâk bir ağaç peyda olabilecektir. Onun için bu ağacı daha filizlenmeden hakikat bıçkısıyla kökünden kazımak icap eder.

"Osmanlılaştırmak" kelimesini fena addedenlerin bu kelimeden istihrac ettikleri mâna acaba nedir? Rumları, Ermenileri, Bulgarları, Arapları, Arnavutları, Kürtleri ve saireyi Türk yapmak mı? Eğer böyle ise İttihad ve Terakki hakikaten pek hata-âlûd, pek vahim bir meslek-i hayalât takip etmiş demek olacağından buna ne

kadar itiraz olunsa yeri vardır. Çünkü o vakit hükûmet-i hâzıra granit taşını iğne ile delmeye çalışmış gibi olur. Böyle bir şeye imkân olmadığını çocuklar bile bilir. Devlet-i Osmaniye en satvetli ve kuvvetli zamanlarında bunu yapmadı ve hatta bunu yapmayı menfaatine muvafık bulmadı. Şark'ın ve bilhassa Şark-ı İslâmî'nin teşekkülât-ı esasiyesi ve tekâmül-i tarihîsi safahatı böyle bir mesleği zaten hazmetmez. Binaenaleyh İttihad ve Terakki'de böyle bir tasavvur mevcut olduğunu farz etmek için kendisinde hakikaten akıl ve hikmet namına hiçbir şey mevcut olmadığına kâni olmalıdır.

"Osmanlılaştırmak"tan maksat muhtelif cemaatlere verilen imtiyazâtı ref' etmek ise bu da bir bühtân-ı mahzdır. Şimdiye kadar hangi cemaatin Kanun-ı Esasî'ce mahfuz olan imtiyazâtına dokunuldu? Gösterilsin. Bilâkis İttihad ve Terakki imtiyazâttan tevellüd etmiş pek çok müphem teamülâtı bile cemaatlerin lehine tefsir etmek suretiyle vâsi bir karîha-i siyasiye sahibi olduğunu isbat etmiştir.

Kadîm bir tarz-ı idarenin icabâtından olan imtiyazât ile asr-ı hâzırın ihtiyacâtından olan pekçok hususâtta ve meselâ askerlik ve mektep meselesinde bile iki nevi temayül, temayül-i kadîm ile temâyül-i cedîd mehmâ-emken telif edilerek bir hüsn-i netice istihsâl edilmiştir ki bu türlü hareket eden bir idareyi [cem]aatce mevcut imtiyâzât-ı mezhebiye ve ruhaniye ve bunlara müteferri' hususâta düşman addetmek en bariz hakikatleri inkâr etmekten başka bir şey değildir.

Yok eğer "Osmanlılaştırmak"tan maksat bütün Devlet-i Osmaniye'de sakin efrada bir Osmanlı kalbi vermek, vatan-ı müştereki aynı suretle sevdirmek, vatana karşı aynı suretle vazifedâr ve lede'l-icâb herhangi bir haricî devlete karşı aynı derecede fedakâr kılmak ise bu mânada olan Osmanlılık gayretini güdenleri takbih etmek, "Osmanlı" kelimesini kâmus-ı milelden tay ve ihrac etmek demek oluyor ki bunu açıktan açığa kimse söyleyemez...

İşte biz "Osmanlılaştırmak"ı zaten Osmanlı olan cemaat-ı muhtelifede ve kâffe-i efrad-ı Osmaniye'de bu hissi takviye ve teyid mânasında telakki ediyoruz ve bu zannolunmasın ki hasılı tahsil kabîlinden bir emr-i zâiddir. Zira pek çok kimseler devr-i istibdadda hakiki Osmanlılık hissiyle mütehassis olmadıklarını ve devr-i meşrutiyetin hulûlüyle ancak bu his kalplerinde kemâl-i emniyetle doğmaya başladığını defaatle, hatta Meclis-i Mebusan kürsüsünde itiraf ettiler. Bu itiraftan dolayı kendilerini muahaze edecek değiliz. Yalnız bir hakikat-i mevcudeyi zikretmek istiyoruz. Binaenaleyh bu hakikati bu memleketin bütün ahalisi kalbinde yerleştirmeye çalışmak en meşrû bir harekettir.

Bu nokta-i nazardan Türkçe lisanı şüphe yok ki mühim bir rol oynuyor. Devletin lisan-ı resmîsi Türkçe olmasını İttihad ve Terakki Kanun-ı Esasî'de musarrah olduğu vechile kabul ederse bundan dolayı ma'yûb bir Osmanlılaştırmak mesleğini

mi takip etmiş olacaktır? Henüz hiç kimse kalkıp devletin lisan-ı resmîsi Türkçe olmasın iddiasını ortaya koymamış olduğundan biz de hükûmetin lisanca olan bu ihtiyac-ı resmîsini herkes tarafından musaddak bir bedîhe addederiz.

Zaten başka türlü olmasına da imkân yoktur. Zira Türkçe'yi kaldırırsak hangi unsur vardır ki diğer unsurun lisanını lisan-ı resmî olmak üzere telakki etsin? Müstakil devletler bile tehâlüf-i elsineden bîzar olarak Fransızca'yı tamim veyahut Volapon [Volapük] ve Esperanto gibi elsine ihdas etmek ihtiyacında bulunurlar iken Devlet-i Osmaniye'de yanyana yaşayan akvâmın bu ihtiyaçtan müstağni olmaları mutasavver değildir. Fransa kendi lisanını cebren bir lisan-ı diplomatikî yapmaya çalışmıyor, muhtera' ve mübda' yeni lisanları tervîc edenler kimseyi bu yeni lisanları öğrenmek hususunda tazyik etmiyorlar. Kimin ihtiyacı varsa gelsin öğrensin diyorlar. Bu suretle diplomasi silkine girecek, Garb ulûmundan müstefid olmak isteyecek bir zât kendi arzu ve rızasıyla Fransızca'yı tahsil eder ve bundan dolayı Fransa'yı siz dünyayı Fransızlaştırıyorsunuz diye takbîh eylemek kimsenin hatırına gelmez.

Devlet-i Osmaniye de "Osmanlılaştırmak" –lisan-ı resmînin memuriyetler için bilinmesi lüzumu mânasında tefsir olunacaksa– mesleğini bu suretle telakki ediyor. Kimseyi behemehal Türkçe öğrensin diye icbar etmiyor. Fakat memur olacak kimseler için bu asgari teminatı talep etmek mecburiyetinden âzade olamıyor ve bunun için teshîlât-ı lâzime gösteriyor. İttihad ve Terakki'nin mekâtib-i resmiyede tahsil-i ibtidaînin lisan-ı mahallî ile olacağına ve bu mekteplerde Türkçe'nin yalnız lisan olmak itibariyle tahsil edileceğine dair programı da bunu müeyyiddir. Mekâtib-i husûsiyeye gelince orada istenilirse Çince bile tahsil ettirilir ve buna hükûmet müdahale etmez. Yalnız mektepten çıkacak şakirdânın ileride memuriyete talip bulunmaları ve memurîn-i hükûmetle işleri zuhur edebîlmesi ihtimali sebebiyle mektepte iken Türkçe'yi lisan olarak öğrenirlerse kendi menfaatlerine hizmet etmiş olacaklar...

Hal böyle iken Osmanlılaştırmak kelimesini müthiş ve mahûf bir silah kullanılıyormuş gibi göstermek ve muhtelif anâsırın menfaat-i âtiyesini temine matûf bu tedbir-i suhûlet-bahşı tazyik şeklinde ilân edip ortalığı velveleye vermek mahza Devlet-i Osmaniye'ye ve idare-i hâzıraya daha güzel hücum için tertip edilmiş tasni'âttan veya bir türlü anlaşılamayan sû-i tefehhümâttan addolunmak zaruridir. Devlet bu kadar cüz'î teminatı yani Türkçe tahsil hususunda bu kadar az külfet tahmil etmek hususunu bir tazyik şeklinde yapmıyor. Türkçe öğrenmek istemeyeni niçin Türkçe öğrenmiyorsun diye muahaze bile etmiyor. Yalnız Türkçe bilmeyeni devlet memuriyetinde câizü'l-istihdam görmüyor. Bunu da yapmasın mı?

Kaynak: Babanzâde İsmail Hakkı, "Osmanlılaştırmak", *Tanin*, 5 R.evvel 1330/10 Şubat 1327/23 Şubat-ı Efrenci 1912, s. 1.

40

[ARNAVUTLUK YANIYOR!]

Mehmet Akif [Ersoy]

"Nizâr evlâdı; "yetişin ey Nizâroğulları!", Yemenliler de; "yetişin ey Kahtanoğulları! dedi mi, hemen tepelerine felâket iner; hemen Allah'ın nusreti üzerlerinden kalkar; hepsine birden de kılıç musallat olur" [Hadis-i şerif].

(...)
Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdadına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müthiş!
Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
O ne yangın ki: Ocak kalmadı söndürmediğil
O ne tufan ki: Yakıp yıktı bütün vâdiyi!
Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...
Yalınız bir kuru çöl var ki, ne sorsan: Hâmûş!
Âşinâ çehre de yok, hiçbirinin yâdı da yok;
Yakılan bunca hayatın, hani, ecsâdı da yok!

Yoklasan külleri, altından, eminim, ancak,
Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
Olacak mıydı feda hırsına üç kaltabanın?
Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acaba?
"Meşhed"in beynine haç saplanacak mıydı baba!
Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hatıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş şühedâ türbeleri!

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sinende yarıp geçtiği yol "Yıldırım"ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurban-ı zafer nerde bugün? Nerde o îyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murad'ın iki üç damla kanı?
Âh Meşhed! O ne? Sahandaki meyhâne midir?
Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?
Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb'ın çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehidin sarığı,
Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Niye indirmedi, kim çıktı bu halkın önüne?

Hani, milletlere meydan okuyan kavm-i necîb?
Görmedim bir kişi, tek bir kişi meydanda... Garib!
Hani, haysiyyetinin gölgesi çiğnense eğer;
— Olmadan üç kişinin, beş kişinin, hûnu heder—
Kahraman gayzı yatışmaz, kanı coşkun efrad?
İşte haysiyyet-i kavmiyye muhakkar, berbad!

Hani "Nâmahreme ben söyleyemem kızlarımın,
Karımın ismini... Hem öldürürüm, sorma sakın!"
Diye, tahrîr-i nüfus istemeyen er kişiler!
Hani, göstermediler eski celâdetten eser;
Fuhşu i'lâya koşan bir sürü nâmert öteden,
Ne selâmlık ne harem dinlemeyip çığnerken!

Hani, ey kavm-i esaretzede, muhtariyyet?
Korkarım, şimdi nasibin mütemadi haybet!
Hani, ey unsur-i bî-râbıta, istiklâlin?
Ebediyyen, sanırım, söndü bütün âmâlin!
Hani "Başkım"cıların kurduğu yüksek hülya?
Seni yıllarca avutmuş da o melûn rü'ya,
Uyumuştun... Ya uyansaydın eder miydi tebâh,
Mülkü, birdenbire âfâka çöken kanlı sabah?

Karadağ haydudu, Sırp eşşeği, Bulgar yılanı,
Sonra Yunan iti, çepçevre kuşatsın vatanı...
Târumâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,
Bizi kovsun elimizden alarak yurdumuzu...
Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa;
Kimi bin türlü fecâatle çekilsin kucağa...
Birinin ırzı heder, diğerinin hûnu helâl...
.....
İşte, ey unsur-i isyan, bu elîm izmihlâl,
Seni tahrik eden üç beş alığın marifeti!
Ya neden beklemiyordun bu rezil akıbeti?
Hani, milliyetini İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
"Arnavutluk" ne demek? Var mı Şeriat'te yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Arabın Türke; Lazın Çerkese, yahut Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti telîn ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâma sokan kaltabanın!

Şu senin akıbetin bin bu kadar yıl evvel,
Sana söylenmiş iken doğru mudur şimdi cedel?[112]

Artık ey millet-i merhûme, sabah oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
Dinle Peygamber-i Zîşân'ın ilâhî sözünü.
Türk Arabsız yaşamaz. Kim ki "yaşar" der, delidir!
Arabın, Türk ise hem sağ gözü hem sağ elidir.
Veriniz başbaşa... Zira sonu hüsrân-ı mübîn:
Ne Hilâfet kalıyor ortada billâhi ne din!
"Medeniyyet!" size çoktan beridir diş biliyor;
Evvelâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor,
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyaset ne bu fâsid davâ?

112 [1332 (1914) baskı tarihli *Fatih Kürsüsünde* yer alan mısralar aynı istikamettedir:
(...)
Siz, ey bu yangını ihzâr eden beş altı sefil,
Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezil!
Neden Halife'ye Kur'an'la bağlı Arnavud'u
Ayırdınız da harab ettiniz bütün yurdu?
Nasılmış, anlayınız iddia-yı kavmiyyet?
Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki bir millet!
Siz, ey bu zehri en evvel kusan beyinsizler!
Kaçıp da kurtuluruz sandınız... Fakat, ne gezer!
Bugün belânızı bulmuş değilseniz, mutlak,
Yarınki sâikalar beyninizde patlayacak!
(...)
Ki dinlemezseniz elbette mahvolur millet:
Sizin felâketiniz: Târumâr olan "vahdet".
Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;
Eğer o his gibi tek, bir de gayeniz varsa;
Düşer düşer yine kalkarsınız, emin olunuz...
Demek ki birliği temin edince kurtuluruz.
O halde vahdete hâil ne varsa çiğneyiniz...
Bu ayrılık da neden? Bir değil mi her şeyiniz?
Ne fırka herzesi lazım ne derd-i kavmiyyet;
Bizim diyanete sığmaz sekiz, dokuz millet!
(...) Haz.].

Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!..

Kaynak: *Safahat-Hakkın Sesleri*, İstanbul, Selanik Matbaası, 1331 [1913] (Bu kısmın *Sebilürreşad*'daki neşri 28 R.evvel 1331/21 Şubat 1328/6 Mart 1913 tarihlidir). Ayrıca bk. Ertuğrul Düzdağ, edisyon kritikli *Safahat* neşrl, 5. bs., İstanbul, İz Yay., 2015, s. 188-192.

41

VATANPERVERLİK

Mustafa Haluk

VATAN HİSSİ

Vatanınızdan ayrılarak, daha büyük ve muhteşem, daha şayân-ı arzu bir memlekete giderken... son ayrıldığınız köşe-i vatan, ufk-ı rü'yetinizde sislenir, gittikçe küçülerek gâib olurken; kalbinizde girdaba benzer derin ve acı bir yaranın açıldığını, ensâcınızda bir lerze-i elem dolaştığını ve ruhunuzda anlaşılamaz bir melâlin, bir boşluğun varlığını hissedersiniz...

Eğer tahlil etmek isterseniz, hatta kendi hevesinizle uzaklaştığınız yerde, sizin maziniz, sabâvetiniz, en güzel hatıratınız, mukaddesatınız, aileniz ve dostlarınız, hepsi, hepsi... Size ait ne varsa, orada duruyor ve bütün sevdiklerinizi sinesinde saklayan bu lâne, ecdadınızın şanlı ananelerini, milletinizin mefâhirini, tarihinizin şerefini bütün safvetiyle muhitinde yaşatan bir mabet, bir sema, bir cihandır; bir cihan ki mümtaz ve ebedî kubbesi altında ecdadınızın hayali, şefik bir nazar-ı aşinaî ile bakıyor...

İşte, sizi vatanınıza bağlayan muazzez rabıta...

MADDÎ VATAN

Beldemizi değiştirdiğimiz zaman, içimizde uyanan garip ve ezelî bir his, bize yine eski yerimizi, eski aşiyânemizi aratır; ondan başka, şaşaalı ufukların sihrine kapıla-

rak, dolaşsak ne kadar tantanalar, debdebelerle mezhereden mezhereye atılsak, yine sonunda, biraz huzur ve sükûn bulacak bir yer, bir izbe ararız. Ve ilk munis ve aşina ocağımız kadar bizim için şayân-ı arzu ve heves bir yer yoktur.

Bu, maddî vatan hissidir; bu his, akvâm-ı kadîmede pek kuvvetli idi. Hatta Romalılar zamanında bile vatandan uzak yaşamak o kadar azaplı bir hal idi ki, caniler, vatandan nefy ü tağrîb suretiyle de tecziye edilirlerdi.

Fakat maddî vatana merbutiyet, zamanımızda o kadar kuvvetli olmayabilir; çünkü insan, nereye gitse, dünyanın arka tarafında da kendine rahat edecek bir yer bulur ve oranın da menâzırı ruhunu hiç ta'zib etmez; lâkin herhalde, dediğimiz gibi, nereye gitsek, istikrar-ı sâmimiyet için bir melce, bir penâh-ı teessürâta muhtacız ve ilk teessürât ve hatıratımızı nakşettiğimiz çatının, nazarlarımızın süzüldüğü ufkun, hayalâtımızın yükseldiği semanın kalbimizde derin izleri olduğundan maddî vatana da az çok merbutuz...

MÂNEVÎ VATAN

Mânevî vatana gelince, bu, ana toprağına ait düşüncelerimize tarih, ananât, hatırat ve mefâhir-i milliyenin karışmasıdır; bizi atalarımızın ruhuna bağlayan mukaddes teller, mânevî vatanı teşkil eder.

Mazinin cevf-i meâlîperverinde, ecdadımızın hep bizi düşünüp çalışarak kazandıkları şan u şerefler, asırların takdirkâr elleriyle, nesilden nesile intikal ederken, –beyaz ve nermîn karlarla mestûr bir vadide yuvarlandıkça büyüyen topaçlar gibi– berikilerin de inzımam himmetiyle büyümüş ve bize bir millî tac-ı mefâhir şeklinde tevdi edilmiştir ki bunu, biz, aynı kandan olmak, aynı seciyeye, müşterek hislere malik bulunmak dolayısıyla saf ve faziletkâr bir aşk ve mahabbetle sever ve benimseriz.

Bu, o kadar tabiî ve ulvî bir histir ki, ana kucağının samimi sükûnetinden uçan bû-yı şefkate sarılırken, nasıl hassas bir gururla nefes alırsak, vatanımızın sakin ve emin koynunda, onun neşâyid-i tarih u ikbâlini okurken de öyle ubudiyetkâr bir hisle kalbimiz çarpar ve göğsümüz gururla dolar...

VATANPERVERLİK

Vatan hissi, vatanı teşkil eden kıta-i arzdan ayrıldığımız ve ona kavuştuğumuz... ananât-ı milliyemize ait neşâyid-i zaferi dinlediğimiz zaman, ruhumuza sîrâb olan hissiyat-ı rakîka ile tecelli eder. Gerek tehlike, gerek muzafferiyet anında, "vatan için!" sözü üzerine kalbimizde galeyan eden umman-ı fedakârî de vatanperverliğimizi inkişaf ettirir.

Serseri adamlarda vatan hissi nasıl mevcut değilse, vatan hissiyle perverde olmayanlardan da "vatanperverlik" beklenemez. Herne kadar vatanperverlik tevarüs-i

nesliye, lisan, mezhep, tarih ile sevk-i tabiî haline girerse de onun inkişaf ve tenemmüvü için, inkâr edilemez ki, mutena bir terbiye-i vataniye lazımdır. Bunu diğer makalelerimde şerh edeceğim için, şimdi yalnız vatanperverliğin ne olduğundan ve suret-i tevellüdünden bahsedeceğim...

Zamanımızda vatanperverlik, bir cemiyet-i siyasiyenin işgal ettiği arza ve yalnız o cemiyet-i siyasiye efrâdından bulunmak hasebiyle vatandaşlara karşı perverde edilen râbıta-i ictimaiyedir; bu his, o kadar mukaddestir ki, vatan uğrunda şehadet bir gaye-i âmâldir.

Fakat vatanperverlik, yalnız vatan tehlikede olduğu zaman tezahür etmemeli... Vatana karşı kalbimizde taşıdığımız sevda-yı ezelî ve ebedî, her zaman, her fırsatta, bütün safvetiyle tezehhür etmelidir. Çünkü milletler, efrâdının milliyetine karşı beslediği hiss-i hürmet ve takdir ile, vatanperverliğiyle mevcudiyetini muhafaza edebilir.

Ve biz, bugün katiyyen emin olalım ki, Osmanlılığın mirac-ı tekâmüle suûdu için, nesl-i âtîyi şan u şerefle mâlî mazimizin meâliyâtına meftun ve seyyiâtından ibretkâr, saf ve pakize kalplerinin manzume-i hissiyatını vatan fikir ü emeliyle tenvir etmek, herbirinin cevf-i ruhunda vatan hissiyle parlayan bir şem'a-i emel îkâd etmek lazımdır; bunun için de şübbân-ı münevverimiz metîn ve mürşit birer el olmalıdır.

Her kalpte necip ve dûşîze bir aşk, zî-şeref bir emel tecelli etmeli: Sevda-yı vatan... Eğer nesl-i âtînin kalp ve dimağında vatan fikir ve emeli bütün fürûğ ve safvetiyle ihtizâz eder, yalnız vatan mefkûresinin icabâtına tâbi ve esir bir meşale-i irfan tenevvür ederse, o zaman me'âli adnine yükselebiliriz.

HİSS-İ VATANPERVERÎNİN HUSULÜ

Her zaman kutsiyetini muhafaza eden bu hissin husulünde, mücerred ve yegâne bir âmil gösterilemez; ilk aile ve ocak mahabbeti, bunun tevellüdüne esas olmuş, sonra devirlerle beraber birçok avâmil ve müessirât daha takviyesine hizmet eylemiştir ki artık bu bir hiss-i tabiî haline girmiştir.

Vatanperverliği tevlid eden başlıca avâmil meyanında, aile, cemiyet, vatan, tarih, ananât, ahlâk, itikadât... zikredebilir

1. Hiss-i vatanperverînin husulünde "aile" fikrinin başlıca bir müessir olduğunu söylemiştik. Beşeriyetin daha ilk zamanlarında, insanlar, sevk-i tabiî ile kendi ailesi efrâdını, yakınını sevmiş, onlara karşı kalbinde munis ve tatlı bir mahabbet hissi besleyerek, muavenetine koşmuş ve diğerlerine tercih etmiştir.

İstitraden söyleyeyim ki, insan hülya-yı samimiyetini kendi evinde nakşeder; eve, aileye merbutiyet... Bu o kadar büyük bir haslettir ki insanda, müessesât için, teşebbüsât, azim, meram, maksat için sebat ve metaneti ilham eder. İnsanın kendi hazâin-i ruhiyesi, evinde ayrı ayrı inkişaf eder. Bir saksı, bir levha bile, bir mâna,

bir nişane-i tahassüs ifade eder. Evine, ailesine kalben ve fikren merbut olanların mâneviyeti vatanına da öylece kıymettar emeller ubûdiyetkârâne hislerle bağlıdır.

2. "Cemiyet" teşkil eden ve hatta etmek üzere bulunan insan kümelerinin, izdihamlarının hepsinde, ocağa merbutiyet hissi vardır; onların mukaddesâtı ve mukaddesâta karşı perverde ettikleri ihtiram ile bu his ayan olur. Hal-i iptidaîde yaşayan muhtelif kabilelerin, yekdiğere ve hayvanat-ı vahşiyeye karşı, aile ve ocaklarını müdafaada bir kudret-i hamasetkârâne ile îsâr-ı hayat etmeleri de, fikr-i vatanperverîyi izhar ve takviye eyler.

Ailelerin tekessür ve mürafakatı ile, kabile, aşiret, millet ve devlet teşekkül edince tabiîdir ki bu his kesb-i kuvvet etmiştir.

3. "Vatan", vatanperverlik fikrinin daha vâzıh ve daha muayyen bir şekilde tecellisini temin eylemiştir. Vatanperverliğin husulünde "menfaat-i mütekabile"nin az çok ehemmiyetli bir âmil olduğu inkâr edilemez. Fakat vatana karşı beslenen hiss-i mübeccelde menfaatin dahli olduğunu düşünmek pek abes olur. Şekl-i idaresinden muğber ve doğduğu memleketi bilinmeyen bir sebeple sevmeyen bir vatanı da yine büyük vatana ve mânevî vatana karşı, derin ve nihayetsiz bir iştiyak ile aşıktır. Maddî ve mânevî vatan hissini yukarıda teşrih etmiştik... Sevda-yı vatanın ne ilâhî bir aşk olduğunu, cüda-yı vatan olana sorunuz; kalbinde ne derin yaralarla vatanını özlediğini size anlatsın...

Bu, tamamiyle fıtrî bir haslettir; hakk-ı temellükün bu hissin tevellüdünde bir âmil olduğunu söylemek biraz adi olduktan başka doğru da olmaz. Sosyologların ifadesine nazaran hakk-ı temellük fikrinden evvel, vatanperverlik hissi mevcuttu. Yalnız inkâr olunamaz ki, hakk-ı temellük bunun peyda-yı kuvvet etmesinde bir müessir olmuştur. Çünkü insanın "bir şey" için bütün kudretiyle fedakârlık etmesi, onda bir hakkın vücuduna, ruhen ve bedenen bir şeye mülaki olduğuna delâlet eder ve bununla kâbildir. Fakat bu şey, doğrudan doğruya hakk-ı temellük değil, vatandaşlarına karşı beslediği his ve teşrik-i âmâl...dir.

4. Tarih, ananât... Akvâm, tarihin saha-i pür-cidalinde ilerledikçe, ahfâdına, mevcudiyet-i milliyesine ait öyle hatıralar bırakır ki bu ketîbe-i ananât her zaman için bir medâr-ı şan u şeref olduğundan, tarih ve ananât-ı milliye, verdiği hiss-i gurur ile insanları, ecdadını yaşatan arza daha samimi rabıtalarla bağlar...

Himayetkâr ve hatıratla meşbû bir çatı altında, pür-sükûn ve hassas bir muhit-i aile gibi; ananâtı, dasitan-ı mefâhiri daima terennüm edilen bir vatan da, sevgili evlatlarına, ebediyete peyveste derin hislerle mâlî bir saadet-i kalbiye, bir gurur-ı millî verir.

5. Vatanperverlik hissi, tamamiyle tecrit edilemeyen birçok avâmilin taht-ı tesir ve nüfuzunda teşekkül ettikten sonra, namiye-i bekasını, tesirât-ı nesliye, ahlâk yani âdât ve itikadât, lisan gibi diğer müessirâttan alır..

Umumi, kalıp şeklinde bazı vatanperverâne fikirlerin ifade ve tekrarı da halkın dimağında derin bir iz bırakır, bir nüfuz-ı şahsî haline girer; bu, onun mevcudiyetinde yaşayan canlı fikir, sırasında hissiyatını tenbih ve tehyîc eder.

Teşrik-i âmâl ve menâfi, hodperestlik sâikasıyla, insanı müşariklerini ve o menâfiin tenebbüt edeceği muhitini muhafazaya sevk eder ve gitgide bu his, o kadar tabiî ve fitrî bir hal alır, her nevi düşünceden azade olarak insan vatan uğrunda öyle fedakârlıklar izhar eder ki, bunlarda maddî ve mânevî hiçbir menfaatin alakası görülemez.

İşte, sizi vatanınıza bağlayan bu muazzez rabıta ve şeref, tamamiyle hâlet-i hissiyenize aittir; siz, bu muamma-yı ruhîyi düşünmeden, ne olduğunu bilmeden hisseder ve maddî, mânevî yurdunuzu seversiniz. Ve bu hissin huzurunda her türlü akıl ve mantık, her nevi menfaat sukût eder.

Demek istiyorum ki –yukarıda başlıcalarını zikrettiğimiz avâmilin tesiriyle tahassül eden– hiss-i vatanperverî, insandan o kadar iradesiz ve ihtiyarsız tecelli eder ki, mevcudiyetinin her zerresine nüfuz etmiş, benliğine işlemiştir denebilir; zaten böyle olmazsa, uzun uzadıya düşünmeden, insanın ef'âl ve harekâtına hâkim ve itiyat halinde kendiliğinden sadır olmazsa, o kadar metîn ve faziletkâr olamaz.

"Vatan tehlikede!" denildiği zaman bütün kuvvet ve mevcudiyetiyle onu vikayeye koşanları... hatta ortada tehlike yokken bile vatanın cephesini tahkime ve her zaman onun kürsi-i refahını tersî'a çalışanları, bu fedakârlığa, bu ulvî işlere sevk eden, âmil, zerrât-ı mevcudiyetlerindeki cûşiş-i hissiyattır.

VATANPERVERLİK İHTİYACI

Kık u avare kalplerde bir zühre-i muhayyel gibi açılan "insaniyet" fikri ve rîgât-ı nerm ü bâkiri arasında muhlik ve meraret-âlûd zehir katreleri taşıyor...

İnsaniyet fikri, hayal dilberiyle serâzâd kalpleri mest ederken tenemmüv ettiği yerin ufuklarını tehlikeli bulutlarla tehdit eder. İnsaniyet, eğer, harbin ve harbi intac edeceği için vatanperverliğin aleyhinde bulunmak, yalnız mahabbet-i beşeriye ile kâmyâb olmak ise, aziz fakat hayal olmaktan ve tezehhür ettiği tarlaya muzır bulunmaktan başka bir mahiyeti haiz değildir.

Zira, bu fikir, bütün insanları siyyân bir mahabbetle sevmekten ve bu sevda-yı nezîhe dokunabilen her şeyin aleyhinde bulunmaktan başka bir şey olmadığı için; evvelen, toprağın bütün insanları besleyen sine-i müşfikinin her köşesine aynı aşk-ı minnetdârî ile bakmaktır. Sâniyen, vicdan-ı ictimaînin, idealin, binaenaleyh ruh-ı akvâmın ufûlünü istemektir. Bu ise, tabiata, kanun-ı tabiata muhaliftir:

Evvelen bizim maddî ve mânevî tellerle merbût bulunduğumuz toprağa, vücut ve mâneviyetimizin kuvve-i nâmiyesini veren bu muazzez yurda karşı kalbimizde

sevk-i tabiî ile hâsıl olan hiss-i şükran-güzârînin zevâlini istemek, hem mugayir-i akl u fikirdir, hem de asırlardan beri devam edip bir ihtiyac-ı ictimaî halini alan bu hissin sâikasıyla sarf ettiğimiz sa'y u gayret-i vatanperverâneden, vatanımızı mahrum ederek yaşadığımız toprakları metrûk ve ihtimamsız bırakmaktır... Bu hissin yerine diğerinin kâim olacağı tabiîdir. Fakat rekabet-i milliye ve siyasiye kalktıktan sonra, bunun bu kadar kavî olacağına kâil değiliz.

Sâniyen, muhit, iklim, vaziyet-i coğrafiye, din gibi avâmilin ibre-i tekvîne göre bir muhit-i kabiliyet ve istidat teşkil eden ve akvâm, seviye-i medeniye itibariyle yekdiğerlerine yaklaşsalar bile, o müessirâta tâbi olarak seciye itibariyle yine farklıdırlar. Halbuki milel ve urûkun azamet ve şevketi, bünye-i akliyesine, ahlâkına, idealine tâbidir ki bunlar seciyenin mahsulü, evladıdır.

Seciyesizlik, idealsizlikle tev'emdir ve böyle bir millet, mutlaka ufûl edecek, diğer bir milletin pâ-yı istilâ ve temessülü altında kaybolacaktır.

Zekâ itibariyle müterakkî ve medeni akvâmın, her nasılsa –bazı avâmilin sevkiyle– seciyelerini, kuvvetli ideallerini kaybetmesi, yanlarındaki hatta nîm medenî akvâmın hırs-ı tefevvukunu ikaz ederek, ihtimal galebe ve istilâ ile bunlarda bir ideal teşkiline sebep olur ki bu suretle bunlar tahrip ettikleri medeniyetin harabeleri üzerinde kendi zevk-i seciyelerine göre bir bina-yı medeniyet kurarlar...

Demek istiyorum ki zaman ve şerâit-i hayatiye taht-ı tesirinde ayrı ayrı yaşayan cemiyetler, mürûr-ı zaman ile, hissiyat, menâfi ve itikadât-ı müştereke tesiriyle bir ayniyet kesb eden seciyeleri itibariyle yekdiğerinden ayrılmışlar ve o kadar derin ve metîn bir ruha malik olmuşlar ki, sonra tekrar birleşmeleri için asırlara ve dehalara ihtiyaç hasıl olmuş.

Bir millet haline gelmesi için, pişvâlarının o kadar uğraştığı İtalya bile ittihadından sonra henüz bir millet teşkil edememiştir. Gustave Le Bon diyor ki: "İtalya'da Piyemonteliler, Sicilyalılar, Venedikliler, Romalılar görüyorum. Fakat henüz İtalyanlar görmüyorum."

Bu, böyle olduktan sonra, zaten her ayrı ruha malik olan cemiyetler başka ideale maliktir. O halde ruh-ı müştereke malik her millet vatan fikrinin müeddâsını idrakten sonra yekdiğerine karşı âdeta bir düşman kesilmiş, yani herbirinde hırs-ı tefevvuk, ihtiras-ı cidal uyanmıştır. Eski Yunanîler "medine fikrinin fevkine çıkamadıkları", yani münferit ve müstakil ruhlara malik olup da birbirine karşı ecnebi bulundukları için daima muharebe halinde yaşıyorlardı...

Sonra düşünelim ki ırken inkısama uğrayan cemiyet-i beşeriye-i hâzırada, seviye-i medeniye, derece-i temeddün itibariyle de farklı olan her kıtada; haritalarda muhtelif renklere malik olan devletler, muhtelif avâmilin sâikiyle muhtelif, yekdiğerine mütezâd hisler ve emeller peşinde dolaşıyorlar... Bazıları, kendi bekâ-yı hayatını,

diğerinin ufûl-i ebedîsinde biliyor. Bazıları, yaşamak için kuvvetli olmayı düşünüyor. Bazıları, fazla ahaliyi nakil için büyük hayaller peşinde koşuyor ve gaye-i emeline vüsul için her vasıtayı meşru buluyor. Diğerleri bazısına karşı, müthiş bir kin ve intikam ateşi yakıyor ve fırsat gözetiyor...

*

On sekizinci asırda, bütün rû-yı zemin için çalışan, insaniyet kasideleri besteleyen Alman mütefekkirleri, şairleri, İyena felaketini halk eden Napolyon'un haşin ve kahhar top sesleriyle uyandılar. Ve bundan sonra, müsmir ve hayırkâr bir intibah ve teyakkuz ile, her tarafta, mektepte ve kışlada, ırklarının halâsı uğrunda bir kalb-i samimiyet ve ittihad teşkil etmek üzere telkinâtta bulundular.

Alman müellifleri, bütün Almanya'nın, nisbeten daha müterakkî olan Prusya etrafında toplanması için çalıştılar ve muvaffak oldular. Sonra da, Fransa'ya karşı kin ve intikam hisleriyle kavrulan reyyan-zafer kalpleri, 1870'te Bismarck teskin etti. Napolyon'un intikamını aldı...

Halbuki "bugün Fransa'nın gaye-i emeli, nuhbe-i makâsıdı, en birinci arzusu, Concorde meydanında zavallı Strasburg heykeli üzerine mevzû alâim-i matemi kaldırmak, Alsas-Loren'den gâsıbı defetmektir. Reis-i hükûmet Mösyö Falyer bunun için çalışıyor; Encümen-i Dâniş'te koltuğun üstünde düşünen Mösyö Barer hep bu endişededir. "Finistére" eyaletinin ismini bilmediğim bir sahrasında, önüne bir sürü koyun alıp dolaşan çoban kızının ifrat-ı sa'y ü ameli hep bunun içindir: Toplayıp hazine-i devlete verdiği santimler ile bir gün bir gülle alınacak ve o gülle Colmar'daki Alman istihkamına atılacak, Fransız neferâtı kaleyi fethedecek...

Almanlar, İngiltere'ye tefevvuk için çalışıyor; imparatordan tutunuz da Bavyera'nın en ıssız köyündeki Katolik papasına varıncaya kadar herkes Büyük Britanya donanmasına fâik olacak bristol-ı (?) müheykel meydana koymak için çalışıyor.

Lehlerin maksadı hürriyet-i sabıkalarını istirdat, Yunanlıların emeli Bizans'ı iade, Bulgarların matlubu Ayastefanos Bulgaristanı'dır. İlh..."[113]

Paris'te ikmâl-i tahsilde bulunan pek muhterem bir arkadaşım da bir mektubunda diyor ki:

Dünyada milliyetin giremeyeceği en serbest yer "borsa"dır. Burada herifler hiss-i millîyi oraya da sokuyorlar. Bunlar karşısında kim amel eder, "Alsas-Loreni" burada ismimden ziyade işittim, Almanlar, bunlardan ziyade milliyetçi, İngilizler kezâ...

Bakıyorsun, en koyu asker düşmanı olması lazım gelen Jores'leri *Yeni Ordu* diye bir kitap yazıyor; efendim, diyor, Fransa'da askerlik hal-i hazırdaki gibi olmamalı, her Fransız asker doğup, asker ölmeli.

113 *Hak*, "Gaye-i Emel", Celal Nuri Bey.

İtalyanlara gelince; bütün müellif ve muharrirleri, mensup oldukları kavme emel, ideal olarak "vahdet" mefkûresini telkin ve İtalya devleti teessüs ettikten sonra, bir İtalya milleti vücuda getirmeye gayret ettiler...

Vatanlarının insicamını kuvvetleştirmek ve kabiliyet-i inşaiyesini arttırmak için, istiyorlar ve çalışıyorlardı ki, İtalya yarımadasının her noktasından gelen adamların kalpleri aynı ruh-ı millî ile çarpsın...

"Adowa" hezimeti bu millî gayeyi sekteye uğrattı. Lâkin onlar yorulmadılar. Nefeslerinde büyük bir itimatla bütün gazeteciler, âlimler, darulfünûn muallimleri hep bu fikirleri telkin ediyorlardı. Bunun husulü de, vatan fikrinin idrakine, efrâd-ı milletin aynı kalp ve vicdan ile faal olmasına mütevakkıf olduğunu düşünüyorlar. Bunun için diyorlardı ki; "İtalya bir esir sürüsünden başka bir şey değildi. Bugün bir kavimdir. Fakat muharebesiz hiçbir zaman bir millet haline gelemeyecektir. Bize, muharebe lazımdır."

Onlar bu suretle, gurur-ı millîyi tehyîc ve milleti bu "ümit ve necat muharebesi"ne teşvik ediyorlardı. Ve ettiler. Kazandıkları ve kaybettikleri bahs-i âhar; maksadımız, seciye ve ideallerini anlamaktan ibaretti.

*

İnsaniyet fikrinin hadd-i zâtında güzel, fakat muhayyel ve hüsran-engiz olduğunu söylemiştik. Mademki, terbiye ve şerâit-i hayatiye kadın ile erkek arasında bu kadar farklar husule getirdiği gibi, birçok avâmil ve müessirât büsbütün başka seciyelerle cemiyetler, milletler hasıl etmiş ve bunları büyük uçurumlarla yekdiğerinden bu kadar ayırmıştır; ve mademki, her cemiyet başka arzu ve iradeye mâlik, yekdiğerine düşmandır... siz, isterseniz insaniyetçi, olunuz; fakat emin olunuz ki bu fikir ve mesleğinizden kimse istifade etmeyecek, hiçbir millet-i mağlûbe kurtulamayacaktır.

Şüphesiz milel-i sâireye ve efrâdına yabancı nazarlarla bakmak ve birçok eşhâsın felaketine sebep olmak iyi bir şey değildir. Lâkin ne yapalım ki, bu bir emr-i tabiîdir. Biz başkalarını yabancı addetmesek bile muhakkak ki onlar bize düşman nazarıyla bakıyor...

Ve eğer komşu devletler, vatanınızın harîm-i pâkine tecavüz etmişse, mezhep ve âdetinizi, milliyetinizi ayaklar altına alarak eziyorsa, sizin harpten sakınmanızla hiçbir fayda temin edilmiş olmayacaktır. Çünkü, vatanınıza taarruz için yalnız kuvvetli olmasını bir hak, bir sebeb-i meşrû addeden bu düşmana, –tahassüsât-ı insaniyetkârânenizden– mukavemet etmeyip de, zîr-i idaresine girseniz bile, malınızı gasp ettikten sonra, sizin her hakkınıza, mezhep ve âdâtınıza riayet edeceğinden, sizi eski saadetinizle yaşatacağından emin misiniz? Farz edelim ki, bunlar tamam ve vâki olsun, fakat şimdi daha ziyade büyüyen ve esasen muharip olan bu devlet sonra sizi de askere alacak ve –evvelce vatanınızı müdafaadan ictinâb ettiğiniz halde– bu defa diğer bir devletin arazisine tecavüz ederken, sizi de sevk edecektir.

O halde, bu müşfik ve rahîm prensibiniz sizin zalim olmanıza sâik oldu demek değil mi? Halbuki vatanperverlik, sizi hiç fenalığa sevk etmiyor ve düşünülürse bu, daha sade, daha insaniyetkâr bir histir.

Mademki, beşerin tab'ında hırs-ı tefevvuk ve ihtiras-ı cidâl mevcut ve vatanperverlik bir ihtiyaç halini almıştır, sükûn ve asayiş-i umumîyi muhafaza için senin de cenge hazır, senin de kuvvetli olman, bunun için de en ileri milletlerle adım atman lazım. Sulhun istikrarı için yegâne ilaç, yine kuvvettir.

Zayıf ve tefrika içinde bulunursan, hiç kimsenin fikrini, prensibini sormaz ve bir gün sine-i vatana dikenli pençelerini salar...

İşte, İtalya'nın taarruz-ı ahîri gözümüz önünde.

Bilhusus bizde, her iyi düşünen ve hissedenin kâbil olduğu kadar, en müfrit ve bütün mânasıyla vatanperver olması icap eder.

Kaynak: Mustafa Haluk, "Vatanperverlik", *Donanma*, sene: 3, sayı: 25, Mart 1328, s. 11-16; "Vatanperverlik İhtiyacı", *Donanma*, sene: 3, sayı: 28, 31 Mayıs 1328/13 Haziran 1912, s. 149-154.

42

MAHABBET-İ IRKİYE

Köprülüzade Mehmed Fuad

Ekseriyetle İtalyanların ıtmâ'-kerdesi olan bazı Fransız gazetecilerinin, İtalya'nın hareket-i ahîresi karşısında izhar ettikleri nidâ-yı tasvib-i uhuvvetkârâne artık tamamiyle isbat etti ki saha-i kâinatta "mahabbet-i ırkiye" denilen yeni bir nevi mahabbet mevcuttur. Bu mahabbet, hayat-ı ictimaiyenin bütün esasâtı gibi kısmen sahte bile olsa, onun mevcudiyetini kabul etmek "münâferet-i ırkiye"nin vücuduna kâil olmak, daha doğrusu yirminci asır vekâyi-i siyasiyesine yeni bir âmilin daha iştirakini kabul etmektir.

Bir ırka mensup muhtelif milletlerin yekdiğerine karşı daha uhuvvetkâr, daha dost davranmaları ve beynlerindeki karabeti nazar-ı itibara almaları, hayat-ı ictimaiyenin yeni bir tezahürü gibi telakki edilmelidir. Doktor Gustav Lö Bon [Gustave Le Bon, 1841-1931] temayülât-ı ırkiyenin eskiden beri pek mühim bir âmil-i siyaset olduğunu iddia ederek hatta şu son "Rus-Japon" muharebesinin sırf münâferet-i ırkiyeden mütevellid bulunduğunu söylüyorsa da, biz bu mütalaayı hiçbir suretle hakikate muvafık görmüyoruz. Teşkilat-ı siyasiyenin şimdikinden pek farklı olduğu edvâr-ı kadîmede, meselâ Fransa dahilindeki derebeyleri krala karşı harp için düvel-i ecnebiye ile ittifakı mugâyir-i namus görmedikleri bir zamanda ırk değil hatta milliyet fikri bile uyanmamış demekti.

Kan ve barut kokuları içinde ibtida eden on dokuzuncu asır, vicdan-ı efrâdda hiss-i millîyi uyandırmış ve kalplerin en derin köşelerine gömülen bu his, birçok

akvâm-ı mağlûbe ve esîreyi ribka-i tahakküm ve esaretten kurtararak milliyetlerini ihya eylemişti. Daha kesif kokular ve daha muzlim alametlerle başlayan yirminci asır, akvâm beynindeki hem-ırklık hissini fikr-i milliyet derecesinde değilse bile şimdikine nisbetle epey mühim bir mikyasta neşr u tamim edecek gibi görünüyor. Biz bu vâzıh hakikati kabul etmekle beraber, ona henüz Gustav Lö Bon'un iddia ettiği derece-i ehemmiyeti isnattan uzağız. Vaktiyle bir makalemde mufassalan yazdığım vechile, "Rus-Japon" muharebesinin hudûsunu bu iki ırk arasındaki münâferete atfetmek, hayalperverliğin en yüksek bir derecesidir; Mançuri ve Kore kıtalarına kadar inen Rus nüfuzunun kendisini adaları üzerinde boğacağını hisseden ve istikbâlini sırf Mançuri'de, Kore'de gören Japon hükûmeti, Rusya'nın bu tevessü'ünü Hindistan için tehlikeli bulan İngiltere'nin teşvikiyle bi'z-zarure muharebe etti.

Bugün heyet-i hâzıra-i düveliyenin tarz-ı teşekkülü tetkik edilecek olursa, mahabbet-i ırkiyeden ziyade ittihad-ı menâfiin daha kavî bir sâik-i ittifak olduğu görülür. Irk namı verilen kitleler muhtelif kavimleri ihtiva ederler; halbuki o kavimler arasında ittihad ve iştirak-i menâfiden daha ziyade cidâl-i tefevvuk hükümran olur. Avusturya ile Almanya'nın, İtalya ile Fransa'nın, Bulgaristan'la Sırbistan'ın otuz kırk senelik münasebât-ı mütekabileleri nazar-ı itibara alınırsa, bu hakikati tasdik etmek zarurileşir. Biz tetkikât-ı ictimaiye için en feyyaz bir saha-i tetebbu olan Makedonya'da bunu müeyyid misâllere pekçok tesadüf ediyoruz: Sırpların, Bulgarların, Karadağlıların yekdiğeri aleyhindeki bî-rahmâne ve kâtilâne propagandaları, insaniyetin "mahabbet-i ırkiye" hayalinden daha pek ba'îd bulunduğunu göstermez mi?

Muhayyilelerinin ibdâ-kerdesi olan fikir oyuncaklarına daima birer kisve-i ilmiye giydirmeyi itiyad edenler, beşeriyetin tekâmül-i ictimaîsi icabâtıyla ileride milletler yerine ırklardan mürekkeb vâsi heyât-ı ictimaiye vücuda geleceğini söylüyorlar. Evvelce nasıl aileden kabile, kabileden medine, medineden millet vücuda gelmişse, ileride milletlerden kitelât-ı ırkiye ve hatta bir cemiyet-i umumiye-i insaniye vücuda geleceği iddiası hele şimdilik bir hayal-i vâhîden ibarettir. Tıpkı, müsâlemet-perverlerin sulh-ı umumi hayalleri gibi...

İşte, İtalya'nın Trablusgarp'ta birleşmesinden kendileri için nasıl bir hisse-i musibet çıkabileceğini düşünmeyen ve vekâyi-i sâbıkanın tarz-ı cereyanını enzâr-ı intibahtan uzaklaştıran bazı Fransız dostlarımız "Latin mahabbeti" şerefine İtalya'ya tes'îdât ve tebrikâtta bulunacaklarına, bu yanlış hareketin ileride kendilerine neye mal olacağını düşünseler, menfaatlerini daha çok gözetmiş olurlar... "Mahabbet-i ırkiye" badesinin mestî-i füsunkârıyla Türkiya'daki menâfi-i kadîme ve muhakkakalarını unutanlar, kavî kartal kanatlarıyla üzerlerinde daimî bir sehâb-ı tehdit gibi duran şimal komşularını hoşnut etmekten başka bir şey yapmış olmazlar. Hissiyattan ziyade

kuru bir mantığa, mantık-ı menfaate tâbi olan Fransız ricâl-i hükûmeti, şüphe yok ki bu girdaba düşmeyecek kadar basiretkârdırlar.

Maddî veya mânevî herhangi bir vasıta ile cezb olunmuş kalplerinde, "Latinlik" aşkının kaynadığını hissedenler, hakikatin barân-ı bâridi altında o ateşlerin pek çabuk söneceğini bilsinler. Her şeyde olduğu gibi milletler arasında da yalnız bir rabıta-i menfaat vardır. Bugün Fransızlar kendi mevcudiyetlerini Alman tehlikesine karşı muhafaza için asır-dîde düşmanları olan İngilizlerle ittifaka mecbur oldular; İngiltere yine aynı tehlikeye mukabele için muhasım-ı kadîm ve şedîdi Rusya ile hem-dest-i vifâk olmaya mecburiyet gördü.

Hülasa menfaat, menfaat, menfaat... İşte en büyük ve en zî-nüfûz âmil-i siyasî! Yoksa ne fikr-i insaniyet, ne hak ve hakikat, ne de hem-ırka karşı mahabbet, hayatın tabiî ve zaruri icabâtı, mantık-ı menfaat karşısında insana bunları istihfaf ettiriyor. Bugün gerek insanlar gerek milletler cidâl-i hayatta muhafaza-i mevki için –zaruri olarak– yalnız, yalnız menfaatlerini düşünüyorlar. Binaenaleyh mahabbet ve münâferet namı verilen şeylerin hatta ırkî dahi olsa daima o menfaatle münasebetdâr olduğu asla unutulmamalıdır...

Kaynak: Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Mahabbet-i Irkiye", *Hak*, 19 R.ahir 1330/25 Mart 1328/7 Nisan-ı Efrencî 1912, s. 1.

43

[PANİSLÂMİZM, PANTURANİZM]
Dersaadet'te Sebilürreşad Cerîde-i İslâmiyesine

Boşnak İbrahim Alagiç

Muhterem Efendim,

Evvela sizden şu karalamış olduğum şeyleri bir genç Müslümanın figân-ı vicdanîsi olarak telakki etmenizi rica ederim. Evet bu öyle bir figandır ki biz İslâmların hayat ve'memâtıyla müsavidir. Âcizleri dünyanın oldukça germ ü serdini çekmiş, hakikat-i dine muttali olmak üzere biraz da tetebbuâtta bulunmuşumdur. Şimdiye kadar hâmî-i İslâmiyet olan Osmanlılığın fedakâr bir evladı olduğum gibi durduğum, seyahat ettiğim yerlerde tesadüf eylediğim İslâmların nazarında da, Osmanlılığı büyük pek büyük olarak irâe etmekte kusur etmedim. Velhâsıl onun terakkîsi hususunda elimden geleni gerek şifâhen ve gerek kalemen icra ettim ve ilâ-maşaallah da edeceğim.

Lâkin neden son zamanlarda zihnime tebâdür eden bir meselenin bâr-ı tazyiki altında dimağım eziliyor, âdeta mahvoluyor? Hayli vakittir bu fikir; oturduğum, kalktığım velhâsıl her vakit kuvve-i müfekkiremi işgal ediyor. Düşünüyor, mütemadiyen düşünüyorum; düşündükçe de yekdiğerini nâkız neticeler elde ediyorum. Bazı defalar bir fikirde sebat etmek isterim, fakat ejderha-yı reyb rahat bırakıyor mu!. Akûrâne hücumuyla havsala-i tefekkürâtımı zîr ü zeber eyliyor...! Zaten vüsat-i bidâa ashâbından olmadığımdan bu hücum-ı müdhişlerin karşısında lâl ü mebhût kalıyorum...!

Diyorum ki: Niçin memleketimizde dine olan bîgânelik, gittikçe tevessü ediyor? Garb için bir âfet olan bu maraz-ı mühlik, memâlik-i İslâmiye için mahv u inkırâzdan başka bir şey olmadığını heman herkes tasdik ettiği halde niçin bu kadar intişar ediyor..!

Bu suale i'tâ olunacak cevaplar pek çok ise de bunu âtiye talîk ile asıl fikr-i acizîyi işgal eden meseleye gelelim:

Malum-ı âlînizdir ki bu kadar ecnâs-ı muhtelife ile meskûn vatanımızda millet-i vâhide teşkili gayr-i kâbildir. Buna edyân farkı, lisan farkı, ırk farkı mâni olduğu gibi anâsır-ı mahkumenin hâkimlerden daha açık göz olmaları bu imkânsızlığı bir kat daha teşdîd ediyor. Şu halde bizim için iki cihet kalıyor: Ya "Panislamizm", ya "Panturanizm". Şimdiye kadar işitiyor, görüyor ve tecrübelerimle sabit oluyor ki mütefekkir geçinenlerimizden kısm-ı a'zamı –evvelce zikrettiğim gibi– dine bîgâne kalan kısımlardandır, bir kimsede gayret-i diniye olmayınca o kimsenin "ittihad-ı İslâm"ı takip edemeyeceği bedihîdir, çünkü onların iddialarınca yakında –onlarda olduğu vechile– zaaf-ı dinî her tarafı istîlâ edecek, binaenaleyh din zayıflayınca ırken, lisanen yekdiğerinden müteferrik bulunan bu kitle-i muazzama-i beşeriyenin de birbirlerine olan merbûtiyet-i mâneviyeleri çözülecek imiş...! Kaldı ki "Tevhid-i etrâk"! işte bu kısmın takib edebilecekleri bir gaye, bir maksat varsa o da bu olabilecekmiş...!

Din-i celîlden kat'-ı alâka edenlerin takip edecekleri bu siyaseti –kendi namıma– tabiî bulurum, zira asr-ı hâzır, dinden ziyade "fikr-i milliyet" arkasından koşuyor, Avrupalılar dini, bir vasıta-i cerr ü menfaat, bir âlet-i nifâk olarak istimâl ettiklerini ve din perdesi altında Şark'ta ne fırıldaklar çevirdiklerini hepimiz biliyoruz.

İtiraf edelim ki bizde de bu hususu icra eden kimseler çoktur. Ezcümle fırka münazaâtı meselesinde, matbuatta birtakım dinî münakaşât olduğu gibi, mu'tekadâtın da yekdiğerlerine karşı bir alet olarak ittihaz edildiğini maa't-teessüf gördük ve el-ân görmekteyiz. Hâce-i muhterem Sibiryalı Hacı Abdürreşid İbrahim Efendi hazretlerinin dediği gibi; hakâyık-ı İslâmiye'yi akvâm-ı mütemeddinenin hakikat-bîn olanları takdir ve tasdik ettikleri halde burada aksülamel icra ediyor!

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi Efendi'nin *Târih-i İslâm* mukaddimesinde zikrettiği gibi akvâm-ı Garbiyenin temeddün etmek için geçirdikleri serencâm-ı felaketleri acaba biz de mi geçirmek ıztırarında kalacağız... Fakat hal-i hâzırımız o zamanla kâbil-i kıyas mıdır...?

Bu gidişle Arabistan'da için için yanmakta olan hilafet mesele-i mühimmesinin ansızın patlamayacağını kim temin eder...? Bu mahûf mesele yalnız Arabistan için değil, Türk olmayan anâsır-ı sâire-i Müslime için de mühimdir..!

İşte asıl beni bu kadar düşünceye sevk eden mesele bundan birkaç mâh mukaddem bir Arnavut arkadaşımla vukû bulan musâhabemdir. Müsaadenizle size cereyan eden

mübâheseyi arz edeyim: Bahsimiz İslâmiyet hakkında idi, söz Hilafet meselesine intikal edince arkadaşım coştu: "Hilafetin Müslüman Arnavutlar üzerindeki tesir ve nüfûzu gayr-i kâbil-i inkârdır, fakat son zamanlarda takip edilen siyaset Arnavut mütefekkirîni üzerinde derin bir sû-i tesir husule getirdi, ben kendi namıma bunu haklı buluyorum, çünkü Arnavutlar Türklüğe değil, İslâm olmaları hasebiyle Osmanlılığa zahîr oluyorlar" diyordu.

İşte o vakitten beri elîm bir düşünce zihnimi, hazîn bir tesir dimağımı eziyor, düşünüyor, mütemâdiyen düşünüyorum: Acaba sonu ne olacak...? İttihad-ı etrâk politikasını takib edenler, nasıl bu tehlikeleri göremiyorlar, hayret ediyorum. Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz kabile ve kavmiyet tefrikalarını kaldırmak, bütün Müslümanları kelime-i vâhidede cem' etmek için ne kadar çalıştı? Şimdi asırlardan beri kurulmuş âlî bir esası yıkıp da yine edvâr-ı cahiliyeye mi rücû etmek istiyoruz? Bütün akvâm-ı muhtelife-i İslâmiye'yi birleştirmekle mükellef olanların "Türklük" namına hareket edip de "İslâm"lığı kâle almamaları ne kadar teessüflere şayândır. Belki başka muhit havasıyla meşbû olan fikirler böyle sakîm bir politika taikibinde kendilerini haklı bulurlar. Fakat bu vatanın, vatan-ı hilafetin sâdık Türk evladları şunu iyice bilmelidirler ki bu hayal-âmiz politikanın neticesi inkısâm-ı kelimeden, izmihlâl-i hayattan başka bir şey değildir. Zira Türk olmayanları makam-ı celîl-i hilafete rabt eden Türklük değil, Müslümanlık'tır. Böyle iken bu ruhu bilerek, yahut bilmeyerek giderenler başlarını avuçları içine alarak düşünsünler, vicdanlarını dinlesinler, duydukları sadâyı da lütfen bize bildirsinler.

İzmir.

Kaynak: Boşnak İbrahim Alagiç, *Sebilürreşad*, VIII/189, 1 C.evvel 1330/5 Nisan 1328/18 Nisan 1912, s. 124-126.

(Bir sonraki yazı bu mektup vesile edilerek yazılmıştır).

44

İSLÂMİYET VE TÜRKLÜK

A. Süleyman

Geçen haftaki *Sebîlürreşad* mecelle-i İslâmiyesinde, İslâmları Darulhilafe etrafında toplayan kuvvet, Türklük mü, İslâmiyet mi diye bir makale vardı. Makale sahibinin fikrine iştirak etmekle beraber, bir noktayı nazar-ı dikkate arz etmek istiyorum: Sahib-i makaleye göre, dinle alakası olmayanlar, meslekleri iktizası İslâmiyet taraftarı olmayabilir. Panturanizmi takip etmekte kendilerine hak veriyor. Bu hususta biraz yanılıyor. Benim fikrime göre dinsiz olanlar da Panislâmizm fikrini takip etmelidir. Panturanizm taraftarı olabilmeleri için Panislâmizm fikrini kabul etmelidirler.

İzah edelim: Her millet, her fert, siyasetini, mukadderâtını tedvîr ederken en evvela menfaatini gözönünde tutmalıdır. Avrupalılar bu esası hakkıyla anladıklarından dolayı, kendi milletlerinin bekâsı ve terakkîsi neye mütevakkıf ise, ne yapmak lazım geliyorsa icra ediyorlar. Her fedakârlığa katlanıyorlar. Din ortadan kalkınca bir milletin muhafaza-i mevcudiyeti kâbil olamayacağını pekâla takdir etmişlerdir. Dinsiz olanları da, alelhusus idare adamları, icabında dindar görünmeye gayret ediyorlar. Askerlerinin dindar olmalarını bir şart-ı esasî ittihaz etmişlerdir. Askerliğin ruhu, maddiyattan ziyade mâneviyat olduğunu, dinsiz bir askerin mâneviyeti olamayacağını anlamışlar.

Almanya imparatorunun ikide birde kutsiyetten, dinden dem [v]urması, hep bu sebebe mebnîdir. Bugün bir Fransız, bir Cezayirliyi vatandaşlığa kabul etmez. Ona

hukuk-ı medeniye ve siyasiye verilmesi taraftarı olmaz. Çünkü o bir Müslümandır. Ona hukuk vermek gurur-ı millî ve salîbîsine dokunur. Diğer Avrupa hükûmetlerinin de, İslâmlara bu suretle muamelede bulundukları hergünkü âsârıyla sabittir. Dünyanın her tarafına nüfuzlarını yaymak ve tahkim etmek için dini en büyük bir vasıta olarak kullanıyorlar. Misyoner heyetlerine milyonlarca para veriyorlar; bu fedakâr adamlar Arabistan çöllerine kadar sokuluyorlar. Velhasıl millet menfaati neyi icap ediyorsa icrası için hiç tereddüt etmiyorlar.

Türklük taraftarları[nın] tabiatıyla İslâmiyet taraftarı olmaları lazımdır. Menfaat-i millet bundadır. Muhterem Ahmed Agayef Bey *Türk Yurdu*'nun onuncu sayısında bu hususu pek güzel izah ediyor[114]: "Bizim din aleyhine çıkan, kavmiyet taraftarlarımız, kavmiyet[in] ne olduğunu uzun uzadıya arîz u amîk mütalaa ve tetkik etmemişlerdir. Kendi hissiyatlarında, tarz-ı tefekkürlerinde aldanmışlardır. Bir kavmin dinini, yani esas ruh ve hayatını inkâr edenler o kavmin taraftarı olamaz" diyor. Müfrit bir nasyonalistlik, Türkleri fikrî, ilmî, iktisadî hususâtta birleştirmek şöyle dursun, Türkiye idaresindeki Müslüman anâsır ile Türkler arasına bir uçurum kazmaktan başka bir şeye yaramaz.

Yalnız Türklük taraftarı olan bazı zevat diyorlar ki:

> "İslâmiyet fikrini takip etmek kâbil değildir. Anâsır-ı Müslimenin münevverü'l-fikr olanları milliyet cereyanları takip ediyorlar, Türklere karşı bir adem-i emniyet, bir adem-i hoşnûdî besliyorlar; işte biz de bunları görerek İslâmlık namına çalışmanın faidesiz olduğuna, Türklük için çalışmanın elzem olduğuna kanaat hâsıl ettik..."

Ne kadar yanlış bir fikir! Bir hizb-i kalîlin böyle bir fikir taşımasıyla hemen esastan tebâ'üd etmek ne kadar boştur. İslâmlar arasında uhuvvet ve ittihad taraftarı olanların da o fırka-i kalîleye, milliyet taraftarlarına iltihak etmelerini, Türklere ve hükûmete karşı bir adem-i emniyet hissi beslemelerini teshîl ve tacîl etmeye sebep olur.

Hilafet kuvvetinin Türklerde olması da bütün İslâmlar için çalışmayı icap eder. Bu kuvveti muhafaza ve bundan istifade için kavmiyet saha-i mahdûdesinden çıkarak, daha vâsi, daha müfîd meydan-ı faaliyeti intihap etmelidir.

Avrupa ve Amerikalıları ele alalım: Bunlar memâlik-i Osmaniye'nin her köşesine sokulmuşlar, misyoner heyetleri gece gündüz uğraşıyorlar, köylere varıncaya kadar mektepler, daru's-sınâalar, daru'ş-şifalar açıyorlar. Meselâ bir köye gidiyor, ziraat mektebi açıyor, meccânen okutuyor, hastaları meccânen bakıyor, tedavi ediyor. Acaba bunların bu kadar fedakârlıklara, mezâhime katlanmalarına sebep nedir? İnsaniyet için, makâsıd-ı ulviye için çalıştıklarını zannetmek pek safderûnluk olur. Bu fedakârlıklara sebep, kendi nüfuz-ı siyasî, iktisadî, fikrîlerini neşr ü takviye, kendilerine muhib ve taraftar celp etmekten başka bir şey değildir.

114 [Bu kitaba aldığımız "Türk Âlemi" başlıklı yazı. Bk. Bu kitapta 37. yazı, s. 186.]

Demek ki onlar, elde edilmesi güç bir kuvvete malik olmak için bu kadar fedakârlıklar ihtiyar ediyorlar. O halde biz Türklere elde edilmesi için hiç emek sarfına ihtiyaç olmayan, mükemmel ve müessir bir kuvvet olan hilafet kuvvetini hüsn-i istimal ve istifadeye gayret etmek elzem değil midir? Menfaat-i millet bunu icap etmez mi? Dinî bir cereyan takip etmek yirminci asra yakışmaz... diyenlerin nazar-ı dikkatini celp ederim.

Bu nikât-ı mühimmeden sarf-ı nazar, diğer bir mühim nokta vardır ki İslâmiyet cereyanının takip edilmesi lüzumunu pek aşikâr bir surette gösterir. Bilfarz kendi aramızda tefrikayı mûcib kavmiyet cereyanlarını ne kadar takip etmek mümkünse edelim, yine Avrupalıların İslâmlara karşı besledikleri fikr-i tecavüz ve tahakkümlerinden kurtulamayız. Belki artmasına sebep oluruz. Avrupalılar "salîb, hilâle galip gelmelidir, hilâlin yerine kâim olmalıdır" fikrini asırlardan beri takip ettikleri gibi şimdi de o fikirlerinde sabittirler. İleride de aynıyla böyle olacağına şüphe yoktur. Bir Faslının, bir İranlının başına gelenler bir Türkün de başına gelebilir. Türkleri bu hale getirmek için Avrupalıların bütün kuvvetleriyle çalıştıkları meydandadır. Bütün İslâmlar aynı tehdit altında bulunuyorlar.

O halde esaret-i iktisadiye [ve] siyasiyeden kurtulmaya gayret etmek her İslâm ismini taşıyanın borcu değil midir? Kuvveti dağıtmak ve tefrikadan başka bir şeye yaramayan kavmiyet cereyanlarından vazgeçerek bütün kuvvetleri bir araya toplayan İslâmiyet cereyanına bütün mevcudiyet ile sarılmak icap etmez mi? İşte bu noktalardan dolayı dinle alakası olmayanların da, ittihad ve uhuvvet-i İslâmiye taraftarı olmaları lazım gelir.

Bu muhakemâtın hep boş olduğunu bir an için farz edelim; acaba Türklük cereyanı müsmir, Panturanizm kâbil bir şey midir?.. Türk diye kabul ettiğimiz İslâmların kısm-ı azamı Rusya'da yaşıyorlar, bunların hayatları, Osmanlı Türklerine nazaran bütün bütün başkadır. Acaba bir Kazanlıya İslâmiyet hissine müracaat etmeyerek Türklüğü kabul ettirebilir miyiz? Onun milliyet hissine müracaat ile "sen Türksün!" denildiği zaman o, biraz düşünür, kendi kendine der ki: "Benim muhitim ile Osmanlı muhiti ayrı, âdât ve tabi[a]tlarımız birbirine benzemez, edebiyatımız ayrı, lisan şivesinde fark var, tarihlerimiz, ananâtımız ayrı, elhâsıl kavmiyete ait herbir esasta bir ayrılık var; o halde ben niçin Türk olayım, beni Türklüğe bağlayan hiçbir kuvvet göremiyorum, ben her şeyden evvel Tatarım" diye düşünür. Din hissinden azâde kavmiyet hissi onları böyle bir fikre sevk etmekte pek haklıdır.

Fakat araya İslâmiyet girince iş değişir; aynı adam der ki: "İslâmlar her yerde esir ve mahkumdur. Her yerde hücuma maruz kalıyorlar, İslâmlar kardaş olduklarından birbirine zahîr olmaya, yardım etmeye borçludurlar. Esaretten kurtulmak, Kelimetullahı i'lâ etmek için hep müttehiden çalışmalıyız. Osmanlı Türkleri de İslâmdır. Aynı zamanda ellerinde hilafet de mevcut, dünyada yegâne bir İslâm hükûmetini

muhafaza ediyorlar, binaenaleyh onların bekâsı ve terakkîsi, İslâmiyet'in bekâ ve terakkîsini müstelzim olduğu cihetle, benim için her şeyden evvel mültezem ve mukaddes bir arzudur. Türkler benim en yakın kardeşimdir" diye muhakemâtı yürütür. Türklüğü de pek kolaylıkla kabul eder.

O halde Panislâmizm Panturanizm yapabilir. Yalnız Türklük hissi hiçbir şey yapamaz. Hülasa "İttihad-ı İslâm" fikri "İttihad-ı Etrâk" doğurabilir. Fakat yalnız Türklük fikri hiçbir şey doğuramaz, akîm kalmaya mahkumdur. Bu hakâyıkı muhterem Yusuf Akçura Bey'in nazar-ı dikkatine arz ederim.

Hâmiş: İttihattan maksat, siyasî değildir. Bunun taht-ı imkâna girebilmesi daha şimdilik pek baîddir. Fakat ilmî, iktisadî, ictimaî ittihadın esasları hep birlikte gayret edilirse sağlam olarak konabilir.

Kaynak: A. Süleyman, "İslâmiyet ve Türklük", *Sebilürreşad*, VIII/191, 15 C.evvel 1330/19 Nisan 1328, s. 165-167.

45

TÜRKLÜK

Yusuf Akçura

Nihayet sıra Türklüğe de geldi. Zaten insanlar uzaklardan, yabancılardan başlar, yavaş yavaş kendilerine, nefislerine rücû ederler. Sokrat zuhur etmeden evvel gökte yıldız sayan birçok feylosoflar gelip geçmişlerdi. Millî edîbimiz Ahmet Hikmet Bey'in [Müftüoğlu] "Yarayı Kanatan"ında zayıf efendinin dediği gibi "her memleket başkalarının yeniliklerini taklit ile başladığı intizama, kendisinin eskiliklerini tahkik ile nihayet verir. Bu halde bir zamanki mukallitler, sonra muhakkik olurlar".

Mazi ve halde Türklüğü, yani kendimizi tedkik ve tahkik etmek heveslileri İstanbul'da yarım asır evvel de varmış; Mustafa Celaleddin Bey'in *Eski ve Yeni Türkler* adlı Fransızca bir eseri şimdi gözümün önünde duruyor[115]. Lâkin, Türkler[in] payitahtında Türkologlar zümresinin tezahürü yirmi, yirmi beş sene muahhardır: "Son zamanlarda, İstanbul'da Türk milliyetini arzu eden bir mahfil, siyasî olmaktan ziyade ilmî bir mahfil teşekkül etti. Bu mahfilin teşekkülünde, Osmanlılarla Almanların münasebeti[nin] artmasının, Alman lisanına ve bâhusus Almanların ulûm-ı tarihiye ve lisaniye hakkındaki tetkikâtına Türk gençlerinin âgâh olmasının hayli tesiri olmuştur, sanıyorum. Çünkü bu genç mahfilde, Fransız muakkiplerinde

115 *Les Turcs Anciens et Modernes* par Moustapha Djélaleddin, Constantinople, Imprimerie du Courrier d'Orient, 1869.

olduğu gibi, hafif (*déclamatoire*) edebiyat ve siyasiyâttan ziyade, ketûmâne, sabûrâne, müdekkikâne elde edilmiş bir ilm-i metîn mevcuttur. Şemseddin Sami, *Türkçe Şiirler* müellif-i muhteremi, Necip Asım, Veled Çelebi bu mahfilin göze görünen azası olup *İkdam* bir dereceye kadar mürevvic-i efkârlarıdır[116].

Şu bahsettiğimiz zamandan, 1310-1315 senelerinden beri, Türkler arasında Türklük tetkikâtı fasılasız değil fakat daima artmak üzre devam etmektedir. Hele İnkılab'ı müteâkib, bu yoldaki mesai birdenbire birkaç misli arttı. Necip Asım Bey, Veled Çelebi Efendi gibi emektarlara bazı genç meslektaşlar iltihak ederek, 1324 senesi Kânun-i Evveli evâhirinde "Türk Derneği" adlı bir cemiyet tesis ettiler. "Cemiyetin maksadı, Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'âl, ahvâl-i muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmaktı"[117].

Türklük fikri, Osmanlı Türkleri arasında gittikçe dağılarak ve kuvvetleşerek, İstanbul'u ve vilayet matbuatının bir kısmını kendine çekti. İstanbul'un *Türk Yurdu*, Selanik'in *Genç Kalemler*'i, Manastır'ın *Yeni Fikr*'i, Üsküb'ün *Yeni Mekteb*'i şimdi masamın üzerinde bulundukları için, bu matbuattan ilk önce hatırıma gelenleridir. Gündelik ve haftalık ceridelerden *Tanin*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Sırat-ı Müstakim*, *Çığır* ve *Hikmet* [farklı] bazı hususiyetleri olmakla beraber, esasen Türklük fikrine hâdimdirler. Osmanlı Türk Edebiyatı'nda, Osmanlıların alelumum fikrî terakkiyâtında büyük bir mevki tutan *Servet-i Fünûn*'un *Türk Yurdu*'na ibrâz ettiği hüsn-i kabul bu mühim mecmuanın da Türklük fikrine hiç muhalif olmadığını gösterir.

"Türklük" daha sarih ve maruf bir tabir ile "Türk âlemi" neresidir? Bu satırları yazan, bir zaman halk karşısında Türklükten bahsederken, Türk âlemini şöyle tarif etmişti: "Eski dünya yarım küresini gözönüne getiriniz. Orada üç kıta vardır. Garb-ı şimalîye tesadüf eden ve yırtık paçavraya benzeyen kısmını koparıp atıverin, cenub-ı garbîdeki üç köşeli som ve ağır kıtayı da insanların zayıf kollarıyla kazdıkları kanal çizgisinden büküp koparıverin; sağ taraf aşağısında sarkan üç dört çıkıntıyı yontun... O vakit eski dünyanın asıl gövdesi kalır. İşte bu gövde tamamen Türk yeri, bizim mal-i mevrûsumuzdur"[118].

Türk yerinde acaba ne kadar Türk yaşıyor? Bu suale kat'î bir cevap bulmak hayli müşkildir. Türklüğün en çalışkan muharrirlerinden Agayef Ahmet Bey, Türklerin aded-i nüfusunu yetmiş, seksen milyon tahmin eder. Osmanlı Türkleri tarafından yazılmış coğrafya ve istatistik kitap ve levhalarında, Türklerin miktarını gösterir sarih ve kat'î hiçbir malumata tesadüf olunamaz. Şemsettin Sami Bey'in *Kâmûsu'l-*

116 [Akçuraoğlu Yusuf], *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 11.

117 *Türk Derneği Nizamnâmesi*, madde 2.

118 "Rusya'da Sakin Türklerin Hayat-ı Medeniye, Fikriye ve Siyasiyelerine Dair Bir Konferans", *Sırat-ı Müstakim*, c. II, s. 201.

A'lâm'ında irâe ettiği 26 milyon, 23 sene ihtiyarlamış olduktan başka, yazıldığı zamanda bile miktar-ı hakikiden aşağı idi; zira Sami Bey merhum Rusya Türklerini 10 milyon raddelerinde tahmin ettiği halde, gayr-ı Rusların miktarını daima eksiltmeye meyyal olan Rus resmi istatistikleri, aynı tarihte Rusya Türklerinin miktarını 13 milyondan fazla göstermektedir. Türklerin en çok bulundukları Rusya'da aded-i nüfusları resmi Rus istatistiklerine nazaran 18,5 milyondur. Osmanlı Türkleri 10-12 milyon tahmin olunuyor. Azerbaycan'da 3, Afganistan'da 5, Şarkî Türkistan'la Çin'in diğer aksâmında 6-7 milyon Türk vardır. Şu hesaba göre, Asya ve Avrupa'daki Müslüman Türklerin miktarı 45 milyon demektir. Bu aded, Türklerin hakiki miktarından dûn olabilir, fakat asla fazla değildir.

45-50 milyonluk bu azîm kitle, Osmanlı Türkleri, Azerî (Kafkas) Türkleri, Kırım Türkleri, Şimal Türkleri ve Şark Türkleri (Kazakistan, Asıl Türkistan ve Şarkî Türkistan) denilen beş zümrenin terekkübünden hasıl olur. Nüfusları hayli çok, oturdukları arazi geniş ve umumiyetle münbit ve zengin olduğu halde Türkler, maarif, iktisat ve siyaset cihetlerinden Avrupa kavimleri gibi terakkî edemediler. Yakın zamanlara kadar, Türk dünyasına hâkim olan efkâr, kurûn-ı vüstaî kaldı. Faaliyet-i iktisadiye Avrupalıların büyük istihsâl ve büyük ticaret derecelerine yükselemedi. Fikren, ilmen, iktisaden terakkî edememek, daha doğrusu beşeriyetin terakkî hareket-i umumiyesinde geri kalmak, daima cezayı müstelzimdir. Türklük siyasî hakimiyetini gâib etti; birkaç asır evvel bütün Şark, Türklerin taht-ı hakimiyetinde iken, yirminci asr-ı miladî ibtidasında az çok müstakil yalnız bir Osmanlı Türk Hakanlığı kalmıştı.

Hakimiyet-i siyasiyenin tezelzül ve ziyâı, diğer bazı avâmille birlikte 19uncu asr-ı miladînin nısf-ı evvelinden itibaren, Türklere bir darbe-i ikaz olmuştur; bunun üzerine Türkler yavaş, yavaş kımıldanmaya başladılar. Bu hareketi, el-yevm Türk zümrelerinin hepsinde görürüz. İlk önce Osmanlılar intibah eseri göstererek harekete geldiler; sonra sırasıyla Kafkas, Kırım ve Şimal Türkleri bu harekete iştirak eylediler; en sona kalanlar, Şark Türkleri oldu.

Türklüğün bu hareket-i terakkîperverânesi, bir kısmı olduğu âlem-i İslâm'ın son hareket-i umumiyesiyle alakadardır. Garb ile Şark arasında müşâbehet arayanlar, Türk-İslâm âleminin son asırdaki hareketini, Avrupa'nın "intibah ve teceddüd" (*renaissance et réformation*) devrine benzetmek isterler. Filvâki âlem-i İslâm'ın en medeni ve mütefekkir merkezlerinde, hayat ve dünyayı olduğu gibi görmek, iskolastikten kurtulmak, iyi ve tamam yaşayarak haricin müstevlilerine esir olmamak ve bunun için de İslâm'ı bilâhare üstüne konmuş ve üşüşmüş yabancı ve tufeylî maddelerden kurtarıp safiyet-i asliyesine ircâ' eylemek gibi arzular, fikrî cereyanlar vardır.

Avrupa'da milliyetlerin teessüsüne "rönesans ve reformasyon"un küllî tesir ve hizmetleri olmuştu: Eski Yunan ve Roma'yı taklitle başlayan edebiyat ve sanayi

pek çabuk millî bir şekle girmiş, Luter teceddüd-i dinînin sağlam temelini atmak için İncil'i halk diline, Almanca'ya tercüme etmişti. Âlem-i İslâm'ın bugün şahidi olduğumuz inkılabâtında "intibâh" ve "teceddüt"ü andırır fikir cereyanlarıyla beraber, milliyet fikir ve hissinin gittikçe mütezâyid bir kuvvet ve şiddet iktisâb ettiğini görmemek kâbil olmaz. Din-i İslâm'la mütedeyyin akvâmın cümlesinde ve binaenaleyh Türklerde de artık "marifet-i kavmiye" (*conscience nationale*) hasıl olmak üzeredir.

Türklerde marifet-i kavmiyenin husulü, bir taraftan "reformasyon" arzusuyla ise diğer taraftan da Ahmet Bey'in pek doğru gördüğü vechile Garb efkârının ve daha sahih bir tabir ile Avrupa medeniyetinin tesiri neticesidir: İskolastikten kurtulmak ihtiyacı Müslüman mektep ve medreselerini, Müslüman kitaplarını Araplıktan Türkleştirdi, Türkçeleştirdi, millîleştirdi; hutbelerin, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe'ye tercümesini icab ettirdi[119]. Aynı zamanda "milliyet asrı" denilen 19 uncu asr-ı miladînin, garbdan şarka yürüyen fikrî hücumları da şark kavimlerini ve binaenaleyh Türkleri, az sarsmadı; onlar da milliyetlerini, temsil etmek üzre bulunan kuvvetlerin zîr-i tahakkümünden kurtarmak, hatta günün birinde Avrupa milletlerinin yaptığı gibi parçalarını toplayıp birleştirmek mukaddes ve ulvî emelinin kalplerinde çırpındığını duymaya başladılar.

Lâkin Türk milletinin marifet-i kavmiyesinin husulüne en ziyade tesir eden âmil, fikri olmaktan ziyade maddî, iktisadî olsa gerektir; zaten diğer milletlerin marifet-i kavmiyesi de fikrî âmillerden ziyade iktisadî âmillerin netice-i tesirâtıdır: Fennî keşiflerden doğan büyük istihsâller devr-i iktisadîsi, Avrupa heyet-i ictimaiyelerinin hakimiyeti mevkiine sınıf-ı mutavassıtı, "burjuvazi"yi getirdi. Mutavassıt sınıfın maddî menâfii milliyetlerin tefevvuk ve temeyyüzünü icab ettirir. Geçen asr-ı miladîde Avrupa kavimleri, kendi milliyetlerine vâzıh ve kat'î hudutlar çizip aynı milliyetin iktisadî menâfiini gümrük duvarları ile sıkıştırarak, kara, su ve demir yollarıyla bağlayıp pekleştirmekte iken, bütün Türk âlemi, din ve dil birliğinden gayrı hiçbir rabıtasız küçük küçük beylikler, hanlıklar, şehirler ve nadiren padişahlıklar halinde yaşıyorlardı. Avrupa kavimleri, Türk âlemini baştan baş[a] iktisaden ve kısm-ı a'zamını da siyaseten hükm ü idareleri altına aldıktan sonra, beylerin, hanların çoğu siyaseten ortadan kalktı. Avrupalı sanatkâr ve tacirler Türk yerine üşüşerek, yerli mamulat makamına fabrika emtiası getirdiler ve evvelden köylere, kasabalara kâfi geldiği halde, fabrikalara karşı vücudunu müdafaa edemeyen el destgâhları mahvoldu, gitti.

119 Kelâm-ı Kadim beş-altı sene evvel Bakü'de Azerî lehçesine tercüme edilip tab' olunmuştu. Bu sene Şimal Türkçesine de tercüme edildi, bugünlerde tab' olunmak üzeredir.

Avrupa medeniyeti, arkasına takarak bin türlü zevk u sefahet esbâbını beraber getirmiş ve bunlara sarf olunmak üzre sağlam rehin mukabilinde kolayca akçe ikrâz eden bankaları getirmeyi de unutmamıştı. Tac u tahtlarını, hükm ü nüfûz-ı siyasîlerini Avrupa gülle ve kurşunları altında gâib eden hanlar, beyler ve bunların evlad u ahfâdı, emlâk ve emvâllerini de Avrupa hayatını hakkıyla tatmak için kendi arzularıyla ellerinden çıkardılar ve böylece iktisaden ve ictimaen de yok olacak dereceye geldiler; mahkum Türk illerinde, Türk altun soyak ve ak soyak (hanzâde ve asilzâdeleri) ehemmiyet-i ictimaiyesini hiç muhafaza edemedi. Lâkin mahkum Türk memleketlerinde, Türk şehirlerinin küçük esnafı, ustaları ve köylü rençberleri arasında gözü açık ve işgüzâr olanlarından, Avrupalıların gelmesiyle elden kaçan küçük sanayi ve imalat ve küçük ticaret yerine, Avrupalılardan gördükleri yeni usûl sanayi ve ticareti icraya kalkışanları bulundu; Avrupalıların temin ettikleri asayiş ile tesis ettikleri vesâit-i nakliye bu nevi teşebbüsleri ve teşebbüslerin muvaffakiyetini teshîl ediyordu.

İşte bu suretle Türk âleminde yeni bir ictimaî kuvvet, zengin bir burjuvazi (mutavassıt sınıf) peyda oldu. Şimal ve Azerbaycan Türklüğünün en mühim merkezleri olan Kazan, Orenburg ve Bakü şehirlerinin büyük tüccar, fabrikacı ve madenci zengin sınıf-ı mutavassıtı, bu dediklerimizin misâlleridir. Sınıf-ı mutavassıt milliyetperverdir, menâfi-i iktisadiyesi milliyet fikr ü hissinin inkişaf ve terakkîsini ister. Kazan, Bakü ve Orenburg burjuvazisi etrafında pek çabuk milliyetperverlik nazariyatçıları (nasyonalizm ideologları) toplandı[120].

İşte bir taraftan fikrî âmillerin, diğer taraftan maddî âmillerin tesiri neticesi olarak Türk âleminde, Türklük fikr ü hiss-i millîsi doğmuş, tabir-i diğerle Türklerde marifet-i kavmiye tekevvün etmeye başlamıştır. Bu pek tabiî, pek maddî bir ihtiyaca tekâbül ettiği cihetle, gittikçe artacak ve kuvvetlenecektir.

Türklüğün belli başlı merâkizinde, Türklük düşünce ve duygularının, son beş on senelik tezahürâtına dair bir fikir edinmek için, birkaç nevi vekâyi'le birkaç yüksek simayı hatırlamak lazımdır.

Merkezleri Kazan ve Orenburg olan Şimal Türklüğünde ilk nasyonalist burjuvalar, bu şehirlerin ve civarlarındaki büyük köylerin cami, mektep ve medreselerini yaptı-

120 Osmanlı ve Şark Türklerinin ictimaî tekâmülünü iyice takip edememiş olduğumdan, onlara dair pek az söylemek mecburiyetindeyim. Müphem ve nâkıs malamatıma göre, Osmanlı Türkleri arasında yabancıların veya Osmanlı gayr-ı Türklerin rekabet-i iktisadiyesi şimdiye kadar, mahkum Türk memleketlerinde olduğu derecede Türklere tesir icra edemediğinden, Osmanlı Türklerinin fikr ü hiss-i millîleri daha az uyanık olduğuna zâhibim. Memâlik-i Osmaniye'de, 4 sene evvel bütün tebaaya balış olunan siyasî ve ictimaî müsavat-ı hukuk, gayr-ı Türklerin iktisadî rekabetini Türklere daha şedîd hissettirmeye başlamıştır; günden güne daha bâriz bir surette görmekte olduğumuz hiss-i millî feveranlarının menba-ı hakikisi, zannımca, iktisadî rekabetin duyulmasından başka bir şey değildir.

ran zengin aileler, Yunusefler, Apanayefler, Akçurinler, Apakoflar; sonra bu mektep ve medreseleri millîleştiren, oralarda müstamel bir tabir ile "usûl-i cedîdleştiren" Galibefler, Hüseyinoflar, Remiyefler olmuştur. Bu havalinin en göze çarpan milliyetperverlik nazariyatçıları ise, Şehabeddin el-Mercânîler, Kayyum Nasırîler, Kadı Reşitler, Bârudîler, Kadı Rızaeddinler, Kerimîler, Maksûdîler, Ayazlar, Nukablardır.

Şimal Türklüğü mıntıkasının millî intibâhı, hiç şüphe yok ki cami ve medreselerden, yani ruh itibariyle Müslüman ve Arap olan müesseselerden çıktı. Burjuvazi bu ibadethane ve medreselerle din sayesinde muhtariyet-i milliyeyi muhafazaya çalışıyordu; teberruâtının, sadakâtının bir kısm-ı mühimmini bu müesseselere veriyordu. Bu müesseselerdir ki Şimal Türklerine millî lisanla milliyetini ihtar eden, tarihini söyleyen, millî lisanla fünûn-ı cedîde mukaddemâtını öğretmek isteyen Şehabettin ile Kayyum'u yetiştirdi; yine bu müesseselerdir ki Kazan'da ilk defa millî ibtidâiye tesisine kalkışan Alimcan el-Barûdî'yi talim ve terbiye etti. Lâkin bu zâtlara Ruslar veya Osmanlı Türkleri vasıtasıyla Avrupa efkârı da sirayet etmemiş değildi; ikinci tabaka demek kâbil olan Kerimîler, Maksudîler, Ayazlar ve Togaylar da medrese şakirtleridir; ancak bunlar garb efkârını Rusça'dan, hatta bir ikisi doğrudan doğruya garbdan iktibas eylemiş bulunuyorlardı.

Şimal Türklüğü burjuvazisi, ikinci tabaka nasyonalizm hâdimlerine, zamana daha uygun bir müdafaa-i milliye aleti, cerideler ihdâs edip verdi. Kadı Rızaeddin bin Fahreddin ve Fatih Efendi Kerimî riyaset-i tahririyeleri altında Orenburg'da çıkan *Vakit* ve *Şura*'nın nâşirleri altın kazdıran Remiyef Kardeşler'dir. *Kazan Muhbiri*, *Yulduz* ve *Beyânü'l-Hakk* da hayatını zengin ve orta burjuvaziye medyûndur.

Kafkas Türklüğü mıntıkasında, millî Türk hareketi Bakü'de temerküz ediyor. Bakü pek zengin neftçilerin yatağıdır. Bakü'de millî Türk hareketinin temelli ve kuvvetli bir şekil alması, Zeynelabidin Takiyef, Murtaza Muhtarof gibi neft hanlarının zuhurundan sonra meşhur olur. Gerçi Bakü'nün neftçilik ile kesb-i şöhret ü ehemmiyet etmesinden daha evvel Feth Ali Ahundof Tiflis'te komedyalarını yazmış, Hasan Bey Melikof *Ekinci* gazetesini, Ünsizâdeler de *Keşkül* ve *Ziya-ı Kafkasya*'larını çıkarmışlardı; lâkin Kafkasya'nın muntazam ve devamlı millî hareketi Bakü Müslüman Türk burjuvazisinin tekevvününden sonradır. Bakü'de birinci Türk nâşir-i efkârı milyoner Takiyef'in Rusça neşrettiği *Kaspi* ve ilk Türkçe ceride de yine onun çıkarttığı *Hayat* oldu. *Kaspi*'nin baş muharriri Ali Merdan Bey Topçubaşef, en çok, en iyi ve en parlak yazan muharriri de Ahmet Bey Agayef idi. *Kaspi* ve *Hayat*'tan sonra *İrşad*, *Yeni İrşad*, *Taze Hayat*, *Füyûzat* ("Füyûzat" Ali Bey Hüseyinzâde'nin riyâset-i tahririyesi altında çıkıyordu), *Yeni Füyûzât*, Rusça *Progres*, *Tekâmül*, *Necat* gibi birçok gazetelerin hepsi Bakü'de ve hemen hepsi Takiyef, Muhtarof, Aşur Begof gibi sermayedarların nâşirliğiyle çıkmıştır.

Kafkas Türkleri arasında millî mektep, Şimal Türkleri içinde görülen şekli tamamen almadı. A'za-yı mühimmesi yine sermayedarlar olan "Neşr-i Maarif Cemiyetleri" birkaç mükemmel ve millî mektepler tesis edebildilerse de çocukların ve gençlerin çoğu Rus resmi mekteplerine verildi; tabiplik, avukatlık, memurluk ihtiyaç ve hevesi Kafkas Türklerinde, Şimaldeki nesildaşlarından daha fazla demek oluyordu.

*

His ve fikr-i milliyetin Türklüğün aksâmında suret-i husul ve inkişafından bir nebze bahsettim. Türk âlemindeki hareket-i milliyeyi tam göstermiş olmak için bu ayrı ayrı faaliyetler arasında öteden beri mevcut olan ve sonradan teessüs eden rabıtaları da zikretmek lazımdır. Hayli eski zamanlardan beri Müslüman Türkleri yekdiğerlerine bağlayan bir merkez-i fikrî vardı ki o da müstakil Türk hakanlığının makarr-ı idaresi olan İstanbul şehri idi. İstanbul, Müslümanlar halifesinin, Türkler hakanının oturduğu şehir olduktan başka, hemen bütün Türk âleminin Hicaz'a giden yolu üzerinde bir konak mahalli, mektep ve medreseleriyle, kitap ve ceridelerivle de fikir ve irfan menbaı idi. Müslüman Türklerin hepsi kalben ve mühimce bir kısmı fikren İstanbul'a bağlı bulunuyorlardı. İstanbul matbuatı Türk âleminin her tarafına az çok dağılıyor ve Türk âleminin her tarafından İstanbul'a okumak için tek tük talebe geliyordu. Böylece Türklük vücudunun uzuvlarından, Kaşgar'dan, Kazan'dan, Gence'den, Konya'dan, Manastır'dan gelen a'sâbın ukde noktası, dimağı İstanbul oluyor, bu dimağ vasıtasıyla o uzuvlar birbirlerine bağlanıyordu. Ancak rabıtalar yalnız fikrî ve pek gevşekti. Kaşgar veya Kolca'dan İstanbul'a gelecek bir Türk aylarca yolda kalıyordu. Türk âleminin aksâmı arasında muntazam yollar, seri nakliye vasıtaları ve iktisadî münasebetleri yoktu. Türk âleminin kısm-ı a'zamına Rusların hâkim olması, bu noksanları kısmen olsun izâle etti.

Türklüğün muhtelif kümeleri fikren ve iktisaden terakkî edip büyük burjuvazi sınıfı teşekkül etmekte iken, Türklüğe hâkim kesilmiş Ruslar kendi iktisadî menfaatleri icabıyla, bu Türk kümeleri arasında âdi, demir ve gemi yolları tesis ettiler; böylece müteferrik Türk kümeleri arasında mesafe eksildi, münasebât kolaylaştı ve arttı. Kazan'dan Taşkent'e bir hafta, on günde, Orenburg'tan Bakü'ye dört günde, hatta Kaşgar'dan İstanbul'a nihayet üç haftada gitmek imkân dairesine girdi. Türklük kümelerinin ticarî münasebetleri çoğaldı; korkusuz seyyah ve cüretli tüccar olan Kazan Türkü, Türk âleminin her tarafına giderek, ticarethaneler, mektepler tesis etmeye başladı. Türk âleminin aksâmı arasında faal bir mübadele-i fikriye ve iktisadiye cereyanı tahassül etti. Ve bundan umumi Türklük, "bütün Türklük" efkârı doğdu.

Zannımca "bütün Türklük" nazariyesini müphem bir surette ilk evvel meydana çıkaran, eski Kırım hanlarının bugün metrûk ve mensî, âdeta dünyadan ayrı ve uzak gibi yaşayan küçük payitahtlarında, haftada bir defa intişar eden ufacık bir

gazete olmuştur. Otuz sene akdem Bahçesaray'da çıkmaya başlayan bu küçük gazete *Tercüman*'dır. *Tercüman*'ın muharrir ve nâşiri ise Kırım mirzâlarından Gaspıralı İsmail Bey'dir. İsmail Bey bütün Türk âlemini göz önünde tutarak, ona göre çalıştı. *Tercüman*'a göre Kazan Tatarları, Asya-yı vusta sartları, Tarancılar, filan yoktur; bir din ile mütedeyyin, bir dil ile mütekellim Türkler vardır. *Tercüman* mahallî Türk lehçelerinin üstünde umumi bir Türk dilinin öğrenilmesini tavsiye eder. İsmail Bey'in, Türklüğe ettiği büyük hizmetlerden birincisi, hiç şüphe yok ki millî ibtidâiyelerin Rusya Türkleri içinde yayılması olmuştur.

İsmail Bey'in programına nazaran, millî ibtidâiyelerimizde lisan-ı tedris ana dili yani mahallî lehçe olmalı ve fakat üç dört sene sonra çocuk "Türk edebî dilini" öğrenmeye başlamalıdır. İsmail Bey'in "edebî dil"den muradı, sadeleştirilmiş Osmanlıcadır.

Gaspıralı İsmail Bey'in otuz seneden fazla bıkmadan, usanmadan, yorulmadan ettiği sa'y, Rusların temin-i asayişe ve umûr-ı nafiaya müteallik faaliyetleriyle teshîl olunup Türklerin ihtiyacât-ı maddiyelerine de tevâfuk eylediğinden, ciddi ve mühim neticeler verdi. Şimdi, müteferrik olmayan bir "Rusya Türklüğünden" bahs olunabilir; hatta Garbın nâmdar müsteşriklerinden birisi, üç dört yıl akdem "Şarkta yeni bir milletin doğuşunu" selâmlamıştı. Bu millet vücudunu, mütezâyid nüfusu ve serveti, matbuatı, mektep ve medreseleri, millî kongreleri, Rusya Meclis-i Mebusanı'nda müttehit ve muntazam hareket eden millî fırkasıyla âleme izhar ve isbat etmektedir.

Türklüğün merkez-i tabiîsi olan İstanbul, Türklüğün son rub' asırdaki intibâh ve faaliyetine doğrudan doğruya ve bilvasıta müessir olmakla beraber, itiraf olunmalıdır ki bu tesir İstanbul'un arzusundan ziyade, Türklüğün İstanbul'a incizâbından neşet etmiştir. Bu devirde İstanbul'un Türklük hakkında müayyen bir fikir ve tasavvuru olduğunu zannettirecek hiçbir emmâreye rast gelinemez. Türklerin henüz yaşayan bir Türk hakanlığı payitahtından beklemede daha haklı oldukları bir hizmeti, ölmüş bir hanlığın fakir merkezi elinden geldiği kadar ifâya çalıştı.

Lâkin bundan sonra ne olacak? Türk âlemini nasıl bir istikbal bekliyor?... Bu azîm ve korkunç suallere sahih bir cevap verebilmek iddiası benden pek uzaktır. Mâmafih, kuvvetli Garbın henüz zayıf Şarkta tutturduğu yollara bîtaraf ve dikkatlice nazarlarla bakılsa, Türklerin pek uzak olmayan siyasî istikballerine dair, müjdeli haberler vermekte tereddüt olunur... Lâkin Türklük, yukarıda izaha çalıştığımız vechile, ferden ve ictimaen uyanmaktadır. Artık Türklerin ictimaen mahvolmaları ihtimali mündefi' olmuş addolunabilir. Ferden ve ictimaen ölmemek, olmaya azmetmek, siyaseten tekrar iktisab-ı hayat olunabileceğine kavî bir delildir. Ferden ve ictimaen yaşayan bir millet, zâyi olmuş istiklâlini, er geç bulup kazanacaktır: Bütün siyasî Türklük için bir "ba'sü ba'de'l-mevt" haktır.

İstanbul, 3 Şubat 1327, Akçuraoğlu Yusuf

*

Yazdıktan sonra: "Ba'sü ba'de'l-mevt" fikri bazı kimseler tarafından yanlış tefsir edilmiş olduğu için, *Türk Yurdu*'nun 2nci yılının 10uncu sayısında ber-vech-i âti izahat vermeğe lüzum görmüştüm:

"Buradaki 'ba'sü ba'de'l-mevt' fikrini yazan muharrir, memleketinin siyasî buhranlardan nefes alamadığını görerek bedbinlik ve ümitsizliğe dalmış vatandaşlarına bile teveccüh olunacak bir mesai ve faaliyet gayesi irâe ediyordu; Devlet-i Osmaniye'nin siyasî istikbalini büsbütün karanlık görerek, yalnız şahsını ve ailesini kurtarmak kaygısına düşenlere; 'Osmanlı Devleti'nin başına, Allah göstermesin bir kaza gelse bile, Türk milleti bâki kalacaktır, o milletin devam-ı hayatını, terakkî ve teâlîsini ve sonra tekrar iktisab-ı istiklâlini temin için olsun, şimdiden çalışmanız lâzım gelir...' demek istiyordu."

Kaynak: A[kçuraoğlu] Y[usuf], "Türklük", *Altun Armağan 2* (*Türk Yurdu* mecmuasının ilâvesi), İstanbul, 1329, s. 46-64; İlk neşri: Aynı başlıkla *Salname-i Servet-i Fünûn*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık, İstanbul 1328, s. 187-196.

46

TÜRKLÜK DUYGUSU OSMANLILIK FİKRİNE MANİ Mİ?

İzzet Ulvî

Hiç tereddüt etmeksizin, kendi hesabıma, cevap veririm ki hayır! Şimdiye kadar Türklüğe dair hasbihal ettiğim adamlardan bir kısmının gafil gözlerinde miskin tereddütler okuduğum için şu satırları karalamaya lüzum gördüm.

Malumdur ki Osmanlılar siyaseten aynı hukuka malik birer ferttirler. Aralarında hiçbir fark mutasavver değildir. Osmanlılık kümesi doğrudan bu fertlerden teşekkül eder. Böyle olmakla beraber Osmanlılıkta kavimler, cemaatler mevcuttur ki herbirinin kendine mahsus lisanı, ananâtı, hasleti, istidadı bulunduğu izahtan vârestedir.

Osmanlılık gayesini takip eden her cemaatin terakkîsi şüphesiz Osmanlılığın terakkîsidir. Yalnız dikkatten uzak tutulamayacak bir nokta vardır: Her kavmin kendi dairesindeki terakkîsinin diğer cemaatlerle bir seviyede ve hem-âhenk olması... Birinin veya ikisinin, üçünün diğerlerine nisbeten çokça ilerlemesinde mazarrat bulunmasa bile bir kısmı geri kalmış oldukça bunların müterakkîleri eteklerinden çekeceği, lazım olan faydanın tamamiyle hasıl olamayacağı tabiîdir.

Benim fikrimce, Türkler Osmanlıları birbirine rapt eden muazzez bir bağdır. Her ateşe, her isyana koşmaktan terakkîye vakit bulamayan, her ihtiyaca kendilerine has bir sabırla katlanmaktan, karada, denizde başkalarının hesabına asırlardan beri kan dökmekten zayıflayan ve benliğini unutan Türkler takviyeye layıktır. Türkler de artık kendi meziyet ve istidatları dahilinde terakkî ederek bir engel derekesine düşmekten sakınmalıdır, üzülüp kopmamalıdır.

Bittabi bunu her hakiki Osmanlı arzu eder. Her münevver Türk elbette Turan kanında uyuyan, gizlenen kabiliyetin inkişafına gayret etmek ister ve bunda haklıdır.

Meydandadır ki Türklüğe çalışmak Osmanlılığın kadîm ve mühim bir uzvunu kuvvetlendirmek, yükseltmek olduğundan aynı zamanda Osmanlılığa çalışmaktır.

Bütün dünya ananâtını tebcîl ederken tarihi harikalarla dolu olan büyük Türk milletinin kendini unutması, kendini düşünmemesi nasıl olur? Bunu da itiraf etmeliyiz ki Türklere öz milliyet duygusu pek yabancı olmuştur. Ezmek, yutmak isnat edilen Türkler en ziyade ağırlıkları omuzlarına alan, yutulan, uçurumdan uçuruma yuvarlanan bir millet iken bugün bir ret ve şikâyet sesi bile yükseltemiyor.

Zavallı millet! Ne vakte dek bu sabır ve takat?

Tahsil görmüş, mevki ve şöhret sahibi olmuş birçok zâtlara tesadüf ettim ki Türklükten bahsettiğim vakit bana Türkçenin şeklinden cevap verdiler. Başka bir yerde idim. Âlî mektep mezunu bulunan, eline yüzlerce talebe teslim edilen bir idadî mektebinin Türk muallimi istihfafla bana dedi ki: "Türklük, Türklük... Kaşki vaktiyle falan lisan kabul edilse idi de Türkçeyi bile unutsa idik."

Bu zavallı "ideal"sizden ziyade bunun elindeki Türk yavrularına hâlâ acırım. Zannetmem ki bu, bir "kozmopolit" olsun... Hâlâ kanlar içinde yüzen, hak diye inleyen beşeriyetin uzak bir ümidini, Garbın sırf kuvvete müstenid siyasetlerine ara sıra parlak bir alet olan bu serabı kucağında görsün hayır! Bu aslını unutmuş, muhitin hissizliklerine kendini kaptırmış bir belirsiz, bir mazici, bir muhafazakârdır.

İşte son sözümü bağırıyorum! Türklük duygusu Osmanlılık fikrine mâni değildir. Türklüğüne hor bakanlar birer gafildir, hatta birer sefildir!

Kayseri, 29 Mayıs 328

Kaynak: İzzet Ulvî, "Türklük Duygusu Osmanlılık Fikrine Mâni mi?", *Türk Yurdu*, II/16, 14 Haziran 1328, s. 491-493.

47

OSMANLILIKTA TEFRİKA-İ MİLLİYET

Çe. Şın. Ze.

[Çerkeşşeyhizâde Halil Halid]

Esası Türk kavmine mensup bir hanedân-ı zî-kadr u kudret tarafından kurulmuş olmakla beraber bu devlet hiçbir vakitte bir Türk devleti şekl-i muhtassında hüküm sürmemiştir. Livâ-yı Osmanî altına giren akvâm-ı Müslime-i mütenevvianın nazar-ı saltanatta daima müsavat mevkii bulunmuştur ki bu da nüfûz-ı İslâmiyet'in vücuda getirdiği vahdet-i ümmet kaidesi sayesindedir. Hal böyle iken Osmaniyet'i teşkil eden tavâif-i nâsın İslâm'a tâbi olan kısmında bile nüfûz-ı garbiyyûn muktezâsından olarak bazı mertebe ayrılık gayrılık alâimi zuhura gelmeye başlamıştır. Bir zamanlar Suriyeli gayrimüslim bazı politikacılar –ber-mukteza-yı menfaat-i şahsiye– bir mesele-i millet-i Arabiye ihdâsıyla ötede beride uğraşarak ecânib lehinde Osmaniyet'in vahdet-i siyasiyesine bir darbe vurmak istemişlerdi. Fakat beyne'l-İslâm teyakkuz-ı medeni husulü üzerine Arap'ın Türk'ten ve Türk'ün Arap'tan ayrı olarak vakar ve şeref-i istiklâl ile idâme-i hayat-ı milliye edemeyeceği ve Türklerden evvel Arapların mahkum-ı düvel-i ecnebiye olacağı hakikati her tarafta anlaşılmaya başladı.

Bugün maa't-teessüf tefrika ifsadâtına en ziyade maruz kalan bir taife-i Osmaniye vardır ki o da Arnavut kavmidir. Meclis-i Mebusan'ı –kavânîn ve bütçe ile mütemadiyen uğraşmaya mecbur olduğu şu sırada– istîzah vesilelerinden dolayı politika müzakerât-ı muzırrasıyla işgale sevk için çok çalışan cenubî Arnavutluk mebusla-

rından birinin geçende kürsî-i Meclis'ten "Arnavutlar hükûmet-i Osmaniye'den me'yûs kalırlar ise başlarının çaresine bakabilecekleri" yolunda bir laf fırlattığını gazetelerde görmüş idik.

Devlet-i Osmaniye'de makamât-ı mühimme ibraz [ihraz] eylemiş ve âlem-i Osmaniyet'te birer suretle temeyyüz etmiş birçok Arnavut zevât zuhur eylediğini tarih bize gösteriyor ki ufak bir kavimden bu kadar kesretli efradın nâil-i ikbâl ü temeyyüz olmak için meydan bulabilmesi sırf vahdet-i milliye-i İslâmiye kaidesinin netâyic-i munzamme ve ulviyesindendir. Yoksa bu hali zekâvet ve marifet, şecaat ve gayret gibi evsafta Arnavut ırkına mensup olanların Türk ve Kürt ve Arap'a fâik bulunduklarına atfetmek pek bâtıl bir iddia olur. Acaba Arnavutlar bizden ayrı olarak büyük bir saadet ve ikbâle nâil olabilirler mi?

Asla ve kat'â! Evvelemirde zamanımızda efradı kalîl olan milletler için muhafaza-i istiklâl-i siyasî fırsatı kâmilen zâil olup gitmektedir. Hatta Garbî Avrupa'nın Norveç, Danimarka, Hollanda gibi pek müterakkî ve mütemeddin olan memâlik-i sağîresi ahalisi bile büyük devletlerin Şark'ı –vesâit-i malume ile tedrîcen– parçalayıp taht-ı hükme aldıktan sonra nöbetin kendilerine geleceği ve herhalde büyük devletlerin milel-i müstakille-i sağîreyi yutmak iştihasında bulundukları endişesiyle şimdiden muazzeb olmaya başlamışlardır. Arnavut kavmine mensup birtakım harîs ve mağrur politikacılar da munsıfâne düşünürler ise itiraf ederler ki Devlet-i Osmaniye'den –velev ki kısmen olsun– iftiraka sevk olunmak istenilen Arnavutluk'un akıbeti ecnebinin mahkum-ı ribka-i mutavaati olmaktır. Büyük Garp devletlerinin taht-ı hükümlerine geçen küçük ve gayr-ı müterakkî milletler efradının "situayen" [*citoyen*] hukukundan, hukuk-ı mütesâviye-i vadandaşâneden mahrum olduklarını ve alelhusus Müslüman iseler "endijen" [*indigene*] halini iktisab eyleyip yerli raiyye vaziyet-i süfliyesine düştüklerini anlayamayanlarımızın haline melekler ağlar, şeytanlar sevinir.

Kaynak: Çe. Şın. Ze [Çerkeşşeyhizâde], "Mülahazât-ı Mütenevvia-Osmanlılıkta Tefrika-i Milliyet", *Sebilürreşad*, VIII/202, 4 Şaban 1330/5 Temmuz 1328, s. 386.

48

[FİKR-İ KAVMİYYET]

Mehmet Akif [Ersoy]

(...)
İyi, lâkin ne kadar beklemiş olsan, işler,
Eskisinden daha berbat, iyileşmek ne gezer!
Vatanın takati yoktur yeniden ihmâle:
Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlâle!
Ey cemaat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyyetin, istiklâlin.
Söyletip başka memâlikteki mahkûmîni...
Hâkimiyyet ne imiş, öğreniniz kıymetini.
Yoksa, onsuz ne şu dünya kalır İslâma, ne din...
Kuşatır millet-i mahkûmeyi hüsrân-ı mübin.
Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı milliyyetin altında tutan İslâmı,

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyaset ise Türklük, o siyaset yürümez.
Sizi bir aile efradı yaratmış Yaradan;
Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.
Siz bu davâda iken yoksa, iyâzen-billâh,
Ecnebiler olacak sahibi mülkün nâgâh.
Diye dursun atalar: "Kal'a, içinden alınır".
Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhûme sağır!
Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...
Girdiler aynı siyasetle bütün makbereye.
Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.
Bırakın eski hükûmetleri, meydandakiler
Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti.
İşte İran'ı da taksim ediyorlar şimdi.
Bu da gâyetle tabiî, koşanındır meydan;
Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.
Müslüman, firka belâsıyle zebun bir kavmi,
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?
Ey cemaat, yeter Allah için olsun, uyanın...
Sesi pek müthiş öter sonra kulaklarda çanın!
Arzı oynattı yerinden yıkılırken İran...
Belki bir kıl bile ürpermedi sizden, bu ne kan!
Hiç sıkılmaz mısınız Hazreti Peygamber'den,
Ki uzaklardaki bir mümini incitse diken,
Kalb-i pâkinde duyarmış o musibetten acı?
Sizden elbette olur rûh-i Nebî davacı.
Ey cemaat, uyanın! Yoksa, hemen gün batacak.
Uyanın! Korkuyorum: Leyl-i nedâmet çatacak.
Ne vapurlarla trenler sizi bîdâr etti!
Ne de toplar bu derin uykuya bir kâr etti!
Sizi kim kaldıracak, Sûr'u mu İsrâfil'in?
Etmeyin... Memleketin hali fenalaştı... Gelin!
Gelin Allah için olsun ki zaman buhranlı;

Perdenin arkası –Mevlâ bilir amma– kanlı!
Siz ki son lem'a-i ümmîdisiniz İslâmın,
Dayanın gayzına artık medenî akvâmın!
Şimdilik sulha sebep ordunuzun kuvvetidir;
Bir de vaziyyet-i mülkiyyenizin kıymetidir.
Bu tezebzûble o kuvvet de fakat sarsılacak...
Çünkü isyanları bastırmaya memur ancak!
Ordu mademki efradını milletten alır;
Milletin keşmekeşinden nasıl âzâde kalır?
Öyledir, memleketin hali düzelmezse eğer,
Kışlalar evlere, asker de ahaliye döner!
Durmasın sonra kazan kaldıradursun ordu,
Düşmanın safları çiğner bu mukaddes yurdu.
Enbiya yurdu bu toprak; şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştanbaşa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçi boydan boya milyonla şehit ecsâdı.
Öyle meşbû'-i şehadet ki bu öksüz toprak:
Oh, bir sıksa adam otları, kan fışkıracak!
Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
Çünkü mîrasyedi sâil kovulur her kapıdan!
Göçebeyken koca bir devlete kurmuş bünyâd;
Çerge halinde mi görsün sizi kalkıp ecdad?
"Çerge hâlinde..." dedim... Korkarım ondan da tebâh:
Saltanat devrilecek olsa, iyâzen-billâh,
Öyle iğrenç olacak akıbetin manzarası!
Ki tasavvur bile vicdanlar için yüzkarası!
Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin,
Bakınız çehre-i meşûmuna izmihlâlin.
(...)

Kaynak: Mehmet Akif [Ersoy], *Safahat-Süleymaniye Kürsüsünde*, İstanbul, Sırat-ı Müstakim Kütüphanesi, 1330 [H.] [1912]. (Şiirin bu kısmı Temmuz 1328/Ağustos 1912 tarihli *Sebilürreşad*'larda tefrika edilmiştir). Ayrıca bk. Ertuğrul Düzdağ, edisyon kritikli *Safahat* neşri, 5. bs., İstanbul, İz Yay., 2015, s. 167-170.

49

Enzâr-ı Millete
SİYONİSTLERİN NÜHÛSET SİYASETİNİ YİNE TÜRKLER Mİ ÇEKECEK?

Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi

I

Mümessilîn siyasetinin iç yüzünü kimlerin teşkil ettiğini evvelce söylemiş idik. Bunların bazı hafî cemiyetlerle Alman siyonistlerinin elinde oyuncak olduğunu da kârîlerimize birkaç kere ilâm etmiştik.

Lâkin o vakit, izahât vermek ve Türkleri ikaz eylemek imkânı yok idi. Bu defa Türklere, Müslümanlara ve hele Türk gençlerine ve gayrimüslim Osmanlılara kurulan tuzakları aşikâr etmek lüzumu baş gösterdi. Eğer bu bapta vazife-i irşadiyeyi ifa etmezsek, hâlâ eski dolaplara aldananları hâbîde-i gaflet[te] bırakmış olacağız.

Siyonistlerin planı şu noktalara inkısam ediyordu.

1. Türkleri aldatmak, elde tutmak, izzet-i nefs-i millîlerini okşayıp kendilerini Müslim ve gayrimüslim anâsır-ı sâire-i Osmaniye'ye karşı bir kuvvet olarak kullanmak. Bu, "Türk ittihadı" (*Pantouranisme*) namını alıyordu. Bu siyaset için kullandıkları usûller ve Türk gençliğini iğfal için istihdam ettikleri yabancı eşhâstan icap edenleri tavzîh-i makâl zarureti zuhur ederse bildirilecektir.

2. Anâsır-ı Müslimeyi Avrupa nazarında sukût ettirecek ve Türk ittihadını akîm bırakacak şekilde bir "İttihad-ı İslâm Siyaseti" (*Panislamisme*).

3. Gayesi anâsır-ı gayrimüslimeyi aldatmak gibi çocukça bir emelden ibaret "İttihad-ı anâsır" siyaseti.

4. Bütün bu oyunlarla elde edilmek istenilen hakiki gayeler ki buna ism-i müşterek bulmak zordur. Yalnız diyebiliriz ki bu, bir taraftan [bu] efkâra dahil olanlardan beherinin istifade-i şahsiyesi ve diğer taraftan siyonistlerin arz-ı mukaddesi ele geçirmekten ibaret gaye-i hafiyesi ve birtakım muâmelât-ı sarrafiye gibi şekillere inkısam eder.

Birbirine tesâdüm etmemesi gayr-i mümkün olan bu fikirler, az zaman sonra filvaki müsademeye başladı. Siyonist Museviler, bu işi öyle bir maharetle idare ettiler ki pek az zaman sonra artık şirket-i inhisariye namını alan eşhâsın şu kurulan tuzaktan kurtulması ve kör körüne alet olmaması imkânsız idi. Türk ittihadı namına iğfal edilenlere daima materyalizm fikirleri telkin olunmakta ve Türklüğün i'tilâsı için İslâmiyet fikirleri haricinde çalışmak lüzumu bildirilmekte idi. Ekserisi gençlerden ibaret olan bu zavallılar, o kadar mahirâne ifsat ediliyordu ki... Ortaya atılan sebepler, hep gençliği heyecana getiren "teceddüd", "terakkî", "şeref-i millî-i tarihî" idi. Bu fikri yavaş yavaş tamim için birtakım gazete ve risâlelere de tahsisat ve talimat veriliyordu. Bu fikir içinde beslenenler, bir taraftan İslâmî bir ittihad fikirlerine ve diğer taraftan anâsır-ı Osmaniye muvâzenesine karşı pek garip nazariyeler bellemişlerdi.

Biz bu şekilde bir "Türk ittihadı" fikrinin hem Osmanlı Türkleri hem Osmanlı mülkü haricindeki Türklere ve hem de alelıtlak bütün Müslümanlara gayet muzır olduğunu boş yere anlatmaya çalıştık. Sözlerimiz mesmû' olmadıktan mâadâ, bize büyük bir meveddet ve teveccüh gösteren Türk gençlerini aleyhimize çevirmek için bütün kuvvetleriyle hafî propagandalar yaptılar.

Mecburiyet-i kat'iye görmedikçe yalnız deveran eden işlerin sathiyâtında dolaşmak emelindeyiz. Çünkü dediğimiz gibi bize edilen cev[r] ü gadrin "şahıslarımıza" ait olanlarını müsamaha ettik. Lâkin Türk gençliğinin yanlış nazariyelere sarf-ı kuvâ ederek mahrum-ı terakkî ve teâlî kalmasını tecviz mümkün olamayacağından bize karşı ve Türk erbab-ı hamiyetini iğfal için kullandıkları aletlerden birer tanesi hakkındaki vesâik-i lâ-yuhsâdan birini zîrde dercedeceğiz.

Türklüğe en müthiş bir darbe demek olan bu siyonist siyaseti iki senede Müslümanları ve Hıristiyanları Türk gençliğine düşman etti. Avrupa müdekkikleri bile nokta-i ithamı kaybederek infiâlini bütün Türklere çevirdi.

Meşrutiyetin icabâtından olan fevâidi talepten başka bir şey yapmayan Arnavutların, ekserisi Türk unsuruna mensup asker ve zabitân vasıtasıyla tenkîl ettirildiğinden iki kardeş unsur arasında kanlı hendekler açıldı.

Trablus'un bu kadar ihtara rağmen kasdî bir suretle, müdafaasız bırakılmış olması, Yemen ve Havran sevkiyatı, sekiz yüz senelik Türk-Arap kardeşliğini muzmahil

etti. Hıristiyanlar, Türklerin adalet-i ictimaiyeye istidatları olmadığını zannedecek mertebeye geldi.

Ah! Bu kadar uzun dertleri bir makaleye sığdırmak mümkün müdür? Biz bunları ayrı ayrı tetkik edeceğiz. Bu sakîm siyasetin neticesi bu son inkılabı tevlid etti. Hamdolsun ki ordumuzun intibahıyla Türklük, daha büyük zararlardan kurtulabildi. Şimdi bütün Türk mütefekkirlerine düşen vazifelerden biri, bütün bu mekruh nifak ve şikâkların âmil-i hakikisini yani siyonist entrikalarını, delâil-i kat'iyesiyle meydana koyarak Türklüğü din ve vatan ihvanına ve âlem-i medeniyete karşı beraat ettirmektir. Diğeri ise Türk gençliğini müsmir ve feyyaz bir tarîk-i tefekküre icâle eylemektir. İnşaallahü'r-Rahman bu mübeccel maksatta muvaffak oluruz. Ve şu yolda bizimle beraber sarf-ı mesai eyleyecek hemdertler buluruz.

Ruskoya Slovya gazetesinin 17 Temmuz tarihli nüshasında birkaç söz:

"Rusya Müslümanlarından Kara Bey Karabegof namında bir şahıs İstanbul'a gelerek İttihad ve Terakki erkânıyla münasebât peyda etmiş ve kendisini İttihad-ı İslâm'ın en şedîd mürevvicilerinden göstererek bunların itimad-ı tâmmına (?) mazhar olmuş. Hakikat-i halde bir casus (?) olan merkûm Rusya'da ve mütecâvir memâlikte memur edilmiş ve bu bapta aldığı vesâiki icap edenlere teslim etmiştir."

İhtar ve Rica: Karabegof'un buraya gönderdiği mektup, bir Rus hacısı elinden alınıp icap edenlere gösterilmiştir. Bu mektubun muhteviyâtından haberdar olan iki kimseyi bundan sonra sahne-i matbuatta ve faaliyet-i fikriyede görmeyi "Türklüğün selameti ve Osmanlı vatanı" namına arzu edemeyiz. Artık biraz da bir tarafa çekilsinler de erbabına hatîâtın tamiri imkânını bıraksınlar. Aks-i halde başka türlü yazmak ızdırarındayız.

II. MUVÂZENE-İ ANÂSIR

Türkiya'da hiç şüphe yok ki geniş ve serbest bir meşrutiyet lazımdır. Lâkin memleketimiz gibi muhtelif ananelere, muhtelif tarihlere malik, mezhep ve lisanları, ırk ve kavmiyetleri muhtelif insanlarla meskûn olan bir memlekette "muvâzene-i anâsır" meselesi, rahat ve sükûn, terakkî ve tekâmül hususlarının menbaı ve şerîtasıdır. Meşrutî memleketlerde hükûmet, bir ekseriyete istinat eder. Bu ekseriyet kavmiyet esaslarına müstenit olursa, sâir akvâmın muhafaza-i hukuku mümkün olamadıktan mâadâ memlekette her kavim için bir "nasyonalizm" siyaseti ittihadına vesile-i meşrûa olur. Şu halde cidâl, bir âlet-i tekâmül değil, bir sebeb-i daimî-i iğtişâş ve [te]dennî olur. Nasıl ki memleketimizde bunun emmareleri görüldü.

Meşrutiyetin ilânı, millet-i hâkime ve millet-i mahkûme fikirlerini tardettiği için nüfus-ı anâsırın muvâzene-i kuvâda büyük bir ehemmiyeti vardır. Halbuki memleketimizde sırf nüfus itibariyle büyük bir ekseriyet teşkil edecek bir unsur

mevcut değildir. Şu halde kavmiyet fikrinden daha "umumi" ve "ictimaî" bir fikir etrafında bir ekseriyet toplamak lüzumu hissolunur. Bu da ne ile olabilir? Şüphe yok ki birkaç unsur arasında "hiss-i müşterek" unvanına layık bir fikir ile.

Anâsır-ı Müslime, aynı mezhebe sâlik ve birçok âdât ve ananâtta müşterektirler. Şu halde "anâsır-ı Müslime"nin ittihadı selamet-i memleket için en ziyade düşünülecek bir meseledir.

Meşrutiyet makinesi ancak böyle bir ekseriyetle işleyebilir. Mezâhib-i sâireye adâvet gibi emellere değil, sırf ictimaî maksatlara ve zaten mevcut olan fikr-i tevhide istinat eden böyle bir ittihadın gayesi vatanın ve bilcümle evlad-ı vatanın saadetidir. Bunda ne anâsır-ı gayrimüslimeye adâvet ve ne de kurûn-ı vüstâya has bir mahiyet yoktur. İşte dahilde tasavvur eylediğimiz Müslümanlar ittihadı bundan ibarettir.

Böyle bir ittihada hiç kimsenin bir şey demesi hatıra gelmez. Fena bir maksada hâdim değildir ki ondan mutazarrır olacakların bâis-i iştikâsı olsun. Acaba birisi çıkıp da; "Müslim unsurların, yekdiğerinin düşman-ı canı olması muktezâ-yı medeniyet ve meşrutiyettir" diyebilir mi? Zannetmeyiz. Şurasına da dikkat etmelidir ki bu nazariyenin üssü'l-esası, siyasî değil, ictimaîdir. Zira bu nazariyeyi kabul etmiş iki Müslimden birisi "liberal" ve diğeri "konservatör" olabilir. Bizce matlûb olan ittihadın ictimaî olduğuna bundan büyük delil olamaz. Bu ittihattan matlûb olan gayelerden biri de sefîne-i memleketi saadet istikametine gitmekten menedecek olan muhtelif "nasyonalizm" cereyanlarına meydan bırakmamaktır. Diyebiliriz ki böyle bir ittihad, hangi memlekette olsa merğûbdur.

Maa't-teessüf bu fikir, siyonistlerin ifsadâtıyla hiçbir hüsn-i tatbik bulamadı. Erkân-ı Cemiyet'in [İttihat ve Tterakki Cemiyeti'nin] bu işlerde belki hüsn-i niyeti var idi lâkin kendilerini saran şeytanet ağını göremediler. Ve istenilen cereyana sevk edildiler. Anâsır-ı Müslime, ilk inkılaptan pek az sonra bir nevi Türk nasyonalizmasına müsademeye başladılar.

Acaba bunda gaye ne idi! Zimâmdarân, anâsır-ı Müslimenin nasyonalizm siyasetine düşmesinden korkuyordu. Vâkıa akvâm arasında bu fikirlere sâlik adam bulunmadığı iddia olunamayacağı gibi buna müteferri bazı neşriyat da vukua gelmedi değil. Lâkin bir fikre aynı mahiyette fikirle mukabele, elbette müsademeyi intac eder. Sâir unsurların kavmiyet siyasetine şedîd bir kavmiyet siyasetiyle mukabele pek meş'ûm neticeler verecekti. Bu neticeler yüz göstermekte gecikmediler.

Anâsır-ı Müslime bizi Türkleştirmek istiyorlar feryadını kopardı. Ve tabiîdir ki o anâsır arasındaki nasyonalistler, daha cüretkâr davranmaya başladı. Sekiz asırdır, kavmiyet davası sürmeyerek bir itilaf dairesinde ve esas itibariyle havza-i uhuvvette yaşamış olan anâsır-ı Müslimenin, hürriyet ve meşrutiyet gibi hukuk-ı insaniyeyi sıyânet cihetini kâfil bir idarede kanlı ihtilaflara düşmelerinin sebebi, ziyadesiyle

şayân-ı tetkiktir. Bütün bu keşmekeşlerin sebebi, efkâr-ı mütezâddenin mecmûundan ibaret olan siyaset değil de nedir?

Acaba bir heyet-i hükûmet[in], ne kadar mahir zevâttan müteşekkil olursa olsun, bütün âlemi aldatması tasavvur edilebilir mi? "Mavi boncuk kimde ise, gönlüm ondadır" latifesi, siyasette cây-ı tatbik bulmuyor. Her fikr-i mahsus erbabı aldatıldığını görünce bu siyasetin ancak zevâhirdeki mümessillerini gördüler ve onlara karşı izhâr-ı adâvete başladılar. Türk unsuru, efrad-ı askeriyenin kısm-ı a'zamını teşkil ettiği ve hükûmet infâz emrine kuvve-i askeriyeyi vasıta tuttuğu için şu son zamanlarda, hükûmete karşı hissedilen bürûdet, Türk unsuruna da teşmil edilmek istidatlarını gösterdi.

Eğer bu hâlet daha ziyade ileri gitmiş olsaydı, anâsır arasında mütekabil mücadeleler, mütemadî muharebelere mütekallib olurdu.

Şimdi bu tehlikelerin önü bir dereceye kadar alınmış ise de muvâzene-i anâsır meselesi halledilmiş sayılmaz. Bu büyük himmetler, dâhiyâne makderetler sarfına vâbeste zor bir iştir.

Bizim en ziyade dikkat etmemiz lazım gelen cihet mugâyir-i meşrutiyet ahvâlin tecviz olunmamasıdır. Medeniyet, her ferd-i mütemeddine "hakk-ı ihtilal"i vermiştir. Bu hak, meşruiyet ve insaniyet düsturları kalktığı gibi bir hakk-ı faal ve mükteseb olur. Lâkin anâsırdan her hangisi olursa olsun, muvâzene haricinde ve anâsırın heyet-i mecmuası menfaati hilafına bir dava dermeyan ederse, umumunun mukavemetine tesadüf eder ve onun kıyamı bir ihtilâl sayılamaz.

Demek ki âdil ve hür, kanun-perver ve meşrutiyet-güster bir idare muvâzeneyi tesis ve imkân-ı ihtilali ref' eder. İşte bizim tasavvur ettiğimiz siyaset-i milliye bundan ibaret idi. Ve bu siyasette bütün Osmanlıların mahfûziyet-i hukukunu, İslâmiyet'in terakkîsini ve bilhassa Türklerin Osmanlılığa ve İslâm'a karşı mühim bir vazife-i mübeccele yapmasını temin ediyordu. Ne çare ki siyonistlerin zimamdârânı bütün bu efkârı fena ve taklidî bir mahiyete istihale ettirdiler. Şimdi hepimize düşen vazife, sükûneti tesis ile işe yeniden başlamaktır.

(...)

V SİYASET VE İDARE

En büyük maharet, inhisarın siyaset ve idareye tatbikinde gösterildi. İdare-i millet, iki ayrı mihanikiyetle tanzim olundu. Bunun birisi "hafî teşkilat" ve diğeri "teşkilat-ı resmiye"dir. Hafî teşkilatın gaye-i hayalîsi, bütün mecâmi-i milliyeyi, bütün kuvâyı yed-i inhisar ve mutlakiyete almak idi. Teşkilat-ı resmiyede gözetilen gaye ise, hiçbir mugâyeret ve muhalefet göstermeyerek mutâvaatın bütün mânasıyla sâkitâne işleyecek bir makine vücuda gerilmesi idi.

Teşkilat-ı hafiyeyi dahi ikiye ayırabiliriz. Birisi "iç" ve diğer "için içi" olmak üzere yekdiğeriyle bazen ve kısmen temas eder bir mihanikiyet idi. İçin içi, doğrudan doğruya "siyonist" cemiyeti rüesâsı idi. İç ise, şirket-i inhisariyede bulunan bazı adamlarla ekserisinin isimleri umumca meçhul siyonistler idi. Siyonist cemiyeti, kendini tamamiyle gizlemek ve mâmafih gerek şimdikileri ve gerek ileride zimâm-ı umûru ele alacakları kabza-i tasarrufunda tutmak, velhâsıl Cemiyet içinde ve Cemiyet'e tamamen hâkim diğer bir hafi cemiyetle kendi taşkilatını hem setr ve hem tatbik etmek üzere memleketimizde henüz mebâdî halinde bulunan franmasonluğu dahi teşvik ve tanzim etmiş ve her yerde kulüpler açılmaya başlanılmış idi.

Bu dehşetli idare makinesi, ilk günleri hiç de mevcudiyeti hissedilmeyerek işledi. Eğer siyonistler, müşevveş bir hayale, lâ-yetenâhî bir nahvet ve tecavüze, İbranî ırkının müktesebât-ı tarihiyesinden olan asabi harekâta malik olmasaydılar, son derece maharetle kurdukları şu makine, sessiz sadasız işler giderdi. Lâkin bir taraftan onların isticâli, diğer taraftan intihab ettikleri adamların beceriksizliği vechile, az bir müddet sonra makinenin, din, ictimaiyet, anane, temayül ve sâire gibi havâil ile müsademesini mûcib olmaya başladı.

İdare makinesinin planı mûcebince bütün umûr-ı devlet ve hutût-ı siyaset, siyonistlerin çizdikleri bir plan dairesinde "iç"i teşkil eden adamlar tarafından müzakere edilecek, kararlar verilecek ve sonra bunlar, dışı teşkil eden eşhâs-ı resmiye tarafından, sanki onlar tarafından yapılıyormuş gibi, tekrar edilecek ve işte bu suretle ortaya kanunlar, nizamlar, usûller ve neler neler konulacaktı.

Âyân, mebus, vükelâ, matbuat... işte bunlar hep, gizli kuvvetin verdiği kararları tekrar ve tasdik etmeye mecbur makinecikler idi. Bunlar, siyonist kuvvetinin iki kısım icra ordusundan birisini teşkil ediyordu, diğer ordu ise dellâl, komisyoncu, dükkâncı, tuhafiyeci, müteahhit, sarraf, banker, gazeteci, muharrir, muallim, hatip ve sâire gibi ekserisi Avrupalıların şibh-i Musevi dediklerinden, bazı Avrupalı ve yerli Musevilerden, emniyet kazanmış veyahut ne yaptığını bilmeyecek seviyede Müslim ve Hıristiyanlardan müteşekkil idi. Bunların cümlesi siyonist efkâr ve âmâlini tatbik ve siyonist satvetini tesis için her münasebet düştükçe ve hatta düşmedikçe var kuvvetleriyle "yaşasın Osmanlılar" diye bağırıyorlardı! Acaba şirket-i inhisariye namıyla İttihad ve Terakki kitlesinden temeyyüz eden adamlar, nasıl dehşetli bir avuç içine alındıklarını fark etmişler mi idi?

Biz iddia ederiz ki bir veya ikisinden mâadâsı bu dehşetli hakikate vâkıf değil idiler. Onların ne zekâsı ne tahsili ve ne de hiss-i samimisi bunu tefrik edecek derecede değil idi. Siyonistlerin müthiş kudret-i iradiyesi, lâ-yuhsâ vesâiti, büyük serveti onları manyetizma etmiş ve irade ve tefekkürlerini ellerinden almış idi.

Hatta iddia ederiz ki belki iki tanesinden mâadâsı gâh Türklüğü takviye etmek, gâh efkâr-ı İslâm'ı tevhid eylemek, bazen mâni-i terakkî olan taassubu ref' ve bazen avâmil-i tedennîyi def gibi birer mânalı maksada imâle edilmekle iğfal olunmuştu.

Siyonistler, az zamanda, ne gibi mevânie tesâdüm edeceklerini anladılar. Kendileriyle münasebettar olmayan rical-i kadîme, arzu edildiği gibi işlemeyeceklerinden mâadâ bunların birçok malî ve iktisadî dolaplar[ın]a akılları ererdi. İşte bu bir hâil idi.

Memleketin kuvâ-yı müessiresinden biri olan hiss-i dinî de diğer bir hâil idi.

Hürriyetle beraber meydana çıkması, emsâline nisbetle, tabiî olan kavmiyet fikirleri bir üçüncü hâil meydana getiriyorlardı.

Siyonistlere az çok mukavemet edecek ve re'sen çalışabilecek surette teşkilat-ı milliyeye malik olan Rum, Ermeni ve Bulgar unsurları da birer hâil teşkil etmekte idi. Arap ve Arnavut unsurlarının kuvâ-yı mahsusası dahi en büyük manialardan madûd idi.

İşte terdif ve telifi pek zor olan bu havâil-i mütezâddeyi ref' sevdası idi ki siyonistleri birbirine uymaz birçok fikirleri meydan-ı tatbike atmaya mecbur etti. İlk makalemizde dediğimiz gibi bu fikirler, az zaman sonra yekdiğeriyle tesadüf ve tesadüme başladı...

Siyonistler, memleketi şu bildirdiğimiz şekilde idare için bütün hesaplarını Türk kuvvetini istimal üzerine kurmuşlardı. İşte siyonistler, şirket-i inhisariye namıyla bugün takbîh-i umumîye mazhar olan heyet azasının ekserisini, bu nokta üzerinde yapılan dil-firîb nazariyelerle aldattılar. Bu nazariyeler o kadar sanatlı ve cazibedârdır ki heyet-i inhisariye azasını bunlara aldandıklarından dolayı değil, aldandıklarını anlamamakta ısrar ve vatanın düştüğü tehlikeyi görmemekteki inattan nâşi tahtie ve itham ediyoruz.

Siyonistler, Türklerde en son uyanan kavmiyet iftihar ve mahabbetlerini pek mahirâne bir surette okşadılar ve onları yanlış bir mantıkla yanlış ve mühlik bir zemine sevk ettiler.

Siyonistler, anâsır-ı sâirede rûnümâ olan kavmiyet (nasyonalizm) hislerine, bu hisleri iptal edecek daha umumi bir fikirle mukabeleyi tavsiye edecek yerde yine nasyonalizm usulüyle mukavemeti tavsiye ediyordu.

Vâkıa bunu gizlemek üzere gâh İttihad-ı Anâsır, gâh Anâsır-ı Müslime İttihadı, gâh Osmanlılık fikirleri ortaya atılıyorduysa da bu mütezâd ve mütenâkız fikirlerin daha ilk hatve-i tatbikte çarpışmaması mümkün değildi. Şurasını da itiraf edelim ki Şark'ın saadeti değil kendi hülyalarının hakikate inkılabı namına hareket eden siyonistlerin Şark muammasını halle muktedir olamayacakları pek tabiî olmakla beraber, bu muamma, en muktedir ve en hâlisü'n-niyye zevâtı bile şaşırtacak mahiyettedir.

Kâmil Paşa'nın istiklâl-i fikrîsini muhafaza etmesi üzerine ıskât edilerek umûr-ı devletin bizzat ele alınması, yeni zimamdârânı bütün müşkilâtın huzuruna sevk

etti. Ne halli ne telifi ve ne de tevkîfi mümkün olmayan cereyanlar, onları acınacak bir çarpınma, bir şaşalamaya uğrattı. İşe, birçok ihtirasât dahi karışmış idi. Zannetmemeli ki ihtiras ve tama', şirket-i inhisariyeye hastır. Hayır! Maa't-teessüf memleketimizde ekseriyet-i mütefekkirînin sıfat-ı kâşifesi ihtirastır denilebilir. Kavmiyet fikirlerinin hücumu, ihtirasları memnun edememekten tahassül eden hücûmlar, Avrupa siyasetine hem-dem olmayacak acemilikler, velhâsıl bin türlü tekâzâ zimamdârânı azîm bir asabiliğe mübtela etti. Artık herçi-bâd-âbâd diyerek kavmiyet fikirlerini imhaya ve şedîd bir merkeziyetle mukavemete karar verdiler. Lâkin onlar, bütün istinatgâhlarını, hatalarıyla birer birer kaybetmişlerdi. Nihayet müessese-i Osmaniye'nin temel taşı demek olan Türklüğü en müthiş müşkilât ve mehâlike maruz bir hale getirdikten sonra iskat ettiler. Yarınki makalemiz, bu meseleyi bir kat daha tavzih edecektir.

VI TÜRKLÜĞÜN VAZİYETİ VE MUVÂZENE-İ ANÂSIR

Osmanlı İmparatorluğu'nun hal ve istikbali şu meselelerde mündemiçtir. Türkler, İnkılap'tan evvel, bir itibarla millet-i hâkime idiler. Bir itibarla diyoruz, çünkü Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil ettikleri günden itibaren bütün anâsır-ı Müslimeyi aynı hukuka malik tutmuşlar ve hatta onları kendi ananeleri dairesinde ve kendi reisleriyle idare etmişlerdi.

İnkılab'ı müteakip meşrutiyet-i idare prensipleri umumen kabul edilmiş olmakla artık millet-i hâkime ve millet-i mahkûme kayıtları kaldırıldı. Anâsır-ı muhtelifeden müteşekkil bir Osmanlı milleti meydana geldi. Anâsır, müsavata nâil oldu. Şu kadar ki her şeyden akdem Osmanlı birliğinin haleldar olmaması cihetleri de hërkesçe kabul ve teslim edildi.

Lâkin kavliyâtla fiiliyât arasında dağlar kadar fark vardır. Nazariye olmak itibariyle hiç kimsenin düçâr-ı itirazı olmayan hususât, tatbike kalkışılınca bin türlü avârız ve havâile çarpar. Şu halde samimi ve namuslu bir meşrutiyette her işi meşkûk vaatlere, müphem cümlelere bağlamamak ve Türklüğün alacağı vaziyetle muvâzene-i anâsır meselesini her şeye takdimen halletmek icap ederdi. Maa't-teessüf bu mühim nokta-i nazar, belki de arz ettiği müşkilât sebebiyle, muzlim bir şekilde bırakıldı.

Geçen makalemizde tafsil eylediğimiz efkâr-ı mütezâdde, İttihad ve Terakki erkânını Türk'ten mâadâ anâsır mütefekkirlerinden uzaklaştırdı. Arada hâsıl olan bürûdet, her gün biraz daha ziyadeleşerek artık son zamanlarda çirkin bir rekabet şeklini almış ve çünkü her iki tarafın mutâlebât-ı mütezâddesi çoğalmış idi.

Nihayet Genç Türkler, anâsır-ı Osmaniye'yi Türkleştirmek ve Türk unsurunu anâsır-ı sâire zararına menfaatdar etmekle itham olundular! Birinci ithamın ne derecelerde sahih olduğu tamamen meşküktur. Zira bu davaya delil olarak ne ge-

tiriliyor? Eğer mutena işlerde ekseriyetle Türk unsuru mensuplarının bulunması ise bu tarafgirlik, Türklük namına değil, cemiyet ve fırka namına yapıldı. Bu da Türklerden ekseri erbâb-ı iktidarın tamamen işlerden uzaklaştırılmasıyla sabittir.

Muhakkak olan şurası ki siyonistler, metâlib-i anâsırdan son derece sinirlenen erkân-ı Cemiyet'i bir nevi Türk nasyonalizmasına imâle etmişlerse de bundaki maksatları Türklerin hayrı değil, kendi entrikalarını tervîc için Türkleri istihdam etmeyi tasmim etmelerinden ileri gelmiş idi. Geçen makalelerimizde burasını icap ettiği kadar izah ettik.

Türk unsurunun sâir anâsır zararına menfaatdar etmek davasına gelince; işte leh ve aleyhte, her kim tarafından olursa olsun, dermeyan edildiği takdirde merâretli kahkahalarla telakki edilecek davaların birincisi budur.

Zerre kadar insaf ve vicdanı olanlar itiraf etmelidir ki eski idare-i müstebiddeden en fazla zarar çeken Türkler olduğu gibi İnkılap'tan sonra dahi en büyük zararlara uğrayan yine Türkler oldu. Bir halde ki; *Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türkleri bir asır zarfında tamamen imha etmek için siyonist siyaseti icabıyla Türkleri sevmek, alkışlamak kâfi idi!*

Mukaddema Yemen'den mektuplar almıştık. O vakit bunların neşri mümkün değildi. Bunların birisinde deniliyordu ki; "edviye ve tabip noksanından, vesâit fikdanından hâsıl olan emrâz, 20.000 kadar Türkün düşman yüzü görmeyerek hâk-i helâke serilmesini mûcib oldu".

Dört senedir, fena bir siyasetin ibdâ ettiği ihtilâlât ve muharebât yüzünden mahv u telef olan Türkler lâ-ekal elli bin kişiye bâliğ olur. Bir unsur için bu elli bin kulun dört sene gibi az bir müddette sırf dahilî iğtişaşâtta mahvından daha müthiş ne olabilir?

Üç asırdır, temadî eden muharebelerin, ihtilâllerin, sefaletlerin en büyük sikleti hep Türk unsurunun dûş-ı masûmuna tahmîl edildi.

"Bir Türk gibi kuvvetli" darb-ı meselinin bâis-i icadı olan Türkler, nihayet ekseriyetle raşitik, cılız, ırsen emrâz-ı adîdeye malik bir unsur haline girdi. Bir suretle ki onlar, artık kendilerini yine dahil ve haricin marûz-ı adâveti bırakmayacak bir siyaset-i selîme sayesinde çalışmaya, kazanmaya ve tenâsüle vakit bularak günden güne boşalan saff-ı millîlerini doldurmaya şiddetle ve süratle muhtaç oldular.

İşte Türkleri seven, Türklere acıyan bir siyaset, böyle bir siyaset olmalı idi. Yoksa insan, bir kimsenin medîhasını okuyarak onu boğazlarsa, acaba ona bir iyilik etmiş sayılır mı ki Türklerin menfaati sâir anâsır menfaatine tercih edildiği iddiası haklı olsun?

Türkler, üç asırdır, müstebid hükûmetlerinin fena siyasetlerine kurban oldular, bu kadar kan dökmeleri, bu kadar eza ve mihnet çekmeleri hep boşuna gitti, bu zavallı unsurun her fedâkârlığı hep zarar u ziya'la neticelendi.

Üç asırdır, re's-i kâra gelen ekseri sadrıazamlar ve kabineleri a'zâsı demek olan arkadaşları, daima mânasız ve çok defa gaddar ve mütedennî olan usûl-i hükûmetlerini idame için Türk unsurunu bir seyf-i meslûl gibi kullandılar. Bu fena idare yer yer ihtilâller ve iğtişaşlar meydana getirdikçe sopa hizmetini Türklere gördürdüler. Her unsur, az çok terakkiyât-ı iktisadiye ve fikriye peyda ederken Türkler, dahilî muharebe yerlerinde sürünmekle, fena bir idarenin âlet-i icraatı olmakla vakit geçirdi. Ne garip bir cilvedir ki en sonu, bu eski ve mekruh siyaseti siyonistler kabul ve tatbike başladılar!

Bugün dahi bütün anâsır-ı Osmaniye'nin en ziyade himmete muhtaç olanı Türklerdir. Şu halde Türklere hizmet edilmiş olmak fikri, mânasız ve zalimâne bir fikir değil midir?

Hayalâta kapılmak, hayalât uğrunda bu mutî' ve secî unsuru şehrâh-ı saadetten ayırmak, onu her gün ve bilâ-sebep yeni bir mezbahaya sürüklemek, sorarız, Türkleri sevmek midir?

İşte hakikat-i hal budur. Efsûs ki bu hakikat hâlâ itiraf edilmiyor ve her iki taraf, yani gerek Genç Türklük namına hareket edenler ve gerek Türkleştirmek siyaseti var sanıp şikâyet eyleyenler, bu celî hakikati görmüyor. "Maharetsiz bir siyaset, düşüncesiz bir hareket" cümlelerinde mecmû ve mündemic olan hadisât tâli'-i nâsâzımız icabı olmalı ki; bir Türk-Arap, bir Türk-Arnavut, bir Türk-Rum, bir Türk-Bulgar meselesi şekline sokuluyor!

Lâkin artık Türkler, ister Genç Türkler olsun, ister eski Türkler olsun, hem vahdet-i Osmaniye ve hem kendi unsurları namına biraz daha itidal ile düşünmelidirler. Yarınki makalemizde yine bu bahs-i mühimle iştigal edeceğiz.

Kaynak: Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, "Enzâr-ı Millete: Siyonistlerin Nuhûset-i Siyasetini Yine Türkler mi Çekecek?-1", *Hikmet*, 22 Şaban 1330/23 Temmuz 1328/5 Ağustos-ı Efrencî 1911, s. 1; "Enzâr-ı Millete: Siyonistlerin Siyaset-i Menhûsesi-2: Muvâzene-i Anâsır", *Hikmet*, 23 Şaban 1330/24 Temmuz 1328/6 Ağustos-ı Efrencî 1911, s. 1; " Enzâr-ı Millete: Siyonist Siyaset-i Menhûsesi-5: Siyaset ve İdare", *Hikmet*, 27 Şaban 1330/28 Temmuz 1328/10 Ağustos-ı Efrencî 1911, s. 1-2; "Enzâr-ı Millete: Siyonist Siyaset-i Menhûsesi-6: Türklüğün Vaziyeti ve Muvâzene-i Anâsır", *Hikmet*, 28 Şaban 1330/29 Temmuz 1328/11 Ağustos-ı Efrencî 1911, s. 1-2.

50

TÜRKLER BİR RUH-I MİLLÎ ARIYORLAR

P. Risal [Tekin Alp/Moiz Kohen]

Merkur dö Frans [*Mercure de France*] adlı Fransız mecmuasının Efrenci 16 Ağustos 1912 tarihli (cild 47, numero 364.) nüshasında "Les Turcs à la recherche d'une âme nationale" serlevhalı ve *Türk Yurdu* nokta-i nazarından faideli uzunca bir makale mündericdir. Makalenin zîrinde, mecmuanın daimi muharrirlerinden P. Risal'in imzası okunuyor. Mösyö Risal, Türklerin tekâmül-i fikrîleri tarihine ve hele son üç beş senelik hayat-ı fikriyelerine dair iyi menâbiden doğru malumat ve vesâik istihsal edebilmiştir. Türkler hakkında bu derece tahkîk ve ta'mîk ile bu kadar bîtarafâne yazılmış makalelere, Avrupa matbuatında nadir tesadüf olunur. Muharririn himmet ve insafından Türkler bittabi memnun ve müteşekkir kalacaktır. Makalede *Türk Yurdu*'ndan ve müdüründen mahabbetkârâne bahsolunuyor. Bundan dolayı *Türk Yurdu*, Mösyö Risal cenablarına ayrıca arz-ı şükran eder ve müsaade buyuracaklarına güvenerek kıymetdar makalelerinin tercümesiyle sahifelerini tezyîn eyler.

I

Osmanlı Türklerinin hudutsuz geniş imparatorluklarında mine'l-ezel ile'l-ebet ihmal edilen unsur, hâkim sanılan unsurdur. Rumlar, Trakya Bulgarları, Makedonya Bulgarları, Ermeniler, Arnavutlar, ilh. hakkında zengin bir edebiyat vücuda getirilmiştir; fakat Türkere, Türkerin ictimaî hayatlarına, maksat ve emellerine, iktisadî ve zihnî faaliyetlerine dair pek az yazılmıştır. Müteaddit ceride, mecmua

ve kitaplar, birçok cemiyet ve kongreler, Osmanlı hanedanının asâ-yı hükûmeti altında yaşayan milliyetleri müdafaa eder, onların tanılmamış hukukunu talep eder, onlara karşı reva görülmüş teaddîye, tazyikâta itiraz eder. Lâkin Türk köylüsü keyfî vergilerle soyulan, her türlü angaryalara ses, sada çıkarmaksızın boyun büken bu esir, bu ebedî kurban lehine ref'-i âvâz eden hiç olmuş mudur?

Aslen Türkmen olan, müstakîm, sabûr, çalışkan, mütevekkil ve sâkit bir kavim, Balkanların ve Anadolu'nun birçok mıntıkalarında nankör, hatta hain bir toprak üzerinde beli bükülmüş, yaşamak için çabalamaktadır. Bu kavim tek başına imparatorluğun kışlalarını asırlarca doldurdu. Komiteci olmuş Makedonyalı rençberlerin terkettiği çift çizgilerinde, Arnavutluk'tan Havran ve Yemen'e kadar itaatsiz vilayetlerin kötü yollarında, hep o kavmin kanı döküldü; her zaman, o kavmin evlatları daha çocukluğunu bitirmeden tarlalarından çekilip koparılıyor ve uzak kale ve ordugâhlara sürülüp unutuluyordu. Bu adamları esirlikten kurtaracak istibdal emri gelip yetişmeden birçok sene, on beş, yirmi, bazen yirmi beş sene geçerdi. Ana, baba ocağına döndükleri zaman artık kendilerinde ne kuvvet ve ne de çalışmaya heves kalmazdı. Onlar yurtlarına küskün, bezgin dönerlerdi. Ekseriya, ana ve babaları sefil bir hayatla sürüklene sürüklene ölmüş; ana, babadan kalma toprak ise, aç gözlü ve merhametsiz mültezimler tarafından satılmış bulunurdu.

Anadolu yaylasıyla Rumeli mülkünün ötesine berisine dağılmış Türk kasaba ve köyleri üstüne tazyik ve sefaletin her nevi çökmüştü. Görenek, ihmal, ihtilas, casusluk, şiddet.

En iyilerini, en cesurlarını, mahbes ile menfâ sustururdu. Kalkmak, yükselmek arzusu, bir cinayet gibi ceza görürdü. Eğer Türkler de gavurlar gibi isyana ve böylece taht-ı Osmanî'nin temellerini sarsmaya kalkışırlarsa, artık hükûmet kimlere dayanabilecekti? Onların itaat ve sadakati, onların taassup ve cehaleti, idare-i mevcudenin devam ve bekası için en emin bir destin hükmünde idi. Onların kulüp ve gazeteleri yoktu. Zaten miktarları pek az mektepler, sırf göz boyamak içindi. Mekteplerde adam eden, adama bir seciye veren, adamı hayat ve harekete hazırlayan bir şey öğretilmezdi. Hayat, mektepten kovulmuştu. Şedîd bir sansürün, pek müdekkikâne karma karışık ettiği uzun ve saçma kitapları papağan gibi ezberlemek, talim ve terbiye sayılıyordu. Böyle beyhude zihin sarfetmelerle, gençliğini mahv u harap eden Türk talebesi, mezkür ilmî müesseseleri idare eden ukalâ ve inatçı mütefazzıllar hakkında, pek haklı olarak, Clemen Maro (Clément Marot) gibi:

Jamais je n'entre en paradis,
S'il ne m'ont perdu la jeunesse!

diyebilirdi.

Terakkîye aldırmayan, yakın bir ölüme değilse, muhakkak bir esarete mahkum görünen bu halkı, hiçbir nefha-i ikaz sarsmıyor gibi idi.

Halbuki sağlam cemaat teşkilatı etrafına toplanmış gayrimüslimler, bu sırada hiç durmadan millî müesseselerini, teâvün cemiyetlerini, mekteplerini ilerletiyor ve büyütüyorlardı; gayrimüslimler, toprak satın alıyor, kendilerine mahsus yerli sanayii ihya ediyor, Garplılarla temasta bulunuyor, ticarete dalıyorlardı. Ve böylece şayân-ı dikkat bir refah ve saadet kazanmışlardı. Sultanların istihkâr ile bahşettikleri imtiyazât-ı mezhebiye onlar için bir emniyet nüshası [muskası] olmuştu. Balkan devletlerinin konsolosları, Avrupa'nın ajanları, onlara rehberlik eder, kuvvetü'z-zahr olur, aç ve hırsız memurlara karşı onların müdafileri kesilirlerdi. İyi talim ve terbiye görmüş, müteşebbis ve faal bu gayrimüslimler, efendileri Türk'ü pek çabuk geride bıraktılar.

Hıristiyanlar yükseldikçe, her türlü yardımdan mahrum, istibdadın pençesine ümitsizce metrûk Türkler alçalıyor, ayaktan düşüyorlardı. Korkunç fatih, kendi mülkünden bile kovuluyordu. Birbirinin mukabili cihetlerden ilerleyen iki kavim, fatihleri Anadolu'nun ortalarında yığılmaya icbar ediyordu. Adalardan gelen Rumlar, Türk elinden sahili alıp Türk'ü Anadolu'nun tozlu yaylalarında, çorak çöllerine atarken, İngiltere şehirleriyle münasebât-ı ticariyeleri sayesinde zenginleşip sarraflık eden Ermeniler de Şark tarafından ona yolu keserler ve onu geriye iterler.

Türk'ün Avrupa'daki vaziyeti daha mesut değildir. Hasım, gürültücü ve istiklâle sabırsızlıkla müterakkib halk arasında ordu kurmuş ve birbirini müteakip imparatorluktan ayrılan kıtalardan kovulmuş Türk, Avrupa'da mevcudiyetini bile tehdit altında görüyor. Türk, fütûhâtını temsil ile ikmal edemedi; mağlupları bel' eylemedi. Kendisi de mağluplar içinde eriyip gitmedi. İstilâ edilen arazide alelacele çadır kurdu, itaat ettirilen akvâm içinde yabancı olarak yaşadı.

Türk öyle bir gurbetzededir ki bırakıp geldiği ovaları unutmuş ve fakat gayr-i mağlup şecaatinin alıp verdiği memleketlerde yerleşmemiştir. O, kuvvetine pek ziyade güvendiğinden, galip ordularının konaklarını gösteren Türkmen müstamereleri ve bu müsamerelere bıraktığı muhafız bölüklerin arasında hatt-ı muvâsalanın iyice teminini bile ihmal eyledi. Müstamere ve ordugâhlar dağınık ve müteferrik kaldılar. Araları bağlı değildi. Birbirlerinden habersizdiler. Mesafât onları ayırıyordu. Bir arada yaşamıyor ve doymuyorlardı. Bir ruh-ı müşterekin anâsır-ı lâzimesi onlarda eksikti. Türk kavminin bir vicdan-ı millîsi, bir marifet-i kavmiyesi hâsıl olamadı. Türk kavmi, başsız, dimağsız bir uzviyet halinde kaldı.

Bundan başka Avrupa dahi Türkleri asla rahat bırakmadı. Bütün Hıristiyan âlemi Türkün aleyhine akd-i ittifak ile onu daima tetikte bulunmaya icbar etti. Türk silahını elinden atamadı, kılıncını hep kuşanmış halde yaşadı. Kendini toplayacak,

kazandığından sükûn ile istifade edecek rahat bir dakika geçiremedi. Tanzimat ve teşkilata girişmedi. Muttasıl müdafaâtta bulunmak, kuvvetini tüketti ve bütün dikkatini inhisara aldı. Türk, mağlup kavimlerin idaresi vazife-i müşkilesini, dinî cemaatlere bırakarak başından atmaktan memnun idi. Unvan-ı hâkimiyet ve ona merbut menâfi-i maddiye ile iktifa etti.

Lâkin bir sınıf-ı güzide Garb'ın terakkiyâtını takip ediyor ve memleketin düştüğü inkıraz girdabını, kemâl-i ızdırap ile müşahede eyliyordu. Bu sınıf-ı güzide, muhakkak addolunan inkırazın önünü almak istedi ve 18inci asr-ı miladînin sonlarından itibaren, orduda, idare-i mülkiyede, siyaset-i iktisadiye ve ictimaiyede ıslahat icrasına teşebbüs etti. Üçüncü Mustafa, Üçüncü Selim, İkinci Mahmud ve Abdülmecid devirlerinde, pek hayırlı niyetler besleyen devlet adamları, Avrupa'dan istifâza fikrine düştüler. Ahrârâne ve teceddüdperverâne kanunlarla hanedan-ı Osmanî'nin şanını i'lâ ve memâlik-i Osmaniye'deki akvâmın refah ve saadetlerini temin tecrübesinde bulundular. İsti'câle mecbur kalmış bu müceddidler, hatt-ı şeriflerin, fermanların ve esasî kanunların evrakı üzerinde ikdam ve ihtimam ile inşa ettikleri hayallerine uygun Türkiye'yi, az zaman içinde, akvâm-ı medeniye arasına sokarak ona şerefli bir mevki kazandırmak istiyorlardı.

Lâkin bu teşebbüsler, biraz safdilâne bekledikleri neticeyi asla vermedi. Bu teşebbüsler pek erken ve gayet acele başlanmıştı. Tekâmüle elzem zaman hiç hesaba katılmamıştı. Halbuki zamandan, bu ağır fakat emin müttefikten vaz geçilmek istenilirse, payidâr hiçbir şey ihdâs olunamaz. Islahatın heman hepsi boşa çıktı ve Abdülhamid-i Sânî gülünç bir meşrutiyet oyunundan sonra, Midhat Paşa'nın ve diğer tanzimatçı paşaların tahayyül ettikleri teceddüdât mesaisini, tekrar başlatacak günü tayin etmeksizin tatil eyledi.

Otuz iki sene süren istibdat, sefalet-i umumiyi artırdı, Türkiye idaresinin itibarını büsbütün eksilti ve bu saltanatı, Avrupa düvel-i muazzamasının velâyet-i zillet-âverânesi altına tamamen soktu. Reval Mülakatı, en zengin Osmanlı vilayetlerinden birisini ana vatandan ayırmak üzere iken [10] Temmuz İhtilâli koptu; bu ihtilâl bilcümle tebaa-i saltanatın müsavatını ilân ile hepsini devletin takviye ve teâlîsiyçün çalışmaya davet ediyordu.

Bu ihtilâlin âmilleri münhasıran Türklerdi. Türkler yok olmaya katlan[a]mıyorlardı. Onlar da yaşamak istiyorlardı. Onlar, talihsiz vatanlarının mukadderâtını sevk ve idare eder gibi görünen tahallül ve tekassüm kanunun[un] mümteniü't-tegayyür olduğunu zannetmiyorlardı. Eşya, yalnız lüzumî ve ebedî bir nizama tâbi değildir. Beşerin iradesi, eşyanın vaziyet ve münasebetini tebdil edebilir; beşerin iradesi, hadisâtın teâkubuna müdahale ile yeni ve muvafık esbâb ilave edebilir. Hatta bu tecrübe, beşerin bir vazifesidir. Takdir-i cebrînin, itiraz olunamayan bir hâkim-i

mutlak halinde hükm ü saltanatına meydan verilmemelidir. Bazı kimselerin himmeti, onun cereyanını elbette değiştirebilecektir.

Bunların muhteşem cüretleri, bir müddet için, işitilmedik bir zafer temin etti. Asırlarca yaşamış, muazzam ve müthiş bina-yı istibdadı, âdeta bir kuvve-i sahhârâne ile deviren kahramanları, bütün cihan hayretle alkışladı.

II

Bütün Türkiye'yi heyecan-ı azîm kapladı. Zamanlar değişmişti. Bir cihanın sonu gelmişti. Yeni semavât ile yeni bir zemin doğacaktı. Genç Türklerin kelâm-ı müncîsi, büyük bir mucize izhar etmişti. Bu kelâm-ı müncî, ovada dağılmış kuru kemikleri yaklaştırıp, Hazkiyâl Peygamberin bahsettiği dört rüzgârı üfleyerek, onlar üzerine ruh getirip diriltmiş ve onlardan büyük cünûd olmuştu.[121] Ve Eş'iyâ [Şa'yâ] Peygamberin ihbarı veçhile ümmetin necat bulanları toplanmışlar, gelmişler ve yaklaşmışlardı.

Sokaklarda, meydanlarda herkes birbirini kucaklayıp öpüşüyorlardı. Papaslar, imamlar, hahamlar izhar-ı uhuvvet ediyorlar, halk önünde kol kola geziyorlardı. Rum, Romen, Sırp haydutları kartal yuvalarından inip, vahşi sakallarını, Türk zabitlerinin sırmalı göğüslerine karıştırıyorlardı. Kürt, sevincini anlatmak üzere Ermeni köylerine koşuyor, Arnavut, ezelî kan davalarından vaz geçiyordu. Mahbuslar zindanların kapılarını kırıp çıkarak, sürur-ı umumîye karışıyorlardı. İdare-i sâbıka polisinin şiddetiyle kovulmuş iken şimdi alelacele memleketine dönen her din ve cinsten vatandaşlar, mevkıf ve rıhtımlarda binlerce adamlar tarafından istikbal olunuyordu. Bu gelenleri, akrabalarından ayırıp alarak, sokaklarda zafer alaylarıyla dolaştırıyorlardı. İtimat ve saadetle taşan halkın çılgın alkışları önünde, her balkondan hürriyet, müsavat, ittihad ve uhuvvet tebcîl olunuyordu.

Artık ne Müslüman, ne Hıristiyan, ne Sırp, ne Türk, ne Bulgar, ne Ermeni, ne Rum, ne Yahudi, ne de Arnavut kalmamıştı. Dinî ve ictimaî farkların hepsi silinmişti. Yalnız Osmanlılar, tekrar bölünmüş vatanın derin aşkında birleşerek, kardaş olmuş Osmanlılar vardı.

Şehirlerde ve köylerde sevinç bayramı devam edip gidiyordu. Münasebet düştükçe, yekvücut ve gayr-i kâbil-i taksim olan millet için henüz yeni başlayan yeni hayat üzerine nutuklar irad olunuyordu. Her şey bir arada ziyafetlere, mütekabil tebriklere, nümayişli musafahalara vesile teşkil ederdi. Alâ-melei'n-nâs mazideki kusurlar itiraf edilir, mazideki ayrılma fikirleri, hodperestlikler hatırlanıp levm-i nefs olunurdu. Artık şimdi tanışılıyordu. Müttehem-i yegâne, eski usûl-i idare idi. Yalnız o menhûs eski idare gönüllerinin samimî birleşmesine mâni olmuştu. Şimdi

121 Müellif bu kısmı, *Kitab-ı Mukaddes* lisanıyla yazdığı için, mütercim de aynı lisanla tercümeye çalışmıştır.

ise o müebbeden ölmüştü. Genç Türkler onu idam etmişlerdi. Ve güya bir sihir ile, bütün adavetler bitmiş, bütün kinler sönmüştü. Artık mahabbet ve ittihad hüküm sürüyordu.

Kardeşçe yaşamak, aynı hissiyatla mütehassis olmak, aynı emeli beslemek, oh, ne kadar iyi idi! Birbiriyle koklaşmadan, bu vakte kadar nasıl yaşanabilmişti? Birbirlerine düşman olarak nasıl yaşayabilmişlerdi? Artık müsalaha olunmuştu. Müttehid ve ahenkdâr bir vatanda, umum için bir devre-i saadet açılıyordu. En bedbîn reybîler bile buna kanaat getirerek ümitlenmişlerdi. İlk öpüşmelerin galeyanlı bir deminde, herkes mazinin büsbütün silinip süpürülebileceğine ve kendisinin yeni bir ruh edinebileceğine inanıyordu. Bundan böyle cümlenin yalnız bir ruhu, bir vicdanı, bir emeli olacaktı.

Elhâsıl bu bir altın devir idi.

Fakat birkaç gün sonra görüldü ki bazı müşkilât, bazı mevâni var. Rumlar bazı abes şeyler için muhalefet eder gibi oldular; Bulgarlar uykudan uyanıyor, Arnavutlar ise homurdanıyordu. Lâkin Türkler, bunların hiçbirisinin ehemmiyeti yok diye düşünüyorlardı. Mazi gömülmüş değil miydi? Artık komiteciler olmayacak, kıyam ve isyanlar görülmeyecekti. Eski düşmanlıklar, îyd-i meşrutiyetin hâr ateşiyle tebahhur edip göğe savrulmuştu.

Türkler, ırkların açıktan açığa kaynayıp imtizaç etmesini istiyorlardı. Bu hususta onların hulûs-i niyetlerinden, samimiyetlerinden asla şüphe edilemez. Tekrar doğan ayrılma efkârının önünü almaya çok çalıştılar ve başta bununçün vesâit-i iknaiye kullandılar, emel-i müştereke, hissiyata müracaat ettiler. İmtizacı teshîl ve tesrî' kasdıyla cümle milletleri takarruba davet eden, aralarındaki ihtilaf sınırlarını kaldırmaya çalışan, sulh ve itilâf cemiyetleri tesis eylediler. Bu mesai, Ahmed Rıza Bey taht-ı idaresindeki Paris Genç Türkler'i hizbi tarafından ıtrâ olunan Osmanlılık siyasetinin tatbiki demekti.

Önce anâsırın hepsi, Türklerin bu arzusuna muvafakat için âlîcenabâne ikdam ettiler. Her tarafta efkâr-ı cedîdeye azîm bir meyl, Osmanlılığa doğru saf, fakat şedîd bir incizâb vardı.

Lâkin, Osmanlılık fikri tasrîh ve tayin edilmek istenildiğiyle [istenildiğinde], birbirinden farklı, birbirine uymaz, âdeta zıt tarifler meydana çıktı. Medeniyetçe hayli yükselerek bir vicdan-ı millî ihdas edebilmiş milliyetler indinde Osmanlılık, bir mütareke-i kat'iye, bir sulh-ı daimî, muhtelif ırklardan olan anâsırın müsavat-ı tâmmesi, herkesin hidemât-ı devlete kabul olunması, fatih unsurun imtiyazından vazgeçerek devlette, orduda, mehâkimde birincilik mevkiini terk ederek, diğer unsurla hemhal olmaya, alelâde bir vatandaş derekesine inmeye rıza göstermesi demekti. Hâsılı bu, bir nevi 4 Ağustos gecesi idi ki kılınç ve kalem nâciliyeti olan Türkler,

kendilerine tarih ve fütühâtın verdiği haklardan feragat ediyorlardı. Her millet, kendi müessesâtını, teşkilatını, tamam hür ve rahat muhafaza edecek, ıslah edecek, inkişaf ettirecekti. Hiçbir şeyi terk ü feda etmeyecekti. Memalik-i Osmaniye'de, ne kadar ırkî cemaat varsa, o kadar da birbirinden ayrı hayat-ı ictimaiye olacaktı. Gayrimüslimler, şimdiye kadar haricinde kaldıkları hukuk-ı medeniye ve siyasiyeye iştirake davet olunuyorlardı.

İşte o kadar. Evvelce, Türk padişahlığının Rum, Arnavut, Bulgar tebaası vardı; bundan böyle Osmanlı vatandaşı Rum, Arnavut ve Bulgarlar olacaktır. Artık hükümdarın keyfine tâbi sürü, reâya kalmayacaktır. İmparatorluğun bütün sükkânına bahş-ı ehliyet olunuyordu. Herkes müntehib ve şâri' makamına ıs'âd edilmişti. Kanun, arzu-yı âmmenin ifadesi olacak, yalnız bir ırkın yahut bazı nüdemânın makâsıdına tercüman olmayacaktı. Cemaat teşkilatı, yine en mühim bir uzviyet-i ictimaiye kalıyordu; Osmanlı vatanı, cemaatlerin heyet-i mecmuası, cebr ile değil, belki müteâkıdînin müttefikan tasdikleri ile ihdas olunmuş bir uzviyet-i fâika idi. Burada herkes, cemaat ve memleket hayatı olmak üzere, muzâaf bir hayat yaşayacaktı. Herkesin küçük ve büyük vatanı, cemaat vatanperverliğiyle, Osmanlı sadakati bulunacaktı. Fakat asıl fıtraten sevilen ve kendisine hasr-ı vücud edilen küçük vatanın terakkî ve teâlîsini yalnız temin etmek içindir ki büyük vatana lüzum vardır; asıl gaye cemaatlerdir. Devlet, jandarmalıktan başka bir şey yapmayacak. Hudutlarda sulhü, dahilde asayişi temin vazife-i memdûdesinden başka bir şey üstüne almayacaktı.

Türkler ise, Osmanlılığı hiç de böyle anlamıyorlardı. İnkılaba kadar hakiki Osmanlılar yalnız onlardı ve onlar yalnız Osmanlı idi. Şimdi onlar bu unvanı diğerlerine de teşmîl ediyorlardı. Lâkin o diğerleri de Osmanlıdan başka bir şey olmayacaklardı. Onlar her türlü tefrikacûluğu redde mecburdular. Artık ne Rum, ne Yahudi, ne Ermeni yoktu; yalnız Osmanlılar vardı. Artık *milletler* yoktu, yalnız millet vardı. Osmanlılık hissinde hakkıyla birleşmek için, herkes şahsiyet-i evveliyesinden sıyrılıp çıkacaktı. Bütün gönlünü vatanına bağlayacaktı. Hayat-ı ictimaiye, hayat-ı medeniyeye karışıp birleşecekti. Onlar, kavmiyete müstenid heyetleri pek muzır; her milliyetin hususi teşkilatını, muhakkir-i vatan bir dalâlet-i kadîme gibi telakki ediyorlardı.

İttihad ve Terakki komitesinin nâşir-i efkârı olan *Rumeli*, Rum ve Yahudilerin kulüpleri, cemiyet-i hayriyeleri olmasından muzdarip ve müştekîdir; mademki cümlemiz Osmanlıyız, bölünmelerin, ayrılmaların ne lüzumu var? Hudutları izâle edelim. Birlikte çalışalım, [yardımlaşma] sandığımız bir olsun, fukara, –Müslümanmış, Hıristiyanmış, yahut Yahudi imiş, bunun ne ehemmiyeti var?– bizim fukaramızdır, zarurette kalmış Osmanlı kardeşlerimizdir. El ele vererek zavallılara yardım edelim, sefaletle güreşelim. Ayrılığımız, gayrılığımız yoktur. Tefrika, işte asıl düşmanımız!

Türkler istedikleri kadar söyleyedursunlar, başka cinsten olan anâsır mazilerini unutup azîm fedakârlıklar ve pekçok emekler sayesinde kazanılmış neticeleri elden bırakmakta mâna görmüyorlardı. Hatta bunu isteseler bile yapamazlardı. Hiçbir milliyet ikna ile intihar ettirilemez. Milliyet asırların eseridir. Onu irade kuvvetiyle izâle kâbil olmaz. Milliyet, pek uzun ömürlü köklerini, ananâta, âdâta, müessesât-ı kadîmeye hatta eşhâsın yetişilemeyen, tahte'l-vicdan derinliklerine kadar daldırır, salar ve iradenin sathî ve serîü'z-zevâl taarruzlarına kolaylıkla karşı kor. Sun'î bir imtizaç kâbilü'l-icra değildir. Akvâmın ruhu uzun asırlar zarfında yapılıp hazırlanırken hiçbir mucize vukua gelmemiştir.

Siyaset adamları, sadelikleriyle, sadedillikleriyle türlü türlü lağvlar, birleşmeler teklif edebilirler. Miras-ı ecdat, onların bilcümle vasıtalarından pekçok kavîdir. Ölüler, zî-ruhlara emreder ve ölülerin emirlerine itirazsız itaat olunur. Akvâmın imtizacı bir günlük iş değildir.

Bu imtizaç, müşterek hayatın, muhtelit izdivaçların tesiri altında ahlâk, âdât, edyân ve menâfiin ağır ve esrarengiz hulûl-i mütekâbili ile gayr-i mahsüs bir surette husul bulur.

Bu cihetle, bal ayı geçer geçmez her unsur menâfi-i hususiyesini düşünmeye başlayarak kendine çeki düzen verdi, kuvvetini topladı, harekete hazırlandı. Boş ve semeresiz kardeşlik nümayişlerinden sonra, teemmül ve tecerrüd zamanı hulûl etti. Anâsır, hürriyetten daha ziyade sıkışıp kuvvetlenmek, daha kuvvetli birleşip yardımlaşmak için istifade etmişti.

Osmanlılık fikri, yumuşayarak, yayılarak, gayr-i muayyenleşerek, gittikçe hududunun kat'iyetini kaybediyordu. Az sonra, bu fikir, hukuk-ı siyasiyede ve pek uzak, pek şüpheli menâfide iştirak gibi gayr-i sabit ve daima mütezelzil bir his oldu. Nihayet asırlardan beri devam eden dirliksizliğin, adem-i merkeziyet ve hatta büsbütün ayrılma arzularının önünde, heman dağılıp bitecek bir hale geldi.

Türkler hatalarını görmekte gecikmediler. Tatlı hayallerinden çabuk sıyrıldılar. İhtilalden bir şey kazanmamışlardı. Osmanlılık onlara yalnız zarardı. Başka cinsten olan vatandaşlarıyla aynı seviyede bulunmak ellerinden gelemeyecek bir işti. Aradaki fasıla pek geniş, bir neslin kat' etmesi kâbil olmayacak kadar genişti. İlk kucaklaşmaların heyecanlarıyla teklif ettikleri heyet-i ictimaiyede, Türkler az ehemmiyetli ikinciler sırasında ineceklerdi. Kâfi kuvvetleri yoktu.

Birçok zamandan beri maişet kavgasına hazırlanıp kaşarlanmış rakipler önüne birdenbire çıkmış olduklarından yenilerek zeval bulmaları muhakkaktı. Teşkilatları da madûmdu. Türk ırkının doğmak üzere bulunan ruhu ve vicdanı, bu kargaşalıkta batıp gidecekti. Ruh-ı millîleri henüz kâfi derecede sağlamlaşmamış, bir şekl-i sarîh ve kat'î almamıştı. Onun zevali, kimseye bir faide vermeyecek fakat Türklerin

mutlaka helâkine bâis olacaktı. Artık istikbalde beyhude hayallerle kaybedilecek zaman kalmamıştı.

Türklerin latif rüyaları uzun sürmedi. Hiç yoktan bir millet halk edemeyeceklerini çabuk anladılar. Bu millet-i mevhûmeyi teşkil edecek unsurlar, birbirlerine hiç benzemeyen, birbirlerine hiçbir rabıtası olmayan tamam bir Osmanlılığa katiyyen muhalif, ananelerine, müessesâtlarına gayet sağlam bağlı kavmiyetlerdi. Durdurulamayacak kadar şiddetli kavmiyet cereyanlarına hayalî manialar koymaya çalışmaktan ne hâsıl olacaktı?

Demek selameti başka tarafta aramak lazım geliyordu. Din neden sağlam bir rabıta-i milliye olmasın? Arapların muhayyirü'l-ukûl fütühâtında o vazifeyi îfa etmemiş miydi?

Bu andan itibaren İttihad-ı İslâm fikri rağbet-i âmmeye mazhar oldu. Esasen Sultan Abdülhamid'dir ki o fikri meydana çıkarmıştı; Abdülhamid'in hafî elçileri, geniş İslâm âleminin her tarafında büyük ümitler uyandırmıştı. Bütün muvahhidler, Cenabı Peygamber namına birleşecek, rasîn bir kitle-i vahdet teşkil edeceklerdi.

Garb'ın usûlleri, İslâm cemiyetine uygun gelmiyordu. Bundan başka, İslâm unsuru adeden hâkim olan bir saltanata, Hıristiyanlık daima hasım kalacaktı. Hıristiyan âleminin dostluğuna güvenilemezdi. Yeni hayat iktisab etmiş Türkiye'ye, evvela Avrupa hükûmetlerinin usûl ve kavâidi tatbik olunmak istenilmiş idi; hatta safdil Türkler, âlemşümul franmasonluğa bile baş vurmuşlardı; franmasonluğu beynelmilel hürriyetin, müsaadekârlığın ve adaletin sağlam bir desteği zannederek, Selanik ihtilal komitesini onun gölgesi altında tesis eylemişlerdi.[122] Bütün medenî dünyaya yayılmış *kardeşler*, Osmanlı menâfiinin hükûmetler ve mebusan meclisleri yanında hararetli müdafileri olacaktı. Lâkin bunda da inkisar-ı hayale uğradılar. Ümit olunan muâvenet görülmedi. Localar, kendi tarikatlerinin dar ve küçük menfaatlerini düşünmedikleri zaman bile, mensup oldukları milletlerin menâfiinden öteyi göremiyorlardı. Pek ziyade hüsn-i niyet sahibi olsalar bile, mason localarının elinden çok şey gelemezdi. Çünkü locaların kuvveti, hakiki değil, aldatıcı bir kuvvetti.

Diplomatlara gelince, onlar Türkiye şehir ve köylülerini dolduran beklenilmedik nümayişlerden evvelce şaşırıp kalmış idiyseler de sonra pek çabuk kendilerini toplamışlar ve yağmaya hazırlanmışlardı. Diplomatların hayr-hâhlığına inanmak âdeta delilikti.

Bu halde selamet, ancak akvâm-ı İslâmiye'nin teâvün ve tenâsurunda bulunabilecekti. İmparatorluk dahilinde samimi menfaatler haricinde kavî dostlar tedarikine

122 Mösyö P. Risal'in sözlerini aynen tercüme ettim; fakat dediklerinin doğru olup olmadığını bilmiyorum. Mütercim.

yegâne vasıta o olabilirdi. Müttehid Hıristiyanlığa mukabil, cihanın 250 milyon Müslümanı çıkarılacaktı. Dine karşı din, kuvvete karşı kuvvet konulacaktı. Bütün âlem-i İslâm'a hükmeden esrarengiz turuk-ı aliyye meşâyihine istinad olunacaktı. Bununçün fikr-i takip, biraz intizam ve bir de sultan ve halife yani imparator ve papa olan Osmanlılar hükümdarı namına mahirâne tevzi olunmuş muâvenet-i nakdiye kifayet edecekti. Sonra ne azîm, ne kavî bir yardımcı kazanılmış bulunacaktı!

Ali Kemal Bey diyor ki "İslâm, en mükemmel bir vasıta-i tevhiddir. İradeleri ezer, milliyetleri kaldırıp birleştirir ve üzerlerinden müsavatçılığın ağır tesviye aletini geçirir."[123]

Bu dinin müminleri, yalnız Müslüman olmak üzere düşünür ve hareket ederler. Din ve millet birbirine karışmış, yekdiğerini örtmüştür. Âyin-i dinî, âlem-i İslâm'da bütün mevcudiyeti istilâ etmiş, bel' etmiştir; her mümin âyin-i dinîsini gayet itina ve dikkatle her gün mükerreren ifaya mecburdur. Din-i Muhammedî, zuhurundan beri zîr-i tâbiiyetine aldığı akvâmın bütün hayat-ı siyasiye, ictimaiye ve fikri[ye] lerine hâkim-i mutlaktır. Kur'an-ı Kerim kitabullahtır. Mümin için kitabullah her şeydir. Kur'an, devletin kanun-ı esasîsi olduğu gibi hayat-ı yevmiyenin de rehber-i hareketidir. Bütün şeriat-ı İslâmiye'nin yegâne menbaı o büyük kitaptır. Müslüman, kendisini benî beşerin en mümtazı addeder. İslâm'ın felsefesi basit olduğu kadar sahihtir. Mabud ancak Allah'tır. Semavât ü arzı o halk etti. Kazâ ve kader onun hükm-i ezelîsidir. O, Rabb-i a'zamdır. Hikmetinden sual olunmaz; irade-i sübhaniyesine dil uzatılmaz. Teslîm-i nefs, itaat-i kâmile, işte Müslümanın vazifesi. Müslüman vazifesini hakkıyla bilir ve itirazı kâbil olmayan tefevvuk-ı ahlâkîsinin sebebi de budur. Bu cihetle, sevinç ve sıkıntı zamanlarında daima "elhamdülillah, Müslümanım" der ve uhrevî saadetinden emindir.

Muhammed ümmeti, Türk, Acem, Mağribli olmadan evvel Müslümandır. İslâm, büyük ve yegâne vatan-ı hakikidir. Bu vatanın riyasetine bittabi Türklerin sultanı geçecektir.

Bu suretle Türkler, akvâm-ı İslâmiye'nin pîşdârı bulunacaklar ve bu mühim temerküz hareketinin bilcümle menâfiini iktitâf edeceklerdi. İlk netice olmak üzere, din-i İslâm'ı kabul etmiş Arnavut, Rum, Bulgar ve Ulahlar ile Lazları, Kürtleri, Dürzileri, Irak ve Yemen Araplarını, hâsılı imparatorlukta yaşayan ehl-i İslâm'ın kâffesini Türk hanedan-ı saltanatına cebr ü şiddetle değil, gönüllerinin arzusuyla,

123 Ali Kemal Bey'in böyle bir sözüne rast geldiğim yok. Ancak "Üç Tarz-ı Siyaset"in Akçuraoğlu Yusuf imzalı makalesinde buna benzer bir cümle vardır: "İslâm kuvvetli bir değirmendir ki ecnâs ve edyân-ı muhtelife mensûbînini öğütüp dinen, cinsen bir, aynı hukuk[a] mâlik, yekdiğerinden hiçbir farksız Müslümanlar çıkarır..." Fakat mumâileyh de bunu kendiliğinden yazmayıp, müteveffâ Anatole Le Roi Boliv'den iktibas eylemiştir. Mütercim

sağlam bir surette, rabt edeceklerdi. Ve böylece kuvvetleri on defa artacaktı. Zira müminler arasında teâvün ve tenâsur evâmir-i İslâmiye'sine itaat etmeyecek bir ferdin vücudu hiç tasavvur olunabilir miydi? Âmâl-i tefrika-cûyâne beslemekte temerrüd edecek Müslümanın bulunmasına hiç ihtimal verilebilir miydi? Böyle bir şahs-ı lèîm, vatan-ı mânevî haini, mürted demektir.

İslâm esası üzerine, daha kâbilü'l-husul bir Osmanlılık tesis edilerek Türkiye Müslümanlarının hepsi Osmanlı, hem de hakiki Osmanlı olacaklardı. Tahayyül olunmuş vahdet, artık dindaşlar arasında tahakkuk edecekti. Zaten cevâmi-i şerife, bu vahdetin ictima merkezleri demekti.

Bu efkâr ile meşbû olarak, Türkler tekrar ümide düştüler; lâkin onları yeni bir inkisar-ı ümit bekliyordu. Türkleri terk eden Müslümanlar çıkmaya başladı; Müslümanlar arasında dahi dâiye-i istiklâl ve infirad baş gösterdi. Arnavutlar karıştılar. Memleketin aksâm-ı mütebakiyesinden ayrılıp kendi kendilerine kalmak istediler. İçlerinden bazıları meânî-i mukaddesenin libası demek olan hurûf-ı Arabiyeyi terk ile Latin elifbasının kabulünü teklif ettiler.

Arnavut lisanı Hint ve Avrupaî lehçelerinden olduğundan, Samî bir lisana mahsus işarât-ı hattiye ile kolay yazılamaz, diye bahaneler dahi gösterdiler. Kanlı ihtilâller koptu. Arnavutluk iki defa isyan bayrağını kaldırdı. Yemenlilerle Dürziler de ayaklandılar. Türk askeri, buzlu yaylaların, yakıcı çöllerin Müslümanları aleyhine muharebe mecburiyetinde kaldı.

Türkün gözleri bu defa daha ziyade açıldı. Hayır, İslâmiyet üzerine de temel tutturulamıyordu; memleketteki Müslümanları da rabt u tevhid kâbil olamıyordu. İttihad-ı İslâm, belki ecnebi aleyhine kullanılabilirdi; nitekim Trablusgarb müstevlîleri aleyhine kullanılıyor. Fakat İttihad-ı İslâm münhasıran mukabeleye yarar, bir vasıta-i müdafaadır; artık bir kuvve-i fa'âle, bir kuvve-i müessire, bir alet-i taarruz olamıyor.

Türkler anladılar ki İslâmiyet'e müstenid Osmanlılık da onlar için hatarlıdır. Araplar, Farslar, Arnavutlar kendi memleketlerinden çıkmayarak apayrı yaşadıkları için, milliyetlerini, şahsiyetlerini kaybetmek tehlikesine maruz değildiler. Onların herbiri kendi diyarında, heman heman kapalı muhiti içinde bir cinsten pek sıkı rabıtalı bir kitle halinde yaşar; diğer unsurlarla hiç karışmamış gibidir. Müfrez bir halde bulunuşlarından dolayı, lisanlarını, âdetlerini, seciye-i kavmiyelerini muhafaza edebiliyorlar. Türkün vaziyeti ise böyle değildir. Türk, ekserisi kendinden daha müterakkî akvâm arasında dağılmış bulunuyor.

Türkten gayrı akvâm-ı İslâmiye, bir arada toplu yaşayarak ilerleyecekler, refah ve saadet iktisab edecekler ve pek çabuk Türkü geride bırakacaklardı. O zaman Türk yalnız ve zayıf kalacaktı. Demek İslâmiyet-i Osmaniye ile de aranan suret-i

hal bulunamamıştı. Efkâr-ı münevvere ashabı yakîn hâsıl ettiler ki din ile tesis-i vahdet kâbil olamayacaktır. Irk ve din bir değildir. Bunları yekdiğerine karıştırmaktan sakınılmalıdır.

III

Artık Türk de dar bir milliyetperverliğe iltica mecburiyetinde kalmıştı. Ona da kendini bulmak, başını dinlemek vakti gelmişti. Hıristiyanlar samimi bir ittihad arzu etmiyorlardı; Türk olmayan Müslümanlar da birleşemediler. Böylece Türkün yalnız kendini düşünmeye başlaması bir zaruret haline geçmişti. Ve bu zaruret birkaç yerde birden tezahür etti. Türk kavmi, atâletinden kurtulur gibi oldu. O, her şeyden mahrum edilip acıklı bir halde bırakılmış olduğunu gördü. Felaketinin derinliğini ölçtü, yaralarını muayene etti, bozulmaya yüz tuttuğunu anladı, perişanlığını duydu. Yeni bir hayat ihdas etmek istedi, hem de şiddetle istedi. Kavmin güzideleri ecdadın ananesinden bir idealin unsurlarını bulup çıkarmaya ve o ideali ırkın saf ruhuna yavaş yavaş infaz etmeye karar verdiler. Bu adamlar, millete taze hayat vermek büyük işi için teşkilat-ı lâzimeyi de yaptılar.

Yalnız memurluk etmek, muttasıl kan vergisi vermek, kazançlı işlere rağbet göstermemek Türkleri eksiltmiş ve fakirleştirmişti. Türklerin arazi sahibi olan birkaç yüz bininden gayrısı hep memurluk ve askerlikle geçinen ashâb-ı ihtiyaç (*prolétariat*) tır. Bunlar açlıktan ölmeyecek kadar bir maaşla iktifa ederler. Türkler zaten şayân-ı hayret bir derecede kanaatkârdırlar. Türk, bir elma ile kahvealtı [kahvaltı] eder, akşam yemeğine ise biraz ekmekle birkaç zeytin kâfidir. Anadolu'nun yemeği süt ve sütten yapma aşlarla bulgur çorbasından ibaret gibidir. Türkler israftan pek çekinirler. Yılda bir•kere, evde bayram günü esvâb yaptırırlar ve o esvâbı yıl boyunca giyerler. Bu kadar az ihtiyaçlı bir halkta teşebbüs fikri ve gayret ateşi için bir sâik olamayacağından bittabi Türklerin hayat-ı iktisadiyeleri de mahduttur; ticaretleri âdeta yok gibidir.

Türk muharrirlerinden birisi memâlik-i Osmaniye'yi geniş bir ziyafet odasına benzetiyor. Gayr-ı Türk anâsır bu ziyafete çağırılmış misafirlerdir. Onlar istedikleri gibi yiyip içip eğlenirken ev sahibi kapının önünde süngüsü takılı olarak bekler ki dışarıdan içeriye bir kimse girip de davetlilerin keyfini kaçırmasın.

Bu halin neticesi olmak üzere Türklerin başlı başına bir medeniyetleri tekevvün edememiştir. Türkler hususât-ı medeniyede dahi istikrazâtla yaşarlar. Ötekinin berikinin imalât-ı fikriyesini satarlar, fakat kendilerine has bir şeyleri yoktur.[124] Bugün Fransa'nın peşisıra gitmektedirler. Fransız romanlarını tercüme ederler, Fransız eş'ârını Türkçeye uydururlar; parnasyanları, sembolistleri, dekadanları taklit eylerler. Avrupa usûlüyle talim ve terbiye alıp da münevverü'l-fikr görünmek isteyen

124 Zannederim ki müellif, maksadını iyi anlatabilmek için biraz mübalağaya sapıyor. Mütercim.

gençlerin birçoğu ırkın ananesinde, dinin takarrür etmiş âyinlerinde, ahlâk ve âdâtın azamet ve debdebesinde mahabbet olunacak bir şey bulmuyorlar.

Onlar Türkün avamına, Türkün âdâtına, hâsılı yerli her şeye hakaret gözüyle bakarlar. Türk musıkîsinden müteneffirdirler, Karagöz oyununu barbarlık bulurlar. Milletdaşlarından kaçarlar, ecnebilerle düşüp kalkmaya can atarlar. Onların nazarında zerafetin en yüksek derecesi, ecnebiler tarafından verilmiş balo ve suvarelere gitmek üzere ismokin (siyah çuhadan dikilmiş bir nevi İngiliz mintanı) giymektir. Kendilerine incelmiş Avrupalı süsü verirler, kabul olundukları salonlarda görüp bayıldıkları şık mösyölere benzemek için ellerinden ne gelirse hepsini yaparlar, lisanlarını "monşer" ve emsâli bu [bir] sürü Fransız sözleriyle karmakarışık ederler, elbiselerini en iyi terzide diktirirler, varyetede son oynanan oyundan bahsederler ve bulvarlarda kafa şişiren en yeni havayı ırlarlar. Paris'in bilhassa sefâhetini, hiffetini rezaletini bilirler. Hayatın ciddi olmayan cihetleri, onları teshîr eder. Modaya tebeiyette, snobluk ve dandilik cinnetinde, pek gülünç, pek çocukça halleri vardır.

Bu maymunluklara cidden münevverü'l-fikr olan Türkler, pek haklı olarak, nazar-ı nefretle bakarlar ve buna *levantenlik* diye muhtasar bir isim takmışlardır. Levantenlikten ırka hiçbir faide gelemez.

*Levanten*lerin, halk tabiriyle *züppe*lerin muhitleriyle iştirak-ı fikr ü emelleri hiç yoktur. Züppeler, nedense boş ve kısırlaştırıcı diye hükmettikleri milliyetperverliğin şiddetli düşmanı olduklarından teressüm etmekte olan milliyet hareketinin zararına, mahvına çalışan kötü âmillerdir.

İlmî ve edebî ananesi, medeniyet-i hâzıra usûl ve kavâidine tamamen muhalif olan bir memlekette, levantenlik akabesini atlatmak mecburi idi. Türk edebiyatı, Arapça ve Acemce doludur. Bu edebiyat, ya Emeviye ve Abbasiye hilafetlerinin azametli ve ihtişamlı devirlerinin muharrirlerini taklitle uğraşır yahut bütün ilhamâtını Firdevs, Ömer Hayyam, Sadî, Hafız ve Camî'yi okuyarak alır. O, Türklüğünü pek çabuk kaybetmiştir. Ehl-i irfan, Türk edebiyatını Arapça ve Acemcesiyle garketmiştir. Türkçe lügatler, gittikçe eksilmiş ve kalanları da zayıf, hakir, gösterişsiz bırakılmıştır.

Türkçe kelimeler, edebiyattan merhametsizce çıkarılıp atılıyor. Kullanılan kelimelerin hemen hempsi Arapçadır. Yalnız cümle terkibi, cümlelerin kalıbı ve bir de sonraki fiil Türkçe kalıyor. Fakat bazı muharrirler, Anadolu'nun son nişaneleri olan *olmak* ve *etmek* fiillerini bile kullanmakta rahatsızlık duyup, baştan aşağı Arapça yazmayı tercih ediyorlar.

Kadîm divanların derin derin tetebbuu ile yüzleri sararmamış, Arap nahvinin inceliklerine, İran lehçesinin nüktelerine alışmamış, hafızasını sayısız yabancı kelimelerle tıkabasa doldurmamış olanlar, bu üç dilden yapma edebiyatı anlayamazlar.

Halk okumaktan mahrumdur. Yalnız, asilzâdeler, zenginler arasında yetişebilen ulema ve fuzalâdır ki kitaplara el uzatabilirler. Resâil-i mevkûte bile bu ulema diliyle yazılır.

En çok okunan bir gazetenin kullandığı kelimelerin bile yüzde yetmişi Arapçadır. Bu kelimeler, kendi kaidelerince eğilip bükülürler, kendi kaidelerince birbirlerine eklenirler. Türk edebiyatında Arap kelimeleri muhtariyet-i idareye maliktirler. Bornuslarına müteazzimâne bürünmüş Arap kelimeleri Türk cümlesine girecekleri zaman, derecelerinden inmeye, bazı şerâite katlanmaya asla razı olmazlar. Arapçanın boğazdan gelen seslerine Acemcenin açık ve madenî sadaları karışmıştır. Mâmafih iki lisandan iktibas olunurken oldukça vâzıh bir taksimin vücudu göze çarpar. Nitşçe'nin [Nietzsche] Apollon Sanatı dediği, ibraz ve tahlile çalışan sanat, ıstılahlarını Arapçadan iktibas etmiştir; istekleri, sevinçleri ifade eden Diyonisyos Sanatı ise dilini Acemceden almıştır. Arapça, din, ittika, tasavvuf, felsefe ve idare lisanı oldu; daha ahenkdâr, daha canlı, daha oynak olan Acemce, aşk ve şarabı ve her türlü ihtirasât-ı beşeriyeyi terennüme pek uygun serbest eş'ârının cazibeli tanînini i'âre etti.

Osmanlı Türkçesi bugün taşkın ve karışıktır. Kendisine bir türlü mal edemediği halde harekâtına manialar teşkil eden yabancı zenginliklerle ezilip boğulmuştur. Osmanlıca hayatsız, a'sâbsız, intizamsız bir yığındır. Hiçbir nevi benliği yoktur. Osmanlıca henüz istibdat tazyikinden kurtulmuş Osmanlı milletine pek benzer; onun gibi revâbıttan mahrum, şahsiyetsiz ve vücudundan hemen hemen bîhaberdir.

Acılarını haykırmak için bir dili bile olmayan Türk ruhunun kaygılı perişanlığı, faaliyet-i fikriyenin, şiddetli hissiyat-ı milliyetperv[er]ânenin boşluğu, Türkiye'de efkârı bugün cidden meşgul ediyor. Gençlik milletini asırlarca süren uykusundan uyandırmak, milletine kendisini hatırlatmak için çalışmaya karar vermiştir.

Şair Mehmed Emin Bey bağırıyor:

"Ey Türkler, ey gençler, uyanınız, yoksa kendiniz de, şerefli maziniz de yok olacaktır. Türk çocukları, birleşiniz, yoksa ölüme mahkumsunuz. Kendini düşünmeyen bir millet, yaşamak hakkını hâiz değildir. Ey genç vatanperver, vatanının perişan haline bak! Vatanın parçalanmış, düşmanların arasında bölünmüş; sen hâlâ uyuyorsun!
Yazık! Büyük Fatihlerin memleketi, bir gün gelip de vahşi hayvanların avı olacağını kim hatırına getirebilirdi; Türkün, o daima muzaffer, daima şanlı Türkün, bir gün olup da Anadolu'nun ücra bir köşesinde âciz ve zebun ezilip biteceğini kim düşünebilirdi? Bakın şu Türk köylüsüne: Malı, mülkü yok. Yalnız bir canı var. Onu da vatanına güle güle veriyor. Onun gibi yap, en genç mütefekkir! Böğründen çıktığın bu zavallı halka acı! Yürü, ey genç Türk! Milletinin talihi senin ellerinde![125]"

125 Mehmed Emin Bey'in müstakillen böyle bir parçası yok ise de eserlerinin hemen hepsinden böyle acıklı bir feryat yükseliyor ki şüphesiz muharrir de o feryattan mülhem olmuştur. Mütercim.

IV

Her taraftan işe şevk ile koşuluyor. Fütûr devresi artık geçmiştir. Artık miskin bir bedbinlikten zevk alınmıyor, nefse itimadın insana verdiği kuvvet anlaşıldığından, şüphe ve tereddüt ekip gezenler takip ile susturuluyordu. Ümit ve iradenin sebep ve illetleri bilinmek için Garp mütefekkirleri, ez-cümle Nitşçeler [Nietzsche], Gobinolar [Gobineau], Foyeler [Fouillée], Gustave Le Bonlar, Bergsonlar, Durkheimler tetebbu ve ta'mîk olunuyordu.

"Yeni Hayat taraftarları A. Foye'den istifade ile diyorlar ki bir kavim için inkırazının muhakkakiyetini kendi kendine telkin kadar muzır bir şey olamaz. Düşeceğim, düşeceğim diye tekrar eden adamın başı mutlaka döner ve düşer. Muharebe meydanında mağlubiyete kanaat, mağlubiyeti muhakkak kıldığı gibi, millî fütûr da millet efradının tabiatlarını gevşetir ve cinnet-i intihara benzeyen bir hâlet-i ruhiye tevlid eder. 'Halkımız bitiyor', 'ırkımız mahvoluyor' gibi saçma sözler kullananlar, bütün bir milletin âdeta bir musibet-i tabîiye haline geçirilen mukadderât-ı vahîmesini şahsî adem-i iktidarlarının örtülmesine bahane gösterenlerdir."

Lâkin Yeni Hayatçılar, mezkûr büyük mütefekkire istinaden "öyle bir takdirin, hakikatte adem-i vücudunu" ilân etmektedirler.

Bunların fikrince, medenî akvâmın usûl ve terbiyelerini aşılayarak ırkı takviye etmek lazım ve mümkündür. En ziyade mühim olan ise tekâmül esasını benimsemektir. Bir Türk muharriri şöyle yazıyor:

"Aleyhimize kalkan kuvvetlere karşı koyabilmek istiyorsak, bundan gayrı çare yoktur. Eşkâl-i hariciyemizle, zevâhirimizle, elbiselerimizle değil, zihniyetimizle Avrupa'ya benzemeliyiz. Hayalât ile kıymettar vaktimizi kaybetmeyelim. Medeniyetin bütün mevcudâtı gayet şiddetli, önüne düşülemeyecek kadar şiddetli bir cereyan ile sürükleyip götürdüğü bir anda vakit kaybetmek pek tehlikelidir. Medeniyet Afrika ve Avustralya'yı istilâ etti ve kollarını Asya'nın ortalarına kadar uzattı. Önüne geçenleri deviriyor ve kırıyor. Kendini anlayamayanları, en âdi işlerde kullanıyor ve denizde havada ilerleyip yükseliyor. Böyle bir kuvvetin geçeceği yolda hareketsiz kalmak, ezilmeyi intaç edecektir."

Bergson'un efkârıyla da iştişhâd olunuyor:

"Zî-hayat olan mevcudâtın cümlesi, birbirine merbût olarak, azîm bir kuvve-i sâikaya tebaan ilerliyor. Bütün beşeriyet zaman ve mekân içinde, dört nala hücum eden gayet büyük bir ordudur ki bu müthiş hücumunda önüne çıkan her türlü mukavemetleri kırıp geçiriyor."

Kanun-ı terakkînin ahkâmından kaçıp kurtulamayız. Bari çürümüş temellerimizi söküp atmadan evvel biz ona gönül arzusuyla itaat edelim. Eski Ahrâr Fırkası'nın reisi Ali Kemal diyor ki:

"Biz ne mahvolacağız ne de esir; bizim şerefli bir mazimiz var; biz, dünyada kendisine altı yüz yıl muhterem bir mevki temin etmiş olan azîm ve kavî bir devlet tesis ettik. Bazı

geçici sebepler, bizim gayretimizi söndürdü idi, fakat biz yine kalkacağız. Terakkiyât-ı hâzıraya biz de akvâm-ı Garbiye kadar sahib-i istidadız.
Ey Türk, kalk ve yürü! Fransa'ya, İngiltere'ye, Amerika'ya git, tahsil-i ilim et. İradetini tavla![126]"

Lâkin, terbiye-i cedîde teşebbüsünde pek çabuk zuhur edebilecek bir tehlike vardır: Irkın ruhu bozulabilir, ırkın ruhu zâyi olabilir. Gülünç levantenlik hamakatine düşmekten iyice sakınılmalıdır. Avrupa'nın iyi şeyleri de var fenaları da. Akıl ve hikmetle temyiz ve intihab ederek, yalnız bize muvafık olanlarını alalım. "Yeni Felsefe"nin dediğine göre, meselâ Avrupa'nın ahlâkı nefret olunacak gibidir. Avrupa ahlâkını yalan-ı acî[b]esinden, riyakârlıktan ayıkladıktan sonra, onun yalnız bir mabûda tapındığı göze çarpar ki o mabûd da mamondur [para], yani altındır ve bütün necib hisler onun önünde kurban ediliyor... Menfaat-i şahsiye, bu medenîlerin kalbinde bütün idealleri mahvetmiştir; orada mahall-i sarfı bulunamayarak beyhude yatan azîm servetler mevcut iken yetmiş milyon sefilin açlığa mahkum bırakıldığı görülür.

Garp cemiyetlerinde ailenin imtizac u refahı meçhuldür. Bir taraftan Maltus [Thomas Robert Malthus 1766-1834] efkârının intişarı da ırkı tenasül ve tezayüdden mahrum bırakıyor. Avrupa'da fısk u fücur hükümrandır; onun aşikâr ve müdebdeb tecelliyâtına âdeta hürmet olunur. Bizim memleketimizde ise menâfi-i şahsiyeden tecerrrüd etmenin ve aile fezâilinin pek çok yüksek nümuneleri vardır. Biz asıl bu nümunelerde ittiba etmeliyiz.

Avrupa'nın ilmini, ateşli ve yenilmez gayretini, zevk-i teşebbüs ve faaliyetini, fikr-i amelîsini istiâre edelim. Bunlar temiz ve iyi şeylerdir, bunlar alınabilir ve bunlar bizi milletler arasında gıpta olunabilecek bir dereceye çabuk ıs'âd ederler.

Ananâtı, terakkînin ihtiyacâtı ile telif etmek... İşte şimdi Türklerin ileri gelenleri önüne sarahat ve kat'iyetle konmuş ve çabuk hallolunması lazım mesele. Bir

126 Bu satırları, Fransızcadan aynen tercüme ettim; Ali Kemal Bey'in bunlara pek yakın sözleri, *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesine karşı yazdıkları "Cevabımız"da vardır ki onları da aşağıya iktibas eyliyorum: "Bugüne kadar dedik, diyoruz, demek istiyoruz ki "Türk", mazî, meziyet sahibi bir kavimdir, altı yüz beş senelik bir saltanatın müessisi, malikidir. Bugün bile sâik-i zemin ü zaman ile uğradığı şaibe-i izmihlâl içinde, dembedem, maddeten, mânen fıtrat-ı mümtazesini izhar ve isbattan geri kalmıyor. Bir ma'rekede âleme ekseriya baştan başa veleh veriyor, bununla beraber iktiza ederse, fırsat düşerse Avrupa medârisinde, cihan irfanında temeyyüz edebiliyor...
Ey koca Türk! Hali beğenmedin, hoş görmedin, memleketi terk eyledin... değil mi? Maksadın hayr ise yürü, git, Mısır'a, Amerika'ya, İngiltere'ye, Fransa'ya, nereye istersen git, fakat her gittiğin yerde bir meslek, bir meziyet, bir irfan sahibi olmaya çalış, çalış da maddî ve manevî kudret ve servet edin; fikren, cismen yüksel...ilh" *Üç Tarz-ı Siyaset*, sahife 40 ve 43.

hayli mütefekkirler, romancılar, gazeteciler bu meselenin halline uğraşıyorlar. Bunlar, teceddüd-i millî için geniş bir program hazırlamışlardır ve fikirlerini propaganda vasıtasıyla halka infâz için cidden çalışıyorlar. Kitaplar, risâleler, gazeteler, konferanslar, her tarafa tohum ekiyor. Gençleri toplamak, yeni fikre raptetmek üzere birtakım cemiyetler kuruluyor.

Filhakika bu mesai-i teceddüdkârâne tamamen yeni değildir. Mebdei Tanzimat devresinin ilk senelerine kadar çıkar. Reşid, Fuad, Âlî gibi rical-i devlet, askerlik yükü altında ezilmiş Müslüman heyet-i ictimaiyesine biraz hayat ve faaliyet bahşetmek istiyorlardı. Abdülaziz'in nâzırı Âlî Paşa, *Siyasi Vasiyetnamesi*'nde, Müslümanların Hıristiyanları taklit etmesi lüzumundan bahsederek diyordu ki

> "Müslümanlar dahi ziraat, ticaret, hirfet ve sanayie dört elle sarılmalıdırlar. Devamlı sermaye ancak sa'ydır. Yalnız sa'y ile necat ü felah bulabiliriz. İslâm ahaliyi Hıristiyanlar nef'ine olarak ezen, Hıristiyanların tekessür ve saadetini temin ederek Müslümanlar yerine kâim olmalarını intac edecek olan yükleri kaldırmaya çalışacak vakit artık hulûl etmiştir. Site[f]anoviç, Ralli, Tubini, Kamondo, Zarifi denilen adamlar, hiç millet-i mahkûme efradından addolunabilir mi? Bunlar en âlî makam sahibi rical-i devletten daha az mı hürmet görüyorlar? Rical-i mezkûrenin birçoğu bugün onların önünde ihtiramkârâne eğilmeye mecbur değil midirler?

Üçüncü Napolyon hükûmeti de Ruslar, Avusturyalılar, İngilizler tarafından himaye olunan kavimler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmak tehlikesini hissederek onları bir arada toplu tutmaya muktedir yegâne kuvvet olan Türk milletine bütün teveccüh ve mahabbetini ibraz ediyordu. Bu hükûmet Avrupaca talim ve terbiye vesâiti hazırlayarak, demiryollarla mektepler için sermaye tedarik eyleyerek Türkleri yükseltmek istedi. Fransa maarif nâzırı Victor Duruy [Jean Victor Duruy 1811-1894] bizzat Galata Mekteb-i Sultanîsi programını tanzim etti. Lâkin ıslahat ve tanzimat taraftarlarının pek ileri atılması müşküldü. Ve bunun müteaddit sebepleri vardı. Hür ve müstakil fikirler, ihtiyatlı davranmaya mecburdular. Böyle davranmakla beraber, çok geçmeden nefyedilerek dağıldılar.

Paris'teki Türk mültecileri ve alelhusus Mısır'a sığınan Türkler tamamen milletperver Türk kesildiler ve ona göre bir hatt-ı hareket çizdiler. Mısır'da intişar eden bir *Türk* mecmuası güzide muharrirleri toplayarak, Türk kavminin yeni hayat bulmasıçün ciddi çalışmaya başladı.[127]

127 Paris ve Mısır'daki Türk mültecîlerinin faaliyetlerine dair müellifin vâzıh ve mevsûk malumat alabildiğine biraz şüpheliyim. Mütercim.

V

Memleketin dahilinde çalışmak isteyen müceddidler, yaşayabilmek için görünmemeye, mütevazı davranmaya mecbur idiler. Faaliyetlerini edebiyat ve lisaniyât sahasına hasrettiler, fünûnu tamim etmek, şiiri herkes anlayabilecek hale getirmek, avamı sanayi-i nefiseden zevk alacak vechile yükseltmek üzere uğraştılar. Birçok seneler Paris'te yaşamış olan Şinasî bu maksat uğurunda *Tasvir-i Efkâr*'ı tesis etti ve ceridesi muvaffakiyet-i azîme kazandı. Şinasi, zamanında bütün resmi vesikaların ve bütün Türkçe kitapların yazılıp da okunurken içinden çıkılması imkânsız, süslü, tantanalı, iddialı, ukalaca uslûba karşı gayet şedid taarruzlarda bulundu; mevhûm âheng-i taklidîler ile vezn ü fikrin müphem mutabakatı arkasından koşarak başları dönen, pek eski divanlarla tozlu lügat kitaplarından nadir ve kıymettar isim ve sıfatlar kazıp çıkararak çetin eserlerini süsleyen sözüm ona muharrirleri sihâm-ı istihzasına hedef ittihaz etti.

Şinasî sade, açık ve bütün kelimelerini az okumuşlu halkın anlayabileceği bir lisan kullandı. Şâkirdi Namık Kemal gayret ve neşat ile meydan-ı mücadeleye atıldı ve meftûnu olduğu Fransız edebiyatının vuzuh, münakkahiyet ve sadelik [unsurlarını taşıyan] pekçok roman, dram ve eş'âr yazdı.

Evliyâ-yı umûr, rical-i devlet, paşalar, saray erkânı ve sâir kendilerine, yani havâssa arpalık zannettikleri eski edebiyatı müdafaaya kalkıştılar. Müceddidlerin önüne manialar yığmak istediler, fakat bütün bu teşebbüsler beyhude idi. Halkın kayıtsızlığına rağmen, Şinasî ve Kemal galebe-i kâmile kazandılar. Muharrirlerin ekserisi alelacayip ve karmakarışık olan lisan-ı ulemâdan vazgeçmişti, lügâtın harikulâde bereketinden mütevellid ıtnâb, tantana-i elfâz gibi boş gevezelikler terk olundu. Artık gürültülü, ne denmek istediği belirsiz bir sürü kelime ve cümleleri, yekdiğerinin arkası sıra dizmek için değil, bir fikir ifade etmek için yazı yazılmaya başlanıyordu.

Bu sırada mütetebbi bir lügat alimi, Şemseddin Sami, Osmanlı dilinin lügâtını cem' u telfik etti; Cevdet Paşa ise sarf ü nahiv kavâidini istihrac ile bir kitap telif eyledi. Biraz sonra Bursalı Tahir Bey Arap mütefekkir ve muharrirleri denilen zevât arasında esasen Türk olan birçok kimselerin mevcut olduğunu meydana çıkararak, arkadaşlarının ilmî ve edebî istidatlarını izhar etti; Necip Asım ve arkadaşları, Ural-Altay lehçelerini ve alelhusus içlerinde en zengini olan Çağatay lehçesini tetebbu ettiler ki bu mesai Osmanlı Türklerinin asırlarca göçebelikleriyle zayıflaşmış, parçalanmış, yamalanmış olarak bin belâ muhafaza edebildikleri lisanlarını takviye ve ihyaya hayli hizmet eylemiştir.

Lâkin devr-i sâbık efkâr-ı münevvere ashabını sükuta mahkum etmişti. Sahibzaman olanlar, faaliyetten ürküyorlardı. Muharrirler susuyor, gazeteler ise ancak

eltâf-ı hükümdarî ile selamlık resm-i âlîsini yazıyorlardı. Gazetecilik sanatı bir nevi hafıza oyununa inhisar etmişti: Matbuatın bahsedebileceği havadise muvafık basmakalıp cümleleri çabuk bulmak yahut her makam ve rütbeye hâs ve istimali lâ-yetegayyer elkâb ü evsâf alayını doğru tanzim etmek.

İhtilâl'den birkaç yıl evvel, bazı muharrirler Şinasî-Kemal mektebinin müceddidlik kavgasını tekrar meydana çıkararak, can çekişen edebiyata yeni bir hayat nefh edebileceğiz sandılar. Sadelik derdi bunlarda ifratı bulmuştu. Bunlar lisanı Araptan, Acemden kurtarmak istiyorlar ve bütün Samî ve İranî kelimeleri kovmak için azîm bir gayret sarf ediyorlardı. Bunlar sadelik taraftarlarıdır, muvafık bir Türk kelimesi bulunamamaktan nâşi yine Arapça tabir ile ifade olunduğu üzere bunlar "tasfiyeciler"dir. Bunların arzuları, emelleri Necip Asım'ın o kadar medh ü ıtrâ ettiği eski saf Türkçeye dönmektir. Lâkin, avam dilinin kifayetsizliğinden nâşi tasfiyeciler, hakikatte yeni bir lehçe tesis ediyorlardı. Bazen yeni bir lügâtı ya hiç yoktan ihdâs etmek yahut ırkın beşiği Altın Dağ'ın yamaçlarında yaşayan akvâmdan istiâre eylemek lazım geliyordu. Bundan başka, gayr-ı Türk anâsırdan ayıklanmış bir Türkçe, ahlâkiyât, mâ-fevka't-tabîiyât ve felsefeye müteallik mefhûmları ifadeye kâdir olamayacaktı.

İkdam ceridesi, bir müddet baş muharriri Cevdet Bey kalemiyle yazılmış tasfiyeci üslubunda makaleler neşretti. İzmir'in *Âhenk* ve *Hizmet*'i Necip Asım ve Ömer Seyfeddin tesiriyle üç dilden toplanma Türkçeyi ortadan kaldırmak tecrübesinde bulundular. Her tarafta, buna benzer teşebbüslerde bulunan muharrirler zuhur etti. Lâkin, bu hareketten doğan mahsulatın azlığı, "tasfiyeciler"in büyük hata etmiş olduklarını gösterir, bir edebiyatı birkaç yüz kelime ve onların ifade edebildikleri sade ve safdilâne efkâr ile gıdalandırmak, yaşatmak imkân haricindedir.

Müracaat edecekleri lügatlerin azlığı önünde en cüretliler bile ilân-ı mağlubiyet eylediler. Bununla beraber değerli bir şair, Mehmed Emin, yolunda sebatkârâne devam etti ve bugün de muvaffak oluyor. Mehmed Emin'in eş'ârı şekl ü mahiyet itibariyle Türktür ve ekseriya hoş ve uygundur. Şair, eski hayat-ı millîyi müessir sanatıyla tasvir eder. Mehmed Emin'in gençler indinde muvaffakiyeti gayet büyüktür, İhtilâl'den beri gençliğin pek dinlenen ve hürmet edilen bir üstadı olmuştur.

VI

1324 senesi Temmuz'unun unutulmaz günlerinden biri teceddüd-i millî hareketi artık hazırlık ve teşkilat devrinden çıktı. O zamana kadar gizli ve cesaretsiz matbuatı istilâ ediyor, mecmuaları işgal ediyor. Münâkadecileri ve başka her neviden muharrirleri cezb ü bel' ediyor. Teceddüd-i millî, münevver fikirleri daima düşündürüyor, devlet adamlarının nazar-ı dikkatlerini celbeyliyor, memleketteki gayr-ı Türk anâsırı da biraz rahatsız etmekten hâlî kalmıyor.

Tasfiyecilerin nahvî ve lügavî milletperverlikleri ekseriyet-i halk indinde anlaşılıp sevilememişti. Bununla beraber, Osmanlılık ve İttihad-ı İslâm hareketlerine müvazî olan Türklerin ittihadı "İttihad-ı Etrak" fikri, tasfiyecilikten neşet etmiştir. Bu fikrin nâşiri (*protagoniste*) Kafkasyalı Türk[128] muharriri Yusuf Akçura'dır. Yusuf Akçura 1909/1325[129] senesinden itibaren, matbuat sahâifinde, Osmanlılık ve İttihad-ı İslâm siyasetini çürüterek, yeryüzündeki bilcümle Türklerin ittihadını tavsiye ve medhediyordu.[130] O Türk ırkı ruhunu uzak maziye ve geniş bir sahaya yaymak, o ruhu menâbi-i asliyesine daldırarak tavlamak, Kafkas, Sibirya ve Turan yaylasının kardeş kavimlerine dayayarak kuvvetlendirmek istiyor.

Bir eserinde diyor ki:

"Osmanlı İmparatorluğu Türklerinin, bugün dinden gayrı rabıtaları yok. Türk birliğinin husulüyle onlar birbirleriyle kaynaşacaklar, aralarında sağlam bir rabıta-i milliye hâsıl olacak. Mensup oldukları millet, o zamana kadar meçhul bir kudret iktisab edecek. Türk milleti, imparatorluktaki muhtelifü'l-cins anâsır-ı İslâmiye'yi temsil eyleyecek. Asya ile Şarkî Avrupa'nın milyonlarca Türklerini birleştiren Türk birliğinde, Japonların sarılar âleminde oynadıkları rolün aynını Osmanlılar oynayacaklar. Milyonlarca tebaasının İstanbul nüfuzu altında bulunmasını bittabi istemeyecek olan Rusya'nın ihdas edeceği mevânie rağmen, korkunç rakiplerine îkâ'-ı müşkilat arzusunda bulunan devletlerin teşvikâtına nâil olacak bu emel mükemmelen husul-pezîr olabilir. O zaman Türklerin ufk-ı rü'yeti genişlenir. Tarihleri artık Fâtihler, Selimler, Nef'î ve Kemallere münhasır kalmaz; Oğuzları, Cengizleri, Timurları, Farabîleri, İbn Sînâları da ihtiva eder.[131]

128 Akçuraoğlu Kafkasyalı değil Kazanlı Şimâl Türküdür.

129 Akçuraoğlu'nun Osmanlılık, İttihad-ı İslâm ve Türklük siyasetlerinden bâhis ilk eseri 1909'da değil, 1904 Mısır'da *Türk* gazetesinde basılmıştır.

130 Akçuraoğlu'nun eserinde Osmanlılık siyasetinin adem-i imkânı gösteriliyor fakat İttihad-ı İslâm siyaseti çürütülmüyordu.

131 Mösyö Risal, bunları "Üç Tarz-ı Siyaset"ten almış, fakat bazı noktalarda muharrir[in] efkârına tamamen nüfuz edememiştir. Binaenaleyh aslını aynen aşağıya derç etmeyi muvafık buluyorum.

"Tevhid-i Etrâk siyasetindeki fevâide gelince, memâlik-i Osmaniye'deki Türkler hem dinî, hem ırkî ravâbıt ile pek sıkı, yalnız dinî olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş anâsır-ı sâire-i Müslime daha ziyade Türklüğe temessül edecek ve henüz hiç temessül etmemiş ve fakat vicdan-ı millîleri bulunmayan anâsır da Türkleştirilebilecekti.

Lâkin asıl büyük faide, dilleri, ırkları, âdetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın cihet-i şarkıyesine yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milliyetler arasında, muhafaza-i vücud edebilecek azîm bir milliyet-i siyasiye teşkil eylemelerine hizmet edilecek ve işbu büyük heyette Türk

O sıralarda tesis olunan bir cemiyet, "Türk Derneği" bilvasıta Türk birliğine hizmet eder. Bu cemiyette yeni Türkiye'nin en ileri gelenleri vardı. Ricâl-i devletten, mebuslardan ve muharrirlerden bir haylisi ona yazılmıştı. Hakiki bir encümen-i daniş olabilmesiyçün, yalnız bir sıfat-ı resmiyesi eksikti. Cemiyetin maksadı, Türkler tarafından ve Türkler hakkında yazılmış kâffe-i âsârı kayd ü cemetmek gibi azîm bir iş yapmaktı.

Cemiyet eski ve yeni vesâik-i mevcudeyi tedkik ile işe girişti, bunlardan hayat-ı milliyenin şekl-i kadîmini irade eden bir levha istihrac etmek ve Türk kavminin seciye-i hakikiyesini, bütün evsâf-ı asliyesiyle meydana çıkarmak istiyordu. Bu suretle milletin yeni doğan medeniyetine bir istikamet-i hareket tayin edilmiş olacaktı.

Cemiyetin nâşir-i efkârı olan mecmuaya [*Türk Derneği*] Necip Asım, Veled Çelebi, Bursalı Tahir ve Antuan Tıngır gibi âlimler, Mehmed Emin, Ahmed Hikmet gibi şairler iştirak ediyordu.

Türk Derneği yorgun ellere tevdi olunmuş hayatı, pek müsteâr oldu. Bu cemiyetin enzâr-ı dikkat-i âmmeyi celbedebilmek, ekseriyet-i halka kadar giden yolu açmaya muktedir olmak için genç, ateşli ve kavgacı kandan mahrum idi. Müceddidlere elzem olan şiddet, onun hoşuna gitmiyordu.

Diğer bir heyet, *Türk Yurdu* mecmuasının idare ve tahrir heyeti, halka nüfuz ve halk arasında Türk birliği idealini neşredebilmek iktidarını daha ziyade hâiz görünüyor. *Türk Yurdu*, Yusuf Akçura tarafından idare olunuyor. Bu mecmua matbuatta ve darulfünûn gençleri arasında azîm bir heyecan tevlid etti. *Türk Yurdu* Türk akvâmının ahvâl-i iktisadiyelerini, tarihlerini, ahlâk ve âdâtlarını, lisan ve edebiyatlarını tetkik ediyor. Irkın sağlam ruhunu, sade fakat mert ve necip hissiyatını gösteren hikâyecikler neşrolunuyor. Mehmed Emin ile diğer şairler, Türklerin saf

cemiyetlerinin en kavî, en müterakkî ve en mütemeddini olduğu için Devlet-i Osmaniye en mühim rolü oynayacaktı. Vukuât-ı ahîrenin fikre getirdiği uzakça bir istikbalde vücud-pezîr olacak, Beyazlar ve Sarılar âlemi arasında bir Türklük cihanı husûle gelecek ve bu cihan-ı mutavassıtta Devlet-i Osmaniye, şimdi Japonya'nın Sarılar âleminde îfa etmek istediği vazifeyi deruhde eyleyecekti". *Üç Tarz-ı Siyaset*, sahife 28-29.

"Hıristiyan devletlerden yalnız birisinin; Rusya'nın Müslüman Türk tebaası vardır. Bu cihetle menâfii iktizâsı, Türklerin birleşmemesine çalışacak yalnız bu devlettir. Başka Nasârâ devletlerine gelince, ihtimal ki bazıları Rusya menâfiine muzır olduğu için bu siyaseti tervîc bile ederler." *Üç Tarz-ı Siyaset*, sahife 30.

Türk (bu makalenin ilk önce basıldığı gazete ki makale ona bir dereceye kadar itiraz kılıklıdır) için Türklüğün mazi-i askerî, siyasî ve medenîsi yalnız Hüdâvendigârlardan, Fâtihlerden, Selimlerden, İbn Kemâllerden, Nef'îlerden, Bâkîlerden, Evliya Çelebilerden, Kemâllerden teşekkül ediyor; Oğuzlara, Cengizlere, Timurlara, Uluğ Beylere, Fârâbîlere, İbn Sînâlara, Taftazânî ve Nevâîlere kadar varmıyor..." *Üç Tarz-ı Siyaset*, sahife 31-32.

sahra hayatlarını, er ve asker tabiatlarını terennüm eyliyorlar. Turanın aslî tipleri, çağlayan dereler kenarına, nadir ağaçlı ormanlar yanına kurulmuş baba çadırları, üzerlerinde at ve koyun sürüleri otlayan yüksek otlu çayırlarda ecdad kabilelerin yavaş yavaş göçmeleri, bütün mirasları can çekişen atanın elinden teslim alınmış yalın kılınçtan ibaret eski Türklerin yenilmez şecaatleri, nihayetsiz fedakârlıkları, o şiirlerde hatırlatılıyor, ihya olunuyor. Cengiz ve Timur, tarafgirâne yazılmış tarihlerin isnat ettiği vahşet ve şiddetlerden tenzih edildi.

Mecmuanın bir kısmı Kafkasya'da Lena nehri (Volga olacak) sahillerinde, Türkistan'da, İran'da nesildaşlara tahsis olunmuştur. Mecmua muharrirlerinin hepsi, dilin tasfiyesini istiyorlar, gayet saf bir Türkçe ile ifade-i meram ediyorlar ve gayr-ı Türk menbalardan alınma kelimeleri atmakla fakirleşen dillerini, Yakut, Uygur ve Nogaycadan, hâsılı Ural-Altay lehçelerinin hepsinden alınma kelimelerle zenginleştiriyorlar.[132]

VII

Pantürkizm (Türk İttihadı) pek meşru olan bir hissin ifratıdır. Azami bir programı ihtiva eder. Gayretlerin ve sa'ylerin muayyen bir maksada tevcihine müsaittir ve bundan dolayı pek faidelidir.

Cemiyetleri "Yeni Hayat" tesmiye edilen Selanik mütefekkirleri tarafından verilen hakiki hududu, güzel bir dirilikle mevhibelenmiştir. Zaten Selanik nasıl iki defa medenî ve vatanî hürriyet ve âzadegî işaretini vermiş ise, ictimaî göreneklere, edebî revişlere karşı da hücum etmesi tabiî idi.

Bâtıl fikirlerin teşkil ettikleri eski istihkâma karşı olan hücumu; Şinasî ve Kemal'in başladıkları iş ile tasfiyecilerin akîm sa'yleri içinde yalnız lisanı engellerden kurtarmak endişesini dikkatte tutan edebî *Genç Kalemler* mecmuası sevk ve idare etti. Lâkin bu Selanik'teki mecmuanın işinde o iki kalem üstadının teşebbüslerinden daha ziyade usûl ve yabancı dilden alınan kelimeler hakkında Necip Asım ve Mehmed Emin'den daha ziyade nefretsizlik vardır. "Yeni Hayat" mensupları asla hayalci (*utopiste*) değildirler; imkânı olmayan işlerde bulunmaya çalışmıyorlar. Yalnız yeni tabirler kullanmak usûlünü ve lüzumsuz kelimeler alınmasını reddediyorlar. Çoktan beri kullanılıp da terki kâbil olmayan kelimeler, kullanılmak hakkını hâizdirler. Lâkin cahil görünmek istemeyen Osmanlıları, dünyanın hiç de birbirine benzemeyen üç lisanını tamamiyle öğrenmek gibi gülünç bir mecburiyete koyduğu cihetle Arap ve Acemin bütün lügatlerini hiç durmaksızın lisana döktükleri bentleri kapamak lazımdır.

132 Muharrir Efendi, burada hayaline fazla serbestlik vermiş: *Türk Yurdu* bütün Türk olmayan kelimeleri fiilen atmadığı gibi öyle bir nazariye de kabul etmiş değildir. Yakut, Uygur, Nogay kelimelerinin istimali meselesi ise vekâyie asla müstenid olmayan bir hükümdür. Mütercim

Her lügatinin kat'î ve muayyen vazifesi ve mümkün olduğu kadar bir fikri ifade için yalnız bir kelimesi bulunacak kanaatli bir lisanla iktifa etmek iktiza eder. Zaten Arapça ve Acemce kelimeler, Türkleşmeli, mensup oldukları lisanların kaidelerine göre iştikak, tasrif ve irab terk edilmelidir. Bu kelimeler, Türk kanununa tâbi olmalıdır. Bu suretle Türk sarfı, o güzel sadeliğini muhafaza edecek ve bugün esrarlı ve vâhî ameliyelerini hakkıyla elde edemeyen şâkirdler için bir işkence aleti olmayacaktır. Türk edebiyatı, Çin elifbasına benzemekten kurtulacaktır.

İşte yeni lisanın programı, mebzûl bir surette tevzî edilen bir beyannamede gösterildiği ve bütün cerideler tarafından derç edildiği gibi, âtide arz olunur:

1. Arapça ve Acemcenin terkip kaidelerini terk etmek.
2. Mezkûr lisanların edatlarını kaldırmak.
3. Mümkün olduğu kadar savtî bir imlâ kullanmak.
4. Mevcut ise tercihen Türk lügatlerine müracaat etmek.
5. İstanbul'da konuşulan lisanı esas ittihaz eylemek.[133]

Bu vasıtalarla Arapça ve Acemcenin yolsuz hücumu durur. Türkçede Arapça söylemekten vazgeçilir. Hülasa bu, "Yeni Hayat" genç muharrirleri tarafından teşebbüs edilen, büyük asrın başlangıcında Malreb (Malherbe) tarafından îfâ olunana müşabih, makul ve lazım bir iştir. Yakında ahlâkı idare edecekleri gibi şimdi lisanı idare etmektedirler; pek ziyade hissedilmekte olan bir intizam ve inzıbat ihtiyacını tatmin ediyorlar.

Genç Kalemler, şiirde daha ziyade şecî' davranıyorlar. Köhne kalıpları kırıyor ve mülayim, canlı bir şiir vücuda getirmeye çalışıyorlar. Genç bir şiddetle, bütün fuzuli şöhretlere savlet ediyor, balonları şişiriyor ve büyük davulları patlatıyorlar. Mecmuanın baş muharriri olan Ali Canip, eski mektebin bütün muharrirlerine karşı şiddetli bir hücumda bulunuyor. Hayatta olan şairlerin Abdülhak Hâmid'den sonra en büyüğü Tevfik Fikret'i bile esirgemiyor. Eski çığırın bütün taraftarlarına toptan "dünküler" derken, Yeni Hayat gençlerine "bugünküler" diyorlar.

133 *Genç Kalemler* tarafından neşredilen onar paralık mecmualardan birincisini teşkil eden *Milli Jimnastik* kitabının nihayetinde, bu program şöyle hülasa edilmiştir:

1. Arapça, Acemce terkip ve cem kaideleri asla kullanılmayacak. Istılahlarla müfred makamında kullanılan cem'ler müstesna. Sadr-ı a'zam, ahlâk, kâinat gibi...
2. Arapça, Acemce edatlar kullanılmayacak, ama, şayet, yani, lâkin gibi tamamıyla Türkçeleşmiş ve tekellüm lisanına geçmiş olanlar müstesna...
3. Arapça, Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza olunarak kullanılacak, konuşurken söylemediğimiz lafızları mümkün olduğu kadar terk olunacak. Türkçede yalnız millî ve basit harf hâkim tanılacak...
4. Tekellüm lisanı, birçok Türkler tarafından anlaşılan ve latif tatlı "İstanbul Türkçesi" nazım ve nesirde bidâ'ate mısâl ve mikyas addolunacaktır.

Yeni lisanın müşevvikleri arasında, yukarıda isimleri geçen Ömer Seyfeddin ve Ali Canip'ten ayrı olarak, muktedir muharrir ve konferansçı Kâzım Nami'yi zikretmek lazımdır. Bir nevi Musevî-Müslüman mezhebinin sâlikleri olan dönmelerle Yahudiler, yeni lisanın temellerini atmak hususunda Türklerle beraber faaliyetle çalışıyorlar.

"Bugünküler" muhalifsiz kalmadılar, Türklerin en mühim ve en eski risâleleri olan *Servet-i Fünûn* Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın kalemiyle, Yeni Hayat'ın yaşamayacağını bildiriyor. Yeni teessüs eden *Rübab* risalesi, yeni lisancıları istihza ve maskaralıkla boğmak istiyor. Yeni Türkiye'nin en muhîtü'l-ulûm kafası olan feylesof Rıza Tevfik dahi, Yeni Hayatçıların aleyhindedir.

Şimdiki halde dava kazanılmıştır. Yeni lisanda birçok eserler neşr olunmuştur. Selanik vilayetinin son darulmuallimîn kongresi, "bugünküler"in sarf programını kabul etmiştir ki içlerinde *Yeni Felsefe*, İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin fikirlerini nâşir olan *Rumeli* gazetesi, Manastır'da çıkan *Yeni Fikirler*, İzmir'deki *Köylü*, Edirne'deki *Yeni Edirne* bulunan mevkût ve yevmî risâleler bu lisanda intişar ediyor.[134]

Payıtahtın en mühim, İttihad ve Terakki Fırkası'nın resmi gazetesi *Hak* haftalık bir risâle neşrine başlamıştır ki bunda lisanî ve edebî yeni meslek ziyade bir metanet ve usûl ile tamim edilmektedir.

VIII

Lâkin lisan ıslahı, "Yeni Hayat" programının ufak bir kısmını arz eder. Bu hareketin hakiki müdürü Alfred Fouillée'nin Gustave Le Bon'un, Durhkheim'ın fikirleriyle mülhem olan feylesof Ziya Bey büyük ümitler ve geniş fikirler besliyor. Onun fikr[î] kuvvetlere (*idées forces*), esrarlı şuursuzluk (*l'inconscient mystérieux*) üzerine tesir icra eden mühim nüfuzların iktidarına ve milletlerin müşterek vicdanının (*la conscience collective*) gayet ziyade olan tesirine itmi'nanı var. Türk kavmine bir ruh vermek imkânını göstermek için, tercih ettiği muharrirlere istinat eder. Bunun için birçok neşriyat ile, mekteplerle, konferanslarla, kulüplerde sık sık vuku bulacak ictimalarla en derin ictimaî tabakalara varacak, seciyeleri işleyecek ve beyinleri yoğuracak vechile hususi bir "umumi ruh" (*esprit public*) neşri icap edecektir. Eğer sebat ile, ihtiyatın tadil edeceği bir devam ile, hiçbir şeyi incitmemek endişesiyle, mevcut müesseselere, ananelere ve hatta bâtıl fikirlere hürmetle çalışılırsa, mütevalî merhalelerle bu emele vasıl olunacaktır.

134 Muharririn burada Yeni Hayat ve Yeni Lisan programını mürevviç olarak zikrettiği risâle ve gazeteler arasında *Yeni Fikirler* muktedir muharrir ve pedagoglarımızdan Edhem Nejad Bey'in himmetiyle intişar ediyordu; lâkin Selanik'teki cereyanla bir münasebeti yoktu. *Yeni Edirne* ise bu cereyandan büsbütün hariç addolunabilir. Mehmed Şeref Bey'in milliyetçi yazılarını *Yeni Edirne*'nin programına geçirmek hatadır.

Türklere, Türk olduklarını, zaferli bir mazileri ve ümitlerle dolu bir istikballeri bulunduğunu; yalnız bunun için her şeyde bir ve birbirine muîn olmaları iktiza ettiğini yorulmaksızın tekrar etmelidir. Irkın saf olmasının, melez, karışık olmasının, daimi ihtilâtlar Osmanlıların kanını fasılasız bir surette karıştırmış olmasının pek az ehemmiyeti vardır. Bir kavmi teşkil eden şey, hakiki müşabehet, tarihî neşet değil, bu müşabihlik hayalidir. Milletlerin teşekkülü beşerin "tarih-i tabiîsi" (*anthropologie*) nden tevellüd etmez.

Durkheim diyor ki:

"Müşterek vicdan denilebilen şeyi teşkil eden, bir cemiyet azalarının mutavassıt müşterek [i]tikatları ve hissiyatıdır. Bu vicdan cemiyetin bütün [fertlerine] vüs'atçe münteşirdir. Şahıslar geçip gider, o vicdan kalır. Her nesilde diğişmez, belki bilâkis mütevâlî nesilleri birbirine bağlar.
Maksat, millî bir mefkure hazırlamak ve hâkim olan kaidelerini, usûllerini, emirlerini halk içinde neşretmektir."

Gustave Le Bon diyor ki:

"Muhtelif medeniyetlere daima rehberlik eden esasî fikirlerin azlığı, fikrin müteharrik mıntıkalarından hislerin fiillerimizi mûcib olan sebeplerin perveriş bulduğu sabit ve şuursuz mıntıkalarına inmeksizin kavimlerin ruhu üzerinde hakiki bir tesir husule getiremez. Bu fikirler, o vakit seciyenin unsurları olur ve hareketimiz üzerinde tesir icra edebilirler. Onların nüfuzu, o vakit azîmdir, çünkü muhakeme onlara hâkim olmaktan kalır.

Yeni ictimaî tazyiklere dair malumat ile meşbû olan bazı muktedir zâtlar, fikir-kuvvetlerini, misâllerini, heyecanlarını, temayüllerini halka telkin edecekler ve halk bu zâtlara karşı durmakla ve onları tadil etmekle beraber, onlara has olan nişanelere, yani dâhilere mahsus şahsî tesire tebeiyetle elde edilmeye, onda fena bulmaya müsaid bir hale gelecektir.

"Yeni Felsefe", ailevî, iktisadî, ictimaî, bedîî, felsefî, ahlâkî ve adlî bir dairede halka yeni bir hayat ibdâ' edecek olan "Yeni Hayat"ın tam bir programını teşrih ve izah etmekle uğraşıyor. Lâkin "mefkûre" (*idéal*)sini şimdiden takrir etmekten çekiniyor. O mefkûreyi tarif etmek, çevresini tayin eylemek pek güç bir teşebbüstür. Filhakika bir mefkûrenin hiçbir vakit vâzıh bir hedefi yoktur. Onun cazibesi, müphem olmasında, meçhulü örten örtünün kapalı bıraktığı kısmındadır. Bu tarifi muhal olmak seciyesi, terakkînin kıymetli bir muahhidi oluyor. Çok defa, bir mefkûre arkasından koşarken evvelce görülmeyen ve arzu edilmemiş olan kazançlar elde ediliyor. Felsefe taşını arayanlar kimyayı buldular; tâlilerimizin sırrını yıldızlardan koparmaya çalışırken "ilm-i heyet"in esasları konuldu.

Bu suretle, an-kasdin, Yeni Hayat müteredditt kalıyor. Dalgalı ve hayalin bütün udûllerine, firarlarına müsait tabirler içinde zevk alıyor. Nereye müncer olacağını

şimdiden görüp anlamak mümkün değildir. Bergson'un bir tabirine göre bu, nâtamam bir idrak aleti olan mantığın kaidelerine tatbik etmekle taraveti kaçırılacak, tenevvüe kabiliyetli, yaratıcı tekâmüle tâbi bir hayat-ı eserîdir.

Bununla beraber, bazı uknûmlar, büyük bir vuzuhla kendilerini gösteriyorlar. Evvela millî muhafazakârlık. Türk olmak istemeli ve tâ büyük babalarımıza kadar yükselmek, mefkûreci bir hayatın ilhamını tâ ırkın beşiğinde arayıp bulmaya gitmek için cesaret sahibi olmalıdır. Turan'a doğru geriye! Türk ruhunun hakiki temayüllerini bulmak için icap ederse, dört, on, kırk asır geri gidilecektir. Mazi ihya olunacak ve ondan millî hayatın kaidesi çıkarılacaktır. Altın Dağı'nın diplerinde ve Karakurum harabelerinin altında ataların mukaddes yadigârları tetkik olunacaktır.

Netice olarak "Yeni Hayat" insaniyet fikirlerini reddediyor. Gustave Le Bon üstadı olduğu gibi Alfred Fouillée de silahlarını tedarik ediyor.

Gustave Le Bon diyor ki:

"İnsaniyetçilik (*humanitarisme*), şimdiki Fransa için bir belâ oluyor. İçtimaî binanın temellerini hiç durmaksızın kemiriyor. İnsaniyetçilerin meş'ûm nesli bir kavmin üzerine çöktü mü, artık o kavim büyük felaketlere yaklaşmıştır. Vebadan korkmalıdır, lâkin insaniyetçilerden daha ziyade korkmalıdır. Cemiyetlerin onlardan daha fena düşmanı yoktu. İnsaniyetçi hiçbir vakit terakkî adamı değil, belki bütün teşebbüsleri, bütün terakkîleri tahrip edicidir."

Alfred Fouillée de diyor ki:

"Fransa, bazı insaniyetçi fikirlere itaat ederek, İtalya Krallığının teşekkülüne yardım etti ve Bismark'ın işini kolaylaştırdı. Bu sûretle başımıza iki büyük düşman çıkardı. Bunlar, insaniyetçi fikirlerin müellim neticeleridir. Fransa'nın birçok asırdan beri bütün felaketleri bundan ileriye geliyor."

Diğer bir yerde de:

"İnsanların uhuvvetine dair saf hayaller, milletlerin çarpışmalarının ihzâr ettiği vahşi rekabetlere karşı Fransızların gözlerini kapadı. Az çok kıskanç olan milliyetçiliklerini muhafaza, tesis veya tevsî eylemek için 'insaniyetçilik'imizi bize bırakmaktan başka bir şey istemeyen İtalya'ya, Almanya'ya, bütün milletlere aldandık, birkaç defa Fransa'nın mukadderatını tehlikeye koyan hissiyat siyaseti, millî menfaat siyaseti tarafından hakikat sahasında mağlup edilmeli idi."

İşte insaniyetçi hülyalara dair zamanımızın fikir üstadları böyle söylüyorlar. Hususiyle milletlerin uhuvveti oltası, Osmanlı Türklerine pek felaketli olacaktır. Türk milletinin yalnız düşmanları var, hiçbir dayanacak yeri yok. Kuvveti, kendi kendindedir. Genç müceddidlerin dediklerine göre, muğfil ve muzır bir âlemciliğin (*cosmopolitisme*) hâmili, ictimaî dağılma ve inzıbatsızlığın müessir bir kuvveti olan

farmasonluk propagandası altında hulûl etmek üzere bulunan alçaltıcı nüfuzlardan fikirleri muhafaza eylemek zamanıdır.

Diyorlar ki, bütün millî aşk hissini tahrip ve vatanperverlik uknûmuna müraî bir harp ilân eden farmasonluk müessesesi, Türkiye'nin mukavemetini kırmak, arsız ve usûlî işleticiliğe (*exploitation*) müteallik asırlık teşebbüslerini daha iyi temin etmek için, beynelmileliyet (*internationalisme*), radikallik ve hatta ruhban aleyhtarlığı (*anticléricalisme*) gibi meslekleri isteyerek neşreden Avrupa hükûmetlerinin elinde bir esaret aletidir. Tam Osmanlılık denilen insaniyetçi hayale de hafif bir kalp ile veda etmek lazımdır; müşterek yaşamak hususundaki azimleri, bitişik bir küll halinde bulunmayı kabul etmeyen kavimlerle bir ve taksim kabul etmez bir millet teşkili, kolay kolay iddia olunamaz.

Öyle ise, kahrolsun tatsız insaniyetçilik, korkak beynelmileliyet. Müraî farmasonluk! Vatan ve millet! İşte Yeni Hayatın "şiâr"ı (*devise*)[135] budur. Her şey vatan için!

Bu örf ve âdet ıslahçıları "Levantenciliği" (*Levantin*) büyük bir şiddetle muâhaze ediyorlar. Avrupa'nın uknûmlarını, sa'y usûllerini, sanatlarını kabulü tavsiye eyliyorlar lâkin Avrupa'nın bütün maymunluklarını nefretle karşılıyorlar. Müesseseleri, umumi ruhu (*esprit public*) yenileştirmek muvafıktır; lâkin onları ayniyle almak katiyyen olamaz. Bu gençler, eski âdetlerin makul bir surette inkişafı ve teâlîsi tarafçısıdırlar. "İngilizler, İsveçliler gibi biz de bedenî hareketlere alışalım, lâkin binicilik, pehlivanlık yapalım. Bütün eski Osmanlı şairlerinin zafernâmelerinde terennüm ettikleri kahramanlık ve fedakârlığın atalarımızdaki meziyetlerini ihya edelim. Selametimiz buradadır. Muazzam devletlerle Balkan hükûmetleri bizi mahvetmeye yeminlidirler. Yaşamak istiyorsak, bizi gözetleyen oburca iştihâlara mukavemet etmek istiyorsak Türk yani şecî ve metîn asker olalım" diyorlar.

Gelecek nesiller, halâsçı faziletleri aile kucağında yapacaklardır. Kadını terbiyeci vazifesine hazırlamak, onu kendi nazarlarında yükseltmek, ona faideli bir bilgi ve ateşli vatancılık hissi telkin etmek, işte yeni mektebin programının esaslı noktası budur.

Yukarıdan beri görmüş olduğumuz vechile, Yeni Hayat, terakkî ve tekâmül uknûmu (*prencipe*) ile millî ananeleri birbiriyle telif ediyor. Terakkî tarafçısıdır, bundan dolayı mütefekkirlerin muavenetine mazhar oluyor; ananecidir, bunun için halkın mütedennî unsurlarının teveccühünü, hiç olmazsa bîtaraflığını kazanıyor. Bütün Türk muhitlerindeki seri muvaffakiyeti bundan ileriye geliyor.

135 "*Devise*" kelimesini "şiâr" diye tercüme eden sâbık mebuslardan muhterem muallimimiz Cûdî Efendi [İbrahim Cûdî Efendi 1850-1931] hazretleridir.

IX

Türkler nihayet millî bir ruh buldular. Onların tetkik ve tecrübelerinin sahası, darlaşarak gitmiştir. Bidayette, din, ırk ve dil farkı gözetmeksizin bütün unsurları Osmanlılıkla ihata ettikten sonra İslâm İttihatçılığı (*Panislamisme*) ile kuvvetlenen Müslüman Osmanlılıkla yalnız Müslüman ahaliyi ihata etmiştir ve nihayet daha ziyade küçülerek, "Türk Yurdu"nun "Türk İttihadçılığı"na (*Panturquisme*) dayanarak, Türkçülükte (*Turquisme*) karar kılmaya mecbur olmuştur.

Bundan sonra Türkçülük kasırgası bütün Osmanlı Türklerini sürüp götürüyor. Artık ona mukavemet olunmuyor. En büyük rütbelerden en küçüğüne kadar memurlar, devlet adamları, zengin beyler, mektep talebesi, memlekette bulunan, düşünen ve işleyen her fert "Yeni Hayat"ın maksadına celp olunmuştur. Şüphesiz, şimdiye kadar yalnız mümtaz kısım, mütefekkirler alayı elde edilebilmiştir. Avam kitlesi henüz uzak ve kayıtsız görünüyor. Bu hareket sâiklerinin askersiz bir erkân-ı harp heyeti gibi olduğu söylendi. Lâkin bir erkân-ı harp heyeti vücuda getirmek bile çok bir iş yapmaktır. Kadroların dolması gecikmeyecektir. Halk, mektepler, cemiyetler, gazeteler, risâleler ve konferanslarla yavaş yavaş elde edilecektir.

Memleketin her tarafında müteaddit heyetler teşekkül etti. Bunların henüz birbirleriyle rabıtaları yok, faaliyetleri arasında temas ve bütünlük (*ensemble*) bulunmuyor. Fakat toplama ve düzgünlük işi az zamanda vücuda gelecektir. Avama mahsus neşriyat çoğalıyor; her gün, devamlı yeni bir risâle; her gün birkaç nüsha satılan bir kitap çıkıyor. Akçura ile Agayef, bütün gazeteler tarafından büyük gürültülerle neşredilen propaganda konferansları veriyorlar. Türklerin iktisadî terakkîleri için ticarî cemiyetler, şirketler, büyük muvaffakiyetler temin edememekle beraber, heman her tarafta teşekkül ediyor. İstanbul'da değerli bir "ortopedist" olan Selim Sırrı ile Anglosaksonları pek çok takdir eden doktor Rıza Tevfik tarafından idare olunan muntazam bir heyet-i millî bir jimnastik usûlünün temellerini atıyor. Tarih, felsefe, edebiyat yeni fikirlerin tesiri altında dikkate şayân surette yükseliyor. Vaktiyle uyuklayan ve uyuşan Osmanlı âleminde fikrî, iktisadî ve ictimaî mün'im bir faaliyet görünüyor.

Yeni Hayat temsilci temayüllerden mahrum olmakla beraber, yavaş yavaş, Türkiye'nin ayrı ayrı ırktan olan Müslümanlarını da kazanıyor. Göçebe Kürtler, mutî olmayan Lazlar, Osmanlı Avrupa'sının dinleri kavî olan Müslümanlaşmış Ulah, Rum ve Bulgarları, Türk müşterek vicdanı kuvvetlenmekte devam ettikçe, az zamanda temessül edeceklerdir. Bu ahalinin, kendilerince malum bir mazileri, marifetleri ve mümtaz bir kısımları yoktur. Zaten kendileri çığırından çıkmış olan Türkler, şimdiye kadar onları temsile teşebbüs etmediler. Mevcudiyetlerinin müteferrik olduğunu şehirlerde, bu Türk olmayan Müslümanlar, memleketlerinden

ayrılmış ve memur yahut tüccar olmuş Arnavutlar gibi, bütün bütün Fatihlik seciyesini takınıyor. Lisanlarını, âdetlerini bırakıyorlar. Onları Türklerden ayırt etmek mümkün değildir. Lâkin, köylerde, köylü bundan masûn kalmıştır. Bununla beraber, Türk nüfûzuna karşı mukavemet edemez. Arzusuyla hükûmetin mekteplerini kabul eder ve Osmanlı milliyetçi hareketine iştirak eyler.

Bu asgariyetlerin kıymeti ihmal edilemez. Üç milyon nüfustan ziyadedir. Bütün Osmanlı memleketinde ancak sekiz milyon miktarında bulunan Türkler için bu kemiyet hayli bir şeydir.[136]

Lâkin Türkçülük, sa'yindeki imtidadı, sebatıyla kendi kendine kabul ettirebilecek mi? Şark'ta bulunmayan şey, takip fikri, sebat ve işde usûldür. Tasavvurlar ortaya konuluyor, fakat sebatsızlıktan dolayı pek azı vücuda getiriliyor. Fazla olarak, Türk milliyetçiliği, Osmanlıların memleket dahilinde dağınık bulunmaları gibi pek büyük bir güçlüğe de uğruyor. Oldukça ehemmiyetli topluluklara yalnız Anadolu'da tesadüf olunuyor; lâkin Anadolu yeni fikirlerle en az nasiplenmiş bir kıtadır. Orada mektepler pek nadirdir; gazeteler okunmaz. Orada hiçbir fikrî maksat yoktur. Yeni Hayat nüfûzunun oraya girebilmesi için uzun seneler lazımdır. Acaba bir gün bu nüfûz oraya girecek midir? Bu sual varid olabilir.

Bununla beraber hükûmet, ıslahçıların propagandasını iyi bir gözle takip eder gibi görünüyor. İttihad ve Terakki Cemiyeti, zâhirde ihtiyatlı bulunuyor, pek ziyade millî uknûmları kabul etmekle, İslâm ittihatçısı olan avam ile, muaveneti kendisince pek lazım olan Türkün gayrı ahaliyi kaybedecekti. Lâkin gizli teveccühleri ile hakiki yardımını, mahrem olmakla beraber, millî teceddüd sâiklerine ibraz ediyor. En nüfuzlu azasından Diyarbekirli Ziya Bey, Kafkasyalı Doktor Hüsnü[137] ve Doktor Nazım Türkçülüğün en mutmain ileri gelenleridir. Arnavutların, Arapların her gün daha ziyade tebârüz eden teferrüdcü (*particulariste*) temayülleri önünde açıktan açığa vaziyet almak zaruri olacaktır. O vakit Türkçülük hissi, akîm kalmış olan Osmanlılaşmanın büsbütün yerini tutacak ve dahilî siyasetin başlıca âmili olacaktır.

Hâkim ile mahkum kavimler arasındaki mücadele o vakit çetinleşecektir. Bununla beraber, Türkçülük hareketinin müfrit milliyetçi (*chauviniste*) bir seyir ibraz etmediğini söylemek lazımdır. Çünkü avamdan zuhur etmiyor. Garp feylosoflarıyla, tekâmülcü uknûmlarla beslenmiş tamamiyle fikrî ve naciliyetçi (*aristocratique*) bir menbadan çıkıyor. Hedefi siyasî değildir, bütün memlekete hâkimiyetini kabul ettirmeye meyli yoktur. Sâikleri "İbn vakt" (*maître de l'heure*) değildirler; devlet me-

136 Biz, Osmanlı Türklerinin on iki milyonu mütecaviz olduğunu iddia edeceğiz. Fakat iddiamızı isbat için, maa't-teessüf, elimizde doğru bir istatistik bulunmuyor.

137 Doktor Hüseyinzâde Ali Bey olacak.

muriyetinde bulunmuyorlar. Bunlar, usûlî bir surette çalıştırılan işçiler değildirler. Türkün ictimaî hâletinin gösterdiği mükedder manzara önünde, onlardan herbiri, gönlü yaralı, ihtiyarî ve bütün şahsî bir tesire tutularak, ırkın üzerine düşmeye hazırlanan harabiyet ve ölüme karşı koymaya çalışıyor. Milliyetçi fikirlerinde bir dereceye kadar nazar-ı vüs'ati de gösteriyorlar.

Gençlerden birinin, bu son günlerde intişar eden ve pek ziyade satılan *Türk Kalbi* namında, hikâyelerden müteşekkil mecmuası, hemen her sahifesinde şiâr olarak şu cümleyi tekrar ediyor: "Türk kal ve olmayanları sev." Kitabın kahramanları içinde Kasbaryan (Ermeni), Hıristaki (Rum), Samuel (Yahudi) isimlerini taşıyan Osmanlı ordusu generalleri görülüyor. Diğer kavimler, bu saflık ve hayırhâhlık teminlerine rağmen korkularını gizlemiyorlar. Bu hareketin kendilerine karşı müstakbel bir taassup tehditlerini, çekirdeğinde gizleyip gizlemediğini kendi kendilerine soruyorlar...

Memleketin Türk olmayan unsurları nasıl düşünürlerse düşünsünler Türkçülük hissi meşrudur. Dövüşmeyi ve ölmeyi bilen Osmanlı kavmi, hayata müştaktır. Vaktiyle İkinci Sultan Mahmud zamanında teşebbüs edilen teceddüd işini bitirmek istiyor. Yıldız müstebitlerini tahtlarından indirdikten sonra, bir millet olmaya çalışıyor. Siyasî inkılabından sonra ictimaî inkılabını vücuda getirmek istiyor.

İş ağır ve müşkülce, manialarla doludur. Lâkin Yeni Hayatın işçileri bütün manialarla iktiham etmeye karar vermiş görünüyorlar.

Yeni Felsefe diyor ki:

> "Atalarımızın zaferli tarihlerinden mülhem olacağız, eski kavmimizin bütün azametini, bütün haşmetini ihya edeceğiz ve Türkün değerinden bir şey zayi etmediğini, hâlâ bir ruhu, millî bir gururu olduğunu âleme isbat edeceğiz. Irkımız, faziletleri ve şerefiyle yaşayacaktır ve eğer biz muvaffak olamazsak, haleflerimiz mefkûremizi vücuda getirebileceklerdir. Biz geçici ve dermansızız. Lâkin ırk ebedî ve kâdirdir."

[*Türk Yurdu'nun* notu] Mösyö P. Risal'in uzun makalesi burada bitiyor. Makalenin bazı noktalarında iyi anlaşılamamış fikirleri keyfî bir surette tasvir ediyor. Bu mühim cereyana yabancı olmadığımız için gelecek nüshadan itibaren Yeni Hayat ve Yeni Lisan meselesinin hakikatini ve Mösyö Risal'in yanlış telakki ve tasvir ettiği noktaları göstermek emelindeyiz. T. Y. [Tercüme muhtemelen Yusuf Akçura'ya aittir. Haz.]

Kaynak: P. Risal [TekInAlp/Molz Kohen], "Türkler Bir Ruh-ı Millî Arıyorlar I-IX", trc: T. Y., *Türk Yurdu*, I/21, 23 Ağustos 1328, s. 656-61; I/ 22, 6 Eylül 1328, s. 684-90; I/23, 20 Eylül 1328, s. 725-27; I/24, 5 T.evvel 1328, s. 773-79; II/1, 18 T.evvel 1328, s. 12-15; II/2, 2 T.sanî 1328, s. 56-62; II/3, 15 T.sanî, 1328, s. 77-83; II/4, 29 T.sanî 1328, s. 105-11.

51

ŞARK MESELESİNİN TÜRKLÜĞE GÖRE YENİ YÜZÜ

Şeyh Muhsin-i Fani [Hüseyin Kâzım Kadri]

Bana haksız yere ta'n eden ve "Yazık! Ben onun kadar Tatarca bilseydim, yarınki büyük Türklüğün bugünkü alemdarları arasında bulunmak üzere her türlü ihtiraslara veda ederdim" diyen Kâzım Nami'ye

Bu son zamanın en mühim hadisâtından biri, şüphesiz üç seneden beri hükûmeti deruhte etmiş görünen ve bu hatar-âlûd yolda üftân ü hîzân yürüyen İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Said Paşa'nın şüphe ve endişeleri önünde mecbur-ı ric'at olmasıdır. Artık burada yapılan hatalardan birçok işlerde görülen mantıksızlıklardan bahse lüzum göremiyoruz. Ve işbaşında bulunan zevâtın bu acı tecrübe ile pek elîm hakikatleri bir kere daha görüp anlamış olduklarına inanmak istiyoruz. Zünnûn-ı Mısrî radıyallahu anh "Tevbetü'l-avâm mine'z-zünûb ve tevbetü'l-havâs mine'l-gafle" [Avamın tevbesi günahlardan, havâssın tevbesi ise gafletten olur] demişlerdi. Fîlhakika havâs için gafletten büyük ve fahiş bir günah tasavvur edilemez...

Ben burada kendimize, damarlarında benim gibi Türk kanı dolaşan vatandaşlarıma ait bir hakikati en açık bir lisanla söylemek ve bidayeten Arnavutluk ihtilâlinden ve muahharan Muhtar Paşa kabinesinin buna karşı aldığı vaziyetten dolayı Şark Meselesinin yeni bir safhaya girdiğini bildirmek isterim. Bu inkılap doğrudan doğ-

ruya millet-i fâtiha ve hâkime olan biz Türklere taalluk eder. Şimdiye kadar baştan başa Türkiya anılan ve Türklüğe nisbet edilen bu memlekette bundan sonra başka emeller hükümran olacak ve Türklerin hakk-ı feth u hükm ile bir nokta-i ittihatta toplamak istedikleri anâsır ve akvâmın herbiri kendi milliyetleri, lisanları etrafında birleşeceklerdir.

En kısa tabirle, bugün eski Türkiya mevcut değildir... Bu çığır bugün açıldı. Yarın da arkası gelecek. Araplar, Kürtler... herkes sıra ile bu âmal arkasında koşacak; yürüyecek. Türkiya günün birinde bu garip mevcudiyetlerin ve rabıtasız cemiyetlerin toplanmasından –eğer o zamana kadar kalırsa– bir hey'et-i acîbe arz edecek, fakat bununla bütün düşmanların asırlardan beri takip ettikleri emeller vücut bulmuş olacak... O zaman memleket başka diller ve kanunlar altında idare olunan müteferrik mevcudiyetlerden ibaret kalacak, vahdet-i vücut yerine kesret kâim olacak. Bu varlıkta yokluk, bu felaket en ziyade biz Türklerin üzerimizde tesirini gösterecek. Bir taraftan yaşamak ve diğer taraftan kendi hayatlarını bizim mevtimizde, sıhhatlerini ihtizârımızda ve saadetlerini felaketlerimizde aramaya sevk edilecek bu müteferrik milletleri yaşatmak için yine ölüp öldüreceğiz.

Geçen gün bir Türk oğlu bana Kırım'da çıkan *Tercüman* gazetesinin bir bendini gösteriyordu. Bu bendin muharriri Türklerin, bu âlî-cenab, necip ve asil kavmin başkaları için kendi hûn-ı mübarekini îsar ettiğinden şikâyet ediyor "Ve bu kan en sonra büyük Türklüğü inkırazdan kurtarmak için lazım olacaktır. Türklük âlemi bu kanın bir damlasının ziyâına kâil değildir..." diyordu. Âlî bir fıtratta yaratılan Türkler kendilerine benzeyen sürülerle insanları bir nokta-i câmia etrafında toplamak için asırlardan beri kanlarını, canlarını dökmekten çekinmediler. Başkalarını yaşatmak için kendi hayatını feda eden bu kavmin bugün bir küfran-ı nimet, sarih bir zulüm ve hıyanet karşısında bulunduğunu kim inkâr edebilir? Şimdi Türkün padişahına, hanına ve hakanına itaat ettiğini ve onun dinine taptığını söyleyen ve Türkün Allah'ı ve Oğanı[138] namına yemin eden bir halk bugün aksine hareket ediyor. Ve maa't-teessüf anlamıyor, bilmiyor ki bu hareketiyle daha evvel kendi mevcudiyetini rahnedâr ediyor...

Türk iki bin seneden beri âlemin sımah-ı hayret u itibarını kendi milliyetine, varlığına ait menakıb ile doldurmuştur. Atillaların, Cengizlerin, Hülâgûların, Timurbayların, Yıldırımların, Yavuzların ileriye, daima bu "yırak göğün ve katığ yerin" üzerinde ileriye sürdükleri Türk milletleri hiçbir zaman yaşamak kabiliyetini gaib etmemişler ve bütün müşkilâtın içinden kendilerine bir yol açmayı unutmamışlardır:

138 Eski Türk mabudu, Çağataycada Rab. Haz.

با تورك ستیزه مکن أی میر بیانه
چالا که ومردانکیٔ تورك عیانست
کرزود نیابی ونصیحت مکنی کوش
آنجاکه عیانست چه حاجت ببیانست

Türkler günün bi[r]inde bu kabiliyetten dûr u mehcur olmadıklarını gösterirler. Türklüğün en âlî sıfatı sufiyenin "hayat-ı bilâ-mevt" dedikleri sermediyettir... Ne çare ki, feleğin meşreb-i nâ-sâzı daima dönektir. Şimdi âlem başka bir yüz göstermeye başladı. Bu âleme hâkim olan hükûmet Arnavutluk'a verdiği "müsaadât"ın diğer akvâm ve anâsıra da teşmilinde beis görmediğini,

چو سائل ازتو بزاری طلب کند چیزی
بده و کرنه ستمکر بزور بستاند

nazariyesinin taraftarı olduğunu bildirdi. Türkiya'nın bu yolda yürümesini isteyen ve kendi menfaatlerinin ancak bu tarz-ı idare ile temin olunacağına kâil olan bütün anâsır bundan ümitlere düştüler. Hatta komşu bir hükûmetin hariciye nazırı bile kendini zabt edemedi ve bizim daima bu yolda yürümekliğimizi söyledi: Çünkü Türkiya bu sayede parçalanacak, ayrılacak ve o zaman daha kolay düşmanlarının ağzına düşecekti. Bu "ihtar" vâzıhan gösteriyor ki, bundan sonra Türkiya'da hükûmet herbir unsurun mevcudiyet-i siyasiyesini tanımaktan hâlî kalamayacak ve buna maküs bir tarz-ı siyaset ve idare takip edildiği surette her taraftan feryat ve şikâyetler duyulacaktır.

فارغ از حال دل سوخته نتوان بودن
غافل از آتش افروخته نتوان بودن

Bundan sonra her kavim ve millet, kuvve-i câmia ve vahdet-i siyasiye olan Türklüğe rağmen ayrı bir mevcudiyet arkasında pûyân olacak ve bu iftirak ulu Türk hanlığının bütün kuvvetini kırıp parçalayacak. İşte size yeni bir âlemin şuûn ve tecelliyâtı. Bu hakikati Türkün fedakâr evladı pek yakında görüp anlar ve kendi ırkının nasıl büyük tehlikelere maruz kaldığını duyar.

Bakınız, Kırım'da bir Tatar Türk kanının bir damlasına bile ne kadar büyük ehemmiyet veriyor ve bu damlanın Türklüğü kurtarmak için günün birinde işe yarayacağını söylüyor. Nasıl olur ki, damarlarında Türkün kanı, arkalarında Cengizlerin, Yavuzların, Yıldırımların şanı dönen Türk evladı bugün vatanlarının inkısâmına, ırklarının inkırazına karşı kayıtsız, fütursuz dursunlar?... Nasıl olur ki, bir Türk kitlesi kendi vatanlarına, mevcudiyetlerine, Türklüğün azamet-i şan u unvanına karşı isyan eden bir sürü halk ile birleşip kendi varlıklarını yine elleriyle tahrip etsinler?...

Hayır, yüz bin kere hayır... Bu bir sû-i ictihad idi. Şimdi her hakikat anlaşıldı. Caniler serbest bırakılıp memlekette hak ve adalet pâmâl edilmeye, silah debboyları yağma olunmaya başlar başlamaz her iş meydana çıktı. Anlaşıldı, Şeyh Sadi-i Şirazî,

هر آنکس که بر دزد رحمت کند
ببازوی خود کاروان می زند
جفا پیشکانرا بده سر بیاه
ستم بر ستم پیشه عدلست و داد

demekte pek haklıdır ve zalimin hakkından gelinmek en büyük adalettir. Ne çare ki; bundan sonra bu yoldan dönmek kâbil olmaz ve kaçırılan fırsatlar tekrar ele gelmez. Filhakika, ilân-ı meşrutiyeti müteakip Avrupa bize karşı ne kadar müsait bir vaz' almış ve bizi bütün harekâtımızda serbest bırakmış idi. Türk olduğumuz kadar Türklüğümüzü düşünmüş olsaydık bundan pekçok istifade eder ve kendi mevkiimizi kuvvetlendirirdik. Ne çare ki büyük adamlardan mahrumiyetimiz bizi bir saadetten dûr u mehcur etti. Bundan sonra, zannetmem ki bize bir daha böyle bir fırsat yüz göstersin...

Türk oğlu, sen bugün yeni bir devre-i inkılaba girdiğini hatırından çıkarma. Sen ebediyyen bu toprağın hâkimi ve sahibisin. Senin elinden hakkını kimse alamaz. Ve seni senden kimse uzaklaştıramaz. Sen Hakk'a olduğun kadar hakikate de yakın ol. İyi düşün ve anla. Unutma ki,

کیمیسی نیستیٔ غمله بقا جوی و جود
کیمی هستیٔ المله طلب افزای عدم

âlemin en büyük bir kanunudur. Sen kendi varlığından, hakkından ve kuvvetinden tegafül etmeyecek ve düşündüğünü, hissettiğini bildirecek olursan yine günün birinde her yere hâkim olursun. Sarsılır fakat yıkılmazsın, vurulur fakat ölmezsin... Yalnız yükselmeli ve kuvvetini enfüs ü âfakta göstermelisin... Cihan senin, şan senin... Türklerin büyük şairlerinden Mir Ali Şir Nevaî,

یاشارور انجم درمین ترك مهر
بیرکا کامار باش تومان آنی سپهر

demiş ve Türk güneşinin yıldızları bütün nazarlardan örttüğünü ve gökyüzünün "پشت دونای فلك" Türk'e tazimen eğilip baş yere koyduğunu söylemişti. Sen bülend ve âlî makamından vakur ve mağrur etrafına bak, dinle. Her şeyi gör ve anla ve sonra Türklüğü, Türklüğün mukaddes ve muhterem şanını, varlığını kurtarmak için hazırlan... Senin bir damla kanına bütün cihan fedadır... Fakat unutma ki o bir katre kanında bütün ecdadının, Oğuzların, Atillaların, Hülâgûların, Topal Timurların, Timuçinlerin, Yavuzların, Yıldırımların bir hakkı, bir hisse-i şan u mefhareti vardır. Hatırından çıkarma ki, Türk şan ile yürür ve fahr ile ölür.

Ey koca Türk, ey yıldırımların, şimşeklerin, ayların, güneşlerin, göklerin, yerlerin, bütün âlemlerin şanlı ve kanlı oğlu... Sana bu âlemlerin varlıkları, bütün emelleri, fikir ve hayalleri, iradetleri musahhar olur. Yalnız sen Türk olduğunu, damarlarında âlî fıtratlı ecdadının kanları döndüğünü unutma... O kanın bir katresi günün birinde seni ve senden uzaklaşmak isteyen felaketzedeleri kurtaracaktır. Sen bundan emin ol ve bekle...

Kaynak: Şeyh Muhsin-i Fani, "Şark Meselesinin Türklüğe Göre Yeni Yüzü", *Tanin*, 17 Ramazan 1330/17 Ağustos 1328/30 Ağustos-ı Efrencî 1912[139].

139 "Şeyh Muhsin-i Fani hazretlerine" altbaşlığıyla yayınlanan ama zayıf olduğu için almadığımız bir metin için bk. Vildan b. Mevlâna, "Anâsır-ı Osmaniye Arasında Türklük ve Nereye Gidiyoruz-1", *Tanin*, 9 Şevval 1330/8 Eylül 1328/21 Eylül Efrencî 1912, s. 5. Hüseyin Kâzım Kadri bu yazıyı da hesaba katarak bir metin yazacaktır.

52

İKİNCİ FİKİR: TÜRK VE TÜRKLÜK
-Millî Meşrutiyet Fırkası Münasebetiyle-

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

Dünkü makalemizde yeni fırkanın "İslâm" fikri üzerine istinat edemeyeceğini isbat ettik. Son söz olarak diyelim ki İslâm fikri anâsır-ı Müslime arasında hatt-ı vâsıl ve nokta-i müştereke olursa, artık Türk, Arap ve sâire gibi ihtisas ve kavmiyet fikirlerinin bir tarafa bırakılması lazım gelir. Böyle olmadığı takdirde "İslâmiyet" fikri hiçbir vazife-i ictimaiye ve siyasiye ifa edemeyerek yalnız hususât-ı vicdaniyede hükümran bir sıfat-ı müştereke olur.

Şimdi de ikinci fikri ele alalım. Fırka Türklük fikrine istinat ediyorsa, bir fırka-i milliyetperver demektir. Ve bütün mesaisi "Türk" unsurunun tekâmülâtına masrûf olmalı ve bu emele yabancı birtakım kelimât ve efkâr karıştırılarak maksat teşvîş ve iğlâk olunmamalıdır. Ne kadar inkâr edilirse edilsin, memleketimizde ne kadar unsur varsa, o kadar da fırka vardır.

Yalnız bundan Türkler mahrumdur. Ve bu mahrumiyet, Türk unsuru için son derece mühliktir. Şimdiye kadar bir Arap, bir Arnavut, bir Ermeni, bir Rum, bir Bulgar ve hatta birer Sırp ve Ulah fırkası var idi. İttihad ve Terakki'yi bir Türk fırkası addetmek ise, hâvi olduğu efkâr-ı mütezâdde sebebiyle mümkün değildi. İttihad ve Terakki Fırkası, mânası meçhul ve hüviyeti taayyün etmemiş bir "Osmanlı" fırkası sıfatı taşıyordu. Ve fırkalarla unsurlar arasında "hakem" olmak ve Osmanlılık namına cümlesini bir nokta-i esasiyede tevhit ile hepsini idare etmek istiyordu.

Bu emele nazaran ona "Türk" fırkası denilemezdi. Zira Türklük, dediğimiz gibi henüz mânası tamamiyle taayyün etmeyen Osmanlılığa feda edilmişti. Vâkıa Cemiyet'in bazı harekâtından ve ez-cümle son zamanlarda onun namına yapılan neşriyattan, İttihad ve Terakki'nin Türklükten ibaret olduğu zannı hasıl olmuş ise de Osmanlılık ve ittihad-ı anâsır gibi, Türklük hususâtıyla telifi mümkün olmayan fikirlerden de vazgeçemediğinden, İttihad ve Terakki, mânasız bir fırka olmaktan kurtulamamıştır.

Demek ki memleketimizde henüz bir "Türk" fırkası yoktur. Her unsurun cemaat teşkilatı varken, Türklerin, böyle bir teşkilatı da yoktur. İşte Türkleri bu derecelerde hükûmetin keyif ve emrine tâbi bir alet-i bî-can menzilesine indiren esbâbın biri "cemaat"e ve diğeri de "fırka"ya malik olmayışları idi.

Bütün bu keşmekeşlere İttihad ve Terakki sebep oluyordu. Türklüğü benimsemiş olduğu için, kimseye Türklük namına hareket imkânı vermiyordu. Lâkin Türklüğü henüz anâsır-ı sâirenin kabul etmediği bir şekilde Osmanlılıkla müteradif addettiği için Türklerin bütün menâfii, bir fikr-i müphem uğrunda feda ediliyordu. İttihad ve Terakki, aynı zamanda Türk ve Osmanlı fikirleriyle Müslüman fikrini de karıştırmış ve bu halitayı isim verilemeyecek şekle sokmak için ona bir de "ittihad-ı anâsır" fikri ilâve eylemişti!

Yeni fırkanın da bütün bu hatalara kalıbı kalıbına düştüğü görülüyor. Daha ilk hatvede ve henüz nazariyat vadisinde iken şu yolda bir fikr-i mütenakızı beyannamesine idhal eyliyor ve meâlen şöyle diyor:

> "İtilaf ve Hürriyet Fırkası'nı, her unsuru ayrı bir millet ve her unsurdan nev'anmâ birer hükûmet kabul ettiği için tahtîe ediyoruz. İttihad ve Terakki, Arnavutların an'anât ve âdâtına müdahale ettiği, Havran'da bir İttihad ve Terakki Mektebi açarak ihtilâle sebep olduğu için onu da tahtîe ederiz."

Bu cümleler, halis Türkçeye tercüme edilir ve müessislerin fikrine nüfuz olunursa şu mâna çıkar:

> "İttihad ve Terakki, anâsırın an'anât ve hukukuna riayet etmediği ve anâsır-ı Müslimeyi şiddetle ve cebr ile Türkleştirmeye kalkıştığı için onu reddederiz. İtilaf ve Hürriyet, anâsırın an'ane ve hukukuna riayet ettiği ve bu da bir vatanda an'ane ve menâfii zıt bir sürü millet bıraktığı için onu da reddeleriz!"

O halde yeni fırka ne yapacak! Bu iki fikrin ortası yok. Bu iki şeklin bir ortasını farz etmek anâsır-ı Osmaniye'yi kuru sözlere aldanacak kadar aptal sanmak lazımdır. Yeni fırkayı böyle bir noksanla ta'lîl etmek istemeyiz.

Fırkanın beyannamesindeki sözlerden bir üçüncü mâna da çıkabilir. Mademki İtilaf'ın hukuk-ı anâsıra riayetini sû-i tefsir ediyor ve mademki aynı zamanda İttihad ve Terakki'nin Arnavut an'anesine riayetsizliğini de tahtîe eyliyor, şu halde

bi'z-zarure bu netice çıkıyor:

"Hukuk-ı anâsıra riayet, Türkiya'da birçok hükûmetler icadına sebep olur, lâkin riayetsizlik de fena. İttihad'ın Arnavutluk'ta yaptığı riayetsizlik bir ihtilâle müncer oldu... Demek ki gayet mahirâne davranıp bu riayetsizliği sezdirmemelidir!"

Vâkıa fırkaya böyle bir fikri atfetmek doğru olmadığını ve onda böyle bir fikrin kasten sokulduğunu iddia garazkârlık olacağını bilirsek de bu mâna efkâr-ı mütezâddeyi telif derdiyle yazılan beyannameden bi'z-zarûre çıkıyor.

Anâsırın an'anâtına ve hukukuna riayet etmeyi muzır görmekle beraber riayet lüzumunu serdetmek, kimsenin hazmedemeyeceği bir mantıksızlıktır.

Lâkin mademki fırka doğrudan doğruya Türklerin menâfiini müdafaaya memur bir Türk fırkası veyahut Müslümanların ittihadına müstenit bir Müslüman fırkası değildir, o halde bir Osmanlı fırkası olması lazım. Diğer bir makale ile, ortaya attığı esaslarla onun bir Osmanlı fırkası olup olamayacağını tetkik eyleyeceğiz. İhtimal ki Osmanlı kelimesini, Türk ve İslâm kelimelerine muhalif ve mugayir olarak istimâl ettiğimiz bâis-i taaccüb olur. Bunda taaccübe şayân bir şey yoktur. İnkılabımızla Osmanlı kelimesine her unsuru ve her dini ihtiva edecek bir mâna verdik. Benaberin bugün Osmanlı kelimesi yalnız bir Türk'ü, bir Müslüman'ı değil, bu memlekette oturan bütün anâsırı ifade ediyor.

Şimdiye kadar vuku bulan teşevvüşâtın sebebi de Osmanlı kelimesinin şu mânasına nazariye halinde hiç kimse itiraz etmiyorken iş ameliyâta gelince herkesin ortaya birtakım meânî-i muzmerre çıkarmasıdır.

Bu kabahat hep "ittihad-ı anâsır" terkibindeki ruh-ı malûle aittir. Osmanlılık, bir ittihad-ı anâsırla asla meydana gelemeyecek ve daima hayal-i muhal halinde kalacaktır. Her unsurun menâfi ve hususâtı mahfuz kalmak üzre teşekkül edecek bir Osmanlılık ise "ittihad-ı anâsır" değil, "itilaf-ı anâsır" ile mümkündür.

İtilaf-ı anâsırla ne Müslümanlık ve ne de Türklük bir hak ve menfaat zayi etmez. Zira itilafa duhulü menfaat ve hakkının muhafazasıyla meşrûttur. Halbuki ittihad zemzemesiyle dört senedir, Müslümanlık ve Türklük müthiş zararlara uğradı ve bu kadar zararla beraber ne anâsır-ı Müslime ve ne de anâsır-ı gayrimüslime memnun edilemedi. İşte yine tekrar ediyoruz. Bizde iki türlü fırka mümkündür. Ya anâsır-ı Müslime'nin itilafı ve anâsır-ı gayrimüslimenin muhalefetiyle bir "Müslüman İttihadı Osmanlı Fırkası" veyahut her unsurun mahfuziyet-i hukuku üzerine müesses ve muhtelit bir "İtilaf-ı Anâsır Osmanlı Fırkası".

Eğer anâsır-ı Müslime, muntazam millî fırkalara malik olduktan sonra aralarında bir itilaf akdedebilseler idi, o vakit şimdiki "Millî Meşrutiyet" Fırkası yalnız bir Türk fırkası haline girer ve Müslüman Osmanlı fırka-i mu'telifesinin bir rüknü olurdu. Lâkin yeni fırka şimdilik ne millî bir Türk fırkası ve ne de millî Müslim unsurlar

fırkaları itilafından hasıl olmuş bir Müslim Osmanlı fırkası değildir. Halbuki bu esas halledilmedikçe fırka programlarındaki mevâd, havaya atılmış efkâr-ı perişan halinde kalmaya mahkumdur.

Kaynak: Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, "İkinci Fikir: Türk ve Türklük", *Hikmet*, 28 Ramazan 1330/28 Ağustos 1328/10 Eylül-i Efrencî 1916.

53

TÜRK MİLLİYETPERVERLİĞİ

Ahmed Cevdet

İsviçre'den:

Memleketimizde ciddi meşguliyetlere zaman sarf ettirecek aklî ve nakdî sermayenin yokluğundandır ki gencimiz de ihtiyarımız da aslından inhiraf etmiş, zahirî, taklit, muğfil düşünceleri iş edinmekle mütelezziz oluruz. Şimdi memleketimizin bu nevi işlerinden biri güya Türk milliyeti, Türk milleti, el-hâsıl Türklüktür. Eğer memleketimizde hakikaten Türkleri düşünür, milliyette terakkî ne demek olduğunu anlar ve bâ-husus bunun tatbikatına hasbeten-lillâh başlamış bir cemaat, bir fert görmüş olsa idim kendimi pek bahtiyar hisseder idim. Çünkü ben de Türkoğlu Türküm.

Halbuki hakikatte Türklük kendisini bihakkın düşünenlere nail olamadı, olamıyor. İttihad ve Terakki'nin iddiası da boştur, yalandır, eser-i cehalettir. Ale'l-imya hiçbir kimse, hiçbir fırka, hatta bir Türk ferdi kendi milliyeti için bir şey yapmamıştır. O kadar ileriye gidip derim ki hiçbir Türk kendi şahsını, istikbalini bile milel-i mütemeddinede gördüğümüz adamlar gibi düşünememiştir. Türklük için birkaç satır yazı yazmakla, birkaç Türk memuru kullanmakla Türklüğün menfaatine bir hizmet-i fiiliye ifa edildiği isbat edilmez.

Milliyetlerini, onun inkırâzından kurtulmasını, kesb-i feyz u kuvvet etmesini düşünen milletler ve onların efradı mukallitlikle, lafazanlıkla vakitlerini geçirmiyorlar. Belki maddî ve mânevî milletin terakkiyâtına fiiliyat ile çalışıyorlar. Yeni

fırkanın beyannamesinde bir nebze beyan edildiği vechile Türk ırkına hem cismen, hem de aklen hayat-ı taze vermek lazım. Bu ana kadar kim çıktı da bu iki maksadın ikisini veya birini istihsâl için fiiliyatta bulundu? Türk ırkı cismen fakr u zaruretle, bakımsızlıkla bitiyor. Mâneviyata gelince o daha müellim. Terakkiyât-ı hâzıra yolunu tutturacak ne maarif var, ne sanayi var, ne ziraat var, ne de ticaret var. Memleketin en ağır yüklerini Türkler taşırlar iken, vatanın her köşesinde onlar canlarını mebzûlen feda ederler iken Türkler için ne Meşrutiyet'ten evvel ne de ondan sonra bir şey yapılmadı.

Daima "avamfirîblik"ten (*démagogie*) muvaffakiyetini beklemiş olan İttihad ve Terakki de şu dört sene içinde Türklüğe hiçbir suretle iyilik edememiştir. Çünkü evvelemirde kemâl-i teessüfle söylerim ki İttihad ve Terakki'yi harekete getiren teşkilat içinde Türklüğün yeri yoktur. İttihad ve Terakki menâfi-i hususiyeyi kendi nokta-i nazarlarından ayrı ayrı düşünür kimselerden teşekkül etmiş idi. İçlerinde muhlis adamlar var idiyse onların da dünyadan haberleri yoktu. Birkaç kere söyledim yine söyleyeyim: Türk unsuru ekseriyetle çiftçi iken İttihad ve Terakki dört senelik hükûmetinde bunlar için bir şey yapabildi mi? Meclis-i Mebusan'da bir Ermeni vatandaşımız Dağavaryan Efendi'den başka erbab-ı ziraat için ağzını açan bulundu mu? Nerede idi o İttihad ve Terakki'nin Türk ırkına mensup olan Anadolulu ve Rumelili mebusları? Neden bir tanesi kalkıp da Dağavaryan Efendi'ye müzâheret etmedi? Çünkü İttihad ve Terakki Fırkası içinde Türkleri düşünenler yoktu. Anadolu ve Rumeli Türklerinin ahvâl-i ictimaiyelerini İttihad ve Terakki Fırkası bir kere olsun düşünemedi ki o sözleri fırka içinde işitmiş olan bir Türk mebusu da Hürriyet ve İtilâf'tan olan Dağavaryan Efendi ile hem-âvâz olsun. İttihad ve Terakki Fırkası ya memuriyet tevcihiyle yahut diğer bir fırkayı ezmekle meşgul idi. Türklüğün ne mektebini ne çiftini ne hastalığını ne bakımsızlığını düşünmeye zihin sarf edemiyordu.

Ya Türk efradı kendi kendilerini düşünebiliyorlar mı? O da yok. Acaba kaç yüz Türk Avrupa'ya gitmiş, mekteplere, fabrikalara girmiş? Kaç tanesi cesaret edip de Avrupa'nın ilmî, fennî, sınaî âlemine dalmış? Gidebilenlerin kaç tanesi ne kadar çalışmış ne adam olmuş? Sonra saklamayalım, itiraf edelim ki biz Türkler içinde Avrupa'da cidden tahsilde bulunanların, bir gün ekmeğini bir Avrupalı sahib-i ihtisâs gibi müessesât-ı iktisâdiyede çıkaracakların adedi fevkalâde azdır.

Soruyorum: Türklük, milliyetperverlik bu mudur? Türklük ne ile şeref bulacak, ne ile kurtulacak, ne ile zengin olacak, ne ile kendini tanıtacak, ne ile kendine âlem-i medeniyette bir mevki temin edecek, ne ile anâsır-ı Osmaniye arasındaki mevkiini yükseltecek?..

Bugün bir kere Mûsevîlere bakın. Gayr-ı millî hükûmetlerin idaresi altında bulunuyorlar... Fakat Mûsevîler ilm ü irfan sahibi, sanayi ve ticaret sahibi oldukları

için dünyanın her yerinde kendilerine insanî ve şerefli bir mevki temin etmişlerdir. İçlerinde her türlü erbab-ı mesai var. Hem herkese tefevvuk etmek şartıyla var. Bankerleri öyle, tüccarı öyle, ulemâsı öyle, sanatkârânı öyle, artistleri öyle. Mûsevîler hangi mesleğe girmişler ve nâil-i hukuk-ı hürriyet olmuşlar ise herkese takaddüm eylemişlerdir. İşte bu sayede Mûsevîlerin, Mûsevîliğin âlem-i medeniyette bir mevkii var.

Demek ki bir milleti meydana çıkarmak, ona bir mevki-i teâlî vermek için ona mensup üç buçuk kişiye memuriyet tevcihi kifayet etmez. Türklerin muhteşem bir tarihi, etraflı ananâtı var. Âlâ. Fakat bugünkü medeniyete, bugünkü terakkiyât-ı fikriyeye göre o milletin halini ve istikbalini düşünmek lâzım gelir. Halbuki dört seneden beri Avrupa'da emsâli görülen kaç Türk mekteb-i ibtidâîsi memleketimizde yapıldı? Ben ilk nazarda inşasının, binasının delâletiyle böyle bir mektep görmek isterim. Mektep şöyle dursun, sizi temin ederim ki çocuklarımıza okutacak bir kıraat kitabımız bile yok. Anadolu'nun kaç zeki Türk evladını merâkiz-i ilm u irfana paralarını cebimizden vermek şartıyla yollayıp da onlara memleketleri için lüzumu olan ulûm ve fünûnu tahsil ettirebildik? Lisanını köylümüze anlatabilir sade ifadeli bir gazete bile tesis edemedik.

Bana, İttihad ve Terakki ve sâire yapmadılar ama sen yaptın mı deseler benim de vereceğim cevap "Hiç!"tir.

Ben milliyetimi severim demenin mânası yoktur. Dünyada milliyetini sevmeyen hiçbir kimse yoktur. Fakat bu lafla anlaşılmaz, ta'mîk edilmez. Milliyetini artık unutmuş zan olunan, on beş yirmi sene memleketinden uzak yaşadığı için memleketini büsbütün unuttuğuna hükmedilen adamlâr görülüyor ki milliyetlerinin candan merbûtu olduklarını isbat ediyorlar. Fakat sade bir mahabbetten, sade bir irtibattan ne çıkar. Milliyetin bekâsı, milliyetin şân u şerefle teyidi neye tevakkuf eder, onları bilip de yapmalı, bu uğurda rahat ve huzuru feda etmeli ki milliyetperver unvanı bahşedilsin.

Ben Türklük için bu yolda hem ilmen hem cismen, yani bilerek çalışmış adamları görmüş değilim. Bu yolda hissiyat sahibi olanların çok olduğuna hükmediyorum. Fakat hissiyat yetişir mi? İlim de, marifet de ister. Türk milliyetini dillerine dolayanlar birkaç makale yazmakla kendilerini bu vazifeyi ifa etmiş sanıyorlar. "Vah Türklük" diye zâhiren mersiyehân olmanın da bir faide-i ameliyesi yoktur. Yukarıda dediğim gibi Türklüğe bihakkın acıyanlar, onun teâlîsini, terakkîsini isteyenler meydana eser koymalıdırlar. Hiç olmazsa bizzat çalışıp milel-i sâire efradı gibi isimlerini yad ettirmelidirler. Her milletten bu kadar adamlar çıkıyor. Bu çıkan adamların hepsi de kendi sa'yleriyle, kendi akıllarıyla isimlerini tanıtıyorlar. Bir Islav, bir Japonyalı, bir Amerikalı semere-i zâtiyesiyle meydana çıksa bile yine onun milliyeti o adamın

yüzünden bir şeref kazanıyor. Soruyorum neden Türklerde böyle bir meşhur adam çıkmıyor? Bu sualin cevabı pek kolay:

"Çünkü bizim içimizde ciddi şeylere zihin ve vakit sarf eden, hem kendi, hem de Türklük namını yükseltmek için üzülen kimse yoktur!..."

Nerede imiş o Türklük diye yaygara edenler? Bu yaygaracılar gelsinler de Avrupa darulfünûnlarındaki Islav talebenin mikdarını görsünler. Bu talebenin içinde ne kadar fakirleri bulunduğunu anlayıp ibret alsınlar.

Yine tekrar ediyorum: Mensup olduğu milliyetin büyüklüğünü cidden arzu edenler ibtida bizzat sâhib-i ilm u marifet olarak mensup oldukları milleti şerefdâr ederler. Sonra da o milletin esbâb-ı teâlîsini tatbik için çalışırlar. Bunun haricindeki yaygaracılığa *démagogie* denilir ki Türkçesi halkı aldatmaktır. Bu gibi lafçılar, konferansçılar, nutukçular, gazeteciler her yerde görülüp işitilmişlerdir. Hiçbir yerde değerleri yoktur. Onlar kuru laf ile hal ve mevkilerini temin etmek isteyen destgâhtarlardır. Hiçbirinin namına bir şeref izafe edilmemiştir.

Kaynak: Ahmed Cevdet, "Türk Milliyetperverliği", *İkdam*, 6 Şevval 1330/5 Eylül 1328/18 Eylül-i Efrenci 1912, s. 1.[140]

140 Bu yazıya cevap olarak yazılan ama zayıf olduğu için almadığımız bir metin için bk. Merkez Türk Ocağı Mektepler Komisyonu azasından Gördüslü Hüseyin Hüsnü, "Türklük Namına Cevdet Bey'in Yanlış İctihadı", *Tanin*, 10 Şevval 1330/9 Eylül 1328/22 Eylül-i Efrenci 1912.

54

[UHUVVET, TEFRİKA VE GAYRET-İ KAVMİYE]

Mehmed Akif [Ersoy]

Bismillahirrahmanirrahim

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ [141]

Tercümesi

"Hepiniz birden Allah'ın Kitabı'na sımsıkı tutununuz; birbirinizden ayrılmayınız; Cenabı Hakk'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayınız: Hani, bir zamanlar birbirinize düşman idiniz, O sizin kalplerinizi birleştirdi de O'nun lütfu sayesinde kardeş oldunuz; hani, bir zamanlar cehennem uçurumunun kenarında idiniz, O sizi oradan kurtardı; işte, doğru yolu bulasınız diye Allah âyetlerini size böylece bildiriyor."

Âyet-i celîle Âl-i İmrân suresine mensuptur.

"كتاب الله هو حبل الله الممدود من السماء الى الأرض – حبل الله هو القرأن" gibi ehâdîs-i sahîhaya bakılınca âyet-i kerimedeki hablullahın Kur'an olduğu anlaşılır. Bundan maksat İslâm'dır, diyenler de olmuştur. Zaten bu iki tevcih birbirinden ayrı değildir ki. Öyle ya, Kur'an İslâm'ın kitabı, İslâm ise o kitabın meâl-i müstetâbıdır.

141 [Âl-i İmran, 3/103].

Cemaat-i Müslimînin hem dünyada perişan, hem ukbâda mahkum-ı hüsran olmaması için –her ne surette, her ne mahiyette olursa olsun– tefrikayı intac edecek bütün hareketlerden bizi nehyeden ayet yalnız şu tercüme ettiğimizdir, zannına düşmeyelim. "وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ[142] – وَأَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ[143] – إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ[144] – إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ[145]"... gibi daha birçok âyet-i şerîfe ile namütenahî ehâdîs-i münîfe, hep ya aynı gaye-i vahdete sevk edecek birer emri yahut o gayetten uzaklaşmamak hakkında birer nehyi tazammun ediyor.

Ne hacet! Bu evâmirin, bu nevâhînin hiçbiri olmasa, edasıyla memur olduğumuz ferâiz ta Çin surlarına yaslanmış bir Moğol ile Şar Balkanî eteklerinde dolaşan bir Arnavut arasında en sağlam bir uhuvvet rabıtası vücuda getirecek mahiyeti haiz değil mi?

Tarih-i İslâm'a azıcık vukufu olanlar Ensarın Muhacirîne karşı ne büyük fedakârlıklar gösterdiğini bilirler. Evet, semâhatin, insaniyetin bu derecesi o vakte kadar vukua değil, hatıra bile gelmemişti! Halbuki zaman-ı cahiliyette bunlar birbirinin hasm-ı canı idiler. Muhtelif kabileler arasındaki kanlı muharebeler bitmek, tükenmek bilir takımdan değildi. Nitekim Evs ile Hazrec tam yüz yirmi yıl birbirini boğazlamıştı. İşte asırlarca süren bu müthiş muhâsamâta hatimeyi Müslümanlık verdi. Kabâil yekdiğerine karşı hasm-ı can iken feyz-i İslâm ile birdenbire yâr-i can oldu. Artık bu takarrür eden sulhun, teessüs eden uhuvvetin saye-i saadetinde pek bahtiyar bir hayata nail olan Ceziretü'l-Arap sakinleri putperestlik levsinden sıyrılarak saha-i nûr-ı enver-i tevhide yükselmek suretiyle hayat-ı bâkiyelerini de temin eylediler.

İşte âyet-i kerimede bir üslub-ı imtinan ile beyan buyurulan; her zaman yâda alınması emr olunan nimet bu nimet-i uzmâdır.

Müslümanlık ırk, renk, lisan, muhit, iklim itibariyle birbirine büsbütün yabancı unsurları aynı milliyet altında cemeden yegâne rabıta iken; hele biz Osmanlılar için dünyada bu rabıtaya dört el ile sarılmaktan başka selamet yolu yokken; şu son senelerde meydana çıkardığımız kavmiyet, asabiyet gürültülerine şaşmamak elden gelmez! Bu kadar hükûmât-ı İslâmiye hep tefrika yüzünden mahvoldu; hem birçoğu gözümüzün önünde kaynayıp gitti de biz hâlâ intibaha gelmiyoruz; hâlâ milleti namütenahî parçalara ayıracak bir siyaset güdüyoruz!

142 [Enfâl, 8/46].
143 [En'âm, 6/153].
144 [En'âm, 6/159].
145 [Hucurât, 49/10].

Ey cemaat-i Müslimîn, aklınızı başınıza alınız; gayret-i kavmiyeyi bir tarafa bırakınız. Rabıta-i dini biraz daha ihmal edecek olursanız iyi biliniz ki tarumar olur gidersiniz. Hem o perişanlıktan sonra bir daha dünyada cemiyet yüzü göreceğiniz olmadığı gibi, ferdâ-yı kıyamette de huzur-ı Rabbü'l-âlemîne çıkacak yüzünüz kalmayacaktır. Zira bakınız, Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz hazretleri ne buyuruyorlar:

[Bu yazıdan sonraki "Hadis" bölümü yazısının başladığı, bizim de bundan sonraki metin olarak aldığımız şu hadise işaret ediliyor: "Asabiyet davasına kalkışan, onu tervîc ve teşvik eden bizden değildir. Asabiyet üzerine kıtâle girişen de bizden değildir. Kezâlik asabiyet davası üzre ölen de bizden değildir". Haz.].

Kaynak: Mehmed Akif, "Tefsir-i Şerif", *Sebilürreşad*, IX/212, 15 Şevval 1330/13 Eylül 1328, s. 62-63.

55

[UHUVVET-İ İSLÂMİYE VE ASABİYET DAVASI]

[Babanzâde] Ahmed Naim

"قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس منّا مَنْ دعا إلى عصبيّةٍ وليس مِنّا مَنْ قاتَلَ علَى عصَبيّةٍ وليس مِنّا مَنْ ماتَ علَى عصبيّةٍ"

Bu hadis-i şerîf *Sünen-i Ebî Dâvud* hadislerindendir. Ravîsi Cübeyr b. Mut'im radıyallahu anhdır. Mâna-yı şerifi:

"Asabiyet davasına kalkışan, onu tervic ve teşvik eden bizden değildir. Asabiyet üzerine kıtale girişen de bizden değildir. Kezâlik asabiyet davası üzre ölen de bizden değildir."[146]

"Bizden değildir" demek olan "leyse minnâ" vaîd-i şedîdini hâvi olan ehâdîs-i münîfe-i nebeviye biz Müslümanların suret-i mahsusada nazar-ı dikkat ve ehemmiyetini celbetmeye sezâdır. Resul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in "bizden değildir" diyecek derecede tevbîh ve takrî'ine layık olanlar "Acaba din-i İslâm'ın daire-i hıfz u emanına dahil midirler?" diye bi-hakkın şüphe edilebilir. Hususât-ı sâirede olduğu gibi din hususundaki cehlimiz de bir dereceye varmıştır ki, bu derece şedîd olan tehditten bile haberdar değiliz. İnsan kütüb-i hadisin sahâyif-i kudsiyesini karıştırırken her adım başında öyle tembihlere, öyle tevbîhlere tesadüf ediyor ki, mehbıt-ı vahy olan Zât-ı Celîl-i Risâlet-penâhî'nin nizam-ı ictima-i

146 [Ebu Dâvud, *Sünen*, 5121].

benî âdemi temin edecek külliyât ve cüziyât-ı umûrun hiçbirini ihmal etmemiş olduklarını görerek veleh ü hayretle karışık bir itminân ile şûle-i imanındaki kuvvet tezâ'uf ediyor.

Ve ahkâm-ı din-i mübinimizin sâika-i nadânî ile layık görüldüğü gaflet ü nisyana bakarak âlem-i İslâm'ın bugünkü hal-i perişandan daha dûn bir derekeye nasıl olup da sukût etmediğine şaşıyor.

Bu hadis-i şerifte mevzu-ı bahs olan nehy-i şedîd ü kat'î Müslimînin hanümân-ı bekâsını yıkmak, beynlerinde kanlı mücadelâta yol açmak şanından olan "iltizam-ı asabiyet" hakkındadır. "Asabiyet" kendi asabesini, akrabasını himaye maksadıyla diğer kimselere tecavüz etmek mânasına gelir ki, Beyhakî'nin Vâsile b. el-Eska'dan rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte "العَصَبِيَّةُ أن تُعِينَ قومَكَ على الظُّلْم: Asabiyet, kavmine zulm üzere yardım etmendir"[147] diye tarif buyurulması da buna şahittir.

Din-i İslâm, dahil-i daire-i necatı olanlar beyninde bir müsavat-ı tâmme tesis etmiştir. Bütün Müslümanlar kardeştir. Lisan-ı şeriatta nerede "ha" kelimesi varid olmuş ise maksud uhuvvet-i diniyedir, uhuvvet-i nesebiye değildir. Dinimiz bizi müsavata o derece alıştırmak istemiştir ki, imanımızın kemâlini nefsimiz için arzu ettiğimiz hayrat ve saadâtı bütün mümin kardeşlerimiz için de bilâ-ziyade velâ-noksan arzu etmemize talik etmiştir. "المؤمن مرآة المؤمن" mısdak-ı celîlince bir mümin diğer müminin âyinesidir, adeta nüsha-i diğeridir[148]. Bütün Müslümanların milyonlarca eşbâh içinde ruh-ı vâhid olması terbiye-i İslâmiye'nin en büyük gayesidir. Âbâ vü ecdâdı, evlad ü ekâribi, kavm u kabileyi, unsur u milliyeti diğer Müslimîne tercih etmek hissi bu rütbe imtizac-ı ervâhın acaba neresine sığar? Meşârık ve meğâribde sakin olan Müslümanlar –ruh-ı şeriate muvafık bir terbiyeleri varsa– yekdiğerine nâzaran yalnız Müslümandırlar, kardaştırlar. Kiminin Arap, kiminin Türk, kiminin Acem, kiminin Hintli olması hiçbir vechile aralarına ilka-yı nifâk u şikâk edemez. Her biri; "Müslümanlar şöyle böyle olsun!" der de, hiçbiri; "Benim kavmim şöyle olsun, böyle olsun!" diyemez. Kendisi için, ekârib ü hîşânı için, kavm u kabilesi için arayabileceği saadet-i dünyeviye ve uhreviyenin âmme-i Müslimîne ait olmasını arzu etmeyen Müslüman yoktur. Bir Müslüman hiçbir vakitte kendi kavm u kabilesinin suret-i mahsusada saadet-mend olmasını temenni edemez; ederse, henüz kalbi halâvet-i imandan nasibedâr olmamış demektir. Ve bu hadis-i şerifin mazmûn-ı münîfine nazaran ona adeta Müslüman demek bile caiz değildir.

"يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَيكُمْ: Ey nâs! Biz sizi erkek ile kadından yarattık. Adedinizi çoğaltıp –mahzâ

147 [Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, 7271; Ebu Dâvud, *Sünen*, 5119].

148 [Ebu Dâvud, *Sünen*, 4918].

birbirinizi tanıyasınız diye– sizi birtakım şuûb ve kabâile ayırdık. Şüphesiz en kıymetliniz nezd-i ilahîde en ziyade sahib-i takva olanınızdır"[149] âyet-i kerimesi âbâ vü ecdadın, şuûb ve kabâilin, tehâlüf-i akvâmın nazar-ı İslâm'daki vaz' u menziletini bize pek sarih olarak gösteriyor. Âyet-i kerimeden anlıyoruz ki, bu teferruk ve inkısâm tanışmak ve sıla-i rahme medar olmak içindir. Nitekim Tirmizî'nin Ebu Hüreyre radıyallahu anhdan rivayeten tahric eylediği bir hadis-i şerifte تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ، فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي الأَهْلِ، مَثْرَاةٌ فِي المَالِ، مَنْسَأَةٌ فِي الأَثَرِ« : Ensabınıza dair sıla-i erhama kifayet edecek kadar ilim edininiz! Zira sıla-i rahim ehle mahabbete, malın ziyadesine, ecelin gerilemesine sebeptir"[150] buyuruluyor ki, taallüm-i ensâb ile mükellefiyetimiz yalnız sıla-i rahme yarayacak mikdara maksûrdur. Uzun boylu âbâ vü ecdadı sayıp tefahur etmek ise maksad-ı şer'-i şerife külliyen mugayirdir. Zira bütün kabâil ü akvâm bir anadan, bir babadan müteşa'ib olduğu cihetle beynlerinde rüchan ve tefavüt yoktur. İnsanlar arasında medâr-ı imtiyaz olacak bir tefavüt-i hakiki varsa, o da, derece-i takvadadır. Müttaki olan kimse –Arap olsun, Acem olsun– fâsıktan, kâfirden indallah efdaldir. İşte o kadar!

Nitekim Beyhakî'nin Ukbe b. Âmir radıyallahu anhdan rivayet ettiği bir hadis-i şahihte "ليس لأحدٍ فضلٌ على أحدٍ إلّا بالدِّينِ ، أو عملٍ صالحٍ: Hiçbir kimsenin diğer kimse üzerine fazl ü meziyeti yoktur. Tefazul yalnız din veya amel-i salih ile olur"[151] buyurulmuştur.

Habl-i ilâhî ile itisâma mâni olan teferruka meydan vermemek için tesis-i müsavat eden bir Müslimi –hem-ırk veya hem-nesebi olmasından dolayı değil– mahzâ Müslüman olduğundan dolayı sevmek, himaye etmek, hayr-ı İslâm'ı nef'-i zâtî ve kavmîye tercih etmek haslet-i celîlesini kalplerimize yerleştirmek maksad-ı kudsîsiyle vârid olan ehâdîs-i şerife o kadar çoktur ki, zikr u îrâd etmekle bitiremeyiz. Yalnız, Haccetü'l-Vedâ'da îrâd buyurulan o meşhur hutbe-i celîlenin şu fıkralarını zikr ile iktifa ederiz:

«يا أيُّها الناسُ، ألَا إنَّ ربَّكم عزَّ وجلَّ واحدٌ، ألَا وإنَّ أباكُم واحدٌ، ألَا لا فضْلَ لعربيّ على عجَميّ، ألَا لا فضْلَ لأسودَ على أحمرَ إلّابالتقوى، ألَا قد بلَّغْتُ؟ قالوا: نعم, قال: لِيُبَلِّغِ الشاهِدُ الغائبَ«

Mâna-yı şerifi: "Ey nâs! Âgâh olunuz ki, Rabbiniz birdir. Âgâh olunuz ki, babanız da birdir. Biliniz ki, hiçbir Arabînin Acemî, hiçbir Acemînin de Arabî üzerine, kezâlik hiçbir siyah renklinin siyah olmayana, hiçbir siyah olmayanın da siyah renkli üzerine fazl ü rüchanı yoktur. Meğer ki, takva ile ola. En kıymetliniz nezd-i ilâhîde

149 [Hücûrat, 49/13].
150 [Tirmizî, *Sünen*, 1979].
151 [Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, 4782].

en takî olanınızdır. Söyleyiniz; tebliğ ettim mi?" Buna karşı; "Evet, Ya Resûlallah!" denilince; "Öyle ise hazır olan gaib olana bu sözümü tebliğ etsin!" buyurdular.

Hadis-i şerifin mânası üstünde muhtac-ı şerh u tafsil değildir. Anâsır hakkındaki siyaset-i şer'iye meydanda iken dinin kıvamı, cemiyet-i İslâmiye'nin medâr-ı bekâsı teferruk ve şikâkı nefye maksûr iken bir müddetten beridir "Arap, Türk, Arnavut" gibi kelimelerin sahâif-i siyasette yer bulması İslâm'ın son ilticagâhı olan vatan-ı azizimizi göz bebeği gibi sıyanet hissiyle kalbi lerzişdâr olan bîçare Müslümanların kalbinde nasıl bir tesir bıraktığını öğrenmeyi kârilerimizin vicdanına terkediyoruz. Hiss-i tedeyyünden, mahabbet-i Resûl'den teberrî etmedikçe böyle bir dava-yı cahileye kıyam edemeyeceği şüphesiz olan zuemâ-yı teferruk ve inhilâlin haline teessüf etmek hatırımızdan geçmez. Çünkü bu zuemâ-yı teferruk ve inhilâl zaten ribka-i İslâm'ı gerden-i taatten atmadıkça bu milleti göz göre göre hufre-i helâke sürüye sürüye götürmeye çalışmazlardı.

Bizim acıdığımız, bunların malumat-ı siyasiyesine aldanan cühela-yı kavimdir ki, bilmeyerek, anlamayarak hem dinlerinden çıkıyor, Nebiyy-i Zîşânları'ndan teberrî ediyor, hem de saadet-i dünyeviyelerini mahvediyorlar. Bizim ağladığımız, bu son İslâm yurdunun da diğerleri gibi maazallâhü teâlâ inkıraza yüz tutarak nam-ı İslâm'ın düşman ağızlarında hakir u zelil olması, şevket-i İslâm'ın bî-nişan olarak yalnız tarih kitaplarının mevzuatı meyanında kalmasıdır.

Kavim ve unsur nizâı! Din-i İslâm'ın işte bunun kadar buğzettiği, bundan ziyade nefret ettiği şey yoktur. Ensâb u ahsâb ile tefahur bir kavm u kabileye intisap gibi âdât-ı cahiliyeyi kökünden kesmek için sahib-i şeriat (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in neler söylediğini, bu cahilane asabiyetler için ne türlü gazap buyurduklarını bilsek, tüylerimiz ürperir. Übeyy b. Ka'b radıyallahu anhden rivayeten İmam Ahmed ile Tirmizî'nin tahric ettikleri hadis-i şerifte bakınız ne buyuruluyor "إِذَا الرَّجُلُ تَعَزَّى بِعَزَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ، فَأَعِضُّوهُ بِهَنِ أَبِيهِ، وَلَا تَكْنُوا: Bir kimsenin cahiliyet âdeti üzere 'yâ li-fülan' diyerek kavm u kabilesine intisab ederek istimdat ettiğini görürseniz, ona; 'babanın bilmem nesini ısır!' deyiniz ve bu sözü açık açık söyleyerek kinaye tarikine sapmayınız!"[152] Haya ve nezâhette muallim-i âlem olan Resul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'ce İslâm'a intisabı bırakıp da kavm u kabileye intisap etmenin ne kadar çirkin olduğunu anlayınız ki, böyle yapan herife karşı kinaye ile ifade-i meramdan bile bizi nehyetmiş ve hatta âbâ vü ecdadını makam-ı tefahurda tadad eden bir kimse hakkında kinayesiz olarak bu tabiri aynen istimâl buyurmuşlardır.

Ebu Hüreyre radıyallahu anh rivayet ettiği şu hadis-i şerifte kavm u kabile nizâının akıbet-i fecîasını bize gösteriyor:

152 [Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1235].

إِذَا قَالَتْ نَزَارُ يَا نَزَارُ وَقَالَتْ أَهْلُ الْيَمَنِ يَا قَحْطَانُ! نَزَلَ الضُّرُّ، وَرُفِعَ النَّصْرُ، وَسُلِّطَ عَلَيْهِمُ الْحَدِيدُ: Nizâr evladı; Yetişin ey Nizâr evlâdı!' Yemenliler de: 'Yetişin ey Kahtân evladı!' dedi mi, hemen zarar nazil olur, nusret-i ilâhiye ref' olunur. Cümlesine de kılıç taslît olunur."[153]

Bidayet-i fütûh-ı İslâm'da muharebâta iştirak eden Benî Süleym Kabilesi'nden Kubeysa namında bir zât diyor ki: "Hureybe denilen mevkide Utbe b. Gazvân'ın ordusunda bulunuyordum. Utbe (orduyu toplamak için olacak); 'Ya ashabe Sûreti'l-Bakara!' diye nida etti. Öteden biri de; 'Ya Âle Şeybân!' diye bağırdı. Bu bağırtıyı duyunca hemen üzerine yürüdüm. O ise mızrağını bana doğrultup; 'Savul önümden!' dedi. Elimdeki yay ile mızrağını kendimden uzaklaştırıp sakalına yapıştım ve Utbe'nin huzuruna götürdüm. Utbe o adam hakkında Ömer'e bir kâğıt yazdı. Cenabı Ömer cevabında; 'Böyle cahiliyet davası etmişken onu benim yanıma göndermiş olaydın cellat karşısına koyup boynunu ururdum. Zira buna layıktır. Fakat mademki hapis ile iktifa etmişsin, artık öldürme de yanına çağır ve yeniden ahd ü biat al da salıver' diye yazdı."

İslâm'ın müessisleri, vasf-ı azametini tarihlerde okuduğumuz şu bina-yı muazzamı Hazret-i Resul-i Ekrem'in (sallallahu aleyhi ve sellem) eser-i telkini olan böyle bir siyasetle tesis ettiler. Biz ise hâlâ Türklük, Araplık, Arnavutluk gâileleriyle hem kendimizi hem kâinatı bî-huzur ediyoruz. En son naklettiğimiz hadis-i şerifin mısdâkınca ne olduğumuzu, ne olacağımızı şaşıracak kadar zarara uğradık. Nasr u zafer kokusunu da artık almaz olduk. Nasr tecelli etse bile faidesinden mahrum oluyoruz. İnzârın son kısmı kalıyor ki, o da, mütehakkıktır. Zira yekdiğerimizi boğazlamaktan çekinmiyoruz. Cenabı Hak ceza-yı amelimiz olarak seyf-i kahrı üzerimize taslît etmiştir.

Aklı başında olanları düşündürecek yalnız bir nokta var: Acaba kendi kılıçlarımız düşman kılıçlarının araya girmesine meydan bırakacak mı?...

Kaynak: Babanzâde Ahmed Naim, "Hadis-i Şerif", *Sebilürreşad*, IX/212, 15 Şevval 1330/13 Eylûl 1328, s. 63-65.

153 [Suyûtî, *Camiü'l-Ehadîs*, 2158].

56

YA DEVLET BAŞA, YA KUZGUN LEŞE!

Şeyh Muhsin-i Fânî

[Hüseyin Kâzım Kadri]

مرده بدم، زنده شدم؛ کریه بدم، خنده شدم
دولت عشق آمد ومن دولت باینده شدم
Monla Hünkâroğlu[154]

Evet, artık bu dünyada bizim için başka bir diyecek kalmadı. Türklüğün, Osmanlılığın büyük bir tehlike karşısında bulunduğu bugün biz ecdadımızın "Ya devlet başa ya kuzgun leşe"sözlerini heyecan ve asabiyetle tekrar edeceğiz. Çünkü vatanımız bizim için bir mudîk-ı zillet ve ıstırap oldu...

ازمرك حذر كردن دو روز روانيست
روزی كه قضا باشد وروزی قضا نيست
روزی كه قضا نيست برو مرك روانيست

hükmüne ittibadan kendimizi alamayız: Çünkü bugün *Türklük tehlikede.*

On gün evvel yazdığım bir makalede söylemiştim: Türkleri ve Türklüğü Makedonya'da payidar edecek ancak bir harp idi; çünkü başka türlü yaşamaya imkân kalmamıştı. Ecdadımızın canlarıyla, kanlarıyla müstevlî oldukları bu memlekette bugün onların canlı ve kanlı evladına tevarüs eden bir vazife vardı, o da babalarının mezar-ı ihtişamını mülevves ayaklara çiğnettirmemek... Eğer biz Türklüğün değil yalnız Makedonya'da, Arabistan'da, Suriye'de, Irak'ta, Kürdistan'da, Osmanlı mem-

154 Önceki yazısı üzerine gazeteye bir makale gönderen Vildan b. Mevlâna kestediliyor. Haz.

leketlerinin her noktasında mahv u inkıraza götürülmek istenildiğini düşünecek ve onu kurtarmak için çalışacak olursak bu harp bize hayat ve saadet getirecek ve Türkler kuvve-i zindeye, yaşamak kabiliyetine malik bir millet olduklarını bütün dünyaya karşı bir daha göstermiş olacaklardır. Eğer bunu anlamayacak ve fedakârlıktan geri duracak olursak o zaman altı asırlık bir Türk hükûmeti, bir Osmanlı İmparatorluğu Karakoyunlu aşireti haline inecek ve Türklüğün şanı, namusu, milliyeti... her şeyi mahv u kem-nâm olacaktır...

Evet kardaşım buna inan, *Türklük tehlikede*dir... Eğer sende babanın kanı varsa, Yıldırımların, Fatihlerin, Timurların, Cengizlerin, yerlerin, göklerin oğlu isen, babanın mezarını düşmanlarının ayakları altında bırakmaktan bir elem ve ıstırap duyuyorsan, sen de silahına sarıl ve kendini, milliyetini, onun şeref ve namusunu kurtarmak için öl ve öldür: Çünkü bu âlemde yaşamaya layık olan ölmeyi bilendir. Sen de ecdadının "Yürügân derya olturgân burya" dediğini unutma; yürüyen denizler, deryalar gibi cûş u hurûşa gelir ve her şeyi, bütün dünyayı bastırır ve boğar. Yerinde oturanlar da buryalar gibi ayaklar altında çiğnenir kalır.

Sen Türkün oğlu, Oğuz Han'ın torunu, günlerin, ayların, yıldızların, göklerin, dağların ve denizlerin[155] evladı olduğunu hatırından çıkarma; Türklüğün şanı günler, aylar, yıldızlar gibi parlar, gökler gibi bütün âlemleri sarar. Türklük dağlar gibi râsih kavimdir, denizler gibi köpürür, yürür; evet kardaş "Yürügân derya, olturgân burya"dır. Sen de ecdadın gibi koş, yürü, bütün dünyaları cûş u hurûşa getir, hırçın, coşkun bir nehr-i hurûşan gibi pür-gazap, pür-feveran çağlayarak pür-halecan ak, yürü... Türklüğün, Türklük şanının bugün bir ihtilâc-ı müellim ile ra'şe-dâr-ı teessür olduğunu hatırla...

"Ölümden horluk yaman" diyen yine senin ecdadın idi. Onlar yaşamak için şanla ölmekten değil zilletle, horlukla sürünmekten korkarlar ve bunun için canlarını, kanlarını dökmekten geri durmazlardı. İşte Türkler[i] deryalar gibi coşturan, dereler gibi aktıran, yıldırımlar gibi yıldıran, çakınlar gibi çaktıran, koşturan... "ölümden horluk yaman" hissi idi.

Sen de bugün elbette böyle görür ve düşünürsün...
Evet kardaşım Türk, Monla Hünkâroğlu,

جهد حقست ودوا حقست و درد
منکر اندر نفی جهدش جهد کرد

demişti. Sen kazanın, mukadderatın ne olduğunu bilen ve ona göre Ulu Tanrı'ya

155 Türklüğün ulu ve mukaddes vatanı olan Turan'ı şenlendiren büyük atamız Oğuz Han'ın oğulları Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han ve Tingiz Han'dan kinayedir.

tevekkül ve nefsine itimat eden bir milletin oğlu olduğunu unutma. Üzerine gelen tehlike Türklükten, kendi varlığından daha büyük değildir. Senden başka her şey hakirdir, sen denizler gibi yürü ve bütün bu hasis varlıkları ez, bastır. Çünkü artık başka bir çare kalmadı. Ve her gün bin türlü zilletler, tahkirler altında mülk ezildi, bitti...

Geçen gün Kırımlı bir Türk Arnavutluk'ta dökülen bir damla Türk kanının günün birinde büyük ve mukaddes Türklüğü kurtarmak için lazım olacağını söylüyordu. Bunu sana da söylemiş ve bugünün pek yaklaştığını bildirmiştim. İşte o büyük gün geldi... Sen bugün ırzını, dinini, varlığını kurtarmak, ecdadın gibi şanla şerefle yaşamak için o bir damla kanını dökmeye hazırlan. Bunu yaparsan şüphe etme ki bu dünyada ebediyyen paydar olursun...

فغان از عالم بالا بر آمد
خروش از خیمه و صحرا بر آمد

İşte Semerkant'taki Gûrmîr[156] Kosova'da meşhed-i Hüdavendigar, İstanbul'da türbe-i Fatih, Bursa'da merkad-ı Yıldırım... Türklüğün, mukaddes ırkının şanıyla ebediyyen yaşayan ecdadından meded-hâh ol, Tanrı'nın inanetiyle yürü, koş vatanını parçalanmaktan, düşmanlarının pâmâl-i hakareti olmaktan kurtar, bir ömür zilletten her nimet ve saadetten hâib u hâsir yaşamaktan kurtulursun...

عروس ملك کسی در کنار کیرد تنك
که بوسه بر لب شمشیر آبدار دهد

dünyanın en büyük bir hakikat-i ictimaiyesidir. Sen de bu hakikatten gafil olmadığını gôster ve bir damla kanını vatanın için dökmekten çekinme, vatan senin, şan senin. Bu şan ile yürü, koş ve Makedonya'yı kurtar. O senin ecdadına mezar oldu, şimdi senin bir avuç toprak halinde kalabilmekliğin için bu mezar-ı ihtişamın üzerine bir damla kanını akıtacak ve diyeceksin ki:

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe.

Kaynak: Şeyh Muhsin-i Fani, "Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe", *Tanin*, 25 Şevval 1330/14 Eylül 1328/7 T.evvel Efrencî 1912, s. 1.

156 Timurlenk'in türbesine Semerkantlılar "Gûrmîr [Gûr-i Mîr]" derler ki "türbet-i şah" demektir.

57

TÜRK VE ARAP

[Çerkeşşeyhizâde] Halil Halid

Muhtelif akvâma mensup efraddan herbirinin kendi kavmiyyetini tebcîl ve kavmiyyet-i âharı tezyîf eylemesi nev'-i beşerin iştigalât-ı kelâmiyyesinden olduğu malumdur. Bu gibi milliyet mübâhasâtı yalnız zaman-ı kadîmden beri yekdiğeriyle çarpışmış ve yekdiğerinin irâka-i demine, hetk-i ırzına, gasb-ı mâmelekine uğraşmış milletler efradı arasında vukua gelmez; hatta asırlardan beri tâli'-i hayatları mezc edilmiş, livâ-yı vâhid altında bulunmuş ve dem-i sıhriyetleri hayli karışmış olan akvâmın efradı arasında dahi bu milliyet mübâhasâtı câridir.

Ben bir Türküm: Lâkin –velev ki latife tarzında olsun– kavm-i Araba ta'rîzi veya tezyîfi hâvî olan bir söz sarfına kalbim razı olmaz, dilim varmaz ve başkaları tarafından sarf edilse kulağım onu kabul etmek istemez.

Bilmem ki Arap ile Türk'den hangisinin evsâf-ı memdûhası daha çoktur. Bu babda benim bildiğim ve kat'î ve gayr-ı mütezelzil surette itikat eylediğim bir şey var ise o da bu iki kavimden birinin mâlik olduğu evsâfdan diğerinin istifadeye muhtac olduğu ve Türkün Arap'sız, Arab'ın da Türk'süz selamet ve şan-ı istiklâliyet ile yaşayamayacağıdır; yani Türk ile Arap arasındaki sıhriyet-i siyasiyenin râbıtaları ne kadar çok fekk olunur ise fahr-ı istiklâliyet ve hakimiyet-i İslâmiye dahi o nisbette zevâle uğrar ve yine o takdirde bu iki kavim efrâdı –Şarklıları kendilerine kıyasa tenezzül etmeyip de daima mâdûnda sayan– Efrencin tâbiiyyetine o nisbette ma-

ruz kalır ve binaenaleyh hiss-i mübâhât-ı milliyyeleri o nisbette zâyi' olur. Bu iki kavmin münasebâtı sadedinde bir teşbih yapsam acaba teşbihim afv olunmayacak kadar sahîf görünür mü?

Demek isterim ki: Kavm-i Arap bin parça olmuş ve sırça halinde etrafa dağılmış bir elmas külçesi gibidir: Toplu bir halde bulundukca onun ne büyük kıymeti olacağını ilk idrak eden Türkler Araplarla peydâ-yı râbıta-i diyanet eyledikden sonra bilâd-ı Arab'a yanaşmışlar ve o dağınık parçaların mümkün olduğu kadar toplanmasına, birlikte bulunmasına yardım eylemişlerdir. Hatta sonraları Türk tâc-ı saltanatı bu külçe parçalarıyla iktisâb-ı ziynet etmiş, parlamıştır.

Muharirîn-i müteahhire-i Arab'dan bir zât "Türkler beş yüz sene kadar bir müddetten beri sinelerini İslâm'ın a'dâsına karşı siper yapmakla İslâmiyet'e ettikleri hıdmetten başka evlad-ı Arabın hürriyet-i kavmiyesini tahakküm-i Efrencden muhafazaya dahi hayli yardım eylemişlerdir" demiş idi. Yalnız beş yüz seneden beri mi Türk Arab'a zahîr oldu? Umumiyyet üzre ehl-i kenîsa tarafından tedvin edilmiş olan Efrenc tevârîh-i kadîmesini açınız; açarsanız görürsünüz ki Nasrâniyyetin düşmanı olmak üzre tasvir edilen ve o sıfatla düçâr-ı şetm ü tel'în olan Müslümanlar "Sarasin" ve "Türk" diye telkîb olunmuştu. Yalnız Osmanlı Türklerini düşünmeyelim ve onlardan daha halis Türk kanıyla yaşamış olan Selçukîleri unutmayalım. Selçukîlerden evvel bile tavâif-i Etrâkden birçok eşhâs Asya-yı vüstâdaki me'vâ-yı aslîlerinden garb-ı cenûbîye doğru gelmişler, Arab'a hıdmet eylemişler ve müsta'reb bile olmuşlardı. Binaen-alâ-zâlik Türk'ün Arab'a yardımını beş yüz değil bin seneden ziyade olmak üzre tayin daha doğru olur.

• Bunu zikirden başlıca maksat ihtilât-ı kavmînin kıdemini izahtır; yoksa iki kavmin birbirine vaki olan hıdemâtını taharrî ile ta'dâda kalkışsak içinden çıkılamayacak kadar çok emsâle tesadüf eyleriz. Şüphesiz Arab'ın dahi Türk'e hıdemâtı çoktur ve mühimdir. Hakikatte ikisinin hıdemât-ı mütekâbilesi bir maksad-ı müşterek yani İslâm'ın selâmet-i mevcudiyet ve terakkî-i medeniyeti uğruna sarf olunagelmiştir. Türk dahi tabiî Arap'sız fahr-ı istiklâl-i millî ile çok yaşayamaz. Nice menâfi-i tabîyeye, mert, ahlâklı ve fedakâr bir halka mâlikiyetle meşhur olan Anadolu fi'l-vâki büyük bir hâkimiyetin mevcudiyetine müsait olacak kadar vâsi'dir. Lâkin Avrupa-yı Nasrânînin şu devr-i galib-i istilâsında orada dahi bir hükûmet-i Türkiye yalnız başına masûn ve emin surette bekâ bulamaz; Arab'ın müzâheretinden müstağni olarak istiklâl üzre bekâ bulabileceği zannına ben bir hayal-i muhal derim.

Türk tâifeleri ezmine-i kadîmede her cihete doğru akın edebilirler ve her vardıkları yerde büyük bir nüfuz iktisâb eylerler, hâkim dahi olurlardı. Meselâ; Çin'e giderler hükûmet teşkil ederler, Hind'i istilâya giderler orada da hâkim olurlar, İran'a ve Asya-yı Suğrâ'ya giderler oralarda dahi devletler teşkil eylerler, Mısır'a

gelirler, Tunus'a ve Cezayir'e kadar sefer eylerler, kuvâ-yı hâkimiyeti ellerine alabilirlerdi. Fakat şimdi bu devirlerin çoktan geçtiğini tahattur etmeyen tek bir Türk bile bulunamaz.

Fünûn ve sanayi-i cedîdedeki terakkiyât-ı hârikulâdeleri ile Şark'da tefevvuk-i nüfuz kesb eden milel-i Garbiye'nin kuvâ-yı müstevliyesi Arap gibi Türk'ün oturduğu yerlerin etrafını dahi dehşetli âlât-ı muharribe-i hadîdiyye ile kuşatmış bekliyor. Akl-ı selimi olana Müslümanlar bu halin kendilerine getirebileceği muhâtarayı idrak eylerler ve eğer hiss-i hamiyetleri var ise kudretleri kâfi olduğu derecede istiklâl-i mevcudun muhafazasına çalışırlar. Bundan sonra ne Türklerin infirâd üzre idâme-i mevcudiyet-i siyasiye etmeleri mümkündür, ne de Arabistan'da ayrıca bir istiklâliyet-i siyasiye tesisine fırsat bulunabilir. Bunun imkânını iddia eylemek vahdet-i Osmaniyeyi bozup da İslâmiyet'in nüfûz-ı istiklâliyeti altında hâlen bâki kalabilmiş olan güzel memleketleri dahi elimizden almak isteyenlerin âmâlini teshîle çalışmaktır.

Bunu ve buna müşâbih ahvâli halli mümkün ve savâb olan mesâil suretinde irâe ve işâ'ada devam edenler yalnız Efrenc arasında görülmüyor; Şarklılardan bir hayli kimseler dahi bu gibi hallerin tervîciyle hayli iştigal eyliyorlar. Bu Şarklılar arasında ihtimal ki Hıristiyan veya Mûsevî olan ehl-i kalem ve siyaset az değildir. Bu gibi kimseler hakkında ihvân-ı Müslimemize kemâl-i hulûs-ı kalb ile verilecek nasihat onların telkinatına karşı gâyetle ihtiyatlı bulunmak veya sözlerini –musib dahi görünse– kat'iyyen telakkî-bi'l-kabul eylememek velhâsıl mümkün olduğu kadar onların neşriyatına karşı daimî bir "boykotaj" yapmaktır. O gibi Şark ehl-i siyaset ve kalemi arasında Müslümanlar var ise bunların ıslah-ı ahlâk eylemelerini dua pek beyhudedir. Bunlar cism-i İslâm'da pek muzır azâdırlar. Vücûd-ı İslâm o azâ ile ma'lûl kaldıkca muhâtara-i ictimaiye ve siyasiye artar, mühlik bir hale gelir. En âdi hevesât-ı şahsiye ve şehevât-ı hayvaniyeyi her türlü vacibât-ı diniye ve ahlâkiyenin, her türlü mukaddesat-ı milliyenin fevkında tutan bu gibi münâferetlere çokca para lazım. Onu bulabilmek için bunlar yalnız menâfi-i hakikiye-i İslâmiyeyi, yalnız hukuk-ı müessese-i vataniyeyi değil kendi ailelerinin namusunu bile fedadan çekinmezler. Metîn ahlâklı, hamiyetli, medeni hey'et-i ictimaiye içinde bekâlarına cevaz verilmeyen ve herhalde mehâfil-i ehl-i hamiyete duhûllerine kat'iyyen müsaade olunmayan bu kabîl kimseler ile ihtilât eden Müslümanlara Allah idrak-i selim versin.

*

Tavâif-i Etrâk a'sâr-ı kadîmede her gittikleri memâlikte ahz-ı hâkimiyete muvaffak olduklarından yukarıda bahs eylemiş idim. Evet, bunlar her yerde hâkimiyetlerini vaz' eylemişlerdir amma hâkim oldukları memleketler ahalisine Türklüklerini kabul ettirmek siyaseti[nı] nazar-ı itibara almamışlardır. Tebaaları gayr-ı Müslim ise Türkler onlar hakkında o zamanlar için en munsıf ve âdil sayılabilen ahkâm

tatbik eylemişler ve umûr-ı kenîsâiyye ve milliyede hal-i aslîleri üzre bırakmışlardır. Zîr-i hâkimiyetlerine geçen halk Müslüman ise Türk hâkimler ona yabancı bir halk nazariyle bakmazlar idi. Osmanlı Türklerinin feth ettikleri ve hâkim oldukları memleketler ahalisine pekçok zulüm ettikleri Avrupalılar gibi bazı Arap müellif ve muharrirleri tarafından dahi iddia olunagelmiştir. İddia olunan bu mezâlim ihtimal ki ya tamamen veya kısmen doğrudur. Lâkin Türklük namına icra-yı mezâlim eden mütegallibenin asılları taharrî olunursa yüzde doksanının hakiki Türk ırkına mensup olmadıkları zâhire çıkar.

Müsavat-ı âmme usûlünün en ziyade câri olduğu memâlik-i Devlet-i Aliyye'de âl-i Osman taht-ı saltanatının etrafına muhtelif akvâma mensup birçok eşhâs toplanagelmiştir ki bunların bi'n-nisbe ekalliyeti hakiki Türk ırkındandırlar. Ezmine-i ahîrede Devlet-i Osmaniye'nin düçâr-ı za'f olması üzerine mütehakkimîn-i ecânibin Osmanlılar hakkındaki hissiyât-ı müteneffire ve muamelat-ı muhakkırasını anlayan bazı kimseler "Türk değilim" diye hamd edecek kadar bir meslek-i iftirâk iltizâm eylemişlerdir. Bir millete zaman-ı ikbâlinde intisabla iftihar ve onun namından istifade eylemek zaman-ı idbârında –Efrencin sû-i muamelesinden ihtirâsen– o milletten tebâ'üd etmek bilmem ki vefa-i insaniyet ile, mertlikle nasıl kâbil-i tevfîk olur?

Evlad-ı Arab'ın idrak-i selim sahibi olanlarınca malum olmak gerektir ki Türkler zabt ettikleri memâlikde münhasıran kendi kavmiyetlerinin takviyesiyle uğraşmamışlardır. Onlarca "din ü devlet" birdir düstûru daima meriyyü't-tatbik olagelmiştir. İşte bu düstûra riayetlerinden dolayıdır ki Türkler zabt ettikleri memâlik-i İslâmiye halkını kendilerine benzetmeğe çalışmadılar; bilâkis bazı cihâtda kendileri o halka benzemişlerdir. Cezayir'e, Tunus'a gittiğinizde tahkik-i ahvâl ediniz: Oralarda Araplaşmış pekçok evlad-ı Etrâk bulursunuz. Asırlardan beri hıtta-i Mısriyye'ye yüz binlerce evlad-ı Etrâk gelmiş ve burada tavattun eylemiş. Bunların evlad ü ahfâdı ahali-i asliye-i Mısır'a karışmışlar ve kendi asliyetlerini gaib edecek kadar Mısırlılaşmışlardır.

Din ü milleti şey-i vâhid addeylemek siyaset-i Türkiyesi Şark'da istilâ-yı memâlik emelini tervîc eden Efrenc ricâl-i siyasiyesinin arzusuna hiç muvafık gelmez. İşte bundan dolayıdır ki memâlik-i İslâmiye'de cinsiyet tefrikasına sebep olacak hâlâtı tervîcden hâli kalmıyorlar. Daha şimdiden arz-ı İslâm'da hayli nifâk tohumları ekildiği anlaşılıyor. Bâki kalan istiklâl-i siyasî-i İslâmiyeyi o tohumların semerât-ı muzırrasına karşı muhafaza için İslâm'ın iki rükn-i azîmi olan Türk ile Arap arasında din ü milletin vahdeti fikrini takviye eylemek lazımdır. Bu takviye olunursa daire-i İslâm'a giren sâir akvâm-ı sağîre daima Arap ve Türk ile iştirak-i hissiyat eder. Bu hal ise daha insaniyetkârâne ve binaenaleyh daha mütemeddinânedir.

İslâmiyet'in fazlı böylece ümem-i beşeriyeyi tevhid ile daire-i hayat-ı insaniyetkârâne ve uhuvvetperverâneyi tevsî'de görülegelmişdir.

*

Türkler ahz-ı hâkimiyyet ettikleri bilâd-ı Arab'da tavattun edince oraların halkını Türkleştirmediklerini ve bilâkis kendilerinin Araplaştığını bâlâda zikr eylemiş idim. Türkler oralarda bulunabilen erbâb-ı sınâyii çalıştırdıkları sırada Arap tarz-ı sanatını her türlü suver-i imâl ve inşâya tercih eylemişlerdir, çünkü onlar Arap sanatında daima fahr-ı İslâmiyete dâll havâss-ı zînet ve kudsiyet-i ruhaniyet bulmuşlardır.

Hayır! Türkler Efrencin iddiası vechile gittikleri memâlikde Türklüğe ait olmayan âsârın tahribatıyla meşgul olmadılar. Bilâkis zamanına göre kendileri de mühim âsâr-ı insaniyet ve temeddün vücuda getirdiler. Mısır'da, Tunus'da, Cezayir'de ümerâ-yı Etrâkin yaptırmış oldukları âsâr-ı hayriye ve umraniye seyahat eden ve tetkikâtta bulunan zevâta meçhul değildir. Fransızlar Cezayir'de Türk ümerâ-yı bahriyye ve sâiresinin hiçbir eser-i medeniyet bırakmamış olduğunu iddia eylerler. Nefs-i Cezayir şehrinde mevcut olan bir müzehâneyi gezenler kadîmen Türkler tarafından yapılan âsâr-ı hayriyeden sonraları ne kadarının harap olduğunu ve ne kadarının tahrip ettirildiğini orada mevcut taşların levhalarının üzerindeki yazılardan anlayabilmişlerdir. Başka bilâdda olduğu gibi Türkler orada dahi medâris, mesâcid, çeşmeler, hamamlar, imârethâneler, çarşılar, köprüler yaptırmışlar. O zamanlar Avrupa'nın ekser aksâmında bundan ziyade âsâr-ı umrân ve temeddün bulunmazdı zannederim.

Türklerin hâkim oldukları bilâd-ı Arab'da vaktiyle yaptırdıkları âsâr-ı umrân-ı nâfi'a hasbe'l-İslâmiye iştirak-i hayat eyledikleri halkın faidesi için idi. Fakat zamanımızda Efrencin istilâ eylediği memâlik-i Şarkıyede vücuda getirdiği bunca âsâr-ı umrânın sâik-i evveli –her hususta bir sıfat-ı madûniyet isnad eyledikleri– yerli halktan istifade emelidir.

*

Burada bazı ashâb-ı kalem Yemen'de, Suriye'de, Irak'da Türklere karşı azîm bir buğz u nefret mevcut olduğunu yazmışlardı. Eğer bu sahih bir rivayet ise haricin teşebbüsâtı ve dahilde de münafikların tezvîri ihvân-ı Müslimîn arasında mevcudiyeti mûcib-i teessüf-i azîm olan o buğz u nefreti ihdâs eylemiş olsa gerektir. Maamâfih şimdiye kadar memurîn-i Osmaniye'den birçoklarının kâbil-i inkâr olmayan sû-i istimalâtı, adaletsizlikleri, hikmet-i idare-i mevkiiyeye riayetteki ihtiyatsızlıkları veya o babdaki vukufsuzlukları bu buğz u nefreti artıran esbâbdan olsa gerektir. Maamâfih şurası pek acîbdir ki bu adâvet ve nefret yalnız bir unsurun yani Türk unsurunun üzerine haml ediliyor. Halbuki Devlet-i Osmaniye anâsır-ı müteaddideden mürekkeptir ve saltanat-ı Osmaniye namına icra-yı hıdemât-ı resmiye eden

eşhâs-ı memure arasında Türklerden mâadâ Arnavut, Kürt, Çerkes, Arap ve sâir kavimlerden ve hatta başka din ve milliyetten kimseler de bulunagelmiştir.

Ben ana ve baba cihetinden bir Türküm, bu sıfatla söylüyorum ki hem felakete hem de melâmete her kavimden ziyade maruz kalmak Türklerin tâli'-i hayat-ı millîleri icabındandır. Def'-i nifâk için Türkler buna tahammül ederler; amma yazık ki ihvân-ı Müslimîn arasında o gibi sû-i tefehhümler câri olmasından dolayı istiklâl-i siyasî-i İslâmiyet'in timsâl-i bâkiyesi olan saltanat-ı Osmaniye tehlikelere maruz kalıp gitmektedir. Ecnebi tâbiiyetine geçmiş olan Müslümanlar Türklere nefret etmiyorlar; bilâkis onlar hakkında hissiyat-ı nasfet ve muhabbet besliyorlar. Kaht u fakr ve emrâz-ı sâriye ile daima sarsılan, zedelenen Hindistan'ın ehl-i İslâm'ı kendi felaketlerine ve mevâni'-i siyasiyeye rağmen Türk namını daima muhabbetle tahattur ediyor ve o namın müdafaası için ellerinden gelen gayreti gösteriyorlar. Rivayete nazaran vaktiyle Cezayir ve Tunus'da dahi Araplar arasında Türklere karşı bir hiss-i nefret mevcut imiş. Amma şimdi oralarda Türkler hakkında beyne'l-Arap bir hiss-i teveccüh ve muhâdenet mevcuttur.

İmdi Cezîretü'l-Arap'da, Irak'da ve Suriye'de Türklere karşı mevcudiyeti bazı matbuat-ı ecânib ve huddâm-ı Şarkıye-i ecânib tarafından iddia edilen nefret ve adâvet hakikaten mevcut ve umumi ise menâfi-i müttehide-i İslâmiyemiz namına bu makûle sû-i zanların zâil olmasını temenni ederiz.

*

Akvâm-ı muhtelife efrâdını mezc ü tevhiddeki kuvve-i i'cazkârânesi düşmanlarca bile mu'terif olan İslâmiyet Arap ve Türk kavimlerinin tâli'-i hayatlarını birbirine daha ziyade rabt etmek lazım gelirdi. Fakat yazık ki bu iki kavim kadîmden beri yekdiğerini lâyıkıyle anlayamamışlar ve âmâl-i siyasiyelerini henüz tamamiyle tevhid edememişlerdir. Buna da büyük bir sebep lisanlarının ayrı olmasıdır.

İslâm'ın evâil-i zaferinde Arabın seyfi herhangi bir memlekette parladı ise lisan-ı Arap dahi orada intişar etti. Maamâfih Arapça yine âlem-i İslâm'ın her tarafında ta'ammüm eylemedi ve yalnızca hurûfât-ı kadîme-i milliyeye mâlik olan kavimler İslâm'ı kabulden sonra hurûfât-ı Arabiyeyi lisan-ı millîlerinin vasıta-i tahrîri ittihaz eylediler. Nitekim Acemler, Türkler, Afganlılar, Hind'in Müslümanları kendilerince muktezî olan bazı tadilat ile hurûf-ı Arabiyeyi kendilerine mal ittihaz eylemişlerdir. Malumdur ki bir lisanın ta'ammümüne karşı olan mevâni'-i tabîiye pek büyük ve müteaddittir. Fi'l-vâki evâil-i İslâmiyetlerinde İranlılar ve yakın zamanlara gelinceye kadar Türklerin mütehayyizân-ı ulemâsı Arapçada tahsil ve tedrîs ve tahrîr ederlerdi. Maamâfih ehemmiyet-i azîme-i diniye ve kıymet-i ilmiye ve edebiyesine rağmen Arapça daire-i tevhid-i İslâmiyet'e giren çok akvâmın avâmı tarafından kabul ve istimâl olunamadı.

"Arapça milel-i İslâmiye'nin lisan-ı umumi ve resmiyesi olmalı" misillü fikir beyan edenler ef'âl ve ahvâl-i ümemin suver-i tabîiye-i cereyaniyesine âşina olmasalar gerektir. Arapça hiçbir vakit lisan-ı umumi-i İslâm ittihâz edilemez; yalnız akvâm-ı muhtelife-i İslâm'ın münevverü'l-fikr evlâtları tarafından hîn-i iktizâda vasıta-i tefhîm u tefehhüm olmasiyle iktifa etmek zaruridir.

Mısır'da teşerrüf eylediğim zevât-ı muhteremeden birisi; "Devlet-i Osmaniye vaktiyle Arabîyi lisan-ı resmî-i hükûmet yapmış olsa idi siyaseten gayet musîb bir tedbirde bulunmuş olurdu ve memâlik-i Osmaniye'nin eczâ-yı muhtelifesi ile bilâd-ı sâirenin Arapça mütekellim milyonlarca ehl-i İslâm'ı arasındaki revâbıt bu sâyede idâme ve takviye edilmiş bulunurdu" yollu bir fikir beyan eylemişti. Bu zât ile iştirak-i fikir edenler az değil zann ederim. Maalesef bunun hatalı bir fikir olduğunu burada söylemeğe mecburiyet his eyliyorum.

Devlet-i Osmaniye'nin kuvâ-yı maddiyesinin ve binaenaleyh âlem-i Şark'daki nüfuz-i siyasîsinin za'fına sebep olan ahvâl pek muhteliftir. Arapçanın vaktiyle lisan-ı umumi ve resmi ittihâz olabilmesi o halâtın men'ine çare teşkil edemez idi. Evvelce dahi dediğim gibi öyle arzuya veya daha büyük bir ihtiyaca binaen bir lisanı kabul ve ta'ammüm ettirmek ahvâl-i cihanın tahavvülündeki turuk-ı tabîiyenin haricine çıkmağa çalışmak gibi bir şey olur. Maamâfih lisan-ı Arab'ın tebcîli ve kesret-i istimâlinin tervîci eskiden beri Devlet-i Osmaniye'ce takip edilmiş bir meslektir. Kütüb-i mutebere-i Arap her yerden ziyade Türklerin vücuda getirdikleri kütüphanelerde cem' ü hıfz edilmişlerdir. Türkler her vakit ulûm-ı şer'iyeyi ve yakın zamanlara kadar fünûn-ı şettâyı Arapça tederrüs eylemişlerdir. Türk muharrirleri Arapçadan bahs ettikleri zaman "lisan-ı azbü'l-beyan-ı Arap" tabir-i ihtiramkârânesini kullanırlar. Müellifîn-i kadîme-i Etrâk'in bir kısm-ı azîmi eserlerini lisan-ı Arabî üzere tedvîn eylemişlerdir.

Arapçaya kâfi derecede ehemmiyet vermezler diye bi-gayrı hakkın ittiham edilen Türkler her ne vakit lisan-ı Arap ile kendi lisanlarında yazı yazmak ihtiyacında bulunsalar Arapçayı Türkçeye takdim ederler. Lisan-ı Arap Türkler tarafından yalnız maddeten ve siyaseten mühim telakki edilmekle kalmaz; bir de lisan-ı Kur'ân ve lisan-ı Peygamber-i zî-şân olmak haysiyetiyle takdîs edilir.

Farisî gerek cümel-i hikemiyece, gerek durûb-ı emsâlce, gerek kibâr-ı kelâmca Arapça kadar mühim ve müstahsen olduğu ve Türklerin eş'âr ve edebiyatta ilk üstadları İrân ehl-i edeb ve irfanı bulunduğu halde Türkler tahrirlerinde ve hitabetlerinde tercihan akvâl-i Arabdan iltikat ve iktibas ve istidlâl ederler. Kelimât-ı Arabiyenin gûş-ı Etrak üzerinde bir tesir-i mukni'i, bir cazibe-i efsunkârîsi vardır.

Bir de Devlet-i Osmaniye'nin taht-ı nüfuzundan çıkan memâlik-i Arab'ı gözünüzün önüne getiriniz: Oralarda lisan ve edebiyat ve maarif-i Arab'ın ne derekeye

indiğini anlarsınız. Arapça işte o yerlerin bazılarında şekl-i resmiyetini büsbütün gâib etmiş ve bazılarında gâib etmek üzeredir. O memleketlerdeki yerlilerin yani ecnebiler tarafından müsavat üzre telakki edilmeğe lâyık görülmeyen ahali-i asliye de fırsat-ı istimâl bulamıyor. Arapça bir memlekette nâsın tabakât-ı âdiyesi ile hıdmetkârların kullandığı bir lisan derekesine inerse fesahat-ı mantıkiye, letafet-i şiiriye, nezahet-i edebiye, vüs'at-i dakîka-i felsefiyesinden tecerrüd edeceği tabiîdir.

Vaktiyle mühim bir Arap memleketi olan Cezayir'i geziniz. Oranın başlıca şehirlerinde kütüb-i mutebere ve kadîme-i Arabiye'yi hâvi bir tek kütübhane bile bulamazsınız. Nerede o kadîmen bir makarr-ı ulûm-ı Arabiye bulunmuş olan Tilimsan şehrinin ehemmiyet-i irfaniyesi? Nefs-i Cezayir şehrinde mahkeme-i şer'iyenin bile ismi mahkeme duvarına Fransızca harflerle yazılmıştır. Şüphesiz Tunus'ta dahi lisan-ı Arab'ın ehemmiyeti, arası çok geçmez Cezayir'deki ehemmiyeti ile müsavi bir mertebeye iner.

Lisan-ı Arab'ın ehemmiyeti meselesi beni Mısır'dan dahi misâl getirmeğe sevk ediyor: Milyonlarca sekenesinin Arapça tekellüm ettiği şu koca hıtta-i Mısriye'de bile Arapça şekl-i resmiyetten mühim bir kısmını daha şimdiden zâyi eylemiş ve tedrisat-ı âliye-i fenniyenin vasıtası olmağa lâyık görülmemiştir. Esmâ-i büyût ve ezikkayı ve her türlü tarifâtı hâvi olan levhalar ve sâir yazılar Arapça'dan ziyade birkaç bin ecnebinin istimâl eylediği lisanlarda yazılıyor. Arapça daima da altta kalıyor. Vehle-i ûlâda pek ehemmiyetsiz gibi görünen bu mukayese bir halkın mevki-i ictimaî ve medenî ve siyasîsine ve hissiyat-ı vataniyesine gösterilen miktar-ı hürmeti nazar-ı ibrete arz eyler.

Ahalisinin pek mühim bir kısmı Arap olan memâlik-i saltanat-ı Osmaniye'de Türklerin ve ale'l-husus memurîn-i devletten bulunup da Yemen, Hicaz, Suriye ve Irak'a gidenler Arapça bilmedikleri hakkında Suriye'nin ve ekseriyet üzre Suriyeliler tarafından murâkabe olunan matbuat-ı Mısriye'nin bazı gazetecileri şikâyette bulunuyorlar. Bu gazeteciler içinde memâlik-i Osmaniye hakkında niyyât-ı siyasiyesi bulunan ecnebileri tasvip edenler ve hatta onların ef'âl-i müstakbeleleri için efkârı hazırlayanlar olduğunu başkaları gibi ben de işittim. Hakiki Arap'tan ziyade Araplık iddiasında bulunan bu kimselerin iki cins arasında icâd-ı münazaât ettikleri tevâtüren mervîdir.

Bu gazetecilerin rivayet olunan makâsıd-ı mestûre-i siyâsiyelerini aramak benim vazifem değildir. Ben zâhir-i kelâma bakarım da lisan-ı Arab'a vukuf hususunda Türk ırkından bulunan Osmanlıların gösterdikleri kusuru bu gazetecilerin ta'yîb ve tenkit eylemelerini haklı bulurum. Ancak Türkleri tenkit ve itham eden bu adamlar bir şeye dikkat eylemiyorlar. Şöyle ki: Türkler arasında okur yazar bir fert bile yoktur ki mebâdî-i tahsilinde Arapça öğrenmeğe çalışmamış bulunsun. Hem de

Türkler kendi lisanlarından evvel Arapçanın kavâidini öğrenmek mecburiyetindedirler. Türkiye'de Arapçanın mecburi olmadığı bir mekteb-i İslâm veya medrese-i resmiye bile yoktur. Türkiye'de mahrec-i ulûm-ı şer'iyye olan medâris-i atîkaya müdâvim talebe Arapça üzre ahz-ı ulûma çalışırlar. Bunların aksini rivayet edenler ya bilmedikleri şeylerden bahs eylemek cüretinde bulunuyorlar veya niyet-i nifâk ile hakikati başka şekilde göstermek istiyorlar. Şu kadar ki usûl-i tedrîsin fenalığı, köhneliği yani zaman-ı cedîdin icabâtına muvafık olarak tecrübî ve amelî bir surette tahsili bilmemek Türklerin Arapçayı iyi öğrenmelerine mâni oluyor. İşte asıl tenkit ve itham edilecek nokta burasıdır.

Evet, Arab'ın gayrı olan anâsır-ı Osmaniyeye ve ale'l-husus Türk unsuruna mensup olan memurîn-i devletin Arapçayı iyi bilmeleri şart tutulmalıdır. Gençliğimizde bize üç dört sene Arapça dersi verirler; fakat sonraları meselâ Mısır'a geldiğimiz veya Hicaz'a gittiğimiz zaman birkaç dakikalık bir mükâleme-i basîta için birkaç cümel-i Arabiyeyi anlaşılır surette bir araya getiremediğimizi veya birkaç satırlık bir mektubun imlâsında yarıdan ziyade hata ettiğimizi veyahut yarım sahifelik bir yazının meâline sıhhat-i tâmme ile vâkıf olamadığımızı anlayınca herkesten evvel kendi kendimizden utanırız.

*

Zamanımızda tahsil-i elsine meselesi tarîk-i temeddün ve terakkîde geri kalmamak isteyen akvâmın efrad-ı münevveresi için bir mesele-i mühimme-i hayat olmuştur. Binaenaleyh tarîk-i terakkîde pek geri kalmış olan ehl-i İslâm'ın tahsil-i elsine hususundaki vezâifi hakkında biraz tafsilata girişmek mevzu-ı risâleden harice çıkmak sayılmaz zan ederim:

Büyük ve küçük bütün Garb milletleri efradı arasında yekdiğerinin lisanlarını öğrenmek arzusu artmaktadır. Müteaddit lisanlar öğrenmek hususundaki bu arzu ekseriya bir mecburiyetten veya bir vazife-i resmiyeden mütevellid dahi değildir. Birkaç lisan öğrenen bir adamın öğrendiği lisanların adedine göre ahvâl-i beşere vukuf hâsıl etmesi ve binaenaleyh hayatında o nisbette fevâid-i maddiye ve mâneviye kesb eylemesi tabiîdir. Garbın erbab-ı malumat ve irfanı şimdilerde yalnız yekdiğerinin elsinesinden istifade etmekle kalmıyorlar; bunlardan bir haylisi de elsine-i Şarkıye tahsili hevesine bile düşmüşlerdir. Biz Müslümanlar fevâid-i hakikiyemizi bu hususta dahi takdir edemeyiz. Fi'l-vâki gerek Türkiye'de gerek Mısır'da fırsatı müsait olan Müslümanlar elsine-i Efrencden birkaçını öğrenegelmektedirler. Lâkin elsine-i İslâmiyenin en büyükleri ve en mühimleri olan Farisî, Arabî ve Türkîyi bilen ve hele bu üç lisanda layıkıyla yazıp okuyan Müslümanlara pek nadir tesadüf olunur.

Milel-i Garbiye içinde o kadar çok aileler vardır ki çocuklarını –tahsil-i ulûm zamanını bitirdikten sonra– diğer memleketlere gönderirler ve oralarda onları bir

müddet yaşatarak elsine-i mahalliyeyi layıkıyla öğrenmeğe teşvik ederler. Kudret-i maliyesi, fırsatı ve zamanı müsait birçok Türk ve Arap aileleri bulunduğu halde içlerinden kaçı o meslek-i talim-i Garbiyyûnu takip ediyor?

Burada bir sual vârid olabilir ve "Şarklılar fünûn ve sanayi-i cedîdeyi Garb'dan almağa mecbur oldukları için yalnız elsine-i Efrenc tahsiline ihtimam ediyorlar ve terakkiyât-ı cedîdece cümlesi de pek geri kalan milel-i Şarkıyenin efradı yekdiğerinin lisanlarını öğrenmekten ne gibi bir istifade-i medeniye ve maddiyede bulunabilirler?" denilebilir.

Evet, Müslümanlar medeniyet-i hâzıranın bilhassa terakkiyât-ı maddiyesince Garb'dan ahz-ı ilm ü hünere şiddetle muhtacdırlar; şüphesiz bu ahz u iktibas dahi elsine-i Garbiyeye vukuf-ı tâm ile mümkün olur. Burası müsellem olmakla beraber nazar-ı ibrete çarpmakta olan şayân-ı teessüf bir neticeden tecâhül etmemelidir. Şöyle ki: Sinîn-i vefireden beri elsine-i Garbiye tahsil eden –ve hatta bazı kerre lisan-ı mâderzâdını iyi bilmeyip de bir veya iki ecnebi lisanını kendi lisan-ı mâderzâdı gibi kullanacak derecede iyi öğrenen binlerce Müslüman yetişmiştir. Bununla beraber içlerinde Garb'dan Şark'a fünûn-ı maliye, sınâiye ve ticariye ithal ederek tatbikatıyla vatandaşlarını ve dindaşlarını müstefid eyleyebilmiş birkaç düzine adam bile çıkmamıştır. Elsine-i Garbiye tahsil eden bu binlerce kimselerden çoğunun maharet-i lisaniyesi ancak memleketlerinde Frenkler ve Levantinler ile mükâlemede, roman ve cerâid-i Efrencin safsatalı hikâyât ve müddeiyyâtını her yerden ziyade Avrupa'nın otel salonlarında, gazinolarında, kumar veya fuhuşhanelerinde, yarış yerlerinde, terzi dükkânlarında... ilh. istimâle fırsat bulabilmişlerdir.

Bu acı hakikatleri nazar-ı dikkate alınca Avrupa'nın elsine-i mühimmesine vukuf için daha şedîd ihtiyac bulunduğunu vesile yaparak elsine-i azîme-i Müslime tahsilini ihmal eden Müslümanların kusuru afv olunamayacak derecede büyük görünür. Binaen-alâ-zâlik lisan-ı mâderzâdı Arapça olanlarımızın Türkleri "Arapça bilmiyorlar" diye ta'yîb ve tenkitten evvel kendi kusur-ı mümâsillerini düşünmeleri lazım gelir.

Bugün evlad-ı Arab'ın vakt ü hali müsait olanları içinde kaç kişi vardır ki edebiyatı pek güzîde şiir ve felsefe ile memlû olan, dünyanın en şirin ve sehlü't-tahsil lisanlarından bulunan, İran'dan mâadâ Afgan ve Hint Müslümanlarının ehl-i irfanınca dahi istimâl edilen Farisîye âşina olsun?

Mısır'ı bir kerre daha misâl olarak gözönüne getirelim: Bu memleketin ahali-i asliyesine mensup ashâb-ı yesâr u fırsat şöyle dursun buraya Türkçe mütekellim olarak gelip de tavattun etmiş yüz binlerce ehl-i İslâm'ın evlad ü ahfâdı içinde kaç kişi bulunabilir ki Türkçeye layıkıyla vâkıftır? Avam Türkçesinde bir mükâleme icra edebilenler dahi pek azalmağa başlamıştır. Türklere mensup her şey gibi gönlünde

hiss-i hamiyyet olanların uhuvvet-i İslâmiyenin her türlü revâbıt ve vesâitini tahrip ve imhadan muhafazaya çalışmaları lâzım gelirdi. Türkçenin pek mühim bir lisan olduğu inkâr edilemez. Türkistan-ı Çînî'de âsâr-ı atîka taharriyât ve tetkikâtına gitmiş olan Avrupalı bir âlim Adriyatik sahilinden tâ Çîn hududuna kadar bildiği kelimât-ı Türkiye ile tesviye-i ihtiyacât-ı seferiye ettiğini yazıyor. Bu ise lisan-ı Türkînin ehemmiyetine delâlet eder bir sözdür. Anadolu kıtası ezmine-i kadîmede muhtelif medeniyetlerin tecelligâhı olmuştu; istikbâlen dahi her türlü terakkiyâta müstaiddir.

O memlekette bir adam âsâr ve müessesât-ı kadîmeye, urûk ve edyâna müteallik pek müfîd tedkikât-ı ilmiye ve tarihiyede bulunabilir. O memleketin ticareti, ziraati, sınâati ve ahvâl-i ictimaiyesi memâlik-i ba'îde-i Efrencin erbab-ı gayret u zekâsının ziyaretlerini davet edecek bir hale varmaktadır. O memleket muhtelif ekâlîme mâlik olduğundan erbab-ı yesâr u merak için sayd ve seyahate münasip mevâkı'-i cazibedârı hâvidir. O memleket Suriye'ye muttasıl, Mısır'a karîbdir ve üzerinde sakin olan milyonlarca ehl-i İslâm'ın lisan-ı millîsi Türkçedir; Türkçe mütekellim olan bu Müslümanların mütemadiyen ıslah görmekte olan eş'ârı, edebiyatı, mûsıkîsi vardır ki ashâb-ı irfan ve ehl-i zevk-i selîm için cidden mûcib-i istifadedir. O memleketin herhangi bir beldesine meselâ Mısırlı bir sahib-i gayret u teşebbüs gidip de çalışmak istese oranın Müslüman halkı onu kendilerinden add ederler ve memleket halkının konuştuğu lisan âhenglidir, icâzlıdır, keskin ve manidârdır.

Acaba lisanları Arapça olan Müslümanlar Türkçede kâfi derecede ehemmiyet bulamıyorlar mı ki o lisanın tahsiline kâfi rağbet göstermiyorlar? Türkleri Arapça öğrenmiyorlar diye tahtie edenlere ahd-i cedîdin şu kelâmını ihtar eylerim: "Kendi gözündeki merteği görmüyorsun da niçin kardaşının gözündeki çöpü gösteriyorsun?"

Türklük ve Araplık tefrikası ile uğraşanlar Suriye'de, Cezîretü'l-Arab'da, Irak'da lisan-ı resmi-i hükûmetin Arapça olmasını tervîc ediyorlar. Lisan-ı Arabın memâlik-i Osmaniye'de beyne'n-nâs taammümüne ve ale'l-husus memurîn-i hükûmet beyninde zaruret-i istimâline ne kadar şiddetle taraftar olduğum evvelce görüldü. Fakat lisan-ı resmi-i devletin tebeddül olunması vahdet ve tamamî-i hâkimiyet-i Osmaniye iktizasından olduğunu burada ihtar eylemek isterim. Vatan-ı Osmaniye'nin herhangi bir kıtasında olursa olsun lisan-ı resmi-i devleti tebeddüle uğraşmak (*separatizm*) meslek-i şikâkı ile meşgul olanlara yakışır. Erbab-ı idrak ve ashâb-ı hamiyetin öyle bir tebdîli tasvip etmemesi iktiza eyler; çünkü öyle bir tebdîl vahdet-i Osmaniye'ye vurulmak istenilen darbelerin en müessirlerinden biri olur.

Türklerle Araplardan ibaret olsa idi lisan-ı resmi meselesi de belki bir dereceye kadar kolaylaşır idi. Osmanlılar içinde Kürt, Laz, Çerkes, Ermeni, Rum, Arnavut ve sâire vardır. Aslı Arap olan memurîn-i Osmaniye'nin vatan-ı Osmaniye'nin her tarafında hakk-ı istihdamı olduğu gibi hidemât-ı devlete giren diğer kavimler

efrâdının dahi lisan-ı ahali[si] Arapça olan bilâd-ı Osmaniye'nin her yerinde hakk-ı istihdamı bulunmak kavânîn-i esasiye iktizâsındandır. Bu akvâm-ı muhtelife efradına açık olan medâris-i âliyyenin lisan-ı tedrîsi Türkçedir. Bu efradın pek azı Arapça bilir ve fakat cümlesi Türkçede tahsil görmüşlerdir. Bâbıalî'nin düvel-i ecnebiye ile memâlik-i Osmaniye'nin münasebâtını tayin eden kâffe-i muahedâtı ve ecnebi sermayedarları, ecnebi imtiyaz-ı nâfia sahipleri ile memâlik-i Osmaniye'nin her cihetine ait kâffe-i mukavelâtı lisan-ı Türkî ile mukayyeddir. Hükûmet-i seniyyenin her mesele ve her belde hakkındaki fermanı, beratları ve evrak-ı resmiye-i sâiresi Türkçe olarak yazılmıştır. Kâffe-i kavânîn ve nizamâtın suver-i musaddakaları lisan-ı Türkî üzre ısdâr olunagelmiştir.

Şimdi bu hakâyıkı derhâtır edince meselâ Suriye'de veya Irak'da lisan-ı resmi-i devleti tebdîlin ne müthiş bir ihtilâl-i umûru tevlîd eyleyeceği zâhir olur ve öyle bir tebdîle çalışmak dostun değil düşmanın kârı olduğu anlaşılır.

*

Garblıların elsine ve mesâil-i Şarkıye ile tevaggul edenleri arasında Araplık ve Türklük meselesi münasebetiyle hilafet-i İslâmiye meselesini pîş-i mübâhaseye koyanlar dahi vardır. Onların iddiasınca hakk-ı hilafet kavm-i Arab'ındır, halife-i İslâm Kureyşî olmalıdır ... ilh. Her emr-i İslâm'a karışmak itiyadında bulunan bazı gayrımüslim Suriyelilerin hilafet-i Müslimîn işinde dahi parmakları görünüyor. Müslümanlar içinde ulemâ şeklinde görünen ve hakikatte ilimleri müterakkî memleketlerin çocuklarının ahvâl ve maarif-i beşeriye hakkındaki vukufları derecesinden olan bazı kimseler vardır ki onlar dahi meseleyi çokca karıştırırlar. Bu misillü kimseler iddialarını isbat için mümkün olsa müvâcehenize delâil-i nazariye ve berâhin-i nakliye ile dolmuş ciltler bile getirirler.

Kitabı kendi maksadınıza uydurmak için nazariyat-i ilmiyeyi hâvi istediğiniz kadar çok ciltler getiriniz. Emin olunuz ki başında akıl, kalbinde hiss-i hamiyyet olan ve meşrık-ı İslâm'ın bugünkü mevki-i hatar-nâkini gören bir Müslüman bir tekmede o ciltleri darmadağınık edebilir. Asrımız maddiyat asrı olduğundan o kabîl cazibe-i kelâmiye ve delâil-i nakliye ile meclûb olmamak iktizâ eyler. Kalbgâh-ı âlem-i İslâmiyet olan vatan-ı Osmanî'deki istiklâl-i bâkıye-i siyasiyenin muhafaza ve takviyesinden başka bir çare-i selâmet bulunamayacağı sâbit iken tahvil-i mevki-i hilafet meselesini meydana çıkarmak ancak İslâm'ın menâfi-i sahîha ve maddiyesini ızrâr etmek isteyenlere yakışır.

Hanedan-ı Âl-i Osman asırlardan beri murad-ı Rabbânî ile Haremeyn-i Muhteremeynin hâdimi bulunmuş ve binânenaleyh mürûr-ı ezmân ile öylece bir mevki-i ihtiram kazanan bu hanedanın vazifesi livâ-yı İslâm'ın müdafaasıyle ruh-ı pâk-i Peygâmberîyi şâd eylemek olmuştur. Peygamber-i zî-şanımız güzîde-i beşerdir;

yalnız Araplar değil bütün Müslümanlar onun ümmetidirler. Binaenaleyh onun hakkında iddia-yı ihtisas ve inhisar eylemek ve hilafet yalnız Arapların elinde bulunmalıdır demek şeriat-ı Muhammediyenin maksad-ı tevhidi ile kâbil-i tevfîk olamaz. Ehl-i İslâm'ın icmâ-ı âmmesi ve tasvib-i ihtiyarîsi ile makam-ı saltanat-ı Osmaniye halen makam-ı hilafet-i İslâmiye bulunuyor. Ona dokunmamalıdır; dokunulursa istiklâl-i İslâm'ın rüknü sarsılır. O başka bir memlekete nakil dahi edilemez; bi'l-farz nakli mümkün olsa bile nüfuz-ı Efrenc ile kurulan öyle yeni ve sunî bir hilafete şerefini bilen hiçbir Müslüman teveccüh etmez ve ehemmiyet vermez.

Fi'l-vâki eski zamanlarda bazı hükümdarân-ı İslâm kuvve-i seyf ile müstakil tuttukları mülklerinde halife unvanını ahz eylerlerdi. Lâkin ezmine-i ahîrede hakikaten müstakil Devlet-i Osmaniye'den başka bir devlet kalmadı. İşte bundan dolayıdır ki dünyanın cihât-ı muhtelifesinde sakin bulunan tavâif-i İslâmiye makam-ı saltanat-ı Osmaniye'yi yegâne makam-ı hilafet add eylemeğe daha ziyade meyl eylemişlerdir. Bu meyil şüphesiz sevk-i kalp iledir. Makam-ı saltanat-ı Osmaniye'ye Hint Müslümanlarının bi'l-ihtiyar şiddetle rabt-ı hiss-i muhâdenet eylemeleri bunun büyük bir numunesidir.

Hindistan'da hidemâtta bulunan bazı zevât-ı Efrenciye bu râbıta-i İslâmiyenin sultan-ı sâbık Abdülhamid'in devr-i saltanatında tervîc olunduğunu iddia eylemişlerdi. Bunların iddiasınca gûya o devrede Hindistan'ın her tarafına hafî surette adamlar gönderilerek Müslümanlar arasında telkinat icra ettirilmiş, ashâb-ı kaleme paralar verilmiş, saltanat-ı Osmaniye'nin hilafetini beyan eden hutbe risâleleri tevzi olunarak Cuma günleri Hindistan mesâcidinde nam-ı padişahînin zikri teşvik edilmiş!

Bu iddiada bulunan mezkûr zâtların vehme tutuldukları anlaşılıyor. Makam-ı hilafet ile Hindistan Müslümanları arasındaki râbıta-i kadîme-i muhibbâneyi takviye edenlerin kısm-ı a'zamı Garb'da tahsil görmüş ezkiyâ-yı Müslime-i Hindiye idi. Bugün cihan-ı İslâm'ın cihât-ı sâiresinde dahi o râbıra ve muhâdenetin mevcudiyeti Müslümanlar arasında artmada olan teyakkuzun netâyicinden başka bir sebebe atf olunamaz. Bu hiss-i mânevîde rüşvetin, teşvikat-ı hafiyenin, i'mâl-i desâisin ve sâir vesâit-i mülevvesenin hiçbir dahli yoktur. İhtimâl ki bu gibi vesâit-i süfliyeye müracaat edenler makam-ı hâzır-ı hilafetin başka yerlere nakli meselesini ileri süren ve daha doğrusu o makamın şerefini bu gibi vesilelerle tamamen zâyi etmek isteyenler arasında bulunur. Âlem-i Nasrâniyet âlem-i İslâm'ın elinde bâki kalan her şeyi zabt ve tevârüs ile uğraştığı bir zamanda Müslümanlardan bir kısmının diğer kısmından bir şey gasb etmek sevdasına tutulması dostu ağlatacak düşman-ı haricîyi güldürecek bir haldir.

*

Balkan muharebâtının başladığı sırada Avrupa'da bulunur idim. Mesâil-i İslâmiyeye ve düvel-i muazzamanın mesâlik-i siyasiye-i Şarkıyesine vâkıf Avru-

palı bir dostum; "Yakında Araplar dahi Türkler aleyhine isyan eyleyecek; bilâd-ı Arabiye'nin bilâd-ı Türkiye'den kat'-ı râbıtası melhûz görünüyor" demiş idi. Bu zât müstemlekât-ı Şarkıye siyaseti ile meşgul olan bir hayli ricâl-i resmiyeyi yakından tanıdığından beyan ettiği fikrin bazı tertibât-ı hafiyye-i düveliyeye müstenit olması daire-i ihtimalden haric değildir. Buna mümâsil rivayât zaten her tarafta işitilmektedir. Bu rivayetlerin belki ekserisi esassız veya ehemmiyetsizdir. Fakat bir adam meşrık-ı İslâm'ın ezmine-i ahîredeki tarihini çeşm-i im'ân ile okursa Arap ile Türkün birbirinden tebrîd ve teb'îdi için şu sırada dolab-ı ihtiyâlin daha faaliyetle döndürülmesi mütehammil [muhtemel] olduğunu istintâcda muztar kalır.

Malumdur ki Trablusgarb istilâsı akîbinde Genç Türk zâbitlerinin maharet ve gayreti Arapların hamiyyet ve hamâsetine inzimâm edince büyük bir kuvve-i müdafaa zuhura geldi. Bu istilâ vakası istiklâl-i İslâm'ın iki büyük rüknü olan Arap ile Türkün hissiyat-ı uhuvvetini uyandırdı ve ikisinin iştirak-i vezâifdeki ehemmiyetini gösterdi. Yemen'de hükûmet-i seniyye ile İmam Yahya hazretleri arasındaki şer'-i şerîfe, menâfi-i siyasiye-i İslâmiyeye muvâfık bir itilâf husulü dahi o teyakkuzun âsârından olmak üzre göze çarptı. Bilâhare zuhura gelen Balkan muharebâtının intâc eylediği dehşet ve felâket Cezîretü'l-Arab'ın en hücrâ yerlerine bile tesir eylemeğe başlıyor. Bir kerre ahvâl-i Devlet-i Aliyye'yi düşünelim: Payitahtta tazyik-i azîm-i ecânib altında bir hükûmet ve haricde mutarassıd-ı istilâ birkaç büyük devlet hükûmeti tehdit ile, şaşır[t]mak ile meşgul; düşman ordusu livâ-yı mukaddes-i Nebevî'nin mahfuz olduğu Eski Saray'dan otuz kilometro kadar bir yere vâsıl oldu. Matbuat-ı Efrenc salîb-i Nasrâniyet'in önünde livâ-yı İslâmiyet'in muhakkaran düştüğünü makam-ı iftihar ve sürurda tasvir edip duruyor!

Bu hallere karşı hangi hakiki Müslümanın kalb-i hamiyyeti ağlamaz, dem-i gayreti kaynamaz? İşte bundan dolayı Arabistan'da bazı ümerâ-yı mühimme-i Arab'ın hissiyat-ı necâbet ve hamiyyeti galeyana gelmiş olmalıdır ki istiklâl-i Devlet-i Osmaniye'nin zıyâ'-ı tâmmdan muhafazası için yüz binlerce mücahidîn-i Arap çıkacağını ilân eylediler; bu teyakkuz âtî için bir fâl-i hayrdır inşaallah.

Hal-i teyakkuz vukuuyla âtî için olsun devletimizi müttefikan muhafaza edebileceğimizi his eyleyen bazı milel-i fâtiha hükûmetleri belki telaşa düşerler ve sukût-ı emele düçâr olmamak için belki bazı tedbirde bulunabilirler. Lâkin bundan sonra olsun kendimizi ve elimizde kalan memâliki daha iyi idare edersek ve içimizde hıyanet-i vataniye ve hıyanet-i şahsiye vukua gelmemesi için daha müteyakkız bulunur isek Devlet-i Osmaniye'nin istiklâl-i âtîsi hiç değilse Asya'da olsun temin edilir.

İşte hakâyık-ı tarihiye meydanda! İşte milel-i Efrenciyye Avrupa kıtasının hiçbir noktasında İslâm'ı yaşatmıyor. Vaktiyle Avrupa'nın garb-ı cenûbîsinden giren Arapların ne dehşetli felâketler içinde tard ü imha edildikleri malum. Avrupa'nın

şark-ı şimâlîsinden girip de Moskova'ya, Lehistan'ın göbeğine kadar nüfuz eden Müslüman Tatarların nasıl tard edildiği de malum. Livâ-yı İslâm'ı Macaristan'a kadar götürmüş olan Osmanlı Türklerinin bilâ-fâsıla asırlardan beri müttehid Avrupa'nın husumet ve tazyikinden ne kadar sarsıldıkları ve el-yevm Avrupa'dan tamamiyle ihrac edilmelerine nasıl çalışıldığı da cümleye malum. Bari şu arzullahın bir noktasında hükm-i Efrencden masûn tek bir vatan-ı İslâm bulunsun, yalnız bir memlekette olsun şapkalılar Müslümanlara ecnâs-ı tâbia ve âdiye efradı nazariyle bakmasın!

Benim ümid-i âcizânem şudur ki buna muvaffakıyet müyesser olur. Şimdiye kadar pek dağınık yaşayan Osmanlı Türkleri sanatları, servetleri, satvetleri daima artan Nasrânî ümmetler arasında pek zayıf düşüyordu. Asyâ-yı Osmanî'nin hakiki ve hâlis Araplarının münafıkların delâlet-i dâllelerine maruziyetinden gitgide kurtulmaları ve el-yevm İslâm için hayr ü şerrin neden ibaret olduğunu anlamağa başlamaları da o ümidi takviye eder. Kavm-i Arab'ın her tehlike noktasında livâ-yı Osmanî'nin müdafaası için koşturacağı imdat yani az ile kanaat eder, çok sabır gösterir, evâmir-i askeriyeye mutî', meşâkk-ı seferiyeye mütehammil bir Arap kuvveti vatan-ı müşterekimizin hudutlarında İslâm'ın evâil-i zuhûrunda yetişmiş olan mücahidînin ef'âline nazîreler yapabilir. O takdirde bizi tamamiyle yutmak isteyenlerin iştihâsına halel gelir. Devlet-i Osmaniye'nin vazifesi sadasız, şâyiasız surette heman Arapları terakkiyât-ı zamaniye icabâtına göre talim ve teslîha çalışmaktır. Yoksa yine ansızın istilâlara memleketimiz maruz kalır, yine terakkiyât-ı medeniye ile sâlimen meşgul olmaklığımıza fırsat bırakılmaz.

*

Ey Araplar ve Türkler! Sizi şaşırtmağa, sersem etmeğe, birbiriniz ile uğraştırmağa çalışanlardan hazer ediniz, cehilden mütevellit olan sû-i zanları artık bırakınız, birbirinizi iyi anlayınız. Bütün âlem-i İslâm'ın çeşm-i ümidi sizin ittihad-ı tâmmınıza intizar ediyor. Kalplerinizi birbirine sıkıca rabt ediniz. Birbirinizi seviniz; tâ ki Allah da sizi sevsin.

Kaynak: Halil Halid, *Türk ve Arap*, (Ömer Rıza [Doğrul]'un *el-Arab ve't-Türk* başlıklı Arapça tercümesiyle birlikte), Mısır, Mabaatu'l-Hidaye, [1328/1912], s. 25-33 (Metnin ilk hali için Refik Bürüngüz'e müteşekkiriz).[157]

157 [Bu risâle için kaleme alınmış isimsiz bir tanıtma yazısını da önemine binaen alıyoruz. Haz.]:

58

TÜRK VE ARAP

Ortada bir "Türk ve Arap meselesi" vardır. Mesele bir Avrupalının sadece nazarıyla şundan ileri geliyor: Osmanlılar Rumeli'de ahîren uğradıkları felaketler üzerine asırlardan beri idarelerinde tutmuş oldukları akvânu, meselâ Arnavutları ellerinden kaçırdılar. Acaba istikbalde,

yine asırlardan beri birlikte yaşamış, müdafaa-i din için birlikte çalışmış oldukları, el-ân bir rabıta-i idariye ile merbût bulundukları akvâmı, meselâ Arapları elde tutabilecekler mi? Rumeli felaketini ihzar eden beş on senelik değil, daha uzun senelere ve asırlara kadar varan idarî hatalardan artık vazgeçecekler mi?... Bir de Araplar metîn ve hürriyetperve[râ]ne, kanunî bir idare, seyyân muamelenin bundan böyle teessüsünü görmezler ve bu ümniyeyi temin edemezlerse ne yapacaklar? Bir an evvel tekemmülât-ı medeniye ve terakkiyât-ı iktisadiyelerini istihsale çareler aramayacaklar mı?...

Suriye'deki hareketler, hükûmet-i sâbıka ve lâhikaya karşı iddialarda, ortada hal ve tesviyesi icap eden bir mesele olduğunu gösteriyor. Yevmî gazetelerin, bir müddetten beri neşriyatı, bu meseleyi ortaya koyuyor. Türk ve Arap kavmiyetlerini birleştirmiş olan rabıta-i [d]iniyeyi esas tutarak, hilafet-i İslâmiye ile saltanat-ı Osmaniye'nin, Arap ve Türk hem-dest-i vifak oldukları halde, takviye-i şevket ü haşmetine çalışmaları lazım geleceğine mutekid bulunanlar olduğunu anlatıyor...

Bu meseleyi tetkik etmek, Arapların ve Türklerin nazar-ı dikkatini celb eylemek üzere sabık Kembriç [Cambridge] Darulfünnu muallimlerinden ve Ankara mebusu [Çerkeşşeyhizâde] Halil Halid Bey, *el-Arab ve't-Türk* ve *Türk ve Arap* sernâmesiyle nısfı Türkçe ve nısfı Türkçesinin tercümesi olmak üzere Arapça bir risâle neşretmiştir. Bu risâlenin münderecatına, hal ve zamanın icabına göre atf-ı nazar-ı dikkat faideli olacak.

Müellif-i muhterem söze şöyle başlıyor:

"Muhtelif akvâma mensup efraddan herbirinin kendi kavmiyetini tebcîl ve kavmiyet-i âharı tezyîf eylemesi nev-i beşerin iştigalât-ı kelâmiyesinden olduğu malumdur. Bu gibi milliyet mübâhasâtı yalnız zaman-ı kadîmden beri yekdiğeriyle çarpışmış ve yekdiğerinin irâka-i demine, hetk-i ırzına, gasb-ı mâmelekine uğraşmış milletler efradı arasında vukua gelmez; hatta asırlardan beri tâli'-i hayatları mezcedilmiş, livâ-yı vâhid altında bulunmuş dem-i sıhriyetleri hayli karışmış olan akvâmın efradı arasında dahi bu milliyet mübâhasâtı carîdir."

Müellif, kendi Türk olduğu halde, kavm-i Arab'a tarîzi veya tezyîfi havî bir söz sarfına kalbi razı olmayacağını söylüyor ve "Bilmem ki Arap ile Türk'ten hangisinin evsâf-ı memdûhası daha çoktur. Bu bapta bildiğim ve kat'î ve gayr-i mütezelzil surette itikad eylediğim bir şey var ise o da bu iki kavimden birinin malik olduğu evsâftan diğerinin istifadeye muhtaç olduğu ve Türk'ün Arap'sız, Arab'ın da Türk'süz selamet ve şan-ı istiklâliyet ile yaşayamayacağıdır" diyor. Müellifin bir teşbihine göre kavm-i Arap sırça halinde etrafa dağılmış bir elmas külçesi gibi idi. Türkler Araplar ile peydâ-yı rabıta-i diyanet edince dağınık parçaların mümkün olduğu kadar toplanmasına yardım eylemişlerdir... Türk tâc-ı saltanatı bu külçe parçalarıyla iktisab-ı zinet etmiş, parlamıştır...

Türk ve Arap risalesinde Türk'ün Arap'a yardımı beş yüz değil bin sene ziyade olmak üzere tayin olunuyor ve her iki kavmin bir maksad-ı müştereke yani İslâm'ın selamet ve mevcudiyet ve terakkî-i medeniyeti uğuruna hidemâtı sarf olunageldiği zikrediliyor.

Buraya kadarki mütalaada ve mütalaaya zemin olan teşbihte Türklerin Arap elmas-pârelerini toplamış oldukları söylenmiştir, fakat buna Cezayir'in, Tunus'un, en sonda Trablusgarp'ın ve Bingazi'nin, bu elmas külçelerinin niçin tekrar dağıtılmış olduğu hakkında bir tetkik ve tahlili de ilâve etmemeli mi idi?

Türk ve Arap muharririnin itikadına göre bir hükûmet-i Türkiye'nin yalnız başına masûn ve emîn surette bekâ bulması, Arap'ın müzaheretinden müstağni olarak muhafaza-i bekâ eylemesi zannı bir hayal-i muhaldir. Bu pek ziyade şayân-ı dikkat bir mütalaadır. Siyaset-i Türkiye'ye ve Türk ve Arap rabıtasına ait olan şu fıkraya da bakalım:

"Türkler zapt ettikleri memâlikte münhasıran kendi kavmiyetlerinin takviyesiyle uğraşmamışlardır. Onlarca 'din ve devlet birdir' düstûru daima mer'iyyu't-tatbik olagelmiştir. İşte bu düstûra riayetlerinden dolayıdır ki Türkler zapt ettikleri memâlik-i İslâmiye halkı[nı] kendilerine benzetmeye çalışmadılar; bilâkis bazı cihâtta kendileri o halka benzemişlerdir, Cezayir'e, Tunus'a gidiniz de tahkîk-i ahvâl ediniz: Oralarda Araplaşmış pekçok evlad-ı Etrak bulursunuz. Asırlardan beri hıtta-i Mısıriye'ye binlerce evlad-ı Etrâk gelmiş ve burada tavattun eylemiş. Bunların evlad ü ahfâdı ahali-i asliye-i Mısır'a karışmışlar ve kendi asliyetlerini gaib edecek kadar Mısırlılaşmışlar.

Din ve milleti şey-i vâhid addeylemek siyaset-i Türkiye'si Şark'ta istilâ-yı memâlik emelini tezvîc [tervic] eden Efrenc ricâl-i siyasiyesinin arzusuna hiç muvafık gelmez; işte bundan dolayıdır ki memâlik-i İslâmiye'de cinsiyet tefrikasına sebep olacak halâtı tervîcden hâlî kalmıyorlar. Daha şimdiden arz-ı İslâm'da hayli nifak tohumları ekildiği anlaşılıyor. Bâki kalan istiklâl-i siyasî-i İslâmiye'yi o tohumların semerât-ı muzırrasına karşı muhafaza için İslâm'ın iki reng-i azîmi olan Türk ile Arap arasında din ve milliyetin vahdeti fikrini takviye eylemek lazımdır..."

Bu kitapta, Türklerin vaktiyle zapt ve istilâ eyledikleri memleketlerde imarâta çalışmış olduklarına, Suriye'de, Irak'ta Türklere karşı b[uğ]z u nefret mevcut ise ve bunu ihdâsta memurînin tesiri olsa bu memurların yalnız Türklerden ibaret olmayıp bunlar meyanında Arnavut, Kürt, Çerkez, Arap ve sâir kavimlerden ve hatta başka din ve milliyetten kimseler bulunduklarına dair münderic olan mebâhis doğrudan doğruya hal-i hâzırdaki rabıta-i Türkiye ve Arabiye'ye müteallik değil. Bir de eğer memurîn yüzünde b[uğ]z u adâvet hâsıl olmuş ise bunları memurların şahsiyetinde ve milliyetinde aramak, bizce doğru olamaz, ancak sû-i idarede aramalı, hemen idareyi ıslah etmeli...

Herhalde şu satırlar da dikkate şayândır:

"Rivayete nazaran vaktiyle Cezayir ve Tunus'ta dahi Araplar arasında Türklere karşı bir hiss-i nefret mevcut imiş. Ama şimdi oralarda Türkler hakkında beyne'l-Arap bir hiss-i teveccüh ve muhâdenet mevcuttur."

Müellif, risâlesinin son kısımlarında lisan meselesini ve sâir meseleleri tetkik ediyor. Lisan meselesinde Türklerin Arapça öğrenmeleri lazım geldiği ve zaten öğretegeldikleri gibi lisan-ı resminin Türkçe olarak ibkâsı lâ-büd, Arapların da Türkçe öğrenmeleri Türklerle Araplar arasında iştirak ve ittihadı takviye için elzem olduğu zemininde mütalaâtta bulunuyor. Velhasıl fikir şudur:

"Ey Araplar ve Türkler! Sizi şaşırtmaya, sersem etmeye, birbirinizle uğraştırmaya çalışanlardan hazer ediniz, cehilden mütevellit olan sû-i zanları artık bırakınız. Birbirinizi iyi anlayınız. Bütün âlem-i İslâm'ın çeşm-i ümidi sizin ittihad-ı tâmmunıza intizar ediyor. Kalplerinizi birbirine sıkıca rabt ediniz, birbirinizi seviniz, tâ ki o da sizi sevsin..."

Kaynak: "Türk ve Arap", *Servet-i Fünûn*, XLV/1149, 30 Mayıs 1329/8 Receb 1331, s. 117-118.

59

MEVİZA
[KAVMİYET VE TEFRİKA]

Mehmet Akif [Ersoy]

Üstad-ı muhterem Mehmet Akif Beyefendi tarafından Bayezid Kürsüsünde

(20 K.sânî, Pazar ikindiden sonra).

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم ان الله و ملئكته يصلون على النبي يآ أيها الذين آمنوا صلوا عليه و سلموا تسليما[158] صل اللهم و سلم و بارك على سيدنا و نبينا محمد و علي اله و صحبه.

بسم الله الرحمن الرحيم

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ. وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ.[159] صدق الله العظيم

"(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) Ey cemaat-i müslimîn, ey Allah'ın dinine iman edenler! (اسْتَجِيبُوا) icâbet ediniz: (لِلَّهِ) Allah'a, Allah'ın davetine; (لِلرَّسُولِ) Allah'ın Resulüne, o Resul-i Muhteremin davetine. (إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ) Evet, onların sizler için hayat-ı

158 [Ahzâb, 33/56].

159 [Enfâl, 8/24-25].

mahz olan davetine... Allah'ın, Resulünün sizin hakkınızda mahz-ı hayat olacak birçok evâmiri var; onları ifâ ederseniz, gerek bugünkü hayat-ı fâniyenizde, gerek yarınki hayat-ı sermediyenizde mesut olur, rahatla, saadetle yaşarsınız. (وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ) Sonra bilmiş olunuz ki Cenabı Hak, insanın kalbi ile kendi arasına girer; yani mahlûkunun bütün esrarına muttali olur. (وَاَنَّهُ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) Şunu da biliniz ki yine merciiniz Allahu Zü'l-celâl'dir".

"(وَاتَّقُوا فِتْنَةً) O musibetten, o fitneden, o felâketten sakınınız ki; (لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَآصَّةً) o belâ, o felâket hiç bir zaman içinizden yalnız suçlu olanlara gelmez; belki umumunuza birden müstevlî olur. (وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) Bir de gözlerinizi açınız; iyi biliniz ki: Allah'ın ikâbı şedîddir, müthiştir".

Bu iki âyet Sure-i Enfâl'dedir. Allahu Zü'l-celâl buyuruyor ki: Benim bütün evâmirimde; evet, gerek size Kur'an ile bildirdiğim, gerek Peygamberimin lisaniyle, sünnetiyle tebliğ ettiğim emirlerin hepsinde, sizin için hayat vardır. Hem nasıl hayat? Bütün mânasiyle bir hayat. Müfessirîn-i izâm buradaki "hayat"ı yalnız maneviyata hasretmiyorlar; maddiyata da teşmil ile âyeti ona göre tefsir ediyorlar. Zaten maneviyat ile maddiyat birbirinden ayrılamaz. Bedensiz ruh olmaz, ruhsuz beden olamadığı gibi. Demek evâmir-i ilâhiyenin kâffesinin zımnında bizim için, biz Müslümanlar için hayat var. Terkinde ise helâk muhakkak.

Artık düşünmeye hâcet var mı? İşte görüyoruz. Âlem-i İslâm'ın başına gelen musibetler, bu âyetin ne kadar kat'î, ne kadar sarih, ne kadar doğru olduğunu gösterdi! Şimdiye kadar muzmahil olan ne kadar akvâm-ı İslâmiye varsa hep ahkâm-ı ilâhiyeyi ifâ etmemek yüzünden mahv oldular. Vâkıa Cenabı Hak, "Mâlikü'l-mülküm" diyor; bu âlemde istediği gibi tasarruf eder; dilediğinden alır, dilediğine verir; istediğini i'zâz eyler, istediğini tezlîl eder. Bunda şüphe yok. Fakat hiçbir kavim gösterilemez ki kendisi, zillete, esarete, mahkûmiyete istihkak kesbetmeden inkırâza gitmiş olsun; hiçbir millet görülemez ki mülküne sahip olmak istidadını gâib etmeden vatan elinden çıkmış bulunsun. Cenabı Hakk'ın birtakım kavânînî, kavânîn-i ezeliyesi vardır. Evet, o kanunlar hem ezelîdir, hem ebedîdir. Hiç de değişmez. Cenabı Hak bütün hakâyıkı bu kanunlarında birer birer göstermiş; müteaddit yerlerde, müteaddit şekillerde bildirmiştir.

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلاً[160]
قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ[161]

Geziniz dünyayı; arza, semaya bakınız; muhtelif kıtalardaki harabeleri görünüz; sizden evvel geçmiş milletlerin tarihini okuyunuz. Göreceksiniz ki hepsi aynı esbâb,

160 [Ahzâb, 33/62].
161 [Enam, 6/11].

aynı şerâit tahtında terakkî etmişler, yine aynı esbâb, aynı şerâit tahtında mahv olmuşlar. Çünkü aynı esbâb, daima aynı netâyici tevlîd eder.

Evâmir-i ilâhiye dendi mi, hepsinin zımnında hayat var. Hatta nef'i ilk nazarda sırf ahirete ait zannolunan birtakım ibadâtımız var ki, onları da tetkik edersek görürüz ki herbirinde bu dünya için de pek çok menâfi' var. Meselâ namaz, Müslümanlara farzdır. İnsan günde beş defa Hâlik'ıyla kendi arasındaki râbıtayı tecdîd ediyor. Dünyaya da taalluku büyük, faidesi çok. Çünkü insanları birçok münkerâttan men ediyor; sonra aynı dine tâbi milyonlarca beşeri aynı zamanlarda, yüzler aynı Kâbe'ye, aynı kıbleye müteveccih olmak şartıyla, aynı kubbeler altında cem ediyor. Çünkü İslâm, din-i tevhiddir, çünkü İslâm ekmel-i edyândır. Din-i İslâm kadar Allah'ın kullarını tevhid etmiş, birbirine ısındırmış bir din yoktur.

Bilirsiniz ki; Hazreti Peygamber'in bi'setinden evvel "Evs" ile "Hazrec" kabileleri arasında tam yüz yirmi sene ihtilâl, kıtâl devam etmişti; Hicaz havalisi mezbaha haline gelmişti. İslâm geldi; nifâkı, şikâkı kaldırdı.

İslâm'ın tayin etmiş olduğu ibadât ile ahkâm, fertler arasında ittihadı temin içindir. Böyle iken maalesef görüyoruz ki; Müslümanlar kadar tefrika içinde kalmış; teşettüt içinde bunalmış bir millet yok! Demin söyledim (لِمَا يُحْيِيكُمْ)[162] Allah'ın bütün emirlerinde hayat var. Evâmir-i ilâhiyenin işte en birincisi, ittihaddır.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَاناً وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا[163]

Cenabı Hak diyor ki: "Hepiniz birden habl-i ilâhîye, dine sarılınız; yani ahkâm-ı Kur'aniyeden ayrılmayınız. Sakın tefrikaya düşmeyiniz; sonra mahv olursunuz. Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini hatırınıza getiriniz. Biliyorsunuz ya; hani aranızda nizâlar, ihtilaflar vardı, birbirinize düşman idiniz; İslâm sayesinde Cenabı Hak kulûbunuzu tevhid etti; kardeş oldunuz... Hani tâ Cehennem uçurumunun kenarına kadar gelmiş idiniz. Allah sizi oradan kurtardı..."

Filhakika ırkı, lisanı, muhiti, âdâtı, elhasıl her şeyi yekdiğerine mübâyin olan bu kadar akvâmı Müslümanlık kardeş yapmıştı; kavmiyeti, cinsiyeti aradan kaldırmıştı. Fakat son zamanlarda biz Müslümanlar bu hakikatten gafil olduk. Aramıza nâmütenâhî esbâb-ı tefrika girdi. Bırakalım memâlik-i ecnebiyedeki Müslümanları; Osmanlı memleketinde bu kadar akvâm var. Öyle ya Arnavut, Kürt, Çerkes, Boşnak, Arap, Türk, Laz... elhesıl daha birçok kavmiyetler mevcut.

Pekalâ! Hepsinin beynindeki râbıta nedir? Râbıta-i diyanet! Şimdiye kadar bu râbıta sayesinde kardeş gibi yaşadık. Türk Türklüğünün ne olduğunu bilmiyordu;

162 [Enfâl, 8/24].
163 [Âl-i İmran, 3/103].

Arnavut kavmiyetinden dem vurmuyordu. Zaten Müslümanlıkta kavmiyet yoktur. Hazreti Peygamber buyuruyor ki:

لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ، وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ، وَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ[164]

"Kavmiyet gayreti güdenler bizden değildir yani Müslüman değildir; kavmiyet sebebiyle vuruşan da bizden değildir; kavmiyet güderek ölenler de bizden değildir."

Vâkıa sâir milletlerde meselâ Hıristiyanlarda kavmiyet var. Evet, onlar bu his ile yaşayabilirler. Fakat biz yaşayamayız. Din giderse bizim için hayat yoktur. Peygamber böyle diyor, şeriatın sahibi böyle söylüyor. Vekâyi de bu sözü teyid ediyor.

Felâket-i hâzıranın nâmütenâhî esbâbı var ki en birincisi kavmiyet yüzünden meydan alan tefrikadır. Yalnız dört, beş senedir bu yüzden ne hale geldik; kavmiyet gayretiyle ayaklananları ıslah için ordumuzu yorduk. İhtilâlden çıktık ihtilâle girdik; müşkilâttan çıktık müşkilâta düştük! Çünkü ecnebiler böyle istiyor, memleketlerimizi elimizden almak için programları bu. Bir taraftan alıyor, muttasıl alıyorlar; hem emin olmalı ki maazallah memleketimizi tamamiyle bitirmeyince rahat olmayacaklardır. Ecnebilerin kendi hesaplarına gayet elverişli kestirme bir siyasetleri var: Hani bir zamanlar bizim akıncılarımız vardı. Fethetmek istediğimiz memleketlere ordumuzdan evvel onları gönderirdik. Bu akıncılar o memlekete girer, ahaliyi telaşa sokar, birbirine düşürür, sonra da ordu girer, istilâ eder, işini bitirirdi. Bu adeta ordunun bir talî'atü'l-ceyşi idi. İşte tıpkı bunun gibi ecnebilerin de bugün akıncıları var ki o akıncıları, o talî'atü'l-ceyşleri tefrikadır.

Avrupalılar zabt etmeyi kararlaştırdıkları memleketin ahalisi arasına evvela tefrika sokarlar, senelerce milleti birbiriyle boğuştururlar. Sersem ahali bu suretle yorgun düştükten sonra gelip çullanırlar. Bugün de işte bize karşı aynı siyaset kullanıldı. Zaten her yerdeki siyasetleri budur. Hindistan'da, daha evvel Endülüs'te, sonraları Cezayir'de, İran'da hep böyle yaptılar. Takip ettikleri siyaset hep aynı siyasettir, hiç değişmez.

Müslüman olanlar, hani, an-samîmi'l-kalb Müslüman olanlar iyi bilmelidirler ki; bu tefrika, bu kavmiyet çıkmaz yoldur. Din bununla beraber gidemez; Müslümanlık bu suretle yaşayamaz. Sonra, din hakkında şöyle böyle diyenler, ufak tefek şüphe taşıyanlar da iyice zihinlerine yerleştirmelidir ki; yine bu siyasetle memleket yürümez. Buna artık bir hâtime vermelidir.

Cenabı Hak (وَ لَا تَفَرَّقُوا)[165] buyuruyor; "tefrikaya düşmeyin, fırkalara ayrılmayın", diyor.

164 [Suyûtî, *Câmiu's-Sağir*, nu. 7684].
165 [Âl-i İmran, 3/103].

— İyi ama, bütün milletlerde birçok fırkalar var. Dünyaları da pek iyi gidiyor. Terakkî edip duruyorlar. Bu fırkalar hiç de onların izmihlâline sebep olmuyor...

Evet, lâkin onlar "fırka"yı "tefrika" manâsında telakki etmiyorlar. Onların fırka hayatını size –lâ-teşbih– şöyle temsil edeyim: Tıpkı bizdeki mezâhib gibi. Ben Hanefîyim, sen Şâfiîsin. Sana itiraz ediyor muyum? İkimiz de aynı Hâlık'a ibadet ediyoruz. İkimizin de Kur'an'ımız, Peygamberimiz aynı... İşte onlar da yekdiğerine karşı bu nazarla bakıyorlar. Bizde ise böyle mi? Heyhat! Fırkacılık tefrikacılıkta karar kılıyor. Birbirimize düşman kesiliyoruz. Her fırka diğer fırkayı vatanın düşmanı tanıyor, o nazarla bakıyor. "Maksat memleketin selâmetidir; filan fırka selâmeti şu yoldan harekette görmüş; bizim fırka da bu taraftan gitmekte" demiyor.

İşte bu tefrikalar, hep o yüzden oldu. Nihayet memleket uçurumun, helâk uçurumunun tâ kenarına kadar geldi. Yuvarlanmasına pek cüz'î bir şey kaldı. Şu son nefeste olsun aklımızı başımıza almazsak, yine böyle gidersek –maazallah– ümitler bitecek.

Ey cemaat-i müslimîn! Artık gözünüzü açınız, aklınızı başınıza toplayınız; zira taht-ı saltanat gıcırdıyor! Böyle gidersek –el-iyâzü billâh– o da devrilecek. Eğer Rusya'daki Müslümanlar henüz dinlerini muhafaza ediyorlarsa; eğer Fransızların taht-ı idaresindeki dindaşlarımız hâlâ tanassur etmemişlerse; eğer İngiltere, Hintli kardeşlerimize şimdilik ses çıkarmıyorsa... iyi biliniz ki, hep çürük çarık yine bu hükûmet sâyesindedir. Maazallah bu giderse hepsinin gittiği gündür.

Biz bu saltanatı muhafaza edemiyorsak düşünmeliyiz ki bizim yüzümüzden o bîçareler de mahv olacaklar. Onların bütün nazarları, bütün ümitleri buraya matûf idi. Hep bizden bir hayır bekliyorlardı. Ama biz ne yapacaktık? Bütün Müslümanları tevhid ile azîm, cesîm bir Müslüman hükûmeti teşkili mi? Hayır! Yalnız biz adam olaydık, onlar da bulundukları memleketlerde daha âsûde olurlardı; ecnebilerin onlara karşı muamelesi daha iyileşirdi. İşte Rusya'dan gelenler, işte Hindistan'dan, Çin'den, Mağrib'den gelenler... hangisine isterseniz sorunuz, hepsi böyle söylüyorlar. Bîçarelerin tâbi oldukları ecnebi hükûmetleri, kendilerine karşı, hep Osmanlı piyasasına bakarak muamelede bulunuyorlar.

Biz evâmir-i diniyeyi ifâ ediyoruz; fakat onlardaki maksadı fevt ediyoruz; meselâ ikindide şu camie toplandık; aynı kubbenin altında, aynı imamın arkasında namaz kıldık, fakat camiden çıkınca yine birbirimize bîgâne oluyoruz. Acaba bu namazlardan Hâlık'ın maksadı ne idi? Bize birbirimizi tanıtmak; Müslümanlardan bir cemaat, bir cemiyet meydana getirmek. Çünkü din cemaatle kâimdir. Cemaatsiz din yaşamaz. Dinsiz cemaat belki yaşar. İslâm'ın cemaate olan ihtiyacı cemaatin İslâm'a olan ihtiyacından ziyadedir. Aleyhi's-salâtu ve's-selâm İfendimiz öyle buyuruyor. Dinin bütün ahkâmındaki ruh; cemaate, vahdete sevk etmektir. Biz bugün, ne oluyor

bilmiyorum, en müteşettit millet olduk. Zâhir-i ahvâllerine bakarsan, yekpare bir kitle. Fakat hakikat-i hâlde kalpleri perişan. Güya ki, [166](تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وَ قُلُوبُهُمْ...) ...شَتَّى) tarif-i ilâhîsi bizim hakkımızda! İ'tisâm-bi-hablillâh bu mu?

Sonra felâketimizin başlıca esbâbından biri de lafçılığımız oldu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ[167]

"Ey erbab-ı iman, yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Bu hareketiniz indallâh fevkalâde mebğûzdur; rıza-yı ilâhîye külliyen muhaliftir, haramdır."

إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفّاً كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ[168]

"Allah o kullarından razı olur, o kullarını sever ki, dediklerini fiilen yaparlar; işi sözde bırakmazlar; sonra, onun sebîl-i ilâhîsinde cihad ederler. Hem nasıl cihad ederler? Hasmın karşısında, bütün eczâsı yekdiğerine perçin edilmiş yekpare bir bina gibi dururlar da öyle merdâne cihad ederler."

Acaba biz ne yaptık? Dört beş sene evveline gelinceye kadar geçen zamanımız sükûn ile geçti. Şu son dört-buçuk, beş seneyi de muttasıl söylemekle geçirdik! Bir millet ki bütün vücudu durur da yalnız çenesi işler, elbette yaşamaz. Şunu bilmeli ki, milletlerin hayatında tevakkuf yoktur. Bir millet ne kadar ileri giderse gitsin ne kadar yükseklere çıkarsa çıksın olduğu yerde durdu mu mahv olur. Çünkü bütün insaniyet alabildiğine pek uzaklardaki bir noktaya, bir gayeye doğru koşup gidiyor. Beşeriyet coşkun bir sel gibi umman-ı terakkîye atılmak için alabildiğine akıyor. Bu selin önüne durulamaz. İşte biz de ya boğulacağız ya o sel ile beraber gideceğiz. Görüyorsunuz ki bütün akvâm-ı insaniye ileriye gidiyor, yalnız biz duruyoruz. Bundan on sene, yirmi sene, hatta daha evvel bu felâketi kestirenler, görenler vardı. Söylediler, kulak vermedik, adam sen de! dedik. Ne ise şimdi "Mezâ mâ-mezâ" diyelim: Geçen geçmiştir.

Fakat şu kalan hayatı olsun kurtaralım. Olan oldu, diye yeis getirmek, dört ucunu salıvermek akıl işi değildir. Zaten Müslümanlık'ta bu yoktur. (لا يَايْئَسُوا مِنْ رَوْحِ اللهِ...)[169] "İnâyet-i ilâhiyeden me'yûs olmayınız: sakın ümidinizi kesmeyiniz". (لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ...)[170] Ye'is harâmdır. Öyle ise bundan sonrası için ne yapmak lazım gelirse yapalım, elbirliğiyle yapalım.

166 [Haşir, 59/14].
167 [Saf, 61/2-3].
168 [Saf, 61/4].
169 [Yusuf, 12/87].
170 [Zümer, 39/53].

Peygamberimizin Efendimiz Hazretlerine biri sordu: - İslâm nedir, yâ Resulallah?

— (الإِسْلَامُ حُسْنُ الْخُلُقِ)[171] "İslâm hüsn-i ahlâktan ibarettir", buyurdular. Yine sordu:

— Yâ Resulallâh, hüsn-i hulk nedir?

Buyurdular ki (أَنْ تَصِلَ مَنْ قَطَعَكَ وَ تُعْطِيَ مَنْ حَرَمَكَ وَ تَعْفُوَ عَنْ مَنْ ظَلَمَكَ) yani: "Sana darılan, seninle râbıtayı kat' eden adamla barışmandır; seni mahrum bırakana bilmukabele vermendir; sana zulm edeni de hoş görüp afvetmendir."

Artık bundan böyle ahlâklı olmaya çalışalım. Çünkü ahlâksız bir cemaat yaşamaz. "Mezâ mâ-mezâ" diyelim, tefrikalara hâtime verelim. Çünkü akıbetini gördük. İyi bilmeliyiz ki felâket-i hâzırada hepimizin, evet bilâistisna hepimizin bir hisse-i mesuliyeti vardır. Hiç kimse kendisini daraya çıkarmasın. Şimdi herkes vicdanına karşı felâket-i hâzıradan mesul olduğunu; umumun mesuliyeti miyânında kendisinin de hissedar olduğunu itiraf ederse, o zaman iş başkalaşır; o zaman elbirliğiyle hastalığın çaresine bakılır. Hükûmet, millet, ordu... bizden birçok fedakârlıklar bekliyor. Biz bu fedakârlığı dinimizi, vatanımızı, kendimizi muhafaza için ihtiyar edeceğiz. Ulemâ ilmiyle, zenginler servetiyle, fakirler güçleri yettiği kadariyle, eli silah tutanlar kuvvetiyle çalışacak. Bu bir borçtur. Bundan kaçmak haramdır, dine hıyanettir. Her şeyi hükûmetten beklememeli.

Çünkü Müslümanlığın son ümidi olan bu hükûmet, bu hükûmet-i hilafet, artık hayata veda etmek üzere. Düşman merkez-i hilafetten beş altı saat ötede duruyor. Şimdiye kadar onlar nasıl çalıştılar, biz ne kadar lâkayt kaldık, hepimiz biliyoruz. Bununla beraber daha ümitler büsbütün münkatı' olmamıştır. Daha İslâm için hayat mev'ûddur. Çalışmalı, hükûmeti, orduyu takviye etmeli.

اَللّٰهُمَّ انْصُرِ الْإِسْلَامَ والْمُسْلِمِين. اَللّٰهُمَّ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ. رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

Kaynak: Mehmet Akif [Ersoy], "Hutbe ve Mevâiz", *Sebilürreşad*, IX/230, 29 Safer 1331/24 K.sânî 1328 [6 Şubat 1913], s. 374-376.

171 [Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, VI, 242].

60

MİLLİYET

[Büyük Duygu]

Hayatın nihayet bulamayan didişmeleri arasında yaşamak için mücadele edenler, ekseriya mağluplarını hürmetsiz bir kuvvet ile tahrip ederler... Tabiatta merhamet aramak safdilliktir; merhameten yaşamak isteyenler, kahren öldürülür... Bunun içindir ki, hayat sahnesi bir taraftan ser-nigûn harabeler, diğer taraftan zî-hayat gaiplerle memlûdur.

Bu mücadele keyfiyeti, ictimaî mevcutlarda daha vahşi çarpışmalar, daha kanlı didişmelerle tezahür eder; tarih, bu heyetlerin sönen ve dirilen hayatlarının, ölen ve öldüren mücadelelerinin ruznamesinden başka bir şey değildir.

İçtimaî bir vücut olan milletler, istikballerini hayat meşaleleriyle aydınlatmak için gergin göğsü, kavî bâzûlarıyla mübareze sahnelerinden korkmamalıdır; çünkü mücadele hayattır.

Fakat, yazık ki, biz Türkler şimdiye kadar bu tunçtan hakikatleri lazım olduğu kadar takdir edemedik... Bilemedik ki bir milletin mübareze sahnesine atılabilmesi şahsiyeti, yani milliyeti ile kâimdir. Milliyetini kaybeden uysal bir millet artık sahneden çekilmiş addolunur... Bizlerse, bugüne kadar tedricî bir inhitat ile milliyetimizi kaybediyoruz. Ve milliyetimizi katre katre kaybettikçe görülüyor ki, aynı sukût ile memleketimizi, istiklâlimizi, hatta hayatımızı da kaybediyoruz. Bu halin biraz daha devamı –elim bir surette itirafa mecburuz– büsbütün haritadan silinmekliğimizi istilzam edecektir.

İtikat ediyoruz ki, büyük Turan'ın necip evlatları olan Türkler, istikballerini milliyet kandilleriyle alevlendirmezlerse, o karanlık yollarda nursuz ve ziyasız sendelerken ayaklarıyla inkıraz uçurumlarına sürüklenmiş olacaklardır.

Her gün acı bir tecellisi yürüklerimizi dağlayan bu müthiş tehlike karşısında ufak bir tereddüt bile caiz değildir. Hepimiz, bütün Türkler, milliyetimizin sönmeye yüz tutan nurlarını, azim ve sebat çerağlarıyla tutuşturmaya çalışmalıyız... Burada, en mühim vazifeyi, kadınlarımız, annelerimiz deruhte edecektir. Çünkü istikbalin hâkimeleri onlardır. Sıcak ve şefkatli sinelerinde büyüttükleri mini mini evlatlarına ateşîn bir Türklük hissi telkin ederlerse, o vakit, en mühim bir hatve atılmış olacaktır... Maa't-teessüf şimdiye kadar bu olamadı... Beşiklerde sallanan çocuklara "paşalık" hisleri terennüm edildi, rütbe ninnileri söylendi... Onlara, hiçbir vakit vatan yurt nağmeleri, Türklük şarkıları terennüm edilmedi.

Bu vâhi boşluklar içinde büyüyen hissen ve fikren cılız evlatlar tabiîdir ki bugünün ahenîn mübarezelerine tahammül edemezler... Nitekim de öyle oluyor!...

Fakat buradaki hata kadınlardan ziyade erkeklere aittir. Çünkü, muhitimizde kadın ve kadınlık erklik memurudur. Günah, âmire aittir. Biz erkekler isteseydik kadınlarımızın fikirlerini daha yükseklere çıkartır ve bu suretle evlatların terbiyesini temin ederek istikbal-i hayatını tesis edebilirdik. Terbiye, bilhassa kadınların ve dolayısıyla çocukların terbiyesi terakkînin en mühim bir âmilidir.

Sonra mektebimiz... Mekteplerde, en ecnebi bir milletin tarihi okunuyor da kendi milletimizin esas tarihine, bir Türk tarihine ders programlarında tesadüf edilemiyor. Bütün bunlar, milliyetimizi unutturan sâiklerdir... Bunlardan başka daha birçok sâikler vardır ki sırası geldikçe birer birer teşrih edeceğiz.

İşte biz; Türk milletinin zekâsını tenvir ederek ona daha mesut ve şuurlu bir hayatın yollarını gösterebilmek için *Büyük Duygu*'yu neşretmeye karar verdik... Bu küçük sahifelerde Türk milletinin her nokta-i nazardan tatlı duygularını okşayabilmek için her hissin nağmeleri bulunacağı gibi, fikrî ihtiyaçlarını tatmin edebilmek için de her ilmin hakikatlerinden bir nur parıldayacaktır.

Bugünden itibaren, şu sahifelerde bir nebze teşrih ettiğimiz ve ba'demâ da teşrih edeceğimiz gayeleri mânevî bir emel telakki ederek onların inkişafı, Türklük hayatının teâlîsi için bütün kuvvetimizle çalışacağız... Ümit ederiz ki sa'yimiz pek faidesiz olmayacaktır.

Kaynak: Büyük Duygu, "Milliyet" ("İlk Söz" üstbaşlığıyla çıkış yazısı), *Büyük Duygu*, sayı: 1, 2 Mart [1]329/7 Rebiülahir 1331, s. 1.

61

TÜRK TÜRKLERDE BÜYÜK MİLLÎ DİLEK VE OSMANLILIK

Mehmed Şeref

I

Menfi bir hareketle bizi zulümden kurtaran münevver bir kitle idi. Lâkin emeline nail olunca sanki vazifesi bitmiş gibi kaldı. Sebep? Çünkü bir cemiyet şekline gelinceye kadar birkaç muzdarip vicdanda uyanan o büyük emel, artık "ideal" halini almış... Yalnız o gayeye koşan bu ruhları biricik emel kamçılamıştı. Emel hasıl olunca o ruhlar da durdu. Çünkü emel yer bulmuş ve onun boş kalan yerini başka emel dolduramamış idi; işte emelin küçüklüğü menfi bir harekete sebep olur ve bu hareket ne kadar yüksek, büyük olursa olsun mutlaka neticeye erişince söner, durur.

Muayyen siyasî bir maksadı, emel gayesi olarak kabul edenlerin uğradığı akıbet hep budur. Bu tarihî bir sebeptir. Dünyada her milletin siyasî hareketleri neticesinde muvaffakiyet hasıl olunca böyle menfi neticeler meydana gelmiştir.

Her milletin inkılap tarihi bu hakikati bütün üryanlığıyla gösterir ve bizimki ise daha açık, henüz pek taze meydanda duruyor.

Fransa'nın, İtalya'nın, Almanya'nın siyasî hareketleri, kıyamları kadar bu [illegible] parlak delil olamaz. Hele İtalya daha ziyade kanaat veren en canlı bir misâldir. Siyasî bir hareketle bir gayeye ermek isteyen, münevver ve fedakâr bir kitle [illegible] niz ki milletin vicdanından kopmuş bir mefkûre, bir iman olarak [illegible]

tefrikayı ezmek, vahdeti meydana getirmek istiyor. Buna vusûl için onun nazarında her şey mubahtır, helaldir.

Bir damla kan görse ürken bir adam bir gün görürsünüz ki gözünü kırpmadan, tüksinmeden birisini boğazlıyor. Halbuki bu adam en medenî, en ahlâklı, en vicdanlı ve en dindar bir zâttır. Lâkin onun imanı, mefkûresi işte o adamın ölmesindedir. O da öldürüyor ve bir katilin, kanlar içinde yuvarladığı masum kurbanından kopan bir mânevî sadanın takibiyle duyduğu vicdan azabını duymuyor. Hiçbir ızdırap hissetmiyor. Çünkü onu adam öldürmek için değil, gayesine ermek için öldürüyor. Bu bir kanaattir ki bir büyük emele gönlünü bağlamaktan meydana çıkar.

Şimdi bu gaye, siyasî bir hareketle girilir bir yoldan takip olununca, husul bulduğu dakika derhal menfileşir ve durur. Buna ictimaî, ilmî bir mefkûre, millî vicdandan kopan feyizli bir kanaatin neticesi olarak iman muîn ve yar olursa o zaman işte siyasî bir hareketle devrilen müessirler yerine geçen âmiller iki muvâzin hareket ortasında ahengini bulur, o cemiyet de muvazeneli adımlarla yürüyerek büyük millî emeline doğru kanatlarını açıp koşar.

Biz birçok yıllar mazlum idik. O kadar ki ne olduğumuzu bilmez, bir işaretle yürür ve nereye götürüldüğünden habersiz gafil ve cahil bir kabile efradı gibi yalnız hükûmet denilen bir tesisin emrine uyarak yürüyorduk.

Biz ne idik? Kimsenin bir gün lütfen düşündüğü yoktu. Türk mü, evet. Lâkin Türk'ün hangisi idik? Domaniç önünden fırlayarak bir hamlede Bursa'ya, ikinci adımda Avrupa'ya sıçrayan Osmanoğulları'nın ardına düşerek muttasıl yayılan Türk idiysek hani mevkiimiz?

Eğer ortasına düştüğümüz dini, dili, soyu, huyu yabancı milletler ile kucaklaşarak benliğimizi yitirip de başkalaşmış, melezleşmiş idiysek onlar hâlâ varlıklarını saklayarak her gün biraz daha yükselip giderken bizden ayrıldıklarını görüyoruz ve bizi hiç benimsemiyorlar. Biz unutulmuş bir şey idik... Şu devletin, Osmanoğlu hükûmetinin en çok unuttuğu bir şey varsa o da biz, Türkler idik. Kederinde, zaruretinde, fıtratında, inkılabında, yokluğunda, hüznünde hülasa her düşeceği yerde bize koşarak bütün ona isyan eden, kabaran, onu saymayan düşmanlarına karşı bizi kullanır. İşini bitirdi mi biz yine yıkık dökük felaket meydanlarında binlerce yiğitler akmış olduğumuz halde yuvamıza döner idik.

Ne yuvalar! Baştan başa koca Anadolu'nun Türk yurtları, birer "tevekkül harabe"leridir! Bu miskin tevekkül her kasabada bizi hakiki sahibi olduğumuz toprağın bile yabancısı olarak bırakmıştır ve hiçbir zaman biz bizi düşünmeye vakit bulamadık bile.

Ilık bir yurt sevgisiyle kabarmış gönüllerimiz ara sıra atalar ocağında beslenmiş ince duygular ile oyalanarak bizim de bir varlığımız, pek yüksek, şu âlemin tarihini

dolduracak kadar ulu bir mazi sahibi olduğunu düşündüğümüz dakikalar olmuştur. Lâkin bunlar o kadar ince, sırça gibi yufka duygulardır ki gürültülü ve neticesiz hizmetkârlıklar, yabancı ve arızî hisler ortasında kırılıp dağılmıştır.

Gönlümüzde muhakemeye vakit bulamadığımız bir yanık iz bırakıp geçen duygular tamam beş asırdan beri Türk'ü benliğinden uzak bulundurmuştur. Bu beş asırdan sonra, millî bir hareketle biz de artık şekil itibariyle her devletin efradı gibi bir siyasî tesis meydana koyduk. Lâkin bunu yapan şüphesiz en âlî, en kudsî vicdanlar idi. Ancak o vicdanların beslediği ıstıraplar yalnız gayeye erildiği gün uyudu.

İşte sukûtumuz!

Eğer bu millî hareket, şuurlu, mefkûreli ve ictimaî bir iman ile yapılsa idi ve nihayet siyasî inkılapçılarımız şu Osmanlı kitlesinde en ziyade güvendikleri "Türklük" gayesini düşünerek bir taraftan da gizli tesisleriyle beraber ictimaî gayeyi gözönüne alsalar idi hakikaten işte son Osmanlı inkılabı bütün mânasıyla hakiki, ictimaî bir inkılap olurdu. Çünkü yalnız siyasî kalması hem kendini, hem gayesini bir kere daha eğri ve korkunç yollara saptırdı.

Artık, sanırsam, hiç delil istemez ki yalnız siyasî bir inkılap ile bir millet kurtulamıyor ve biz bugün millî büyük emelimizi kovalamadan yalnız hükûmet fikriyle yoğurulmuş, bunalmış zihinlerimizi oyaladığımızın pek acı neticesini görüyoruz!

Şimdi Anadolu'dayız. Artık bizi burada tehdit edecek "Osmanlı"lık mahlûtasında kaynatmak için pek faidesiz savaştıdığımız Rumluk, Bulgarlık, Arnavutluk yok.

Burada yalnız, yalnız Türklük var. Rumeli'ye geçtikten sonra katiyyen köşesinde unutulmuş bahadır Türk'ü şimdi bıraktığımız gibi bulmamakla beraber işte onun ortasına dönüyoruz. Ve bizi Rumeli evladını bu anayurdu pek sıcak, pek ılık bir mahabbetle yaralı kucağına aldığı zaman beş asırdır nankör evladının kayıtsızlığına ağlayan bereketli topraklarını artık çalışmaya ahdeden kollarımız arasına atıyor.

Şimdi bizim, demek oluyor ki bir millî gayemiz var. Bu gayeyi tarihimiz, felaketimiz bizim önümüze çıkarıyor: Türklük.

Her millet dehasıyla yaşar. Dehamızın sönüp gitmesi, milliyetimizin sönüp gitmesidir. Deha ise beslenmek, büyümek için bir gaye, bir mânevî gıda arar ki o da işte "büyük millî emel"dir. Bizim dehamızın gıdası da Türklüktür. Burada bahsi ikiye ayırmak mecburiyetindeyim: Umumi bir noktadan "milli emel" ne demektir?

Bizde Türklük denilince bir bizim, Anadolu'da yerleşen Türklüğümüz var. Bir de Türk kavmi var. Acep bunun hangisi bizim için büyük millî emel olur ve sonra bu Türklük fikri karşısında bugün mukadderatını bizimkiyle karışık gördüğümüz ve hususiyle dindaşımız olan Araplık ile yine bu vatanda Anadolu'da yanyana yaşamak istediğimiz bir Ermenilik mevcut.

İşte sırasıyla bu meseleleri mütalaa edeceğiz.

II

Serzâbâne(?) değil, hürriyete aşık, serbestlikle sadık olan bir milletin bir "geleceğe" imanı olmak lazımdır. İmansız bir milletin artık dünya yüzünden kalk git emrini aldığına inanmak zarurîdir.

Bunun için ilk adımda hür bir millet, mutlaka bir maksat sahibidir. Bir şahsın hususi hayatında maksatsız, mesleksiz yaşaması ne kadar çürük, kof ise bir millet de tıpkı bunun gibidir.

Artık en sade kaidelerdendir ki yaşamak denilen şu varlık yalnız fikir ve hisle kâimdir. Bundan başka türlü yaşamaya ise ancak herkesin bildiği şekilde başkalarına birer uzviyet vererek yuvarlanıp gitmek derler ki bu varlıkla hakiki yaşamak arasında hiçbir münasebet yoktur.

Biz artık kendini anlamış, ne olduğunu ve ne olacağını bütün mânasıyla zihnine sokmuş bir millet değiliz. Ancak öyle bir milletiz ki pek şanlı bir mazinin parlak günlerinde bıraktığımız yüksek ve kıymetli millî mefâhirimiz var iken her gün biraz daha ondan ayrıla ayrıla aramız o kadar açılmış ki bugün o millî mefâhirimiz söylenirken sanki birer efsane dinliyor gibi kalıyoruz.

En uyuşuk bir Türk çocuğuna bu millî mefâhirimizden biri anlatılırken onu yavaş yavaş yükselirken görüyoruz. Anlıyoruz ki Türk ruhu yaşıyor.

Şu halde düşkünlüğümüz, esaslı kat'î ve nihayet onulmaz bir halde değil. Yalnız kendimize, kendimizden başka bir şey olmayan pek azametli mazimize o kadar yabancı kalmışız ki kayıtsızlık usul usul ruhumuzu âdeta uyuşturmuş ve canlarımızı köreltmiş sonra şanlı mazimizle bizim aramızda derin, derin bir çukur kazmış ve işte bu melun çukura her gün birer birer düşerken sukûtumuzun sebebi maksatsızlığımız, gayesizliğimiz olduğunu anlayamamışız.

Millî mefâhiri olmayan bir milletin gayesi yoktur.

Bazı milletler vardır ki o kadar büyük millî mefâhiri bulunmadığı halde onları icad ederler, muhayyel kahramanlar, büyük adamlar, şanlı fatihler uydururlar... En sonra o milletin bir tarihi, büyük bir tarihi, millî bir ruhu, dehası, gayesi olduğunu ortaya atarlar ve bunları âlimleri, şairleri, edipleri milyarlarla söyleye söyleye nihayet o milleti gaye sahibi yaparlar...

Biz Türkler ise böyle yapma bir maziye, uydurma millî mefâhire hiç muhtaç değiliz... Zira o kadar çok mefâhirimiz var ki...

Bir tarihe, bir maziye sahip olan milletin bu kadar gayesizliğe düşmesindeki sebebi biraz tetkik edince heman büyük millî dileğimiz kendiliğinden meydana çıkar. Biz Türküz. Selçuk saltanatına son verildiği gün Yenişehir'de, İnegöl'de, Bursa etrafında yükselen Osmanlılık –özüne bakarak– Türklükten başka bir şey değildi.

Ertuğrul ile gelen atalarımız koptukları Turan ilinden o zaman Asya'daki heman umumi bir değiştirmeye sebep olan gürültüler ortasından sıyrılarak işler durulunca dönmek üzere daima aşağıya sarkmıştılar.

Azametli Timuçin'in, son derece millî olan, akılları durduran büyüklükleri karşısında hiçbir şey dayanamazken birçok Türk kabileleri de akın ediyordu... Bu bir kargaşalık idi ki Cengiz'in birinci emeli işte bulandırdığı bu işi artık güttüğü dileğe ererek durultmak idi. Hiç şüphe yoktur ki bu kadar gürültüler ortasında "ideal" güden Cengiz'in dehşetli yayılması, korkunç gücü, zoru karşısında bazı Türk kabileleri bu büyük dimağın maksadını anlamayarak kimi ona karşı gelerek acıklı bir halde eziliyor, kimi savaşacak kudreti kendinde bulamayarak korkusundan kaçıyordu.

Ne olursa olsun bizim de Türk babalarımız işte böylece Cengiz-Moğol-Tatar ordularının önünden irkilerek Anadolu'ya düşmüşler.

Selçukîlerin son hükümdarını oğlu Gıyas zehirleyerek bu saltanata da hitam verildiği gün Osmancığın al bayrağı açılmıştı.

Ertuğrul'un, saf, açık, kahraman tabiatı tamamiyle genç Osman'da tecelli etmişti. Ertuğrul ise o kadar saf bir Türk idi ki yurdunun yasasına tâbi olmaktan başka bir mezhep tanımıyordu.

Adanalı Şeyhin kızıyla birleşen Osman Gazi'nin İslâm ile müşerref kabilesi arasında yavaş yavaş "Türklük" âdetleri çözülmeye, yerini Arap'ın, İran'ın âdetleri doldurmaya başladı. Osman tamam saf bir Müslüman olarak dini layık olduğu tekrîm mevkiinde tutuyor, hele kurduğu hükûmetin temelini ancak adalet olarak kabul ediyordu.

Bundan sonra fütûhât başlıyor. Ta Karlofça Muahedesi'ne kadar az çok karışıklıklar olmakla beraber öz Türklüğe mahsus hatıralar bulunuyor. Kıymetli ataların şanlı destanı ocaklarımızda söyleniyor. Ancak, katre katre Kayı Oğullarının vicdanına bir zehir; müthiş bir ağu akıtılıyor ki bu da Turan'ın ebedî düşmanı olan İran zehiridir. Öyle bir zehir ki Irak'ın tiryakı bile buna şifa veremez.

Osmancık azametli bir padişahlığın temelini kurmuş ve Orhan ise bu temeli son derece sağlamlayarak artık hiçbir kuvvet ile sarsılmayacak hale koymuş iken işte bu İran akıntısı her gün öz Türk'ün yüreğinden bir parça şey koparak onu en aşağı ediyordu. Şimdi Türk artık Uygurların milletçi yazısıyla, Yakutlu'nun diliyle değil Tusî'nin Turan'ı zem eyleyen lisanıyla konuşuyor, buna yavaş yavaş alışıyordu. İlk adımda İran çürük ve kokmuş edebiyatıyla Osmancığın saf ve mahdut lisanını ezdi.

Türk kılıncıyla, kahramanlığıyla yükselip giderken İran'ın âdeti altına düşüyordu.

Nilüfer'in güzelliği karşısında Türklüğünden bir şey feda etmeyen Orhan idi. Bütün mânasıyla iman ve İslâm sahibi bir muvahhid iken Babaî'nin İran'a mahsus fesatlarıyla tutuşarak Türklüğünü ve İslâmlığını müdafaa eyleyen yine Orhan idi.

Halbuki Ahmed Paşalar, Aşık Paşalar dilinden... Emirler, Bedreddinler, Haydarüddinler, Şemseddinler ağzından akan sözler zavallı Turan çocuklarının o saf, o temiz laflarını birer birer ölüme mahkum ediyor... Din namına Arapça söyleyen bu adamlar İran'ın yumuşak fakat müfsid lisanını araya sokuyordu. Öyle oldu ki Fatih gibi şanlı bir sultan atalar kanununu değiştirdi... Osmancığın oba hürmetini kaldırdı. Prenses Remalar, Oliviyalar gibi Bizans dilberleri de öz Türklüğü söndürmek için layık olduğu kadar çalışmaktan geri durmadılar. Cengiz'in Türklük namına ayağa kalkması... Moholi'nin, Subutay'ın, Cebe'nin dört yana yayılarak bütün Asya'yı "Türk" yasa ve töresi altına toplaması ile Osmancığın kurduğu saltanatın varisleri bulunanların güttüğü yollar arasında çok farklar görünmeye başladı. Timuçin "millî" bir gaye güdüyordu. Osmancık da tıpkı Timuçin gibi hareket etmiş iken evladı gayeyi elinden bıraktı. Bir mezhep şekli verdi ki artık Hüdavendigâr'la beraber ve ondan sonra Osmanlı Türklerinin gayesi millî bir gaye değil mezhebî bir gaye olmuş idi.

İran'dan eline dilenci keşkülünü yakalayarak söken sürü sürü şeyhler, kerametler satarak birer birer padişahlarımıza musallat oldular... Herbiri birer ayaklı belâ kesilerek Türkün biricik dileği olan millî gayesini ezdiler, unutturdular ve zaman halis Osmancık ve yarânını toprak altına soktuktan sonra artık Osmanlı Türkleri bütün bütün başka emellere düştüler.

Şimdi pek büyük bir karışıklık ortalığı kaplamıştı. Artık Osmanlı Türkleri, millî bir dileğin ardından değil İran'dan kopup gelmiş şeyhlerin getirdiği tarikatların arkasından seğirtiyordu. Mezhep, dinin bütün safiyetinden çıkarak Osmanlılara sanki bir gaye! olmuş idi.

Henüz Rumeli'ye ayak atılacağı güne kadar pek o kadar bozulmayan öz Türklük Süleyman Paşa'nın şehadetiyle Hacı İl Lala Şahinlerin yayılmasından sonra pek başkalaştı.

Osmanlılar şimdi "mezhep" için harp ediyor, toprak almak üzere koşuyor, bir devlet, yalnız azametli bir devlet meydana getirmek için Macaristan'a, Sırbistan'a atılıyordu. Sanki İran milletçilerinin getirdikleri etek etek kötülükler yetmiyormuş gibi kokmuş Bizans'ın ne kadar çirkefleri varsa o da, fitneli ve zehirli dilber kızlarıyla Osmanlıların saf kanını emiyordu. Bundan sonra Osmanlılık millî büyük bir dileği hiç almayarak yalnız dehşetli bir yayılma, bir akın ordusudur ve bir Avrupalı tarih yazarın hakkıyla dediği gibi Osmanlı padişahlığı Avrupa'da çadır kurmuş büyük bir ordudan başka bir şey değildir.

Büyük millî dileğin yerinin şimdi mezhep gayreti artık dolduramamış, Osmanlı Türklerinin vicdanını tamamiyle bağlayarak açtıkları ülkelerde yerleşme yollarını araştırmamıştı.

Yıldırım'ın ölçüsüzlükleri ile karşısına dikilen Aksak Timur'un başına üşen İran ulemâsı ne rol oynamış idiyse Osmanlı hakanlarının sarayında da o oyun oynanıyordu. Hele Yavuz'un, Süleyman'ın hükûmeti... Rokzolan, Bafa, Hasan Can, Saadettin Efendilerin nüfuzu halis Kayı Türklerine mahsus ne varsa hepsini kökünden kesip atmış idi.

Eğer Kayı Türkleri, Timuçin'in o büyük ve yüksek millî dileğine bağlanmış, bu Cengiz'in, Cebe'nin azametli hareketlerini millî mefâhir sırasında kabul etmiş olsalar idi hiç şüphe yok ki tamam Müslümanlığın azamet ve şevketini muhafaza ederek bu kadar emeklerin boşa gitmeyeceğini görecekler, feth eyledikleri yerleri milliyetleriyle birleştireceklerdi.

Çünkü o zaman mağlup ettikleri yerleri milliyetleriyle medeniyetten daha yüksek bir medeniyet meydana getirecekler, temsil kuvvetleri artacak ve nihayet feth eyledikleri yerin adetlerini kabul eylemekten ziyade kendi medeniyet ve âdetlerini mağlup ettikleri milletlere kabul ettireceklerdi. Halbuki işte "mezhep" bir gaye olarak girdikleri yerlerde misafir gibi kaldılar. Mağlup milletleri ne dinlerinden, ne âdetlerinden, ne lisanlarından, ne tarihlerinden kurta[ra]madılar. Bunun için mezhep asla bir milletin hayalî gayesi, millî büyük dileği olamaz. Halbuki bir millî dilek güden koca bir milletin mezhebi ise daima yüksek olur, daima umumi kabule mazhar olabilir.

Müslümanlık, bütün insanların hakkını verirken, Kayı evladının kabul eylediği bu hak din eğer millî dileğin yanında bulunsa idi şüphesiz Macaristan'dan Hint Denizi'ne kadar yürüyen Osmanlı hükûmetinde bugün bir tek Hıristiyan, hem hiçbir damla kan dökmeye, cebrî korkutmaya hacet kalmadan, bulunmayacaktı. Ve Kayı evladı da yatağı musandıraya, sofrayı yere sererek hemen göç etmeye hazırlanmış bir aşiret adamı gibi kılıncıyla girdiği memleketlerinde oturmayacak, tamamiyle açtığı toprağa hakiki sahibi olmak üzre yerleşip kalacaktı. Tarihî mukadderatımızdan olmak üzere Kayı evladı Türklerin büyük millî dileği olmak üzere mezhebi kabul ettiği gün kan dökerek girdiği yerlerde pek az nasip alarak çıkmaya mahkum olmuştur.

Şuraya kadar anlattığımız ne hayaldir ne uydurmadır. Koca bir milletin yedi asırlık ictimaî hayatını tetkik ile çıkarılmış tarihî bir neticedir ki hiç burhan istemez.

Bizim kadar millî mefâhiri, şanlı tarihi olmayan diğer bir millet var ki bazı dâhi ve zeki evladının muhayyilesinde yaşatılan sun'î bir tarih, muhayyel kahramanlar ile yavaş yavaş o uyuşuk, sönük ulu millet "ba'sü ba'de'l-mevt" sırrına mazhar oluyor. Sâlik olduğu mezhep ona "ideal" olmak üzere gösteriliyor, milliyeti anlatılıyor. Belki uyanmasının ihtimali kalmayacak derece perişan, ezik, berbat, asırlarca mahkum yaşar iken yavaş yavaş uyanıyor, yükseliyor, kendine bir tarih icat ediyor ve nihayet bin millî mefâhiri, pek şanlı hakiki tarih ve kahramanları olan bir milleti de ezip

gidiyor. Halbuki millî büyük dileğinin yanında bütün ateşli bir taassupla da din ve mezhebini hem muhafaza ediyor hem yükseliyor. Mağlup iken yine mezhebi var idi. Lâkin o mezhep onun için bir gaye olamıyordu. Millî gayesini bulunca mezhebini de kuvvetlendirerek yükselip gidiyor.

İşte "büyük millî emel" hiçbir zaman mezhep olamayacağı gibi millî mefâhirimizin yavaş yavaş ihyasıyla zaten mevcut olan gayemiz meydana çıkar. Bu gaye ise "Kayı Türkünün" öz yurdunda muzdarip, fedakâr sinelerde her gün biraz daha ziyade harareti, samimiyeti, safveti arttırarak mânevî bir yoldan nusret-i kalpten akıyor.

III

Bizde din ile milliyet daima birbirine karıştırılmıştır. Daha doğrusu şu kadar asırdır bu dünyanın üç büyük kıtasına hâkim yaşadığımız halde "din" namına söz söyleyenlerimizin düşünmekten ziyade binlerce sene evvel düşünenlerin sözlerini nakletmeye memur imişler gibi bizi sıkı bir nezaret altında bulundurarak benliğimizi unutturmaları yüzünden öyle hüdayî-nabit gelip gitmişiz.

"Türk" değil misin, sualine karşı "Müslüman" olduğunu söyleyen ve "Türk Müslüman" olduğunu unutan atalarımızın bu afv olunmaz hatalarına evladı kurban olup gitmiştir. Mezhep bize o kadar benliğimizi unutturmuştur ki artık Türk sözü âdeta bir tahkir kelimesi gibi havâs ve avamın dilinde dönüp dolaşmış. Halbuki mezheple milliyetin alakalarını soğukkanlılıkla, kötü bir taassubun tefekkür nurunu söndüren karartıcı vehimlerinden sıyrılarak tetkik edenler milliyet olmayınca mezhebin varlığına imkân bulunmadığını tabiîdir ki teslim ederler.

Bizim, milliyetimizin en büyük düşmanı, Türkün benliğini şiddetle unutturan İran'dır ki biz onu Çaldıran önünde mağlup ettikçe o bizi mânen ezmiş, mağlup eylemiş! Daima İran'dır ki Turan çocuklarına karşı susmak ve doymak bilmez dehşetli bir kin ve garazla bizden intikamlar almıştır.

Hatta bugün bile şu İstanbul sokaklarında, Babıâli önünde satılan en son hükûmetin dikkat gözünü celbederek yasak eylediği açık saçık kitaplar da yine İstanbul'da ticaretle meşgul Acem tâbilerin yadigarı değil midir?

Ayasofya önünde "Daru'l-Muallimât" kitapçısının önünde bir gün, sabahleyin ve akşam üstü durunuz, Daru'l-Muallimât'ın, taş mektebin ne kadar masum Türk kızlarının bu fesatçı kitaplar vasıtasıyla bir Acem kitapçısı tarafından zehirlendiğini hâlâ görüp ağlarsınız... Hükûmet yasak etmiş! Lâkin kitapçı, sanatının inceliğini, sırrını ve menfaatini bildiği için o kızlarımıza; *Zifaf Gecesi*'ni, *Anahtar Deliği*'ni, *Kanlı Zifaf*'ı, *Zanbak*'ı muttasıl okutuyor ve hatta yüz bin nüsha basılan bu namussuz risâleler bugün sürü, sürü *Aşık Kerem*, [*Aşık*] *Garîb*, *Köroğlu* ile kafaları şişmiş Anadolu'ya akıyor. Şimdi İstanbul kitaphane camlarından resmen kaldırılan bu yılan risâleler Anadolu'nun her köyüne, seyyar kitapçılar ile dağıtılıyor.

İşte İran, hâlâ geçmiş günlerin aynı hücumuyla Turan çocuklarını zehirliyor ve katiyyen yüz çevirmiyor!

İran bizim milliyetimize hücum etmek için mezhepçiliği köklü bir surette aramıza yaymıştır. Mezhepçilik Türkçülüğü ezmiştir. Din ise bütün bunların arasında mevkiini bulamamış, taassup, kara ve kötü bir taassup dinin saf, mutahhar, ulvî esaslarını örtmüştür.

Bizde mezhep bir gaye olmak üzere yanlış olarak ortaya sürüldüğü günden beri din de milliyet de esaslarını gaib etmiştir.

Bunun için evvela bizim dinimizi, sonra milliyetimizi ayırmak lazım. Din, vicdanı Allah'ına bağlayan kudsî, ulvî bir rabıtadır ki Rab ile abd arasına bizde, İslâmiyet'te hiç kimsenin, bir nâibin girmesine imkân olmadığı halde bir gün bir sürü peyda olmuş, bunlar abda Allah'ını sevmek ve ibadet etmek için bir rehberlik eylemeye kalkışmıştır.

Halbuki Rab ile abd arasında ne rehbere ne ruhbana ihtiyaç var. Resul-i Ekrem hak dini talim buyururken Allah ile abd arasına kendisinin bile giremeyeceğini bağırmış... Kur'ân'ın ahkâmı abdın vicdanını tatmine kâfi ve onu Hâlik'ına götürücü yolları hâvi olduğunu söylemiş, sonra, hak din İran'a, Irak'a, Şam'a, Türkistan'a doğru yayılınca bir "âlim"ler sürüsü ortaya çıkmış... Arap dilini söylemeyen milletler arasında yayılan İslâm dinini talim için âlimler zuhur eylemiş, müfsidler meydana gelmiştir. Kur'ân'ı, birçok "butûn" [bâtınî] mânaları hâvi, âdeta bir muammа gibi kıyas eylemişlerdir.

Halbuki ahkâm-ı Kur'âniye, ibadât, ukubât, muamelât olmak üzere emr-i ahirete, emr-i dünyaya taalluk eden esasları hem de gayet açık, sade olarak hâvi iken artık lafızlarla, kelimelerle ve hatta harflerle oynayan, birtakım zekâ körleten heriflerin zuhuru bu Arap'tan gayrı olan Müslüman milletleri içinden çıkılmaz bir bataklığa doğru sürükleyip götürmüştür.

İstikrar-ı şemsi, küreviyet-i arzı, sırr-ı kazayı, râz-ı hilkati, ahlâk-ı ictimaiyeyi, hakk-ı tefekkürü tamamiyle câmi olarak tanrının kullarına gönderdiği mübîn kitap şimdi güya anlamak için bir de anahtara muhtaç şifre gibi bırakılmak istenilmiş... Biraz bu yalancıların dediğine itiraz edenler ateş ve demirle karşılanmıştır.

Böyle olduğu halde bile din-i mübînin berekât-ı feyziyle ciddi, esaslı, parlak bir medeniyet meydana gelmiştir. Eğer hikmet-i inzâlini anlayarak talim ettiği münîf ve ruhsa[t]kâr ahkâmına riayet edilmiş olsa idi şüphesiz İslâm medeniyeti daha büyük eserler bırakacaktı. Lâkin daima ön safta, en yağlı lokmayı yutmak için fikr-i beşeri içinden çıkılmaz; bir iskolastik bataklığına saplamak isteyenlerin vehmiyyâtını aynıyla din ahkâmı gibi kabul etmek mecburiyeti İslâm dininin fazilet-i terbiyetkârîsini tamamiyle münbasit ve mütevessi' bir hale getirememişti.

Büyücek mollaların elinde bir menfaat aleti halinde bırakılmıştır. Bunlar ilk hatvede bir cemiyetin temeli olan kadınlığa hücum etmişlerdir. Müsavat-ı tâmme ilân eden İslâmlığa yakışmayan bir halde bizde kadınlığı hayvanât-ı ehliye derekesine kadar indirmişlerdir. Sanki kadın, kendisinden bir hazz-ı müştehî alınır, bir tavuk gibi bir inek gibi dar bir odada hapsolunur bir mahluk!

İkinci hatvede hukuk-ı halkı gasb etmişlerdir. Sanki ahali kalın bir çomakla sıçratılır, sütü, yünü alınır bir sürü koyun!

Bunların arasından sıçrayarak dinin hiç de böyle olmadığını... üç beş monla ile teşrik-i mesai etmiş hükümdar namına birkaç müstebiddin elinde bir menfaat ve tahakküm vasıtası olmadığını söyleyenler de birer birer taşlanmıştır.

İran ulemâsının artık dediği olmuştu. Çünkü bütün Müslümanlardan hakk-ı muhakeme ve tefekkürü, salahiyet-i ictihad ve istinbatı nez' etmişlerdi.

Şimdi ne olursa olsun şeriat, ancak Allah'ın, Peygamber'in talim buyurduğu dini hâvi olan Kitab-ı Kerim'den, ehâdîs-i Nebeviye'den değil yüzlerce sene sonra gelmiş monlaların kurdukları kıyaslardan, meselelerden, fetvalardan ibaret bilinmiş idi. Sarih bir nass-ı Kur'ân ile muayyen emr-i ilahîyi ifa eden mesul idi. Mutlaka delili bir monlanın fetvası olmadıkça ma'mulün-bih olamıyordu.

Tabiîdir ki zaman ilerledikçe İslâm cemiyetleri gerilemiş. Çünkü artık bu cemiyetlerde hakk-ı kelâm, tefekkür ve mülahazanın değil ancak hafızanın olarak tanınmıştır. Düşünmek ve söylemek memnu, ancak bellemek ve ezberlemek bir fazilet!

İlim ise, söylenmiş, yazılmış, olanları kafası ne kadar hafızu'l-menkulât olacak bir kuvvetli fonograf ise işte o mânaya mevzu bilinmiştir.

İşte bu hal, bu yanlış telakkiler arasında zavallî Türklük ezilmiş, bütün Kayı Han çocukları ayak ayak çukura yuvarlanmıştır... Şimdi memleketin ortasında hâkim-i sâdık, halis, Osmancığın yâranı olan Türk değil Aygut Alp'in, Timurtaş'ın, Mahsa(?) Çavuş'un yerini İran'dan kopanlar dolduruyordu.

Bu gürültüler arasında yazık edilen Türk'ün mezhep namına dinimizi, edebiyat namına lisanımızı berbat ederken bizim Türklerimiz de bunu âdeta teşvik etmişlerdir. Böylelikle Türklük ikinci sukûta doğru yürümüştür.

Bu sukûtu, ahlâkî, iktisadî sukût takip etmiş ve millî gaye ise bunların arasında gaib olmuştur.

Kaynak: Mehmed Şeref, "Türklerde Büyük Millî Dilek ve Osmanlılık-[1]", *Kurtuluş Yolları*, I/1, 3 Mart 1329, s. 11-16; "Türklerde Büyük Millî Dilek-2", I/2, 15 Mart 1329, s. 11-18; "Türklerde Büyük Millî Dilek-[3]", I/3, 1 Nisan 1329, s. 68-72.

62

TÜRKLEŞMEK İSLÂMLAŞMAK MUASIRLAŞMAK[172]

Ziya Gökalp

1. ÜÇ CEREYAN[173]

Memleketimizde üç fikir cereyanı vardır. Bu cereyanların tarihi tetkik olunursa görülür ki mütefekkirlerimiz ibtidâ "muasırlaşmak" lüzumunu hissetmişlerdir. Üçüncü Sultan Selim devrinde başlayan bu temayüle İnkılap'tan sonra "İslâmlaşmak" emeli iltihak etti; son zamanlarda ortaya bir de "Türkleşmek" cereyanı çıktı.

172 [Yapılan tesbitlere göre bu üçlü kalıba benzer bir ifade ilk defa Hüseyinzade Ali (Turan) Bey tarafından 1907 yılında, biraz farklı olarak kullanılmıştır. Onun ifadeleri şöyledir: "Elimizden geldiği kadar İran'a ve İranîlere bütün âlem-i İslâm ile beraber kusurlarını söylemekten çekinmeyiz. Bizim gibi umum sâir Türklerin İran'a olan mahabbeti İran'ın Şimâlen hem Türk hem Müslüman, Cenuben de ancak Müslüman bulunduğu içindir, yoksa sade Farslık için değildir. İran Farsları ile beraber beden-i umumi İslâm'da bir uzuv bulundukça bizim ona riayetimiz ber-kemâldir, lâkin Farslar İran'ı özleri ile beraber vücud-ı İslâm'dan ayrı bir şey hesap etmeye ve mezâhib-i İslâmiye'nin hiçbirine kanaat edemeyerek yeniden Zerdüşt'ü "takdise" ve medeniyetini ihyaya kalkıştıkça bizim onlarla hiçbir alakamız olamaz. *Füyûzât*'ın tuttuğu yol Türklük, Müslümanlık ve Avrupalılıktır. Türk hissiyatı ile mütehassis, İslâm dini ile mütedeyyin ve Avrupa medeniyet-i hâzırasıyla müteneddin olmaktır, yoksa Farslaşmak, Zerdüşt'ün sönmüş medeniyeti ile medenileşmek değildir". Hüseyinzade Ali, "İntikad ediyoruz, intikad olunuyoruz", *Füyuzat*, sayı: 23, 26 Temmuz 1907, s. 369-375. Haz.]

173 [*TY* (*Türk Yurdu*) "Üç Cereyan" yok.]

"Muasırlaşmak" (*modernisation*) fikri mütefekkirlerce aslî bir akide hükmünde olduğu için, muayyen bir nâşire mâlik değildir. Her mecmua, her gazete bu fikrin az çok müdafiidir. "İslâmlaşmak" fikrinin mürevvici, *Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad*; "Türkleşmek" fikrinin mürevvici, *Türk Yurdu* mecmualarıdır. Dikkat olununca bu üç cereyanın da hakiki ihtiyaçlardan doğmuş olduğu görülür.

Tard [Gabriel de Tarde, 1843-1904], milliyet fikrinin gazete ile başladığını iddia ve şu suretle[174] izah ediyor:

> "Gazete, aynı lisanla konuşan insanları âmme (*publique*) halinde toplayarak onlara müşterek bir vicdan verir. Gazete, şuursuz ve iradesiz olarak[175] yaptığı bu tesirden ma'ada, sırf revacını temin maksadıyla, kârilerinin iftihar ve hamiyet hislerini okşamaya, netice olarak millî ananeleri, millî mefharetleri hatırlatacak sözleri yazmaya mecburdur."

Milliyet hissi, bir kavimde uyandıktan sonra mücavir kavimlere de kolayca sirayet eder. Çünkü milliyet duygusu uyanır uyanmaz sahiplerinde teâvün, fedakârlık, mücahede hislerini arttırarak ahlâkî, lisanî, edebî, iktisadî ve siyasî teâlîlere sebep olur. Bu hale gıpta eden komşu kavimlerde dahi –halk dilinde yazan gazeteler de mevcutsa– milliyet fikrinin derhal intişar etmesi gayet tabiî bir hadise olur.

Milliyet mefkûresi (*idéal*) ibtidâ gayrimüslimlerde, sonra Arnavut ve Araplarda,[176] en nihayet Türklerde zuhur etti. Türklerin en sona kalması sebepsiz değildir. Osmanlı Devleti'ni Türkler teşkil etmişlerdi. Devlet, "vâki bir millet" (*nation de fait*); milliyet mefkûresi ise, "irâdî bir millet" (*nation de volonté*)nin cürsûmesi demektir.

Türkler, ilkin "hadsî" (*intuitif*) bir ihtiyata tâbi olarak, bir mefkûre için bir mevcudeyi tehlikeye düşürmekten çekinmişlerdi. Bunun için Türk mütefekkirleri "Türklük yok, Osmanlılık var" diyorlardı.

"Muasırlaşmak" cereyanına tâbi olanlar Tanzimat fikirlerini yaydıkları sırada, muhtelif unsurlardan ve mezheplerden mürekkep olan vâki bir milletten iradî bir millet yapmak mümkün olduğuna kani olmuşlar,[177] bu kanaatle tarihî bir mânayı hâiz kadîm "Osmanlı" tabiri yerine[178], millî renklerden tamamiyle arî olmak üzre, yeni bir mâna yapıştırmışlardı. Elim tecrübeler gösterdi ki "Osmanlı" tabirindeki yeni mânayı Tanzimatçı Türklerden başka kabul eden yoktu. Bu yeni mânanın ihtirâ'ı yalnız faydasız olmakla kalmıyordu, devlet ile unsurlar ve bilhassa Türkler hakkında gayet muzır neticeler veriyordu.

174 [*TY* "iddia ve şu suretle" yok.]
175 [*TY* "olarak" yok.]
176 [*TY* + "ve".]
177 [*TY* + "ve".]
178 [*TY* "tabiri yerine: tabirine".]

Dünyanın Şark'ı da, Garb'ı da bize celî bir surette gösteriyor ki bu asır, "milliyet" asrıdır; bu asrın vicdanları üzerinde en müessir kuvvet, milliyet mefkûresidir. İçtimaî vicdanların idaresi ile mükellef olan bir devlet, bu mühim ictimaî âmili mevcut değil farz ederse vazifesini ifa edemez. Devlet adamlarında, fırka recüllerinde bu his mevcut olmazsa, Osmanlılığı terkip eden cemaat ve kavimleri "ruhî" (*psychologique*) bir surette idare etmek kâbil olamaz.[179]

Dört senelik bir tecrübe bize gösterdi: Sırf unsurların itilâfı maksadıyla "Ben Türk değilim, Osmanlıyım" diyen Türkler, unsurların ne yolda bir itilâfa muvafakat edebileceklerini nihayet gayet acı bir surette anladılar.[180] Milliyet hissinin hâkim olduğu bir memleketi ancak milliyet zevkini nefsinde duyanlar idare edebilirler.

Türklerin millet mefkûresinden ictinabı devlet için muzır ve unsurlar için müz'iç olduğu gibi, Türklüğün hususi mevcudiyeti için de mühlikti. Türkler, milliyeti vâki bir millet olan devlet ile bir mânada telâkki ettikleri için ictimaî ve iktisadî mevcudiyetlerinin tereddî[181] etmekte olduğunu bilmiyorlardı. İktisadî ve ictimaî hâkimiyetler başka unsurlara geçtiği sırada Türk, bir şey kaybettiğini anlayamıyordu, çünkü onun nazarında yalnız Osmanlı milletini terkip eden sınıflar vardı. Kendisinin bazı sınıflardan –velev ki bu sınıflar zamanımızda en ehemmiyetli tabakaları teşkil etsin–[182] çıkarılmasına hiç ehemmiyet vermiyordu.[183] Memlekette iktisadî ve fennî sınıfların vücudunu kâfi görerek kendisinin bunlardan hariç kalmasında bir beis göremiyordu.[184]

İşte bu gidişle Anadolu'da bile halk[185] yahut ahali suretinde bir Türklük kalmadı; Türkler memur ve rençber sınıflarına inhisâr ettiler. Memurlar da bir nevi zihnî rençberler demek olduğu için Türklük –ictimaî mânasıyla– rençberlik demek oldu.

Çiftçi ve çoban, hayatın yaratıcı kuvvetinden istifade ile yaşadıkları için bizzat yaratıcı âmil değildirler: Koyunlar hayatın dahilî nâmiyesiyle çoğalır, ekinler tohumların meknûz feyizleriyle tenebbüt eder. Memurların ise istihsalle hiç alakaları yoktur. Halbuki zihnî melekelerin, irade ve seciyenin inkişaf ve tekâmülü sanayi, imalat gibi faal meşgalelerle, ticaret ve serbest meslekleri[186] gibi iktirâhî hirfetlerle husule gelir. Bundan dolayıdır ki köylü ve memur sınıflarına inhisar eden bir ka-

179 [*TY* "olamaz: değildir".]
180 [*TY* "nihayet gayet acı bir sûrette anladılar: anlayamadılar".]
181 [*TY* "tereddî: temadî".]
182 [*TY* "teşkil etsin: teşkil etmiş olsun".]
183 [*TY* "vermiyordu: vermezdi".]
184 [*TY* "göremiyordu: göremezdi".]
185 [*TY* "halk: kavim".]
186 [*TY* "meslekleri: sınıflar".]

vimden teşkilat yapmak iktidarı münselib olur. Hükûmet idaresindeki beceriksizliğimiz, Balkan mağlubiyetlerine[187] bâdî olan sevkü'l-ceyş ve levazım hususlarındaki iktidarsızlığımız bu sebepten neş'et etmişti.[188]

Memleketimizde kuvvetli bir hükûmet teessüs edememesi, Türklerin iktisadî sınıflardan mahrumiyeti yüzündendir. Hangi millette hükûmet iktisadî sınıflara istinat ederse orada hükûmet gayet kuvvetli olur; çünkü tüccar, sanatkâr, iş adamı sırf kendi faydası için hükûmetin kuvvetli olmasını ister. Hangi memlekette hükûmet, memurlar sınıfına istinat ederse, orada hükûmet daima zayıftır; çünkü mazul memurlar iş başına geçmek, mansûb memurlar daha yüksek bir mevkie yükselmek için daima mevcut hükûmeti düşürmeye çalışırlar.

Millî mefkûreden mahrumiyet Türkleri millî iktisadiyâttan mahrum ettiği gibi, lisanın sadeleşmesine, güzel[189] sanatlarda millî üslûpların tekevvün etmesine de mâni oldu.[190] Bunlardan başka millî bir mefkûre olmadığı için şimdiye kadar[191] Türk ahlâkı da ferdî ve ailevî bir şekilde kaldı;[192] tesânüd,[193] hamiyet ve fedakârlık hisleri aile, köy ve kasaba muhitlerini aşamadı.[194] Ümmet[195] mefkûresi çok vâsi, aile mefkûresi çok dar olduğu için Türk ruhu fedakârlık[196] ve feragat hislerine istinatgâh[197] olacak zî-hayat ve şedîd ahlâkî bir ruhiyete yabancı kaldı.[198] İktisadî, dinî,[199] siyasî müesseselerimizin inhilâli bunun neticeleridir.

Türklük cereyanı Osmanlılığın muarızı olmak söyle dursun, hakikatte en kuvvetli müeyyididir. Yalnız her yeni cereyanın olduğu gibi, bu meslekte[200] de bir kısım gençlerden mürekkep müfritleri[201] vardır ki yanlış tefsirlere sebep oluyorlar. Türklük, kozmopolitliğe karşı İslâmiyet ve Osmanlılığın hakiki istinatgâhıdır.[202]

187 [*TY* "Balkan mağlubiyetlerine: son mağlubiyetlerimize".]
188 [*TY* "etmişti: ediyor".]
189 [*TY* "güzel: bedî".]
190 [*TY* "oldu: olmuştur".]
191 [*TY* "şimdiye kadar" yok.]
192 [*TY* "kaldı: kalmış".]
193 [*TY* "tesânüd: teâvün".]
194 [*TY* "aşamadı: aşamamıştır".]
195 [*TY* "Ümmet: Millet".]
196 [*TY* "fedakârlık: îsâr".]
197 [*TY* "istinatgâh: istinat yeri".]
198 [*TY* "kaldı: kalmıştır".]
199 [*TY* + "ve".]
200 [*TY* "meslekte: mesleğin".]
201 [*TY* "müfritleri: gulâtı".]
202 [*TY* "istinatgâhıdır: istinat yeridir".]

Tarde, beynelmileliyet hissinin de "kitap"tan tevellüt ettiğini söylüyor. Gazete, halkın hissiyatına hitap ettiği için tekellüm lisanının canlı lügatlerini istimâl eder. Kitap, âlimlerin ve müteallimlerin tecritçi müfekkirelerine hitap eder, bunun için lügatlerden ziyade ıstılahlara muhtaçtır. Istılahların halk lisanındaki lügatlerden yapılmaması umumi bir kaidedir; çünkü lügatler tabiî ve zî-hayat mevcutlardır, ıstılahlarsa sun'î ve cansız mevcudiyetlerdir. Halk lisanının tabiî kelimeleri zî-hayat ve hissî mânalara mâlik olduğu için masnû' ve mücerret mânaları kabul edemez. Bundan dolayıdır ki her kavim ıstılahlarını dinî kitabının yazılmış olduğu lisandan alır.

Avrupa milletleri İncil-i Şerif'i Yunan lisanında muharrer olarak buldukları için ilim ıstılahlarını Yunancadan almışlardı. Bilahare Hıristiyanlık noktasından Latin lisanı Yunancaya muavenet ettiği için Cermen ve Islav milletlerine Latinceden de birçok ıstılahlar geçti.

İslâm kavimleri ıstılahlarını Arapçadan, kısmen de Farisîden aldılar. Bugün bile asrın bütün ilimlerini lisanımıza naklederken Yunanca ve Latince ıstılahlar yerine Arapça ve Acemce ıstılahlar tasnî' ediyoruz.

Bir millette ibtidâ din kitapları yazılır, sonra ahlâk, hukuk, edebiyat, ilim, felsefe gibi marifet şubeleri dinden teşa'ubla teşekkül ettikçe bunlara ait kitaplar da yazılmaya başlar. O halde gazete, halkın ictimaî ve mahallî hissiyatını yevmî ve hissî renklerle mülevven olarak tasvir ettiği için nasıl "milliyet" mefkûresini doğuruyorsa, "kitap" da dinin ve dinden müştak olan sâir marifet ve ilimlerin, yani medeniyet[203] umde, kaide ve düstûrlarını mücerret ve kat'î bir üslupla yazarak[204] milletler arasında müşterek olan hayatı, yani "beynelmileliyet" ruhunu ibdâ eder.

İlk vakitlerde[205] beynelmileliyet hissini bütün insanlara şâmil zannetmek doğru değildir. Meselâ Kurûn-ı Vüstâ'da[206] Avrupa'da bir beynelmileliyet hissi mevcuttu;[207] fakat bu duyguyu tahlil edersek, *Avrupa'daki beynelmilel şefkat ve müzâharetin Hıristiyan milletlere müncer*[208] *olduğunu;*[209] *beynelmilel hukukun da Hıristiyan devletlerin imtiyazları hükmünde bulunduğunu*[210] *görürüz.*[211] Balkan Muharebesi, Avrupa vicdanının bugün bile[212] Hıristiyan vicdanından başka bir şey olmadığını gösterdi. Türklerin

203 [*TY* "yani medeniyet" yok.]
204 [*TY* "yazarak: tahrir ederek".]
205 [*TY* "ilk vakitlerde" yok.]
206 [*TY* "Meselâ Kurûn-ı Vüstâ'da" yok.]
207 [*TY* "mevcuttu: mevcuttur".]
208 [*TY* "müncer: münhasır".]
209 [*TY* "olduğunu: olduğu".]
210 [*TY* "bulunduğunu: bulunduğu".]
211 [*TY* "görürüz: görülür".] [italik hale getirdiğimiz cümlenin altı çizili]
212 [*TY* "bugün bile" yok.]

de vicdanları tahlil olunursa görülür ki bir Türk, kızını bir Arap'a, bir Arnavud'a, bir Kürd'e, bir Çerkes'e tezvîc edebilir, fakat katiyyen bir Finlandiyalıya,[213] bir Hıristiyan Macara tezvîc edemez; bir Budist[214] Moğol'un, bir Şamanî Tunguz'un kızını da İslâm yapmadan alamaz. Trablusgarb, Balkan Muharebeleri esnasında Türklerin felaketine iştirak edenler Macarlar, Moğollar, Mançular olmadı; bilâkis Çin'in, Hind'in, Cava'nın, Sudan'ın ismini bilmediğimiz Müslim kavimleri matemimize ortak oldular, mânevî yardımlarını esirgemediler. Bundan dolayıdır ki Türkler lisanca[215] "Ural ve Altay" şubesine mensup olmakla beraber kendilerini İslâm milletlerinden[216] addederler.

"Beşeriyât"a (*Anthropologie*) göre aynı teşrihî enmûzece mensup fertler[217] bir ırksa, "İctimaiyât"a (*Sociologie*) göre de bir medeniyete[218] mensup milletler bir beynelmileliyettir. Türk lisanı da Türk kavmi gibi; İslâm medeniyetine[219] girdikten sonra hurûf ve ıstılahça İslâmî bir şekil aldı. O halde beynelmileliyet ruhunu ibdâ eden âmil "kitap" ve dolayısıyla "medeniyet"tir.[220] Binaenaleyh Türklükle İslâmlık, biri "milliyet", diğeri "beynelmileliyet" mahiyetlerinde oldukları için aralarında asla teâruz yoktur. Türk mütefekkirleri, Türklüğü inkâr ederek beyne'l-edyân bir Osmanlılık tasavvur ettikleri zaman İslâmlaşmak ihtiyacını duymuyorlardı; halbuki Türkleşmek mefkûresi doğar doğmaz İslâmlaşmak ihtiyacı da hissedilmeye başladı.

Mâmafih[221] "milliyet" gazeteden, "beynelmileliyet" kitaptan tevellüt ettiği gibi; "asriyet" (*modernisme*) de "âlet" (*outil*)ten tekevvün eder. Bir zamanın muasırları, o zamanda "fen"[222] (*thecnique*) hususunda en müterakkî olan milletlerin yaptıkları ve kullandıkları bütün âletleri imal ve istimâl edebilenlerdir. Bugün bizim için muasırlaşmak demek, Avrupalılar gibi dretnotlar, otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir. Muasırlaşmak, şekilce ve maişetçe Avrupalılara benzemek değildir. Ne zaman malumat ve masnuât iktibas ve iştirâsı için Avrupalılara ihtiyaçtan müstağni olduğumuzu görürsek, o zaman muasırlaşmış olduğumuzu anlarız.

213 [*TY* "Finlandiyalıya: Finva'ya".]
214 [*TY* "Budist: Beduhî".]
215 [*TY* "lisanca: ırkça".]
216 [*TY* "milletlerinden: kavimlerinden".]
217 [*TY* "fertler: kavimler".]
218 [*TY* "medeniyete: dine".]
219 [*TY* "medeniyetine: ailesine".]
220 [*TY* "medeniyettir: dindir".]
221 [*TY* "Mâmafih" yok.]
222 [*TY* "fen: âliyât".]

Türkleşmek, İslâmlaşmak mefkûreleri arasında bir teâruz olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında da bir tenâzu mevcut değildir.

Asriyet ihtiyacı bize Avrupa'dan yalnız ilmî ve amelî âletlerle[223] fenlerin[224] iktibasını emrediyor. *Avrupa'da dinden ve milliyetten doğan, binaenaleyh bizde de bu menbalardan taharrîsi lâzım gelen birtakım mânevî ihtiyaçlarımız vardır ki âletler ve fenler[225] gibi, bunların da Garptan istiâresi iktizâ etmez.*[226]

O halde herbirinin nüfuz dairelerini tayin ederek bu üç gayenin üçünü de kabul etmeliyiz;[227] daha doğrusu bunların bir ihtiyacın üç muhtelif noktadan görülmüş safhaları olduğunu anlayarak "muasır bir İslâm ve[228] Türklüğü" ibdâ etmeliyiz.[229]

Mâmafih, bir müddetten beri asrî âletlerle fenlerin inkişâfından doğan asrî medeniyet, müsbet ilimlere müstenit bir "beynelmileliyet" husule getirmektedir. Gittikçe dine müstenit olan beynelmileliyetler yerine, ilme müstenit hakiki bir beynelmileliyet kâim olmaktadır. Bir taraftan Japonya'nın, diğer cihetten Türkiye'nin Avrupa milletleri arasına girmesi Avrupa beynelmileliyetine ileride göstereceğimiz vechile "lâdinî" bir mahiyet verdiğinden, gittikçe beynelmileliyet dairesiyle "ümmet" dairesi de birbirinden ayrılmaktadır. Yani bugün Türk milleti Ural-Altay ailesine, İslâm ümmetine, Avrupa beynelmileliyetine mensup bir cemiyetten ibarettir.[230]

2. LİSAN

Cismin tûlü, arzı, umku olduğu gibi, ictimaî vicdanın da üç buudu var: Milletçilik, ümmetçilik, asırcılık.[231] Bu kaziyyenin ne derece doğru olduğunu ibtidâ ictimaî vicdanın inikâs aynalarından biri olan lisanda arayacağım.

Dilimiz elli altmış seneden beri genişlemek yolunu tutmuştur. Asrın şu'aları ülkemize nüfuz ettikçe gözümüz yeni masnû'lar, zihnimiz yeni mefhumlar görmekte devam ediyor. Bunlar isimsiz kalamayacağı için her gün birçok yeni kelimelerle lisanımız zenginleşiyor. Asrın mümessili olan milletlerin gazetelerinden, kitaplarından tercümeler yapıyoruz. Bu suretle de irfanımızda mevcut olmayan birçok yeni mânalar natıkamızdan yeni lafızların ibdâını istiyor.

223 [*TY* "aletlerle: aletlerin".]
224 [*TY* "fenlerin: âliyâtların".]
225 [*TY* "fenler: âliyâtlar".]
226 [*TY* italik yaptığımız son cümlenin altı çizili]
227 [*TY* + "yahut,"]
228 [*TY* "ve" yok.]
229 [*TY* cümlenin "bunların (...) ibdâ etmeliyiz" kısmı altı çizili]
230 [*TY* son paragraf yok.]
231 [*TY* "milletçilik: milliyet", "ümmetçilik: beynelmileliyet", "asırcılık: asriyet".]

de vicdanları tahlil olunursa görülür ki bir Türk, kızını bir Arap'a, bir Arnavud'a, bir Kürd'e, bir Çerkes'e tezvîc edebilir, fakat katiyyen bir Finlandiyalıya,[213] bir Hıristiyan Macara tezvîc edemez; bir Budist[214] Moğol'un, bir Şamanî Tunguz'un kızını da İslâm yapmadan alamaz. Trablusgarb, Balkan Muharebeleri esnasında Türklerin felaketine iştirak edenler Macarlar, Moğollar, Mançular olmadı; bilâkis Çin'in, Hind'in, Cava'nın, Sudan'ın ismini bilmediğimiz Müslim kavimleri matemimize ortak oldular, mânevî yardımlarını esirgemediler. Bundan dolayıdır ki Türkler lisanca[215] "Ural ve Altay" şubesine mensup olmakla beraber kendilerini İslâm milletlerinden[216] addederler.

"Beşeriyât"a (*Anthropologie*) göre aynı teşrihî enmûzece mensup fertler[217] bir ırksa, "İctimaiyât"a (*Sociologie*) göre de bir medeniyete[218] mensup milletler bir beynelmileliyettir. Türk lisanı da Türk kavmî gibi; İslâm medeniyetine[219] girdikten sonra hurûf ve ıstılahça İslâmî bir şekil aldı. O halde beynelmileliyet ruhunu ibdâ eden âmil "kitap" ve dolayısıyla "medeniyet"tir.[220] Binaenaleyh Türklükle İslâmlık, biri "milliyet", diğeri "beynelmileliyet" mahiyetlerinde oldukları için aralarında asla teâruz yoktur. Türk mütefekkirleri, Türklüğü inkâr ederek beyne'l-edyân bir Osmanlılık tasavvur ettikleri zaman İslâmlaşmak ihtiyacını duymuyorlardı; halbuki Türkleşmek mefkûresi doğar doğmaz İslâmlaşmak ihtiyacı da hissedilmeye başladı.

Mâmafih[221] "milliyet" gazeteden, "beynelmileliyet" kitaptan tevellüt ettiği gibi; "asriyet" (*modernisme*) de "âlet" (*outil*)ten tekevvün eder. Bir zamanın muasırları, o zamanda "fen"[222] (*thecnique*) hususunda en müterakkî olan milletlerin yaptıkları ve kullandıkları bütün âletleri imal ve istimâl edebilenlerdir. Bugün bizim için muasırlaşmak demek, Avrupalılar gibi dretnotlar, otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir. Muasırlaşmak, şekilce ve maişetçe Avrupalılara benzemek değildir. Ne zaman malumat ve masnuât iktibas ve iştirâsı için Avrupalılara ihtiyaçtan müstağni olduğumuzu görürsek, o zaman muasırlaşmış olduğumuzu anlarız.

213 [*TY* "Finlandiyalıya: Finva'ya".]
214 [*TY* "Budist: Beduhî".]
215 [*TY* "lisanca: ırkça".]
216 [*TY* "milletlerinden: kavimlerinden".]
217 [*TY* "fertler: kavimler".]
218 [*TY* "medeniyete: dine".]
219 [*TY* "medeniyetine: ailesine".]
220 [*TY* "medeniyettir: dindir".]
221 [*TY* "Mâmafih" yok.]
222 [*TY* "fen: âliyât".]

Türkleşmek, İslâmlaşmak mefkûreleri arasında bir teâruz olmadığı gibi bunlarla muasırlaşmak ihtiyacı arasında da bir tenâzu mevcut değildir.

Asriyet ihtiyacı bize Avrupa'dan yalnız ilmî ve amelî âletlerle[223] fenlerin[224] iktibasını emrediyor. *Avrupa'da dinden ve milliyetten doğan, binaenaleyh bizde de bu menbalardan taharrîsi lâzım gelen birtakım mânevî ihtiyaçlarımız vardır ki âletler ve fenler[225] gibi, bunların da Garptan istiâresi iktizâ etmez.*[226]

O halde herbirinin nüfuz dairelerini tayin ederek bu üç gayenin üçünü de kabul etmeliyiz;[227] daha doğrusu bunların bir ihtiyacın üç muhtelif noktadan görülmüş safhaları olduğunu anlayarak "muasır bir İslâm ve[228] Türklüğü" ibdâ etmeliyiz.[229]

Mâmafih, bir müddetten beri asrî âletlerle fenlerin inkişâfından doğan asrî medeniyet, müsbet ilimlere müstenit bir "beynelmileliyet" husule getirmektedir. Gittikçe dine müstenit olan beynelmileliyetler yerine, ilme müstenit hakiki bir beynelmileliyet kâim olmaktadır. Bir taraftan Japonya'nın, diğer cihetten Türkiye'nin Avrupa milletleri arasına girmesi Avrupa beynelmileliyetine ileride göstereceğimiz vechile "lâdinî" bir mahiyet verdiğinden, gittikçe beynelmileliyet dairesiyle "ümmet" dairesi de birbirinden ayrılmaktadır. Yani bugün Türk milleti Ural-Altay ailesine, İslâm ümmetine, Avrupa beynelmileliyetine mensup bir cemiyetten ibarettir.[230]

2. LİSAN

Cismin tûlü, arzı, umku olduğu gibi, ictimaî vicdanın da üç buudu var: Milletçilik, ümmetçilik, asırcılık.[231] Bu kaziyyenin ne derece doğru olduğunu ibtidâ ictimaî vicdanın inikâs aynalarından biri olan lisanda arayacağım.

Dilimiz elli altmış seneden beri genişlemek yolunu tutmuştur. Asrın şu'aları ülkemize nüfuz ettikçe gözümüz yeni masnû'lar, zihnimiz yeni mefhumlar görmekte devam ediyor. Bunlar isimsiz kalamayacağı için her gün birçok yeni kelimelerle lisanımız zenginleşiyor. Asrın mümessili olan milletlerin gazetelerinden, kitaplarından tercümeler yapıyoruz. Bu suretle de irfanımızda mevcut olmayan birçok yeni mânalar natıkamızdan yeni lafızların ibdâını istiyor.

223 [*TY* "aletlerle: aletlerin".]
224 [*TY* "fenlerin: âliyâtların".]
225 [*TY* "fenler: âliyâtlar".]
226 [*TY* italik yaptığımız son cümlenin altı çizili]
227 [*TY* + "yahut,"]
228 [*TY* "ve" yok.]
229 [*TY* cümlenin "bunların (...) ibdâ etmeliyiz" kısmı altı çizili]
230 [*TY* son paragraf yok.]
231 [*TY* "milletçilik: milliyet", "ümmetçilik: beynelmileliyet", "asırcılık: asriyet".]

Lisanımız, müterakkî dillerle karşılaştıkça âdeta kelime-be-kelime onların taklidini yapıyor. Bazen "hurde-bîn" (*microscope*), "dûr-bîn" (*teléscope*), "şehkâr" (*chef d'oeuvre*), "mefkûre" (*idéal*) kelimelerinde olduğu gibi lafzî "istinsah" (*calque*)lar yapıyor. Bazı kere de "tayyare" (*aèroplan*), "tekâmül" (*évolution*), "meşrutiyet" (*constitution*), "bediiyât" (*esthétique*) tabirlerinde olduğu gibi mânevî istinsahlar husule getiriyor.

Lisanımızın bu fiilî temayülü bize şunu gösteriyor: Bir zaman gelecek ki Türkçemiz Fransız, İngiliz, Alman lisanlarındaki bütün kelimelerin mukabillerine mâlik olacaktır.

Lafzî kelâm, nefsî kelâmın ifadesi olduğuna göre, asrın mefhumlardan mürekkep mânevî bir lisanı vardır ki her dil ona intibak etmek mecburiyetindedir. O halde Türkçe ne zaman bu ihtiyacı tatmin ederse o vakit muasırlaşmış, asriyet cihetindeki ittisâ'ını ikmal etmiş sayılabilir.

Lisanımıza giren yeni kelimeler üç nevidir: 1. Ecnebi kelimeler, 2. Arapça ve Acemceden ibdâ yahut tervîc olunan kelimeler, 3. Türkçe ibdâ yahut tervîc olunan kelimeler.

Birinci nevi kelimeler lisanımıza kaçak suretiyle giriyor. Lisanî selikamız bu kelimeleri lisandan tard ederek yerlerine "ıstılah"salar Arapça yahut Farisîden; "lügat"seler Türkçeden mukabiller buluyor.

Istılahların mukabillerini Arabî yahut Farisîden yaparak ecnebi kelimeleri kabul etmemek hassası Türkçeye münhasır değildir. Bütün İslâm lisanları bu hasîsada müşterektir. Dinî tabirlerde ve dinden iştikak eden sâir ilimlere mahsus ıstılahlarda esasen müttehit olan bu lisanlar, bu vahdeti yeni ıstılahlarda da muhafaza etmek mecburiyetindedir.[232] Çünkü, meselâ Rusya'daki Türkler ıstılahlarını Rusçadan, Çin'deki Türkler Çinceden, biz Fransızcadan alacak olursak, Türkçelerimiz birbirinden uzaklaşır. Halbuki Arapça ve Acemceden yahut Türkçeden alırsak bilâkis yekdiğerine yakınlaşır.[233] Hıristiyan ümmetinin[234] ıstılahları Yunanca ve Latinceden alınmıştır. İslâm lisanları bu ıstılahları [Yunanca ve Latinceden] aynen istiâre etmekle aynı zamanda[235] kendi ümmetliğini[236] kaybetmekten de korkuyor.

Mâmafih İslâm lisanları ıstılahlarını Arabî yahut Farisîden almakla ümmet vahdetine ait[237] vazifelerini ifa etmiş olmaz. Bu ıstılahlar her lisanda başka cezirlerden

232 [*TY* "mecburiyetindedir: istiyor".]

233 [*TY* "Çünkü, meselâ Rusya'daki Türkler ıstılahlarını Rusçadan, Çin'deki Türkler Çinceden, biz Fransızcadan alacak olursak, Türkçelerimiz birbirinden uzaklaşır. Halbuki Arapça ve Acemceden yahut Türkçeden alırsak bilâkis yekdiğerine yakınlaşır" cümlesi yok.]

234 [*TY* "ümmetinin: beynelmileliyetinin".]

235 [*TY* "aynı zamanda" yok.]

236 [*TY* "ümmetliğini: beynelmileliyetini".]

237 [*TY* "ümmet vahdetine ait: beynelmilel".]

teşkil olunursa matlub olan vahdet hâsıl olmayacağı için lisanın ümmetçiliği[238] eksik kalır. Bundan dolayıdır ki diğer İslâm lisanlarının kabul etmiş olduğu yahut kabul edebileceği tabirleri arayıp bulmak suretiyle ıstılah vaz' etmemiz lazım gelir. Bu maksadı temin için İslâm ümmetine mensup[239] her lisanda ıstılah vaz'ıyla meşgul cemiyetler teşekkül etmeli, bu cemiyetler muayyen zamanlarda[240] ıstılah kongreleri[241] suretinde toplanmalıdır.

İslâm lisanlarının bütün ıstılahları bu kongreler[242] marifetiyle müttehit bir surette taayyün ettikten sonra, artık lisanımıza ümmet[243] cihetindeki ittisâ'ını da ikmal etmiş, yani İslâmlaşmış nazarıyla bakabiliriz.

Lisanımız, İslâm ümmetinin[244] umumi lisanı olan bir ıstılahlar kamûsuna mâlik olduktan sonra Arabî ve Farisîden de ictinâb etmek mecburiyetindedir. Çünkü Türkçeye giren Arabî, Farisî kelimeler ıstılahlara münhasır değildir. Birçok lüzumsuz Arapça, Acemce lügatler de dilimize girmiştir. Hatta bu iki lisanın Türkçeye tesiri yalnız kelimeler i'tâsından da ibaret değildir. Arabî, Farisî terkipler [tamlamalar], edatlar da Türkçeye dahil olmuş, Türk sarfını bu iki lisanın sarf ve nahiv kaideleriyle bir halita haline getirmiştir.[245]

Lisanımızı mâna itibariyle muasırlaştırmak, ıstılah cihetiyle İslâmlaştırmak lazım olduğu gibi; sarf, nahiv, imlâ hususlarında Türkleştirmek de lâ-büddür. Türkçede ıstılahların gayrı bütün kelimeler mümkünse Türkçe olmalı yahut Türkçeleşmiş bulunmalı. Arapça, Acemce terkipler, cemiler, edatlar, sigalar lisanımızdan çıkarılmalı, "şuarâ-yı cedîde" diyeceğimize "yeni şairler", "edebiyat-ı Türkiye" diyeceğimize "Türk edebiyatı", "tabîiyyet" yerine "tabiîlik", "serbestî" yerine "serbestlik", "mûciz bir muharrir" yerine "îcâzcı bir muharrir", "mûcez bir ifade" yerine "îcâzlı bir ifade" demeliyiz. Mâmafih, Türkçeleştirmeyi lügatlere hasretmek de doğru değildir. Mümkünse, bütün ıstılahları da Türkçe kelimelerden yapmak daha İyidir. Fakat mümkün olmadığı takdirde, ıstılahlarımızın Fransızca yahut Rusça olacağına Arapça ve Acemce olması daha hayırlıdır. Herhalde bütün Müslümanlar arasında olmasa bile, Türkler arasında –lügatler gibi– ıstılahların da müşterek olması, yani bütün Türklerin müşterek bir edebiyat ve ilim lisanına mâlik olması elzemdir.[246]

238 [*TY* "ümmetçiliği: beynelmileliyeti".]
239 [*TY* "İslâm ümmetine mensup" yok.]
240 [*TY* + "beynelmilel".]
241 [*TY* "kongreleri: mü'temerleri".]
242 [*TY* "kongreler: mü'temerler".]
243 [*TY* "ümmet: beynelmileliyet".]
244 [*TY* "ümmetinin: beynelmileliyetinin".]
245 [*TY* "bir halita hâline getirmiştir: tahlît etmiştir".]
246 [*TY* "Mâmafih, Türkçeleştirmeyi lügatlere hasretmek de doğru değildir. Mümkünse, bütün

O halde[247] lisanımızı Türkçeleştirirken tedricen bütün soydaşlarımızın anlayacağı umumi bir Türkçeye doğru gitmek lazım geldiğini de unutmamalıyız.

Fikrimizi hülâsa edelim: "Yeni mefhumlar" asrın;[248] "ıstılahlar" ümmetin,[249] "lügatler" milletin[250] nâtıkasıdır.

Türkçe ictimaî vicdanımızın bu üç safhasına tamamiyle muntabık hassas bir ayna olmadıkça teşekkül ve tekemmül etmiş bir lisan sayılamaz.

3. ANANE VE KAİDE

Bizde herkes kaidesizlikten şikâyet ediyor; ben kaidecilikten şikâyet edeceğim. Herkes terakkî edemeyişimizin sebebini ananecilikte görüyor; ben bunun ananesizliğimizden ileri geldiğini göstereceğim.[251]

İctimaî hayatımızın hangi cihetine baksak iki muhtelif cereyanın çarpıştığını görürüz. Bunlardan biri cezrîlik (radikallik), diğeri muhafazakârlıktır. Birbirinin tamamiyle zıddı sanılan bu iki cereyan hakikatte[252] aynı esasta birleşmiştir: Kaidecilik.

Muhafazakârlar, mevcut kaideleri lâ-yetegayyer hakikatler sırasında görerek değiştirilmesine küfür nazarıyla bakarlar. Cezrîler, makul [aklî?] kaideleri mutlak düstûrlar idâdına koyarak kabul etmeyenleri mürtecilikle itham ederler. Bu iki sınıftan hiçbirisi bu eski yahut yeni kaideler[253] nereden çıkarak ne yolda tekâmül ettiğini, müteakip zamanlarda mütehâlif muhitlere nasıl intibak ettiğini aramaya lüzum görmezler. Çünkü her iki tarafça da kaide, zamanların fevkinde ve muhitlerin haricinde bir "kâim bi-nefsihi"dir. Bu, bir cemiyette hayatî tekâmülün muvakkat ve diğerlerine muttasıl bir merhalesi değil, zaman ve mekândan mücerret bir âlem olan "nefsü'l-emr"de sabit ve müteayyin ezelî bir hakikat, ebedî bir düstûrdur.

• Kaidelere mütabaat tekerrür ede ede itiyaf haline geçtiği için ihtiyarlar muhafazakâr olurlar. Gençlerse, medenî ihtişamlarıyla parlak görünen müterakkî milletlerin terakkî etmelerinin sebeplerini tatbik etmekte oldukları kaidelerin doğ-

ıstılahları da Türkçe kelimelerden yapmak daha iyidir. Fakat mümkün olmadığı takdirde, ıstılahlarımızın Fransızca yahut Rusça olacağına Arapça ve Acemce olması daha hayırlıdır. Herhalde bütün Müslümanlar arasında olmasa bile, Türkler arasında -lügatler gibi- ıstılahların da müşterek olması, yani bütün Türklerin müşterek bir edebiyat ve ilim lisanına mâlik olması elzemdir" cümleleri yok.]

247 [*TY* "o halde" yok.]

248 [*TY* "asrın: asriyetin".]

249 [*TY* "ümmetin: beynelmileliyetin".]

250 [*TY* "milletin: milliyetin".]

251 [*TİM* (*Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* 1918) bu paragraf yok.]

252 [*TY* "hakikatte: bence".]

253 [*TY* "kaideler: kaidelerin".]

rüluğuna hamlettikleri için, bunları taklit etmek hevesine düşerler; bundan dolayı kökten inkılapçılar sırasına geçerler.

Adı ister âdet ister moda olsun ister âdap ister etiket namı verilsin, ister itikat ister ictihat denilsin, fıkıh maddeleri yahut hukuk düstûrları suretinde tecelli etsin "*kaide*", daima aynı şeydir. Tekâmülün süreksiz ve müstereddit bir vakfesi addolunmayıp da câmid ve sabit bir "ayn" addolunduğu[254] anda, cansız bir kadîd halini alır. Hayatın özü[255] yaratıcı bir tekâmüldür. Tekâmülsüz mevcutlar cemâdlardan ibarettir. Kaideciler neticeyi sebep yerine koyarlar. Kaide tekâmülün muvakkat bir neticesidir. Onlar bunu tekâmülün sebebi sanırlar. Sebep malum olduğu için artık tekâmülün tarihini tetkike lüzum görmezler.

Bu zihniyette olanlar, kaideyi mutlak bir hükümdar gibi[256] telâkki ettikleri için tatbikattan bir faide hâsıl olmadığını görünce bütün mesuliyeti zavallı kaideye yükletirler. Derhal cezrîler, seslerini yükselterek muhafazakârları susmaya mecbur ederler. Yapılacak iş pek kolay: Eski kaideleri hal' ederek yerlerine yenilerini iclâs[257] etmek.

Fakat bunların hükümranlığı da çok sürmez, çünkü tatbikatta yine aksilikler görülmeye başlar. Bu kere itiyatçılar başlarını doğrultur ve taklitçileri meydandan çekilmeye davet eder.

İşte bizde daima böyle olmuştur! Türklüğün mazisi tetkik olunsun; görülecek ki birbirine ittisâli olmayan birçok tarih devreleri yaşamışız; müesseselerimiz muzafferiyet iğtinâmlarıyla âni bir surette dolan, fakat membaını millî bir iktisattan almadığı için yine âni bir surette boşalmaya mahkum olan istilâ devletlerinin hazinelerine benzemiş; tekâmülden doğma müesseselerimizi tarihî ittisâllerini temin ederek canlı ananeler haline sokacağımıza bunları bir tarafa atarak her ülkeden "tarihsiz, ananesiz kaideler" suretinde müesseseler almışız.

İngilizler kaidesiz bir millettir, fakat tarihî ittisâlleri, tekâmülî in'itâfları malum ananeler en ziyade İngilizlerde görülür. İngilizleri terakkî ettiren ananeciliktir.

Biz Türkler kaideci, fakat ananesiz bir milletiz. Türklüğe ve İslâmlığa ait ananelerimizin tarihî silsilelerini aramadığımız gibi, asrımızı temyiz eden terakkîlerin menba ve tekâmülünü de tetkike lüzum görmeyiz. Bizim için yalnız neticeler lazım. Türklük,[258] İslâmlık mütevâlî medler ve cezirlerden sonra amelî ve itikadî kaideler suretinde rüsûblar bırakmış. Avrupa medeniyeti birçok i'tilâ ve inkılaptan sonra bize birtakım ilmî ve amelî umdeler suretinde tecelli ediyor.

254 [*TY* "camid ve sabit bir "ayn" addolunduğu: tesbît[t] ve tecmîd edildiği".]
255 [*TY* "özü: lübbü".]
256 [*TY* "mutlak bir hükümdar gibi: mutlakiyet tahtında kâld bir semavî zıll".]
257 [*TY* "iclâs: ik'âd".]
258 [*TY* + "ve".]

Bir kısmımız o rüsûbları istimâl, diğer takımımız bu umdeleri iğtinâm ederiz. Kaide ister itiyadî ister taklidî olsun, ibdâ ve terakkîden mahrumdur. Çünkü[259] munfasıl taklitler hem imtizac ve terekküb edemezler hem de mazileri yoktur. Herbiri müstakil ve mutlak bir âlem olan kaideler –oturdukları yerlerde– oldukları gibi kalırlar; bir istikbal vücuda getiremezler. Anane ise ibdâ ve terakkî demektir. Çünkü anane muhtelif anları birbiriyle zevebân etmiş bir maziye, arkadan muharrik bir kuvvet gibi ileriye doğru iten tarihî bir cereyana mâliktir ki daima yeni inkişaflar, yeni in'itaflar tevlîd edebilir. Anane, kendi başına velûd ve mübdi' olmakla beraber ona aşılanan yabancı yenilikler de damarlarındaki hayat nüsğundan feyz alarak canlanır ve âdi taklitte olduğu gibi çürüyüp düşmez.

Bergson [1859-1941], ferdin ruhunu hatıralarının mecmûundan; cesedini itiyatlarının mecmûundan ibaret görüyor. Bir milletin hatıraları, ananeleridir; itiyatları ise kaideleridir. Demek ki bir milletin ananeler ruhunu; kaideler bedenini teşkil eder. İstinat noktasını, ananeci bir millet ruhunda, kaideci bir millet gövdesinde arar. Birincisi hayatın mânalarını, ikincisi lafızlarını gösterir.[260] Birincisi tarihî bir hürriyet, ikincisi coğrafî bir esaret içinde yaşar. Balkan Harbi'nde[261] Bulgarlarla olan çarpışmalarımızda onlar ateşli ananelerinden, biz bârid kaidelerimizden mülhem olarak birbirimize[262] saldırıyorduk. Netice, tarihin coğrafyaya galebesi oldu.

O halde, şimdiye kadar yürüdüğümüz muhafazakârlık ve teceddüt yollarının ikisi de çıkmaz imiş. Yeni hayat[ta] bunların ikisinden de sakınmak gerek. *Evvelâ* Türklüğe mahsus müesseselerimizin ananelerini, tekâmül tarihlerini tetkik etmeliyiz. Türk edebiyatı ne Aşık Paşa ile ne de Nevayî ile başlar. Edebiyatımızın menbalarını bir taraftan taş mahkûkelerde, ceyran [ceylan] derilerinde, diğer taraftan da halkın koşmalarında, masallarında, destanlarında aramalıyız. Millî veznimiz parmak usûlüdür. Millî dilimiz yalnız Türk sarfına tâbi olandır. Millî edebiyatımız mevzularını, istiâre zeminlerini Türk hayatından, Türk ictimaî teşkilatından, Türk esâtirinden, Türk menkıbelerinden almalı. Lisanımızdan yabancı terkipleri, şiirimizden yabancı vezinleri, edebiyatımızdan yabancı telmihleri atmalıyız. Lisan ve edebiyatımıza ananesinin mebdeinden başlarsak, uğradıkları muvakkat istilâların arızî ve marazî devreler olduğunu anlayacağız. Türk hukukunun tarihini törelerin, yasaların, tüzüklerin tetkikiyle diriltmeliyiz. Türk mimarisi, Türk ressamlığı ümmet devrinin binalarında ve yazılarında aransa bile, Türk musıkisi de millî şiir ve edebiyatımız gibi halkın şifahî ananelerinde taharrî edilmelidir.[263]

259 [*TY* + "munfasıl itiyatlar,".]
260 [*TY* "gösterir: okur".]
261 [*TY* "Balkan Harbi'nde" yok.]
262 [*TY* "birbirimize" yok.]
263 [*TY* "Türk ressamlığı ümmet devrinin binalarında ve yazılarında aransa bile, Türk musıkisi

Türklüğün kelimelerde, mesellerde, masallarda, destanlarda izleri kalmış bir millî mefkûresi vardır ki bunu bu dağınık enkaz arasında[264] bulup çıkarmak ve bunda mündemic olan kavmî[265] "mâ-ba'de't-tarih"i keşfetmek en büyük vazifemizdir.

Sâniyen İslâmlığa ait müesseselerimizin ananelerini, tarihini tefahhus etmeliyiz. Kelâmın, tasavvufun, fıkhın tarihlerini bilmeliyiz. Bu müesseselerin nasıl tekâmül ettiği, muhtelif muhit ve zamanlara ne yolda intibak eylediği malum olursa bu asırda hangi terakkîleri kabul edeceği ve istikbalde ne şekilde bir tekâmül takip eyleyeceği de anlaşılabilir.

Anane, bir müessesenin muhtelif zamanlardaki şekilleri arasında ittisâl ve âhenk tesis etmekle kalmaz, bütün müesseselerin aynı asıldan ne suretle iştikak ettiğini de göstererek hepsini birbirine rabt eder.

Durkheim'a [1858-1917] göre ahlâk, hukuk, siyasiyât, mantık, bediiyât, iktisadiyât gibi müesseselerin cümlesi "din"den müştaktır. Bu dallar, köklerini dinî bir menbadan[266] bulmakla zinde bir feyze, feyyâz bir zindeliğe mazhar olurlar.

Anane ittisâl ve âhengi muktezî olduğu için Türkün mâ-ba'de't-tarihini dinin[267] bu mâ-ba'de't-tabîasına rabt ederek bir "İslâm-Türk" tarih felsefesi de vücuda getirilebilir.[268]

Sâlisen, asrın âliyât ve fünûnundan, usûliyât ve felsefesinden istifade edebilmek için bunların da tekâmül tarihlerini, zamanî ve ictimaî intibaklarını taharrî etmeliyiz.

Medeniyet tarihi bize gösteriyor ki bir memlekette sanayi terakkîye başlayınca, fenler de inkişaf ediyor. Fenler sanayiden doğar, sanayii sevk ve idareye uğraşır. Bizde fen tahsili bir vasıta değil, bir gayedir. Halbuki bizim[269] mütefenninlerimiz yalnız fenden bahsetmeyi bilirler, fennin tatbikatıyla uğraşmaya iktidarları yoktur. O halde bizde hakiki mânasıyla ne fen ne de mütefennin vardır. Fenler, âliyâttan doğduğu gibi, felsefe de usûlden tevellüt eder.

Feylesoflar, başkalarının bulduğu hakikatleri terkip ve tensîk edenler değildir. Gerçekten feylesof olanlar, hakikatin taharrîsi usûlünü bilenler ve bunu bizzat tatbik edebilenlerdir. Bugün felsefe keşfolunmuş bir sürü malumatın mecmûu suretinde telakki olunamaz. Felsefe bu malumatı lâ-yenkatı keşif ve ıslah eden

de millî şiir ve edebiyatımız gibi halkın şifahî ananelerinde taharrî edilmelidir: Türk musıkisi, Türk sanatı başlı başına tamîk edilmeli, millî uslubumuzun mahiyeti meydana çıkarılmalı".]

264 [*TY* "arasında: arasından".]

265 [*TY* "kavmî: ırkî".]

266 [*TY* "menbadan: mâ-ba'de't-tabiada".]

267 [*TY* "dinin" yok.]

268 [*TY* "tarih felsefesi de vücuda getirilebilir: tarihi yapmak da iktiza eder".]

269 [*TY* "Halbuki bizim" yok.]

usûllerden ibarettir. Yine anlaşılıyor ki bizde hakiku mânasıyla ne felsefe ne de feylesof vardır.

O halde bir taraftan tarihli ve ananeli bir millet haline girmeye, diğer taraftan da bilfiil sanayie istinat eden fenler ibdâ etmeye,[270] usûllerden ale'd-devam feyz alan felsefeler yaratmaya çalışmalıyız.

Asrın fünûn ve felsefesini, fenniyât[271] ve usûliyâtını millî ve dinî ananelerimize izah ettiğimiz surette aşılar ve mezc[272] edersek muasır bir İslâm-Türk medeniyeti hâsıl olacaktır. Ve işte halk ruhunun "Kızıl Elma" diye aradığı bu mev'ûd vatanına[273] vâsıl olduğumuz zamandır ki hakiki mânasıyla harsen[274] hür ve medeniyeten müstakil olacağız.

4. HARS ZÜMRESİ, MEDENİYET ZÜMRESİ[275]

İctimaiyât müteharrîlerinin birbirine muhalif neticelere vâsıl olmasının sebebi, ictimaî hayatı bazılarının "hars zümresi"nde[276], diğer kısmının "medeniyet zümresi"nde[277] aramalarıdır. Bu nazar tehâlüfü ibtidâ ictimaî hadiselerin tarifinde tecelli etmiştir. Tarde, ictimaî hadiseleri "taklit vasıtasıyla umumileşmiş ferdî ibdâlar" diye tarif ediyordu. Durkheim, "Bir hadise taklit vasıtasıyla umumileştiği için ictimaî hadise olmaz, belki esasen ictimaî hadise olduğu içindir ki taklit vasıtasıyla umumileşir" diyerek Tarde'a mukabele ediyordu.

Durkheim'a göre ferdî hadiseler, "acımak, susamak, uyumak" gibi kendini ferdî ruhlara sırf dahilî bir tazyikle arz eden ihtiyaçlardır; ictimaî hadiselerse "dinî itikatlar, ahlâkî vazifeler, hukukî kaideler, siyasî ve ictimaî mefkûreler" gibi kendini ferdî ruhlara sırf haricî bir tazyikle arz eden mefhûmlardır. Bu tarifler gösteriyor ki ictimaî hayatı Durkheim, hars zümrelerinde;[278] Tarde, medeniyet zümrelerinde[279] aramıştır. Dikkat edilirse anlaşılır ki ferdî hadiseler namı verilen gerek yukarıda zikri geçen ihtiyaçlar ve gerek görmek, işitmek, koklamak, tatmak ve duymak gibi ihtisaslar (*sensation*) hayatî ve nev'î hadiselerdir. Bunlara ferdî hadiseler demek doğru

270 [*TY* "ibdâ etmeye" yok.]
271 [*TY* "fenniyât: âliyât".]
272 [*TY* "mezc: temzîc".]
273 [*TY* "vatanına: hayata".]
274 [*TY* "harsen: ictimâen".]
275 [*TY* "Hars Zümresi, Medeniyet Zümresi: Cemaat ve Cemiyet".]
276 [*TY* "hars zümresinde: "cemaat" (communauté)te".]
277 [*TY* "medeniyet zümresinde: "cemiyet" (société)te".]
278 [*TY* "hars zümrelerinde: cemaatlerde".]
279 [*TY* "medeniyet zümrelerinde: cemiyetlerde".]

değildir. Bunların haricinde kalıp da "ictimaî hadiseler" namını alan mefhumlara gelince, bunlar da nefsî[280] ve şey'î[281] mefhumlar diye ikiye tefrik olunabilir.

Nefsî[282] bir mahiyeti hâiz olan[283] itikatlar, ahlâkî vazifeler, bedîî şekiller[284] ve alelumum mefkûreler bir hars zümresinin telakkileridir.[285] Şey'î[286] bir mahiyeti hâiz olan ilmî hakikatler, sıhhî, iktisadî ve umranî kaideler,[287] ziraî,[288] ve ticarî âliyâtlar ve alelumum riyazî ve mantıkî mefhumlar bir medeniyet zümresinin telakkileridir.[289] Harsî zümreye[290] ait tasavvurların ferdî ruhlara icra ettiği haricî tazyike "müeyyidiyet" (*sanction*), medeniyet zümresine[291] ait mefhumların tâbi olduğu[292] haricî mutabakata[293] "şey'iyet" (*objectivité*) denilir.

Hıfzıssıhha kaidelerine riayet etmediğimiz zaman hasta oluruz; bu hastalık hayat kanunlarına itaat etmeyişimizin tabiî bir neticesidir. İktisat kaidelerini ihmal ettiğimiz vakit müzayakaya düçâr oluruz; bu netice de iktisat kanunlarına riayetsizliğimizin zaruri bir akıbetinden ibarettir.

Dinî, ahlâkî, mefkûrevî ve bedîî kaidelere riayet[294] göstermediğimiz takdirde vicdan mahkemelerinin yahut mahkeme vicdanlarının bize tevcih edeceği "mânevî" yahut umumî zevkin, hakkımızda "hande" suretinde tatbik edeceği[295] cezalar bu itaatsizliğimizin tabiî ve zaruri bir neticesi değildir. Bu cezalanmalar zikrolunan kaidelerin,[296] hars zümresinin[297] vicdanında "kıymetli"[298] tanılmasının, binaenaleyh "müeyyed" olmasının neticesidir.

280 [*TY* "nefsî: mukaddes".]
281 [*TY* "şey'î: gayr-i mukaddes".]
282 [*TY* "nefsî: mukaddes".]
283 [*TY* + "dinî".]
284 [*TY* "bedîî şekiller: hukukî kaideler,".]
285 [*TY* "bir hars zümresinin telakkîleridir: cemaatlerin medrûkeleridir".]
286 [*TY* "Şey'î: gayr-i mukaddes".]
287 [*TY* "kaideler: tedbirler".]
288 [*TY* + "sınaî".]
289 [*TY* "bir medeniyet zümresinin telakkîleridir: cemiyetin medrûkeleridir".]
290 [*TY* "harsî zümreye: cemaate".]
291 [*TY* "medeniyet zümresine: cemiyete".]
292 [*TY* "tâbi olduğu: icra ettiği".]
293 [*TY* "mutabakata: tazyike".]
294 [*TY* "bedîî kaidelere riayet: hukukî vazifelerimize muvazabat".]
295 [*TY* "umumî zevkin, hakkımızda 'hande' sûretinde tatbik edeceği: maddî".]
296 [*TY* "kaidelerin: vazifelerin".]
297 [*TY* "hars zümresinin: cemaat".]
298 [*TY* "kıymetli': 'mukaddes'".]

Hars hadiseleri,[299] fertte "inşaî mefhumları yani kıymetleri takdir ve tasnif hizmetiyle mükellef olan" vicdan[300] melekesini; medeniyet hadiseleri[301] ise, "ihbarî mefhumları, yani hakikatleri tahlil ve terkip işine memur olan" akıl melekesini husule getirmiştir.

"Hars[302] içinde fert" ictimaî bir vicdanın iradelerini kendine kıymetli mefkûreler[303] addedip onları düstûru'l-amel ittihaz etmeye, "medeniyet[304] içinde fert" ictimaî bir aklın mantıkî çerçeveleri dairesinde düşünmeye mecburdur.[305]

Bir medeniyetin[306] ilmî mefhumları, fennî âliyâtları, iktisadî mahsulleri taklit ve mübadele tarîkiyle bir halktan diğer halka geçer ve bir medeniyet zümresi[307] ibtidâ mahallî bir mahiyette tecelli ederek tedricen ülkeleri, kıtaları ve nihayet bütün insaniyeti âgûşuna alır. Ancak bu hususdadır ki gerek Tarde ve gerek "tarihî maddecilik" taraflısı olan Karl Marx [1818-1883] ve Edmond Demolins [1852-1907] gibi ictimaiyâtçılar haklıdırlar. İnsaniyet yalnız fertlerden mürekkep bir medeniyet zümresi[308] olsaydı, hadiselerin umumileşmesini yalnız "taklid"e atfetmek, ictimaî hayatta yalnız "âliyât"a kıymet vermek belki doğru olabilirdi. Halbuki insaniyet müstakil fertlerden mürekkep bir medeniyet zümresi[309] değildir: Fertler "aile", "semiyye"[310] (*clan*), "nahiye" (*commune*), "ocak" (*corporation*), "sınıf", "cemaat-i[311] diniye" (*communauté religieuse*), kavim, ümmet, devlet gibi müteaddit hars zümreleri[312] içinde "fânî fi'n-nâs" olmuşlardır.

Maddiyâta teşbih caizse diyebiliriz ki ictimaî cüz-i fertlerin tecemmuu yalnız hikemî bir ihtilât suretinde olmamış, kimyevî imtizaçlar bu cüz-i fertleri mürekkep

299 [*TY* "hars hadiseleri: cemaat hayatı".]

300 Fransızca *conscience* kelimesi ruhiyâtta ve ictimaiyâtta başka başka mânalara delâlet eder. Biz bu kelimenin ruhiyâttaki mânasını ifade etmek üzere "şuur" lafzını, ictimaiyâttaki medlûlünü ifade için de "vicdan" tabirini kabul ediyoruz.

301 [*TY* "medeniyet hadiseleri: cemiyet hayatı".]

302 [*TY* "hars: cemaat".]

303 [*TY* "kıymetli mefkûreler: mukaddes farizalar".]

304 [*TY* "medeniyet: cemiyet".]

305 [*TY* + "İhtiyaç ve ihtisasların ferdî olmayıp hayatî ve nevî olduğunu yukarıda söylemiştik. Ferdî bir mahiyeti haiz olmak üzere yalnız "hads" melekesi vardır ki bilhassa felsefe ve sanat sahasında hükümran olan bu melekeyi başka bir makalede izah edeceğiz."]

306 [*TY* "bir medeniyetin: cemiyetin".]

307 [*TY* "bir medeniyet zümresi: cemiyet".]

308 [*TY* "medeniyet zümresi: cemiyet".]

309 [*TY* "medeniyet zümresi: cemiyet".]

310 [*TY* "semiyye: âkile".]

311 [*TY* "cemaat-i: câmia-i".]

312 [*TY* "hars zümreleri: cemaatler".]

zerrelerde ifna ederek meydanda yalnız bu zerrelerle bunların ihtilât hali kalmıştır. Nasıl ki hayatî hücrelerde –"moner"ler [*monère*] müstesna olmak üzere– muhtelif şekil ve keyfiyette uzviyetler teşkil etmişler ve mevcudiyetlerini bu ictimaî mevcudiyetlere tâbi eylemişlerdir.

İctimaî imtizaçlar yahut taazzîler fertlerin serbestçe ihtilâtına mâni olduğu için medeniyet zümresi[313] hayatının istilzam ettiği taklit ve mübadele, arızasız bir surette cereyan edemez.

Devletler dahilî sanayilerini himaye için yüksek gümrük resmi vaz' ederek iktisadî mübadelenin serbestîsine mâni olurlar. Kavimler, millî lisanlarının safvetini muhafaza için yabancı kelimeleri dillerine sokmamaya, edebiyatlarını millîleştirmek için cihanşümul bir mahiyeti hâiz olan "klasik" edebiyatı terk ederek mevzu ve esaslarını halk edebiyatından almaya çalışırlar. Ümmetler beynelmilel hukuk ve ahlâka dinlerini temel ittihaz ederek –Avrupa'nın daima ve bilhassa Balkan Muharebesi'nde yaptığı gibi– insanlığa ait kutsiyet ve masûniyeti yalnız dindaşlarına hasrederler. Aile, "zevciyet, babalık, analık, evlâtlık" gibi hususi rabıtalar tevlit ederek muaşeret ve mülkiyetçe harice karşı müttehit bir heyet meydana getirir. Aşiret bir çobanlar kafilesini, nahiye bir köy yahut bir kasabayı, ocak bir hirfetin mensuplarını, korporasyon[314] bir mesleğin[315] fertlerini, cemaat[316] bir mevkideki mezhepdaşları yabancılara karşı yekvücut bir aile haline koyar.

Fert şu zümrelerden[317] herbirinin kendine mahsus vicdanından mülhem olduğu haldedir ki medeniyet zümresinin[318] içinde yaşar. Durkheim, ictimaî vücudun tabiî mafsaliyetleri olan zümreleri[319] nazara aldığı içindir ki en nafız nazarlı bir ictimaiyâtçı tanınmıştır. Harsî mahiyette olan zümre[320] vicdanları cemiyete has olan akıl ve mantıkla daimî bir mücadele halindedir. Fert bazen vicdanına fazla esir olduğu için makul düşünemez, bazı kere de aklına fazla bir salahiyet verdiği için vicdanının duygularını boğar. Vicdan ile akıl yahut hars[321] ile medeniyet[322] arasındaki bu muhâsame ictinâbı kâbil olmayan bir zaruret değildir. Çünkü vicdanın hizmeti ictimaî bir "i'caz" (*prestige*)a mâlik olan kıymetleri takdir, aklın memuriyeti şey'î hakikatleri

313 [*TY* "medeniyet zümresi: cemiyet".]
314 [*TY* "korporasyon: sendika".]
315 [*TY* "mesleğin: sınıfın".]
316 [*TY* "cemaat: câmia".]
317 [*TY* "şu zümrelerden: bu cemaatlerden".]
318 [*TY* "medeniyet zümresinin: cemiyet".]
319 [*TY* "zümreleri: bu cemaatleri".]
320 [*TY* "harsî mahiyette olan zümre: cemaat".]
321 [*TY* "hars: cemaat".]
322 [*TY* "medeniyet: cemiyet".]

tansîstir. Birincisi, bizim "Niçin yaşamalı?" sualimize "mefkûre için"[323] cevabını verir. İkincisi, "Nasıl yaşamalı?" sualimize "Makul bir surette" diye mukabele eder. Birincisi inşaî hükümleriyle irademizi, ikincisi ihbarî hükümleriyle müdebbiremizi sevk ve idare eder. Hülâsa birincisi bize gayeleri, ikincisi vasıtaları gösterir.

Edmond Demolins'e göre terbiye ve siyasetin hedefi, harsçı[324] fertleri medeniyetçi[325] fertlere kalbetmektir diyebiliriz;[326] çünkü Anglo-Saksonların tefevvukunu infiratçı (bizim ıstılahımızca medeniyetçi[327]) olmalarına, Şark milletlerinin tedennîsini tecemmucu (bizim ıstılahımızca harsçı[328]) olmalarına atfediyor. Milletlerin terakkî ve tedennîsini böyle bir tek sebebe isnat etmek ilmî bir hareket değildir.[329]

Bundan başka Anglo-Saksonların tecemmucu olmayıp da infiratçı oldukları hakkındaki iddia da doğru değildir. Vâkıa Anglo-Saksonlar, bizim gibi devletçi değildirler, fakat harsî zümre yalnız[330] devletten ibaret midir?

İngiltere'de harsî bir zümre[331] mahiyetini hâiz olan mahallî idarelerin, millî mezhep teşkilatının, sınıf teşkilatının, zadegân teşkilatının nüfuz ve kuvveti her yerden ziyadedir. Anglo-Saksonların örfçü[332] olmaları da harsçı[333] olduklarına bir delildir. Şu kadar var ki orada hars[334] hayatı bu kuvvet ve salâbetiyle beraber medeniyet[335] hayatının inkişafına mâni olmamıştır.

Harsla medeniyet[336] arasında gayr-i tabiî bir mücadele vaki olabildiği gibi, bir hars zümresi dahilindeki muhtelif tâli zümrelerin[337] vicdanları arasında da marazî mübâyenetler tahaddüs edebilir. Meselâ bazı kere aile asabiyeti, müfrit bir şekil alarak, millî asabiyeti zayıflatır; bazı kere dinî hamiyet, kavmî hamiyeti nefyedecek bir şekil

323 [*TY* "mefkûre için: cemaatler için".]
324 [*TY* "harsçı: cemaatçi".]
325 [*TY* "medeniyetçi: cemiyetçi".]
326 [*TY* "kalbetmektir diyebiliriz: kalbetmek olmalıdır".]
327 [*TY* "medeniyetçi: cemiyetçi".]
328 [*TY* "harsçı: cemaatçi".]
329 [*TY* + "Geçen makalemizde ananeciliğin bu hususiaki âmiliyetini izah etmiş idik. İçtimaî işbölümünün milletlerin terakkîsindeki müessiriyetini de başka bir makalede izah edeceğiz."
330 [*TY* "harsî zümre yalnız: cemaat".]
331 [*TY* "harsî bir zümre: cemaat".]
332 [*TY* "örfçü: ananeci".]
333 [*TY* "harsçı: cemaatçi".]
334 [*TY* "hars: cemaat".]
335 [*TY* "medeniyet: cemiyet".]
336 [*TY* "harsla medeniyet: cemaatle cemiyet".]
337 [*TY* "bir hars zümresi dahilindeki muhtelif tâli zümrelerin: muhtelif cemaatlerin".]

alır; bazen milliyet hissi, müşterek vatan ve devlet duygularını iptale çalışır. Avrupa'da sınıf asabiyeti vatan düşmanlığı, asker düşmanlığı gibi marazî neticeler tevlit ediyor.

İçtimaî zümreler[338] arasındaki tabiî silsile-i merâtibi bularak bu gayr-i tabiî harp halini sulh vaziyetine kalbetmek ictimaiyât ilminin vazifesidir.

Meselâ icap ettiği zaman aile[339] kendini hirfet ocağına, ocak kendini devlete feda etmeli. Gerek bunlar gerek aile ve devlet, dinî ve lisanî zümrelere[340] kıymet vermeli, bütün ictimaî zümrelere[341] kıymetçe fâik olması lazım gelen "millet"in lisanî zümreden,[342] beynelmileliyetin de medenî zümreden[343] ibaret olduğu nazara alınmalı. Şurası da nazara alınmalıdır ki medeniyet zümresi[344] bir "çarşı halkı" suretinde başlar. Çarşıda terzi, kunduracı, ekmekçi, tuhafiyeci gibi hirfetçiler yalnız kendi menfaatleri için çalışırlar. Fakat bunların kendi menfaatlerine çalışmalarından umumi menfaat husule gelir. Bunun gibi bir medeniyet zümresi dahilinde muhtelif milletlerin herbirisi orijinal bir hars yapmak üzre aralarında işbölümü yapmışlardır.[345] Ferdî kabiliyetlerin ihtilafından mahallî işbölümü husule geldiği gibi, milletlere[346] ait istidatların tebâyününden de milletler arasında hars[347] bölümü husule gelir. İbtidâ birbirine yakın olan halklar ticarî, fikrî ve âlî münasebete girer, sonra bu münasebet dairesi gittikçe genişler. Ta Kurûn-ı Ûlâ'da Akdeniz havzası milletlerinin birbiriyle alışveriş yapmakta, birbirinden malumat ve âliyât iktibas etmekte olduğunu görürüz. Ümit Burnu'nun keşfi, Amerika'nın eski dünyaca tanılması, tıbâatın icadı, Süveyş Kanalı'nın açılması, demiryolların, telgraf ve postaların tesisi milletler arasındaki münasebetleri artırmış ve gittikçe cihanşümul bir şekil vermiştir.

Harsî zümreler[348] ibtidâ kendilerini bir dedenin torunları addeden bir semiyye[349] halinde başlar. O halde ilk hars zümresi[350] dinî[351] ve lisanîdir. Bu âkile bidayette

338 [*TY* "içtimaî zümreler: cemaatler".]
339 [*TY* "aile: sınıf".]
340 [*TY* "zümrelere: cemaatlere".]
341 [*TY* "ictimaî zümrelere: cemaatlere".]
342 [*TY* "zümreden: cemaatten".]
343 [*TY* "medenî zümreden: dinî cemaatten".]
344 [*TY* "Şurası da nazara alınmalıdır ki medeniyet zümresi: Gaston Rişar'a göre cemiyet".]
345 [*TY* "Bunun gibi bir medeniyet zümresi dahilinde muhtelif milletlerin herbirisi orijinal bir hars yapmak üzre aralarında işbölümü yapmışlardır: O halde cemiyet hayatının esası 'içtimaî işbölümü'dür".]
346 [*TY* "milletlere: memleketlere".]
347 [*TY* "hars: iş".]
348 [*TY* "harsî zümreler: cemaatler".]
349 [*TY* "semiyye: âkile".]
350 [*TY* "hars zümresi: cemaat".]
351 [*TY* "dinî: ırkî".]

sırf dinî bir hayat yaşadığı için dinî bir zümre[352] halindedir. Bütün sâir zümre[353] enmûzeçlerinin rüşeymlerini meşîmesinde taşıyan bu dinî zümreden[354] mütevâliyen aile, kabile, aşiret, köy, kasaba, sınıf, ocak, cemaat,[355] nahiye ve nihayet kavim, ümmet, devlet iştikaka başlar. O halde medeniyet zümresinin[356] tâbi olduğu ictimaî kanun gittikçe dairesinin tevessü etmesi, hars zümresinin[357] tâbi olduğu kanun ise gayr-i mütemeyyiz ve kesîrü'l-vezâif bir halde başlayarak gittikçe her vazife için hususi zümrelere[358] ayrılmak suretiyle ibtidaî zümresinin[359] teferru' ve tenevvü' eylemesidir.

Bu tafsilattan anlaşılıyor ki muasırlaşmak tabirinin mânası, asrî olan medeniyet zümresinin[360] gittikçe tekemmül eden ilim ve marifette hiçbir milletten geri kalmayacak surette fâik bir mevki ihraz etmektir. Medeniyet zümresi[361] içinde müşterek bir insan hayatı yaşamak hiçbir vakit ne aile ve devlet hayatlarının hususiyetine ne de millet[362] ve ümmetin tazammun ettiği harsî tesânüdlere[363] münâfî değildir.

Biz Türkler, asrî medeniyetin[364] akıl ve ilmiyle mücehhez olduğumuz halde bir "Türk-İslâm" harsı ibdâ etmeye çalışmalıyız.[365]

5. TÜRKLÜĞÜN BAŞINA GELENLER[366]

Vaktiyle[367] muhtelif kavimlere mensup memuriyetçilerin bir ikbal Kâbesi olan Bizans'ta kozmopolit bir sınıf teşekkül etmişti. Bu taife kendi kendine bir unvan aramış, nihayet "Şehrî" tabirinde karar kılmıştı. "Şehrî"nin milliyeti yoktu.

Sürûrî'nin Refi-i Âmidî'ye hitap ettiği "Men u tû her dû ne Şehriyem ki men Türk ü tû Kürd" mısraından da anlaşıldığı vechile Şehrî ne Türk ne Kürt ne Arap

352 [*TY* "zümre: cemaat".]
353 [*TY* "zümre: cemaat".]
354 [*TY* "zümreden: cemaatten".]
355 [*TY* "cemaat: câmia".]
356 [*TY* "medeniyet zümresinin: cemiyetin".]
357 [*TY* "hars zümresinin: cemaatin".]
358 [*TY* "zümrelere: cemaatlere".]
359 [*TY* "zümresinin: cemaatin".]
360 [*TY* "asrî olan medeniyet zümresinin: umumi insan cemiyetinin".]
361 [*TY* "medeniyet zümresi: umumi cemiyet".]
362 [*TY* "millet: kavim".]
363 [*TY* "harsî tesânüdlere: millî ve beynelmilel asabiyetlere".]
364 [*TY* "asrî medeniyetin: insaniyetin".]
365 [*TY* "harsı ibdâ etmeye çalışmalıyız: hayatı yaşamak, bir Türk-İslâm medeniyeti ibdâ etmek isteriz".]
366 [*TY* "Türklüğün Başına Gelenler" yok.]
367 [*TY* "vaktiyle" yok.]

ne Arnavuttu:[368] Bütün milletlere düşman bir heyet. Bu heyet, Arabı beğenmez, Kürdü istihfaf eder, Lazla eğlenir, Türkü tahkir ederdi.

Ahmed Vefik Paşa'nın [ö. 1891] *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl*'ini açarsanız, bu kavmî isimler hizasında birtakım münasebetsiz tavsifler görürsünüz. Şehrîlerden sâdır olan bu meseller,[369] sahiplerinin ruhiyetine en vâzıh vesikalardır.[370] Bunlardan yalnız Türklere ait olanları naklediyorum:

"Türk atına binince bey oldum sanır.

Türk olana şehir içi zindan olur.

Türk pohpohu, Acem pehpehi sever.

Türk işi ödünçtür.

Türk danişmend olur, adam olmaz.

Türk ne bilir bayramı, laklak içer ayranı.

Türk ve tosun çünkü doğdu anadan, öğüt aldı eşek ile danadan.

Türkün aklı sonradan gelir.

Türk derneği olmaz.

Türke beylik vermişler, ibtidâ babasını öldürmüş."

Bu şehrîlerin tarih kitaplarında kavim isimleri daima "Etrâk-ı bî-idrak", "Ekrâd-ı bed-nihâd" gibi tahkirli şekillerde yazılırdı. Bu hal milliyet hissinin duyulmadığı zamanlarda o kadar dikkati celbetmiyordu. Fakat son asırda milliyet duygusu büyük bir nüfuz[371] kazandıktan sonra Türkün gayri olan kavimler bu hakaretlere tahammül edememeye başladılar.

Bir taraftan Hıristiyan kavimler muhtariyet dâiyesini takip ederken diğer cihetten de İslâm kavimler milliyetiyle iftihar etmeye, kavminin aleyhinde söz söyletmemeye koyuluyorlardı.

Milliyet fikrini İslâm âlemine ilk ithal eden Araplarla Arnavutlardır. Mısır'da Abdullah Nedim [1845-1896], Arap milliyetini; İstanbul'da Naim Bey Fraşeri [1846-1900] Arnavut milliyetini diriltmeye çalışıyorlardı. Bir mefkûrenin kuvvetlenmesi için iki hissin yardımına ihtiyaç vardır. Bunlardan birisi "millî mahabbet»tir ki millî mefharetlerle halk ananelerinden doğar. İkincisi "millî kin"dir ki herhangi bir istibdada karşı gayz u adavet uyandırmakla hâsıl olur.

Abdullah Nedim'le Naim Bey'in her ikisi de bu millî kini uyandırmak için "Türk düşmanlığı"nı tamime lüzum görmüşlerdi. Arabî Paşa'nın [1841-1911] mürşidi

368 [*TY* "ne Arnavuttu: idi".]
369 [*TY* "meseller: deyişler".]
370 [*TY* "vesikalardır: bir beyyinedir".]
371 [*TY* "nüfuz: kıymet".]

olan Abdullah Nedim'in umdelerinden biri "Utruku't-Türk!" [Türkü terkediniz!] hitabı idi. Naim Bey'in telkinâtı memleketimizde cereyan ettiği için bunun şeklinden hepimizin az çok malumatımız vardır.

Bundan on yedi, on sekiz sene evvel bir mektebe girmek üzere ilk defa olarak İstanbul'a gelmiştim. Bilahare siyaset âleminde maruf bir sima sırasına geçen bir Arnavut doktor bana şu sözleri söylemişti: "Biz Arnavutlar istibdadı yıkmak için Türklere yardıma hazırız. Fakat bilmelisiniz ki bizim nazarımızda bir Abdülhamid istibdadı yok, bir Türk istibdadı vardır. Bugünkü idareden mesul olan doğrudan doğruya Türklerdir. Eğer bu zâlim hükûmete nihayet vermezseniz, biz tüfeklerimizi sizi temsil eden şahsa değil, bizzat sizin göğsünüze çevireceğiz."

O zamandan beri dikkat ettim: Arnavut gençleri Türklerin terakkîye müstaid olmadığına, Türklerle hayat ortaklığı ederlerse kendilerinin de muzmahil olacağına dair mantıklar yürüterek milliyet hissini nefh ediyorlardı. Bu telkinleri yalnız Arnavut gençlerine mahsur değildi, Arap ve Kürt gençlerine de bu düşünceyi telkine çalışıyorlar, hatta Türklerin cibilliyetsiz ve barbar olduğuna Türkleri bile inandırmaya gayret ediyorlardı. O vakit zaten Türk unvanını kabul eden bir fert yok gibiydi.[372]

İstanbullular kendilerine "Şehrî" nâmını veriyor, taşralılara ise coğrafî karabetine göre Arnavut, Arap, Kürt, Laz diyorlardı. Rumeli ahalisi umumiyetle Arnavuttu. Karadeniz sahili yalnız Lazlarla, Şarkî Anadolu yalnız Kürtlerle meskûndu. Böyle bir coğrafî kavmiyet unvanı bulamayanlar da mefâhirini daha parlak gördüğü kavimlerden birine gönüllü yazılıyordu. Bu suretle aslen Türk olan birçok gençler Arnavutlukla, Araplıkla yahut Kürtlükle iftihar ediyorlardı. Türklüğe mübâhat eden tek bir fert yoktu. "Türk" kelimesini ayıplı unvanlar gibi kimse üzerine almıyordu. "Türk" Şarkî Anadolu'da "Kızılbaş", İstanbul'da "kaba ve köylü" mânalarına idi. Naim Bey'in en hararetli arkadaşlarından[373] ikisi neseben Türk oğlu Türktü. Bunların telkiniyle Türk olduklarına asla şüphe olmayan bazı Diyarbekirli ve Harputlu doktorlar da kendilerini Kürt sanıyorlardı.

Tarihte bu acıklı hale bir ikinci misâl gösterilemez. Hariçte[374] Avrupa, Türkiye'deki rezaletlerden dolayı yalnız Türkleri itham ediyor, dahilde Müslim ve gayrimüslim bütün kavimler sarayın istibdadından, memurların zulmünden, hükûmetin yolsuzluğundan ancak Türk kavmini mesul tanıyordu. Halbuki Türk kavmi "Ben varım" demiyordu. Ortada tevcih olunan bir mesuliyet yükü vardı ki onu kabul eden bir omuz yoktu. Türkler millî bir vazife deruhte etmemiş kendi başına fertlerden

372 [*TY* "yok gibiydi: yoktu".]

373 [*TY* "arkadaşlarından: propaganda âletlerinden".]

374 [*TY* + "bütün".]

ibaretti. Millî bir vicdana, millî bir mefkûreye mâlik olmayan bir kitleden ahlâk, hamiyet, fedakârlık beklemek abestir. İşte fitraten gayet necip olan Türklerin ictimaen bu derece tereddî etmeleri ancak "kendini tanımamak" ve "millî mesuliyetini bilmemek" hatalarından ileri geliyordu.

Evet! Avrupa haklı idi. Abdülhamid hükûmetinin zulümlerinden hesap vermeye borçlu olan Türklerdi. Meşrutiyet'ten sonra da herhangi fırka iktidarda bulunursa bulunsun fiillerinden Türkler mesuldü. Çünkü bu hallerin neticesinden onlar mutazarrır olacaktı. Arnavutlar isyan ettikleri zaman fırka farkı aramaksızın bütün Türk memurları kovdular; ele geçirdikleri Türk zabit ve neferleri öldürdüler.

Tanzimatçılar, Türklüğün yüzüne aldatıcı bir nikap çekmek istemişti. Millî bir Türk lisanı yoktu, beyne'l-anâsır müşterek bir Osmanlıca vardı. Bütün unsurlar kaynaşmış, yeni bir kavmî enmûzeç, tarihî bir ırk, bir Osmanlı milleti husule gelmişti. Bu milletin hususi bir dili olduğu gibi, kendine mahsus bir tarihi de vardı.

Bu yalana hiçbir unsur inanmadı. Her kavim mekteplerinde çocuklarına kendi tarihini okuttu, kendi lisanını öğretti.

Meşrutiyet'ten sonra bu nikaba daha ziyade ehemmiyet verilince, unsurlar "Bizi Türkleştirmek istiyorsunuz!" diye feryat etmeye başladılar. Hakikaten bu Osmanlılaştırmak siyaseti Türkleştirmek için gizli bir vasıtadan ibaretti. Osmanlılıktan maksat "devlet" ise, zaten her Osmanlı tebaası bu devletin bir ferdi idi. Yok, bundan maksat lisanı "Osmanlıca" olan bir yeni "millet" yaratmak idiyse Osmanlıca, Türkçeden başka bir şey olmadığı için bu yeni millet başka nam altında bir Türk milleti olacaktı. Bunu unsurlar pek iyi anladılar ve milliyetlerini müdafaa için maddî ve mânevî teşkilatlarına daha ziyade kuvvet ve intizam verdiler.

Bu Tanzimat tuzağına düşen yalnız Türkler oldu. Türkler lisanlarının yalnız[375] üç dilden mürekkep "Osmanlıca" olduğuna inanarak halk lügatiyle söylemeyi ve yazmayı bir irtica telakki ettiler. Tanzimat ruhu, Meşrutiyetle halka kullanmaya hazırlanmadığı bir hâkimiyet verdiği halde, pekâlâ kullandığı lisanını vermiyordu. Milliyetinden, millî tarihinden bahsetmeye tabiî hiç tahammül edemeyecekti.

Türk gençliği bir taraftan lisan ve edebiyat sadeleşmezse, millî bir mefkûre ruhlarda vecd ve fedakârlık uyandırmazsa,[376] millî bir iktisadî hayat mücadelesinde ıstıfayı temin etmezse Türklüğün ve aynı zamanda Osmanlılık ve İslâmlığın mahvolacağını anladı. Diğer taraftan bu yalancı nikabı atmadıkça hiçbir unsuru ruhunun samimiyetine inandıramayacağını ve binaenaleyh unsurların itilafı gayesinin katiyyen temin edilemeyeceğini gördü. Bunlardan başka bütün milliyetler teşekkül etmişken

375 [*TY* "yalnız: hakikaten".]

376 [*TY* "ruhlarda vecd ve fedakârlık uyandırmazsa: ruhları tenkîb etmezse".]

Türk mefâhirinden bahsedilmemesi Türk gençlerinin diğer kavmiyetler tarafından temsil edilmesini intac edeceğini de nazardan uzak[377] tutmadı. Nihayet bu üç sebebin sevkiyle Türklüğün mefkûresi infilâk etti.

Bu yeni milletin[378] zuhurunu bütün kavimlerin milliyetçileri meserretle karşıladılar. Yalnız "Şehrî" ve "Tanzimatçı" enmûzeçlerine mensup olanlar memnun olmadılar.

Acaba Türklerde milliyet hissinin uyanmasından fayda mı yoksa zarar mı hâsıl oldu?

Hiçbir zararını gören ve gösteren yoktu; faydaları ise sayılamayacak derecede çoktu: Türkçenin sadeleşmesi, sarfımızın yabancı kaidelerden kurtulması, şiirimizin millî vezinde yazılması, edebiyatımızın Yunan ve İran esâtirinden kurtularak millî menkıbeler ve üstûrelerle süslenmesi, millî intibahla beraber onun lâzım-ı gayr-ı mufârıkı olan dinî bir intibahın başlaması, mensup olduğumuz ümmetle[379] beynelmileliyetin tayini, millî iktisat, millî idman ve millî ahlâkın inkişafı, gençlerde bir mefkûre uğrunda ölmek hissinin doğması, unsurlarla müşareket hissi dolayısıyla anlaşabilmenin kolaylaşması, her fert tarafından millî bir mesuliyetin his ve deruhte edilmesi.

Bugün milliyetperver bir Türk, kendini her hareketiyle kavmine mazarrat îrâsından[380] vikâyeye ve onu yüksek bir seviyeye[381] îsâle çalışmak mecburiyetinde görür. Binaenaleyh şahsî temayüllerden, şahsî ihtiraslardan sakınmaya, gözünün önünde yalnız mukaddes vazifelerini bulundurmaya çalışır. Türk gençleri pekâlâ anlamışlardır ki bugün en mukaddes vazife Türklerin bütün siyasî fırkalar, bütün ictimaî cereyanlar fevkinde birleşmesidir. Bu İttihad hâsıl olunca, İslâmlığın vahdeti ve Osmanlılığın tamamiyeti daha emin bir vaziyete girer.

Türk kavmi kendi mevcudiyetini idrak eder etmez Arapların terakkî için hakiki ihtiyaçlarının ne olduğunu anladı. Diğer unsurların[382] ihtiyaçlarını da ancak bu yeni hissin nuruyla görecektir.

Yukarıda hükûmetin ve siyasî fırkaların hareketlerinden Türklüğün mu'âteb olduğunu söylemiştik. Bu kuvvetlerin iyi fiillerinden mükâfata mazhar olan da yine Türkler oluyor. Meselâ hükûmet Araplara birtakım müsaadeler bahşettiği zaman bu takarrübe "Türk ve Arap muhâdeneti" namı verildi. "Hükûmet"le "Araplar"ın yahut "İttihad ve Terakki" ile "Araplar"ın mukâreneti ismi verilmedi.

377 [*TY* "uzak: dûr".]
378 [*TY* "milletin: milliyetin".]
379 [*TY* "ümmetle" yok.]
380 [*TY* "mazarrat îrâsından: mazarrattan".]
381 [*TY* "ve onu yüksek bir seviyeye: menfaate".]
382 [*TY* "diğer unsurların: Kürtlerin, Ermenilerin".]

Görülüyor ki Türk kavmi "Ben varım" dedikten sonra mesuliyetini daha iyi takdir ediyor ve bugün milliyet duygularından feragat etmeleri mümkün olmayan dindaş ve devletdaşlarıyla daha güzel anlaşmak yollarını bulabiliyor.

Dün uzun müddet bekâsına emin olmadığı için hiçbir hükûmetin ıslahat vaatlerine güvenemeyen unsurlar, yarın karşılarında vazife ve mesuliyetini bilir lâ-yemût bir Türk kavmi buldukları zaman bu payidar mevcudiyetle anlaşmak imkânını görecekler ve bu suretle şimdi yaptıkları gibi ecnebi murakabesini istemeye taraftar olmayacaklardır. Türk, kendi milliyetine hürmet etmeye başladıktan sonra[383] kavimlerin milliyetini de muhterem tanıyacak, kendi hak ve vazifelerini tanıdıktan sonra sâir kavimlerin de vazife ve haklarını tayin edebilecektir.

"Men arefe nefsehû fe-kad arefe gayrahu" [Kendini bilen gayrını da bilir].

Bazı kimseler Osmanlı kavimlerinin hepsinde milliyet duygusunu tabiî ve haklı gördükleri halde, bundan yalnız Türkleri istisna ediyorlar. Diyorlar ki "Türkler hâkim mevkiinde bulundukları için millî hakların hepsini zaten hâizdirler; milliyet hissiyle yeniden iktisap edilecek mağsûb menfaatleri yoktur." Bu zâtlar, "Osmanlı Devleti bir Türk devletidir" demiş olsalardı, bu itirazları belki muhikk olurdu. Halbuki bu devletin "Osmanlı" namı altında beyne'l-anâsır bir hükûmetle idare olunduğuna[384] kanidirler. Bu devlet bir Türk kanun-ı esasîsiyle[385] idare edilmediği için Türklerin siyasî mahiyetçe diğer kavimlerden hiçbir farkı yoktur. O halde diğer kavimler gibi Türklerin de millî bir vicdana, millî teşkilata muhtaç olduğunu inkâr etmemek lâzım gelir.

Türklerde milliyet hissi uyanmaya başlayınca, Türk kelimesi başka türlü hücumlara maruz oldu. Hülâgû'nun vahşiyâne zulümleriyle[386] Türkçülük arasında bir münasebet varmış gibi hücum hileleri yapıldı. Bir taraftan da Türkçülük, İslâmcılığa muhalefetle itham edildi.

Halbuki Türkçülerin gayesi muasır bir İslâm Türklüğüdür. Türkçülerin millet mefkûresi Türklükse, ümmet mefkûresi de İslâmlıktır.[387] Bence Türkçülerin ayrıca bir ümmet[388] programları olmalı ve başlıca esasları da şunlar bulunmalıdır:

1. Bütün İslâm kavimleri arasında müşterek olan Arap hurûfunu bilâ-tagayyür[389] muhafaza etmek.

383 [*TY* + "başka".]
384 [*TY* + "bizim gibi onlar da".]
385 [*TY* "kanun-i esasîsiyle: hükûmetiyle".]
386 [*TY* "vahşiyâne zulümleriyle: makdûh fiilleriyle".]
387 [*TY* "Türkçülerin millet mefkûresi Türklükse, ümmet mefkûresi de İslâmlıktır: Türkçülerin milliyeti Türklük, beynelmileliyeti İslâmlıktır".]
388 [*TY* "ümmet: beynelmilel".]
389 [*TY* "tagayyür: tagyîr".]

2. Bütün İslâm kavimlerde ilim ıstılahlarının müşterek bir hale getirilmesi için İslâm ümmeti arasında[390] ıstılah kongreleri in'ikad ettirmek ve ıstılahları Türkçeden,[391] Arabîden ve kısmen de Fârisîden yapmak (bu gayenin vücuda getirilmesi için Paris'te Türk, Mısırlı, Hintli ve İranlı talebeler arasında bir ittifak hâsıl olmuştu).

3. Bütün İslâm kavimlerde müşterek bir terbiyenin tesisi için[392] terbiye kongreleri in'ikad ettirmek.

4. Bütün İslâm kavimlerin müftü[393] teşkilatları arasında daimî bir irtibat vücuda getirmek.[394]

5. İslâm ümmetinin[395] timsâli olan "hilâl"in kutsiyetini muhafaza etmek.[396]

Bu umdelerden anlaşılıyor ki Türkçülük aynı zamanda İslâmcılıktır. Yalnız Türkçüler İslâm ümmetçisi[397] olmak suretiyle kendilerini "İslâm milliyetçileri"nden ayırt ederler.

Çünkü İslâm kavimlerine milliyet duygusunu nefyeden böyle gayr-i tabiî bir ittihadı bugün ne Türkler ve Araplar ne Hintliler ve Afganlılar ne Berberîler[398] ve Farslar kabul edebilirler. Türkler, millî mefkûrelerini kuvvetlendirmek için dindaş ve vatandaşları olan hiçbir kavme karşı "millî kin" telkinine yeltenmediler. İslâm ümmetçiliğini[399] anlamamış olan Abdullah Nedimlerin, Fraşerli Naimlerin bu hatalı yoluna gitmediler.

İhtimal ki Mısır'da ve Arnavutluk'ta Hıristiyan Mısırlı ve Arnavutların mevcudiyet ve müşareketi bu yanlış harekete sebebiyet vermişti. Türklerin hepsi[400] İslâm olduğu için Türkçüler hiçbir zaman İslâm ümmetçiliğine[401] mugayir bir his beslemeyeceklerdir. Aynı zamanda Türkçüler muasırlaşmak zaruretini de anladıkları için gayrimüslim kavimler hakkında bu medeniyet asrının icap ettiği ihtiramkâr vaziyeti muhafaza edeceklerdir.

390 [*TY* "İslâm ümmeti arasında: beynelmilel".]
391 [*TY* "Türkçeden" yok.]
392 [*TY* + "beynelmilel İslâm".]
393 [*TY* "müftü: cemaat".]
394 [*TY*'de bu madde 5. sırada yer almıştır. 4. maddede şu yer almaktadır "Bütün kavimlerde mebdei Hicret olmak üzere müşterek bir takvim-i şemsî tesis etmek" bu ifade TİM'de yok.]
395 [*TY* "ümmetinin: beynelmileliyetinin".]
396 [*TY* bu madde 6. madde olarak zikrediliyor.]
397 [*TY* "ümmetçisi: beynelmileliyetçisi".]
398 [*TY* "Berberîler: Kürtler".]
399 [*TY* "ümmetçiliğini: beynelmileliyetini".]
400 [*TY* "hepsi: umumu".]
401 [*TY* "ümmetçiliğine: beynelmileliyetine".]

6. TERBİYE[402]

İslâm terbiyesi denince iki fikir hatıra gelir: Birincisi İslâmiyet'in terbiyede tatbik ettiği usûller; ikincisi yetiştirilecek çocukların İslâm akâidine göre terbiye edilmesi.

İslâmiyet'in terbiye usûllerini tetkik etmek terbiye tarihine aittir. Biz bu makalede tarihten değil, bugünkü hayattan bahsedeceğiz, İslâmiyet'in terbiye mefkûrelerinden birisi olduğunu göstereceğiz.

Bir mektep programına göz gezdirdiğimiz zaman, çocuklarımıza üç türlü bilgi öğrettiğimizi görürüz. Evvelâ millî lisan ve edebiyatımızı, millî tarihimizi öğretiyoruz ki Türk dilinden ve edebiyatından, Türk tarihinden başka bir şey değillerdir.

Sâniyen Kur'ân-ı Kerîm, tecvit, ilmihal gibi dinî dersler ve İslâm tarihi ile İslâm lisanları okutuyoruz.

Sâlisen riyaziyât, tabîiyât gibi ilimleri ve bu ilimleri öğrenmeye yarayan ecnebi lisanlarla el işleri, idman gibi hünerler öğretiyoruz. Bu kısa göz gezdirmeden anlaşılıyor ki terbiyede takip ettiğimiz gayeler üçtür: Türklük, İslâmlık, muasırlık.

Bir Türk babası, çocuğunun Türkçe konuşmamasına, Türkçe okuyup yazmamasına, Türk tarihini bilmemesine rıza gösteremez; aynı zamanda İslâm itikat ve ibadetlerini bilmemesini, İslâm tarihinden bîhaber kalmasını da tasvip edemez. Bu baba, çocuğunun Türk ve İslâm olarak büyümesini istediği gibi, muasır bir insan olarak yetişmesini de arzu eder. O halde bizim için tam bir terbiye üç kısımdan mürekkeptir: Türk terbiyesi, İslâm terbiyesi, asır terbiyesi. Tanzimattan evvel çocuklarımıza yalnız İslâm terbiyesi veriliyordu. Tanzimatçılar memleketimize asır terbiyesini sokmaya çalıştılar. Bidâyette bu iki terbiye arasında büyük çarpışmalar oldu. Yeniçerinin yerine Nizam-ı Cedid'i ikame etmek küfür sayıldı. Avrupa kisvesini giymek dinsizlik suretinde görüldü. Mekteplere resim, Fransızca gibi derslerin girmesine itirazlar edildi.

Arzın kürevîliği, Güneşin istikrarı gibi hükümler, nakle mugayirdir denildi. Tecrübeten ve aklen sabit olan bu hakikatleri teyid için nihayet naklî deliller aramaya ihtiyaç messetti.

Mâmafih yavaş yavaş asır terbiyesi yerleşmeye, yer tutmaya başladı. Fakat maa't-teessüf, o kıymet buldukça, İslâm terbiyesi ehemmiyetini kaybetmeye yüz tuttu. Vâkıa mektep programlarında din dersleri yine mühim bir kemiyet teşkil ediyordu. Fakat İslâm terbiyesinin inhitâtı kemiyet itibariyle değil, keyfiyet cihetiyle idi. Din dersleri canlı bir surette okutulmuyordu. Din muallimleri ilmî hakikatlere hâlâ bidat

402 [*TY*'de "Terbiye" başlığıyla yayınlanan bu kısım yoktur. He. Şın. imzalı bir yazıya verilen cevabı içeren "Cemaat Medeniyeti Cemiyet Medeniyeti" başlıklı yazı ise *TİM*'e alınmamıştır. Bu iki makale *TİM*'in tefrikasının akabinde iki Ek olarak yer alıyor; bk. s. 393 vd.].

nazarıyla bakıyor, bu suretle talebenin itimadını kaybediyordu. Bundan başka dinî terbiyede ilmî usûller tatbikine de henüz başlanmamıştı.

İşte böyle bir zamanda idi ki Türk-İslâm âleminin düçâr olduğu karışıklıklar ve bunları takip eden felâketler "Türk milliyetçiliği" ve "İslâm ümmetçiliği" namlarıyla iki canlı mefkûrenin tecellisine sebep oldu. Bugün bu musibetlerin darbesiyle uyanan genç zekâlar, hezimetimizin mesuliyetini terbiyedeki mefkûresizliğimize atfediyorlar. Diyorlar ki:

"Biz gençlerimize ne millî ne de dinî terbiye vermek istemedik. Halbuki fertleri mukaddes gayeler için ölmeye sevk eden duygular din ve milliyet hislerinden ibarettir. Biz çocuklarımıza Türk ve İslâm terbiyeleri vermediğimiz gibi, asır terbiyesi de veremedik. Çünkü asır terbiyesinin gayesi, en müterakkî milletlerin imal ve istimâl ettikleri âletleri bizim de yapabilmemiz ve kullanabilmemizdir. Halbuki biz iktisat âleminde olduğu gibi, askerlik dünyasında da asrımızın âletlerini kullanmaktan âciz olduğumuzu gösterdik. İlmin miyarı ameldir. Ameldeki muvaffakiyetsizliğimizle ilimdeki behresizliğimizi isbat ettik. O halde ne mütehassıs mütefenninler yetiştiren âlî mekteplerimiz ne de vatandaşlar yetiştirmeye çalışan tâlî mekteplerimiz hiçbir fayda temin edememişlerdir."

Yeni hayata kıymet veren matbuat bu gibi esaslara istinat ederek Tanzimat terbiyesinin iflâsını ilân etti. Şimdi üç mütefekkir zümre yeni terbiyemizin temellerini kurmaya çalışıyor. Türk terbiyecileri yeni hayatta millî mefkûrelerin nasıl bir vazife ifa edeceğini gösterirken, asır terbiyecileri de ilimlerden amelî ve iktisadî faydalar temini için tedriste hangi usûllerin tatbik edilmesi lazım geldiğini irâeye gayret ediyor. Bu mücahede devrinde İslâm terbiyesinin istinat-ettiği esasları da aramak iktizâ eder.

Bu üç terbiye birbirinin muavin ve mükemmili olmakla mükelleftirler. Halbuki salahiyetlerinin daireleri ve bu dairelerin hudutları makul ve muhikk bir surette tayin ve tahdit edilmezse, yekdiğerine muarız ve muhasım da olabilirler.

Asır terbiyesi maddiyat sahasında kalmayarak mâneviyat âlemine tecavüz ettiği dakikada İslâm ve Türk terbiyelerinin hukukuna taarruz etmiş olur. Millî ve dinî terbiyelerin hudutlarını tayin etmek ise daha güçtür. İslâm ananelerinden hangilerinin doğrudan doğruya İslâmiyet'e, hangilerinin Arap ve Fars yahut Türke ait olduğunu göstermek amîk tetkiklere muhtaçtır.

Binaenaleyh "İslâm terbiyesi", esas itibariyle Türk ve asır terbiyelerini kabul etmekle beraber, bunlar tarafından kendi sahasına vuku bulacak tecavüzlere meydan vermemeye çalışacak ve aynı zamanda hakiki İslâm akide ve ananelerini hem bidayette Arap kavminden intikal eden hem de bilahare sâir kavimlerden istiâre olunan âdet ve bidatlerden tefrîke ikdâm edecektir.

7. MEFKÛRE

Bir tohumun çimlenmesi birincisi ânî, ikincisi zamanî olmak üzere iki devreye ayrılır: İlkah devresi, taazzî[403] devresi. İlkah hadisesi cürsûmeler için yaratıcı bir vâkıadır.[404] Bu olmadıkça cürsûme taazzî[405] edemez.

Uzvî bir cürsûmenin neşv ü nemasında olduğu gibi, bir şairin ibdâında, bir feylesofun ictihadında da aynı safhaları görürüz. Şairin mülhem olması, bir muhayyilenin ilkah olunması demektir.

Feylesofa "hads"in sünûh etmesi, bir müfekkirenin mülkah olmasından ibarettir. Bu ilkahlar vuku bulduktan sonradır ki şairin muhayyilesi, feylesofun müfekkiresi gebe kalarak er geç edebî yahut felsefî bir uzviyet doğurur.

Millî bir şahsiyete mâlik olmayan bir halk da aynıyla bir uzviyetin cürsûmesi gibidir. Bunu, bir şairin muhayyilesine, bir feylesofun müfekkiresine benzetebiliriz. O halde milletin de ilkah ve taazzî[406] devreleri olmak lazım gelir.

Bir millet büyük bir felâkete uğradığı, korkunç bir tehlike karşısında bulunduğu zaman, fertlerindeki şahsiyetleri bel' eder. O zaman umumun ruhunda yalnız "millî bir şahsiyet" yaşar, bütün kalplerde bu "millî şahsiyet"i idâme etmek tehâlükünden başka bir duygu kalmaz. Bu hengâmda fertler kendi hürriyetlerini değil, milletlerinin "istiklâl"ini düşünürler. İşte o muazzez duygu ile karışık olan bu mukaddes düşünceye "mefkûre" denilir ve bu buhranlı devreye de "ilkah devresi" namı verilebilir.

Buhranlı zamanlar, mefkûrelerin hilkat günleridir. Mefkûreler, millî felâketlerin kalpleri birleştirerek umumi bir kalp yaptığı hengâmlarda, bu müttehid kalpten doğar, sonra taazzî[407] devresinde tedrîcen dal budak atarak çiçekler ve yeni müesseseler meydana getirir.

"Cermenlik" mefkûresi, Prusya'nın Napolyon ordusu tarafından tezlîl edildiği büyük felâket ânında feveran etti. O zamana kadar "Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-ı zemin" diyen feylesof Fichte [1762-1814] bile o anda iliklerine kadar Cermen olduğunu his ve ilân etti.

"Japonluk" mefkûresi Japonya'nın Amerikalılar ve Avrupalılar tarafından tehlikeli ve muhakkarâne bir surette tazyik edildiği dakikada infilâk etti.

Fransız milleti, İngiliz istilâsı altında muzmahil olmak üzere iken millî vicdan meczup bir köylü kızdan fışkırarak[408] onu kendisine bir müncî yaptı. Benî İsrail'in

403 [*TY* "taazzî: taazzuv".]
404 [*TY* "vâkıadır: vakadır".]
405 [*TY* "taazzî: taazzuv".]
406 [*TY* "taazzî: taazzuv".]
407 [*TY* "taazzî: taazzuv".]
408 [*TY* "fışkırarak: işrâk ederek".]

Mısır'da tedmîre mahkumiyeti Musevîliği; Yahudîliğin[409] Roma istibdadı altındaki makhûriyeti Hıristiyanlığı doğurmuştu. İslâmiyet'in tulûu da Arabistan'ın üç taraftan siyasî ve dinî istilâlara maruz bulunduğu mühlik bir dakikada vuku bulmuştu.

Bir millet tehlikede kaldığı vakit onu fertler kurtarmaz; bizzat millet kendi kendinin kurtarıcısı[410] olur. O dakikada fertlerin fevka'n-nâsût bir ruh ile müsahhar olduğunu, ferdî iradeler sükût ederek umumi bir iradenin bütün vicdanlarda "nefs-i mütekellim vahdeh" kesildiğini görürüz. Millet, fertlerine semavî yahut ictimaî bir mefkûre suretinde tecelli ederek onları mev'ûd bir muzafferiyete, mübeşşer bir cennete davet eder. Hodgâmlardan cansipâr mücahitler, korkaklardan tehlike-cû kahramanlar yapar; gabîlere zekâ, tembellere faaliyet, lakaydlara gayretkeşlik verir.

Felâket ve buhran devri geçtikten sonra ruhlarda tulû etmiş olan bu mefkûre güneşi artık sönmez. O, milletin bütün faaliyetlerini derûnî bir zemberek suretinde müstemirren tahrikte devam eder.

Büyeyz (*ovule*), taazzîsi[411] için lâzım olan hayatî hamleyi huveynin ilkahından aldığı gibi, milleti teşkil eden müesseseler de inkişaflarına hadim olan "tekâmülî in'itaf"ı (*direction evolutive*) mefkûreden alırlar. Bir milletin hususi hars[412] ve medeniyeti ancak bu suretle teşekkül edebilir.

Felaket zamanında fertlerini kendi ruhunda bel' eden bir milletin buhranlı hassasiyetinden infilâk eden hakiki mefkûreler istikbalin hâliklarıdır. Âtîyi tarassut etmek için elimizde maddî âletler yoktur, fakat bu husus için mânevî mirsâdlarımız vardır ki mefkûrelerdir.

Bir millet yaratıcı mefkûresine mâlik olduktan sonra artık muzlim bir istikbale doğru gitmez; mev'ûd, mübeşşer bir "İrem" her gün daha vâzıh,[413] daha canlı bir surette tecelli ederek onu kendisine çağırır. Mefkûresiz devletler her an kopacak bir kıyameti beklerler; mefkûreli milletlerse siyaseten ahirete intikal etmiş olsalar bile muhakkak[414] "ba'sü ba'de'l-mevt" ile mübeşşerdirler.

O halde diriltici ve yaratıcı bir mefkûreye mâlik olan devlet lâ-yemûttur, ölmez.

"Fertlerde –yukarıdan aşağı bir tesirle arzuları yenecek– bir irade kuvveti var mı, yok mu?" diye uğraşan ruhiyâtçılar beyhude münakaşa ediyorlar: İki tarafın da hakkı var! Mefkûreli bir milletin fertleri irade sahipleridir. Mefkûresiz milletlerde ise iradeli fertler bulunamaz. Yüksek bir iradeye delâlet eden büyük feragatler,

409 [*TY* "Yahudîliğin: mahkûm milletlerin".]
410 [*TY* "kurtarıcısı: müncîsi".]
411 [*TY* "taazzîsi: taazzuvu".]
412 [*TY* "hars: irfan".]
413 [*TY* + "ve".]
414 [*TY* + "bir".]

harikulâde fedakârlıklar mefkûreyi doğuran buhranlı hengâmelerde[415] tecelli edebilir:

Fransa İnkılâbı'nın bidayetinde, millet meclisinin galeyanlı bir ictimaında, bütün asilzâdeler zadegânlık hukukundan vazgeçtiler. Küçük Alman devletleri 70 Muharebesi'nin millî hamlesinin tesiriyle istiklâllerinden feragat ettiler ve Prusya'yı metbû tanıdılar. Japonya'nın "Ya şerefiyle yaşamak ya namusuyla ölmek" mecburiyetinde kaldığı bir zamanda idi ki kendi ihtiyarlarıyla Şogun, saltanatını, zadegân zeâmetlerini feda etti ve Mikado yine kendi ihtiyarıyla mutlakıyetinden feragat ederek milletin hâkimiyetini ilân eyledi. Bu iradeyi fevka'l-ferd bir kudrete atfeden kadîm "cebriye" mesleği de haklıdır, çünkü fertlerdeki iradeyi yaratan ve sevk ve idare eden mefkûredir; fert, bu millî "tevfîk"in (*grace*) ilhamlarını kendisinin[416] şahsî iradeleri zanneder; bunların milletin ruhundan mülhem olduğunu düşünemez.

Mefkûre, kudretini iki şekilde izhâr eder:

İ'câz (*prestige*), teyid (*sanction*). İ'câz, mefkûrenin ruhlara doğrudan doğruya tecellisidir. Fertler mefkûreli oldukları dakikalarda ruhları şedit bir vecd (*enthousiasme*) ile dolar; müfrit, galeyanlı, şedit bir hayat yaşarlar; çılgın bir heyecanın[417] içine dalarlar. Fertlerin bu anda kalplerinden duydukları his, "kutsiyet" duygusudur. Bu taşkın ruhlar, mefkûrelerini ve ona muavin olan şeyleri "takdis", muhalif ve muarızlarını "tel'în" ederler. Mefkûre uğrunda hayatlarını, menfaatlerini, saadetlerini feda etmekle kalmazlar, onu yükseltenleri tebcîl ve i'lâ etmek, ona muhalif olan şahısları ve şeyleri yıkmak, yakmak, parçalamak da isterler.

Mefkûre bu i'câz kuvvetiyle fertleri ictimaî sâir-fi'l-menâmlar haline koyar, ruhlarına verdiği cezbelerle onları fevka'l-insan hârikalar icrasına sevk eder.

Mefkûrenin teyid kuvvetine gelince, bu, i'câz kuvvetinin bir neticesidir. Mefkûrenin tecellisine karşı kudsî bir aşk ile müsahhar olmayanlar, onun kudretini bilvasıta hissederler. Mefkûreye muvafık yahut mugayir olan hareketlerinin, mefkûrenin müsahhar cemaati tarafından bir aksülamele maruz olacağını anlarlar.

Mefkûreli cemaatin takdir yahut takbîh suretinde tezahür eden bu aksülameli mefkûrenin teyid kuvvetidir ki bidayette tayinden mahrum olduğu için "örf"[418] suretindedir. Bilahare taazzî[419] ederek "kanun" şeklini alır. İ'câz, mefkûrenin cemâl sıfatı; teyidse, celâl sıfatıdır.

Mefkûre, bu iki sıfat yahut kuvvetiyle fertleri aynı mâneviyette birleştirerek umumunu mütecanis bir ruh mahiyetine ifrağ eder. Bir çocuk "ben" duygusunu

415 [*TY* "hengâmelerde: hengâmlarda".]
416 [*TY* "kendisinin" yok.]
417 [*TY* "çılgın bir heyecanın" yok.]
418 [*TY* "örf: efkâr-ı umumiye".]
419 [*TY* "taazzî: taazzuv".]

hissettiği güne kadar gayr-i şahsî ihtisaslarla yaşar; "ben" duygusunu hissettiği dakikadadır ki o âna kadar müphem bir varlık hassasiyeti içinde kalmış olan şahsiyeti infilâk eder. Çocuk için "ben" duygusunu hissetmek neyse, millet için de mefkûresini idrak etmek odur. Fakat millet benliğini ancak büyük felâketler zamanında hissedebilir. Musibetler zamanındaki millî buhran, ictimaî bir cebrîliktir ki dağınık bir halka bir milliyet ruhu, bir aile vicdanı nefheder. Millete bu ruh nefh olunduktan sonradır ki o,[420] kim olduğunu, nereden geldiğini, nereye gideceğini, nasıl bir tarihî vazife ifa edeceğini sezmeye,[421] anlamaya başlar.

Hâmiş: Mefkûreye "hayal", "gaye", "emel", "dilek" diyenler var. Yukarıdaki izahlardan anlaşıldığı üzere mefkûre, bir millet tarafından mazide büyük bir buhran zamanında hakikaten yaşanmış ruhî bir halet, zihnî bir mevcudiyettir; ne yaşanmamış bir hayal ne de istikbalde yaşanacak bir gayedir.

Mefkûre, halin mürebbîsi ve istikbalin hâlikı olmakla beraber, mazinin bir şe'niyetidir. Milletin mazisinden gelip onu istikbaline doğru iten fikrî bir hamlesidir. O halde "*idée*"den müştak "*idéal*" gibi, "fikr"den müştak olan "mefkûre"yi bu mevkide istimâl etmek daha münasiptir.

8. TÜRK MİLLETİ VE TURAN

Türkçülük hakkında ne kadar sarih izahlar verilirse verilsin yine bazı zihinler tereddütten, bazı fikirler müphemiyetten kurtulamıyor.

Mefkûreler bir kudsiyet hâlesiyle muhât oldukları için kolayca tahlil edilemezler. Bunların ikna kudreti, mantıkî vuzûhlarından ziyade mânevî i'câzlarındadır. Fakat zaman geçtikçe ilk göz kamaşması azalmaya; vuzûh ve sarahat ihtiyacı çoğalmaya başlar. Binaenaleyh bugün "Bir Türk milleti var mıdır yahut böyle bir millet yapılabilir mi?" suretinde bir istifham sadası işittiğimiz zaman hayret etmemeliyiz.

Filhakika Kazanlı bir Türk genci, buradaki Türkçülük pişvâlarından bir zâta bu meâlde bir sual sormuştur. Umumi bir ehemmiyeti hâiz olan bu husus hakkında herkes düşündüğünü söyleyebilir. Binaenaleyh ta'mîkinin lüzumuna kail olduğum bu mühim meseleyi münakaşa sahasına vaz' ediyorum.

Kazanlı genç diyor ki: "Benim milletim Özbekleri, Kırgızları, Türkmenleri, Sartları, Osmanlı, Tatar ve Azerbaycan Türklerini câmi olan büyük Türklük müdür, yoksa bu uluslardan herbirisi başlı başına bir millet olduğu için benim milletim sadece 'Tatarlık' mıdır? Yani Türklük tek bir millet halinde mi kalacak, yoksa birçok milletleri muhtevi olan bir mecmua haline mi geçecek?"

420 [*TY* "Millete bu ruh nefh olunduktan sonradır ki o: Millet bu ruh ile nefh olunduktan sonra".]

421 [*TY* "sezmeye: aramaya".]

Bu suale kendiliğinden kat'î ve sarih bir cevap vermemekle beraber, istikbalde ikinci şıkkın tahakkuk edeceğine iki delil îrâd ediyor:

Birinci delil: Yukarıda ta'dad olunan Türk ulusları birbirinden uzak ve ihtilâtları az olduğundan gittikçe lisan itibariyle ayrılacaklar ve müstakil edebiyatlara mâlik olmaları da bu iftirâkı çabuklaştıracaktır.[422]

İkinci delil: Şimal Türkleri, Rus harsı (*culture*) ile perverde oldukları halde, Osmanlı Türkleri Fransız yahut Alman harslarından feyiz alıyorlar. Bu surette Türklük hars ve medeniyet itibariyle de iki mütebâ'id parçaya ayrılıyor demektir.

Birinci delile cevap: Türk ulusları posta, telgraf ve matbuat gibi teârüf vasıtalarının mevcut olmadığı zamanlarda lisan ve edebiyat itibariyle birbirinden uzaklaşabilirlerdi. Nasıl ki vaktiyle Selçuk ve Çağatay Türkleri aynı zamanda ve birbirinden haberdar olmaksızın kendilerine mahsus birer ayrı[423] edebiyat tesis etmişlerdi. Türklerin İslâmiyet'ten evvel yekdiğerinden habersiz olarak muhtelif dinlere girmeleri, muhtelif yazılar kabul etmeleri de bu uzaklığın ve temassızlığın[424] neticesi idi. Mâmafih bu uzaklaşma[425] bütün Türklerin mahza kavmiyet duygusunun ilhamıyla müttehiden İslâmiyet'i kabul etmelerine mâni olmadı. Fakat bir zaman geldi ki yine uzaklığın,[426] teârüfsüzlüğün tesiriyle Türklerin bir kısmı Farisîlere uyarak Şiîliğe meyletti. Fakat bugün kavmiyet duygusunun mezhep ihtilafını bertaraf etmeye muvaffak[427] olduğunu görmüyor muyuz?

Evet, cehalet devri birkaç asır daha devam etmiş olsaydı, Türkler de lisan ve kavmiyet itibariyle birçok milletlere ayrılacaktı. Nasıl ki Islavlar, Latinler ve Kürtler kadîm zamanlardan beri müteaddit kavimlere ayrılmışlardı. (Bugün Kürtler birbirinin lisanını anlamayan beş kavimden müteşekkildir.) Fakat Türkler göçebe hayatı yaşadıkları için mazide böyle bir iftirâka uğramadılar. Arap aşiretleri vâsi' bir sahada sakin oldukları halde, göçebelik dolayısıyla daimî bir temas ve ihtilât halinde bulundukları için Arap lisanı vahdetini muhafaza etmişti. Türkler için göçebelik, kölemenlik ve muhaceret âmillerinden başka Mete, Kumana, Bilge Han, Kaşgar hakanları,[428] Selçuk, Cengiz, Timur istilâları gibi birleştirici, kaynaştırıcı büyük hengâmlar da tekerrürden hâlî değildi. Bundan dolayıdır ki bugün Türklerin hemen kâffesi[429] birbirinin lisanını anlar bir kavim halindedir ve tanışma devri başladığı için artık uzaklaşmaları imkânı yoktur.

422 [*TY* "çabuklaştıracaktır: teşdîd edecektir".]
423 [*TY* "ayrı" yok.]
424 [*TY* "temassızlığın: teârüfsüzlüğün".]
425 [*TY* "uzaklaşma: mübâ'adet".]
426 [*TY* + "ve".]
427 [*TY* "etmeye muvaffak: etmekte".]
428 [*TY* "Mete, Kumana, Bilge Han, Kaşgar Hakanları" yok.]
429 [*TY* "kâffesi: umumu".]

Türklerin lisanca uzaklaşmamalarına Türkçe kitapların uluslar arasında tedavül etmesi de başlıca bir sebeptir. Bir taraftan Çağatayca divanları Garb Türkleri tarafından okunur, diğer cihetten de Osmanlıca eserler sandık sandık Kırım'a, Kazan'a, Kafkasya'ya, Türkistan'a götürülürdü.

Osmanlıca kitapların intişârı bilhassa Türk teârüfünden sonra şiddet buldu. İbtidâ Kırım'da ve Kafkasya'da İstanbul edebiyatı taklit edilmeye, İstanbul Türkçesine yaklaşılmaya başlandı. Sonra bu hareket Kazan'a ve Türkistan'a da sirayet etti.

Fakat bu sırada büyük bir düşman[430] üç suretle tesir icrasına başlayarak bu dil birleşmesi hareketini durdurmaya çalıştı.

1. *Sosyalizm*: Türklerin menâfi-i milliyesi için bugün elverişli olmayan bir fikir varsa, hiç şüphesiz, sosyalizmdir. Çünkü milliyet fikrinin düşmanıdır. Halbuki Türkleri her türlü izmihlâlden kurtaracak âmil ancak milliyet fikridir. Bundan başka sosyalizm tabiî olarak büyük sanayiden doğar. Türklerse henüz sosyalizmi doğuracak derecede bu sahada yol almamışlardır.

Şimal Türkleri arasında gayr-i tabiî bir surette uyanmaya başlayan sosyalizm fikri mevkiî[431] (*régionale*) edebiyatlar teessüsünü[432] intac etti. Halbuki bir tek lisana mâlik olan her[433] kavmin halk konuşmaları birbirinden büsbütün başkadır. Mahallî şiveleri yazı lisanı haline sokmak, bunlardan bir edebiyat çıkarmak millî birlik için büyük bir tehlikedir.[434] Meselâ yalnız Türkiye dahilinde her mahallin halk diliyle edebiyat tesisine başlansa yüzlerce Türk lisanı tekevvün eder. Bu halin tatbiki bütün milletler için en müthiş bir ölümdür.

2. *Ümitsizlik*: Avrupa gazeteleri daima Türkiye'nin zaafından, yaşamaya istidatsızlığından bahsettiler. Avrupa ajansları da her zaman bu maksada hâdim havadisler neşretti. Şimaldeki Türk gazetelerinin de bazıları bu bedhâhâne ürcûfeleri düşünmeksizin naklettiler. Bu surette Türklerin medenî kabiliyetinden ümit kesilmeye başladı. O halde sun'î bir Tatar medeniyeti yapmak hatırası doğmaya yüz tuttu.

Halbuki Tatar kelimesi eski Türk tarihinde bugünkü Şimal Türkleriyle hiçbir münasebeti olmayan yabancı bir kavme verilmiş mezmûm bir isimdir. Ne Cengiz ne de Timur, Tatarları sevmezdi. Demek ki Tatarlar Türk olmadıkları gibi, Moğol da değildiler. O halde Rusların hem tahkir hem de Türkleri birbirinden tefrîk et-

430 [*TY* "büyük bir düşman: bir müessir".]
431 [*TY* "mevkiî: mahallî".]
432 [*TY* "teessüsünü: tesisini".]
433 [*TY* "bir tek lisana malik olan her: bir lisanla mütekellim olan bir".]
434 [*TY* "Mahallî şiveleri yazı lisanı haline sokmak, bunlardan bir edebiyat çıkarmak millî birlik için büyük bir tehlikedir." yok.]

mek maksadıyla isnat ettikleri bu tabiri Şimal Türkleri kabul etmemelidirler. Şimal Türkleri ekseriyetle Kıpçak Türkleridir.[435]

3. *Mektep Tazyikatı*: Bazı hükûmetler, muhtelif Türk uluslarının birbirini tedris ve terbiye etmesine mâni olmaya başladılar. Her ulusa mahsus kitapların diğer ulusların mekteplerinde okunması men olundu. Bundan başka Müslümanlar için her mahaldeki anadilinin tedris lisanı olması ileri sürüldü. Bütün bu tazyiklerden maksat, Türk milletini müteaddit kavimlere parçalamak olduğu açıktan açığa anlaşılıyor. Bir kavmi yutmak için parçalamak[436] lazımdır; milleti parçalamak için de[437] ibtidâ lisanını parçalamak iktizâ eder. Bunu yapanların bazıları bilerek yapıyorlar, bazıları da bilmeden yapıyorlar.

*

İşte bu üç vasıta ile Türk lisanı parçalanmaya, müteaddit edebiyatlar teşekkül etmeye başladı. Bunun tehlikesini hisseden Kadı Rızâeddin [bin Fahreddin, 1858-1936] ve Musa [Carullah] Bigiyef [1875-1949] efendiler gibi hamiyetperverler, yazılarını hep umumi Türkçede yazmaya devam ettiler. Kırım'da münteşir *Tercüman* gazetesi de kadîm "fikirde[438] birlik, dilde birlik, işte birlik" düstûrunu takipte devam ediyor. Bakü'de çıkan *Şelâle* mecmuası doğrudan doğruya eski Osmanlıcayı ileri sürüyor.

O halde Rusya Türklerinde iki cereyan var: Birincisi mahallî lehçelere ehemmiyet[439] vermek, ikincisi İstanbul Türkçesini millî lisan olarak kabul ederek bu lisanı tamime çalışmak. Birinci cereyana kapılanlar hiç şüphesiz bilmeksizin Türklük düşmanlarının ekmeklerine yağ sürenlerdir. Hakiki bir Türk vicdanıyla düşünenlerse ikinci cereyana meylediyorlar. Bütün Türk lehçelerinden mürekkep olmak üzere sun'î bir surette umumi bir Türkçe yapmak kâbil olmadığı için bu cereyanlara bir üçüncüsü inzimam etmemiştir.

Mevcut lisanların hepsi lehçelerden ve mahallî konuşmalardan mürekkeptir. Her lisan mutlaka bir lisanî kesret halindedir. Fakat dikkatle bakılınca bu kesretin fevkinde bir edebî vahdet olduğu görülür. Her millet için payitaht lisanı siyasî bir şana, ictimaî bir i'câza mâliktir. Tarde diyor ki "Feodalizm devrinde şan, zâdegân sınıfındadır. Hükümdarlık teşekkül ettikten sonra şan payitahtta tecelli eder." Şan ve i'câz, milletin ictimaî vicdanının mihenk ve miyarlarıdır. Millet bütün kıymetleri bu mihenk yahut miyarla takdir eder.

435 [*TY*'de bu paragraf yok.]
436 [*TY* "parçalamak: dağıtmak".]
437 [*TY* "milleti parçalamak için de" yok.]
438 [*TY* "fikirde: dinde".]
439 [*TY* "ehemmiyet: kıymet".]

İstanbul'un bir payitaht i'câzına mâlik olması yalnız Osmanlı Türklerine nisbetle değildir. İstanbul yegâne Türk hakanlığının ordu kentidir[440] (Ordu kent: Payitaht). Bu sebeple bütün Türklerin kıblegâhıdır. Bundan başka İstanbul İslâm hilafetinin de makarrıdır. [441]İstanbul millî i'câzdan başka dinî bir kudsiyete de mâliktir. İstanbul Türkçesinin bütün Türklerce millî lisan olması bu i'câz ve kudsiyetin lisana da intikali dolayısıyladır. Fazla olarak İstanbul Türkçesi Türk lehçelerinin en güzeli, en işlenmişi, edebiyat ve ilimce en zenginidir.

O halde gösterilecek manialara rağmen İstanbul Türkçesini edebî lisan ittihaz etmek bütün Türkler için millî bir vazifedir. Bu vazife ifa edildiği zaman bütün Türkler, lisan ve edebiyatta müşterek ve tek bir millet haline girer.

İkinci delile cevap: Türkçülüğün gayesi bir Türk harsı yaratmaktır. Bu hars tabiî Şark, Şimal ve Cenûb Türkleri için müşterek olacaktır. O halde Garb Türklerinin Fransız harsına, Şimal Türklerinin Rus harsına mukallit olmalarından çıkacak mahzur zâil olur.

Türklerin yalnız bir harsı[442] olmalı ve bu da kendilerinin yarattığı bir hars[443] olmalı. Türk, Almanlaştıkça yahut Fransızlaştıkça veyahut Ruslaştıkça parçalanır, fakat Türkleştikçe millî vahdeti daha ziyade kuvvetlenir.

Hülâsa, İstanbul dilinin millî lisan ittihazı ve Avrupa medeniyeti içinde[444] bir Türk harsı[445] ibdâına çalışılması bir Türk milletinin teessüsüne hâdim olacak ve Osmanlı,[446] Kıpçak,[447] Özbek, Kırgız gibi tabirler mıntıka isimleri hükmünde kalacaktır.

Tatar kelimesine gelince, ilmî tetkikler neticesinde bu kelimenin Şimal Türklerine garazkârlıkla isnat edilmiş bir tabir olduğu anlaşılacak, bu surette Tatarcılık cereyanı da iflas edecektir.[448]

Ya, o halde bu umumi Türk[449] milletinin vatanı neresidir?

Buna cevaben deriz ki:

Vatan ne Türkiye'dir Türk için[450] ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!...

440 [*TY* "ordu kentidir: kurumudur".]
441 [*TY* + "O halde".]
442 [*TY* "harsı: medeniyeti".]
443 [*TY* "hars: medeniyet".]
444 [*TY* "Avrupa medeniyeti içinde" yok.]
445 [*TY* "Türk harsı: Türk medeniyeti".]
446 [*TY* + "Tatar,".]
447 [*TY* "Kıpçak" yok.]
448 [*TY*'de bu paragraf yok.]
449 [*TY* "umumi Türk" yok.]
450 [*TY* "Türk için: Türklere".]

Turan, Türklerin efradını câmi ve ağyârını mâni olan mefkûrevî vatanıdır.
Turan, Türklerin oturduğu, Türkçenin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmûudur.

9. MİLLET VE VATAN

Bugün insanın tabiata karşı aldığı vaziyet gayet vâzıhtır: Tabiî hadiseleri tarassut ve tecrübe usûlleriyle tetkik ederek tabiatın kanunlarını keşfetmek. Halbuki birkaç asır mukaddem hal böyle değildi. Tabiatçılar, şe'niyeti (*réalité*) tarassut ve tecrübe altına almaya lüzum görmüyorlardı; eşyayı anlamak için aklî mebdeleri bilmek ve istidlâl tarîkiyle bunların mantıkî neticelerini çıkarmak kâfi görülüyordu.[451] Meselâ toprak, su, hava, ateş denilen dört unsurun teşekkülünü şu suretle izah ediyorlardı: Bürûdetle yübûsetin birleşmesinden toprak; bürûdetle rutûbetin birleşmesinden su; sühûnetle rutûbetin birleşmesinden hava; sühûnetle yübûsetin birleşmesinden ateş husule gelmişti.

Demek ki tabiatın bu dört mebdei –sühûnet, bürûdet, yübûset, rutûbet– elde olunca, tabîiyât ilmini istidlâl tarîkiyle[452] tesis etmek gayet kolaydı. Mâmafih bu hareket yalnız nazariyata münhasır değildi. Hiç olmazsa ihtibarî (*empirique*) bir tecrübeye müstenit olması lazım gelen ameliyatta da aynı usûl tatbik olunuyordu: Hastalıklar mizaçta ya rutûbetin ya yübûsetin yahut bürûdet ve sühûnetin galebesinden husule geliyor; kullanılan ilaçların da ancak bu hassalarından istifade edilmek isteniliyordu. Meselâ bir hastalık mizacın bürûdet ve yübûsetinden husule gelmişse verilecek ilâç tab'an hârr ve yâbis olmalıydı.

Bugün tabîiyât sahasında artık böyle[453] bir "mefhum usûlü" yer bulamıyor. Memleketimizde maddî ve tabiî ilimlerle iştigal edenler yalnız tarassut ve tecrübeye ehemmiyet veriyorlar, mefhumları şe'niyetten çıkarmaya çalışıyorlar.

Halbuki ictimaiyat sahasındaki düşüncelerimiz tamamiyle eski usûle tâbidir. Yani ictimaiyata dair yazı yazanlarımız mefhumları şe'niyetten değil, şe'niyeti mefhumlardan çıkarmaya uğraşıyorlar.

Bugün matbuatımızda ictimaî münakaşalara zemin olan üç mefhum var: Türkçülük, İslâmcılık, Osmanlıcılık.

Bu mefhumlar ictimaî mevcudiyetlerin timsâlleri haline girmedikçe, kıymetlerini ictimaî şe'niyetten almadıkça hiçbir mânayı hâiz olamazlar. Senelerce bu kelimeler üzerine mücadele edilsin,[454] velûd hiçbir netice çıkmaz.

451 [*TY* "görülüyordu: idi".]
452 [*TY* "tarîkiyle: ile".]
453 [*TY* "böyle" yok.]
454 [*TY* + "müsbet ve".]

İctimaî şe'niyete bakarsak görürüz ki bir İslâm ümmeti, bir Osmanlı devleti, bir Türk milleti, bir Arap milleti var. Bu hükümlerin şe'niyete mutabık olması için tabiîdir ki "ümmet" kelimesinin bir dinle mütedeyyin olan fertlerin mecmûuna; "devlet" kelimesinin bir hükûmetin idaresi altında bulunan fertlerin mecmûuna; "millet" kelimesinin bir lisanla tekellüm eden fertlerin mecmûuna ıstılah olarak istimâl edilmesi lâzımdır. Bu kelimelerin bu mânalarda ıstılah olarak kullanılmasını kabul edenler için yukarıdaki hüküm doğru, yani şe'niyete mutabıktır.

O halde bu hükmü kabul etmeyenler, mânanın şe'niyete mutabık olmadığından dolayı değil, bu üç kelimenin şu mânalarda ıstılah ittihaz edilmesini muvafık bulmadıklarından dolayı istinkâf etmiş olurlar.[455]

Bir taraftan İslâmcılar diyorlar ki; "millet" kelimesi sizin "ümmet" tabirine tahsis ettiğiniz mânaya delâlet eder, hatta bu kelime Arapçada "mezhep" (*secte*) mânasınadır. Bu itiraza karşı denilebilir ki lisanın ekmeliyeti her kelimenin[456] bir mânası, her mânanın tek bir kelimesi ve hususiyle her mânayı ifade edecek kelimelerin bulunmasıyla kâimdir. Bunu siz yapmasanız da lisan kendi kendine yapar. İşte bunun içindir ki bir dinle mütedeyyin olan insanların mecmûuna "ümmet" ve bir lisanla konuşan insanların mecmûuna "millet" denilmeye başlamıştır. Mademki ekseriyet bu kelimeleri bu mânalarda istimâl ediyor, siz de bunu kabul ediniz. Istılah meselesinde müşkilât çıkarmak doğru bir hareket değildir.

Diğer taraftan Osmanlıcılar diyorlar ki devlet kelimesiyle millet kelimesi müteradiftir. Bir devletin tebaasının mecmûu bir millettir, ictimaî şe'niyete ehemmiyet vermeyerek yalnız bu mefhumlar arasındaki münasebâta bakarsak bu kelime doğru olmak lazım gelir.

Vâkıa bir devletin umum tebaasının aynı lisanla mütekellim olması yahut aynı lisanla mütekellim olanların müstakil bir devlet teşkil etmesi tab'a daha muvafık, arzuya daha mülayimdir. Fakat devletler şe'niyette, nefsü'l-emrde böyle midirler? Şüphesiz ki değildirler.

O halde, olanı görmeyerek olması lazım gelen şeyi var zannetmek nasıl caiz olur?

Türkçüler bu iki zümrenin müddeâlarını tenkit ettikten sonra şu iki neticeyi çıkarıyorlar:

Ümmet başka şey, millet başka şeydir.

Devlet başka şey, millet başka şeydir.

Bu neticelere itiraz olunabilir, fakat yalnız ictimaî şe'niyete mutabık olup olmadığını aramak nokta-i nazarından! Yoksa "Böyle olmalı mıydı?" diyerek değil!

455 [*TY* "istinkâf etmiş: ediyorlar".]
456 [*TY* + "tek".]

Biz mefhumlarımızı şe'niyete uydurabiliriz, fakat şe'niyeti[457] mefhumlarımıza uyduramayız.

Mâmafih "ümmet, devlet, millet" mefhumlarının hariçteki şe'niyetleri birbirinden büsbütün ayrı değildir. Ümmetle millet arasındaki münasebet "umum" ile "husus" arasındaki münasebet gibidir. Ümmet, bir dinle mütedeyyin olan milletlerin umumunu câmi büyük bir zümredir.[458] Bundan başka, milleti teşkil eden fertler, bugün milletin lisanıyla mütekellim olanlar değildir. Yarın bu lisanla konuşacak olanlar bu zümrenin içindedir.[459]

Meselâ bugün Pomaklar Bulgarca, Girit'teki Müslümanlar Rumca konuştukları halde yarın Müslümanlığın tesiriyle Türkçeyi öğrenecekler ve bugünkü lisanlarını terk edeceklerdir. O halde bir milletin fertleri yalnız lisanlarıyla değil, dinleriyle de taayyün ediyor.

"Devlet"le "millet" arasında da bir dereceye kadar umum-husus münasebeti mevcuttur. Meselâ Osmanlı Devleti bir İslâm devletidir, yani Müslüman milletlere istinat eden bir devlettir. Osmanlılığa kemiyetiyle beraber irfan ve harsıyla[460] istinatgâh teşkil eden iki büyük unsur,[461] Türk ve Arap milletleridir. O halde Osmanlı Devleti'ne "Türk-Arap" devletidir denilebilir.

Şurası da unutulmamalıdır ki Türk ve Arap milletleri yalnız Osmanlı memleketindeki Türklere ve Araplara münhasır değildir. Hal-i esarette bulunan lisandaşları da bu milletlere dahildir.

Şimdi de "vatan" mefhumuna gelelim. Vatan, uğruna hayatlar feda olunan mukaddes bir ülke demektir. Nasıl oluyor da bütün diğer ülkeler gayr-i mukaddes iken "vatan" denilen ülke mukaddes tanınıyor ve bunu mukaddes tanıyanlar hayatlarını, ailelerini en ziyade sevdikleri şeyleri bu ülkenin uğruna feda ediyorlar? Hiç şüphesiz bu ülke maddî tabiatı itibariyle bu kıymeti hâiz değildir. Mutlaka bu kudsiyeti mukaddes bir mevcudiyetten alıyor. Bu mukaddes mevcudiyet ne olabilir? Devlet mi? Yukarıda gördük ki "devlet" de kendi kendine kâim bir kudret değildir, bu da kuvvetini "millet"le "ümmet"ten alıyor: *Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn*. O halde mukaddes mevcudiyet olarak yalnız bu iki şey var: "Millet"le "ümmet".

Mukaddes şe'niyetler iki olunca bunların timsâli yahut karargâhı olan vatan da iki olmak lâzım gelir: Ümmetin vatanı, milletin vatanı.

457 [*TY* + "kendi".]
458 [*TY* "büyük bir zümredir: bir beynelmileliyet teşkil eder".]
459 [*TY* "bu zümrenin içindedir: dır".]
460 [*TY* "harsıyla: medeniyetiyle".]
461 [*TY* "iki büyük unsur" yok.]

Filhakika bir İslâm vatanı vardır ki bütün Müslüman milletlerin sevgili yurdudur. Diğeri millî vatandır ki Türkler kendilerininkine "Turan" namını veriyorlar. Osmanlı ülkesi, İslâm vatanının müstakil kalan bir cüzüdür. Bundan bir kısmı Türk yurdudur ki aynı zamanda Turan'ın bir parçasıdır; diğer kısmı da Arap yurdudur ki büyük Arap vatanının bir parçasıdır.

Türklerin Türk yurdunu veyahut Turan'ı[462] aşkla benimsemeleri ne küçük İslâm vatanı olan[463] "Osmanlı ülkesi"ni ne de büyük İslâm vatanını unutmalarını iktizâ etmez.

Çünkü millet mefkûresi, devlet mefkûresi, ümmet[464] mefkûresi başka başka şeylerdir ve her üçü de mukaddestir.

10. MİLLİYET MEFKÛRESİ[465]

Bazı gençler soruyorlar: "Mademki mefkûreler tarihî hengâmelerden, ictimaî buhranlardan doğuyor, bir müddet sonra başka ahvâl ve şerâitin tesiriyle doğacak yeni bir mefkûrenin milliyet sevdasına halef olması melhûz değil midir? Meselâ yakın veyahut uzak bir istikbalde 'sosyalizm' fikrinin, milliyet duygusuna galebe çalması ihtimali yok mudur?"

Bu suale şöyle cevap verebilirim:

— Mefkûre, esasen bir ictimaî zümrenin, kendi fertleri tarafından duyulmasıdır. Güneşin ziyası bir adesenin mihrak noktasında tekasüf etmeden yakıcılık hassasını gösteremediği gibi, zümre de galeyanlı bir ictima haline gelmeden hâiz olduğu "kudsiyet" sıfatını tecelli ettiremez.

Fakat bu kudsiyet şuurlu bir şekil almadan, ait olduğu zümrenin ruhî vahdetinde şuursuz bir surette yine mevcuttu. Galeyanlı ictimaın vazifesi yalnız zümreyi rakik bir mevcudiyetten kesif bir varlık haline koyarak o âna kadar "kenz-i mahfî"de gizli kalmış olan bu "şe'niyet"i (*réalité*), muhat olduğu kudsiyet hâlesiyle beraber, fertlerine izhar etmektir.

Galeyanlı ictimalar, ancak evvelce "münbasıta bir halde mevcut" olan bir zümreyi "mütekâsif bir surette mevcut" bir hale getirmek suretiyledir ki mefkûrenin inkişafına masdar olurlar.

Mefkûrenin yoktan var olması, "şuursuz" bir safhadan "şuurlu" bir safhaya geçmesi demektir.

462 [*TY* + "hususi bir".]
463 [*TY* "olan: nı".]
464 [*TY* "ümmet: beynelmileliyet".]
465 [*TY* "10 Milliyet Mefkûresi" kısmı yok. Sadece *TİM*'de var.]

Osmanlılık, İslâmlık, Türklük mefkûreleri doğmadan Osmanlı Devleti, İslâm ümmeti, Türk milleti mevcuttu.

Avrupa'da büyük sanayi, ameleyi tekasüf ettirerek sosyalizm mefkûresini doğurmadan evvel amele sınıfı dağınık bir surette mevcut bulunuyordu.

Demek ki bir zümrenin, buhranlı bir dakikada fertlerinin vicdanında "Ben varım!" diyerek tecelli edebilmesi için hususi bir teşkilat halinde birtakım müesseseleriyle beraber, evvelce mevcut olması lazımdır. Bu teşkilat, ister siyasî ister dinî ister lisanî bir mahiyette bulunsun, behemehal evvelce mevcut olmalıdır. Herhangi galeyanlı bir ictima, ortaya mazisiz, nev-teşekkül bir zümre atamaz. Mevcut bir teşkilata istinat etmeyen ictimalardan yeni bir mefkûre doğması şöyle dursun, esasen böyle bir ictimaın vukûuna bile ihtimal yoktur. Çünkü ancak inbisât halinde mevcut olan bir şey tekâsüf edebilir.

Bu ifadelerden şu netice çıkıyor: Müstakbelde vuku bulacak azîm bir ictima, behemehal bugün mevcut olan ictimalardan birine istinat edecektir; âtide doğacak bir mefkûre, mutlaka bugünkü zümrelerden birinin tekâsüfünden fışkıracaktır.

O halde mevcut zümreler içinde teşkilatça en zengin ve en kuvvetli olmakla beraber diğer zümreleri de teşkilatı içinde cem ve bel' edebilecek olan hangisi ise, büyük mefkûrenin onun tekâsüfünden doğması zaruri olur.

Şimdi de bu cem edici zümreyi arayalım: Mevcut zümreler içinde bu vazifeyi ifa edebilecek ancak lisanî zümreler, yani milliyettir. Çünkü evvelâ bir lisanı konuşanlar, ekseriyetle bir soydan gelen insanlar olduğu için, bir millet aynı zamanda bir "kavim" demektir.

Lisan ve kavim mefhumları birbirine o kadar bağlıdır ki bugün "beşeriyât" ilminin haricinde ırktan bahsedilince hatıra ilk önce aralarında lisanca karabet bulunan bir "aile-i akvâm" gelir.

"Hindo Avrupaîler", "Sâmîler", "Bantular", "Ural-Altaîler" diye yâd edilen ırklar, kavimlerden yani lisanî ailelerden başka bir şey değildirler. Hatta Hindo Avrupaîler arasında, beşeriyât ilminde, "hakiki ırklar"ı irâe eden "müstatîlü'r-re's-kumral", "müstatîlü'r-re's-esmer", "arîzü'r-re's-esmer" enmûzeclerinin her üçü de mevcuttur. Meselâ Almanlar ekseriyetle "müstatîlü'r-re's-kumral"; İspanyollar ve Cenubî Avrupalılar "müstatîlü'r-re's-esmer"; İslavlar "arîzü'r-re's-esmer" enmûzeclerine mensupturlar.

Bununla beraber Avrupa milletlerinden herhangisini alırsak, bu enmûzeclerin her üçünden muhtelif nisbette muhtevî olduğunu görürüz.

Bu surette "kavim" tabirinden "lisan-ı aile"yi murad edeceğiz; "ırk" kelimesinden de "teşrihî müşâbehetler arz eden enmûzecler"i anlayacağız. O halde kavim, gayet eski bir zamanda "lisanî bir cemaat" halinde yaşamış ve sonra dağılmış bir

millet demek olur. Irka gelince, bu da mensupları bir mahalde müctemian mevcut olmayan ve bütün milletler arasında dağınık bulunan teşrihî enmûzeclerden ibaret kalır. Bugün intisabıyla iftihar edilen "ırk", şüphesiz teşrihî bir enmûzec değil, lisanî ve tarihî bir zümre olan "kavim"dir. Lisanî cemaat, yani milliyet bu zümrenin bir şubesi değil midir?

Sâniyen lisan, fikirlerin ve hislerin hâmili; ananelerin, âdetlerin nâkili olduğu için mütekellimlerini aynı iştiyak ve temayüllere, aynı vicdan ve zihniyete mâlik kılar.

Bu suretle ruhların müşterek duyguları mütecanis olan bu fertlerin aynı dini kabule mütemayil bulunmaları gayet tabiîdir. Buna binaendir ki lisanî zümrelerin ekseriyetle aynı dini kabul ettiklerini görüyoruz. Bidayette bazı hususi sebepler bu dinî mücânesete mâni olsa bile, aynı lisanla mütekellim olanların tedricen aynı dine girdiklerini tarih bize gösteriyor. Meselâ yeni Latinler Katolik, Cermenler Protestan, İslavlar Ortodoks dinine meyletmişlerdir. Ural-Altaîlerden Moğollar Budist, Mançurîler Konfüçyüs, Fino-Ugorienler Hıristiyan olmuşlardır. Türkler bidayette kısım kısım Budist, Mani, Musevi, Hıristiyan olmuşken bilahare ekseriyetin İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine iki yüz bin miktarında bulunan Şamanî Yakutlardan başka cümlesi bu dine girmişlerdir.

Yakutların İslâmiyet'ten hariç kalmaları, yurtlarının Türk dünyasından uzak bir mevkide bulunmasındandır. Bunlar ya İslâmiyet'i kabul ederek Türk kalacaklar yahut Hıristiyanlığa girerek büsbütün Ruslaşacaklardır.

Bir dine dahil olmaya lisanın tesiri olduğu gibi, bir milliyete girmeye de dinin tesiri vardır. Vaktiyle Fransa'dan kovulan Protestan Fransızlar Almanya'ya giderek Cermenleştiler. Eski Bulgaristan'ın Türk aristokrasisi Hıristiyanlığı kabul ederek İslavlaştılar. Bugün dağınık bir surette memleketimize muhaceret eden bazı gayr-i Türk Müslüman unsurların dindeki müşareketin tesiriyle Türkleştiklerini görmüyor muyuz? O halde lisanî zümre ile dinî zümre arasında da samimi bir alâka mevcuttur.

Sâlisen "mükellefiyet-i askeriye" ve "hâkimiyet-i milliye" usûlleri kabul olunduktan sonra "vatan"ın müdafaası muallem ve mümtaz bir sipahi taifesinin; "devlet" idaresi yalnız hükümdara karşı mesul bir zimamdarlar sınıfının inhisarından çıktı. Sapandan başka silahı olmayan köylülerle istirahata alışan kasabalılar asker oldular; idare hakkında hiçbir tecrübesi bulunmayan halk, hükûmetin murakıbı vaziyetine geçti. O halde bu yeni askerleri "vatan" mahabbetiyle yetiştirmek; bu murakabeci halka intihab vazifesini öğretmek bir zaruret şeklini aldı. Bu suretle halkın terbiyesi, maarifin tamim meseleleri çıkarak terbiyenin hangi lisanda icra olunacağı hususunda devletle tâbi kavimler arasında ihtilaf zuhuruna sebebiyet verdi.

Devletler resmi lisanı tamim etmeyi, her kavim de kendi lisanını terbiye ve talim vasıtası ittihaz eylemeyi gaye olarak ileri sürmeye başladılar. Bundan dolayıdır ki

son asırda gerek "devlet"in gerek "vatan"ın lisanî bir zümreye istinadı imkânsız görülerek Avusturya ve Macaristan'da olduğu gibi, lisanî zümrelerden ikisine istinat ettirildi. Bugün Avrupa'da yalnız lisanî zümrelere istinat eden "devlet"lerin istikbaline itimat ediliyor. Her lisanî zümre millî vatanının hiç olmazsa mânevî hududunu tayin ederek nasıl bir istikbale hasretkeş olduğunu gösteriyor.

Bugün herkes pekâlâ anlıyor ki unsurlar arasında müşterek olan "devlet ve vatan" fikirleri aşksız, vecdsiz, mâneviyetsiz mefhumlardan ibarettir. Müşterek maşûka olamadığı gibi, müşterek vatan ve yurt da olamaz.

Müşterek bir vicdana istinat etmeyen bir devlet, fertlerin me'keli olur. Bir milliyetin yurdu olmayan ülke, fertlerin karın doyuracağı bir imaret mahiyetini alır.

Devlet ve vatan müesseseleri millî mefkûreye istinat ederse, hayatları ebedîdir. Fertlere istinat ettikleri takdirde inkıraza mahkumdur.

Mefkûresiz fertler hod-gâm ve menfaatperest, ümitsiz ve bedbin, imansız ve korkak oldukları için "hebâ-i mensûr" halindedirler. Devletler, mutlaka, millî mefkûrelere istinat etmeli ve her vatan behemehal bir milliyetin vatanı olmalıdır ki yaşayabilsin...

O halde görüyoruz ki lisanî zümre aynı zamanda "devlet" ve "vatan" mefhumlarını da muhîttir. Aile, sınıf, hirfet ocağı, köy, aşiret, din daireleri gibi küçük zümreler de hep millî zümrenin lisanıyla konuşur; diğer zümreler de aile gibi lisan ve dince müşterekterdirler. O halde bunların cümlesi milletin hususi teşkilatları hükmünde kalır.

Hülâsa kavme, ümmete, devlete, vatana, aileye, sınıfa, hirfet ocağına ve ilh. mensup ne kadar mefkûreler varsa, cümlesi millî mefkûrenin muavinleridir. İctimaî tekâmül maddî âmiller yerine zihnî ve hissî âmiller ikame ettikçe bunların tebliğ vasıtası olan lisanın kıymet ve müessiriyeti gittikçe artacak ve bu suretle milliyet duygusu ebedî bir mefkûre haline girecektir.

*

Vâkıa Türkiye'de büyük sanayi teşekkül ettikten sonra, bizde de sosyalizm mefkûresi doğacaktır. Fakat bu, diğer küçük mefkûreler gibi, millî mefkûrenin bir muavini mevkiinde kalacaktır. Avrupa milletlerinde sosyalizm ale'd-devam kuvvetlenmekle beraber ekseriyetle muharebe zamanlarında mevkiini millî mefkûreye bıraktığını görüyoruz. Siyasî muharebelerden sarf-ı nazar, hatta yalnız iktisadiyât sahasında bile sınıf mefkûresi millet mefkûresinin bir tâbiidir.

Bundan başka, dikkatle bakılınca din, ahlâk, hukuk, siyasiyât, iktisat, ilim, güzel sanatlar gibi bütün ictimaî faaliyetlerin yegâne cevheri lisan olduğu görülür. Bu faaliyetlerin kıymet bulması lisanın ehemmiyet kesbetmesi demektir.

Lisan, ictimaî hayatın zemini, mâneviyetin nesci, harsın ve medeniyetin temelidir. O halde –hangi zümreye ve hangi faaliyete ait olursa olsun– istikbaldeki

bütün ictimaî cereyanlar –gerek doğrudan doğruya gerek dolayısıyla– daima lisanî zümreyi tekâsüf ettirecek ve her buhrandan mutlaka –daha zinde ve daha kuvvetli bir surette– milliyet mefkûresi feveran edecektir.

11. MİLLİYET VE İSLÂMİYET[466]

İslâm âleminin son ümidi olan Osmanlı Devleti'ni yüz seneden beri parçalayan mânevî bir mikrop var. Bu mikrop şimdiye kadar Osmanlılığın düşmanı idi ve İslâmiyet'e büyük zararlar verdi. Fakat bugün artık İslâmların lehine dönerek yaptığı mazarratları telafi etmeye çalışıyor. Bu mikrop milliyet fikridir.

Evet! Romanya'yı, Sırbistan'ı, Karadağ'ı, Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı, Sisam ve Girit adalarını doğurarak Osmanlılığı her rub' asırda inkısamlara uğratan ve en sonra Rumeli'nin elimizden çıkmasına sebebiyet veren bu müthiş fikirdir. Bu fikir marazî bir mikrop değil, ictimaî bir maya idi. Maa't-teessüf bugüne kadar mahiyetini anlayamadık. Daima aleyhimizde lisanî, edebî, iktisadî, terbiyevî, nihayet siyasî ihtimârlar yaptı. Biz bu hayatî yaratılışları tanzimlerle, tesislerle, teşkillerle beyhude durdurmaya çalıştık. Bu asrın, milliyetler asrı olduğunu hissedemedik. Bu ictimaî kuvveti biraz da İslâmlığın, Osmanlılığın menfaatinde istihdam etmeyi hatırlayamadık.

Ne ise olan oldu, milliyet fikri İslâmiyet aleyhinde ne mümkünse yaptı. Artık bu silahı istimâl etmenin sırası İslâm âlemine geldi.

Şimdiye kadar bütün Müslümanlarda hâkim olan zihniyet şundan ibaretti: Yeryüzünde yalnız bir meşru devlet vardır ki o da İslâm devletidir. Bilfiil hangi hükûmetin idaresi altında bulunurlarsa bulunsunlar, bütün Müslümanların bi'l-hak metbûları ancak İslâm halifesidir. Fiilî tâbiiyetleri arızî ve muvakkat bir haldir. Yakın bir zamanda bir sâhib-zuhûr, bir müncî, bir mehdî çıkarak onları bu mülevves esaretlerden kurtaracaktır. Cuma ve bayram namazlarında halife namına okunan hutbeler, hac günlerinde Arafat'taki icmâ-nümâ ictimalar siyasî bir istikbalin dinî mübeşşirleridir. Bu zihniyet, şüphesiz ki hepimizin kalbini kudsî galeyanlarla, ulvî vecdlerle dolduran bir ruhî halettir. Eğer nazarî bir saadet ve dört yüz milyonluk bir insaniyetin hayatına kâfi gelmiş olsaydı, bu gaye-i mâ-fi'l-bâl bizim için elverirdi. Yok, bunun yalnız nazarî bir mahiyette kalmayarak amelî bir mevcudiyet iktisap etmesi elzemse, evvel-be-evvel buna vusûl için iktiza eden tedrîc mertebelerini birer birer kat etmeye çalışmalıyız.

Görüyoruz ki Müslüman kavimler, müstakbel bir saadete ümit ve intizarla beraber yaşadıkları memlekette sâfil bir seviyede kalmaya razı oluyorlar; idaresi altında yaşa-

466 [*TY* "11 Milliyet ve İslâmiyet" kısmı yok. Sadece *TİM*'de var]

dıkları hükûmetler ve milletler tarafından ibtidâ lisanen ve iktisaden, sonra da fikren ve ahlâken temsil olunmaya muvafakat gösteriyorlar. Büyük bir kurtuluş beklemek iyi! Lâkin birtakım küçük, kolay ve tedricî kurtuluş yolları vardır ki bunlara muvaffak olmadan ötekine nail olmak sünnetullaha mugayirdir. Evet, umumi bir Mehdî'ye intizar edelim, fakat Kur'ân-ı Hakîm'in "li-külli kavmin hâdin": [her kavmin bir hâdîsi/mehdîsi/hidayetçisi vardır, Ra'd 13/7] beyan-ı mu'cizi mûcebince mahallî ve millî hâdîlere; lisanî, terbiyevî, iktisadî, ahlâkî necatlara niçin ümitvar olmayalım. Hıristiyan kavimlerin ne suretle i'tilâ ve istiklâl yollarına gittiklerini gözlerimizle gördük. Bunlar ibtidâ lisanlarını millîleştirmekle işe başladılar. Lisanî bir istiklâl, siyasî bir istiklâlin mukaddimesidir. Bir kavim, millî lisanını sevmeye, millî edebiyatını bu millî lisan üzerine tesis etmeye başladığı anda necat vaadini almış demektir.

Lisandan sonra tarih gelir. Bir kavim, tarihinin en kadîm menbalarına çıkarak millî hayatının ilk inkişaf hamlelerini duyarsa, kaybetmiş olduğu ruhu yeniden bulmuş olur. Tarihten aldığı feyizlere halkın derinliklerinden çıkardığı efsaneleri, menkıbeleri, me'sûreleri ilâve ettikten sonra millî mâneviyeti tamamiyle tesis eder. O zaman şiir ve sanatının mevzularını, istiârelerini, telmihlerini hep bu millî sânihalardan iktibas ederek edebiyat ve bediiyâtına şahsiyet verir.

Bundan sonra da dinî terbiye ve iktisat gelir. Hür millî bir terbiye evvelâ millî lisan ve tarihe, sonra da iktisadî istiklâl esaslarına istinat eder ve bütün mânevî feyizlerini dinden alır. Nakşibendîlerin mühim bir düstûru var ki "nazar ber-kadem" tabirinde icmal edilmiştir. Bir adamın "kadem"i neferlikte ise, "nazar"ı müşirlik olmamalıdır. Nefer, onbaşı olmaya çalışmalıdır, yani "kadem"ine yakın bulunmalıdır.

Biz ki hâlâ memleketimizde dinimize mensup bulunan aşiretler arasında "gazve"lere, "iğtinâm"lara göz yumuyoruz; İslâm ittihadını arzu edivermekle hemen husule gelir zannetmek gayet gariptir. İslâmiyet, asabiyeti "hamiyyet-i câhiliyye" tabiriyle takbîh etmiş ve nehy eylemiştir. Fakat bu asabiyetten murad aşiret asabiyetidir ki hâlâ içimizde carîdir. "Benî Kahtân" ile "Benî Adnân" tabirleri de bu takbîh ve nehyin aşiretlere ait olduğuna bir delildir. Din-i İslâm, yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerimede kavmiyeti tecviz ettiği gibi, atîdeki âyet ile de arada teârüf olmak şartıyla kabile ve şubelere, yani kavim ve milletlere ayrılmayı tasvip buyurmuştur: "Sizi şubeler ve kabileler halinde yarattık ki birbirinizle teârüf edesiniz." [Hucûrat 49/13].

Bütün Müslümanların uzak bir istikbalde siyasî bir ittihadları ihtimal ki mümkündür. Fakat herhalde bu gayenin uzun bir müddet imkânsız kalacağına şüphe yoktur. O halde bu uzun zaman esnasında İslâm kavimler millî intibahlar, millî mücahedelerle i'tilâdan, hiç olmazsa ictimaî istiklâllerini muhafazadan mahrum mu kalsınlar?

Milliyet silahının bundan böyle ancak İslâmların lehinde istimâl olunabileceğini söylemiştik. Çünkü milliyet fikri mahkum bir kavmin mahkumiyetten kurtulması için kullanılan bir silahtır. Artık İslâm hükûmetlerinin idaresi altında gayrimüslim kavimler kalmadı. Halbuki bugün Müslüman kavimlerin ekserisi mahkumiyet ve esaret halindedir. İslâm kavimler arasında ise hâkimiyet ve mahkumiyet kayıtları olmadığı için milliyet fikri İslâmlar arasında tefrika çıkaramaz. Bilâkis milliyet fikri kuvvet buldukça İslâm ümmetçiliği fikri de o derecede harslanacağı için mevcut harsı takviye ve teyid edecektir.

Kaynak: İlk neşir tarihi: "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 1: Üç Cereyan", *Türk Yurdu*, II/35, 7 Mart 1329, s. 331-337; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 2: Lisan", II/36, 21 Mart 1329, s. 367-370; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 3: Anane ve Kaide", II/39, 2 Mayıs 1329, s. 480-484; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 4: Cemaat ve Cemiyet", II41, 30 Mayıs 1329, s. 565-570; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 5:", II/46, 8 Ağustos 1329, s. 753-760; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 6: Cemaat Medeniyeti Cemiyet Medeniyeti", II/47, 22 Ağustos 1329, s. 798-805; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 7: Mefkure", II/56, 26 K.evvel 1329, s. 1088-1092; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 8: Türk Milleti ve Turan", III/62, 20 Mart 1330, s. 2053-2058; "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 9: Millet ve Vatan", III/66, 15 Mayıs 1330, s. 2179-2182; Kitap halinde ikinci neşri: *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak*, Yeni Mecmua, İstanbul 1918; 63 s.

63

Ek 1

Mektuplar ve Cevaplarımız
TÜRK MİLLİYETİ, TÜRK YURDU

He. Şın.

Muhterem bir Ermeni kârimizden aldığımız âtîdeki mektuba vereceğimiz cevabı gelecek sayımızda neşredeceğiz. [*Türk Yurdu*]

Türk matbuatının, edebiyat ve terakkiyât-ı fikriyesinin bütün mahsullerini görmekte olduğumu iddia edemem. Zaten edebiyat mütehassıslarından olmadığım cihetle o vadideki tetebbu ve mütalaâtımın mahdut olması tabiîdir. Şu kadar ki heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'nin müşkilât ve felaket-i hâzıradan kurtulması, mülk ve devletin teceddüd-i hayatına çare bulunması, istikbale doğru iman ve itikad-i tâm ile gidilmesi Türk mütefekkirlerinin muasırlaşmasına vâbeste bulunduğunu da idrak etmiş olduğum cihetle hiç olmazsa neşriyat-ı ahîre meyanında o yolda fikirlerin zuhura gelmesi ve taammüm eylemesi gönlümün en birinci arzularındandır.

Bu arzu yalnız bir âdî arzudan ibaret değil, yaşamak için hayvanatta, insanda merkûz olan hissiyat ve sâika-i tabîiyedendir; çünkü heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'yi teşkil eden milletler meyanında Türk milletinin bir mevki-i mahsus ve riyaseti bulunup Türk milleti esbâb ve vukuât-ı tarihiye ile kendisine mevrûs olan mevki nisbetinde yükselmedikçe, kendisine taalluk eden hukuk ve vazifeyi ifa edebilecek mertebede tevsî-i malumat ve idrak, isbat-ı istidad ve iktidar etmedikçe teceddüd-i

hayat temelleri atılamayacağını, heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'yi muasırlaştıracak kavî esaslar vaz olunamayacağını, ecza-yı heyet beyninde itimadın tesis ve takviyesine imkân bulunamayacağını –ecza-yı heyet-i mezkûreden bulunmak itibariyle– keşf u idrak etmiştik.

Daha açık ve kısa söyleyeyim: Biz, Ermeni milletinin hayatî mesâili ile iştigal eden Ermeni mütefekkirlerinden çoğumuz Türk milletinin hayat bulmasını Ermeni milleti hayatının muhafazası levazımından addetmişizdir, binaenaleyh Türk milletinin hayatı bizim hayatımız mesabesindedir, onun hayat veya vücuduna indirilen herbir darbe, onun her bir seyyie ve hatası, inkıraz ve tedennîsi bizim hayatımız, vücudumuz üzerinde azîm tesirler hâsıl etmektedir ve edecektir.

Hayf ki şimdiye kadar Türk milletinin vücut ve hayatı "millet-i Osmaniye, millet-i İslâmiye" tabirleri, hata-âlûd siyasî nev-icad ve müphem ıstılahâtı altında bırakılarak "heyet-i ictimaiye-i Osmaniye" ile Türk milliyeti arasındaki hudut ve mahiyet tavzih ve tayin edilmemekte ve edilmekten imtina olunmakta idi.

Bu imtina ve taannüde sevk eden hâlet-i ruhiye, tarz-ı tefekkür ve muhakeme eseridir ki öteden beri talep edilmekte olan hatt-ı hareket-i siyasiyeyi çizmiş ve nesilden nesle zihinleri ihata etmiştir. O mahdut zihinler yadigârı olan usul-i idare-i dahiliyemizdir ki bunca gâileler ihdâsına, ecza-yı heyet beyninde adem-i emniyet tohumlarının ekilmesine ve daha doğrusu "heyet-i ictimaiye" ıstılahâtın mâna-yı muasıra ve ilmiyesi dairesinde temin ve tahkim-i teşkilatının nice tehlikelere dûçar edilmesine ve nihayet bugünkü nevan-nev felaketlerin serzede-i zuhur olmasına meydan vermiştir.

Daha son günlerde bile *İctihad* mecmuası etrafında toplanmış olan ezkiyâ-yı şübbân-ı vatandan bir kaçının, ez-cümle Celal Nuri ve Kılınçzade Hakkı Beylerin meydan-ı intişara vaz ettikleri *İslam'da Vücub-ı Teceddüd, Tedenniyât-ı Osmaniye, İttihad-ı İslam, İtikadât-ı Batılaya Karşı İlan-ı Harp* eserleri birçok yeni ve sağlam fikirleri, haklı muhakemâtı, musîb tenkidâtı muhtevî oldukları halde rabıta-i mantıkıyelerini muhafaza ve takip edemeyerek yine eski hata ve taassuplara gerdan-dâde olduklarını maa't-teessüf görmüştüm.

İlk defadır ki muteber *Türk Yurdu* mecmuasının Mayıs nihayeti tarihiyle intişar eden 17inci sayısında "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" serlevhası altında "Cemaat ve Cemiyet" kaziyyelerine dair hakikaten oldukça tarifât-ı ilmiyeyi hâvi makaleyi görüp mütalaa etmekle ciddi teselli ve ümit hislerini duydum.

Vâkıa ebnâ-yı beşerden bugünkü milliyet ve devletleri teşkil edenlerin inbisât-ı tarihîsi aile, kabile, aşiret teşkilatı tabakâtından geçerek bir daire veya tabakadan diğerine vasıl oldukça ale'd-derece tevsî-i daire etmiş oldukları tarih-i medeniyetin cümle-i tefhimât ve iş'ârâtındandır.

Vâkıa ebnâ-yı beşer inbisâtı nisbetinde ve ale'd-derece aileden kabileye, kabileden aşirete ve aşiretten unsur veya kavim ve milliyet dairelerine vasıl oldukça eczâ ve terkibi, evsaf ve temayülâtı, kavânîn-i ictimaiye ve vezâifi tehâlüf, tenevvü' ve teferru' etmiştir.

Vâkıa ilk cemaat veya ocak ırkî ve lisanî olmuş, aile ve kabilelerin idare-i siyasiyeleri –eğer kıyasen teşkilat ve idare-i siyasiye denilebilirse– dinî ve belki ruhanî cumhuriyet idaresi olduğu tevarih-i ictimaiye ve medeniye ve siyasiyeden münfehim olmakta bulunmuştur.

Binaenaleyh sahib-i makale muhterem Gökalp'in bu babdaki tarifât-ı ilmiyesi altına iki el ile ve yalnız bir kayıt ile imza olunabilir.

Türk Yurdu kendi "Türk Derneği" ile beraber Türklerin hiss-i milliyetini uyandırmaya, Türk milletinin terakkîsine, tekemmülüne, Türk kavmiyet ve milliyetinin "İttihad-ı İslâm"cılara karşı bile müdafaasına hasr-ı vücut etmiş olduğunu görerek bütün ruhumla alkışlıyorum.

İşte şimdi devr-i cedid tarihi başlandığına itimat olunabilir, Türk milliyetinin mektep temellerini vaz edecek üstatları yetiştiğine ve binasının inşa olunacağına emniyet olunabilir. İşte şimdi milliyet hissiyatıyla perverde ve o yolda ibzâl-i mesai edecek olan Türk nevâdir-i mütefekkirîninin kalpleriyle kalbimiz beyninde ruhanî bir yol açılmış ve açılacağına ümitvar olabiliriz. İşte şimdi tarafeyn yekdiğerimizin dert ve sevinçleriyle cidden mütehassis olabiliriz.

Azm ü teşebbüsünüz âlî bulunduğu nisbetinde müşküldür, fakat ruh-ı milliyet o kadar tabiî, o kadar haiz-i kuvvettir ki muvaffakiyetinize katiyyen şüphe yoktur.

Bu muvaffakiyetinizin hayat-ı umumiye ve hususiyemize –heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'nin hayat-ı umumiyesine ve heyet-i mezkûre eczâsından herbirisinin ve binaenaleyh Ermeni milletinin hayat-ı hususiyesine– tesir-i azîmi mülâbesesiyle yalnız muvaffakiyetiniz temenniyâtıyla iktifa edemeyip terettüp edecek veya tevdi buyurulacak vazifenin ifasına dahi bizi vüs'ümüzün eriştiği derecede müheyyâ bulacağınıza emin olmanızı rica ederim.

Mücerred bu hiss-i vazifeden dolayıdır ki mütalaât-ı âtîyi nazar-ı dikkat ve muhakemenize arz ediyorum:

İnbisât-ı beşerînin kat ettiği devreler ve teşkil ettiği tabakât neticelerinden birisi de şudur ki onlardan herbirisinde avâmil tenevvü' ve taaddüd ediyor.

Teşkilat-ı ibtidaiyelerinde –aile ve kabile ictimaları zamanlarında– avâmil-i daire-i heyetten birisi ve belki yegânesi hadd-i zâtında din veya hissiyat-ı vicdaniye-i ruhaniyeleri bulunmuş olsa gerektir; fakat bu daireler tevessü' ettikçe, kabileden aşâir ve aşâirden kavim ve milliyet daireleri teşekkül eyledikçe istidat ve menkulât, inşâî mefhumları, vicdan melekeleri, müebbediyet ve şey'iyetleri tehâlüf ve tenevvu'

ederek aynı heyet ve cemiyet meyanında muhtelif dinler ictihadâtı zuhura gelmiştir ki artık asrımızda milliyeti teşkil derecesine vâsıl olan akvâm ve cemaatlerin evsaf-ı hayatiye-i esasiyelerinde din ve mezhep dahi diğer mahiyât-ı asliye ve avâmil idâdında adüv itibar olunmak lüzumundan dûr kalıyor. Mesela Arap milletinde müteaddit mezhepler ve başlıca din-i Muhammedî'ye ve Hıristiyanlığa mensup aksâm bulunduğu halde artık din ve mezhep evsaf-ı asliye-i milliyeden addolunamayarak bilâ-fark u şart her iki taraf Arap olmak üzere tanılmakta, Arap milliyetini teşkil etmekte, Arap hayat-ı milliyesini müdafaa etmektedirler.

Aynı halin Arnavutlarda dahi vâki olduğu görüldü. Aynı hal bilcümle milel-i mütemeddinede mevcut olduktan başka onlar meyanında hiçbir dine mensup olmayıp fakat en âlî ihtisasât-ı vicdaniye-i milliyelerine malik olanların adedi az değildir.

Şu tezahürâta nazaran muhterem Gökalp'in "Ümmetler beynelmilel hukuk ve ahlâka dinlerini temel ittihaz ederler" diye vasıf ve mütalaasında isabet yoktur zan ve iddiasındayım. Vâkıa Kurûn-ı Vüstâda ve o asırlardan yadigâr kalmış devletler esas-ı millet ve devlet olarak mezhebi vaz etmişler ise de cidden ve hakikaten mezhep milliyetin âmili olamayıp belki hükümdarân ellerinde avâmın cehl u taassubundan istifade etmek ve onları zîr-i kahrlarında tutmak için bir alet ittihaz olunmuştur ki bu cihet milletlerin terakkîsine, hukuk-ı hâkime-i milliyesine mani bulunmuş olduğu görülerek el-hâletü hâzihi kilise ve devletin, mezhep ve milliyetin yekdiğerinden tefrîki bilcümle milel-i mütemeddinenin feth u teshîre ahdettikleri mutâlebelerinden bulunduğu ve hatta Fransa gibi bazı millet ve devletlerde kazanılmış bir dava olduğu müsellemdir.

El-hâletü hâzihi bizde –Ermeniler gibi küçük bir millette bile– mezhebin milliyet evsafından addolunmasının nice mazarratı görülmüş ve görülmekte bulunmuş olduğuna mu'tekid olanlar ile mezhebin milliyet temellerinden addolunmasında musır kalanlar beyninde açılmış bir mübareze vardır.

Vâkıa yalnız Avrupa'nın değil –bilâ-istisna bütün hükümdarların, bütün sunûf-ı havâss-ı hâkimenin milletleri ve sunûf-ı mazlumeyi zîr-i esaret ve hükûmetlerinde tutmak için bervech-i maruz cehl ü taassubu alet ittihaz ettikleri vardır; ez-cümle Balkan muharebesinde Balkan muharipleri tarafından dahi harbe bir cihad rengi verilmek istenilmiş ise de buna karşı protesto edenlerin adedi az değildi, hatta meydan-ı muharebeye gidip feda-yı can eden genç sınıfların hissiyat-ı vicdaniyesi üzerine mezhebin kat'an tesiri olmayıp onları ölüme sevk eden milliyet ruhu, hürriyet ateşi bulunduğuna şüphe kalmamıştır.

Bîtaraf muhakeme edilirse bizde dahi gerek Trablus muharebesinde ve gerek Balkan muharebesinde muhafaza ve müdafaa-i mülk ü vatan vazife-i mukaddesesi –bilcümle evlad-ı vatana ait olmak itibariyle– üssü'l-esas ittihaz olunacak yerde evlad-ı vatandan yalnız bir kısmına ait olan din-i İslâmiyet'in muhafaza ve müdafaası

kaziyyesi ileri sürüldü. İnsafla düşünülürse bu meslek ve tedbirin mülkümüzce ne kadar mazarrat ikâ' etmiş olduğu ve edeceği câ-yı ihtilaf olmaz.

Medeniyet-i hâzıranın ilcaâtından birisi de milliyet ve heyet-i ictimaiye asabiyetinin diğer bilcümle hissiyat ve asabiyete galebe çalmasıdır. Bu hakikati katiyyen teslim etmek için şu Balkan muharebe ve meselesinde Müslüman Arnavutların tuttukları vaziyeti pîş-i nazar-ı dikkate almak kifayet eder.

Vâkıa Avrupa'da, Amerika'da ve hatta Asya'da, Japonya'da sınıf asabiyeti günden güne galebe etmeye başlamıştır. Fakat bu galebe vatan ve milliyet duygularına karşı değildir ve binaenaleyh "vatan ve devlet duygularını iptale çalışıyor" oldukları katiyyen doğru değildir. Sunûf-ı galibe ile sunûf-ı mazlume beyninde bir muharebe vardır: Sunûf-ı galibe vatan ve menâfi-i ciddiye-i devlet tehlikeye maruz olmadığı ve müdafaaya muhtaç bulunmadığı halde mücerred müstemlekât ve yeni diyarlar teshîr ve diğer milletlere karşı mütearrızâne muharebeler etmek veyahut hakk-ı siyasî ve iktisadî müddeâsında bulunan sunûf-ı mazlumenin kıyam ve hareketlerini boğmak ve ezmek için yine o sunûf-ı mazlumeden müteşekkil orduları sevk etmek mecburiyetindedirler. Bu yolda muharebe ve müsademeler yalnız sunûf-ı galibenin menâfiine hizmet edip sunûf-ı mazlumenin zîr-i hükm ü esarette kalmasına takviyet verdikleri gibi belki menâfi-i mülk ü devlete dahi muzır bulunması hasebiyle o yolda muharebe ve müsademelerin mahiyet-i asliyesini sunûf-ı galibe bittab' meydana koymayarak avâmın cehl ü taassubundan bilistifade onların hissiyat-ı vataniyelerini okşamakta ve iğfal etmekte ve kendi menâfi-i hususiyelerine menâfi-i vatan namını vermekte ve bu suretle hakiki düşmanlara karşı sevk olunacak orduları ya haksız taarruzâtta bulunmak, yahut yine o mazlum sınıfları ezmek için sevk ve istimal etmektedirler.

İşte vatan ve millet menâfii altında setredilmekte olan sunûf-ı galibenin makâsıd-ı mestûresi menâfi-i vatan ve devleti âharın menâfiine taarruzda görmeyen mütefekkirler ve hakiki vatanperverler tarafından teşhir edilerek sunûf-ı mazlume uyandırılmaktadır. O mütefekkirler vatan ve milletin hayat ve menâfii taarruza maruz kalmadıkça ve müdafaasına zaruret hâsıl olmadıkça taarruzkârane muharebelere esas ittihaz kılınan vesile ve münazaâtın menâfi-i vatan ve devletten addolunamayacağını iddia eylemektedir.

İşte bu teşhir ve iddiadır ki sunûf-ı galibe ve mağlube beyninde mübareze ve muharebe açmıştır.

Şüphe yoktur ki menâfi-i hakikiye-i vataniyenin neden ibaret bulunduğu fikri avam beyninde taammüm ve sınıf asabiyeti yine o sunûf-ı mağlube beyninde galebe ettiği takdirde herbir millet ve devlette takriben avamdan veya tabir-i diğerle sunûf-ı mazlumeden madud bulunan asker orduları artık ne haksız muharebelere girecekler ve ne de hem-sınıf ameleleri ezmek için verilen emirlere itaat edeceklerdir.

İşte istikbalde hâsıl olacağı muhakkak olan bu hal bittabi sunûf-ı galibenin hesabına gelemeyeceğinden cahil ve mutaassıpları hakikati görmek meylinden inhiraf et[tir]ebilmek kastıyla "vatan ve devlet duyguları iptale çalışılıyor" diye iftirayı icat etmişler ve bu iftiralarına bir hakikat rengini vererek âlemi iğfal etmekte bulunmuşlardır.

Ekseriyeti ve kısm-ı a'zamı bizim gibi çiftçilerden madud ve muhtac-ı hayat olan milletler için Avrupa burjuvazisinin sahte nazariyesini taklit ederek onların nasyonalizm mebdelerini nakledecek yerde hakikati taklitten tefrik ederek sağlam ve avamın hayatını temin eden milliyet esaslarını kabul ve tatbike sa'y etmemiz icap eder.

Mademki "ittihad-ı İslâm" mutaassıplarının efkâr-ı mestûresi ne olduğunu ve o efkâr-ı mestûrenin efkâr-ı muzırra-i siyasiyeden madud bulunduğunu bilerek hem-efkâr bulunmuyorsunuz, artık Türk-İslâm hayatı, Türk-İslâm medeniyeti kaziyyelerinin müdafaasına da sâlik olmanız icap etmez.

"İlim ve marifette hiçbir milletten geri kalmayacak surette fâik bir mevki ihraz etmek mânasında olan muasırlaşmak" üzerine Türk milletinin terakkî ve tekemmülüne sa'y etmek ve o uğurda hasr-ı vücut etmek bir maksad-ı mukaddestir. Bu maksad-ı mukaddesinizde elbette din-i Muhammedî'ye mensup olmanız hasebiyle dindaşlarınızın taassuplardan ve itikadât-ı bâtıladan âzade olmasına da sa'y ü ikdam etmeniz zarureti hâsıl olur ve fakat bütün Türk milletini bir mezhep dairesinde, bir ictihatta mahdut tutabilmek ba'îdü'l-ihtimaldir.

Bizim itikadımızca medeniyetimiz Osmanlı medeniyeti olmalıdır ve Osmanlı medeniyeti de heyet-i ictimaiye ve Osmaniye'yi teşkil eden milletlerin münferiden ve müctemian icat edecekleri, faaliyetleriyle vücuda getirecekleri medeniyetin heyet-i umumiye ve mecmuası olabilir. Böyle bir heyet-i umumiye ve mecmua üzerine artık mezhep damgası basılamaz ve basıldığına da tarihte emsâl yoktur. Terakkî-i medeniyetin bir kanunu vardır. Fazilet onlardadır ki o kanunu idrak ve ahkâmına riayetle maksada vasıl olurlar. Şimdiye kadar çektiğimiz bütün mazarratlar, dûçar olduğumuz bütün felaketler o kanuna muhalif harekette taannüd gösterilmiş olmasının neticesi olduğu artık muhtac-ı arz u isbat olmamalıdır.

Türk milleti, Osmanlı heyet-i ictimaiyesi veyahut heyet-i ictimaiye-i mezkûreyi teşkil eden milletler, yekdiğerinin hüviyetine riayet ve muavenetle münferiden ve müçtemian muasırlaşalım. İşte yegâne üssü'l-esas-ı hayatımız. Bu hususta müttefiku'l-fikr ve'l-amel olmamızda tereddüt gösterilmeyeceği ümidindeyim. Mazhar-ı tasvibiniz olursak bahtiyar oluruz. Bundan daha büyük ne âlâ maksat?

Kaynak: He. Şın., "Türk Milliyetl, Türk Yurdu", *Türk Yurdu*, IV/22, 8 Ağustos 1329, s. 761-768.

64

Ek 2

TÜRKLEŞMEK, İSLÂMLAŞMAK, MUASIRLAŞMAK

Ziya Gökalp

6. CEMAAT MEDENİYETİ, CEMİYET MEDENİYETİ

Türk Yurdu'nun geçen nüshasında münderic "He. Şın." imzalı mektuba bu sayıda cevap vereceğimiz vaad edilmişti. Mektup "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" silsilesine dahil "Cemaat ve Cemiyet" sernameli makalemi teşrîh ve tenkit zemininde olduğu için cevabını da bu silsile arasında vermeyi muvafık buldum.

Evvela, He. Şın. Efendiye, Türkler hakkındaki hayırhâhâne duygularından dolayı, teşekkürlerimi arz edeyim. Türklüğe olan bu kalbî incizâbın sevkiyle, makalem için tevcih ettiği müşevvikâne iltifatlara da müteşekkirim.

Ermeni vatandaşlarımızdan bir mütefekkirin, Türk milliyeti cereyanını böyle basiretle takip ederek bizi vâkıfâne irşatlarına mazhar etmelerini, unsurların fikrî teâvünüyle ilmî müfâhemesine bir hayırlı mukaddime telakki ettik ve memleketimizin, her şeyden evvel hakiki âlimlerden felah bekleyen istikbalinden daha çok ümitvar olduk.

Muhterem vatandaşımız, mezkûr makaledeki esas fikirleri tasvip ettikten sonra, bazı noktaları doğru görmüyor.

Ben, o makalede "... muhtelif cemaatlerin vicdanları arasında da marazî mübâyenetler tahaddüs edebilir ..." demiş ve sonra da, "Avrupa'da sınıf asabiyeti,

vatan düşmanlığı, asker düşmanlığı gibi marazî neticeler tevlid ediyor" misâlini îrad etmiştim.

He. Şın. Efendi, "Sınıf asabiyetinin galebesi vatan ve milliyet duygularına karşı değildir" diyor.

Bir halkta sınıf asabiyetiyle beraber, vatan ve millet asabiyetleri de tenmiye edilirse, muhtelif cemaatlere mensup olan bu vicdanlar arasında bir âhenk husule geleceğinden, sınıf asabiyetinin diğer iki asabiyeti imha edemeyeceği şüphesizdir. Fakat fertler yalnız sınıf hayatını yaşayarak diğer cemaat hayatlarından uzak kalırlarsa –ki mutlak surette buna imkân yoktur– sınıf vicdanının ruhlarda yegâne hâkim kalması gayet tabiî görülmek lazım gelir. "Heron" (?) gibi bazı mevhumecilerin "vatan düşmanlığı", "asker düşmanlığı" fikirlerini neşre çalışmaları böyle bir nisbî vicdan inhisarının imkânını gösteren canlı bir delildir. Mamafih, bunu, ictimaî hayatta ârizî ve marazî bir hal telakki ettiğim içindir ki "Cemaatler arasındaki tabiî silsile-i merâtibi bularak bu gayr-i tabiî harp halini sulh vaziyetine kalb etmek ictimaiyât ilminin vazifesidir" demiştim.

"Meselâ icap ettiği zaman sınıf kendini hirfet ocağına, ocak kendini devlete feda etmeli", cümlesi ve "bütün cemaatlere kıymetçe fâik olması lazım gelen 'millet'in, lisanî cemaatten" ibaret olduğunun tasrih edilmesi, "medeniyet-i hâzıranın ilcaâtından birisi de milliyet ve heyet-i ictimaiye asabiyetinin diğer bilcümle hissiyat ve asabiyete galebe çalmasıdır" diyen He. Şın. Efendi ile aramızda ictihat ihtilafı olmadığını gösterir.

Münekkidimiz "devlet" mefhumunu "heyet-i ictimaiye" tabiriyle ifade ediyor. Meselâ Osmanlı Devleti'ne Osmanlı heyet-i ictimaiyesi diyor. O halde icab ederse sınıf kendisini ocağa, ocak kendisini devlete feda edebilecektir. Yani Osmanlılık ocağın da, sınıfın da fevkinde bir kıymet oluyor. Bunun da fevkinde yalnız bir kıymet vardır ki milliyettir. Yani bir Arap ibtida "Arap" sonra "Osmanlı", bir Ermeni ibtida "Ermeni" sonra "Osmanlı", bir Türk ibtida "Türk" sonra "Osmanlı"dır. Tabiî Kürt, Rum da böyledir.

Bu noktalarda He. Şın. Efendiyle hiçbir ihtilafımız olmadığı anlaşıldı.

Muhterem vatandaşımız "Ümmetler beynelmilel hukuk ve ahlâka dinlerini temel ittihaz ederler" mütalaasında isabet görmüyor. Bir ictimaiyâtçı ictimaî vakaları tesbit (*constater*) etmekle mükelleftir. Yeryüzünde "umumi bir insaniyet cemaati", "umumi bir insaniyet vicdanı" mevcut olsaydı bunu en evvel tebcîl edenlerden biri de ben olurdum. Fakat maa't-teessüf insanlar, aralarında ancak bir cemiyet hayatı yaşıyorlar, hâlâ, insanların umumi muaşeretinde, bir çarşı halkında görülen cemiyet münasebetlerinden başka bir rabıta yoktur. İctimaî tesanüdün (*solidarité*) iki şekli vardır. Birincisi cemiyet tesanüdüdür ki bir terzinin, bir kunduracının, bir çiftçinin,

bir değirmencinin, bir fırıncının sırf kendi faydası için çalıştığı halde, haberi olmadan bütün diğer hirfetler erbabına hizmet etmesi suretinde tecelli eder. Tesanüdün bu şekline "tenâfü'" tesmiye edebiliriz.

İkincisi cemaat tesanüdüdür ki bir ailede, bir kabilede, bir kavimde, bir devlette, görüldüğü üzere cemaat vicdanının fertlere birtakım mukaddes mefkûreler ve vazifeler ilham ve teklif eylemesi şeklinde tezahür eder. Buna da "tevâzuf" ıtlak edebiliriz.

Tenâfü' hayvanlarda, nebatlarda mevcut olabilen mihanikî bir tenasüttür. Tevâzuf ise yalnız bir cemaatin fertleri arasında bulunabilir. Gerek ahlâk ve gerek hukuk tenafü'den değil, tevâzuftan doğmuştur. Mamafih, tevâzuf küçük cemaatlerin dar dairesinde kalamaz! En büyük cemaat hangisi ise onun geniş sahasını kaplayacak surette inbisat etmek ister. Cemaatlerin en vâsii "ümmet" yani "dinî cemaat"tir.

Ümmet, lahutî ve uhrevî mahiyetleri nazara alınmadığı takdirde bile, insanlara en geniş bir cemaat hayatı yaşatabildiği için, büyük bir ehemmiyeti hâizdir. İnsaniyet mefkûresi "âkıle" (*clan*) halinde doğarak birçok merhalelerden geçtikten sonra nihayet "ümmet" şekline kadar yükselebilmiştir. Bugünkü medeni hayatta, ümmet haricinde hakiki mânasıyla bir insaniyet hissi yoktur. Vakaların canlı belagati bize gösteriyor ki, yeryüzünde kaç ümmet var ise, o kadar beynelmileliyet vardır, kaç din var ise, o kadar insaniyet vardır.

Bugün, Avrupa'da cari olan bir beynelmileliyet vardır ki Hıristiyanlıktan başka bir şey değildir; bir Avrupalı için, insaniyet Hıristiyanlık âleminden ibarettir. Evet, Garpta hak ve adalet, uhuvvet ve şefkat mevcuttur, fakat bunların meşmûlü ancak Hıristiyan ümmetidir. Evet, Garpta bir ahlâk, bir felsefe, bir medeniyet mevcuttur, fakat, bunların hepsinde bazen gizli, bazen aşikâr salîb damgaları var.

Avrupa'da Hıristiyanlıkla mülevven olmayan şeyler de büsbütün yok değildir. İlimler, fenler, sınâatler cemaat hadiseleri olmayıp cemiyet hadiseleri oldukları için umumi ve beşerîdirler.

Biz Müslümanlar, ictimaî selîkamızın irşadıyla Avrupa medeniyetini iki tabakaya ayırarak bunlardan cemiyet medeniyetini müşterek olduğu için kabul ediyoruz. Cemaate ait olana gelince bunun usullerinden istifade ederek kendi cemaat hayatımızdan hususi bir medeniyet ibdâına çalışıyoruz. Bilhassa uğradığımız muamelelerin aksülameli olarak bizim vicdanımızda da bir İslâm beynelmileliyeti, bir İslâm insaniyeti hisleri doğuyor.

İctimaî vakaları tesbit ile iktifa edersek vâsıl olacağımız netice bundan ibaret olur, yok, irademizle hayatta tadilat yapmak, hayatın cereyanına yeni bir istikamet vermek istersek, o halde beynelmileliyetin ümmetten doğduğunu inkâr etmeyerek, yeniden bir "beynelümemiyet" mefhumu ibdâ etmeliyiz.

Birçok yeni mefkûrelerin inkişafına rağmen vicdanları idare eden en büyük kuvvet hâlâ "din"dir. Kurûn-ı Vüstâdaki siyaset şekillerinden tebâ'üd eden cemâhîr-i müttefika, İsviçre gibi memleketlerde dinin ne kadar müessir bir âmil olduğunu biliyoruz. Son zamanlarda, resmen kiliseye ilân-ı harp eden Fransa'da bile yeni bir din intibahının başladığını, cumhurreisinden genç feylesoflara varıncaya kadar bütün eski kilise düşmanlarının kâni'-i Katolik kesilerek, dinî ayinlere iştirakte ruhanî zevk bulmaya başladıklarını görüyoruz.

Dinî vicdanın payidar bir ömre malik olduğu tahakkuk edince, insanlığın vahdetini temin için yalnız bir yol kalır ki o da dinlerin itilaf ve tekârununda bir beynelümemiyetin doğmasıdır. Bu suretle, ümmetleri feyizli aguşuna alarak, aralarındaki sû-i tefehhümleri izâle eden insanî bir cemaat teşekkül etmiş olur ki milletlerin hakiki müsavatı, umumi adalet ve şefkat, umumi uhuvvet ve asabiyet işte ancak o zaman hâsıl olur. Bu yeni mefkûrenin tulûuna kadar, Garpta olduğu gibi, Şarkta da hususi bir insaniyetin, dinî bir beynelmileliyetin vicdanlara hâkim olması zaruridir.

Türk-İslâm medeniyeti tabirine gelince bundan maksûd olan cemaat medeniyetidir. Osmanlı unsurlar arasında müşterek bir cemiyet medeniyeti olabilir. Bu Osmanlı medeniyeti umumi cemiyet medeniyetinin mahallî bir tecellisinden ibaret olacaktır.

"Din" ile "devlet"in tefrîki, bütün mütemeddin milletlerce aranılan bir gaye olduğu meselesine gelince, bu hususta da mübâhisimizle ihtilafımız yoktur. Yalnız siyaset değil, ahlâk, hukuk, felsefe gibi ictimaî mefkûreler bile ibtida dinin tâbiiyetinde iken, bilahare, yavaş yavaş dinin vesayetinden kurtulmuşlar, istiklallerini ihraz etmişlerdir. Mamafih kendisinden böyle müstakil ruhiyetler ayrılmakla beraber, din ruhlar üzerindeki icâzını gaip etmemiş, bilâkis hususi malikânesi taayyün ettiği için, vazifesini daha müessir bir surette ifaya başlamıştır. Fransa'da, dinin devletten kat'î bir surette tefrîki, dine o kadar nâfiz bir icâz vermiştir ki, dinin kuvvetlenmesini istemeyen Gustav Lö Bon [Gustave Le Bon 1841-1931] gibi bir muharriri, *Siyasî Ruhiyyât* namındaki eserinde bu hareketin müteşebbislerini "Dine kuvvet verdiniz!" diye şiddetle tahtieye sevk etmiştir.

Memleketimizde, devlet teşkilatı içinde, hususi faaliyetini müstakillen ifa edemediği için, "İslâmiyet"in hiçbir kuvveti yoktur. İslâm dininin kuvvetini anlamak isterseniz, Hindistan'da, Mısır'da, Cava'da, Çin'in ve Rusya'nın idaresi altında bulunan Türk illerinde tetkikât yapınız. Bu tetkiklerden anlayacaksınız ki memleketimizde dinin devletten ayrılmaması İslâmiyet'in lehinde değil, belki şiddetle aleyhindedir.

Bu halin sebebi pek kolay gösterilebilir. Devlet, bir kanun makinesi demek olduğu için, hangi ictimaî âmile temas ederse, onu resmileştirmeye, kanunlaştırmaya bâdî olur. Bundan dolayıdır ki İslâmiyet "devlet" teşkilatıyla kaynaştığı günden

itibaren hayatî tekâmülünü gaip etmeye, "ictihatlara mesdûd bir fıkıh" halinde tebellür eylemeye başlamıştır. Bugün, devletin resmen tanıdığı din, resmen kabul ettiği şeriat, "fıkıh"tan ibarettir.

Halbuki Hicret'ten birbuçuk asır sonraya kadar fıkıh yoktu. O zaman din ve şeriat Kur'an-ı Kerim'le sünnet-i şerifeden ibaretti. Bugün devletçe, fıkıhlar arasında da yalnız "fıkh-ı Hanefî" resmen kabul olunuyor, ancak ilmî bir kıymeti haiz olan bir mezhep asıl olan dine tekaddüm ediyor. İslâmiyet'in müstakil olduğu yerlerde ise iş büsbütün başkadır. Oralarda "din"in dinî hayat demek olduğu anlaşıldığı için, şeriat, menbalarını bir taraftan Kitap ile sünnette, diğer cihetten de ictimaî hayatta arıyor ve gittikçe ictimaî bir şeriat mahiyetini ihraz ediyor.

Mübâhisimiz "Artık asrımızda milliyeti teşkil derecesine vasıl olan akvâm ve cemaatlerin evsâf-ı hayatiye-i esasiyelerinde din ve mezhep dahi diğer mahiyât-ı asliye ve avâmil idadında adüv itibar olunmak lüzumundan dûr kalıyor" diyor.

Eğer "mahiyât-ı asliye ve avâmil" tabir edilen müessirler yalnız maddî bir şey'iyete malik olan âmiller ise aile, sınıf, milliyet, vatan mefkûreleri de bu maddî âmiller haricinde kalır. Ya umumiyetle cemaat hadiselerini akdî yalanlar (*mensonges conventionels*) suretinde telakki etmeli, yahut bunlar arasında din ve ümmete ait olanları istisna eylememelidir. Maddî şe'niyet haricinde ictimaî bir şe'niyet kabul ediliyorsa din ve onun cemaati olan ümmeti bu nevi varlıktan hariç tutamayız. Bunların da diğer mefkûreler ve kıymetler gibi bu ictimaî vicdanda, ictimaî icâzla (*prestige*) müeyyed bir şe'niyeti (*réalité*) vardır.

Ermeni vatandaşlarımızda, kendilerine mahsus kavmî bir meziyet var; bazen nazariye vadisinde hakikatten uzaklaşsalar bile, ameliye sahasında şe'niyetten katiyyen ayrılmazlar. Bundan dolayıdır ki, esas itibariyle, din aleyhinde bulunan Taşnaksutyun Fırkası bile, patrikhane imtiyazlarının tezyîdine çalışıyor. Mübâhisimiz bir "Osmanlı medeniyeti"nin imkânından bahsediyor; acaba bunun en esaslı şartı olan "bütün Osmanlıların umumi mekteplerde aynı terbiyeyi almaları" umdesini kabule taraftar mıdır? Yoksa vilayet maarif bütçelerinin cemaat mekteplerine –nüfus nisbetinde– tevzîi ve cemaat mekteplerinin serbest bırakılması fikrinde midir? He. Şın. Efendiyi şahsen tanıdığım ve bu babdaki kanaatlerini az çok bildiğim için, ikinci fikri tercih ettiğine itmi'nanım var. O halde, cemaat mekteplerinde, hususi lisanlarla, dinî ve kavmî tarihlere istinaden tahsil gören gayr-i mütecanis zekâlardan nasıl olur da –mesela İngiliz medeniyeti gibi– mütecanis bir irfan husule gelebilir. Memleketimizde, en maddî saha, iktisadiyât alemi iken, iktisadî teşkilatın ve meselâ Esnaf sendikalarının cemaat esası üzerine teşekkül ettiğini görmüyor muyuz?

Bu tafsilattan şu netice çıkıyor ki ictimaiyât âleminde "vahdetçi" (*moniste*) olmak doğru değildir. Bir halk yalnız bir mefkûre ile yükselemez, millî bir mefkûre nasıl

lazım ise, beyne'l-anâsır, beynelmilel ve beyne'l-ümem mefkûreler[e] de o derece ihtiyaç var.

Biz mefkûre itibariyle kesretçiyiz (*pluraliste*), millî mefkûremiz Türklük, beynelmilel mefkûremiz İslâmlıktır; aynı zamanda mukabil temayüller gördüğümüz takdirde "beyne'l-anâsır Osmanlılık", "beyne'l-ümem beşeriyet" mefkûrelerine de taraftarız.

Kaynak: Ziya Gökalp, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak-6", *Türk Yurdu*, II/23, 22 Ağustos 1329, s. 798-805.

65

MİLLÎLEŞMEK EMELİ

[Baha Tevfik]

Bugünlerde herkesi işgal eden; vatan dostlarını, Osmanlılık muhiblerini şiddetle düşündüren bir mesele var ki o da günden güne daha kavî ve tereddütsüz hutuvât ile bizi boğmak isteyen; gerek ticaret, gerek siyasetçe hayatımız bahasına temin-i hayat ve istikbâle çalışan; ecânibe mağlup olmamak meselesidir.

Yaşamak isteyen Osmanlılığın her ferdi bunu düşünmeli, buna bir çare-i acil bulmaya çalışmalıdır. Biz meseleyi bu yolda muhakemeye başladığımız için, temin-i mevcudiyete yegâne vasıta olmak üzere millîleşmeyi tavsiye eyleyen rüfekâ-yı muhteremeye arz-ı minnetdârî ederiz.

Şu kadar ki koca milletin hayat ve memâtına taalluk eden mesâilde tedkikât ve taharriyât-ı ciddiye icrası, hatta münakaşât-ı şedîde cereyanı lazım ve lâ-büd olduğu için evvela millîleşmenin ne demek olduğunu tedkik ve taharrî eylemek iktiza eder.

"Millî"nin mâna-yı hâzırını hiç kimse doğrudan doğruya tarif eylemediği için bu hususta ancak vâki olan tezahürâttan bir mâna çıkarmak icap ediyor.

Bugüne kadar millîleşmek namına bazı bîkes neşriyâttan başka bir şey yapılmadı. Ve bilmeliyiz ki bu yapılmamanın sebebi muhtasaran yapılamamaktır...

İsmimizi Ahmed'den, Gökalp'e, Hasan'dan Karataş'a tahvil etmekle millîleşeceğimizi zannedenler, milliyetin ancak muzır ve müfteris cehlini, riyakâr ve müdaheneci sa'y-i beyhûdesini istiâre etmiş oluyorlar. Doğru ve müteennî düşünenlerce milliyet bu olmadığı gibi millîleşmek de bu değildir.

Gerçi milliyet milletin secayâ-yı makbûle ve memdûhasını ihya ve ikâme demek dahi olsa secayâ-yı maziye ile secayâ-yı hâliyeden hangisini ikame ve hangisini imâte etmek lazım geleceği de ayrıca bir mesele-i mühimme halini alır.

Türklüğün vaktiyle pek makbul addedilen bazı evsâfı vardı ki bugün onlar müthiş birer nakîsadır. Onları ihyaya değil imhaya çalışmalı, saha-i tatbike çıkarmaktan ziyade a'mâk-ı tarihe defnetmeli...

Meselâ akıncılık, daima muharip geçinmek için göçebelik, ticaret ve faizcilikten nefret ve sâire... Hep bunlar dünün meziyetleri, fakat bugünün nakîsalarıdır.

Eğer dünkü secayâ-yı ırkıye ve mezâyâ-yı milliyemiz şayân-ı takdir bir şey olsaydı bugün bu halde bulunmazdık... Bunu unutmamalı ve hatta düşünmeli ki "Aynı sebepler aynı neticeleri tevlid ederler" kanun-ı lâ-yetegayyeri mûcebince dünkü milliyetimizin bugünkü ihyası, yarınki felâketimizin mukaddimesini hazırlamaktan başka bir şey olamaz.

Bu ciheti biraz daha izah edelim: Balkan Harbi'nin esbâb ve müessirât-ı ırkıyesi tahlil olunursa hayretlerle görülür ki sebeb-i mağlubiyet; milliyetten uzaklaşmamız değil, bilâkis milliyetin a'mâkına saplanıp kalmamızdır. Bugünkü tembellik, bugünkü teşebbüssüzlük, bugünkü medeniyetsizlik, bugünkü siyasî ahlâksızlık, tamamiyle dünkü gurur-ı millînin, dünkü akıncılığın, dünkü göçebeliğin, dünkü yeniçeri kavgalarının ancak isimlerini değiştirmiş şekilleridir.

Ve milliyet namına ancak bunlara malikiz, milliyet-i maziyemizde ne bugünün sebeb-i galibiyeti olan zekâ, istidâd-ı ticaret, temdîn-i akvâm var, ne de garaz u ivazdan sâlim bir ictimaiyet, bir ahlâk, bir siyaset var!..

Sözlerimize inanmayanlar serâpâ katl ile, idam ile, küşte-i tîğ-ı siyaset edilenlerle, kardaş, ana baba katilleriyle, asırlarca uzayan yeniçeri kavgalarıyla, isyan, ihtilâl, eşkıya gürültüleriyle mâlâmâl olan tarihimizi, bu hüccet-i bâhire-i istibdadı mütalaa etsinler...

Sanat ve âdât nokta-i nazarından da aynı netâyice dest-res olmak tabiîdir. Millîlik diye isterseniz elbisemizi, evlerimizi, lisanımızı terk edelim. Yine eskisi gibi çakşır ve kavuk giyinelim, damlarda, çadırlarda oturalım, Fatih'in huzurunda bir ayağı çarıklının söylediği gibi huzûr-ı hükümdârîde "Devletlü hünkâr kangunuzdur!" diyelim. Eğer bunlardan bir faide-i ictimaiye, bir tefevvuk-ı kavmî istihsâli mümkünse hiç beklemeyelim... Fakat buna "Evet!" diyecek bir sahib-i izân mevcut mudur?..

Terakkiyât-ı dimağiye, muhitin tesirine tâbi olduğu gibi, terakkiyât-ı muhitiye de dimağın kesb edeceği rif'atle mütenasiptir. Evde oturmayı öğrenen bir kafa tekrar çadıra avdet edemeyeceği gibi, opera dinlemeye alışmış bir kulak da artık peşrev dinleyemez. Farz-ı muhal olarak bu irtica kâbil olsa da bundan faide değil zarar beklemek lazım gelir.

Dün Turan'ın o kaba ve şümulsüz kelimâtıyla tefhîm-i efkâr edebilen dimağlar bugün aynı vasıta ile idare-i kelâm edemezler. Müterakkî dimağ müterakkî lisan ister... Bugün Turan lisanını kabul ettirmek isteyenler en evvel Turan düşüncelerini tamim etmelidirler. Çünkü bu lisanda kılıç çekmek ve ata binmek fiillerinin tabirâtı olsa da bire iki kazanmanın tabirâtı yoktur. Halbuki zamanımızda ikinci kısım tabirâta daha ziyade ihtiyaç bulunduğu asla inkâr edilemez.

Bu mütalaâttan anlaşılıyor ki dünkü milliyetin yani secayâ-yı maziyenin bugün ihyası müfid değil, muzır olur.

Bugünkü milliyete gelince burada biraz nefes almak lazım geliyor. Bugün halkta bir milliyet husule getirmek için de askerlikten muharrirliğe bozmuş birkaç mesleksizin veyahut ismini bir şekl-i Turanîye tahvil ederek âlem-i matbuata atılmış basit ve imlâsız birkaç çocuğun dedikodusundan ziyade, dûr-endiş, tecrübe-dîde ve cidden mütalaası ziyade muharrirlerin tedkikât-ı ciddiyelerine ihtiyaç vardır.

Millette "hususiyet-i milliye" hâsıl etmek lazımdır. Bu ise "hususiyet-i fer[di] ye"nin bir muhassılasıdır. Hususiyet-i ferdiye de vâsi bir hürriyet, bir istiklâl-i efkâr, metîn bir teşebbüs-i şahsî sayesinde inkişaf eder.

Bu hususta en evvel her türlü istibdaddan kurtulmak lazımdır. Mazi gibi milliyet de istibdaddır. Bunlardan halâs olunmadıkça hakiki "hususiyet-i ferdiye" tezahür edemez. Binaenaleyh en evvel milliyet-i maziyeden sıyrılmak, zamanın ihtiyacâtıyla mütenasip efkâr ve âmâli hedef-i azîmet ittihaz eylemek iktiza eder.

Şu halde biz; milliyet yerine "gaye-i hayal" ikame etmek fikrindeyiz. Ve zannederiz ki millîleşmek davasının ciddi müddeîleri de gaye-i hayal yahut tabir-i cedîdiyle "mefkûre" diyecek yerde "milliyet" kelimesini kullanmışlardır. Çünkü Türklüğü kurtaracak şey mutlaka bir gaye-i hayaldir. Avrupalılaşmak, medenî ve müterakkî olmak gaye-i hayaldir. Bu gaye-i hayali milliyetimize değil, bilâkis milliyetimizi bu gaye-i hayale takrîbe çalışmalıyız.

Kaynak: [Baha Tevfik], "Millîleşmek Emeli", *Felsefe Mecmuası*, I/1, 1913, s. 3-5.

66

TÜRKLÜK DUYGUSU

[Büyük Duygu]

Dedelerimiz bugünkü memâliki kılınç kuvvetiyle zapt ettikleri zaman, hüsn-i idare ve terakkî-i memleket hususunda yine kendi kuvve-i bâzûlarını istimal etmişler, temeddün ve terakkînin kuvvet ve bâzûya mütevakkıf olduğunu düşünmek gibi bâtıl bir itikadın kemirici pençeleri arasında gafil avlanmışlardır.

Onlar için her şey kılınca, topa, tüfeğe, teâlî ve medeniyet kuvvete, orduya müftekırdı. Bir taraftan diğer tarafa akın ettikleri zaman neşe-i galibiyetiyle her şeyi unuturlar. Galiplere mahsus bir uluvv-i cenap ile hareket ederlerdi.

Afv, müsamaha, milel-i sâire ile tesis-i uhuvvet en büyük, en mükemmel bir nazariyeleri, ihmali gayr-i kâbil bir düşünceleri olmuştu. Mağlupların teskin-i âlâmı fikr-i hayr-hâhıyla hediyeler, atiyyeler, ihsanlar yağdırılır. Hürriyetlerine dair mukaveleler, muahedeler akdolunur, imtiyazlarla onlara hükûmet içinde diğer bir hükûmet tesis ettirilirdi. Ve'l-hasıl bu suretle her yeni fütûhât vatanın bağrına saplanmış bir hançer, her afv, her yeni muahede, sine-i millette biten bir diken oldu.

Acaba bunun esbabı; gül yerine diken, çiçek yerine ısırgan bitiren kuvvetin esbabı ne idi? Milliyet ve Türklük duygusu gütmemek... İşte yegâne Türklerin felaketini ihzar eden, uçurumlar arasında mezarını hazırlayan demir el...

Rumeli'nin, Girit'in vesâirenin kâtilleri, dünkü atiyye ve ihsanlarımızla beslenmiş, lütuflarımızla, merhametlerimizle kendi mevcudiyetlerini muhafaza edebilmiş insanlar değil mi?...

Ecdadımız cebren zapt ettikleri memâlik ahalisine, harpte ibraz ettikleri kuvvet ve şecaati istimal ve onları cebren Türkleştirmek ve Türklüğe sevketmek tarafını iltizam etseydi, ihtimal bugünkü felaketler zuhur etmez, binlerce Türk kanı heba olmazdı.

Fakat bugünkü Türk gençleri dedelerinin takip etmeyi unuttuğu yoldan gidecekler, Türk ve Türklük duygusunu güdeceklerdir. Zaten Rumeli'nin kızıl, kanlı seması arasından son bir sada, son bir sada-yı halâs bütün Türk gençlerine bağırıyor. Diyor ki:

— Artık mazide vukua gelen hataları tashih edin. Türkler için terakkî son bir söze kaldı. Atiyye, ihsan, mürüvvet, paydos...

Kaynak: İmzasız, "Türklük Duygusu", *Büyük Duygu, I*/5, 1 C.ahir 1331/25 Nisan 1329, s. 1-2.

67

TÜRKLÜK - MÜSLÜMANLIK

Büyük Duygu

Türklük; bu cihanda ne kadar budun varsa cümlesinin kulağına bir şeyler, birçok şeyler fısıldayan, hepsinin hülya gözlerinin önüne hayret verici, birçok hayret yaratıcı gölgeler getiren bu kelime ne kadar temiz ve lekesiz, ne kadar beyaz ve karasızdır...

Altınordu'nun en yaşatıcı yalablarını tutuşturup geçtiği yerleri parlatan, uğradığı köşeleri güneşleten, bu ad, bu aktığı kum çöllerini yeşil çimenlerle canlandıran, suladığı ağaçları, kuru otları nurlu bir yaşayışa sahip eden bu, büyük ve yüksek nam ne kadar temiz ve lekesiz, ne kadar beyaz ve karasızdır.

Oğuz Han'ın gözü, yılmaz ve sarsılmayan bir azimle bağrını dolduran, tan yerlerini parlatan gecesiz ve siyahsız güneşi, Süleyman Şah'ın Altay Dağları'ndan koparıp getirdiği nur ve ziya seylâbını Dicle etrafında bıraktığı parlak yıldızı, Ertuğrul'un lekesiz ve uçmaklı ruhunun Anadolu ismindeki boş ve renksiz fezaya saldığı hilkat parçalarının ilk nurlu ve parlak küresi, gazi ve şerefli Osman'ın sancağı altına düşen loş sâye, Muhammed dininin saf ve gayretli gölgesi, bu güneş, bu yıldız, bu küre, bu gölge; ne kadar temiz ve lekesiz, ne kadar beyaz ve karasızdır...

Bu samimi ve nurlu kelime ağızdan çıktığı dakikada, Türklük denildiği anda, yine bu kadar saf, o kadar beyaz ve altınlı bir sözün, hatıranın semalarında doğmaması kâbil olamaz: Türk devleti, Osman Gazi'nin bayrağı altında toplanan müstakil ve daim heyet...

Bu heyet; altı yüz sene evvel muhterem Selçukîler tarafından kendisine bahşedilen, bağışlanan yerleri, ufacık bir yaylağı ne suretle genişletti, nasıl büyüttü, nasıl yükseltti?..

Şimdi kara, kalın bulutlarla örtülmüş ve kararmış, beyazlığı üzerine siyah perdeler çekilmiş olan semaya bakıldığı zamanda –tecessüm etmiş bir harika halinde– bunları, bu hikâyâtı, bu ananâtı nazarlara gösteren hilalin altınlı alnında dalgalanan ziyalar; ne kadar derin ve kat'î mânalar anlatır, açar, gösterir...

Her kavmin, her budunun bir tarihi olduğu halde bu Türk devletinin tarihi ancak hilalin beyaz ve saf yüzünde gölge suretinde görünen kıvrımlı çizgilerden ibarettir.

Osman Gazi'nin bayrağı altında toplanan milletin tarihini okumak, anlamak için hilale bakınız! Orada gördükleriniz ancak şunlardan başka bir şey değildir: Şan, şeref, sâye, ziya safiyet, en sonra azamet, büyüklük...

Kezalik Devlet-i Aliyye, bu saf ve samimi söz ağızdan çıktığı anda bundan daha parlak, daha yüksek bir lafzın fikirde canlanmaması, belirmemesi imkân haricindedir.

Bu, bin üç yüz bu kadar sene evvel dünyada en büyük bir inkılabın, hem de son derece medeniyet kavâidine bağlı bir devrenin, yeni bir devrin açılmasına, mezar havalı ve boğucu bir karanlığın yırtılmasına, dünyadaki zulüm siyahlığını ortadan kaldırmaya, vahşetin veya bedeviyetin adi kavâidini paralamaya, yalnız başlı başına bir sebep olan büyük bir isim, evet bir isim değil, bir güneş...

Öyle güneş ki; onun ziyası altında, onun kamaştırıcı nurları sayesinde, onun yakıcı ve altınlı hararet önünde, onun ezici ve yaşatıcı büyüklüğü gölgesinde yaşanırken, zulüm siyahlığından kurtulmamak, cehalet cihanından çıkmamak, şimdiki medeniyet kadar vahşi olan ruhsuz bedeviyeti sağlam ve canlı bir medeniyete çevirmemek kâbil değil, her küçüğe karşı kendisinden büyük olmadığını, büyüklüğün de kendisine büyük tanrısının verdiğini gösteren parlaklığı altında fark etmemek ve sonra onun yüksekliğine, bütün faziletlerine iman etmemek, gayr-i mümkin...

Böyle bir güneş, bütün karanlıkları yırtan, öldüren, çetin, kuvvetli, gürbüz, sağlam bir cennet gölgesi... Yüzünde ziya, ruhunda ıstıfa, destinde yalab, ilâhî ve semavî bir yalab, başında cehalet ve haksızlığa karşı duran merhametli ve yıldızlı bir tuğ var. Bu yüksek isim İslâmiyet...

İşte bu birbirine merbut olan üç mânadan arada vasl hattını, evsat bir had olması itibariyle serlevhamızda zikretmedik, binaenaleyh yalnız, Türklük, Müslümanlık... dedik.

Bugün nasıl ki Türklük dediğimiz vakit devleti, Devlet-i Aliyye hayalimize geliyorsa kezalik Türklüğün maarifi, sanayii, ticareti, ziraati, sa'yi, irfanı denildiği zaman da bu devletin maarifi, sanayii, ticareti, ziraati, sa'yi, irfanı nazarlarda tecessüm eder...

Ve yine Osman Gazi'nin bayrağı denilince, nasıl ki Müslümanlık zihne geliyorsa o sancak altında toplananların maarifi, sanayii, ticareti, ziraati, sa'yi, irfanı gözönüne getirilince Müslümanlığın maarifi, sanayii, ticareti, ziraati, sa'yi, irfanı akla tevârüd etmemek olamaz...

Demek isteriz ki; bugün Türklük âlemini yükseltecek, diriltecek her şeyin devletimiz, devletimizi ziyalandıracak, nurlandıracak her vasıtanın da Müslümanlık âlemini yükselteceği, diriltеceği, ziyalandıracağı, nurlandıracağı bedihî ve tabiîdir.

Sözümüzü diğer bir suretle söylemek icap ederse deriz ki: Türklüğün terakkisi; Devlet-i Aliyye'nin ve onun terakkisi ise Müslümanlığın terakkîsinin mevkûfun-aleyhidir...

Ne vakit bu memlekette Türk terakkîye başlarsa bu memleketin kurtulduğuna tereddütsüz hükmetmelidir, çünkü o; terakkî edince diğerleri gaye itibariyle terakkî etmiş demektir...

Dünyada ne dinsiz bir budun, ne hükûmetsiz bir millet, ne de milletsiz bir devlet yaşayamaz... Bunların hiçbirisinin ayrı ayrı hiçbir saadet temin ettiği görülmemiştir; onlar din, devlet, milliyet birbirlerinden ayrılamazlar...

İşte biz de Türklüğü, devletimizden, bunların her ikisini dinimizden, Müslümanlıktan ayrı olarak yaşatamayız. Onlar hiçbir vakit ayrı yaşamazlar, yaşayamazlar, öyle ise budunumuzu devletimizi, dinimizi kurtarmak için bu üç, bâ-husus bu ikiyi, milliyetle İslâmiyet'i birbirinden ayırmamak lazım geldiğini bilelim...

İslâm dini, Türk milleti tâ ezelden anlıdır
Din yaşarsa millet ölmez, Türklük ölmez şanlıdır.
• Devletimiz Müslümandır, Türktür bize şan lazım.
Yükseltelim biz bunları bak tan yeri kanlıdır.

Kaynak: Büyük Duygu, "Türklük-Müslümanlık", *Büyük Duygu*, I/7, 29 C.ahir 1331/23 Mayıs 1329, s. 1-3.

68

AVRUPA'DA MİLLİYET FİKRİNE VE MİLLİYET CEREYANLARINA DAİR

Akçuraoğlu Yusuf

Fransa İhtilâli tarafından tanzim olunup meydana konulan vesâikten ihtimal ki en meşhuru "Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan Beyannâmesi" (*La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*)dir Fransız müverrihlerinin, ez-cümle Ernest Lavis'in [Ernest Lavisse, 1842-1922] iddiasına göre bu beyannâmede mündemic esaslar, bütün 19uncu asr-ı miladî vekâyi-i siyasiyesine pekçok icra-yı tesir etmiştir. 18inci asır efkâr ve felsefesinden mühim olan Hukuk-ı Beşer Beyannâmesi'nin esaslarına, tarih-i neşrine nisbet edilerek. "89 Mebdeleri" (*Princepes de 89*) tabir olunur.

89 Mebdeleri, zamanımız Avrupa'sında vukua gelmiş olan inkılap ve ihtilâllerin çoğuna fikrî sâik ve gaye olmuştur, deniliyor. Filvaki "hâkimiyet-i milliye" (*souveraineté nationale*) fikri, "hürriyet, müsavat, uhuvvet" düstûru, "milliyet mebdei" (*principe de nationalité*) hep bu beyannâme-i meşhurun muhteviyâtındandır.

Milliyet mebdei, Hukuk-ı Beşer Beyannâmesi'nin birkaç maddesinin netice-i mantıkiye ve hukukiyesidir:

"Madde: 1. İnsanlar, hukuken hür ve müsavi olarak doğarlar ve öyle kalırlar.

"Madde: 3. Her hâkimiyetin mebdei, esasen millette müstakardır.

"Madde: 6. Kanun murad-ı umumînin ifadesidir. Bilcümle ehl-i vatanın bizzat veya bi'l-vekâle onun tanzimine hakk-ı iştiraki vardır."

Beyannâmenin şu üç maddesinden milliyet fikri tevellüd etmiştir: Eğer insanlar ferden birbirine müsavi ve yekdiğerine nisbeten hür iseler, bir arada yaşamak isteyen efrad-ı beşerden mürekkep cemaatler, cemaatce de birbirlerine müsavi ve herbir cemaatin diğer cemaate nisbetle hür olması lazım gelir. Kezâ, eğer esas hâkimiyet, millette mündemic ise, bir millet diğer bir millete mahkum olamaz. Nihayet mademki bir millet, kendine hâkim kanunları kendisi yapacaktır, o halde diğer bir millet tarafından vaz olunmuş kanunlara tâbi ve mutî olamaz.[467]

Bu mücerred muhakemeyi biraz müşahhaslaştırırsak, ikinci bir tabir ile bu desâtîr-i cebriyeye mekâdîr-i muayyene koyarsak, şöyle olur: Mademki bir Çeh ferden bir Alman'a müsavidir ve mademki bir Çeh ferden bir Alman'a tâbi ve esir değildir; o halde Çeh milleti de, milletce, Alman milletine müsavi olur ve Çeh milletinin Alman milletine tâbi ve mahkum bulunması muhık olamaz.

Hâkimiyet-i milliye nokta-i nazarından bakılırsa, mademki mebde-i hâkimiyet, esasen millettedir, kanunu yapmak hakkı milletindir; Çeh milleti kendi kendinin hâkimidir, kendi kendinin vâzı'-ı kanunudur; diğer bir millet, meselâ Alman milleti, Çeh milletine hâkim olmak veya vâzı'-ı kanunluk etmek iddiasında haklı olamaz.

Şimdi de muhakememizi vekâyi-i tarihiyeye tatbik edelim: 18inci asr-ı miladî nihayetlerinde Avrupa'nın taksimât-ı siyasiyesi gayet karışık ve gayr-i tabiîdir. Almanya ve İtalya'da vicdan-ı millîleri tahassül ve hatta tekemmül etmiş olan Alman ve İtalyan milletleri, bazı hükümdar ve hükûmetlerin arzu ve menâfiine tebaan münkasim ve müteşettit bir halde bulunmaktadır; Avusturya ve Rusya'da bir millet-i hâkimenin taht-ı hükm ü idaresinde birçok diğer milletler vardır: Avusturya'da Almanlar, Çeh, Leh, Sırp, Macar ve Ulahlâra hâkimlik ediyor ve onların dahl ü iştiraki olmadığı halde onlar için kanunlar yapıp tatbik eyliyorlar; Rusya'da da hal böyledir: Ruslar, Türklere, Lehlere, Finlere... ilh. hâkimdirler.

19uncu asr-ı miladî zarfında, bu mahkum milletlerin çoğu, hâkimleri olan milletlere müsavi olmak, onlar kadar hür olmak, yani kendilerinin hâkimi yine kendileri olmak, tabir-i diğerle hâkimlerinin itaatinden hurûc ederek, hâkimlerine karşı kıyam ederek kesb-i istiklâl eylemek, müstakil birer devlet haline geçmek isteyeceklerdir; Almanlar ve İtalyanlar yani parçalanmış milletler ise, yabancı bir millet mahkumiyetinden kurtulduktan sonra birleşmek arzusunda dahi bulunacaklardır. Bu arzuların tahakkuku, Yunan, Ulah, Sırp, Bulgar, Çeh... ilh. milletlerinin Türkiye ve Avusturya'da Osmanlı ve Alman hâkimiyeti elinden çıkıp müstakil, millî birer devlet teşkil etmesi, İtalyan ve Alman milletlerinin de ittihadı suretinde husule gelecektir.

467 E. Lavisse, *Vue Géneral de l'Histoire Politique de l'Europe*, pages 197, 198.

Ve filvaki, 19uncu asr-ı miladî vekâyi-i siyasiyenin en mühimleri milletlerin istiklâli ve millî devletlerin teşekkülü olmuştur. Müverrih Sorel'in [Albert Sorel, 1842-1906] dediği gibi, milliyet mebdei, geçen asırda, Avrupa ahvâl-i siyasiyesine âdeta bir âmil-i kimyevî gibi tesir etmiş, heyet-i siyasiyelerin bazılarını tahlîl ve bazılarını da terkîb eylemiştir.

Maa't-teessüf, bu kimyevî ameller hiçbir yerde gürültüsüz, kan ve ateşsiz hâsıl olamamıştır: İtalya'nın istiklâli, Almanya'nın ittihadı birkaç muharebesiz, hatta büyük muharebesiz kâbil olamadığı gibi Avusturya İmparatorluğu'nda yaşayan milletler de birkaç defalar ihtilâl ederek, hayli kan döküldükten sonra ancak az çok hürriyet ve muhtâriyet istihsâl eyleyebilmişlerdir. Romanya'nın, Yunanistan'ın, Sırbistan'ın, Bulgaristan'ın, Devlet-i Osmaniye'den ayrılıp müstakil birer devlet haline geçmesi, birçok hûn-rîzâne kıyam ve isyanlar ve birkaç büyük muharebe neticesinde ancak mümkün olabilmiştir.

*

"Hukuk-ı Beşer ve Ehl-i Vatan Beyannâmesi", millet kelimesini kullanmış, fakat tarif etmemiştir. Sonradan millet mefhûmunun tarifine kalkışılmışsa da her millet kendi menfaat-i ameliyesini gözönünde tutarak, ona göre tarif ettiğinden, ittihad-ı efkâr hasıl olamamıştır. Şimdi ortada belli başlı iki tarif vardır ki birisine Fransızların diğerine de Almanların tarifi denilebilir. Lavis diyor ki:

> "Bizim, Fransızların indimizde milliyet, insanların arzusuyla musaddak bir eser-i tarihîdir; milliyeti terkîb eden anâsır menşeleri itibariyle pek muhtelif olabilir: Fakat nokta-i azîmetin ehemmiyeti yoktur, esas nokta-i muvâsalatıır... Bazıları indinde milliyet, bir emr-i tabiî olan ırk ile karışır..." [468].

Fransızlar bu ikinci nazariyeye istihfâf ve istihzâ ile bakarlar ve bundan neşet eden vatanperverliği gülerek, "*patriotisme éthnogrophique*" tesmiye ederler. Lâkin vâkı[a] şudur ki 19uncu asr-ı miladînin ortalarına, 1840, 1848 tarihlerine doğru, Avrupa'da en ziyade itibar kazanan, Almanlar, Islavlar, İtalyanlar, hatta Rumenler tarafından hayata tatbik edilip vekâyi-i siyasiyeye icra-yı tesir eyleyen, hâsılı netâyic-i fiiliyesi görülen fikr-i millî, milliyeti ırk ile tarif ve tefsir eden fikr-i millîdir. Milliyetin ırk ile tefsirini ihzar eyleyen Almanlar, Alman filoloji ve tarih ulemâsı olmuştur.

Daha Fransız İhtilâli başlamadan, 1760 senesine doğru, Vinkelman [Johann Joachim Winckelmann, 1717-1768] adlı bir Alman âlimi İtalya'ya gelip, âsâr-ı atîka dolu bu toprağı kazıyarak, yer altından bir hayli eski ve nefis sanat eserlerini bulup çıkarmış ve bu eserler üzerindeki yazıları okuyarak yani bilhassa mahkûkât ve lisan vasıtasıyla ezmine-i kadîme ve esatîri tahkike girişmişti. Vinkelman bu usûl ile eski

468 *id.* p. 204-206.

cemiyetleri, eski dinleri, eski ırkları öğreniyordu. Vinkelman'ın açtığı çığır, tesis eylediği mektep, tilmizleri tarafından tevsî' olundu, terakki etti: Eski ırkların esatîri, dinleri, sanayii, edebiyatı, müessesât-ı siyasiye ve ictimaiyeleri, en ziyade dil vasıtasıyla tedkik olunup kadîm cemiyetlerden bazıları hakkında bir fikr-i taam husule gelir gibi oldu. Lisana müstenid bu tedkikâta "filoloji" (*philologie*) denilmektedir.

Alman filologları arasında en meşhurları, Yunan-ı kadîmi tedkik eden Volf [Christian Wolff, 1679-1754], Roma müverrihi Nibur [Barthold Georg Niebuhr, 1776-1831], eski Cermenleri tedkik eden Grim biraderler [Grimm Kardeşler: Jacob Grimm, 1785-1863 ve Wilhelm Grimm, 1786-1859], Hint ve Avrupaî ırkların menşeini araştıran Şilegel [Karl Wilhem Friedrich Schlegel, 1772-1829] ve Bop [Franz Bopp, 1791-1867] ve alelumum esatîri gayet mükemmel tahkik eyleyen Ofrid Muller (Offrid Muller) olmuştur.

Bu ulemâ akvâmın en uzak mazilerini, daha milletleri ırklardan ayırmak mümkün olamayan derin ve karanlık mazilerini taharrî ve tetebbu ederek o maziyi aydınlatmak ve sonra herkese gösterip anlatmak istiyorlardı. Böylece ulemâ-yı müşârun-ileyhim indinde milletlerin tarihi, ırkların tarihi (*histoire des races*) haline münkalib olmuştu.

Alman filoloji ve tarih mektebinin, uzun ve derin tedkikât ile meydana koyduğu tarihî eserler, Avrupa efkârına çok mühim tesirler yaptı; İngiliz müverrihlerinden Makuley [Thomas Babington Macaulay, 1800-1859], "Nibur'un kitapları, tarih-i beşeriyette derin bir iz bıraktı" diyor. Vâkıa filologların mesai ve keşfiyâtı neticesi olarak, Almanya'da milliyet fikri, ırk fikriyle birleşmiştir.

Derebeylik devrinin Almanya'sı, bir sürü prensler arasında münkasimdi, Almanlar o devirde gaye-i emelleri olan vahdet-i milliyeyi göremiyorlardı; lâkin mazide daha uzaklara gidilir, Tagar ve Lenjinlerin Golvaları yenerek hemen bütün Avrupa'ya hükmettikleri zamanlara kadar çıkılırsa, o vakit yekvücut bir Cermanya, yekvücut bir Cermen imparatorluğu, yekvücut bir Cermen yahut Alman ırkı, milleti bulunuyordu. İşte ulemâ ve müverrihler, o büyük ve eski Cermanya'yı öğrenmek, öğretmek ve ihya etmek istiyorlardı. Bu maksada vusûl için ayrı ayrı çalışmak kifayet edemeyeceğinden, Cermanya'da birtakım ilmî cemiyetler tesis olundu. Bu cemiyetlerden en mühimi, Avrupa'nın bu nevi cemiyetlerinin heman hepsine numune olan "Eski Alman Tarihini Tedkik" (Aeltere Deutsche Geschichtkunde) cemiyetidir. Cemiyet-i mezkûre *Monumenta Germania* unvanıyla gayet kıymettar bir eser-i ilmî neşrine girişmiştir. *Monumenta*'da Cermenlerin menşei, mazisi, dilleri, edebiyatları, siyasî ve ictimaî müessesâtları mükemmelen tetkik olunuyordu.

Müverrih ve filologların taharriyât ve keşfiyâtı sırf ilmî olmakla beraber, Almanya'nın hayat-ı hâzıra ve mustakbelesine de müessir olacaktı. Bunu müverrih ve filologlar, kendileri de pekâlâ biliyorlardı. *Monumenta* muharrirlerinden Dalman

[Friedrich Cristoph Dahlmann, 1785-1860] demişti ki: "Alman tarihi, yalnız ezmine-i kadîmenin tetkiki olmakla kalamaz; zaman-ı hâzıramızdan (*Reyn*) daha şiddetli bir cereyan ile gelip munsab olmalıdır." Vâkıa bu cereyan-ı fikrî, maziden Reyn nehri kadar şiddetli akıp geliyor ve hâle munsab oluyordu: Müverrihlerin tenvîr ve tezyîn ettikleri maziyi, siyasîler istikbalde kurmaya çalışıyorlardı; Cermen ırkı, hür ve müttehid büyük bir devlet, kuvvetli ve geniş bir imparatorluk teşkil eyleyecekti.

Müverrihler Almanların başına vahdet ve azamet-i müstakbeleleri fikr-i sâbitini iyice yerleştirmişler, kalplerine de şiddetli ve belki de biraz vahşi bir vatanperverlik hissi ilka eylemişlerdi. Müverrihlerin gösterdikleri eski Cermenler, sağlam, gürbüz, gözü pek, savaşçı, sert ve çetin adamlardı; onların fezâilinde bir nevi ibtidaî huşûnet, bir nevi ulvi vahşet vardı; eski Cermenler nazarında yabancılar düşmandı, düşmana ise acımak olmazdı; eski Cermenler ırkları, milletleri uğrunda şiddetli davranırlardı. Zamanımız Almanları, ecdattan örnek aldılar ve bununla kendi kuvvetlerine, istikbal-i millîlerine emniyetleri, yabancılara da husumet ve adavetleri arttı.

Alman fikr-i millîsini halk arasında kemal-i belagat ile neşre muvaffak olan müverrih Gerfinus [Georg Gottfried Gervinus, 1805-1871]tur. Gerfinus'un âsârı çok dağıldı, çok okundu ve çok tesir bıraktı.

Elhasıl, Alman filologları, Alman müverrihleri, milliyeti ırk ile birleştirdiler ve ırkın da en bariz alametini lisanda gördüler.

*

Almanlar, ırkî menşelerini tedkike çalışırken, komşuları Islavlar da onları takliden, aynı usûl ile ve aynı hararet ile kendi mazilerini, kendi ırklarının menşelerini araştırmaya kalkmışlardır. Sırf ilmî olarak başlayan bu tedkikât, Islavlar arasında da Almanlarda olduğu gibi, bilahare hayat-ı hâzıraya, siyasete intikal etmiştir.

Islavlardan mazi-i tarihîlerini tetebbua ilk teşebbüs eden Çehler olmuştur. Çünkü Çehler, Almanlarla en çok temasta bulunan, Alman medeniyet ve ulûmundan en ziyade müteessir olan ve aynı zamanda mevcudiyet-i kavmiyelerini muhafaza için en çok gayret ve himmet sarfına mecbur bulunan Islavlardır.

On sekizinci asr-ı miladînin sonlarına doğru, Prag Akademisi azasından iki filolog, Dorih [Vaclav Fortunat Durych, 1735-1802] ve Dobrofski [Josef Dobrovsky, 1753-1829], Islav dünyasının en eski zamanlarını, Islav lisanının müteaddit lehçelerini ve bu lehçelerin münasebetlerini, Islav lisanının menbaını taharrî ve tetkike başladılar. Bununçün Islav âsâr-ı atîkası, Islav şarkıları, Islav masalları, hâsılı eski ve yeni bütün Islav abidât-ı lisaniyesi[469] toplanıldı, tetkik olundu, teşrîh edildi, tasnif

469 Çeh ulemâsı, yalnız Çehlerinkini değil Çeh, Leh, Sırp, Rus... ilh. bütün Islavların âbidât-ı lisaniyesini toplamaya çalıştılar.

kılındı. Sonra, bazı zengin Çeh asilzâdelerinin nakdî iâneleri sayesinde, "Prag Islav Müzesi" tesis edildi. Prag Islav Müzesi'nde toplanan ulemâ ve müverrihler bir hayli âsâr-ı ilmiye neşrine muvaffak oldular. Bütün bu mesaiden maksat, mazide büyük, müttehid ve hür bir Cermanya olduğu gibi bir Islavya (Slavia) da bulunduğunu meydana çıkarmaktı.

Bir taraftan din, dil ve müessesât tetkik olunurken, diğer taraftan şair ve müverrih Kollar [Jan Kollar, 1793-1852] bütün Islav âleminde meşhur olan şiir-i bülendini, *Zafer Kızı* (*Slavy Dcera*)nı neşreyledi[470]; Kollar bu manzumesinde Islav ırkının mazisini öğrenmekle, yabancılar boyunduruğundan kurtulabileceğini irâe ediyordu.

Cermen hareket-i milliyesinde hedef-i husumet olarak Cermenliğe ikâ'-ı zarar etmiş, Cermenlik vahdetinin husulüne bin türlü mevâni ihdas eylemiş bir yabancı, bir düşman gösteriliyordu ki o da Golvalar, Fransızlardı. Islavların da millî düşmanları vardır. Islavların millî, ırkî düşmanı, Islavları esir eden, ırklarını milliyetlerini mahva uğraşan, onları yok etmek isteyen Cermenlerdir.

Islavların Gerfinus'u, Kollar'dır. Bu adam feyizli tabiat-ı şiiriyesine, geniş malumat-ı tarihiye ilâve etmiş bir milliyetperverdi. Manzur ve mensur âsârı, Islavlıkta muhalled âbidelerden sayılır. Kollar ve muakkibleri, Avrupa'nın şarkında pek vâsi bir sahayı işgal eden akvâmın, dil, teşekkülât-ı bedeniye ve müessesât-ı ictimaiyece müşâbehet ve karâbetlerinden, büyük bir millet, Islav milleti mevcut olduğunu istihrac ettiler: Bu millet, eskiden bir devlet halinde yaşamış ise de, sonradan parçalanmıştır; fakat fezâil-i ahlâkiyesi, istikbalde yine muazzam bir devlet tesis edeceğine zâmindir. Islavlar da Cermenler gibi hür, müttehid bir saltanat-ı müstakbeleye namzettirler, zira buna istidat ve hakları vardır. Kollar, "Islav milleti vahdet-i ibtidâiyesine asıl ve menşeine doğru gelmelidir" diyordu. Görülüyor ki Islavlarca da milliyetten murad, ırk ve vahdet-i ırkıyedir.

Çehler arasında başlayan bu hareket-i fikriye, öbür Islavlara da pek çabuk sirayet etmiştir. Cenub Islavları, yani Sırp, Islav ve Hırvatlar, Çehleri müteakip tarih-i kadîmlerini tetkike ve lisan ve medeniyetlerini komşu ve hâkimleri olan Alman ve Macarların lisan ve medeniyetleri tahakkümünden kurtarmak çaresini taharrîye başladılar; Cenub Islavları da müstakil ve hür olmak ve birleşmek istiyorlardı.

Agram'da müesses Cenub Islavları akademisinin reisi Ştrosmayer [Josip Juraj Strossmayer, 1815-1905] diyor ki: "Artık Sırp, Hırvat, Isloven ve Bulgar arasında nehir ve dağ kalmamıştır. Biz, Adriyatik sahilinden Tuna mansabına kadar milyonlarca insanların konuştuğu bir dili esas tutarak bir edebiyata malik olduk. Ya ilmin hazâininden istifade ile ilerlemek yahut Roma ve Cermenlerin esiri kalarak kom-

470 *Zafer Kızı* 645 soneden mürekkep ve beş kısma münkasim büyük bir destandır.

şularımızın âlet-i kuvvet u azameti olmak şıklarından birisini tercihe mecburuz..." İsmi Almanca olan bu Cenub Islavının sözlerinden pek iyi anlaşılıyor ki Almanları taklit eden Islavlar, aynı silah ile hocalarına karşı koymaya çalışıyorlar.

Müttehid Islavlık, Adriyatik Denizi ile Kara Deniz arasında sığışamıyordu, Lehlerle Ruslar da Islavlık hududu dahiline gireceklerdi, hâsılı bütün Şarkî Avrupa Islavya olacaktı; şair Kollar:

Ey Islavya, Islavya!
Siz, Ruslar, Sırplar Çehler, Lehler,
Bir vatanda birleşip yaşayarak
Ananızı sevindirin...

diye bağırıyordu. Böyle pek geniş, âdeta hudutsuz bir Islavya, bir Islav devleti ihdas etmek fikir ve hayaline, tarih-i siyasîde "Islav İttihadı" (*Panslavisme*) denilmektedir. "İttihad-ı Islav" fikrinin merkez-i faaliyeti 19uncu asr-ı miladînin ortalarına doğru Rusya ve bilhassa Kiev ve Moskova şehri olmuştur. Fikir, Prag'tan Agram'a, oradan Kiev ve Moskova'ya sıçramış, demekti. 1837 senesinde Pagodin [Mikhail Pogodin, 1800-1875] namında bir Rus âlimi, Moskova'da tarihî kütüphane ile Islav âsâr-ı atîka müzesini tesis ettirmeye muvaffak oldu. İttihad-ı Islav fikrini siyaset-i ameliyeye geçirmeye, kuvveden fiile çıkarmaya, en çok çalışan Ruslar olmuştur.

Âlim ve şairlerin halk ettiği Islavya fikrinin siyaset ve diplomasi meydanında aldığı "Panislavizm" şekli, yine milliyetin ırk ile tefsirinden başka bir şey değildir.[471]

Kaynak: Akçuraoğlu Yusuf, "Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair", *Türk Yurdu*, VI/67, 29 Mayıs 1330, s. 2216-2224.

Not: Bu metin bu kitaba alınan "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri" yazısının devamıdır. Bk. Bu kitapta 38. yazı, s. 197.

471 Makalenin Cermen ve Islav harekât-ı fikriyesine müteallik kısmında me'hazım E. Bourgeois'nin [Émile Bourgeois, 1857-1934] *Manuel Historique de Politique Etrangére* nam kitabının üçüncü cildidir. A. Y.

69

İslâmiyet Karşısında Milliyetler; TÜRKLÜK

Timurtaş [Ziya Gökalp?][472]

Memleketimizin en ziyade mutazarrır olduğu esbâbdan birini de –belki en mühimini– anlaşamamazlık teşkil ediyor. "Anlaşamamazlık" da bütün ef'âl ve harekâtımızın nazım-ı mutlakı olan idare-i maslahat ve yarını düşünememek marazının bir neticesidir. Hiçbir vakit memleketimizin mukadderâtını idare eden "İslâmiyet, Türklük, Osmanlılık" gibi üç büyük vaka-i ictimaiyeyi ilmî ve hayat-ı maddiyeye mutabık bir surette tarif edip her nevi kîlükâli kat'î bir surette ortadan kaldırmayı düşünmedik yahut düşünemedik. Bu üç kelimenin de mânasını zaman zaman istediğimiz gibi tahrif ettik. Samimi bir surette İslâmiyet, Türklük ve Osmanlılığın hudutlarını çizip vezâif ve hukuk-ı mütekabileyi tayin etmeyi asla arzu etmedik. Çünkü, bir taraftan sathî düşünen milliyetperver Türkler bu hudutların tayinini kendi menâfi-i kavmiyelerine mugayir buluyorlar, diğer taraftan Müslümanlığın gayr-i kâbil-i taksim bir küll-i vâhidden ibaret bulunduğunu ve "din ve millet birdir" nazariyesinin esasât-ı İslâmiye'den olduğunu ileri sürenler de mevzu-ı bahs olan meselenin dine mugayir, binaenaleyh gayr-i kâbil-i hall olduğunu iddia ediyorlardı. Siyasî Osmanlılık da

472 Ziya Gökalp'in "Timurtaş/Demirtaş" müstearını kullandığı bilgisi için bk. Orhan Okay, "Gökalp Ziya", *DİA*, XIV, 126 (Bu hatırlatma için Ali Birinci'ye müteşekkiriz. Haz.)

milliyet mesâilini "merkeziyet ve adem-i merkeziyet" vadisine dökerek veyahut o zannı vererek hercümerci bir kat daha teşdîd eylemiştir.

Şimdilik yalnız İslâmiyet ve milliyetlerin yekdiğerine karşı olan vaziyetlerini tayin etmeye çalışacağım.

Evvela akvâm-ı Hıristiyaniyeye sathi bir nazar atfedelim: Onlar meseleyi çoktan halletmişlerdir. Filvaki Hıristiyanlar kilise ile olan rabıtalarını kat' etmedikleri gibi, herbirinin birtakım menâfi-i müşterekeye malik birer heyet-i ictimaiyeden ibaret olduklarını tasdik ederek, kiliseye karşı olan vezâif ile kendi milliyetlerine karşı olan vezâifi pek güzel tahdit eylemişlerdir. Bu taksim-i vezâiften Hıristiyanlığın menâfi-i umumiyesine halel gelmemekle beraber Hıristiyan fertler ve bu fertlerin teşkil ettikleri cemaatler de ayrı ayrı kendi menâfiini nazar-ı itibara almaktan bir an fâriğ olmuyorlar. Filvaki zaman zaman kilise, Hıristiyanlık namına milliyetleri bel' ve temsil eylemeğe kıyam etmiş ise de, teşebbüsâtı gayr-i tabiî olduğu için akîm kalmış ve eski nüfuzunu da kaybetmek tehlikesine düçâr olmuştur.

İşte bu gibi esbâba mebni, kilisenin mukadderâtını idare edenler mesleklerini tadil eylemeye mecbur olmuşlardır. Vaktiyle vazifeleri yalnız esasât-ı diniyenin telkininden ibaret olan ruhban, zamanın bilcümle tahavvülât-ı ictimaiyesini nazar-ı itibara almaya mecbur olarak dinde ne kadar taassup gösterdilerse, milliyet hususunda da o nisbette mutaassıp kesilmişlerdir. "Zaman sana uymazsa sen zamana uy" hakikatine göre hareket etmedikleri takdirde hem kendi nüfuzlarının sarsılacağını tarihten öğrenmişler, hem de milletlerinin, yeni hissiyatla mücehhez olan diğer milletlere karşı mukavemet edemeyeceğini tasdik eylemişlerdir. O suretle ki, papazların cevelangâhı olan kiliseler bu millî cereyanın intişarını âdeta tesrî' eylemiştir. Hele memleketimizdeki müteaddit kiliselerin birer merkez-i dinî olmaktan ziyade birer mahfil-i millî oldukları herkesçe malumdur.

Nihayet geride kalan Hıristiyan milliyetler de mektepten, kiliseden aldıkları millî derslerden istifade ettiler; muhite, asra göre işlerine gelen kavânîn-i ictimaiyeyi tanzim ederek bugünkü mertebeye vasıl oldular. Bizde ise her "yeni şey" dine mugayir addedildiği için Müslüman kavimler bu yeni milliyet silahıyla mücehhez olamadılar; milliyeti taksim-i a'mâl şeklinde telakki edip İslâmiyet'in lehine olacağını düşünecek yerde, inkisam-ı kuvâ şeklinde tefsir ettiler. Aynı kavânîn-i ictimaiye ile, eski silahlar ile kıyamete kadar rahat rahat yaşamanın mümkün olacağı hayaline kapıldılar. Muhtelif ırklara mensup Müslümanlar dinen kardaş oldukları halde –efradda olduğu gibi– keselerinin ayrı olduğunu tasdik etmek istemediler. Keseler yani menâfi ihtilafâtının hissiyatla değil pazarlıkla halledileceğini nazar-ı itibara almadılar. Dinî kardaşlığın da bir haddi olup onu tecavüz etmemek icap ettiği kimsenin hatırına gelmedi. Birtakım hadisât-ı ictimaiye neticesi olarak bir arada

yaşamaya mecbur olan akvâm-ı İslâmiye'nin hakikî bir surette anlaşmaları menâfi-i müştereke icabâtından olduğu halde, fenalığın milliyetlerin mevcut olmalarından ileri geldiği zannedildi.

Nihayet bu tabiî teşkilatı ortadan kaldırmaya teşebbüs ederek oturduğumuz yerden "din ve millet birdir" nazariyesinin esrarengiz hassalarından istimdat ettik. Efradda bir izzet-i nefsî, diğerlerine karşı bir mevki-i rüchan temin etmek hissi mevcut olduğu gibi akvâmda da müşterek menâfi bir de "benlik" vardır. Ancak maddî vesâitle bu rekabet meşruiyetini muhafaza ederek anarşiye müncer olmaz.

Esasen pek eski ve tabiî teşkilat ve menâfie malik olan milliyetler kolay kolay yıkılamazdı. Filhakika kürre-i arzın üzerinde beşerin zuhuru dakikasından itibaren milliyetlerin tabiî bir surette teşekkül edecekleri bedîhî idi. Kürre-i arzın muhtelif noktalarında bulunan insanlar mevâni-i tabîiyeyi sühûletle mürûr ederek yekdiğerleriyle münasebâtta bulunmadıkları için dağlar, nehirler, vadilerin tahdit ettikleri bir saha üzerinde yaşamak mecburiyetinde kalmışlardır. İklimin ve daha birtakım avâmilin tesiriyle böyle bir saha üzerinde yaşayan insanlar birçok hususiyetlerle diğer bir saha üzerinde yaşayan insanlardan farklı olmuşlardır. Lisanlar, âdât, secâya bu hususiyetlerin en mühimlerindendir. Bu insan kitleleri cemaat halinde yaşadıkları için aralarında bir nevi "tekafül-i ictimaî" (*solidarité sociale*) husul bulmuştur. Menâfilerini müdafaa yahut yeni menâbi-i servet tedarik etmek için kendilerinden farklı olan diğer insan kitleleriyle mücadele ve mukateleyi gayet tabiî ve kendi kavânînince meşru addederlerdi.

Bilahare aynı hususiyetlere malik olan bu insan kitleleri de nam-ı diğerle milliyetler de menâfi-i maddiye elde edebilmek endişesiyle birçok kısımlara ayrılarak yekdiğerleriyle mücadele etmek fırsatını asla kaçırmadılar. Malum olan edyân da ırkları bu halde bulmuştur. Dinlerin kâffesi hüsn-i ahlâkı, uhuvveti emretmekle beraber kavimlerin tabiî olan hususiyetlerine ârız ikinci bir hususiyet ilâve ettiği için mücadele ve mukatele bütün şiddetiyle devam etti. Edyân aynı ırka mensup efrad arasında da birçok tefrikaların zuhuruna sebebiyet verdi.

Dinî mücadelelerde menâfi-i maddiyenin büyük bir rol oynadığı gayr-i kâbil-i inkârdır. İslâmiyet de gâh zamanının itikadâtını daha makul bir tarzda ifrağ ettiğinden gâh fütûhât ve ganâim neşesinin tavsiye ettiği sermestîden istifade ederek süratle intişar etti. Filvaki Müslümanlık yalnız itikadâttan ibaret olmayıp birtakım kavânîn-i ictimaiye de cami bulunduğundan bu hal dinin intişarını tesrî' ettiği gibi birtakım müşterek hissiyat ve ananelere malik bir heyet-i ictimaiyenin husulüne de yardım etti. Her ne kadar İslâmiyet'in birtakım kavânîn-i ictimaiyeyi cami bulunması dinin intişarını teshîl eylemiş ise de bilahare zamanın icabâtı olarak –itikadâtı değil– mezkur kavânîni tadil eylemeye veyahut yeni kavânîn ihdas eylemeye kıyam

edilince müşkilat baş gösterdi. İnsanların tab'an muhafazakâr oldukları gayr-i kâbil-i inkârdır. Kendilerinin yaptıkları kavânînî bile kolaylıkla tadil edemiyorlar.

İşte bu gibi esbâba mebni kavânîn-i İslâmiye'nin ihtiyacât-ı asra göre tadillerini veyahut tefsirlerini ileri sürecek kadar cesaret-i medeniye ibraz edenler tekfir edildiler. Namları, din haini, İslâmiyet düşmanı olarak havastan avam tabakasına varıncaya kadar yayıldı. Bu son asırdaki felaketlerimizin en mühim âmillerini, her nevi ıslahat-ı milliyeye, din namına vuku bulan müdahalâtta aramalıdır.

Acaba İslâmiyet'in vaz' ettiği kavânîn-i ictimaiye ihtilafâtı men edebilir mi? Din uhuvveti, ittihadı kat'î bir surette emrettiği halde ferdî, ictimaî mücadelelere nihayet verebildi mi? Asla...

Tarih bize isbat ediyor ki menâfi-i maddiye –ki İslâm'da mevcut umumi bir ananeye göre ehemmiyeti olmadığı iddia ediliyor– yüzünden yekdiğeriyle mücadele etmiş akvâm-ı İslâmiye pekçoktur. Kavmî hususiyetlerin tevlîd ettiği zıddiyetlere menâfi-i maddiye de inzimam edince ihtilaflar kesb-i şiddet etmiştir. "Din ve milliyet birdir" demekle tabiî olan kavmî hususiyetler kalkmaz. Menâfi-i maddiyenin tesâdümünden vukua gelen münazaalar ise kıyamete kadar bâkidir. Unutmamalı ki fertlerin ve bu fertlerin teşkil ettiği kavimlerin menâfii karşı karşıya geldiği zaman dinin uhuvvete istinat eden emirleri veyahut asrın ihtiyacâtını nazar-ı itibara almayan kanunlar ihtilafâtı halledemiyor. Ancak aklî ve zaman ve hadisâta mutabık bir surette yapılacak kavânîn ve mukavelât ferdî, ictimaî ihtilafâtın önünü alabilir.

Küçük meselelerde bile yalnız uhuvvet-i İslâmiye'nin gayr-i kâfi olduğunu şahsında tecrübe edenler, nasıl oluyor da kavimler ihtilafını –ki daha muğlaktır– ceffe'l-kalem "uhuvvet-i İslâmiye" *empirique* bir düsturla halletmek iddiasında bulunuyorlar. "Din ve millet birdir" esasını vaz' ederek milliyet meselelerini kaldıracaklarını, artık ebediyyen İslâmiyet'in zîr-i cenahında kardaş kardaş yaşamanın mümkün olacağını ileri sürenler ya meseleyi pek sathi olarak tetebbu edip hissiyatına mağlup olanlardır veyahut temennilerini hakikat gibi telakki edenler.

Eğer insan gibi düşünmek icap ederse "Vatanım rûy-ı zemin, milletim nev-i beşer" demek daha ulvî, daha efdaldir. Heyhat ki insanlar hiçbir vakit kardaş kardaş yaşayamayacaklardır. Çünkü fertlerin ve cemaatlerin hilkaten müptelâ oldukları *égoisme*: hodbînî illetini tamamen tedavi etmek gayr-i kâbildir. Binaenaleyh ihtilaflar daima mevcut olacaktır. Yalnız "anlaşma", mütekabil fedakârlıklar sayesinde nisbî bir sulh u saadete mazhar olmak kâbildir.

Acaba tînetler ve İslâmiyet'in menâfii daima ,ine muhalif midir? Her ikisinin hudutlarını çizerek bir hatt-ı vasl bulmak vezâif ve hukuku bir usule rabt etmek mümkün değil midir? Vazifeler ve hukuklar taayyün ettikten sonra meselâ bir Türk, bir Arap... ilh. milliyetini; "hain-i vatan", "din düşmanı" lakaplarına düçar olmayarak

ilân edemez mi?.. Ve bundan gerek milliyetler, gerekse İslâmiyet müstefid olmaz mı?

Emniyet-i mütekabile ile çalışarak itikadât-ı bâtıladan, hurafâttan âri olan hakiki dini sukût ettiği uçurumlardan tahlîs etmek mümkün değil mi? Dinin pek kesîr olan vesâitinden istifade edilerek akvâm-ı İslâmiye'nin hayat-ı ictimaiyesi tanzim olunamaz mı?

Bütün bu meseleleri halletmek bittabi mümkün idi. Fakat yekdiğerimize karşı olan adem-i emniyetimiz, din taassubundan henüz kurtulmadan ve bu taassuptan başımıza gelenleri unutarak derhal asabiyet-i milliyeye verdiğimiz yanlış cereyan, hele o meşhur olan lâkaydîmiz de inzimam edince bu mühim meseleyi gayr-i kâbil-i hall bir dereceye getirdik. İtiraf edelim ki bu anlaşamamazlıklardan en ziyade mutazarrır olan Türk unsuru oldu.

Bilhassa anâsır-ı İslâmiye anlaşmalı idi. Matbuat Türklüğü, İslâmiyet'i, Osmanlılığı herc ü merc ederek hiç kimseyi memnun edemedi.

Meselâ Türk Arap'a: "Seninle din kardaşıyız, kavimlerimiz birçok hususiyetlerle yekdiğerinden farklı olmakla beraber birçok hususlarda müşterek hissiyata, müşterek menâfie malikiz, şimdiye kadar dinimizin mukadderâtını nâ-ehil ellerden tahlîs edemediğimiz için Avrupalıların ve bütün Hıristiyanların "İslâmiyet mâni-i terakkidir" ittihamını fiilen tekzip edemeyecek kadar sukût ettik. Mademki büyük İslâm ailesine mensubuz, onu ıslah etmek, onun menâfiini gözetmek vazifemizdir. Diğer taraftan senin de, benim de kendi milliyetimize karşı birtakım vazifelerimiz var, o vazifeleri hüsn-i suretle ifa edersek milliyetlerimiz kuvvet bulur ve bu muhtelif akvâm-ı İslâmiye kuvvetlerinin muhassalası da on üç asırdan beri müdafaasını deruhte ettiğimiz hilalin istinatgâhını teşkil eder. Arap kardaş; unutma ki... Yirminci asırda salîb namına ilân-ı harp edecek hükümdarlar mevcut olduğu gibi onun bu hareketini alkışlayan ve zâhirde dinsiz fakat hakikatte salîb muhibbi medenî milletler de eksik değildir.

İşte bu noktadaki ittihadımız pek kavî olmalıdır. Aksi takdirde ikimize de felah yoktur. Menâfi-i müşterekemiz bundan da ibaret değildir. İktisadiyâtta ittihadımız elzemdir. Çünkü İslâm dünyasının iki mühim unsuru olduğumuz gibi siyasî Osmanlılığın da temellerini teşkil ediyoruz. Fakat itiraf edelim ki şimdiye kadar anlaşamadık, Müslüman olmakla beraber, yekdiğerimizden tabiî hususiyetlerle ayrıldığımızı düşünemedik; âdât, ananât ve secâyâmızın birçok noktalarda yekdiğerine benzemediğini, binaenaleyh bizi idare etmek için, istimal edilecek usullerin diğer milletlerinkinden biraz farklıca olacağını mukadderâtımızı idare edenler nazar-ı itibara almadılar.

Bu esaslı noktalarda anlaşamadığımız için zuhur eden netâyic-i müessife gözümüzün önündedir. Fakat Arap kardaş! Sen de biraz munsıf ol. Sen Türke nazaran nesebî bir istirahate daima mazhar oldun... Türk kardaşın asırlardan beri rahat yüzü görmedi. Ekser zamanlar hilali başlıbaşına müdafaa etti, âdeta hilali kanıyla

besledi. Şimdi de fakru'd-dem marazına mübtelâ... Kesb-i kuvvet etmesi için sen de çalış... Mâmafih Arap kardaş, sen bir tecavüze düçar olur isen o yine tarlasını, sabanını terk ederek noksan vesâitiyle, hilali, müşterek menâfii müdafaa etmekten bir an fâriğ olmayacaktır.

Her ikimiz de terakkîye, teceddüde muhtaç olduğumuzu itiraf ediyoruz. Bunun için de her şey hükûmetten beklemeliyiz. Her iki kavmin ve diğer anâsır-ı İslâmiye'nin münevver tabakası, evvela dinimizi hurafelerden tahlîs edebilecek bir Müslüman cemiyetinin teşekkülüne teşebbüs eylemelidirler. Bu cemiyet, hakiki dini meydana çıkarır, ilmihal kitapları neşreder, vaazlar, musahabeler tertip eyler, velhasıl halkı tenvîr ve irşat eyler. Diğer taraftan Araplar, Türkler... kendi milliyetlerine, kendi hususiyetlerine ait olan mesâili halletmek için ayrıca cemiyetler kurarlar. Lisanlarını ıslah ederler. Akvâm-ı İslâmiye'nin yekdiğerleriyle kolaylıkla anlaşabilmesi için Arapça ve Türkçenin intişarını teshîl eylemekle beraber müessesât-ı milliye-i iktisadiyenin teşekkülüne sa'y ederler. Bu vesâitle sû-i tefehhümlerin bir kısmı izâle edilmiş olur.

Mâmafih Türkler, Araplar da diğer akvâm gibi birtakım menâfi-i hususiyeye malik oldukları için bazı ihtilafâtın zuhur edebilmesi muhtemeldir. Fakat ihtilafâtı asabiyet-i milliye ile değil, adaletle, hakla, hüsn-i niyetle, tarafeynden edilecek fedakârlıklarla halletmeye çalışmalıyız. İhtilafâtı aramızda dostane bir surette hallet[me]diğimiz takdirde büsbütün yabancı üçüncü bir kavmin tâbiiyeti değil, esareti altına girmek tehlikelerine maruz kalırız."

İşte bir câmia-i siyasiye halinde yaşayan anâsır-ı İslâmiye'yi hissiyat-ı müştereke-den istiâne ederek menâfi-i müştereke-i maddiye etrafında toplatabiliriz. Yoksa "din ve millet birdir" sözünü esasât-ı diniye sırasına idhal edip milliyetleri kaldırmaya teşebbüs etmek abesle iştigaldir.

Esasen yukarıdan beri beyan ettiğimiz şerâit tahtında milliyetlerin tekamülü İslâmiyet için bir tehlike değil, ayrı ayrı birer istinatgâhtır.

Asr-ı hâzırda milletlerin terakkîlerini tesrî' eden âmillerden en mühimmini hiss-i millî teşkil ediyor. Terakkî, medeniyette ulûm ve fünûn vadisindeki rekabet-i kavmiyelerin bir neticesidir. Filvaki milliyet meselelerini terk edip kardaş kardaş yaşadıkları, bu yalancı dünyanın metaına ehemmiyet vermeyip dervişleri taklit ettikleri takdirde yakın veyahut uzun bir istikbalin birçok saadetlerine nâil olacaklarını Müslüman kavimlere tebşir edenler hâlâ mevcut ise de bu müjdeciler ihtilafâtı men edemedikleri gibi mensup oldukları milletlerin ve dolayısıyla İslâm âleminin esaretini de teshîl eyliyorlar. Akvâm, eskiden beri, bugünün, gözönünde bulunan, binaenaleyh ele geçmesi sehîl olan tavuğunu yarının hindisine tercih edegelmişlerdir. Bu hususdaki kuru vaatler hiçbir işe yaramıyor.

Bu mülahazâtı umumileştirerek siyasî Osmanlılığa da teşmil etmek kâbildir. Filhakika akvâm-ı İslâmiye'nin terakkî ve teâlîsi Osmanlı vatanı için büyük istifadeler temin eder. Yalnız Osmanlılığı terkîb eden Hıristiyan unsurların kâffesine bilâ-kayd u şart emniyet etmek biraz fazlaca safdillik olur. Nitekim İstanbul'da ve patrik efendilerden birinin Paris gazetecilerinden birine vuku bulan beyanâtı umumiyetle anâsır-ı İslâmiye'yi ve hususiyle menfaatlerini Osmanlılığın bekâsında arayan diğer unsurları düşündürecek bir mahiyettedir.

Binaenaleyh Osmanlı hükûmetinde Müslüman anâsırın bir nevi vekili olan Türk idare memurlarının bazı Hıristiyan anâsıra emniyet edip samimi bir surette hasbihal edememelerini gayet tabiî bulmalıdır. Mâmafih bazı unsurlarla konuşmak, menâfi-i müştereke esası üzerinde anlaşmak kâbildir zannındayım. İçtimaî Osmanlılık meselesini ise gayr-i kâbil-i hall olarak telakki ediyorum. Avusturya'da İsviçre'de olduğu gibi yalnız menâfi-i mütekabile üzerine müstenit bir câmia-i siyasiyeyi muhafaza etmek mümkün ise de müşterek bir ruh, bir gaye yaratmak mümkün değildir.

Lisan, âdât ve vekâyi-i tarihiyenin izleri kolay kolay silinmiyor. Böyle sunî olan ictimaî heyetler en ufak sadmelerden müteessir olurlar.

Asıl mevzumuzu teşkil eden anâsır-ı İslâmiye'ye gelince: Onlar taksim-i a'mâl kaidesi mûcebince kendi muhitlerinde faaliyete gelerek menâfi-i hususiye ile, menâfi-i umumiye-i İslâmiye'yi telif ederlerse muhtelif milliyetler yekdiğerinin düşmanı değil, şerîk-i mesaisi olur. O zaman Türkler gizliden gizliye, bir günah işliyormuş gibi değil, aşikâr olarak diğer milletlerden istiâne ederek munkariz olmak tehlikesine maruz olan ırklarının dertlerine deva ararlar ve kimsenin kuşkulanmaya hakkı olamaz. Çünkü Türklerin kuvvet bulması Müslüman unsurların mazarratını mûcip olmayıp menâfi-i müştereke-i İslâmiye'nin lehinedir. Esasen samimi olan bilcümle Osmanlılar Türklerin kuvvet bulmasını arzu eylemelidirler. Bu fedakâr ırkın şimdiye kadar çektiği ve hâlâ da çekmekte olduğu sefalet-i ictimaiye mertebe-i kusvâya vasıl olmuştur. Türk gençleri, ırklarının taht-ı tehlikede olduğunu –biraz geç olsa bile– müşahede ettiklerinden –şimdilik küçük mikyasta olsun– faaliyete başlamışlardır. Türk Yurtları, Türk Ocakları, Türk Güçleri bu faaliyetin birer zî-ruh eseridir.

Diğer Müslüman kardaşlarımız da Türklere müvazî bir surette harekete gelirler ise İslâmiyet ve Osmanlılık yakın bir istikbalde her hususta sağlam müdafilere mazhar olmuş olur. Yalnız fazla gayrete gelerek taassup illetine müptelâ olmamaya ve muhtelif kavimlerin yekdiğerlerine karşı hürmet-i mütekabile hisleriyle mütehassis olmaya gayret eylemeleri de menâfi-i umumiye iktizasındandır.

Kaynak: Timurtaş [Ziya Gökalp?], "İslamiyet Karşısında Milliyetler - Türklük", *İctihad*, IV/68, 30 Mayıs 1329, s. 1488-1493.

70

VATANPERVERLİK[473]

[Edmond Demolins]

[Tercüme:] Mim. Ali

"Vatan" ve vatanperverlik, bunlar öyle iki muazzam lafızdır ki müfâd-ı hakikilerini alâ kadri'l-imkân anlamak, bilmek lazımedendir. Vatanperverlik hakkında muhtelif cereyanlar vardır. Bir kısım müellifler hissiyat-ı vatanperverâneyi tehyîc etmeyi emel edindikleri halde bir kısımları da bütün kürre-i arzı beşeriyetin vatan-ı müştereki şekline koyarak "milletim nev'-i beşerdir vatanım rûy-ı zemin" hayalini daire-i hakikate ithal etmek iddiasındadırlar. Böyle mütezâd olan temayüllerini müteveccih oldukları muhalif semtlerden çıkıp getirerek birleştirmek, yekvücut kılmak mahalâtdandır. Bununla beraber vatan fikri hakkında her ne düşünürlerse düşünülsün vatanperverliğin mahiyetini[n] ne yolda tekâmül edeceğini, hangi esbâb ile husule geldiğini, husulünden sonra ne netâyic tevellüd edeceğini anlamak ve anlatmak mümkündür.

Evvela vatanperverlik birtakım aksâma inkısam eylemektedir. Bir kısım vatanperverlik vardır ki dinin hissiyatı üzerine tesis olunmuştur, diğer bir kısım vatanperverlik vardır ki ticaretin tevlîd eylediği rekabet sâikası üzerine müsteniddir. Bir diğeri de vardır ki siyaset ihtirasâtına ibtinâ eylemektedir, bir diğer kısmı da insanların hususi yaşayışlarında müstakil ve hür kalmaları fikrinden münbaisdir.

473 Edmond Demolen [Demolins, 1852-1907]'den icmalen muktebestir.

Din üzerine müstenid olan vatanperverlik ekseriyetle Araplarda ve Türklerde vardır.

Vatanperverliğin ikinci kısmını teşkil etmekte olan ticarette sâika-i rekabetle husule gelen temayül-i mahsusa gelince bu Akdeniz'in mesdûd bir havuz halinde bulunduğu zamanlarda sahillerinde yaşayan kavimlerde görülmüştür. Meselâ zaman-ı mazide Fenike, Yunanistan; Afrika, İspanya sevâhilinde mütemekkin olan akvâm arasında gayr-i kâbil-i tasvir denecek derecede müthiş bir rekabet hâkim oluyordu ve düşman ticarî ve iktisadîsine galip gelmek bir millet için yaşamak veyahut ölmek meselesi telakki ediliyordu. Binaenaleyh bu milletler muharebeye mecbur kaldıklarından gençleri zinde, kavî, çalâk yetiştirmek hususunda temrinât-ı bedeniyeye sevk ediyorlar idi. Ve bir kavim meydan-ı ilm ü marifette şöhret kazanmış felâsifesiyle, ulemâsıyla mübahât eylediği kadar meydan-ı müsara'ada temin-i tefevvuk eden pehlivanlarıyla da mübâhî oluyordu.

Vatanperverliğin üçüncü şekli olan ihtirasât-ı siyasiyeden mütevellid kısmına gelince bu ekseriyetle usul-i merkeziyetle idare edilen kaviyyü'ş-şekîme hükûmetlerin efradında görülmektedir. Nitekim eski hükûmetlerden Roma İmparatorluğu, asr-ı hâzır hükûmetlerin içinde de gerek Fransa, gerek Almanya, gerek Rusya, gerek İtalya, gerek İspanya buna bir misâldir. Bu hükûmetlerde iktidar rüesâ-yı askeriyenindir. Lâkin bu tarzda teşekkül eyleyen kaviyyü'ş-şekîme imparatorluklar tabiatın sade ve basit ve fakat metîn ve müstahkem ilcaâtına o kadar mugayirdir ki efrad-ı milletin hayat-ı hususiyesinde intâc eyledikleri felaketlerden dolayı uzun müddet devam etmezler ve hemen her zaman o kuvveti nefsinde mütemerkiz kılan hükümdarlarının zevaliyle beraber onlar da zâil ve münkarız olurlar. Ve böyle cemiyetlerin hükümdarları elinde vatan mahabbeti ihtiraslarının ve emellerinin bir vasıta-i istihsalidir.

Bundan dolayıdır ki bunların ihtirasât-ı siyasiyelerinin netâyici olan muharebelere efrad-ı ahali kalben muarız oldukları halde zâhiren mutavaat etmeye mecbur olurlar. Nitekim gerek ikinci Filib [Philippe]'in gerek on dördüncü Lui [Louis]'in gerek birinci Napolyon'un gerek birinci Gilyum [Guillaume]'un arzularına efrad-ı ahali mukavemet edemiyorlardı.

Vatanperverliğin dördüncü kısmı olan hususi yaşayışta müstakil kalmak fikrine gelelim. Bu tarz birinci defa olarak miladın beşinci asrına doğru Avrupa'nın garbında zuhur eylemiş ve bunu Franklar Gol kıtasına, Saksonlar da İngiltere'ye ithal eylemiştir.

Şimdi bu dört tarzdaki vatanperverliği birbiriyle mukayese etmek icap ederse dinden mütevellid vatanperverliğin bugün bir tesir-i haricî icrasına muktedir olmadığını söylemek lazım gelir. Rekabet-i ticariyeden mütevellid olan vatanperverliğin ise bugünkü Akdeniz sahillerinde tehaddüs etmesi neticesini tehyie eyleyecek avâmil

artık kalmamıştır. Fenike, Venedik, Yunan, Eski Kartaja artık bugün madûmdur. İşte bunların in'idamıdır ki bu kabîl vatanperverliğin bir millet hayatında ne derecelere kadar âmil-i kemâl olabileceğine delildir.

Fakat vatanperverliğin üçüncü kısmını teşkil eden ihtirasât-ı siyasiyeden müteveIlid kısmı böyle değildir. O mün'adim olmayıp el-ân kemal-i şiddetiyle mevcuttur ve bunun netâyic-i vahîmesi asr-ı hâzır muharebelerinin tevlîd ettiği hasarât ile kâbil-i tefehhümdür.

Hayat-ı hususiyede müstakil kalmak fikrine gelince vatanperverlik bir ırkın, bir unsurun teessüs etmesini teshîl eder. Meselâ Fransızlar Ren nehriyle Alp cibâl-i müteselsilesinin ciheteyninde, gittikçe salâbetini zayi etmekte olan bir vatanperverliği askerlikle, askerî resm-i geçitlerle tesis etmeye çalışmakta iken diğer cihetten bu dördüncü kısım vatanperverlik sayesindedir ki müsellah olmaya pek de ihtiyaç görmeyen ve fakat (?) tarafımızdan nazar-ı tezyif ve lâkaydî ile görülen bir kavim sessiz sadasız ummanları sefineleri, hülasa bütün bir küreyi müstemlekâtıyla muslihâne feth edip duruyor.

Kaynak: Edmond Demolins, ihtisaren tercüme eden: Mim. Ali, "Vatanperverlik", *Donanma*, IV/41, 30 Haziran 1329/13 Temmuz 1913, s. 795-797.

71

TÜRKLÜK, İSLÂMLIK, OSMANLILIK

Köprülüzâde Mehmed Fuad

Doğru veya yanlış, saha-i münakaşaya çıkan her cereyan, yolu üzerinde mutlaka birçok mânialara tesadüf eder. Bazen ruhî ve basit sebeplerin bazen daha karışık ve maddî âmillerin mahsulü olan bu itirazlar, mânialar pek faideli bir ıstıfâ vazifesi görmektedir. Bu gibi mânialara maruz kalan bir cereyan eğer sahte ve zayıf ise bi'z-zarure ölüp unutulur; eğer tabiî ve kuvvetli bir cereyan ise, karşısına konmak istenen mâniaları mütezâyid bir kuvvetle ezip geçer. Gürültüler, tehditler, tahkirler, parlak ve müstehzî cümleler, tabiî cereyanlar karşısında miskin ve acizdir. Eski ve meşhur bir sözü tekrar ederek diyeceğiz ki *hakikat daima galebe etmektedir*; beşeriyet sahasındaki en büyük hakikat ise, *ictimaî ve tarihî zaruretlerin galebesinden* başka bir şey değildir.

Hıristiyan âleminin millî intibâhından sonra, İslâm dünyasının milliyet esaslarına uzun müddet lakayt kalması mümkün olamazdı. Asrın beyne'l-ümem münasebâtı maddî ve mânevî birçok revâbıtla o iki âlemi birbirine bağlıyordu. Binaenaleyh dahilî âmillerin bütün muhafazakârlığına rağmen haricî müessirlerin tazyiki mutlaka uzak veya yakın bir zamanda kendini gösterecekti. İşte tarihin bu basit zarureti nihayet meydana çıktı ve İslâm milletlerinde yavaş yavaş "kavmiyet" uknûmu teşekküle —yahut diğer bir telakkiye göre— şuurlu bir hal almaya başladı. Arnavutlarda, Araplarda böyle millî bir cereyan teşekküle başlarken Türk âleminin âlem-i İslâm'daki bu

umumi temayülden uzak kalması tabiî mümkün olamazdı ve olmadı da. Osmanlı hükûmetinin kuvve-i merkeziyesini teşkil eden Türkler, hâkimiyet-i zâhirelerinin fidye-i necâtı olmak ümid-i vâhîsiyle, uzun bir müddet kavmiyetlerini inkâr ettikten sonra, nihayet, hadisâtın uyandıran darbeleri karşısında bir mevcudiyet-i mâneviye elde etmek zaruretini anladılar. Osmanlı nâmı altındaki muhtelif unsurlar hatta asırlardan beri birer vahdet teşkil etmişler iken, ondan mahrum kalan yalnız vicdan-ı millîden mahrum zavallı Türklerdi. İşte Türk milliyetperverliği tarihin bu gibi zaruretleri karşısında tabiî bir surette vücuda geldi. *Onu sahte bir mahsul gibi fılan şahsa, fılan zümreye atfetmek gülünç ve hakâyık-ı ilmiyeye muhaliftir.*

Bugün Türk olduklarını söyleyen birtakım adamlar, Türk milliyetperverlerini muhtelif tarzlarda tenkit ederek, kendilerinin de teşrik-i mesai etmeleri icap eden bir cereyan aleyhine, insafsızca yürüyorlar. İlmî ve ciddi hiçbir esasa istinat etmeyen o itiraz sahipleri, Türk milliyetperverliği hakkında şimdiye kadar neşredilen muhtelif makalâtı biraz dikkatle okumuş olsalardı, yazdıkları mânasız satırlardan eminim ki sıkılırlar idi. Türklüğü tamamiyle yanlış anlayarak bize hiç söylemediğimiz ve düşünmediğimiz mülahazalar isnad edenler nasıl bir mantığa ittiba ediyorlar, anlayamıyorum. Her cereyanın ibtidâsında vukuu zaruri olan bazı ufak tefek ifratlardan istifade ile o cereyanın umumi ve büyük esaslarına tevcih-i hücum etmek nasıl yanlış ve mânasız ise, esasâtımızı hiç tetkik etmeden gürültülü itirazlara kalkışmak da o kadar abes ve tuhaftır. Türk milliyetperverliğinin esasâtını az çok tavzîh ve tefhîm maksadıyla yazılan âtideki muhtasar satırlar, şimdiye kadar mevhûm kalelere saldıran muhâcimleri akl u hakikat sahasına indiremese bile bîtaraf düşünen erbab-ı tetkike efkâr ü âmâlimiz hakkında az çok icmâlî bir fikir verebilir itikadındayım. *Biz ne mürteci, ne hayalperver ne de iftirâkçıyız; Osmanlılığın, İslâmlığın muhafaza-i mevcudiyetini, ancak Türklüğün intibâh ve terakkîsi halinde mümkün görüyoruz.*

TÜRKLÜK

Küre-i arzın herhangi bir yerinde, müşterek lisana, müşterek tarihe, müşterek temayülât ve hissiyata mâlik herhangi bir kitle mevcut ise, orada bir millet mevcut demektir. Tarihin cereyanı, bazen, aynı hakimiyet-i siyasiye altında kalmış muhtelif kavmiyetleri birbirine mezc u tevhid etmişse de, ekseriya dinin tesir-i mânevîsiyle tefsir edeceğimiz bu hadise vicdan-ı millînin teşekkül edemediği eski devirler hakkında vâriddir. Bugünün maddî ve mânevî terakkiyâtı, lisanî ve ırkî cemaatlerin "mânevî bir vahdet" halini almalarına sebebiyet veriyor. Binaenaleyh katiyyen emin olmalıdır ki her nerede bir Arap cemaati mevcut ise orada Araplık meselesi, her nerede bir Türk kitlesi varsa orada da Türklük meselesi tabiatıyla çıkmış demektir. Asrın terakkîlerine Çin'in mukaddes duvarları bile açılmış iken, İslâm kavimlerini

en tabiî, en meşru haklarından mahrum etmeğe çalışmak faidesiz bir sa'ydir. Binaenaleyh bazı muarızların "ortaya hiç yoktan bir Türklük meselesi çıkardınız" demeleri, tarihin zaruretlerini idrak etmemelerinden ileri geliyor.

Bugün Garp'tan Şark'a doğru az çok kesîf hatlarla akıp giden büyük bir Türk kavmiyeti mevcuttur. Din, lisan, ananât itibariyle heman heman mânevî bir vahdet teşkil eden bu maddî kitle mevcut iken, Türklük meselesi kendi kendisine meydana çıkmış demektir. Türkler arasında henüz tamamiyle millî bir vicdan teşekkül edemediği cihetle, bu Türklük meselesi şimdilik fiilen değil, fakat hakikaten, maddeten mevcuttur. Lâkin tarihin cereyanlarını çevirmek ve mânevî kuvvetlerin istilâsına karşı gelmek için siyasî hudutlar ve askerî tedbirler daima aciz kalacak, mânasıyla, hakikat ilerleyecektir. Buna Cenup Islavlarını en kâhir bir misâl olarak göstereceğim:

Bir kısım Cenup Islavları asırlarca Türk hakimiyeti altında kaldılar. Fakat gerek tabiat-ı arazi gerek Türk hâkimiyetinin mahiyet-i muhafazakârânesi onların milliyetlerini yine asırlarca sakladı. Cenup Islavları nihayet asrın meşâ'il-i irfanıyla vicdanlarında milliyet ateşini yakınca, maddeten mevcut o mânevî vahdetler fiilî ve siyasî heyetler teşkiline derhal muvaffak oldular.

Her millet beşeriyetin heyet-i mecmuasına ayrı bir vahdet halinde iltihak eder. Mânevî bir vahdet vücuda getirmeyen kavimler henüz kendilerinden bîhaber ve rabıtasız bir kümeden âdeta farksızdırlar. Bulgarlar, Sırplar, Yunanlılar "Hıristiyan beynelmileliyeti"ne ancak şuurlu bir cemaat halini aldıktan sonra iltihak edebildiler. Çünkü ancak o zaman bir kemiyet addolunabilirlerdi.

Millî intibahların zaruretini isbat için Cenup Islavlarını göstermekle, Türklerin de aynı suretle ufak ufak siyasî heyetler yahut büyük bir vahdet-i siyasiye vücuda getireceklerini ve Türk milliyetperverliğinin bu gayeyi takip ettiğini ima etmiyorum. Millî mefkûre esasen kâğıt üzerinde tesbit edilebilecek bir mahiyeti hâiz olamaz. Fakat bugünkü Türk milliyetperverleri hiçbir zaman evham ü hayalâta mağlup ve hakâyık-ı hadisâttan bîhaber olmadıkları cihetle, siyasî bir gayeye hâdim değildirler. Onların en büyük maksatları Osmanlı bayrağı altında şuursuz bir hayat geçiren Türklere millî bir vicdan vermek ve bu suretle "İslâm beynelmileliyeti"ne kavî bir unsur idhal etmekle beraber Osmanlı saltanatının mütezelzil istinatgâhlarını yeniden takviye etmektir. Bu maksadın husulü takdirinde Osmanlı hududu haricinde bize revâbıt-ı diniye ve lisaniye ile mânen merbût olan milyonlarca kardeşimiz millî bir vicdan kazanacak, medeniyet ve insaniyet yolunda ilerlemiş olacaktır.

Türk milliyetperverlerinin bugün en evvel düşündükleri Osmanlı Türkleri, yani Osmanlı bayrağı altında yaşayan Türkler mânen ve maddeten perişan bir halde bulunuyorlar. Haricî ve dahilî birçok âmillerin tesiriyle Türkler aç birer rençber ve Türk memleketleri âdeta birer harabezâr haline geldi. Halka hiç merbût olmayan

renksiz, kozmopolit, sahte bir sınıf-ı mütefekkirinden, perişan medreselerinden, renksiz ve gayesiz mahdut mekteplerinden başka Türklüğün hiçbir istinatgâhı yok. Milliyeti teşkil eden en büyük iki unsur; millî lisan ve millî tarih yani dil ve anane, asliyet ve hakikatini gâib etmiş ve bittabi bir âmil-i inhitât halini almış. Millî tarih o kadar unutulmuş ki, milletin ismi olan Türk adı ortadan kalkmış ve yerine diplomatik (düvelî) bir unvandan başka bir şey olmayan "Osmanlı" lafzı kâim olmuş. Mütefekkirlerimiz, müverrihlerimiz, ricâl-i hükûmetimiz hep o lafzın sihr-âlûd tesiriyle uyuşup kalmışlar...

Bütün bu izahattan sonra Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki Türklerin millî bir vicdandan ne kadar mahrum, mânevî bir vahdet teşkil etmekten ne derece ba'îd olduğu pek kolay anlaşılır. Garb erbab-ı tetkik ve tefekküründen birçoklarının iddiaları vechile, biz Türkler hâlâ millî mefkûreden mahrum ve binaenaleyh millî tesanüdden bîhaber, rabıtasız bir heyet-i mecmua teşkil ediyoruz. Halbuki böyle inhilâl ve tecezzîye müheyyâ bir kitlenin şu yirminci milliyet asrında hiçbir hakk-ı hayatı olamaz.

Biz Türkler, böyle bir sedir-i gaflet üzerinde hâkimiyet-i zâhiriyemizin bâde-i şevkiyle mest u hayran yatıyorken bizimle aynı toprakta ve aynı sema altında yaşayan Hıristiyan vatandaşlarımız, Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Sırplar... mevki-i coğrafilerinin icabâtına göre az çok zaman farklarıyla uyanıyorlar ve Fransa İhtilâl-i Kebiri'nin bütün dünyaya saçtığı milliyet kıvılcımlarının mânasını gittikçe daha vuzûh ile idrak ediyorlardı. Onlar zaten böyle bir intibâha pek müsait bir vaziyette idiler: Mezhebî imtiyazât ve siyasî mahkumiyet her Hıristiyan cemaatini mânevî bir vahdet haline sokmuş, her kavim efradı arasında millî bir tesânüt ve teâvün husule gelmişti. Rum Patrikhanesi daha Köprülüler zamanında ve belki de ondan daha epey evvel "Rumların ân-ı istiklâli yaklaştığını, Türk hükûmetinin zevâl-pezîr olacağını" Rum cemaati arasında büyük bir hararet ve kanaatle neşrediyordu.

Fazla tafsilat ile kârilerimizi yormamak için son birkaç asırlık tarihimizi tetkikten sarf-ı nazar ederek ibtidâ-yı meşrutiyetimize kadar geleceğiz. Abdülhamit idaresi kâhir ve müstebid bir saltanattı; imparatorluğu tesis eden bütün anâsıra karşı aynı kuvvet ve şiddetle muamele ederek hükûmeti o kuvvetle idare ve muhafaza eyliyordu. Unsurlar arasındaki muvâzenet, nüfuz-ı saltanatla temin edilmekte idi.

Ani bir darbe ile bu gayr-i tabiî hale nihayet verildikten sonra, ricâl ve mütefekkirînimizin görmeyen gözleri karşısında, muvâzenet-i anâsır meselesi bütün vuzuh ve mehâlikiyle meydana çıktı. Fakat hürriyet ve müsavat uknûmları gafil dimağlarımızı sarhoş ettiği cihetle, en basiretli ricâlimiz bile eski Kanun-i Esasî'yi muhafaza etmek istemediler. Yeni Kanun-i Esasî bütün unsurları mücadele sahasında serbest bırakarak muvâzenet-i anâsır meselesini Türklerin ve hatta bütün Osmanlı-

lığın menâfi-i hakikiyesine mugayir bir surette hallediyordu. Pek uzun mülahazât ve tetebbuâta müftekır olan bu noktayı muhtasar bir surette tefsir ve izah edelim:

Her şeyde olduğu gibi ictimaiyat sahasında da bir muvâzenet-i kuvâ meselesi vardır: Ferdî hayat nasıl hayatî kuvvetlerin tevâzünüyle kâim oluyorsa, ictimaî hayat da ictimaî kuvvetlerin tevâzünüyle kâimdir. Osmanlı Devlet-i hâzırası muhtelif unsurlardan yani muhtelif kuvvetlerden terekküp ediyor. Devletimizi büyük bir daire-i ictimaiyeye benzetecek olursak kuvve-i merkeziyeyi Türklük, onun etrafındaki birinci daireyi İslâmlık, son daireyi de Türk ve İslâm kuvve-i cazibesine tabiatıyla mecbur-ı inkıyâd olan Hıristiyan unsurlar teşkil eder. Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadar eczâ-yı vatandan birçoğunu gâib etmesi, Türk kuvve-i merkeziyesinin zaafından ileri gelmektedir. Eski zamanlarda, Türk ve İslâm kuvveti, etraftaki sâir anâsırı –hatta ani'l-merkez temayülâta sahip oldukları halde bile– muhafaza edebiliyordu. Fakat birçok avâmilin tesiriyle o kuvve-i merkeziye düçâr-ı zaaf olmağa başlayınca, en haricî kısımlardan başlayarak zaruri bir iftirak ve inhilâl vukua geldi. Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Bulgaristan istiklâlleri bu tarz-ı telakki ile pek kolay tefsir olunabilir.

Tanzimat devresi, Hıristiyan unsurları akvâm-ı İslâmiye ile aynı hukuka mâlik etmek ve bu suretle beyne'l-anâsır serbest bir saha-i cidâl ü inkişaf hazırlamak istemiş ise de şekl-i hükûmetin zarureti onu saha-i imkâna çıkmaktan men etmişti. Fakat her unsur asırlardan beri alıştığı cemaat hayatını gittikçe takviye ediyor ve bu suretle istikbal için hazırlanıyordu. İşte Meşrutiyetin ilânı bütün anâsıra müştak oldukları o fırsatı verdi.

Osmanlı Devleti her şeyden evvel bir Türk ve İslâm saltanatıdır. Kuvve-i merkeziyeyi ibtidâ Türklük ve ona pek merbut halde İslâmlık teşkil eder. Halbuki yukarıda izah edildiği vechile mânevî bir vahdet teşkil etmeyen, rabıtasız bir Türklük ile, ayrı ayrı hayat-ı kavmiyeden mahrum ve mahkum-ı inhilâl, âciz bir İslâmlık imparatorluğun muhtaç olduğu bir kuvve-i merkeziye teşkil edemez. Böyle kendisini muhafazadan âciz bir kuvvet nasıl olur da milliyetlerini anlamış ve mânevî birer vahdet vücuda getirmiş unsurları etrafında muhafaza edebilir? İşte dört-beş senelik devre-i meşrutiyet bize bu hakikatleri layıkıyla anlattı. Binaenaleyh muarızlarımızın kemâl-i vecd ü hararetle bahsettikleri *Osmanlılığı tecezzî ve inhilâlden kurtarmak ancak Türklerin de millî bir mefkûreye mâlikiyetleriyle mümkün olacaktı.*

Meşrutiyetin serbest sahasında iktisaden, ilmen mağlup ve zebûn kalmamak ve idare edeceğimiz akvâmın ihtiyacât-ı rûhiyesini anlayarak ona göre bir siyaset takip edebilmek için evvela kendi benliğimizi bilmemiz, mânevî bir varlık elde etmemiz lazım geliyordu. Halbuki Tanzimat devresinin parlak hayallerine kapılan ricâl-i hükûmetimiz, samimi veya sahte bir hisle, hakiki bir Osmanlı kavmiyeti[ni]

mevcut addederek memlekette muhtelif unsurların, ayrı ayrı birer hayat-ı dahiliyeye malik cemaatlerin mevcudiyetiyle millî mefkûrelerinden tegâfül gösterdikleri için, memleket bu müddet zarfında dahilî sarsıntılardan kurtulmaya muvaffak olamadı. *Türkler ne zaman millî bir vicdana malik olurlarsa İslâmiyet ve Osmanlılık, ancak o zaman muhtaç olduğu kuvve-i merkeziyeye kavuşacak ve heyet-i hâzıra-i siyasiyemiz anâsırın inkişaf-ı millîleriyle müterâfık bir âheng-i tâm dairesinde ilerleyecektir.*

İSLÂMLIK

Bir milletin teşekkülünde en çok zî-nüfuz olan avâmilden biri de dindir. Millî tarih bir dereceye kadar dinî tarih demektir. Fakat dinin bu ehemmiyeti hiçbir zaman onun başlıbaşına bir kavmiyet vücuda getireceğini isbat etmez. Hıristiyanlık âlemi buna en vâzıh bir delil olabilir: Şimdiye kadar ne Katoliklik, ne Protestanlık, ne de Ortodoksluk bir vahdet-i milliye vücuda getirebilmiştir. Dinin bu hususta ifa ettiği vazife, aynı dine mensup muhtelif milletler arasında bir "beynelmileliyet" meydana çıkarmaktan ibarettir. Bugün nasıl az çok aynı hislerle mütehassis bir Katolik âlemi, bir Ortodoks dünyası varsa aynı surette bir de "Hıristiyan beynelmileliyet"i vardır.

Birçok mütefekkirînin aleni, birtakımlarının da zımnî itirafâtı, İslâm âlemine karşı bu Hıristiyan beynelmileliyetinin âdeta müşterek bir hisle mütehassis olduğunu isbat ediyor. Bilhassa vekâyi-i âhire bize bir hakikati çok belîğ bir surette anlattı. İşte biz buna karşı akvâm-ı İslâmiye arasındaki uhuvvet-i diniyenin daha şuurlu bir şekil almasını istiyoruz. Fakat bu uhuvvet-i diniyenin bir kıymeti haiz olması için evvela İslâm kavimlerinin kendi mânevî vahdetlerini anlamaları yani ayrı ayrı birer kuvvet haline gelmeleri lazım geliyor. Meselâ Osmanlı İmparatorluğu'nu nazar-ı itibara alırsak, bu imparatorluk dahilinde İslâmlığın teâlîsi demek, o sahada yaşayan İslâm kavimlerin yani Türklerle Arapların bir vifâk ve âheng-i tâm dairesinde ayrı ayrı kendi benliklerinden haberdar olmaları demektir. Kendi mevcudiyetinden bîhaber bir kavim mânevî bir vahdet teşkil edemez ki maddî bir kuvveti haiz olsun. Öyle kuvvetsiz, zayıf kemiyetler yekdiğeriyle itilâf ve ittihad etmek değil hatta birbirleriyle kaynaşsalar bile bir kuvvet teşkil edemezler. Araplarla Türklerin hal-i hâzırı buna en belîğ bir şahittir. Halbuki her iki millet kendi mevcudiyetlerini anlarsa, menâfi-i müşterekelerini daha iyi idrak ederler ve aralarında hiçbir sû-i tefehhüm çıkmaz.

Ahkâm-ı celîle-i diniyeye istinad etmek isteyen bazıları, bâis-i tefrika olacağı cihetle dinin milliyeti asla tecvîz etmediğini ve Türk milliyetperverlerinin İslâm kavimlerine sû-i misâl olduklarını iddia ediyorlar. Evvela Araplarda, Arnavutlarda başlayan milliyet cereyanı Türkler arasında hepsinden muahhar olduğu için, bizim sû-i misâl olduğumuz iddiası esasından mecrûhtur. İslâmlıkta milliyet meselesine gelince, makalenin medhalinde arz edildiği vechile İslâm kavimleri arasında milli-

yet cereyanının başlaması bir zaruret-i tarihiyedir. Bu cereyanlar milletin menâfi-i hakikiyesini müdrik ve zeki, namuskâr rehberler tarafından idare olunursa bâis-i tefrika değil bilâkis bâdî-i necât u halas olur.

Osmanlı Devleti sıfat-ı hilafeti de câmi olmak itibariyle hududlarımız haricindeki İslâmlarla aramızda pek kavî ve samimi bir uhuvvet-i diniye câygîrdir. Fakat Türk milliyetperverlerinin evvela düşündükleri, bittabi Osmanlı İslâmlardır. Menâfiimizin iştirâki, hissiyat-ı diniyemizin vahdeti hasebiyle Türk kavmiyle sâir akvâm-ı İslâmiye arasında bâdî-i nifak u tefrika olabilecek hiçbir şey yoktur. Heyet-i hâzıra-i siyasiyemizin teâli ve terakkîsi hususunda rûy-i zemindeki bütün Müslümanlar aynı hisle mütehassistirler. Osmanlı İmparatorluğu'nu muhafaza eden kuvve-i merkeziyenin Türk ve İslâm kuvveti olduğunu söylemiştik; memlekette Türklerden başka en büyük İslâm kuvveti Araplardır. Şu halde pek vâzıh bir surette anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti her şeyden evvel bu iki unsurun teâlîsiyle yükselebilecektir. Vaziyet-i coğrafiye, tevezzü'-i ırkî, menâfi-i maddiyenin ittihadı gibi maddî ve kuvvetli âmillerden başka müşterek bir dine yani kısmen müşterek bir tarihe ve müşterek ananâta mâlikiyet gibi mânevî âmiller de bunu intâc ediyor. En müfrit hayallere kapılan bir Arap milliyetperveri bile biraz düşünecek olursa bu hakikati pek kolay anlar: Müstakbel Araplığın veche-i âmâli Garp'a yani Bahr-i Sefid'in cenup sahasına müteveccihtir. Şimalî Afrika bir Arap memleketi olduğu cihetle Arap milliyetinin inkişaf-ı müstakbelinden en çok korkmaları lazım gelenler oradaki müstemleke sahipleridir; o müstemleke sahiplerinin gayrimüslim Arapları Türklük aleyhine sevk etmek suretiyle Araplığın hakiki menâfiine mugayir iftirakcı bir milliyetperverlik tevlîdine kalkışmaları, hakiki ve ciddi bir Arap milliyetperverliğinin husulüne şimdiden mâni olmak içindir.

Bir etnografi haritasının kemâl-i vuzuh ile gösterdiği bu basit hakikatleri hakiki Arap milliyetperverlerinin pek iyi idrak ettiklerini kemâl-i memnuniyetle görüyoruz. Veche-i azîmetleri başka, fakat arka arkaya vererek birbirinden kuvvet olan iki adam farz ediniz: Onlardan herhangi biri çekilecek olursa tabiî ikisi birden yıkılacaktır. İşte bu timsâl Türklükle Araplığın yekdiğeriyle derece-i lüzum ve irtibatını maddî bir surette gösteriyor.

Ayrı bir mevki-i coğrafîye, ayrı bir lisan ve edebiyata, ayrı âdât ve ananâta malik bir heyet-i mecmua, nerede bulunursa, mutlaka ayrı bir vahdet-i mâneviye teşkil eder. Kâinatta bu evsâfı hâiz bir Arap ve bir Türk cemaati bulunduğu tasdik edilince bir Araplık ve bir Türklük vücut bulmasını tabiî görmelidir. Dinin iştiraki hiçbir vakit onların bir millet-i vâhide halinde kaynaşmalarına sebebiyet veremez. Fakat yukarıda arz ettiğim vechile böyle bir "kaynaşma" (*fusion*)nın 'adem-i imkânı bu iki unsurun ittihad ve ittifak-ı tâmmına asla mâni değildir. Bizim nokta-i nazarımıza

göre *Türklüğün, İslâmlığın, Osmanlılığın terakkîsi Türklerle beraber sâir anâsır-ı İslâmiye'nin de millî bir intibâha mazhariyetleriyle kâbildir.* Bu itibar ile Türk milliyetperverlerini İslâmlık düşmanı addetmek ya eser-i cehalet yahut bir vesile-i iftiradır.

OSMANLILIK

Şimdiye kadar en yanlış, en muhtelif telakkilere maruz kalmış kelimelerden biri şüphe yok ki "Osmanlı" kelimesidir. Ricâl ve mütefekkirînimizin kısm-ı a'zamı vâki bir millet (*nation de fait*) olan Osmanlılığı hâlâ bir iradî millet (*nation de volonté*), yani meselâ bir kavmiyet tarz ve şeklinde telakki ederek ona göre serd-i mütalaât ediyorlar. Tarz-ı tevellüdünü burada tetkik etmek istemediğim bu yanlışlık, memlekete şimdiye kadar birçok musibetler davet ettiği cihetle aleyhimizdeki isnadâtı def için meseleyi muhtasarca biraz yakından teşrîhe çalışacağız:

Bizim nokta-i nazarımıza göre Osmanlı kelimesi devlet unvanından ibarettir; muhtelif unsurlardan terekküb eden bugünkü heyet-i siyasiyemizin unvan-ı resmîsi olmaktan fazla bir mahiyeti hâiz değildir. Osmanlılık demek Türklüğün, Araplığın, Rumluğun, Ermeniliğin heyet-i mecmuası demektir. Yani onların haricinde ve onlardan müstakil ayrıca bir Osmanlılık mefhumu anlaşılamaz. Osmanlılığın hayatı, Türk cemaatinin, Arap cemaatinin, Rum ve Ermeni cemaatlerinin yani bu ayrı uzviyetlerin gayr-i mümtezic hayatından başka bir şey değildir. Türk ve İslâm vicdanları haricinde, mâna-yı hakikisiyle bir Osmanlı vicdanı yoktur ve olamayacaktır.

İşte buraya kadar serdedilen efkâr ve mülahazât *Türk Yurdu*'nun, Türk milliyetperverlerinin kendilerine isnad olunan şeylerden ne kadar uzak, ne kadar ayrı düşündüklerini vâzıh bir surette gösteriyor. Biz ne hayalperver, ne mürteci, ne iftirâkcı, ne de İslâmiyet veya Osmanlılık düşmanıyız. Maksadımız, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle tekrar ettiğimiz vechile, Türklük, İslâmlık ve Osmanlılığın mütesâniden teâlîsini temin etmektir. Hayat-ı medeniyeye birkaç asırdan beri hakkıyla karışamamış, ihtiyacât-ı asriyeye tamamen vukuf kesbetmemiş bir kitleyi yani büyük *Türk Milletini bugünkü beşeriyet-i mütemeddinenin faaliyetine teşrik edeceği, insanlığa yeni bir kemiyet bahş eyleyeceği için bu mesai aynı zamanda pek necîb ve insanîdir.*

Kaynak: Köprülüzade Mehmed Fuad, "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık", *Türk Yurdu*, IV/21, 25 Temmuz 1329, s. 692-702.

72

Dârulfünûn-ı Osmanî Türk Tarih-i Medeniyeti Muallimi AHMED AGAYEF BEYEFENDİ'YE

Süleyman Nazif

Efendim,

Türk Yurdu'nun meslek-i müttahazı memleketimizce câlib-i dikkat bir cereyan ve ehemmiyet ahz u kesb etmeye başladığı zamandan beri neşriyatını takip ediyorum. Şair Abdullah Tokayef hakkında Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey oğlumuzun nasıl ve niçin yazılmış olduğunu hâlâ anlayamadığım bir makalesini bir ay evvel mütehayyirâne okumuştum. Türk tarih-i medeniyetine dair Dârulfünûn-ı Osmanî'deki tedrisat-ı muallimânelerinden müteşekkil makale-i aliyyelerinin üçüncüsü de bu hafta intişar eden nüshada manzûr-ı âcizî oldu.

Tatarların ilk Müslüman padişahı Mahmud Gazan'ın emriyle tahrir edilmiş olan *Câmiu't-Tevârih*'in beş yüz iki sene-i hicriyesinde telif olunduğu bu makalenin birkaç yerinde –yani sehv ü zühul ihtimalini sâlib olacak bir tarz-ı mükerrerde– beyan olunuyor. Halbuki *Câmiu't-Tevârih* müellifi tarafından da tasrih ve tekrar edildiği vechile Mahmud Gazan müstevlî-i meşhur Hülagu'nun ibnu'l-hafîdi idi. Ve cedd-i a'lâsı medeniyet-i İslâmiye'nin merkez-i muhteşemini evlad-ı İslâmiye'nin seyl-i hûniyle boğarak, aktâr-ı şarkı altı yüz bu kadar seneden beri içinde çırpınmakta olduğu hufre-i izmihlâle yuvarladığı tarihten on dört sene sonra, hicretin altı yüz yetmiş tarihinde tevellüd etmiş ve otuz üç yaşında iken yedi yüz üç senesinde rahmet-i

Hakk'a intikal eylemişti. Ezelle ebed arasında katettiği mesafe bu suretle tayin ve tesbit edilmiş olan bir adamın tam iki asır evvel vücuda getirilmiş bir esere sâik-i tedvin u tahrir gösterilmesi zihinlerde bir hayret-i azîme tevlîd ve bu hata-yı sarîhi tashih edecek yerde makalenin veya dersin aşağı taraflarında münderic "dört yüz elli sekiz sene-i hicriyesinde, yani *Câmiu't-Tevârih*'ten kırk dört sene evvel yazılmış *Kutadgu Bilig* ilh." gibi bir fikra ile teyit buyurmaları o hayreti fevkalâde tezyîd ve teşdîd etmiştir. Takrir-i vâlâlarını istima' etmekle müstefid olan talebe efendiler cânibinden de bu yolda bir istîzahın vâki olduğunu ümit ederim.

"Ümit ederim" dedim. Evet Dârulfünûn-ı Osmanî'ye müdavim evlad-ı milletin gördükleri ve görecekleri dürûs ve mebâhis karşısında küşade-dehan-ı kelâl u ihmal bulunmadıklarını ümit etmek benim birçok âlâm-ı milliyemi teskin ve tesliye eder. Hilafet-i Abbasiye'nin inkırazı ve Tatarların ihtidası gibi vekâyi-i azîme-i tarihiyenin zaman-ı tehaddüsünü bilmeyen efendiler Dârulfünûn'da talebe sıfatıyla bulunmak hakkına mâlik değildirler. Çünkü vekâyi-i güzeşteden bu derecede nasîbe-yâb-ı malumat olanlar fenn-i tarihin en yüksek tabakasını teşkil eden tarih-i medeniyetten hiçbir şey anlayamazlar. Herhangi bir şahsa veya vakaya dair bir senenin veya asrın hafızadan silinmiş bulunması kâbildir. Fakat meselâ İskender-i Kebîr'i Hazret-i İsa'ya tâbi veya İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethini kurûn-ı ûlâda vâki göstermek isteyenler hiçbir suretle tezkiye-i hata edemezler. Ümit ederim ki o efendiler hiç olmazsa hilafet-i Abbasiye'nin inkırazından sonra Tatarların aile-i İslâmiye'ye iltihak etmiş olduklarını şimdiye kadar öğrenmişlerdir. Ve yine ümit ederim ki bu inkıraz-ı velveledârın yedinci asr-ı hicrî evâsıtında tehaddüs etmiş olduğunu da bilmez değildirler. Eğer ümidim aldanmışsa vay bu memleketin haline ve istikbaline!..

Azizim, Müdafaa-yı Milliye'nin encümen-i mahsusunda da alenen söylemiştim ki her Müslüman Osmanlı gibi benim iki ananem ve iki akîde-i ictimaiyem var: Biri dinî, diğeri millî. Anane-i diniyem hicret-i Nebeviye'nin on sene evvelinden, anane-i milliyem ise altı yüz doksan dokuz senesinden başlar. Mücahid-i Arap Abdurrahman el-Gafikî hazretlerinin Puvatya'daki cihad-ı meşkûru bence Hülagû'nun Bağdat'taki mezbaha-i melûnesinden daha şerefli ve daha kıymetlidir. Ben ne İskender'in seferlerinden zevk-yâb-ı mübâhat olurum, ne Cengiz'in bâdirelerinden!.. Fakat meselâ mücahidîn-i Arab'dan Kuteybe b. Müslim'in Türkistan seferleri Selim-i Evvel'in Mısır seferi derecesinde vicdanıma ilkâ-yı hazz u mefharet eder. Bu hissi daha ziyade izah ve tahlil edeyim:

Ben eben-an-cedd Diyarbekirliyim. Hemşehrim Uzun Hasan'ın Fatih Sultan Mehmed'e karşı sevk ettiği orduda ihtimal ki benim de ecdadım aşk u şevk ile ölüp öldürmüştü. Bununla beraber vicdanım o vekâyiin bîtaraf bir mütehattırı bile olamuyor. İşkodralı İskender Bey bugün nazarımda ne ise Diyarbekirli Uzun Hasan

Bey de odur. Ve ikisini de milliyet-i hâzıramın a'dâ-yı güzeştesinden addederim.

Fikren ne vakit Çaldıran sahrasına doğru bir seyahat-ı tavaf icra etsem, padişahım Yavuz'un sima-yı mübareki nazar-ı tebcîl u iftiharım önünde irtisam eder. Halbuki o tarihte benim ecdadım Selim-i Evvel'e şeref-yâb-ı bey'at olmamışlar, Şah İsmail Safevî'nin tâbiiyet-i met'abesinde kıvranıyor ve belki ordusunda harp ediyorlardı.

Size ekânîm-i selâse-i hüviyetimi şu suretle tarif edeyim: Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük!..

Bugün bir kerîmem olsa putperest kalmış bir Türk'e, hatta bir Şiîye tezvîc edemem. Fakat bir Arap, bir Kürt, bir Çerkes, bir Laz, bir Tatar, bir Hintli, bir Cavalı benim makbul bir damadım olabilir. Müslüman vatandaşlarımın kısm-ı a'zamı, eminim ki bu hususta benimle hem-histir.

Ananât ve hatırâta gelince: Bana altı yüz doksan dokuz senesinden evvelki vekâyi-i gayr-i İslâmiye'den hangisini hikâye edecek olsanız heyecansız, helecansız dinlerim. Anibal mı, Cengiz mi? "hangisi büyük?" diye sorarsanız benden alacağınız cevap "elbette Anibal!"dir. Çünkü büyük Kartacalı pek necîb bir maksada vakf-ı hayat etmiş, kişverlerden hûn u ateş cereyan ettirmekle mahzûz ve münbasıt olmayan bir kahraman-ı zîşan idi.

Elinde meşale-i mâneviye-i tevhid
Ederdi Şark ile Garb'ı ziyasına davet!..

beyt-i meşhurunu muhtevi bedîa-yı manzume ile Selim-i Evvel'e Şah İsmail-i Safevî'nin hazine-i hümayunda mahfuz tahtından daha payidar ve daha kıymettar bir erîke-i ebed-iclâl ihdâ etmiş olan –idrakimizin veliyy-i a'zam-ı nimeti– Abdülhak Hâmid Bey'den sonra Şark'ın en büyük şairi bulunan Sadî-i Şirazî'yi siz de benim kadar tanır, bilir ve seversiniz. عجم زنده کردم بدین پارسی mübâhat-ı muhıkkasını ilân etmekte Firdevsî kadar hak ve salahiyeti olan *Gülistan* mübdiinin ne vakit divanı elime ve hatta namı yadımdan geçse,

اسمان را حق بود کرخون بکرید برزمین
برزوال ملك مستعصم امیرالمؤمنین!..

matlaıyla hilafet-i Abbasiye'nin ufûl-i müellimine ağlayan mersiye-i meşhuresinin ebyât-ı ebed-giryânı gözlerimin sirişk-i nâimini ikaz eder. Arap olmamakla beraber o maceradan mâ-dâme'l-hayat rencîde-hatırım. Ve Türk bulunmakla beraber Hülagu'nun nam-ı mesâib-muhâtı yâdımda nefretler ve husumetler ikaz eder.

Şübbân-ı Osmanî'de ve bilhassa şu son zamanlarda pek acîb temayüller görüyorum. Mukadderat-ı ümmeti biraz sonra ellerine alacak olan o gençlere ilân etmek isterim ki bizim hakanımız Cengiz değil, Timur değil, Ömeru'l-Faruk'tur, Salahaddin-i Eyyubî'dir, Hüdaven-digâr ile Yavuz'dur. Emevîlerin en bednâm

halifesi, Hülagu'nun ecdad ve ahfadından ziyade yâd u ihtirama hükümran olur. Mahmud Gazan bittabi müstesna!..

Azizim Agayef Bey!.. Biz bugün ne kurûn-ı vüstâdayız, ne Asya-yı vüstâda. Altı yüz senelik seyl-i vekâyi pek muhtelif zeminlerden geçti. Ve mecrasının evsâf u havâss-ı günâgûnu mebde ile müntehâyı biribirinden büsbütün farklı bir hale koydu. Millet-i Osmaniye'yi altı buçuk asırlık mukadderatından tecrîd ile aslına irca etmeye çalışmak mahkum-ı akamet bir sa'y-i bâtıldır. Ben buna "tehlikeli" sıfatını da bilâ-tereddüt ilâve ederim. Kimi kimden ayırıyoruz?... Arnavut Başkımcılarının dalâl-ı muhribini taklit mi edeceğiz?...

Türk Yurdu'nun "milliyet"e verdiği mâna ile vermek istediği şekli milel-i müteemeddinenin hiçbirinde bulamayız. Golların [Galyalılar] vatanını en evvel çiğnemiş ve ilk kahraman-ı millî ve tarihîleri Versingetoriks'e [Vercingetorix] kayserin gerdûne-i mübâhatını çektirmiş olan ecânib-i müstevliye Romalılar iken bugün Fransa Latin olan akvâma "hemşire" unvanını fahr ü lezzetle tevcih ediyor. Şuna sebep de Fransızların medeniyeti, diyaneti, ilm ü irfanı Latinlerden almalarıdır. Eski Yunanlılara âdeta taabbüd ediyorlar. Çünkü felsefeyi, sanatı, fezâil-i ictimaiyeyi bunlardan aldılar. Eğer biz hissiyat-ı milliyeyi tenmiye ve terbiye için hariçten emsâl ve kavâid arayacaksak onları bizden daha müterakkî ve daha münevver ümmetlerin vekâyinâme-i mevcudiyetinde taharrî etmeliyiz. Semerkant ve Buhara'da değil. Arap bizim mürşidimiz, üstadımız, mürebbimiz, her şeyimizdir. Arabınkini Araba, Aceminkini Aceme iade edersek elimizde uzun kollu bir hırkadan başka bir şey kalmaz.

Sözlerimin biraz infial-âlûd olması sizi ve rufekânızı müteessir etmesin. Ben milliyetine ve milliyetin şan ü şevketine perestiş eden bir Türküm. Bu hastanın muzır ve mühlik cereyanlardan vikâye ve sıyânet olunmasını herkese yalvararak ihtar ediyorum. Emin olunuz ki infialât ve şikâyâtımda ağlayan bir eda-yı tazallüm var. Heyet-i ictimaiye-i Osmaniye'nin anane-i tabîiye ve temayülât-ı cibilliyesine muvafık tedrisat ve neşriyat ile hiss-i millîye ciyâdet-âver olunuz. Ve Türk medeniyetinin tarihini Osmanlı evladına takrir ederken yalnız dinen değil, ilmen, ahlâken, medeniyeten de mürşid ve mürebbimiz olan Araplardan –aramıza ilkâ-yı burûdet etmiyecek– bir lisan-ı hürmet u insaf ile bahsediniz. Bu meslek-i meşkûru ihtiyar ederseniz mesainizi tebcîl ile muvaffakiyâtınızı teshîl etmek her Osmanlının, her Müslümanın ve her Türkün en mukaddes vazifesi olur.

Şişli, 2 Temmuz 1329

Kaynak: Süleyman Nazif, "Darulfünûn-ı Osmanî Türk Tarih-i Medeniyeti Muallimi Ahmed Agayef Beyefendi'ye", *İctihad*, sayı: 71, 11 Temmuz 1329, s. 1549-1551.

73

CENGİZ HASTALIĞI

Süleyman Nazif

Ahmet İhsan Bey'in himmet-i kalemiyesiyle lisanımıza nakledilmiş olan Jule Verne romanlarından birinde okumuştum: İngilizler müstemlekâtta bulunan zîr-i destâna [tebaa] coğrafya tedrîs ederken, İngiltere'yi Kutb-ı Şimalîden Kutb-ı Cenubîye kadar serâpâ-yı kürreye hâkim ve sahip ve Fransa'yı, Almanya'yı, Rusya'yı, Çin'i, Japon'u, Amerika'yı, Afrika'yı, hasılı bilumum kıtaât u memâliki Britanya devlet-i vahîdesine tâbi veya müntesip gösterirlermiş. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmem. Fakat milliyet fikrini Türkler için gaye-i hayalî derecesine is'âd etmek emeli afâk-ı Osmaniye dahilinde vücudunu ihsas ve ilân ettiği günden beri bizde de Jule Verne'nin İngilizlere isnad ettiği coğrafya tedrisatına karîb ve pek garip mudhikeler oynanıyor.

Mezâlim-i bî-pâyânın fihrist-i icmâli olan namı yedi yüz bu kadar seneden beri her Müslümanın ve her Türk'ün cenân u hânümânında ikaz-ı havf ü nefret eden bir adamın ruhundan bu son zamanlarda Müslüman ve Türk gençleri istimdat etmeye başladılar. Ve Balkan devletleri salîb-i be-dest-ihanet, halife-i İslâm'ın payıtahtına saldırırken Osmanlı ve Türk gençlerinden bazıları, "Yetiş, ey ulu hakanım Cengiz!" gibi hem mudhik, hem feci garabetler gösterdiler. Bu bir dalâl-ı muzır ve mühliktir. Şark, hâlâ içinde kıvranmakta olduğu hufre-i mesâibe hangi ellerle atılmış olduğunu bilmez veya o ellere isnad-ı kudsiyet eylerse ümmid-i necat u selamette

âfâk-ı Şark'tan utanarak ve ağlayarak firar eder. Genç, ihtiyar, herkese ilân ederim ki benim milliyetimi harap etmiş olan dest-i teaddî, Allah'ın yed-i adl ü intikamı olsa yine bence nâ-makbûldür.

"Allah'ın yed-i adl ü intikamı" dedim. Evet, cellad da cemiyetin öyle bir şeyidir. Cengiz, büyüyebilir, Cengiz cihanın her tarafına müstevlî ve sahip olabilir, Cengiz kendinden evvel ve sonra gelmiş ve gelecek olanların hepsine ihrâz-ı tefevvuk etmek emelini harekâtının nâzım ve hâkimi mertebesine i'lâ edebilirdi. Hem efrad, hem akvâm için âmâl-i mümâsilenin ma'yûbiyetine henüz tarihin mahkeme-i mehîbesinden bir hüküm sudûr etmemiştir. Fakat geçtiği yerlerde asırlardan beri harabeler ağlayan cihan-sûz bir cihangiri her mahkeme ve her tarih tel'în eder.

Cengiz, o bedbahtın namı değil, sonradan bilâ-ihtiyar ittihaz ettiği unvandır. Ve mânası da "bî-eman"dır. Asıl ismi "Timuçin" idi. Bizde vatan mahabbetinin fezâil-i ictimaiyeden olduğunu en evvel ilân etmiş olan e'âzımımızdan Namık Kemal Bey'in bu hakan-ı bî-eman hakkındaki kanaat-ı vicdaniyesini bilmek ister misiniz?.. İşte:

> "Hiç şüphe yoktur ki altı bin bu kadar senelik âlem-i insaniyetin mübtelâ olduğu devâhî içinde Tufan'dan sonra en şiddetli belâ istilâ-yı Tatar'dır. Cengiz gibi kaplandan yırtıcı, yılandan hain, şeytandan müdessis bir reis-i cabbârın sâika-i âmâl-i hûn-hârânesiyle Karakurum sahralarından Asya'nın her tarafına yayılan milyon milyon vahşiler, memleket yıkmakta, insan telef etmekte Tufan'dan bile geri kalır afetlerden değildi.
>
> Tufan-ı kebir tufan-ı mâ ise, zuhur-ı Tatar da tufan-ı ateş veya tufan-ı hûn denilse şâyestedir; çünkü bir firkası bir şehre hücum etse behemahal yerinde kemik yığınından, bina hâkisterinden başka bir şey kalmazdı.
>
> Bir ordusu bir sahraya uğrasa, elbette atları diz kapaklarına kadar kan ile yoğurulmuş çamura batmadan geçmezdi."[474]

Namık Kemal merhumun mücahedât-ı kalemiyesine en büyük mevzu ve hedef Cengiz olmuş ve tavsifâtının birinde "şirk kadar melun" demişti.

Cengiz'in vücudu gibi saltanatını da insaniyete belâ ve taslît eden validesi, Olun Yeke (*Oloun Yeke*)dir. Tevrat'ın zu'muna göre altı bin yaşında olan tıfl-ı medeniyetin kanlı olmasa bile –çünkü onu katletmek imkânı yoktur– en büyük, en mühlik cârihi olan bu belâ-yı dü-pâ, Olun Yeke'nin rahm-i bî-rahmından 449 sene-i hicriyesinde (miladî 1162) tasallut-hâh-ı dünya oldu. Günü malum ise her sene-i devriyesinde matem tutmak bilumum insaniyete farz olan bir hadise! Zevcinin taht-ı idaresindeki küçük kabile kabâil-i mütecavize tarafından tahrip edildikten sonra Olun Yeke kavminin mukadderâtını tanzim etmeye çalışarak, oğlunun cihangirlik tahtına esbâb-ı suûdunu ihzâr etti. Olun Yeke, maksadına vüsul için her vasıtadan istifade ederdi. Hatta Cengiz'in babası vefat ettikten sonra, Mongol e'izzesinden Menklik ile, sırf

474 *Nevruz Bey* tercüme-i halinin mukaddimesinden.

nüfuz-ı mânevîsinden istifade için, teehhül etmiş idi. Cengiz'in gerek siyasiyâtta, gerek askerlikteki maharet-i fevkalâdesi mezâlimine ifâza-i necabet etmek şöyle dursun, yed-i hüsranında birer medâr-ı i'tizar bile olamaz.

Meselâ Neron'un hesap veya esbâb-ı mezâlimi sorulsaydı kanaat-i diniyesini gösterebilir ve yeni intişar etmeye başlayan Hıristiyanlığın kendi dini için bir tehlike olduğunu dermiyan ederdi. İskender-i Kebir de nâşir-i medeniyet olmak iddiasıyla meydana atılmıştı. Cengiz'in ef'âlinde ne din gayreti vardır, ne medeniyet derdi! Onun yalnız kan dökmek zevki, memleket yakmak eğlencesi idi. Bu âlemde yetmiş beş sene yaşamış ve on beş yaşından itibaren hûn u ateş içinde yuvarlanmıştı. Altmış sene insan kanı döktü ve insan hânümânı söndürdü. Öldürdüğü efrad-ı beşerin kısm-ı a'zamı Müslüman ve hâk ile yeksân ettiği bilâdın yüzde sekseni ümmet-i Muhammed'le meskûn ve pür-ümran idi.

Şemseddin Sami Bey diyor ki:

"Cengiz gayetle hûn-rîz ve zalim bir adam olup en ziyade telezzüz ettiği şey bîgünah adamların ve etfâl ü nisânın dahi kanını dökmekti. Askeri mücerred eğlence için dahi adam öldürürlerdi. Ve kendisi zabtettiği yerlerin ekserinde umum ahaliyi kılıçtan geçirmek emrini verirdi. Altı yüz sene zarfında nice emeklerle vücuda gelmiş ve hatta kable'l-İslâmki akvâm ve ümemden dahi kalmış nice âsâr-ı ümranı, nice kütüphaneleri, medreseleri, rasathaneleri imha eylemiştir. Ulemâ ve vükelâ-yı İslâm'ın ekser âsâr-ı müfidelerinin el-yevm mefkûd ve nâ-yâb olması başlıca Cengiz ile evlad u ahfâdının ve bunların taht-ı emrinde olan Moğol taife-i vahşiyesinin memâlik-i İslâmiye'de îka' ettikleri tahribat-ı cân-sûzun neticesidir..."[475]

Cengiz'i bilumum ricâl-i diniye ve milliyemizin fevkine is'âd etmek isteyenleri, düştükleri dalâl-i dinî ve millîden kurtarmak farzdır. Cengiz vaktiyle Şark'tan tasallut etmeseydi, bugün Rusya Şimalden, İngiltere Cenuptan Asya'yı zabtetmez ve ümmü'l-kıtaât olan bu bedbaht kısm-ı arzın en güzel ve İslâm-meskûn aksâmını ribka-i esarette zelilâne sürüklemezlerdi. Süleyman Şah'ı dâr ü diyarından bu taraflara kaçıran kimler olduğunu da Osmanlı gençleri bilmiyor mu?...

Bizim damarlarımızda bugün hususi bir kan var ki o da Osmanlı kanıdır. Ve lisanımız gibi hûn-ı millîmiz de birçok ihtilât ve ıstıfa ile aslından büsbütün ayrılmıştır. Hele Tatar ve Mongollarla karabet-i nesebiyemiz o kadar zayıf, o kadar ve o kadar mevhûm ki...

Kaynak: Süleyman Nazif, "Cengiz Hastalığı", *İctihad*, sayı: 72, 18 Temmuz 1329, s. 1573-1574.

475 *Kamusu'l-A'lâm*, c. III, sahife 1881 ve 1882.

74

SABIK TRABZON VALİSİ SÜLEYMAN NAZİF BEY'E

Ahmed Agayef

Efendim,

Nam-ı âcizîye hitaben neşr buyurulan açık mektubunuzu okudum. Maksat ve meramınızı anladım; binaenaleyh cevaba mübaderet etmek cüretinde bulunuyorum.

Türk Yurdu mecmuasının evvelki numarasında taraf-ı âcizîden Darulfünûn-ı Osmanî'de tedrîs edilen "Türk Tarih-i Medeniyeti" takrirlerinin üçüncüsü münderic-ti. Bu makalede *Câmiu't-Tevârih*'in sebeb-i tahriri hakkında itâ-yı malumat olunurken nasılsa 702 yerine 502 tertip edilmişti. Zât-ı fâzılâneleri bu fırsattan istifade ederek bir savlet-i şîrane ile şu âcizin üzerine hücum ettiniz ve âcizi hâk-ı helâke serdiniz!.. *Câmiu't-Tevaâih* Gazan Han'ın emri ile yazılmış iken ve Gazan Han altı yüz yetmiş tarihinde tevellüd ederek yedi yüz üçte vefat etmiş olduğu halde bu kadar basit ve ibtidaî talebesince bile malum bir vâkıayı bir dârulfünûn mualliminin bilmemesi ve böyle iki yüz senelik fahiş bir hata irtikâb etmesi hissiyat-ı âlimânelerini bi-hakkın galeyane getirmiş! Âcizlerini cürm-i meşhûd halinde yakalayarak efkâr-ı umumiye divan-ı âlîsi karşısında teşhir ile vazife-i mukaddese-i vataniye ve medeniyenizi ifa etmiş bulunuyorsunuz! Bu kadar parlak bir surette ifa edilmiş mukaddes bir vazifeden sonra, vicdan-ı âlîniz elbette müsterih olmaya hak kazanmıştır!...

Fakat beyefendi! Coşmadan, galeyan etmeden evvel mevzu-i bahs olan makaleyi biraz dikkatle mütalaa buyurmuş olsaydınız daha iyi olmaz mıydı? Böyle yapmış

olsaydınız, bendenizin Gazan Han hakkında hiçbir malumatım olmasa bile isnad ettiğiniz hatayı irtikâb etmeme maddeten imkân olmadığına hükmetmiş olurdunuz! Zira *Türk Yurdu*'nda da sarahaten arz edildiği gibi bendeniz *Câmiu't-Tevârih* hakkındaki beyanatı aynen Ebu'l-Gazi'nin Tatarca *Şecere-i Türkî*'sinden iktisab [iktibas] eylemiştim. Bu parça "İran'da Cengiz Han evladından padişahlık kılgan cemaatdın" cümlesi ile başlıyor "tarih-i hicrî yetiyüz takı ikida idi men bu tarihini tebdüm ve atını *Câmiu't-Tevârih* koydum" cümlesi ile nihayet buluyor.

İşte fikralarını aynen naklettiğim me'hazda bile "yediyüz iki" yazılmıştır. Binaenaleyh benim Gazan Han hakkında hiçbir malumatım olmasaydı bile ifşa etmek lütfunda bulunduğunuz hatayı irtikâb etmeme maddeten imkân yoktu. Çünkü hiç olmazsa istinsah etmiş olduğum menbadan kesb-i vukuf etmiş olurdum.

Görüyorsunuz ki Tatarlar "yedi"yi "d" ile değil "t" ile yazıyorlar. Bu makaleyi *Türk Yurdu*'na verdiğim gün İzmir'e gitmek mecburiyetinde bulundum. Mürettibler "yeti"yi beş zannederek tertip eylemişler ve musahhih de dikkat etmeyerek öylece bırakmış ve diğer erkâmı da ona göre tashih eylemiştir.

İşte hatanın suret-i vukuu! Maruzatımı siz veyahut başka birisi tahkik tenezzülünde bulunmak isterse *Şecere-i Türkî* ile kendi müsveddelerimi takdim etmeye hazırım. Zaten zât-ı fâzılâneleri de *Türk Yurdu*'nu dikkatle mütalaa buyurmuş olsaydınız bu kadar şiddetle hücumunuzun açık kapıyı zorlamaktan başka bir şey olmadığını takdir edecektiniz!

Fakat zât-ı kerimâneleri yalnız bu sehvi teşhir etmekle kalmıyorsunuz; bir de fazla bir lütuf olarak Dârulfünûn efendilerini aleyhime iğvâ ve tahrik etmek tenezzülünde bulunuyorsunuz! Süleyman Nazif ismiyle şu hareketin derece-i münasebet ve liyakatini zât-ı fâzılânelerine bırakarak geçiyorum!

Mektubunuzun ikinci kısmını müsadenizle biraz tetkik edeceğim. Zaten asıl maksadınız da şu ikinci kısımda mündemictir. Benim şahsım yanlış bir telakkinin neticesi olarak bir bahaneden başka şey değildir.

Türklük cereyanına taarruz ederek diyorsunuz ki: "Benim iki ananem ve iki akîde-i ictimaiyem vardır. Birisi dinî, diğeri millî. Anane-i diniyem hicret-i Nebeviye'nin on sene evvelinden, anane-i milliyem ise altı yüz doksan dokuz senesinden başlar". Yani zât-ı vâlâları bi'set-i Nebeviye'den ve bir de Osmanlı tarihinin ibtidâsından evvel hiçbir şey tanımak, bilmek istemiyorsunuz! Safvet ve samimiyetinize bütün kalbimle inanmak isterdim!... Fakat yanılmakta olduğunuza da kaniim: Zira İslâmiyet'i anlamak ve takdir etmek için İslâmiyet'in zuhur ettiği muhiti bilmek ve anlamak şarttır. Kur'ân'ın lisan-ı mu'cizi *Muallakât*'a vukuf peyda etmeksizin nasıl takdir edilebilir? İslâmiyet'in yetiştirmiş olduğu duhât, muhit ve veraset-i ecdaddan tecrîd ol[un]arak nasıl idrak ve takdir edilebilir! Keza âyât-ı Kur'âniye'de de işaret

ve zikredilen Nedve, Lât, Uzza, Menat vesaire gibi esâmî ve hadisât kable'l-İslâm Araplığa vukuf peyda eylemeksizin nasıl anlaşılır?

Geçelim anane-i milliyenize: Osmanlı tarih ve devletinin nâzım ve müessisi, siz de inkâr etmezsiniz ki Türklerdir. Halbuki Gazi Osman'dan evvel Osmanlı Türkü namına dünyada bir ferd-i vâhid yaşamıyordu! Gazi Osman ise bedihîdir ki Osmanlı Türklerini yaratmadı. Kendisinden evvel de yaşamakta olan Türklerin gayret ve hamiyyeti ile bir devlet tesisine muvaffak oldu. Ve işte bu Türkleri öğrenmeksizin, onların mazisine, ananelerine, teşkilat-ı ictimaiye ve siyasiyelerine, Osman Gazi'nin zuhuru esnasındaki hallerine vâkıf olmadan Osmanlı Devleti'nin, Osmanlı ananesinin nasıl ve ne surette teessüs ve teşekkül etmiş olduğunu anlamak, siz de itiraf edersiniz ki pek müşkil olur. Müşkil değil katiyyen gayr-ı kâbil olur. Osmanlı tarihini anlamak ve binaenaleyh sevmek için –zira anlamaksızın hiçbir şey sevilemez– mutlaka Selçukî Türklerini öğrenmek ve anlamak, onları öğretmek ve anlatmak için umum Türkleri, mazilerini, teşkilat-ı kadîmelerini, ahlâk ve seciyelerini bilmek lazımdır! Ve illâ Osmanlı Türkü asılsız, köksüz, gökten düşmüş addolunur ve anlaşılamaz. Ve binaenaleyh sevilemez. Nasıl ki birçokları onu hâlâ böyle telakki etmek istiyorlar.

Şimdi de biraz ekânîm-i selâsenizden bahsedelim! Buyuruyorsunuz ki "size ekânîm-i selâse hüviyetimi şu suretle tarif edeyim: Müslümanlık, Osmanlılık, Türklük". Bunu da bir vicdan-ı saf ve samimi ile söylediğinize kani olmak isterim. Fakat yine müsaadenizle şu ekânîm-i selâsenin sizde surf hissî, gayr-i muayyen, gayr-i mukarrer bir surette bulunduğunu kendi ifadâtınızla isbata çalışacağım.

Siz İslâmiyet, vahdet-i İslâmiye ve hatta ittihad-ı İslâm taraftarı olduğunuz halde (makalenizin sonunda ittihad-ı İslâm'a ait yazılmış bir kitabı hararetle tavsiye etmenizden ittihad-ı İslâm taraftarı olduğunuza hükmediyorum) şu cümleyi de hiçbir azab-ı vicdanî duymaksızın, hiçbir galeyan-ı kanaat hissetmeksizin yazıyorsunuz: "Bugün bir kerîmem olsa bir putperest Türk'e hatta bir Şiîye tezvîc edemem". Siz hakikaten İslâmiyet, vahdet-i İslâmiye, ittihad-ı İslâm taraftarı olsaydınız hiçbir zaman bu cümle sizin kaleminizin ucuna gelmezdi; kanaatınız heman kabarır, vicdanınız isyan ederdi. Siz bilmelisiniz ki yazdığınız cümle ruh ve ledünniyât-ı İslâmiye'ye tamamen muhaliftir. İslâmiyet hiçbir zaman "Eşhedu en lâ-ilâhe illallah Muhammedun Rasûlüllah" kelime-i tayyibesini söyleyen bir adamı bir putpereste teşbih etmeyi caiz görmez. Hele Şiîye gelince, böyle teşbih dalâletden başka bir şey değildir. Lâkin Şiî kârilerinizin bu cümlenin *İctihad*'da yazıldığını derhatır ederlerse "Veylün li-men kefferehu Nemrûd" darb-ı meselini elbette hatırlarlar. İslâmiyet'i, vahdet-i İslâmiye'yi ekânîm-i selâse-i vicdaniyesinden addeden bir zâtın aynı zamanda Yemen, Hicaz, Şam, Irak, Kürdistan, Kafkasya, İran ve Hindistan'da sâkin milyonlarca Şiîleri putpereste teşbih etmesi elbette ekânîm-i mezkûrenin pek sathi,

pek mütezelzil ve en ufak bir tesir karşısında berhava olabilecek kadar esassız olduğunu isbat eylemiş olur.

Aynı mutalaât sizin Osmanlılık hakkında iddia ettiğiniz uknûma da aittir. Demin de arz ettiğimiz gibi Osmanlılık dairesinde akvâm-ı muhtelifeye mensup birçok Şiî mevcuttur. Vahdet-i İslâmiye ve Osmanlılık mefkûresini vicdanında taşıyan bir zât nasıl olur da böyle bir teşbih-i küfr-âmizle bu kadar İslâmların, bu kadar akvâm-ı Osmaniye'nin içine tohm-ı nifak saçar!?

Türklük uknûmunuza gelince, maa't-teessüf onu da aynı derecede mütezelzil ve müterreddit görmemek kâbil olamıyor. Siz Türklüğü ikiye bölüyorsunuz: Birisi Osmanlılık tarihi ile başlayan Türklük; diğeri ise Osmanlı tarihinden evvel yaşamış veyahut Osmanlılığın haricinde bulunan Türkler. Siz bu ikinci kısımları tamamen atıyor, onlardan bahsetmekten nefret ediyorsunuz! Halbuki Türklük uknûmu vicdanınızda hakikaten cay-gîr olmuş olsaydı, Türklüğün milliyet ve kavmiyet itibariyle lâ-yetecezzâ, gayr-ı kâbil-i inkısam olduğunu anlamanız icap ederdi.

Kavmiyeti, milliyeti sizin gibi düşünen bir mütefekkire, hiçbir kavim ve milletin arasında tesadüf edilemez. Dünyada bir Arap, bir Acem, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman bulamazsınız ki kendi kavmiyetini ikiye bölsün ve birini kabul diğerini reddeylesin! Böyle bir taksim ne fenne, ne akla ve ne de mantığa tevafuk eder. Milliyet, kavmiyet mahiyeti itibariyle gayr-i kâbil-i tecezzî bir vâhid-i küll-i mânevîdir. Siz istediğiniz kadar onu taksim ediniz, o bütün tarihinin, ananesinin, seciyesinin, ahval-i ruhiyesinin sikleti ile sizi aslına, vicdanına doğru sürükleyecektir. Milliyet, kavmiyet fikri bütün bütün inkâr edilebilir; "Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin" şiarına riayet edenler az değildir; bu iddia bir dereceye kadar anlaşılabilir; fakat diri bir kavim üzerine ameliyat icra ederek bir parçasını bir tarafa atarak diğer parçasına yapışmak –bilmem ki– nasıl bir tarz-ı telakkinin neticesi olabilir.

Zât-ı fâzılâneleri Fransızları istişhâd ederek yazıyorsunuz ki: "Bugün Fransa Latin olan akvâma 'hemşire' unvanını fahr u lezzetle tevcih ediyor. Buna sebeb de Fransızların medeniyeti, diyaneti, ilim ve irfanı Latinlerden almalarıdır".

Kaziyyeden istihrac ettiğiniz son netice tamamen yanlıştır; istişhâdınız bi'l-külliye sizin müdafaa etmek istediğiniz fikrin aksini isbat ediyor. Fransızlar Latin olan akvâma hemşire unvanını veriyorlar; çünkü hakikaten bu akvâmla kan ve ırk kardaşıdırlar. Bu münasebetle Gizot [Guizot], Drayper, Seignobos'un *Avrupa Tarih-i Medeniyeti* (*Histoire de la Civilisation en Europe*) unvanlı kitapları ile İngiliz meşâhîr-i müverrihîninden Bucle'nun *İngiltere Tarih-i Medeniyeti* (*Histoire de la Civilisation en Angleterre*) telifini mütalaa etmenizi tavsiye ederim. Göreceksiniz ki Roma ve Yunanistan'dan ilim, fen, sanat ahzeden yalnız Fransızlar değildir, bütün Avrupa'da sâkin büyük kavimlerdir.

Ale'l-umum Avrupa medeniyeti hutût-ı esasiyesi itibariyle her yerde birdir ve hutût-ı esasiye-i mezkûre başlıca üç unsurdan ibarettir: Eski Roma ve Yunan tesirâtından, Hıristiyanlıktan ve Anglosakson veyahut Alman akvâmının seciyesinden. Fakat bugün ne İngilizler, ne Almanlar Latin olan akvâma hemşire demiyor. Zira aralarında Fransızlar kadar karâbet-i medeniye olduğu halde karâbet-i ırkiye yoktur. Fransa ise başkadır. Malum-ı âlîleridir ki Romalılar Fransa'yı istilâ ettikleri vakit orada Romalıların mensup bulunduğu Arya ırkından Gol denilen bir kavim sakindi. Romalılar Golya'yı istilâ ettikten sonra buraya Latin eyaletlerinden birçok kolon (*colon*) muhacirler iskân ettirdiler. Bu münasebetle Alman ve Anglosakson istilâsından ve Roma'nın sukûtundan birçok müddet evvel Golya lisanen, medeniyeten ve ırken tamamen Latinleşmişti.

Sonra yine Arya ırkına mensup bulunan Vizigot, Osteregot ve Frank istilâları vuku buldu. Mürûr-ı duhûr ile şu müstevliler kendilerinden pekçok ve medeniyetçe yüksek olan yerli ahali ile tamamen ihtilât ve imtizac eylediler. Artık ne Golya, ne Vizigot, ne Osteregot ve ne de Frank kaldı. Aynı lisanı mütekellim, aynı seciyeyi hâiz, aynı dine mensup bir millet-i vâhide teşekkül etti. Bu millet içinde Latinliğe mensup bir unsur, mühim ve kavî olduğu için bugün Fransızlar bir eser-i nezaket değil, tarihî bir hakikatin eser-i izharı olarak Latin akvâmından olanlara hemşire diyorlar. Fakat hutût-ı esasiye-i medeniyelerini yine Latinlerden almış olan İngiliz ve Almanlar Latin olan akvâma hemşire demiyorlar ve demeye de hakları yoktur. Çünkü kan kardeşi değildirler. Görüyorsunuz azizim ki burada bile kan, kavmiyet, ırk esastır.

Fakat bununla beraber yeni teşekkül etmiş olan Fransa, Latin lisanının, Latin ulûm ve sanâyiinin, Latin tarz-ı tefekkürünün esiri kaldıkça hiçbir mevcudiyet-i mâneviye gösteremiyordu, hiçbir dâhi yetiştiremiyordu.

Bu münasebetle de Fustel de Coulange'ın *Fransız Hukukunun Menâbii* (*Les Origines du Droit Français*), Taine'in *Tarih-i Sanayi* (*Histoire de l'Art*), Cherer'in *Edebiyat-ı Umumiye Tarihi* (*Histoire Générale des Litteratures*)'ünü mütalaa etmenizi tavsiye ederim. Latin lisanı esareti Fransa'da devam ettikçe sanki Fransa'nın bütün menâbi'-i hayatiyesi kurumuştu. Köhne bir seciyenin bayat mahsulü bir türlü aşılanmıyordu; ilim ve fende, edebiyatta, din ve kilisede Latin lisanı, Latin düsturları hâkim kaldıkça Fransa askerlikten başka hiçbir saha-i faaliyette eser-i deha ibraz edemiyordu.

Fransa'da devr-i intibah Rableis ile on altıncı asrın evâilinde başlıyor. Bu dâhi ilk defa Latin zincirini kırarak vicdan-ı millînin sanki mütercimi oluyor. Halk lisanına bir revnak-ı taze vererek edebî ihtisasâtını, tefekkürâtını, elvâhını da içinde bulunduğu muhitten alıyor. Fransa artık bin beş yüz senelik mânevî bir esaretten sonra kendisini buluyor, kendi vicdanını tanıyor, kendi efkâr ve hissiyatı ile kendine

mahsus seciyenin tecelliyât ve tezahüratı ile yaşıyor. Yalnız bir karn sonra yeni lisan Racine'leri, Moliere'leri, Boileau'ları, La Fontaine'leri yetiştirerek evc-i alâ-yı kemâle varıyor. On beş karn kadar uzun bir müddet esnasında zincir-i esaret altında inleyen, kendisi için bir saha-i cevelan bulamayan Fransız lisanı bu kere vicdan-ı millînin mütercimi olarak hayatın bütün diğer şuûnât-ı muhtelifesi üzerinde de muazzam dâhiler yetiştiriyor. Montaigne'ler, Descartes'lar, Pascal'lar, Bossuet'ler ve hatta politika sahasında Mazarin ve Richlieu hep Fransa'nın şu tebellür etmiş, kendisini bulmuş olan vicdan-ı millîsinin terbiye etmiş olduğu dâhilerdir.

Filhakika bu dâhiler bile eski esaretin tesirâtından tamamen kendilerini kurtaramamışlardır. Tarz-ı tefekkür ve tecrübelerinde, tavır ve harekâtlarında, ilhamâtlarında Latin âleminden müteessir oluyorlar. Fakat Fransız vicdan-ı millîsi artık galebe çalmak üzeredir. On sekizinci asır ile on dokuzuncu asır bu galebeyi ikmal edecektir. "Kavmiyet devri" lakabı ile müftehir bulunan on dokuzuncu asrın yetiştirmiş olduğu "romantik devr-i edebîsi" kendisine mensup bulunan Chateaubriand, Musset, George Sand, Lamartine ve Victor Hugo gibi dâhiler ile artık klasik tesirâtından tamamen beri ve sırf Fransız olarak düşünmüştür, hissettirmiştir.

İşte azizim, görüyorsunuz ki Latin akvâmına bi-hakkın ve kan karâbeti münasebeti ile hemşire diyen Fransızlar hiçbir zaman kendi kavmiyetlerini unutmamışlar, tarih ve edvâr-ı tekâmülâtlarında daima kendilerini bulmaya, vicdan-ı millîlerini keşfetmeye doğru yürümüşlerdir. Ve Fransız milleti kendine has olan dehayı yalnız şu vicdan-ı millîyi, şu ruh-ı kavmîyi bulduktan sonra ibraz edebilmiştir. Zaten deha nedir? Deha bir kavmin bir ferde temessülünden, inikâsından, tecelli etmesinden başka bir şey değildir. Berhayat bir kavmin kalp ve dimağında telâtum eden cereyanlarını tesâdümünden bir hararet-i kavmiye neşet eder: Eğer bu hararet kavmin lisanı ile mütekellim, hissiyatı ile mütehassis, efkârı ile mütefekkir, dertlerine, elemlerine, meserretlerine şerîk olan velâkin istidad-ı kalbiye ve faaliyet-i dimağıyesi ile o kavme mensup bütün diğer efradın fevkinde bulunan bir zâta tesadüf ederse azîm bir nur, bir şule doğurur ki bu nur ve şule işte o dâhidir.

Kaynak: Ahmed Agayef, "Sabık Trabzon Valisi Süleyman Nazif Bey'e", *Türk Yurdu*, IV/21, 25 Temmuz 1329, s. 712-714.

75

AHMED AGAYEF BEYEFENDİ'YE

Süleyman Nazif

[I]

Muhterem efendim,

Türk Yurdu'nun nüsha-i ahîresinde tam on iki sahifeyi imlâ eden cevapnâme-i âlîlerini tekrar be-tekrar okudum. Bu mektubun sutûr ve sahâifinde mütehaşşid mütalaât ve delâil-i gûnagûn kanaat-ı mütekaddimemi tehdit değil, teyit ediyor. Bunu size hem temin, hem isbat edebilirim. Pek âlimâne ve vâkıfane olduğu o nüshanın intişarından evvel tabl u kûs-ı matbuat ile çâr-aktâr-ı âleme ilân olunan bu reddiyede benim cehl u dalâlim yeni ve doğru şeyler bulmuş olsaydı, emin olunuz ki müteşekkirâne itiraf ile vecîbe-i nimet-şinasîyi ifaya müsaraat ederdim. Fakat hakâyık-ı tarihiyeyi tahrif etmekteki kemâl-i kudret-i vâlâları istisna olunursa, bu cevapnâmede şöhret-i ilmiye-i muallimânelerine ifâza-i şeref-i nevîn edecek vesâik-i marifet katiyyen mefkûddur.

Müdafaât-ı âcizanemi bast u temhîd etmeden evvel müsaadenizle bir sözünüzü teyit edeyim: Bu mübâhasede şahs-ı âlînizin "yanlış bir telakkinin neticesi olarak bir bahaneden başka bir şey olmadığını" söylüyorsunuz. "Yanlış telakki"nin ne olduğunu anlamadım. Fakat bendenizce hakikaten muhterem olan şahs-ı âlînizi, –haydi size hürmeten muzır demeyeyim fakat– müfrit bir Türkçü olmak itibariyle hedef-i serzeniş ittihaz ediyorum. Yerinizde babam, kardaşım olsaydı yine ve daima böyle hareket edecektim. Mesâil-i mümâsile karşısında ne kadar muzdarib-endîş

olduğumu bilseydiniz, cevapnâmenizin sutûr-ı bî-pâyanına biraz da insaf tevdi ederdiniz. Bunu kimse inkâr edemez ki Sultan Osman'ın miras-ı mukaddesi Hazreti Muhammed'in metrûkât-ı mübarekesiyle kâbil-i muhafazadır, Cengiz'in yâd-ı mezâlimiyle değil. Bu hakikat-ı vâzıha yeni ve tecrübesiz nazariyelerin müvacehe-i tehdidinde kalırsa benden ve benimle hem-kanaat olanlardan göreceğiniz muamele elbette mücâmele olmaz.

Tekrar ederim ki şahsınıza ve ilm u iktidarınıza hürmetim vardır. Ve bu hürmeti hiçbir şey ihlâl edemez. Hatta cevapnâmenizin an-be-an tehevvür eden mündericâtı ve hatta hiçbir şey ifade etmeyen o soğuk istihza işaretleri bile!..

Evvelâ *Câmiu't-Tevârih*'in zaman-ı telifine ait hatayı tetkik edelim: Bunun sehv-i mürettib olduğunu ve "beş" adedinin "yedi" olmak iktiza ettiğini söylüyorsunuz. Pek iyi, sözünüzü aynen kabul ettim. Fakat *Türk Yurdu*'nun 19. nüshasında ve 724. sahife[si]nin 14, 15, 16. satırlarındaki "dört yüz elli sekiz sene-i hicriyesinde, yani *Câmiu't-Tevârih*'ten kırk dört sene evvel yazılmış olan *Kutadgu Bilig* sahibinin ilh..." iddianıza ne diyelim? Bundan da "iki yüz" kelimelerini mürettibler mi hazfetti?... Açık mektubumda da izah etmiş olduğum bu noktanın cevapnâme-i âlîlerinde sükût ile geçiştirilmesi mürettibleri ittihama sizce de imkân kalmamış olduğunu gösteriyor.

Dârulfünûn talebesini aleyhinizde iğvâ gibi bir maksadın daima benden uzak kalacağına itimat edebilirsiniz. O ketîbe-i müstakbele-i irfanı makâsıd-ı siyasiye ve şahsiyeye vasıta-i istîfa etmek vatanküşlüktür. Osmanlı heyet-i ictimaiyesinin pekçok şeyler ümit ettiği bu müessesede birçok mahrumiyetler ağlarken talebeyi muallimleri aleyhine tahrik etmek ne kadar nâ-beeâ ise, o genç ve tecrübeden ziyade tesire maruz ve müstaid dimağlara bu heyet-i ictimaiyenin selametinden ziyade teşettüt ve izmihlâlini davet edecek efkâr ve temayülât telkin eylemek de o kadar nâ-revâdır kanaatindeyim.

İslâmiyet'in nasıl bir muhit dahilinde ne suretle tenebbüt etmiş olduğunu sizin kadar bilirim Agayef Bey!.. *Muallakât-ı Seb'a* denilen âbidât-ı ibtidaiyenin mezamîn ve müeddâsı bendenizce meçhul olmadığı gibi alelumum edyânın hikmet ve mahiyâtı hakkında da az çok malumatım vardır. "Kur'ân'ın lisan-ı mu'cizi *Muallakât*'a vukuf peyda etmeksizin nasıl takdir edilebilir?..." sualini azametkârane irad eden Ahmed Agayef Beyefendi dindaşım, benim lisan ve kavâid-i Arab'a taalluk eden vukufumdan ziyade o lehce-i mübarekede haiz-i malumat değildir zannederim. Her din menşei olan muhitin örf ve âdâtını kısmen tadil ve bir kısmını da aynen tedvîn etmek suretiyle teessüs eder. Fakat bu bahsin bizim esas mübâhasemize taalluku yoktur. Ben İslâmiyet'in her türlü revâbıt-ı kavmiyeyi kırarak yerine rabıta-ı diniyeyi ikame etmiş olduğunu söylemiştim. İddiamı tekrar ederim. Delâili istima' ve tetkik

etmeden verilmiş hükümleriniz lâ-yetegayyer değilse sadr-ı İslâm'daki vekâyiden getireceğim bir delili lütfen dinleyiniz:

Arap'ta asabiyet-i aile ve rabıta-i kavmiyenin ne kadar kavî ve mutâ' ve muhterem olduğunu bilirsiniz. İslâmiyet bile bu revâbıtı kısmen idame ve meselâ beş on batın evvelden ayrılmış bir ammizâdeyi kız vârisin yanına ikame etmiştir. Bir Arab'ın sâr-ı katlini evlad ve ihvanı yoksa ebnâ-i ammi almakla mükellef idi. Bu âdet-i kadîme ba'de'l-İslâm ve memnûiyet-i diniyeye rağmen devam edip gelmiştir.

Bu böyle iken Hz. Muhammed birçok hîşânına takdimen Selman-ı Farisî'yi havâss-ı ashabı derecesine ıs'âd ve sanâdîd-i Kureyş'e karşı olan muharebât-ı meşhuresinden Hendek Gazası'nda bu İranlı ve Isfahanlı sahabinin rey ve tedbîrine tevfik-i ictihad buyurmuştu, Ananât ve âdât-ı mutekaddime-i Arap'tan birçoğunu Nebiyy-i Arabî Efendimiz tel'în etmişken sizin Lât ve Uzza'dan bahsetmenize cihan hayret eder.

Zuhur-ı İslâm'dan sonra kavmiyet ve milliyet revâbıtı din ve mezhep rabıtasına tahavvül etti, İran'da, Yemen'de ve diyar-ı İslâm'ın akvâm-ı sâiresinde ara sıra tehaddüs eden vekâyi ve mücadelât daima mezhebî bir dâiyeye istinat etmiş veya ettirilmiştir. Bu davanın hucec-i sübûtunu her asırda ve her memleket-i İslâmiye'de bulabilirsiniz. Günahını Allah affetsin, Ebu Müslim Horasanî Emevîler aleyhindeki tesvîlât ve iğvââtına hissiyat-ı diniyeyi tahrif ile başlamış ve Şah İsmail Safevî Sultan Selim-i Evvel'e karşı ihtilaf-ı mezhepten mütevellid gayz ü kini tenmiye etmek suretiyle hareket etmişti.

Ekser müverrihînin mücahid-i a'zam telakki ettiği zavallı Ebu Müslim'den hürmetkâr olmayan bir lisan ile bahs edişim sizi müteaccib etmesin. Ben Emevîlerin inkırazını İslâmiyet için zarar telakki edenlerdenim. Menâtık-ı İslâm –hatta biraz küçülmüş olduğu halde– hâlâ onların bilfiil veya bilkuvve tahdit etmiş oldukları hudut dahiline sığınmış duruyor. İslâm'ın divan-ı mukadderatı hulefa-yı Emeviye'nin meydan-ı mücahedâtından selatîn-i Abbasiye'nin meygede-i huzûzâtına intikal ettikten sonra din-i mübînin tevessü-i nüfuz u intişarına inkıta ve halel târi oldu.

Fakat bu bahsi de burada tatvîl etmeğe lüzum ve ihtiyaç yoktur.

Anane-i milliye hakkında söylediğiniz sözleri pek garip buldum. "Osmanlı tarih ve devletinin nâzım ve müessisi siz de inkâr etmezsiniz ki Türklerdir" diyorsunuz. Bu cümlenin mübtedâsı olan "nâzım ve müessisi" gibi, haberi bulunan "Türkler" de müfred olsaydı "Türk" ism-i cinsinden Sultan Osman'ı veya eb-i mükerremini kasdetmiş olduğunuza hükmederek size hak verirdim. Fakat "Türkler" deyince düşünürüm.

Sultan Osman'ın ceddiyle birlikte Cengiz'in önünden kaçmış olan birkaç yüz çadır halkı, Asya'nın aksâ-yı garbında tek başına koca bir devletin esasını vaz' edemezdi. Vesâit-i tesisi burada buldular. Ve bunlar Türk olmaktan ziyade anâsır-ı

mahalliyeden idiler. Pek iyi bilirsiniz ki saltanat-ı Selçukiye'nin mirasına dava-yı istihkak ile vaz'-ı yed etmek isteyen Karamanoğulları Fatih zamanına kadar tam bir buçuk asır devleti işgal etmişlerdi. Karamanoğullarını en çok mukavemet göstermiş oldukları için sarahaten zikrediyorum. Yoksa Osmanlılar bidâyet-i teessüste hepsi Türk olan tavâif-i mülûkun heman hepsiyle az çok uğraştılar. Bununla beraber şu devlet-i muazzamanın esas-ı bülendini vaz' eden eyâdî-i azm u himmet meyanında Mihal gibi, Evrenos gibi lisanımıza yabancı, fakat vicdanımıza pek mûnis isimlere hürmet ve şükran ile tesadüf etmekteyiz.

Bugün Türkçülerimizin kudsiyet-i semaviye ile meşmûliyete layık gördükleri Timurlenk, Tatar ve Türklerden müteşekkil ordusunu Ankara sahrasında mevcudiyet-i Osmaniye'ye saldır[t]tığı zaman karşısına dikilen ordunun sufûf-ı mukavemeti meyanında cansiparâne harbeden Sırplara ne diyeceksiniz? Bu devlet böyle teessüs ve böyle temadî etmiştir. Tarihi lehinizde işhâd için beyhude it'âb etmeyiniz azizim!.. Fatih Sultan Mehmed'i en çok düşündüren Uzun Hasan Türk, Yavuz Sultan Selim karşısına en ziyade dikilmek isteyen Şah İsmail Safevî yine Türk iken kaleminizin tefevvüh ettiği, "Halbuki Gazi Osman'dan evvel Osmanlı Türkü namına ferd-i vâhid yaşamıyordu! Gazi Osman ise bedihîdir ki Osmanlı Türklerini yaratmadı. Kendisinden evvel de yaşamakta olan Türklerin gayret ve hamiyeti ile bir devlet tesisine muvaffak oldu" sözleri karşısında ukûl-i evvelîn u âhirîn dem-beste kalır.

Tarihten fizyolojiye geçersek Osmanlı Türklerini yine büsbütün ayrılmış ve büsbütün değişmiş gürürüz. Dindarâne bir hürmet ve kanaatla bahsettiğiniz muhit ve veraset-i ecdadın âsârını bünye-i hâzıra-i Osmaniye'de niçin aramıyorsunuz?... Anâsır-ı gayrimüslimenin kanını yeniçeriler üç asırdan ziyade Türk damarlarına naklettiler. Taraf taraf vâki olan ihtidalar, iltihaklar da başka!.. Türk ırkının ihtilât ve tesâlübü anâsır-ı gayrimüslimeye inhisar etmedi: Araplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Kürtler, Çerkesler, Lazlarla diğer lâ-tü'ad akvâm bu ırka karışmış ve karıştır[ıl]mıştır. Bugün Balıkesir'de, Konya'da, Sivas'ta, Diyarbekir'de, Kerkük'te yerli bir Türk bulamazsınız ki şeklen Buhara veya Semerkand halkına benzesin.

Lisanımız da böyledir. *Türk Yurdu* ne kadar çalışırsa çalışsın, İsmail Gaspirinski Efendi'nin dilini Abdülhak Hâmid Bey'in lisanına galebe ettirmek imkânı yoktur. Celâl Sahir, Hamdullah Subhi, Köprülüzâde Mehmed Fuad gibi Fecr-i Âti'den *Türk Yurdu*'na göç etmiş şübbân-ı Osmanî bile tarafgirliği "*sectaire*"lik derecesine îsal etmemişlerse bu hakikati teslim ederler ümidindeyim. Etmezlerse o mümtaz, fakat güm-geşte-i dalâl olmakla bedbaht zekâlarına herkes acır.

İşte azizim, bî-esas bulduğunuzu –güya delâil-i kat'iye ve fenniyeye istinat ileilân ettiğiniz "ekânîm-i selâse-i ictimaiyem" bu temellere ve bu hakâyık ve vesâike istinat ediyor.

Gelelim Sünnî ve Şiîlik meselesine: (Mâba'di gelecek nüshada)

[II][476]

Koca bir makalede tek bir kelimenin pek büyük sû-i tefehhüme uğramış olduğunu esef ve istiğrab ile gördüm. Ben Şiîliğin aksâm-ı İslâm'dan olduğunu (hatta) tefrik ve tahsisiyle ifhâm ederek, "bir kerîmem olsa putperest bir Türk'e, hatta bir Şiîye tezvîc edemem!" demiştim. Hiçbir Şiîye şahsî husumetim olmadığı ve hatta bazıları ve birçoklarıyla aramızda meveddet de bulunduğu halde bu sözü bugün de müsterih bir vicdan ile tekrar edebilirim. Ve o fie-i İslâm'ın heyet-i umumiyesinde fie-i diğere, yani Sünnîlere karşı saf ve halis bir niyetin teşekkül ve takarrur etmiş olduğunu göreceğim zamana kadar vicdanımın bu hükmü lâ-yetegayyer kalacaktır.

Ben, Müslim, nâ-müslim, herkesin kanaat-ı diniyesine hürmetkâr olmayı fikr-i münevverin ilk vazifesi ve ilk nişane-i terbiyesi addederim. İster miras-ı ecdad olsun, ister zâde-i tetebbuât mu'tekadât-ı beşeriye mukaddes ve biri diğerine karşı daha az hakâyık-ı nisbiyeyi ihtiva etse bile, yine mübeccel ve muhteremdir.

Şiîlere Sünnî olmadıkları için değil, Sünnîlere karşı olan ictihadı, ihtilaf-ı kanaat şeklinden çıkararak, tebâ'üd ve münaferet derecesine îsâl ettikleri için muarız veya mu'terizim. Mebde ve kuvvetini Hazreti Osman-ı Zi'n-nureyn Efendimizle Cenabı Ali kerremellâhü vechehü Efendimiz arasındaki maceralardan alan bu hizip ve mezhep, o tarihten bu zamana kadar her kanlı hadisenin başına geçerek, iki fırka-i muvahhidîn arasında büyük bir gayyâ-yı tefrikavücuda getirmiştir. Bugün her Şiî –aradan bin bu kadar sene geçmiş olmasına rağmen– dest-i intikamında kanlı bir gömlek sallayarak, her Sünnînin yed-i masumuna Hazreti Hüseyin'in kanını bulaştırmak ister. Bu sebepledir ki mülkünde anâsır-ı gayrimüslimenin vücuduna tahammül eden büyük Sultan Selim, bu mezheb-i hâdisin sâlikîni karşısında muhafaza-i itidal edememişti.

Siz uhuvvet ve vahdet-i İslâmiye namına Şiîlerle tevhid-i hiss ü a'mâl etmek vücubunu ihtar ediyorsunuz. Kabul ederim. Fakat o şart ile ki onlar da verâ-yı a'sârda çırpınan maceralardan bu asr-ı muzdaribe nakl-i ağrâz etmek âdetini terk etsinler!..

Bugün Ceziretü'l-Arap'ta neşr-i mezheple uğraşan Şiî müctehidler, "Osman" namındaki Devlet-i Osmaniye'ye hisse-i buğz u nefret çıkarmaya çalışıyorlar. Basra'da bulunduğum zaman bir "عصمان" ismine tesadüf ettim. Aslı "عثمان" iken herif ba'de't-teşeyyü' "Se" harfini sad'a tahvil ederek isminde zu'munca tensîkât ve ... tathîrât icra etmiş!... Yine Basra Körfezi'ndeki Lence (?) (لنجه) kasabasının yek-ırk ve yek-lisan olan sekenesi, ihtilaf-ı mezhep namına mütevâliyen yekdiğeri katliam ediyorlardı. Şiîler, tefâvüt-i kanaati ihtilaf-ı hûnîn derecesinden ne vakit çıkarırlar ve uhuvvet-i İslâmiye'nin şanına Sünnîler gibi bâ-kemal-i ihlas u safvet hürmetkâr olurlarsa sözümü maa'l-memnuniye ve maa'l-iftihar geri alırım. Ve illâ felâ!..

476 Mâkabli *İctihad*'ın geçen nüshasında.

Cevapnamenizin bu meseleye taalluk eden satırları arasına nâ-münasip ve nâ-bemehal bir söz karışmış; "...Şiî kârileriniz bu cümlenin *İctihad*'a yazıldığını derhâtır ederlerse "Veylün limen kefferehu Nemrud" meselini elbette hatırlarlar" diyorsunuz. Cevap vermek *İctihad*'a, daha doğrusu sahibi Abdullah Cevdet'e aittir. Fakat bir şahs-ı sâlise bu kadar acı bir telmih ve taarruzu âdâb-ı münazara ile telif etmekte zât-ı âlîleri de düçâr-ı suûbet u ta'b olursunuz zannederim.

Gelelim Türklük uknûmuna: "Osmanlı tarihinden evvel yaşamış veyahut Osmanlı[lı]ğın haricinde bulunan Türklerden bahsetmekten nefret" ettiğimi hangi sözümden istidlâl ettiniz?.. Lakayd kalmanın kamûs-ı telakkinizde mânası nefret etmek midir?

"Kavmiyeti, milliyeti sizin gibi düşünen bir mütefekkire, hiçbir kavim ve milletin arasında tesadüf edilemez! Dünyada bir Arap, bir Acem, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman bulamazsınız ki kendi kavmiyetini ikiye bölsün ve birini kabul ile diğerini reddeylesin!. Böyle bir taksim ne fenne, ne akla, ne de mantığa tevâfuk eder. Milliyet, kavmiyet mahiyeti itibariyle gayr-i kâbil-i tecezzî bir vâhid-i küll-i mânevidir!" diyorsunuz!..

Sizi tanımasaydım bu sözlerinize asla taaccüb etmezdim. Şark ve Garb'ın ümmühât-ı âsârından cehl ü aczime kitaplar tavsiye eden Agayef Bey biraz da kendi dalâl-i mağrurunu lütfen irşad etmiş olsa bu kadar zayıf ve sahîf efkâr dermiyan etmekle medhûl olmaz.

Urûka ait akâid-i bâtılayı *Les Préjugés des Races* adlı bir mecelle-i mühimme ile tahlil ve iptal eden Jan Fino'nun (Jean Finot) *Irkların İhtizar ve Mematı* (*L'Agonie et la Mort des Races*) ünvanlı hacmen küçük, fakat kıymeten büyük eserini zât-ı âlîlerine min-gayr-i haddin tavsiye ederim. Müellif eserine şu satırlarla başlıyor!

> "La tour de Babel avec son mélange disparate des peuples et des langues n'est qu'un simple jouet d'enfant à côté de la formatione des nations modernes. Dans les vastes laboratoires où se créent les patries et les peuples, on voit se dissoudre avec une vitesse surprenante les differences physiologiques qui séparent les races, de même que celles des mentalités issues de tous les coins du globe."

Bu satırları, müsaadenizle, *İctihad*'ın Fransızca bilmeyen kârileri için harfiyen tercüme edelim: "Birbirine uymayan akvâm ve elsine halitasıyla Babil kulesi, milel-i cedîdenin teşekkülü yanında adi bir çocuk oyuncağından başka bir şey değildir. Vatanlarla kavimlerin vücud-pezîr oldukları vâsi' dâru'l-istihzarlarda kürre-i arzın her köşesinden zuhur eden zihnî farklar gibi, ırkları tefrik eden fizyolojik ihtilafların da hayret-bahş-ı ukûl bir süratle eridiği görülür".

Vesâit-i münakalenin ihrâz ettiği suhuletle ticaretin beyne'l-milelî bir mahiyet ve fikr-i beşerin cihangir bir kuvvet alması insanları mânen ve maddeten yekdiğere

takrîb etmiştir. Buna her râst-endîş gibi Jan Fino da kâni bulunuyor. Bu kanaatini izah ederken Fransa'nın bünye-i hâzırasında –evet, yek-ırk, yek-lisan ve yek-din ve yek-maksat ilân olunan şimdiki Fransa'da– beyaz, sarı, siyah, kırmızı, her ırkın mesai-i îlâdını ta'dad ve ezmine-i kable't-tarihiyenin sütre-i zalâmına bürünerek mevcudiyetlerini karanlık mağaraların a'mâk-ı mensiyyesine gömülmüş âlât ü eşya ile ensâl-i müstakbeleye ihbar eden akvâm-ı güzeşteden başka elli muhtelif kavmi –isimlerini birer birer sayarak– bu millete irâe-i ecdad ediyor. Ve yine Jan Fino'nun iddia-yı müdelleline göre Fransızlardan ziyade Almanlar eski Golların ahfadı imişler!..

Artık Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de böyle olursa zavallı memâlik-i Osmaniye'de ne kadar ihtilât ve tesâlüb vukua geleceğini siz hesap ediniz!

Bekâret-i akvâma Kaf dağları, Çin sedleri ğışâ-yı metîn olamamışken tarihin tanımadığı zamanlardan beri her taraftan ve mütevâliyen pâ-mâl-i ecânib olan diyar-ı târümarımızda "nâ-kâbil-i tecezzî bir vâhid-i küll-i mânevî" aramak tatlı bir emel olsa bile bir hayal-i hâmdır. Ve bu hayal, hakikate istihâle etmek teşebbüsünde bulununca –ve bilhassa memlekette– muzır ve mühlik olur.

*

Cevapnâme-i mufassalınızın bendenizi en ziyade i'câb ve şahs-ı hakîrâneme matuf tehevvürât-ı müzeyyifâneden ziyade iğzâb eden fikarâtı Fransa edebiyatına ait olanıdır.

Acizinize mütalaasını lütfen tavsiye buyurduğunuz Fustel de Colange'ın, Tain'in, Şerer'in âsârını nazar-ı mütalaanıza ircâ' etmeyi zâid addederim. Çünkü bu kitapları da birçok emsâli gibi okumuş olduğunuza itimadım vardır. Eâzım-ı mütefekkirîn-i Garp'tan birinin meşhur bir sözü bu münasebetle hatırıma geldi. Galiba Schopenhauer olacak; "Çok okuyan bir adam düşünmek için vakit bulamaz!" demiş. Bu sözün doğruluğuna şeref-yâb-ı hitab-ı âlîleri olduğum zaman kadar hiçbir vakit rabt-ı kanaat etmemiştim. Fakat yalnız Fustel de Colange'ın, yalnız Tain'in, yalnız Şerer'in değil, Fransız, yabancı, büyük, küçük hangi müellifin eseriyle istişare zahmetini ihtiyar edecek olsanız size "Fakat bununla beraber yeni teşekkül etmiş olan Fransa Latin lisanının, Latin ulûm ve sanâyiinin, Latin tarz-ı tefekkürünün esiri kaldıkça hiçbir mevcudiyet-i mâneviye gösteremiyordu, hiçbir dâhi yetiştiremiyordu" sözünüzün mânasını izah eder. Siz okuduğunuz namütenahi kitaplar arasında böyle bir cümleye veya bu meâlde bir söze tesadüf ederek medlûlünü tamamiyle tetkik ve tefehhüm etmeden hafıza veya muhtıranıza naklediyormuşsunuz. Ve ihtimal ki biraz da tahrif buyurmuşsunuz. "Latin lisanının esiri olmak" sırf Latince yazmak demektir. Türklerin mâ-bihi'l-iftiharı olan İbn Sînâların, Farabîlerin Arapça ve Celaleddin-i Rumîlerin, Sâib-i Tebrizîlerin Acemce yazdıkları gibi.

Maa'l-istiğrab görüyorum ki siz *renaissance* denilen "devr-i teceddüd"ün esbâb ve meâsirini de bizden gizlemek istiyorsunuz. Fransız lisanının müstakillen yazılmak

istenilmesi bu teceddüdün esbâbından değil, asârından biridir. Ve o teceddüdden sonra ve bugün bile "Türkçü" ve "Yurtçu"ların yaptıkları gibi Latin ve Yunan kelimâtına ilân-ı husumet ve müba'adet edilmiyor.

Latin lisanı Avrupa'nın medeniyet ve efkârına tahakkümle îkâ'-ı zarar etmek şöyle dursun, kurûn-ı vüstânın a'sâr-ı muzlimesinde Avrupa'ca bir şule-i hidayet ü tesliyet gibi parlamıştır. Tıpkı bizim Arapça gibi!

Siz zamanın taassubuna ve efkârına ait hataları lisanın defter-i a'mâline kaydediyorsunuz. Kilise, efkâra pâ-bend-i inkişaf olmak isterken Latinceyi istimal etmek istemiş. Bunda lisanın ne kusuru var? Abdülhak Hâmid'in *Finten*'iyle, Cenab Şehabeddin'in *Hac Mektupları*'nına şekl-i vücud vermiş olan Osmanlı Türkçesiyle ahîren türeyen Türkçüler, Yurtçular da tebyîn-i meram etmeye çalışarak, bu güzel lisanı tedennîye alet ediyorlar.

Lukreç (Lucréce)in *Tabiat-ı Eşya*'sını iki bin sene evvel insaniyet-i mütefekkireye ihda etmiş olan –ümmühât-ı elsine-i medeniyeden– bir lisana ilân-ı husumet edecek kadar hakk-nâ-şinâs ve nimet-nâdân olsaydı, bugün dünya yüzünde "Fransız" namıyla ne medeni, ne de vahşi bir kavim irâe-i mevcudiyet edemezdi. Hayır, Agayef Bey! Latince Fransa'daki mevkiini lisan-ı mahallîye terk ederken hesapsız kelimât ve terâkîb de bırakarak –tabir-i maruf ve millîmizle ifade edelim– âdeta Fransızcayı çırak çıkarmıştı. On altıncı ve on yedinci asırlarda yazılmış kitaplarla şimdiki kitapları mukayese ederseniz Fransız lisanında Latin ve Yunan metrükâtının tenâkus değil, tezâyüd etmiş olduğunu görürsünüz.

Siz "rönesans"ı Latin ve Yunan avâidinden mukaddime-i tebâ'üd zannediyorsunuz. Zannınız muhtîdir. Çünkü kurûn-ı vüstânın ribka-i tegallübünü kıran "devr-i teceddüd" a'sâr-ı tâliyeyi edvâr-ı mütekaddimeye rabt, yani Latin ve Yunan medeniyetine iade etmiştir. Kurûn-ı vüstâ fikr-i beşerin –en ziyade Avrupa'da îkâ'-ı herc [ü] mercî eden– bir devr-i fetreti idi. Rönesans, o kargaşalığa hitam vererek, mazide en ziyade ihrâz-ı kemâl-i medeniyet etmiş iki kavmin, Latin ve Yunan'ın, saltanat-ı kadîme-i temeddününü iade ve idame etti.

Rable, Fransız lisanıyla ibdâ'-ı âsâr ederken –sizin Türkçü ve Yurtçuların yaptığı gibi– Latinceyi inkâr etmemiştir. Rable ile muasır denecek bir zamanda neşr-i eş'âr u âsâr eden Ronsar Fransa'nın şiryân-ı beyanına bir hûn-i nevîn-i millî idhal etmeye kendinden evvel ve sonra gelenlerden ziyade çalışmış olmakla meşhur bulunuyor. Bununla beraber Latin ve Yunan enkazını o kadar ibzâl etmişti ki hakkında Fransız edebiyatının üstad-ı evvel ü eşheri Bovalo, "Sa muse en français par la grec et latin" demiştir. Zaten "rönesans"ı Fransız müverrihîn-i benâmı, "le retour passionné au culte et à l'admiration de l'antiquité..." diye tefsir ediyorlar.

Corneille'le Racine Fransa'nın muhalledât-ı edebiyesini Latin ve Yunan meâsir-i kadîmesini taklit etmek suretiyle –ve münferiden bu sayede– ibdâ' ettiler.

"Kavmiyet ve milliyet asrı" dediğiniz on dokuzuncu asrın şair-i a'zamı Victor Hugo'yu serâpâ okuyunuz, Latin ve Yunan medeniyetleriyle bu medeniyetlerin âsâr ve meâsirine hayran takdirlerden başka bir şey görmezsiniz. Victor Hugo, klasik tarzında yazmamakla alelumum insaniyetin tekâmül-i tabiîsini takip etmişti. Nasıl ki biraz sonra da kendi mesleğine muarız ve âdeta esliha-i kalemiye ile mücehhez muhacimler zuhur etti. Bunlar milliyetperestliğin icabâtı değil, insaniyet-i müterakkiyenin nâ-kâbil-i ıskât ihtiyacâtıdır. (Mâba'di gelecek nüshada).

[III][477]

Herkesin daire-i ittılaı dahilinde âdeta eskimeye başlamış olan bu pek malam hakâyık-ı tarihiyeyi bir Dârulfünûn tarih mualliminin hatırına getirmek, mecburen olsa bile, bendenizi mahcup ediyor. Irk gibi daima ihtilâta ve daima tahavvüle mahkum bir esas üstünde "vicdan-ı millî"nin pâyidar olabileceğini iddia etmek vekâyinâme-i akvâmı imlâ eden hadisâtı ceffe'l-kalem inkâr eylemektir. Fransa gibi mahdut ve muayyen bir yerde bu kadar karışık olan "ırk"ın bilhassa bizde ne kadar mahlût ve müşevveş olacağını siz –fakat inadın yerine insafı ikâme ederek– hesap ve tayin ediniz.

Asya-yı Vüstâ'dan getirdiğimiz kana bereket versin ki birçok dimâ-i ecnebiye karıştı. Yoksa o hûn-ı bedevi bu kadar da hâiz-i kudret-i temeddün olamazdı.

Cevabnâmenizi vücuda getiren silsile-i acâib arasındaki şu iki satır da hayretimi son derecede tehyîc etti:

> "...Fransa milleti kendine has olan dehayı, yalnız şu vicdan-ı millîyi, şu ruh-ı kavmîyi bulduktan sonra ibraz edebilmiştir..."

diyorsunuz.

Pek ziyade rica ederim Agayef Bey, şu vicdan-ı millînin hangi menbalardan nebe'ân ettiğini bize izah ediniz. Fransa'nın bugünkü ruh-ı mütekâmilinde Golvalılar devrinin âdât ve ananâtı mı daha ziyade hâkimdir yoksa Yunan ve Latin medeniyetleriyle Hıristiyanlığın metrükât ve teberruâtı mı?... Yine söylemenizi rica ederim ki Fransa'nın vicdan-ı millîsi neye istinat ediyor ve ne istiyor?...

Bugün "Fransızım" diyen ve âmâl-i milliyenin mihrab-ı tecellisi karşısında vakf-ı vecd ü gaşy olan insanların hepsini menşe itibariyle aynı ırk-ı aslîye irca edebilir misiniz? Hayır, çünkü Fransız kavmi, birçok urûkun ihtilât ve tesâlübüyle teşekkül etmiş bir ırk –evet, kelimenin mânasını ve şumûlünü bilerek istimal ediyorum– bir ırk-ı mahsus ve müteceddiddir.

Her ırkın teşekkülünde bîkarar ve meyyâl-i firar olan unsur-ı aslîden ziyade edyânın âmil-i müessir olduğu her yerde aynen görülür. "Arab'ınkini Arab'a,

477 Mâkabli *İctihad*'ın geçen ve evvelki nüshalarında.

Acem'inkini Acem'e iade edersek elimizde uzun kollu hırkadan başka bir şey kalmaz" sözümü niçin müstahakk-ı ta'yîb görüyorsunuz?. Benim o hırka ile münasebetim, o kadar meşkûk ve o kadar mevhûmdur ki!...

Azizim, ben ne Buharalıyım, ne Semerkantlı!.. Eğer o hırka hakikaten mukaddes ve mevcudiyet-i milliyeyi sıyânet etmeye muktedir ve kâfi olsaydı benden daha mutaassıp olan ecdadım onu evvela cüppeye, sonra da setreye ve cekete tebdîl etmezlerdi. Hatta Celâl Sahir, Hamdullah Subhi, Köprülüzâde Mehmed Fuad Beyler bile, yazılarında her gün Buhara'ya birkaç merhale takarrüb etmekle beraber, kıyafetlerinde Avrupa'nın zarafet-i müterakkiyesini rûz-efzûn bir ihtimam ile takip ediyorlar!..

"Elimizde uzun kollu bir hırkadan başka daha birçok, vicdan-ı milliyeti ebedî mefharetle dolduracak kadar şeyler kalacağını" o hırkanın şerefi namına iddia etmek onu bir kat daha mashara eder. "Evvela elimizde bin senelik İslâm'ı ve İslâmiyet'i muhafaza ve müdafaa etmemizin şerefi kalacak" diyorsunuz. Vatan ve menşe-i aslîsi dünyanın en mütehakkim ve en bî-emân bir ıbka-i ecnebiyesi altında ezilen ve kahrolan bir ırk-ı bî-kes namına bu gibi zafer-furûşluklarda bulunanlara "Buharalılar kadar zavallı!" derler.

Hilafet-i İslâmiye'yi düştüğü dereke-i mezelletten tahlîs ve i'lâ etmiş olanlar, sizin uzun kollu hırkalarınız değil, medeniyet-i İslâmiye'nin perverde ve i'dâd ettiği eyâdî-i mümtaze idi. O hilafet-i muazzamayı Mısır'daki bir medrese-i vîranın künc-i pür-gubârından, İstanbul'daki Topkapı Saray-ı muhteşemine nakl ü is'âd etmiş olan hükümdar-ı azîmü'ş-şân, unutmayınız ki, hânümanını Cengiz'in harap ettiği bir Süleyman Şah'ın, şevket ve hayatına Timurlenk'in hitam vermiş olduğu bir Yıldırım Bayezid'in necl-i necîbidir.

Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin Firdevsî-i Tûsî'yi bir aralık iaşe etmiş olmasından ittihâz-ı fırsatla edebiyat-ı İraniye'yi Türklüğe minnettar göstermek –Aman ya Rabbi! Neler işitiyorum!...– kaleminizin her sarîr-i cünbüşüne bin kahkaha-i istiğrâb u istihza celb eder. Ve –kelimeyi lütfen afv ediniz– dünyada bundan daha mudhik bir şey olamaz.

Henüz kendi dili kâbil-i tedvîn u tahrîr olacak bir dereceye gelmemiş olan bir Türk padişahının zamanında *Şehnâme* gibi ebedî bir âbide-i edeb ibdâ' edebilecek istidat ve kabiliyet Acemcede esasen mevcut olmasaydı, Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin bilumum hazâin ve defâini tek bir beyit bile yazdırmaya muktedir olamazdı. Mademki o Türk padişahında harikalar vücuda getirebilecek bir kudret-i mâ-fevka'l-beşer var idi, niçin kendi lisan ve ırkına ifâza-i hayat etmedi. Eski Acem şahlarının menâkıb-ı iclâlini terennüm eden *Şehnâme*'nin her beyti Mahmud-ı Gaznevî'nin ırk ve dinine atılmış bir seng-i ta'rîz u istihkârdır. En sonra da *Şehnâme* kadar meşhur ve metîn olan hicviye ile o bîçâre Türk hakanı bizzat pâ-mâl-i tecavüz oldu.

Selçukîlerin Bağdat'ta, Şam'da, Konya'daki hidemât ve muvaffakiyâtından mütevellid şân u şerefi münhasıran Asya-yı Vüstâ'ya ircâ' etmek de pek gülünçtür. Bugün Romanya'nın başında Prusyalı bir hükümdar, Yunanistan'ın tahtında Danimarkalı bir kral bulunuyor. Şu iki kıtaya ait tecelliyât-ı tarihiyeden o iki ırka birer hisse-i âr u iftihar ifrâz etmeye sizce imkân var mıdır?...

Ehl-i salîb muhâcemâtını da Türklerin akîm bırakmış olduğunu sıkılmayarak ve hatta iftihar ederek söylüyorsunuz. Dârulfünûn talebesine değil, herhangi bir mekteb-i rüşdî şâkirdine o maceranın en büyük kahramanını sorsanız derhal alacağınız cevab, *Salahaddin-i Eyyubî*'dir. Salahaddin-i Eyyubî'nin kanında, lisanında Türklükten bir katre ve zerre gösterebilir misiniz?. Bu büyük dindaş İslâm muhitinde perveriş-yâb olmuş bir Kürt idi. Ve bu Kürt, salîbi hançere tahvil etmiş olan İsevîlerin hücumât-ı mütevâliyesine karşı Hazreti Muhammed'in müessesât-ı mukaddesesini hamaset ve hikmetle müdafaa ederken, Cengiz'le evlad u ahfâdı diğer taraftan ve en mamur ve müreffeh diyar u aktâr-ı İslâm'ı –Ehl-i salîbden ziyade– tahrip ediyordu. O Cengiz ki bugünkü Türkçü ve Yurtçularımız tarafından kudsiyet-i semaviye ile meşmûl gösteriliyor!.

İslâm'ın serhadd-i garbîsini altı yüz seneden beri kanı ve canıyla müdafaa eden Devlet-i Osmaniye'ye, kader-i ilâhî en büyük darbe-i mühlikeyi Tatar ve Türklerden müteşekkil Timurlenk ordusunun eliyle indirdi. Siz yalnız ecnebilerin değil, İslâmların ve Osmanlıların da tarihini tahrif ediyorsunuz.

"Uzun kollu hırka" Endülüs'e gitmemiş olduğıçün oradaki medeniyet ve şevket-i İslâmiye'nin pâyidar olamadığını iddia etmek, yalnız kaleminizden sadır olabilecek ve yalnız kaleminize yakışacak garabetlerdendir. Haydi, Osmanlı Türklerinin münhasıran uzun kollu hırkadan neş'et etmiş olduğu faraziyesini bir dakika için kabul edeyim. Sorarım size: Vaktiyle Tuna nehrini bile geçmiş olan Osmanlılar bugün Meriç kenarında tutunmak için neden bu kadar meşâkk u mezâhim ihtiyar etmeye mecbur oluyorlar? Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin Hindistan'daki devlet ü şevketi ne oldu?.

O koca kıtada bugün Türk lisanıyla mütekellim bir adama tesadüf edebilir misiniz?.. Kelimât-ı Türkiye'nin bî-nasîb-i tefehhüm olduğu o diyar-ı dûrâdûrda fakat ezan-ı Muhammedî'nin salâ-yı davetine seksen milyon dehân-ı pür-iman günde beş defa icabet arz ediyor!..

Nadir Şah'ın tahtgâh-ı heybet-penâhı etrafında şarkı söyleyen Moskof neferlerinin velvele-i sermesti, bu satırları yazarken kulaklarınızı ta'zîb ile davanızı tekzîb etmedi mi? Sizin vicdan-ı millîniz olduğu gibi, vicdan-ı ilmîniz de yok mudur?...

Tekrar ve ısrar ederim ki Türk ırkında fevkalâde bir kudret-i münciye varsa en evvel kendi necatını ihzâr etsin. Ve Rusya'nın latme-i tahkiri altında insanlıktan

her gün bir parça daha uzaklaşan Buhara halkını kurtarsın. O otuz milyon Türk bu dakikada bir koyun sürüsünden fazla kuvvete ve –hicab ve esefle söylerim– haysiyete malik değildir.

Ben Hintlileri Türk ve Tatarlardan daha müterakkî gördüm. Asya'nın vasatında icra olunan mezâlimin yüzde biri cenûbunda îkâ' olunamıyor. Göreceksiniz ki Buharalılar hayvanla insan arasında fasl-ı müşterek olmadıklarını öğrenmeden Hindî ve Hindular akvâm-ı mütemeddine meyanında yüksek bir mevki-i haysiyete sahip olacaklardır.

*

Fakat ben sizin milliyetperverliğinizden de istifade etmek isterim Agayef Bey. Bazı ahvâlde zehir de ilac-ı şâfî olabilir. Siz filhakika Türk ırkını tahlîs ve takviye etmek istiyorsanız –ki istediğinizde şüphem yoktur– bu memleketteki teşettüt-i efkâr ve âmâli tezyîd etmekten başka bir şeye yaramayan mesainize asıl Türk diyarında meydan hazırlayınız. İşte size bir hadd ve bir mıntıka irâe ediyorum.

Lazistan sancağındaki Hopa kazasından Necid kıtasındaki Katar şibh-i cezîresine kadar –az Garba mâil– bir hatt-ı müstakîm çiziniz. Bu hattın garbında dolaşmak tehlikelidir. Celâl Sahir Bey'i, Hamdullah Subhi Bey'i, Köprülüzâde Fuad Bey'i –ve bilhassa Köprülüzâde Fuad Bey'i– alarak bu hududun şarkından daima Şark'a ve Şimal'e doğru ilerleyiniz. Gideceğiniz yerlerde nâlân ü perişan birçok akvâm göreceksiniz. Bunların hemen hepsi Türk'tür. Onlara deyiniz ki:

- Sizin de milliyetiniz ve birçok haysiyetiniz var. İçinde çırpınarak süründüğünüz bu dereke-i cahiliyette yaşamaya çalışmakla ne milliyetinize, ne hak ve haysiyetinize bir selamet ve teâlî temin edebilirsiniz. Altı yüz, sekiz yüz sene evvel buralardan Garb'a doğru gitmiş olan birkaç kabile lisanınızdan bazı anâsır-ı basîte götürmüştü. Ô levâzım-ı inşâiyeden bir lehce-i beyan vücuda geldi ki sizin için daimî efsûn-ı necât u i'tilâ olabilir. Onları okuyunuz, öğreniniz. Buralardan gitmiş olanlar altı yüz seneden beri yalnız kendi mevcudiyetlerini idame için değil, sizin de imanınızı müdafaa namına mütevâliyen cân ü hânümân feda ediyorlar. Mücadele-i hayat içinde muztar kaldıkları zaman üstlerine saldıran tehdit ve istilâ ordularını nakd-i hûn ve hûn-i nakdinizle tağdiye etmeyiniz. Bu sizin için ârdır, zarardır, tehlike ve helaktır. Milliyeten ihtida etmek isterseniz fikren, hissen, emelen Osmanlılara iktidâ ediniz!...

Halbuki siz böyle yapmıyorsunuz Agayef Bey! Siz o ibtidaî adamları bizim derecemize çıkaracak yerde bizi o derekeye indirmek istiyorsunuz. Lisanımızın altı yüz senelik terakkiyât-ı kıymetdârını elinizden gelse bir anda Kırım'a, Buhara'ya pîşkeş edeceksiniz.

Sermaye-i elfâz ü efkârı bizim Sultan Orhan zamanındaki şairlerimizinkinden ziyade olmayan bîçâre Abdullah Tokayef'e *Yurd*'unuzun şair muharrirlerinden

Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey sahife sahife menâkıb-ı ibcâl yazarken yine o şair muharrirlerden Ali Canip Bey Tevfik Fikret için bî-pâyân sutûr-ı tenkit ve muâhaze karalıyor. O Tevfik Fikret ki zât ve âsârıyla altı yüz senelik bir tarih ve altı bin senelik insaniyet iftihar eder.

Bunlar ne maksatla yapılıyor?.. Türklerin seviye-i izanını tevhid için mi?.. Lâkin o uçurumlar o kadar derindir ki mevcut ve madud olan şâhikaları yıkmakla onları imlâ edemezsiniz; arada bizim –her saniyesinden bin katre-i hûn teraşşuh eden– altı yüz senelik mesai-i müciddânemizin semerât-ı mübarekesi mahvolur. Vicdan-ı millînizin istediği bu mudur? Ve buna yazık değil mi?...

Siz eğer bu millete hizmet etmek istiyorsanız –ki tekrar ederim ki istediğinizde benim şüphem yoktur– neşriyatı fiiliyata tebdil ediniz. Dünyadaki hakikatlerin en büyüğünü ihtiva eden, "vatan hür ve muhterem yaşanılan yerdir" cümlesi Abdullah Cevdet'in kaleminden cereyan eder etmez Celâl Sahir Bey'in hiddeti niçin feverân etti?... Türkçüler, Yurtçular, Turancılar hür ve muhterem yaşanılmayacak bir yeri, bir cehennemi vatan olmaya daha mı layık görüyorlar? Vatanperverliklerinin gaye-i hayalîsi bir hufre-i hakarete tıkılmak mıdır?

Henüz pek genç iken *Servet-i Fünûn* sahifelerinde büyük bir istidad-ı şairâne göstererek istikbal-i edebe pek çok ümit ve mevâid hediye etmiş olan Celâl Sahir'in –adı bile bir şi'r-i bedî olan– *Beyaz Gölgeler*'inde mündemic âsâr-ı nefisesiyle Abdullah Cevdet'e olan –güya manzum– itabiyesini gözönüne getirenler az zamandaki tahavvüle ve tahavvül-i elîme cidden teessüf ederler. Zavallı Celâl!.. O manzume ile kendi şairliğinin kitabe-i perişanını yazmış!... Celâl Sahir Bey'in en samimi ve hayırhâh eviddâ-yı mükerremesinden şair-i a'zam Abdülhak Hâmid Bey bile bu istihâleden müteessir olarak geçen gün "Celâl Sahir, bir anda Kartiye Laten (Quartier Latin)'den Semerkand'a göçüverdi!" diyorlardı. Fakat buna taaccüb değil, teessüf edilmelidir. Yirmi yaşında ölenler olsun da niçin otuz yaşında ihtiyarlayanlar bulunmasın?..

Azizim Agayef Bey! Bizdeki milliyetin esbâb ve suver-i teşekkülünü âtiyen izah edeceğim. Yeni ve ca'lî bir vicdan-ı millî vücuda getirmeye ihtiyaç yoktur. Mesainizi beyhûde israf etmeyiniz. Fakat Türk ırkı hastadır, eriyor, çürüyor, bitiyor. Sıtmadan, veremden, firengiden masûn köyler vâ-esefâ ki Anadolu'da kalmadı. *Türk Yurdu* bu afetlerin musâbîn-i bîkesine bir menba-ı şifa vü şefkat olsun. Söyleyiniz, bu yolda hiçbir teşebbüsünüz sebk etti mi?... Nigâh-ı idraki, önündeki ufk-ı mer'îye bile yetişemeyen köyler var. Bunlara meselâ sinematograf vasıtasıyla olsun, bu vekâyi'den birkaç manzara gösterildi mi?...

İşte yapılması akdem ve elzem olan şeyler bunlardır, tahrifât-ı tarihiye ile teşvîş-i ezhân değil!. Bizim gaye-i hayalîmize bin üç yüz seneden beri Hazreti Muhammed şeref-bahş oluyor, bunun yerine Cengiz'i ikame edemeyiz.

her gün bir parça daha uzaklaşan Buhara halkını kurtarsın. O otuz milyon Türk bu dakikada bir koyun sürüsünden fazla kuvvete ve –hicab ve esefle söylerim– haysiyete malik değildir.

Ben Hintlileri Türk ve Tatarlardan daha müterakkî gördüm. Asya'nın vasatında icra olunan mezâlimin yüzde biri cenûbunda îkâ' olunamıyor. Göreceksiniz ki Buharalılar hayvanla insan arasında fasl-ı müşterek olmadıklarını öğrenmeden Hindî ve Hindular akvâm-ı mütemeddine meyanında yüksek bir mevki-i haysiyete sahip olacaklardır.

*

Fakat ben sizin milliyetperverliğinizden de istifade etmek isterim Agayef Bey. Bazı ahvâlde zehir de ilac-ı şâfî olabilir. Siz filhakika Türk ırkını tahlîs ve takviye etmek istiyorsanız –ki istediğinizde şüphem yoktur– bu memleketteki teşettüt-i efkâr ve âmâli tezyîd etmekten başka bir şeye yaramayan mesainize asıl Türk diyarında meydan hazırlayınız. İşte size bir hadd ve bir mıntıka irâe ediyorum.

Lazistan sancağındaki Hopa kazasından Necid kıtasındaki Katar şibh-i cezîresine kadar –az Garba mâil– bir hatt-ı müstakîm çiziniz. Bu hattın garbında dolaşmak tehlikelidir. Celâl Sahir Bey'i, Hamdullah Subhi Bey'i, Köprülüzâde Fuad Bey'i –ve bilhassa Köprülüzâde Fuad Bey'i– alarak bu hududun şarkından daima Şark'a ve Şimal'e doğru ilerleyiniz. Gideceğiniz yerlerde nâlân ü perişan birçok akvâm göreceksiniz. Bunların hemen hepsi Türk'tür. Onlara deyiniz ki:

- Sizin de milliyetiniz ve birçok haysiyetiniz var. İçinde çırpınarak süründüğünüz bu dereke-i cahiliyette yaşamaya çalışmakla ne milliyetinize, ne hak ve haysiyetinize bir selamet ve teâlî temin edebilirsiniz. Altı yüz, sekiz yüz sene evvel buralardan Garb'a doğru gitmiş olan birkaç kabile lisanınızdan bazı anâsır-ı basîte götürmüştü. Ô levâzım-ı inşâiyeden bir lehce-i beyan vücuda geldi ki sizin için daimî efsûn-ı necât u i'tilâ olabilir. Onları okuyunuz, öğreniniz. Buralardan gitmiş olanlar altı yüz seneden beri yalnız kendi mevcudiyetlerini idame için değil, sizin de imanınızı müdafaa namına mütevâliyen cân ü hânümân feda ediyorlar. Mücadele-i hayat içinde muztar kaldıkları zaman üstlerine saldıran tehdit ve istilâ ordularını nakd-i hûn ve hûn-i nakdinizle tağdiye etmeyiniz. Bu sizin için ârdır, zarardır, tehlike ve helaktır. Milliyeten ihtida etmek isterseniz fikren, hissen, emelen Osmanlılara iktidâ ediniz!...

Halbuki siz böyle yapmıyorsunuz Agayef Bey! Siz o ibtidaî adamları bizim derecemize çıkaracak yerde bizi o derekeye indirmek istiyorsunuz. Lisanımızın altı yüz senelik terakkiyât-ı kıymetdârını elinizden gelse bir anda Kırım'a, Buhara'ya pîşkeş edeceksiniz.

Sermaye-i elfâz ü efkârı bizim Sultan Orhan zamanındaki şairlerimizinkinden ziyade olmayan bîçâre Abdullah Tokayef'e *Yurd*'unuzun şair muharrirlerinden

Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey sahife sahife menâkıb-ı ibcâl yazarken yine o şair muharrirlerden Ali Canip Bey Tevfik Fikret için bî-pâyân sutûr-ı tenkit ve muâhaze karalıyor. O Tevfik Fikret ki zât ve âsârıyla altı yüz senelik bir tarih ve altı bin senelik insaniyet iftihar eder.

Bunlar ne maksatla yapılıyor?.. Türklerin seviye-i izanını tevhid için mi?.. Lâkin o uçurumlar o kadar derindir ki mevcut ve madud olan şâhikaları yıkmakla onları imlâ edemezsiniz; arada bizim –her saniyesinden bin katre-i hûn teraşşuh eden– altı yüz senelik mesai-i müciddânemizin semerât-ı mübarekesi mahvolur. Vicdan-ı millînizin istediği bu mudur? Ve buna yazık değil mi?...

Siz eğer bu millete hizmet etmek istiyorsanız –ki tekrar ederim ki istediğinizde benim şüphem yoktur– neşriyatı fiiliyata tebdil ediniz. Dünyadaki hakikatlerin en büyüğünü ihtiva eden, "vatan hür ve muhterem yaşanılan yerdir" cümlesi Abdullah Cevdet'in kaleminden cereyan eder etmez Celâl Sahir Bey'in hiddeti niçin feverân etti?... Türkçüler, Yurtçular, Turancılar hür ve muhterem yaşanılmayacak bir yeri, bir cehennemi vatan olmaya daha mı layık görüyorlar? Vatanperverliklerinin gaye-i hayalîsi bir hufre-i hakarete tıkılmak mıdır?

Henüz pek genç iken *Servet-i Fünûn* sahifelerinde büyük bir istidad-ı şairâne göstererek istikbal-i edebe pek çok ümit ve mevâid hediye etmiş olan Celâl Sahir'in –adı bile bir şi'r-i bedî olan– *Beyaz Gölgeler*'inde mündemic âsâr-ı nefisesiyle Abdullah Cevdet'e olan –güya manzum– itabiyesini gözönüne getirenler az zamandaki tahavvüle ve tahavvül-i elîme cidden teessüf ederler. Zavallı Celâl!.. O manzume ile kendi şairliğinin kitabe-i perişanını yazmış!... Celâl Sahir Bey'in en samimi ve hayırhâh eviddâ-yı mükerremesinden şair-i a'zam Abdülhak Hâmid Bey bile bu istihâleden müteessir olarak geçen gün "Celâl Sahir, bir anda Kartiye Laten (Quartier Latin)'den Semerkand'a göçüverdi!" diyorlardı. Fakat buna taaccüb değil, teessüf edilmelidir. Yirmi yaşında ölenler olsun da niçin otuz yaşında ihtiyarlayanlar bulunmasın?..

Azizim Agayef Bey! Bizdeki milliyetin esbâb ve suver-i teşekkülünü âtiyen izah edeceğim. Yeni ve ca'lî bir vicdan-ı millî vücuda getirmeye ihtiyaç yoktur. Mesainizi beyhûde israf etmeyiniz. Fakat Türk ırkı hastadır, eriyor, çürüyor, bitiyor. Sıtmadan, veremden, firengiden masûn köyler vâ-esefâ ki Anadolu'da kalmadı. *Türk Yurdu* bu afetlerin musâbîn-i bîkesine bir menba-ı şifa vü şefkat olsun. Söyleyiniz, bu yolda hiçbir teşebbüsünüz sebk etti mi?... Nigâh-ı idraki, önündeki ufk-ı mer'îye bile yetişemeyen köyler var. Bunlara meselâ sinematograf vasıtasıyla olsun, bu vekâyi'den birkaç manzara gösterildi mi?...

İşte yapılması akdem ve elzem olan şeyler bunlardır, tahrifât-ı tarihiye ile teşvîş-i ezhân değil!. Bizim gaye-i hayalîmize bin üç yüz seneden beri Hazreti Muhammed şeref-bahş oluyor, bunun yerine Cengiz'i ikame edemeyiz.

Şiire çok ettim heves kalbim ile cânımla ben
Çünkü ettim iftirâk cânımla cânânımla ben

acîbesiyle,

Geçmesin karanlıkta mâhımız, hem sâlimiz
Gâfiliz biz, câhiliz! Vay halimiz, vay halimiz

saçmasının kâili olan Abdullah Tokayef'i Tevfik Fikret'in mevki-i bülend-i şairiyyetine is'âd edemeyeceğimiz gibi!... (Mâba'di gelecek nüshada).

[IV] (MÂBA'D VE HİTAM)

Türkçülerin milliyetperverliği tabiat-ı vekâyie nâ-mülayim olduğu kadar muzır, muhrib, mühliktir. Bununla bir istikbâl-i ekmele takarrüb değil, Asya-yı Vüstâ ve Kurûn-ı Vüstâ'ya doğru irtica edilmek isteniliyor. Aklı başında olan hiçbir kavim bi'n-nisbe daha mükemmel olan halini bir mazi-i müşevveşe feda etmek istemez. Siz Osmanlıların tarih-i hususisindeki mefâhiri, mesâibi, hatıratı tedvîn ile vicdan-ı millîye bir esas-ı metîn ihzâr edecek yerde büsbütün yabancı şeylerle iştigal ve –tabirimi lütfen mazur görünüz– vicdan-ı Osmanî'yi idlâl ediyorsunuz. Biz bildiğiniz ve istediğiniz gibi Türk değiliz. Ve olamayız. Lisanımız bile Buhara'nın, hatta Kırım'ın lehçelerinden büsbütün farklıdır. Sultan Osman zamanında "kutlu olsun" tabiriyle tes'îd-i îyd ü sûr ederlermiş. Süleyman Dede'nin Miraciye'sindeki,

"Kutlu olsun sana mirac-ı güzîn"
mısraında olduğu gibi!..

Fakat bu tabir Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis'in beşinci sene-i cülûsundaki bir Ramazan bayramını tebrike masrûf olursa gülünç olur. *Türk Yurdu*'ndan mütevâliyen sadır olan bu gibi acaib-i harekâtın en hafif müfessir-i mahiyyâtı *exccentricité*dir.

Tekrar ederim ki biz bildiğiniz ve istediğiniz gibi Türk değiliz. Olamayız. Evvela buna bünyemiz, lisanımız, kafamız müsait değildir; sâniyen sevk-i vekâyi'le asırlardan beri bulunmakta olduğumuz mevki bizi maziye celb etmekten ziyade bir istikbal-i muayyene doğru sürüklüyor. Dönmek, dönmek şöyle dursun durmak istersek behemehal perişan, tarümâr, mahv oluruz. Fakat ilerlemekte ümid-i felâh mevcuttur. İki, üç seneden beri hortlak gibi aramıza sokulan "Turan" kelimesi tefevvüh edilmeye başlanır başlanmaz âfâk-ı Osmanî'de musibetler temevvüc etmeye başladı. Afrika'daki son topraklarımızı, Avrupa'daki mülk-i meşruumuzu elimizden kapanlar acaba bizi Asya'da hür ve müstakil bırakacaklar mı?.. Korkarım ki sizin kâbe-i hayaliniz olan "Turan"ı da bize ilelebet kapasınlar!..

Bülehâ-yı Arab'dan galiba (جحی) bîçaresine isnâd olunan bir fıkra vardır: Bir gün çölün ortasında telaş ile öteyi, beriyi hafr eder, dururmuş. O sırada yanına gelerek

sebeb-i telaş u iştigalini soran bir adama جحی "iki sene evvel buraya biraz para gömmüştüm, onu arıyorum" der. Ve gelen adamın "kazdığın yere bir nişan koymadın mı?" sualine, "evet, bir bulut vardı, onun gölgesine defnetmiştim" cevabını verir.

İşte bizim...: hayır, bizim değil, sizin "Turan" da جحی merhumun definesi gibi hüviyetini bir zıll-ı nâ-pâyidarın himayet-i bî-vefâsına tevdi etmiş bir hayal-i gümgeşteden başka bir şey değildir.

Bizim milliyetperverlerimiz Amerika halkının temayülât-ı kavmiyesi gibi esaslarını maziden ziyade hal ve istikbalde teharrî etmezse mebnâ-yı ictimaımız tarümâr olur gider. Malumunuzdur ki Amerika akvâmı, dünyanın, bilhassa Avrupa'nın her tarafından hicret etmiş halktan müteşekkil bulunuyor. Kanada'da Fransızca ile mütekellim bir kısm-ı kalîl istisna olunursa koca Amerika'nın lisan-ı mahallîsi ya İngilizcedir, ya İspanyolca.

Mevcudiyet-i uzviyesini Britanya veya İspanya'dan Amerika'ya nakletmiş olan adam, bir batn geçer geçmez mevcudiyet-i milliyesini de büsbütün oraya defnediyor. Ve oralardan geldiği veya lisanıyla mütekellim bulunduğu için İngiltere veya İspanya'ya ircâ'-ı fikr edip durmuyor. Bununla beraber iddia edemezsiniz ki bugün Amerika'da bir vicdan-ı millî, bir gaye-i hayalî yoktur.

Biz de böyleyiz Agayef Bey, benim ruh-ı millîm Osmanlı diyarında yaşar, Asya-yı Vüstâ çöllerine düşerse boğulmak muhakkaktır. Biz oradan ne fikren, ne cismen bir daha avdet etmemek azmiyle çıktık. Buradaki hatırat ve hayatımız daha esaslı ve daha kuvvetlidir.

Vicdan-ı millîye terbiyetgâh ittihaz etmek istediğiniz o şanssız çöllerde karışık bir rüya ile kanlı bir kaçıştan başka bir şeyimiz yok. *Türk Yurdu* bizi oralara kadar beyhude sürüklemek zahmeti ihtiyar etmekte inat etmesin. O firar-ı hûnîn burada bir teceddüt ve gûşiş-i hayata inkılap etti. Bırakın bizi.

Biz sabah isteriz, sabah!.. O uzun
Geceler nâimîne hayr olsun!..[478]

Balkan devletlerinin ahîren topraklarımızda îkâ' ettikleri tahribat kadar *Türk Yurdu* iki seneden az bir müddet zarfında lisan ve efkârımıza îrâs-ı zarar u harabî etmiştir. Türkçenin en mükemmel lehçesi Osmanlı Türkçesi iken her neden ise Yurdçularımız Kazan, Kırım, Buhara şivelerini mütefevvik göstermek istiyorlar. Rusya'nın ribka-i tahakkümü altında inleyen Türk ve Tatarlar birkaç sene evvele kadar Osmanlı lehçesini müktedâ ittihaz ederlerdi. Aradan nasıl bir sarsar-ı meşûm vezân oldu ki her şeyi hercümerc etti! Lisanı, esâlîb-i beyanı, aruzu, âhengi Asya-yı

478 Tevfik Fikret Bey'in.

Vüstâ'nın akvâm-ı ibtidaiyesine pîşkeş etmekte ne faide var?.. Hatta Arabî kelimât bile bedevi Türklerin çetrefilliklerine tevfîk edilerek, her İstanbullunun "faide" telaffuz ettiği ism-i Arabî "fayda" suretinde yazılıyor. Ve Emin Bey'in, Tahir Bey'in *Türk Yurdu* mecmualarında münteşir resimlerinde "Türklerin Faydasına Çalışanlardan" unvanı serlevha ittihaz olunuyor.

Türk Yurdu'nu bilerek bilmeyerek karalayanlardan ziyade muhteviyatına anlayarak anlamayarak tellallık eden bir kısım şübbâna acırım. Terakkînin yolları mazinin kumlu çöllerinde değil, istikbalin âfâk-ı tarâvetdârındadır. Hem öyle bir mazi ki bizimle münasebeti bir gölge, bir hayal derecesinde bile kalmamış!.

"Siz Türkçülüğü hiç de mütalaa ve takip etmeden Araplıkla zıt addediyorsunuz" diyorsunuz. Evvela size sorarım ki "Türkçü" sıfat-ı nevîn u acîbini isâğa etmekten maksadınız nedir?.. Siz bunu Araplarla olan itilâf-ı ahîr münasebetiyle *Tercüman-ı Hakikat*'e yazmış olduğunuz bir baş makalede de tekrar etmiştiniz. Ben de Türk'üm. Hey'et-i ictimaiye-i Osmaniye'de keyfe-mâ-yeşâ taksimat-ı kavmiye icra etmek salahiyetini siz ve arkadaşlarınız kimden aldınız?..

Memleketimizde lâ-ekal sekiz milyon Türk vardır. Bu milyonların kaçı demiyeyim, Türklerin kaç bini ve hatta kaç yüzü size yani Türkçülük mezhebini icad ve tervîc edenlere vekâlet verdi?...

Arapların temayülâtına sizden ziyade vâkıfım. Onlarda meyl-i i'tizal olmadığını metâlib-i ahîrelerindeki itidal de isbat etti. Araplar vahdet-i diniyeyi gayret-i milliyeye hâkim bulundurmasalardı bu sırada devletin başına neler yağdırmazlardı?... Avrupa'dan ve öteden beriden ara sıra yükselen sada-yı nifâk u şikâk, zannetmeyiniz ki hakikaten necîb olan o kavmin tercüman-ı vicdanıdır. İftirakçıların kimler ve neler olduğunu size şifahen söylemiştim. Burada tekrar ile bir fitne-i nâimeyi ikaz etmek istemem. Fakat bu da isbat eder ki bizde en metîn ve bununla beraber en müşfik rabıta, dindir. Din olmasaydı Araplar çoktan ayrılmış bulunurlardı.

Araplarla aramıza ilkâ-yı bürûdet etmeyecek bir lisan-ı hürmet u insaf ile o kavm-i muhteremden bahsetmenizi ihtar edişim yine kaleminizi hiddet ve şiddetle tuğyân ettirmiş. *Türk Yurdu*'nun diğer nüshalarını bir tarafa bırakalım, yalnız bana olan cevabınızın sutûr ve sahâifi ihtar-ı mütekaddimin isabetini teyid ve tevsîk eder. Bizim mürşid-i vicdan ve mürebbî-i efkâr u izanımız Arapların efâzılı, hükemâsı, medeniyeti iken ve bizi daire-i temeddüne en evvel idhal eden yine Araplar olduğu halde siz her fazileti Türklere ircâ' ve beyanat ve temhîdâtınızla Endülüs Arapları gibi bir kısım münevverinin bile kalb-i tarihine îrâs-ı evcâ' ediyorsunuz. Bir Arap'ın gönlünde sizin ve rüfekânızın sözlerinizi okurken hararet-i tahassüs ve minnetdârî mi peyda oluyor ki "Araplarla aramızda ilkâ-yı bürûdet etmeyecek bir lisan-ı hürmet u insaf" tavsiyesi o kadar hücum ve serzenişi icab ediyor?...

Zaten lüzumundan ziyade uzamış olan bu cevabı burada kesmek isterim. Çünkü itnâb ekseriya maksadı izahtan ziyade it'âb eder. *Türk Yurdu*'nun koleksiyonu elimdedir. Ve neşriyat-ı tâliyesini de takip ediyorum. Memleketin menâfiine mugayir gördüğüm ve göreceğim nikâtı teşrîh ve teşhir etmekte kusur etmeyeceğime emin olabilirsiniz. Bu memleket hastadır. Acemice tedvîn olunmuş nazariyelere daha ziyade mevzu-i tatbik olamaz. Bir taraftan Arnavutların ef'âlini telîn, diğer taraftan aynını fiilen telkin etmek, edeb-i kelâma riayet eden kelimât-ı tavsifiyenin tarif edemeyeceği bir harekettir.

Bir sözüm daha kaldı:

Size şifahen de söylemiş olduğum gibi bu meselede mevzu-i intikad olan şahsınız değil, meslek ve ictihadınızdır. Ben sizi daima namuslu ve hamiyetli bir Türk ve Osmanlı tanırım. Zaten öyle bilmeseydim bu davada sizi mu'âteb veya muhatap ittihaz etmezdim. Müctehitler muhtî bile olsalar muhteremdirler. Rüfekânızla beraber hepinizin ictihadât-ı vicdaniyesine hürmet eder ve... acırım!

Kaynak: Süleyman Nazif, "Ahmed Agayef Beyefendi'ye", *İctihad*, sayı 74, 1 Ağustos 1329, s. 1621-1623; *İctihad*, sayı: 75, 8 Ağustos 1329, s. 1645-1648; *İctihad*, sayı: 76, 15 Ağustos 1329, s. 1669-1672; *İşhad*, sayı: 79/1, 5 Eylül 1329, s. 1732-1734.

76

CEVABA CEVAP

Ahmed Agayef

Bizim on iki sahifelik cevabımıza "sutûr-ı bî-pâyan" diyen Süleyman Nazif Beyefendi *İctihad*'ın tam dört numarasında üçer-dörder sahifelik "mâba'dlı" mukabelelerde bulunmaktan kendisini alamadı ve makalelerin sonu daha gelmedi.

Bu yeni cevabında muhterem muharrir bey evvela şahsiyâta dökülmekten ve sâniyen mevzudan tebâ'üd ederek mebhûsun-anh meşele ile asla alakadar olmayan bazı mevad etrafında dolaşmaktan da tevakkî edemedi.

Âcizlerini "bendenizce hakikaten muhterem olan şahs-ı âlinizi", "şahsınıza ve ilm u iktidarınıza hürmetim vardır" gibi cümleler ile taltif buyurmakla beraber "hakâik-i tarihiyeyi tahrif etmekteki kudret-i vâlâları istisna olunursa" gibi terkipler ile de tezyîf etmekten teberrî edemedi. Hele mensup bulunduğum *Türk Yurdu* ve yurtçular ve refakat-i kalemiyeleri ile müftehir bulunduğum zevât hakkında hiçbir münasebet olmadığı halde şedîd muhâcemelerde bulundu.

Mamafih biz Süleyman Nazif Beyefendi'yi bu tarîk-i nâ-hemvârda takip etmeyeceğiz; bizce ilmî bir renk taşıyan mübâhaseye asla şahsiyet sokulmamalıdır. Bu hem bizim ve hem de muhatabımız için daha ziyade layık ve yakışıklı olur. Binaenaleyh muhterem Süleyman Nazif Beyefendi bizi şahsiyât vadisine sokmak ümidinde bulunmasınlar. Biz muharrir beyefendinin zât-ı mesele ile asla alakadar olmayan bazı ifadâtına da cevap vermeyeceğiz; biz daima asıl mevzumuz olan madde üzerinde kalmaya ve muhatabımızı da oraya ircâ' etmeye çalışacağız.

Süleyman Nazif Beyefendi ilk hücumlarında bi'set-i Nebeviye'den ve tarih-i Osmanî'den evvel hiçbir şey bilmek, tanımak istemediklerini sarahaten beyan buyurmuşlardı ve kendilerinin İslâmiyet ve Osmanlılık uknûmlarını bunun üzerine tesis etmişlerdi. Buna mukabeleten biz de demiştik ki; İslâmiyet'i doğurmuş muhiti bilmeden, onun ahvâl-i ruhiyesini, mazisini, teşkilat-ı diniye, siyasiye ve ictimaiyesini mütalaa etmeden İslâmiyet'i anlamak, takdir etmek kâbil olamaz ve binaenaleyh böyle bir meçhul üzerine teessüs etmiş olan uknûm da metîn ve esaslı olamaz. Beyefendi hazretleri yeni cevaplarında (*İctihad*, numara: 74) buyuruyorlar ki: "İslâmiyet'in nasıl bir muhit dahilinde ne suretle tensîb [tenebbüt] etmiş olduğunu sizin kadar bilirim Agayef Bey!.. Alelumum edyânın hikmet ve mahiyyâtı hakkında da az çok malumatım vardır. Her din menşei olan muhitin örf ve âdâtını kısmen tadil ve bir kısmını da aynen tedvîn etmek suretiyle teessüs eder".

Pekâlâ. Demek ki aramızda hiçbir ihtilaf yoktur. Siz de bizim kadar bir dini anlamak ve binaenaleyh takdir ederek onu ekânîm-i selâsenizden birisi olmak üzere telakki etmek için onu doğurmuş olan muhitin, şerâit-i ictimaiyenin mütalaa edilmesi, öğrenilmesi lüzumunu itiraf ediyorsunuz. Fakat siz bunu ilk hücumunuzda söylemiyordunuz...

Bu kere de itiraf-ı hak mecburiyetinde kaldığınız halde, "fakat bu bahsin bizim esas mübâhasemize ta[a]lluku yoktur; ben İslâmiyet'in her türlü revâbıt-ı kavmiyeyi kırarak yerine revâbıt-ı diniyeyi ikame etmiş olduğunu söylemiştim" buyuruyorsunuz.

Beyefendi ilk hücumunuzu bir daha dikkatle mütalaa buyurunuz. O makalede böyle bir cümleye asla tesadüf edemezsiniz. Belki yazmak istemişsiniz, fakat yazmamışsınız!

Hikmet-i bâliğa üzerine teessüs etmiş olan İslâmiyet hiçbir zaman kavmiyeti kırmak, kaldırmak gibi tabiata ve hatta irade-i ezeliyeye muhalif olan bir teşebbüse ne kavlen ve ne de fiilen girişmedi, girişemezdi.

Kavlen diyorum, çünkü ne Kur'ân-ı Azimü'ş-şan'da ve ne de ehâdis ve ahkâm-ı şer'iyede filan kavim İslâmiyet'i kabul edince şahsiyetten, kavmiyetten vazgeçecek diye bir hüküm, bir işaret bulamazsınız. Fiilen diyorum, çünkü İslâmiyet'le müşerref olan bütün akvâm kendi şahsiyetlerini, kendi hususât-ı kavmiyelerini tamamen muhafaza etmişlerdir ve hiçbir zaman hiçbir hükûmet-i İslâmiye, İslâmiyet namına böyle bir teşebbüse girmek cesaretinde bulunamamıştır. İslâmiyet bütün edyân-ı semaviye gibi beyne'l-akvâm bir uhuvvet-i İslâmiye tesisi fikrini perverde etmiştir. Ve bu da gayet tabiîdir. Zira bütün beşeriyetin bilâ-tefrîk-i cins ü renk hidayeti için nâzil olduğunu iddia eden bir din elbette ki kendisini hususi olarak hiçbir kavimle, hiçbir ırkla alakadar edemez; bütün edyân-ı semaviye, mahiyetleri itibariyle

beyne'l-mileliyet hâssasını taşıyorlar. Hıristiyanlık da bütün Hıristiyanlar arasında bir uhuvvetin tesisi fikri üzerine teessüs etmiştir ve işte asabiyet-i cahilenin izâlesine ait ahkâm bu fikirden, bu mahiyetten neşet etmiştir.

Asabiyet kavmiyet değildir; belki kavmiyetin zıddı, aksidir. Kable'l-İslâm bütün Araplar aynı kavim, aynı cins idiler; fakat kabâil arasındaki asabiyet bu kavmin, bu cinsin teşekkül ve tesssüs etmesine, vahdet-i siyasiye ve ictimaiyesine mâni idi. Herkesçe malumdur ki kabâil-i Arap hac mevsimine tesadüf eden şuhûru'l-haram zamanından mâada her zaman hal-i harpte idiler. İşte İslâmiyet gerek Arap kabâili ve gerek akvâm-ı sâire meyanında şu husumet, adavet ve asabiyeti kaldırmak istedi. Bunların arasına her kavmin kavmiyetini, şahsiyetini muhafaza etmekle beraber İslâmiyet sayesinde bir uhuvvet-i mâneviye ilka etmek teşebbüs-i azîmine koyuldu: Kesret içinde vahdet, birlik içinde çokluk. Ne kadar âli bir ideal! Hayat, terakkî, teâlî de böyle bir ideal sayesinde kâbildir. Dâru'l-İslâm olan âlem-i İslâm'da bütün İslâm kavimleri birbirlerine hablü'l-metîn-i uhuvvetle merbût olmakla beraber kendilerine has olan dehayı, şahsiyetlerini muhafaza ve bu dehalara has olan fezâil ve şemâil ile İslâmiyet'i i'lâ ve pür-şeref edeceklerdi: İşte İslâmiyet'in perverde ettiği ideal!

Fakat heyhat! İslâmiyet bu âlî gayesini hayyiz-i husule getirmekte ne kadar müşkilat ve mevânie tesadüf eyledi. Değil yalnız başka kavimler arasındaki ayrılık-gayrılığı hatta Araplar arasındaki asabiyeti bile kaldırmak kendisi için pek güç oldu. Müverrihîn-i İslâmiye arasında bi-hakkın bir mevki-i bülend ihraz etmiş ve *Mukaddimât*'ı bütün elsine-i mütemeddineye tercüme edilmiş olan İbn Haldun bu hususa ait olmak üzere diyor ki:

> "Kabâil-i Arab'ın bazıları daire-i devlet-i İslâmiye'den münkatı olup beriyye ve bâdiyeye avdet ve rücu eylediler. Şöyle ki âba vü ecdatlarının sadr-ı İslâm'da sebk eden hizmetleri beynlerinde mahv u mensî oldu"[479].

Hazret-i Risaletpenâh henüz rihlet etmemişti ki diyar-ı Arab'ın muhtelif nikâtında asabiyet-i câhile avdet ederek baş kaldırdı. Bu irtica ötede beride bazı mütenebbîlerin zuhuru şeklinde nümayân oldu. Her ne kadar irtica-i mezkur şeyhayn-ı mükerremeyn hazerâtının tedâbir-i müessire ve himemât-ı âliyeleri sayesinde bertaraf ve Arap vahdet-i siyasiyesi tekrar ihya edildi ise de Osman radıyallâhu anh hazretlerinin devrinde yeniden zuhur-yâfte oldu.

İslâmiyet'ten birkaç asır evvel başlamış olan Benî Haşim-Benî Ümeyye kavgası tekrar alevlendi. Bu gâile-i azîmenin tarih ve mukadderat-ı İslâmiye üzerine icra etmiş ve etmekte olduğu tesirât-ı dil-sûzun teferruatını elbette ki siz de benim kadar biliyorsunuz.

479 İbn Haldun, cild-i evvel, sahife 277 (Tercüme-i Cevdet).

Azizim! Hazreti Osman'ın vaka-i dil-sûz-ı şehadetinin, Hazreti Ali ile Muaviye arasında bu münasebetle teatî edilmiş olan mükâtebe, müşâteme ve muâtebelerin, Cemel, Sıffin, Nehrevan gibi gâilelerin, Muhammed ibni Ebu Bekr'in Mısır'da merkep derisine büründürülerek yakılması, Irak'ta Talha, Zübeyr, Haşim ibni Ebu Utbe gibi ashâb-ı kirâmın boğazlanmaları, Kerbela'da evlad-ı Nebi'nin şehit edilmeleri gibi fecâyiin İslâmiyet namına tarihten silinmesini arzu ederdim. Fakat ne yapalım, tarih bizim arzumuz üzerine cereyan etmiyor; bizim gibi naçiz adamların maksûd ve mantıklarına tarihin kendisine has olan mantığı itaat etmiyor.

Siz fikrinizi teyiden Selman-ı Farisî radıyallâhu anhu ve bu zâtın Hazret-i Risaletpenâh tarafından nail olduğu lütuf ve teveccühü ileri sürerek İslâmiyet'in kavmiyet ve milliyet revâbıtını kaldırmış olduğunu söylüyorsunuz. Fakat affınıza istinaden arz edeyim ki irad ettiğiniz misâllerde isabet buyurmuyorsunuz. Bütün ashâb-ı kiram arasında Selman-ı Farisî kavmiyet rengini kendi lakabı ile kendi üzerinde taşıyan ender zevâttandır. Bundan mâada siz bu zâtın tercüme-i halini daha amîk bir surette mütalaa etmiş olsa idiniz onu istişhâddan vaz geçerdiniz zannediyorum. Selman-ı Farisî, Fars anane-i milliyesini muhafaza etmekle mükellef Dihkan nam asilzâde sınıfına mensuptu. Fakat bu zât-ı âlî-kadr pek yüksek bir ruh ve kalbe mâlik olduğundan artık tedennî ve inhitata uğramış olan millî "Mazdeizm" dini, vicdanını tatmin etmiyor, İran'ın hal-i perişanîsi onu müteessir kılıyordu; ruh-i me'yûsu yeni bir ideal arıyordu. Ve böyle aranırken evvelce Musevî, sonra İsevî dinlerini kabul etti; fakat bu sıralarda bi'set-i Nebevî'den haberdar olarak Medine'ye şitâban ve orada İslâmiyet'le müşerref oldu[480]. Bütün kalbi ile, mevcudiyeti ile İslâmiyet'e sarıldı.

Böyle mümin ve aynı zamanda da sâl-hurde, cihan-dîde, mücerreb ve asıl nesebi itibariyle tedvîr-i umûr-i memlekete ve tanzim-i usûl-i harbe aşina bir zâtın, henüz tesis-i devlet ve münesabât-ı beyne'l-mileliyete başlamış olan Arapların içinde mümtaz bir mevki ahz etmesi ve bu münasebetle Hazreti Risaletpenâh'ın teveccühlerine nail olması ve şûrayı esas ittihaz etmiş olan İslâmiyet'te sahib-i nüfuz bir zât bulunması gayet tabiî değil midir? Fakat bütün kalbi ile Müslüman olan ve teveccühât-ı Nebeviye'ye nâil bulunan Selmân-ı Farisî aynı zamanda da bir an bile Farisî olduğunu unutmamıştı. Çünkü hakiki, sâdık Müslüman olmak Farisî kalmaya mübâyenet, tezat teşkil etmiyordu.

Selman-ı Farisî'ye ait şu husus hatta Kur'ân-ı Azimü'ş-şan'da bile tecelli etmiştir. Malum olduğu üzre bazı muhalifler Hazret-i Peygamber'i Selman-ı Farisî'den mülhem olmakla ittiham ederlerdi; buna karşı şu âyet şeref-bahş-ı nüzûl oldu: "Şüphesiz يقولون انّما يُعلِّمُهُ بشرٌ لسانُ الّذين يُلحِدون اليه اَعجميٌّ وهذا لسانٌ عربيٌّ مبين

480 *Etudes Mazdeiennes*, James Darmesteter, The Oriental Empire, Rawlenson.

biz onların, 'Kur'ân'ı ona ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'ân) apaçık bir Arapçadır" [Nahl 16/103]. Selman-ı Farisî kendisini kurtarmış olduğu gibi vatanını da İslâmiyet sayesinde o hal-i tedennî ve izmihlâlden kurtarmak istiyordu. İran'ın cenubunda sâkin Dihkanlara, kendi kavim ve hîşânına yazmış olduğu *Baharu'l-Envâr*'ın onbirinci cildinde zikr ve *Tarih-i Güzîde* ile *Mecâlisü'l-Mü'minîn* nam tarihlerinde sebt edilmiş mektuplar bu iddiamızı belağan-mâ-belağ teyid ediyor.

Daha sonra Hazreti Ömer zamanında Selman-ı Farisî İran için daha geniş fikirlere daldı: Din-i İslâm'la müşerref olan İran'ın mânen ve maddeten ihyası âmâlini perverde etmeye başladı. İran'ın istilâsından ve Sasaniyan hanedanının sönmesinden sonra son Sasanî olan ikinci Yezdicürd'ün iki kızı Araplar tarafından esir edilmişti. İşte bunlardan birisini –Şehr Bânu'yu– Hazreti Ali, Selman-ı Farisî'nin tasvip ve reyi ile kendi oğlu İmam Hüseyin radıyallâhu anha tezvic etti[481]. Bu izdivacdan eimme-i isnâaşerden dördüncü imam Ali b. Hüseyin radıyallâhu anh tevellüd etti. Artık bundan sonra bütün Farisîler nazarında bu zât bir taraftan Sasanîlerin ve diğer taraftan Hazreti Risaletpenâh'ın yegâne vâris-i hakikisi addedilmeye başladı.

Rihlet-i Peygamberîden az sonra, nefs-i Medine'de oldukça mühim bir Farisî cereyanı mevcuttu. İran'ın fatihi Faruk-ı A'zam hazretlerinin şehadetleri[nin] Farisiyyu'l-asl Ebu Lü'lü Firuz nam bir adamın eliyle vuku bulması, Medine'de Farisîlere karşı umumi bir katliamın icrasına heman heman meydan vermek üzere idi. Vâkıa-i şehadetin Farisîler rüesâsından Şehzade Hürmüzan'ın ve Husayn denilen adamın iştiraki ile müretteb bir suikast neticesi olduğuna birçok kimseler inandı ve hatta Abdurrahman b. Ebu Bekr hazretleri bu yolda resmi ifadâtta bulundular. Kıtâl-i umumi yalnız İran fütuhâtı kahramanı olan Sad b. Ebî Vakkas ve Ali b. Ebî Talib hazarâtının müdahale ve tavassutu ile yatıştırıldı. Mamafih Hazreti Abdullah b. Ömer fiil-i katilde iştirakleri zannedilen mezkûr Fars rüesâsını bizzat katleyledi[482].

İşte o günden beri Farisî cereyanı temâdî edip duruyor. İslâmiyet'i bunca iz'âc ile bu kadar kanların dökülmesine sebep olan, hükûmet-i merkeziyeyi daima işgal ederek bir hal-i zaafa mahkum eyleyen "Havaricîler" daima Kirman, Isfahan, Ehvaz ve Azerbaycan taraflarında kendilerine melce ve muavenet buluyorlardı ve bu hal Ebu Müslim Horosanî lakabı ile meşhur Isfahanlı Ebu Zer Cemher'in zuhuruna ve Benî Abbasiye'nin cülusuna kadar devam etti.

Ebu Müslim'in muvaffakiyeti ise hakikatte İran muvaffakiyeti idi: Ebu Müslim, yukarıda zikr ettiğimiz İmam Ali b. Hüseyin'in ahfadından İmam Musa namına iş

481 *Tarih-i Taberî*.

482 *Ravzatü's-Safa*, İbn Haldun, Taberî ve İbn Esir.

görüyordu. Artık Farisîler istediklerini bulmuşlardı. Filhakika hükûmeti Âl-i Abbas zabtetmişti; fakat bu hanedan galebe ve mevkilerini tamamen Fars cereyanına medyûn olduğunu, Farisî âdât ve kavâidine riayet ve Âl-i Bermekî'ye fiilen tefvîz-i umûr etmekle isbat eyledi.

Zât-ı âlîleri mubahasenizle alakası olmayan bazı vekâyii karıştırarak ve azîm bir cesaretle toptan bütün Benî Ümeyye'yi, bütün Benî Abbas'a tercih buyuruyorsunuz. Biz ise havadis ve eşhâs-ı tarihiye hakkında böyle toptan hüküm vermek cüretinde bulunamayız. Biz her hadise ve şahsı teker teker tedkik ve tahlil ederek sonra ayrı ayrı hüküm vermeyi tercih ederiz. Meselâ Benî Ümeyye'den Yezid b. Muaviye ile Abdülmelik b. Mervan'ı ve onların tâbii bulunan ve ahfâd-ı Nebeviye'yi piliç gibi keserek Âl-i Beyt-i Resûlü başı açık, yalın ayak şehir şehir gezdirten, Beytullah'ı mancınığa tutan, ulemâ-yı İslâm'ı ve ashâb-ı Resûlü kıran Ziyad b. Ebu Ziyad'ı, onun oğlu Ubeydullah b. Ziyad'ı; hiçbir zaman medeniyet-i İslâmiye'ye azîm bir şaşaa ve şeref bahş etmiş olan Benî Abbasî'lerden Harunu'r-Reşid'e, Me'mun'a, Cafer'e tercih edemem. Fakat aynı zamanda da Benî Ümeyye'den olan Velid b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz gibi âdil, muktedir halifeleri de birçok son Abbasîlere tercih etmekte asla tereddüt etmem.

Görüyorsunuz azizim, sizinle bizim aramızda hayli ölçü farkı var!

Osmanlı saltanatının suret-i teşekkülü hakkında bu kere serd ettiğiniz beyanat bütün bütün hayretimi mûcib oldu. Siz âcizlerini çok mütalaa ederek i'mâl-i fikre vakit bulamamakla ittiham ediyorsunuz, bendeniz de afv-ı âlîlerine istinaden size hem az mütalaa ve hem de hiç i'mâl-i fikr etmeyerek hazır formüllere, kalıplara kapılıyorsunuz diyeceğim. Zannımın sıhhatini irâe için müsadenizle bu meseleye ait efkâr-ı garîbenizi birer birer nakl ü tahlil edeceğim: "Sultan Osman'ın ceddi ile birlikte Cengiz'in önünden kaçmış olan birkaç yüz çadır halkı Asya'nın aksâ-yı garbında tek başına koca bir devletin esasını vaz edemezdi: *Vesâit-i tesisi burada buldular* ve bunlar Türk devletinden ziyade anâsır-ı mahalliyeden ibaret idiler. Pek iyi bilirsiniz ki saltanat-ı Selçukiye'nin mirasına dava-yı istihkak ile vaz-ı yed etmek isteyen Karamanoğulları, Fatih zamanına kadar tam bir buçuk asır devleti işgal etmişlerdi. Karamanoğulları en çok mukavemet gösterdikleri için sarahaten zikrediyorum, yoksa Osmanlılar, bidayet-i teessüslerinde hepsi Türk olan tavâif-i mülûkün hemen hepsiyle az çok uğraştılar. Bununla beraber şu devlet-i muazzamanın esas-ı bülendini vaz eden eyâdî-i azm ü himmet meyanında Mihal gibi Evranos gibi lisanımıza yabancı fakat vicdanımıza pek mûnis isimlere hürmet ve şükran ile tesadüf etmekteyiz".

Süleyman Şah ile Asya-yı Vüstâ'dan Anadolu'ya kadar gelmiş olan bir Türk hizb-i kalîlinin Gazi Osman zamanında kocaman bir devlet tesis edemeyeceklerini

ilk evvel ben size itirazen beyan ettimdi. Şimdi benim o itirazımın muhik olduğunu zımnen kabul ederek meseleye başka bir şekil vermeye çalışıyorsunuz. Vesâit-i tesisiyeyi mahallinde, yani Anadolu'da bulduklarını ikrar ediyorsunuz; fakat bu vesâit neden ibarettir? Zât-ı âlîlerince vesâit-i mezkûre bilhassa Rumlardan ibaret imiş! Zira Gazi Osman zamanında Osmanlı saltanatı dairesinde Türk ve Rumdan başka bir unsur mevcut değildi ve zât-ı fâzılâneleri sarahaten; "Bunlar (yani vesâit-i tesisiye) Türk olmaktan ziyade anâsır-ı mahalliyeden ibaretti" buyuruyorsunuz! Daha açık bir ibare ile demek istiyorsunuz ki birkaç yüz çadırlık Osmanlı Türkleri mahallî Rumlar ile birleştiler ve Selçukîlerin enkazı üzerinde bir devlet tesis ettiler.

Şimdi bendeniz de zât-ı âlimânelerinden sorarım: Tarihte bunun gibi ekall-i kalîl olan bir hizbin kendisine lisanen, ırken, dinen tamamen yabancı olan mahkum bir kavimle birleşerek ırk, lisan ve dinde müşterek olduğu bir devletin enkazı üzerinde yeniden hükûmet teşkil ettiğine başka bir misâl gösterebilir misiniz? Elbette ki gösteremezsiniz; zira böyle bir şey hilaf-ı tabiattır. Hilaf-ı tabiat şey ise tarihte vuku bulamaz. Ve sonra sorarım: Osmanlılar hakkındaki iddianızı hangi vesika, hangi malumat üzerine istinad ettiriyorsunuz? Süleyman Şah'ın oğlu olan Ertuğrul kime müracaat ederek Domaniç yaylasını ve Söğüt kışlalarını aldı? Bizans imparatoruna mı veyahut Selçuk şahı Alaaddin Keykubad'a mı? Alamet-i hükûmet olan mehterhâneyi, sancakı, tuğu, tablı kim gönderdi. Rum kayseri mi veyahut yine Sultan Alaaddin mi? Ve kimin namına ve kime karşı "uç bey"lik vazifesini ifa ediyordu? Yine Keykubad namına ve Bizans imparatoru aleyhine değil mi? Azizim bu kadar vesâik-i tarihiye mevcut iken "vesâit-i tesisiyeyi Türk olmaktan ziyade anâsır-ı mahalliyeden buldular" demeniz hakikaten pek garip bir hâlet-i ruhiye nişanesidir!

Ve sonra Türk betülü olan Edebali kızı "Mal Hatun" efsanesinin üzerinde hiç i'mâl-i fikr ettiniz mi? Bu gibi efsanelerin ne olduğunu, hangi avâmilin tesiri üzerine neşet ettiğini tahkik ettiniz mi? Etmiş olsaydınız Selçukî bir şeyhin, bir âbidin kızıyla yeni gelmiş bir Türk beyinin izdivacı etrafında sine-i millette doğmuş olan şu efsanenin tam bir hikmet-i bedîa, bir felsefe-i tarihiye olduğunu takdir etmiş olurdunuz. Evet Türk olan Selçukî hükûmeti inkıraz buluyor; fakat Türk milleti, Türk ruhu, Türk milliyeti munkariz değildir: O kendisine daha birçok müddet yaşamak istidad [ve] kuvvetini duyuyor ve yeniden hayat bularak yaşayacağını ümit ediyor. Yalnız elverir ki böyle bir zinde, pürhayat bir milletin başına kendisi gibi bir reis, bir rehber, bir kağan geçsin.

Asırlar mürûr ettikçe daha başka yerlerde "İlliğ budun-ertim ilim âmânı-kanı? Kimke iliğ kazganur men? Ne kağanga isiğ-küçiğ birür men" yani "Başlıbaşına hükûmete malik bir millet idim, hükûmetin azameti nerededir? Kime hükûmet kazandıracağım, hangi kağana işimi gücümü sarf edeceğim?" diye feryad etmiş

olan Türk milletinin sadasını Yüce Tanrı daima işitmiştir. Daima "Üze Tengrisi Türk budun yok bolmasun tiyin budun bolçun tiyin akangım iltiris Kağanığ ögem İlbilge Katunığ töbesinde tunib yoğarı götürmiş!" yani "Yukarıda Türk isimleri, Türk milleti yok olmasın, millet yeniden hayat bulsun diye babam İlteris Hakan'la anam İlbilge Hatun'u tanrı tepesinde tutup yukarı kaldırdı" diyen[483] Türk milleti için bir rehber-i necat u saadet göndermiştir. İşte bu kere de Süleyman Şah evladını gönderdi.

Evet bunlar Türk Selçukî İmparatorluğu enkazı üzerine teessüs etmiş olan diğer küçük Türk devletleri ile uğraştılar; fakat bu da gayet tabiî değil midir? Hangi devlet bidayet-i tesisinde bu gibi bir devre geçirmemiştir? Şarlman'ın o vâsi imparatorluğu inkıraz bulunca Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da yüzlerce ayrı ayrı müstakil, nîm müstakil hükûmetler teşekkül etti. Fakat bilahare her kavmin içinde birisi zuhur etti ve diğerlerine gâlib gelmekle o kavmin vahdet-i siyasiyesini temin ile ona mahsus bir devlet tesis eyledi. Meselâ Fransa'da Burolu "Ile de France" hükûmetinin başında bulunan "Böluva" [Beloit] hanedanını, Almanya'da bilahare Prusya hükûmetinin başına Hohenzollern, İtalya'da Piyemonte hanedanı, Rusya'da Moskova büyük kinazları ile Romanof hanedanı icra ettiler. Ve bunlar mensup bulundukları devlet ve milletin vahdet-i siyasiye ve ictimaiye ve mâneviyesini temin edinceye kadar etrafta bulunan ve yine aynı kavme mensup birçok hükümdar ile asırlarca çarpıştılar. Fakat onların muvaffakiyeti kavmin zaten lisan, ırk, dince haiz bulunduğu vahdetle tâ ezelden temin edilmişti.

Selçuk hükûmeti enkazı üzerine Türklüğü yeniden ihyası ve zaten mevcut olan vahdet-i milliyeye bir kalıb-ı siyasî vermek için elbette ki Süleymanoğullarına başkaları ile uğraşmak lazım gelirdi. Fakat Selçukî hükûmeti yerine Anadolu'da başka bir hükûmet ve Türkler yerine de başka bir kavim olsa idi, ne Ertuğrul'un hüsn-i kabul görmesi ve ne de hükûmet-i Osmaniye'nin teşekkül eylemesi kâbil olamazdı. Bu o kadar vâzıh ve aşikâr bir hakikattır ki bunu inkâr etmek için tarihi ve akl-ı selimi inkâr etmek lazım gelir... Zaten Avrupa müverrihleri içinde Hammer gibi ciddi olanların kâffesi Osmanlı Devleti'ni Selçukluların bir vârisi, Selçuk saltanatının temâdîsi gibi telakki ediyorlar.

Süleyman Nazif Beyefendi asıl davası (tezi) olan "Devlet-i Osmaniye'nin ibtidayı tesisinde Türklerden ziyade anâsır-ı mahalliyeden, yani Rumlardan teşekkül etmiş olduğunu" isbat için Evrenos ve Mihal gibi bir iki Rum ismini zikr edecek kadar ilim ve fenne muhalif ve acîb bir vasıtaya müracaat ediyor! Beş, on ve hatta yüzlerce anâsır-ı gayrimüslimeye mensup zevâtın İslâmiyet'i kabul ederek merâtib-i

483 Necib Asım Bey, *Türk Tarihi*.

hükûmette mevki kazanmaları, saltanatın ibtida-yı teessüsünde hiçbir şeyi ifade etmez; bu vâkıa yalnız şu zevâtın pek zeki olarak cereyan-ı vukuât-ı tarihiyeyi süratle anlamış ve takdir etmiş olduklarını ve şu cereyana karşı durulamayacağını idrak ederek onunla uyuşmanın evlâ olmasını teferrüs ettiklerini isbat eylemekten başka bir şey ifade edemez.

Muhterem Beyefendi, Evrenos ve Mihail isimlerini kemal-i şevkle zikrederken Devlet-i Osmaniye'nin hakiki müessisleri olan Ertuğrul ve Osman Gazi'nin en yakın muavinleri olan Gündüz, Sarı Batı, Savacı şehzadeleri; Akçakoca, Turgut Alp, Saltuk Alp, Karamürsel ve keza Şehzade Süleyman'ın Rumeli'ye geçerken yanında bulunan Ak Sungur, Kızıl Oğlanoğlu, Kara Timurtaş, Kara Hasanoğlu, Akçakocaoğlu[484] gibi Türk namdarlarını zikretmekten çekiniyorlar ve hakları vardır. Zira kendi ikrarları mûcebince Evrenos ve Mihal gibi isimler "lisanlarına yabancı velâkin vicdanlarına pek mûnis" olduğu halde o eski Türk namları bugün o zarif, latif, nazif kulaklarına o kadar yabancı, ecnebi, barbar, gayr-i mûnis geliyor ki!.. Fakat gidiniz, bu hususa ait düşünceyi o Osmanlı saltanatını tesis etmiş olan Türklerden ve onların eski yurtları olan Türkistan, Kafkasya, Azerbaycan vesaire ahalisinden sorunuz! Bu barbar namlar onlara o kadar mûnis ki! Onların vicdanına o kadar yakın kil Bugün bile Anadolu'dan başlayarak Altay'a kadar milyonlarca insanlar şu namları taşıyorlar.

Daha sonra muhterem muharrir bey yine aynı "tezi" teyid etmek üzre garip bir rikkat duyarak Sırbların Devlet-i Osmaniye'ye ibraz etmiş oldukları hizmetleri ve devlet-i müşarun-ileyhayı Türklere karşı bile müdafaa eylemiş bulunduklarını bir lisan-ı sitayişle yâd eyliyor. Eğer muharrir beyefendi şu ta'dad ettiği ve zu'munca Osmanlı Devleti'ni tesis etmiş olan anâsıra bir de Bulgarları ilâve buyurmuş olsa idiler, levhayı tamamen ikmal etmiş ve efkâr-ı âliyelerinin ne kadar metîn esaslar üzerine müstenit olduğunu gayr-i kâbil-i itiraz bir surette isbat eylemiş olacaklardı.

Fakat vekâyi-i câriye muhterem muharrir beyi ne kadar ve elîm ve feci bir surette tekzîb ediyor. Rumeli'de sönmüş olan milyonlarca İslâm ve Türk hânümanları kendilerine karşı ne kadar feci ve fasîh bir lisanla arz-ı hakikat ediyor. Süleyman Nazif Bey'in o vicdanına pek mûnis addettiği isimlerin temsil ettiği kavimler, Evrenos ve Mihal gibi beş on zeki hakikat-bînin şahsında değil, Hüdavendigâr hazretlerinin kalbine saplanmış olan hançer-i hûninde temerküz ediyordu... Ve o günden bugüne kadar bu hançer (?)[485] itilerek, bilenerek Türk ve İslâm kalbine saplanmaya her an hazır bir hale getiriliyordu.

Azizim, dün daha Osmanlı Meclis-i Millî'sinde aza olan "o mûnis isimlilerden" bir ikisi, bugün Yunanistan tarafından murahhas olarak yeni hudutlar tayinine i'zâm

484 Ahmed Rasim Bey, *Osmanlı Tarihi*.

485 Soru işareti metne aittir (Haz.).

olunmuşlardır. Daha ilerisini siz kendiniz düşününüz ve "şu devlet böyle teessüs etmiştir ve böyle temâdî etmiştir" diyen cümlenizin ne ifade ettiğini siz kendiniz tayin ediniz! Hayır "böyle" teessüs etmemiştir; fakat teessüs ettiği gibi yaşamadığı için böyle temâdî ediyor...

İctihad'ın yetmiş beşinci numarasındaki makalenizde münderic efkârdan yalnız ırk meselesine taalluk edene cevap vereceğim: Şiîlik hakkında yeniden izhar buyurulan efkâr-ı garibenize ise bütün âlem-i İslâm cevap verdi: Efkârınızın ne kadar ma'küs bir tesir icra etmiş olduğunu görmek ister iseniz Arap dindaşlarımızın gazetelerine müracaat ediniz. O vakit siz de takdir edersiniz ki parlak söylemek, zarif telmihler yapmak, mutantan terkibât-ı izafiye tertip etmek hatırı için her hakikat kurban edilemez ve kalemin ucuna gelen her şey öyle sellemehu's-selâm savurulamaz!

Keza Fransız edebiyatına ait beyanât-ı gayr-i vâridinize de cevap vermeyeceğim, çünkü ben ilk cevabımda istişhâd etmek istediğiniz Fransız milletinin suret-i teşekkülü hakkında beyan-ı efkârda bulunmuştum; şimdi siz bu meseleyi mevzumuzdan hariç olan edebiyat vadisine dökmek istiyorsunuz ki asıl mevzu-ı mübâhasemizle asla alakadar olmadığı için şu mübâhaseye girişmeyi tamamen zâid görüyorum.

Gelelim ırk bahsine: Zât-ı fâzılâneleri ilk makalelerinde Osmanlı tarihinden evvel Türk tanımadığınızı beyan buyurmuştunuz. Buna taraf-ı âcizîden serd edilen şu "kavmiyeti, milliyeti sizin gibi düşünen bir mütefekkire hiçbir kavim ve milletin arasında tesadüf edilemez. Dünyada bir Arap, bir Acem, bir Fransız, bir İngiliz, bir Alman bulamazsınız ki kendi kavmiyetini ikiye bölsün ve birini kabul ve diğerini reddeylesin. Böyle bir taksim ne fenne, ne akla ve ne de mantığa tevafuk eder. Milliyet, kavmiyet, mahiyeti itibariyle gayr-i kâbil-i tecezzî bir vâhid-i küll-i mânevîdir" itirazını aynen alıp sonra bendelerini cerh etmek için Jan Fino'dan [Jean Finot] şu satırları irad ediyorsunuz:

> "La tour de Babel avec son melange disparate des peuples et des langues n'est qu'un simple jouet d'enfent à coté de la formation des nations modernes. Daus les vaste laboratoires oû se créent les patries et les peuples on voit le dissoudre avec une vitesse surprenante les différénces physiologiques qui separent les races de même que celles des mentalités issues de tous les coins du globe".

Yani "Birbirine uymayan akvâm ve elsine halitası ile Babil Kulesi, milel-i cedidenin teşekkülü yanında adi bir çocuk oyuncağından başka bir şey değildir. Vatanlarla kavimlerin vücud-pezîr oldukları vâsi dâru'l-istihzarâtda kürre-i arzın her köşesinden zuhur eden zihnî farklar gibi ırkları tefrik eden fizyolojik ihtilafların da hayret-bahş-i ukûl bir süratle eridiği görülüyor".

Azizim, yukarıda da bi'l-münasebe arz ettiğimiz gibi teyid-i fikr için intihab ettiğiniz misâllerde pek talihsizsiniz! Şimdi Fino'nun şu zikrettiğiniz kıtasında beni

cerh edecek bir nokta-i vâhide olsun mevcut mudur? Fino kavmiyetin kâbil-i tecezzî olduğunu söylüyordu? Hayır. Fino ne ırkların mevcudiyetini ve ne de kavmiyetini inkâr ediyor; ikisini de kabul ve itiraf ediyor. Fino yalnız bir kavmiyetin suret ve şekl-i teşekkül ü tertibini izah etmek istiyor ve diyor ki: Bir kavmin, bir milletin tertip ve teşkilinde birçok urûk-ı muhtelife imtizac ve tesâlüb ederek iştirak edebilirler. Biz de bunu söylemiştik; biz de Fransız kavmiyet ve milliyetinin suret-i teşekkülünü izah ederken el-yevm Fransız namını taşıyan kavmiyetin Latin, Golya, Vizigot, Ostrogot, Frank vesaire akvâm-ı muhtelifenin ihtilât, imtizac ve tahammurundan husule gelmiş olduğunu beyan etmiştik ve demiştik ki mürûr-ı dühûr ile ve sırf tabiî bir cereyanın ilcası olarak anâsır-ı müterekkibenin yekdiğeri üzerine icra-yı tesiri ile bilahare bütün şu akvâm kendilerine has olan hususât-ı zâtiyelerini, şahsîlerini, vicdan-ı şahsîlerini gâib ederek yerine bugün Fransız namını taşıyan bir kavmiyet, bir şahsiyet kâim oldu.

Şimdi mesele şundan ibarettir: Acaba Osmanlılıkta da akvâm-ı muhtelife tesalüb ve tahammur ederek kendilerine has olan hususât-ı zâtiyelerini, şahsiyet-i maddiye ve mâneviyelerini gâib ve umumi bir Osmanlılık şahsiyeti, bir Osmanlı vicdanı teşkil edebildiler mi? Zât-ı fâzılâneleri de böyle bir sual îrad edileceğini idrak etmişsiniz, hatta o suale kable'l-vuku cevap olarak diyorsunuz ki:

"Artık Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de böyle olursa zavallı memâlik-i Osmaniye'de ne kadar ihtilât ve tesâlüb vukua geleceğini siz hesap ediniz". Fakat şu cevabınızın ne kadar esassız olduğunu siz de hissederek Osmanlılığa ait fiili sîga-i istikbalde kullanmışsınız; demek siz bile artık Fransa'da, Almanya'da ve İngiltere'de vuku bulmuş olduğu gibi Osmanlılıkta da tesâlüb ve tahammur-ı akvâm vuku bulduğu iddiasını bütün cesaret ve şecaatınıza rağmen iddia edemiyorsunuz...

Azizim! Siz şimdi ayaklarınız altındaki boşluğu hissederek benimle istikbalden bahsediyorsunuz; halbuki bizim mevzu-ı mübâhasemiz bizce malum olan mazi ve haldir. Meçhul olan, keşfi kehanete mütevakkıf bulunan istikbalden bahsetmiyoruz. Mazi ve hal ise şu müthiş hakikati bütün üryanlığı ile irâe ediyor: Altı yüz sene müddet esnasında Osmanlılık dairesinde beyne'l-akvâm tesâlüb ve tahammur hemen hiç vuku bulmamıştır... Akvâm tahammur ve ihtilât değil sırf zâhirî, mihanikî bir temasta bulunarak kendilerine has olan hususât-ı şahsiyelerini, mahiyet-i maddiye ve mâneviyelerini bütün bekâreti ile muhafaza etmişlerdir. Bir Osmanlı Devleti siyaseten teşekkül etmiş ise de bir Osmanlı milliyeti, Osmanlı vicdanı teşekkül etmemiştir. Bunu siz de inkâr edemezsiniz. Siz, olacaktır diyorsunuz. Biz de sizin gibi belki daha ziyade bu arzuyu taşıyoruz. Fakat tarih, ictimaiyat maa't-teessüf arzu üzerine cereyan etmiyor. Onların da kendilerine mahsus mantığı, kavânini vardır ki bizim gibi tek tek adamların arzu ve iradesi ile tagayyür-pezîr olmaz.

Tesâlüb olacaktır!... Ah bu ne kadar şairâne ve tatlı bir hayal! Fakat el-yevm bile Rumeli'de, Anadolu'nun bazı cihâtında cereyan eden vekâyi tesâlüb vukuunu değil,

onun tamamen aksini irâe ediyor. Ve öyle hûnin, Türklük ve İslâmiyet için o kadar müthiş ve felaketli bir surette irâe ediyor ki insan asırlarca devam edegelen şu fecâyiin menbaını o muhayyile-i şairâne ile bî-eman hakikat arasındaki tezadda aramak istiyor...

İctihad'ın yetmiş altıncı numarasında, benden Fransız vicdanının neden ibaret olduğunu soruyorsunuz. Siz de pekâlâ biliyorsunuz ki bu gibi mücerredât tarif edilemez; hissedilir, duyulur, görünür. Fransız vicdanı Fransız şahsiyetinden ibarettir. Fransızın lisanından, dininden, tarz-ı tefekküründen, reviş-i hayatından, edebiyatından, sanâyi-i bedîasından, medeniyete has olan cihetlerden, hülasa Fransa milliyet ve kavmiyetini akvâm ve milel-i sâireden temyiz ve teşhis ettiren bütün tecelliyât ve hususâttan ibarettir. Şu vicdanı, şahsiyeti his ve idrak etmek isterseniz Almanya tarafından yahut İngiltere cihetinden Fransa'ya dahil olunuz. Bu devletleri yekdiğerinden ayıran bir hatt-ı mevhûm veyahut bir parça acı sudur. Fakat o mevhûm hattı, o acı suyu geçtiniz mi Fransız kavminin vicdan ve şahsiyeti, sizi bütün azameti ile, sübutu, sikleti, mehabeti, vüsati ile ihata edecektir. Kendisini size hissettirecektir; siz re'ye'l-ayn başka bir âleme girmiş olduğunuzu, başka bir muhit içinde bulunduğunuzu hemen hissedeceksiniz; işte size Fransız vicdanı, Fransız şahsiyeti!

Ve işte azizim biz Türk zümre-i münevveresi şu vicdan-ı millî, şu şahsiyet-i kavmiyeden teba'üd ettiğimiz içindir ki sizin gibi fâzıl bir zât başka yerlerde veya başka münasebetlerle Türklüğe merbûtiyet ve mensubiyetle iftihar ettiği halde sonra Türklüğü istiskal, istihza ve hatta tezyîf etmekten teberrî edemiyor! Sizin "Arab'ınkini Arab'a, Acem'inkini Acem'e iade edersek elimizde uzun kollu hırkadan başka bir şey kalmaz" cümlenize cevaben o uzun kollu hırkanın İslâmiyet'e ve beşeriyete ibraz etmiş olduğu azîm hizmetleri vesâik-i tarihiyeye istinaden birer birer ta'dâd etmiştik.

Şimdi siz şu vesâiki cerh edecek yerde istihzaya, tezyîfe tenezzül etmekle beraber cevap olarak Salahaddin-i Ebu Eyyub'un Kürt olduğunu irâe ediyorsunuz. Acaba biz Türk milletinin İslâmiyet'e ibraz etmiş olduğu hizmetleri ta'dâd ederken muhterem Kürt kavminden bahsetmiş miydik? Eğer Salahaddin-i Eyyubî hakikaten Kürt ise elbette bütün Kürt kavmiyeti böyle bir kahraman yetiştirmiş olmakla bi-hakkın iftihar eder ve bu iftihara biz de Müslüman olmak münasebeti ile iştirak ederiz... Fakat Hazreti Salahaddin'in Kürt olması Türk milletinin ibraz etmiş olduğu hizmetleri cerh edebilir mi? Bizi her dem insafa davet ediyorsunuz, o insafa biraz da siz riayet etseniz ne olur?

Türk millet ve kavmi hakkında savurduğunuz tahkirât ve tezyîfâta ve Hinduların Türklerden daha müterakkî olduğunu iddianıza gelince evvela zât-ı edîbânelerine burasını ihtar ederim ki bir müddea sırf mücerred bir kelimeden ibaret kalmamalıdır, o iddiayı isbat edecek vesâik ve delâil de îrad edilmelidir; parlak terkib-i vasfî veya

vasf-ı terkibîler, ilmî mübâhasede delâil-i akliye ve nakliye yerine kâim olamaz. Şunu iddia ediyorum ki her şeye rağmen, bugün, Türk bulunduğu muhitte –Bosfor'dan başlayarak ta Çin'e kadar– aynı muhitin içinde bulunduğu bütün akvâm-ı sâireden hatta Hıristiyanlar da istisna edilmeksizin hem müterakkî, müteâlî ve hem de zindedir. El-yevm bütün şu vâsi saha üzerinde yaşayan akvâm-ı İslâmiye'nin rehber-i mânevîsi yine Türk'tür. Ulûm, fünûn, edebiyat-ı cedide, siyasî ve ictimâî cereyanlar Türklerin ellerindedir. Diğer akvâm az çok Türkleri takliden, Türk lisanından, Türk edebiyatından, Türk matbuatından ahz-ı feyz ediyorlar. Bu hakikati itiraf etmek için Türk âlemini bilmenizi, mütalaa etmeniz icab eder.

Fakat maa't-teessüf zât-ı fâzılâneleri, hiç mütalaa etmedikleri bir zemin üzerinde mubâhaseye girişmişlerdir ki aramızdaki asıl menba-ı ihtilafı teşkil eden de bu haldir... Türk âlemini iyi tetkik ve mütalaa etmiş olsaydınız ve bu âlemi diğer muhitler ile mukabele ve mukayese etseydiniz, başka kanaatleriniz olacaktı.

İşte size bir şahit ki salahiyet ve ilmini inkâr edemezsiniz. Meşhur Profesör Vambery daha birkaç gün evvel şu satırları Viyana gazetelerinden birinde yazıyordu:

> "Abbasîler zamanından beri İslâm sancağını, Afrika ve Asya ve Avrupa'da ref' edenler Türklerdir. Türkiye'nin Avrupa düvel-i muazzaması arasından çıkarılması siyaset-i İslâmiye için büyük, pek büyük bir musibetti. Çünkü Türklerden mâada diğer akvâm-ı İslâmiye emr-i idare ve siyasette tecrübe ve meleke kesbetmiş değillerdir. Bütün akvâm-ı İslâmiye bilmelidirler ki siyaset-i İslâmiye'nin azameti, müteaddit muharebelerde siyasetinin şevketini, mevcudiyetinin kudretini isbat etmiş olan Türk askerlerinin parlak süngülerine istinad ediyor".

Zât-ı fâzılâneleri son makalenizde sual îrad ediyorsunuz ki bu sualler pek muhik olmakla beraber sizi pek garip bir surette Türklerin ruh ve temayülâtına takarrüb ettiriyor. Suallerinizin birisinde diyorsunuz ki: "Madem ki Türk padişahında (Sultan Mahmud-ı Gaznevî'de) harikalar vücuda getirebilecek bir kudret-i mâ-fevka'l-beşer var idi, niçin kendi lisan ve ırkına ifâza-i hayat etmedi?"

İkincisinde buyuruyorsunuz ki: "Tekrar ve ısrar ederim ki Türk ırkında fevkalâde bir kudret-i münciye varsa en evvel kendi necatını ihzâr etsin".

Evet beyefendi, Türkçüler de başka söz söylemiyorlar; Türkçüler de diyorlar ki neden Mahmud-ı Gaznevî bir Şîr Ali Nevaî bulup da bir Türk destanı yazdırmadı? Neden Türk milleti kendini düşünmüyor, kendi istihlâs çarelerini araştırmıyor? Fakat bir milletin ihya ve necatı o milletin kendisini tanımasıyla, kendi mazisinde, ahvâl-i hâzırasına, mukadderat-ı âtiyesine vâkıf olması ile, kendi lisanını, edebiyatını mecra-yı tabiîsine sokmasıyla, kendi ideallerini tayin ederek o ideallere doğru ve azimkârâne yürümesi ile kâbil olur. Ve işte Türkçüler bunu ister istemez, bu tarîk-i necatı göstermeye koyulur koyulmaz hemen Süleyman Nazif Bey gibi fuzalâ, ön-

lerine çıkarak: "Türklükten bahsetmeyiniz! Lisanı, edebiyatı, maziyi, hali, istikbali karıştırmayınız!..." diye hiddet ediyorlar. Ve makam-ı tezyîfte: "Türkler müncî olsaydılar evvela kendilerini düşünürdüler, kendi istihlâs çarelerini bulurlardı, kendi lisanlarını tertip ederlerdi!" diye atıp tutuyorlar.

Ve işte şu garip devr-i teselsül, şu çıkmaz ve kör dairedir ki Türkleri hem yapmakta ve hem de yapmamakta ittiham ile muattal olmaya sevk ediyor. Lâkin Türkler artık şu kör daire içinde boğulmamaya karar vermişlerdir. Türk milleti ve Türk münevverleri zât-ı fâzılâneniz tarafından gayet muhık olarak edilen o kendini düşünmemek, kendi istihlâs çarelerini araştırmamak illetinden kurtulmaya azmetmiştir. Hiç olmazsa siz de biraz insaf ederek, biraz mantığa riayet eyleyerek zemmettiğiniz meâyibi ref' etmeye çalışan Türklüğe olsun hücum etmeyiniz!...

Hâtime-i kelâm olarak iki nokta üzerine dikkat-i fâzılânelerini celb etmek istiyorum. Birisi refakat-i kalemiyeleri ile iftihar ettiğim zevâtın şahıslarına olan hücumunuzdur. Aramızdaki mübâhaseye bunlar hiçbir vechile müdahele etmediler. Binaenaleyh sizin de her makalede bunlara karşı açıktan açığa tarruzunuz ne muvafık-ı nezaket ve ne de münasib-i ahlâk-ı edebiye (*ethique littéraire*)dir. Bu hallere karşı teessüf etmemek elimden gelmiyor.

İkinci nokta da sizin şu mübâhaseye dinî bir renk vermek istediğinizin cevaplarınızda daima tecelli etmesidir. Hele son cevabınızda gayr-i kâbil-i tahammül bir isnadda bulunmuşsunuz ki hiçbir vechile afv edilemez. Zât-ı fâzılâneleri yazıyorsunuz ki:

> "Bizim gaye-i hayalimize bin üç yüz seneden beri Hazreti Muhammed şeref-bahş oluyor. Bunun yerine Cengiz'i ikame edemeyiz!"

Sanki Türkçüler maazallah Hazreti Muhammed yerine Cengiz'i kâim etmek istiyorlarmış! Eğer böyle avam-firîb ve tahrik-âmiz ve iftira ve isnad-ı mahzdan ibaret olan bir cümle, Derviş Vahdetî'nin kaleminden çıkmış olsa idi biz asla taaccüb etmezdik; fakat edebiyat-ı Osmaniye'de bir mevki ahz etmiş ve merâtib-i devlette mühim bir pâye ihraz eylemiş ve daha eyleyeceği de muhakkak bulunmuş olan bir zâtın düşünmeksizin, hiddetine mağlup olarak dini elinde vasıta ittihaz etmesine binlerce esefler etsek yine azdır.

Beyefendi! Bazı kudsiyât vardır ki onlara mübâhasât ve münakaşâtımızda el vurmamak cümlemizin şan u haysiyeti ile ve bilhassa muhterem bir seciyenin iktizâsı ile daha muvafık olur. Eyvah o muhitin haline ki onun en münevver geçinen zümresi de mübâhasât-ı ilmiyede îrad-ı delâil vesâikten muattal kaldığı anda dini vasıta ittihaz ederek halkı tahrik ve iğvâ gibi nâ-hemvâr ve ez-her cihet dûn u pest bir tarîka müracaat ediyor!

Kaynak: Ahmed Agayef, "Cevaba Cevap", *Türk Yurdu*, IV/23, 22 Ağustos 1329, s. 825-844.

77

İTİKADIMCA VATANPERVERLİK

Abdullah Cevdet

Mânası yanlış anlaşılan daha doğrusu mânası, kafaların mazhariyetlerine göre değişen kelimelerden biri de, "vatanperverlik" kelimesidir.

"Vatanperverlik"e en sade ve en tabiî bir surette verilen mâna, vatan sevgisi yahut vatanı sevmektir. Fakat sevmekten ne anlaşılmak lazım gelir? Bunu da tayin etmek gerektir. Umumiyetle ve umumiyetimizce bu his ve haslet "feda-yı cana hazırız" kelimeleriyle ifade olunmaktadır. Pek yakın zamana gelinceye kadar meselâ Girit'in Yunanistan'a ilhakından bahsolundukça, faraza, Merzifon'dan "Erdek"ten "Konya"dan *Tanin*'e yahut *İkdam*'a telgraflar geliyor ve bunda ahalinin filan camide veya falan meydanda toplandığı ve "Girit"in eczâ-yı memâlik-i Osmaniye'den infikâkına asla razı olmadıkları ve hükûmet-i seniyyenin ısrar etmesini istirham ettikleri ve vatan uğurunda cümleten "feda-yı can"a hazır bulundukları bildiriliyor.

Bu sözler ve bu sazlarla vatanperverlik hatmedilmiş oluyordu. Vatan, yolunda heman şehit düşerek behişt-i âlâda hûr u gılmâna kavuşmaya susamış, dünyaya ve hayata mahabbeti yok kimselerle yaşamaz; dünyaya ve hayata merbût ve vatanını ve nefsini mamur ve mükerrem görmeye aşık ve bu aşk u şevkin hazz-ı ulvîsiyle mahzûz ve mütena'im olarak yaşatmaya müştak vatandaşlar sayesinde vatan âbad ve müebbed olur.

Bir Acem şairi;

بند دکر بپای دلت از وطن منه
بیرون نه رفتن از قفس آسمان بست

diyor, ki "Vatan alakasıyla gönlünün ayağına bir bağ daha koyma; asüman kafesinin dışarısına çıkamamak yetişir" demektir. Bizim fikr ü zikrimiz bu merkezde değildir.

Miletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin.

diyenlerin milleti ve vatanı yoktur. Mademki benim bir hanem var, bir ailem var, elbette bunların büyütülmesinden başka bir şey olmayan vatanım ve milletim de olmak zaruri ve tabiîdir.

بند دکر بپای دلت از وطن منه
بیرون نه رفتن از قفس آسمان بست

diyen şairlerin ve aynı kafada adamların çokluğu veya çoğalması bugün "İran"ı ve "İraniyan"ı viran ve uryan bırakıyor.

Biraz evvel dediğim gibi vatan-ı hususi, hanenin tevsi' olunmasıdır. İnsan kendi hanesini başkalarının hanesinden daha ziyade sever. Çünkü kendi hanesinin kapısından içeri girer girmez kendisini izzet, emniyet, hürmet, mahabbet, âram, lutuf, şefkat, huzur ve istirahat karşılar. Bu hane, bu haysiyetlerle sevilir; fakat kapısından içeri girilir girilmez insanı abus yüz, acı söz, soğuk, açlık, emniyetsizlik, udvân, hırmân, zucret karşılarsa artık o hanenin dil-nişîn bir âşiyan değil haşin bir zindan mahiyetini alması tabiîdir.

Bu iki renk, aile ve millet medlûllerine de tatbik olunabilir: İnsanın ailesine merbutiyeti haseb ve neseb alaka-i tevellüdiyelerinden ziyade aile azasından görülen şefkat ve mahabbetten mütevellittir. İnsan eb'idâsından akraba muamelesi ve akrabasından eb'idâ muamelesi görürse bunlara has hissiyatın veche-i teveccühleri değişmek zaruridir.

Şunu arz etmek istiyorum, ki vatanperverlik hissini, maddî ve mantıkî gıdalarla beslemek ve hakiki vatanperverlik hissiyatıyla müzeyyen ve müsellah kalmak istersek vatanımızın yolunda müsaraasız, mücadelesiz ölmeye değil, vatanın kuvvet ve şevketini artırarak onu yaşatmaya ve o kuvvet ve şevket sayesinde yaşayama bakalım.

"Vatanperverlik"imiz, vatanımızı, diğer milel-i mütemeddine ve mesudenin vatanları gibi bir nur, mamur, zengin, rengîn etmek, emniyet, hürriyet me'vâsı kılmak yollarındaki himmetlerimizle mütecellî olsun. Vatan gurbetlenmesin, gurbet vatanlanmasın.[486]

486 "Gâh olur gurbet vatan gâhî vatan gurbetlenir".

En ziyade sevilen toprak, üzerine alnımızın teri dökülen topraktır. Aynı sebep ve hikmetledir ki ihya ve imar, hakk-ı tasarruf ve temellük verir; vermese de bu hakkı her halde hazırlar.

Dün akşam, Beyoğlu'nda, bir meclis-i âlî-i ilmîde bulunduğum sırada bir zât-ı kâmil "Patriyotizm diğer vatanların ziyanına neşv ü nema bulan bir vatan mahabbetidir" diyordu. Orada söylediğim sözleri burada tekrar edebilirim:

Vatanperverlik, diğer vatanlara karşı husumeti mutezammın bir mahabbet olması fikri hatalıdır. Ben şu fikirdeyim: İyi ve uzun düşünülürse, "Mesâibu kavmin inde kavmin fevâidu"[487] hükmü de musîb değildir. Bir memleketin umran ve servetinden diğer memleketlerin ziyan görmesine asla kâil değilim. Bir memleketin mütefevvik ve âlî bir servet ve umranı hem umumiyetle insaniyet için hem ayrı ayrı her memleket için ya bi'l-vasıta ya bilâ-vasıta mûcib-i fevâiddir. Bu hüküm, ilm-i iktisat canibinden alınmış ve verilmiş bir hükümdür. Bunu misâller, deliller cem ve îradıyla mertebe-i hakk u sübuta vardırmak mümkündür fakat bunun için ayrı zemin, ayrı zaman lazımdır.

6 Kânun-i sânî 1878 tarihinde Cenevre'de tab edilen ve Alfiyeri'den mütercem *Kitabü'l-İstibdad*'ın başına yazdığım uzun bir dibacede şu satırları okursunuz:

Birkaç hastası olan bir tabibin nazar-ı dikkat u ihtimamı en ziyade ağır olan hasta üzerine müncelib olur. Tabiî olan bu keyfiyet:

بنی آدم اعضای یکدیکرند:
که در آفرینش زیک کوهرند
شو عضوی بدرد آورد روزکار
دکر عضو هارا نماند قرار[488]

hükm-i bülendini cârih olamaz. Binaenaleyh Türkiya nam-ı umumisi altında zencir-i bend-i zulm ü esaret[489] olan bir halkın sefalet ve felaketini, makhûriyet ve mazlumiyetini cemiyyât-ı sâirenin sefalet ve felaketinden ziyade görüyoruz, bu sebeple bizi en ziyade müteessir ve dilhûn eden bu kavm-i bînasib oluyor.

Bizce vatanperverliğin delâlet ettiği mâna, vatan-ı umumi olan kürre-i arz üzerinde, tevellüt ve taayyüş edilen kıta-i arziyeyi ve sekenesini zemin ü zamanın seviye-i umran u refahına muhazî bulundurmak emel-i halisinden ibarettir. Bizim vatanperverliğimiz de sâika-i nefsaniyet ile, masum ve mucavir bir milletin cenazeleri üzerine çıkarmak suretiyle milletini i'lâ etmek mânası olmadığı gibi, livâ-yı

487 "Bir kavmin musibetleri, diğer bir kavim için faideler teşkil eder".

488 "Ademoğulları biribirinin azasıdırlar; çünkü cümlesi bir topraktandırlar. Bir uzva bir ağrı ârız olduğu vakit diğer uzuvların rahatı ve âramı kalmaz".

489 Bu satırlar bundan 15 sene evvel yazılıyor.

hükûmeti altında doğup büyüdüğü bir kıta-i arziyeye, üzerinde insan kanı tebahhur etmekte olan bir mülk-i viran u giryan ilhak etmek mânası da yoktur.

Harfiyyen yukarıya naklettiğimiz ve on beş sene evvel yazmış olduğumuz şu satırlar, itikat ve efkârımızdaki istikrarın burhanıdırlar.

İleri ileri arş ileri
Alalım düşmandan eski yerleri

şarkısını okuyarak yeni yerler verdik. Çünkü vatanperverliği yalnız böyle şarkılar okumak ve okutmaktan ibaret bildik. Ben taze yaranın üstüne avuç dolusu tuz basmak istemem. Fakat yaralarımızın üzerine perde çekilmesine, yaralarımızın gizlenmesine de hiç razı değilim.

Hülasa ve tekrar ediyorum, vatanperverlik vatanı perverde-i irfan u umran etmektir. Vatandaşları hissiyat-ı müştereke, itikadât-ı müştereke ve bâhusus menâfi-i müştereke ve mü'temene ile yekdiğerlerine bağlamak ve bunlarla, çelikten daha sağlam bir vahdet-i mecmû, bir şahsiyet-i maşeriye vücuda getirmektir. Bizi düşündüren ve meşgul eden, işte bu vatanperverliği perverde etmektir.

12 Şubat 1914 [1913].

Kaynak: Doktor Abdullah Cevdet, "İtikadımca Vatanperverlik", *Resimli Kitap*, IX/51, T.evvel-Şubat 1329/Ağustos-Eylül 1329, s. 322-331.

78

BİR FÂL-İ HAYR TÜRKLER, OSMANLILAR

Ali Kemal

Bir müddettir matbuatımızda, hatta umumiyetle hayatımızda, hayat-ı siyasiye ve ictimaiyemizde Türklük bir inşirah buldu. Evvelen lisanımız, eslâfımızın;

• Osmanlı lisanı bu lisandır
Fikr eyle ne bahr-i bî-kerândır

diye tekrîm eyledikleri lisan-ı Osmanî samimileşti, saflaştı, hasılı, Türkçeleşti, Türkleşti. Sâniyen, Türklüğe meylimiz, ibtilamız arttı, neslimizin menşelerini, me'vâlarını, tarihini aradık, araştırdık; ne idik? rereden geliyorduk? nereye gidiyorduk? hep bilmek istedik; hayat-ı milliyemizi şimdiye kadar mutadımız olduğu gibi altı yüz küsur sene evvelden, nâkıs bir tarzda değil, lâkin daha uzaklardan, kökünden, mümkün mertebe mükemmelen başlattık.

Milletimizin, milliyetimizin bu şâd, bu muazzez tecellilerini kalpten alkışlamamak için insan milletini, milliyetini sevmemek, hakiki mânasıyla insan olmamak gerektir.

Türkler Asya'nın muhteşem, pek muhteşem bir nesli idiler, o kadar ki Tatarlar ile elele verince o kıtanın diğer akvâmını gölgede bırakıyorlardı, pek kavî, muazzam bir kitle, bir unsur teşkil ediyorlardı. Lâkin takdirin, ya tesadüfün sevkiyle

kurûn-ı sâlifenin o maruf devr-i muhaceretinde, muhaceret-i akvâmında garb ve şarka dağıldılar, kabile kabile, küme küme birbirinden ayrıldılar, o kadar ayrıldılar ki menşe-i aslîlerini her cihetce unuttular, ihtimaldir, kısmen bugün bile hatırlayamıyorlar, bilemiyorlar.

Biz, Osmanlılar işte o nesl-i muazzamdan, Türklerden bir müfreze idik. Asya, arz ettiğimiz gibi, muhaceretle herc [ü] merc olduğu zaman Anadolu'ya döküldük. Lâkin kanımız yine o kan idi, fıtratımız o celâdete malik idi. O zaman, kavmiyet itibariyle, devre-i inkişafımızda idik, elimize küçük bir fırsat geçer geçmez büyük bir saltanat tesis eyledik. Osmanlılığı vücuda getirdik. Saltanat-ı Osmaniye'nin, tarihte emsâli pek nadir görülecek, o harikanın mübdîleri padişahlarımızdır, Âl-i Osman'dır, lakin ruhu, bünyânı da Türklüktür, Türklerdir. Türkler ki Asya'nın bu havalisine böyle fevc fevc yayılmış olmasaydılar, Osmanlı hakanları Şark'ı öyle istilâ ettikten sonra Garb'a doğru böyle azametle ilerlemek için o gazileri, o dilaverleri, o askerleri nerede bulurlardı. Bütün o kitleleri o ketîbeleri ruhen teşkil eyleyen Türkler ile Türklük idi, diğer Osmanlılara da onlar o fıtrat-ı hamaseti ilka eylediler.

Tarihi işhâd ederekten, vesikalar göstererekten bu hakikatleri meydana çıkarmak yalnız Türklüğe değil, bütün Osmanlılığa büyük bir hizmettir, çünkü heyet-i müctemiamızın siyaseten, ictimaen, her hususça tehzîbini arttırmak, terakkîsini temin eylemektir.

Bu nokta-i nazardan Türklük için o son ictihatlarımızı, mesaimizi, arz ettiğimiz gibi bilâ-kayd takviye etmek isterdik, maalesef tefritten ifrata düşmeyeydik, bu sefer de Osmanlılığı, mevcudiyetimizin o üssü'l-esasını Türklüğe feda kılmayaydık!

*

Asya'da öylece inkıraz bulduktan, inkısâma, tefrikaya uğradıktan sonra âlemde Türklüğü az çok bir azametle idame eden Osmanlılar oldu, Osmanlılar ki Garb'a karşı Türk telkîb olunurlar, aslen de Türktürler fakat kavmiyet itibariyle Osmanlıdırlar, lisanlarını, fıtratlarını Osmanlılaştırdılar.

Osmanlılık nedir? Altı yüz küsur seneden beri Türklüğe müsteniden, din-i İslâm'dan istiâne ile muhtelif, müteaddid bir kitle-i beşeriyenin vücuda getirdiği bir kavmiyettir. Bir kavmiyettir ki Türk ile heman tev'emdir, lâkin Arap, Çerkez, Kürt, Arnavut, Laz ve sâire birçok akvâmı da cezb eylemiştir, temsil etmiştir. Şimdi ihtiva kılar, külliyetle ihtiva kılar, Hıristiyan vatandaşlarımızı bile vaktiyle Müslüman ederek aynı tarzda muhitine alırmış, artık başka bir suretle, terakkiyât-ı zamaneye daha muvafık bir temsil ile almaya münhemiktir.

Osmanlılık altı buçuk asırlık bir tarihe, parlak bir tarihe maliktir. Bir tarih ki ikbal, idbar, i'tilâ, inkıraz her millet-i muazzamanın tarihinde görülegelen fasılları ayrı ayrı câmidir. Bu tarih-i muhteşeme Türk tarihi denemez, çünkü şâd, na-şâd

o dasitânı inşad edenler aslen, neslen ve eşhâsen Türk değil idiler. Yukarıda arz ettiğimiz gibi bazen de akvâm-ı muhtelifeden idiler.

Meselâ bugün bir lisana malikiz, bir lisan ki oldukça işimize yarıyor. Günden güne geri değil ileri gidiyor. Bu lisanı vücuda getiren Türklük müdür? Osmanlılık mıdır? Altı yüz küsur sene evvel böyle bir lisana sahip mi idik? Osmanlılığa iltihak etmeyen, temessül eylemeyen Türkler, Asya'da, Rusya'da bıraktığımız hemnesillerimiz lisanca bu terakkîye, bu feyze erdiler mi? Temeddün ve teâlî nokta-i nazarından lisanen onlar mı bize, biz mi onlara ittiba etmeliyiz?

Henüz sırf Türk iken Osmanlılar altı asırdan beri yalnız askerlikte değil, her vadi-i marifette hallerine göre bir kudret gösterdiler. Şairler, münşiler, ulemâ, fuzalâ, hasılı bir zümre-i mütefekkirîn yetiştirdiler. Hiç şüphe yok ki yalnız Türk kalaydılar, bu tecelliye mazhar olamazlardı, çünkü öyle kalan Türkler olamadılar, onlar lisanlarına bu inşirahı veremediler. Meselâ Fuzulî'den Nedim'e kadar o nur-a-nur kafile-i şuarâyı, öyle dühâtı bilmediler, tanımadılar, Fuzulî bir Osmanlı şairidir, Arap ve Acemle daima hem-demdir fakat yine ruhen Türktür, Türklüğünü bazen bir şiiriyle, hatta bir beytiyle, bir mısraıyla gösterir, bi'l-farz:

Saçma, ey göz eşkden gönlümdeki odlâre su
Kim bu denli tutuşan odlâre kılmaz çâre su

matla-ı garrâsıyla başlayan kaside-i marufede olduğu gibi, bu kaside lisanımızın bedîalarından biridir, çünkü o şive bu lisan için bir zülâl-i feyzdir.

Hayretinden parmağın dişler kim etse istimâ'
Parmağından verdiğin şiddet günü ensâra su

beyti, mâna-yı bülendi bir tarafa dursun, lafzen bir Türk gevheridir.

Gam günü kılma dil-i mecrûhdan tîğın dirîğ
Hayırdır vermek karangu gecede bîmâra su

feryadı da öyledir. Fuzulî Türklüğü Osmanlılığın o derece bağrına basmış, ruhuna sokmuştur ki cümlemizin, bu vadide imamımız, muktedâ-bihimizdir.

Sordum, meğer o dürc-i dehendir, dedim, dedi
Yok, yok devâ-yı der[d]-i nihânın durur senin

beyan-ı munisinden ziyade Türklüğü de Osmanlılığı da telif, ihya eden bir lisan olur mu?

*

Şimdi yukarıdan beri temhîd eylediğimiz mütalaalardan bir netice istihrac ederek deriz ki Türklük için mesaimizden bir faide görmek istiyorsak Osmanlı olduğu-

muzu, Osmanlılığımızı hiçbir suretle nazar-ı muhakemeden uzak tutmamalıyız, tarih-i Osmanîyi asla ihmal etmemeliyiz, çünkü varlığımızın temeli odur, o temel sarsılırsa biz kalmayız ki Türklüğe bir hizmetimiz olsun.

Evet, Asya'da ve sâiredeki kardeşlerimizle lisanen, irfanen, fikren, birleşmeye çalışmalıyız, lâkin o endişe ile Osmanlılığa zinhar bir zarar getirmemeliyiz. Ne lisan-ı Osmanî, ne kavmiyet-i Osmaniye o yüzden cüzî bir inhilâle asla uğramasın.

Altı asırdan beri yaptığımızdan daha ziyade, daha makul, muayyen bir surette akvâm-ı sâireden vatandaşlarımızı muhitimize sokmalıyız, çünkü bize, devletimize her türlü saadet ve şevket esasen bu sayede müyesser olur. Ancak bu esası temin ettikten sonra haricin Türklerine, haricen Türklüğe bir hizmet edebiliriz, başka suretle edemeyiz.

Devlet-i Osmaniye'yi sarsaraktan, lisan-ı Osmanî'yi bozaraktan Türklüğü, Türkçe'yi ihyaya kalkışmak hatadır. Bir tabir-i amiyane ile kaş yaparken göz çıkarmaktır. Biz Osmanlılık sayesinde vücuda geldik, şimdiye kadar o sayede yaşadık, her feyzi, her tecelliyi yine o sayede aramaya mecburuz. Bi'l-farz lisanımızda asırlardan beri ülfet ettiğimiz birçok Arabî ve Farisî kelimeler var, bugün onları dışarı atarak kadîm Türkçe'den, Çağatayca'dan me'lûfumuz olmayan yabancı elfazı içeri alamayız. A'yân, erkân ve sâire gibi her cihetce latif, metîn kelimâta bedel, aksakallar, filan diyemeyiz. Zaten a'yân, erkân olur ki sakalsızdır, henüz aksakal değildir.

Şübbânımızdan, ashâb-ı kemalimizden hizb-i münevverin Türklüğe dair şevk ve ictihadlarını kırmak için değil, fakat o mesaiyi daha müsmir, daha müessir bir hedefe doğru sevk etmek, bir tarîke sokmak emeliyle bu mütalaaları bast eyliyoruz, zaten bu makaleyi de o endişe ile yazdık, umarız ki bu hayır-hâhâne, bu kardeşçe düşüncelerimiz kabul olunmasa bile samimiyet-i fikr u vicdanımıza bağışlanır.

Kaynak: Ali Kemal, "Bir Fâl-i Hayr: Türkler, Osmanlılar", *Peyam*, 2 Muharrem 1332/19 T.sanî 1329/2 K.evvel-i efrenci 1913, s. 1.

79

YENİ TURAN

Halide Edib [Adıvar]

(...)

[ASIM'IN YENİ TURAN YURDU HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ]

Erenköy'ü Yeni Turan yurdu, yurtların en iyilerinden maduttu. Çiçekler ve çimenlerle süslenmiş bir bahçe ortasında üstünün bir kısmı camlı ve büyük sade bir bina idi. Üst kısmından başka her şey ıhlamurdan yapılmış, kapıları Selçuk Türklerinin oymalarıyla pek üstadâne değilse bile cidden pek şahsî ve hususi surette işlenmişti. Bu yurtların bu gibi teferruatı Türk sanayiini ihya için uğraşan Yeni Turan gençleri tarafından yapılıyordu. Bu kapılardaki yazılar altına daima "Yurdunun çocuğu falan filan..." diye imza attıklarına dikkat ettim.

Bahçeden girince göze çarpan şey her tarafı örten, ağaçla, sarmaşık ve çimenle dolmuş nihayetsiz, sulak, mebzul bir yeşillikti. Yurdun kendisi ortada mustatil, hava ve zamanla azıcık esmerleşmiş. Üslubun sert denilecek derecede sadegîsi ve düzlüğü, üzerindeki kapı ve pencerelerinin ince sanatıyla –Yeni Turanlıların sadelik ve çirkinlik mübalağalarına pek vermediğim– bir simâ-yı hüviyeti olan bir bina idi. İki üç basamak taş merdivenden sonra açık kapıdan giren alayla ben de içeriye girdim. Kapını önünde binanın derinliğine doğru uzanan bir kare taş dehliz, ortalarından iki tarafa iki büyük kapı –biri iç içe olan kıraat ve kütüphane ve öteki konferans salonuna– açılıyordu.

Kıraat salonundan içeri girdim. Evvela buradaki garabete gülmek istedimse de bu garabette hususi bir güzellik olduğunu itirafa mecbur oldum. Kıraat salonu da müstatîl ve nihayeti perdelerle kütüphaneye açılır büyücek bir oda idi. İki taraf baştan başa aynı sade tahta üzerine oyulmuş, Türk halılarıyla örtülmüş, alçak, uzun yaylı kerevetlerle döşenmişti. Bu kerevetlerin üstüne eski Türk işleriyle yapılmış yastıklar atılmış, ortada yine baştan başa uzanan aynı tahtadan bir rahle kadar alçak ve uzun masa üzerine birçok kağıtlar ve kitaplar bırakılmıştı. Masanın etrafında hiç sandalye yoktu. Zâten burada sandalyeye oturunca masaya beli iki büklüm oluncaya kadar eğilmek lazımdı. Ortada, güzel koyu bir halı üzerinde biraz dolgun ve yüksekçe birçok minder, öteye beriye atılmıştı. Hepsinin önünde yine oyulmuş sade tahta rahleler vardı. Bu minderler üzerinde ve kerevetlerde sarıklı, sarıksız, fesli, fessiz, kılıçlı, kılıçsız birçok genç, ihtiyar adam. Kimisi rahle üzerine koyduğu kitaba eğilmiş, kimisi elindeki gazeteye dalmış, uzun masa üstünde yine minderlerde, birçoğu da dirseklerini masaya dayamış, resimlere bakıyorlardı. Gerek bu masaların bazıları üzerindeki eski işlerden yapılmış örtüler, gerek pencerelerdeki aynı sanatla ve eski Türk bedîî renkleriyle işlenmiş perdeler, hepsi, oymalar nasılsa onlar da öyle imzalı idi. Hepsinin altında yurdun kızı falan filan diye kadın imzaları vardı. Salonun üzerindeki camlar krem, yumuşak Bursa bezlerinden perdelerle sıkıca örtülmüştü. Fakat buradan neşeli ve sıhhatli açık bir ziyanın girmesine mâni olunmamıştı.

Kıraat salonunun nihayetinde yarım açık gördüğüm kütüphanede başı sıkı sıkı örtülü, kurşunî cübbeli küçük bir ihtiyar kadın bir masa başında sessizce bir şeyler yazarak, ellerinde kitap, birbiri arkasında sükunetle bekleyenleri kaydediyor, kitap dağıtıyordu. Bugün bütün bu teferruata girişmem bana bu yurdun İstanbul'un başka taraflarında gördüğüm yurtlardan daha ciddi ve muntazam siması olduğunu hissetmekliğime inzimam eden burada lakırdı söyleyecek Kaya hakkındaki tahassüsüm bütün güzellikleri ve her şeyde aristokrasiyi imha ediyorlar diye Yeni Turan'a karşı duyduğum hiddet ve nefretin fevkinde olmasındandır. Eğer ortadaki yuvarlak minderler yerine arkalı koltuklar koymuş olsalardı şüphesiz İstanbul'un en rahat ve güzel kıraat salonu bu olduğuna içimden hükmedecektim.

Etrafa bakınırken, çehreleri tetkik ederken kapıya yakın minderlerden birinin üstünde diz çökmüş, gözleri rahleye matuf, sallanarak bir şey okuyan küçük sarıklı bir ihtiyar nazar-ı dikkatimi celbetti. Adeta oturup da rahlede okunacak kadar yüksekçe olan bu minder üstünde hoca efendi rahleye doğru bükülen beli ile garip görünüyordu. Bir iki adım attım. Birdenbire hocayı tanıdım. Bu bizim mahallenin imamı, elinde büyüdüğümüz, her Ramazanda amcama iftara gelen Feyzi Efendi idi. Feyzi Efendi'nin evvela İttihad ve Terakki'ye şimdi de Yeni Turan'a mütemayil olduğunu amcam biliyorsa da Feyzi Efendi'nin melek gibi halim ve tatlı bir adam

olması belki de vaktiyle Lütfi Bey'in kızı Samiye'ye Kur'an hocalığı etmesi, ona karşı amcamda daima bir hiss-i müsamaha bırakmıştı. Hemen yanına doğru gittim. Cübbesinin kolundan çektim. Beni görünce evvela biraz şaşırır gibi olduysa da yine benimle beraber bahçeye kadar geldi.

— Maşallah, Asım Bey, siz buralarda?

— Maşallah imam efendi, siz buralarda?

İhtiyar, gözlerinde bir çocuk sevinci ile güldü.

— Şimdi bana anlat bakalım, burada Kaya isminde bir kadın arada nutuk veriyormuş, bu kim oluyor? Hem burada siz, kuzum, neler yapıyorsunuz?

— Biraz sabredersen, oğlum, ne yaptığımızı görürsün. Yavaş konuşalım, herkes bize bakıyor. Gel, konferans odasına gidelim, orada konuşuruz. Zaten başlamak üzere.

İmam Feyzi Efendi ile döndük, konferans salonuna geldik. Bu, çıplak, büyük tahta sıralar dizilmiş bir yerdi. Yegâne güzelliği duvarlar ve yerde tekmil tahtalar üzerine Türk sanatkârlarının işledikleri çizgilerden ibaretti. Nihayetindeki küçük sahne yumuşak iki ipek kırmızı sancaktan perdelerle açılıyor. Nihayetinde, yanında uzanan yeşil yapraklarla bir piyano, ortada sade, yüksek bir rahle duruyordu.

Bütün bu sarımtırak, işlenmiş, temiz tahtalarla kırmızı sancakların ittihadı, kıraat salonundaki bezlerin koyu yeşilinden perdeler çekilen cam tavandan süzülen loşluk, ruhu birdenbire alâyişinden soyan çıplak, saf ve temiz bir renk ahengine boğuyordu.

Salona girince yan taraftan, bahçeden bir kapı olduğuna dikkat ettim. Oradan içeri giriyorlardı. Telaşla ön sıraya koştum. Bir yer bulup sıkıştım. Feyzi Efendi, mütebessim, ayakta duruyordu.

— Ben arkaya gideceğim, Oğuz'u o kadar seneden beri tanıyorum ki yakından görmeye hacet yok.

— Ya? Demek eskiden biliyorsunuz, imam efendi?

— Evet, hatta o kadar merak ettiğin Kaya'yı bile.

— Demek Kaya asıl bizim mahalleden?

Feyzi Efendi cevap vermeye vakit bulamadı. Daha öteye geçmek için herkes kendisini itip ilerliyorlardı. Aynı tebessümü ile:

— Bittikten sonra konuşuruz, evlat, dedi, çekildi.

On dakika kadar sonra salon hınca hınç dolmuştu. Ben de gözlerim sahnede, bir zaman için şedîd bir intizardan başka bir şey hissetmiyordum.

Çok beklemedim, evvela beş altı Mevlevî, ellerinde neylerle geldiler. Arkalarında on ile on dört yaş aralarında, yine Mevlevî kıyafetinde on iki çocuk sıra ile dizildiler. Ellerinde ufak notaları vardı. Yeni Turan, musikîsine, hususiyle dinî bir şekilde olursa, mutlak Mevlevî bir sima veriyor. Musikîde, mimarlıkta daima memba-ı ilhamını Selçukîlere kadar yükseltiyordu. Bununla beraber yeni musikîşinaslarından

birinin millî şarkıları, ilâhîleri ve dramları bu ince, esrarengiz sufî anâsırıyla beraber, bilmem neden, birdenbire, bu kadar sene bu kadar ecnebi nüfuz ve tesirinden sonra dilini bulan mert, vahşi, serseri ve kavî bir Tatar Türkü sesini, nefesini getiriyordu. Neylerin ince, derin bir mukaddimesinden sonra bu on iki genç Türk göğsünden muhtelif seslere ayrılarak güzel bir âhenk yapan bu taze ruh şelaleleriyle Yeni Turan, bütün binaları, kadınları ve müessesât-ı ictimaiyesi ile ruhunun çıplak sadeliğinden kopmuş bir nağme nefhediyordu.

Yeni Turan'ın, halkın ta ruhunu kazanmak için hileden ârî görünen bu musikî mukaddimesiyle ne yaptığını, insan ve millet denilen şeyin ruhunun bağlarını nasıl bildiğini derhal anladım. Eski Turan'ın çocuklarına karışarak vücuda getirdikleri Osmanlı tipine ehemmiyet veren, onun hüviyetini muhafaza etmek isteyen biz Yeni Osmanlılar ile bu ecdadının başladığı hatt-ı müstakime doğru yola çıkarak oradan tekâmüle yürümek isteyen Yeni Turan çocukları arasındaki farkı bütün kudret ve hakikati ile o gün anladım. Bu güzel, pürüzsüz sesler, neylerle beraber ruhlarımızda, dimağımızda, muhitimizde çarpınarak ta göklere çıkarken beni de ecdadımın eski yolu, ecdadımın eski ruhu çağırıyor zannettim. Fakat ben o eski Turan'ın ana yolundan çıkarak Osmanlılık denilen hususi yolda yürüyen arkadaşlarımdan ayrılmaya karar verdim. O yol, havâssımı, ruhumu, bütün varlığımı çağırsın, gitmeyeceğim, gitmeyeceğim!

Hâlâ bütün ölürken o sesin, o eski Turan yolunun beni çağıran derin, çıplak aks-i sadalarının ruhumdaki metin Osmanlı itikadı kayalarını dövüp oyduğunu, yediğini duyuyorum. Fakat gitmedim, gitmeyeceğim! Bilmem bu benim ırkımdan nasıl olup da koptuğuna şaştığım, hiç kuvvetini kaybetmeyen musikî ile beraber "Yeni Turan" şarkısını bugünkü gibi işitiyorum. Fakat o gün Turan, kalbi o kadar şiddetle çekerken, pek acîb olarak, bunların hayatın membaına giden maksatları yanında sırf politika gibi görünen bizim maksadımızda birdenbire daha büyük ve yüksek bir gaye görür gibi olmuştum. Bütün mevcudiyetlerle tâ nebatâttan hayvan, insan ve ırk ve millete varıncaya kadar hepsinin kendilerini muhafaza için, mübareze-i hayat sahnesinde, idame-i nefse en ziyade layık olmak için giriştikleri faaliyetleri gördüm. Onları nasıl tâ eski ırka avdet, Turan'ı muhafaza etmek istiyorlarsa biz de Osmanlı denilen bu yeni şey için çalışıyorduk ve mutlak bunlardan biri ötekini yolundan çevirip kendi yoluna almasıyla bu mübareze bitecek, ortada Türk yahut Osmanlı kalacaktı.

Fakat bunların ikisi de müsavi kuvvette kalan ve daima birbiriyle çarpışan iki gayenin, Osmanlı ve Türk gayesinin, birbirini imha edip yeryüzünden kaldırdıklarını bir an için görür gibi oldum. Bu o kadar acı bir an oldu ki beni çağıran, çeken Turan'a giriyorum zannettim. Fakat, hayır! Yalnız, ben hayır derken ruhumun en

mukavim zincirlerini Turan'ın yolunda yürüyüp yol gösterenleri çekiyorlardı:

"Ey Yeni Turan, sevgili ülke, söyle, sana yol nerede?"

"Altı yüz yıl var, yabancı illerde, ırak yollarda susuz yaylalar, gölgesiz dağlarda gezdin; kurak, çorak ülkelerde kurak, çorak ağaçlar gibi kurudun. Söyle, senin can veren berrak ırmağın, yeşil yurdun nerede?"

"Ey Yeni Turan, sevgili ülke, söyle, sana yol nerede?"

Çocuklar çoktan çekilmişlerdi. Fakat bütün bu, nefes bile almadan, ırk ve yurt çağırışını ruhlarının bütün muhit ve havasında duyan halkla beraber ben de nereden geldiğini bilmediğim bir sesle içimden haykırıyor gibi idim:

"Ey Yeni Turan, sevgili ülke, söyle, sana yol nerede?"

(...)

[OĞUZ'UN YENİ TURAN YURDUNDA YAPTIĞI KONUŞMADAN]

Arkasında, bütün modaya ve yeniliğe meydan okur gibi yakasız bir gömlek, yumuşak Türk kumaşından bolca kurşunî, sade bir kostüm vardı. Kat'î adımlarla ortaya geldi. Elini rahleye dayadı ve bir zaman, efkârını ekmek istediği zemini, huzûrun ruhunu gözleriyle pamuk atar gibi, tarla sürer gibi karıştırdı. Bunda, bu sade ve kuvvetli adamda Atillaların, Cengizlerin, tâ ilk Türklerin en ibtidaî, sert, ciddi tabiat ve hüviyetlerinin son derece-i tekâmülünü bulmuş bir timsâlini, gayesine ermiş, şekl-i kat'îsini almış bir Türk emelini görüyorum zannettim ve yine küçük bir dakika için, Yeni Osmanlılardan değil bir Türk, Turan'ın en sahih bir çocuğu olduğumu duydum. Fakat bu yeni his ve heyecanın tesirine kapılarak itikadâtımı sarsmamak için içimdeki vahşi isyan ve mukavemete yine sarıldım.

Oğuz, çok sürmeden kat'î ve kuvvetli bir sesle başladı:

Kardeşlerim,

Birkaç ay sonra siz ve bütün millet tekrar ülkemizi idare için yeni adamlar seçecek ve bu yeni adamlar vasıtasıyla Türkiya'ya dört sene için haricî ve dahilî şeklini vereceksiniz. Yalnız dört sene demek de belki doğru değildir. Çünkü gerek insan gerek millet dört sene zarfında mütemadiyen aldığı istikamete pekçok alışır, verilecek şekle pekçok yumuşar, yatışır. Bu dört sene sonra dört seneden beri aldığı şekilde ve bu yolda devam ona kolay gelir. Başka yola gitmek lazım gelirse pekçok zorluk çeker. İnsanlar gibi milletler de alışmak denilen şeyin az çok esiridirler. Bir millete eski itiyadları değiştirip yeni itiyadlar, yeni şekiller vermek lazım gelirse bunu yapanlar senelerce, yorulmadan, hatta istediklerine bazen muvaffak olmadan, fedakâr ve sabûr çalışmalıdırlar.

Şimdi sizin önünüzde açık iki yol var, kardeşlerim: Biri Yeni Turan'ın gösterdiği yol, öteki Yeni Osmanlıların gösterdiği yol. Bunların hangisini seçeceksiniz?

Bunların, ikisi de size kendi yollarının doğru olduğunu söyleyecekler. Nitekim bugün, ben, Yeni Turan'ın çocuğu sizi Yeni Turan'ın yoluna çağırıyorum. Doğru yol budur diyorum. Fakat siz bana bu yol nerede ve nasıl? diyeceksiniz. Evet "Ey Yeni Turan, sevgili ülke, söyle, sana yol nerede?"

Evet, ben mademki sizi Yeni Turan'ın yoluna davet ediyorum, aynı zamanda bu yolun daha sağlam daha doğru ve sonu hayra, selamete çıkar olduğunu isbat etmeliyim. Zannetmeyiniz ki ben bu yola yalnız Turan'ın çocuklarını, Türk kardaşlarımı çağırıyorum. Hayır, hepsini, Türkiya'nın bütün çocuklarını, bu toprakta, o ülkede mazisini, hayatını, ecdadını ve tarihini saklayan bütün Türkiya toprağının çocuklarını, Kürtleri, Arapları, Ermenileri, Rumları, hepsini çağırıyorum ve hepsi için bu yolun bugün selamet yolu olduğunu iddia ediyorum. Yalnız, diyorum ki Turan'ın asıl çocuklarının, Türklerin, bu yolda öteki vatandaşlar arasında mânen ve maddeten onlar kadar kuvvetli, onları ve bütün memleketi, iplikleri kaçmış çorap örgüsü gibi sökülüp dağılmaktan men edebilecek kadar birbirine sıkışmış, müttehid ve muktedir olmaları lazım geleceğini iddia ediyorum ve eğer bütün bu lakırdılarımda daha ziyade mensup olduğum ırka taraftar görünüyorsam biliniz ki (İnsanlar, samimi olsalar, itiraf edecekleri gibi) sevgili ırkımı kurtarmak, yaşatmak arzusuna öteki ırkların menfaat ve selametlerini mezc etmiş olmak itikadını da gönlümde ve vicdanımda taşıyorum. Kendi itikad ve maksadımı söyledikten sonra asıl size isbat etmek istediğim şeye geçiyorum. Bunu bir cümle şeklinde bir kere daha tekrar edeyim:

Yeni Turan'ın yolu selamet yoludur: Bunu isbat için evvelâ şimdiye kadar Türkiya'nın hangi yollardan gittiğini, bu yolların hangisi Yeni Turan'ın yoluna benzeyip benzemediğini ve benzememekten gördüğümüz zararları yahut faideleri sayalım ve sonra kendi yolumuzu ve çıkaracağı, sevk edeceği neticeyi tetkik edelim. Bunu yapmak için, biraz Osmanlı tarihinde benimle beraber dolaşmanızı rica edeceğim. Gerçi buradaki Yeni Turan çocuklarının ilmihallerinden sonra en mukaddes bir vazife diye bellidikleri şey Osmanlı tarihi olduğuna eminim. Fakat bazen insan bilmediği fakat bulmak istediği yola, pek aşina olduğu eski yollardan çıkar. Bunu yapabilmek için de mutlak bu eski yollarda uzun uzun dolaşmaya mecbur olur.

Tâ miladın on dördüncü asrına, Hicretin sekizinci asrının sonuna ve dokuzuncu asrın ibtidâsına gidelim. Evvelâ Asya-yı Vustâ'ya, sonra Avrupa'ya doğru yayılarak eski Selçuk ve Bizans hükûmetlerinin harabeleri üzerine yeni bir hükûmet ve yeni bir hüviyetle çıkan Osmanlı Türklerinin ibtidâsına, ecdadımıza avdet edelim. Yalnız Selçuklar ve muhtelif küçük Türk aşiretleri üzerine hükûmetlerini bina ederken Osmanlı Türklerini seyredelim. Ben buna birinci devir yahut temel atmak devri diyorum. Bu devirdeki siyasiyâtlarını, gaye-i hayallerini, Osmanlı Türkü hükûmetinin

istikbaline vermek istedikleri istikameti, seviye-i ictimaiyelerini, hülasa tekmil o günkü çehrelerini tetkik edelim.

Ecdadımızın temel atmak devrindeki sima-yı hüviyetlerini hiçbir devirde bulamayacağımız bir büyüklük, bir kabiliyet ve istikbal bina edici bir siyaset ve temeddüne doğru şitâb eden bir isti'cal ile dolu görürüz. Dört yüz atlı ile kendilerine nispeten pek büyük bir sahaya hükmetmeye başlayan ecdadımız Türk ırkının başka yerlerde gösterdiği kabiliyetten (Macarlar ve Finvalarla bir dereceye kadar Hint'teki Türk hükümdarları müstesna) daha yüksek bir kabiliyetle işe başlıyorlar. Adeta Osmanlı Türklerini kadim Gol ve Almanya'ya, bütün Avrupa'ya dağılıp, –ilk kırıp harap etmelerine rağmen– teşkilat ve hükûmet bina etmek kabiliyetini en çok gösteren şimal adamlarının derece-i temeddününde buluyorum. Siyasî ve kavmî bir maksat beslemeyerek sadece, ayak bastığı yerlerde ot bitirmeyecek kadar harap edip geçen ilk ecdadımız Atillalar, Cengizler ve Hülagulardan pek başka hamîrde önümüze bir avuç Türk çıkıyor. Bunlar Atillalar, Hülagu ve Cengizlerle müşterek muharip bir meşrep ve itiyadı, yerleşmek ve bina etmek için kullanıyorlar. O dağılan Türk aşiretlerin ve Selçukların üzerine şayan-ı hayret surette esaslı bir hükûmet bina ediyorlar. Kanunlar yapıyorlar, yollar yapıyorlar, binalar yapıyorlar, mektepler, medreseler yapıyorlar, yeni bir edebiyat ve hüviyet-i zihniye yapıyorlar. Kendilerinde olmayan bu şeyleri büyük bir tevazuyla Arap'tan, Acem'den, Selçuk'tan, Eski Roma'nın bakiyesinden, hülasa nereden buluyorlarsa alıyorlar.

Bu ilk defa teşkilat yapmakta bu kadar kavî ve yüksek bir kabiliyet gösteren Türkler etrafında Rumlar ve daha başka kavimler de toplanıyor. Bu adeta yeni Amerika binası gibi bir şey! Din ve mezhep ihtilafına bakmaksızın yüzlerce sene görülmeyen bir adalet ve müsavatla, dûr-bîn bir siyasetle Osmanlı Türk hükûmetini kuruyorlar. Burada bu hükûmeti kurmak maksat ve gayesine ne taassup ne gurur hiçbir şey karışmıyor. Muayyen bir maksatları var, onu yapıyorlar.

Fakat dikkat ediniz. Bu kavî, âdil ve binası sağlam hükûmetin unsur-ı aslîsi, temeli yekpare bir Türk ırkı, ötekiler o ırk, o temel etrafına, üzerine toplanıyor. Ve bu Türk ırkı o gün için maddî, mânevî bütün faziletlerle cidden mücehhezdir.

Sonra, yavaş yavaş bu hükûmetin etrafa kol salıp büyüdüğünü, Türk olmayan unsur ve memleketlere hükmettiğini, yekpare Türk ırkı yanında Sırplar, Makedonyalılar, Arnavutlar vesaire toplandığını ve bu hükûmetin Avrupa'ya mümkün olduğu kadar ilerleyip yürüdüğünü görüyoruz. İlk istilâ devrinde de bir maksat ve siyaset var. Anâsırı muhtelif, toprakları ve kabiliyetleri çok ülkeler üzerinde, hayır, bu ülkeleri toplayarak kavî bir el ile Osmanlı Türk hükûmetine kalb ederek büyümek siyasetil Bu ikinci devre büyümek ve istilâ etmek devri diyeceğim. Bunu, Şehzade Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesinden Sultan Fatih'in irtihaline kadar temâdî

ettireceğim. Burada da dediğim gibi muayyen bir maksat ve gaye-i hayal ve buna sevk edecek vesâiti takdir ederek istimal ediş var. Eğer Osmanlı Türk hükûmeti daima birinci ve ikinci devresinin gaye-i emelindeki vuzuh ve vesâitindeki bilgiyi göstermiş olsaydı bugün ülkemizi Babil Kulesi'ne benzeten millet, dil ve politika kavgasını görmeyecektik. O gün hükûmetin bütün anâsırı aynı seviyede bir kabiliyet içinde, aynı vesâitle idare ediliyorlar, aynı yola gidiyorlar. Fakat ilk devirlerindeki kat'iyet ve isti'cal sonra azalmış, bütün bu ırkları ve hükûmeti idare eden kuvvet tembelleşmiş, ağırlaşmış, maksadını kaybetmeye başlamıştır.

Bundan sonra Sultan Süleyman da dahil olduğu halde Osmanlı Türk hükümdarlarının ve hükûmetin siyaseti maksatsız ve muzır olmaya başlıyor. Belki eski derbeder kan, belki bu Bizans, Acem, Rum ve diğer eski medenilerin ancak zarar veren cihetlerine maruz kalınmak Osmanlı Türklerinin eski bina edici, sade, fakat aynı zamanda her taraftan mütenâzır surette temeddün etmek hüviyetlerini siliyor. Bu, "maksatsızlık ve kavga" devri. Artık Türkleri, kafî derecede büyümüş, teşkilatı zayıflamış ülkelerinin takviyesi ve temin-i terakkîsi ile meşgul görmüyoruz. Bilâmaksat, bilâ-lüzum Viyana kapılarına kadar gitmek, Moskofla tutuşmak, Macarlarla tutuşmak, kavga, kavga, kan! Sonra aldığı yerleri pamuk ipliğine bile bağlamadan avdet, sonra yine bütün maddî ve mânevî kudretini yiyen cenk silsilesine ibtidar!

Tabiî bu büyük, lüzumsuz ve faidesiz kavgalara birinci derecede Türk unsuru, ikinci derecede Müslüman unsuru devam ediyor. Arada bir fazla zulüm, bazen fazla bir imtiyazla varlığını, yakınlığını ihtar etmese Türk İmparatorluğu'nun tamamen lâkayd kaldığı dinilebilecek Hıristiyan unsuru (çünkü artık Hıristiyanlar orduya girmiyor) yavaş yavaş fakat kat'î bir tekamülle muhtelif milletler vücuda getiriyor ve yanında kavgadan düşünmeye, büyümeye, temeddüne vakti olmayan Türk komşusunu arkada bırakıp nesli çoğalıyor, aklı çoğalıyor ve ilerliyor. Bir zaman geliyor ki Asya ve Avrupa haritasına tamamen yabancı bir şekil veren bir tahavvülle Türk ülkesi üzerinde hükûmetler kurulduğunu, milletler yaratıldığını, ülkemizde hiçbir hakları olmayan hükûmetlerin yer paylaştıklarını görüyoruz.

Artık inhitat! Hâlâ, Osmanlı Türkü, ırkından hiçbir vakit silinmeyecek olan şecaati ile sağa sora vuruyor, yurdunu müdafaaya çalışıyor. Fakat faidesiz. Bir zaman, ilk temeddüne doğru bir adım atan Sultan Mahmud ve Sultan Selimlerin teceddüd fikirleri, mücahedeleri bir zulmet içinde bir nur gibi parlıyor. Fakat bu da pek çabuk ecnebi ihtiraslar, menfaatperest ve muzır taassuplar, tembellikler ve ahlâksızlıklarla sönüyor, azalıyor.

Nihayet, en nihayet bundan yirmi bu kadar sene evvelki inkılap, hükûmet ve siyaset esasında bütün medeniyetin ve insaniyetin kabul ettiği hakimiyet-i milliye üzerine hükûmetlerini bina için Osmanlı Türklerinin ilk millî inkılabı... Tabiî bir

milletin terakkî ve temeddünü, bekâsı o milletin kendi kendine bütün müessesât-ı ictimaiye, medeniye ve siyasiyesini bina etmekteki kabiliyet ve muvaffakiyeti ile kâbildir. Demek Osmanlı Türkleri yaşayabilmek, temeddün etmek kabiliyet ve hakkını istiyorlar. Fakat istedikleri hakimiyet-i milliye ellerine geçer geçmez pek acayip bir hakimiyet-i milliye oluyor. Hakimiyet-i milliye o zaman, evet, Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da ve her yerde kâbil; fakat Türkiya'da müşkil, pek müşkil. Hakimiyet-i milliye Osmanlı milleti halitası içinde gayet acayip ve dolambaçlı bir mâna alıyor, bundan Rum, Bulgar, Türk, Arap, Arnavut, hepsi başka başka mâna anlıyor; hatta bu aynı ırklar içindeki muhtelif sınıflar bile başka mâna anlıyor: Rumların bir kısmı Yunanistan'a iltihak, Bulgarlar Bulgaristan'a iltihak, Arnavutlar bilmem ne, Türkler kendi kudret ve adetlerinin ve kabiliyetlerinin idare edemeyeceği gayr-i vazıh bir merkeziyet ve saire!

Birdenbire Osmanlı İmparatorluğu pek gevşemiş ve çürümeye yüz tutmuş esasından sarsılıyor. Etrafımızda zaten mevcut olmayan muayyen ve müttehid bir maksat, bir emel bir yol eksikliğini; ayağımızın altında kayan ecdad yurdunun harabîsini, hararetine susamış olduğumuz ocağımızın soğumasını duyuyoruz. İlk zamanların milliyet kavgaları, hakimiyet kavgaları arasında esasından ziyade zâhirine, politikasına şekil vermek isteyen iki yol, iki âvâz var. İlk seneleri iki tarafta da gayr-i muayyen bir program, esasen zayıf olan ve bu zaafı sebebiyle öteki anâsırı da birbirine katan Türk unsuru arasında kavgalar tevlîd ediyor. Bu kavgalar birçok felakete de sebebiyet veriyor. Fakat bu felaketler ve kavgaların da acı olmakla beraber bir dersi, bir faidesi oldu. Bir an için, Türkiya durdu. Önünde açılan iki yolun hangisinden selamete çıkarım, önümdeki malzemeden hangi tarafın gösterdiği tarzda temel atarsam yapacağım istikbal binası sağlam olur? diye düşünüyor. İşte buraya geldikten sonra bu iki yolu gösteren çocukları da Türkiya'nın önüne geçiyor: Benim yolumdan gelirsen selamete gidersin; diye haykırıyor. Bunların biri Yeni Osmanlılar, biri "Yeni Turan".

Ben burada Yeni Osmanlıların programından, gösterdikleri yoldan bahsetmeyeceğim. Ben sadece Yeni Turan'ın yolundan gidiniz diyeceğim. Yeni Turan'ın nasıl selamete çıkaracağından bahsedeceğim. Onlar da tabiî kendi yollarını, memleketin temelini nasıl atmak lazım geleceğini anlatacaklar, onları da dinleyeceksiniz ve bizi de dinledikten sonra ikisini mukayese edeceksiniz.

Yeni Turan, vatanı kurtaracağına iman ettiği bugünkü programını hazırlamadan senelerce tecrübeden tecrübeye geçti. Senelerce Osmanlı milletinin tarihini, tecâribini gözden geçirdi. Bu tarihte, siyasî bir program yapmak için, tarihin muhtelif siyasî maksatlarını ve bunların milletin tekamülü üzerine tesirini tetkik etti. Bunda ne buldu? Deminden size kısa bir hülasa yaptım. Şimdi bunları yine bir kısaca gözden geçirip hangisi en faideli olduğuna bakalım. Tabiî ortadaki maksatsız istilâ ve kavga

devri ve onu takip eden inhitat devrinde bir şey aramayacağız. İşimize yarayacak Osmanlı milletinin hayatında evvela bir temel yapan devreye, sonra şan ve zaferle terakkî devrine, bir de en son şu yirmi sene zarfında hakimiyet-i milliye üzerine dayamak istediğimiz devre bakacağız. Bizim işimize tabiî birinci devirle en son şu en karışık devir yarayacak.

Evvela hepimiz ecdadımız gibi Osmanlı İmparatorluğu'na sağlam ve yeni temeller atmak lazım geldiğine kaniyiz ya? (Evet, evet sadaları). Bunda Yeni Osmanlılarla Yeni Turan ve bütün memleket müttefik değil mi? (Evet, evet sadaları). Pekâlâ, şimdi bu temeli nasıl atacağız? Bir kere ecdadımızın bunu nasıl ve ne şerâit içinde yaptığına bakalım. Ecdadımız kuvvetli bir merkeziyet üzerine bina edilmiş mutlak fakat âdil bir Türk hükûmeti temeli atıyordu, değil mi? Ve bunda da pek muvaffak oluyordu.

Fakat biz Türkün ruhuna pek yakın bir gayeyi bugünkü hakimiyet-i milliye fikriyle mezc edersek yapabilir miyiz? Hayır. Çünkü ecdadımız, esaslarını mütecanis, kavî bir Türk ırkı üzerine kuruyor. Fakat bu o kadar kavî ve âdil bir esas ki bunun üzerine yalnız kavga ile zabt edilmiş Hıristiyanlar değil başka hükûmete mensup Hıristiyanlar da gelip hayatlarını kuruyorlardı. Bunu bugün yapamayız. Çünkü evvela Türkten gayrı anâsır Türkiya'nın pek mühim kısmını teşkil ediyor. Ve bu anâsırın kısm-ı mühimminde on dokuzuncu ve yirminci asrın meydana koyduğu "milliyet" hissi son derece-i kuvvetinde. O kadar kuvvetli ki, hatta aynı dine mensup olanlar bile ırk meselesinde birbirinden ayrılıyorlar. Meselâ Trablusgarb Muharebesi'nde Türk ile Arab'ı din kucak kucağa birleştirdiği halde aynı tarihte Müslüman Arnavutların dünyada yegâne Müslüman hükûmeti olarak kalan vatanlarını Avrupa'nın paylaşacağı, yağma edeceği bir ülke haline koyacaklarını düşünmeyerek, bu tehlikeli zamanda isyan ettiklerini görüyoruz. Halbuki Arnavut da Türk de mensup oldukları dini muhafaza için neler feda etmezler. Demek ki bugün memleketimizi bina ederken Türkü, Arabı, Ermeniyi, Rumu ve saireyi birbirine bağlayacak müşterek bir menfaat ve mahabbet bulmalı.

Bunu yapabilmek için bu toprağı her unsur kendi idare ettiği, yaşayıp öldüğü bir ülke olmak üzere sevmeli ve her dakika öteki anâsırın gırtlağına atılmaya çalışmamalı. Bunun için de anâsır arasında zihnî seviye az çok birleşmeli. Sonra kavgalarını fasleden, hudutlarını bekleyen, kendi memleketinden başka, kendi ırkından başka her ırk için ölüp hiç de şu memlekette bir nasip almayan Türk'ten nefret etmemeli, bu hudut beklemeden tarlasını süremeyen, başka memleketlerin yolları ve maarifi için vergi verip de kendi yurdu viran ve karanlık kalan, hatta memleketine çocuk yetiştirmeye bile vakit bulamadığından öteki ırkların nesilleri çoğalıp yerine sığmazken onun ocağı, tarlaları ve bütün ümranı ile beraber ırkı azalıp sönen, en muktedir evlatları kâh Kürdistan, kâh Arabistan, kâh bilmem nerede bir ordu, bir

kaza, bir vilayet idare ettiği için kendi ırkının tekamül-i zihnî ve medenîsine hiç yardımı olmayan Türklere haksız birer zalim diye bakmamalı.

Bu nasıl kâbil olur? Bu, ancak Türk ırkının kendi tarlasıyla, kendi parasıyla, kendi evlatları ve bütün kabiliyet-i hayatiyesiyle öteki ırklardan o kadar gerideki adımları doldurmasıyla. Artık bırakmalı, herkes kendi vilayetinin, herkes kendi ırkının, tarlasının ve şahsının medeniyet ve terakkîsinden mesul olsun ve artık bırakmalı, herkes kendi ayrı küçük memleketini ve ırkını bir müşterek vatan fikri etrafında idareye alışsın. Çünkü kardeşlerim, bu merkeziyet siyaseti ile yirmi sene sonra memlekette Türklerden eser kalmayacak, Türkler olmayınca da tabiî bu Osmanlı ülkesi her ırkın temayülât ve menfaatinden uzak bir taksim ile dağılıp gidecek.

O halde? O halde büyük Arabistan ve elinde kalan adalarıyla Asya, Türk halifesi altında toplanan meşrutî bir "federasyon" yapmaya hazırlanmalı! Ve ancak bu federasyon bizi Avrupa'nın açık gözlerinden kurtaracak, bazı kardaşlarımızı ana toprağıyla küçük bir ihtilaf, hükûmetine karşı küçük bir isyan neticesinde yabancı hükûmetlerin pençesine düşmekten koruyacak. Bazı yerler dün küçük bir yara iken bugün ta kalbimize, canımıza kadar çıkan bir kangren olmaya başladı. Yarın da şüphesiz birer birer ötekiler başlayacak ve bunları tutmak için her tarafa dağılan Türk, kuvvetini tamamen kaybedecek. Neticesi demin de dediğim gibi harabî.

Demek ki Yeni Turan'ın programı vâsi bir adem-i merkeziyete, fakat federasyon bağları altında bir kuvvetli noktaya, bir hükümdara, hükûmete bağlayacak müşterek menfaat ve mahabbet. Yeni Turan'ın programını Yeni Turan'ın esaslarını kabulden başka bizim için bugün bir necat yoktur. Yeni Turan, komşularına kendi millî ve zihnî kabiliyetleri ile memleket ve topraklarının inkişafına çalışmaya müsaade ederken kendi de bütün kuvvetini Yeni Turan çocuklarının her türlü terakkisine, inkişafına ve büyümelerine sarf-ı gayret edecektir. Yeni Turan, çocuklarının, hatta kadın kısmı da dahil olduğu halde hepsinin tekâmül ve saadeti için uğraşacaktır.

Yeni Turan'ın bundan başka da bir büyük vazifesi var. Yeni Turan, bütün komşularına mutlak bir hürriyet-i mezhebiye vermekle kendisi ilk defa olarak dünyaya İslâmiyet'in mâni-i medeniyet olmadığını isbat edecek. Bugün bizim yüzümüze medenî Avrupa'nın fırlattığı en büyük darbe-i mâneviye nedir? "İslâmiyet medeniyetle itilaf edemez" iddiası değil mi? Ve bunu bize birer birer munkarız olup giden diğer Müslüman memleketlerini ve bizim de Avrupa'daki muvaffakiyetsizliğimizi göstererek isbata çalışıyorlar, işte maddî deliller diyorlar değil mi? Biz de ona hayır diyeceğiz. Medeniyet, aile ocağının kudsiyetini, metanetini, kadınların cemiyetteki mevki-i muhteremini, ve müessesât-ı medeniyeyi kabul değil mi? Peki! İşte yanıbaşımızda Ocağımızın asıl bekçileri, anaları, bütün hayat ve mesaimizin arkadaşları, kadınlarımız, işte, mektep ve hastahanelerimiz, işte yollar ve fabrikalarımız; işte

bütün ihtiyacât-ı medeniye ve ictimaiye ve ilmiyesini temin eden ulema, mütefennin, sanatkâr, mühendis, makinist, tüccar, her şey, her şeyimiz. Bunları yapmaya, görüyorsunuz ya, İslâmiyet hiç mâni olmadı.

Bakınız Yeni Turan'ın çocukları medeniyeti nasıl taassup ve riya mânialarına galebe çalarak fakat İslâmiyet'ini muhafaza ederek yaptı. O halde? Şark'ta yarın bu pek medenî, kavî bir federasyon şeklinde tecelli eden kuvvetli ve âdil Osmanlı İmparatorluğu'na biraz sonra zavallı İran'ın ve sıra ile sâir küçük devletlerin iltihak etmeyeceğini kim iddia edebilir?

İşte yapmak istediğimiz şeyleri size birer birer söyledim. Ve nihayette Türk ırkını, sonra müşterek vatanımızı kurtarmak ancak Yeni Turan'ın esaslarını bütün şecaat-i medeniye ve maddiye ile kuvveden fiile getirmekten başka çare olmadığına sizi ikna ettim, ümit ediyorum.

(...)

[ASIM'IN MEKTUBUNDAN OĞUZ'UN KONUŞMASI]

Bunca senedir Yeni Turan'ın hazırladığı 1. Türk milletini yükseltmek; 2. Türk İmparatorluğu anâsır-ı muhtelifesini adem-i merkeziyet ile idare etmek politikasını Yeni Turan bugünden itibaren mevki-i tatbike koymaya başlıyor. Tanrının izniyle bunu tatbik edecektir. Fakat bu kadar zıt ve mütenevvi emeller besleyen muhtelif kavimler arasında bunun ilk tatbik edildiği seneler hatta belki rub' asır büyük tehlike ve müşkilat göreceğini Yeni Turan tamamen takdir ediyor. Yeni Turan bu adem-i merkeziyetin bir dağılma şekline münkalib olmamasına bütün varlığı ile karar vermiştir. Muhtelif anâsırı muhtariyete doğru götüren büyük imtiyazlar verilirken Türk köylüsüne, öteki anâsır arasında en çok geride olan Türk maarifine, Anadolu'nun umumi ümranına birinci derecede kuvvetini ve kabiliyetini sarf edecektir. Küçük Türk arazi sahiplerinden asker almamak, Türk köylerinde hocalık edecek idadi talebesini her ne cinsten olursa olsun askerden muaf tutmak eskiden Rumeli'ye sarfettiği fazla yol ve şimendifer ve mektep tahsisatını yirmi sene müddetle Anadolu'ya sarf etmek için kanun layihaları hazırlıyor, bunu Türk gayr-i Türk Yeni Turan fırkası mebuslarının kabul etmeleri taht-ı karara alınmıştır.

Bu noktalarda hatta muhalif Türk mebuslarının da bize zahîr olacağından eminiz. Bu Türklere hususi imtiyaz kanununun yalnız yirmi sene müddetle mer'î olmasına hükûmet meclisten isteyecektir. Ondan sonra hükûmet bütün anâsırın bulunduğu ülkelerin Türk İmparatorluğu akvâmının her suretle idare ve terakkîsini kendi kabiliyetine, servet-i tabîiyesine ve çalışkanlığına terk edecektir. Yalnız anâsır arasındaki muvazeneyi muhafaza için hükûmet bu ilk yirmi sene sonra en geride kalanlara ve en zayıf olanlara evvela yardım etmesi için ve lüzumunda tatbik edilmek üzere, diğer bir kanun daha hazırlamaktadır.

Adem-i merkeziyeti tamamiyle tatbik edebilmek yirmi senelik bir sükunete ve Türk unsurunun kaybettiği muvazeneyi bulmasına vâbeste olduğundan hükûmet bu aralık sulh ve asayişi ve sükunet-i memleketi ihlal edecek her türlü harekete müstesna bir şiddetle mukabele edecektir.

Hükûmet aynı zamanda muhtelif yerlerdeki muhtelif kuvvetlere kendilerinden memurlar, valiler ve milis teşkilatını hemen yapacaktır. Fakat bu ilk yirmi sene zarfında adem- i merkeziyet ile idare edilecek gayr-i Türk anâsırı âdil, fakat sıkı bir teftiş altında bulunduracaktır. Kendi riyasetim tahtında teşkil edeceğim bîtaraf ve âdil bir heyet-i teftişiye Rumeli, Kürdistan, Arabistan ve Rumlarla meskûn adaların mekteplerini, tarz-ı idaresini hükûmetin teftişine açık bırakılmayı temin edecektir. Gayr-i Türk Müslüman kardeşlerimizden Türk İmparatorluğu'ndan ayrı bir idare teşkili için çalışanları yahut o fikri telkin edenleri, gayr-i Türk ve gayrimüslim kardeşlerimizden diğer Balkan veyahut ecnebi hükûmetlerinden birine iltihak fikrini tedrisat ile yahut başka bir vasıta ile vermeye çalışanları hükûmet şiddetle te'dib eyleyecektir.

Ben politikada, hususiyle dahilî politikada hükûmetlerin mutlak bir emel ve maksadı olması nasıl lazımsa o emel ve maksatlarını millete vâzıh bir surette tebliğ ve milletin yardımını, iştirakini temin için aynı açık ve samimi bir hatt-ı hareket ittihaz etmeleri lüzumuna iman ederim. Bu imana tevfikan hareket edeceğim. Bana yardım eden her kavim, her kardaş ve vatandaş bugün bir dahiliye nazırının nüfuz ve kudretini, müşkil fakat şerefli vazifesini yapıyor demektir. Bunlarla el ele çalışacağız. Fakat Türk İmparatorluğu'nun son çare ve tedbir-i necatı olan bu açık politikaya hıyanet edenlere hiç aman vermeyeceğiz. Türk kardeşlerimin mübareze-i hayat ve istiklalde son çareleri, gayr-i Türk kardeşlerimin de terakkî ve saadeti için yine son çareleri diye düşündüğüm bu hayırlı yola hepsini davet ederim.

Nasıl Amerika'da cenub şimalden ayrılmak istediği zaman silahla, topla yola getirildi ve bugün birbirinden kopmaz bir Amerikalılık vasıtasıyla merbut cemâhir-i müttefika birbirine örüldü ise biz de bu muhtelif akvâmı bu büyük imparatorluğun istiklâl ve saadetine kendi menfaat ve istiklâlleri yolunda birbirine örmek için, hiç yolumuzdan inhiraf etmeyeceğiz.

Hepimizi yaradan Tanrı hepimizin yardımcısı olsun.

(...)

Kaynak: Halide Edib, *Yeni Turan*, İstanbul, Tanin Matbaası, 1329, s. 19-28; 31-56; 105-111.

80

MİLLİ EDEBİYAT MESELESİ

Ali Canip [Yöntem]

[I]

Anlatılabilmesindeki Müşkil, Yanlış Anlaşılmasından Mütevellit Telakki ve Tefsirler – Yegâne Silah: Mantıkçılık – Cenap ve Süleyman Nazif Beylerle Edebiyat ve Mefkûreleri –Yapacakları Fennî Hareket Ne İdi? – Muarız Gençlerden Rica.

BAŞLAMAZDAN EVVEL

Bu meseleyi ortaya en evvel *Genç Kalemler* atmıştı... Bunun anlatılabilmesinin müşkil olduğu kadar, yanlış anlaşılmasından mütevellit telakki ve tefsirlerin de tehlikeli olduğunu iki üç senelik bir zaman gösterdi...

Esasen eskiden beri pek tuhaf bir mantık vardır ki o bizim için her şeydir: İlim, Felsefe, Edebiyat... Tamamen anlamaya tahammül edemediğimiz fikirleri bu mantık sayesinde karikatür bir şekle koyarız, ondan sonrası kolaydır: Ya Cenab [Şehabeddin] Bey gibi ilme temas eder görünerek hezl ü mizaha bulaşmış kelimeler dizeriz yahut Süleyman Nafiz Bey gibi isnat ve tahkirle dolu nihayetsiz satırlar... Netice bir yola çıkar: Faili olmadığı fikirleri, "onundur!" demek ve bu iftira ile muhatabımızı umum nazarında çürütmek... "Evrak-ı Leyal" şairinin "Yeni Lisan" aleyhindeki makaleleriyle, Türkçeyi birkaç asır evvelki kelime oyuncakçılığına irca

etmek isteyen "hûn-i nakd ve nakd-i hûn" sahibi Süleyman Nafiz Beyefendi'nin hiç yoktan meydana çıkardığı "Cengiz Hastalığı", "Lisanımızı Gasprinski Efendi'nin diline döndürmek" vâhimeleri iddialarının pek vâzıh delilleridir!

Bütün bu istihza ve isnatların boşluğunu uzun uzadıya anlatmak lüzumsuzdur: Bu mücadeleleri gerek samimi ve gerek doğrudan doğruya ilmî bir gözle takip edenler, zamanın kimlere hak kazandırmaya başladığını görmüşlerdir ve hâlâ da görüyorlar... Kısacık bahsedeyim:

Cevdet Paşa merhumun *Belagat-i Osmaniye*'sini yegâne bedîiyât kitabı olarak telakki edenlerden başka kim vardır ki:

> "İlk padişahlarımızın atş-ı muzafferiyetindeki şiddettir ki –henüz Franklin Timur'la habs-i sâ'ikayı düşünmeden evvel– Yıldırım'ın Timur elinde esaretini ve milletin ta'b içinde mehâfetini intâc etti."

fikrasını yazan Cenab Bey'e gülmez?.. Biraz da Süleyman Nazif Bey'i hatırlayalım: "Turan" mefkûresini tekfir ve 699 senesinden evvelki cedlerini inkâr eden, Osmanlıcanın büyük üslupçusu, Sultan Osman'ın:

> *Osman Ertuğrul oğlusun*
> *Oğuz Karahan neslisin!*

diye gururlanmasından gafil bulunuyor! "Etnik-i Eterya" Anadolu'nun Rumca bir tek kelime bilmez Ortodokslarına "kardeşlik" propagandası yaparken bir Türk muharririnin Osmanlı hududu haricindeki Türkleri red ve hatta tahkir etmesi... Oh bu ne hazin tezad!..

Bence gerek Cenab ve gerek Nazif Beyler için fennî bir hareket vardı, hakikat namına tefâhuru bırakarak demeli idiler ki: "Her teşekkül etmiş dimağ gibi biz de –ister edebî ister ictimaî– yeni esasları kabul edemeyiz!". Demediler, daima mübdi bir tekâmülden başka bir şey olmayan hayatı cansız bir mantıkla bağlamak ve durdurmak istediler; yalnız aralarında şu fark var: Biri tehzîl ediyor öteki tahkir... Evvelki –itiraf edeyim– kuvvetli bir zekânın mahsulü olduğu kadar ikinci acı bir mağlubiyetin ifadesidir; hatta daha ileri giderek denebilir ki bu muazzam tahkirler Türklük namına sena mahiyetini bile haizdir!

Esasa başlamazdan evvel şunu da temenni ederim ki hususiyle gençler arasında itiraz edecekler varsa kuru mantıkçılığı bıraksınlar; bu eski hastalığımız, biraz da yüksekten söylemenin yolu bilinirse sahibine hak kazandırır ve muvakkaten hakikati örter, fakat fena olduğu kadar ayıptır!

1. EDEBİYAT VE HALK

İskenderiye Edebiyatı – Servet ve Hâcislikten Mahrumiyeti – Şiirîlik ve Nasa Ait Nüsg – Homer, Firdevsî, Goethe – Osmanlı Edebiyatı – Edebiyat Bir Mesih Değildir – Lanson'un Dedikleri – Her Edebiyatın Beyandaki Hususiyeti – Albala Ne Diyor? – Mefkûre ve İçtimaî Hayat – Süleyman Nazif Bey'i Tahattur – Türklük ve Türk Münevverleri – Kılıç Manzumesi – Gökalp'ın Sözleri – Halka Doğru ve Halk İçin Edebiyatların Aralarındaki Farklar.

Yunan edebiyat tarihinde *İlyada*'nın, *Odesa*'nın ihtişam verdiği sahifelerden sonra bir "İskenderiye Edebiyatı" bahsine tesadüf edilir, pek "*érudite*": nihrîrâne olmakla beraber servet ve "*spontanéité*": hâcislikten mahrum olan bu şube, Yunan edebiyatının inhitat devresine başlangıç olarak kabul edilmiştir ve böyledir. "İdil" ile iştihar eden Teokrit gibi bazı kıymetli simalara malik olmasına rağmen, umumiyet itibariyle "ibdâ"dan mahrumdur. İskenderiye ahalisi ancak güreş ve yarıştan zevk alabilir, cemaat hayatından uzak tacir fertlerle bunlardan büsbütün ayrı yaşayan münevver bir tabakadan mürekkepti. İskenderiye edebiyatı, limonlukta yetişen çiçekler gibi, bu münevver tabakanın zihinlerinden çıkıyor ve yine onların sunî muhitlerinde yetişiyordu.

İşte bu şubenin servet ve hâcislikten niçin mahrum kaldığını bu noktada aramalıyız; halkın ruhundan edebiyata öyle bir "*capillarité*": şiirîlik" vardır ki daima yüksek ve aristokrat olması icap eden edebiyat, aynı zamanda bu şiirîliğin îsar edeceği "*séve populaire*: nâsa ait nüsğden mahrum kalırsa fakir demektir. Şark ve Garp edebiyatları tetkik edilsin, ekser "şaheserler"in halk menkıbelerinden alındığı görülür: Homer'in *İlyada* ve *Odesa*'sı, Firdevsî'nin *Şehname*'si Goethe'nin *Faust*'u...

Bugüne kadar sahibi olduğumuz edebiyat, tezahürleri itibariyle "İskenderiye Edebiyatı"na pek benzer. Ruhlarının en samimi heyecan ve infialleriyle meşgul olan –Fuzulî ve Hâmid gibi– birkaç müstesna çehrenin ve sonunda koskoca bir halkın mevcudiyetine rağmen "Osmanlı Edebiyatı" denilen şey asla konuşulmayan bir "argo sahiplerinin" âdeta "bu'd-ı mücerred"deki malikânelerine sığınmış ve böyle cüce kalmıştır.

Edebiyat, bir "*monstre*": mesîh" değildir, Gustave Lanson'un dediği gibi o, millî hayatın bir manzarasıdır. Bir edebiyatın içinde bir taraftan ictimaî ve siyasî vâkıalarda mündemic his ve fikir hareketleri, öte taraftan fiil âlemine çıkmayan hülya ve meşakkatlerin gizli ve dahilî hayatı görünür. Onun ifadelerinde millî esâtîrin, menkıbelerin, ananelerin, hatıraların izleri vardır. Her terkipte, her teş-

bihte, her istiârede mensup olduğu millete ait hususiyet mevcuttur. Bu itibarla "nefha-i ümit": ümit üfürüğüne çevrilemeyeceği gibi "inkisar-ı ümit"e mukabil, "ümidin kırılması" tarzında yapılacak tercüme de Türkçe olamaz. Türk, geçen sene Nermî'nin[490] pek güzel keşfettiği gibi. "Ümid"ini dallı budaklı bir ağaç gibi düşünmüyor, kaçıcı, sönücü bir ziyaya benzetiyor, "ümidim kalmadı, ümidim söndü!" diyor. Oh bu ve böyle ta'mîk edilince Türk ruhiyetinde yaşayan hakiki "beyan"ımız ne güzeldir!..

Albala der ki: "İyi yazmak için iyi hissetmek, iyi hissetmek için de yaşamak lazımdır". Türk münevverleri, denilebilir ki bugüne kadar yaşamamışlardır, çünkü "ferd"in dimağına garip, feyizli bir sekr veren, vecd ü istiğrak içinde yaşatan mefkûreden, ictimaî bir vicdandan mahrum edilir [idiler]. Milliyetin kudsiyetini, bu kudsî milliyetin nâtıkası olan öz dilin güzelliklerini hissedemediler; binaenaleyh görünüşüne rağmen istenildiği kadar güzel yazamadılar ve medeniyet tarihine "*spontane*": hâcis, zengin bir edebiyat hediye edemediler. "Sanat" noktasından bu müthiş hüsranın sebebinin, başka cihetlerde de olduğu gibi, "milliyet" hissinin uyanmamasında aramalıdır.

Buradan itibaren bilhassa Süleyman Nazif Bey'in Türklük aleyhindeki yazdıklarını hatırlayarak söylüyorum: Bu his uyansaydı, kalplerimizde tenemmüv edecek "kavmî gurur" şu veyahut bu millete ait edebiyatların taklidiyle doğan "Enderun edebiyatı"na nihayet verecekti. Türkün "yalnız görmeye değil göstermeye de muktedir olacağı" düşünülecek, bir taraftan bu şuursuz cereyan birkaç yüksek dimağda şuurlanarak Türklük dâhilere malik olacağı gibi, öte taraftan da edebiyat namına yirminci asrın orta yerinde kelime oyuncakçılığının pek ayıp olduğu hissedilebilerek "nâ-hüday", "hüda-nâ-şinas" gibi şeylerin yazılmasına cüret olunamayacaktı...

Zaten talihsiz milletim, eskiden beri her hususta en büyük zararları başka millete ait fertlerden değil, kendi münevver çocuklarından görmüştür: Yunan felsefesini yabancı lisanlara tercüme eden, yabancı lisanlarla felsefe, lügat, şiir yazan başka milletlerin, kendi zararına, isyanına iştirak eden ve nihayet memleketi parçalattıran hep Türklerdendir: Farabî, İbn Sînâ, Ebu Nasr İsmail bin Hammâd el-Cevherî, Şevket Buharî... ilh.

Yine edebiyata dönelim: "Türklük hissi"nin uyanmaması en sanatkâr şairimizin muvaffakıyet kazanamamasını mûcip olmuştur; bir şiir okuyayım:

490 *Genç Kalemler*'in 22inci numarasında münderic makalesi.

KILIÇ
Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce
Bir çelik parçası bir tîğ-ı mehîb olmak için,
Sonra yatmakla geçer ömrü niyâmında bütün
Ne hazin işkence!
O çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır,
Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli,
Koca bir memleketin ırzı, hayatı, malı
Ona vâbeste kalır.
O zamân ey ebedî hâmi-i şan-ı akvâm,
O zaman sen yed-i kahhâr-ı hamiyyette ayân
Olarak ehl-i teaddîye verirsin hüsran,
O zaman en nâ-kâm
Kalbe şevkinle gelir neşeli bir hiss-i felah,
Sana baktıkça fahûrâne parıldar gözler,
Sana ey seyf-i mücellâ, sana ey berk-i zafer,
Sana ey şanlı silah!

Biz bir kılıç şiiri isterdik, fakat içinde, Hindistan'dan Apenin'lere kadar pâyansız bir mesafedeki dağlarda, kırlarda, ormanlarda, uğuldayan Türk kılıcının sadasını işitmeli idik... Biz bir kılıç şiiri isterdik; fakat içinde, iki üç asırdan beri kırılmış Türk kılıcının hâlâ ucundan sızan kanların damlalarını görmeli idik. Biz bir kılıç şiiri isterdik; fakat içinde, bütün bir şerefli tarih kapanırken onun da kınına girdiğini –evet hiç olmazsa bu hüzün ve matem sahnesini– seyretmeli idik...

Şair bir mefkûreye tâbi olursa, velev ki o mefkûrenin hüsran anında olsun, yazacağı şiir kıymetli olur; hürriyete müştak olan Fikret'in "Sis"i gibi ki muhtelif ictimaî mevzularda yazdığı diğer manzumelerine nazaran bedî' ve nefistir; çünkü bu, şairin zihninden, ruhunun kışrından değil, selîkasının ianesiyle ruhunun derinliklerinden, kendisiyle beraber inleyen bir halkın teessürleriyle karışmış, akıyor... Şair, Albala'ya göre o "sis" i yaşıyor, binaenaleyh iyi hissediyor ve işte iyi hissettiği için güzel yazıyor. "Kılıc"a gelince; bugünkü ictimaî vehn *Rübab-ı Şikeste* şairinin "bir kanadın küçücük darbesiyle kırılan" kalbini karartıyor, muhitindeki ahlâksızlıklardan iğreniyor, Türklükten ziyade insaniyete, mefkûreden ziyade mevhûmeye aşık oluyor, kılıcı da bütün bir şan ve kan dolu tarihten akislere mazhar olamıyor...

Hayatımızın her şubesinde olduğu gibi edebiyatımızdaki bu yoklukları gören muhterem Gökalp diyor ki:

"Türk edebiyatı, ne Aşık Paşa ile, ne Nevaî ile başlar. Edebiyatımızın membalarını bir taraftan taş mahkûkelerde, ceyran derilerinde, diğer taraftan da halkın koşmalarında, masallarında, destanlarında aramalıyız... Edebiyatımızdan yabancı telmihleri atmalıyız; lisan ve edebiyatımıza ananesinin mebdeinden başlarsak uğradıkları muvakkat istilâların

arızî ve marazî devreler olduğunu anlayacağız... Türklüğün kelimelerde, mesellerde, masallarda, destanlarda izleri kalmış bir millî mefkûresi vardır ki bunu, bu dağınık enkaz altından bulup çıkarmak ve bunda mündemic ırkî "mâ-bade't-tarih"i keşfetmek en büyük vazifemizdir".[491]

Bu itibarla derim ki: Mademki bizim tahrirî ananelerimiz yoktur, halkın hafızasında yaşayan "Türk ruhiyeti" ne zaman toplanırsa Türkler o zaman lisan ve edebiyatlarını yapabileceklerdir; fakat evvelce, Aka Gündüz'ün kitabı için yazdığı makalede de söylediğim gibi bu, "halka doğru" gitmekle başlayacak edebiyatı, taraftarlarından birçokları bile pek yanlış anlıyor ve "halk için" edebiyat yapmaya çalışıyorlar ki büyük bir tehlikedir, ben bu makalemde onu da "halka doğru edebiyat"la "halk için edebiyat" arasındaki farkı da anlatmaya çalışacağım. Şurada hulasa olarak söyleyeyim ki "halka doğru" edebiyat demek, edebiyatı halkın idraki için aşağı bir seviyeye indirmek değil, mevzuundan bünyesine kadar her şeyini, halkın ruhunda yaşayan Türk ruhiyet ve lisanından alarak yüksek bir edebiyat meydana çıkarmak demektir.

[II]

2. EDEBİYAT VE HADS

Taklidî yani klasik edebiyat – Sanatın isyanı – Yanlış cereyanlar – Osmanlı Edebiyatını tahattur – Fernan Greg [Fernand Gregh]'in fikri – Sanat süs değil sıhhat ve samimiyet – Misâller: Mopasan [Maupassant]'dan, Halide Hanım'dan, Ömer Seyfeddin'den – İlim ve sanat lisanı ve hususiyetleri – Türkçenin hali ve Namık Kemal'in dedikleri – Edip ve şairlerimizin son senelerdeki yazılarından birer numune – Ermeni lisanı ve Haçatur Abovyan'ın yaptıkları – Bizim de Haçatorlarımız, hayır öyle değil, Oğuz ve Kayalarımız yetişecek.

Bir an oluyor ki birtakım adamlar büyük dâhilerin vücuda getirdikleri edebiyattan kaideler çıkarmaya başlıyorlar. O zaman garip bir "dogmatizm" ile tuhaf bir "bedîiyât" hâsıl oluyor. İşte bu dogmatik bedîiyât şartlarına riayetten doğan edebiyata "klasik edebiyat" deniliyor; halbuki bu taklidî edebiyatın aslını vücuda getiren dâhiler, eserlerini o kaidelere riayetle ibdâ' etmemişlerdir. Çünkü bu dogmatist bedîiyâtcıların zanları gibi o kaideler bu "şaheser"lerde birer "şart" değil, birer "netice" mahiyetini haizdir ki, ta'mîk edilirse, çıkarıldıkları eserlerde daima riayet olunmuş değillerdir. Ve bu hal meseleyi tavzîh eder.

491 *Türk Yurdu*'nun ikinci yılının 15. sayısında çıkan "Anane ve Kaide" unvanlı mühim makalesi [Bu makale bu kitapta yer almaktadır. Haz.].

Bu mâna ile ecnebi edebiyatların taklidinden doğan her türlü edebiyat "klasik" idîdına girer, İran ve Fransız edebiyatlarının gölgelerinden başka bir şey olmayan bizim Şark ve Garp mektepleri bile...

Yine her edebiyatta bir an geliyor ki bu klasik, yani taklidî edebiyata sanatın hür yaşamak isteyen ruhu isyan ediyor, diyor ki: "Ben zihnin meydana koyduğu mantık ve kaideye esir olamam, vazifem ruhta, hayatta, tabiatta, mevcut "*réalité*": şe'niyeti olduğu gibi keşfetmektir, her şahsın haz ve elemi başka olduğu gibi aynı şahsın her andaki haz ve elemi de başkadır. Ben bir musıkîyim ki şimdi gülerim, şimdi ağlarım, fakat gülerken de ağlarken de her ihtizâzımın arasında pek rakîk "*nuance*": nîrengler vardır ve işte bu nîrenglerdir ki benliğimi husule getirir. Sonra ben o kadar âzadeyim ki şu veya bu şahsın ruhuyla da iktifa edemem, hayata da nüfuz ederim; bazı kimseler vardır, "Tarih bir tekerrürdür" derler, hayatın safhalarını ibdâ' ve tekâmülden mahrum, birbirine müşabih hendesî birer mahiyetten başka hiçbir şeye malik olmayan kalıplara benzetirler...

Halbuki "cemad"ı ezelî ve ebedî esaret ve muayyeniyetinden kurtaramayan "*durée*": müddet onun için lahutî bir kudret elidir ki, hayat bu sayede haiz olduğu "*élan*": hamleleriyle her an başka bir safhadır; benim vazifem hasbî olmayan gözlerin göremeyeceği hatta âlimlerin bile idrak edemeyeceği "mütekâmil terakkî" halindeki "hayatî şe'niyetler"i rü'yettir; ben fakat bununla da iktifa etmem, tabiata da bakarım; onun da her diyarı, her diyarın sahraları, dağları, gurûbları, tulû'ları, hatta aynı diyarın her gurûb ve tulûu başka başkadır; bir Türk şairine mensup isem parlak semayı, bu semanın bin çeşit renklerini ve her rengin rikkat ve ihtizâzını keşfe çalışırım; bu memleketin sazlıklarında heykeller, kuğular görmem; göllerinde bataklıklarında öyle yılanlar, kurbağalar bulur, çıkarırım ki onlar seyreden her nazara, tevekkül ve lâkaydînin bitmez ve tükenmez esrar ve hülyasını çizmekle meşguldürler...

Sanatın bu şuursuz isyanı neticesinde vâkıa edebiyat, klasik çemberi içinden kurtuluyor, şair kalemini artık istediği gibi oynatmak hakkını kazanmış demektir; fakat ekseriya bu isyanın âmili "*intuition*": hads olduğu taayyün edemiyor; ya muhayyile namına ifratlar yapılıyor, ya "*impression*": intibalara mutlak denecek derecede hâkim bir mevki kazandırılıyor yahut da ictimaî ve siyasî sebeplerden dolayı bazen millî meseleleri havsalasına almakla iktifa eden bir edebiyat, bazen de sanattan büsbütün uzaklaşılarak "halk için edebiyat" yapılıyor ve sanata "akıl ve zihni ile öğüt vermek" gaye zannediliyor!.. Bundan dolayı bu gibi edebiyat mahsulleri yeni bedîiyâtın elzem gördüğü "şe'niyet"in "*donnée immédiate*": vasıtasız mu'tâları değil, eskisi gibi mutlak çerçevelerden ku[r]tulmuş olsa bile yine birer "*consruit*": masnû' mahiyetindedir.

İşte "klasisizm" taklit hengâmesinin, sanatkâr vicdanlarında husule getirdiği "aksü'l-amel"den doğan "romantizm" böyle üç dört telakkiye düçâr oluyor. Halbuki

"hads melekesi"nin yaptırdığı isyandan maksat şiir ve sanatı "*concept*": mefhumlardan, "*abstrait*": mücerret ifade ve tasvirlerden kurtarmak, ona ruhta, hayatta, tabiattaki "*concret*": şebah şe'niyetleri olduğu gibi ve canlı bir surette göstertmek, mücessem tasvirler yaptırtmaktır. Bahsimiz bu noktayı bulunca bizim edebiyatı hatıra getirmemiz pek lazımdır:

Osmanlı edebiyatı;

Çâh-ı (!) zekan ûftâdesi dil-beste-i zülfüz (!)
Zincirli (!) kuyu (!) ânın için meskenimizdir!

gibi sözlerle tamamen adiliğe düştüğünü anlamış ve artık Garb'a dönerek yeni bir ufuk bulmuş olmakla beraber Fransız edebiyatının taklidinden hâsıl olan bu devrede bile eski ruhiyetinden kurtulamamıştır; onun nazarında hâlâ güneşi "âfitâb-ı âlem-tâb", hâlâ saçların bükümleri "unuk-ı ruhta bağlı zincirin sanki bir halka-i mudiyyesi" idi. Çünkü Türk şairlerinin nâtıkası olan lisan yine o idi; hâlâ kelime oyuncakçılığıyla vakit geçirmek isteyenlere müsait "hûn-ı nakd" ve "nakd-i hûn", "nâ-hûday", "hüda-nâ-şinas" lisanı idi. Bir kelime ile hâlâ "*monstre*": mesîh bir halde idi.

Bir edebiyatın mesnedi böyle "*anormal*": gayritabiî olunca edip ve şairlerin, ona esir olacağı, tasviri tasvir, teşbihi teşbih, istiâreyi istiâre ve edebiyatı kelime için yapacağı, açık bir ifade ile zâhirdeki inkılaba rağmen şekilcilikten ayrılamayacağı hayret vermez bir neticedir ve böyle oldu... Osmanlı edebiyatı –bazı müstesna simaların vücuda getirdikleri bedîalar istisna edilirse– umumi hatları itibariyle, edebiyatın hakiki medlûlüyle alakası olmayan şeylerden kurtulamadı. Bu noktayı tavzih için Fransa'nın son zamanlarda yetişen edipleri[n]den Fernan Grek [Fernand Gregh, 1873-1960]'in fikrini söylemek isterim:

Pek samimi şiirlerle dolu *Çocukluğun Evi* ve *Yaşayış Güzelliği* gibi şiir mecmualarının sahibi olan Grek, bedîiyâtta hak kazanacak bir iddia serdediyor: Ona nazaran "parnasyen"leri "kelimecilik"e "sembolist"leri "ibhâm"a sevk eden yegâne şey riayet ettikleri "akide"lerdir. Evvelkiler "güzellik için güzellik", ikinciler "hülya için güzellik" ibdâ'ına çalıştılar. Her iki mektep müntesiplerinin düşünemedikleri cihet güzelliğin "mücerret" olmadığı noktasıydı. Her zaman ve her memleketin en büyük şairleri sanatkâr olmakla beraber nihayet bir insan; bir baba, bir oğul, bir aşık, bir vatanperver, bir feylesof, bir mutekit, hülasa hayatta bir şeydirler. İşte eserlerinin esası bunlar olmalıdır; bunları tahlil etmeyerek kelimelerden, anlaşılamamazlıklardan güzellikler yaratmak isterlerse yazılarının sahte ve donuk olacağına şüphe yoktur. Biz bir sanat istiyoruz ki pek vecdli, pek samimi, pek geniş, pek canlı, bir kelime ile "*humain*": insanî olsun; biz bir şiir istiyoruz ki bir insan kalbini takrir etsin; kalemi elimize aldığımız zaman ilk düşüneceğimiz şey, ne tunç kadar sağlam kelimelerin

hendesî intizamı, ne de karanlıklar içinde inleyen bir musikîdir... Bizim için bir akide lazımsa "hayat için sanat"tır.

Bunları iddia eden Grek[492] "*symbole*": timsâli edebiyattan büsbütün kaldırmak istemiyor, diyor ki: "Karanlık bir timsâl anahtarsız bir çekmecedir Vini'de (meşhur bir Fransız şairi) hayret verici timsâller vardır fakat anlaşılır". O bunlara taraftardır, nitekim kendisi de yapar. Yeni edebiyatçılardan bir başkası da: "Yaşayınız, görünüz, eğer güzel yazmak istiyorsanız..." diyor. Hülasa yirminci asrın bedîiyâtı sanatta âlâyiş değil, sıhhat ve samimiyet istiyor. Son devrede yetişen Fransız romancıları içinde Mopasan [Maupassant, 1850-1893]'a şöhret kazandıran ve bu şöhreti her gün biraz daha fazlalaştıran, muharririn bu hususdaki kanaatiyle bu kanaati tatbik edişidir. Meselâ o, deniz üzerindeki şişkin yelkenler için sahifeler doldurmaz; sadece "büyük beyaz balonlar" der. Bu öyle bir teşbihtir ki bizi müşevveş ve mücerret tasvirlerle yormaksızın götürür, esen rüzgârların önündeki şişkin yelkenleri gösterir.

Yakup Kadri Bey İzzet Melih Bey'in *Tezat*'ındaki:

> "Behire'nin sabrı tükeniyordu; elindeki kitabı sedirin üzerine fırlattı. Okuduğunu bir sis arasından görüyor, anlayamıyordu. Sinirli adımlarla odada dolaşıyordu... Piyanonun müdevver sandalyesine otururak notalarını karıştırıyordu. Bir şey çalmak istedi, fakat parmakları itaat etmiyordu; kızdı, vazgeçti..."

satırlarını pek iyi buluyor, "bütün bu, diye ilâve ediyor, geldiler, gittiler, oturdular bize acemi bir romancının sahifelerle anlatamayacağı hâlet-i ruhiyeyi haber veriyor" sonra şu fikri de dermeyan ediyor: "Sanat-ı tahririn en güzide hasâilinden birisi ve belki birincisi sade, me'nûs ve herkesin daima kullandığı kelimelerle bize hayatın karışık, ince, derin mânalarından bahsedebilmek kudreti değil midir?" Çok doğru söylüyor, Mopasan, tilmizine, yeni lisanı "*hallucine*": birsamlı bir dimağla pek yanlış gören ve göstermek isteyen Yakup Kadri Bey'e bu noktada hakikati itiraf ettiriyor!

Evet bir sanatkârın vazifesi ruh, hayat ve tabiata ait şe'niyetlerden hangisini istiyorsa bunları en sahih ve samimi bir ifade ile kâğıda aksettirmektir. Sonra teşbihlerini, istiârelerini, hülasa bu ifade için elzem olan her şeyi yalnız bu ruh, bu hayat ve bu tabiat için yapmalıdır, süs ve âlâyiş için değil...

Pek mariz bir Fransız şairi karanlık ve gürültüsüz bir geceyi ne sade fakat beliğ anlatıyor:

> "Gece kapalı bir kilise gibi susuyor".

492 Fernand Gregh bu fikrî mesleğine "*humanisme*" unvanını veriyor; mâmafih bu doğru ve mesleğe tamamen riayet edememiş ve "sembolizm"in dar muhitinden, mahdut kelimelerinden, bitmez tükenmez akşamlarından, ebedî ve meçhul hüznünden, melâlinden kurtulamamıştır.

Halide Hanımefendi de *Yeni Turan*'ında mefkûre arkadaşı Oğuz'dan ayrılarak, istemeye istemeye Hamdi Paşa ile izdivaç eden Kaya'nın bütün ruhiyetini şu birkaç satırla nasıl ve ne mûciz gösteriyor:

"Hamdi Paşa hepimizi az çok söyletmeye muvaffak oldu. Fakat Kaya muzlim ve tehlikeli bir saha gibi kendine kimseyi yaklaştırmıyordu. Bütün lakırdısı kısa evet ve hayırlarla tamam oluyordu. İtiraf ederim ki buna ve bu sükûnete hiç de, olduğu muhitten yüksek görünmek, hepsine tepeden bakmak gibi bir şekil vermiyordu".

Yine ondan birkaç satır alacağım; bu menhûs izdivacdan sonra da *Yeni Turan* kızı kalan Kaya "çamaşırcı Ayşe kadının torunlarına içlik" dikerken Hamdi Paşa itiraz ediyor:

– "Canım bununla uğraşacağınıza çarşıdan iki fanile alıverseniz... Kaya pek çok şey bilen, fakat bildiğini karşısındakine anlatamayacağına emin bir âlimin sükûneti ile baktı. Sonra pamukları Amerikan bezi arasında ince parmaklarıyla düzelterek dikişine devam ederken sadece:
– Daima böyle giymeye alışmışlar, dedi..."

Ömer Seyfeddin de *And* unvanlı hikâyesine şöyle başlıyor:

"Ben Gönen'de doğdum. Yirmi yıldan beri görmediğim bu kasaba hayalimde artık seraplaştı. Birçok yerleri unutulan eski ve uzak bir rüya gibi oldu. O zaman genç bir yüzbaşı olan babamla her vakit önünden geçtiğimiz Çarşı Camii'ni, karşısındaki küçük ve harap şadırvanı, içinde binlerce kereste tomruğu yüzen nehirciği, bazı yıkanmaya gittiğimiz sıcak sulu bananın [banyo] derin havuzunu şimdi hatırlamaya çalışırım; fakat beyaz bir nisyan dumanı önüme yığılır, renkleri siler, şekilleri kaybeder... Pek uzun gurbetlerden sonra vatanına dönen bir adam doğduğu yerin ufkunu koyu bir sis altında bulup da sevdiği şeyleri uzaktan bir an evvel göremediği için nasıl mahzun olursa, ben de tıpkı böyle merak ve sabırsızlığa benzer bir elem duyarım".

Böyle canlı ve müşebbah tasvir ve teşbihleri Ömer'de çok buluruz. Yandan çarklı bir boğaz vapurunun hareketini şöyle anlatıyor:

"İki yandaki çarklı dar kafeslerinde birden uyanan alışkın ve müthiş deniz aygırları gibi, hiddetli bir gürültü çıkararak, kımıldandı".

Bir köylü evinde gece alçakta yanan bir ateşe karşı gerinen bir adamı tasvir eden şu satırlar da ehemmiyetlidir:

"Ocağın üstündeki harap ve ihtiyar saat gece yarısının geçmiş olduğunu gösteriyordu, Boris mandolinini duvara dayadı. Ayağa kalktı. Birden tavanı kaplayan gölgesiyle gerindi."

Makalemin şu kısmını tamamlamadan söyleyeceğim bir cihet kaldı ki pek lazım. Beşer, nihayeti gelmez bir yolda çılgınca koşuyor, koştukça yeni bir âleme doğuyor; yeni masnûların, yeni mefhûmların karşısında bulunuyor ve işte her kavim bu yeni

şeylere delâlet edecek yeni kelimeler "ibdâ'" ediyor; bu yeni kelimelerden mürekkeb lisan o asrın umumi nâtıkası demektir ki malik olmayanlar da istinsah ede ede noksanlarını ikmale gayret ederler.[493] Türkçemizde: "*aéroplan*"a mukabil "teyyare", "*idéal*"e mukabil "mefkûre" kullanmaya başlamamız gibi. "*Réalité*"ye karşı "şe'niyet" de bu kabîldendir. Hülasa her kavmin "ilim" lisanı gittikçe lafızlarını artırır ve gittikçe zenginleşir. Aynı zamanda Hıristiyanlar ıstılahları ekseriya Latinceden alarak Garp "beynelmileliyet"ine bir nâtıka vücuda getirdikleri gibi, Müslümanlar da yine ıstılahlarını Arapça yaparak kendi "beynelmileliyet"lerini ibraz edebilirler ve bu pek makûl olur. Fakat her kavmin bir de "sanat" lisanı vardır ki o yeni kelimelere ihtiyaç göstermez. Mevcut kelimelere yeni mânalar verilmesini ister. Ediplerimiz eskiden beri bu hakikatten gafil oldukları için dilimizi lüzumsuz yabancı kelimelerle doldurmuşlardır: "kız" varken "duhter", "yıldız" varken "ahter, sitare", "alın" varken "nâsiye, pîşânî", "desti" varken "sebû", "bulut" varken "ebr, sehab, hatta miğ", "esir" varken "nahcîr" ve ilh. gibi.

Bu gafletlerin neticesinde bir gün gelmiş ki Osmanlıcanın Türkçe ile alakası yalnız fiillere münhasır kalmış, edipler tekellüm lisanıyla tahrir lisanı arasına dolmaz bir uçurum kazmışlardır. Bunun yegâne sebebi dünyanın hiçbir lisanında görülmemiş bir halin dilimize arız oluşudur: Müstehâseleşen Türkçe kelimelerin yerine Arapça ve Acemceden kelimeler girerken Türk münevverleri bu iki lisana ait kaideleri de beraber almışlar. İşte bu kapitülasyonlar sayesinde ecnebi lisanlar lisanımıza müdahaleye başlayınca asla lüzumu olmayan lafızlar da girmeye ve girdikçe Türkçenin safiyetini bozmaya başlamışlardır.

Bu arıza otuz kırk seneden beri anlaşılmış. Hatta Namık Kemal merhum bile[494] "Türkçenin eczâ-yı terkîbi olan üç lisan ki telaffuzda oldukça ittihat bulmuş iken tahrirde hâlâ heyet-i asliyelerini muhafaza ediyor, ekânîm-i selâse gibi sözde güya müttehit, hakikatte zıdd-ı kâmildir" diyor, "Üslub-ı tahir bayağı bir başka lisan hükmüne girmiştir" diyerek bu münasebetsizliği seziyor, hülasa yine Kemal'in dediği gibi "Meselâ Nergisî gibi milletimizin en meşhur bir telif-i edibânesinden istihrac-ı meâl etmek, bize göre ecnebi bir lisanda yazılmış olan *Gülistan*'ı anlamaktan müşkildir".

Bu tuhaflık bugün bu dereceyi hâiz değilse de Arapçanın Acemcenin boyunduruklarından büsbütün kurtulamaması lisanımızın muhtaç olduğu safiyete mani oluyor. Edip ve şairlerimizin son senelerdeki yazılarından birer numune:

493 Bu meseleye dair etraflı malumat almak isteyenler, [*Türk*] *Yurdu*'n[un] ikinci yılının 12nci sayısında muhterem Gökalp'in "Lisan" makalesini okusunlar [Bu makale bu kitaba alınmıştır. Haz.].

494 *Külliyât-ı Kemal*'in ikinci cüzünde "Edebiyat Hakkında Bazı Mülahazat" unvanlı makalesi.

Fikret Bey'in:

(*Evlad-ı beşer*), *işte şu* (*uhlûte-i ezdâd*)
-*Haluk'un Defteri*'nden-

Cenab Bey'in:
(*Mürgân*), *o* (*nây-ı ruh-ı riyâz*)
(*Emvâc*), *o* (*kalb-i râz-ı hıyâz*)
-bir şiirinden-

Faik Ali Bey'in:
Bir (*şîr-i ner-i gırre*) *ve bir* (*sahib-i hurûc*)
-*Elhan-ı Vatan*'dan-

Ahmet Haşim Bey'in:
Bir (*cilve-gâh-ı encüm-i lerzân-ı şam*) *iken*
-bir şiirinden-

Ve nihayet bütün bir âti olduğunu söyleyen Süleyman Nazif Bey'in her makalesindeki "Nergisî-misâl" köhne, gürültülü, aynı zamanda boş, bitmez tükenmez terkipleri...

Hâlâ devam eden bu marazîliğe rağmen dilimizin pek parlak bir istikbale namzet olduğuna imanım var; Türklerde –bazı vefasız çocuklarının inatlarına mukabil– milliyet hissi tamamen uyanmıştır ki bu, bütün arızaları ve bu arızaları cerîhalaştırmak isteyen elleri kurutacak, kaldıracaktır. Milletlerin, "lisanî tarih"leri gösteriyor, kavmiyet sevdası öyle bir kıskançlık hâsıl eder ki bir taraftan fertlerinin hepsine hitap edecek bir lisan tesis ettiği gibi öte taraftan da bütün yabancılıkları kapı dışarı atar. Ben Tanrımdan yalnız bu sevdanın şiddetlenmesini dilerim!..

Ahmet Cevdet Bey geçen gün[495], Arşak Çobanyan Efendi namında birinin *Ermeni Kavmi-Mazisi İrfanı Âtisi* adlı bir kitabından bahsediyordu, bu kitaba nazaran Ermeniler vaktiyle klasik lisanları olan "Grapar" lisanında kitap yazarlarmış; "Sanskrit" gibi müstesna bir zümreye, âlim ve ruhanîlere hitap eden bu ucûbeden halk bir şey anlamıyor, cehalet içinde boğuluyormuş. Korland'da "Dorpat" [دورپات] Dârulfünûnundan mezun Haçatur Abovyan adlı cesur bir zât ortaya atılır; kavminin öz diliyle eserler yazar; tahkir ederler, tezyif ederler; fakat o "yolunda bir büyük dev adımıyla" ilerler. Yazdığı mektep kitapları ruhanîler tarafından men edilir; Tiflis'e gider, kovarlar; Erivan'a gider kovarlar... Yine halk diliyle, her Ermeni'nin konuştuğu gibi yazar. Nihayet bir gün hayatına hatime çekerler. Bugün Haçatur Abovyan'ın kemikleri bile kalmadığı aşikârdır; fakat kavmine yeni bir lisanla bu lisana istinat eden yeni bir edebiyatın ilk nurlarını hediye eder. Ermenilerin de bugünkü mevkii malumdur.

495 9 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli ve 5987 numaralı *İkdam*'da çıkan bir makalesi.

Türk de cahil kalmayacak, onun da Haçatur Abovyanları, hayır öyle değil, yirmi sene sonraki hayatının tarihi olan *Yeni Turan*'daki Oğuzları Kayaları olacak ve Oğuzlarını öldürürlerse Kayaları koşacak; kalk diyecek, sevgili milletim sen kimsesiz değilsin, senin nankör olmayan yavruların da var... Ve işte o zaman sahte âlâyişlerden uzak, sahih ve samimi bir lisanla, mücessem tasvirlerle dolu hadsî ve millî bir edebiyat, hakiki bir edebiyat yükselecek...

[III]

3. EDEBİYAT VE MİLLİYET

Milletleri tutan kaleler değil, zengin bir lisanla yine zengin bir edebiyattır – Bu hakikatin yanlış tefsirleri – Öğüt kitapları Russel de Pierre [François Roussel Despierres, 1864-1940]'in dedikleri – Artur Şuke'nin [Arthur Chuquet, 1853-1925] iddiası – Şair tamamen serbest bir ruha malik olmalı – Yeni Yunan edebiyatı – Edebiyatta mektep olmaz – Fransız realistleri: Homer ve Shakespeare – Fransız sembolistleri – Lanson'un kanaati – Romantizm – Nordav'ın [Max Nordau] hatası – Romantizm millî gururdan doğar

Galiba Aristo'ya "Güzel nedir?" diye sormuşlar. "Onu yalnız körler bilmez!" cevabını vermiş; ben de milliyet aleyhinde bulunanlara, –bu müthiş körlere– bana "Milliyet nedir?" diye sorarlarsa "Görebilmiyorsanız etrafınıza bakınız, İngilizler var, Fransızlar var, Almanlar var, hatta Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar var. İşte sizin insaniyete tapındığınız yirminci asırdaki mücadeleleri ve yine sizin "insaniyet" mahsulü zannettiğiniz medeniyeti gurur ve tefevvuk hissiyle yapan eller o hülyanın değil, bu hakikatin, insaniyetin değil, milletlerin elleridir... Hangi kitle milliyetten mahrum ise –şimdiye kadar bizim başımıza geldiği gibi– ne medeniyete küçük bir ışık verir, ve –heyhat!– ne de yaşar..." [derim]. Ben bu sözlerle iktifa ederim, onlara kalbinde millî sevda taşıyanların derin ve lahutî zevkinden bahse bile tenezzül etmem...

Milletleri tutan taştan, topraktan, çelikten yapılmış kaleler değildir; zengin bir dil ve bu dilin üstünde yükselmiş yine zengin bir edebiyattır; öyle ki asırlarca evvel istiklâlini kaybeden nice milletler vardır ki vatanlarının üstünde esen istilâ kasırgaları onların kökünü kazıyamamış. Ve bir gün yine meydana çıkmışlardır; çünkü o milletler mazide zengin edebiyatla tetevvüc etmiş zengin lisanlarını muhafaza etmişlerdir; ve çünkü milliyetle lisan birdir.

İşte bu hakikat, milletlerin inkılap ve teceddüt anlarında edipleri ziyadece uğraştırıyor; vücuda getirdikleri eserleri milliyet hissi ve fikriyle dolduruyorlar; netice

bir değildir: Bazen muhteşem, pervasız sesler yükselerek, edebiyat mevkiinden inmiyor; çünkü o sesler, "halka doğru" giderek milletin ruhundan ve o ruhun derinliklerinden ilhamlar toplayan bir "sanat"a aittir. Ne çare ki her zaman böyle olmuyor, bazen yolunu şaşırıyor "halka doğru" değil, "mantığa doğru" iniriyor, "halk için edebiyat" olmak istiyor, o zaman meydana çıkan eserler denebilir ki asla şiir ve sanatla alakası olmayan "öğüt" kitaplarıdır; aynı zamanda bunlar bu vazifeyi de "öğüt vermek"i de yapamazlar. Çünkü bir millete necat yolunu gösterecek kuru nasihatler değil, ona gurur verebilen yüksek telkinler, sahih ve samimi edebiyatlardır. "Russel de Pierre"in[496] dediği, bu kayıt ile, doğrudur; o diyor ki:

> "Güzellik, *iyi*nin iştiyak ile dolu, cazibeli şeklidir ve bu cazibe, bizim için ahlâkî faaliyetin umdesidir; her ahlâkî fiil güzeldir ve asla bir güzel yoktur ki ahlâkî bir kıymete malik olmamış olsun; çünkü her güzellik terbiyevîdir; mürebbî, gencin ruhunu cidden güzelleştirdiği vakit, bedîî hayat içinde ahlâkî hayat, bir itiyat halini alır..."

Alman edebiyat tarihini yazan Artur Şuke de "ibtidaî *original* bir edebiyat yapmak, milleti yaratmak değil midir?" diyor[497] yani şair tamamen "serbest bir ruh"a malik olmalı ve "sanat"tan başka bir şey düşünmemelidir; kâfi ki kalbinde millî bir gurur taşısın ve bu millî gurur ona şu veya bu şahıs yahut milleti taklit yolunda "*reflet*": gölge hislerle dolu eserler yazdırmasın... Bunun haricinde kendisine kim bir fikir dermeyan eder, "Falan meseleye dair bir şiir, bir roman, bir temaşa kaleme alınız!" derse Gothe'nin meşhur cevabını vermelidir: "Haydi kendine bir başka uşak ara!..."

Hülasa taklidî bir edebiyatın ne derece kıymeti yoksa "halk için" fikriyle meydana çıkacak yazıların da o nisbette kıymeti yoktur. Yüksek, hâcis ve ibtidaî bir edebiyat yapmak... İşte kalbinde milliyet sevdası taşıyan ciddi sanatkârlar için gaye...

Mâmafih bu hakikat, teceddüt hengâmelerinin cûş u hurûşu arasında birdenbire meydana çıkamaz; şimdi bizde otuz sene evvel Yunanistan'da olduğu gibi... O zaman yeni bir tarz "ibdâ'" etmek isteyen Yunan edipleri bir müddet "sahte" eserler yazmaktan başka bir şey yapmamışlardı; o vaktin şöhretli temaşacılarından müteveffa D. Koromilas zâhirde klasik edebiyattan yüz çevirdi, Alexandre Dumas gibi, Sardu [Victorien Sardou, 1831-1908] gibi, Labiş [Eugene Marin Labiche, 1815-1888] gibi Fransız ediplerini üstad tanıdı. Neticede sanatın anlattığı güzelliği tecelli ettirebilmekten mahrum kaldı. Çünkü Fransız hayatı ile Yunan hayatı arasındaki fark, zevkin zıyâ'ına sebep olmuştu.

Mâmafih teceddüt hengâmelerinin bu şaşkınlıkları bedbînî verecek bir mahiyeti asla haiz değildir. Büyük tehlike bu şaşkınlığa kurban giden sanatkârların şahıslarına

496 *Idéal Ésthétique-Bedîî Mefkûre* unvanlı kitabının bilhassa 152nci sahifesi.

497 *Littérature Allemande-Alman Edebiyatı* unvanlı kitabın 321inci sahifesi.

inhisar eder; onlar edebiyat tarihlerinde bir satır bile iltifat kazanamazlar. Fakat bu kıymetsiz yazılar ileride muhteşem bir tekâmülü doğurabilir. Nitekim yine yeni Yunan Edebiyatının son devresinde kuş bakışı bir göz gezdirmek müddeâmı isbat eder: Constantin Kristomanos'un *Üç Bûse*, *Sun'î Bebek* Spromelas'ın *Kırmızı Gömlek*, Greguvar Ksanobolos'un *Kırmızı Yollar* gibi eserleri o kadar kıymeti hâizdir ki bunlardan çoğu Avrupa edebiyatlarına bile nakl edilmişlerdir; bir cümle ile, yeni Yunan Edebiyatı yanlış yollarda bir müddet dolaştıktan sonra kendi şehrâhını bulmuş, ibtidaî ve hâcis bir ruh kazanarak yükselmeye başlamıştır.

Bu bahiste bir noktayı daha kurcalamak isterim: Hakiki bir sanatkâr "mektep" de tanımaz. Esasen edebiyatta "mektep" demek şahsiyet ve mesleğin ölümü demektir; pek meşhur bir misâl alacağım: Fransızların son devrede yetişerek "Realizm" unvanlı bir mektep tesis eden romancılarından çoğunun nasıl ve ne gibi şeyler kaybettiğini, bu edebiyatı az çok bilenler hatırlar; onlar "Realizm" namına, "Hayatta ne görürsek şahsiyetimizi karıştırmaksızın, ayniyle eserlerimize aksettireceğiz" dediler; halbuki Nordav'ın çok iyi teşrîh ettiği gibi neticede hayatı çamur görmek ve göstermekten başka bir şey yapmamışlardır. Fransız Edebiyatına kıymetli bir tarih hediye eden Gustave Lanson kavlince iflaslarını da bu hazırlamıştır.

İşte edebiyatta mektep insanı böyle uçurumlara atar ve iddia ettiği umdeye de riâyetten men eder. Fransız realistleri, bütün iddialarına rağmen ekseriya "*réalité*": şe'niyeti görmemişlerdir; çünkü o, kaidelere esir olarak görülemez; onu görecek göz bilâkis her türlü kayıt[ta]n âzâde, nâfiz ve serbest olacaktır. Aynı zamanda "Realizm" de diğerleri gibi, bir müddet "moda" olmuş, sonra ortadan kalkmış bir tarz değildir; bunların hepsi sanatın her devresinde mevcut idi. Albala'ya göre, "Realizm"in hakikisi Homer'dedir; çünkü onun en doğru mânası Macarlardan uzak kalacak, ruhu, hayatı, tabiatı, canlı tasvirlerle anlatabilecek bir kaleme malik olmaktır. Bu mâna ile en büyük realistlerden biri de İngilizlerin ölmez şairi Shakespeare'dir; temaşaları, bütün bir hayat ve harekettir: Sahnelerin te'âkubu, heyecan ve infiallerin kuvvet ve samimi[ye]ti, vezinde bile kaideyi yırtması, hülasa bütün bu çâlâkî bize "realite"yi ve onun tıpkı bir sinematograf şeridi gibi "*continu*": mütemâdî olduğunu, yine bir "*continuité*": mütemâdîlik ile takrîr ediyor; işte hakiki realizm..

Edebiyatta mektep tanımanın zararını, aleyhinde bulunan Fernan Greg de dahil olduğu halde sembolizme tâbi Fransız şairlerinde de bulabiliriz. Bu mektebin müntesipleri gitgide o derece dar bir çerçeve içine büzülmüşlerdir ki hemen hepsinin bütün kitaplarındaki mevzuların listesini yapmak gayet kolaydır: Akşamlar... Sessizlikler... Abajurlu lambalardan düşen gölgeler... Hıçkırıklar... Mütemadiyen tak tuk eden duvar saatleri ve sonra bitmez tükenmez hüzün ve melâl... Hepsi bu kadardır! İşte bu dar çerçeve kendilerinden sonra gelenleri bıktırdı; Lanson'a göre

bu bezginlikten dolayı yarınki Fransız Edebiyatı "Romantizm"in "Sembolizm"in imtizacından mütevellit bir "*integralisme*": herşe[y]cilike bürünecektir. Bunun mânası, şairlerin kabiliyetlerine iktifa ve "mektep"ten uzak bulunmalarıysa ne âlâ!..

"Romantizm" için de böyle olmuştur; onu "hakikatten kaçmak, uzak ve eski memleketlere gitmek mektebi" diye hülasa etmek isteyenler aldanmışlardır; bu yanlış telakki Fransa'da Le Conte de l'Ile gibi şairler yetiştirmiştir ki neticesi Parnasyanların kalpten doğan heyecan ve infiallerden uzak, plastik şiirler yazmak isteyen akidelerine kadar dayanmıştır. Edebiyat meselesiyle uzunca bir müddet uğraştığını söyleyen Max Nordau, "İnsanlık zekâsının mahsulleri arasında, edebiyattır ki beşeriyetin bünyesine ârız tegayyür ve iğtişaşları hepsinden evvel gösterir" diyor ve bu pek doğru sözden sonra Alman Romantizmine geçerek, bu edebiyatın menbaını Rousseau tarafından telkin edilen fikirlerde buluyor. Ona nazaran Romantizmin gayesi bugünkü hayata müs[te]nid, sun'î ve hayalî bir âlem yaratmaktır.

Milletleri mefkûreci yapan Rousseau felsefesinin Alman romantiklerine –bu itiyatla [itibarla]– tesiri kâbildir; fakat bir taraftan kendi ırkı için yoktan bir vatan çıkarmak isteyen, öte taraftan her ictimaî hakikate yalan diyen bu mefkûre düşmanı Yahudi mütefekkirinin maksadı başkadır. O kendi iddialarını kuvvetlendirmek, edebiyatın bile bugünkü medeniyetten hoşnut olmadığını göstermek istiyor; halbuki Romantizmi yapan, doğrudan doğruya kaideciliğe ve taklide düşman olan, "hads" melekesinin isyanıdır; yoksa çerçeveli bir mektepten sonra yine çerçeveli bir mektep çıkarmak değildir; hadse bu isyanı yaptıran âmil de "milliyet"in ve "millî gurur"un tezahürüdür.

4. İCMAL

Millî edebiyat millî vicdanla doğar – Sanat ibdâ' demektir; halka doğru edebiyat olur, halk için olmaz – Bugüne kadar sahibi olduğumuz edebiyat – Son söz

Millî edebiyatın hakiki mânası hâcis ve ibtidaî bir edebiyat demektir ki müşterek bir vicdandan mahrum, kalpte millî gurur taşımayan fertlerden mürekkep milletlerde bulunmaz; ictimaî ve edebî tarihlerin karşılıklı tetkiki bunu isbat eder. Edebiyatta taklit ve mektep zarardan başka bir netice vermez; esasen taklit, tefevvuk hissinin yokluğunu gösterir ki şairler bu mevkide kaldıkça ibdâ'dan mahrum olacaklarına şüphe yoktur; halbuki sanat, ibdâ' demektir. Bu noktadan bakılırsa edebî şahsiyetleri mutlak kaideler üstünde yürütmek isteyen mektep de bir nevi taklittir.

Hâcis ve ibtidaî olan millî edebiyatın "nâsa ait nüsğ"a malik olması demek nâsa mantıkla öğüt vermesi demek değildir. Edebiyat hayattaki güzellikleri keşf için halka doğru gitmelidir; fakat asla halk için olmamalıdır.

Millî edebiyatı bu mâna ile anlamak isteyerek aleyhinde bulunanlar ne kadar haksızlık etmişlerse, yine bu mâna ile anlayamayarak kabul edenler de büyük bir tehlikeye girmişlerdir. Bir cümle ile edebiyat halk seviyesine inmez; yalnız halkın ruhundan edebiyata bir şiirîlik hâssası vârid [vardır] ki işte bu, inkıtaa uğramamalıdır.

Bugüne kadar sahibi olduğumuz klasik yani taklidî ve mektebî edebiyatın boşluğu son günlerde tamamen anlaşılmıştır: Milliyet muarızlarından Yakup Kadri Bey bile bir makalesinde "Osmanlı Edebiyatı denilen şeyin Türklüğe hiç alakası yoktur, o Acemleşmiş, Fransızlaşmış bir Bizans edebiyatıdır" diyordu. Şahabeddin Süleyman Bey de "Evet şimdiye kadar millî bir cereyan ile gıda-yâb olmuş, bu zavallı memleketin, bu zavallı diyarın emrâz-ı ictimaiyesini, mesâib-i hayatiyesini, ihtiyacâtını, gayesini gösterecek bir mahiyet kesbetmiş edebiyata malik değiliz" diye kederleniyor.

Epeyce uzun süren makalemi bitirmek için son bir söz söyleyeceğim: Türkler hakiki, millî bir edebiyata mazhar olacaklardır çünkü "millî vicdanları" doğmuştur; ben bu millî vicdanın doğuşunu hayli zaman evvel birçok tezahürlerle görmüştüm. Hakiki ve millî edebiyatın doğacağını da eski edebiyat sahiplerinden Süleyman Nazif Bey ile arkadaşlarının telaşından anlıyorum!..

Kadıköy, T.Evvel 1329

Kaynak: Ali Canip, "Millî Edebiyat Meselesi", *Türk Yurdu*, III/6, 28 T.sanî 1329, s. 1014-1020; "Millî Edebiyat Meselesi 2: Edebiyat ve Hads", III/7, 12 K.evvel 1329, s. 1046-1055; "Millî Edebiyat Meselesi 3: Edebiyat ve Milliyet", III/9, 9 K.sanî 1329, s. 1112-1118.

81

SON DARBE KARŞISINDA MİLLİYET KAVGALARI

Mehmet Fahreddin

[I]

Bir millet için en büyük musibet, en gayr-i kâbil-i tamir felaket a'dâsının –kemâl-i faaliyet ve süratle hazırlamakta olduğu– son darbesi karşısında bile efrâdının – enâiyetleri, mu'ânedeleri, reh-i nârefteleri bırakıp– birleşmemesi, sükûn ve itidal ile müttehiden çalışarak son mevcudiyet-i milliyesini, bakıyye-i vatandan elinde kalan bir avuç toprağı olsun müdafaa ve muhafaza edememesi, bilâkis düşmanın âmâl-i istilâ-cûyânesini kendi öz elleriyle teshîl ve ikmâl ederek göz göre [göre] mahvolup gitmesidir. Hayat-ı şahsiyesi üzerine titreyen, mümkün olsa kavânîn-i tabiiyenin –kendi varlığına, kendi saadetine münafî gördüğü– ahkâmını tağyîr ve tebdîlde bir an bile tereddüt etmeyecek olan insanın hayat-ı cemiyet ve milliyeti tâ bu rütbe istihfaf ve istihkâr etmesi en basit, en bedihî hakâyık-ı akliye ve kazâyâ-yı mantıkiyeyi idrak edemeyecek kadar fikdân-ı rüşdüne delil değil midir?

İşte sukût-ı idrak u iz'ânın tâ bu derekesini vicdan muhal görmek istiyor da sonra bu feci levha-i hakikat karşısına dikilince muvazenesini kaybedecek derecede medîd bir sekte-i veleh u hayrete düşüyor, hiddet ve hicabından yerlere geçiyor.

A zalim insan! Pekâlâ bilirsin, ki o kadar sevdiğin varlığını, o derece meftûn olduğun hayatını şu cemiyetin sine-i himayesine medyûnsun; düşman gelir, bu

cemiyeti mahvederse seni sağ mı bırakır! Sen, hayat-ı cemiyeti istihfaf ile kendi öz canına sû-i kasd etmiş oluyorsun da haberin yok!

Sübhânellah! Tarih-i beşerde emsâline pek az tesadüf olunur müthiş bir darbe-i kahhâr-ı felaket tepemize indi, üç milyonluk koca bir uzvumuzu vücud-ı cemiyet ve milliyetimizden koparıp a'dâmıza verdi. Mebnâ-yı İslâmiyet'in mühim bir rüknünü yıktı da bizim ciğerlerimiz sızlamak, kanımız kaynamak, ruhumuz titremek şöyle dursun bir kılımız bile oynamadı!

Vücud-ı milliyetimiz boylu boyunca zemin-i helake uzanmış bir naaş-ı bî-rûh! Hayvanât-ı müfterise üzerine üşüşmüş, her uzvunu ayrı ayrı çekip koparıyorlar! Eğer onda zerre kadar hayat olsa bir hareket-i mezbûhâne olsun göstermez mi?

اماتكم من قبل موتكم الجهل وجركم من خفة بكم النمل
ولو كنتم ممن يدبر امره لماصرتم نسل الذى ماله مسل

Hangi millet böyle müthiş bir felaketin yüzde, hatta binde birine düçâr olur da feryadı cihanı doldurmaz? Biz bu kadar zelilâne, bu rütbe lâkaydâne kabul ettiğimiz bu hâil-i sille-i mağlubiyeti, her vilayeti Belçika vüsatinde, bir Flemenk cesametinde olan o bedbaht Rumeli'den on beş gün zarfındaki matrûdiyetimizi, üç milyon dindaşımızı Ehl-i salîbin en vahşi Piyerlermitlerine, en hunhâr şövalyelerinin kılıçlarına terk edişimizi tarihimize ne yüzle, ne vicdanla yazabileceğiz? Nasıl ruhlarımız itidalini kaybetmeyecek? Nasıl ellerimiz titremeyecek? Nasıl kalbimiz taşmayacak? Nasıl gözlerimiz coşmayacak?

Ey tarih-i insaniyet! Ya sen yüz binlerce şühedanın nehirler gibi dökülen kanlarıyla bu hired-sûz hâile-i felaketi nasıl sahifelerine kabul edeceksin? O camilere doldurularak bombalarla berheva edilen, o kasapvârî ağaçlara gerilerek parçalanan Müslümanların, o süngü uçlarında kıvrana kıvrana, çırpına çırpına can veren masumların enîn ü feryatlarına nasıl ma'kes olacaksın?

O Müslüman zevcelerinin, gelinlerinin, gelinlik kızlarının en fahiş, en fâzıh, en vahşi bir tarz-ı melanetle yağma edilen namus ve ismetlerini, fuhşânelerde Islav, Helen nesillerine hizmete, analığa mahkumiyetlerini nasıl tasvir edebileceksin?

Yahu! Bir haneden cenaze çıkar, ailesi efradı hüzünlere, elemlere, matemlere girerler; cenazeyi gasledecek derecede gözyaşları dökerler, hıçkırıklar, hafakanlar içinde boğulmak raddesine gelirler, beytü'l-hüzünlerinde enînden, feryattan başka bir şey işitilmez; saatlerce boğazlarından bir lokma ekmek, bir yudum su geçmez.

Ya bir milletin bir aileden, bir vatanın bir haneden farkı nedir? Söyleyiniz nedir?

Muhit-i vatanın hangi köşesi, hangi şehri, hangi kasabası, hangi karyesi vardır ki evladının şehadetiyle, zevcinin gaybûbetiyle, pederinin ziyâıyla Rumeli felaketine iştirak etmeyen, siyahlara bürünmeyen bedbaht bir ana, dul bir zevce, duvağı

yüzünde bırakılmış talihsiz bir gelin, beşikte veya eşikte yetim kalmış bir evlat, bir nur-ı dîde, bir ciğerpâre bulunmasın?

Henüz nevbahar-ı şebâbını idrak etmiş en körpe uzuvlarından yüz binlercesi kesilip doğranmış olan vücud-ı milliyet neden feryat etmiyor? Niçin sesi işitilmiyor? Hani camilerde dinî ictimalar? Nerede millî matemler? Nerede a'dâdan intikam! intikam! âvâzeleri? Nerede o ictimaî, millî, fiilî, hamiyetperverâne teşebbüsler? Nerede? Nerede? Biz, değil bu ulvî hislerden, hatta bakiyye-i mevcudiyetimizi olsun kurtarmak duygularından bile mahrumuz. Bu duyguların kalplerimize gelmesini bile istemiyoruz! Bakiyye-i vatan bir mahşer-i erâmil ü eytâm kesildi. Rumeli'den birer felaket kafilesi teşkil ederek Bulgarların, Sırpların, Helenlerin mezalim-i vahşiyânelerinden, teaddiyât-ı din ü namus-şikenânelerinden kaçıp gelenler, camilere dolanlar sokaklarda, viraneliklerde kalanlara nisbet kendilerini bahtiyar addettiler!

Hele o başları açık, yalın ayak, nîm üryan yavrucakların caddeler üzerinde, sokaklar başında tiril tiril titreyerek sapsarı bir sima-yı mevt-âlûd ile gelene geçene bir lokma için boyun büküşleri, avuç açışları en taş yüreklileri bile ağlatacak, sâika-i kahr ile olduğu yerde cansız bırakacak menâzır-ı felaketlerden değil mi?

Rumeli'nin naz ü naîm içinde yaşayan dünkü karunlarını bugün başında yağlı bir fes, sırtında yırtık, yakasız bir palto, altında aylarca yıkanmamış simsiyah bir gömlek, ayaklarında parmaklarını gösteren yırtık bir kundura ile görmek aklı olanlar için ne büyük bir levha-i ibrettir.

İşte bu felaketler sırf bizim tefrikalarımızın, henüz mader-i inkılabın bir tıfl-ı şîr-hârı olduğumuzu unutarak sanki asır-dîde bir hayat-ı hürriyet ve meşrutiyet içinde tekemmül etmişiz gibi kör[ü]körüne Avrupa'ya takliden fırkalar teşkiline, millet içinde milliyetler, kavmiyetler, unsuriyetler icadına kalkışmamızın ceza-yı mâ-yelîkıdır. Bu felaketleri biz kendi şımarıklığımızla, kendi azgınlığımızla celbettik! Kendimiz çanak tuttuk!

Efsûs... ki hâlâ akıllanmadık! O müthiş uçurumdan yuvarlanan Rumeli'den ibret almadık, mütenebbih olmadık!

Sinek tabiatında mıyız neyiz, muttasıl düşmanın gerdiği ağın etrafında uçuşuyoruz! Kendi ayağımızla o tuzağa tutulmaya çalışıyoruz!

II

İSLÂM'DA KAÇ MİLLİYET VAR?

İslâm'da milliyet diyanetle tev'emdir. Nezd-i ilâhîde ezelen ve ebeden makbul olan "din-i hak" ise ancak "İslâm"dır. Başka değil; "ان الدين عندالله الاسلام"[498]; "din" esas

498 [Âl-i İmran, 3/19. "Allah nezdinde hak din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim

itibariyle taaddüt etmez. Birdir, çünkü o bir hakikatü'l-hakâyıktır. İslâm'dan başka "din-i hak" olmaz. Olamaz; olursa mahsul-i vehm ü hayal, metâ-ı hüsran-ı dü-bâl olur: "ومن يبتغ غيرالاسلام دينا فلن يقبل منه"[499]

Evet, "din-i hak" taaddüt etmez. Belki onun bazı fürû'-ı ahkâm-ı evâmir ve nevahîsi –beşeriyetin hayat-ı istikbâlini açmak, şahrâh-ı terakkî ve tekâmülünü göstermek, çıkmaz yollara sapmaktan, karanlık çukurlara düşmekten, vahşet ve felâket uçurumlarına yuvarlanmaktan korumak için– nesh u tebdil olunur. Beşeriyetle beraber bu hâk-dâna şeref-nâzil olan "din-i nak" mahiyet ve hakikati itibariyle "din-i İslâm"dan başka bir şey değildi, fakat, ne esrarengiz hikmettir ki, insanlar rüyetinden mahcup oldukları Hâlik-i kâinâtın ihsan buyurduğu kanunu tanımamak, tanıyanların çoğu da hoşlarına gitmeyen mevâddını tağyîr ve tahrif etmek, tebdilen, gönderilen daha mükemmelini red ve tekzib ile mer'iyyetten sukût eden eskisine dört el ile sarılmak gibi akl-ı selimi istihfaf eden harekât-ı mecnunâne[ye] cür'et-yâb oldular.

İşte bu musırrâne isyanın, bu mütemerridâne tuğyanın neticesi olarak meydana –fakat yalnız biri doğru olmak üzere– üç din çıktı: Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâm. Yahudiler kendi öz elleriyle tahrif eyledikleri Tevrat'ın, Hıristiyanlar –zaten aslını hiç de görmedikleri– İncil'in, Müslümanlar da –on asırdan beri bir tek harfine dokunulamamış– indellah tahrif ve tağyîrden mahfuz bulunan ve bütün kavânîn-i sâlifenin mer'î kalmış ahkâmını ihtiva eden Hazreti Kur'an-ı Hakîm'in etrafına toplandılar.

Bu temhîd ile şunu anlatmak isteriz ki diyanet, aynı milliyettir. Milletleri vücuda getiren dindir. Milletler de akvâm ve anâsırdan mürekkeptir. İnsanın kavmiyet ve unsuriyeti ne olursa olsun iman ettiği dinin milletindendir.

Meselâ: Bir Rum tehevvüd etse onu Rumlar kabul ederler mi? Artık o Yahudiliğin malı, Yahudi milletindendir değil mi? "Din ve Millet" aynı mânayı, aynı hakikati ifade eden elfâz-ı müteradifedendir, mugayeretleri vasfî ve itibarîdir. "Din" Cenabı Hakk'a (celle şânuhu), "Millet" Resul-i zî-şânına (aleyhi's-salâtü ve's-selam) mensuptur. Çünkü insanları "din-i hakk"a davet buyuran ve onlardan bir millet vücuda getiren zât-ı hümayunlarıdır.

Görülmez mi; "din-i ilâhî" denir de "millet-i ilâhiye" denmez. "Din" Allah'ın (celle şânuhu), "millet" Resulullah'ındır (aleyhi's-salâtü ve's-selam). "Din" ruh ise "millet" onun –tecezzî ve inkısam kabul etmez– vücududur.

geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur"].

499 [Âl-i İmran, 3/85. "Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır"].

"Din-i hakk"a iman eden akvâm ve anâsıra gelince onlar –maddiyet itibariyle– bir vücudun azâ-yı tabîiyesi mesabesindedir. Vücud-ı İslâm'ın gövdesi –meselâ– veliyyü'n-nimet-i hidayet u saadetimiz olan Araplar ise anâsır-ı diğer de o gövdenin azâ-yı sâiresi hükmündedir. El, ayak emsâli azânın vücuda nisbet-i mugayereti nasıl ki yalnız şekilde kalıyor, nasıl ki bir "küll"ün eczasından ibaret oluyorsa işte mütenevvi kavmiyetler, unsuriyetler de vücud-ı milliyetimize, milliyet-i İslâmiye'mize nisbetle aynı mevkide bulunuyor.

Din-i celîl-i İslâm, şaşaa-i âlem-ârâsıyla çeşm-i cihanı kamaştıran bir mihr-i münîr-i milliyettir. Kavmiyetler, unsuriyetler de onun derya-yı envârına müstağrak yıldızlardır. Hiç güneş varken yıldızlar ona rekabet edercesine kendi varlıklarından bahsedebilirler mi? Kendilerini gösterebilirler mi? Milliyet-i İslâmiye, maddî ve unsurî olmaktan ziyade ruhî ve lâhutîdir. Milliyet-i İslâmiye'nin tenezzül-gâhı ruh-ı beşeriyet, kalb-i insaniyettir. Bu mukaddes milliyet öyle ruhu ölmüş, kalbi donmuş mütefessih, müteaffin ecsâm-ı sefîleye tenezzülden şanı münezzeh ve müteâlîdir.

İslâm'ın ne kadar mukaddes bir diyanet, ne kadar muazzam bir milliyet olduğunu takdir ve ihatadan aciz kalanlar her gün hariçten fevc fevc daire-i necat-ı bâhire-i tevhidine koşan, milliyet-i fitriye ve insaniyelerine can atan bahtiyarân-ı ihtidaya sorsunlar! Sorsunlar ki muhit-i kasvet-engîzinde doğup büyüdükleri [dini] neden terk ediyorlar? Niçin gözlerinden sirişk-i aşk u garâm dökerek müştakkâne, mütehassirâne kollarını açarak âğûş-ı İslâm'a atılıyorlar?

İşte yine dün bu azîm nimet-i dâreyne, bu yegâne saadet-i kevneyne nâiliyetle müşârun-bi'l-benân olan Lord Abdullah Hadley [Headley] Efendi hazretlerine sorsunlar da cevab-ı fahr-âverini alsınlar. Müşarunileyh din-i celîl-i İslâm ile teşerrüfü esbâbını şu ulvî sözleriyle âlem-i insaniyete karşı yüksek sesle söylüyor:

> "Din-i İslâm'da esas, yalnız Vâcib Teâlâ hazretlerine ibadettir. Hâlik Teâlâ hazretlerine karşı çocukluğumdan beri büyük bir hiss-i ubûdiyet beslerdim. Kendimi beyandan men edemem, ki son senelerde İslâm'a karşı mahabbet ve merbûtiyetim kalp ve dimağıma hâkim oldu. Bu iman ile bugüne kadar hissedemediğim bir selamet ve mesudiyet hisseyledim.
>
> Birçok muhtelif, mütenevvi esâtîr altında ezilen Hıristiyanlıktan bugün kurtulmakla âdeta saf bir deniz havası teneffüs ediyor gibiyim. Bu sebepten İslâm'ın sade ve akl ü mantıkla münevver âlemine geçmekle kendimi sisli bir tünelden şems-i münîr ile münevver bir hayata erişmiş telakki ediyorum. İsterim ki İslâm, Garplılar için de bir "dın" olsun."

Ey bu mukaddes diyanet ve milliyetin takdir-i mezâyâsından, ihata-i meâlîsinden aciz kalmak felaketine düşen zavallı! Taşıdığın kisve-i insaniyet, iddia ettiğin akl ü idrak-i hakâyık namına teklif ederim: Her harfi bir cevher-i giran-baha gibi gözlerinin önünde parıl parıl parıldamakta olan şu satırlar üzerinde başını avuçlarının

arasına al da düşün, hem de pek derin bir hiss-i im'ân ile düşün, ki Lord Abdullah Efendi hazretleri bu sözleriyle ne demek istiyor?

Bak, Hıristiyanlıkta –keza ondan evvel Yahudiyette– zerre kadar ruh-ı hakikat kalmış mı? Bak, insanlar için "İslâm"dan başka hakiki bir "din", "millet-i Muhammediye"den mâadâ zinde bir "milliyet", sahih bir "medeniyet" var mıymış?

Azacık hikmet-i fikre, selamet-i akl ü idrake malik bir insan için "din-i hakk", "millet-i Muhammediye" haricinde kalmakla karanlık, havasız bir mezarda nefessiz, cansız yaşamak müsavi değil miymiş?

İşte Abdullah Hadley Efendi hazretleri bu boğucu, öldürücü mezarı bütün kuvvet-i ruh u imanıyla sarsarak yarıp çıkıyor, ufukları hurşîdlere gark olmuş bir firdevs-i insaniyet, bir cinân-ı medeniyet içinde bulunuyor; tehâcüm-i envârıyla kamaşan gözlerini oğuşturarak ra'şedâr bir hiss-i mesâr ile: "یالیت قومی یهتدون الی دین الحق وملة النبی الا صدق" sayha-i temennisi ta a'mâk-ı ruhundan gürliyerek feza-yı kâinatı dolduruyor.

Şu temennideki ulviyet-i İslâm'a, azamet-i tevhide bakınız! Bakınız ki feyz-i cihanşumûl-i İslâmiyet nasıl her harfinden fışkırıyor! Evet, ruhu –zerre-vâr-ı hûrşîd-i imana müncezib olarak– arş-ı bâlâ-terîn-i insaniyete urûc eden her mümin işte böyle bütün ihvan-ı beşeriyetini mezar-ı zulmetten kurtarmaya, hazîz-i maddiyetten, derek[e]-i esfel-i hayvanattan arş-ı insaniyete çekip almaya çalışır. Bu hiss-i ulvî iman-ı billâhın sıfat-ı celîle-i kemâlidir. "لایؤمن احدکم حتی یحب لاخیه ما یحب لنفسه: Sizden hiçbiriniz imanın rütbe-i bâlâ-terîn-i kemâlini ihraz edemez ta ki kendi nefsi için istediği saadetin aynını da ihvan-ı beşeriyetine temennî etmedikçe". (*Buharî*, cilt 1, 9).

Lord hazretlerinin Londra'da yüz bin lira sarfiyla bir de cami-i şerif yaptırmak emelinde bulunduğunu istibşar ediyoruz. İşte bu arzu müşarunileyh hazretlerinin ne kadar saf, ne kadar parlak bir cevher-i imana malik olduğuna ikinci bir delil-i fiilî teşkil ediyor. Demek, bütün şumûl-i mânasıyla muhterem olan bu yeni –fakat ruhen pek kadîm– din ve millet kardeşimiz İslâmiyet'i Londra'ya götürmek istiyor. Burada zenginler çılgın bir hırs-ı Kârun-pesendâne ile oteller, apartmanlar, gazinolar, kafeşantalar yaptırmakla meşgul iken Cenabı Hakk Londra'da bir Abdullah Kuvilyam'ı [Quilliam], bir Abdullah Hadley'i ve daha yüzlerce İngilizi ihda buyuruyor. Mihr-i münîr-i İslâmiyet Garp'ta ifâza-i envâr-ı tevhide başlıyor! Allah (celle şânuhu) bize buyuruyor: "یا ایهاالذین امنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یأت الله بقوم یحبهم ویحبونه اذلة علی المؤمنین اعزة علی الکافرین یجاهدون فی سبیل الله ولا یخافون لومة لائم - Ey müminler! Sizden her kim dininden döner, milletine arka çevirirse bilmiş olsun, ki kendine eder, kendi nefsine kıymış olur. Allah, bir kavm-i diğeri ihdâ eder, onları sever, onlara rahmet-i rıdvanını ifâza eder. Onlar da Allah'ı severler, din kardeşlerine hâk-i pây olurlar, din düşmanlarına karşı da bir şîr-i jeyân kesilirler.

Allah yolunda mal ve canlarıyla mücahede ederler ve hiçbir lâimin levm u tarifinden zerre kadar bile korkmazlar". (Sure-i celîle-i Maide, Ayet 54).

Şu halde bilmem ne dünyanın son günlerinde güneşin Garp'tan tulû edeceği harikası neden istib'âd olunsun! İşte güneş Şark'tan çekiliyor, Garp'a gidiyor! İşte kürre-i arzın Şark'ı garp Garp'ı da şark oluyor! İşte Şark'ta istihfaf olunmaya başlanılan "milliyet-i Muhammediye" Garp'a hicret ediyor!

Sakın bu aziz Müslümana milliyetini sormayınız, mahcup olursunuz! Görmüyor musunuz, Bugün milliyet-i hakikiyesi olan "din-i İslâm"ın, kalbine, dimağına, ruhuna, bütün varlığına hâkim olduğunu nasıl bir lisan-ı aşk u istiğrak ile söylüyor! Görmüyor musunuz, "millet-i Muhammediye"ye mensubiyet şeref-i cihan-bahasıyla nasıl iftiharlar ediyor! Onun "millet-i İseviye"ye mensup olan eski kavmiyetle bugün kalben ve ruhen zerre kadar bir münasebet ve alakası tasavvur olunabilir mi?

"من له عقل سليم، يقتدى بالمصطفى"

Kaynak: Mehmed Fahreddin, "Son Darbe Karşısında Milliyet Kavgaları 1", *Sebilürreşad*, XI/274, 11 Muharrem 1332/28 T.sâni 1329, s. 209-210; "Son Darbe Karşısında 2 - İslâm'da Kaç Milliyet Var?", XI/277, 4 Safer 1332/19 K.evvel 1329, s. 261-262.

82

MİLLİYET DUYGULARI

Ali Kemâl

Bir kavim için milliyet duyguları pek başka, pek müheyyic bir sâik-i teâlîdir. Hissiyat-ı diniyeden bile başkadır, lâkin o derece müheyyictir. Hususiyle bir iki asırdan beri saha-i tecellide yükselen akvâm hep o duyguların tesiriyle yükseldiler. Bi'l-farz milliyet duygularıyla teheyyüce gelmeden evvel Almanya, Almanlar ne idiler? Fransa ve İspanya fatihlerinin cevelangâhı, ferman-berleri değil miydiler? Her Alman: "Milletim nevi beşerdir, vatanım rû-yı zemin" diyor, meselâ Fransızlıkla Almanlığı adeta bir addeyliyordu, milliyet duygularına o kadar bigâne idi. O duygular ki bir insanda fitraten meknûz ise de ancak bir tehzîb fikri ile bir terbiye-i mâneviye ile bir de hadisâtın tesiriyle peyda olur.

İşte Almanlara o terbiyeyi, o tehzîbi on sekizinci asr-ı miladînin Şiller [Friedrich Schiller, 1759-1805] gibi bülend-mertebe şairleri, şair naşidleri, Fihte [Johann Gottlieb Fichte, 1762-1814], Layipnic [Gottfried Leibniz, 1646-1716] gibi feylesofları, nihayet Göte [Johann Wolfgang von Goethe, 1749-1832] gibi edib-i hekîmleri ilka ettiler, bu zümre-i naciye-i nur-a-nurun telkinâtını Büyük Napolyon'un dasitân-ı muzafferiyâtı, acı lâkin müfîd, mün'im bir surette takip eyledi. O kavimde milliyet duyguları adeta cûş [u] hurûşa geldi, ulûm, fünûn, hamaset, her nokta-i nazardan Almanya başka Almanya, müstesna, mehîb, muazzam bir millet oluyordu. Milliyet duyguları müsait bir zeminde inkişafa edince böyle mucizeler ibdâ' eyler, bir halkı bu mertebe mesut bir tarzda değiştirir.

Almanlardan sonra İtalyanlar bu feyz-i âlü'l-âle, hemen aynı derecede erdiler, gitgide Avrupa'ca milliyet bir düstur-ı mukaddes oldu, nuhbe-i milliyete riayet, milliyet duygularına hürmet Avrupa hukuk-ı umumiyesine geçti, o kadar ki bir devlet-i muazzama için vaktiyle olduğu gibi bu hissiyatı rencide ederek fütûhâta kalkışmak, milliyet duygularıyla teheyyüce eren, kadr-i giran-ı millîsini bilen ve hisseden bir kavme taarruz edebilmek muhalleşti, bi'l-farz bu devirde olaydı Lehler gibi milleyetini şaşaa ile idrak eden bir milletin varlığına bir iki asır evvel yapıldığı gibi öyle suikast etmek kolay olmazdı. Bugün İsveç'e, Norveç'e varıncaya kadar o küçük hükûmetlere edilen hürmet nedir? Nedendir? Milliyete, milliyet duygularına riayetten değil midir?

Balkan hükûmetleri niçin devletlerin, milletlerin her cihetçe muavenetlerine, mahabbetlerine mazhar oluyorlar? Çünkü milliyet sayesinde necata eriyor, ikbal arıyorlar, hiç değilse milliyet duygularıyla mütehassis görünüyorlar.

*

Biz Osmanlıların da bâis-i idbârımız ibtidâ-yı saltanatımızdan beri o duygulardan mahrum oluşumuz, hatta nazar-ı âlemde milliyet düşmanı addolunuşumuzdur. Evet, doğru söylemek lazım ise Türklerde hissiyat-ı diniye kadîmden beri mevcuttur. Lâkin milliyet duyguları pek yenidir, yeni inkişafa başladı.

Hiç hatırımdan çıkmaz: İbtidâ-yı şebabımda bir gün *Ahterî*'yi, o zamana göre o yegâne kamus-ı Osmanîyi gözden geçirirken şu sözler nazar-ı ibretime çarptı.

"*Türk*: Bir taifenin ismidir".

Koca bir lügat-i Osmaniye'de "Türk" lafz-ı mübecceli böyle hazin bir tarzda tarif olunuyordu, olunuyordu fakat o zillet hiçbirimizin itirazımıza bile badî olmuyordu, milliyetine karşı bu derece bigâne davranan bir kavmin hissiyat-ı milliyeden mahrumiyetine şüphe kalır mı?

Milliyete ibtilâ ve riayetin en birinci alameti lisan mahabbetidir.

"Lisan mahabbeti her kavim için cibillîdir".

Bizde milliyet duygularının fikdan derecesinde noksanına bir delil de lisanımıza hürmetsizliğimiz, mahabbetsizliğimiz idi. Bi'l-farz cüzî bir ecnebi lisanı öğrenenlerimiz, Avrupa'da terbiye ve tahsil görenlerimiz Türkçeyi ne mertebe istihfaf, hiç değilse ihmal eylerlerdi!

O kadar diyebilirim ki; Garb'ın tehzibine bihakkın mazhar olmak, hususiyle o mazhariyetten milletini müstefîz kılmak için bilhassa genç bir Türkün uhde-i fazl ü faziletine düşen ibtidâ-yı emirde lisanını, Türkçeyi mükemmelen bilmektir düsturunu ortaya fiilen koyanların biri de bu muharrir-i acizdir.

Bizden evvel pek nazar-ı itibara alınmayan o düstura, yine bizden sonra candan riayet eylemek bütün gençlerimizce mukaddes bir vazife addedildi.

Türklüğe, Türk milliyetine dair bu mülkte ilk duyguları tıpkı vatan ve hissiyat-ı vataniye gibi uyandıran Kemal Bey merhumdur. Ancak Kemal Bey milliyet duygularını hissiyat-ı diniye ile pek karıştırır, o derecede ki bazen pek mutantan fakat muğlak bir şekle sokardı, lisan için yaptığı gibi...

Yine bu memlekette her türlü terakkiyât-ı fikriyeye pek çok hizmet eden o Namık Kemal zürriyetinden sonra zürriyetimiz Türklüğe, milliyete mertebe-i irtibatını daha vâzıh, daha müessir, daha fennî ve amelî bir tarzda gösterdi, bi'l-farz lisanımızı daha samimileştirdi, Türkleştirdi, yalnız lisan değil, her vadide Türkleri daha çok intibaha sevk eyledi.

Türklüğün en büyük kusuru cihan-ı temeddünden iftirâkı, teheyyücât-ı medeniyeden mahrumiyeti, hasılı Şark'ın harap bir köşesinde maddî ve mânevî mahsuriyeti idi. Bir dereceye kadar bugün kemâle eren zürriyetimizin sa'yiyle, ictihadıyladır ki o iftirâk, o mahsuriyet ve mahrumiyet azaldı, azaldı, Türkler yalnız varlıklarını idrak etmekle, milliyet duygularına az çok mazhar olmakla kalmadılar, ufk-ı ihatalarını da maddeten ve mânen aştılar, bilmedikleri, görmedikleri mevkilere erdiler, yerlere gittiler, atıldılar.

*

Zamanımızda bir kavmin terbiye ve teâlîsine en çok hizmet eden seyahattir. Frenkler: "Seyahat gençliği tehzîb eyler" derler, yalnız o kadar mı? Seyahat umumiyetle bir kavimde milliyet duygularını başka bir inşirah ile uyandırır.

Geçen gün büyük bir memur-ı siyasîmiz bana şu fikrayı nakletti:

"Vaşington Sefarethanesi'nde bir gün sefir paşa, ya müsteşar Bey telefona çağırıldı. Telefon eden velev bir ecnebi telaffuzuyla olsa da İngilizceyi oldukça düzgün söylüyordu, Türk olduğunu bildirdi, o gün bayram olmak münasebetiyle birkaç vatandaşlarıyla beraber sefir paşayı ziyaret edeceklerini, bu sefer Türkçe, bir Anadolu Türkçesiyle anlattı.

Çok geçmeden orta halde Amerikalılara benzer, sade, lâkin temiz giyinmiş beş altı efendi sefarethaneye geldiler, sefir paşa ile diğer erkân-ı sefaretle görüşmeye başladılar fakat öyle makul, öyle güzel görüştüler ki muhataplarını adeta mebhût ettiler. Bu Türkler aslen Harputlu imişler, bir iş bir zemin aramak için Hıristiyan vatandaşlarımızın yaptıkları gibi Amerika'ya gitmişler, birkaç sene zarfında o iklimde adeta bir mevki edinmişler, para biriktirmişler, çünkü her ay on, on beş lira kazanıyor, lâkin kazandıklarının hiç değilse yarısını biriktiriyorlarmış.

Bu cihetler hep âlâ fakat en ziyade hoşa giden bu vatandaşlarımızda milliyet duygularının fevka'l-me'mûl bir inkişafı idi. O basit fikirler, o sade kalpler hissiyat-ı milliyeyi artık ne derin anlıyorlardı, gariptir, o cihan-ı baîdde vatanlarını düşünüyor, Türklüğün feyzine, i'tilâsına alakadar oluyorlardı, o derecede ki bir an evvel servet sahibi olarak memleketlerine dönmek için can atıyorlardı".

Şimdi gerek bu adamlar, gerek bu adamların çoluk, çocukları fikr-i milliyete başka bir nazar-ı hürmetle bakmazlar, o sayede Türklüğe daha güzel hizmet et-

mezler mi? Hasılı o mütemeddin memleketlerin halkı gibi milliyet duygularına mazhar olmazlar mı?

Takriben on sene evvel biz Mısır'da iken isminden de anlaşıldığı üzere mahza milletçe, milliyetçe intibahımıza hizmet etmek emeliyle birkaç arkadaşla beraber neşr eylediğimiz *Türk* gazetesinde Türklüğün teâlîsi için Türklerin ibtidâ-yı emirde muhitlerinden dışarısını görmelerini, anlamalarını dilimiz döndüğü kadar söyledikti, hatta: "Çıkın şu savm'adan zahidân! Cihanı görün! Nasıl, nasıl geçiyor âlemin zamanı görün!" demeye kadar vardıktı.

Hülasa, demek isteriz ki milliyet duygularını biz daima büyük bir ehemmiyetle telakki eyledik, Türklüğün bu cihetçe ikmal-i nevâkısına vüs'umuzca çalıştık. Bizi takip eden zürriyet bu vadide pek tabiî değil midir ki daha ileri gider ve gidiyor da! Beis yok...

Ayrıldı bizimle çünkü eslâf
Varsun, bizi de ayırsın ahlâf.

Fakat biz Türklüğe hizmet ederken lisanımıza varıncaya kadar kâffe-i ananâtımızı nazar-ı itibara aldık, yakın ve uzak tarihimizi, baştan başa tarih-i Osmanî'yi hiç ihmal eylemedik, Osmanlılığın Türklüğe ne derece hulûl ettiğini asla unutmadık. Çünkü içimizden böyle yapamayanların, tefritten ifrata düşenlerin lisanen ve fikren ne derece söndüklerini, yazdıkları Türkçeyi Türklere bile okutamadıklarını bir nigâh-ı im'ân ile gördük, hissiyat-ı milliyece, pek tabiî addettiğimiz bir galeyanın sevkiyle onlara imtisâl etmek isteyen bazı gençlerimize [?] şu [silik okunamadı] söyleriz: Öyle ananât unutulursa, Osmanlılık, tarih-i Osmanî, Türklerin son altı yüz senelik hayatı ihmal edilirse Türklüğe de, Türkçeye de hizmet şöyle dursun, mazarrat edilir, çünkü şöyle böyle yapılmış bir bina yıkılır.

Yerine ne koyacaklarını bilmeden mevcudu yıkanlardan ise hiçbir iklimde, hiçbir işte, hiçbir zaman, hiçbir faide beklenmez.

Kaynak: Ali Kemal, "Milliyet Duyguları", *Peyam*, 20 Muharrem 1332/7 K. evvel 1329/20 K. evvel-i Efrenci 1913, s. 1.

83

TELİF-İ ANÂSIR

Ali Kemal

Geçen gün Ermeni vatandaşlarımızın gerek intihabâta, gerek ıslahata dair bazı mütalebelerini nazar-ı im'âna alarak düşündüklerimizi ber-mutad safvetle, samimiyetle, mücmelen bu sütunlarda yazdıktı. *Azadamard* refikimiz bu mütalaaları fazla bir takdir ile telakki eylediği için fikrimizi bir derece daha tevsîe ihtiyaç hissettik.

İbtidâ-yı meşrutiyetten beri fırsat düştükçe arz etmekten asla geri kalmadık! Devlet-i Osmaniye için en müşkil fakat müşkil olduğu kadar da mübrem, müfid bir siyaset varsa o da telif-i anâsırdır. Bu devletin bilhassa bir asırdan beri maruz kaldığı musibetlerin çoğu o siyasete derece-i lazimede ehemmiyet verilmediğindendir. Bilmem ne türlü sâikalarla bugün istihfaf eylediğimiz Tanzimat-ı Hayriye'nin fazileti telif-i anâsıra, velev bir mertebe-i ibtidaiyede olsun cüz'î bir hizmetidir, en vâzıh kusuru ise bu hizmeti bol boluna ifa edememesidir.

O zamandan beri böyle bir siyaset safvetle, şecaatle takip edilseydi, bu devlet bugün başka bir mevkide bulunurdu, çünkü Müslüman, Hıristiyan anâsır-ı sâire Türklüğe, Osmanlılığa samimi ısınırlardı. Bize bir yük olacaklarına muîn olurlardı, saltanatımızı za'fa düşüreceklerine takviye ederlerdi.

Lâkin devr-i istibdatta telif-i anâsıra çalışabilmekliğimiz muhal idi. Çünkü o idare Türkler de dahil oldukları halde milletin her unsurundan kâffe-i hukuku gasb eyliyordu. Bir nebze mevcudiyet-i kavmiyesini gösteren her kavmin başını

eziyordu, felaket o ki en medhûl vasıtalara müracaat ederekten, beyne'l-anâsır nifâk tohumlarını saçaraktan eziyordu. Hatırlamak istemediğimizi geçen makalemizde söylediğimiz o hûnîn hâileler o devrin yadigârıdır. Fakat bugün hâlâ aramızda hüküm süren o kavimden kavme, alelhusus Müslümandan Hıristiyana adavetler yine o zamandan kalmadır.

İmdi, bu devletin selameti için bu münazaât-ı kavmiyeden muzır ne vardır? Öyle ihtirasâtın devamı bizce felaketlerin büyüğüdür. Çünkü bu seyyie ile varlığımızı kökünden baltalıyoruz. Bizzat baltalıyoruz. Filhakika bu asr-ı temeddünde bu derece birbirinin gözünü oyan akvâmın bir sancak, bir hakimiyet altında yaşamaları nasıl kâbil olur? Ancak cebr ile, asmakla, kesmekle... Ona ise ne zamanımız müteham-mildir ne de biz muktediriz.

Mülk-i muazzezimizin her cüz'üne ayrı ayrı göz diken devletlerin bekledikleri nedir? İbtidâ-yı emirde böyle mu'âdât-ı kavmiye sâikasıyla vilayet vilayet maruz olduğumuz iğtişaşlar, idaresizlikler değil midir? Ahalimiz, bâhusus Hıristiyan tebaamız hükûmetimizden muttasıl müşteki olsun, hükûmet lâ-yenkatı' onlarla uğraşsın. Bu herc [ü] merc içinde ne iş görebilir ne ıslahat yapabiliriz? Kemal Bey merhumun dediği gibi; insan cihanı aldatsa bir fert kalır ki; kâbil değil, onu aldatamaz, o da nefsidir. Biz de matbuatımıza varıncaya kadar anâsır bahsinde böyle hırs, böyle nizâ içinde yuvarlandıkça ıslahat için tasavvurlarımızın kuvveden fiile çıkacağına, çıkabileceğine vicdanımıza karşı kanaat getirebilir miyiz? Heyhat!

*

Biz Türk oğlu Türk'üz, insan olduğumuz için elbette menâfiimizi, Türklüğün menâfiini menâfi-i sâireye tercih ederiz, Ermenilerden, Rumlardan, hatta Araplardan ve sâireden evvel kavmiyetimizi, Türkleri düşünürüz, hep yazdıklarımızı, yaptıklarımızı da o endişe ile yazar, yaparız. Öbür kavmiyetleri zaruretle ikinci derecede bırakarak vehle-i ûlâda Türklüğü nazar-ı itibara alırız, çünkü lisanımız, irfanımız, cihanda her ikbalimiz onunla kâimdir, o derecede ki ona baktıkça Üstad Ekrem'le hem-zeban olarak:

Varlığım mahz-ı safa-yı vech-i tâbânındadır,
Zerreyim de sen benim mihr-i dırahşânım mısın

diyeceğimiz gelir. Fakat işte bilhassa bu hissiyatı beslediğimiz –bu noktaya dikkat buyurulsun– Türklüğümüzü böyle ifrat ile sevdiğimiz için anâsır-ı sâireden diğer vatandaşlarımıza o derece hayır-hâhız, öyle samimi dostuz, onların hukukunu da hukukumuz kadar muazzez, mukaddes biliriz.

İbtidâ-yı inkılabımızdan itibaren sıra ile biz Rum, Ermeni, Arnavut, Arap bütün o unsurların müdafii olduk, bu akvâmdan herhangisiyle Türklerin araları az çok açıldı ise o kavmi sahabet ettik fakat onlardan ziyade Türkleri düşündüğümüz

için böyle yaptık, yine de böyle yapıyoruz. Hatta *Azadamard* refikimizin tahmin ettiğinden ziyade bir şecaat göstererek, haksızlığı üzerimize alarak, kavmimize vererek böyle yaptık ve yapıyoruz. Çünkü bî-perva söyleriz, itikadımızca Türklerin o bülend-mertebe mazilerine rağmen iki büyük hataları oldu. Evvela, fethettikleri bilâdın ahalisini kavmiyetlerine temsil etmeyi bilmediler, sâniyen de böyle temsil edemedikleri akvâmı idarelerine, hakimiyetlerine ısındırmayı hiç bilmediler, hâlâ da bilmiyorlar.

Bugün o kadar değil fakat birkaç sene evvel bu hakikatleri öyle sarahaten söylemek şöyle böyle bir meziyet, bir hizmet idi. Biz o iddialara da kalkışmak istemeyiz, çünkü ancak fikrimizi, kanaat-ı vicdaniyemizi müdafaa için öyle yaptık... Yine öyle hükmederiz ki bu mülke bihakkın hizmet edebilir hükûmet adamları bu telif-i anâsır siyasetini muvaffakiyetle takip edenlerdir. Bu vatanı en ciddi seven efrad da öyle ricâli takdir eyleyenlerdir.

*

Bu siyasetin büyük bir fazileti de vardır ki hemen Türklere nâfi olduğu derecede ale'l-ıtlak anâsır-ı sâire-i Osmaniye'nin de menâfiine tevafuk etmesidir.

Herbir unsur-ı Osmanî için Osmanlılıktan iftirâk hal-i hâzırda bile bir zarardır. Bi'l-farz Ermeniler Türklerle elele, vatandaşçasına yaşamaktaki faideleri, kâbil midir ki başka bir tâbiiyette bulabilsinler. İnsaflarına müracaat ederiz; ticarette, sanayide, her nede olursa olsun ileri gitmiş, feyz bulmuş, servet kazanmış Ermeni vatandaşlarımız bütün bu çeşit münakaşalardan, zıddiyetlerden, bu halin devamından cidden müteessir olmuyorlar mı?

Böyle olunca tasavvur buyurulsun, vaatlerimizi incâz etsek, anâsır-ı sâireye haklarını tamamıyla versek onlar için idare-i Osmaniye'den âlâ, daha mün'im hangi idare olabilir? Teslim etmeliyiz; hususiyle Hıristiyanlar ticaret, sanayi ve sâire gibi vadilerde, cidâl-i hayatta bize tefevvuk ederler. Lâkin Garplılardan aşağıdırlar. O halde Osmanlılarla birlikte yaşarken buldukları esâb-ı refahiyeti ecnebilerle karşı karşıya gelince tabiî bulamazlar, ihtisasât-ı sâireyi bir tarafa bırakıyoruz.

Yukarıdan beri arz ettiklerimizi hülasaten deriz ki telif-i anâsır bu memleketin bütün yaralarına merhem olmasa da onların çoğunu tedavi edebilir bir devadır fakat kısa bir ifade ile o tedbire tevessül edilmezse bu devleti idare etmek muhal, muhal-ender-muhaldir.

Kaynak: Ali Kemal, "Telif-i Anâsır", *Peyam*, 5 Muharrem 1332/22 T. sani 1329/5 K. evvel-i Efrenci 1913, s. 1.

84

TEFRİT - İFRAT

Ali Kemal

Her memlekette, her işte tefriti daima ifrat, ifratı daima tefrit vely eyler, lâkin neticede hak ne ise o tecelli eder, hükmünü icra kılar. Meselâ Fransa tarihi bu meşy-i ezelînin bir buçuk asırdan beri parlak bir misâlini gösterir:

On sekizinci asr-ı miladînin evâhirine gelinceye kadar Fransızlarda mutlakiyet hüküm-ferma idi. On Dördüncü Lui [XIV. Louis, 1638-1715] "Devlet demek, ben demek!" diyordu, o derece "lâ-yüs'elü 'ammâ yef'al" idi. Ondan sonra gelen krallar da heman heman öyle yaptılar. Hatta On Beşinci Lui [XV. Louis, 1710-1774] neler, neler yapmadı? âlüfteleri melek mertebesine çıkardı, memleketi baştan başa bir sefahet deryasına döndürdü. Yalnız zavallı On Altıncı Lui [XVI. Louis 1754-1793] hilkaten gevşek olduğu için o kudret-i saltanatı bir türlü kullanamadı; yüzüne, gözüne bulaştırdı, düştü, devrildi.

Vakta ki İnkılab-ı Kebir parladı, o saltanat-ı mülûkâneye bedel bir hükûmet-i ihtilâliye kâim oldu, kralın yerine millet geçti, o tefritin ifratı yüz gösterdi, hükümdar, karısıyla, kız kardeşiyle, yakayı ele veren efrad-ı ailesiyle, taraftarlarıyla beraber meydan-ı siyaseti boyladı. Öyle bir zümre-i münevvere bile değil; baldırı çıplaklar memleketin hâkimi oldular, olunca da neler yaptılar? O feci Eylül kıtaline varıncaya kadar ne kanlar döktüler? Biliyoruz.

Napolyon'un zuhuruyla, saltanatıyla bir devre-i irtica başladı, tefrit yüz gösterdi, o kadar ki daha sonraları On Sekizinci Lui [XVIII. Louis, 1755-1824], Onuncu Şarl [X. Charles, 1757-1836] devirleriyle adeta arttı, fakat Temmuz (1830) Şubat

(1848) ihtilâlleriyle fikr-i inkılap yine meşy-i ezelîsini buldu, takip eyledi, bir zaman daha Üçüncü Napolyon [1808-1873] ile sekteye uğrar gibi oldu ama akibet son cumhuriyetin tesisiyle büsbütün takarrür kıldı.

Hak, hakikat mutlakiyette değil, meşrutiyette, cumhuriyette idi. Fransa'ya, Fransızlığa hizmet ancak o sayede olabilirdi, o inkılaplar, o ihtilâller, o ifratlarla beraber mülk ü milletin selamet ü saadeti sırf öyle bir idare ile tahakkuk edecekti ve etti.

Demek bir işte ifrattan, bir memlekette ehl-i ifrattan o derece korkmamalıdır, esasen müdafaa ve tervîc edilen fikir bir fikr-i müstahsen, bir fikr-i nâfi, bir fikr-i bülend ise her hale rağmen kıymetini, fevâidini, hüsnünü gösterir, o fırtınalardan, dağdağalardan kurtulduktan sonra gösterir.

Böyle olduğu için fıtraten itidale meyyalim, itidali severim, fakat ifrattan, müfritlerden de çekinmem, en çok çekindiğim tefrittir, irticadır. Çünkü ifrat bir harekettir, hayattır. Tefrit ise vukuftur, bir nevi ölümdür. Halbuki Kemal Bey'in dediği gibi:

Mevtâ yaraşır var ise rahat döşeğinde
İkdâm ve tahammül gerek erbab-ı hayata

*

İfrat ve tefrite dair bana bu mülahazaları ilham eden Türklüğe, Türk milliyetine, bizde milliyet duygularına, bu münasebetle de Osmanlılığa dair gençlerimizde ahîren hudûsa gelen teheyyücât-ı fikriyedir.

Evvel emirde şu ciheti arz edeyim ki bu teheyyücleri takdir etmemek elimden gelmez. Türklerin başlıca nakîsalarından biri de fikr-i milliyete ve hususiyle milliyetlerine ehemmiyet vermemeleri idi, geçen gün bu meseleyi yine bu sütunlarda etrafıyla arz eyledik. Tekrar etmeye hacet görmeyiz.

Fikr-i milliyetin gençlerimizde inkişafını, hatta velev müfritâne olsun, inkişafını gördükçe seviniriz, çünkü, yukarıda söylemedik mi? İtidali sevsek de ifratı her zaman tefrite tercih eyleriz. Vaktiyle olduğu gibi Türklüğü hiç idrak, hiç hissetmemekten, o tefritten ise şimdi yapıldığı gibi Türklükten başka bir endişe gözetmemek, bu ifrattan evlâdır, evlâdır fakat bazı mahzurlardan olsun kurtarılırsa...

Biz o itikattayız ki Türklüğün, Türk milletinin inşirahı asla Osmanlılığa, Osmanlılık endişesine, emeline nakîsa vermez, veremez, bilâkis. Çünkü devlet ve saltanat-ı Osmaniye Türklerin evvela tarihte bülend, mübeccel bir eserleridir, miras-ı mefharetleridir; sâniyen, bugün bile yegâne istinatgâh-ı mevcudiyetleridir, her cihetçe sâik-i felah u necatlarıdır. Maazallah o devlet, o saltanat inkıraz bulursa Türklük de bir daha başını kaldıramaz, helak olur.

O halde tabiatıyla anlaşılmaz mı, hükmedilmez mi ki Türklüğe, Türk milliyetine hizmet edebilmek için ibtidâ-yı emirde Osmanlılığı, vatan-ı Osmanîyi idame eylemek, öyle bir ümniyeye çalışmak lazımdır, o da ne ile olur?

İşte Türklüğü, Türk milliyetini pek müfritâne ileri sürenlerimiz asla bu suali nazar-ı muhakemeye almıyorlar, Osmanlılığa hiç ehemmiyet vermiyorlar. O Türklük fikr-i memduhunun noksanı, söylediğimiz mahzuru da odur.

Bugün Osmanlı Türklerinin vatanı vatan-ı Osmanîdir, vatan-ı Osmanî ki yalnız, yalnız biz Türklere değil, fakat bizimle temessül etmiş ve etmemiş diğer birçok akvâmın vatanıdır. Biz bu akvâmdan ne derece ayrılırsak o mertebe zarar ederiz, çünkü esasen ikbâlimizi onların da inzimâm-ı cidd ü ictihadıyla bulmuşuz, bu altı yüz senelik devleti, o mebnâ-yı bekâmızı ancak bu sayede idame eylemişiz, şimdiye kadar böyle yapmışız, yine böyle yapmakta devam etmezsek o bina yıkılır, yıkılınca da en önce bizi ezer.

Bu nokta-i nazardandır ki bizce Türklük ile Osmanlılık tev'emdir, bir Türk cidden milliyetperver olabilir, böyle olmakla Osmanlılığa; yalnız siyaseten değil, hatta ruhen, fikren de merbût kalmamak iktiza etmez, çünkü Osmanlılık ne mertebe teâlî ederse evvel emirde yine Türkleri, Türklüğü i'lâ eyler.

*

Siyasî, ictimaî, tarihî, her türlü hakâik-i ahvalimizi cüz'î tetkikten, tetebbudan geçirince bu bedahetleri teslim eyleriz. Fakat ifrat ve ihtiras gençliğe bazen bir lahza nuru zulmet, zulmeti nur gösterebilir, herhalde her hakikati kâmilen göstermez.

Bu sefer de böyle olduğunu bir "Türk milliyetperveri" imzasıyla aldığımız bir mektubun meâlinden istidlâl eyliyoruz, meseleyi daha vâzıhan arz edebilmek için o mektubu ber-vech-i âtî aynen dercederiz:

"Muharrir Beyefendi

İlmî hakikatlerden başka hiçbir rehbere tâbi olmayan bazı Türk gençlerinden ibaret mühim bir zümre milliyet duygusu bahsinde –sırf ilimden aldığı bir kanaatle– efkârınıza iştirak etmekle beraber, Osmanlılık bahsindeki muhafazakârlığınızı yine aynı kanaatle tasvip etmekte kendini mazur addeder. Türk gençliği için milliyet meselesi bugünkü Türk devletinin siyasî ve binaenaleyh hadisât-ı siyasiyenin taht-ı tesirinde daima mütehavvil hudutlarını fersah fersah aşan muayyen bir mahiyeti haizdir ve Türk gençliği bu meseleyi haiz olduğu bu şamil ve muayyen mahiyet altında nazar-ı itibara alır; onu büyük mefkûresine ait mesaisinde, Osmanlılığın hâdis ve mahdut ve hadisâta göre mütehavvil esaslarından istiâneye davet etmek, Türk millî intibahının mânasını bilmek istememektir. Osmanlılığı tebcîl etmek değil, ondan adeta tevahhuş eden Türk gençlerinin, kendilerine Osmanlılığa sadakat tavsiye edenlerden başkalarının nasihatine muhtaç olduklarını arz etmekle birçoklarımızda hükümran olan hâlet-i ruhiyeye tercüman olduğumu zanneder ve tazimât-ı fevkalâdemi zat-ı âlilerine iblağ eylerim, efendim".

Biz bir makale-i sâlifemizde bazı gençlerimize şu vesayâda bulunduktu:

"Öyle ananât unutulursa, Osmanlılık, tarih-i Osmanî, Türklerin son altı yüz senelik hayatı ihmal edilirse Türklüğe de,Türkçe'ye de hizmet şöyle dursun, mazarrat edilir;

çünkü şöyle böyle yapılmış bir bina yıkılır.
Yerine ne koyacaklarını bilmeden mevcudu yıkanlardan ise hiçbir iklimde, hiçbir işte, hiçbir zaman, hiçbir faide beklenemez".

Bu mütalaamızda ne derece musîb olduğumuzu o mektubu okuyunca büsbütün anladık. O mektup ki, hele son satırlarıyla bizi hazin hazin düşündürdü, Osmanlılığı tebcîl etmeyen, sevmeyen bir gençlikten itikadımızca Türklük de faide görmez.

Ne ise, umarız ki bu mübahaselerimiz o gençlerimizi daha saf, daha ciddi düşüncelere sevkeyler, eyler de öyle bir dalâlin önünü alır, almazsa evvel emirde biz Türklere yazık olur.

Akvâm-ı sâire-i Osmaniye'den de bazen böyle Osmanlılığı sevmeyenler var, fakat öyleleri Türklüğü sevmedikleri, Türklerden ayrılmak istedikleri için bu havada geziniyorlar, haksız olsalar da mantıksız değildirler, fakat biz Türkler Türklüğe fart-ı mahabbet, fart-ı temayül sâikasıyla Osmanlılıktan dedikleri gibi tevahhuş eylersek ne yaptığımızı ne düşündüğümüzü bilmiyoruz, çünkü doğrudan doğruya sevdiğimizi taşlıyoruz, demektir.

Biz de bu mübahaselere ilim, fen kayıtlarını pek bol keseden karıştırıyoruz. Böyle ictimaî, siyasî, tarihî meselelerde ilim ve fen bir düstura ittibaen imal-i fikr edebilmekten ve bu sayede güzel, doğru düşünebilmekten ibarettir.

Bir zaman Ahmed Mithat Efendi merhum ilm ü fen iddialarını o derece mebzûliyete düşürmüştü ki fennî şiirler yazdırmaya kadar varmış, bazı gençlerimize:

İçtiğin a'lâ suyu terkib eden eczâ nedir?
Hidrojenle oksijendir! Oksijenle hidrojen

tekerlemelerini söylemişti, ihtimaldir, hâlâ bu mugalatalara kapıldığımız içindir ki münasebet alsın almasın, her düşüncemize bir ilm ü fen süsü vermek istiyoruz. O genç muhatabımızın affına mağruren söyleriz, riyaziyatta, tabiiyatta olduğu gibi ilm ü fen bu meselelerde öyle vâzıhan mahall-i tatbikini bulamaz, ancak dediğimiz tarzda hükmünü infaz eyler.

Kaynak: Ali Kemal, "Tefrit-İfrat", *Peyam*, 24 Muharrem 1332/11 K. Evvel 1329/24 K. Evvel-i Efrenci 1913, s. 1.

Not: Bir sonraki "Fâl-i Hayr" yazısında Hamdullah Subhi'nin bahsettiği mektup bu yazıda geçiyor.

85

FÂL-İ HAYR

Ali Kemal [-Hamdullah Subhi Tanrıöver]

Mülkümüzde her hale rağmen meşrutiyetin günden güne daha ciddi bir surette teessüs ettiğine gittikçe kanaat getiriyoruz, çünkü etrafımızda maddî ve mânevî burhanlar görüyoruz, beş senedir olduğu gibi icraatımız öyle kuru laftan ibaret değil, daha ciddidir; bu sâika ile biz de öyle düşünmeye, o suretle hareket etmeye âdeta mecbur oluyoruz.

Bilfarz pâyıtahtımız bir kisve-i umrana bürünmeye başlamadı mı? Şehreminimiz, o sayede Şehremanetimiz artık boşta bir çarh gibi dönmüyorlar, iş görüyorlar, bir faaliyet gösteriyorlar, bir iş, bir faaliyet ki semerelerini birer birer veriyorlar.

Şehrimizde vesâit-i nakliyeye varıncaya kadar esbâb-ı umran çoğalıyor, bugün tâ Şişli'den Galata'ya on beş, yirmi dakikada inebilmek üzereyiz, yarın, öbür gün yarım saatte tâ İstanbul'a, Bayezıd'a kadar gidebileceğiz. Meşrutiyet olmayaydı, beş değil, elli sene olsa bu en'âm-ı temeddün yine husule gelmezdi.

Biz daima hissiyatımıza mağlup olduğumuz için devr-i hürriyetimizin hep siyah noktalarını görüyor, nurlarına hiç bakmıyoruz bile...

Ancak itiraf etmeliyiz, ibtidadan beri biz meşrutiyetin bu avâtıf-ı mübremesine hâil olmak için elimizden geleni yaptık, yine de yapıyoruz. Meselâ her işe ihtirasâtımızı, en âdi ihtirasâtımızı soktuk, uzun bir müddet büyük bir memur, bir vali, bir şehremini tayin ederken memleketin ihtiyacını, liyakat ve meziyet bahsini

düşünmedik, hırsımızı, en pest endişelerimizi nazar-ı itibara aldık, o zaruretle de hiçbir işi ehline tefvîz edemedik.

Bu yüzden ne zararlar, ne zararlar gördük, hiç değilse her işimiz yüz üstü kaldı, birbirimizle bîsûd yere uğraştık, didindik, bu uğraşmalardan, didinmelerden en büyük mazarratı yine memleket, yine biz göreceğimizi asla hesap etmedik..

Lâkin şimdi bir nazar-ı ibtihâc ile görüyoruz ki bu gafletten sıyrılmaya başladık, artık hayr u şerrimizi bir nebze olsun temyiz eyliyoruz, bâhusus birbirimizin başımızı yemek için vesile aramıyoruz, yekdiğerimizi vatan hıyanetinden bilmem ne denâetine kadar en hafif bir idrake bile sığmaz cinayetlerle ittihama varmıyoruz, hürriyet namına hürriyet-i fikriyeye, hürriyet-i vicdaniyeye taarruz etmiyoruz. Milliyet diye milletlere ilân-ı adâvet eylemiyoruz.

Evet, henüz bu ihtirasâtımızdan büsbütün kurtulamadık, fakat kurtulacağız, biz müşahedâtımıza göre bu kanaati besliyoruz, bu kanaatimiz bir fâl-i hayrdır.

*

Bir müddetten beri aramızda bir Türklük, Osmanlılık nizâı vardı, o nizâ hakikatte müphem idi, lâkin o nizâı vesile ederek yekdiğerimize ittihamâtımız pek ağır idi.

Türklük taraftarları öbürlerine hiç değilse haşin bir nazarla bakıyorlardı. Öbürleri onları hiç sevmiyorlardı, yalnız o kadarla kalsa, aynı vatanın evladı bu zaruretle birbirinden kalben, ruhen, fikren ayrılıyorlardı. İhtirasât-ı siyasiyemizden, şahsiyâtımızdan, ağrâz-ı hususiyemizden vakit bulamadığımızdan ilmî mübahaselere girişemiyorduk...

Arzettiğimiz gibi ahîren fikirlerimize sükûnet geldiği için böyle meseleleri matbuatımız da daha ciddi bir tarzda tetkike, tetebbua koyulduk. Yekdiğerimize kuru kuruya münaferetten, mu'âdâttan da usandığımız için fikrimizi kemâl-i safvetle arz eyledik, muarızlarımızı da yine öylece dinledik, neticede ne görsek, beğenirsiniz, meğer biz hep bir fikirde imişiz, Osmanlılığı, Türklüğü de hepimiz takdir, tebcîl ediyormuşuz, aramızda öyle mühlik bir ihtilaf yok imiş!..

Bu hakikate muttali olmak için büyük bir inşirah ile sütunlarımıza aynen geçirdiğimiz şu mektubu dikkatle okumak kifayet eyler:

Muhterem Ali Kemal Beyefendi

Peyam'da Türk milliyetperverliğine dair yazdığınız makaleleri dikkat ve ehemmiyetle okuyoruz. Yazılarınız arasında bizi çok hoşnut eden, tasvip eden cihetler olduğu gibi bize nasihat eden, bize tehlikeleri haber veren cihetler de var. Emin olunuz ki biz tasvip eden kısımlara ne kadar müncezib olduksa, bizi tahzîr eden kısımları da o kadar ehemmiyetle telakki ettik. Yalnız bundan birkaç gün evvel kim olduğunu tanıyamadığımız bir gencin size yolladığı bir mektubu neşrettiniz. O mektup bizim fikrimize diğer tabir ile söyleyelim Türkçülerin düşündüğü ve neşrettikleri fikre uymuyor. Etrafımızda maksadımızı daima yanlış gören ve yanlış göstermek isteyen kimseler bulunduğu için biz

bir defa daha, Türk milliyetperverliğinden ne anlıyoruz, size ve sizin lutf-ı delâletinizle kârilerinize söylemek istedik. Tê ki bir kimsenin münferid bir surette perverde ettiği fikirler bir zümreye, bir müesseseye atfedilmesin.

Biz öyle itikad ediyoruz ki Türk milliyetperverliği yanlış bir yol takip etmesi muhal olan bir cereyandır. Çünkü Türkler Osmanlılığın yıkılmasını, diğer milletlerden ayrılmalarını isteyemezler, bunu düşünemezler, bu cins düşünceler, meyiller onlara maddî ve mânevî binlerce sebepten dolayı yasak edilmiştir. Çıldırmamış, ateh getirmemiş bir Türk, Osmanlılığı yıkalım, Osmanlılık bize lüzumsuzdur diyemez. Osmanlılık, bizim altında emniyetle, faide ile çalışabileceğimiz, barınabileceğimiz yegâne çatıdır. Türklük en güzel inkişafını Osmanlı Devleti'nin gölgesinde ihraz edebilir. Biz Osmanlılığı nihayetsiz bir mahabbetle severiz. Çünkü o, bizim eserimizdir. Çünkü onun bayrağı altında yalnız Türkler değil, menfaatine, selametine yüz alaka ile bağlı olduğumuz, halâsımızı kendilerinin uhuvvet ve irtibatında bulduğumuz milyonlarca diğer Osmanlılar yaşıyor. Bizim istediğimiz Osmanlı memleketinde Rumlar, Ermeniler olduğu gibi Türkün de var olması, onun da mevcudiyeti[nin] mahsüs bir hale gelmesidir.

Bizzat bir makalenizde ifade buyurduğunuz üzere bu memlekette bazı unsurlara mensup kimseler arasında ayrılmak maksadını görenler mevcut olabilir. Makul olarak aynı maksadı bir Türk'e atfetmeye imkân var mıdır? Bir Türk herkes kendi payını alsın, ben dört beş vilayette başlı başına kalacağım diyebilir mi? Biz Türklük cereyanını yalnız Türklüğe mukayyed olduğu için değil, İslâm'a, Osmanlılığa en büyük faideleri temin edeceği için de ayrıca seviyoruz. Türk milliyetperverliği, en kısa bir tarif ile tecavüzî değil, yalnız tedafüîdir, imanımız odur ki Türkler arasında en çirkin tecellilerini, en müthiş ziyanlarımız bahasına gördüğümüz husûmetleri, münaferetleri biz bu cereyan ile gitgide ref' edeceğiz. Türkleri sâir milletlerde görüldüğü gibi birbirine yardım eder, birbirini tutar bir hale getireceğiz. Türk mazisini karanlıkları içinden çıkararak, onun yorulmuş kollarımıza, gevşemiş kalplerimize vereceği asıl kuvvetlerden istifade edeceğiz. İktisadiyâtımızı, millî ve mahallî sanatları koruyacağız, sanayi-i nefisemizi, lisanımızın emsâlsiz güzelliklerini, tarihimizin beş bin senelik mefâhirini her gün biraz daha öğrenecek ve etrafımıza telkin ve talim edeceğiz. Millî edebiyat, millî neşideler sayesinde kalbimizde yanan yüce ümidimizi her gün biraz daha işrak edeceğiz. Ve onun aydınlığını milletimizin karartılmış ruhuna yayacağız, istikbalimize doğru bükülmüş boyunlar, kırılmış kalplerle değil, göğsümüzün duvarları arasında millî dileğimiz demir pençelerini uzanmış yatarak yalçın kayalar gibi mağrur alınlarla yürüyecek ve ilerleyeceğiz. Türklük ve Müslümanlık ve ancak bunlar sayesinde yaşayacak bir Osmanlılık, işte davamızın esasları, işte itikadımızın kolay anlaşılabilir basit bir ifadesi.

Türk Ocağı İdare Heyeti Reisi
Hamdullah Subhi

Hamdullah Subhi Bey'in bu sözlerinde bir Osmanlı'nın kabul edemeyeceği hiçbir cihet yok, ancak umumiyet itibariyle bu [bir] noktayı bir parça izah etmek isteriz.

*

Devlet-i Osmaniye siyaseten cihanın en güç idare olunur, bir devletidir. Bugün Bismarck mezardan çıksa da gelse, bu hükûmetin başına geçse bu devleti idareden

yine aciz kalır... Herhalde bu idare muayyen, muntazam, dakîk bir siyasetle olur. Bu siyasetin de ruhunu iki nazik mesele teşkil eyler: Türklük ve Müslümanlık... Biz Türküz, Müslümanız, devletimiz tabiatıyla esasen Türk ve Müslüman devletidir. Biliyoruz, fakat mademki Türk hatta Müslüman olmayan akvâm ile beraber yaşıyoruz ve istiyoruz ki bu devlet onların da devleti, bu vatan onların da vatanı olsun, hasılı onlar başka bir devlete, başka bir vatana intisab etmek iddiasına kalkışmasınlar, öyle olduğu için o Türklük ve Müslümanlık fikirlerini onlarla bir ihtilaf, bir nizâ şekline sokmaktan, sonra da bu ihtilaf ve nizâı cebren fasla kalkışmaktan hazer etmeliyiz... Çünkü bu devletin selameti için öyle bir vaziyet cidden mühliktir, âdeta haric ve dahili aleyhimize kaldırmak demektir.

Bu hatarnâk vadiye sapmadan Türklüğe de, Müslümanlığa da hizmet edebilmek pek mümkündür, meselâ şimdi yapmaya başladığımız gibi akvâm-ı sâireye imtisâlen milliyetimize inşirah vermeliyiz, tâ menşelerinden itibaren tarihimizi cidden öğrenmeliyiz, lisanımızı ıslah eylemeliyiz, hasılı *Türk Yurdu*'nun, Türk Ocağı'nın bu nokta-i nazardan yapmak istediklerini yapmalıyız. Böyle hizmetleri alkışlamayan, bir Türk, hatta bir Osmanlı tasavvur olunur mu?

Müslümanlık bahsinde yine biz bu endişedeyiz, Suphi Bey'in dediği gibi mühâceme değil, fakat müdafaa taraftarıyız. Hiç şüphe var mı ki bugün Hıristiyanlar bize tarîk-i temeddünde fâik, hem de pekçok fâiktirler, o halde halkımız da ihtirasât-ı diniyeyi uyandırarak İslâm ile Hıristiyanlığın aralarını açmaktan her türlü tehlike melhûzdur, fakat hiçbir faide me'mûl müdür?

Türklük de, Müslümanlık da o kuru sözlerden, o beyhude tefûhurlardan, o bî-esas taazzumlardan acaba ne kazandılar, ne kazandılar ki bugün akvâm-ı mütemeddinenin saff-ı faâlinden kaldılar... Zamanımız laftan ziyade iş zamanıdır. Biz fiilen, fikren Garplılar gibi terakkî edebiliyor muyuz? O zaman Türklüğün de, Osmanlılığın da yüzünü ağartmış oluruz.

Kaynak: Ali Kemal [-Hamdullah Subhi], "Fâl-i Hayr", *Peyam*, 3 Safer 1332/19 K.evvel 1329/1 K.sânî 1913, s. 1.

86

TÜRKİYA İÇİN NECAT ve İ'TİLÂ YOLLARI

Haşim Nahid [Erbil]

TÜRK-OSMANLI AİLESİNDE FERTLERİN MÜŞTEREK BULUNDUKLARI NAKÎSALAR

(...)

10. VATANPERVERLİK

Türk-Osmanlılarda, vatanperverliklerinden bahsedenler, bizzat ruhlarını tetkik etseler, kendilerinde olmayan bir şeyin varlığını iddia etmekten haya etmeleri lazım gelir. Bir ruh-ı müşterek-i millîden mahrum olanlarda vatanperverlik nasıl olabilir? Ben yarım âlimleri cahillerden daha ziyade müstahkar görenlerdenim: Cehil, bütün muâhazeleri esasından reddeden bir mazerettir. Yarım âlimlerdir ki bizzat aldanmışken başkalarını da aldatmaya çalışırlar. Türk-Osmanlı aile-i muazzamasında vatanperverlikten bahseden münevverler, yarım âlimler, düşünemiyorlar ki vatan fikrini anlamak başka, vatan fikrinin gayr-i müdrek bir his halinde tecellisi yine başkadır. İnsanda idrak kabiliyeti olduğu için her şeyi anlayabilir, lâkin bilfarz vatanperverlik gibi bir "fikir", "terbiye" ile "his" haline inkılap edemedikten sonra bi'l-muhakeme anlaşılan bu seciyenin iktisabı sırf anlamakla, hatta bunu arzu etmekle mümkün olmaz.

Ben, vatan fikrini anlıyorum, vatan fikrinin bir insanda ne vechile his haline gelebileceğini de muhakeme ediyorum, lâkin bir Bulgar gibi vatanperver olduğumu iddia etmek küstahlığında bulunamam. Hakikaten bizde vatanperverlik dâiyesinde bulunan münevver gençler, yarım âlimler, tezyîf ve tahkire layık bir sürü küstah adamlardır. Bunların hakikati itiraf etmek mertliğini olsun göstermelerinde şu faide vardır ki yaşamak isteyen bir millet için elzem olan bir şeyin hiç olmazsa yokluk ıztırabını hissetmekliğimize mani olmazlar. Münevver kısımda, yarım âlimlerde, şahsiyetin dar hududunu aşmayan sade bir hodperestlik, sade şahsî bir menfaat hissi var. Ruh-i millîyi teşkil ve tesis eden avâmilin tesiri altında hüviyet-i mâneviyesi kesb-i istikrar edememiş bu menfaatperest, bu hodgâm, bu hasta ve ruhsuz zümrede eğer vatanperverlik hissi olsaydı, İstanbul'un hava-yı şâdânını Bulgar toplarının tarrâkaları sarsarken harp meydanına koşar, düşman kılıcıyla can vermek isterlerdi. Heyhat ki İstanbul'da bütün endişeler "hayat ve menfaat korkusu"nda toplandı. Bunu şiddetle hissedenler, kadın gibi miskin ve aciz bir köşeye büzüldü, kimi ye'sini dağıtmak için eğlendi, en çok olan hissizler ve lakaydlar en küçük bir zevklerini bile feda etmediler, Beyoğlu meyhaneleri, kârhaneleri müşterilerinden pek azını olsun kaybetmedi.

Son Endülüs hükümdarının imdadına koşmadığı için Osmanlı padişahını muahaze eden tarih-i İslâm, taht-ı saltanatları top sesleriyle sarsılırken, taht-ı saltanatlarına barut dumanları çökerken, Türk-Osmanlı gençlerinin, yarım âlimlerinin miskin, iğrenç bir kayıtsızlıkla eski hevâ-yı fuhş u mestî içinde hâbîde durduğunu görsün ve onları telîn etsin!

Münevver gençler bu vatanın bilmedikleri nesini sevsinler? Türk-Osmanlı vatanının hududunu bile sıhhatle çizemezler, vatanlarının ne coğrafyasını, ne tarihini, mefâhirini, ne ananelerini, ne bergüzarlarını, ne mezarlarını görüp tetebbu ettikleri yoktur. Bir kıta-i arzın tabiatına, bedîalarına, hatıralarına, servetine ve arza; hakim olan milletin bütün mânevî rişteleriyle kalbi rabt olunmalıdır ki vatan mahabbetini hissedebilsin; halbuki talim ve terbiye ile, telkin ile Türk-Osmanlı kalbinde bu nur meş'alini îkâd edecek hiçbir el şimdiye kadar yükselmedi. Münevverlerin, yarım âlimlerin ruhu işte bunun için kararmış! Cahillere "vatan"ın ne olduğunu sorunuz, o sade kendi kasabasını, köyünü vatan bilir.

Türk-Osmanlı ailesinde harp eden, can veren cahiller vatan için değil, din için, dinî tesir ile kudsîleşmiş devlet ve padişah için, fikren daha yükseklerde memleket, itaat, vazife, şeref, menfaat gibi ayrı ayrı tam bir nüfuzu hâiz olmamakla beraber bunların hep birden teşkil ettikleri sâike tebaan harp eder. Can verirler.

11. MİLLİYET HİSSİ

Bu his de vatanınki gibi bizim için pek yeni bir şeydir. Bunun mevcut olmadığını isbata lüzum görmüyorum, hem milliyet fikri o kadar ma'dûmdur ki bir Türk –ekseriya– milliyeti başka olanları bile kendi milletdaşlarına tercih eder. Bir Rum lokantasında Rum garsonun Rum müşterilere hizmet ederken, dikkat ediniz, garsonun ona karşı söz söyleyişinde, her tavrında ne kadar derin bir samimiyet mündemicdir, sonra bir Türk'e karşı gurur okşayan tevazuunda, nezaketinde ne kadar sahte, ne kadar aldatıcıdır, hatta ne kadar kindar ve kinini gizlemekte de ne çok mahirdir.

Rum'un bu milliyetperverliğini takdis ederim, sonra Türklere yüzünüzü çeviriniz, onda ne göreceksiniz? Meselâ bir Türk lokantacı, müşterileri Türk, Rum, ne olursa olsun hepsine aynı muameleyi eder. Hatta Rum'un kıyafeti daha düzgün yahut başında bir şapka olursa muamelesine biraz hususiyet ve itina bile karışır. Çünkü Türk ruhu üzerinde en ziyade müessir olan, kuvvet ve menfaattir. Hıristiyan ve Frenk tefevvukunu Türkler günden güne hissediyorlar. Zaten birinci fasılda izah ettiğim vechile Türk-Osmanlı saltanatının ilk tesisinde yeniçeri askeri, muhtelif milletler efradından teşkil olunduğu için kavmiyet hissini ihmale Türkler mecbur olmuşlar, sonra, hâkimiyet, tefevvuk, şeref, haysiyet dereceleri hep devlet payelerine göre tayyün ettiği için bu his kâmilen körleşmiş, mahvolmuştur.

12. EDEBİYAT, SANAYİ-İ NEFİSE

Şekl-i hükûmetin değiştiği ilk günlerde idi, ilk defa olarak *Servet-i Fünûn*'a edebî bir hasbihal yazmıştım, onda demiştim ki "bu siyasî inkılabın heyecanı mütefekkirlerin, şairlerin ruhunda avamınkinden daha şedîd bir aks-i tesir husule getirecek. Bu da tabiîdir. Mensup oldukları heyet-i ictimaiyeyi sarsan her hareketten bilhassa daha hassas olan edipler, şairler nisbeten daha büyük bir hisse-i teessür alır, 'sanat için sanat' düstûrunu takip eden bu sanatkârlar; inkılap heyecanı sönmedikten, hissiyat eski sükûnunu bulmadıktan sonra güzel eserler vücuda getiremezler". Şöhret-i kalemiyesi olanların sonra ileriye sürdükleri iddialar büsbütün başka idi: Kimisi gençlerin parasızlığından, kimisi süslü heykellerle müzeyyen geniş meydanların yokluğundan, daha bilmem niçin "güzel eserler"in tevellüt edemeyeceği fikrinde idiler.

Aradan bir müddet geçti, bir gün mufassal bir musahabe-i edebiye yazdım. "Fecr-i Âtî" gençleri, kendi eserlerini yine kendi aralarında pek beğenmelerine ve birbirine "dâhi" unvanı vermelerine rağmen musahabemde diyordum ki, "bu yeni eserler, bizim ruhumuza yabancı ve başka iklimlere ait başka fikirlerin, başka hislerin bir kopyasıdır, lâkin bizim de bir varlığımız, bizim de bir ruhumuz ve mâneviyetimiz var, bizim de bir tarz-ı tefekkür ve tahassüsümüz var. Hulasa biz, büsbütün başka insanlarız, bu taklitçilikten, bu kopyacılıktan vazgeçelim de artık

kendi ruhumuzu dinleyelim ve kendi ruhumuzu terennüm edelim." Bu musahabeyi Fecr-i Âtî gençleri aralarında okurlar, münakaşa ederler ve nihayet *Servet-i Fünûn*'a derç edilmesine karar verirler.

O güne kadar yazılarımı kabul eden *Servet-i Fünûn*, bir edebiyat-ı milliyeye ihtiyacımız olduğundan bahsettiğim için o zavallı sanatkârların nüfuzuyla musahabemi derc edemedi. Şu vakadan biraz oldu; küçük bir edebî parçanın sonunda meâli hatırımda kalan şu cümle vardı: "Osmanlı sancağını yaşatmak için eğer icab ederse bütün bu maî ufukları kızıl kanlara boyarım". Bu cümle başkalarına, başkalarının hissiyat-ı milliyesine dokunur, gazeteye koyamayız, dediler, içimi çektim.

Aradan seneler geçti, Balkan Harbi devam ettiği günlerde idi; bir gün *Tanin* idarehanesinde o cümle için o parçayı gazeteye derc ettirmeyen ve şahsına, liyakatine hürmet ettiğim şaire tesadüf ederek hafızama bir çivi gibi saplanıp kalmış olan şu vakayı tezkâr ettim, biraz mahcup, biraz da nâdim, "ne yapalım, dedi o zamanın icabı böyleydi." Ah, zaman, bize kusurlarımızın cezasını, bu kusurlarımızı tamir etmek, kusurlarımızı isti'fâ etmek imkânını kaybetmeden bize çektir!..

Şu kitabın mevzuu Osmanlı edebiyatının tarihinden bahsetmeme müsait değildir. Türk-Osmanlı ailesinin şimdi bile ne mükemmel bir lisanı, bir edebiyatı var, ne de büyük sanatkârları ve eser-i sanatları! Eski edebiyatımız hep Arap, Acem taklidi idi, sonra Avrupa taklidi oldu. Türk-Osmanlı ruhunu bütün garîziyet ve asaletiyle terennüm eden ne bir şairimiz ne de bu ruhu bütün asliyetiyle, seciyeleriyle, tezahürleriyle, akide ve ananeleriyle tasvir eden bir edibimiz var. İşte bu itibar ile meselâ şairlerimizin en büyüğü olan Abdülhak Hâmid Bey'e en büyük bir Türk şairi payesi tevcihine aklım ermiyor. Abdülhak Hâmid Bey, muhayyilesi şaşaadâr, tahassüsleri ulvî ve müheyyic, fikirleri azamet-nümûn, hülasa büyük bir şair olabilir, lâkin asla büyük bir Türk şairi olamaz. Çünkü bu en büyük Türk şairi Türk ruhunu henüz terennüme başlamadı.

Halit Ziya Bey'in kuklaları, zî-hayat olduğu dakikalarda bile gözümüze göründükleri Türk kıyafetlerinin a'mâkında mutlaka bir Avrupalı hüviyetini haizdirler. Cenab Şehabeddin, büyük bir şair, büyük bir sanatkârdır. Hatta biraz da âlim ve mütefekkirdir, Tevfik Fikret Bey de öyle... Mütekâmil insanların teessür ve teheyyücde iştirak edebileceği hüsün, bedîalar gibi aşk ve tabiat gibi, zulüm gibi, hak gibi, isyan ve ihtilâl gibi umumi ve müşterek hisleri tesbit etmekte harikulâde olabilirler, lâkin bir Türk şairi, asla! Dünküler için hükmüm budur.

Bugünkü nesl-i edebî içinde şahsiyeti takarrur edenler yoktur. Eserlerinin asliyetsizliği hakkında söz söylemeyi zait görürüm. Bir şarklı, bir Osmanlı iken zihniyeti, –tarz-ı tahassüsü demeyeceğim, çünkü nakş u irâe ettikleri hisler, hep Garp eserlerinden in'ikâs etmiş tablolardır ve samimiyetsizdir– Garplılara benzeyen

genç şairler ve muharrirler, fikren, ruhen piçtirler. Bu kaba tabiri kârilerim mazur görsünler, hatta bu hükmümü bundan çok zaman evvel bizzat kendilerine söylediğimi tahattur edenler var! Tabir kaba; lâkin pek doğrudur: Mevlûdât-ı ruhiyesi öz ırkınınkine benzeyecek yerde iklimi, cinsi, cismaniyeti, dini, ahlâkı, ananesi ilh. başka olan adamlarınkine benzerse bu hali bihakkın ifade için "piç" kelimesi isabetle istimal edilebilir.

Bugün eski ve yeni edebiyata, ait oldukları zamanın kıymet-i tarihiyesini vererek, bir hatıra-i mazi gibi hıfz edelim. Sermayesi bu edebiyattan ibaret olan ashab-ı kalem, eğer hüviyetleri istihâle edemeyecek kadar sâl-dîde ve müstakar ise onların da hayat-ı edebiyeleri artık münkariz olmuş ve hatıraları maziye karışmıştır. Bunları da hürmetle yad ederiz. Bizim yeni bir nesle, yeni bir şiir ve edebiyata ihtiyacımız var.

Sanayi-i nefise, yani resim, musıkî, heykeltıraşlık sanatları, tekâmül eden zekânın bedi'î ve ruhî tahassüslerini hariçte tesbit etmek, o hislere rü'yet olunacak, o hissi temsil edecek bariz bir şekil vermektir ki sade dindârlıkla, muhariplik hasletlerinin tezahür ve inkişaf ettiği Türk-Osmanlılarda bunların yokluğu bir netice-i zaruriyedir. Muazzam mabetlerle, sanatkârâne nukûşun kıymeti hakkında hüküm vermek salahiyetim haricindedir. Mâmafih bugün hatta mevcut olan bu eserlerin bir eşini daha yapacak sanatkârlarımız yoktur.

(...)

İCTİMAÎ ISLAHAT

(...)

11. "İDEAL": AKSÂ-YI EMEL

Kavî milletlerde her şeyden evvel kuvvetli bir "ideal" var. Bizde ideal, gaye-i emel, gaye-i hayal ve en son mefkûre diye tercüme ediliyor. Maksat, gaye, hayal, emelden bu kelimede birer parça şey var. Bunlardan hangisini ideal yerine ikame etmeli? Bu, lisan mütehassıslarının işidir. "İdeal" bir sıfattır, madde-i asliyesi "ide"dir. "İde" fikir, akıl, idrak, vehim, hayal, tasavvur, zan ilh. mânasına geliyor. İdealin Türkçe mukabili bu kelimelerden biriyle ifade olunabilir. Lâkin asıl mesele idealin Fransızca ifade ettiği mânanın kuvvet ve şümulünü, tesirini Türkçe ifade edecek bir kelime bulmaktadır. Gaye-i emel, gaye-i hayalin kastolunan mânayı ifadeye kâfi görünmediği içindir ki "mefkûre"yi buldular. Lâkin buna da itiraz edenler var: Arapçada müstamel öyle bir kelime yok diyorlar. Bunlardan hangi kelimeyi veya terkibi olursa olsun evvelemirde ideal yerine ikame etmek ve ona bir şahsiyet vermek icab eder. Ben "aksâ-yı emel"i daha muvafık görüyorum çünkü aksâ-yı emel, ideale yakın bir kuvvet-i ifadeyi haizdir. Sonra "aksâ-yı emel"in bizde azçok bir şahsiyeti var. Şimdiki halde şahsiyeti en az olan mefkûredir. Bunu birçokları anlamıyorlar bile.

Halbuki asr-ı hazır telakkisine göre idealin ifade ettiği mânadan habersiz olanlara bile "aksâ-yı emel" bizzat böyle bir mânayı müphem surette olsun ilham eder.

İdeal yahut aksâ-yı emel... Böyle bir fikir ve emele sahip milletin bütün tesisatında bir unsur-ı esasî gibi mündemictir, bütün şahsî ve ictimaî faaliyetleri tanzim ve bir gayeye doğru tevcih eden bir "nâzım"dır. Maksat, gaye o derecede ehemmiyetlidir ki sa'y ü amelin müfîd olabilmesi ancak ve ancak bir gayeye makrûn olmasına vâbestedir. Ferdin maksatsız sa'y ü ameli, nasıl ki gayr-i müfîd ise fertlerin teşkil ettiği bir millet veya hükûmetin de maksatsızlığı, gayesizliği aksâ-yı emelsizliği onu yaşatmaz: Tarihin bütün azametli ve müheyyic hadiseleri mutlaka kuvvetli bir aksâ-yı emelin mahsulüdür!

Türk-Osmanlı milletinin bir "aksâ-yı emel"e ihtiyacını idrak edenler günden güne çoğalıyor, bunun lüzumu için bir kanaat tesisine artık çalışmayacağım, mademki bu ihtiyaç anlaşılmış, şimdi bunun şeklini tayin etmek icap eder.

Türk-Osmanlı hudud-ı saltanatı dahilinde bulunan Müslüman milletler arasında rabıtanın en şümullüsü "din" idi. Lâkin din Garp'ta olduğu gibi Şark'ta da –artık itiraf edelim– nüfuz-ı mânevîsini günden güne gâib ediyor. Muvahhidlerin münferit kalbini birbirine bağlayan bu kudsî şiraze gevşedikçe dinin şimdiye kadar tenvîm ettiği kavmiyet hisleri, uzun asırların ihtisasât-ı diniye terakümâtı altından yavaş yavaş kımıldanıyor, kıyam ediyor. Akvâm için vasf-ı müştereki "milliyet asrı" olan zaman-ı hâzır, Türk-Osmanlı hududu dahilinde henüz hâbîde duran kavmiyet hislerini de bir gün ateş kırbaçlarıyla ikaz edecek ve her kavme, "uyan, milletini bil ve takdis et!" diyecektir. Arnavutları ihtimal ki bir akıbet-i hüsrana sürükleyen, asrın işte bu füsunkâr daveti oldu, şimdi Araplara haykırıyor, bir âtî-i karîbde âfak-gîr-i sadasını Kürtlere ismâ' edecektir!

Din-i İslâm'ın muhtelif kavmiyetleri şimdi bir kitle halinde tutan mukaddes bağlarını hemen bugün kendi elimizle çözelim, demiyorum. Ve hiçbir harika, altı yedi asırlık ikbal ve idbâr hatıralarını ve din kardaşlığı izlerini Arapların, Kürtlerin ve hatta Arnavutların kalbinden silmeyecektir; bu mânevî rabıtanın bir müddet daha ehliyet-i hayatı var. Lâkin zaman ergeç bu rabıtayı kıracak! Mademki öyledir, zaman; bu İslâm unsurunu ayırıp herbirini şuûnun, mukadderatın cereyanına terk etmezden evvel, Osmanlı Türklerinin bizzat bu muhrib zamanın, milliyet için müesses olan nüfuzundan istifadeye müsaraat etmelidir. Demek istiyorum ki, Türk-Osmanlılar; şimdiye kadar nekbet ve sefaletine iştirak eden Arapların, Kürtlerin, terakkîsine candan çalışsın, asırlarca hakimiyeti altında bulundurmakla hissedar kıldığı kendi hüsran ve sefaletinin şükür-güzarlığını bu suretle onlara karşı ifa etsin de bir taraftan sırf Türklük itibariyle kendi aksâ-yı emelini tayin ve takip etsin.

genç şairler ve muharrirler, fikren, ruhen piçtirler. Bu kaba tabiri kârilerim mazur görsünler, hatta bu hükmümü bundan çok zaman evvel bizzat kendilerine söylediğimi tahattur edenler var! Tabir kaba; lâkin pek doğrudur: Mevlûdât-ı ruhiyesi öz ırkınınkine benzeyecek yerde iklimi, cinsi, cismaniyeti, dini, ahlâkı, ananesi ilh. başka olan adamlarınkine benzerse bu hali bihakkın ifade için "piç" kelimesi isabetle istimal edilebilir.

Bugün eski ve yeni edebiyata, ait oldukları zamanın kıymet-i tarihiyesini vererek, bir hatıra-i mazi gibi hıfz edelim. Sermayesi bu edebiyattan ibaret olan ashab-ı kalem, eğer hüviyetleri istihâle edemeyecek kadar sâl-dîde ve müstakar ise onların da hayat-ı edebiyeleri artık münkariz olmuş ve hatıraları maziye karışmıştır. Bunları da hürmetle yad ederiz. Bizim yeni bir nesle, yeni bir şiir ve edebiyata ihtiyacımız var.

Sanayi-i nefise, yani resim, musikî, heykeltıraşlık sanatları, tekâmül eden zekânın bedi'î ve ruhî tahassüslerini hariçte tesbit etmek, o hislere rü'yet olunacak, o hissi temsil edecek bariz bir şekil vermektir ki sade dindârlıkla, muhafazakârlık hasletlerinin tezahür ve inkişaf ettiği Türk-Osmanlılarda bunların yokluğu bir netice-i zaruriyedir. Muazzam mabetlerle, sanatkârâne nukûşun kıymeti hakkında hüküm vermek salahiyetim haricindedir. Mâmafih bugün hatta mevcut olan bu eserlerin bir eşini daha yapacak sanatkârlarımız yoktur.

(...)

İCTİMAÎ ISLAHAT

(...)

11. "İDEAL": AKSÂ-YI EMEL

Kavî milletlerde her şeyden evvel kuvvetli bir "ideal" var. Bizde ideal, gaye-i emel, gaye-i hayal ve en son mefkûre diye tercüme ediliyor. Maksat, gaye, hayal, emelden bu kelimede birer parça şey var. Bunlardan hangisini ideal yerine ikame etmeli? Bu, lisan mütehassıslarının işidir. "İdeal" bir sıfattır, madde-i asliyesi "ide"dir. "İde" fikir, akıl, idrak, vehim, hayal, tasavvur, zan ilh. mânasına geliyor. İdealin Türkçe mukabili bu kelimelerden biriyle ifade olunabilir. Lâkin asıl mesele idealin Fransızca ifade ettiği mânanın kuvvet ve şümulünü, tesirini Türkçe ifade edecek bir kelime bulmaktadır. Gaye-i emel, gaye-i hayalin kastolunan mânayı ifadeye kâfi görünmediği içindir ki "mefkûre"yi buldular. Lâkin buna da itiraz edenler var: Arapçada müstamel öyle bir kelime yok diyorlar. Bunlardan hangi kelimeyi veya terkibi olursa olsun evvelemirde ideal yerine ikame etmek ve ona bir şahsiyet vermek icab eder. Ben "aksâ-yı emel"i daha muvafık görüyorum çünkü aksâ-yı emel, ideale yakın bir kuvvet-i ifadeyi haizdir. Sonra "aksâ-yı emel"in bizde azçok bir şahsiyeti var. Şimdiki halde şahsiyeti en az olan mefkûredir. Bunu birçokları anlamıyorlar bile.

Halbuki asr-ı hazır telakkisine göre idealin ifade ettiği mânadan habersiz olanlara bile "aksâ-yı emel" bizzat böyle bir mânayı müphem surette olsun ilham eder.

İdeal yahut aksâ-yı emel... Böyle bir fikir ve emele sahip milletin bütün tesisatında bir unsur-ı esasî gibi mündemictir, bütün şahsî ve ictimaî faaliyetleri tanzim ve bir gayeye doğru tevcih eden bir "nâzım"dır. Maksat, gaye o derecede ehemmiyetlidir ki sa'y ü amelin müfîd olabilmesi ancak ve ancak bir gayeye makrûn olmasına vâbestedir. Ferdin maksatsız sa'y ü ameli, nasıl ki gayr-i müfîd ise fertlerin teşkil ettiği bir millet veya hükûmetin de maksatsızlığı, gayesizliği aksâ-yı emelsizliği onu yaşatmaz: Tarihin bütün azametli ve müheyyic hadiseleri mutlaka kuvvetli bir aksâ-yı emelin mahsulüdür!

Türk-Osmanlı milletinin bir "aksâ-yı emel"e ihtiyacını idrak edenler günden güne çoğalıyor, bunun lüzumu için bir kanaat tesisine artık çalışmayacağım, mademki bu ihtiyaç anlaşılmış, şimdi bunun şeklini tayin etmek icap eder.

Türk-Osmanlı hudud-ı saltanatı dahilinde bulunan Müslüman milletler arasında rabıtanın en şümullüsü "din" idi. Lâkin din Garp'ta olduğu gibi Şark'ta da –artık itiraf edelim- nüfuz-ı mânevîsini günden güne gâib ediyor. Muvahhidlerin münferit kalbini birbirine bağlayan bu kudsî şiraze gevşedikçe dinin şimdiye kadar tenvîm ettiği kavmiyet hisleri, uzun asırların ihtisasât-ı diniye terakümâtı altından yavaş yavaş kımıldanıyor, kıyam ediyor. Akvâm için vasf-ı müştereki "milliyet asrı" olan zaman-ı hâzır, Türk-Osmanlı hududu dahilinde henüz hâbîde duran kavmiyet hislerini de bir gün ateş kırbaçlarıyla ikaz edecek ve her kavme, "uyan, milletini bil ve takdis et!" diyecektir. Arnavutları ihtimal ki bir akıbet-i hüsrana sürükleyen, asrın işte bu füsunkâr daveti oldu, şimdi Araplara haykırıyor, bir âtî-i karîbde âfak-gîr-i sadasını Kürtlere ismâ' edecektir!

Din-i İslâm'ın muhtelif kavmiyetleri şimdi bir kitle halinde tutan mukaddes bağlarını hemen bugün kendi elimizle çözelim, demiyorum. Ve hiçbir harika, altı yedi asırlık ikbal ve idbâr hatıralarını ve din kardaşlığı izlerini Arapların, Kürtlerin ve hatta Arnavutların kalbinden silmeyecektir; bu mânevî rabıtanın bir müddet daha ehliyet-i hayatı var. Lâkin zaman ergeç bu rabıtayı kıracak! Mademki öyledir, zaman; bu İslâm unsurunu ayırıp herbirini şuûnun, mukadderatın cereyanına terk etmezden evvel, Osmanlı Türklerinin bizzat bu muhrib zamanın, milliyet için müesses olan nüfuzundan istifadeye müsaraat etmelidir. Demek istiyorum ki, Türk-Osmanlılar; şimdiye kadar nekbet ve sefaletine iştirak eden Arapların, Kürtlerin, terakkîsine candan çalışsın, asırlarca hakimiyeti altında bulundurmakla hissedar kıldığı kendi hüsran ve sefaletinin şükür-güzarlığını bu suretle onlara karşı ifa etsin de bir taraftan sırf Türklük itibariyle kendi aksâ-yı emelini tayin ve takip etsin.

Milliyet siyasetiyle, din hissinden istifade siyasetinin kâbil-i telif olduğunu sonra izah etmek üzere Türk-Osmanlı milletinin "aksâ-yı emel"ini ben şöyle temsil ediyorum:

— Milletim, ben, şevket ve kudretimle tarihin çehresini kaç defa değiştirdim: Çin'de, Hint'te, İran'da ve bütün Asya'da saltanatlar tesis ettim. En sonra yıktığım Hıristiyan devletleri yerine âlî bir taht kurdum. Macaristan, bir küçük beyliğim idi. Sancağımın önünde Avrupa, kaç defa titredi. Avrupa'nın, Asya'nın, Afrika'nın ilk cihan-ı beşeriyeti[ni] teşkil eden, tarih-i beşeriyetin cereyan ettiği bütün toprağını, denizini zabt ettim. Saltanatgâhımın altın kapıları önünde, kudret ve şevketimi tazim edenler, ayak bastığım toprağı öpenler bir gün geldi ki yalnız Allah'ın arş-ı a'lâsına secde eden yüksek cephemi mülevves çarıklarıyla çiğnediler.

Bugün Anadolu'da hür isem, Rusya'da, Avusturya'da, Bulgaristan'da, Karadağ'da, Romanya'da, Sırbistan'da esirim. Oralarda da hür iken esir, hâkim iken zelil oldum. Kırılmış tacımın parçaları mukaddes mezarlarımla beraber düşmanlarımın ayakları altında, çamurlarda, levs içindedir. Tarihim kirlendi, namusum lekelendi. Lâkin ölmeyeceğim, tarihimi ve namusumu kan ve ateşle silmek için Allah'la ahdediyorum. Hududu Rusya'nın bağrından başlayarak bütün Asya-yı Garbî ve Avrupa-yı Şarkî'yi, Şimalî Afrika'yı yeniden zabt edeceğim. Taht-ı saltanatımı yeniden kuracağım, sonra Hint'te, Çin'de, Afrika'da, her yerde Hıristiyan esareti altına düşmüş ırkdaşlarımı, dindaşlarımı kurtaracak, onlara hürriyetlerini iade edeceğim. Türküm, dünyanın en şerefli ve zî-kudret bir milletiyim. Tarih, vücuda getireceğim hadisât-ı azîme, sahifelerinin meâlini yeniden değiştirecek!

Türk aksâ-yı emelinin ilk hedefi, Osmanlı-Türk intibahı ve "Türk ittihadı" olsun!

12. MİLLİYET [VE] VATAN HİSLERİ

Türk-Osmanlı milleti her şeyden evvel kendi halini ıslahtan başlayarak "aksâ-yı emel"ine doğru hareket etmelidir. Bu aksâ-yı emeli, her Türk'ün kafasına ve kalbine bir kızgın çivi ateş ve cazibesiyle nakşetmelidir. Ve bütün ictimaî tesisatı işte böyle bir ruh-ı millînin timsâlinden mülhem olmalıdır.

Aksâ-yı emelde rüşeym halinde vatan ve milliyet fikri de var. Aynı emeli düşünen, aynı emelin mukaddes timsâli karşısında kalbi çarpan fertler, fikrin ve hissin bu ayniyeti, bu birliği içinde birleşirler. İslâm müceddidlerinden Şeyh Cemaleddin-i Afganî'ye göre aile efradını tevhid eden karabet olup bunun fevkinde daire-i şümulü daha vâsi iki rabıta var: 1. Vahdet-i lisan, tabir-i âharla vahdet-i cinsiye yani milliyettir. 2. Dindir. Lâkin müşarunileyh telakkisinde dinin pek ziyade nüfuzu var: Bir millet efradı birkaç asır içinde birkaç defa dinini tebdil ettiği halde milliyetini tebdil edememiş. Sonra milliyeti vahdet-i lisan ile tev'em görüyor; halbuki birbirinin lisanını

anlamayan milletdaşları da görüyoruz. "Vatan fikri, bir ruh-ı müşterek-i milliyenin teşekkül ettiği zaman hasıl olur. Ruh-ı millîyi teşkil eden avâmil de iştirak-i lisan iştirak-i menfaat, iştirak-i akideden ibarettir" (Gustave le Bon).

Şimdi ruh-ı millîyi teşkil eden başka âmiller olup olmadığını aramaya, şu üç âmili ta'mîk etmeye pek lüzum yok zannederim: İngiliz veya Fransız milleti içinde muhtelif mezhep sâlikleri bulunması, hissiyat-ı milliyenin ale's-seviye her mezhep sâlikinde bulunmasına mani olmuyor. Bir İngiliz veya Fransız Protestan veya Katolik olsun kendi milliyetine bütün kuvvetiyle merbûttur. Lisan dahi öyledir. Anadolu'daki Rumlar ekseriyetle Türkçeden başka lisan bilmezler. Osmanlı Türk tabiiyetinde yaşıyorlar. Mâmafih Yunanistan'ın göbeğindeki Yunanlılar kadar ruhen ve fikren Yunanlıdırlar. Hatta hatırımda kaldığına göre, bir eserde şimdiki Karaman Rumlarının Türk ırkından ve Türk iken Bizanslılar zamanında Hıristiyanlaşmış olduklarını gördüm, yakın zamanda da bir Alman profesörü bunu teyid ediyordu.

Menfaate gelince bazen bir millet efradının teşrik-i hayat ve idaresine iştirak ettiği bir hükûmetin bekâsı kendi menfaatine daha muvafik iken milliyetin ruh ve kalbi heyecan ve ra'şe ile meşhûn kılan tahassüslerine terk-i inan ederek bütün maddî menfaatlerini istihkar ile iftirak için isyan ediyor, kan döküyor; Arnavutların menfaati Türklerle beraber yaşamakta ve Türklerle beraber yükselmekte idi. Ayrıldılar bugün tamamen düşmedilerse bile yarın düşecekler. Nazarımda Araplar, Kürtler ve hatta Ermeniler de ayrıldıkları dakikada düşecekler. Lâkin ruh-ı millî teşekkülünde âmil olan menfaat, netice itibariyle husule gelen menfaat değil, nisbî olan telakkiye göre maddî veya mânevî olsun bir rüchan ve tefevvukla en çok arzu olunan menfaattir.

Bütün söylediklerimi hülasa ederek diyorum ki lisan, menfaat ve dinin bir ruh-ı millî teşkil edebilmesi için; ya her üçünün hal-i muvazenette bulunması veyahut bu âmillerden birinin tesirce zaafını, eksikliğini telafi edecek surette öbürlerinin kuvvetli olması iktiza eder.

Bugün hiçbir ırk yoktur ki ihtilâtâttan masûn kalarak safiyetini muhafaza etmiş olsun, mâmafih bir millet halinde yaşayan ve bir ruh-ı millîyi kalbinde taşıyan kitlelerde bünye-i teşrihiyece az çok karabet, yani ırkça bir asliyet var. İşte bu nisbî asliyetle beraber bir mazi-i mefâhir olan tarihi, iştirak-ı mukadderatı da dahil-i hesap edersek ruh-ı millîyi teşkil eden avâmil beşe baliğ olur.

Türk-Osmanlı milletinin ne kadar çok ihtilâtât-ı ırkiyeye düçâr olduğunu "tesâlüb-i ırk" bahsinde izah etmiştim. Her ne hal ise şimdi Türk-Osmanlı hükûmetinin hududu dahilinde bir Türk unsuru var. Bunlar beş âmil itibariyle birbirine merbût oldukları gibi Avrupa-yı Şarkî'de ve Rusya ile Türkistan dahilindeki Türklerle de irtibatı var. Bu rabıtayı istikbalde tevsî' için her şeyden evvel

Anadolu'daki Türklerde bir ruh-ı millî tesisine çalışmalıdır. Bu Türklere aksâ-yı emelini, tarihî mefâhirini meşâhîrini, fedakârlarını, hâkim olduğu toprağı ilh. muhtelif vasıtalarla telkin etmelidir ki milliyet ve vatan hisleriyle beraber ruh-ı millî esas-gîr olsun.

13. LİSAN

Şimdi uyuşuk bir halde duran Türk ruhuna "telkinât" için ilk vasıta lisandır. Türkçenin tekellüm ve tahrir tarzları arasında büyük bir uçurum var. "Yeni Lisan" günden güne hayatdâr oluyor; lisanda teceddüdün tedrici olması taraftarıyım. Tekâmül kanununu icbar etmek bir nazariye olabilir. Lâkin bu, tabiî ve müsmir bir hareket olamaz. Teceddüt hareketi tekâmül kanununu takip etse daha müsmir olur. Sa'y ü cihad ile bu kanunun semere-bahş olmasına çalışalım, lâkin hayat ve şuûnun ebedî kanunundan ayrılmayalım: Kelime, fikrin timsâl-i hayalîsi veya timsâl-i haricîsidir. Kelime fikrin bir timsâli, bir hayali olmak haysiyetiyle bunların birer şahsiyeti var, şahsiyeti olan kelimeleri lisandan çıkarmakla, efkârın mühim bir kısmını imha arasında hiçbir fark yoktur. Şahsiyeti olan bir kelimenin yerine hiç şahsiyeti olmayan başka bir kelimeyi ikame etmek sade lisanen değil, ilmen fakirliği intâc eder.

Muhterem Türk kârilerim, eğer fazla bir gururunuz varsa onu kırınız; çünkü kendimize hakiki bir insan kıymeti vermek için hakikati söylemeliyiz: Lisan, fikrin vasıta-i tebliğidir. İnsan ne derecede mütekâmil ise ihtiyacâtı ne kadar çok, tefekkürâtı, tahassüsâtı ne derecede mütenevvi ve vâsi ise bunları tebliğ için kullanacağı vasıtalar yani kelimeler o kadar çok olur. Türk-Osmanlı milleti Anadolu'ya geldiği zaman tekâmül edememişti. Kelimeleri mahdut idi. Din tesiriyle, edebiyat tesiriyle hülasa ne ile olursa olsun Arap'tan, Acem'den birçok kelimeler yani fikirler aldı, nitekim şimdi de Garplılardan alıyor. Her kavmin lisanı böyle yabancı kelimelerle doludur:

Şimdi Türkçede müstamel olan Arabî, Farisî, icap ederse ecnebi kelimeleri Türkçeleştirmeli! Bu hususta söz "aksâ-yı emel"indir. Türk aksâ-yı emeli ne ise lisanı ona göre takrir edilmeli! Türkçeleştirmek ameliyesini zaruret ve imkân ile takyîde lüzum görüyorum: Bu iki kayıttan maksadım tabiî tekâmül kanununu yeniden ihtardır.

İmlâ hususunda biraz müfritim, şimdiki imlâ kâbil değil mükemmel bir vasıta-i ifhâm olamaz. Kıraatı kolay bir şekle ihtiyacımız var. "Latin" hurûfunu almak fikrini pek tıflâne buluyorum. Şimdi bizim imlâda iki noksan var: Biri kelimenin doğruca okunamaması. Biri de aynı kelimenin telaffuzca başka, şekl-i tahrir itibariyle başka tarzda olmasıdır. Bu noksanı ikmâl için evvela Türkçede hareke yerine harf kullanmalı yani hurûf-ı savtiyeyi hususi şekillerle tesbit etmeli. Islah-ı hurûf meselesi sürüklenip duruyor. Salahiyettar ilmî bir cemiyet teşkili ile buna bir gün evvel karar

vermelidir. İkinci noksanı da kelimelerin telaffuz olunduğu gibi yazılması; [bu da] ikmal ed[ili]r ki bu vazife de teşkiline lüzum gösterdiğim cemiyetin işidir.

Türk-Osmanlı milleti için tekâmüle doğru ilk adım "aksâ-yı emel"in tayini ise, ikinci adım da şüphe etmem ki lisanın ıslahıdır!

(...)

İDARÎ VE SİYASÎ ISLAHAT

(...)

2. HİLAFET MESELESİ; İSLÂMİYET, OSMANLILIK TÜRKLÜK SİYASETLERİ

Türk-Osmanlı hükûmeti bu hatar-nâk vaziyet içinde nasıl bir siyaset takip edecek? İngiltere ve Fransa, halifelik nüfuzuna ve İslâm siyasetine muarızdır, Rusya ise milliyet siyasetine, Almanlarınki de aşikâr... Bir "Osmanlılık" siyasetini de artık çocukça bir şey buluyorum, o halde?

Osmanlı-Türk milletinin mâneviyeti, mükerrer ve acı mağlubiyetleriyle o kadar sarsılmış ki "fikir"den bile korkuyor; "şu fikir veya maksat, ya Avrupa'nın hoşuna gitmezse?..."

Ey Türk deha-yı ırkîsi, bu haşyet ve zillet zulmetlerinden sıyrıl! İstikbal, "fikr"in ve fikrinin arkasında koşanlarındır! Kalbin, bir "aksâ-yı emel" ile nurlansın, yüzün gülsün, eski cihangir hakanların azim ve kudretiyle yeniden sahneye atıl ve tarihi yeniden değiştir! Senin, sade bir "aksâ-yı emele" ihtiyacın var!

Bence "İslâmiyet, Osmanlılık, Türklük" siyasetleri bir tek siyasetin üç muhtelif safhasıdır: Türk-Osmanlı padişahı, bütün İslâmların halifesidir, bu nüfuz, Sultan Hamid zamanında kâfi derecede kudretli idi, biz bu nüfuzu kendi elimizle berbat ettik, bu nüfuzu yeniden tezyîde çalışmalıyız. İngiltere ve Fransa'dan mı korkacağız? Bu beyhude bir korkudur. Bu iki hükûmet, gazaba gelip bizi büsbütün ikna mı edecekler? Bunların imhaya kudretleri ya kâfidir, ya değildir, eğer kâfi derecede bir kuvvetleri varsa, bizi niçin imha etmiyorlar? Halbuki onlarda böyle bir "imha" maksadının vücudunu öteden beri âsârıyla görüyoruz, mademki bizi imha etmiyorlar, demek ki edemiyorlar ve kâfi derecede kuvvetleri de yok, öyle ise hiç korkmayalım! Hem halifelik nüfuzunu, İstanbul sokaklarında "İttihad-ı İslâm"dan bahsetmek, gazetelerde haykırmak suretiyle de arttıramayız. İslâm ittihadı mümkün mü? Bunun tatbiki imkânını sonra münakaşa etmek üzere evvela şu üç tarz-ı siyaseti telif edelim:

Osmanlı-Türk padişahı küre-i arzdaki bütün İslâmların halifesidir ve bu itibar ile halifenin İslâm ruh ve fikri üzerinde bir nüfuz-ı mânevîsi, Müslümanların halifeye karşı bir hiss-i incizâbı var. Biz bu nüfuzu ihmal edemeyeceğiz, bundan istifade edeceğiz. Bu, neden Osmanlılığa ve Türklüğe muarız olsun? Türk-Osmanlı padişahı

halifelik nüfuzunu haiz olmakla beraber dahildeki Müslim ve gayrimüslim anâsıra müsavatperverlik fikrini bir "kanun-ı sâbit" halinde fiilen izhar ederse yani her unsurun hukukunu muhafaza ve inkişaf-ı millîsini işkâl etmeyecek bir istikametten inhiraf etmezse Hıristiyanların bu nüfuzdan ürkecek yerde, teşrik-i mukadderat ettikleri bir hükûmetin beyne'd-düvel daha nüfuzlu olmasından memnun olmalıdırlar.

Sonra Türklük siyasetinden de diğer İslâm unsurlarının tevahhüşüne asla imkân yoktur, Türk-Osmanlı padişah ve hükûmeti bir Osmanlı siyasetine sahiptir, Türklük siyasetini padişah ve hükûmet değil, Türk milleti bizzat ve meşru vesâitle takip edecek!

Türk milliyetine muarız birçok kimseler var, esasen Türk düşmanı olanların bu milliyet cereyanını takbîh etmelerindeki maksat şudur: Türklerde milliyet hissi inkişaf etmesin, Türkler "milliyetsiz" kalsın yani Türk millet ve ırkı mahvolsun. Bu bir düşman için pek tabiî bir temennidir. Muarızlar içinde düşman olmayan yalnız iki kısım halk var: Araplar ve Kürtlerle diğer Osmanlı Müslümanlar.

Şimdi onlara soracağım: Sizde kavmiyet hissi yok mu? Türklerle itilâf için, Türklerle müşterek bir hayat yaşamak için Türklerden ihmal etmelerini talep ettiğiniz "milliyet" fikrini, siz bizzat niçin ihmal etmiyorsunuz yahut edemiyorsunuz. O halde Türkler, mahrum oldukları ve bu asırda yaşamak için iktisabı elzem bulunan bir şeyi neden vücuda getirmeye çalışmasınlar? Hem artık milliyet cereyanı âlemşümul bir şekil aldı, yavaş yavaş her hükûmet[te], bir tek milletin mümessili olmaya doğru umumi bir hareket-i beşeriye var. Bir milletin mutlaka bir hükûmeti olacak, hükûmeti olmayan millet mutlaka esirdir, o halde hükûmeti vücut bulunan Türkler, neden esarete düşmeye mahkum olsunlar? Türklerde milliyet fikrine muarız olmak pek zalimâne bir harekettir, bu, bilhassa İslâm unsurlarından sadır olmamalıdır. Türklerin milliyet fikrini ihmal etmelerini yani istikbalde düçâr-ı izmihlâl olmalarını; inkıraz bulan İslâm hakimiyetini, altı yedi yüz senedir yaşatmasının cezası olarak mı ondan isteyeceğiz?

Arap milliyeti inkişaf etsin, Kürt milleti de intibah bulsun, Araplar ve Kürtlerle Türk arasında rabıta, din ve menfaattir ki bu, kitleler arasında iltisak kuvvetlerinin birinciler[in]dendir. Tekrar ederim ki, İslâmiyet, Osmanlılık ve Türklük siyasetleri asla birbirinin zıddı değil, Türk-Osmanlı hükûmetinin sehpâ-yı müttekâsıdır, şimdi bu üç siyasetin tatbikatına geçelim:

3. İSLÂMİYET SİYASETİ

İslâm ittihadı mümkün mü? Bu suale cevap vermek için Hıristiyan ittihadına bakmalıyız: Garp akvâmı milliyet ve hükûmet itibariyle biribirinden ayrıdırlar, Hıristiyanlık, yani Hıristiyan dininin nüfuzu Avrupa devletleri arasında değil, muhtelif

milliyetler arasında değil, hatta fertler arasında bir vasıta-i iltisak olmaktan şimdi pek uzaktır. Çünkü din, bu derece-i nüfuzunu çoktan Avrupa'da kaybetti. Halbuki Hıristiyan'ın gayrı hakkında Hıristiyanlık ihtisasâtı ittihad ediyor. Çin aleyhine, Avrupa devletlerinin ittifakı, Balkanlıların Türk-Osmanlı aleyhine ittifakı ile Avrupa vicdan-ı umumisinin –birkaç ferdi müstesna– müttefikan bu Hıristiyan galibiyetini, Hıristiyan hûn-rîzliğini tasvip ve teşcî etmesi, iki kuvvetli delildir.

Şark'ta mânevî tesirlerin nüfuzu daima Garb'ınkine galip olduğu gibi İslâmiyet rabıta-i mâneviyesi de Hıristiyanlıktan bugün daha kavîdir. Evvela din-i İslâm'ın, –gayrimüslime karşı– vasıta-i iltisakiyesi fâiktir. Sâniyen bunu teyit etmek de mümkündür:

Garp akvâmının ırk, lisan, menfaat ve sâire itibariyle olan esaslı ihtilafâtı günden güne izini kaybediyor; çünkü ilim ve fende iştirak, tedricen tefekkür ve tahassüste de nisbî bir müşabeheti arttırıyor. Meselâ arzın teşekkülü hakkında İngiliz milletinin muhakemesi ne yolda ise, Fransız milletininki de öyle, hayvanât, nebatât, madeniyât gibi ulûm-ı tabiiyenin, hikmetin, kimyanın, kozmografyanın, tababet, hukuk vesâire vesâirenin telakkisi Garp akvâmında –azçok farklarla- birbirinin aynıdır. Vesâit-i nakliyenin çokluğu, iktisadî ve mütemadi münasebât, lisan, edebiyat, resim, musıkî hülasa beşeriyetin bugün sahip bulunduğu bütün fikirler ve vasıtalar Garp akvâmının zihniyetini, her gün biraz daha fazla birbirine takrîb ediyor. Bilhassa ictimaî meslekler, meselâ "sosyalizm" milliyet hududunu bile yavaş yavaş aradan siliyor, demek istiyorum ki "iştirak-ı ulûm" tefekkür ve tahassüsü bir vahdete takrîb ediyor.

Biz Müslümanlar da, İslâm akvâmının fikr ü nazarını bir vahdete sevk edebiliriz, bu hususta elimizde ilk ve mühim vasıta din ve ulûm-ı diniyedir. "İslâm arasında zaten 'ittihad' var", sözünü pek mânasız buluyorum. Bilâkis, İslâm arasında bugün "iftirak" var; hatta müthiş bir husumet var, o derecedeki bir gayrimüslime karşı olan husumetten daha şedittir; bir "Acem" ile bir "Arap" yahut bir "Şiî" ile bir "Sünnî" bir Müslümanla Hıristiyan'dan ziyade birbirine düşmandırlar. İkisi de birbirinin kanına susamış gibi... Hilafet, Hz. Ali (r.a.)ın imiş, hayır öyle değilmiş... Bin üç yüz sene evvelki halifelerin sandalye nizâı için bin üç yüz sene sonra müminlerin birbirine hâlâ husumet göstermesi, birbirini boğazlamak istemesi gülünecek ve ağlanacak bir budalalıktır! Acaba bu muhtelif mezheplerin ulemâsı da bu kadar ahmak mı?

Yoksa bilerek mi, sırf menfaat için mi bu ihtilafı idame ediyorlar? Her iki takdirde [de] ulemânın mevkii pek aşağıdır. Din-i İslâm gibi âlî ve ictimaî bir dini, bir alet-i şerr ü fesat halinde idame edenler yalnız tahkire değil, tekfîre bile layıktırlar, çünkü dinin "gayesi" aleyhinde hareket ediyorlar.

İşte İslâm'ın necatı için her şeyden evvel bu mezhep ihtilafını ortadan kaldırmalıdır. Telakkisi on türlü, bir din olmaz! Bugün Rus ve İngiliz çizmesi altında haysiyeti,

hayatı ve tarihi inleyen İran için "Şiî"dir diye inlemez ve içim kan ile dolmazsa, eğer Balkanlar'da Hıristiyan eliyle boğazlanan erkekler ve namusu hetk edilen kadınlar için "Sünnî"dir diye bir İranlı inlemez ve ağlamazsa ikimiz de İslâmlık ve Şarklılık nazarında melûn olalım!

Dinin telakkisi bir vahdet arz ettiği dakikadan itibarendir ki İslâm vicdanı, Allah'ın vahdetine muadil bir vahdete doğru birbirine incizâb eder. Mezhepleri kim ve nasıl tevhid edecek; Türk-Osmanlı milletinde yapılmasını izah ettiğim dinî ıslahat yapılırken şu esası nazar-ı itibara almalı: Evvela bizdeki mezhep telakkilerini tevhid etmek suretiyle ıslahatı yapmalı, "şu fiil için, yalnız şu hükm-i dinî sahihtir" demeli ve aynı hükmü –şüphesiz fer'î olanlar da– teyit ederken muhalif addolunan mezhebin bu babdaki hükmüne takrîbe çalışmalıdır.

İhtimal ki birtakım cehele, buna itiraz etmek isterler, lâkin din-i İslâm'ın hakikatini tefehhüm etmeyenlere sözüm yok. Mezhepleri birleştirmek hemen bugün için mümkün değildir. Lâkin bugünden itibaren bu maksadı her Müslüman genci bir vazife, bir fariza edinmelidir. İstanbul'da birçok zeki ve âkil İranlılarla görüştüm, mezheplerin tevhidi lüzumuna benden fazla hâhiş gösteriyorlar. Bu, hakikat-i İslâmiye'nin tezahürü ile İslâm'ın da necatı ve Hıristiyan zulm ü esaretinden istihlâsı için necîbâne ve âkilâne bir harekettir.

İşte İslâm ittihadına doğru ilk hareketimiz, muhtelif ve muhalif mezhepleri tevhide çalışmaktan ibaret olacak. *Mecelle* yerine bir "hukuk kanunu" ikamesini ıslahat-ı diniye bahsinde işte bunun için tervîc ettim.

İslâmlar, vahdâniyeti ve nübüvveti bir tarz-ı telakkide anlasın, sevap ve ikâbın netâyic-i ictimaiyesini bir vahdet-i fikriye ile muhakeme etsin, muamelatı, münakehâtı, vesâyâyı, ferâizi, vakfı bir türlü bilsin, işte bu, ilm-i dinînin vahdeti, bir "İslâm vicdanı"nı bihakkın vücuda getirecek.

"İslâmiyet'te kavmiyet yoktur" hükmünü de yanlış bellemişiz: Vaktiyle Arap kabâili arasında sırf kabileye münhasır kuvvetli bir kavmiyet hissi vardı, bu, kabâil-i İslâmiye'nin birleşmesine mani oluyordu, iki kabileye mensup iki fert arasında bir ihtilaf kabilenin bütün fertlerine sirayet ve kavmiyet gayretini gütmek suretiyle nizâa iki kabile iştirak ederdi. Bir kabileye mensup bir ademin başka bir kabileden birine küçük bir hakaret veya tecavüzünü, bütün kabile efradı kendine mal eder, öbür taraf da öyle ve bu suretle başlayan nizâ, bazen iki kabilenin birbirini kâmilen katl ü imha etmesiyle nihayet bulurdu. Arap kabileleri arasındaki bu kavmiyet hissi İslâmiyet'in zuhurunda mevcut idi, halbuki insanları bir mabuda ve bir dine davet eden İslâmiyet, bunu gaye-i ictimaiyesine münafi gördü ve kavmiyet hissinin tesirini uhuvvet-i İslâmiye'yi ihlal etmekten men ve nefy etti.

"İslâmiyet'te kavmiyet yoktur" demek, bir Müslümanı, başka bir kavim veya kabileden olduğu için, kendi kavim veya kabilesine mensup sâir efrad gibi sevmeye, ona mahabbet bağlamaya mani değildir demektir yoksa her Müslüman, kavmiyetini inkâr etsin, kavmiyet hissi İslâmiyet'e münafîdir, tarzında telakki etmemelidir. Müslümanlar, ayrı ayrı kavimlerden, kabilelerden olabilirler, lâkin kavmiyetleri ayrı olan bu Müslümanlar, câmia-i İslâmiye içinde yine kardeştir, çünkü Müslümandırlar. Demek istiyorum ki İslâmiyet, kavmiyete münafi değildir. Ve bu telakki hem daha doğru, hem daha müfîddir.

İslâmların kavmiyet hissini asla mevzu-i bahs etmeyerek yalnız bir "İslâm vicdanı"nın tesisine çalışmalıdır. İlk vasıta-i ittihad olan dinin intişarı için ikinci bir vasıtaya, lisana ihtiyaç var: İşte bu lisan da "Arabî"dir bugün bütün küre-i arzdaki Müslümanların kıraat ettiği Kur'an Arapçadır, dinî kitaplar Arapçadır. Cava'da, Çin'de, Hint'te, Türkistan'da bütün İslâm ulemâsı Arapça bilirler. Arapça, İslâmlar arasında "beynelmilel" resmi bir lisan olmalıdır, her kavmin ulemâsı, ezkiyâsı bu lisan ile birbiriyle teârüfe, muhabereye çalışmalıdır.

Kazanlı Musa [Carullah] Efendi hazretlerinin Kur'an'ı Türkçeye tercüme etmelerinden, bunu istihsan ederek bahsetmiştim. Kur'an'ı her kavmin kendi lisanına tercüme etmesi, bu, İslâmların ittihadına asla mani değildir, her millet, dinin hakâyıkını öz lisanıyla okusun, öğrensin, avam kısmı dini anlamak için Arapçayı öğrenemez, her milletin lisanı, kendi lisanıdır, sade o milletin mümtaz kısmı dinî lisanı taallüm eder, mümtaz kısmın Arapça bilmesi teârüf-i Müslimîn için kâfidir.

Şimdi "vasıta-i teârüf" mevcuttur, bunu yalnız istimal etmek ister. Mübaşeret vazifesi, padişahları İslâm halifesi olan Türklere ve lisanları dinin lisanı olan Araplara düşer. Araplar ve Türkler, ilk önce dinî ihtilafları ortadan kaldırmak için aktâr-ı cihandaki Müslümanlarla Arap lisanı ile müdavele-i fikr ile İslâm'ın gayesinden de bahsetmelidir.

İslâmiyet, İslâmların ittihadını muktezî idi, bugün Müslümanlar müteferrik bir haldedir, Hıristiyan Avrupa bu tefrikadan istifade ederek İslâmları esaret altına aldı, Müslümanları zulüm ve vahşetle kahrediyor, iş böyle giderse İslâmiyet de mahvolacak. İslâm milletler, mevcudiyetlerini ve İslâmiyet'i kurtarmak için bir dakika evvel birleşmeye çalışmalıdırlar. Ben, açıktan söylüyorum, ittihad-ı İslâm sade bir gaye-i ictimaiye için değil, hayır, İslâmları kahr u tedmîr eden Hıristiyan Avrupa'yı bilmukabele kahr u tedmîr etmek! [içindir]. Kimden korkacağız, Avrupa'dan mı? Lâkin, fikir olmaz! Avrupa'nın İslâmiyet'i mahvetmek fikrine; Müslümanlar da Avrupa'yı mahvetmek fikriyle mukabele edecek. Mücadele çoktan başladı, lâkin şu birinci safhada Hıristiyan Avrupa galiptir, ikinci safhada mağlup olmaya artık Avrupa intizar etsin!

hayatı ve tarihi inleyen İran için "Şiî"dir diye inlemez ve içim kan ile dolmazsa, eğer Balkanlar'da Hıristiyan eliyle boğazlanan erkekler ve namusu hetk edilen kadınlar için "Sünnî"dir diye bir İranlı inlemez ve ağlamazsa ikimiz de İslâmlık ve Şarklılık nazarında melûn olalım!

Dinin telakkisi bir vahdet arz ettiği dakikadan itibarendir ki İslâm vicdanı, Allah'ın vahdetine muadil bir vahdete doğru birbirine incizâb eder. Mezhepleri kim ve nasıl tevhid edecek; Türk-Osmanlı milletinde yapılmasını izah ettiğim dinî ıslahat yapılırken şu esası nazar-ı itibara almalı: Evvela bizdeki mezhep telakkilerini tevhid etmek suretiyle ıslahatı yapmalı, "şu fiil için, yalnız şu hükm-i dinî sahihtir" demeli ve aynı hükmü –şüphesiz fer'î olanlar da– teyit ederken muhalif addolunan mezhebin bu babdaki hükmüne takrîbe çalışmalıdır.

İhtimal ki birtakım cehele, buna itiraz etmek isterler, lâkin din-i İslâm'ın hakikatini tefehhüm etmeyenlere sözüm yok. Mezhepleri birleştirmek hemen bugün için mümkün değildir. Lâkin bugünden itibaren bu maksadı her Müslüman genci bir vazife, bir fariza edinmelidir. İstanbul'da birçok zeki ve âkil İranlılarla görüştüm, mezheplerin tevhidi lüzumuna benden fazla hâhiş gösteriyorlar. Bu, hakikat-i İslâmiye'nin tezahürü ile İslâm'ın da necatı ve Hıristiyan zulm ü esaretinden istihlâsı için necîbâne ve âkilâne bir harekettir.

İşte İslâm ittihadına doğru ilk hareketimiz, muhtelif ve muhalif mezhepleri tevhide çalışmaktan ibaret olacak. *Mecelle* yerine bir "hukuk kanunu" ikamesini ıslahat-ı diniye bahsinde işte bunun için tervîc ettim.

İslâmlar, vahdâniyeti ve nübüvveti bir tarz-ı telakkide anlasın, sevap ve ikâbın netâyic-i ictimaiyesini bir vahdet-i fikriye ile muhakeme etsin, muamelatı, münakehâtı, vesâyâyı, ferâizi, vakfı bir türlü bilsin, işte bu, ilm-i dinînin vahdeti, bir "İslâm vicdanı"nı bihakkın vücuda getirecek.

"İslâmiyet'te kavmiyet yoktur" hükmünü de yanlış bellemişiz: Vaktiyle Arap kabâili arasında sırf kabileye münhasır kuvvetli bir kavmiyet hissi vardı, bu, kabâil-i İslâmiye'nin birleşmesine mani oluyordu, iki kabileye mensup iki fert arasında bir ihtilaf kabilenin bütün fertlerine sirayet ve kavmiyet gayretini gütmek suretiyle nizâa iki kabile iştirak ederdi. Bir kabileye mensup bir ademin başka bir kabileden birine küçük bir hakaret veya tecavüzünü, bütün kabile efradı kendine mal eder, öbür taraf da öyle ve bu suretle başlayan nizâ, bazen iki kabilenin birbirini kâmilen katl ü imha etmesiyle nihayet bulurdu. Arap kabileleri arasındaki bu kavmiyet hissi İslâmiyet'in zuhurunda mevcut idi, halbuki insanları bir mabuda ve bir dine davet eden İslâmiyet, bunu gaye-i ictimaiyesine münafi gördü ve kavmiyet hissinin tesirini uhuvvet-i İslâmiye'yi ihlal etmekten men ve nefy etti.

"İslâmiyet'te kavmiyet yoktur" demek, bir Müslümanı, başka bir kavim veya kabileden olduğu için, kendi kavim veya kabilesine mensup sâir efrad gibi sevmeye, ona mahabbet bağlamaya mani değildir demektir yoksa her Müslüman, kavmiyetini inkâr etsin, kavmiyet hissi İslâmiyet'e münafidir, tarzında telakki etmemelidir. Müslümanlar, ayrı ayrı kavimlerden, kabilelerden olabilirler, lâkin kavmiyetleri ayrı olan bu Müslümanlar, câmia-i İslâmiye içinde yine kardeştir, çünkü Müslümandırlar. Demek istiyorum ki İslâmiyet, kavmiyete münafi değildir. Ve bu telakki hem daha doğru, hem daha müfiddir.

İslâmların kavmiyet hissini asla mevzu-i bahs etmeyerek yalnız bir "İslâm vicdanı"nın tesisine çalışmalıdır. İlk vasıta-i ittihad olan dinin intişarı için ikinci bir vasıtaya, lisana ihtiyaç var: İşte bu lisan da "Arabî"dir bugün bütün küre-i arzdaki Müslümanların kıraat ettiği Kur'an Arapçadır, dinî kitaplar Arapçadır. Cava'da, Çin'de, Hint'te, Türkistan'da bütün İslâm ulemâsı Arapça bilirler. Arapça, İslâmlar arasında "beynelmilel" resmi bir lisan olmalıdır, her kavmin ulemâsı, ezkiyâsı bu lisan ile birbiriyle teârüfe, muhabereye çalışmalıdır.

Kazanlı Musa [Carullah] Efendi hazretlerinin Kur'an'ı Türkçeye tercüme etmelerinden, bunu istihsan ederek bahsetmiştim. Kur'an'ı her kavmin kendi lisanına tercüme etmesi, bu, İslâmların ittihadına asla mani değildir, her millet, dinin hakâyıkını öz lisanıyla okusun, öğrensin, avam kısmı dini anlamak için Arapçayı öğrenemez, her milletin lisanı, kendi lisanıdır, sade o milletin mümtaz kısmı dinî lisanı taallüm eder, mümtaz kısmın Arapça bilmesi teârüf-i Müslimîn için kâfidir.

Şimdi "vasıta-i teârüf" mevcuttur, bunu yalnız istimal etmek ister. Mübaşeret vazifesi, padişahları İslâm halifesi olan Türklere ve lisanları dinin lisanı olan Araplara düşer. Araplar ve Türkler, ilk önce dinî ihtilafları ortadan kaldırmak için aktâr-ı cihandaki Müslümanlarla Arap lisanı ile müdavele-i fikr ile İslâm'ın gayesinden de bahsetmelidir.

İslâmiyet, İslâmların ittihadını muktezî idi, bugün Müslümanlar müteferrik bir haldedir, Hıristiyan Avrupa bu tefrikadan istifade ederek İslâmları esaret altına aldı, Müslümanları zulüm ve vahşetle kahrediyor, iş böyle giderse İslâmiyet de mahvolacak. İslâm milletler, mevcudiyetlerini ve İslâmiyet'i kurtarmak için bir dakika evvel birleşmeye çalışmalıdırlar. Ben, açıktan söylüyorum, ittihad-ı İslâm sade bir gaye-i ictimaiye için değil, hayır, İslâmları kahr u tedmîr eden Hıristiyan Avrupa'yı bilmukabele kahr u tedmîr etmek! [içindir]. Kimden korkacağız, Avrupa'dan mı? Lâkin, fikir olmaz! Avrupa'nın İslâmiyet'i mahvetmek fikrine; Müslümanlar da Avrupa'yı mahvetmek fikriyle mukabele edecek. Mücadele çoktan başladı, lâkin şu birinci safhada Hıristiyan Avrupa galiptir, ikinci safhada mağlup olmaya artık Avrupa intizar etsin!

"İslâmiyet'e en çok düşman olan İngiliz ve Fransızlar bundan sonra İslâmiyet'e karşı daha ziyade şiddet gösterecek!" Bu ihtimale karşı cevabım şudur: İngiltere de, Fransa da zaten elinden geldiği kadar şiddet gösteriyor, şimdi daha fazla şiddet göstermesine meydan vermemek için, onları biraz da müdafaa vaziyetine düşürmek için taht-ı hakimiyetlerinde yaşattıkları İslâmları harekete getirmelidir, bu ızdırarî hareketin vecibesi yine Araplar ve Türklerin uhdesine terettüp ediyor. Türkler ve Araplar arasında can-feda kahramanlar eksik değil, Mısır'da, Tunus'ta, Cezayir'de, Fas'ta, Trablus'ta, ikinci bir "Verdanî" halk edecek Arap deha ve şîmesi söndü mü? Araplar, Cebel-i Lübnan Hıristiyanlarının propagandalarıyla Müslüman Türklere husumet göstereceklerine, İngiliz, Fransız, İtalya esareti altındaki Arapların istihlâsına çalışsalar daha İslâmcasına, daha âlîcenâbâne bir hareket olmaz mı?

Araplar, Türklerden şimdiye kadar fenalık gördü, evet, lâkin Türk-Osmanlı hükûmeti Türklere daha ziyade fenalık etmedi mi? Mutlakiyet devri baştan başa Arabın, Türkün, Kürdün bir mezbahası oldu, meşrutiyetin ilk günlerinde gözümüzü açamadık, lâkin artık görüyoruz: Arap Türksüz, Türk Arapsız yaşayamaz, ikisinin saadet veya esareti birbirine bağlıdır!

Arap gençleri, arş; Mısır'ın, Cezayir'in, Fas'ın, Tunus'un, Trablus'un, Aden'in; Müslüman Afrika ve Asya'nın istihlâsına, arş, ırkdaşlarınızı, dindaşlarınızı, Fransızlar ve İngilizler kan ve ateş içinde boğuyor, Araplık, Arap'tan istimdat ediyor. Türk hakimiyeti size ağır geliyor da Arap hayat ve necatı için arş-ı a'lâya i'tilâ eden bu hûnîn sayhalar gururunuzu, şîmenizi zerre kadar iğzâb etmiyor mu?

Halbuki İngiliz ve Fransız parasıyla Cebel-i Lübnan Hıristiyanları ve sâirenin sizden tenfîr etmek istedikleri Türkler, ihvan-ı dininiz ve yedi asırlık şerik-i mukadderatınızdır! Antere'nin, Musa b. Nusayr'ın, Tarık b. Ziyad'ın, Ömer b. Âs'ın, lâ-yu'ad Arap kahramanlarının kanından elbette sizde bir bakiyye var, arş, İslâm Asya'nın, İslâm Afrika'nın istihlâsına!

Hakikatin kudsî ufuklarından meçhul bir ses, Hint'in gunûde ruhuna yeni bir kudret nefh ediyor. Bundan bir sene evvel küçük bir bombanın tarrâkası cihana yeni ve heyecanlı bir sır ifşa etti: Hintliler intibah buluyor! Hakikati tedricen idrak edecek Hintlilerin, ölmek şanından olmayan bir "fikr"i mutlaka var.

Mukaddes fikir, istikbal senindir!

Trablus'un İtalyanlar tarafından istilâsı, Balkan Harbi ve mezâlimi Hintlilerin kalbinde derin aks-i sadalar husule getirdi. Bütün âlem-i İslâm'da da öyle!... Türk düşmanı olan Rusya'nın da halini pek iyi biliyoruz. Bunu tafsile bile lüzum görmüyorum; işte önümüzde infilaka müheyyâ, yıldırımlar ve ateşlerle meşhûn namütenahî mahzenler var, Türkler, Araplar, Kürtler; Hıristiyan İngilizlerin, Fransızların, Moskofların bize daha fazla tecavüz etmelerine meydan kalmamak için, onları artık

müdafaa vaziyetine sokmak için, bu dinamit depolarından her gün birine bir tek kıvılcım atmaya çalışmalıdır. Balkan muharebesinde 500.000 Müslüman Türk öldü. "Fikir" için kahramanlık edenlerin nümunesini artık Türk-Osmanlı milletinde de görüyoruz, şimdi şüheda zümresine "İslâmların istihlâsı için" Türklerden çok değil, sekiz on can fedaya ihtiyaç var!

Açık alınla, merdâne bir surette İslâm ittihadını meydana getirmek için istimal edeceğimiz vasıtaların ikincisi ve çok mühimi "hac" ziyaretidir. "Hac" zamanında Avrupalı hafiyelerin mukaddes olan Kâbe'ye kadar girerek oralarda ifsadâta başladıklarını yine Avrupalılar bize haber veriyor. Biz uyuyor muyuz? Dünyanın her köşesinden her sene yüz binlerce hacı Mekke'de toplanıyor, bunların içinde her seviyede adamlar var. İttihad-ı İslâm'ı, yalnız İstanbul sokaklarında, yalnız İstanbul gazetelerinde mi söyleyeceğiz.

Afrika'ya, Hindistan'a, Çin'e, Türkistan'a, ilmî heyetler, vaizler göndermeye ihtiyacımız yok, en ulvî hitabet kürsüsü memleketimizin hududu dahilindedir. Bu kürsünün etrafına dünyanın her noktasından yüz binlerce insan gelip toplanıyor, "fikr"in tamimi için bundan iyi fırsat ve münasip vasıta olamaz. Müslümanlara fikrimizi tamim için, hiç olmazsa "hac" aylarında, muhtelif lisanlara vakıf adamlarımız olmasa bile –Hicaz'da böyle tercümanlar çoktur– yalnız "fikr"i tefhîm edebilecek liyakatte birkaç kişi, birkaç lisan üzere tab' olunmuş küçük risaleler maksadı temine kâfidir. Bu kadarcık bir şey yapamaz mıyız?

Bütün bu şeyleri Türk-Osmanlı hükûmeti değil, Osmanlı İslâm cemaati yapacak. Dinî ıslahat bahsinde, dine taalluk eden her şeyin bir tek mercide toplanmasını ve bu mercie de bir şahsiyet-i mâneviye verilmesi lüzumunu tezkâr etmiştim. Kiliseleri, kilise mekteplerini kilise evkafını, kilise hastahanesini idare eden Hıristiyan cemaat heyetlerinin teşekkülünden olsun ibret almalıyız. İslâm camilerini, İslâm evkafını, İslâm mekteplerini, İslâm kütüphane ve müessesâtını bir "İslâm cemaati" niçin idare etmesin ve buna bir "şahsiyet-i mâneviye" niçin verilmesin. İslâm dinine taalluk eden her şeyi bir araya toplamalı ve halife-i İslâm namına şeyhülislâm bunu idare etmelidir!

Kimsenin buna karşı bir şey söylemeye hakkı yok. Bugün Avrupa misyonerleri dünyanın her tarafında Müslümanları Hıristiyan yapmaya çalışıyor, Avrupa'nın siyasî memurları, âlimleri, seyyahları misyonerlik ediyor da bizim bir şey dediğimiz yok. Halbuki biz Müslümanlar, Hıristiyanları Müslüman yapmaya çalışmayacağız, dinimizin esasât-ı âliyesini dindaşlarımıza tefhîm, dindaşlarımızın sefilâne hayatını meşru bir saadete doğru sevk edeceğiz. Lâkin tekrar ederim bu âlî vazifeyi şimdiki haliyle Bab-ı Meşihat anlayamaz. İslâmiyet'in âlî esaslarını anlayacak ve bunu, aktâr-ı cihanda neşr ü tamime çalışacak bir heyet-i ulemâyı Bab-ı Meşihat'e ikame

etmeli. Şimdiki o köhne kitapların büyük ciltleri arkasında kamburlaşmış ve dinin hakikat-i âliyesinden bîhaber adamları hep oradan çıkarmalıdır.

Türk-Osmanlı milleti ve bütün Osmanlı Müslümanlar hilafet ve İslâmiyet siyasetini işte bu vechile takip edecekler.

Hıristiyan Ermeniler de, İslâmiyet siyasetinden memnun olmalıdırlar: Mademki bununla Osmanlı hükûmetinin nüfuzu artacak, mademki onlar da Osmanlı hükûmetinin mühim bir unsurudur ve Osmanlı hükûmetiyle teşrik-i mukadderat etmişlerdir ve bu Osmanlı hükûmeti, Ermenilerin hukukuna tamamen riayet edecektir; o halde, her ne suretle olursa olsun Osmanlı hükûmetinin tezâyüd-i şevketi netice itibariyle Ermenilerin dahi faidesinedir; elverir ki din, Osmanlı İslâmlarla Osmanlı Ermeniler arasında –hiçbir muamelede– haiz-i tesir olmasın.

2. TÜRKLÜK SİYASETİ

Türklük siyasetinin Türk milleti tarafından takip olunacak ilk hedefi Türk-Osmanlı milletinin intibahı olmalı. Milletin fertleri arasında henüz bir kuvve-i iltisakiye madum iken Çin'deki Türklerle ittihattan bahsetmek, çocukça bir haldir. "Türk ittihadı"na doğru bir heyecan ve hareketi en uzak ufuklarda bile temenni ve arzu ederiz. Hatta asıl Türk-Osmanlı ittihadına masrûf kuvvetin husule getireceği tesirlerin uzak ufuklara kadar tevessü ve in'ikâsını da kasdedebiliriz, lâkin ilk hedefimiz Osmanlı Türkler bulunacak ve bu in'ikâslar bizzat kast değil, kasdın neticesi olacak.

Türklük ve "Türk milliyeti" fikri bizim için yenidir. Bu yeni fikir yavaş yavaş genç ruhların hudud-ı idrakini sarıyor. Bu, gençlerde bile henüz münakaşa ve mu'âkale devresini geçmedi. Bu fikri taakkul edenler, perestişkârlarının zümresine dahil olacak. Perestişkârların şimdi mevcut ilk tabakası genç mekteplilerdir ve bunların adedi çoğaldıkça fikrin hudud-ı tesiri de genişleyecek, nüfuz ve kudreti artacaktır. (Bugün Türk milliyetinin aşk ve gururuyla kalbi yanan ve bunu terennüm edenler var. Bunlardan birkaçının ismini fahr u sitayişle zikreylemek icap ederdi. Fakat böyle bir hareket, evvela ismi zikrolunmayanların gururuna dokunur. Sâniyen bu milliyet aşkını henüz kâfi derecede ateşli göremiyorum). Fikrin vasıta-i neşri, menba-ı kuvveti olan bu fikircilerin sa'y ü cehdleri bir noktada birleşmezse, hedef taaddüt ve fertlerin sa'y ü cehdleri inkisam ederse "tesir" daha batî olur.

Bizde başlayan hareket-i milliyenin hedefi, tarz ve vasıta-i neşri ile henüz bizzat meşgul olamadım. Her şeyden evvel Osmanlı Türklerin i'tilâsı için şahsi kanaatlerimi tesbite çalışıyordum. Bazı milliyetperver arkadaşlarımdan işitiyorum ki *Türk Yurdu*'nun hedefi Osmanlı hududu haricindeki Türklerin, Türk Ocağı'nın hedefi de Osmanlı hududu dahilindeki Türklerin intibahı oluyor. Milliyete doğru her hareket müfîddir; fakat hedefin taaddüdü ve kuvvetin inkısamı itibariyle bu iki

türlü cereyanı ben daha az müfid görüyorum. Ben istiyorum ki aynı fikrin tamimine masrûf olacak kuvvetler, tek bir menbada toplanarak bir tek "usûl" altında tevezzü' ve intişar etsin; kulüpler, gazeteler, konferanslar, risaleler ve sâire, hep bir ocaktan sadır olsun.

Bir tek adamın yalnız başına tarihin çehresini değiştirdiğini birkaç defa tekrar ettim. Eğer Türk-Osmanlı milletinin müttefikleri, aynı maksat için milliyetperverlerle hareket ve faaliyetlerini tevhid ederse Türk-Osmanlı tarihini yeniden yükseltmeye kadir olacak ve kadirdir.

'Terakkî etmek ve yeryüzündeki bütün Müslümanların zulmetler içinde uzaktan hasret ve hicran ile rü'yet edilen yegâne bir şule gibi baktıkları hilali ellerinde tutan Osmanlı-Türk milletini yükseltmek!... Bundan sonra şair ve ediplerin, muharrirlerin, gazetecilerin vazifesi bu gayeyi halkın zihnine telkin etmektir. "Sanat için sanat" nazariyesini artık münakaşaya lüzum bile yok, Garbın müzahrafât-ı fikriyesini taklit etmek sanat mı? Türk taht-ı saltanatının Avrupa'ya, Afrika'ya kudret ve hakimiyetini tesbit eden ayaklarını kırdılar, tacını parçaladılar, hilali ayaklar altına aldılar, binlerce kadınların ırzını hetk, yüzbinlerce Müslümanı katliam ettiler, şimdi şu satırları yazarken Arnavutluk sahillerindeki Türk askerlerinin vapurlarla İstanbul'a sevk edildiğini gazeteler haber veriyordu. Kalbimde yırtılan bir nokta, gözlerimde, hûnîn bir in'ikâs-ı tarihî görüyorum:

Bundan asırlarca evvel, hükümran oldukları beldelerde tarihlerini ve ecdatlarının mezarını terk eden İspanya Müslümanları, Hıristiyan eliyle tahrip olunan şehirlerin enkazını, parça parça kesilen dindaşlarının naaşını çiğneye çiğneye İspanya sahiline geldiler, kırbaç ve hakaret altında son defa için saltanatgâhlarını terk ettilerdi. Ah, asırlardan sonra, şimdi yüz binlerce Müslüman ecsâdının üstüne sernigûn olan hilal, ihtimal ki henüz çan takılmamış kubbelerin üstünde, henüz yıkılmamış mihrapların üstünde hayalini terk ederek Rumeli'de söndü, işte şimdi vapurlarla Arnavutluk sahillerinden gelenler Rumeli'de husûf eden hilalin hûn ve hüsranını, Rumeli'de katlolunan yüz binlerce Müslümanın matem ve hicranını, Rumeli'de parçalanan tac-ı saltanatın hatıra-i dırahşânını ruhumuza nakl ediyorlar. Ey mukaddes hatıralar kinin ateş hançerleriyle kalbimizi parçala!

Biz zulüm ve udvânın cehennem ve nirânı içinde yanıyoruz, ruhumuzda matemlerimizi, elemlerimizi ve ümidimizi terennüm etmek ihtiyacı var. İşte bu ihtiyac-ı terennümü kim şiddetle hissediyorsa, kimin kalbi ve dudakları terennüm etmek için titriyor ve kim daha samimi, daha müheyyic terennüm ediyorsa Türk sanatkârı odur. Türkün bugünkü sanatı telakkisi, bugünkü sanatıdır. Bundan sonra şiirlerimiz, Rumeli fecialarını, Hıristiyan zulmünü, onlara kin ve nefret hissini ve intikam almak ateşini kalbimize ilham etsin, bundan sonra şatolarımızda, Hıristiyan kılıcıyla bir

Müslümanın ne suretle ikiye bölündüğünü, bir Müslüman çocuğun kafası[nın] nasıl uçurulduğunu, bir Müslüman kadının saçı yolunarak, elbisesi parçalanarak perde-i namusu[nun] nasıl yırtıldığını, şehitlerimizi, mecrûhlarımızı bizi kahreden kan ve ateşleri temaşa edeceğiz, hikâyelerimiz baştan başa bize bu fecîaları hikâye edecek, hatiplerimiz, her gün bize bir sergüzeşt-i hûnîni haykıracak, gazete sütunları her gün Hıristiyan zulmüyle meşbû ve siyah olacak, ibtidaî mektep rahlelerinde, "Çocuklar, diyeceğiz, milletiniz Türkler küre-i arzın üç büyük kıtasına hükümran idi. Hıristiyanlar Afrika'yı, Avrupa'yı zaptederken, binlerce Müslümanı camilere doldurarak ateşe yaktılar, topla yıktılar. Siz, bu zulmün intikamını almaya, Türk milletini o yerlere tekrar hâkim kılmaya Allah'la ahdediniz. Ve her sabah, Allah'a ibadet etmezden evvel vahdaniyete perestiş eden Müslümanların intikamını alacağınızı Allah'a vaat ediniz!"

Ressamlarımız da, artık tablolarının reng-i erguvanını şehitlerimizin şafak-renk kanından, kalanlarımızın ruhunu saran elem bulutlarıyla göz yaşlarından istiâre etsinler. Tesir itibariyle temsil ve teşhis sanatın bâlâterindedir: Şiir ve edebiyatın timsâl-i tesbiti, ihtiva ettikleri fikri zihinde ikaz eden kelimelerdir. Lâkin asıl tablolar, tiyatro sahneleridir ki fikri fiil ile hayattar kılar ve bu itibar ile temsil ve teşhisin tesiri tasvir-i hikâyeden daha derindir. Enâmın [anamın?] ruh ve kalbinde yeni bir cereyan-ı tefekkür ve tahassüs halk etmek için en güzel vasıta işte bunlardır ve eminim ki şairlerimizin, ediplerimizin vazifelerini ifa edecekleri derecede ressamlarımız da, tiyatro yazanlarımız da millî vazifelerini ifa ederler.

Musikî ve şarkılarımıza bir kere dikkat ediniz, sırma saçların kara gözlerin, tombul kolların, beyaz gerdanların, ayva göbeklerin ve hatta –itiraf edelim– öpüşmelerin bilmem neler gibi sırf ihtirasât-ı hayvaniyemizi ateşleyen manidar gamzelerin bir dâsitanıdır. Bizdeki musikî ve şarkı, sarhoş, çapkın, çıplak, gülen, raks eden, ah çeken, göbek atan, ikidebir de hayvan gibi altüst olan, yine oynamak, yine birbirine sönmez bir iştiyak ile sarılmak isteyen bir sürü zanpara ve fahişelerin geçit resmine benzer, bu şarkılardan bu musikîden biraz yüzümüz kızarsın, haya edelim! Balkanların yalçın kayalarında akisler yapan nevhalar, giryeler, tazarrular, Türkiya'nın ud ve keman tellerinde ebediyete kadar inlesin.

Türk-Osmanlı milletinin mütefekkirleri, sanatkârları, hülasa aklı başında olanları eğer terakkî ve intikam için birleşmezse, eğer fırka ihtilafları, şahsi garazlarını ayaklarının altına alarak kalp ve vicdanlarını sa'y ü zekâlarını aynı gaye için tevhit etmezlerse milyonlarca Müslümanın lanet ve nefretine uğrasın, kahrolsunlar! Zaten ne tehdite, ne ricaya lüzum var. Tefrikanın neticesi zaaf ve zaafın neticesi esarettir ki işte bu, bizzat bir ceza-yı tarih ve bir ceza-yı ilâhîdir.

Osmanlı Türkleri ticarete sevk etmek; onlara milliyetlerini bildirmek derecesinde ehemmiyetlidir. İstikbal, artık kılıçların değil, kasalarındır. Bugün Anadolu'daki

Rumlar ve Ermeniler müthiş bir ihtikâr zinciriyle Türklerin kolunu, kanadını bağlamışlar, Türk daima çalışıyor, lâkin bir türlü karnını doyuramıyor. Türk mesaisinin semeresi bu anâsırın boğazına girmekte devam ederse yakın zamanda Türkün kanı da kuruyacak. Almanlar itiraf ediyorlar ki ilk hedefleri Türklerin elinden arazisini almaktır. Hatta şimdiki halin devamı ile Türklerin, arazilerini tedricen Rumlara, Ermenilere kaptırmaları pek tabiî iken Almanlar gibi müterakkî ve muayyen bir maksatla harekete karar vermiş şevketli bir milletin gayr-i mahsüs planlarla bu gayeye katiyetle vasıl olacağı şüphesizdir. Talim ve terbiye ile tacir bir nesil yetiştirmek, vâkıa mümkündür. Lâkin buna muktezî olan zaman, Türklerin vahim bir akibete düçâr olması için de kâfidir: Biz tacir bir nesil yetiştirinceye kadar Türklerle mücadele edenler, maksatlarına çoktan nail olmuş olacaklar.

O halde? Fikr-i ticareti hatta Türk milliyeti fikrinden evvel –amelî bir surette– tamime çalışmalıdır: İstanabul'dan başlayarak Türk Ocağı'nın bir şubesi olan yerlerde; Türkçülerden bir "heyet-i fa'âle" intihab ederek her kasabada ve her köyde ticaret fikrini Türklerin zihnine sokmalı, bu köyde bir küçük bakkal dükkânı açtırmak için köylülerden küçük küçük sermayeler toplayıp bunu şirket haline getirmeli, bazı kasabalarda zengince olan Türkleri, sermayelerini işletmeye teşvik ederek onların az ehemmiyetli miktarda bir parasıyla bir Türk taciri vücuda getirmeye ve "Türklerin, tercihen Türklerle alış veriş etmelerini, bunun faide ve neticesini anlatmaya" sa'y etmelidir. Ticaret fikri, milliyet fikri derecesinde ehemdir.

Türklük siyasetinin, Türk milleti tarafından takip olunacak ilk hedefleri Osmanlı-Türk milletinin intibahı, Türk lisanı, Türk ticareti ve sâiredir. Türklerde talim ve terbiye ile ne gibi seciyeler tesisi lazım olduğunu da ictimaî ıslahat kısmında kâfî derecede izah ettiğim için artık tekrarına lüzum görmüyorum. Şimdi bu Türklük siyaseti noktasından hükûmetin vaziyeti nasıl olabileceğini tetkik edelim:

Türk-Osmanlı hududu dahilinde muhtelif unsurlardan İslâm ve muhtelif unsurlardan Hıristiyan akvâm bulunduğu için, hükûmet icraatının âheng-i umumisini bir Türkün gayesine tevfîk edemez, lâkin Türklerin, hiçbir unsurun hakkı olmayan bir hakkı var ve bu gayr-i kâbil-i itirazdır: Türkler, bu muazzam hükûmeti kılıçlarının kuvvetiyle tesis ettiler. Arap saltanatının inhilâlinden sonra eğer bir Türk saltanatı teessüs etmeseydi, ihtimal ki İslâmiyet, kaybettiği hâkimiyet[in] arkasından inkişafını, hatta mevcudiyet ve nüfuzunu kaybederdi, lâkin Türkler, "hâkimiyet-i İslâmiye"nin ve "neşr-i İslâmiyet"in mukaddes vazifesi uğrunda kendi asliyetlerini, milliyetlerini, nüfus ve kuvvetlerini kaybettiler, bu hakk-ı tarihî o kadar büyük ve mukaddestir ki herbir Müslüman ve insan, Türklere karşı hürmet ve şefkat duyar.

Türk, nüfus, servet ve mâneviyet itibariyle, ağlanacak bir haldedir. Türk; altı, yedi asırdır, servetini, kanını, hep Moskoflarla, Avusturyalılarla, Yunan, Bulgar,

Sırp, Karadağ ve sâire ile cenk ede ede heder etti, Türk serveti bitti, Türk nüfusu azaldı, şimdi de Türk ırkı bitecek. Türk-Osmanlı hükûmeti bir Türklük siyaseti takip edemez, lâkin, Arabın, Kürdün Ermeninin hakkını (bunu biraz sonra izah edeceğim) vereceği gibi Türkün hakkını da versin: İçtimaî ıslahat bahsinde gösterdiğim gibi Türk müessesât-ı milliyesini ıslah ve tensîk etsin, Türkün hiçbir serveti yok, bu, ticaretsizlikten, sanatsızlıktan, cehalettendir, Türk parasını vâsi ülkelerin asayişi için asırlarca îsâr etti, Türk buna şimdi mukabele istiyor: Yolları yok, tarlalarını işletmiyor, birçok arazi bataklık halindedir, madenler, ormanlar bakir bir halde. Şimdi Türkün dimağına, Türk koluna bunlardan istifade için bir kudret lazım, vasıtaları istimal için Türke para lazım. Türklük siyasetinden Türkün istediği yalnız öz hakkıdır!

Bu, ne İslâmiyet ve ne de Osmanlılık siyasetine münâfi değildir.

3. OSMANLILIK

Osmanlılık siyasetinin imkânsızlığı, faidesizliğini şu itibarla söylemiştim: Birçok kimseler Türklük siyasetini yanlış anladığı için Osmanlılık siyaseti bize muvafiktır diyor, çünkü Türklük siyasetinden, anladıkları şey, "Türkleştirmek"tir ve "Osmanlılık" siyasetiyle de Türkler için "milliyetsiz kalmayı" kastediyorlar.

Başka milletleri Türkleştirmek fikri boş bir fikirdir, Türklerin "milliyetsiz" kalmalarını talep etmek de öyle. Takriben bundan bir ay evvel *İkdam* sermuharriri Ali Kemal Bey'in uzun bir makalesi vardı, makalede diyorlardı ki: Türkler milliyet fikri takip ederlerse, yalnız Araplar, Kürtler değil, Lazlar da, Çerkesler de millî cereyana kapılacaklar! Halbuki Türklerin şimdiye kadar böyle milliyetsiz kalmaları, Arap milliyetinin inkişafına, hatta dahilî idarede bir hususiyet istemelerine mani olmadı. Türkün şimdiye kadar bir milliyet cereyanı takip etmemesi, bunu men etmediyse, bir Çerkes cereyan-ı millîsini nasıl men edebilir? Bilhassa Araplar, mikdar-ı nüfus, rabıta-i diniye ve mâneviye itibariyle Türkün gayrı olan Osmanlı Müslümanların en kıymetlisi iken milyonlarca Arap için feda edilmesinde hiçbir faide olmayan Türklük, kırk elli bin, yüz bin Çerkes için artık feda edilir mi? Dinî kuvve-i iltisakiyelerin inhilâl ettiği ve ancak millî cereyanlar hükümran olan bu asırda milliyetsizliği Türkler için istemek ne mümkündür, ne de faidelidir.

Ben Osmanlılık siyasetini; muhtelif Osmanlı akvâmın[ın] millî ve ictimaî inkişafını seyyânen teshîl etmek tarzında anlıyorum. Türkün gayrı olan anâsır, nasıl ki inkişaf-ı millî ve ictimaîlerine mani olmayacak bir Osmanlı hükûmet[i] istiyorlarsa, Türkler de böyle bir Osmanlı hükûmetinden aynı hakkı istiyor. İslâmiyet siyasetini, bizzat Müslümanlar takip edecek, Türklük siyasetini de yine bizzat Türkler takip edecekler ve Türk-Osmanlı hükûmeti, muhtelif unsurlara karşı müsavatperver bir Osmanlı hükûmeti halinde hükümran olacaktır. İşte bu haysiyetle hükûmet

makinesinde ne gibi ıslah ve tensîke ihtiyacımız olduğunu "İdarî ıslahat" serlevhası altında göstereceğim.

4. ISLAHAT-I İDARİYE; PADİŞAH NÜFUZU

Islahat-ı idariyenin ne vechile yapılmasını beyandan evvel bize hangi tarz-ı idarenin münasip olduğunu ta'mîk etmek icap eder: Bir hükümdarın arzu-yı şahsîsi ile memleketi idareden ibaret olan mutlakiyeti altı yedi yüz senedir, bütün kan ve zindanlarıyla, bütün fecaat ve felaketleriyle yaşadık. Türk-Osmanlı milletinin nesl-i hazırı böyle bir hûnrîz tahakküm altında yaşayan ecdadının bütün kabiliyet-i esirânesini ruhunda taşıyor.

Meşrutiyet-i idareye müstehak mıyız? Birinci fasılda bu kaziyeyi kâfi derecede münakaşa ettim, evet, buna istihkakımız yoktur, meşrutiyet fikrinin şu dört beş sene içinde eşkâl-i zahiriye ile matbuat ve resâil ile mu'akale ve mubahase ile, hürriyet-i tefekkür ile yaptığı tesir, meşrutiyetin zevaline karşı bir mukavemet, bir aksülamel, bir hareket-i ihtilâliye yapabilir demek hatadır, asırların terakümât-ı irsiyesiyle şahsi itiyadın tesis ettiği haslet-i esareti beş on sene içinde mahvetmek mümkün değildir. Eğer taht-ı saltanatın fevkinden zî-kudret ve icazkâr bir dimağ ile kuvvetli bir el, bir Mikado ruhunun kiyaset ve nüfuzuyla başımızın üstünde yükselirse ben meşrutiyet için yaptığım yemine hulf etmek günah ve masiyetini, –milletin selameti için– irtikâb edenlerdenim!

Hükm ü nüfuzuna alıştığım ve nazarımda âlî ve mukaddes olan erîke-i hilafet ve saltanatın emirleri, tahakkümü –tesir-i itiyat ile olsun– bana ağır gelmez, lâkin bana muadil olan veyahut muadil bile olmayan bir ferdin kuvve-i milliyeden yani benden müsteâr bir nüfuz ile bana karşı hükmetmesi, zulmetmesi girân gelir.

Zavallı bizler, hürriyetin zevkiyle mestîde ve mecnun, bize zulm eden Sultan Hamid'e karşı kalbimizde toplanan kin ve intikam hislerini, yarın afif ve melek hisli padişahların kâim olabileceği taht-ı saltanata yüksek seslerle, terbiyesizce haykırdık, bu nîm kudsî erîkeyi heva-yı gayz ü hakaretle sarstıkça, Türk-Osmanlı kalbinin o tahtın saçaklarına, hatıralarına merbût riştelerini birer birer kırıp parçaladığımızdan haberimiz yoktu. Donanma ianesi toplamak fikri henüz meydana çıktığı sıralarda idi ki, Şark'ta hükümdar nüfuzunun ve bilhassa bizde halife ve padişah nüfuzunun Garp'a nisbeten tefevvuk ve rüchanından bahsederek herkesten evvel padişahın bir nümune-i imtisâl göstermesini *Yeni Gazete*'de uzun bir makale ile izah etmiştim. Sonra bu fikir birçok ağızda da tekerrür etti ve filhakika zât-ı şahane, ayân ve mebusan birer maaşlarını terkedince memleketin bütün fertleri de bu hareketi taklide başladılar.

Elindeki güzel şeyleri kaybeden çocuklar gibi şimdi ağlamayalım. Makam-ı hilafet ve saltanatın layık olduğu hiss-i tazimi dindarâne bir itina ile tezyîd etmekle

beraber padişahın da kuvve-i milliyeye karşı nüfuzunu artıralım. Sertâcı padişah olan kuvve-i icraiye ile kuvve-i milliye arasında öyle bir muvazenet olmalı ki terazinin birinci gözü yani kuvve-i icraiye daima ağır bassın. Heyet-i ictimaiyemizin intizamı için böyle bir muvazenete, böyle bir meşrutiyete ihtiyacımız var. Türk-Osmanlılar idare edilmeye alışkındır, bunu kaç defadır tekrar ediyorum. Türkler, terbiye ile bir kıymet-i şahsiye iktisap ve nefsini idare edinceye kadar idare edilmeye muhtaçtır. Padişahın istediği zaman Meclis-i Mebusan'ı dağıtmaya, kanun teklifine, tasdikine arz olunan kanunları reddetmeye hakkı olsun.

Padişah nüfuzunu layık olduğu mertebe-i âliyeye îsal etmekle beraber hanedan-ı saltanatın talim ve terbiyesini de bir kanun ile taht-ı intizama almalıdır. Bu mesele pek ehemmiyetli, pek müstesna olduğu için tafsilattan ziyade ulü'l-ebsârın dikkatini davet ederim.

Kaynak: Haşim Nahid [Erbil], *Türkiya İçin Necat ve İ'tilâ Yolları*, İstanbul, İkbal Kütüphanesi, 1329, s. 188/198, 256-267, 294-326.

Not: Mustafa Sabri Efendi'nin *Dini Müceddidler* kitabındaki bu bahislere dair tenkit ve cevapları ikinci ciltte yer alacaktır.

87

TURAN

Ziya Gökalp

Nabızlarımda vuran duygular ki tarihin
Birer derin sesidir, ben sahifelerde değil,
Güzîde, şanlı, necîb ırkımın uzak ve yakın
Bütün zaferlerini kalbimin tanîninde,
Nabızlarımda okur, anlar, eylerim tebcîl.

Sahifelerde değil, çünkü Atilla, Cengiz
Zaferle ırkımı tetvîc eden bu nâsiyeler,
O tozlu çerçevelerde, o iftira-âmiz
Muhit içinde görünmekte kirli, şermende;
Fakat şerefle nümayân Sezar ve İskender!

Nabızlarımda evet, çünkü ilim için müphem
Kalan Oğuz Han'ı kalbim tanır tamamıyla
Damarlarımda yaşar şan ü ihtişamıyla
Oğuz Han, işte budur gönlümü eden mülhem:

Vatan ne Türkiya'dır Türklere, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan...

Kaynak: Ziya Gökalp, "Turan", *Kızıl Elma*, İstanbul, Hayriye Matbaası Akkurum, 1330, s. 9.

88

KIZIL ELMA

Ziya Gökalp

Bir varmış, bir yokmuş, Tanrı'dan başka
Kimseler yok imiş, yakın zamanda
"Bakü"de milyoner bir kız var imiş;
Türklüğü çok sever, yurda yâr imiş;
Adı "Ay Hanım"mış, hanlar soyundan;
Anası Kırgız'ın "Konrad" boyundan.
Uzun boylu, kumral, yüksek alınlı:
Şerefli bir kökün güzel bir dalı.
Babası, annesi öldüler birden,
Kendisi Paris'te tahsilde iken;
Dayandı bu kahra, şevki sönmedi;
Tuttuğu mukaddes yoldan dönmedi.
İsterdi Turan'da mektepler açmak,
Hakikat nurunu ruhlara saçmak.
Bununçün lazımdı bilmek en yeni
Terbiye tarzını, tedrîs ilmini.
Bu yolda, arzusu kadar yükseldi,
Nihayet Paris'ten Bakü'ye geldi.

Biri erkeklere, biri kızlara,
İki mektep yapmak için mimara
Emirler vererek işe başladı
"İstikbâl Beşiği" mektebin adı.
Bir yanda inşaat devam ederken,
"Ay Hanım" meşhur bir ilim ehlinden
İslâm'ın ruhunu dahi öğrenmek
İçin çalışırdı, Garb'a yeltenmek
Ona kâfi gibi görünmüyordu:
"Şark'ı da tanımak lazım" diyordu.
Diyordu: "Halk bahçe, biz bahçıvanız;
Ağaçlar gençleşmez aşıdan yalnız;
Evvela ağacı budamak gerek,
Aşıyı sonradan ulamak gerek."
Bununçün her sabah evde kalırdı:
Sadeddin Molla'dan dersler alırdı.

*

Bir akşam Ay Hanım ata binerek,
İstedi kırlarda biraz gezinmek.
Yanında tüccardan "Bahadır Ağa"
Şehirden çıkınca saptılar sağa;
Ovada cennetten bir eser vardı:
Bahardı, her yanda çiçekler vardı;
Esrarlı bir hüzün, dalgın bir neşat,
Gençlik, şiir, nağme, renk, koku, hayat...
Kevser saçar gibi bir huri eli
Mânevî bir mestlik ruhta müncelî.
Vicdan fevkinde bir ruhanî şuur
Duyardı muhitte bir gizli huzur...
Artık müphem değil aşkın mânası;
Münkeşif hayatın loş muamması.
Bu anda Bahadır dedi ki "bakın
Bu gence: Gözleri ne kadar dalgın!
Bakıyor görmeyen bir nazar gibi".
Ay Hanım görünce titredi kalbi:
Kendine mün'atıf iki sabit göz
Camdanmış gibi yok içinde öz;

Sarışın saçları uzun ve dağınık:
Mutlak ya şair, ya ressam, ya âşık.
İstiğrak halinde sanatkâr bir ruh;
Gözlerinde gaflet, kalbinde fütûh.
Ay Hanım kısılmış gibi nefesi
Dedi ki: "Ne kadar solgun çehresi!"
Kalbinde bir derin hicran duymuştu:
Umumi kanuna o da uymuştu.

*

Ertesi gün dersi mahzun dinlerken
Çıkmıyordu o genç bir an zihninden...
Bu hale hem şaşıp hem kızıyordu;
Ruhundan bir gizli gam sızıyordu.
İsterdi yaşamak milleti için,
Kini vardı sevda illeti için...
Serseri bir aşka gönül bağlayan
Nasıl verebilir yurda yeni can?
Bu anda içeri giren hizmetçi
Dedi ki: "Kapıda duran bir genci
İkna etmek mümkün değil! Molla'ya
Bir şeyler soracak, ediyor rica:
Rüya görmüş, tabir istiyor sizden;
Derdine bir tedbir istiyor sizden".
Ay Hanım anladı derhal geleni...
Eliyle tutarak çarpan kalbini
Halini meydana vermemek için
Dedi: "Ben gideyim, buraya gelsin".
Genç geldi oturdu Molla'ya karşı
Dedi ki: "Her kimin bir derde başı
Uğrarsa sizsiniz çare gösteren;
İşte bu ümitle size geldim ben...
İstanbul'da doğdum, Turgut'tur adım,
Ressamım; tabiat, büyük üstadım,
Yaya seyyahlığa sevk etti beni;
Her saat başında emsâlsiz yeni
Bir güzellik görür, tebcîl ederim,
Büyük Sanatkârı tehlîl ederim,

Dün yürür iken önümdeki yol
Ayrıldı ikiye: Bir sağ, biri sol...
Soldaki nereye gidiyor, diye
Sordum, sakalı ak bir çiftçiye.
Dedi: "Bu yol gider Kızılelma'ya..."
Lâkin ben bu sözü verdim şakaya.
Yürüdüm, az sonra bu şehri seçtim;
Yaklaştım! bir yerde kendimden geçtim.
İstiğrak mı bilmem, rüya mı bilmem:
Hem yokluk, hem varlık bir garip âlem
Bir de ne göreyim! Atlı bir peri
Gökten indi cennet yapmakçün yeri
"Sen kimsin, bu âlem neresi?" dedim.
"Bu Kızılelma'dır, ben perisiyim".
Diyerek kayboldu; fakat hayali
Çıkmıyor ruhumdan... İşte bu hali
Size söyleyerek bir çare bulmak,
Kızılelma'ya bir emare bulmak
İçin size geldim; çünkü her kime
Sordumsa dediler: "Git o hakîme;
Sorduğun ülkeyi ancak o bilir;
Şimdi de kendisi nah bu evdedir".
Tasdî' ettim; fakat görünüz mazur,
Çünkü bu dert bende koymadı şuur,
Lutfedip derdime verin şifayı:
"Anlatınız bana Kızılelma'yı...
Bu şehir neresi, yolu nereden?
Şimdiye dek var mı oraya giden?
Perisi melek mi, yoksa beşer mi?
Beni kulluğuna kabul eder mi?"
Molla dedi: "Oğlum, Türk fâtihleri
İsterdi istila etmek her yeri;
Fethe lâkin bir tek hedef tanırdı,
Orayı kendine İrem sanırdı.
Bu mev'ûd ülkeye, bu tatlı yurda
Vasıl olmak için hep bu uğurda
Yüzlerce defalar Türklük kaynadı:

Hind'i, Çin'i, Mısr'ı, Rûm'u kapladı.
Bütün payitahtlara, en son Çitler'e
Gitti; fakat aslâ bu meçhûl yere
Yaklaşmadı; çünkü o mev'ûd ülke
Değildi hariçte bir mevcut ülke.
Kızılelma yok mu? Şüphesiz vardır;
Fakat onun semti başka diyardır...
Zemini mefkûre, seması hayal...
Bir gün gerçek, fakat şimdilik masal...
Türk medeniyyeti taklitsiz, sâfî
Doğmadıkça bu yurt, kalacak hafî...
Çok yerleri biz fethedebilmişiz;
Her birinde mânen fethedilmişiz.
Bir kişver almış tâbiiyete,
Uymuşuz ordaki medeniyyete.
Bazen Hindli, bazen Çinli olmuşuz;
Arap, Acem, Frenk dinli olmuşuz.
Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,
Ne Türkçe inleyen bir şair sesi...
Şair, hakîm gelmiş bizden de; çokça
Kimi Farisî yazmış, kimi Arapça...
Fransızca, Rusca, Çince yazmışız,
Türke ancak birkaç hece yazmışız.
Bakınız meselâ: Yazmış koskoca
Farabî Arapça, Karamzin Rusca;
Sîna, Celâleddin, Zemahşerîler
Emeği Arap'a, Fürs'e verdiler.
Buharalı Şevket, Genceli Hüsrev,
Firdevsî'ye yahut Sadî'ye peyrev...
Bugün bile birçok ediplerimiz
Frenkçe yazmayı sayarlar mû'ciz.
Türkçe yazanlarsa lügat paralar,
Avrupa taklidi şeyler karalar.
Hakiki ruhumuz, sâfî dilimiz
Bağırır onlara: "Bize geliniz!...
Bizdedir fikre his, hislere hayat,
Vicdanlara ilham, şaire kanat..."

Zekâmızı sanki kiralamışız,
Her dilden kitaplar sıralamışız.
Türk'ün hem kılıcı, hem de kalemi
Yükseltmiş Arap'ı, Çin'i, Acem'i.
Her kavme bir tarih, bir yurt yaratmış,
Kendini başkası için aldatmış.
Öz işini daim yarım terketmiş:
Turfan'ı bırakmış, Orhun'a gitmiş...
Unutmuş evvelki elifbâsını,
İlim ve fendeki i'tilâsını;
Yeniden bir yazı, bir yasa düzmüş,
Her zaman zihnini boş yere üzmüş.
Nice defa "*Kanun*", "*Şifâ*" okumuş;
Dönmüş geri tekrar "*Binâ*" okumuş...
Yok tarihimiz, var tarihlerimiz,
Bir burca girmemiş Merih'lerimiz;
Her biri parlamış bir başka gökte...
Aynı ruhu bulmuş yüzlerce gövde.
Ne tarihî vahdet, ne kavmî safvet!
Kızılelma işte buna işaret.
Millette olsa bir gizli ihtiyaç,
Millî vicdan, bulur ona bir ilaç;
Türk bakmamış "İrem" yahut "Sabâ"ya
Demiş: "Gideceğim Kızılelma'ya."
Maksadı gitmektir birliğe doğru,
Millî düşünceye, dirliğe doğru...
Bilir bir gün millî irfan doğacak,
Yeni Orhun, yeni Turfan doğacak.
İçtimaî bir yurt, kavmî bir tarih
Edecek Türklüğü taklitten tenzih.
Fakat kim bilir, kim yolu açacak,
Türklük ziyasını dehre saçacak?...
Kim bilir ne vakit dehâ perisi
Olacak bu yeni huldün Belkıs'ı?"
Bu anda bir cezbe geldi Molla'ya
İlâhî bir sesle girdi mânaya:

*

Pîrden sual ettim: "Sevgilim hani?"
Dedi bana: "Önce kendini tanı!..."
Tutmuşum elinden ben nâgehânî,
Götürmüş beni bir gizli dünyaya.
Karanlık bir tûfan, seyyal bir deycur!
Ne vücut, ne adem, ne gayp, ne huzur:
Nâr içinden henüz çıkmamıştı nur,
Tutulmuştu her şey kara sevdaya...
Umman coşkun akar, biz sal içinde
Bir yıldız böceği hayal içinde
Işıldar gibiydi; bu hal içinde
Dalmışız ikimiz aynı rüyaya.
Salımız -şarapnel imiş cevheri
Patladı, dağıldı hep misketleri,
Sormaksızın pîrden bu aceb sırrı
Dedi: "Semadır, geçti esmaya!"
Misketler de bir bir patlar, onlardan
Yeni şarapneller fırlardı her an.
Biz bunlardan biri üstünde, hayran,
Girmekte idik bir yeni fezâya.
Denizden ırmaklar, ırmaktan çaylar
Doğdukça, salımız daha çok haylar,
Kaynaktan bizimçün ayrılan paylar
Götürürdü bizi başka me'vâya.
Salımız balonmuş, havayı deldik,
Safralar atarak daim yükseldik,
Nihayet Âdem'in gözüne geldik
Oradan hasretle baktık Havva'ya
Durmadık biz, kimi Sinâ'da kaldı,
Kimi, "Erdim!" dedi, semada kaldı;
Kimi arşa çıktı, âlâda kaldı...
Döndüler baktılar akan deryaya.
Salımız fişenkmiş, bizi uçurdu,
Her düşen lem'ası bir cihan kurdu;
Kimi Londra'da, Paris'te durdu,
Kimisi bağlandı yeşil hurmaya.
Züleyha Yusuf'ta buldu özünü,

Ferhat Şîrîn'ine dikti gözünü;
Şerh edememişken sevda sözünü
Mecnun kavuşmuşum sandı Leyla'ya!
Sevda bir kanattır, uçmayan bilmez,
Bu yolu ne atlı, ne yayan bilmez;
Bir güzel var, hüsnü hiç pâyan bilmez,
Tekâmül denilir bu nazlı aya.
Salımız kökleşmiş, uçtu hülyada
Dinlenmedik hiçbir tatlı rüyada
Son arzumuz budur fânî dünyada:
"Türküz, varacağız Kızılelma'ya..."

*

Turgut bu sözlerden bulmadı şifâ,
Çıktı, gitti, gönlü dolu "Vâ hayfâ!"
Diyordu "Leyla'sız bir Mecnun gibi
Nasıl yaşayayım söyle Ya rabbi!"

*

Ay Hanım duymuştu bütün sözleri,
Bu fikri zihninde sürdü ileri:
"Kızılelma yokmuş, fakat lazımmış,
Turan hayatına bu bir nâzımmış;
Her hayal hakikat olabilirken,
Var etmemek niçün bunu şimdiden?
Mademki Türklüğün derdine derman
Bu imiş ne için koşmamak heman?
Mademki ne Hind'de, ne Çin'de imiş,
Türklerin ruhunun içinde imiş;
Değilmiş Arap'ta, Acem'de, Rum'da:
Unutulmuş kökü Karakurum'da...
İngiliz, Fransız, Rus da değilmiş,
Nereye düşmüşse biraz eğilmiş;
Bulalım biz onu biz vicdanımızda
Bir güneş yapalım Turan'ımızda".
Düşündü... Düşündü... Kararlaştırdı;
Bir gün Yurtçuları bütün çağırdı,
Dedi: "Türk irfanı, serbest bir toprak
İster ki orada eylesin işrak...

Ne Bakü, ne Kazan, ne de İstanbul
Bu yeni hayatı edemez kabul.
Burada hürriyet siyasî değil
Orada lafzı var, mânası değil.
Burada Türkçe'den memnû evladın,
Orada zincirden çıkamaz kadın...
İsviçre'de bir Türk köyü, bir şehir
Yapalım; oradan yeni bir nehir,
Bir irfan ırmağı aksın Turan'a...
Irmak döner elbet bir gün ummana.
Taklitsiz, salt ibdâ, iktirah ile
Doğmuş bir marifet Türklüğe şule,
Bütün Türklüğe aynı şûleyi
Saçsın ki gönüller birleşsin iyi.
Hakîm, şair, edip, sanatkâr, tacir
Hepsi bu beşikten yetişip bir bir
Kimisi Kaşgar'a, kimi Altay'a,
Kimisi Kazan'a, kimi Konya'ya,
Her biri giderek bir oymağına,
Götürsün od, ışık Türk ocağına
Dâniş encümeni, dârulfünunlar
Burada kök salsın, her yere bunlar
Kollar ataraktan, aynı hikmeti
Dağıtıp, yükseltsin büyük milleti...
"Kızılelma" olsun bu şehrin adı,
Atalarımız hep bunu aradı...
Pekin'e, Delhi'ye, bununçün vardık,
Viyana burcunu bununçün sardık.
Artık tanıyalım mefkûremizi:
Düzelim yasamız ve töremizi!"
Yurtçular bu fikri edip istihsan,
Bütün ülkelere ettiler ilân.
Ay Hanım bu işe hep servetini
Vakfetti, kimisi hamiyetini,
Kimi irfanını, kimi cehdini;
Birleşip yaptılar Turan mehdini.
"Lozan"ın yanında bir Türk beldesi

Şenlendi: Her fennin bir medresesi,
Ziraat, ticaret, sanat evleri
Yapılıp, oldu bir umran meşheri,
Kız, erkek çocuklar gelip doldular,
Yeni Âdem, yeni Havva oldular,
Yavrucuk Türkler'e açık eşiği:
Yeni bir hayatın oldu beşiği.

*

Ay Hanım yaptığı dârü't-tedrîsi
Bir müdür eline verip, kendisi
Bakü'den bu yeni şehre gitmişti,
Müdürlük yükünü kabul etmişti.
Kalbindeki aşkı uyutmak için,
Turgut'u büsbütün unutmak için,
Gece gündüz durmaz, ikdâm ederdi;
Eksik arar, bulur, itmam ederdi.
Fakat yüzünden de olurdu ayan:
Gönlünde bir dert var herkesten nihan...
Turgut'a gelince, zavallı ressam,
Her gece bir köyde ederek akşam
Az uz gitti, dağlar, dereler aştı;
Ülke ülke, şehir şehir dolaştı;
"Kızılelma" nerde diye sorardı;
Ne bilen onu ne düşünen vardı.
"Kaşgar"da bir sabah gördü bir ilân:
Tepeden tırnağa titredi heman;
Çünkü "Kızılelma" sözleri, iri
Harflerle yazılmış; yanında biri
Diyordu; "Kimlerse evlatlarını
Verenler, yazsınlar ki adlarını,
Yakında kafile çıkacak yola
İlân ediyoruz ki malum ola!"
Turgut helecanla yaklaştı, baktı;
Gözünden meserret yaşları aktı.
Lozan civarında imiş arağı:
Oraya dökülmüş cennet toprağı...
Mutlak oradadır güzel hûrisi,

Görünmüş gibi; bir hayal sandınız:
Olmuş bir vakayı masal sandınız.
Geldiniz evime; hocamdan tedbir
Sordunuz; rüyanız edildi tabir.
Cevaplar göründü size pek donuk;
Fakat bana açtı bir yeni ufuk.
Düşerek işte bu tatlı sevdaya;
Vücut verebildim Kızılelma'ya.
Bu isimledir ki gezip her izi;
Burada nihayet buldunuz bizi.
— Ah; şimdi anladım bu muammâyı;
Uyanık gördüğüm uzun rüyayı.
Seni kâh huzur; kâh gaybda aradım;
Becayiş ettiler gözümle yâdım.
İbtidâ gerçeği hayal sanmışım,
Sonra da gölgeyi cemâl sanmışım.
Dediler; rü'yetin uykuda imiş...
Uykuda değilmiş, Bakü'de imiş.
Evinize gelmiş sormuşum sizi;
Denmiş bana: "Belli değildir izi".
Siz yapmakta iken Kızılelma'yı
Koşmuş aramışım bütün dünyayı.
Nihayet bulunca yine sapmışım,
Yalvac'a Ogan'ım diye tapmışım!...
Tomris'in çehresi çerçeve olmuş,
Zihnimdeki hayal içine dolmuş...
Ona ait diye yaptığım resim,
Evvelce ruhumda imiş mürtesim...
Onu derken sizi tersîm etmişim!...
— İbtidâ bana da geldi bir vehim
Rüya ona râci olmasın diye
Bir gün gizli girdim sizin hücreye...
Yaptığınız resmi gördüm, anladım;
Lâkin o güne dek hayli ağladım.
— Ah! Ne bahtiyarlık, demek mahabbet
Size de okunu vurmuş... — Ah, evet!...
Ulaştı bir düğün daha yarına,

Dördü de erdiler muratlarına.
Kızılelma oldu bir güzel cennet:
Oradan Turan'a yağdı saadet.
Ey Tanrı icabet kıl bu duaya:
Bizi de kavuştur Kızılelma'ya!...

Kaynak: Ziya Gökalp, "Kızılelma", *Kızılelma*, İstanbul, Hayriye Matbaası, 1330, s. 11-30.

Münevver Turan'ın yeni Tomris'i.
Yıllarca uyuyan ümidi güldü;
Çocuklarla birlik yola düzüldü.
Vakta ki erişti "Kızılelma"ya
Müracaat lâzım gelmişti "Ay"a..
Müdüre bir mektup yazıp gönderdi:
Mektepte bir resim dersi isterdi.
Ay Hanım, muavin Tomris Hanım'a
Dedi: "Yarın getir onu yanıma;
Şimdilik onunla biraz sen görüş..."
Kalben dedi: "Acep çıkacak mı düş?
Beni ilk görüşte tanıyacak mı?
Bu bir boş masal mı, ya muhakkak mı?"
Kim bilir ne için bir gün intizar
Eylemek istedi, bunca ah ü zar
Güya asla kâfi değilmiş gibi:
Kendi de bilmezdi, nedir sebebi.
Biraz sonra Tomris geldi hiddetle,
Dedi: "Bu bir mecnun, hem de şiddetle,
Kızılelma'yı bir rüyada görmüş,
Beni de gûya o esnada görmüş!
Kişverler dolaşmış, sormuş herkese
Bir salık vermemiş ona hiç kimse.
Daha birçok şeyler... Deli vesselâm!
Gözü dalgın, aşkı coşkun bir adam".
Ay Hanım bu sözden hemen sarardı,
Kalbini elemli bir şüphe sardı.
Acaba rüyada gördüğü bu mu?
Turgut sevdiğini bunda buldu mu?
Hakikat bu ise ne büyük heyhat!
Artık ona dûzah olacak hayat.

*

Bir resim hocası olmuştu Turgut.
Ay Hanım büsbütün sönmesin umut
Diyerek Turgut'a görünmedi hiç.
Haftalar geçiyor, yanıyordu iç.
Turgut odasına çekilir her gün

Tomris'in resmini nakşetmek için
Çalışırdı, bunu Ay Hanım bilir,
Her gün gönlü bir kat daha ezilir,
Gizlice ağlardı; nihayet bir gün
Denildi yar imiş parlak bir düğün:
Tomris'le Ertuğrul evlenecekmiş,
Hatta bu perşembe günü gerdekmiş...
Turgut işitince, yıldırım gibi,
Bir darbeye uğrar, sarsılır kalbi.
İntihar: Bu fikir doğar içine;
Gider civardaki bir gar içine,
Elinde tabanca, beynini hedef
Etmiş, bir lahzada olacak telef...
Ay Hanım bu hali sezip evvelce
Turgut'u gözetler imiş gizlice.
Turgut tam tetiği çekecek iken,
Kolundan şiddetle tutarak, birden
Dedi: "Turgut, yapma, bu iş pek günah!"
Turgut döndü, baktı, dedi: "Sen mi ah?
Ey Tomris sen misin?" Ay dedi "hayır,
Ben Tomris değilim, bana Ay çağır".
— O halde Tomris kim? O başka kadın,
— Kocaya varacak o mudur yarın?
— Evet o. Ah lâkin size çok benzer.
— Hayır, ben kumralım, o ise esmer.
— Gözleri mavi mi? — Bilâkis siyah.
— Demek ki ben onu görmemişim ah,
Daima ben seni onda görerek,
Bir insan kızını sanmışım melek,
Fakat acep niçin görmedim seni?...
— Üç yıl evvel bir gün gördünüz beni.
Rüyada mı? — Hayır; rü'yet içinde;
İstiğrak gibi bir hâlet içinde.
"Kızılelma'ya dek" demiş bir çiftçi;
Size müphem kalmış bu sözün içi...
Görünce beni siz; Kızılelma'da
Bir peri zannedip, sonra rüyada

89

ERGENEKON

Ziya Gökalp

Biz Türk Han'ın beş oğluyuz.
Gök Tanrının öz kuluyuz,
Beş bin yıllık bir orduyuz,
Turan yurdu durağımız!

Ak ordumuz sola gitti,
Üç hakanlık tesis etti,
"Medi", "Sümer-Akad", "Hit"ti
Bu üç şanlı oymağımız!

Birincisi Azerbaycan,
İkincisi Keldanistan,
Üçüncüsü Arz-ı Kenan,
Fışkırdı üç kaynağımız!

Gök ordumuz sağa vardı,
Çin'i baştan başa sardı:
"Hiyung-nu"lar bu hanlardı;
"Sed" olmadı tutağımız!

Kara ordu gitti İskit
Ülkesinde yaptı bir çit;
"Atilla, ol Şalon'a git,"
Sözü oldu adağımız!

Kızıl ordu dağlar aştı;
Afganlarla çok savaştı;
Bir alayı Hind'e taştı:
"Sind" oldu bir ırmağımız!

Sarı ordu tekin durdu:
Şehir yaptı, çiftlik kurdu,
Uygurların bu iç yurdu
Kaldı ana toprağımız!

Yüce Tanrı Oğuz Hanı
Göndererek Türk Hakanı,
Birleştirdi beş Turanı...
Doğdu güneş sancağımız!

Oğuz Handan sonra hanlar
Kazandılar yüce şanlar,
Bilinmekçün bu hoş anlar
Şehnamedir sorağımız!

Yıllar geçti: Bir an geldi,
Türk tahtına "İlhan" geldi;
Sağdan, soldan düşman geldi,
Kurulmuştu tuzağımız!

Verilmedi bir dem soluk,
Kanlar aktı oluk oluk;
Öldü bütün çocuk çoluk,
Han, bey, çeri, uşağımız!

Yalnız Nohuz ile Kayan
İki kızı alıp yayan
Bir sarp dağa attılar can,
Bunlar oldu kaçağımız!

Dağdan dağa hep gizlice
Yürüdüler beş on gece,
Bir tan vakti gayet ince
Bir iz oldu uğrağımız!

Bu iz yolu çok uzattı;
Sonra alageyik çattı,
Bir dik yardan bizi attı;
Kanadı her bucağımız!

Bir de baktık: Yeşil bir bağ!
Her tarafı bir yüce dağ!
Geniş fakat sıkı bir ağ!
Dedik, ne hoş bu ağımız!

Alageyik çayır yerdi,
Yavrusunu emzirirdi,
Bizi gördü meme verdi...
Oldu ana kucağımız!

Dört yüz sene burda kaldık,
Geyik arttı biz çoğaldık;
Çıkamadık, işe daldık,
Pek şenlendi konağımız!

Elma, erik çoktu, yedik,
Demir bulduk, örs işledik,
"Bir gizli yol bulsak!" dedik:
Dağ delerdi bıçağımız!

Kurttan hâli iken bu yurt
Bir gün peyda oldu bir kurt,
Bir geyiğe attı avurt,
Gördü çoban yamağımız!

Kurt bir delik buldu, gitti;
Bir demirci takip etti;
Ocak yaktı, taş eritti;
Açıldı yol kapağımız!

Büyük sevinç, büyük müjde!
Bayram yaptık kentte, köyde:
Torun, oğul, baba, dede,
Büyüğümüz, ufağımız!

Demirciye "Bozkurt" dendi;
Han tanıldı, taç giyindi;
Yoldan önce kendi indi:
Sağ elinde bayrağımız!

"Börteçine" kurdun adı,
"Ergenekon" yurdun adı;
Dört yüz sene durdun, hadi!
Çık, ey yüz bin mızrağımız!

Oldu sana Kaf, bu eşik,
Tarih kaldı delik deşik;
Artık yeter, bu taş beşik
Oldu körpe yatağımız!

Uzaklarda boş ülkeler,
Issız yurtlar seni bekler!
İşte Kıpçak işte Kaşgar!
Ta karşıda Gök Dağımız!

Tarhan dağı gözler seni,
Tanrı orda sözler seni,
Dört asırdır özler seni
Tukin dağda otağımız!

Turan eski toprak bize,
Hint bir altın konak bize,
Çin köşkleri kışlak bize,
Tuna boyu yaylağımız!

Yunus gibi çıktık: Hut'tan!
Büyük yurda küçük yurttan!
Geyik girdik, doğduk kurttan;
Kılıç oldu orağımız!

Sartlık gitti, uygurlandık;
Soyumuzla gururlandık;
Şamanlardan uğurlandık;
Pirler oldu yardağımız!

İlk yayıldık: Beşbalığ'a!
Karakurum, Elmalığ'a!
Çin başladı zorbalığa,
Ezdi onu tokmağımız!

Sağ sola gitti ordu;
Hind'e, Rum'a bir baş vurdu;
Altın yurtta düzen kurdu
Yine eski yasağımız!

Alplerimiz girdi harbe;
Düşmanlara attı darbe,
Şimal, Cenup, Şark'a, Garb'a
Akın etti kısrağımız!

Türk ayağı hangi yurda
Basmışsa baş eğdi kurda!
"Gök Han orda, Ak Han burda!"
Dedik gitti ayağımız!

"Tümen" Çin'e akın etti,
"Efrasiyab" Rum'a gitti,
"Tomris" adı göğe yetti,
Hüsrev oldu tutsağımız!

Teleleri, Aktürkmanı
Toplamıştı "Soğd"un hanı;
Çapul etti eşkaniyanı
"Sevinç" adlı soğdağımız!

İlhan "Mokan", "Bilge" Kağan,
Gaznevî'den "Mahmud Sultan",
Selçuklardan "Alparslan Han"
Birer şanlı koçağımız!

Askerliği gördü tatsız,
Harzemşah'ı oldu "Atsız",
Bugün hakan, dün bir Atsız:
Böyle kayar kızağımız!

"Tonguz" Çin'e hakan oldu,
"Hıtay" Türk'ü üryan oldu;
İlk düşünen "Gur Han" oldu:
"Birleşmeli ocağımız!"

Cengiz bunu tasarladı,
Dört bucağa ılgarladı!
Türk soyunu toparladı:
Turan oldu öz bağımız!

Oğuz Handan beri mühmel
Kalmış idi büyük emel,
Yüce dilek uzattı el,
Ele geçti arağımız!

Gökten yüce yıldızımız!
Bir devir açtı her hızımız!
Atilla bir Kırgızımız!
Timurleng bir Kazağımız!

"Fatih" aldı İstanbul'u,
"Babür" Hind'e eğdi yolu,
"Nadir" sarstı sağı solu...
Oldu bir son taslağımız!

Bundan sonra talih döndü,
Yıldızımız yine söndü,
Karşımızda Rus göründü...
Kesildi yurt ortağımız!

Kırım, Kazan heder oldu!
Tuna Kafkas beter oldu!...
Türkistan'da neler oldu?
İşitmedi kulağımız!

Yurt girince yad eline
"Ergenekon" oldu yine!...
Çıkmaz mı bir "Börteçine"?
Nurlanmaz mı çerağımız...

Kaynak: Ziya Gökalp, "Ergenekon", *Kızılelma*, Hayriye Matbaası Akkurum, İstanbul 1330, s. 123-130.

90

EY TÜRK UYAN

Mehmet Emin Yurdakul

Ey kardaşlar uyanın;
Şu Türklüğe can verin;
Hep arılar kovanın;
Turan ili Türklerin!...

Ey milletim! Sen bundan tamam beş bin yıl evvel
Altaylar'da yaşarken,
Tanrın sana dedi ki: "Ey Türk ırkı, bu yerden
Güneşlere süzülen kartal gibi uç, yüksel!
Senin her bir kuvveti râm edici ellerin
Bütün mağrur başlara yıldırımlar saçacak;
Sana Çin'in, İran'ın, Hind'in, Mısır'ın, her yerin
Er isteyen tahtları kollarını açacak!"

Sen bu sesin önünde rüzgâr gibi dolaştın;
Sert yelesi dikilen arslan gibi savaştın.
İlk erleri tanıyan
Buzlu Alpler, Kafkaslar..
Tufanlarla çağlayan

Coşkun Niller, Araslar
Senin gibi bir yiğit ve bir ulu milleti
Hiçbir zaman görmedi.

Sen her yerde fütühat türküleri çağırdın;
Kara Hanlar, Oğuzlar,
Atillalar, Cengizler, Timurlenkler, Yavuzlar
Senin geniş göğsünü kabarttıran ecdadın.
Sen tuğunu diktiğin üç dünyanın üstünde
Beyaz, siyah ırkların dillerinde anıldın;
Şark'ın, Garb'ın yüzlerce putlarının önünde
Kılıç ile kalkanın bir Tanrısı tanıldın.

Tahtlar yıktın; lâkin sen mihraplara kol gerdin;
Taçlar aldın; lâkin sen milletlere hak verdin.
Sen de kanlı meydanda
Bir yakıcı ateştin;
Lâkin başka zamanda
Isıtıcı güneştin;
Toprağında ne zâlim engizisyon pençesi,
Ne de kanlı, matemli Saint Barthélemy gecesi!..

Senin rüyan yalnız mülk fetheylemek değildi;
Sana ilmin, hikmetin...
Sana aklın, mantıkın... Sana şiirin, sanatın
Bütün mağrur surları, takları da eğildi.
Senin her bir kervanın İsfahan'dan, Pekin'den
İncilerden değerli metâları taşırdı;
Korkunç Gobi çölünden, İskender'in seddinden
Fikri, dini, her şeyi senin gücün aşırdı.

Sen dünyaya inkılap tohumları serpendin;
Terakkînin çiftçisi, hasatçısı hep sendin
Senin büyük Fârâbî'n,
İbn Sînâ'n, Mevlânâ'n,
Zemahşerî'n, Buhârî'n,
Daha birçok ulemân
Taassuba, vahşete, cehle yumruk urdular;
Muhammed'in yurdunda medeniyet kurdular.

Sen idin ki Şark'ta bir Türk dünyası yarattın;
Onu altun kubbeler
Gök-çinili mihrablar, işlemeli türbeler,
Medreseler, çeşmeler, köprülerle donattın.
Senin yalnız Orhun'un, Semerkand'ın, Turfan'ın
Nasıl büyük bir millet olduğunu anlatır;
Bu illerin her taşı, her duvarı Turan'ın
Yaşadığı şerefli asırları parlatır.

Gösterir ki medeni olmadığın yalandır;
Sana yalnız, "Demir el" denilmesi bühtandır.
Pençen gibi kafan da
İlinkinden üstündür;
Aşkın kadar zekân da
Medeniyet içindir.
Sen doğmamış olsaydın, dünya geri kalırdı;
Gökkubbenin altında her yeri yas alırdı.

Kaynak: Mehmet Emin Yurdakul, *Ey Türk Uyan*, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1330, s. 3-7; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Emin Yurdakul'un Eserleri 1-Şiirler*, Ankara, TTK, 1969, s. 129-131.

91

MİLLÎ TECRÜBELERDEN ÇIKARILMIŞ AMELÎ SİYASET

Tarhan [Ömer Seyfeddin]

Meşrutiyet'ten evvel derin bir uykuya dalmış olan Türkler On Temmuz'da şedîd bir sarsıntı ile uyanınca şaşaladılar. Bu pek tabiî idi. Saatlerce uyuyan bir adam daha uykusuna kanmadan, uyandırılırsa ne yapar? Kendini toplayamaz. Sebepsiz bir korku ile ürker. Gözlerini oğuşturmak ve davranmak ister. Hâsılı aptal bir mahmurluk... On Temmuz'dan sonra geçen bir ay muvâzenesiz bir sarhoşluktan başka bir şey değildi. Her sokak başında bir nutuk îrad olunuyor, herkes "uhuvvet, müsavat" şiarlarına sahih nazarıyla bakarak söylediğinin mânasını pek iyi bilmeyen hatipleri bütün kuvvetleriyle alkışlıyorlardı. Mazi, tarih, örf, muhit, din, âdet, anane, temayül ve sâire tamamiyle ihmal olunuyor hatta en âlimler bile bu ictimaî esasları hatırlatmıyorlardı. İstibdat zamanında Avrupa'da çalışan Genç Türkler muvaffakiyet kazanmak için milliyetperverliklerini saklıyorlar, Avrupa'nın ve Türk düşmanlarının pek hoşuna giden "Tanzimat" mevhûmesine sarılıyorlardı. Yapılmak istenilen inkılabı sözde yalnız Türkler yapmıyorlardı; bütün Osmanlılar... Yani Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Arnavut, Ermeni ve diğer Osmanlılar... On Temmuz'un adı "Osmanlı İnkılabı" idi. Arnavutlar bu hareketten kendilerine yine millî bir şeref çıkarıyorlardı.

Meclis-i Mebusan açılınca milletin gönderdiği adamlar görüldü. Bu bir papatya tufanı idi. Sarık, sarık... Fakat bu sarıkların sahipleri değişmişlerdi. Onlar da "mü-

savat ve uhuvvet" şiarını sahih zannediyorlar ve asla taassuplarını belli etmiyorlardı. "Tanzimat" mevhûmesi bütün gözleri kör, bütün kulakları sağır etmiş, vicdanları uyutmuştu. "Türk, Türkler, Türklük, Türkiye" kelimeleri ağıza alınmıyor hatta en muktedir muharrirler "Memâlik-i Osmaniye"ye Avrupalıların "Türkiye" dediğine kızıyor ve Türkiye'de hiç Türk olmadığını iddia ediyorlardı. Uzun bir "Tanzimat" sekriyle uyumuş, gayr-i millî ve renksiz bir maarifle yetiştirilmiş halk ikiye ayrıldı: Muvafık, muhalif... Hiçbir emel, hiçbir mefkûre yoktu. Taarruzî veya tedafüî hiçbir emelle, hiçbir fikirle birbirine bağlı olmayan Türkler ferdî arzularla harekete başladılar. Meşrutiyet namı altında feci dramlar oynanıyordu. Halbuki Rumların, Bulgarların, Sırpların, Ermenilerin, Arnavutların millî mefkûreleri, millî edebiyatları, millî lisanları, millî gayeleri, millî teşkilatları vardı. Ve bu milletler gayet kurnazdılar.

"Biz samimi Osmanlıyız..." diye Türkleri kandırıyorlar, Türklere lisanlarını, edebiyatlarını, hatta fennî ve ilmî kitaplarını bozduruyorlar, hatta coğrafya ve tarih kitaplarından "Türk ve Türkiye" kelimelerini sildiriyorlardı. Türkler kendi milliyetlerini inkâr ederek Osmanlılık mevhûmesine düştükçe bilâkis bu Hıristiyan unsurlar patrikhanelerinin etrafında emsâli görülmemiş bir salâbet ve hamiyetle toplanıyorlar ve millî vahdetlerine daha bariz bir şiddet veriyorlardı.

Genç Türkler Hıristiyan unsurların bu iki yüzlülüğünü sezmekte gecikmediler. Fakat seslerini çıkaramıyorlardı. Boşo ve Kozmidi gibi zeki, kurnaz, yılmaz Yunan komitacıları Mebusan kürsüsünde fesat koparıyorlar, zavallı Türkler de –onların mefkûrelerinden, gayelerinden gafil– bu din ve kan düşmanlarını alkışlıyorlar, alkışlıyorlardı. Halkın, avâmın gafleti münevver kısımda da görünüyordu... Vakaların lisanı ne kadar belîğdir! Balkan felaketlerinin nasıl üzerimize yıkıldığını, nasıl perişan olduğumuzu bir dakika düşünürsek hepsini anlarız. Genç Türkleri düşürmek için vâsi bir faaliyetle kuduran muhalefet içinde Boşo ve Kozmidi Efendileri gayesiz, emelsiz, taassupsuz, mefkûresiz Türkler gayet büyük vatanperverler gibi alkışlarlarken onlar hempalarıyla beraber "mukaddes Balkan ittifakı"nı, bu son asır "Salîbiyyûn" ittihadını teşkil ediyorlardı.

Bizi Rumeli'de gafil avlayan bu uğursuz ittifakın temelleri[nin] Türkiye'de kurulduğunu felaketten sonra anladık. Evet bütün halk –yalnız hainler ve budalalar müstesna– beş senedir nasıl gaflet sahasında çırpındığını anladı. İhmal olunan milliyet, ihmal olunan din esaslarına doğru bir temayül baş gösterdi. Gençler, mektepliler, şairler milliyetlerinden, Türklüklerinden, mazinin şanlarından, asaletlerinden bahse başladılar. Hatta İzmir'de sırf millî Türk mektepleri tesis olundu. Yeni lisan cereyanı kendi kendine ilerledi. Müesseselerin, cemiyetlerin isimleri ve maksatları Türkleşti. Felah güneşi görünüyordu. Napolyon'un darbesinden sonra Almanlar neye sarılmışlardı? Felaketlerinden sonra Avrupa milletleri, sonra Yunanlılar, Bulgarlar,

Sırplar, Romanyalılar, Arnavutlar hangi bağa sarılmışlardı? Milliyet ve taassup bağına... Türkler hatalarını anlamaya başladılar. Tanzimat sarhoşluğuyla unuttukları milliyetlerini nihayet hatırladılar.

Milliyetsiz, Tanzimatçı, mefkûresiz politikacılar Türklükte bir dinsizlik kokusu olduğunu fısıldıyorlar, gayr-i millî ulemânın garazını ve taassubunu kımıldatıyorlardı. Halbuki dinsiz bir millet olamazdı. Milliyet esasını kabul eden mutlaka din esasını da kabul edecekti. Din ve milliyet âdeta birbirinin birer "lazım-ı gayr-i mufârık"ı idi. Bu itirazlarının boşluğunu, hiçliğini gören Tanzimatçı politikacılar bu sefer Türklüğü irtica farz ettiler ve "Altaylara doğru..." diye eğlenmeye başladılar. Ve gariptir ki Türkiye gibi fiilî bir Türk diyarında Türk tarihi gazetelerle inkâr olundu.

Fakat kurtulmak güneşi, boz bir kurt gibi, önümüzde yükseliyordu. Politikacılar milletin ani uyanışından ürktüler. Hele "Osmanlılık" perdesi altında başımıza çorap ören hainler bütün bütün düşünceye daldılar. Uyanan Türklüğün kuvvetini onlar pek iyi biliyorlardı. Daima yokluğunu tekrar ederek yok etmek istedikleri unsur "Ben varım" derse hainlerin kendi mefkûrelerine veda etmeleri icap ediyordu. Bunların akıllıları, "Ah kabahat bizde" diyorlardı, biz bu kadar milliyetimizde mutaassıp olmasaydık onlar yine eskisi gibi milliyetsiz ve gayesiz yaşayacak, dağılıp perişan olacaklardı. Fakat bize baktılar, onlar da milliyetlerinin etrafında toplanıp kuvvetlenmeye başladılar. Lâkin bizim, Türklerin kendi milliyetlerine karşı bu iştiyak ve temayüllerine yine inanmıyorlar ve başlarını sallıyorlardı: "Türkler 'gel geçtir', bu milliyet modası da geçecek, biz yine aldatmak için karşımızda Osmanlı! vatandaşlarımızı bulacağız..."

Şimdi başlarını sallıyor ve düşünüyorlar. Gördüler ki millî cereyan, Türklük hareketi pek esaslı, pek ciddi hatta pek ilmî ve haklıdır. O kadar ki birkaç sene evvel olduğu gibi bir gürültü, bir skandal çıkaramıyor; "Siz Türk olursanız biz de Osmanlılıktan çıkarız..." diye çocukça tehditlere kalkışmıyorlar!

*

Mevzumuzu iyice izah için Türkiye'nin nüfusundan, Türkiye'de ne kadar Türk olduğundan bahsetmek lazım geliyor. Düşmanlarımız sıkılmasalar, "Türkiye'de hiç Türk yoktur" diyecekler. Fakat bu kadar müesseseleri, Türkçe konuşan kalabalığı inkâr etmek kolay mı? Nihayet nihayet Türkiye'de Türklerin nüfusunu beş altı milyona çıkarırlar ve dudaklarını bükerler. Ve bu azlığa Türkler de inanmışlardır. Hatta bazıları, "Biz Türklüğümüzü inkâr etmesek, memlekette pek azız, halimiz ne olur?" derler. Fakat mademki dünyada mantık ve akıl vardır ve mademki rakam vardır, düşmanlarımızın uydurduğu bu azlığa inanmamalıyız. Vâkıa hükûmetin resmi ve mükemmel istatistikleri yok. Ama bizim de gözümüz ve haritamız var. Türkiye'de kesif ve toplu olarak ekseriyeti iki millet teşkil eder: Türk, Arap...

Bu iki milletin içinde adetçe en çoğu Türk'tür. İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Konya, Ankara, Trabzon, Sivas, Aydın, Adana vilayetlerinin ahalisi hemen bütün bütün Türk ve Müslümandır. Bu vilayetlerin hepsi birden hesap olununca yüzde beşi, gayr-i Türk ve Hıristiyan ahali çıkmaz. Mamuretülaziz, Diyarbakır, Erzurum, Van, Bitlis vilayetlerinin ne kadar şehri varsa birçok köyleriyle beraber ırkça, lisanca, âdetçe ve dince Türk'tür. Fakat gayet kalabalık Kürt aşiretleri de bu vilayetlerde bulunur. Ve Türklerin âdetleri bu dört vilayetteki bütün Ermenilerin adedinden çok, hem pek çok fazladır.

Kürtlerin oldukça kesif ve toplu bulunduğu başlıca noktalar Van, Bitlis, Mamuretülaziz, Musul vilayetleridir. Çokluk ve kesafetçe ikinci derecede Arap gelir: Halep vilayetinin yarısından ziyadesi, hususiyle şimal tarafları tamamiyle Türk oğlu Türk'tür. Bunu kimse inkâr edemez. Şam, Beyrut, Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra, Musul vilayetleri Arap'tır. Fakat bu vilayetlerde de mühim bir Türk nüfusu vardır. Meselâ Bağdat'ta hâlâ Türkçe konuşup Araplaşmayan Türk mahalleleri vardır. Kerkük şehri ve köyleri tamamiyle Türk oğlu Türk'tür. Türkçe konuşurlar ve Türkçeden mâada katiyyen başka bir lisan bilmezler.

Türk ve Müslüman olmayan unsurlar pek azdır. Bunlar da Rum, Ermeni ve Yahudilerdir ki son derece dağınık bulunurlar. Ermenilerin şark vilayetlerinde nisbeten kesafetleri varsa da yine Türklerden ve Kürtlerden azdırlar. İstanbul'da ve Anadolu'muzun sahillerinde biraz Rum bulunur. Fakat bunlar son derece mutaassıp ve milliyetperver olduklarından gürültüleri ve iddialarıyla hakiki adetlerinin çok fevkinde görünürler.

Yahudiler İstanbul'da, İzmir'de ve diğer bazı büyük şehirlerde ayrı birer mahalle halinde yaşarlar. Şimdiye kadar Türklere asla hıyanet etmemişler ve vatandaşlık vazifesinde hemen hemen hiçbir kusur göstermemişlerdir. Bütün Türkiye'nin nüfusu en az, en az otuz milyondan ziyadedir. Ahalisi en kalabalık olan İstanbul, Edirne, Adana, Bursa, Sivas, Kastamonu, Ankara, Trabzon, Aydın, Konya gibi yüzde doksan altısı Türk olan vilayetlerdir.[500]

İşte Türkiye'nin nüfusu: Türk 14 [milyon], Arap 9 [milyon], Kürt 2 [milyon], Rum 1,5 [milyon], Ermeni 1,5 [milyon]. Yahudi yarım milyon bile yoktur.

Bundan başka Arap kardeşlerimizde tahavvül kabiliyeti pek azdır. Otuz kırk asırlık ibtidaî ananelerini ve âdetlerini hâlâ büyük bir mahabbet ve taassupla muhafaza ederler.

500 Son coğrafya kitaplarında Anadolu'nun Şimalî Irak'la beraber nüfusu 19-20 milyon ve bütün Arabistan'ın 9-10 milyon gösteriliyor. Arabistan'da henüz nüfus tahrir olunmamıştır ve bu mümkün değildir. Çünkü ekseriyet hâlâ bedevî ve kabile hayatı geçirir. Arabistan'da muhit ve arazi bu milletin muasırlaşmasına manidir.

Bu rakamlar asgari bir adet gösterir. Birçok ecnebi coğrafya âlimleri Türkleri on dört on beş milyon olarak yad ederler.

Arapların kesif bulundukları vilayetler: Suriye, Filistin, Hicaz, Yemen, Bağdat, Basra'dır. Bu altı vilayetin nüfusu azami olarak 9 milyonu geçmez.

Son derece hayalperver fakat son derece milliyetperver ve hamasetli olan Rumlara gelince: Adet bahsinde bunlar hiç rakama ve istatistiğe yaklaşmazlar. En insaflısı Türkiye'de üç milyon Rum olduğundan bahseder ki mübalağanın bu derecesini salim bir akıl kabul edemez. Rumların nisbeten çokluğu İzmir'de ve İstanbul'da ve Adalar'dadır. Adalar'ın mühim kısmını kaybettik. Kalanlarıyla İstanbul'un ve İzmir'in Rumları asla iki milyonu geçmez. İşte hükûmetin, Nüfus Dairesi'nin istatistikleri... İsteyen gidip tahkik edebilir ve rakamın asla yalan söylemediğini anlar... Bazı Anadolu şehirlerinde Rumlar bir veyahut ikişer mahalle halinde bulunur ve hepsi ticaretle uğraşırlar. Arazileri yoktur. Bizim memleketimizde çiftçi Rum sınıfı mevcut değildir.[501]

Fakat yine tekrar edelim; Rumlar son derece milletperver, mutaassıp ve iddiacı olduklarından üç tanesi bir Türk köyüne, bir Türk şehrine gitseler hemen çocuklarını okutmak bahanesiyle bir papaz getirtirler ve akılları sıra "Büyük Bizans İmparatorluğu"nun sulhperver pişdârları olurlar. Anadolu'da içinde hatta bir tek Rum bulunmayan birçok şehir vardır.

Ermenilere gelince: Bunlar Anadolu'ya Rumlardan daha ziyade dağılmışlardır. Fakat adetleri asla iki milyonu geçmez. İhtilâlcilerinin "Ermenistan" tesmiye ettiği yerlerde bile adetçe Türklerden ve Kürtlerden azdırlar. Mantıken bu unsurun daima Türklerle bir olması icap eder. Çünkü Rumlar gibi Türkiye'nin haricinde "millî bir vatan"ları yoktur. Rusya'daki kan kardeşleri en müthiş itisaflar altında ezilir, Sibirya'da sürünürler. Türkiye'dekiler son zamanlara gelinceye kadar Türklere muhip bulundular. Adetçe, lisanca Türklüğe en ziyade karışan ve yaklaşan Ermenilerdi. Hatta Moltke [1800-1891] İstanbul'a seyahatinde Türklerle Ermenilerin arasında hiçbir fark bulamamış ve Ermenilerin ayrı bir millet olacağına ihtimal verememişti. Seyahatnamesinde; "Türkler İslâm ve Hıristiyan olmak üzere iki kısımdır. Hıristiyan Türklere 'Ermeni' namı veriyorlar" diyordu.

Zaman geçtikçe Hıristiyan ruhuyla Ermeniler de bizden ayrıldılar. Bulgarları, Sırpları, Rumları, Arnavutları taklit ettiler. Bugün Ermeni ihtilâlcileri Türkiye'nin ve bütün dünyadaki Türklerin en korkunç ve mutaassıp düşmanına, Rusya'ya hizmet ederler. Meşhur Türk düşmanı İngiliz Bakston [Gladstone?] Makedonya'yı bitirince Rumları ve Bulgarları bıraktı. Şimdi eline Ermenileri aldı. Hatta Rusya hududunda bir de seyahat yaptı.

501 Varsa da devede kulak mesabesindedir.

Ermenilerin Türkiye haricinde millî vatanları olmadığından er geç, yani Türkler kuvvetlenince bizimle birleşeceklerini, eskisi gibi samimi vatandaş ve samimi dostumuz olacağını ümit ederiz. Şimdilik... Lafı uzatmayalım "Zayıfın dostu olmaz."

Türkiye'de ekseriyeti teşkil eden Türk, Arap unsurundan ve azlığı teşkil eden Ermeni, Rum, Yahudi unsurlarından başka pek az miktarda Çerkes, Boşnak, Arnavut da vardır. Fakat Türkiye'de resmen bu milliyetler yoktur. Ferden bir Çerkes Çerkes'dir. Tabiî mensup olduğu ırkı inkâr edemez. Lâkin Türk vilayetlerinde otururşa Türkçe konuşmaya, Türkçe okumaya, Türk beldesinin âdetlerini kabul ve Türk mefkûresini takip etmeye mecburdur. Çerkesler Türkiye'de bir Çerkes milliyeti iddia edemezler. Şayet Çerkesliği seviyor ve Çerkesliğe bir tarih yapmak istiyorlarsa kavmî ve mahallî vatanlarına, Kafkasya'ya gitmeli, vatanlarını zapt eden Ruslara karşı bu gayreti gütmelidirler. Onlar muhacir olmuşlar, demek Türkiye'nin ve Türklerin mukadderatına iştirak için bizim vatanımıza, Anadolu'ya gelmişlerdir. Maksatlarına muhacirlik selîkasına hıyanet edip Türklükten gayrı bir zümre teşkiline kalkışmak asla muvafık ve makul değildir.

Boşnaklar ve Pomaklar da öyle... Boşnaklar "Boşnak" diye Türklüğün haricinde bir "milliyet ve tarih" yapmak istiyorlarsa Bosna Hersek'e gitmeli, kendi vatanlarını zapt eden Avusturyalılara karşı bu milliyet gayretini gütmelidirler.

Hele Türkiye'de kalan bir Arnavut mutlaka Türk emelini, Türk mefkûresini takibine borçludur. Türkiye'de Arnavut diye ayrı bir milliyet ve mefkûre takip edemez. Eğer böyle bir iddiada ise burada, Türk ilinde hiç durmayıp müstakil Arnavut krallığına gitmeli. Kendi milliyetine orada hizmet etmelidir.

Çerkes ve Boşnaklar Türk mahabbetiyle kendi vatanlarını bırakarak Türk iline hicret etmişlerdir. Şimdiye kadar içlerinde hiçbiri Türk mahabbetinden, Türk mefkûresinden ayrılmadı. Türklerle kız alıp kız verdiler. Türk maarifini kabul ederek ayrıca milliyetler ve maarifler çıkarmaya kalkmadılar. Anadolu'ya hicret edenler haberleri olmadan Türk tarihine karışmak isteyen, Türk talihini benimseyenlerdir. Türklükten ve İslâmlıktan başka düşünceleri olması mantıkî olamaz. "O halde kendi vatanlarını niçin terk ettiler?" suali vârid olur.

Birinci derecede ekseriyeti teşkil eden Türk unsuruyla Arap unsurunun arasında ayrılmak için maddî ve mânevî hiçbir sebep yoktur. "Osmanoğulları"nın hükûmeti bir İslâm hükûmetidir. Türkler gibi, Araplar da Müslüman olduğundan dince hiçbir farkları yoktur. Hükûmet ve kanun karşısında Türklerle Araplar tamamiyle müsavidir. Bunun aksini delilleriyle iddia edemezler. Türklerin millî mefkûresi, terakkî edip, kuvvetlenip kan kardeşlerini kurtarmak ve nihayet "İttihad-ı İslâm"ı yani "İslâm beynelmileliyeti"ni vücuda getirip Müslüman milletleri Hıristiyan milletlere karşı müdafaa etmektir.

Arapların mefkûresi de bundan başka bir şey değildir. Türk ve Arap kuvvetlenmek için kendi milliyetlerini idrak ile teâlî etmeleri ve muasırlaşmaları lazımdır. Türkler kendi milliyetlerini ihya, kendi tarihlerini hatırlarken Arap kardeşlerinin de ictimaî ve millî teâlîlerini unutmadılar. Arap lisanını resmen kabul ettiler. Millî Arap maarifinin tamimi için büyük mektepler açtılar.

Türklerin teâlîsi Arapların teâlîsi demek olduğunu bilen birçok Araplar vardır ki bugün bir Türk'ten ziyade Türkçüdürler. Türkler millî inkişafa mazhar olurlarsa eskisi gibi yine kuvvetlenecekler, bütün İslâmların başına geçebileceklerdir.

Kürtlere gelince bu unsur az olduğundan Türklerden ayrılmayı şimdiye kadar aklına bile getirmemiştir. Bulunduğu muhit itibariyle Türklerden ayrılırsa Ermenilere yahut Ruslara karışmaları icap eder ki böyle bir fikir onlarca en büyük bir hıyanet, en şeni bir cinayettir.

Türkiye'nin varlığıyla samimi olarak Türk, Arap ve Kürt unsurlarının alakası vardır. Başta Türkler olmak üzere bu unsurların millî mefkûrelerinde büyük farklar yoktur. Dilden sonra en mühim ictimaî bağ dindir. "Din" müessesesi bu üç unsuru ayrılmaz bir tarzda bağlamıştır. Azlığı teşkil eden Rumların, Ermenilerin millî mefkûreleri de gizli değildir.

Rumların millî mefkûresi: Yunanistan tarafından İstanbul zapt edildikten sonra eski Büyük Bizans İmparatorluğu'nu teşkil ve Türkleri "Kızılırmak" nehrinin sağ tarafına atmaktır... Millî edebiyatları, millî maarifleri, millî şarkıları, hatta bütün gazeteleri, risâleleri bu uzak hayali terennüm eder.

Ermenilerin millî mefkûresi: Adetçe azlığı teşkil ettikleri halde hayalî bir cüret ve edebî bir maharetle "Ermenistan" namını verdikleri şarkî vilayetlerde Rusya'nın muavenetiyle bir "muhtariyet" elde etmek ve Kürt unsurunu temsilden sonra Dikran'ın hükûmetini teşkil ile Türkleri "Kızılırmak" nehrinin sol tarafına atmaktır...

İşte Türkleri en aşağı dokuz yüz, bin senelik öz vatanları olan Anadolu'dan çıkarmaya çalışan iki emel, iki mefkûre... Fakat biri Anadolu'nun ortasından geçen Kızılırmak'ın sağına, biri yine bu ırmağın soluna atmak istiyor. Bu iki mefkûre hakikat olursa Garp Türkleri, yani Osmanlı Türkleri tamamiyle mahvolacaklar.

Yirminci asra "milliyet asrı" diyorlar. Bu âlî cereyanın darabânını kalbinde duymayan "mağşûşu'l-milliye" birtakım "sözde Türkler" bu söylediğimiz mekfûrelerin yalan olduğunu, bizim uydurduğumuzu iddia edeceklerdir. Hayır... Bu mefkûreler millî edebiyatlarla, kavmî iştiyaklarla, âlî kahramanlarla, sayısız fedakârlıklarla teessüs etmiş tarihî ve siyasî mefkûrelerdir. Biz Türkler hâlâ uyur, yani mefkûresiz, taarruzî bir emelsiz yaşarsak bugün hayal olan bu mefkûrelerin yarın hakikat olacağı şüphesizdir.

Bulgar, Sırp, Grek, Arnavut mefkûrelerinin nasıl bir hafta içinde hakikat olduğunu unutmak bunamak demektir. Yunanlılar Girit'i, Adalar'ı, Makedonya'yı, güzel

Selanik'i aldılar. Sırplar asırlık mefkûrelerine, "eski ve büyük Sırbistan" hükûmetine vücut verdiler. Bulgarlar yedi sekiz asır sonra yine Marmara sahillerine indiler. Biz mefkûresiz Türkler Rumeli'de bir sabun köpüğü gibi eridik. Gaip olduk.

Taarruzî bir mefkûreyi hedef ittihaz ederek millî inkişafa çalışmazsak yarın Ermeni ve Rus mefkûreleri bizi bir hafta içinde Kızılırmak'a dökerek tarihten adımızı silecektir.

Türk ve Arap... Bu iki kardeş ve dindaş unsurun mefkûrece ayrılmalarını icap ettirecek nasıl bir tezat yoksa iktisatça da menfaatleri ayrı ve asla birbirine zıt değildir. Çünkü Arab[is]tan coğrafî bir tesadüfle Türk ilinden ayrılmış ayrı bir kıta, ayrı bir yarımadadır. Arabistan'ın ayrı limanları, yolları, ticaretleri vardır. Ve asla Araplarla Türklerin arasında iktisadî bir rekabet tasavvur olunamaz. Türklerin zengin olması Arapların fakir kalması değildir. Kezâlik Arapların zenginleşmesi Türklere zarar vermez. Bilâkis bu iki unsur kendi büyük yurtlarında iktisatça, servetçe yükselirlerse kuvvetlenip birbirlerine daha ziyade yaklaşırlar. Arabistan'ın coğrafî vaziyetini bilen Arap mütefekkirleri bu iktisadî hakikate iyice akıl erdirdiklerinden tamamiyle Türk muhibbi olmuşlardır.

Bütün Arapların içinde Türklere ve Türklüğe karşı muhalif ve muarız kalan Amerika'da ve Paris'te hayatlarını geçirmiş birkaç Suriyeli Hıristiyan'dır ki Araplık namına fuzulî bir milliyet iddia ederek kubbede gürültüler bırakmaya çalışırlar. Onlara uyan birkaç Müslüman Arapcağız varsa da pek azdır ve adetleri malumdur. Türklerin milliyetlerini tanıması ve yalnız Türklere ve Türklüğe mahsus bir "millî maarif" (*culture nationale*) ibdâına gayret etmeleri Arapları kuşkulandırmaz. Arap mütefekkirleri her millet kendi milliyeti ile, kendi lisanının içinde yaşayabileceğini pek iyi anlarlar. Türklerin Türklüğe sarılmaları onlara emniyet verir. Ve hiçbir iftiracı artık Araplara, "Türkler sizi Türkleştirmek istiyorlar" diyemez. Türkler Arapların lisanını mahkemelerde bile resmen kabul etmişlerdir. Arapları kavmî ve lisanî ihtiyaçlarından, maariflerinden mahrum etmemişlerdir. Türkler yalnız Arapların değil, hatta kalîl bir ekalliyette olan Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin de kendi lisanlarıyla okumalarına, kendi milliyetleri etrafında toplanmalarına müsait davranmışlardır.

Avrupa'nın, yani "Hıristiyan beynelmileliyeti"nin yegâne gayesi ve düşüncesi son İslâm hükûmeti olan Türkiye'yi ve Türkleri mahvetmektir. Bunu anlamamak için tamamiyle kör ve duygusuz olmalı. "Tamamiyet-i mülkiye"mizi temin eden Avrupa'nın yalanlarına inanmak, onların nazariyelerine itikat etmek –işte gayet doğru ve serbest söylüyoruz- eşeklikten başka bir şey değildir. Düşmanımızın emelini bilirsek kendimizi daha iyi müdafaa edebiliriz.

Sonra hemşehrilerimiz Hıristiyanlar da Avrupalı Hıristiyanların bu fikirlerini takip ederler. Bunu anlamak için biraz onların arasında yaşamak kifayet eder. Nite-

kim İzmir'de Hıristiyan bir müessese yüz binlerce liralık sermayesinden bir Türk'e ve bir Müslüman'a on para borç vermeyeceğini resmen ilân etti. Bu nedir? Onların emellerini, hırslarını haykıran bir mâna değil mi?

İşte bu dahilî ve haricî, bu içli dışlı düşmanlarımız iktisat ve ticaret âleminde ayağımızın altına karpuz kabuğu koyarlarken aramıza fitne ve fesat tohumları ekmekten de geri durmazlar. Hükûmeti sersemleştirmek için teşekkül eden "mağşûşu'l-milliye" gruplar da paraca muavenet ederler. Onların ictimalarını taarruzdan masûn ve teftiş olunmaz bir hale getirmek için kapitülasyonlarının bayrağını açarlar ve evlerinde muhafaza ederler.

*

Avrupa Türkleri mahv ve Türkiye'yi taksim etmek emeline nasıl muvaffak olacak? Tarih tekerrürden ibarettir. Başka bir devleti nasıl mahvetmişler ise bize de aynı o muameleyi yapacaklar. Tarihe bakalım. Avrupa nasıl "Lehistan" hükûmetini parçaladı? Bu gayet acıklı bir sahifedir. Fakat aynıyla bize de tatbik olunuyor.

Lehistan cumhuriyetinin birkaç asır yaşında bir kanun-i esasîsi vardı. Ve bu gayet hürriyetperverâne idi. Ahali "*citoyen*" yani her türlü siyasî hakka ve salahiyete malik "vatanî"ler addolunuyordu. Bu vatanîlerden başka asiller de vardı. Asillerle beraber bütün vatanîler diyet meclislerinde kralı intihap ederler, hatta kral intihap olunabilirlerdi. Kral ölünceye kadar bir cumhuriyet reisi gibi memleketi idare ederdi. Fakat asilzâdelerde başka ve fazla bir "muhalefet hakkı" vardı. Bunu kullanınca her şeye mâni olabilirlerdi. On sekizinci asrın ibtidâsında bu asiller çoğalmışlardı. Lehistan'la hudutları olan hükûmetler, yani Rusya, Prusya, Avusturya terakkî etmiş, hükûmetleri kuvvetlenmiş, yani fazla zabt u rabt demek olan mutlakiyet usulü teessüs etmişti. Lehistan idaresizliğiyle, zaafiyla, zabt u rabttan mahrumiyetle onların gözüne battı. Ve bu hükûmeti tarihten ve haritadan silmeye karar verdiler. Hemen bu üç hükûmet dalavere çevirmeye başladılar. Ruslar, Prusyalılar, Avusturyalılar intihabâta karıştılar. Ve nihayet asillere mahut "muhalefet hakkı"nı istimal ettirmeye muvaffak oldular. Lehistan vatanperverleri inkıraz uçurumunu görünce toplanmaya çalıştılar. Anarşiden kurtulmak için başlarına Saksonyalı bir kral getirdiler. Ve muhalefet hakkını lağvettiler. Varşova'da parlamentolarını açacaklardı. Lehistan, Litvanya, Rusya kısımlarından samimi bir vahdet husule getirmek istiyorlar ve Lehistan'ı kuvvetlendirmeye çalışıyorlardı.

Bu hükûmeti mahvetmek isteyen düşmanları fütur getirmediler. Hemen Avrupa efkârını Lehistan aleyhine galeyana getirdiler. Sözde Lehliler, Lehli olmayan Ortodoks ve Protestanlara zulüm ediyorlar, onları Lehlileştirmeye çalışıyorlardı. Halbuki hiç böyle bir teşebbüs yoktu. Rusya, Avusturya ve Prusya'nın parasıyla, teşvikiyle Ukrayna Ortodoksları ve şehirli Protestanlar ittifak ettiler. Fakat maksatlarını

gizliyorlar ve ittifaklarına millî bir renk vermemek için başlarına hep Lehlilerden reis yapıyorlardı. Lehistan'daki Lehlilik aleyhine yapılan bu hareket başında Lehliler bulunduğu için maksadını çaktırmıyor, sözde lağvolunan muhalefet hakkının tekrar kabulünü istiyordu. O vakit Lehlilerin sanki gözleri kör olmuştu. Hiçbir şeyi anlamıyor, boşboşuna bu hareketi alkışlıyorlardı. Nihayet ne olduğunu bilmeden istedikleri şey oldu, vatanperverler Rus askeriyle öldürüldü. Sözde Lehistan'ın mahut kanun-i esasîsi ve istiklâli himaye olunuyordu. Ve bunun için babalarının hayrına Rus orduları Varşova'da oturuyordu. Sonra birkaç politika oyunu daha... Lehistan haritadan silindi. Rusya Lehliliği öldüren muhaliflere bile zulümden çekinmedi. Hatta mezheplerini bile kaldırdı.

Bu Lehistan hikâyesi... Gelelim Türkiye hikâyesine! Düşmanlarımız bize ne yaptılar? Evvela içimize girdiler. Hıristiyan unsurları, sonradan İslâm unsurları bizden ayırdılar. Hepsini ittifak ettirdiler. Ve "Hürriyet ve İtilâf" namı altında Türklere ve Türklüğe karşı bir harp açtılar. Maksatları, Lehistan'dakilerin muhalefet hakkı gibi sözde "meşrutiyet-i meşrua ve adem-i merkeziyet" idi. Düşman parası su gibi İstanbul'a aktı. Patrikhane Türkçe büyük bir gazete çıkardı. Düşmanlarımız tesis ettikleri fırkanın ve gazetelerin başına Lehistan'da olduğu gibi, hep Türk unsurundan budalaları getiriyorlardı. "Hürriyet ve İtilâf" Türklüğe karşı olan kastını saklamak için reisini, ikinci reisini, sonra birkaç azasını Türklerden intihap etmişti. Yine bu bir korkuluk kadar boş ve vicdansız reisler ve azalar vasıtasıyla orduyu fesada verdiler. Sonra Arnavutları ayağa kaldırdılar. Orduyu Türkler aleyhine kalkmış Arnavut milliyetperverleriyle birleştirerek ekseriyeti haiz kabineyi devirdiler. Koca Meclis-i Mebusan'ı dağıttılar. Türklerin Meclis-i Ayân'ında reis Türk düşmanı bir Arnavut, Dahiliye nazırı yine Türk düşmanı bir Arnavut oluyordu. En mühim bir nezarete, "İnsanın vatanı parasının bulunduğu bankadır" diyen bir zât geçmişti. Hep bunlar sözde "meşrutiyet-i meşrua"yı kurtarmak için yapılıyor ve bu kabineye de Türklerin felaketinden delice bir sevince tutulan gayr-i Türk bir muharrir tarafından "büyük kabine" tesmiye olunuyordu...

Türk düşmanları muvaffak olmuşlar[d]ı. Artık vakaları tesrî etmekten başka yapacak şeyleri kalmamıştı. Düşmanlarımız kendi fırkaları, kendi paraları, kendi entrikalarıyla iktidar mevkiine gelmiş olan büyük kabineyi son dakikaya kadar aldattılar. Avrupa, "Şayet Balkanlar Harbi'nde Türkiye mağlup olsa bile bir karış toprağını kimseye verdirmeyiz" diye teminat veriyor ve Türk düşmanlarının iktidar mevkiine getirdiği Harbiye nazırı Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar, Yunanlılar askerlerini toplarken Türk askerlerinin ellerinden silahlarını alarak terhis ediyor, memleketine gönderiyordu. Sonra ani hücum... Ani sukût... Kâmil Paşa'nın sadaret alayında halk "millet kurtuldu" diye bağırıyor ve alkışlıyordu. Lüleburgaz

hezimetinden sonra Türk düşmanlarının çıkardığı Türkçe bir gazete "Muharebeyi kaybettik fakat yine muzafferiz. Çünkü İttihad ve Terakki'den millet kurtuldu" diyor ve ordunun mahvolduğuna seviniyordu.

Düşmanlarımız planlarında o kadar muvaffak olmuşlardı ki neticenin bu kadar çabuk ve ani olmasına kendileri de şaşıyorlardı. Bir an artık "Türkiye öldü..." denildi. Fakat Avrupalıların dediği gibi "ölüp ölüp ölmeyen" Türklük yine bir hamlede hakkını hainlerin elinden aldı. Türk ruhu uyandı. Ve dünyada emsâli pek az görülen demir ve ateş gibi sert bir azim ile mukadderatını kendi eline aldı.

Bu ruh, ikinci defa Türklüğü ve Türkleri, Türklerin vatanını ve istikbalini kurtaran "İttihad ve Terakki" Cemiyeti idi. Edirne geri alındı. Düşmanlarımızla en muvafik ve hafif şartlar dahilinde muahedeler yapıldı. İttihad ve Terakki'nin en büyük muvaffakiyeti dahildeki anarşiyi, Türklerin arasındaki nifak ve şikakı pek az bir zamanda kaldırması idi.

Düşmanlarımız "bitirdik" zannettikleri Türkiye'nin yeniden canlandığını görünce yine faaliyete geldiler. Ermenileri teşvik etmeye başladılar. Arap kardeşlerimiz Avrupa'dan ve Hıristiyanlıktan gelen teşviklere mümkün olduğu kadar sağır kaldılar. Ama Ermeniler büyük bir düşmanımızdan aldıkları kumanda ile harekete başladılar. Son intihabâttaki hareketleri tetkik ve tetebbua, hayrete şayândır!

Düşmanlarımızın ümidi yine eski dramı, "Hürriyet ve İtilâf" oyununu oynamaktır. Bu oyunun planı şunlardır:

1. Şarkî vilayetlere fuzuli bir "Ermenistan" adı takarak orasını Makedonya'ya çevirmek...

2. Genç Türkler'e muhalif bir parti teşkil ederek hükûmete rahat vermemek ve daimî bir anarşi tesis etmek.

3. Bu fırkayı gizli maksadında daha kolay muvaffak etmek için "Hürriyet ve İtilâf" gibi birtakım vicdanını, vatanını para ile satabilir "mağşûşu'l-milliye" Türklere teşkil ettirmek.

4. Türklere teşkil ettirdikleri bu kuvvete paraca muavenet ederek ve politika heyecanları içinde yaşatarak memleketin bütün servet ve ticaret menbalarını yağma etmek.

5. Eskiden "Hürriyet ve İtilâf" Genç Türkler'e muhalif olarak nasıl "adem-i merkeziyet" iddiasını zahirî bir siper yaptıysa bu sefer de Türk milliyetperverliği ve Türk şovenliği bahane edilerek liberal ve umumi bir Osmanlılık, radikal bir Tanzimatçılık iddia ettirmek.

6. Partiyi teşkil etmezden evvel "Muhalefetsiz meşrutiyet olmaz" fikrini yavaş yavaş propaganda ederek Türkleri ikiye ayırmak ve muhalefete zemin hazırlamak...

TÜRKLER NASIL BU DÜŞMAN OYUNUNA MUKAVEMET EDEBİLİRLER

1. Şarkî vilayetlerde Ermeniler adetçe Türklerden çok azdırlar. Türklerle Kürtler hariçten gelen teşviklere, fesatlara kapılıp parça parça firkalara ayrılmazlarsa hiçbir vakit orası "Ermenistan" olmaz. Türkler ve Kürtler bir gün gelir iktisatça da hakimiyeti ve tefevvuku kazanırlar.

2. Biz İttihad ve Terakki'nin asıl fikirlerini bilmiyoruz. Fakat zannederiz ki Türklüğü kuvvetlendirmek, yükseltmek, düştüğü gaflet ve cehalet uykusundan uyandırmak, sonra "İslâm beynelmileliyeti"ni teşkil etmek yegâne mefkûresidir. Böyle muazzam ve mukaddes bir mefkûre karşısında bizzat Türk olan bir firkadan hangi vicdanlı Türk ayrılabilir? Türk ve Müslüman olduğu kadar böyle âlî bir mefkûreyi hakikat yapmaya çalışan millî bir firkaya karşı muhalif bir firka teşkiline [kim] kalkar? Kalksa bile bu kadar felaket ve belâ derslerinden sonra kaç Türk onun arkasından gelir? Türkler Türklüklerini, dünya üzerindeki vaziyetlerini unutmadıkça iki parça olmazlar ve düşmanların temenni ettiği "muhalefet" perdesi altındaki anarşi ve rezalet de tekerrür etmez.

3. Türklüğe ve Türklerin siyasî müessesesi olan İttihad ve Terakki'ye muhalif bir firkanın başına geçecek bir Türk'ün Türkiye'de hayat hakkı yoktur. Çünkü "Türk ilini esirgeyen Türk Tanrısı"nın yıldırımları onun başına düşer.

4. Muhal olarak birtakım alçak ve milliyetini inkâr etmiş Türkler çıkıp da yalancıktan muhalif bir firka teşkil etseler bile yine asla Türk azmini, Türk intibahını, Türk ticaretini kıramayacaklardır. Çünkü bu milliyet cereyanı onların zannettiği gibi birkaç adamın işi değil, büyük ve yaralı bir milletin büyük ve müthiş felaketlerle daldığı gaflet uykusundan uyanışıdır. Uyanan Türklük asla politika heyecanlarıyla birbirinin boğazına düşüp ticaretini, ziraatını, servetini hainlere kaptırmayacaktır.

5. Eskiden "Hürriyet ve İtilâf" adem-i merkeziyet iddia ediyordu. Rumeli, Arnavutluk, Makedonya daha bizimdi. Türk kuvveti pek dağınıktı. Zaten Bulgarların, Sırpların, Rumların, Karadağlıların mefkûreleri İttihad ve Terakki'ce meçhul değildi. O vakit adem-i merkeziyet Türklüğün iflası demekti... Muharebede Türk düşmanı olan bu unsurların oturduğu yerleri kaybettik. Arnavutluk ayrıldı, krallık oldu. Makedonya'yı Yunan, Bulgar, Sırp yağma etti. Ve artık Türkiye'de Bulgar, Sırp, Arnavut unsurları kalmadı. Türkler millî kesafetlerinin üzerine yıkıldılar. Anadolu'daki[502] yerli Türklerin arasında hemen hemen başka unsur yoktu. Şarkî vilayetlerde bile ekseriyeti Türkler teşkil ediyordu. Arabistan ve Araplık asla Türklerden ayrılmazdı. Artık "adem-i merkeziyet"in bir tehlikesi kalmadı. Ve adem-i merkeziyet verildi. Çünkü Arabistan'da keyfiyet ve kemiyetçe nasıl Araplar fâikse,

502 Anadolu'ya Türklerin kaç bin sene evvel geldiklerini anlamak için *Amasya Tarihi*'ni okuyunuz.

Anadolu'da da keyfiyet ve kemiyetçe Türkler hâkimdi. Diğer unsurlar devede kulak makamında kaldılar. Fakat düşmanlarımız bu sefer eski iddialarından vazgeçiyorlar. Edebilecekleri bir iddia kalıyor: Türk mill[iy]etperverliği ve Türk mutaassıplığı aleyhtarlığı, liberal umumi bir Osmanlılık, radikal bir Tanzimatçılık... Fakat artık muvaffak olabilecekleri pek şüpheli...

6. Fırkayı teşkil etmezden evvel "Muhalefetsiz meşrutiyet olmaz..." fikrini yavaş yavaş propaganda yaparak Türkleri ikiye ayırmak ve muhalefete zemin hazırlamak isteyecekler. Bu muhakkak... Türkiye'de Türklüğün en barışmak bilmez, itilâf kabul etmez muhalifleri Hıristiyanlardır. Bunlar her ne kadar adetçe az iseler de arkalarında müthiş bir "Hıristiyan beynelmileliyeti" kuvveti, bir Avrupa vardır. Bir Hıristiyan'ın eline iğne batsa Avrupa feryada başlar. İçlerinde böyle tabiî ve müthiş bir muhalefet varken Türklerin kısımlara ayrılmaya kalkarak parça parça olmaları kendi kendilerini öldürmek istemelerinden başka bir şey değildir. Türkler ittihatlarını muhafaza ederek millî ve siyasî müesseselerinden ayrılmazlarsa Türkiye yaşar. Samimi, mefkûre sahibi, yırtıcı Avrupa'nın cani emellerini hissetmiş bütün Arap mütefekkirleri Türklerin siyasî müesseseleri olan "İttihad ve Terakki"den bir an ayrılmamışlardır. Ve asla ayrılmazlar da...

Türk ve Arap'ın mefkûresi birdir. Türk mefkûresi aynı fikirle Şarka doğru gitmek, Asya'yı kurtarmaktır. Arap mefkûresi yine aynı fikirle Garba doğru gitmek, Afrika'yı kurtarmaktır. Asya ve Afrika'daki esir İslâm dünyasını ancak bu iki kardeş ve dindaş kurtaracaktır. Büyük mefkûreler küçük emelleri, menfaatleri, şahsiyetleri unutturur. Halbuki coğrafî yurtları ayrı olduğundan Türk ve Arap arasında iktisadî bir rekabet olsun tasavvur olunamaz.

*

Bir Türk'ün İttihad ve Terakki'den ayrılması katî bir cinayettir. Çünkü Türkiye'de bir Türk bu millî müesseseden ayrılıp nereye gidecek? Bir kere düşününüz ve arayınız. Mutlaka Hürriyet ve İtilâfçı muhaliflerin koştukları yere, patrikhaneye değil mi?

Ve böyle milliyetini ayak altına almış bir Türk düşman kucağına düştükten sonra, millî ve dinî mefkûremize hıyanet ettikten sonra aramızda, bizim memleketimizde, Türkiye'de yaşamaya hakkı var mıdır? Hayır, asla... Öyle bir hainin, Türklerden ayrılıp Hıristiyanlara el uzatan, Hıristiyanların o korkunç ve tamamiyle malum olan emellerine hizmet eden bir hainin yaşamaya hakkı yoktur. Türkiye'nin havası, suyu, ekmeği ona haramdır. Onu zehirler...

Bir Türk, Türk kardeşlerini terk ederse mutlaka Rum ve Ermeni zümrelerine takılacak onların mefkûrelerine yardım edecektir.

*

Türklerin milliyetperver olmalarında hiçbir tehlike yoktur. Bütün Türkiye'de katî ve mutlak ekseriyet Türklerdedir. Bu hakikati mebuslarımızın adedi de gösterir.

Türklerden sonra ikinci derece ekseriyete malik olan Araplara gelince onlar hiçbir vakit bizden ayrılmazlar. O halde bizim de Araplar gibi milliyetperver olmaklığımızda ne mahzur var? Kürtler de asla Türklerden ayrılmazlar. Türklerden ayrılan bir Kürt mutlaka Ermenilere karışmalıdır. Fakat Kürtler Türk mefkûresine o kadar karışmışlardır ki hatta bir Türk'ten fark olunamazlar. Felaketlerimizden evvel düşmanlarımız Türkleri, hatta Anadolu'nun Eskişehir gibi ta göbeğindeki Türkleri ihlâl ederek muhalefete ve Türklüğe karşı harekete sevk ettikleri halde şarkî vilayetlerde hain emellerine cevap verecek bir Kürt bulamadılar. Kürtler en felaketli zamanlarda Türklüğe, millî İttihad ve Terakki müessesesine sadık kaldılar.

Birinci derecede bir Türk, ikinci derecede bir Müslüman İttihad ve Terakki'den ayrılırsa milliyetini müdrik insanların nazarında haindir. Bir Türk ve Müslümanı İttihad ve Terakki'den asla bir prensip, bir ictihat ayıramaz. Ancak şahsî ihtirası ve menfaatidir ki bir Türk'ü millî müessesesine hıyanete sevk eder. Türklüğün millî ve dinî mefkûresi haricinde hiçbir prensip, hiçbir ictihat olamaz. Ve bu mefkûrenin mabedi İttihad ve Terakki'dir.

Türlük mefkûresi haricinde bir Türk'ün hayal ve vehimden bir mefkûresi olursa bu şahsî ve zâtî bir arzudan başka bir şey sayılamaz. Halbuki Türk cemaati içinde yaşayan her fert mefkûrenin verdiği mukaddes irade ile birçok şahsî arzularından, ferdî heveslerinden vazgeçer. Şahsî ve ferdî arzularla yaşayan Türkler milliyetlerini idrak etmemiş birtakım hayvancıklardır. Bu hayvancıklar biraz düşünebilseler kendi milliyetlerini idrak ederler ve cemaatlerinin millî ve muazzez bağlarına sarılırlar.

*

Millî ve dinî mefkûresine bîgâne kalan bir Türk ticaret ve iktisatta da muvaffak olamaz. Çünkü bir cemaat ruhuyla yaşayan insanlardan ayrılmış bir fert her türlü muavenetten mahrum kalır. Mesela Grek ve düşman emellerine hizmet eden, sonra bir Yunanlı ile ortak olan bir Türk'ün dükkânına kimse gitmez. Millî ve dinî mefkûreden mahrum bir Türk'te azim de olamayacağından hangi işi tutsa muvaffak olamaz. Yeis içinde kalır.

Siyasî ve ictimaî millî müessesesinden uzak kalmış mefkûresiz Türklerin üç ruhiyetleri vardır:

1. Bedkârlık
2. Bedhâhlık
3. Bedbînlik

Bedkârlık. Bu güruhun milliyetten, dinden haberi olmadığı için kendilerinin şahsî ve ferdî menfaatleri için en mukaddes şeylerini ayaklarının altına almaktan çekinmezler. Hayırsızlık ederler, adamlar öldürürler, şantaj yaparlar, en yüz kızartacak namussuzlukları irtikâb ederler. Ve yine insanların arasında rahat rahat

gezmek isterler. Ve adaletin pençesine geçince darağacına çıkarlar. Mahmud Şevket Paşa'nın katilleri gibi!... Kurnaz davranıp bu âlî pençeden yakayı sıyırabilirlerse soluğu hariçte alırlar.

Bedhâhlık. Bedhâhların millî ve dinî bir mefkûreleri olmadığı için Türkiye ile de alış verişleri yok gibidir. Bunlar ferdî hayatlarını temin etmişlerse âdeta bir sinema seyreder gibi vatanın felaketlerine bakarlar ve hiç müteessir olmazlar. Türkiye'ye biraz talih teveccüh etti mi canları sıkılır. İsterler ki daima felaket yağsın. Her felaketi diğer bir felaket takip etsin... En akla gelmez meşûm şayiaları bunlar çıkarırlar. Daima vatanın fenalığını isterler. Bu hal onların marazî bir ruhiyetleridir.

Bu öyle bir his meselesidir ki mefkûresizlikten başka hiçbir şeyle izah olunamaz. Vatanın acıklı bir haberi, bir sukût, bir felaket bedhâhları âdeta bir bayram kadar sevindirir. Her faciadan sonra birbirlerini tebrik ederler: "Ben demedim mi idi? İşte lafım çıktı. Daha neler göreceğiz bakalım..." Ve gayet lezzetli bir şey içmiş gibi gülümserler. Artık mesutturlar bu güruhun malumlarını hükûmet tutunca müsamaha etmez.

Bedhâhlık devresini geçiren bir adamın sinirleri bir gün bütün bütün bozulacak, hissi daha beter hastalanacak ve nihayet bir bedkâr olacaktır.

Bedbîn[ik]. Bunlar da birtakım hastalardır. Millî mefkûreyi idrak etmek istidadında yaratılmadıklarından katî bir yeis içinde yaşarlar ve her şeyi simsiyah, karanlık ve berbat görürler. En iyi ve makul hareketleri beğenmezler. Daima, mızmız, her yerde, her vakit, her şeyden şikâyet edip dururlar. Teessüf olunur ki adetleri çok olduğundan ve cürümleri farkına varılamayacak derecede ince olduğundan hükûmet bunlara elini uzatamaz. Bunlar yeni ve eski her şeyin aleyhindedirler. Mefkûresizlik, seciyesizlik, azimsizlik, milliyetsizlik en bariz sıfatlardandır. Misâl getirmeye hacet yok, hepimiz bunlardan birkaçını tanırız. "Bedbînlik" devresinden sonra bir adam mutlaka "bedhâhlık" marazına müptelâ olacaktır. Ve bundan ictinab kâbil değildir.

Mefkûresizlik ve iradesizlikten doğan bedbînlikten bedhâhlık, sonra bedhâhlıktan da bedkârlık doğar.... O halde bu üç mefkûresiz ruhî sınıfın cemaatimize ve milliyetimize mazarratları müsavidir.

*

Mefkûresiz bir fertte azim, cesaret, gayret, metanet, hatta namus ve fedakârlık faziletleri bulunamaz. Çünkü mefkûresiz bir insan iradesizdir. Yalnız arzularıyla yaşar ve hislerine tâbi bulunur. Türklüğe kasteden düşmanlar hain emellerine hizmet için hep böyle milliyetsiz, arzularıyla yaşar, mukaddesat tanımaz, esaslarını inkâr etmiş mahlukları arar ve bulurlar. Türklüğün siyasî müessesesini devirmek için yine şüphesiz bu gibi milliyetini, Türklüğünü inkâr etmiş mefkûresizler toplanacaklar, yükselen milliyet abidesini yı[k]maya çalışacaklardır. Bunu bekleyelim. Ve ilk sadasını

çıkaracak adamın esaslarına, milliyetine ne kadar yabancı olduğuna dikkat edelim.

Geçen muhalefette kalkan, maske "adem-i merkeziyet" nakaratı idi. Bu sefer Türk düşmanları zannedersek "radikal bir Tanzimatçılık" nakaratını tutturacaklar. Türklük cereyanının fenalığından vatana, millete –hangi millete?...–, devlete muzır olduğundan bahsedecekler, hatta *Peyam* gazetesinin sahibi Ali Kemal ve Mihran isminde bir Ermeni'nin malı olan *Sabah* gazetesi muharrirlerinden Mahmud Sadık (Mim Sad) gibi boykotajın bile aleyhinde bulunacaklar.

Geçen felaketlerimizi ve bu felaketlerin sebeplerini asla unutmayalım... Geçirdiğimiz nifak günlerini hatırlayarak elimizi başımıza koyalım. Türk kardeşlerimizden ayrılarak patrikhane kucağına atılan, Arnavutlarla birleşen, haricde ihtilâl ve isyanlar yaptırıp meşru ve kanunî meclisimizi tanımayan hain kuvvetlerin aldatıcı sözlerine kapılmayalım.[503] Türk olduğumuzu düşünerek Türklüğün millî ve dinî mefkûresini hayat ve irademiz için bir hedef, bir şiar edinelim. Bir Türkün ve bir Müslümanın "İttihad ve Terakki"den ayrılarak ve asla mantıkî olmayan bir "şahsî ictihat" davası çıkararak patrikhaneler gurubuna katılması en avf olunmaz bir cinayettir. Patrikhaneler grubuna katılmak demek Türk kuvvetini inkısâma uğratmak demektir. Türk ve Müslüman olmayan bir şahsın Türklük aleyhindeki hareketi, Türklerin siyasî müesseselerine garaz bağlaması, kin beslemesi pek tabiî bir şeydir. Fakat bir Türk'ün, Türklük inkişafına çalışır millî ve siyasî bir müesseseye hücumu ve hıyaneti en adi ve budalaca bir cinayettir. Beş senelik bir mazi bizim için en beliğ bir derstir.

Yazık o millete ki felaketlerinden bir ibret dersi almaz.

Mefkûresiz ve milliyetsiz Türklerin tekrar toplaşarak vatana felaketler hazırlamalarına mâni olmak bizzat İttihad ve Terakki'nin vazifesidir sanıyoruz. Türklerin ve vatanın mukadderatı düşman kuvvetlerin eline geçmemelidir. Böyle gaddar ve renksiz bir kuvvet altı yüz senelik bir hükûmeti altı hafta içinde mahvetmeye kalkacak kadar kudurmuş bir hıyanet gösterdi. Türklerin bu büyük ve siyasî müessesesi her ne suretle olursa olsun bizim ayrılmamıza, ayrı ayrı zümrelere ayrılarak şahsî ihtiraslar peşinden koşmamıza, düşman entrikalarına alet olmamıza müsaade etmemelidir.

*

Kanlı hatıralarını asla unutamayacağız millî tecrübelerden artık amelî bir siyaset çıkıyor. Bu işte; Türk ve Müslüman siyasetidir. Türkiye ancak bu iki kuvvetin

503 Bunların rüesasında[n] bulunan Şerif Paşa'nın Edirne'nin sukûtundan sonra muzafferiyetten sermest olan Balkan düşmanlarımızın Paris'te tertip ettikleri ziyafete iştirak etmek suretiyle vatanımızın felaketine güldüklerini, binlerce üserâmızın Yunanistan'ın ıssız adalarında kasten öldürüldükleri bir zamanda sahte Prens Sabahattin Bey'in Yunan kralının, Venizelos'un [1864-1936] ayaklarına kapanmak suretiyle bu zavallı milleti tefrikaya düşürmek için o ezelî düşmanlardan para dilendiğini unutmayınız.

sayesinde yaşayacak... Türklük kuvvetlenip yükseldikçe millî ve dinî mefkûresine yaklaşacak ve her dakika kuvvet lazım olduğunu ve kuvvetin de ancak ittihattan doğduğunu kuvvetlendikçe daha ziyade anlayacaklar.

Kaynak: Tarhan [Ömer Seyfeddin], *Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset*, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1330, 38 s.

92

KASDÎ ANLAMAMAZLIKLAR

Ömer Seyfeddin

Türkiye'de Türklerin yegâne milliyetperver bir risalesi olan *Türk Yurdu* iki buçuk senedir büyük bir intizam ve ciddiyetle çıktı. Fakat Türklükte bir "*ırrédentisme*" tasavvur ve kabul edemeyenler, gayr-ı millî Osmanlılar[504] bu tek ve yeni mecmuaya itiraz etmekten hâlî kalmadılar. Son defa *Takip ve Tenkit* unvanıyla çıkan bir risâlenin ilk nüshasında da yine ["Türkler Avrupa'dan sürüldü mü?" başlıklı] şiddetli bir hücum var. İmzasını atmayan muharririn başlıca iddiaları şunlar:

1. Türkler Avrupa'dan sürülmedi.

2. Akçuraoğlu Yusuf Bey Osmanlı değildir ve "ba'sü ba'de'l-mevt"e kâildir.

3. *Türk Yurdu* iki buçuk yaşını doldurduğu halde hâlâ Osmanlı, Müslüman, Türk kelimelerini vuzuhla kullanamıyor.

4. Psikoloji ile bu vuzuhsuzluğu halletmek kâbildir.

5. *Türk Yurdu*'nu tesis edenler Osmanlı Türkleri değildir.

*

1. Muharrir makalesine şöyle başlıyor: "Üçüncü yıl altıncı cilt ve birinci sayı ile iki buçuk yaşını dolduran *Türk Yurdu*'nda muhterem arkadaşım Akçuraoğlu Yusuf'un Osmanlıları, hususiyle biz Osmanlı Türklerini hakikaten rencide edecek garip bir

504 Millî Osmanlılar kendi milliyetlerini düvelî bir tabire feda etmeyenlerdir. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Arnavutlar gibi.

icmalini okudum. Türklerin faidesine çalışan bir mecmuada Türk birliği[ni] gaye edinen bir kalemin bu meşûm icmali, bir Türk'ün kalbinde muharririn lakaytlığına, izzet-i nefs-i millîdeki ihmaline, fakat her şeyden ziyade hakikat-i ictimaiyedeki tegafülüne [karşı büyük] bir hiss-i isyan uyandırıyor". Çünkü Yusuf Bey meşûm icmalinde demiş ki: "Türkler 1329 senesi Avrupa'dan sürülüp çıkarıldılar." Bu yalan mı? Hakikat acıdır. Ve biz asla doğruyu, dobra dobra söylenilen doğruyu çekemeyiz. Ve hemen meşhur masaldaki kör kadı gibi hiddetleniriz.

Viyana'ya kadar giden biz Türkler bir asır içinde ne kadar yer kaybettik... Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan birer birer elden gitti. Abdülhamid'in zamanındaki coğrafya kitapları ve haritalar Bulgaristan'ı Rumelî-i Şarkî'yi, Bosna Hersek'i hep bizim boyamızla boyar, mahalle mektebindeki mini mini çocukları kandırırdı. Fakat bugün iğfal modası geçti. Hakikatle kaşı karşıya gelmek icap ediyor. Ve bu hakikat "intikam haritası" diye başlayan siyah bir levhadır. Her kitapçı dükkânında bulunan bu kara ve acıklı haritaya bakınız. Bütün Rumeli'nin düşman elinde kaldığını, birkaç ayda içinden sürülüp çıkarıldığımız beş buçuk vilayetimizi göreceksiniz. Altı odalı bir evin beş buçuk odasından sizi dışarı atarlarsa artık o ev ne derece kadar sizin olur?

Evet, biz Türkler Rumeli'nden kovulduk. Elimizde kalan Şarkî Trakya ise bir tarafı Asya'da olan payitahtımızın murakabesi için fennen lüzumu mutlak olan küçük bir parçadır. Bu "Rumeli'den sürülüp çıkarılmak" faciasından her vakit müteessir olmalıyız. Ve intikam fikrini aklımızdan çıkarmamalıyız. Fakat bu sarih ve celî hakikati de inkâr etmemeli ve hatırlatana öfkelenmemeliyiz.

"Rumeli'nden Türklerin sürülüp çıkarılması" faciasından Arnavut, Bulgar, Sırp, Rum Osmanlıların müteessir olacaklarına aklım ermiyor. Bilâkis Türklerin Rumeli'nden kovulması onlar için büyük bir bayram oldu. Arnavutlar bir kral kazandılar, Bulgar Osmanlılar Türk vatandaşlarını çoluk çocuk demeyip kestiler. Sırp ve Rum Osmanlılar Rumeli şehirlerinde ve köylerinde kalan son Türkleri bitirmek için bütün kuvvetleriyle hâlâ uğraşıyorlar.

Muharrir diyor ki: "Hayır 1329 senesi Türkler Avrupa'dan sürülüp çıkarılmadılar. 1329 senesinde Osmanlı ordusu Rumeli'nde mağlup oldu. Fakat 'Osmanlılık' orada yaşıyor. Elimizden çıkan yerlerde Osmanlılık bir gaye halinde yaşıyor".

İşte acıklı ve gülünç bir hayal... Osmanlılık nedir? Düvelî bir tabir... Yani Osmanlı namı altında bir cemaat, müesseseleri, lisanı, emelleri, dini, mefkûresi bir ve muayyen bir millet yoktur. "Osman" evladının hakanlığı dahilinde yaşayan her fert yalnız lafzen Osmanlıdır. Osmanlı tâbiyetini haiz Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Sırplar, Arnavutlar ve ilh... hepsi Osmanlıdır. Ama yine hepsi ayrı ayrı kendi cemaatlerine, tarihî ve hakikî milletlerine mensupturlar.

Rumeli'de, kaybettiğimiz yerlerde "Osmanlılık" nasıl yaşar? Çünkü Rumeli'deki Osmanlılık Türkler, Bulgarlar, Sırplar, Rumlar ve Arnavutlardan ibaretti. Muharebe başlar başlamaz bu Osmanlılar, Türk Osmanlıların üzerine atıldılar. Arnavutların Türk askerlerine yaptıklarını hep gazetelerde okuduk. Bulgarlar adamakıllı katliam yaptılar. Sırpların, Rumların yaptığı da malum. Bugün Rumeli'de Türk kalmadı gibi bir şey... Eski gayr-i Türk Osmanlılar onları bitirdi. Kalanlarına da hâlâ zulmediyorlar. Türk olmadıktan sonra Rumeli'de "Osmanlılık"[1] Bulgarlar, Sırplar, Rumlar, Arnavutlar mı yaşatacak? Rumeli'de hâlâ Osmanlılığın yaşadığına inanmak için insan lüzumundan ziyade saf ve masum olmalı yahut bu kelimenin manasını bilmemeli.

2. Yusuf Bey Osmanlı değilmiş... Bütün Türklüğün üç sınıf vatanı vardır; hususiyle biz Osmanlı Türklerinin... 1. Millî vatan, 2. Dinî vatan, 3. Fiilî vatan.

Millî vatan Turandır! Bütün Türklerin bulunduğu, Türklerin yaşadıkları ve tarihin içinde bir defa olsun ayaklarını bastıkları yerlerdir. Dinî vatan, ezan okunan bütün İslâm memleketleridir. Çünkü Türklükle İslâmlığın arasında hiçbir fark yoktur ve olamaz da... Fiilî vatan, Türklerin bizzat hâkim bulundukları yerlerdir. Türkiye gibi... Osmanlı Türklerinin fiilî vatanları nasıl Türkiye ise, Afrika da ve diğer İslâm memleketleri de dinî vatanları, Türk milletinin yaşadığı bütün Turan da millî vatanlarıdır.

Bir Türk için büyük ve âlî mefkûre ile yaşadıkça, kudsiyet ve ehemmiyetçe bu üç vatanın birbirinden hiç farkı yoktur. Yusuf Bey'in mefkûrece bir Türk olmasına fiilî vatanda doğmaması katiyyen bir mani teşkil edemez. Bundan başka Yusuf Bey küçük yaşından beri İstanbul'da büyümüş, Osmanlı mekteplerinde okumuş, Osmanlı Mekteb-i Harbiye'sinde tahsilini bitirmiş, zabit olmuş, erkân-ı harp sınıfına girmiş ve son muharebeye de erkân-ı harp yüzbaşılığıyla iştirak etmiştir.

Muharrir; "Bu ezan onun ruhunda bir şey uyandırmaz", diye bühtan ediyor, çünkü "o, ba'sü ba'de'l-mevte kâildir..." Ba'sü [ba'de]'l-mevte kâil olan bir Türk gelir, Osmanlı Türklerin arasına bu kadar karışarak ferdî hayatını heba eder mi?

Millî vatan evladıyla, fiilî vatan evladı arasında hiç fark olmadığını anlamak için biraz etrafımıza göz gezdirmek kifayet eder. Bugün Fransa Cumhuriyetinin reisi siyaseten Almanya addolunan millî bir Fransız vatanından, Alsas Loren'dendir. Fransa'da "Bu adam Fransa Fransız'ı değil, niçin bizim cumhuriyetimize reis oluyor?" diye kimse düşünmez. Çünkü onlarda millî ve müşterek bir ruh vardır. Kezâlik Yunanistan'ı iki misli büyütüp Rumların "megalo idea"sını hakikate yaklaştıran Venizelos da bir Osmanlı idi. Millî vatanı olan Yunanistan'a gidince kimse "Bu Osmanlı adasından gelme adamın başvekil olmaya ne hakkı var?" demedi. Çünkü Rumlar millî vatanları addettikleri yerlerle, fiilî vatanları arasında hiçbir fark görmezler. Halbuki bizde meselâ Kafkasyalı bir Türk'e, Osmanlı tâbiiyetini ihraz

ettiğine rağmen "haricî" nazarıyla bakılır. Fransızlar yarım asır evvel fiilî vatanlarından ayrılmış bir Alsaslıyı cumhuriyetlerine reis yaparlar. Biz ise fiilî vatandan otuz sekiz sene [evvel] ayrılmış bir kıtadan gelen kan ve din kardeşimize "yabancı" deriz. Niçin? Çünkü bizde henüz müdrek ve muayyen bir millî bir ruh yok. Hala kabile ve ülke ruhiyetleriyle düşünmeye kalkıyoruz.

3. Muharrir; "... *Türk Yurdu* iki buçuk yaşını doldurduğu halde Osmanlı, Müslüman, Türk kelimelerini vuzuhla kullanmıyor" diyor. Bu üç kelimeyi *Türk Yurdu* kadar serbest, vâzıh ve ilmî hiçbir risâle kullanamamıştır. Muharrirle beraber bu üç kelimenin hakiki mânalarını anlamak isteyenlere;

— *Türk Yurdu*'nun dördüncü cildindeki Köprülüzâde Mehmet Fuad Bey'in "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık" makalesini, Ahmed Agayef Bey'in Süleyman Nazif Bey'e verdiği cevapları okuyunuz... derim. Muharrir zannetmem ki "Türk ve Müslüman" kelimesindeki o geniş bir mefkûre saklayan âlî ve müşterek mânayı anlasın. Fakat "Osmanlılık" kelimesinden hiçbir şey anlamadığı, Türkler çıkartıldıktan sonra kalan Bulgarların, Sırpların, Rumların, Arnavutların Rumeli'de Osmanlılığı yaşatacağını söylemesiyle sabittir.

4. Muharrir; "Türk, Müslüman, Osmanlı" kelimelerini kullanırken *Türk Yurdu*'nun güya gösterdiği vukufsuzluğu "Psikoloji ile halletmek kabildir" diyor. Bu işte bir tasallüf... Bizde en tasavvufî ve en hissî şeyleri fenle isbat etmeye kalkmak âdeta bir hastalıktır. Konuşurken çok defa "mantığa muhalif, fennen, ilmen, psikolojikmen..." sözlerini kullanırız.

Halbuki bugünkü psikoloji hiçtir. Nazariyeden ibarettir. En yeni psikologlardan Vilyam Ceymis [William James, 1842-1910] bile bunu itiraf ediyor. Bugünkü klasik psikoloji ile hiçbir mesele[nin] halledilemeyeceğini saklamıyor ve "Biz esasî psikoloji hakikatlerinin karanlıklarına girecek ilk ziyayı beklemeliyiz..." diyor. Yine bu psikolog, psikoloji kitaplarının hepsine "kabataslak tarassut olunmuş bir sürü vaka, birtakım geveze ve gürültülü nazariye münakaşaları..." ismini veriyor. Avrupa âlimleri, bilhassa psikologlar bu yeni tedvin olunmaya çalışılan ilmi hiçbir meseleyi hal hususunda henüz kullanamıyorlarken bizim tasallüfümüz yalnız "psikoloji" kelimesinden ilham alarak hakikatten uzak ve çirkin bühtanlara fen kisvesi giydiriyor...

5. Muharrir makalesinin nihayetlerine doğru; "*Yurd*'u tesis eden şimalî Türk ve Tatar kardeşlerimize rica ederiz" diyor. Yani zannediyor yahut demek istiyor ki; "*Türk Yurdu*'nu tesis edenler Osmanlı Türkleri değildir". Halbuki hayır... *Türk Yurdu*'nu tesis eden Osmanlı Türkleridir, daimî muharrirleri hep Osmanlı Türkleridir. Ve isimleri her nüshanın kabında yazılıdır. Bu muharrirlerin içinde vatanı otuz sekiz sene evvel Türkiye'den ayrılmış ve Osmanlı tâbiiyetine çoktan girmiş bir Kafkasyalı

kardeşimizden başka bir de İsmail Gasprinski vardır ki onun Türklüğe ve İslâmlığa ettiği hizmeti tekrara hacet yoktur, her Türk ve Müslüman bilir. *Türk Yurdu*'nun nasıl ve kimler tarafından tesis edildiğini anlamak için millî ve mukaddes cereyanın tarihine vâkıf olmak icap eder. *Türk Yurdu*'na hücum eden bu hususta pek gafil... Ona Mösyö P. Rizal'in *Merkür dö Frans*'daki [*Mercure de France*] makalesini Alman ve Fransız müsteşriklerinin tetkik[iy]le okumasını tavsiye ederim.

Muharrir *Türk Yurdu*'nu hayalinde uydurduğu şimal Türk ve Tatar kardeşlerimize tesis ettirdikten sonra Osmanlı Türkleriyle de aralarına bir nifak tohumu atmaya kalkıyor. *Türk Yurdu* ne vakit "Osmanlı Türkleri tefessüh etmiştir" dedi? *Türk Yurdu* ne vakit Arapların aleyhinde bulundu? *Türk Yurdu* ne vakit İslâmiyet'e muhalefet gösterdi. Hiç, hiç, hiçbir vakit... İşte bütün ciltleri meydanda...

*

Muharrir makalesinin nihayetinde; "Şüphesiz herkes kanaatinde masûnü't-taarruzdur diyor, fakat Türklüğün i'tilâsını gaye edinenler her şeyden evvel Osmanlı Türkleriyle anlaşmakla mükellef değil midirler?..."

Ben de şimdi ona soruyorum: Türklüğün i'tilâsını gaye edinen Osmanlı Türkleri değil midir? Dini, lisanı, millî vatanı bir olan Türklük tecezzî kabul eder mi? Türklerin arasında ayrı gayrı var mıdır? Türklüğün i'tilâsına taalluk eden "millî mefkûre" mevzu ve sunî bir mukavele midir ki fertler ve zümreler arasında "anlaşmak" ihtiyacını hâsıl etsin!

Kaynak: Ömer Seyfeddin, "Kasdî Anlamamazlıklar", *Tanin*, 1 Nisan 1330/14 Nisan 1914, s. 3.

93

1329 SENESİNDE TÜRK DÜNYASI [MİLLÎ İNTİBAH, DİNÎ İNTİBAH, İKTİSAD-I MİLLÎ, KADIN MESELESİ]

A[kçuraoğlu] Y[usuf]

[I]

Vekâyi, efkârı tevlid eder. Maddî ve iktisadî münasebetlere istinat etmeyen fikrî hareketler, yaşayamaz. Mâmafih efkâr da vekâyie müessirdir.

Türk dünyasında, geçen yıl tehaddüs eden vâkıalarla tekevvün eden fikirlerin en mühim müessiri, azîm bir vaka, Osmanlıların Balkan müttefikleri tarafından yenilmesi oldu. Nasranî Avrupa'nın istilâkâr savletine göğüs ve can vererek Türk-İslâm dünyasını muhafaza ve müdafaaya çalışan Osmanlı ordusunun mağlubiyet ve ricati, bütün Türklere, bütün Müslümanlara fevkalâde şiddetli tesir icra etmiştir. Osmanlı Türkleri, bu azîm vâkıadan önce, zamanımızın maddiyât ve iktisadiyâtına müstenid bir âmil-i fikrîsini, milliyet mebdeini hakkıyla anlayamamış, mezkûr mebdein hayat-ı hâzırada ifa ettiği vazifenin derece-i ehemmiyet ve kudretini tamamiyle kavrayamamış bulunuyorlardı. Rumeli darbesi, başta Osmanlı Türkleri olduğu halde umum Türklerin gözünü açarak Türk aleminde *millî bir intibah* husule getirdi. Zaten millî intibahlar, Gökalp'in pek iyi müşahede ettiği vechile, hemen daima buhranlı zamanlarda doğar:

"Bir millet, büyük bir felakete uğradığı, korkunç bir tehlike karşısında bulunduğu zaman fertlerindeki şahsiyetleri bel' eder: O zaman umumun ruhunda yalnız millî bir şahsiyet yaşar."[505]

Milliyet, bir ırk, bir lisan ve bir ananedir; Türk milliyeti ananesinin bin yıllık bünyesinde din-i İslâm en mühim bir uzuv olmuştur: Agayef'in "Türk Âlemi"[506] diye yazdığı sıra makaleleriyle Köprülüzâde'nin "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık"[507] unvanlı makalesinde bu tarihî hakikat, vuzuh ve katiyetle beyan ve ilân olunuyordu: "Bir milliyetin teşekkülünde en çok zî-nüfuz olan avâmilden biri de dindir. Millî tarih bir dereceye kadar dinî tarih demektir". Bu cihetle millî intibah, aynı zamanda dinî intibah demek olacaktı. Vâkıa geçen sene Türk âleminde millî intibahla birlikte *dinî intibah*ın da alâim-i bârizesi müşahede olunmuştur.

Zikrolunan millî ve dinî intibahların en kuvvetli müessiri Balkan Muharebeleri olmuştur. Lâkin diğer müessirlerin de vücudu inkâr olunamaz. Mertebe-i sâniyedeki müessirler, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu dahil veya haricinde bulunmalarına göre değişmektedir.

Harbin intâc ettiği iktisadî ve millî buhran ile onun bir derece önünü almak için akdine teşebbüs olunan haricî istikraz müzakerelerinde Avrupa sermayedarlarının ve alelhusus Avrupa devletlerinin tuttuğu meslek, imparatorluk dahilinde bulunan Türklerin hayat, maişet ve siyaset meselelerine daha uyanık bir nazarla bakmalarını intâc etti: Osmanlı Türkleri Avrupa sarraflarının, millî istiklâle muzır rehinler alarak, ağır faizler temin ettirerek verdikleri ödünç paralarla geçinmenin nihayeti neye varacağını düşünmeye, iktisadî kuvvete dayanmayan iyi niyetlerin, şiddetli arzuların haddizâtında muvaffakiyete kâfi ve kâfil olmadığını anlamaya başladılar. *İktisad-ı millî*ye ehemmiyet vermek suretinde tecelli eden millî intibaha şüphesiz bu tefekkürlerin de tesir-i küllîsi oldu.

İmparatorluk haricindeki Türklere gelince, komşu ve hâkim milletlerin millî ve iktisadî tekâmüllerinden neşet eden sıkıntılar, onlarda intibah-ı millînin tekâmülüne az tesir etmedi. Hâkim Türklük, millî neşv ü nemasında devre-i istiklâle eren eski tebaası tarafından mağluben ricate icbar olunurken, mahkum Türklük de hâkimlerinde tezâyüd ve teşeddüd eden millî heyecanın tazyikine uğruyordu. Meselâ Rusya'da birkaç sene evvel sınıfî menfaatlerini gözeterek birleşmiş gibi görünen hâkim ve mahkumlar, ziddiyet-i milliye tesiriyle artık tamamen ayrılmışlardı.

Elhasıl geçen yıl, Türklerin millî intibah senesi, Şimal Türk ceridelerinden birinin pek iyi bulduğu gibi *Türklerin milliyet yılı* olmuştur. 1329 senesinin, Türklerce pek

505 "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak 7-Mefkûre", *Türk Yurdu*, yıl: 3, sayı: 8.

506 "Türk Âlemi", *Türk Yurdu*, yıl: 1, sayı: 1, 2, 3, 5, 7, 9.

507 "Türklük, İslâmlık, Osmanlılık", *Türk Yurdu*, yıl: 3, sayı: 9.

mühim olan bu sıfatını Esterhan'da münteşir *İdil* gazetesi bulup ortaya çıkardı; *İdil* yıllık icmalinde;

> "1913 senesi, bizde milliyet ve kavmiyet hissini uyandırdı. Rusya'da sakin Müslümanların en aşağı sınıfından en yukarı sınıfına kadar hepsi, bu seneden itibaren dünyada Türk-Tatar denilen bir milletin mukadderatı hakkında düşünmeye, Türk-Tatar dünyasında eksikliklere ve fenalıklara dair kaygı gütmeye, aklıklarından ve iyiliklerinden sevinmeye başladılar. Şairlerimiz, muharrirlerimiz, muallimlerimiz, mollalarımız, münevverlerimiz, zenginlerimiz, hâsılı hepimiz, Türk Tatar necip milletinin dünyada diğer milletler gibi yaşamayı bilmesiçün, ellerimiz, dillerimiz, mallarımız, düşüncelerimizle, hizmete giriştik. Hak ve hakkaniyet davaları dünyaya yayılmış milletler arasında, yalnız onların sözüne kanıp yatarak Türk-Tatar halkının yaşaması mümkün olmadığı artık bu sene Rusya'daki Müslümanların cümlesine aşikâr göründü. Bu yıla kadar Türk-Tatar isminden sıkılan bazı genç mirzalarımız bile Türklük-Tatarlık sancağı altında toplandılar. Çağlı matbuatımız, gazeteler, mecmualar, hepsi bir meslek, bir maksat, bir gaye-i emel takibine başladılar. O meslek, o maksat, o gaye de Türk-Tatar milliyetini, kaza ve belâlardan saklayarak kuvvetlendirmekten ibarettir. Bu nokta-i nazardan bakıldığı halde, geçen sene bizim Türk-Tatarların medeniyet tarihinde büyük ve mühim bir mevki tutacaktır."

Türk dünyasının millî intibah senesi, daha ziyade vuzuh ile anlaşılabilmek için, geçen yıl imparatorluk dahil ve haricinde tehaddüs eden vekâyi ve efkâr ayrı ayrı zikrolunmak iktiza eder.

*

1329 senesinde Devlet-i Osmaniye dahilinde harpten mütevellid millî, dinî ve iktisadî intibah fikir ve hissinin en çok haiz-i kıymet ve ehemmiyet tecellisi olarak "İttihad veTerakki" fırka-i hâkimesinin umumi kongresinde, Merkez-i Umumi namına okunmuş senelik raporu gösterilebilir.

İttihad ve Terakki fırkasının hayat-ı siyasiyesinde, nazariyat itibariyle yeni bir devrenin mebdei addolunacak kadar mühim olan bu raporun dereceği ehemmiyetini, daha okunduğu zamanlar bile *Türk Yurdu* gözden kaçırmamıştı.[508] Bu raporda, fırkanın faaliyet-i müstakbelesine esas olarak deniliyordu ki:

> "İttihad ve Terakki Cemiyeti ... ve bilhassa ziraat ve maarif ve iktisada müteallik hususâta ehemmiyet-i mahsusa atf eylemiştir. Gelecek sinîn-i teşrîiyede siyasî mücadelâttan ziyade iktisadî kanunlar ve müesseselere hasr-ı enzâr ederek millette *intibah-ı iktisadî* husule getirmeyi umde ittihaz edecektir: Biz iktisadî hayat itibariyle kendi kendimize kifayet edecek bir hale gelmeliyiz."

Biraz daha ileride:

> "Diğer taraftan *terbiye-i milliye* ve ahlâkiyemizin muhafazası emelinden de kendimizi alamayız. ... Terakkiyât-ı medeniye itibariyle Garba temessül mecburiyetinde bulunan

508 "Türklük Şuûnu", *Türk Yurdu*, yıl: 3, sayı: 1.

Müslümanları inhitattan kurtarmak için *İslâmiyet'i esas itibarıyla Asr-ı Saadet'e, tatbi[k]at itibariyle asr-ı hâzıra ircâ' ve tevfik etmek* zarureti vardır. ... Milletlerin dinî surette ananeleri olduğu gibi, bir de lisan şeklinde bir ananeleri vardır. ... Binaenaleyh gerek millî lisanın daha seri bir vasıta-i tedris olduğunu ve gerek *milliyet fikrinin bir Türk intibah ve tekâmülüne en kuvvetli sâik olduğunu* nazar-ı dikkate alan İttihad ve Terakki fırkası bu sâiki derpiş ederek *akvâm-ı İslâmiye ve Osmaniye'nin terakkîsini tesrî hususunu*[509] umde ittihaz etmiştir..."

Demek oluyor ki Osmanlı İmparatorluğu'nda geçen sene ve el-yevm hâkim olan fırka-i siyasiye, müstakbel hayat ve faaliyetinin umdeleri olmak üzere şunları kabul ediyordu: "İntibah-ı iktisadî", esasât-ı muhalledesini ihtiyacât-ı asriyeye tevfik etmek suretiyle bir İslâm intibah-ı dinîsi, akvâm-ı İslâmiye ve Osmaniye'nin terakkîsini tesrî eylemek vasıtasıyla bir Türk intibah-ı millîsi... İttihad ve Terakki fırkası merkez raporunun bast u beyan ettiği bu umdeler, icbar-ı vekâyi ile Türkler arasında tahassül etmiş ihtiyaç ve arzuların mahiyet-i esasiyeleri alınıp, derunî ve mantıkî bağlar ile birbirine rapt olunarak, bir manzume haline getirilmesinden çıkmıştı: Geçen sene, Türklüğün ihtiyaç, arzu ve emellerini izhar ve ilâm eden matbu ve gayr-ı matbu fikrî tecellilerin hemen cümlesinde milliyet, din ve iktisad-ı millî meselelerinin en mühim ve en çok mevki tuttuğu görülür. Bu mesâilin cümlesinin hakkıyla halli için, bir mesele-i müste'hirenin mevzu-i bahs olması lazım geliyordu ki o da "kadın meselesi" idi.

Vâkıalardan doğan fikirler, vâkıalar haline geçmekte teahhur etmez; yani vâkıalar fikirlerin müvellidi olduğu gibi, fikirler de vâkıaların müvellididir. İntibah-ı iktisadî fikirlerinin geçen sene fikir halinden fiil haline geçtiğini gördük. İntibah-ı iktisadînin nişaneleri, Osmanlı memleketinin her tarafında, hemen her gün bir suretle tecelli etti ve etmektedir. Birkaç yıl evvel, sırf müstehlik tanılan, yalnız bütçe yiyip yaşar bir tufeylî sanılan Osmanlı Türkü, geçen sene bakkal, aşçı, manifaturacı, tuhafiyeci, kavaf, marangoz, inşaat müteahhidi, kitapçı, tüccar, komisyoncu, iş beceren, hatta fabrikacı olabileceğini fiilî ve mukni misâllerle gösterdi. İstanbul, Üsküdar sokaklarını, Büyük [Kapalı] Çarşı'yı, hatta Beyoğlu Cadde-i kebirini dolaşanlar, bir sene zarfında Türk-Müslüman dükkânlarının göze çarpacak kadar arttığını müşahede ederler.

İntibah-ı iktisadînin asıl en mühim ciheti, sanat ve ticareti hor gören ve bir Osmanlı Türküne layık meşgale ancak askerlikle memurluktur diyen hatalı ve zararlı zihniyetin değişmesidir. Osmanlı saltanatında Türk burjuvazisi hemen yok gibiydi. Zavallı Lehistan Krallığı'nda olduğu vechile, Türkiye'de dahi burjuvazi sınıfını mahkum unsurlar teşkil ediyordu. Osmanlı, yalnız sipahi ve memurdu. Halbuki zamanımız devletlerinin temeli burjuvazidir; muasır büyük devletler, sanatkâr, tüccar ve bankacı burjuvaziye dayanarak teessüs etmiştir. Türk intibah-ı millîsi, Devlet-i Osmaniye'de Türk burjuvazisi tekevvününün mebdei itibar olunabilir ve

509 Rikaların [italik vurguların] hepsi benimdir. A. Y.

Türk burjuvazisinin inkişaf-ı tabiîsi sekteye uğramayacak olursa, Osmanlı Devleti'nin sağlam taazzuvu temin edilmiş olur.

İntibah-ı iktisadînin husulüne, hiç şüphe yok ki istihlâk-ı umumiyi tensîk ve menâfi-i milliye-i iktisadiyeyi müdafaa zımnında teşekkül etmiş "İstihlâk-i Millî" Cemiyeti'nin de tesir-i fikrîsi dokunmuştur; fakat asıl müessir, yukarıda izah edildiği vechile vekâyi ve vekâyiden sonra daha canlı ve daha sağlam mehâfilin neşr-i fikr etmesi ve faaliyet-i ciddiyede bulunmasıdır.

Türklerde ve alelumum Müslümanlarda iktisadî faaliyetin artmasına sebep olarak, Türk-Müslüman müstehliklerin mümkün olduğu kadar ecnebi mamulâtı satın almamalarını, ecnebi ve hatta Osmanlı fakat gayrimüslim ve gayr-i Türk ticarethanelerle alışveriş etmemelerini gösterenler vardır. Buna İrlanda'dan gelme bir tabirle "*boykotaj*" diyorlar. Gayrimüslim Osmanlıların en yüksek mehâfili tarafından bile, Müslümanların Hıristiyan vatandaşlarına "boykotaj" yaptıkları iddia edilerek hükûmet-i Osmaniye'ye iştikâda bulunulmuştur. Biz bütün bu rivayet ve şikâyetlerde, mevcut ve meşhûd bir vâkıanın arzuya göre tefsiri ve esbâbının matluba göre tayini nakîsasından sakınılmamış olduğuna zâhibiz.

Bununla beraber, münasebet düşmüş iken, Türk intibah-ı iktisadîsinin muvaffakiyetiçün gayrıların rekabeti meselesine nasıl baktığını beyan ve ilân etmeksizin geçmek istemem: Bence, *bugünkü günde Türkler, ne siyaseten ve ne de iktisaden taarruzî harekette bulunmamalıdırlar*. Türklerin iktisadî faaliyeti, hayat-ı iktisadiyelerini müdafaa etmek, tenemmüv ve tekemmül ettirmek cihetine masrûf kalmalıdır. Bu tedafüî vaziyet, makul, sebatlı ve devamlı muhafaza olunursa Türklerin esaret-i iktisadiyeden kurtulmasına yol açılmış olur. Hasım ve rakiplerinin Türklere isnat ettikleri taarruzî hareketlerin vücuduna inanmıyorum; lâkin biz o isnatlara vesile olabilecek [e]f'âlden bile müctenib davranmalıyız; çünkü hakiki kuvvetlere istinat etmeyerek, sırf his ve heyecan ile yapılan ef'âl muvaffakiyetsizliğe mahkumdur...

İntibah-ı iktisadî, şehir halkına, ticaret ve sanayi muamelâtına inhisar etmemiştir. Geçen sene içinde ziraat işlerine de gerek ferdî olarak gerek cemiyetler teşkili suretiyle gerekse müteşebbisi hükûmet olmak üzere, hayli ehemmiyet verilmiştir. Konya, Adana ve İzmir vilayetleri ile İzmit ve Edremit sancakları bu ziraî faaliyette en ileri gidenlerdir. Konya'da bilhassa zürrâin malî ihtiyaçlarını temin ve bu suretle ziraatı zamanımız usulüyle tanzim için sırf yerli Türklerin teşebbüs-i şahsîleri semeresi olarak mahallî bir banka tesis ve küşad olundu.

Osmanlı Türklerinin iktisadî faaliyetlerine kadınlarının da bigâne kalmaması en ziyade sevinilecek ve iftihar olunacak vekâyidendir: Geçen sene zarfında bir Osmanlı hanımı hanımlara mahsus pastacı dükkânı açtı, bazı hanımlar zevclerinin veya çocuklarının dükkânlarında kasaya oturdular, birkaç hanım kız da telefon şirketine bilâ-imtihan kabul olunup işe başladı.

[II]

Geçen sene, *intibah-ı dinî*yi gösteren vekâyiin en ehemmiyetlisi, İslâm'ı anlamaya ve anlatmaya çalışmak arzusudur. Bu arzunun neticesi olarak Kur'an-ı Kerim'i parça parça veya tamamen Türkçeye nakletmek teşebbüsleri meşhûd oldu. Şimal Türklüğü üç beş seneden beri tercüme-i Kur'an meselesiyle meşguldür. Musa Carullah gibi zamanımızın ihatalı din âlimleri tarafından tercüme-i şerifenin ikmal edildiği ve tab' u neşrinin karîb bulunduğu birkaç defalar şayi olduysa da, Türkçe Kur'an-ı Kerim'in matbu nüshalarını görmek nasip olmamıştı. Osmanlı Türkleri daha amelî davrandılar. *Sebilürreşad* ve *İslâm Mecmuası* gibi dinî mecelleler uzun uzun mübahasât ve münakaşât ile vakit geçirmeksizin Kur'an-ı Kerim'in bazı aksâmının tercümelerini neşrediyordular. Hatta "Kütüphane-i İslâm ve Askerî" tamamının tercümesini de cüz cüz neşre başlamıştır. Lâkin, idarî bazı sebepler ikinci cüzünden ilerisinin çıkmasına mani oldu. İhtimal şimalde olduğu vechile, evvelden mübahase ve mü[n]azar[a]larla meselenin derece-i ehemmiyeti gereği gibi anlaşılmamasından, ihtimal dinî mecmualardaki tercümelerin pek kısa ve fasılalı olmasından, her nedense, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye nakli Türkiye'de o kadar celb-i dikkat edemedi; münevver tabakalar bile bu azîm vâkıanın âdeta farkına varmamış gibi göründüler. Kur'an tercümesine nazaran ehemmiyetleri ikinci ve üçüncü derecelerde kalan dinî makaleler, risaleler, kitaplar, hatta vaazlar daha ziyade ehemmiyeti haizmiş gibi mübahaselere, münazaralara ve bazen hükûmetin müdahalelerine bile vesile oldu.

Dinî münakaşâtta en büyük ve en gürültülü mevki tutan mesele "*kadın meselesi*" oldu. Kadın meselesi, ahlâkî, terbiyevî, iktisadî, siyasî nikât-ı nazardan şiddetli münazaraların mevzuu olduğu gibi, bütün bu nikâtı muhtevi, daha doğrusu onlara hâkim olan din nazarından da az müzakere edilmedi. Garbın birçok mütefekkirleri "Şark ve İslâm meselesinin menbaı kadın meselesidir", derler. *Tercüman* sahibi İsmail Bey Gasprinski ile *Tahrîrü'l-Mer'e* müellifi merhum Kasım Emin Bey de bu fikre iltihak edenlerdendir. *Vakit* başmuharriri Fatih Efendi Kerimî, Müslüman kadınların vaziyet-i hâzırasından dolayı İslâm cemiyetlerine "*mefluc cemiyetler*" namını vermiştir. Her heyet-i ictimaiyenin yarısından fazlası kadın olduğu ve alelhusus erkek ilk ve müessir terbiyeyi kadından alıp, bütün hayatını kadının huzur-ı takdir ve tevbîhinde geçirdiği cihetle kadın meselesinin fevkalâde ehemmiyetini inkâra bittabi imkân ve mecal yoktur.

Dünyadan ve hayattan büsbütün habersiz olmayan ve içlerinde büyük istidatlı ve yüksek faziletli zâtlar bulunan bir hizbin çıkardığı *Sebilürreşad* mecelle-i diniyesi, kadın meselesinde tamamen muhafazakârdır: Diğer birtakım dinî meselelerde "İnnâ vecednâ âbâenâ..."[510] mebdeini tenkit ve red ile beraber, kadın meselesinde

510 [Zuhruf, 43/23].

–her nedense ona– sımsıkı sarılmıştır! Diğer taraftan hür-endîş *İctihad* mecmuası, mesâil-i diniyenin ekserisinde olduğu gibi bu meselede de *Sebilürreşad*'a tamamen zıddı olan efkârı müdafaa eder. Bu iki kutb-ı makûs arasında, birine veya diğerine karîb olmak üzere bir hayli cereyanlar bulunmakla beraber, geçen senenin tecelliyât-ı fikriyesi muhafazakârlığın mağlubiyete doğru yürüdüğünü göstermektedir. Vekâyi bu fikrî tecelliyâtın hilafına gitmedi: Kadınların iktisadî hayata girmeleri, sokak ve pazarda daha serbest yürüyebilmeleri, yeni yapılan büyük bahçelerin onlara da açık bulundurulması, halkın ve hükûmetin kadın meselesine, ev hayatlarına daha az karışması, hep bunu isbat eder.

Vâkıa hükûmet, hakk-ı müdahalesi olduğunu büsbütün hatırdan çıkartmamak, unutturmamak için olacak, ara sıra, sekiz on sene evvellerini yâda getiren beyannameler dağıtmaktan büsbütün vazgeçmediyse de hayat kendi yolunda yürümekte devam etti. Hatta sene nihayetlerine doğru intişar eden dinî bir mecmua, *İslâm Mecmuası*, müftü Şeyh Abduh, Kadı Rızaeddin bin Fahreddin, allâme Musa Carullah'ın eserlerine iktifâen, din-i İslâm namına kadınların hayat ve serbestîlerini, ictimaî ve iktisadî faaliyetlerini, müdafaa ve talep cesaret-i medeniye ve diniyesini bile izhar etti...

Vücut ve tekâmülünü müşahede ve kaydetmekte olduğumuz dinî intibahın seciyelerinden birisi din ile milliyet münasebetlerini tayine çalışmasıdır. İntibah-ı dinîye hizmet etmek isteyenlerin bazıları, "Din ve millet birdir" mebdeini umde ittihaz ederek, âlem-i İslâm'da gittikçe kuvvetlenen millî cereyanların tevkîfine uğraşıyorlar; bazıları o mebdei muayyen bir milliyetin nef'ine alet etmek emelinde bulunuyorlar; bazıları da dini, milliyetlerin fevkinde, umum-ı beşeriyetin saadetini mütekeffil âlî ve ilâhî bir kanun-ı akdes telakki ederek, her milliyet onun semavî ve sâmedanî ilhamlarından feyz alıp yükselmek, kuvvet ve resanet kazanmak hakkına maliktir diye iman ediyorlar. Son tarz-ı telakkiye göre din *fevka'l-mileldir*; alem-i İslâm bir *beynelmileliyet* teşkil eder.

Türk dünyasının geçen seneki intibah-ı dinî tecelliyâtında, bu son tarz-ı telakki kesb-i ehemmiyet etmiştir: Din-i İslâm'ın da bütün beşeriyete hitap eden diğer büyük dinler gibi millî terakki ve tekâmüllere müsaade edeceği, hatta onları teşvik eyleyeceği, –çünkü milliyetlerin tekâmülü, hakiki fikr-i dinînin kuvvetlenmesine bâis olacağı– bazı Türk ulûm-ı ictimaiye mütehassısları tarafından iddia olunmuş ve din-i İslâm nazarında milliyet esasının mekruh veya haram olmayıp mübah, belki de memdûh olması fikri bazı ulemâ-yı din tarafından da kabul edilmiştir. *İslâm Mecmuası* etrafında toplanan kelâm, fıkıh ve tarih-i İslâm mütetebbileri, İslâm mefhumunu böyle geniş ve yüksek anlayanlardır.

İslâm'ı zamanımızın fikrî ve maddî keşfiyât ve ihtiyacâtına göre fehm u te'vil edenlerin böyle bir mecmua etrafında toplanıp teârüf ve taazzuv sayesinde daha

âhenkdar ve müsmir çalışarak mesleklerinin intişarı imkânına yol açabilmeleri, makam-ı hilafette, ancak geçen sene kâbil olabilmiştir. Halbuki, alem-i İslâm'ın diğer kıtalarında, meselâ Hint ve Mısır'da yahut Kazan ve Orenburg'ta bu nevi faaliyetler, yarım asırdan beri mevcut ve meşhûd idi. İntibah-ı İslâm taraftarlarının makam-ı hilafette taazzuvu, Müslümanların ve binaenaleyh Türklerin istikbali için mühim bir vâkıadır.

*

Balkan Muharebeleri vukua gelip Osmanlı orduları mağlup edilmeden evvel de Balkan Islav ve Helenlerin maarif umûruna derece-i itinaları Osmanlı Türklerince büsbütün meçhul değildi; rakip ve hasım komşuların bu sahada usullü ve süratli terakkîleri, memleketlerinin hayat ve istikbalini düşünen Osmanlılara ciddi endişeler vermekte idi. Bununçündür ki İnkılap olur olmaz, Genç Türk idaresi, maarif işlerine, belki tertip ve usulsüz, belki acele ve hesapsız, belki fikr-i takip ve intizamsız, fakat herhalde esasen gayet haklı olarak ve bol bol hüsn-i niyetle pekçok ehemmiyet vermiş ve epey para sarf etmiştir.

Lâkin bütün bu çalışmaların asıl noksanı, gidilecek noktanın, mesaiye ruh verecek fikir ve emelin taayyün etmemiş bulunmasıdır. İşlerimizin çoğunda olduğu gibi, maarif umûrunda da faaliyetimiz müdürsüz bir fabrikanın intizam ve gayesiz işlemesi kabîlindendi. Her makine nâ-tamam bir mamul yapıp ortaya atıyordu. Balkan buhranı, mağlubiyetler, kıtaller, hususen Osmanlı zan olunan bazı Balkanlıların ef'âli, nazarımızı nefsimize ircâ ettirerek, uzun uzun düşündürdü. Yavaş yavaş, "*emel*"i keşfediyorduk ve nihayet "*mefkûre*" doğdu.

Evet, geçen sene maarif ve evkaf mektepleri derûnî bir emele nail oldular. Cansız okumak, yazmak makinesi halinden çıkıp "*millî mefkûre*" ile yaşamaya başladılar. Geçen seneden itibaren Türk ve Müslüman çocuklarına mahsus mekteplerin talim ve terbiyesinde bir mebde ve bir gaye vardır.

Fikr-i millîyi mekteplerimize âdeta zorla kabul ettiren âmillerin birisi Balkan mağlubiyeti ise, diğeri de Türk heyet-i ictimaiyesinin yaşayan, ilerleyen, mahvolmak istemeyen hayat kuvvetidir. Bundan dolayı, intibah-ı millînin terbiye sahasındaki tecellilerini resmi mektepler kadar, belki onlardan ziyade hususi Türk terbiye müesseselerinde görmek kâbildir: Geçen sene zarfında, kadınların, erkeklerin, gençlerin, çocukların, yaşlıların bedenî ve fikrî terbiyelerine mahsus olarak, mektepler, dershaneler, kulüpler açıldı. Vilayetlerin ekserisine yapılan "*Türk Gücü*" bazı ibtidaî ve tâlî mekteplerimizde başlayan ve süratle terakkî eden "*izci*" (bû-yı sekafet?) müfrezeleri, "*idman yurtları*" bunların en mühimlerindendir. Evvelden mevcut müesseselere, geçen yıl, millî ruh girdi: Bazı mekteplerin, kulüplerin isim değiştirmeleri, Türk ismi almaları bu hadisenin zahirî alametleridir.

Türk millî intibahında, ilk teessüs etmiş millî bir cemiyet olmakla tarihî ve mümtaz bir mevkii olan "*Türk Derneği*", "*Türk Bilgi Derneği*" unvanlı ve müteaddit şubeli bir heyet-i âliye haline münkalib oldu. Bu şubelerden birisi, yukarıda mezkûr *İslâm Mecmuası* etrafına toplanarak intibah-ı dinîye çalışan genç ulema ve mütefekkirîn-i dinimizi ihtiva eden, "İslâmiyât Şubesi"dir. "Türkiyât" ve "Türkçülük" namlarını taşıyan iki şubesi ise, Türklüğü ilmen tetkik etmek ve amelen terakki ettirmekle uğraşıyor. Diğer şubelerin gayeleri ilmin aksamını nazarî ve mutlak tetebbu etmektir. "Türk Derneği"nin böyle serpilip dal budak salıvermesi, Türk millî fikrinin sürat-i neşv ü nemasına en bariz bir misâl, hatta bir timsâl olabilir. Türkçülük cereyanının ikinci tarihî bir müessesesi olan "*Türk Ocağı*"nın saha-i faaliyeti, geçen sene Türk gençliğinin ekseriyet-i azîmesini ihata edecek kadar genişlemiştir.

Türk Yurdu evvelce kendine çizdiği gürültüsüz ve mütevazı çerçeveden dışarı çıkmaksızın fikri neşretmek hizmetini, elinden geldiği kadar iyi yapmaya çalıştı. Dostlarımızın artması, fikrin kuvvetlenmesi, hizmetimizin çok kusurlu olmadığına delildir. *Türk Talebe Yurdu* artık epey uzaklardan görülebilecek kadar yükseldi. Sert, kocaman ve muntazam kaya parçalarından kurulan bu sağlam ve güzel bina, istikbalin Türklüğünü andırıyor...

Türk mecmua ve ceridelerinin çoğu, geçen sene içinde, Türk millî intibahının taraftarı oldular. Vilayetler matbuatı, bu hususta İstanbullu arkadaşlarından belki daha gayretli çıktı: Anadolu'nun dört bucağından gelen, *Alsancaklar*, *Türk İlleri*, *Türk Çocukları*, *Tanlar*, *Anadolular*, *Köylüler*, *Babalıklar* hep Türkün kaygısını yazıyor, derdine deva arıyor, geleceğini düşünüyor... Geçen sene yeni çıkan Türk mecmua ve ceridelerinin hemen hepsi Türkçü olarak intişar etmiştir. Osmanlı Türk matbuatındaki bu mühim tahavvülü nazar-ı dikkate alan bir Şimalî Türk ceridesi, *Vakit* diyor ki:

> "Osmanlı matbuatı tanılamayacak kadar değişti. Okuyanlara müfîd olabilecek bir şekle girdi. Hiçbir şeye yaramaz Frenkçeden tercüme siyasî makalelerden epey temizlendi. Türklere yakından taalluku olan millî ve ictimaî meselelerden bahse başladı. Az buçuk dikkatle bu hayırlı tahavvülün farkına varmak kâbildir."

Türklük ruhunun matbuat-ı mevkûteden matbuat-ı gayr-i mevkûteye geçmesi de yine geçen senenin vekâyiindendir: *Yeni Turan*, Türk'ün bu büyük ve mukaddes kitabı, geçen sene intişar etti. Kahun'un [Léon Cahun, 1841-1900] *Gök Bayrak*'ı geçen sene, musavver ve mükemmel bir kitap şeklinde meydana çıktı. Geçen sene bir *Küçük Türk Tarihi* telif ve neşr olunduğu gibi, Türklük emeline hâdim birkaç kitap ve risâle daha bastırıldı.

Nihayet yine şimdiye kadar birtakım abur cubur sokak edebiyatı ile beslenen Türk çocuklarına sağlam ve millî bir bilgi vermeye çalışan *Çocuk Dünyası* mecmuası

da geçen sene çıktı. Millî masallar ve milli bi[illegible]
pek taklide mazhar olan yeni bir yol açtı.

Geçen sene, dostum Tevfik Nurettin, bi[illegible]
eden kitaplar tab, neşr u tevzi etmek için, *Türk* [illegible]
desindeki kitap mağazasını açtı.

Maarif işlerine milliyet ruhunun girmesi, [illegible]
ehemmiyeti kazandırmıştır: Kız Sanayi Mektebi [illegible]
kız mektepleri hayli terakkî ettirildi ve içlerinden [illegible]
ne çıkarıldı. Osmanlı Dârulfünunu'nda kadınlara [illegible]
ikmal-i tahsil ile meşgul Türk kızlarına yardımlarda bulunmuştur.

Bizce bütün bu nurlu tecelliyât, Türk ruh-ı [illegible] maarif [illegible]
olmaktadır...

[III]

Balkan mağlubiyetleri üzerine, Osmanlı heyet-i [illegible]
çok tefekkür ve teemmül edecek kısmı, hiç şüphe yok ki [illegible]
mevdûaları dairesinden harice çıkmazlarsa, sağlamdırlar. [illegible]
harb, efradı idare edenlerin bütün hayatını kendine [illegible]
müşkildir. Her zaman ve her mekânda orduların [illegible]
illet, vasıtası bulundukları siyasetin sahip ve hâkimi [illegible]
muştur. Ordudan müteşekkil, orduya müstenit Osmanlı [illegible]
diğer devletlerin tarihlerinden daha beliğ olarak, bu [illegible]
çıkan Osmanlı ordusunun geçen seneki ilk işi, kendisinde [illegible]
tevlîd edebilecek tohumları izâleye çalışmak olmuştur.

Umumiyetle orduların kıymetlerini düşüren bir [illegible]
yorularak gençliğin kuvvetini, tahammülünü, ateşini, cevvâliğini, [illegible]
ni, fedakâr imanını, elhasıl delikanlılığını kaybeden [illegible]
hususiyet-i ahvali, Osmanlı ordusunda bu nevi [illegible]
kevvününe sebep olmuştu. Geçen sene ordu-yı hümayun [illegible]
kazandığı çok muvaffakiyetlerle alemşümul bir şöhret [illegible]
serdar tayin edilince, orduyu süratle gençleştirmeye, [illegible]
ordudan ayırmaya başladı ve bütün orduda cesur, azimkâr, [illegible]
faaliyet tezahür etti.

Gerek Avrupa ve cihan muvazenesiçün gerekse şark-ı [illegible]
menâfiinin muhafazasıçün, Devlet-i Osmaniye'nin bekâ ve [illegible]
Almanya'nın, hükûmet-i Osmaniye teşebbüs ve talebi üzerine, [illegible]
ıslah ve tensîkine memur bir heyet-i askeriye göndermesi dahi [illegible]
vekâyi-i mühimmesindendir. Namdar generallerinden [illegible]

Liman von Sanders, 1855-1929] taht-ı riyasetinde gelen bu Alman heyet-i askeriyesinin, Osmanlı ordusunda haiz-i nüfus ve tesir olması, bazı komşu memleketlerden gürültülü itirazları celb ettiyse de, fer'î bazı tadilat ile gürültüler yatıştırıldı ve heyet-i askeriye vazife-i mevdûasına başladı. Fon Zanders hadisesi, Devlet-i Osmaniye'nin vaziyet-i beyne'd-düvelini pek açık gösterdiğinden, hamiyetli ve düşünebilir Osmanlılarca mûcib-i intibah olmuş olsa gerektir...

*

Türklerde millî intibahı ihdas eden âmiller, Ermeni ve Arapların millî hareketlerini teşdîde hizmet etmişlerdir. *Ermeni ve Arap vatandaşlarımız*, saltanat-ı Osmaniye'de vekâyi-i ahîrenin husule getirdiği muhite tevfîk-i hayat arzusuyla, zaten mevcut muhtariyet-i kavmiyelerini tevsi'an hukuklaştırmak teşebbüsünde bulundular. Siyaset-i umumiyeden bâis icmalde hatırlattığımız vechile, tebaa-i padişahînin vaziyet-i hukukiyelerine müteallik bu gibi mesâilin hudud-ı Osmaniye dahilinde hal olunup bitmesi iktiza ederken, Ermeni vatandaşlarımızın "ıslahat" talepleri, maa't-teessüf, beyne'd-düvel müzakerât ve mukarrerâta bâis olmuş, Arap din kardeşlerimizin "el-Islah" temennileri de Nasranî Avrupa matbuatını fazlaca işgal eylemiştir. Sırf dahilî meselelerin böyle beyne'd-düvel bir şekle sokulması, vahdet-i Osmaniye esasına sadık kimseleri çok dil-gîr etmekle beraber, vekâyi-i hâzıradan ziyade netâyic-i müstakbeleyi düşünmeye mecbur olan zimamdârân-ı hükûmetin kavrayışlı nazarlarını tahdit ve temkinli siyasetlerini tağlît etmedi. Garbî Rumeli'de edilen hatalı hareketlerin müessif neticeleri, bakiye-i memalik-i Osmaniye'nin şark ve cenûbunda daha ihtiyatlı ve tedbirli davranılacak kadar gayret-bahş olmuş demektir. Buna hamd ü şükr etmeliyiz.

Ermenilerin Avrupa tarîkiyle gelen taleplerinden çoğu kabul olundu. Müslüman Osmanlılardan gayrı kimse için ehemmiyet ve kıymeti kalmayan bazı eski muahedenamelerin maddeleri, bu metâlibe nikât-ı istinad teşkil ediyordu. Kendi memleketlerinde Ermeniliğin şahsî tecelliyâtını bile şiddetle ezmeye çalışan bazı hükûmetler, Türkiye'de Ermeni milliyetinin siyasî tekâmül ve terakkîsine itinakâr birer nigehbân kesilmişlerdi.

Yabancılar karışmadığı için Araplarla itilâf daha tatlı ve daha kolay oldu. Siyaset-i umumiyeden bâhis icmalimizde "Türk milliyetperverleri, hükûmet-i Osmaniye ile Arap ıslahçılarının itilafında velev cüz'î olsun hizmetleri sebkat ettiğini burada tahatturla bir hazz-ı vicdanî duymaktan kendilerini alamazlar" demiştik. Filvaki, Türk milliyetperverleri, Arapların muhık taleplerinin hükûmet-i Osmaniye tarafından kabul edilmesini çok istiyorlardı. Bir milliyet teşkil edebilen akvâmın vahdet-i Osmaniye'ye mugayir olmamak şartıyla tekâmül-i tabiîlerine mâni olmaya kalkışmamak, Türk milliyetperverlerinin esas fikirlerindendir.

Türkçüler nazarında, evvelce de söylediğimiz vechile, İslâm fevka'l-milel bir din-i vicdanî ve semavîdir; âlem-i İslâm'da milliyetlerin tekâmülü beynelmileliyet-i İslâmiye'nin kesb-i iktidar etmesini intâc eyleyecektir. Aynı zamanda, Türkçüler, dini, milliyet fikr-i mürekkebinin bir unsur-ı tarihîsi telakki ederler; Müslüman milliyetler tekemmül ederken, İslâm dininin de hayatîleneceğine inanırlar. İşte şu itikadât-ı esasiyelerine istinadendir ki Türkçülüğün asla siyasî olmayan mehâfili, siyasî itilâfa takaddüm ederek, Arap mehâfil-i edebiyesi ile münesabât-ı itilâfperverâneye girişmişti.

Türkçülük fikrinin akvâm-ı İslâmiye arasında ilkâ-yı bürûdet etmekte olduğu iddiasına karşı, bilfiil itilâflara hizmetten daha mukni bir delil gösterilebilir mi? Türk milliyetperver mehâfili esasât-ı fikriyesini asla ihfâ etmeyerek, daima sarih ve samimi meydana koyarak Arap vatandaşlarına yed-i muhadenetini uzattığı gibi, Kürt vatandaşlarıyla da münasebât-ı muhadenetkârâne temadî ettirmektedir.

Avrupalıların Devlet-i Osmaniye ve akvâm-ı İslâmiye hakkında beslemekte oldukları âmâlin gitgide görmemek kâbil olmayacak derecede tezahür ve tavazzuhu, Arap-Türk itilâfının sürat ve suhûletle in'ikadına hayli hizmet etmiştir. Diğer taraftan Araplar, kendi kendilerini idareye ne derecelerde hazır olduklarını da düşünmemezlik edemezlerdi. Umûr-ı idarenin bazı şubelerinde, ez-cümle belediyelerde haiz oldukları mevki, bu düşünce için mevâdd-ı kâfiye ih[z]ar etmiş bulunuyordu.

Elhasıl her iki taraf munsıf davrandı ve uyuşuldu: Maarif, adliye ve idare işlerinde Arap lisanının hakkı tanıldı; Arap memurîn istihdamına dair bazı esaslar konuldu. Nihayet Şam'da, Beyrut'ta birkaç âlî mektep ile Medine-i Münevvere'de bir Dârulfünun-ı İslâmî tesisi kararlaştırıldı.

Türk, Arap münasebâtına dair geçen seneki vekâyii hülasa eden Şimalî Türk gazetelerinden birisi diyor ki:

> "Arapların bazı umûr-ı idarede muhtariyet iktisab etmeleri, hazırlıksızlıklarını izhar etti; ibtidaî ve tâli mekteplerine mahsus kitaplarının eksikliği anlaşıldı. Her şeyden evvel seviye-i medeniyenin yükselmesi lüzumunu anladılar. Muhtariyete kâfi vesâit-i medeniyesi olmayan bir halkın o yoldaki faaliyeti hâkimleri değiştirmekten başka bir şeye yaramayacağını idrak ettiler. Ve şimdi Araplar her şeyden ziyade tezyîd-i marifet ile meşguldürler. Osmanlı hükûmeti bu işte Araplara yardım etmektedir. Araplarda Hilal-i Ahmer'e, Müdafaa-i Milliye'ye mebâliğ-i azîme toplayıp muavenet-i maliyeyi dirîğ etmemektedirler. Din ve kan kardeşlerimizin uyuşmaları bizi çok sevindiriyor."

Kaynak: A[kçuraoğlu] Y[usuf], "1329 Senesinde Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, VI/63, 3 Nisan 1330, s. 2098-2014; *Türk Yurdu*, VI/64, 17 Nisan 1330, s. 2135-2141; *Türk Yurdu*, VI/65, 1 Mayıs 1330, s. 2166-2169.

94

İSLÂM'DA DAVÂ-YI KAVMİYET

Babanzâde Ahmed Naim

Takip ve Tenkit mecmuası sahibi Nüzhet Sabit Beyefendi'ye:

Musa Kâzım Efendi hazretlerinin *İslâm Mecmuası*'nda intişar eden silsile-i makalâtının sonuncusundan:

> "İslâmiyet'in mühim esaslarından birisi de uhuvvettir... Din-i İslâm 'Müminler kardaştır' âyet-i kerimesiyle beyne'l-müslimîn uhuvvet esasını tesis eylemiştir...
> Din-i İslâm bu mühim esası gayet metîn bir surette vaz' ettikten sonra bunu ilelebed muhafaza edecek esbâbı da ihzâr etmiştir. Bu dinde zekâtın teâvün ve tenâsurun farziyet ve meşrûiyeti, adâvet ve husûmetin, gıybet ve bühtan ve yalanın, nifâk ve şikâkın, tefrika, fitne ve fesadın, *iddia-yı kavmiyet ve cinsiyetin şedîden memnûiyeti* hep uhuvvet-i İslâmiye'yi ilelebed muhafaza edecek esbâb cümlesindendir.
> Filvâki... bir millet adâvetten, gıybetten, bühtandan, yalandan, nifâk ve şikâktan, tefrika, fitne ve fesaddan, *iddia-yı cinsiyet ve kavmiyetten şiddetle men* edilmezse, o millet arasında uhuvvetten eser bulunamaz. Binaenaleyh öyle bir milletin yaşaması da kâbil olmaz..."

ibarelerini nakl ederek mecmuadan bazı istîzahâtta bulunuyorsunuz. Ve meselenin kendinizce müphem ve müşkil cihetlerini ber-vech-i âti soruyorsunuz;

> "İddia-yı kavmiyet ve cinsiyetin şedîden memnûiyeti hakkında izahat vermeyi memleket için pek nâfi buluyoruz... İddia-yı kavmiyet ne derecede memnûdur? Ve hangi sureti memnûdur? 'Ben Arab'ım ve benden daha Arab'ı yoktur' diye bir hadis-i şerif vardır deniliyor. Bu hadis-i şeriften, eğer mevzu değilse maksûd nedir?

Türkçe yahut Çince konuşan bir Müslüman Türküm, Çinliyim demekle iddia-yı kavmiyet etmiş olacak mı? Yoksa maksad-ı aslî diğer kavmiyet ve milliyetleri zelil görmemek midir? *İslâm Mecmuası milliyet fikirlerine münevver bir cereyan* vermeyi şiâr edindiği için bu yolda bizi tenvîr etmesini rica ederiz. Bu yolda izahata ihtiyaç vardır."

İslâm Mecmuası'ndan bu suallerinize cevap intizârında bulunmak hakkınız idi. Fakat *İslâm Mecmuası* ihtiyâr-ı sükût etti. Görünüyor ki Musa Kâzım Efendi hazretlerinin lisanıyla ettiği işaretle iktifâ edecektir ki bunda biz onu mazur görüyoruz.

Zira "milliyet fikirlerine münevver bir cereyan" vermek vazifesini deruhte etmekle beraber "*Türk Yurdu*'nun samimi bir yoldaşı" olmak üzere kendini matbuata prezante eden bir *İslâm Mecmuası* din namına nakil buyurduğunuz sözlerden başkasını elbette söyleyemeyeceği gibi işi daha ziyade ta'mîk etmesi de refîkini [*Türk Yurdu*'nu] gücendirmek tehlikesini ihzâr edebilir. Binaenaleyh oradaki rufekâ-yı hizmeti müşkilâttan âzâde kılarsam herhalde şayân-ı muâheze bir iş görmüş olmam itikadındayım.

Burada Müslimîn arasın[d]a kavmiyet ve cinsiyet davasının, tabir-i diğerle asabiyet-i kavmiye ve cinsiyenin belirmesi on beş yirmi senelik bir şey ise de en ziyade açığa vurulması, memleketin hayat ve memat mesâilinden biri haline getirilmesi Meşrutiyet'ten bed' ediyor. Bu da sâika-i cehl ile Avrupa'dan istiâre ettiğimiz muzır –ve fikr-i acizânemce– vücud-ı İslâm'ın dâü's-silli [verem hastalığı] denecek kadar mühlik bir bidat-ı ecnebiyedir. Zaten Avrupa'nın daima en fena şeylerini almak, iyi şeylerini de bozmadıkça tatbik etmemek bizim en câlib-i dikkat felaketlerimizden biridir. Zahirde sahte bir zindelikle, muvakkat bir faaliyetle tecelli eden bazı asabî hastalıklar gibi bu da yek-nazarda ve Avrupa gözlüğüyle tetkik edilirse mühim bir hatve-i terakkî, ruh-efzâ bir mâye-i hayat gibi görünüyorsa da bu dâü'l-efrenc-i asabiyet basar-ı basîret-i İslâm ile tetkik edilirse ümmet-i merhûmenin sebeb-i mevti olmak şânından olan tedavisi müşkil bir maraz-ı sâri olduğu anlaşılır. Binaenaleyh Musa Kâzım Efendi hazretleri gibi salahiyetdar bir ağızdan "İslâm" nâmını taşıyan bir mecmuadan bâlâya naklettiğimiz sözlerden başkasının sudûruna zaten ihtimal yoktur.

Meşrutiyet'in daha ilk ayında dava-yı unsuriyet hakkındaki fikrimi *İttifak* gazetesi ile Arap olan ihvan-ı müslimîne hitaben yazdığım iki makale ile izharda hakk-ı tekaddümü ihrâz ettiğim gibi *Sebîlürreşâd*'ın 212nci nüshasında Türkçülere karşı açılan mücahede-i dindarâneye de iştirak ettiğim için hakikatin bütün safahâtını enzâr-ı ehl-i İslâm'a arzederek bu davanın nâfi ve muzır, meşru ve gayrimeşru cihetlerini kitap ve sünnete istinâden izah etmeyi cümle-i vezâifimden addederim. Binaenaleyh bu bahsi sonuna kadar dinlemek için zât-ı âlîlerinin de, kârîn-i kirâmın da sabr u mekânetlerini dirîğ etmemelerini bilhassa niyaz ederim.

Bizim davamız şudur: Dava-yı cinsiyet –Musa Kâzım Efendi hazretlerinin buyurdukları gibi– şer'an mezmûm ve merdûddur. Tabir-i şer'îsi vechile bir dava-yı

cahiliyettir. İslâm'ın kıvam ve bekâsına, Müslimînin refah ve saadetine en müthiş darbedir. Bâhusus heman heman bütün diyâr-ı İslâm diyâr-ı küfre inkılap etmişken buradaki bir avuç Müslümanın ben Türk'üm, ben Arab'ım, ben Kürd'üm, ben Laz'ım, ben Çerkes'im gibi dâiyelerle yekdiğere karşı zerre kadar revâbıt-ı mahabbeti gevşetmeleri –hele düşmanlarımızın pây-ı tecavüzü ta kalpgâhımıza bastığı bir sırada– cinnettir. Ve asabiyet-i kavmiye bayrağını ellerinde tutanların aldığı mânaca da vatanperverliğe münafîdir. Din ve iman, akıl ve izan sahasından tebâ'üd edilse bile saadet-i kavmiye serab-ı muğfili ardında koşan Arnavut kardeşlerimizin başına gelen musibet-i uzmâ bize müthiş bir ders-i ibrettir. Aynı esbâb aynı netâyici tevlîd eder kaide-i tabîiye ve ma'kûlesine binaen bu meslekte devam ettiğimiz takdirde ergeç bizim de başımıza gelecek musibet budur. Bu gidişle son ilticagâh-ı İslâm olan bu diyar mâzallahü teâla –Arnavutluk gibi– dâru'l-küfre münkalib olacaktır.

Bazı Arap ihvanımızın dava-yı cinsiyetle takip ettikleri gayeyi bilemezsek de "Türkçü" namını şiâr edinen Türk kardeşlerimizle temasımız ziyade olduğu için mezhep ve mesleklerini biliyoruz zannındayız. Kürt ihvanımız ise –anladığıma göre– henüz bu hastalıkla musâb olmamışlardır ve fî-mâ-ba'd da musâb olmamalarını Cenabı Hak'tan niyaz ederim.

Türkçülerle vâki olan münazarât ve münakaşâtımızdan –beş senelik mesaiye rağmen– hâlâ kendilerine sağlam bir gaye ittihaz etmekte müttefik olmadıklarını anlıyoruz. Nereye ve niçin gittiğini idrakten aciz ve bütün yaygaraları "uydum kalabalığa" demekten ibaret olan cemaatin ekseriyeti bertaraf edilirse Türkçülük zu'amâsını, eimmesini, pişvâlarını, ululârını ikiye bölünmüş görüyoruz. Birtakımı halis "Türkçü", diğer takımı ise "Türkçü-İslâmcı"dır.

Halis Türkçüler büsbütün yeni bir "mefkûre" (gaye-i müştereke demek olacak) ihdas etmek, biraz kadîm ananât ile rişte-i münasebâtı kat' ederek yeni ananeler vücuda getirmek, "yeni bir iman" ile "yeni bir kavim", "yeni bir millet" isâğa etmek dâiyesindedirler. Bunların musahabât ve muhaverât esnasında en samimi ve en makul olarak söyledikleri sözler aşağı yukarı şöyle hülasa edilebilir:

"Bizi kavmiyet gayesini takibe sevk eden şey Türklerin haricen ve dahilen maruz olduğu mehâliktir. Şimdiye kadar bu devletin bünyân-ı bekâsını temin için can ve mal vergisini en mebzûl olarak ödeyen Türklerdir. Bunca dağdağalar, bunca gâileler neticesinde Türk unsuru zaif düşmüştür. Maarifi, ticareti, sanatı ve hatta ziraati mahvolmuştur. Bir vatanda yaşayan bunca akvâm-ı Müslime ve gayrimüslimeden ise bu fedakârlıklarının şükrânesi olarak daima cefaya, dil-şikenliğe maruz kalmıştır. Artık kendini toplayıp biraz da kendine bakması, fedakârlıklarını diğer akvâma karşı biraz kısarak kendine hasretmesi zaruridir. Buna ise yeni bir mefkûre, Türklük esasına müstenit bir mefkûre lazımdır. Her şeyden evvel buna ihtiyacımız

var. Râbıta-i İslâmiye ise ancak ikinci derecede kalır. Umûr-ı ahireti dünyada iken kendine dert edinmekte bilmeyiz ki o kadar büyük bir mâna-yı amelî var mıdır? Biz bu dünyadaki saadetimizi temin etmenin yolunu arayalım. Din mefkûresi bizi mesut ettikçe biz arkasından koşabiliriz. Biz ise görüyoruz ki din hissiyatı gevşemiştir. İ'lâ-yı kelimetullah etmeye de Avrupalının sillesi manidir. Demek ki eski iman ile kurtulacağımız yok. Kurtaracak bir şey olaydı zaten bu hale gelmezdik. Bir de bu kavmiyet cereyanı Avrupa'dan kopup gelen bir seyl-i hurûşândır. Bunu durdurmak, sirayetine mani olmak kâbil değildir. "Muasırlaşarak" terakkî edeceksek Avrupa cemaatinden ayrılamayız. Avrupa'da din ehramlarıyla tahdid-i hudut modası çoktan geçmiştir. Biz de böyle antika mefkûrelerden vazgeçmezsek müzelerdeki antikalar gibi namımız yalnız tarih sahifelerinde okunur. Binaenaleyh bu halk evvela Türk, sonra Müslüman olmalıdır. Böyle olmakta başka bir faidemiz de vardır:

"Malumdur ki Avrupalıların eline düşen İslâm diyarını tevhide imkân yok. Dahildeki anâsır-ı İslâmiye de uhuvvet-i İslâmiye namına zannettiğiniz kadar yapışık değil. O halde Türklük mefkûresiyle Boğaziçi'nden tâ Bahr-i Muhît-i Kebir'e kadar hem-ırk ve hem-zebân seksen milyon halkın bir râyet-i vahdet altında cem'i mümkün iken buna neden çalışmayalım?"

Nasıl? Mantık parlak, hülya tatlı değil mi? İtiraf ederiz ki kavim ululari içinde böyle düşünen mefkûreciler ekseriyeti teşkil etmezler. "Türkçü-İslâmcı" olan diğer ulular ise ne serden ne yardan geçemiyorlar. Mefkûre-i İslâmiye ile mefkûre-i kavmiyenin hiçbirini feda etmek istemezler. Birincileriyle burada uzun uzadıya münakaşa etmeyi abes görüyoruz. Telkîh etmek istedikleri şey açıkça dinsizlik mefkûresidir. Halktan dini selb edib yerine ona muadil diğer bir şey ikame edilemeyeceğini; i'lâ-yı kelimetullah uğruna kılı deprenmeyen bir herifin tâ Kamçatka Yaylalarındaki ırkdaşları için silaha sarılamayacağını, bin yıldan beri kardaşımdır dediği, bin yıldan beri hüzn ü sürûruna iştirak ettiği, uğurunda hayatını fedadan çekinmediği din kardaşını bırakan bir kimsenin Sibirya'nın bilmem hangi boz ovalarında Nasranî mi, Şamanî mi belli olmayan Yakut kardaşını sevemeyeceğini düşünemeyen; Türklerin devr-i ikbâli din-i İslâm'a temessük devirlerine müsâdif, tedennîsi ise iman ve akidenin inhitâtından itibaren bed' ettiğini ketm eden zevat ile münakaşa yeri herhalde bu makale değildir. Biz yalnız "Türkçü-İslâmcılar"la dertleşebiliriz. Zira bunlarla İslâm dairesinde anlaşmak, onlara hakikati din namına kabul ettirmek daha kolaydır kıyasındayım.

"Türkçü-İslâmcı" olan ulular ile ettiğimiz mübahasât diğer refîklerinden nisbet kabul etmeyecek derecede munsıf olduklarını isbat ediyor. Bunlar vâkıa Türk unsurunun zaafından, yardıma muhtaç olduğundan bahsediyorlar. Lâkin câmia-i İslâmiye'yi kırmak istemezler. Bu câmiayı hem anâsır-ı sâire-i İslâmiye'nin ayrılma-

ması, hem de Türklerin suhûletle terbiye ve teâlîsi için elzem addederler. Yalnız bir noktada yanılıyorlar: "Türklük câmiası câmia-i İslâmiye'yi takviye eder. Dava-yı asabiyet din-i İslâm'a mugayir değildir. İki mefkûre yekdiğere müzâhame etmez. Bilâkis yekdiğeri itmam ve yekdiğerin husulünü teshîl eder. Maa't-teessüf iman ve İslâm'dan bî-nasip olan birçok gençleri hiç olmazsa hamiyyet-i vataniye ve kavmiye namına İslâm'a ısındırmağa çalışabiliriz" diyorlar ve "iman-ı dinî"nin yanıbaşında bir de "iman-ı kavmî" ikame ediyorlar. Hatta içlerinde iman ve İslâm ile temessükünde hiç şüphe etmediğim bazı zevâta tesadüf ettim ki kavmiyetle tefâhürü hiss-i İslâmî'ye hiç zarar vermez, bilâkis bir insan velev Müslümân olan diğer akvâma karşı bir varlık hiss-i gururuyla müftehir olursa pek yüksek bir mertebe-i terakkîye vasıl olur diye cidden mutekid.

İşte bu zevat bir münazara neticesinde davayı gaib ederek vuzûh-ı hakikate karşı bî-mecal kalınca makam-ı mazerette; "Ne yapalım? Biz bu propagandamıza nihayet verirsek Türklük mahvolacak. Arnavutlar, Araplar bizden evvel bu davaya kalkıştılar. Biz müdafaa-i nefs mevkiindeyiz. Bu müdafaamızdan Müslümanlara bir zarar terettüb ediyorsa kabahat bizde değil, ilk başlayanlarda, taarruz edenlerdedir. *el-Bâdî azlem*" diyorlar.

Arap milliyetini güdenlere; "Niçin böyle yapıyorsunuz?" diye sorsanız onlar da bin dereden su getirerek haklı olduklarını ve müdafaa mevkiinde bulunduklarını söylerler. Ve aynıyla –Türk ihvanımız gibi– "*el-Bâdî azlem*" sözünü tekrar ederler.

Kim kime zulmetmiş bunu araştıracak değiliz. Biz her iki tarafta da şeriata muhalif, ruh-ı İslâm ile barışmaz bir emr-i münker görüyoruz. Ve انصر اخاك ظالما او مظلوما: Kardaşına zalim olsun, mazlum olsun, yardım et"[511] hadis-i şerîfine ittibâen cümleye yardım etmekle yani tarîk-i hakk u'savâba davetle kendimizi mükellef görüyoruz. Binaenaleyh "Türkçü-İslâmcı" ihvanımıza deriz ki:

Türk'ün muhtac-ı muavenet ve sizlerin himmet-i irşadına cidden müftekır olduğu gayr-i münkerdir. Türk'ü bundan sonra da zararına müeddî yorgunluklara salıp saadet-i dünya ve ahiretini düşünemeyecek hale getirmek reva-yı hak değildir. Onun ahval-i ictimaiyesini i'lâ etmek, kuvve-i istihsaliyesini çoğaltmak, mâneviyatını takviye etmek, melekât-ı fâzılasını tenmiye etmek, melekât-ı redîesini izâle etmek cidden şayân-ı takdir, indallah ve inde'n-nâs makbul ve müstahsen bir emr-i hayırdır. Buna vusûl için lisanına hizmet etmek, edebiyatını cidden gıda-yı ruh olacak hale getirmek, kavmin kuvve-i ilmiye ve ameliyesini arttırmak pek mübarek bir

511 Hadis-i şerifin ravisi Enes b. Malik hazretleridir. Muharricleri Buharî, İmam Ahmed ve Tirmizî'dir. Hadis-i şerifin muhatabı; "Zalime nasıl yardım edeyim?" diye sormuş. "Onu zulümden men edersin. Ona yardım etmek budur" meâlinde olmak üzere تحجزه عن الظلم فان ذلك نصره buyurulmuş.

vazifedir. Hatta bu vazifede aslen Türk olmadığı halde Türk lisanıyla mütekellim olan sâir ihvan-ı Müslimînin de size muavenete şitâb etmek bir vazife-i diniyesidir. Nitekim bizim yaptığımız başka bir şey değildir. Lâkin bu ictimaî hizmetlerin ifası hiçbir vakit de sizleri hadd-i cevazın ötesine geçerek dava-yı cahiliyete, ensâb ile, âbâ-i akdemîn ile iftihara sevk etmemelidir.

Lisan, lügat bir vasıta-i tefâhümden ibarettir. Bunu hüsn-i istimal ediniz de münkerâta alet ittihaz etmeyiniz. Türk'ü muhtaç olduğu dinî, dünyevî ulûmun kâffesine anlayacağı basit veya âlî bir lisan ile aşina ediniz. Kütüphanesini dünyanın en zengin kütüphanesi haline koyunuz. Fakat daima.... evet, bundan gaflet etmeyiniz, daima kendisine "Ey Türk!" diyecek yerde "Ey Müslüman!" diye hitap ediniz. Kendisine daima Müslümanlığından bahsediniz, Türklüğünden bahsetmeyiniz. Gayretini gıcıklamak istediğiniz vakit Türklük namına değil, Müslümanlık namına gıcıklayınız. Türk'ün tarihini İslâm tarihinden ayırmayınız.

Biraz kendinize geliniz de insaf ederek düşünün. Dört beş senedir bu dava-yı hâmın arkasına düştünüz. Hesap ederek Türklere ettiğiniz hizmetlerin yekûnunu toplayınız. Edebiyatına, kavâid-i lisaniyesine, lugatine, ilmine, sanatına, ticaretine, ziraatine zam ettiğiniz şey nedir?

Ona kuru bir dava-yı enâiyetten, fazla olarak da biraz öteki kardeşleriyle bozuşmaktan başka ne kazandırdınız? Bir kere gayenizi "halis Türkçüler"le tamamiyle birleştiremediğiniz için ne demek istediğinizi layıkıyla anlamayan avâm-ı kavim ne yapacağını bilemiyor. Kendilerine; "Sizin atalarınız Karahan'dır, Bozkurthan'dır, Oğuzhan'dır, Cengizhan'dır, Hülagûhan'dır, bilmem ne handır" dediniz; onlar da inandılar. Bin yıldan beri akvâm-ı sâire kanıyla karışa karışa Türklüğe lisandan başka bir nisbetleri kalmadığını, hatta birçoklarının Türklüğü –sonradan öğrenilmiş lisandan dolayı– sırf arızî şey olduğunu akıllarına bile getirmeyerek kendilerini hakikaten bu saydığınız müşriklerin öz evladı zannediyorlar. Ve cunûnun hadd-i gayesi olmak üzere Cengiz'in "mukaddes toprağına!", "mukaddes yasasına!" kasem ediyorlar.

Bu işin dâîlerinden kaç tanesinin üçüncü batna kadar halis muhlis Türk çıkacağı cidden merak edilecek bir şeydir.[512] Bununla beraber sizin bize tanıttığınız gayenizden (mefkûrenizden) cidden tebâ'üd eden etbâınız tuhaflığı tebdil-i esmâya kadar vardırıyorlar. İslâmî olan isimleri Gündüz Bey'ler, Uyanık Bey'ler, Gök Bey'ler, Konur Bey'ler istihâle-i garibesine uğruyor. Peygamber-i Zîşânımız Efendimiz Hazretleri vâkıa tebliğ buyurdukları dine giren Müslümanlara tebdil-i namı ilzâm buyurmamış-

512 Bilmem ciddi, bilmem latife bana şu vaka hikâye edilmiştir: Yurd'un mu, Ocak'ın mı meşhur hutebasından biri bir gün Macarlı bir mühtediye rast gelmiş. Aslını faslını sormuş. O da anası Rum, babası Macarlı olduğunu söylemiş. Hazreti hatib; "Öyle ise dostum siz Türksünüz" mukabelesinde bulunmuş. Birçok şeyler gibi buna da ister gülün, ister ağlayın.

lar ise de sevdikleri bazı zevatın ismini, kötü bir mânayı mütezammın cahiliyet isimlerini tebdil buyururlardı. Meselâ "Zeydülhayl" ismini "Zeydülhayr"a, "Abdüluzzâ" ismini "Abdurrahman"a, "Âsî" ismini "Mutî'"e, "Âsiye" ismini "Cemile"ye tahvil buyurdular. Bundan dolayı olacak ki bilahare din-i İslâm'a ihtida edenlerin isimlerini değiştirmek âdet oldu. Sizinkiler ise o güzelim İslâm adlarını güya Türklük aşkına bugünkü kulaklar duymadık tuhaf isimlere çeviriyorlar. Müşrik olan sahte ecdada intisabın, yeni bir dine girmişlerin vaftiz adını andıran isimlerin Türk'ün terakkî ve teâlîsiyle olan münasebetini –ayıp değil a– anlayamıyoruz.

Kavmiyet hesabına dalâletin bu kadarıyla iktifa edilse yine öper başımıza koruz. Siz, bir de, "Ergenekon'dan Kurtuluş Bayramı" diye yeni bir bayramı ihya, hatta ihdâs ettiniz. Kulüpleriniz, gazetelerle birbirini hararetli hararetli kutladı. Ve Türk ile gayr-i Türk, Müslim ile gayrimüslim bu gayr-i muntazar emr-i vâki karşısında mebhût-ı hayret olup kaldı. Siz eğer eski müşrik Şamanîlerin eski hatıratını ihyâen bu bayramı millete pîşkeş ediyorsanız ef'âl ü akvalinizde mühim bir tenakuza düşmekle ma'yûb oluyorsunuz. Zira "terakkî için gözümüz müstakbelde olmalı" dediğiniz halde bugün hiçbir Türk'ün kalbindeki evtâr-ı hassasiyeti oynatamayacak olan bilmem kaç bin senelik hurafât-ı esatîriyeyi beyhude canlandırmaya çalışıyorsunuz.

İtiraf ederim ki yine bu mevsime tesadüf eden Paskalya yortuları beni ne kadar mütehassis etmiş ise "Ergenekon"dan da o kadar mütehassis oldum. Hatta Paskalya ismine kulağımız daha ziyade alışkındır bile. Yok eğer bu bayramı hiç yoktan ihtirâ' ve ibdâ' ediyorsanız bu bidatiniz herhalde hoşa gidecek bir şey değildir. Lâ-ekall bin yıldan beri bayramlarına, matemlerine iştirak eden, saadetlerinden, musibetlerinden nasîbe-dâr olan Türk kardaşlarının bugünden itibaren yalnız başlarına bir bayram yaparak izhar-ı şâdmânîde münferit kalmaları hiç şüphe yok ki diğer ihvan-ı Müslimîne bir ayrılık hissi verir. Kalplerini rencide eder.

Şikâyetlerim bunlarla kalsa yine iyi. Sizin açtığınız o kavmiyet bayrağının sayesine iltica edenler meyanında öyle çılgınlar vardır ki "en evvel vatan hissini kalplere aşılayan" edîb-i şehîrimiz [Namık] Kemâl Bey merhumu "*Celâl*" piyesinde "Türklük gayesini İslâmiyet'e feda ettiğinden dolayı" tahtie ediyor ve –iddia-yı hâmına nazaran–bu hata-yı azîmini (!) bunca hidemât-ı vataniyesi bile afv ettiremiyecek kadar ağır buluyor. Bir diğeri de zavallı Türk kavminin bütün felaketlerini kendisine yabancı olan din-i İslâm'da bularak "Şamanî" mezhebine rucûu tavsiye ediyor.

Ey Türkçü-İslâmcı kardaşlar, işte görüyorsunuz ki ne kadar hüsn-i niyetle çalışsanız taraf-ı Hak'tan nehy edilmiş yollardan nâil-i maksûd olmak mümkün değildir. Bütün hüsn-i niyetleriniz korktuğunuz netâyic-i ma'kûsenin vücud-pezîr olmasına mani olamaz. Sizler halis Türkçüler gibi insafsız da değilsiniz. O halde felaket büsbütün sarpa sarmadan geçmişi telafi etmeyi İslâmiyet namına, insaniyet

namına, hatta bu gidişle âtîsinden pek ziyade korktuğum Türklük namına sizden niyaz ederim, istirham ederim, halkı "çifte mefkûre" sahibi etmeyiniz. İçinizde üç vatan sahibi olmak isteyenler de varmış. Halbuki yine Türk meselidir, "Çatal kazık yere girmez" derler. Siz bu çatal mefkûreyi, üç başlı vatan kaygusunu kimin kalbine sokabilirsiniz? Siz yine halis İslâm gayesinden şaşmayınız. İslâm gayesi Türklüğü kurtarır. Türklük gayesi ise daire-i İslâm'ı hiçbir vakitte ihata edemez. Çifte gaye ile de hiçbir iş görülmez.

İnsaf edin. Sizin etbâınız Türklüğü mü çok sevecek? Yoksa İslâmiyet'i mi? Her ikisini aynı derecede sevsin derseniz olmaz. Çünkü bir gaye, gaye olabilmek için aşk derecesinde sevilmelidir. Elbette tasdik edersiniz ki aşk inkısâm ve tecezzî kabul etmez. İki gaye takip eden kimse mutlaka birini daha ulvî bir gaye ittihaz ettikten sonra diğerini onun içinde eritecek, kaynatacak ve iki gayeden dûn olanını en ulvî tanıdığı gayeye olan alakası nisbetinde sevecektir. Yani birine olan mahabbeti diğerinin hâtırı için olacak. Öyle ise Allah rızası için, Türklerin yüzünü Kâbe'den Turan'a çevirmekten vazgeçiniz. Her iki tarafa bakmayı kimseye tavsiye etmeyiniz. Zira cihetler yekdiğere zıddır. Ân-ı vâhidde her ikisi birden görülemez. Türkler ya Kâbe'ye dönüp –bin yıldan beri olduğu gibi– Turan'ı arkada bırakacaklar, ya Turan'a bakıp Kâbe'yi unutacaklar. Gâh birine gâh diğerine bakanlar ise لا مذبذبين بين ذلك الى هؤلاء ولا الى هؤلاء[513] zümresine dahil olacaklar. Bir müzebzeb mefkûreden ne hayır gelebileceğinin lüzum-ı teşrîhini ise umarım ki bana bırakmazsınız.

Dinsiz olan gençliği imana getirmek, onları din namına avlamak için kavmiyet oltasını kullanmaya hacet yok. Hatta bu hareket zarar bile verir. Zira kavmiyet zokası zehirlidir. Onu yutanlar zaten dinsizlikle ma'lûl hastalar ise bu zehir ile şifa-yâb olmazlar. Eğer dindar iseler o zehiri yuttuktan sonra felah bulamazlar. Herhalde şuna emin olmalısınız ki İslâmiyet'i şedîden nehyettiği şeylerle barıştıramazsınız. Asabiyet-i cinsiyenin menhiyyât-ı şer'iyeden olması dünyada gaye-i kusvâ olan vahdet-i Müslimîni vücuda getirmek içindir. Siz ve bâhusus "halis Türkçü" olan rufekâ-yı mesainiz Türklük gayesine ne kadar harîs iseniz sahib-i şeriat da Müslümanlık gayesine sizin tasavvurunuzdan bin kat daha harîstir. Şecere-i İslâm'ın semerât-ı tayyibesini hâmil olan ağsân ve fürûun baltalanması için yine şeriatın müsaadesinden medet umanlar pek büyük gaflet gösterirler!

O halde cem'-i zıddeyn hayal-i hâmından vazgeçiniz de her şeyden evvel şu çifte mefkûreyi atınız. Mantıkî bir hareket olmak üzere ya açıktan açığa müfrit arkadaşlarınız gibi "halis Türkçü" olunuz ki bunu size tavsiye etmek asla hatır u

513 [Nisa, 4/143: "Bunlar arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın". Haz.]

hayalimden geçmez. Yahut dobra dobra "İslâmcı"[514] olunuz. Zira ân-ı vâhidde hem livâü'l-hamd-i İslâm, hem de livâ-yı cahiliyet altında bulunmak muhaldir. İslâmiyet'e ne kadar temessük etseniz, Müslümanlarla ne kadar mahabbetli kardaş olsanız "Türk" unvanı altında temayüzü müş'ir bir gaye edinmeniz herhalde bir ayrılık fikri verir. Bu ayrılık da gitgide diğer Müslümanlara karşı bir kaygısızlık, bu da mürûr-ı zaman ile husumet ve adâvet tevlîd eder. Ne yapsanız bundan kaçınamazsınız.

"Bir insan kendi kavmini sevmekle diğer Müslümanları niçin sevmesin?" demeyiniz. Zira bu itirazınız çok su götürür. Öteden beri kendilerini kardaş bilenler arasına velev cüz'î olsun bir ayrılık cefası girerse aradaki mahabbet adâvete münkalib olmak ihtimali galiptir. Ve hepimiz biliriz ki aile tatsızlıklarından mütevellit husumetler yabancılara adâvetten çok daha şedîddir. Bilirsiniz ki dünyadaki bütün bu ihtilafât ve münazaâtın menşei ya iki bâtılın, ya hak ile bâtılın temayüzüdür. İslâm arasındaki ihtilafât ve münazaâtın yekûnuna bir şey daha zam etmeyiniz. Binaenaleyh eslem olanı ihtiyar ile "Türk ananâtı" diye bünyân-ı İslâm'ı yıkmaya çalışmış birtakım müşriklere taabbüdü menetmek, vaftiz isimlerine benzeyen a'lâm-ı acîbeden vazgeçmek, Ergenekon'ları bir daha tazelemeye tevbe-i nasûh ile tevbe etmek, "Türk ve Müslüman" yahut "Müslüman ve Türk" tabirleri gibi mâna-yı tegâyürü îhâm eden kabîh atıflardan sarf-ı nazar eylemek, hasılı ayrılık şemmesini bahşedecek her türlü etvâr ve harekâttan mücanebet etmek şartıyla şer'-i Muhammedî'nin (sallallahü aleyhi ve sellem) çizdiği daire-i selamet ü saadet içinde Türkler için istediğiniz kadar çalışınız. Türkleri istediğiniz kadar irşad ediniz. Yalnız dikkat ediniz ki irşadâtınız, hizmetleriniz "Türklük" namına değil, "Müslümanlık" namına olsun. "Türkler!" hitabına bedel daima "Müslümanlar!" hitabını istimâl ediniz.

Hülasa Türklüğe değil, zaten Müslüman olan Türklere hizmet ediniz. Bu hizmetinizle indellah ve inde'n-nâs me'cûr olursunuz. Cengiz'in yasasını bilmek, İlhan'ın yurdunu tanımak, Altun Ordu'yu anmak bize lazım değil. Mazideki işrâk [Allah'a ortak koşma] ile tefâhür edilmez. Bize şer'-i Muhammedî'yi, İslâm yurdunu, mücâhidîn-i İslâm'ı bilmek, tanımak lazım. Şeref-i İslâm'a karşı şeref-i cinsiyet kâle bile alınmaz. فما ذا بعده الحق الا الضلال[515]

"Türkçü-İslâmcı" ihvanımıza halisâne nasihatimiz budur. Hevâ-yı asabiyetle gözleri kararmış olan Arap ihvânımıza da söyleyeceğimiz budur. Lâkin bunların şu

514 Bu "cı" edatının "Türk" ile "İslâm" kelimelerine iltihakı ne kadar fena oluyor! Ben burada bir mâna-yı tasannu istişmam ediyorum. Bu nisbeti kendilerine şiâr edinenler bence yanlış isim intihâb etmişler. Zira Türk, Arap olan kimse Türkçü, Arapcı olamaz. O kısaca Türktür, Araptır. "İslâmcı"nın da Müslüman demek olmadığı lügat-ı Türkiye ile ednâ mümaresesi olanlarca malumdur.

515 [Yunus, 10/32: "Haktan sonra dalâletten başka ne var!". Haz.]

meziyet ve haklarını inkâr etmeyelim ki yâd-ı mefâhirlerini devr-i İslâm'ın ötesine sıçratmadılar. Ve ne Ebu Leheb ile, ne Ebu Cehil ile, ne de Seyf Zîyezen ile iftihar etmeyi henüz akıllarına getirmedikleri gibi a'yâd-ı cahiliyeden hiçbirini tutmayı hâtırlarına getirmiyorlar.

Asabiyet-i kavmiye taraftarlığını fikr-i İslâmî ile telif ediyoruz kıyasında bulunan ihvanımızla olan ihtilaf ve nizâımızı tafsil ettim. Asabiyet-i Türkiye ile asabiyet-i İslâmiye itilâf-ı muhayyelini bizim havsala-i idrakimiz almıyor. Acaba dinimiz bu davayı açıktan açığa nehyetmiş midir? Malumdur ki biz Müslüman kaldıkça başımız şeriata bağlıdır. Zirâ [516] واطيعوا الله واطيعوا الرسول buyurulmuş. O halde yine bu okuduğumuz ayetin bakiyyesinden olan وان تنازعتم فى شئ فردوه الى الله والرسول: "Bir meselede aranızda ihtilaf ve nizâ zuhur ederse o meseleyi Kitabullah'a ve sünnet-i Resulullah'a arz ediniz"[517] emr-i ilahîsine tebe'an biz de bu meseleye dair Kitap ve sünnette ne varid olmuş ise zikredelim ki hükm-i âdil odur. Yine tekrar ederiz ki bizim hilafımız "Türkçü-İslâmcı"larladır. Yoksa gaye-i diniyeyi Türklüğe feda edenlerle şimdilik hiçbir bahsimiz yok.

Beyne'l-Müslimîn ravâbıt-ı ictimaiye temelini atan kanun-i esasî-i İslâm " انماالمؤمنون اخوة: "(Bütün) Müslümanlar kardaştan başka bir şey değildir"[518] kelâm-ı ilahîsidir. Bu düstûr-ı muazzama göre rayet-i tevhid altına giren, Resul-i Kerîm-i Ümmî'yi (sallallahu aleyhi ve sellem) tasdik eden bütün müminler kardaştır. Bu uhuvvet-i diniye Hazret-i Enes'in rivayet ettiği لا يؤمن احدكم حتى يحب لاخيه ما يحب لنفسه: "Hiçbiriniz (din) kardaşı için kendi nefsi için husulünü sevdiği şeyin husulünü istemedikçe iman etmiş olmaz" (Buharî) ve Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği "والذى نفسى بيده لايؤمن احدكم حتى اكون احب اليه من والده وولده : "Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a kasem ederim ki hiçbiriniz, ben ona pederinden de, evladından da daha sevgili olmadıkça iman etmiş olmaz" (Buharî) gibi ehâdîs-i kesîreye nazaran uhuvvet-i İslâmiye, uhuvvet-i nesebiyeden, bi-tarîki'l-ûlâ uhuvvet-i kavmiyeden akvâdır.

Bu gibi nusûs-ı celîle Arap, Acem, daire-i naciye-i İslâm'a dahil olan bilcümle efrad ü ümem arasında mahabbet-i şedîde ile memzûc bir müsavat, hem de kardaşlık derecesinde bir müsavat tesis etmiştir. Bir Müslümanın en büyük derdi anası, babası, kan kardaşı değil, din kardaşları, cemaat-i İslâmiye olmak gerekir. Tirmizî'nin rivayet ettiği "ان الله تعالى لا يجمع امتى على ضلالة ويدالله على الجماعة من شذشذ الى النار : "Allahü Teâlâ ümmetimi dalâlet üzere cem etmez. Yedullah cemaatin üzerindedir.

516 [Nisâ, 4/59: "Allâh'a itaat ediniz ve Peygambere itaat ediniz". Haz.]
517 [Nisâ, 4/59.]
518 [Hucurât, 49/10. ayet.]

Her kim yalnız başına ayrılırsa cehenneme gitmek üzere ayrılır" hadis-i şerifi ile Abdullah b. Ahmed'in *Zevâid*'inde mezkûr olan "الجماعة رحمة والفرقة عذاب : "Cemaat rahmettir. Ayrılık, tefrika ise azaptır" ve Hâkim'in Abdullah b. Ömer tarîkiyle rivayet ettiği من خرج من الجماعة قيد شبر فقد خلع ربقة الاسلا : "Her kim cemaatten bir karış ayrılsa ribka-i İslâm'ı boynundan atmış olur" ve Taberânî'nin Ma'kıl b. Yesar tarîkiyle rivayet ettiği من فرق فليس منا : "Her kim tefrik ederse yani tefrika çıkarırsa bizden değildir" hadis-i şerifleri Müslümanların kelime-i vâhide üzre, kendilerine gösterilen gaye-i vâhide üzerine ictimalarını, yekdiğerden hiçbir vesile ve bahane ile ayrılmamalarını nasıl tekid ediyorsa, İmam Hâkim'in, İbn Mesud'dan rivayeten *Müstedrek*'ine derc ettiği من اصبح وهمه غيرالله فليسه من الله ومن اصبح لايهتم بالمسلمين فليس منهم : "Herkimin tasası, kaygısı Allah'ın gayrı olmuş olursa onun Allah ile nisbeti yoktur. Kezâlik her kim Müslümanların hal ve şânını kendine kaygu tasa edinmez olursa onlardan değildir" hadis-i şerifi de Müslümanların yekdiğere nasıl sımsıkı yapışmak lazım geleceğini öylece kesip atıyor.

Cuma'nın şartını müstecmi' olan her mükellef üzerine farz, evkât-ı hamsede cemaate mülazemetin sünnet-i müekkede ve bazı mezâhibe göre kezâ farz olması, mescid komşusunun mescidde cemaatle edâ-yı salât ile mükellef tutulması; senede bir kere aktâr-ı baîdede müteferrik olan Müslümanların Arafat'ta ictimaı gibi ahkâm-ı şer'iyenin zımnındaki hikem ve mesâlih o kadar malum, o kadar çok söylenmiştir ki tekrarı dinleyenlere usanç verir diye korkuyorum.

Elhasıl cemaat, hep cemaat! Din-i İslâm'ın umde-i siyaset-i dünyeviyesi, vesile-i necât-ı uhrevîsi hep cemaattir. Tirmizî, Abdullah b. Ömer'den rivâyet eder ki, bir gün pederi Hazreti Farûk-ı A'zam, Câbiye'de hutbeye çıkıp şu sözleri söylemiş: يا ايهاالناس انى قمت فيكم كمقام رسول الله صلى الله عليه وسلم فينا فقال اوصيكم باصحابى ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يفشوالكذب حتى يحلف الرجل ولايستحلف ويشهد الشاهد ولايستشهد الا لايخلون رجل بامرأة الا كان ثالثهما الشيطان عليكم بالجماعة واياكم والفرقة فان الشيطان مع الواحد وهو من الاثنين ابعد من اراد بحبوحة الجنة فليلزم الجماعة من سرته حسنته وساءته سيئته فذلكم المؤمن : "Eyyühe'n-nâs, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizim içimizde nasıl hutbeye durdu ise ben de şimdi sizin içinizde öylece hutbeye duruyorum. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştu: Ashabıma, daha sonra onlardan sonra geleceklere (ki tabiîndir), daha sonra da bunlardan sonra geleceklere (ki tebe-i tabiîndir) mahabbet ve riayeti ve edâ-yı hukuku size tavsiye ederim. Onların devrinden sonra yalan çoğalacak. O derecede ki bir adama yemin verilmediği halde yemin edecek, bir adam şahitliği talep edilmediği halde şahitliğe kalkışacaktır. İyice kulak verin, hiçbir erkek bir kadınla başbaşa yalnız kalmasın ki üçüncüleri elbette şeytandır. Cemaatten ayrılmayınız. İftiraktan sakınınız. Zira şeytan yalnız kalan ile beraberdir. İki kişiden ise biraz daha

uzak kalır. Cennetin tâ orta yerini kazanmak isteyen cemaate mülazemet etsin. Her kimi hasenesi sevindirir, seyyiesi mahzun ederse işte biliniz ki o mümindir."

Sadr-ı İslâm tarihini açalım[519], biri Mudarî, diğeri Kahtânî olan Muhacirîn ile Ensâr'ın (rıdvanullahi aleyhim ecmaîn) emr-i celîl-i risâlet-penâhî ile nasıl kardaş olduklarını görürüz. Bu muâhât [kardeşlik] kıssası okuyanların gözlerini yaşartmamak kâbil değil. Ensârın iki kabilesi, iki kardaş evladı olan Evs ile Hazrec aralarında temâdî eden –bir kavle göre- yüz yirmi senelik bir kıtâlden sonra ve hatta Hicret-i Nebeviye'den az evvel "Harb-i Buâs"da döktükleri kanların kokuları henüz burunlarında tütüp dururken feyz-i İslâm ile geçmiş maceraları kabr-i nisyana gömdüler ve her iki taraf Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) nusretten başka bir emel ardında koşmaz oldular. Bedir Muharebesi'nde müşrikîn-i Kureyş ordusunun rüesâsıyla muhacirînin ekseri uzak yakın akraba idiler. Hazret-i Resul-i Ekrem'in amcası Abbas, kayınbiraderi Nevfel, daha birçok ekâribi düşman ordusunda idi. Hazreti Aliyyü'l-Murteza biraderi Akîl'in ordugâhına kılıç sallıyor; Hazreti Ömer akrabasını, Hazreti Ebubekir es-Sıddık oğlu Abdurrahman'ı katletmek üzere arıyorlardı. Ve helümme cerren. Asabiyet-i İslâmiye asabiyet-i kavmiyeyi eritmese böyle şeyler nasıl yapılabilir?

Diğer bir ayet-i kerimede Hak Teâla bize; واطيعوا الله ورسوله ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم : "Allah'a ve Resulüne itaat ediniz. Bir de aranızda niza çıkarıp da gevşemeyesiniz yani kalbinize korku düşmesin ve üzerinizden bâd-ı nusret kesilmesin"[520] buyuruyor. Hiç şüphemiz yoktur ki ümmet arasından çıkan nida-yı nizâ ve şikâk bir nida-yı bûm-ı şeâmettir. Bu nidanın en müessirlerinden, cahillerin kulûbunda en ziyade cây-ı kabul görenlerden biri de elbette asabiyet-i cinsiye ve kavmiye du'âtının avâz-ı tefrikasıdır. Zira asabiyet din için olsun, cins için olsun herhalde tatlı bir şeydir. Millet-i İslâmiye asabiyet-i kavmiye şerbet-i zehr-i âgînini içince elbette felah bulmaz.

O halde caddeden çıkmaya, sürüden, cemaatten ayrılmaya gelmez. Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar. Cadde Allah'ın, Resulullah'ın bize gösterdiği nuranî yoldur, mehacce-i beyzâdır. Sürü, cemaatte Kitabullah'ın, sünnet-i Resulullah'ın mahabbet-i diniye ile terbiye ettiği cemaat-i kübrâ-yı İslâmiye'dir. وان هذا صراطي مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ذلكم وصاكم به لعلكم تتقون : "(Allahü Teâla hazretleri) işte bu benim dosdoğru yolumdur diyor. O halde ona tebeiyet ediniz. Diğer

519 Müsteşrik Leon Kahun'un Cengiz hakkında yazdığı sitayişnâmeleri ezberlememek bir Türk'e o kadar zarar vermez ise de herhalde sadr-ı İslâm tarihini, bâ-husus siyer-i celile-i Nebeviye'yi hafızasına nakşetmesi elzemdir.

520 [Enfâl, 8/46.]

(dalâlet, bidat ve şüphe) yollarına sapıp (ve onun yolundan çıkıp) da ayrı ayrı yollarda ser-gerdân olmayınız. İşte Allah size bunu tavsiye etmiştir. Tâ ki 'mütâbaat ederek Allah'tan sakınır' müttakî olasınız"[521] âyet-i kerimesi mantûk-ı münîfince Allah'ın nuru şeriatla tenvir ettiği büyük caddeden ayrılmaya katiyyen mesağ yoktur. Âyet-i kerimenin Türkçe meâlinde işaret ettiğimiz dalâlet tefsiri İbn Abbâs'ın, bidat ve şüphe tefsiri tilmizi Mücâhid'indir.

Katâde bu ayet-i kerimenin tefsirinde اعلموا انماالسبيل سبيل واحد جماعه الهدى ومصيره الجنة وان ابليس اشترع سبيلا متفرقة جماعها الضلالة ومصيرها النار yani "Biliniz ki yol bir tek yoldur ki bütün envâ'-ı hidâyetin ictima-gâhıdır. Bu yolun varacağı yer de cennettir. İblis de birçok dağınık yollar açmıştır ki bütün envâ'-ı dalâleti ihtiva eder. Bu yolların varacağı yer cehennemdir" diyor. Ahmed b. Hanbel, Abd b. Humeyd, Nesaî, İbnü'l-Münzir, İbn Ebî Hâtem, İbn Merdûye, Hâkim tarîkleriyle İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre bir gün Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz mübarek elleriyle yere bir çizgi çizip هذا سبيل الله مستقيما : "İşte bu, Allah'ın dosdoğru yoludur" buyurduktan sonra o çizginin sağında solunda diğer birçok çizgiler daha çizmişler. Sonra وهذه السبيل ليس منها سبيل الا عليه شيطان يدعو اليه : "Bunlar da öteki yollardır, içlerinden hiçbir yol yoktur ki üzerinde ona davet eder bir şeytan oturmasın" buyurmuş ve وان هذا صراطى مستقيما âyet-i kerimesini tilavet eylemiştir. Bu hadis-i şerifi buna pek yakın elfaz ile bâlâda zikri geçen muhaddislerin bazılarıyla İbn Mâce Câbir b. Abdullah tarîkiyle rivayet ediyorlar.

Bizi teferruktan nehyeden ayât-ı kerimeden biri de واعتصموا بحبل الله جميعا ولاتفرقوا"[522] âyet-i kerimesidir ki sebeb-i nüzûlü mevzu-i bahsimiz için câlib-i ibrettir: Eyyâm-ı Arab'a vâkıf olanlar devr-i cahiliyette Evs ile Hazrec beynindeki münâfese ve muhâsamanın derece-i şiddetini bilirler. Bi'setten evvel bu iki kardaş evladı yine yekdiğere karşı silah teşhir etmiş ve "Buâs" denilen yerde kanlı bir muharebeden sonra akd-i musalaha etmişlerdi. Hatta Akabe-i ûlâ biatinden sonra Fahr-i Kâinat Efendimiz Hazretleri Ensâr ile beraber Medine'yi teşrif etmek arzusunu izhar buyurmuşlardı da yeni iman eden o zevat-ı kirâm; "Ya Resulallah, kavmimiz henüz harp ve kıtâl üzeredirler. Bu hal ile teşrif buyurursanız korkarız ki arzu-yı şerifleri hâsıl olmaz" diyerek sene-i âtiyede buluşmaya söz vermişlerdi.

Ertesi sene Evs ile Hazrec'den yetmiş iki kişi ikinci defa Akabe'de biat ettiler. Ve Hakk'ın Resul-i muazzamını canlarıyla, mallarıyla kendilerini ve evlad ü iyallerini nasıl müdafaa ederlerse öylece müdafaa edeceklerini taahhüt ettiler. O sene içinde Hicret-i seniyye vukua geldi. Evs ile Hazrec arasında artık düşmanlık kalmamış,

521 [Enâm, 6/153.]

522 [Âl-i İmrân, 3/103: "Allah'ın ipine hep birlikte sımsıkı yapışın, sakın ayrılıp dağılmayın".]

taraf-ı Bârî'den cümlesine "Ensâr" unvan-ı mübecceli verilmişti. Ensâr, Muhacirîn ile de kardaş oldular. Müslümanların bu yek-vücudîsini çekemeyen Medine Yahudileri yeni dost olan bu eski düşmanları birbirine düşürmek için vesile-cû idiler. Küfr-i cahiliyet içinde sakal ağartmış Şâs b. Kays namında bir pîr-i hasûd bir gün ashab-ı Resulullah'tan Evs ile Hazrec'e mensup birkaç genci bir mecliste pek samimi ve mahabbet-fezâ bir sohbete koyulmuş görür. Buna canı sıkılır. Ebnâ-i kabilenin (yani Evs ile Hazrec'in) beynlerindeki adâveti terk ederek böyle yekvücut olması elbette bizim burada bünyân-ı kararımızı târümâr eder diyerek yanında bulunan bir genç Yahudiye; "Git aralarında bulun. Buâs Harbi'ni, ondan evvelki muharebeleri hatırlarına getir. Bu muharebelere dair şairlerinin yekdiğeri hakkında söylemiş oldukları şiirlerden de birtakım şeyler oku!" diye tenbih eder.

Bu genç Yahudi kâr-âzmûde ihtiyarın tasavvur ettiği melaneti harfiyyen tatbik eder. Bunun üzerine Ensâr gençlerinin damarlarındaki hiss-i tefâhur galeyan eder. Tefâhur tenâzu'a müncer olur. Tarafeynden herbiri diğeri hakkında şairlerinin vaktiyle söylemiş olduğu şiirleri yâd eder. Uruk-ı hamiyetleri nebezân eder. Derken sövüşme başlar. Nihayet biri Evs'den, diğeri Hazrec'den iki genç müşâcerenin verdiği hiddetle dizüstü kalkarak birbirine ağır sözler söylerler. Söz arasında biri ötekine; "İsterseniz eskisi gibi harbi tazeleriz" der. Öbür taraf da; "Hay, hay!" der. Her iki fırka münâzaanın verdiği 'amâ-yı gazabla; "Haydin, silah başına! Şehrin haricinde Harra'da buluşalım" derler. Kavga meclis haricindekilere de sirayet ederek Evsîler bir tarafta, Hazrecîler bir tarafta olmak üzere vuruşmaya giderler.

Bereket versin ki hadiseyi Cenabı Risalet-meâb Efendimiz vaktinde haber alıp imdada yetişirler. Derhal nezd-i mukaddeslerindeki Muhacirîn ile birlikte mahall-i vakayı teşrif buyurarak hemen hemen cenk etmek üzere olan sufûf-ı mukâtilîne şöyle hitap ederler: يا معشر المسلمين الله الله، ابدعوى الجاهلية وانا بين اظهركم بعد اذهداكم الله الى الاسلام واكرمكم به وقطع به عنكم امرالجاهلية واستنقذ كم به من الكفر والف به بينكم ترجعون الى ما كنتم عليه كفارا : "Ey maşer-i Müslimîn, Allah'tan sakının, Allah'tan sakının! Ben henüz aranızda iken, bâhusus Allahü Teâlâ size tarîk-i İslâm'ı gösterdikten, sizi İslâm ile tekrîm ettikten, İslâm sayesinde sizdeki cahiliyet hallerine nihayet verdikten, İslâm sayesinde sizi küfürden kurtardıktan, İslâm sayesinde aranızı bulduktan sonra dava-yı cahiliyetle eski haliniz olan küfre mi rucû ediyorsunuz?". Faslü'l-hitab-ı Nebevî her iki tarafın aklını derhal başlarına getirir. Yaptıkları işin tesvîl-i şeytanî ve keyd-i a'dâ eseri olduğunu anlarlar. Hemen silahlarını ellerinden atarlar. Ve yaşlı gözlerle birbirinden niyaz-ı afv ederek sarmaşırlar.

Müteâkiben şu âyât-ı kerime nazil olur:

يا ايهاالذين امنوا ان تطيعوا فريقا من الذين اوتوا الكتاب يردوكم بعد ايمانكم كافرين وكيف تكفرون وانتم تتلى عليكم آيات الله وفيكم رسوله ومن يعتصم بالله فقد هدى الى صراط

مستقيم يا ايهاالذين آمنوا اتقواالله حق تقاته ولاتموتن الا وانتم مسلمون
واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا واذكروا نعمةالله عليكم اذ كنتم اعداء فالف بين قلوبكم فاصبحتم بنعمته اخوانا وكنتم على شفا حفرة من النار فانقذكم منها كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تهتدون

Bu dört ayet-i kerimenin meâl-i münîflerini ayrı ayrı söyleyelim:

Birincinin meâli: "Ey iman edenler, (sizden evvel) kendilerine kitap nazil olanlardan birtakımının (yani bu vaka münasebetiyle Yahudilerin) sözünü dinlerseniz sizi mümin olduktan sonra yine kâfir kılarlar."[523] Bu ayet-i kerimeden mevzumuza müteallik iki şey anlayabiliyoruz: Biri Ehl-i kitabın her dediğine itaat, her nazariyelerini kabul caiz değildir. Binaenaleyh Türkçülerin, "dava-yı cinsiyet Avrupa ictimaiyâtına hâkim olduğu gibi bizde de hâkim olmalıdır" demesi bâtıldır. Diğeri şer'in reddettiği bir dava (bir mefkûre) uğrunda mâzallahü Teâlâ birbirimize girinceye kadar işi ileri götürürsek daire-i küfre girmek korkusu vardır.

İkincinin meâli: "Bir de aranızda Allah'ın âyât-ı kerimesi tilavet edilip dururken, Resulullah içinizde durup dururken siz nasıl küfredersiniz? Her kim Allah'a (iman ederek ona) sımsıkı yapışırsa, ona i'tisâm ederse işte o, kendisine doğru yol gösterilmiş kimse olmuş olur."[524] "Allah'a i'tisâm" İbn Cüreyc'e göre "Allah'a iman etmek"tir. Ebu'l-Âliye'ye göre ise "Allah'a güvenmek"tir. Katâde (radıyallahu anh) bu âyet-i kerimenin tefsirinde diyor ki: "İşte her taraftan görünür, aşikâr iki alem: Biri Nebiyyullah, diğeri Kitabullah. Nebiyyullah aleyhi's-salatü ve's-selam geçti, gitti. Kitabullah'ı ise Allahü Teâlâ Hazretleri rahmet ve nimet olmak üzre sizin elinizde bıraktı. Helali, haramı, taati, masiyeti onda mezkûrdur."

Buna ilaveten derim ki Katâde'den sonra tâbiîn ile tebe-i tâbiîn hazarâtı usanmak, yılmak bilmez bir azim ve cihad sayesinde Sünnet-i Resulullah'ı da zât-ı pâk-i peygamberî içimizde yaşıyormuş gibi bir hiss-i itmi'nân verecek vechile topladılar. Şimdi Kitabullah da, Resalullah da yanımızda demektir. İslâm'ın gizli, kapaklı hiçbir şeyi kalmamıştır. Müslüman dini aşikârdır. Binaenaleyh her mesele-i hadiseyi kabul etmeden evvel bir kere Kitabullah'a, sünnet-i Resulullah'a arz etmek Müslümanların vazifesidir. Kavmiyet davası da o mesâil-i muhdeseden biridir.

Üçüncü ile dördüncünün meâlleri: "Ey iman edenler. Allah'tan nasıl sakınmak yaraşırsa öylece, hakkıyla sakınınız. Ve (bu ittikâ sayesinde) ancak ve ancak Müslim olarak ölünüz. Kezâlik toplu olarak hablullaha yapışıp birbirinizden ayrılmayınız. Allahü Azîmü'ş-Şân'ın o büyük nimetini hatırınızdan çıkarmayınız ki siz (birbirini öldürür, kavîsi zaifini yer) düşman iken (sâye-i İslâm'da) kalplerinizi barıştırdı da

523 [Âl-i İmrân, 3/100.]
524 [Âl-i İmrân, 3/101.]

onun sâye-i lütf u nimetinde kardaş oluyordunuz. Ateş çukurunun (Cehennemin) tâ kenarına kadar sürüklenip gelmişken sizi o ateşten O kurtardı. İşte Allahü Teâlâ size âyetlerini böyle apaçık gösteriyor ki doğru yolu bulasınız."[525]

"Hablullah" İbn Mesud'un turuk-ı muhtelifeden malum olan tefsirine göre "Kur'an" olduğu gibi Şa'bî tarîkinden sabit olduğuna göre "cemaat"tir. İbn Mesud (radıyallahu anh) bir defa: "Bu yol, başında şeytanlar duran bir yoldur. Oradaki şeytanlar doğru yolu şaşırtmak için 'Ey Allah'ın kulu! Beri gel, doğru yol burasıdır', diye nida ederler. Siz ise hablullah ile i'tisâm edegörün. Zira hablullah Kur'an'dır" dediği gibi bir hutbesinde de; "Ey nâs, taatten cemaatten ayrılmayınız. Allah'ın, yapışın dediği hablullah bunlardır" demiştir. Ebu'l-Âliye hablullahı "ihlas" ile, Katâde "Allah'ın ahdi, Allah'ın emri" ile, İbn Zeyd "İslâm" ile tefsir ediyor.

Biraz düşünsek hepsinin mânası bir yere varır. Nitekim Ebu Said-i Hudrî'den rivayet olunduğuna göre Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem bunun tefsirinde كتاب الله هوالحبل الممدود من السماء الى الارض : "Semadan arza uzatılan habl yani vasıta-i necat Kitabullah'tır" buyurmuş oldukları gibi Ebu Şureyh Huzâî tarîkiyle ان هذاالقرآن سبب طرفه بيدالله وطرفه بايديكم فتمسكوا به فانكم لن تضلوا ولن تضلوا بعده ابدا : "Şüphe yoktur ki bu Kur'an bir ucu yedullahta, diğer ucu sizin elinizde olan necat ve selamet halatıdır. O halde ona temessük ediniz ki ondan sonra ebediyyen ne yolu şaşırasınız, ne de kimsenin yolunu şaşırtasınız." Zeyd b. Erkâm tarikiyle de bir hutbede انى تارك فيكم كتاب الله هو حبل الله من اتبعه كان على الهدى ومن تركه كان على الضلالة : "Ben size Kitabullah'ı bırakıyorum ki hablullahtır. Kim ona mutâbaat ederse hidayet, kim onu terk ederse dalâlet üzre ölür" buyurdukları rivayet edilmiştir.

Görüyorsunuz ki bize tavsiye edilen şey hep Kitabullah'a temessüktür. Cemaatten ayrılmamaktır. Rabıta-i İslâm'ı takviyedir. Görüyorsunuz ki rabıta-i cinsiyet bina-yı dinin en kavî temel taşları olmak nimetine mazhar olan Ensâr-ı kirâmı ne hale getirmiş. Artık asabiyet-i kavmiyenin, sağını solunu fark etmekten aciz, din ve imandan bîhaber cahillerimizde ne gibi tesirât-ı müdhişe bırakacağını teemmül ediniz.

Sadr-ı İslâm'da cereyan etmiş bir vaka daha nakledeyim ki "Münafikûn" sûre-i celilesinin sebeb-i nüzûlü olmuştur: Ehl-i siyerin rivayetine göre Cenabı Risalet-meâb sefere çıktıkça ashab-ı kirâmın ağniyâsı fukarâ-yı ashabın emr-i it'âmını deruhte ederek Fahr-i Kâinat Efendimiz'in refâkatinde bulunurlarmış. Bidâyet-i İslâm'da ise malumdur ki bu ağniyâ ale'l-ekser Ensâr'dan idiler. Gazavâtın birinde (galiba Beni'l-Mustalik Gazvesi) ordu konduğu sırada kuyu başında Muhacirîn'in adamlarından biri ile Ensâr'ın adamlarından biri beyninde deve suvarmak yüzünden nizâ çıkar. Muhacirî Ensârî'yi döver. Ensârî derhal -Arap âdet-i kadîmesi üzere-"Yâ le'l-Ensâr!"

525 [Âl-i İmrân , 3/102. 103.]

yani "Neredesiniz, ey Ensâr!", Muhacirî de: "Yâ le'l-Muhacirîn!" yani "Neredesiniz, ey Muhacirîn!" diye isdimdât ederler. Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu nidayı işitince: ما بال دعوى الجاهلية؟ yani "Bu işittiğim cahiliyet davası ne oluyor?" diye sorarlar. "Bir şey değil, bir Muhacirî çocuk ile bir Ensârî çocuk dövüşmüşler" cevabını alınca: دعوها فانها منتنة: "Böyle sözü bırakınız. Zira bu çirkin, müteaffin bir şeydir" buyururlar. Müslim'in rivayetinde Hazret-i Risalet-meâb Efendimizin لابأس ولينصرالرجل اخاه ظالما او مظلوما ان كان ظالما فلينهه فانه له نصر وان كان مظلوما فلينصره: "Beis yok, insan kardaşına zalim iken de mazlum iken de yardım etmelidir. Eğer zalim ise onu menetsin ki bu, ona nusrettir. Eğer mazlum ise yardım etsin" ziyadesi de vardır.

Suret-i zahirede zümre-i Ensar'dan görünen Abdullah b. Übey b. Selûl meselenin sâye-i feyz-i İslâm'da böyle kolaycacık bastırıldığına âdeta canı sıkılır. Ve Zeyd b. Erkam da dahil olduğu halde Ensâr'dan birkaç zâtın huzurunda; "Bunlar bizim aleyhimize tedâ'î mi ediyorlar? Bunu da mı gördük? Demek ki kavim ve kabilesi olmayan aciz kimseler benim kavim ve kabileme galebe ettiler. Bu zillete neden katlanıyorsunuz? Resulullah'ın etrafında olanlara infak etmeyiniz. Onları aç bırakınız ki başından dağılsınlar. Vallahi Medine'ye dönersek aziz ve kavî olanımız kim ise zelil ve zaif olanı oradan çıkaracaktır" gibi zât-ı Risalet-penâhî hakkında tehdidi tazammun eden sözlerle, zikrinden bi'z-zarûre sarf-ı nazar edeceğimiz bî-edebâne diğer sözler söyler. Zeyd b. Erkam Sa'd b. Ubâde'ye, amcasına işi haber verir. Onlar da Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hazretlerini vakadan âgâh ederler. Abdullah b. Übey çağırılır. Eymân-ı mugallaza ile Zeyd'i tekzib ederek mahcup eder. Lâkin sure-i şerifenin nüzûlü işi tamamen meydana çıkarır. Hazreti Ömer bu münafıkı öldürmek üzere silahlanır. Ve taraf-ı risaletten menedilir. Bu men'i Ensâr ile Muhacirîn arasında bir kırgınlık husulüne meydan vermemek mülahazasına haml ederek Muaz'ı katline memur buyurmalarını niyaz eder. Hatta bir rivayete göre Abdullah'ın oğlu Habbâb -nam-ı diğeri yine Abdullah- huzura gelip bilahare kısas ve diyet davasına mahal kalmamak için babasını bizzat katletmek üzere arz-ı hizmet eder. Bunların cümlesine; "Muhammed ashabını öldürüyor dedirtmem" buyurulur.

Çok geçmez, Medine'ye avdet buyurulur. Medine'ye bir konak mahalle varınca babasının Hazreti Resûlullah'a ettiği muamele-i nâ-sezâyı bir türlü hazmedemeyen Abdullah b. Abdullah ileride bulunan babasının mehârını tutar. Kılıcını sıyırır. Ve "Vallahi, kendinin zelil, Resulullah'ın aziz olduğunu alâ-melei'n-nas ikrar etmedikçe seni Medine'ye sokmam" der. Ve bu ikrarı babasına cebren ettirir.

Bu vakadan vücûh-ı istifademiz çoktur: Evvela hamiyet-i cahiliye ve asabiyet-i kavmiye nüfûs-ı beşeriyede pek cüz'î, pek ehemmiyetsiz vesâil ile alevlenebilecek emrâz-ı muzmerreden imiş. Bu vakanın bir başlangıcına, bir de sonuna bakın, iş

nereden nereye varabilirmiş anlaşılır. Binaenaleyh bu duyguyu uyuşturup eb'ad-ı gayâtı gözleyen hissiyat-ı ulviye-i İslâmiye'yi onun yerine ikame etmek, ruhun daha vâsi bir saha-i kemâl içinde pervâz etmesi için ona dünya ve ahireti şâmil bir saha-i cevelân açmak lazımdır. Sâniyen bir münafik baba ile mümin evlat arasındaki fark-ı gayeyi anlıyoruz. Sâlisen habl-i ilâhîye temessükün, terbiye-i İslâmiye'nin Müslümanları Resulullah'a, din-i Resulullah'a nusret babında ne gibi fedâkârlıklara sevk edebildiği görülür. Cinsiyet terbiyesi ise İslâmiyet kadar mücerret bir gaye-i ulviye gözetemeyeceği için maddiyât ve menâfi ile mukayyeddir. Kavminden bir menfaat-i âcile göremeyenleri hıyanetten menedemez. Râbian Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem Efendimizin çocuklar lisanından sadır olan bu sözü "müntinetün" diğer bir rivayete göre "habîsetün" vasfıyla yâd buyurdukları nazar-ı dikkatimizi celb eder.

Bu hadis münasebetiyle Şeyhülislâm İbn Teymiye el-Harrânî *İktizâu's-Sırati'l-Müstakim* nam kitabında "yâ le'l-ensâr" ile "yâ le'l-muhacirîn" nidâsından bahsederken diyor ki:

> "Bu Muhacirîn ve Ensâr isimleri Kitap ve sünnette varid olmuş iki ism-i şer'îdir. Hak Teâlâ bize nasıl 'Müslimîn' namını vermiş ise bu zevât-ı kirâma da o isimleri vermiştir. Bir kimsenin Muhacirîn'e, Ensâr'a intisabı da kabâil ve emsâra intisap gibi mücerret tarif kasdıyla edilen bir intisab-ı mübah kabîlinden olmayıp Allah ile Resulü indinde mahmûd ve müstahsen bir intisabdır. Böyle iken gulâm-ı Ensârî ile gulam-ı Muhacirî bu mübarek isimleri istimdat ve intisâra vesile ittihaz edince bunu Nebiy-yi Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem nâhoş görerek 'dava-yı cahiliyet' diye tesmiye etti. O kadar nâhoş gördü ki bu nam ile çağrışanların iki çocuktan ibaret olduğunu ve cemaatin bunda hiçbir dahli olmadığını izaha lüzum görüldü. Bunun üzerine taraf-ı âlî-i risâlet-penâhîden zalimin de, mazlumun i'ânesi emrolundu ki mahzurun, ehl-i cahiliyet âdeti üzre bir kimsenin suret-i mutlakada kendi taifesi hakkında taassup göstermesinde olduğu anlaşılsın. Yoksa kendi taifesine hak üzere nusret etmek müstahsendir. Yerine göre vacip veya müstehabdır."

Buraya kadar verdiğimiz izahattan Kitabullah'a i'tisâmın, cemaat-i İslâmiye'ye (kavmiyeye değil) sımsıkı yapışmanın ve hiss-i kavmîyi hiss-i İslâmî içinde eritmenin vücûbu ve sevâd-ı a'zam-ı Müslimînden -taassub-ı cahiliyetle- velev ednâ bir vasıf ile iftirâkı müş'ir hususâtın adem-i cevazı kâfi derecede sabit olmuştur zannederim. Bundan sonra doğrudan doğruya asabiyet-i mezmûme-i kavmiyeye, âbâ vü ecdad ile iftihâra taalluk eden âyât ve ehâdîsi zikredelim ki şüpheye, tereddüte zerrece mahal kalmasın.

Bunun için her şeyden evvel çocuklarımızın mahalle mektebinde iken ezberledikleri "Elhâkümü't-tekâsür" sure-i celîlesini hatırlatmak isterim Hak Teâlâ hazretlerinin bize fermanı şudur:

الهاكم التكاثر حتى زرتم المقابر: "Mekabire varıncaya kadar hesap ve neseble tefahür sizi oyaladı durdu". كلا سوف تعلمون: "Ya! Öyle mi? Siz kabre girince bu tefâhurun

ne demek olduğunu anlarsınız". ثم كلا سوف تعلمون: "Öyle mi? Siz kabirlerinizden meydan-ı arasata çıkınca bunun ne demek olduğunu anlarsınız". كلا لو تعلمون علم اليقين لترون الجحيم: "Bundan vazgeçin. Siz eğer ilm-i yakîn ile bilseniz anlarsınız ki herhalde Cehîmi hakka'l-yakîn göreceksiniz". ثم لترونها عين اليقين: "Yine tekrar ederim ki yevm-i kıyamette Cehîmi elbette ayne'l-yakîn göreceksiniz". ثم لتسألن يومئذ عن النعيم: "Ondan sonra elbette o gün Allah'ın size ihsan ettiği nimetlerden mesul olacaksınız.[526]

Nasıl? Vaîd-i ilâhî müthiş değil mi? Bu sure-i celîle kabâil-i Arab'ın (ve ezcümle Benî Abd-i Menâf ile Benî Sehm'in) yekdiğere karşı bizim şerefli âbâ vü ecdadımız daha çoktur, malımız daha çoktur tarzında kurum satmaları üzerine nazil olmuştur. Bu münasebetle bir de Hâkim ile İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ebu Hureyre tarîkiyle rivayet ettikleri şu hadis-i şerife bakalım: سيصيب امتى داءالامم الاشر والبطر والتكاثر والتشاحن في الدنيا والتباغض والتحاسد حتى يكون البغى: "Benim ümmetim de bundan evvelki ümmetlerin hastalığına tutulacak. Bu hastalıklar küfrân-ı nimet, şımarıklık, tekâsür yani ensâb ve ahsâb ile tefâhur, dünya için yekdiğeriyle didişme, birbirine buğz ediş, yekdiğeri kıskanmadır. Bunlar ola ola nihayet haddi tecavüz ederler. (Diğer rivâyette ثم يكون الهرج ziyadesine nazaran, ondan sonra karmakarışık bir kıtâl olur).

Görülüyor ki bağy ü tuğyânın, daha sonra da bilâ-mûcib-i şer'î kıtâlin esbâbından olmak üzere tekâsür de tadâd ediliyor. Bu hastalıkların esas-ı binası da biliyoruz ki tefâhur ve temayüz, kurum satmak hissidir. Bugünkü kavmiyet ve cinsiyet davası zımnında böyle kurum satmak yok ise hayye alle's-salâ!

Lâkin bu kadarla kalmayalım. Sahâif-i Kur'ân-ı Kerim'i bir daha araştıralım: Sure-i Müminûn'da şu âyât-ı kerimeye tesadüf ederiz:

- فاذا نفخ فى الصور فلا انساب بينهم يومئذ ولايتساءلون فمن ثقلت موازينه فالئك هم المفلحون ومن خفت موازينه فالئك هم الذين خسروا انفسهم فى جهنم خالدون

Meâl-i şerifleri: "Sûr'a nefh edildiği gün onların arasında ne ensâb kalır, ne de hiçbiri neseb ve karâbetle isti'âne ederek kimseden bir şey isteyebilir. O zaman ne rahm para eder, ne karâbet. O zaman kimlerin mizan-ı hasenâtları ağır basarsa nâil-i felah onlardır. Kimlerin de mizân-ı hasenâtı hafif olursa işte onlar kendilerini ziyan etmiş olacaklar. Ve cehennemde hâlid kalacaklardır".[527]

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte يقول الله يوم القيامة ايهاالناس انى جعلت نسبا وجعلتم نسبا فجعلت اكرمكم عندالله اتقاكم فابيتم الاان تقولوا فلان بن فلان وفلان اكرم من فلان انى اليوم ارفع نسبى واضع نسبكم الاان اولیائی المتقون: Kıyamet gününde Allahü Teâlâ şöyle buyuracak: Ey nâs, size ben bir neseb tanıttım. Siz kendiniz için

526 Nakl-ı meâlde bir hata varsa tashih edilmesi mercuvdur [Tekâsür, 102/1-8.]
527 [Mü'minûn, 23/101-103.]

başka bir neseb tanıdınız. Ben nezd-i ilâhîde en kiriminiz en takîniz olsun dedim. Siz ise 'falan oğlu falan' ve 'falan falandan ekremdir' demekten vazgeçmediniz. İşte bugün kendi nesebimi ref' edip sizin nesebinizi alçaltacağım. Biliniz ki benim dostlarım muttakîlerdir". Diğer bir hadis-i şerifte de; المسلم اخوة لافضل لاحدعلى احدالابالتقوى: "Müslümanlar kardaştırlar. Hiçbirinin diğeri üzerine fazl ü rüchânı yoktur. Meğerki takva ile ola"; kezâlik Hazreti Ayşe'nin rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte de; ما اعجب رسول الله صلى الله عليه وسلم شئ من الدنيا ولااعجبه احدقط الاذوتقوى: "Dünyaya dair hiçbir şey Resulullah sallallahu aleyhi ve sellemin hoşuna gitmiş değildir. Kezâlik takva sahibinden başka hiçbir kimse onun hoşuna gitmiş değildir"; kezâlik Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî, Nesaî, İbn Mâce, İbn Hibbân, Hâkim gibi ecille-i ricâl-i hadisin tahric ettiği uzun bir hadiste de; من ابطاء به عمله لم يسرع به نسبه: "Şeh-râh-ı saadette her kimi ameli geri bırakırsa nesebi ileri götürmez" buyuruluyor.

Görülüyor ki nesebin nezd-i ilâhîde bir kıymet-i mu'teddün-bihâsı yoktur. İnsan için müfîd bir şey varsa o da mizan-ı hasenâtını ağırlaştıracak takvadır, a'mâl-i salihadır. Allah'ın sevdiği budur. Ensâba ehemmiyet verildiğini sevmez. Allah'ın sevdiğine mahabbet, buğz ettiğine buğz etmek muktezâ-yı imandır. Bundan dolayıdır ki ta çocukluğumuzdan itibaren bize hubb-i fillâh ile buğz-ı fillâhı tavsiye ederler.

Müminlerin ancak ve ancak kardaş olduğunu ilân eden Sure-i Hucûrat'taki[528] انماالمؤمنون اخوة âyet-i kerimesinin biraz ilerisinden okuyacağımız âyet-i celile ise Kur'ân-ı Kerim'e has olan o belâğat-ı dil-rubâsıyla davayı o kadar açık hallediyor ki bir Müslümana başka türlü düşünmeye mecal bırakmıyor:

يا ايهاالناس انا خلقناكم من ذكر و انثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اكرمكم عندالله اتقاكم ان الله عليم خبير Meâl-i şerifi: "Ey nâs, biz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık. Sizi ancak tanışasınız, bilişesiniz diye şu'ûb ve kabâile ayırdık. (Bu şu'ûb ve kabâilin ehemmiyeti var zannetmeyiniz). Nezd-i ilahîde en kiriminiz en takînizdir. Şüphesiz Allahü Teâlâ alîm ve habîrdir".[529]

Kabâilin ne demek olduğu malum. Şu'ûb da neseb-i ba'îde müntehî olan kabâilin heyet-i mecmuasıdır ki bu mânaya bugünkü istimâlimizde "akvâm" dediğimiz büyük cemiyetler de dahil olur.

Âyet-i kerimeyi hakkıyla teemmül edelim: Nidayı müteakip Hak Teâlâ celle şânuhu bir anadan, bir babadan geldiğimizi haber vermekle beyne'l-beşer müsavatı, kimsenin kimse üzerine neseb itibariyle rüchânı olamayacağını bildiriyor. Herkes müsavi olunca o halde bunca insanların şu'ûb ve kabâil-i muhtelifeye ayrılmalarında

528 [Hucurât, 49/10.]
529 [Hucurât, 49/13.]

ne faide var? Herbiri kendi kavmine intisap ederek nev'an-mâ bir hususiyet iktisab etmeye, kendi kavim ve kabilesiyle övünerek varlığını gaib etmemeye hakkı yok mu? Hayır. Buna hakkı yok buyuruluyor. Şu'ûb ve kabâile ayrılmak yalnız teârüf içindir. Herkesin adı insan olmakla tanışmak, bilişmek mümkün olamayacağı gibi herkesin yalnız kendi adı ile, alem-i hâssı ile maruf olması –her alem birçok eşhas arasında bi'z-zarûre müşterek olacağından– yine bilişmeye tanışmaya manidir. O halde bilişmek, tanışmak için kabâil ve şu'ûba intisap edilecek. Ahmet, Oğuz, Behram ismindeki eşhâsa Hasan Oğlu Ahmet, Kara Oğlu Oğuz, Firuz Oğlu Behram demekte beis yoktur. Zira bu kadarı teârüf içindir. Tefâhur için değildir. Ensâbın sıla-i rahme, ekârib ve taallukâtı tanımaya vesile ittihaz edilmesinde de beis yoktur.

Nitekim Tirmizî'nin Ebu Hureyre tarîkiyle rivayet ettiği hadis-i şerîfte تعلموا من انسابكم ماتصلون به ارحامكم فان صلةالرحم محبة فى الاهل مثراة فى المال منسأة فى الاثر: "Ensâbınıza dair sıla-i rahme yardım edecek kadar ilim ediniz. Zira sıla-i rahm ehl ü iyâle mahabbete vesiledir. Malın tezâyüdüne vesiledir. Ömrün bereketlenmesine sebeptir" buyurulmuş.

Bu gibi nisbetlerin tefâhura alet ve vesile edilmesi ise memnuât-ı katiye-i şer'iyedendir. Zira nezd-i ilâhîde makbul ve müstahsen bir şey varsa o da takvadır. İnsanların en kerimi en muttakîsidir. İbn Ömer (radıyallâhu anhüma)'dan rivayet olunduğuna göre feth-i Mekke günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri deveden inmeyerek erkân-ı Beytullah'ı dest-i şeriflerindeki çevgânı uzatma suretiyle istilâm etmişler. Mescid-i Haram'dan çıktıktan sonra deveden inip Allah'a hamd ü senâ ve âtîdeki hutbeyi irad buyurmuşlardır:

الحمد لله الذى اذهب عنكم عبية الجاهلية وتكبرها بآبائها الناس رجلان بر تقى كريم على الله وفاجر شقى هين على الله والناس بنوآدم و خلق الله ادم من تراب قال الله يا ايهاالناس انا خلقنا كم من ذكر وانثى الى قوله خبير ثم قال اقول قولى هذا واستغفرالله لى ولكم

Meâl-i şerifi: "Hamd olsun o Allahü Azîmü'ş-Şân'a ki sizlerden cahiliyete mahsus olan fahr u nahveti, âbâ vü ecdâd ile tekebbürü giderdi. İnsanlar iki sınıftır: Ya birr ü takî ve nezd-i ilâhîde kerim olur ya fâcir ve şakî ve nezd-i ilâhîde kıymetsiz olur. İnsanların hepsi Adem'in oğullarıdır. Adem'i de Allah Teâlâ topraktan yarattı. Allah Teâlâ يا ايهاالناس انا خلقناكم من ذكر و انثى.....خبير buyurdu. Hutbeyi itmam buyurduktan sonra "Bu sözümü böylece söyler, Cenabı Allah'tan kendim için de sizin için de istiğfâr ederim" buyurmuşlar.

Câbir b. Abdullah'ın rivayetine göre eyyâm-ı teşrikte Hutbe-i Veda'da îrad buyurulan يا ايهاالناس ان ربكم واحد الا لافضل لعربى على عجمى ولالعجمى على عربى ولا لاحمرعلى اسود ولا لاسود على احمر الا بالتقوى ان اكرمكم عندالله اتقاكم الاهل بلغت قالوا بلى يا رسول الله قال فليبلغ الشاهد الغائب: "Ey nâs, sizin Rabbiniz birdir. Babanız

da birdir. Haberiniz olsun ki hiçbir Arabî'nin[530] Acemî üzerine, hiçbir Acemî'nin de Arabî üzerine, hiçbir siyahın beyaz üzerine, hiçbir beyazın siyah üzerine fazl ü rüchânı yoktur. Meğerki takva ile ola. Şüphesiz ki nezd-i ilâhîde en keriminiz en takî olanınızdır. Söyleyin tebliğ ettim mi? 'Evet ya Resulallah tebliğ buyurdunuz' cevabı üzerine de öyle ise hazır olan gâib olana tebliğ etsin" hadis-i şerifinde bu hususa verilen ehemmiyet bilhassa calib-i dikkattir.

Âbâ vü ecdâd ile tefâhur gibi asabiyet hakkında da varid olan ehâdîs-i nebeviye pek çoktur:

ليس منا من دعا الى عصبية وليس منا من قاتل على عصبية وليس منا من مات على عصبية: "Asabiyet davasına kalkışan, onu tervîc eden bizden değildir. Asabiyet üzerine kıtâle girişen de bizden değildir. Kezâlik asabiyet davası üzere ölen de bizden değildir." Hadis-i şerifin râvisi Cübeyr b. Mut'im'dir. Muharrici Ebu Dâvud'dur.

من خرج من الطاعة وفارق الجماعة فمات مات ميتة جاهلية ومن قاتل تحت راية عمياء يغضب لعصبية او يدعوا لى عصبية او ينصر عصبية فقتل قتل قتلة جاهلية ومن خرج على امتى يضرب برهاوفاجرها ولايتحاشى من مؤمنها ولايفى لذى عهدها فليس منى: "Her kim taat-i imamdan çıkarak ve cemaatten ayrılarak ölürse ölüşü cahiliyet üzere ölümdür. Her kim bir tarafa asabiyet göstermekten nâşi gazab ederek veya bir tarafa asabiyeti tervîce kalkışarak veyahut bir tarafa asabiyet gösterenlere yardım ederek bir râyet-i amyâ altında kıtâle girişir de katlolunursa maktûliyet-i cahiliye ile maktul olur. Kezâlik her kim ümmetime karşı hurûc ederek iyisine de kötüsüne de saldırır, müminiden tehâşi etmez, mu'âhid olanın ahdine riayet eylemezse benden değildir." Hadis-i şerifin râvisi Ebu Hureyre, muharrici Müslim'dir.

Şeyhülislâm Harrânî fukahanın kıtâl-i ehl-i kıble babında tasnif ettiği üç kısım mukâtilîni yani bâğîleri, âdîleri (kuttâ'-ı tarîk), ehl-i asabiyeti bu hadis-i şerifte münderic buluyor. Birinci kısım –ki taat-i sultandan hurûc edenlerdir– hiçbir fenalık etmeseler bile yalnız taatten hurûc ve cemaatten müfârakatları büyük bir masiyettir. Böyleleri ölürlerse ölümleri meyyite-i cahiliyettir, diyor. Zira cahiliye-i Arabın –malum olduğu üzre– yegâne bir emir-i mutâ'ları yok idi. İkinci kısım kavim ve kabilesi ve hemşehrileri uğrunda taassup ederek mukatele edenlerdir ki altına girdikleri râyet "râyet-i amyâ" yani "kör bayrak" tesmiye buyurulmuştur. Araplar "emr-i a'mâ" derler ki "sonu nereye varacağı belli olmayan iş" demektir. Kıtâl-i asabiyette de kıtâlin cevâzına ilm-i lâhık olmadan ve işin sonu neye müncer olacağı bilinmeden harp edilir. Hazreti Resul-i Ekrem böyle bir hadisede ister işe karışmaksızın yalnız kalbiyle taraftarlık ederken ister lisanıyla davet ederken, ister kıtâle mübâşeret ederken katlolunan kimsenin maktuliyeti "katle-i cahiliye"dir, buyuruyorlar.

530 Arap'ın mâdasına Acem denir. Bunda Türk de, Çerkez de, Frenk de dahildir.

Nitekim Müslim tarîkiyle Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği ليأتين على الناس زمان لايدرى القاتل فى اى شئ قتل ولايدرى المقتول فى اى شئ قتل فقيل كيف يكون ذلك قال الهرج القاتل والمقتول فى النار: "Bu halkın elbette öyle bir zamanları olacaktır ki kâtil ne üzerine adam öldürdüğünü bilmediği gibi maktul de neden dolayı katlolunduğunu bilmez. 'Bu nasıl olur?' denilince; Evet olacak, buna herc, derler. Kâtil de maktul [de] cehennemdedir" hadis-i şerifi de bunu müeyyiddir.

Üçüncü kısım kuttâ'-ı tarîk gibi garazları soygun olan, yahut başkasının taht-ı hükmünde olan Müslümanları kıtâle tasaddî etmeseler de yine katleden zaleme gibi garazları riyâset olan veyahut Haruriye gibi ehl-i kıblenin kanını helâl addedip sünneti tanımayan havâric ve emsâlidir.

اذا قالت نزار يا نزار وقالت اهل اليمن يا قحطان نزل الضرر ورفع النصر وسلط عليهم الحديد: "Nizâr evladı, yetişin ey Nizâr evladı! Yemenliler de: yetişin ey Kahtân evladı! dedi mi hemen zarar nazil olur. Nusret-i ilâhiye ref' olunur. Cümlesine de kılıç taslît olunur." Bu hadis-i şerifi asabiyetten tenfîr için son felaketlerden evvel *Sebîl*'e yazmış ve alt tarafına şu mütalaayı ilave etmiştim:

> "En son naklettiğimiz hadis-i şerifin mısdakınca ne olduğumuzu, ne olacağımızı şaşıracak kadar zarara uğradık. Nasr u zafer kokusunu da artık almaz olduk. Nasr tecelli etse bile faidesinden mahrum oluyoruz. İnzârın son kısmı kalıyor ki o da mütehakkıktır. Zira yekdiğerimizi boğazlamaktan çekinmiyoruz. Cenabı Hak ceza-yı amelemiz olarak seyf-i kahrı üzerimize taslît etmiştir. Aklı başında olanları düşündürecek yalnız bir nokta var: Acaba kendi kılıçlarımız düşman kılıçlarının araya girmesine meydan bırakacak mı?"

Biz burada asabiyet için kavgalarımızı takbîh ederek hasbihal ederken meğer düşmanlar tedârikât ile meşgul imiş. Çok sürmeden Hazreti Beşîr-i Nezîr'in inzârı daha şedîd olarak tahakkuk etti. Kavmiyetçilerin mühim bir kısmı ikâme-i hudûdullahı bir daha rüyada bile göremeyecek kadar cemaat-i İslâmiye'ye veda edip gitti. Âkil olana bu ibret yetmez mi?

من انتسب الى تسعة آباء كفار يريد بهم عزا وكرما كان عاشرهم فى النار: "Herkim kâfir olan âbâ vü ecdâdından dokuzuna isimlerini saymakla izz ü keramet satmak kasdıyla ben falan oğlu falanım diye intisap ederse Cehennemde onların onuncusudur." Râvisi Ebu Reyhâne, muharrici Ahmed b. Hanbel'dir.

Zeyd İbn Cud'an'dan Katâde tarîkiyle rivayet olunur ki Sa'd İbn Ebi Vakkâs ile Selman-ı Fârisî beyninde bir kırgınlık olmuş. Bir mecliste beraber otururlarken Sa'd İbn Ebi Vakkâs birkaç kişiye "Nesebini söyle" diye teklif edip neseblerini dinledikten sonra Hazreti Selman'ı mahcup etmek için; "Sen de nesebini söyle" demiş. Selman; "İslâm'da neseb sahibi olduğumu bilmem. Lâkin Selman İbnü'l-İslâmdır" cevabını vermiş. Yine o mecliste hazır olup bu cevab-ı latîfi işiten Hazreti Ömer b. el-Hattâb'ın Sa'd'a canı sıkıldı. Dedi ki: "Bütün Kureyş bilir ki Hattâb zaman-ı

cahiliyette Kureyş'in en azizi idi. Böyleyken yine işte ben İbnü'l-İslâm Selman'ın kardaşı İbnü'l-İslâm Ömer'im. Zaman-ı cahiliyette yaşamış dokuz babaya intisap eden birinin onuncuları olarak Cehennemlik olduğunu, İslâm'da yaşamış yalnız bir babaya intisap ederek üst tarafını saymayan diğer birinin de babasıyla beraber Cennetlik olduğunu sen hiç duymadın mı?" Demek ki bu hadis-i şerifin meâl ve mânası beyne'l-ashab hayli şâyi' imiş.

Talha b. Ubeydullah b. Küreyz'den mervidir ki Hazreti Ömerü'l-Farûk serdarlara yazdığı bir tahrir-i umumide: اذا تداعت القبائل فاضربوهم بالسيف حتى يصيروا الى دعوة الاسلام: "Kabâil, âdetleri vechile kabile ismiyle yekdiğeri çağırırlarsa davet-i İslâm'ı, Müslümanca çağrışmayı kabul edinceye kadar onları kılıçla te'dîb ediniz" diye yazmıştı ki Kabîsatü's-Sülemî'nin naklettiği şu vaka da onun delilidir.

Hureybe denilen mevkide Utbe b. Gazvân'ın ordusunda bulunuyordum. Utbe (orduyu toplamak için olacak); "Ya ashâb-ı suretu'l-Bakara!" diye nidâ etti. Öteden biri de "Ya âl-i Şeybân" diye bağırdı. Bu bağırtıyı duyunca hemen üzerine yürüdüm. O, ise mızrağını bana doğrultup "Savul önümden" dedi. Elimdeki yay ile mızrağını kendimden uzaklaştırıp sakalına yapıştım. Ve Utbe'nin huzuruna götürdüm. Utbe o adam hakkında Ömer'e bir kâğıt yazdı. Cenabı Ömer cevabında; "Böyle cahiliyet davası etmişken onu benim yanıma göndermiş olaydın cellat karşısına oturtup boynunu vururdum. Zira buna layıktır. Fakat mademki hapis ile iktifa etmişsin. Artık öldürme de yanına çağır. Ve yeniden ahd ü biat al da salıver" diye yazdı.

اذا رأيتم الرجل يتعزى بعزاءالجاهلية فاعضوه بهن ابيه ولاتكونوا: "Bir kimsenin cahiliyet âdeti üzere 'ya li-fülân' diye kavim ve kabilesine intisap ederek istimdat ettiğini görürseniz ona; 'Babanın bilmem nesini ısır' deyiniz. Ve bunu açık açık söyleyerek kinâye tarîkine sapmayınız." Hadis-i şerifin râvisi Ubey b. Kâ'b, muharricleri İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmizî gibi zevattır.

Bu hadis-i şerifi vaktiyle nakletmiştim de kavmiyetçilerin tahriren değilse de şifahen hayli itâb ve muâhezelerine maruz kalmıştım. "Böyle hadis olur mu?" diyorlardı. Şer'-i şerifin asabiyeti, âbâ ile tefâhuru, âbâ ile tekebbürü, ne kadar çirkin gördüğünü tahmin edemedikleri, bir kavim efradının cibilletinde merkûz olan bu kadar muzır bir hasleti izâle için haya ve nezâhette mürebbî-i âlem olan o Nebiy-yi kerîmin tahcîl vasıtasına bile müracaatı ehven bulduklarını bilmedikleri için mazurdurlar. Halbuki bu bir hadis-i sahihtir. Hemen her hadis kitabında vardır. Hatta nahiv kitaplarına misâl olmak üzere bile geçmiştir. Daha muhtasar, daha mufassal olarak turuk-ı muhtelife ile tekrîr edilmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin tahrîcine göre Hazreti Ömer'in de[531] من اعتز بالقبائل فاعضوه او فامضوه: "Her kim kabâil ile

531 Bu tereddüt ravi tarafındandır.

i'tizâz ederse ..... ısır deyiniz" diye emrettiğini Ebû Miclez rivayet ediyor. Kinayesiz olarak lafz-ı "zâzğî"ın taraf-ı Risalet-penâhî'den kendini bilmez biri hakkında istimâl edildiği mervidir.

Diğer bir hadis-i şerif daha nakledeceğim ki bundan geri kalmıyor:

ليدعن رجال فخرهم باقوام انماهم فحم من فحم جهنم اوليكونن اهون على الله من الجعلان التى تدفع بانفسها النتن: "Birtakım adamlar var ki cehennem kömüründen başka bir şey olmayan akvâm ile iftihar ederler. İşte bunlar ya bu fahrlarından vaz geçerler, ya nezd-i ilâhîde, pisliği burunlarıyla karıştıran "cual"[532]lerden daha değersiz olurlar." Hadisin râvisi Ebû Hureyre ile Huzeyfe, muharricleri İmam Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvûd'dur. Bunu ihtilâf-ı yesîr ile Tirmizî ile Beyhakî de rivayet ediyorlar. Binaenaleyh bu emr-i âlî-i Nebevî'ye nazaran âbâ ile tefâhur edenleri edille ile yola getirmek, buna kulak asmazlarsa böyle galîzü'l-elfâz ile utandırmak her Müslümanın diyâneten borcudur desek neden mübalağa olsun?

*

Nüzhet Bey, kavmiyet hakkında şer'-i şerifte neler varid olduğunu buraya gelinceye kadar artık tamamen anlamış olacaksınız. Silsile-i ehâdîs-i şerifeyi daha çok uzatmak mümkündür. Lâkin bu kadarı da anlayana yeter, artar bile. Hele bir hülasa yapalım da kârîîn-i kirâmı geçmiş sözleri tekrar okumak külfetinden kurtaralım.

Asabiyet-i kavmiye şer'an memnûdur, mezmûmdur. Fakat hangi şekilde? Bir insan kavmine mahza kavmi olduğu için suret-i mutlakada asabiyet gösterirse kabîhtir. Kavmine hak dairesinde ve hiçbir tarafa adâvet izhar etmeksizin nusret ederse bilâkis müstahsendir. Bakınız asabiyeti, Resulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizzat العصبية ان تعين قومك على الظلم: "Mezmûm olan asabiyet kavmine zulm üzerine yardım etmekliğindir" diye tarif buyurdukları gibi diğer bir hadis-i şerifte de خيركم المدافع عن عشيرته مالم يأثم: "En hayırlınız aşiretini müdafaa edendir. Lâkin hilâf-ı şer' müdafaa edip de günaha girmemek şartıyla" buyurmuşlardır.

Ahmed b. Hanbel ile İbn Cerîr Taberî'nin Ukbe b. Âmir rivayetiyle tahric ettikleri ان انسابكم هذه ليست بسباب على احد وانما انتم بنو آدم كطف الصاع لن تملؤه وليس لاحد على احد فضل الابدين او عمل صالح حسب امرئ ان يكون فاحشابذياً بخيلا جبانا: "Sizin bu (şerefli dediğiniz) neseblerinizi kimseyi sövmeye veya ta'yîr etmeye vesile olacak şey değildir. Gayesi hepiniz Adem'in oğullarısınız, bir ölçek içindeki buğday taneleri gibi yekdiğere müsavisiniz. Ve ölçeği doldurmazsınız, hiç kimsenin kimse üzerine fazl ü rüchânı yoktur. Meğerki din ile yahut amel-i salih ile ola. Bir kimsenin kötü olması için bed-hûy, bed-zebân, bahîl, korkak olması yeter" hadis-i şerifinde de neseb ve kavmiyet dolayısıyla âhara tecavüz men buyurulduğu gibi

532 Cim'in zammı ve ayn'ın fethiyle olan bu kelime için *Kâmus*'a müracaat edile.

diğer bir hadis-i şerifte de; من نصر قومه على غير الحق فهو كالبعيرالمتردى فهو ينزع بذنبه: "Her kim kavmine hakkın gayrı üzre taraftarlık ederse çukura düşmüş deve gibidir. Kuyruğundan tutulup çekilir" buyurulmuştur.

Hak İslâm, bâtıl İslâm'ın gayrıdır. Binaenaleyh şeriatın çizdiği hudut dahilinde kavmine nusret etmek, taraftarlık etmek yine din-i İslâm'ın emrettiği şey olduğu için bu yolda hareket edenlerin elini öper, başımızın üzerine koruz. Türkçüler, tefâhur kasdı olmaksızın yalnız "Biz Türküz" demekle hiçbir günah işlemezler. Türk lisanına, edebiyatına, sanatına, ticaretine hizmet ederlerse aliyyülalâ bir iş görmüş olurlar. Hakâyık-ı diniyeyi –tıpkı bizim yaptığımız gibi– Türkçe olarak neşretsinler. وما ارسلنا من رسول الابلسان قومه ليبين لهم: "Biz hiçbir resulü, kavminin lisanından gayrı bir lisan ile göndermedik. Tâ ki onlara hakikati tebyîn edebilsin"[533] âyet-i kerimesinin işaretine bakarak bunu teşvik bile ederiz. Yalnız, Türklere taraftarlık namına diğer akvâm-ı İslâmiye'ye zulmetmesinler. Meselâ bu son felaketlerimizde Hindistan'dan Fas'a kadar bütün Müslümanlar müşterek oldukları halde yalnız Türklük namına matem tutarlarsa diğerlerine zulmetmiş olurlar. Musibetzede olan darü'l-İslâm iken bunların "Türk yurdu mahvoldu" demeleri muvafık mıdır?

Tarihi açın da bakın. Türk yurdu denilen devletin binasında Türklerden ziyade Türk olmayanların hizmeti görülmemiş midir? Sadrazamlara, kumandanlara bir resm-i geçit yaptırınız, kaç tanesi halis Türk çıkar? Bunlar Türk namını vesile-i tefâhur ve intisâr etmesinler. "Muhacirîn" ve "Ensâr" gibi sıfat-ı medhi müş'ir olarak taraf-ı Hak'tan bahşedilen isimlerin bile bu tarzda istimâl edilince iğrenç olacağını yukarıki ehâdîs-i şerifeden öğrendik. Lisan-ı şeriatte irabdan hiç mahalli olmayan Türk gayr-i Türk unvanlarını fahr u mübahâta vesile ittihaz etmek Hazreti Ömer'in tahrirât-ı umumiyesinde bahsettiği dava-yı kabâildir. Bu gibi davalarda bulunanlar davet-i İslâmiye'ye ircâ' olunur.

Câmia-i İslâmiye'yi ne kadar az olursa olsun gevşetecek her fiil ve hareket cinayettir. İmam-ı Mâlik'in *Muvatta*'ından rivayet olunuyor ki Kays b. Mutâtıye namında bir zât bir gün, içinde Selman-ı Fârisî ile Süheyb-i Rûmî ve Bilal-i Habeşî bulunan bir Ensâr halka-i sohbetine dahil olmuş. Ve: "Evs ile Hazrec'i anlarım, bu adamın (yani Resulullah'ın) nusretine kalkıştılar. Ya bunlara (yani a'cemî olan bu üç zâta) ne oluyor?" demiş. İslâm'ın verdiği terbiyeye bakın ki orada hazır olan Muâz b. Cebel başka kavimden olan bu üç zâta karşı gurur-ı kavmîye kapılmamış da hemen yerinden sıçrayıp herifin yakasına yapışmış ve o hal ile huzur-ı Resulullah'a getirerek söylediği sözü haber vermiş. Hazret-i Peygamber pür-gazab mescid-i şerife gelmiş. Ashabı toplayarak hutbe irad etmiş. Hutbesinde Allah'a hamd ü senâ ettikten sonra

533 [İbrahim, 14/4.]

يا ايهاالناس ان الرب رب واحدون الاب اب واحد وان الدين دين واحدالا وان العربية ليست لكم بأب وام انما هى اللسان فمن تكلم بالعربية فهو عرب: "Ey nâs, Rabbiniz yalnız bir Rab'dir. Babanız yalnız bir babadır. Dininiz yalnız bir dindir. Arabiyet sizin ne babanız ne ananızdır. O, lisandan ibarettir. Her kim Arabî tekellüm ederse Arabîdir" buyurmuşlar Muâz, eli hâlâ Kays'ın yakasında olduğu halde: "Ya Resulallah, bu münafik için ne buyuracaksınız?" diye sormuş. Cevaben: دعه الى النار: "Bırak Cehenneme kadar yolu var" buyurulmuş. Bu herif sonradan irtidat etti.

Din-i İslâm akvâmı bir hamur etmek istidadını bir suret-i i'câzkârânede hâizdir. Bu istidada karşı kavmiyet ve cinsiyet asabiyetini dikmek sırf hevâya mütâbaat eseridir. Bu asabiyeti müşrikîne ve bâhusus bina-yı İslâm'ı tâ kökünden baltalamaya kasdetmiş müşrikîne intimâ ve tefâhura kadar ileri götürmek zulmün en şenî'idir. ومن اظلم ممن اتبع هواه بغير هدى من الله ان الله لا يهدى القوم الظالمين: "Allah'ın gösterdiği tarîk-i hidayete sâlik olmaksızın kendi hevâsına tebeiyet eden kimseden daha zalimi kimdir? Şüphesiz ki Allah kavm-i zalimîne hidayet etmez."[534]

Din-i İslâm kavmiyet rabıtasını câmia-i İslâmiye içinde eritmeye o kadar haristir ki Selman-ı Fârisî'nin Hazreti Resulullah'a ve hatta kavm-i Arab'a cinsiyet itibariyle hiçbir nisbeti yok iken hakkında: سلمان منا اهل البيت: "Selman bizdendir, Ehl-i beyttendir" buyurulmuş. Hazreti Bilal vakti ile bir abd-i Habeşî iken Hazreti Ömer imanına, sabıkasına bakarak hakkında: ابو بكر سيدنا و اعتق سيدنا: "Ebû Bekir Efendimizdir. Fazla olarak Bilal Efendimizi de âzat etmiştir" demiş. Ensâr'ın mevâlîsinden Ebû Ukbe –ki Hazreti Selman gibi Fârisî idi– Uhud Muharebesi'nde nişan alarak müşrikînden birini vurmuş. Ok isabet edince âdet-i Arab üzere خذها وانا الغلام الفارسى: "Al da benim gulâm-ı Fârisî olduğumu bil" demiş. Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında duruyorlarmış. Bu sözü işitince هلا قلت وانا الغلام الانصارى: "Sanki neden 'وانا الغلام الانصارى' demedin de yabancılık gösterdin" diye tevbîh buyurmuşlar.

İnsaf edilsin. Bu telkinât-ı safiye-i İslâmiye nerede, zavallı Müslümanları "Ergenekon" bayramlarıyla saha-i işrâke yaklaştıran teşebbüsler nerede? Hazır sırası gelmişken bu bayram münasebeti ile Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifi de söyleyelim: من بنى بارض المشركين وضع نيروزهم ومهرجانهم وتشبه بهم حتى يموت حشر معهم يوم القيامة: "Her kim arz-ı müşrikînde ikamet için bina yapar, Nevrûz ve Mihrigân yortularını tutar, onlara kendini benzetir ve bu hale ölünceye kadar devam ederse rûz-ı kıyamette onlarla beraber haşrolunur." Hazreti Peygamber dâr-ı şirkte Nevrûz ile Mihrigân tutmayı menediyor. Bunlar ise dâr-ı şirkin yortularını diyâr-ı İslâm'a getiriyorlar. ببين تفاوت ره از كجاست تا بكجا

534 [Kasas, 28/50.]

Hülasa din-i İslâm bittab' tefâhura, tekebbüre, ve –daha ziyade kızışınca– iftirâka ve neûzubillah râyet-i amyâ altında kıtâle müncer olan temayüzü hiç sevmez. Temayüz-i cinsîden, her kavim ve hatta kendilerini sevmek diyâneten her Müslimin borcu olan kavm-i Arab bile şedîden menedilmişler, hem bu nehye müteallik hitabât-ı şer'iyenin muhatap ve mübelliğ-i evvelleri kendileri olmuşlardır.

*

Bu münasebetle şunu da söyleyelim ki Türkçüler Arab'ın medâyihine dair muttali olabildikleri bazı ehâdîs-i şerifeden bir mâna-yı kavmiyet istihracına kalkışıyorlar. Resul-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretlerinin herkese hakkını vermek hususunda gösterdikleri muhayyirü'l-ukûl kemâl ü hikmeti görmeyenler bu gibi ehâdîs-i şerifenin menşeini, mevridini tahkik etmeden –maşrıkî olduklarına göre tabir caiz ise– mal bulmuş mağribîye dönüyorlar. İş onların dediği gibi ise buraya kadar îrad ettiğimiz âyât ve ehâdîs-i şerifenin kime söylendiği cây-ı sual olmaz mı? Hazreti Peygamber Efendimiz asr-ı saadetlerinde din-i İslâm'a nusret için canlarını, mallarını, hamiyyet-i kavmiyelerini, asabiyetlerini feda eden, ezen, mahv eden o mübarek kavmi layık oldukları vechile medhettiği gibi ahirete teşriflerinden sonra daire-i İslâm'a girecek e'âcimi de medhetmiştir. Kezâlik kavm-i Arap içinde din-i İslâm'a adâvet gösteren kabâili zemmeylemişler, onlara beddua da etmişlerdir.

Bunlar gösteriyor ki ne bu medâyihin, ne bu mezemmetlerin sâiki hiss-i kavmiyet değildir. Âleme bu güzel şer'-i ilâhîyi bunca fedakârlıklarla tebliğ eden Resul-i Kerim'in saha-i ismeti herhalde bu gibi deniyyât-i umûr ile övünmekten beridir. Binaenaleyh biz Müslümanlar Arab'ı sevdiğimiz gibi dine hizmette onlara peyrev olan diğer akvâmı severiz.

Akvâm-ı İslâmiye'nin kâffesini severiz. Fakat Arap kavmini sabıka-i İslâmiye'leri, Hazreti Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme karâbetleri, lisanları lisan-ı Kur'an olması, nimet-i İslâm'ı neşrederek bütün Müslimîne velinimetlik etmeleri dolayısıyla hepsinden, hatta kendi kavmimizden ziyade severiz. Buna dair numûnelik birkaç hadis gösterelim: احب العرب لثلاث لانى عربى والقرآن عربى ولسان اهل الجنة عربى: "Kavm-i Arab'ı üç şeyden dolayı seviniz. Ben Arabîyim. Kur'ân Arabîdir. Ehl-i cennetin lisanı da Arabîdir." Râvisi Ebû Hureyre, muharrici Hâkim, Taberânî, Beyhakî'dir.

حب العرب ايمان و بغضهم نفاق: "Arab'a mahabbet imandır. Onlara buğz ise nifaktır." Râvisi Enes, muharrici Hâkim'dir.

من سب العرب فاولئك هم المشركون: "Kimler ki Arab'a sebbederlerse işte onlar müşriklerdir." Râvisi Ömer, muharrici Beyhakî'dir.

حب قريش ايمان وبغضهم كفر وحب العرب ايمان وبغضهم كفر فمن احب العرب فقد احبنى ومن ابغض العرب فقد ابغضنى: "Kureyş'e mahabbet imandır. Onlara buğz ise

küfürdür. Arab'a mahabbet imandır. Buğz küfürdür. Her kim Arab'ı severse beni sevmiş, her kim Arab'a buğz ederse bana buğz etmiş olur." Râvisi Enes, muharrici Taberânî'dir.

بغض بنى هاشم والانصار كفر وبغض العرب نفاق: "Benî Hâşim ile Ensâr'a buğz küfürdür. Arab'a buğz nifaktır." Râvisi İbn Abbâs, muharrici Taberânî'dir.

اذا ذلت العرب ذل الاسلام: "Arab zelil olursa İslâm zelil olur." Râvisi Câbir, muharrici Ebû Ya'lâ el-Mevsılî.

Yine tekrar ederiz ki bu ve emsâli ehâdîs-i şerifede Arab'a mahabbetin vücûbu nefs-i kavmiyet dolayısıyla değil, Nebiy-yi Ümmî-i Arabînin (sallallahu aleyhi ve sellem) onlar arasında neş'et ve zuhur etmesinden ve bütün akvâm-ı İslâm üzerinde velinimetlik hakkını hâiz olmalarından ileri gelir. Onlara ve bâhusus Kureyş'e, Muhacirîn'e, Ensâr'a, Beni Hâşim'e mahabbet teşyîd-i İslâm'daki hizmetlerinden dolayıdır ki bunu inkâr eden kimse bulunmaz. Nitekim bunu daha ziyade sarahatle gösterir hadisler de vardır.

فمن احب العرب فبحبى احبهم ومن ابغض العرب فببغضى ابغضهم: "Her kim Arab'ı severse bana mahabbet dolayısıyla sever. Herkim Arab'a buğz ederse bana buğz etmek dolayısıyla buğz eder." Râvisi İbn Ömer, muharrici Beyhakî'dir.

من احب العرب فهو حبى حقا: "Herkim Arap'a mahabbet ederse hakkâ ki benim sevgilimdir." Râvisi İbn Abbâs, muharrici Ebu'ş-Şeyh'tir.

Bir gün Hazreti Resul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) Selman-ı Fârisî'ye: يا سلمان لاتبغضنى فتفارق دينك: "Ey Selman, bana buğz edip de dinden çıkmayasın" buyurmuşlar. Hazreti Selman telaş ile; "Bu nasıl olur?" diye istîzâhta bulununca; تبغض العرب فتبغضنى: "Arab'a buğz edip de o yolda bana buğz etmekle" cevabını almış.

• Arab'ın nefsü'l-emrdeki fazl ü meziyeti böyle İken yine –âyât ve ehâdîs-i sâbıka delâletiyle anlaşılacağı üzere– tekebbür, ahsâb ile tefâhur ve akvâm-ı sâire üzerine tahmil-i minnet etmesine de hak verilmemiştir. Bir kere huzur-ı Risalet-penâhîde e'âcimin yani Arap olmayan akvâmın bahsi geçmiş. لأنابهم اوبعضهم اوثق منى بكم اوبعضكم buyurmuşlar ki râvinin tereddüdüne nazaran iki türlü tercüme edeceğiz: "Ben onlara size olan vüsûk ve itimadımdan ziyade itimat ederim" yahut "Ben onların bazılarına sizin bazılarınıza olan itimadımdan ziyade itimat ederim."[535] Hadisin râvisi Ebû Hureyre'dir. Muharrici Tirmizî'dir. Ehl-i Fâris'in fazlına dair, Hâkim tarihinde yine Ebû Hureyre'den: اعظم الناس نصيبا فى الاسلام اهل فارس: "Nâs içinde İslâm'dan nasibi en çok olan ehl-i Fâris'tir" hadisini rivayet ediyor ki tarih-i İslâm bunun şahididir. Alelumum e'âcimin ve bilhassa ehl-i Fâris'in iman ve ilm ile medâyihini mutazammın olan diğer ehâdîs-i şerife de gösteriyor ki nazar-ı şeriatta

535 Mâmafih iki tercüme beynindeki tehalüf sûrîdir. Birincisi de ikinciye müncer olur.

akvâma medâr-ı medh ü mahabbet olacak şey nefs-i kavmiyetleri değil –aynıyla efrad gibi– ilimleri, imanları, câmia-i İslâmiye'ye hizmetleridir.

*

Sualin bir ciheti kalıyor ki o da "Ben Arab'ım ve benden daha Arab'ı yoktur" hadis-i şerifine taalluk edenidir. Bu hadis, sünen ve mu'cemâtta mevcuttur. Râvisi Ebû Said-i Hudrî, muharrici Taberanî'dir. Yalnız bunu bugün ağızlarında dolaştıranlar başka bir maksada alet ittihaz etmek üzere eksik naklediyorlar. Bînamaza; "Niçin namaz kılmıyorsun?" demişler. "Lâ-takrabü's-salâte" âyetinde nehy var demiş. "Âyetin alt tarafını niye okumuyorsun?" demişler. "Ben Mekke hafızı değilim" cevabını vermiş. Bu hadis-i şerif ile Türkçülüğe nusret edenler de herhalde Mekke hafızı değil. Hadis-i şerîf budur: انا اعرب العرب ولدتنى قريش ونشأت فى بنى سعد بن بكر فأتى يأتينى اللحن: "Ben Arab'ın en fasihiyim. Beni Kureyş doğurdu. Benû Sa'd b. Bekr içinde de büyüdüm. Artık bana lahn nereden gelecek?" *A'reb* burada fesâhat demektir. *Lahn* da lisan-ı Arabîye mugayir hata yapmaktır.

Malumdur ki kabile-i Risalet-penâhî olan Kureyş ile murdi'a-i Nebi Halîmetü's-Sa'diye'nin kabilesi olan Benû Sa'd b. Bekr Arab'ın en fasih kabileleri idi. Binaenaleyh bu hadis-i şerifin müeddâsı kavim ve kabile ile temayüz ve tefâhur değil, lisan-ı sadakat-beyân-ı Nebevî'den şîve-i lisana mugayir lahn sadır olamayacağını beyandan ibarettir. Neseb ve haseb ile iftihar nerede, Hazreti Peygamber-i Zîşânın dünya ve ahiretteki makam-ı rif'ati nerede?

انا سيد ولد آدم يوم القيامة ولافخر وبيدى لواءالحمد ولافخر وما من نبى يومئذ آدم فمن سواه الاتحت لوائى وانا اول شافع واول مشفع ولافخر: "Ben rûz-ı kıyamette Adem evlatlarının seyyidiyim. Lâkin fahr edecek bir şey yok. Livâü'l-hamd elimdedir. Bunda da fahr edecek bir şey yok. O gün Adem'den tutunuz da diğer peygamberlerin kâffesine gelinceye kadar hiçbir peygamber yoktur ki benim livâü'l- hamdim altına girmesin. Ben ilk şefaatçiyim ve şefaati kabul olunacak ilk kimseyim. Bunda da fahr edecek bir şey yok" ve انا قائد المرسلين ولافخر وانا خاتم النبيين ولا فخر: "Ben mürselînin serdarıyım. Bunda fahr edecek bir şey yok. Ben Hâtemü'n-nebiyyînim. Bunda da fahr edecek şey yok" buyuran Hazreti Hâtemü'l-Enbiya'nın sırf tebyîn-i hakikat maksadıyla zât-ı mübareklerine min-tarafillah mevhûb olan atâyâ-yı ilâhiye hakkında söylemiş oldukları bu gibi sözleri gâye-i İslâm'ın hilâfına alet etmek herhalde hoş bir şey olmasa gerektir.

Kaynak: Ahmed Naim, "İslam'da Dava-yı Kavmiyet", *SR*, XII/293, 27 C. evvel 1332/10 Nisan 1330, s. 114-128; *İslâm'da Dava-yı Kavmiyet*, İstanbul, Tevsî-i Tıbaat Matbaası, 1332, 55 s.

95

"KUVVETLER VE KIYMETLER" FELSEFESİ

Rıza Tevfik [Bölükbaşı]

(...)

Bu yeni felsefeye [kıymetler felsefesine] dair pek basit ve sade bir fikir verebilmek için şu söylediklerim –şimdilik– kâfidir. Ben bu nokta-i nazardan bazı mesâil-i ictimaiyeyi –hayır! mesâil-i hakikiyeyi değil, mefkûreleri!– tartacağım ve onların kıymetini takdir etmek isteyeceğim.

Ben zannediyorum ki mefkûre icat etmek gayet kolay, pek kolay bir şeydir; fakat onu koca bir millete kabul ettirmek gayet güç, pek güçtür. Mümtenidir! demiyorum. Çünkü emsâli var: "Din", bir büyük mefkûre değildir de nedir? Onu, sırf ictimaî bir hadise gibi telakki eden feylesoflar, büyük ve canlı bir mefkûre gibi kabul etmekte muztardırlar. Bir "câmia-i külliye" olmak üzere kabul etmek de yine bu demektir. Çünkü efradını bir kuvvet-i mâneviye ve bir "mecmua-i itikadiye" (*un systeme de doctrines*) ile yekdiğerine sımsıkı bağlamak ve onları sahîhan yekvücut bir kitle-i uzviye haline koyup yaşatmak, mi[z]acı, sinni, mertebesi, âmâli, cinsi, sanatı, mesleği birbirine benzemeyen milyonlarca insanlara aynı ümidi, aynı korkuyu, aynı tesliyeti verip hayat-ı ictimaiyeyi kat'î bir hatt-ı müstakîm üzere tensîk ve aynı maksada teşvik etmek –itiraf etmelidir ki– bir büyük mefkûredir. Bundan büyüğünü de düşünebilmek henüz mümkün olamamıştır. Kıymetine de söz yok!..

Demek ki oluyor; ve bunu tek bir adam, binlerce müthiş mevânie rağmen, yapabiliyor! Kendi mâneviyet-i müstesnasında –bilmem nasıl?!– peyda olan kavî ve cesur

bir iman ile, ümitlerden, emellerden, korkulardan, endişelerden bir mefkûre yapıyor ve –asıl mucize buradadır– onu "alâ-rağmi zemanihi", zamaneye kabul ettiriyor. Ve milyonlarca insanların, o anda, maişeti, muamelesi, tavrı, ahlâkı, efkâr ve itikadâtı, âleme ve her şeye nazarı değişiyor!... İşte peygamberliğin büyük sırrı buradadır!...

Tek bir adam, bir mefkûre icat edebilirse, ancak bu kuvvet-i harikülâde ile onu herkese kabûl ettirebilir. Başka yolu yoktur!...

Şimdilik içimizde böyle hârık-ı âde bir kimse olmadığı için, bu misâli yalnız zikr ile iktifa edip bırakıyorum. İkinci derecede telakki edebileceğimiz ve birkaç münevver şahsiyetin himmet-i müşterekesiyle teşkil eyleyebileceğimiz mefkûreleri nazar-ı dikkate alacağım.

Bir cemaatte, henüz, "tam" (*integral*) mânasıyla, dolgun bir hayat-ı milliye inkişafâtına müsait olabilecek bir "vahdet" (*unité*) hasıl olmamış ise, o cemaatin sinesinde yetişmiş, büyümüş olan münevver kimselerden mürekkep bir heyet-i âkile, birtakım mefkûreler tayin ederek o cemaate bir "vahdet-i milliye" verebilir. Vaktiyle İtalya'da, sonra Almanya, Yunanistan'da bir muvaffakiyetin hayyiz-i fiile getirilebilmiş olduğunu gördük. Demek ki mümkün imiş!.. Fakat mümkün olamadığına da misâller var: Avusturya kavmiyet mefkûresi, ahaliyi âdeta parçalamış; bu hiss-i rekabetten tevellüd eden yabancılığı ve ona merbût bulunan her türlü ihtilafâtı ortadan kaldırıp akvâm-ı mütenevviayı yekvücut bir hale getirmekten büyük bir hizmet-i ictimaiyesi olmayan câmia-i diniyeyi bile perişan etmiştir. Aynı dine mensup olanların bile mezhepleri "kavmî"dir. Din rabıta-i mâneviyesi dolayısıyla aralarında cüzî bir "atıfet" (*sympathie*) görülse bile, münaferet-i kavmiyeyi, şiddetle meydana koyacak mesâil-i menfaat zuhurunda, o rabıta-i mâneviyenin ne zayıf bir "pamuk ipliği" olduğu anlaşılıyor. Ve din kardaşları bir anda yekdiğerinden soğuyor ve birbirini boğuyor.

Zaten dört yüz seneden beridir gerek Şark'ta gerekse Garp'ta büyük dinler parçalanarak müteaddit mezâhib-i mütenevviaya vücut vermiş ve kuvvetini külliyen kaybetmiştir. Avrupa'da –o da bazı taraflarında– bunun yerine vatan ve vatandan ziyade "milliyet" ve açıktan açığa mefkûresi kâim olmuştur. Hatta bazı memleketlerde tecelliyâtına bakılırsa, hakiki bir menfaat veya idare yüzünden olmaktan ziyade, bu hissin, gurura hamledilmesi daha ziyade makul görünüyor. Meselâ İngiltere'de bir İskoçyalı, haysiyet-i siyasiye ve hukuk-ı medeniye itibariyle hiçbir İngilizden farklı olmadığı halde, kendisini İngiliz addetmez; etmek istemez! Başkaları kendisini yanlışlıkla İngiliz zannedecek olursa, şiddetle reddeder, protesto eder: "Ben evvela bir Skoçyalıyım; sonra Britanyalıyım!" diye cevap verir ki bizim "Ben evvela Türküm; sonra Osmanlıyım!" deyişimize aynen benzer. O kadar, bu hususta mutaassıptır. İrlandalı, Avursturyalı, Kanadalı da tamamen ve aynen bu

histedir. Almanya'da ve Fransa'da görülen vahdet-i milliye dahi bu derece mutlak bir his değildir. Bir "Bavaryalı", bir "Prusyalı"yı kendi cinsinden saymaz ve pek o kadar sevmez. Bir "Marsilyalı", bir "Bröton" (*Breton*)dan büsbütün farklı bir adam olduğunu hisseder ve bilir.

Hülasa bazı yerlerde "vahdet-i milliye" mefkûresi galiptir; bazı taraflarda da "gurur-ı kavmiyet" daha barizdir. Şu kadar var ki milliyet hissi, yekpare büyük dinlerin şiraze-i vahdetini bozup kuvvetini nasıl kırmış ise, bugün kavmiyet hissi de yekpare büyük milletlerin câmia-i unsuriyesini parçalayacak bir kuvvet ve bir istidat gösteriyor; herhalde cereyan-ı hissiyat, medeniyetin şu son devrinde tamamen bu vadiye döküldü ve o yolda gidip ilerliyor.[536] Bizim memleketimizde –benim bildiğime göre– bu cereyanların heman hepsi de mevcuttur; hem her dolambaç noktada girdaplar, anaforlar vücuda getirecek kadar yekdiğerine zıt istikametler arz ediyor.

Câmia-i diniyeye gelince gizli aşikâr bunca mezhepler var ki o "habl-i metîn"i her tarafından kemirmektedir. Yalnız, Avrupa medeniyetinde açıktan açığa vaki olan mücahedât-ı hürriyetperverâne ile; sürekli muharebeler, müthiş ve büyük fedakârlıklar ile parça parça olmuş ve her kavmin kandi deha-yı ırkîsine tevafuk edebilecek mezâhib-i mütenevvia şekline girmiş olan din-i umumiye arız olan bu tebeddülât, bizde saman altından giden cereyanlar kuvvetiyle vaki olmuş ve aynı neticeyi husule getirmiştir.

Herhalde pek iyi bildiğim bir hakikat-i ictimaiye varsa şudur ki bizim memleketimizde de birçok kavmiyetler, birçok mezhepler var ve bunların arasında da öyle nefretler var ki bir taraftan câmia-i diniyenin, diğer taraftan da câmia-i milliyenin kuvvetini kırıyor. Hatta çoktan beri kırmış ve perişan edip bırakmıştır.

İtikadımca, en büyük sefalet-i ictimaiyemiz budur. Hem bu mütehâlif cereyanlar –olanca mânasıyla– canlı, hem –tabir mazur buyurulsun– dokuz canlıdır.

Din ve milliyet binalarının inhidâmından hasıl olan bu döküntüleri, bu kırıntıları toplamak, yine bir sağlam bir bina vücuda getirmek, bütün erbab-ı hamiyetin gönlünde yer etmiş bir şedîd arzudur. Ben, herkesin hamiyetine kolayca inananlardanım. Menfaati herkes –sevk-i tabiî ile– bilir; menfaatini bilen bir kimse memleketinin menfaatini de düşünebilir ve onun mesut ve müterakkî olduğunu elbet ister. Bana bu kadarı kâfi!... Fakat asıl iş, burada çatallanıyor! Çünkü "menfaat-i memleket", "hamiyet", "medeniyet", "terakkî", "saadet" gibi câmiü'l-kelim sözlerin hepsi de müphemâttandır. Muayyen bir mâna ifade eder gibi görünür[se] de etmez. Etse bile, herkes menfaat-i memleketi başka türlü anlar; hamiyeti kendi temayülât-ı hissiyesine

536 *Milliyet* –benim nazarımda– siyasî bir camiadır. Muhtelif anâsır-ı kavmiyeyi kucaklayabilir. *Kavmiyet* ırkî bir camiadır. Mütenevvi fakat hemcins kabâili şamil olursa da ecnebi bir unsur-ı kavmîyi kabul edemez. Bu fark üzere bu iki kelimeyi kullandım.

göre duyar. Medeniyeti kendi itikadına ve kendinin muhtaç olduğu şerâit-i istirahate göre tayin eder. Saadeti hülyasına göre düşünebilir ilh!...

Onun içindir ki en şiddetli mücadelât bu noktadan başlar. En büyük mevâni burada kendini gösterir. En muzır ittifaksızlık insanları buradan ayırır. Onun içindir ki makalemin daha baş tarafında "bir mefkûre icat etmek pek kolaydır; fakat onu herkese kabul ettirmek pek güç bir iştir. Meğerki insan, peygamber ola!..." demiştim.

Mâmafih bu perişanlığa karşı kollarımızı bağlayıp durmak hamiyet değildir. Behemehal birtakım mefkûreler icat edip ona can vermeli!... Böyle düşünen sınıf-ı münevverimiz, ekser-i vücûh ile haklıdırlar. Binaenaleyh memleketimizde bir gayret-i hamiyet uyandırabilecek cereyanlar açabilmek için, Avrupa'da bugün yaşayan milletleri yaşatan mühim mefkûreleri memleketimizin henüz bakir olan zemin-i istidadına dikmek üzere onları Garp âleminden Şark âlemine nakletmiştir.

Bugün bizim memleketimizde bir Türklük cereyanı vardır ki kavmiyet hissi üzerine mebni ve ona münhasır bir "milliyet mefkûresi"nin tecelliyat-ı hayatiyesini gösteriyor. Ondan maada levâzım-ı hayat ve esbâb-ı maişet ve istiklâl-i ticarîyi bizzat temin edebilmek için henüz müphem ve nâ-muayyen bir mefkûre daha var ki esirgeme dernekleri ve ticarî rekabetler, onun tecelliyât-ı hayatiyesindendir. Diğer taraftan bir de din mefkûresi var ki İslâmiyet'i safvet-i asliyesiyle telakki etmek maksadını gözlüyor ve ahkâm-ı asliyeyi, anâsır-ı ecnebiyeden tasfiye ederek olduğu gibi kabul eylemek gayretine düşmüştür.

Bunların hepsi güzel; hepsinin de bir kıymet-i zâtiyesi var. Binaenaleyh "kıymetler felsefesi"nde dahil-i mevzuattandır. Anlaşılıyor ki zamanımızın efkâr-ı münevveresi felsefe-i umumiyeye katiyyen merak etmemekle beraber, kıymetler felsefesiyle cidden meşgul oluyor. İster bundan haberi olsun, isterse olmasın!.. Yaptığı, hep odur. Hakikat, böyle canlı mesâil-i ictimaiyenin esbâb-ı zuhurunu, hissiyat ve âmâl-i milliye ile alaka ve münasebâtını, şerâit-i hususiyesini tahkik ve tetebbu etmek, kıymetler felsefesinin içinde düşünmek ve çalışmak demektir. Zamanımız müfekkire-i münevveresi öyle yapıyor ve iyi ediyor. Lâkin benim "mefkûreler" denilen bu maksatlara verdiğim kıymetler bir değildir. Çünkü onların mahiyet itibariyle birbirinden pek farklı ve başka şeyler olduğunu görüyorum. Sonra, canlı zannolunan bazı mefkûrelerin, bînasîb-i hayat olduğunu ve ölmüş zannolunan birçok hissiyat cereyanlarının da henüz pek canlı olduğunu hissediyorum. Hatta mesâil-i hakikiye ve vehmiyeyi yekdiğerinden ayrı tuttuğumu daha ilk müsahabemde bu gazetede arz etmiş ve bu tabirattan ne kastettiğimi sarahaten anlatmış idim.

Onun içindir ki bugünkü mefkûrelerin cümlesine birden herkesin verdiği kıymeti vermiyorum; ayrı ayrı her birine verdiğim kıymetler de yine başkadır.

Biz –anladığıma göre– Avrupa'da yaşayan bu mefkûreleri Türk dimağına aşılamak istiyoruz. Bakalım tutacak, tutmayacak aşılar hangileridir, mevzu-ı bahs edeceğim, tâ ki biraz âlem-i hayalden saha-i hakikate gelelim ve ne yapacağımızı daha iyi ve daha kat'î surette bilelim! Bir "mefkûre" vâkıa ekseriya "hayal"dir; fakat muhal olmamalı!... Olursa onun faide-i ameliyesi olamaz. Hayat-ı milliyemize hâdim bir kuvvet olmayınca da bir mefkûre yaşayamaz. Ne kadar dilber ve dilfirîb olsa da!...

Kaynak: Rıza Tevfik, "Kuvvetler ve Kıymetler Felsefesi", *İctihad*, 17 Nisan 1330, s. 27-29.

96

ATÂLET-İ FİKRİYE

Ali Kemal

Acaba şahsen olsun müctemian olsun çektiklerimizin çoğu fikirce atâletimizden münba'is değil midir? Kârilerimiz rufekâ-yı sâiremizden etek etek medîhalar, mefharetler işitiyor, iktıtaf ediyorlar, bizden de azıcık acı sözler dinlerlerse ne beis var? Bazen doğru bir muaheze birçok eğri takdirlerden ziyade bir insan için faide-bahş olmaz mı?

Fikirce zaten pek zengin bir halk değiliz, fakat o cüzî varidât-ı fikriyemizi de hatta mehâmm-ı umûr için bile olsa sarf etmekten çekiniriz, fikrimizi o derece yormak istemeyiz. Öyle olmasa muhitimizde tedavül eden bazı endişeler hiçbirimizden, hattâ irfanen en sadelerimizden bile rağbet görmezlerdi, doğmadan söner giderlerdi.

Lâkin atâlet-i fikriye bizi o derece sarmış ve sarsmış ki hele az çok bir menfaat-ı hasîsemize de tevafuk edince hatta etmese de herhangi bir tasavvuru olursa olsun candan kabul eyler, var kudretimizle mevki-i icraya koyarız, hiç değilse koymağa kalkışırız.

Halbuki asrımız terakkiyât-ı fikriye asrıdır. Şimdi efrad için de akvâm için de her feyiz, her ikbal ancak fikr ile, kudret-i fikriye ile kâimdir. Fikren ictihad ve i'tilâ gösterebilenlerdir ki bu ma'reke-i hayatta bir zafere ererler, öyle yapmayanlar akıbet mağlup olurlar.

Cihan cihan-ı terakkî, cihan-ı efkâr olalı biz maalesef hep bu ikinci zümreye iltihak eyledik. Mağlubiyetlerimiz surette kâh ordumuzun vaktiyle toplanmamasın-

dan, kâh askerimizin yoluyla sevk edilmemesinden, kâh eslihamızın noksanından, kâh diğer mücehhezât-ı harbiyemizin fikdanındandır. Fakat o sebepler hep sûrî, hep teferruattandır. Sebeb-i hakiki-i hezimetimiz daima arz ettiğimiz gibi fikren hafifliğimiz, sadeliğimiz, geriliğimiz, atâletimizdir, artık ne derseniz deyiniz...

Ekseriyetle halkımız, memleketimiz yalnız maddeten değil, mânen de açlıktan perişandır. Hususiyle tağdiye-i mâneviyemize intizam ve itina ile muvaffak olamadığımız için fikren zayıflıyoruz. Bu zaafa binaen fikrimizi hiçbir zaman bi-hakkın işletemiyoruz. Cevval ve faal olabiliriz, fakat hep bu şart ile, hep bu daire dahilinde...

Müddeâmızı bir misâl ile vâzıhan meydan-ı mübahaseye koymak isteriz. Zaten bu meseleyi pek ziyade hulus-ı niyetle, mahzâ hak ve hakikata hizmet için kurcalaştırıyoruz. Umarız ki muarızlarımız da muhakemelerimizi rıfk ile tetkik buyururlar. Tasvip etmeseler de itidal-i demle okurlar, her halde [v]urmadan dinlerler.

*

Malumdur ki başta Yusuf Akçura olduğu halde bir zamandır bazı mütefekkirlerimiz, müctehidlerimiz Osmanlılığa mukabil bir Türklük emeli takip eyliyorlar; lisanımızdan ruhumuza varıncaya kadar biz Osmanlıları büsbütün Türkleştirmek, daha kat'î bir ifade ile tarihimizden, hayat-ı milliyemizden "Osmanlı" lafzını hazf, hatta imha ederek ona bedel ale'l-ıtlak "Türk" kelimesini kullanmak istiyorlar. Dikkat buyurulsun, bu mütefekkirîn-i kirâmın yazdıklarında "Osmanlı, Osmanî, Osmaniye" gibi tabirlere asla tesadüf edilmez.

Yusuf Akçura bu ictihadını bize tâ Mısır'da *Türk* gazetesinde uzun uzadıya şöyle izah eylemişti: Osmanlılığa bedel Türklüğü kabul etmek gerektir. Türk başlıbaşına bir kavimdir, bir kavim ki ferah ferah bir milliyet teşkil edebilir, kavî bir devlete esas olabilir, çünkü büyük bir maziye maliktir, Asya'nın bugün bile yirmi-otuz milyona bâliğ olur bir unsur-ı hârikulâdesidir. Bir kere tasavvur edilsin: Bu kitle-i muazzama aslını, nesl-i esasîsini tetebbu, tefekkür ile bir lisana, bir ruha, bir emele mâlik olursa yeniden bir kudret iktisab eylemez mi? Âlemin, Islavlar, Cermenler, Anglosaksonlar gibi bir ırk-ı metîni kesilmez mi? Aslen, neslen, ruhen, fikren Türk değil miyiz? Niçin böyle payidar bir kitleden ayrılıyoruz, niye kuvve-i nâmiyemizi öyle metîn bir kökte aramıyoruz? Asırlardan beri zevalimiz, inhitâtımız böyle yaptığımızdandır, milliyetimizi, menşeimizi unuttuğumuzdandır, o usâre-i feyizden ale'l-ıtlak mahrumiyetimizdendir. Esasen bu seyyie ile değil midir ki devletimize, saltanatımıza, varlığımıza bir türlü bir bünyan bulamadık, hâlâ da bulamıyoruz? Hakikatte Osmanlılık nedir? Bir kavim midir? Bir millet midir? Bir unsur mudur? Hayır, ancak esası, ekseriyeti yine Türk olmak üzere akvâm ve milel ve anâsır-ı muhtelifeden mürekkep bir kitle-i ictimaiyedir, bazen cem'-i ezdâd bile eyleyen böyle bir kitle ile asrımızda kaviyyu'ş-şekîme, rasînü'l-bünyan bir devlet teşkil

olunabilir mi? Elbette olunamaz. O halde Osmanlılık gibi meşkûk, hafif, zayıf bir endişeyi Türklük gibi gümrah, gürbüz, ırkî bir emele niçin feda etmemeliyiz? Niye devletimizi, saltanatımızı, lisanımızı, edebiyatımızı, bütün müessesâtımızı baştanbaşa Türkleştirmemeliyiz?

Biz Türküz bize Türklük gerektir. Çünkü Türk ve Türklük bütün bu çürüklüğe karşı sağlamlık, başka bir usâre, bir inşirah demektir.

İşte bu mütefekkirîn-i etrâkin mücmelen arz eylediğimiz şu tarz-ı ictihadlarını pîş-i tefekküre alarak [mütalaa etmeliyiz]. Fikir ve kalbiyle saf, samimi Türkleşenlere bir diyeceğimiz yok; fikir ile kudret-i fikriye ile feyze-yâb oldukça biz her kanaate hizmet ederiz. Kabul edemediğimiz kanaatler böyle fikri, vicdanı olmayanlar, hatta gavâmız ve dekâik-ı mebsûteyi bile idrak etmeden o davayı mutaassıbâne, müfritâne ileri sürenlerdir. En ziyade böyleleridir ki bu safha-i ihtişamın bir de muz'ic bir içyüzü olduğunu görmedikten mâda yukarıda bast ettiğimiz adalet-i [atâlet-i] fikriyeye mebni hiçbir cihetini nazar-ı mülahazaya bile almak istemezler. Şikâyetimiz en ziyade böylelerdendir.

*

Evet dedikleri gibi Osmanlılık öyle cihanşümul bir Türklüğe nisbet edilince hayalen sönük kalır, lâkin hakikaten yine tefevvuk eyler. Çünkü o hakikattir, bu hayaldir. Osmanlılık bugün bir devlete, bir saltanata, bir lisana, bir iklime mâliktir. İnkâr edemeyiz ki bu devlet Osmanlı Devleti'dir, bu saltanat Osmanlı saltanatıdır, bu lisan Osmanlı lisanıdır, nihayet bu iklim iklim-i Osmanîdir. Bu tasarrufâtı, bu müessesâtı, bu mâ-meleki Osmanlılıktan sıyırarak, alarak Türklüğe vermek insafsızlık olur. Zaten mümkün olamaz. İyi kötü, büyük küçük, parlak sönük ne olursa olsun bu eserleri meydana koyan Yusuf Akçuralar mıdır? Yusuf Akçuraların âbâ vü ecdadı mıdır? Yoksa biz miyiz? Biz ki asl-ı nesl itibariyle Türk'ten Arab'a varıncaya kadar muhtelit değil miyiz? Mülk-i meftûhumuzda tavattun eden her kavim devlet ve milletce ibtidâ-yı teşekkülümüzden beri bizimle müsavi, müttehid addolundu. Arada ayrı gayrı yoktu, sadarete varıncaya kadar her ferdimize her ikbalimiz mütesâviyen müyesser idi.

Bu iklimde teessüs ve takarrurumuz bu sayede husule geldi. Sonra her muvaffakiyetimiz o yüzden tecelli eyledi. Bütün bu akvâm-ı muhtelifeden Türkleri, Türklüğü ayıraydık bu neticeleri istihsal eyleyemezdik, hatta bu toprakta dikiş tutturamazdık, dörtbuçuk kişi kalır, dağılır giderdik. Her türlü hasenât ve seyyiâtıyla beraber bu altı asırlık varlığımızın en birinci sâiki Osmanlılık, Osmanlı siyasetidir. Mazide öyle oldu, fakat halde yine öyledir. Bu devlet ve milletin ikbal ve i'tilâsını sırf Türklüğe, Türklere hasr eylerseniz, daha açık bir ifade ile ruhunu, rengini Türkleştirirseniz lisanından bünyânına kadar zaafını, izmihlâlini artırmaktan başka bir iş göremez-

siniz. Bi'l-farz devr-i ahîrde [Arnavut asıllı] bir Ş[emseddin] Sami kadar irfan ve lisan-ı millîmize hizmet eden oldu mu? Türklüğü Osmanlılığın yerine ikame edecek olursanız artık aramızda Ş. Sâmiler göremezsiniz, onlar haricde kalırlar, kendi milliyetlerine hizmet ederler, siyaseten de böyledir.

Zaten bugün ekseriyetle Türklük iddiasında bulunanlara bakılsın; Osmanlılık olmasaydı onlar Türklere de Türkçeye de ne derece bigâne, uzak düşerlerdi. Biz o itikaddayız ki bilâkis Osmanlılığa revac vererek Arab'dan Kürd'e kadar akvâm-ı sâiremizi o emele daha ziyade rabt ve celb eyleyerek heyet-i ictimaiyemizi devletce ve milletce artırmalı, büyütmeli, yükseltmeliyiz.

O hakikati da munsıfâne nazar-ı im'ândan uzak tutmamalıyız ki bu kavimlerin içinde fikren, temeddünen bizden ileri gidenler çoktur, öylelerin[in] cemiyetimize hizmetleri tabiatıyla daha ziyade oldu.

Türklüğün yukarıda temhîd eylediğimiz azamet-i tarihiye ve ırkıyesine gelince; o hakikatleri tasdik eyleriz, fakat Osmanlılığın hiçbir zaman onlardan istifadeye mâni olduğunu ve olacağını tasavvur bile edemeyiz. Osmanlılar devletce, lisanca, her hususca terakkî, teâlî ederlerse bu feyizden en ziyade Türkler hisse-mend olmazlar mı? Osmanlılığın ruhunu Türklük teşkil eylemez mi? Asya'nın Türkleri lisanımızı anladıkca, devletimizi, satvetimizi, istiklâlimizi gördükce, bâ-husus arada râbıta-ı diniye de olduktan sonra mümkün olursa fiilen, olmazsa emelen bize iltihak eylemezler mi?

Mâmafih itiraf eyleriz ki bu Türklük cereyanının Osmanlılığa bir nokta-i nazardan hizmeti oldu; bizde milliyet duygularını uyandırdı, lisanımıza safvet, safiyet, sadelik verdi. Lâkin bu vadide ifrata sapınca bu faidelerin derhal mahzurlarını görüyoruz, milliyeti akvâm-ı sâire-i Osmaniye ile bir nifâk şekline sokuyoruz. Türkçeyi ise bir çocuk lügati, bir ibtidaî lisan derekesine indiriyoruz. Tabir mazur görülsün, kudsiyetine rağmen Türklüğü maskaralaştırıyoruz. Meselâ bazılarımız Türkçe yazacağız diye "şıppadak dikiz gel" gibi külhanbey ağzı kullanmağa kadar bile varıyorlar. Vadi-i siyasette yine aynı hoppalıkları gösteriyoruz.

İbtidâ-yı makalede temenni eylediğimiz gibi dileriz ki muarızlarımız bu mütalaalarımızı munsıfâne gözden geçirirler. Âmme-i Osmaniye doğrudan doğruya hayatına, varlığına taalluk eylediği için bu mevzu-ı müheyyice dair fikrini yormaya mecburdur sanırız. Böyle meseleler o atâlet-i fikriye ile fasl edilmez, edilirse bu mülke de bu millete de yazık olur.

Kaynak: Ali Kemal, "Atalet-I Fikriye", *Peyam*, 26 Nisan 1330, s. 1.

97

TÜRKLER İÇİNDE MİLLÎ HAREKET

Ahmed Agayef

Jön Türk gazetesinin 25 Nisan 1330 tarihli nüshasında Türk millî hareketi pişvâlarından Ahmet Bey Agayef'in "Türkler İçinde Millî Hareket" unvanlı bir makalesi intişar etmiştir. şayân-ı istifade ve ehemmiyet olan o makalenin tercümesini kârilerimize arz eylemeye lüzum görüyoruz. *Türk Yurdu*.

Türklerde millî hareket[in], milliyetler arasına tohm-ı nifâk ve husumet saçarak Devlet-i Osmaniye'yi ciddi tehlikelere uğratabileceğini söylüyorlar. Filvâki, Türkler içinde beliren hareket-i milliyetperverâne, taassupkâr şovenlik haline tereddî edecek olursa, bir menba-ı husumet ve nizâ olur ve devletin vahdetine îkâ'-ı zarar eyleyebilir.

Lâkin Türk milliyetperverliği bu evsâfı haiz midir? Bu sualin en iyi cevabı, millî hareket pişvâlarının nutuklarını, yazılarını okuyarak, nazariye ve fiillerini tetkik ederek istihsâl olunabilir. Meşhur Türk muharriri Halide Hanım'ın *Yeni Turan*'ını okumayan kalmamıştır. Milliyetperver muharrir, romanına yeni hareketin efkârını, âmâlini cem ve telhîs eylemiştir. Hiç kimse, hatta hareket-i milliyenin en şedîd hasımları bile Halide Hanım'ın samimiyetinden şüphe edemezler. Romanın kahramanlarında hiç mütearrızlık, müntakimlik evsâfı var mıdır? Kimseye fenalık istiyorlar mı? Türklere başkalarından fazla bir şey talep ediyorlar mı?

Türk milliyetperver hareketi, siyasetle meşgul değildir. Bu hareket, hâkimiyete yeltenmez, kimsenin hukukunu eksiltmez, kimseye hususi ve imtiyazlı bir mevki

kazandırmak istemez; bu hareket Türklere olduğu kadar, bütün milliyetlere de hürmet olunmasını talep eder.

Hareket, ahlâkî ve ictimaîdir ve bu cihetle Türklere olduğu gibi diğer milletlere karşı da insaniyetperverâne âmâl ile doludur. İster ki Arap, Türk, Kürt, Ermeni ve başkaları, birbirlerine müvazî olarak, birbirlerini sıkmayarak, yekdiğerine fenalık etmeyerek ilerlesinler, inkişaf bulsunlar. Bir Türk milliyetperveri indinde Arapların ve diğerlerin lisanı, milliyeti, kendi lisan ve milliyetine yakın bir hürmeti haizdir. Türk milliyetperveri, kendisine dinini veren ve Osmanlı Devleti'nin en mühim unsurlarından biri olan Arab'a karşı hususi bir hiss-i tebcîl besler.

Görülüyor ki Türkler içinde tekevvün eden hareket-i milliyenin nifâk ve husumet tohumları ektiğini iddia, katiyyen bâtıldır. Vekâyi, bu iddianın tamamen aksini isbat eder. Meselâ bugün Türk ve Arapların düşünen gençleri, bundan iki üç sene evvelkinden daha ziyade anlaşıp teyid-i uhuvvet edebiliyorlar. Ve bunun izahı kolaydır: Türk ve Arap gençlerinde marifet-i kavmiye tekemmül ettikçe, aynı gayeye, aynı mefkûreye doğru yürüdükçe, daha iyi itilâf olunuyor ve bunlar aynı mefkûrenin muhafaza ve inkişafı için yekdiğerine takarrub ve imtizac ihtiyacını duyuyorlar. Türkler, Araplar ve başkaları millî mefkûreye nüfuz ettikleri nisbette, körkörüne yahut şahsî menfaatleri peşinde hareket etmeyerek artık milliyet itikad-ı mücerred ve mukaddesi uğrunda yürümeye başlayacaklar ve bunun neticesi olarak da toplanmak ve bir arada yaşamak lüzumunu his ve idrak edeceklerdir. Zira kolaylıkla göreceklerdir ki iftirâk ve inşikâkları günü, ölecekleri gündür.

İşte şu mütalaâta mebnî milliyetperver Türk, Arab'ın ve başkalarının terakkîsini, vicdan-ı millî iktisabını ister. Ve bu nokta-i nazardan Türklerin milliyetperver hareketi Osmanlı Devleti'nin nef'inedir; bu hareket bölmez, toplar; ayırmaz, birleştirir.

Bir Türk milliyetperveri, Türkler için amelî olarak ne istiyor?

O diyor ki Türk sözde memleketin sahibi addolunmuş iken vâkide her nokta-i nazardan metrûk bırakılmış, ihmal edilmiştir. Lisanı işletilmedi; ruhunu, vicdanını, ızdıraplarını, saadetlerini izhar eden millî edebiyatı yapılmadı. İktisaden ezik bir halde bırakıldı. Sârî hastalıklar onu mahvediyor; din ile onun tenvîr ve teâlîsine çalışılmadı; hasılı Türk cehle, karanlığa terk olundu. Biz, "Türkçüler" istiyoruz ki bu halde kalmaya asla müstahak olmayan "zavallı Türk"ün de bir lisanı olsun, bir edebiyatı olsun; biz dünyada herkesin kendisine istediğini kendimize de istiyoruz. Bu da çok mu? Ve bu asgarîyi edinmek için milliyetperverler, Türk gençliğinin kendi halkına medyûn olduğu vezâifinden haberdar olmasına çalışıyorlar; Türk gençliğini öyle bir mücerret mefkûre etrafında toplamak istiyorlar ki o mefkûre bu vezâifin icrasına onları sevk edebilsin.

İşte Türkler içindeki hareket-i milliyenin mahiyeti hülasaten bundan ibarettir; munsıf adamlar bu harekette tohm-ı nifâk ve husûmet bulup göstersinler.

Nihayet şunu da ilave edelim: Bu memlekette hareket-i milliyetperverâne ilk önce Türkler içinde mi tezahür etmiştir? Yoksa Türkler bu vadide en sona kalanlar mıdır? Başkalarına müsaadeli bir şey, neden yalnız Türklere memnu olsun?

[*Türk Yurdu*'nun Notu:] Bu makalenin intişar ettiğinin ertesi günü, yani 26 Nisan tarihinde çıkan *Peyam*'ın "Atâlet-i Fikriye" serlevhalı makalesi hemen aynı mevzuu, diğer bir nokta-i nazardan müzakere ediyordu. Makale muharrir-i muhteremi, başta Osmanlıların atâlet-i fikriyesini, mücerret ve mutlak bir surette tenkit eyledikten sonra asıl mevzuuna geçiyor.

Bizim ve belki umum şarklıların atâlet-i fikriyesi hakkında *Peyam*'da serd olunan acı mütalaâta tamamen müştereğiz. Evet, "Sebeb-i hakiki-i hezimetimiz daima, fikren hafifliğimiz, sadeliğimiz, geriliğimiz, atâletimizdir." Eğer fikrî atâlet her tabakaya nüfuz etmiş bir noksan-ı ictimaîmiz olmasa, Osmanlı muharrirleri arasında fikrinin cevvalliği, sa'y ü tetebbuunun genişliği ile mümtaz bulunan bir zât, mevzi-i müzakere ve münâkadeye atacağı bir bahsi azıcık tetkik ve tahkik sıkıntısına katlanırdı. O bahse dair eskiden söylenmiş ve yazılmış şeyleri aramaya okumaya lüzum görmese bile, bir gün evvelki, bir hafta evvelki söz ve yazılara şöyle bir göz gezdirmek zahmetini ihtiyar ederdi de; "Dikkat buyurulsun... Bu mütefekkirîn-i kiramın yazdıkları[nda] 'Osmanlı, Osmanî, Osmaniye' gibi tabirlere asla tesadüf edilmez" diye yanlışlığı pek çabuk ve pek kolay izhar ve isbat olunacak iddialara olsun girişmezdi. Ahmet Bey'in yukarıda münderic makalesindeki Devlet-i Osmaniye ve Osmanlı Devleti tabirlerini bittabi gördünüz. Son çıkan *Türk Yurdu*'nda on beş yirmi defa "Osmanlı, Osmanî ve Osmaniye" tabiri kullanılmıştır. Ondan evvelki *Türk Yurdu* nüshalarından birinde Türk ve Osmanlı tabirlerinin pek muayyen mânalarda istimal edilmediğini, *Peyam*'ın tesadüfî muharrirlerinden bir zât, üç beş hafta evvel çıkan mevkût risâlelerden birisinde, itiraz yollu iddia bile etmemiş miydi?

"Atâlet-i Fikriye" makalesinin diğer müddeâlarına gelince, onları hayli müşkilât ile nihayet şöyle hülasa edebildik:

1. Yusuf Akçura, Mısır'da çıkan *Türk* gazetesinde ictihadâtını uzun uzadıya izah ederek netice olmak üzere; "Osmanlılık gibi meşkûk, hafif, zayıf bir endişeyi, Türklük gibi gümrah, gürbüz ırkî bir emele feda etmeliyiz ve devletimizi saltanatımızı, lisanımızı, edebiyatımızı, bütün müessesâtımızı baştan başa Türkleştirmeliyiz" demiştir.

2. Samimi Türkleşenlere bir şey denilemezse de, gavâmız ve dekâiki idrak etmeden, "bu safha-i ihtişamın müz'ic bir içyüzü olduğunu görmeden", o davayı mutaassıbâne, müfritâne ileri sürenler kabul edilemez.

3. Osmanlılık bir hakikattir; bir hakikat-i tarihiyedir. Ve Osmanlılığı ihdas eden Yusuf Akçuraların âbâ vü ecdadı değil, "nesil itibariyle Türk'ten Arab'a varıncaya kadar muhtelit olan biziz."

4. Osmanlılığı tesis eden akvâm-ı muhtelifeden Türkleri, Türklüğü ayıra idik, "bu toprakta dikiş tutturamazdık."

5. "Osmanlılığa revac vererek, Arab'dan Kürd'e kadar akvâm-ı sâiremizi o emele daha ziyade rabt ve celb eyleyerek heyet-i ictimaiyemizi, devletce, milletce artırmalı, büyütmeli, yükseltmeliyiz."

6. Osmanlılık terakkî ederse, bundan en ziyade Türkler hisse-mend olur.

7. "Türklük cereyanının Osmanlılığa bir nokta-i nazardan hizmeti oldu, bizde milliyet duygularını uyandırdı, lisana safvet ve sadelik verdi."

8. Lâkin lisanı sadeleştirirken de, vadi-i siyasiyâtta da "hoppalıklar" gösterilmemelidir.

9. Acaba makalenin müddeâlarını (*thèse*) iyi kavrayabildik mi? Arzu ve tavsiye buyurulduğu vechile "munsıfâne gözden geçirilmiş" olmak için, makaleden istihrac edebildiğimiz esasî fikirleri makale muharrir-i muhtereminin nazargâh-ı fazılânelerine arz eyliyoruz. Hata etmiş isek tashih, doğru ise teslim buyururlar. Ve biz de gelecek sayımızda artık aramızda tevazzuh etmiş mevâdd ve mesâil üzerine fikir ve mütalaalarımızı yürütürüz.

T.[ürk] Y.[urdu]

Kaynak: Ahmed Agayef-Türk Yurdu, "Türkler İçinde Millî Hareket", *Türk Yurdu*, VI/5, 1 Mayıs 1330, s. 2170-2173.

98

"PEYAM"A CEVAP

[Akçuraoğlu Yusuf]

26 Nisan 1330 tarihli *Peyam*'da Ali Kemal Beyefendi'nin imzalarıyla intişar eden "Atâlet-i Fikriye" makalesinin aleyhimizdeki müddeâlarını *Türk Yurdu*'nun geçen sayısında telhîs etmiş ve hülasamızın doğru olup olmadığını bizzat makale sahibinden sormuştuk. Şimdiye kadar hülasamızın hatalı olduğunu söyleyen olmadı. Biz de artık müzakere mevzuunun aramızda taayyün ve takarrur ettiğine kanaat getirerek fikir ve mütalaalarımızı ber-vech-i âtî arz eyliyoruz:

1. Yusuf Akçura'nın Mısır'da çıkan *Türk* gazetesine yazdığı "Üç Tarz-ı Siyaset" makalelerinde, Ali Kemal Bey'in zan ve iddia ettikleri gibi "devletimizi, saltanatımızı, lisanımızı, edebiyatımızı, bütün müessesâtımızı baştan başa Türkleştirmeliyiz" dava ve talebi yoktur. "Üç Tarz-ı Siyaset" makaleleri, İnkılap'tan sonra İstanbul'da bir risâle halinde neşr olunmuştur.[537] O risâleye göz gezdirilmekle böyle bir davanın adem-i vücudu derhal ve bi's-suhûle tezahür eder.

2. İtidalin hepimiz taraftarıyız. Fakat dünyada hiçbir hareket-i tarihiye var mıdır kj ifrata sapan cihetleri olmuş olmasın? *Türk Yurdu*'nun neşriyatı, Türkçülerin ne kadar itidalperver olduklarına kâfi vesâik teşkil eder zannındayız. 3 Nisanda çıkan *Türk Yurdu*'nun bir makalesinde rekabet-i iktisadiyeden bahs olunurken şöyle deniliyordu:

> "Bugünkü günde Türkler ne siyaseten ve ne de iktisaden taarruzî harekette bulunmamalıdırlar... Hasım ve rakiplerin Türklere isnat ettikleri taarruzî hareketlerin vücuduna

537 1322 senesinde intişar eden bu küçük risâle Türk Yurdu ve Zaman Kitabhanelerinde bulunur.

inanmıyorum, lâkin biz o isnatlara vesile olabilecek ef'âlden bile mücteneb davranmalıyız. Çünkü hakiki kuvvetlere istinat etmeyerek sırf his ve heyecan ile yapılan ef'âl muvaffakiyetsizliğe mahkumdur".[538]

Demek oluyor ki ifrattan haz etmemekte, bu satırları yazanla *Peyam*'ın başmuharriri müşterekü'l-fikirdir.

Teşrîh ve tenkit ettiğimiz makalede ifratperverlikten tahzîr olunurken "bu safha-i ihtişamın müz'ic bir içyüzü olduğunu görmeden" denilmiştir. Bununla ne demek istenildiği anlaşılamıyor: Safha-i ihtişam nedir? Müz'ic bir içyüzü ne oluyor? Bunların izahını rica ederiz.

3. Osmanlılık bir hakikat-ı tarihiyedir: "Osmanlılık bugün bir devlete, bir saltanata, bir lisana, bir iklime maliktir" deniliyor.

Evet bir Osmanlı Devleti vardır, iklim zaten devletin anâsırındandır. Burada "saltanat"ın ne mânaya istimal olunduğu vâzıh değildir. Eğer Osmanlı Devleti'nde icra-yı saltanat eden aile-i hükümdarî, hanedan-ı Âl-i Osman'dır mânasına ise Osmanlılığın bir saltanatı da vardır. Eğer bir zamanlar vâki olduğu gibi dini İslâm ve lisanı Türk olan bir Osmanlı tabaka-i ictimaiyesi memleketin siyaseten ve iktisaden hâkimi, sultanı, *souveraini* mânasına ise öyle bir saltanattan bugün artık bir eser kalmamıştır. Lisana gelince, Osmanlı Türklerinin bir dili, Osmanlı Türkçesi yahut daha kısa bir tabirle Osmanlıca mevcuttur. Fakat bu Osmanlıca, Osmanlı Devleti tebaasının cümlesinin dili midir? Hatta bugün Osmanlı Devleti'nin lisanı mıdır? Nihayet devlet lisanı meselesi şimdi hangi tarafa doğru bir tahavvül gösteriyor? Buraları düşünülmelidir.

Evet, Osmanlılık bir hakikat-ı tarihiye idi, hâlâ da bir hakikat-ı tarihiyedir. Lâkin bi'l-cümle tarihî varlıklar gibi o da daima olmak hâl[in]de bir varlıktır, yani mütemâdiyen değişmektedir. Bundan iki yüz yıl evvelki Osmanlılık, Tanzimat devrinin nazarî ve amelî; tabir-i diğerle fikrî ve fiilî Osmanlılıkları ile bugünün Osmanlılığı hiç aynı mıdır? Osmanlılığın tahavvülât-ı tarihiyesinde veche-i hareketi bariz bir surette görünmüyor mu?

Eskiden Osmanlılık bir nâciliyet, hâkim olan bir tabaka, ehil olan, belki de sultan olan bir heyet idi ki bütün hukuk-ı siyasiyeye mâlik olan eski Romalılığı andırırdı. Bu heyetin dini din-i İslâm, dili lisan-ı Osmanî idi.

Bu heyet ırk itibariyle muhtelitti: Türk, Arap, Kürt, Arnavut, Islav, Rum... Müslüman olmak, muayyen bir terbiye görmek ve Osmanlıca konuşmak üzere bu heyete dahil olurdu.

En ziyade memuriyete ve kısmen de toprağa merbût olan bu nâciliyet-i siyasiye ve askeriyenin altında, muhtelif dinden, muhtelif ırktan, muhtelif lisandan halk,

538 "1329 senesinde Türk dünyası", A(kçuraoğlu) Y(usuf), *Türk Yurdu*, yıl: 3, cild: 6, sayı: 63.

tebaa, reaya vardı. Bunlar da eski Roma'nın avamına benzerdi. İşte şu teşekkül-i ictimaî ve tarihiyeden dolayıdır ki bugüne kadar Rum ve Ermeniler Osmanlı, Türk ve İslâm kelimelerini birbirine karıştırarak kullanıyorlar.

Devlet-i Osmaniye'de, vaziyet-i ictimaiye ve siyasiyelerinden hoşnutsuzluk gösterip ilk baş kaldıran Hıristiyan reaya oldu. Rumenler, Rumlar, Islavlar Osmanlı heyet-i siyasiye ve ictimaiyesi taht-ı hükm ü saltanatında kendi din, lisan ve âdetlerini, yani anâsır-ı milliyelerini kaybetmedikleri halde, hâkimler zümresinden olmadıkları ve bundan mutazarrır bulundukları cihetle Osmanlı heyetine girmek için değil büsbütün müstakil olmak için kıyam ettiler.

Tanzimat, tebaayı, reayayı Osmanlı heyetine idhal ederek bu kıyamların ve kıyamlardan neşet eden inkısâmların önünü almak istedi. Ve bu suretle Osmanlılığa yeni bir mâna verilmiş, yeni bir mefhum idhal edilmiş oldu. Artık Osmanlılığın dini yalnız din-i İslâm olmayacaktı. Bundan böyle muhtelif dinli kimseleri birleştirmek için bir devletin tebaası yahut ahalisi olmak ve bir dereceye kadar aynı lisanla konuşmak rabıtaları kifayet edecekti. Osmanlılar Osmanlı Türkçesiyle mekteplerde yeknesak terbiye görecekler, aynı his ile Devlet-i Osmaniye'yi, Osmanlı vatanını sevecekler, onun uğrunda aynı fedakârlıklarda bulunup menâfi-i umumiyeden aynı derecede müstefid olacaklardı. Bizim anladığımıza göre Tanzimatın fikrî gayesi bu olmuştur. Fikir ile fiil, mefkûre (*idéal*) ile şe'niyet (*realité*) tevafuk etti mi? Fikirde vücut bulan Tanzimat Osmanlılığı, hakikatte de vücut buldu mu? Osmanlılık fikri tahavvül etti, lâkin Osmanlılığın tarihî varlığı o fikre göre mi değişti? Bu suallere Sultan Mahmud-ı Sânî'den Çatalca müdafaasına kadar geçirdiğimiz dahilî, haricî, askerî ve siyasî vekâyiden daha belîğ cevaplar verilebilir mi?

Tekrar ediyoruz: Tarihî hakikatler mütemadi tahavvüldedir. Ve bu tahavvül-i daimî her zaman gözönünde bulundurulmalıdır ki istikbale hazırlanmak kâbil olsun. İstikbale ayık gözle bakmayanlar, bakıp hazırlanmayanlar hüsrana uğrarlar. Etrafımızdaki milletler, maziyi ciddi tetkik ederek müstakbeli ihzâr eyliyorlar. O milletlerin efradından hiçbirisi o tetkiki, bu hazırlığı şayân-ı tenkit bulmuyorlar.

Yusuf Akçuraların, yahut onların âbâ ve ecdadının Osmanlılığı, Osmanlı medeniyetini tesis etmek iddiasında bulundukları hatırımıza gelmiyor ve bu iddiada bulunurlarsa şüphe yok ki pek gülünç olurlar. Ve Yusuf Akçuralar, daima itiraf ediyorlar ki Osmanlı medeniyetinin teessüsünde Türk'ün, Arab'ın, Arnavud'un, Ermeninin... bir hisse-i mesaisi vardır. Hatta bir-bir buçuk asır evveline gelinceye kadar, bu muhtelif unsurlardan muayyen bir İslâm terbiyesi altında bir heyet-i muhtelite bile teşekkül etmiştir. Nitekim demin izah ettik. Fakat bundan böyle mümkün mü? İşte asıl düşünülecek, konuşulacak, isbat olunacak mesele budur.

4. Eğer Osmanlılığı tesis eden akvâm-ı muhtelifeden Türklüğü ayıra idik bu toprakta dikiş tutturamazdık, deniliyor. Mülk-i meftûhumuzdaki akvâmın Türklerle nasıl bir-

leştiğini, nasıl müsavi olduğunu yukarıda anlayabildiğimiz kadar anlatmaya çalıştıkdı. Mâmafih burada kabul edelim ki fatih Türkler bütün tebaaya, bütün reayaya aynı muameleyi etmişler, Müslim, gayrimüslim, Türk, gayritürk ayırmamışlar, arada ayrı gayrı kalmamış. Sadarete varıncaya kadar her ikbal, her mansıb Müslim ve gayrimüslim her ferde mütesaviyen müyesser olmuş... Lâkin acaba bundan sonra da öyle olabilecek mi? Türklerin "bundan böyle Türklere Türk denmeyecek" diye bir kanun çıkarması ile Rum Rumluğundan, Ermeni Ermeniliğinden... vazgeçip "Osmanlıyım" diyecek mi? Bu kavimler millî ve muhtar olan Arap, Rum, Ermeni... medeniyetlerinin terakkî ve tekâmülüne çalışmayarak yalnız muhtelit Osmanlı medeniyetine çalışacaklar mı?

5. Makalede bu suallere ciddi bir cevap bulamadık. Deniliyor ki: "Biz o itikaddayız ki Osmanlılığa revac vererek, Arab'dan Kürd'e kadar akvâm-ı sâiremizi o emele rabt ve celb eyleyerek heyet-i ictimaiyemizi devletce ve milletce artırmalı, büyütmeli, yükseltmeliyiz".

Bu cümle bütün makalede, muharririnin müsbet olan fikirlerini ifade etmek haysiyetiyle en mühim cümledir. Aynen aldık. Umumi sözleri umumiyetten kurtarmaya ve kelimelerin müteşahhıs (*concret*) mânalarını arayıp bulmaya ve teselsül-i fikrîde açık kalan yerleri doldurmaya çalışalım:

Bir defa burada Osmanlılıktan ne murad olunuyor? Osmanlılık ne gibi müessesât ile mütecellîdir? Yukarıda Osmanlılığın bir devlet, bir saltanat, bir lisan, bir iklime mâlik olduğu söyleniyordu. Osmanlılığa revac vermek, Osmanlı Devleti'ni terakkî ettirmek yani yollar, demiryollar yapmak, nehirleri seyr-i sefâhine müsait bir hale koymak, devlet namına ziraat bankaları açmak... yahut zırhlılar satın almak, techizat-ı askeriyeyi mükemmelleştirmek, Osmanlı iklîminin hudutlarını genişletmek... demek ise elbette hepimiz bunu isteriz. Ve bu arzumuzun hududunu yalnız imkân ve iktidar çizer.

Osmanlılığa revac vermek, Osmanlı Türkçesini edebî, felsefî, siyasî, ilmî, sınaî fikirlerin, mefhumların cümlesini ifade edebilecek bir dereceye is'âd etmek demek ise buna da Türkler içinde hiçbir muarız, muhalif bulunamaz. Fakat bunlar yapılmakla "Arab'dan Kürd'e kadar akvâm-ı sâiremizi", yani Arab'ı, Marunîyi, Süryanîyi, Keldanîyi, Yahudiyi, Rumu, Bulgarı, Sırbı, Türkü, Ermeniyi –akvâm-ı sâremizden unuttuklarım var ise af buyurulsun...– bütün bu kavimleri yahut milletleri "o emel"e yani Osmanlılığa rabt ve celb etmek kâbil midir? Kâbil demek bugünkü vekâyie, hakâyıka göz yummak, deve kuşunun saklanmak usulünü takip etmek değil midir?

Bunlar "o emele" rabt olunduktan sonra mecmûundan teşekkül eden "heyet-i ictimaiyemizi devletce ve *milletce* arttırmalıyız, büyütmeliyiz, yükseltmeliyiz". Fakat burada "milletce"den maksat nedir? Arap, Rum, Ermeni, Türk "o emel"e celb olunduktan sonra bir millet mi ihdâs edecekler? Bu milletin dili, mefkûresi ne olacak?

Evet Fransızlar kurûn-ı vustânın ibtidâlarında, bizim şimdiki halimiz kadar değilse de, nesil, lisan, müessesât itibariyle hayli karışık bulunuyorlardı; birçok asırlar bunları Fransa hududu içinde vekâyi-i tarihiye ateşiyle kaynatarak, nihayet bugün gördüğümüz bir milleti, Fransız milletini vücuda getirdi. Acaba *Peyam* başmuharriri bu tarihî amelin Devlet-i Osmaniye'de bundan sonra başlayacağına mı inanıyorlar?

"O hakikati de munsıfâne nazar-ı im'ândan uzak tutmamalıyız ki bu kavimler içinde fikren, temeddünen bizden ileri gidenler çoktur". Hay Hay! Biz o hakikati katiyyen nazar-ı im'ândan uzak tutmuyoruz. Hatta nazar-ı im'ândan uzak tutmadığımız içindir ki "o emel"e celb ve rabt olunup bir "millet" ihdâs edilebileceğine bir türlü akıl erdiremiyoruz.

6. Osmanlılık terakkî ederse bundan en ziyade Türklerin hissemend olacağına, Osmanlılığı Tanzimat'tan evvel ve Tanzimat tarafından verilmiş mefhûmlardan harice çıkılmamak şartıyla biz de kaniyiz. Fakat yukarıdan beri sorageldiğimiz bir sual var: O mefhûmlar dairesinde Osmanlılığın vücudu bugün var mıdır ki terakkî mümkün olsun?

7. "Türklük cereyanının Osmanlılığa bir nokta-i nazardan hizmeti oldu, bizde *milliyet* duygularını uyandırdı, lisana safvet ve sadelik verdi".

İşte burada kullanılan "milliyet" kelimesi bizim zihnimizi büsbütün karıştırdı. Muhatabımız bu "milliyet" kelimesini kullanırken yukarıda arttırılıp yükseltileceğinden bahsettiği "milliyet" mefhûmunu murad etmiş olamaz. Şüphe yok ki uyandığını müşahede ettiği "milliyet duygusu" Türk milleti duygusudur. Bu halde?... Bu halde Osmanlılık bir milliyet değil demektir; bu halde Devlet-i Osmaniye içinde milliyet duygularının, yani Türk, Arap, Ermeni... milliyeti duygularının uyanması Osmanlılığa hizmet demektir; bu halde burada kullanılan Osmanlılığın mânası nedir?

Lisanımızın safvet ve sadeliğine hizmetimizin, Ali Kemal Beyefendi gibi müşkilpesend ve hurde-cû bir lisan üstadı tarafından tasdik olunmasına bittab' çok seviniyoruz.

8. Ve lisanı sadeleştirirken, millî siyaset taraftarlığı ederken hoppalıklar gösterilmemesi lüzumuna da kendileri ile beraber kaniyiz. Zaten ictimaî ve siyasî faaliyetlerin hiçbirisinde ne lisanda, ne siyasiyatta, ne muharrirlikte, ne muallimlikte hâsılı hiçbir şeyde hoppalık gösterilmemelidir.

Fâzıl münâkıdımız da teslim buyururlar ki mütalaâtımızda daima şey'î (*objectif*) kalmaya çalıştık. Zaten bu mecmuanın iki üç senelik hayatını takip eden dostlarımız bilirler ki şey'îlik *Türk Yurdu*'nun seciyelerindendir. Meselenin ciddiyet ve ehemmiyetinden dolayı münâkıdımızden de (muarızımız demek istemeyiz) aynı usulün takip olunmasını ricaya kendimizde hak buluyoruz.

Kaynak: [Akçuraoğlu Yusuf], T. Y. [Türk Yurdu], "Peyam'a Cevap", *Türk Yurdu*, VI/66, 15 Mayıs 1330, s. 2202-2207.

99

TÜRK YURDU'NA CEVABIMIZ

Ali Kemal

I

SAFHA-İ İHTİŞAMIN İÇ YÜZÜ

Geçen gün *Peyam-ı Eyyam*'ımızda arz eylediğimiz vechile *Türk Yurdu*'nun son nüshasında Yusuf Akçura Bey'in Türklük ve Osmanlılık bahs-i marufuna dair verdikleri tevap için düşündüklerimizi fasıl fasıl arz edeceğiz. Evvelce de söyledik, saf, samimi olduktan sonra biz her ictihada hürmet eyleriz fakat bizimle mübahase edenlerden de *Türk Yurdu* refikimizin yaptığı gibi aynı muameleyi, aynı nezaheti bekleriz.

"Atalet-i Fikriye" bendinde biz yalnız Yusuf Akçura Bey'in değil, bütün Türklük siyasetini müdafaa edenlerin fikirlerini dilimiz döndüğü, aklımız yattığı kadar icmal eyledikti, bu icmalimizi *Türk Yurdu* refikimiz doğru bulmuyor, bilhassa: "Devletimizi, saltanatımızı, lisanımızı, edebiyatımızı, bütün müessesâtımızı baştan başa Türkleştirmeliyiz" davasını kabul etmiyor, lâkin Kırım'da intişar eden *Tercüman* aynı icmali o derece tasvip eyliyor ki hemen kâmilen sütunlarına geçirdikten sonra aynen şu mütalaa ile tevşîhe kadar varıyor:

> "Bundan on beş sene mukaddem Akçuraoğlu'nun Mısır'da neşrettiği bu satırlarda ürkecek bir şey var mı? Bunları yazan ateşli bir muharrirdir; Hariciye kâtibi değil; Şura-yı Devlet kanuncusu da değil, asırlardan beri uyuşmuş, ecdadını unutmuş İstanbul muhitine karşı yazılmış bu satırlar pek hafif yazılmıştır".

Gerek *Tercüman*'ın bu beyanatından, gerek *Türk Sözü* ve sâire gibi neşriyattan anlaşılır ki Türklük siyasetini ileri sürenler hep *Türk Yurdu* ile, bilhassa Akçura Bey'le müttefik değildirler. Zaten bu ittifaksızlık *Türk Yurdu*'nun o lafzen ve mânen mutedil, nezih, ifadeleriyle öbürlerinin her hususça şiddetlerinden, ifratlarından da anlaşılır.

Bu ciheti arz etmekten maksadımız odur ki biz bu intikatlarımızı bütün o cereyanın müessirlerine, mürevviclerine karşı bast eyliyoruz. Bazı muahazelerimiz Akçura için olmasa da diğerleri için vâkidir, sanırız.

*

Bend-i mahsusumuzda "Bu safha-i ihtişamın müz'ic iç yüzü" olduğunu söyledikti, böyle söylemekle ne demek istediğimizi de oldukça anlattıktı, refikimiz bu izahatı kâfi görmüyorlar, "Safha-i ihtişam nedir? Müz'ic bir iç yüzü ne oluyor?" diye soruyorlar, bu makalemizde ancak bu suale cevap vermekle iktifa edeceğiz...

Bu safha-i ihtişam öyle ananesiyle tarif eylediğimiz Türklüktür, hususiyle o Türklüğe müsteniden teessüs eden devlettir, filhakika böyle bir tecelliden ziyade Türkler için her iki mânasıyla, devlet tasavvur olunur mu? Almanlar nasıl sade Almanlığı, İngilizler İngilizliği, Fransızlar Fransızlığı, hatta Moskoflar Moskofluğu düşünüyorlarsa biz de Türklüğü düşüneceğiz, kuvvetimizi o membadan aldığımız gibi yine hep o yolda sarf edeceğiz. Defaât ile tasvir edilegelen bu levha-i azameti yeniden göstermek istemeyiz, yalnız hatırlatırız.

Şimdi bu safha-i ihtişamın o müz'ic iç yüzüne gelince, o fikrimizi de şöylece hülasa edebiliriz. Heyet-i müctemia-i Osmaniye velev nevâkıstan hiç masûn olmasa da hatta zebun olsa da yine bir mevcudiyete maliktir, yaşıyor, her yaşayan için de bir kudret mefrûzdur, bir felah me'mûldür. Fakat biz öyle sanıyoruz ki bu kudreti temin, bu felahı tesrî etmek gayretiyle vücud-ı Osmanî'ye o keskin Türklük aşısını telkîh eylemek göz göre göre tehlikeye atılmaktır, çünkü o mazrufun böyle bir zarfa tahammülü olamaz.

Ah, bilirim, refikimiz bu tarifâtımı hayalî, nazarî bulur, daha ziyade hakikate, tatbikata meylimi ister, öyle ise meramımı muayyen, açık, maddî bir misâl ile izah edeyim. Bi'l-farz lisanımız gibi... Her türlü kusurlarıyla, noksanlarıyla kaidesizlikleriyle, güçlükleriyle beraber teslim etmeliyiz ki bu lisan bugün şöyle böyle bir lisandır, günden güne ilerliyor, fikrimizi daha mükemmelen tebliğe hizmet eyliyor, Garbın o muazzam, o müteâlî lisanlarına yavaş yavaş yaklaşıyor... Bu müddeâmızın delilini tercümelerimizde buluruz, bugün muktedir bir mütercim bir lisan-ı ecnebiden Türkçemize en ciddi bir parçayı bütün dekâikiyle nakledebilir.

Cihan lisanla döner derler öyledir, sevinin
Ne irtika ediyor? Milletin lisanı görün

diye kurulanlarımızı mazur görmeliyiz, Türkçe kadar az zaman içinde çok terakkî gösteren bir lisana âlemde nadiren tesadüf olunur. Bir asır, hatta yarım asır evveli bu lisan ne idi? Bugün nedir? Ne ise, şimdiye kadar yaptığımız gibi ananâta riayet ederekten, aslını, iştikakını nazar-ı itibara alaraktan Türkçeyi terakkî ettirebiliriz fakat o terakkî, teslim ederiz ki, dilediğimiz gibi olamaz, bu lisana özlediğimiz, umduğumuz vüs'ati veremez, imlâmızı o hesaba sığmaz nakîsalarından kurtaramaz, sarf ve nahvimizi elsine-i sâirede olduğu gibi müstesna bir tarza sokamaz, lügatçe Arabî ve Farisî'ye ihtiyacımız gibi kayıtlarımızdan, ihtimaldir, büsbütün azade olamayız...

Bu hakikatleri itiraf eyleriz fakat bir kere de muarızlarımızın yaptıkları gibi bu lisana Türklüğü bütün o ifrat ve tefriti ile, o dağdağa ile tatbik ediniz, altı asırdan beri yazdıklarımızı hiç kâle almayınız. Ziya Paşa'nın;

Eslâfda Ahmed ü Necâtî
Âvâre-i dil-şikeste Zâtî
Türkî sühana temel komuşlar
Amma temeli güzel komuşlar

diye tarif eylediği mebdeden itibaren zamanımıza gelinceye kadar dühât-ı şuarâ ve üdebâmızın ictihadlarını, eserlerini ma'dûm hükmünde tutunuz, onlardan evvel Türkçe kavâidiyle, fesahatiyle, belagatiyle ne idiyse yine öyle yapmaya kalkışınız. Ne neticeye erersiniz? Kestirme bir ifade ile; bu lisan elden gider, yeniden ibtidaîleşir, o asırlarca süren emeklerimiz berheva olur. Şimdi maalesef böyle olmak üzeredir. Meselâ Türkçe olsun, hatta Arapça ve Acemce olsun, her kelimeyi telaffuz ettiğimiz gibi yazmak Türklük gayretini güdenlerce bir düsturdur. Halbuki aynı kelimeyi aynı suretle telaffuz eden Türkler pek az oldukları için bi'l-farz "baha" kelimesini artık selîkaya göre kimi "pahalı: پحالی"da, kimi "paalı: پاآلی"da, kimi de "palı: پالی"da olduğu gibi yazmaya başladı.

Ya "tuhaf" için ne demeliyiz?

Tuhaftır hal-i âlem bilmeyen söyler bilen söyler

Dün bir gazetemiz "tuhaf: تخاف" yazıyordu, yarın da bir diğeri "تی هاف" yazabilir. Artık zavallı Türkçemiz ne hale gelir tasavvur buyurulsun.

Pek açık bir numune teşkil eylediği için bu imlâ meselesini zikreyledik fakat Türklük derdiyle sarf ve nahiv kaideleri de böyle altüst olmuyor mu?

İnsaf buyurulsun, saf, selim düşünen, lisanını, edebiyatını seven bir Türk tasavvur olunur mu, bu taşkınlıkları, milliyet değil, velev daha mukaddes bir endişe ile olsa da kabul etsin, elbette edemez, işte biz öyle Türklerdeniz...

*

Bu lisan meselesini mesâil-i sâireye takdimen arz eyledik, çünkü bu ifrat ile Türklük endişeleri ilk tahribatını o saha-i mevcudiyetimizde gösterdi, diğer sahalara, siyasiyâtımıza, ictimaiyâtımıza henüz diş geçiremedi, evet, aşağıda birer birer arz edeceğimiz vechile Osmanlılığa isnad olunan zaaflar hep vâkidir, evet, heyet-i müctemia-i Osmaniye bir kitle-i garibedir, bir kitle ki cidden müebbed, kavî bir istinadgâha malik değil, o bahsi teşrih ederken bu noksanları hep göstereceğiz. Lâkin bu derde çare nedir? Türklük siyaseti mi? Şairin;

Cânan sen isen hayat, heyhat!
Nâci ben isem necat, heyhat!

dediği gibi, öyle ise:

Bir şey demem, ey tükenmez âmâl
Heyhat, derim, hezar heyhat

Çünkü bî-perva söylerim, bu Türklük siyaseti bir kere idrak edildiği gibi mevki-i tatbike konulsun, hatta konulmaya başlasın, bu devleti ne müthiş rahnelere uğratır görürüz.

Türk olduğumuz halde bu hakikati acı acı itiraf eyleriz. Böyle yaptığımız için de muhaliflerimiz bize kızmamalıdırlar, bilâkis müteşekkir olmalıdırlar. Çünkü tarz-ı ictihatlarındaki büyük bir noksanı göstererek onları adeta ikaz eyliyoruz.

Bu devlet yalnız Türklük kuvvetiyle teessüs eylemedi, Türklükle beraber Müslümanlığı, Osmanlılığı, o iki büyük kuvveti de birer müstenid ittihaz edindi, o sayede bu bünyan-ı satvetini kurdu, şimdi bu üç kuvvetten birine dayanarak öbürlerini hiçe saymak o binayı adeta sarsmaktır.

Böyle yaptığımızı her lahza alâim-i bâhiresiyle görebiliriz fakat ibtidâ-yı emirde görmek istemeliyiz. Frenkler derler ki: İşitmek istemeyenden daha fena sağır olamaz. Fakat

و ما انتفاع اخ[ی] الدنیا بناظره
اذا استوت عنده الانوار و الظلم

"Nur ile zulmeti müsavi tutacak olduktan sonra gözümüzden ne intifaımız olabilir?" Bu hakikatleri bilenlerimiz çoktur, fakat, bilmem ne için, söyleyenlerimiz yoktur. Acaba Memduh Paşa'nın dediği gibi esasen ne olursa olsun:

Memduh! Var mı sahib hürriyet-i kelâma
Ehl-i suhan mukayyed, ehl-i nazar mukayyed

dir de o sâika ile midir? İtikadımızca bu takayyüdler, ihtirazlar gülünçtür, velev a'cezü'l-ibâd olsun, her fert milliyetinin ikbâlini özler, o uğurda çalışmak ister, çünkü şahıs itibariyle bile selâmet ve saadetini de o sayede bulur.

Hülasa bu mübaheseyi böyle saf, samimi yürütmekten cümlemiz fayda görürüz, fakat hiçbirimiz zarar etmeyiz.

II

BU DEVLET OSMANLI DEVLETİ'DİR, BU SALTANAT OSMANLI SALTANATIDIR, BU İKLİM İKLİM-İ OSMANÎDİR, BU LİSAN LİSAN-I OSMANÎ'DİR

Bu müddeâlarımızın delillerini arz etmeden evvel Osmanlı, Osmanlılık nedir? Dilimiz döndüğü kadar teşrîh etmek isteriz.

Osmanlılık esasen, hatta sonraları, hatta kısmen zamanımıza kadar bir idrak, bir ictihat, *conception* –idrak-i meâlî bile diyebiliriz– hasılı, öyle bir idrak ve ictihattır ki saf, necip, gürbüz bir hizb-i Etrâkin kurdukları bir bisât-ı teâlîye, daha sade bir ifade ile açtıkları bir bayrağın altına hangi cinsten, hangi kavmiyetten olursa olsun, Müslüman dinini, Türk lisanını kabul etmek şartıyla efrad-ı sâireyi davet eylemek, eyledikten sonra da onlarla hakiki Türklerin aralarında bir ayrı gayrı gözetmemek, en büyük mesnedleri, mertebeleri böyle hariçten o aileye girenlerden asla esirgememek oldu. Tanzimat'a kadar sırf böyle devam eyledi, din ve dolayısıyla da lisan kaydını muhafaza eyledi.

Bu ictihat sayesinde akvâm-ı sâirenin küçük büyük fevc fevc efradı heyet-i müctemia-i Osmaniye'ye iltihak eylediler, hatta dinlerini, kavmiyetlerini bırakarak iltihak eylediler fakat eylemekle kalmadılar, Osmanlıları adeden milyonlara iblâğ eylemekle beraber Osmanlılığı da satvetçe, kemalâtça i'lâya candan ve küllî yardım ettiler... Bu hakâik-i tarihiyeyi inkâr edenlerle mübahase bile edilemez.

Osmanlılık Türklükten şu suretle ayrılır kî tâ ibtidâ-yı teşekkülümüzden itibaren heyet-i içtimaiyemize akın akın giren, hatta ecdad ve eslâf-ı izâmımızın en mühim bir rüknünü teşkil eden bu ecnebilere Türk demek, asıl ve nesil itibariyle, yanlış olur, fakat Osmanlı vasfını vermek pek doğrudur. Filhakika "Evrenos"lara "Köse Mihal"lere, "Candarlı"lara, "Zağanos Mehmed Paşa"lara, devr-i istilâmızın bütün ricâl-i kirâmına Türk diyebilir miyiz? Elbette hayır fakat ferah, fahur Osmanlı deriz.

Dikkat buyurulsun ki bu yabancılar bir kere aramıza girdiler mi, dinlerine, lisanlarına varıncaya kadar milliyetlerini unutuyor, aşk ile şevk ile milliyetimize sarılıyorlar, her türlü endişe-i tecellilerini, ikbâl-i teâlîlerini Osmanlılıkta arıyorlardı. Hatta daha ilk nesilde menşelerini, kavmiyet-i asliyelerini büsbütün bırakarak Osmanlılaşıyorlardı. Atık onlar için Osmanlılıktan başka endişe, başka ikbâl yok idi. Lazlık, Kürtlük, Çerkeslik, Arnavutluk bazen Araplık bile Osmanlılığa böyle bir temessülden sonra kalmıyordu. Git gide o kavmiyetler azalmazsa bile ketîbe-i Osmaniye çoğalıyordu.

Bu faydalar nazar-ı itibare alınırsa Osmanlılık tarz-ı ictihadının ibtidâdan bu devlete, bu saltanata hatta Türklüğe ne büyük hizmeti olduğu teslim edilir. Filvaki lisanından kemalât-ı sâiresine varıncaya kadar muhit-i ictimaîmizi i'lâya muvaffak olanlar ekseriyetle onlardır. Siyasiyâtta, edebiyatta, her ne[re]de olursa olsun dühâtımızın menşeleri aransın, ne görülür? Ekalliyetle Türk olmadıkları görülmez mi?

Bugün bile öyledir, öyle olmak da tabiîdir, çünkü inkâr etmemeliyiz, yalnız Türklerin onlara değil, o akvâmın da Türklere cihet-i rüchanları vardır. Şimdi gerek Yusuf Akçura Bey'den, gerek diğer hilaf-gîrlerimizden sorarız, bu safha-i tarihin hakikate tevafuk etmeyen cihetleri nedir? Lütfen gösterilsin.

*

Bizce bu safha mahz-ı hakikattir. Böyle olunca da bu devlet, bu saltanat, bu iklim, bu lisan için Türk vasfından ziyade Osmanlı sıfatı doğru olmaz mı? İbtidâdan beri ricâli, erkânı bir tarafa dursun, tarz-ı ictihadı bile Türk olmayan, bir Türk ile bir Arnavut, bir Laz, bir Kürdün, hâsılı her Müslümanın, hatta mühtedinin aralarında hiçbir fark, hiçbir sebeb-i tercih görmeyen, kanun-ı ekseriyete ittibaen en çok akvâm-ı sâireye temayül edegelen bir devlete, Türk devleti demekten ziyade Osmanlı devleti demek sahih değil midir?

Saltanat-ı Osmaniye ise Moğol, Türk saltanatlarına hiç benzemez –saltanattan maksudumuz *dynastie*: hanedandır– çünkü arz ettiğimiz gibi başka bir ihataya, bir idrak-i meâlîye mazhar ve masdardır, padişahlarımız o zamana kadar Türk hakanlarının düşünmediklerini düşündüler, yapmadıklarını yaptılar, Avrupa'nın göbeğine doğru ilerlemek isteyen, İstanbul gibi bir taht-gâh-ı iclâli mahza bir merkez-i ihtişam ve temeddün olduğu için ele geçirmeyi her türlü âmâlin fevkinde tutan, büyüklüğün yalnız fütûhâtta, kırmakta, geçirmekte değil, meâlîde, medeniyette olduğunu mümkün mertebe idrak eyleyen Osmanlı padişahları Türk, Tatar, Moğol ne olursa olsun, Asya kağanlarından ayrılıyorlardı. Ayrıldıkları için saltanatlarına o kudret ve azameti verdiler, öyle yapmayaydılar, onlar da öbürleri gibi bir asır bile yaşamadan söner, giderlerdi, hele Avrupa gibi bir iklimde dikiş tutturamazlardı. O halde bu saltanata saltanat-ı Osmaniye vasfı vermeye mecbur değil miyiz?

İklimimize gelince: Rumeli, Anadolu, Arabistan, Lazistan, Kürdistan, Ermenistan tabirleri ile evvel ve âhir tarif edilen bu iklime Türkistan, Türk ili demek adeta hafiflik, hafif meşreplik sayılır... Halbuki bu memleketlere ferah ferah iklim-i Osmanî, memâlik-i Osmaniye deriz, hem de bihakkın deriz, çünkü bu yerler külliyetle Osmanlılarla meskûndurlar.

Nihayet bu lisan da bir dereceye kadar Osmanlı lisanıdır. Çünkü en ziyade altı asırdan beri o arz ettiğimiz Osmanlıların himmetiyle vücuda gelmiştir, hepimiz teslim eyleriz. Kemal Bey merhumdan ziyade bu lisana hizmet eden, ruh, vücut

veren oldu mu? Halbuki ceddi aranınca o edib-i azamımız bile Türk çıkmıyor... Bu lisan bahsi için düşündüklerimizi evvelce söyledik, artık tekrara hacet görmüyoruz.

İşte Osmanlılık, vatan-ı Osmanî nedir? Gücümüz yettiği kadar ananâtıyla teşrîh eyledik. Bu devlet daha metîn teessüs edeydi, bâhusus az zaman içinde bir devre-i inkıraza girmeyeydi, ihtimaldir, bir milliyet-i Osmaniye de taayyün ederdi, Osmanlılık Türklükten büsbütün ayrılırdı.

Şimdi bu mevzuun bir noktasını daha muhâlataya mahal vermemek için, izah eylemek isteriz. Tanzimat'tan evvel Osmanlılıkta Hıristiyanlar Müslüman olmadıkça dahil değildiler, memleketimizde "reaya" lakabıyla bir sınıf-ı mahsus teşkil ederlerdi, bizden hariç idiler. O tarihten sonra heyet-i müctemiamıza idhal edildiler fakat başka şerâit ile idhal edildiler. Öbür Osmanlılık ile bu Osmanlılık bir değildir. Yusuf Akçura Bey bu farkı ta'mîk etmediği için Osmanlılığı muğlak, karışık buluyor. Hakikatte o iğlak, bu karışıklık tefâvüt-i maruzdan neşet eyliyor. Bugün bile pek çok Hıristiyan vatandaşlarımız biz Müslümanları "Osmanlı" diye tavsif ederler, çünkü evvelce yalnız biz Osmanlı idik. Onlar Osmanlı değil, fakat Osmanlı tâbileri, raiyye idiler.

*

Bu Osmanlılık ictihadının hakâikini, fevâidini yukarıdan beri arz eyledik. Fakat mahzurlarını da teslim eylemeliyiz. O mahzurlar ki bilhassa asr-ı ahîrde milliyet fikirleri Şark'a da yayıldıktan, hele Tanzimat-ı Hayriye neşr olunduktan sonra vâzıhan meydana çıktı, her millet kendi milliyetini, Arnavutlar Arnavutluğu, Lazlar Lazlığı, Araplar Araplığı, Çerkezler Çerkezliği düşününce Osmanlılığın yalnız başına Türklerle kalacağı tabiî idi, –Hıristiyan Osmanlıları bir tarafa bırakıyoruz, ihtilaf-ı dine inzimam eden milliyet kuvveti onları Osmanlılaşmaktan daima men eyledi– bu hakikati teslim eyleriz, fakat böyle olmasını heyet-i müctemia-i Osmaniye için bir zaaf, bir dert addeyleriz. Çünkü bu heyet yalnız Türklerle kalırsa iclâl-i kadîmini muhafaza edemez itikadındayız, hatta o derecede ki her hale rağmen Laz, Çerkez, Kürt hatta Arnavut gibi akvâm-ı İslâmiye ile rabıta-i Osmaniye'yi muhafaza eylemek, yani onları ber-mutad Osmanlılığa temsil kılmak fikrindeyiz.

İşte Türklük siyasetinin en birinci mahzürü, hatta mahzuru bu temsile mümânaatıdır. Esasen Osmanlılığı kökünden baltalayarak inhilâl-i vâkii ikmal eylemektir. Şimdi *Türk Yurdu*'na mukabil bütün o kavmiyetlerin yurtları, cemiyetleri var, bu suretle bizden iftirakları günden güne artmıyor mu?

Tevekkeli, Etrâk-i bî-idrak demezler, habl-i kadîm-i Osmanîyi mutaassıbâne, mütekayyidâne muhafaza etmek en ziyade Türklerin menfaatlerine tevafuk eyler iken seyl-i hadisâttan evvel o ipi kırmaya kalkışanlar yine onlardır, fakat garip o ki böyle olmasından, heyet-i Osmaniye'nin böyle dağılmasından ciddi, amelî, hakiki hiçbir fayda göremeyecekler hep onlardır.

Çünkü Osmanlılığın ruhu Türklüktür, bütün Osmanlılar, –lisan bir numune değil mi?– esasen Türklüğün inkişafına çalıştılar ve çalışıyorlar. Osmanlılığın bu perişanlığı bir dereceyi aşarsa maazallah devlet ve saltanatımızın zevaline bile bâdî olur. İşte o zaman Türklük cihanda en büyük musibete uğrar. Bu mevzu-i dakîk u mühimmi üçüncü bir makalemizde temhîd eyleyeceğiz...

Kaynak: Ali Kemal, "*Türk Yurdu*'na Cevabımız I", *Peyam*, 8 Recep 1332/20 Mayıs 1330/2 Haziran-ı Efrencî 1914, s. 1; "*Türk Yurdu*'na Cevabımız II", *Peyam*, 9 Recep 1332/21 Mayıs 1330/3 Haziran-ı Efrencî 1914, s. 1.

100

MİLLET VE VATAN

Ziya Gökalp

Bugün insanın tabiata karşı aldığı vaziyet gayet vâzıhtır: Tabiî hadiseleri tarassud ve tecrübe usulleriyle tetkik ederek tabiatın kanunlarını keşfetmek! Halbuki birkaç asır mukaddem hal böyle değildi. Tabiiyyâtcılar şe'niyeti (*réalité*) tarassud ve tecrübe altına almaya lüzum görmüyorlardı; eşyayı anlamak için aklî mebde'leri bilmek ve istidlâl tarîkiyle bunların mantıkî neticelerini çıkarmak kâfi idi. Meselâ, toprak, su, hava, ateş denilen dört unsurun teşekkülünü şu suretle izah ediyorlardı: Burûdetle yubûsetin birleşmesinden toprak, burûdetle rutûbetin birleşmesinden su, suhûnetle rutûbetin birleşmesinden hava, suhûnetle yubûsetin birleşmesinden ateş husule gelmişti.

Demek ki tabiatın bu dört mebdei –suhûnet, burûdet, yubûset, rutûbet– elde olunca tabiiyyât ilmini istidlâl ile tesis etmek gayet kolaydı; mâmafih bu harekât yalnız nazariyata münhasır değildi; hiç olmazsa ihtibarî (*empirique*) bir tecrübeye müstenit olması lazım gelen ameliyâtta da aynı usûl tatbik olunuyordu: Hastalıklar mizacta ya rutûbetin, ya yubûsetin, yahut burûdet ve suhûnetin galebesinden husule geliyor, kullanılan ilaçların da ancak bu hâssalarından istifade edilmek isteniliyordu. Meselâ bir hastalık mizacın burûdet ve yubûsetinden husule gelmişse verilecek ilaç tab'an hârr ve yâbis olmalıdır.

Bugün tabiiyyât sahasında artık bir "mefhûm usulü" yer bulamıyor. Memleketimizde maddî ve tabiî ilimlerle iştigal edenler yalnız tarassud ve tecrübeye ehemmiyet veriyorlar, mefhumları şe'niyetten çıkarmaya çalı[şı]yorlar. Halbuki

ictimaiyat sahasındaki düşüncelerimiz tamamiyle eski usûle tâbidir. Yani ictimaiyata dair yazı yazanlarımız mefhûmları şe'niyetten değil, şe'niyeti mefhûmlardan çıkarmaya uğraşıyorlar.

Bugün matbuatımızda ictimaî münakaşalara zemin olan üç mefhûm var: Türkçülük, İslâmcılık, Osmanlıcılık. Bu mefhûmlar ictimaî mevcudiyetlerin timsâlleri haline girmedikçe, kıymetlerini ictimaî şe'niyetten almadıkça hiçbir mânayı hâiz olamazlar. Senelerce bu kelimeler üzerine müca[de]le edilsin, müsbet ve velûd hiçbir netice çıkmaz.

İçtimaî şe'niyete bakarsak görürüz ki bir İslâm ümmeti, bir Osmanlı Devleti, bir Türk milleti, bir Arap milleti var. Bu hükümlerin şe'niyete mutabık olması için tabiîdir ki "ümmet" kelimesinin bir dinle mütedeyyin olan fertlerin mecmûuna, "devlet" kelimesinin bir hükûmetin idaresi altında bulunan fertlerin mecmûuna, "millet" kelimesinin bir lisanla tekellüm eden fertlerin mecmûuna ıstılah olarak istimal edilmesi lâzımdır. Bu kelimelerin bu mânalarda ıstılah olarak kullanılmasını kabul edenler için yukarıdaki hüküm doğru, yani şe'niyete mutabıktır.

O halde bu hükmü kabul etmeyenler mânanın şe'niyete mutabık olmadığından dolayı değil, bu üç kelimenin şu mânalara ıstılah ittihaz edilmesini muvafik bulmadıklarından dolayı istinkâf ediyorlar.

Bir taraftan İslâmcılar diyorlar ki+; "millet" kelimesi sizin "ümmet" tabirine tahsis ettiğiniz mânaya delâlet eder. Hatta bu kelime Arapcada "mezhep" (*secte*) mânasınadır. Bu itiraza karşı denilebilir ki lisanın ekmeliyeti her kelimenin tek bir mânası ve her mânanın tek bir kelimesi ve hususiyle her mânayı ifade edecek kelimelerin bulunmasıyla kâimdir. Bunu siz yapmasanız da lisan kendi kendine yapar. İşte bunun içindir ki bir dinle mütedeyyin olan insanların mecmûuna "ümmet", bir lisanla mütekellim olan insanların mecmûuna "millet" denilmeye başlamıştır. Mademki ekseriyet bu kelimeleri bu mânalarda istimal ediyor. Siz de bunu kabul ediniz. Istılah meselesinde müşkilât çıkarmak doğru bir hareket değildir.

Diğer taraftan Osmanlıcılar diyorlar ki; devlet kelimesiyle millet kelimesi müterâdiftir. Bir devletin tebaasının mecmûu bir millettir. İçtimaî şe'niyete ehemmiyet vermeyerek yalnız bu mefhûmlar arasındaki münasebete bakarsak bu kelime doğru olmak lazım gelir.

Vâkıa bir devletin umum tebaasının aynı lisanla mütekellim olması, yahut aynı lisanla mütekellim olanların müstakil bir devlet teşkil etmesi tab'a daha muvafik, arzuya daha mülayimdir. Fakat devletler şe'niyette, nefsü'l-emirde böyle midirler? Şüphesiz ki değildirler. O halde, olanı görmeyerek olması lazım gelen şeyi var zannetmek nasıl caiz olur?

Türkçüler bu iki zümrenin müddeâlarını tenkit ettikten sonra şu iki neticeyi çıkarıyor:

1. Ümmet başka şey, millet başka şeydir.
2. Devlet başka şey, millet başka şeydir.

Bu neticelere itiraz olunabilir, fakat yalnız ictimaî şe'niyete mutabık olup olmadığını aramak nokta-i nazarından! Yoksa "böyle olmalı mıydı?" diyerek değil!

Biz mefhûmlarımızı şe'niyete uydurabiliriz. Fakat şe'niyeti kendi mefhûmlarımıza uyduramayız! Mâmafih "ümmet, devlet, millet" mefhûmlarının hariçteki şe'niyetleri birbirinden büsbütün ayrı da değildir. Ümmetle millet arasındaki münasebet "umum" ile "husus" arasındaki münasebet gibidir. Ümmet bir dinle mütedeyyin olan milletlerin umumunu câmi bir "beynelmileliyet" teşkil eder. Bundan başka mill[et]i teşkil eden fertler bugün milletin lisanıyla mütekellim olanlar değildir. Yarın bu lisanla konuşacak olanlardır.

Meselâ bugün Pomaklar Bulgarca, Girit'teki Müslümanlar Rumca konuştukları halde yarın Müslümanlığın tesiriyle Türkçeyi öğrenecekler ve bugünkü lisanlarını terk edeceklerdir. O halde bir milletin fertleri yalnız lisanlarıyla değil, dinleriyle de taayyün ediyor.

"Devlet"le "millet" arasında da bir dereceye kadar umum husus münasebeti mevcuttur. Meselâ Osmanlı Devleti bir İslâm devletidir, yani Müslüman milletlere istinat eden bir devlettir. Osmanlılığa kemmiyetiyle beraber irfan ve medeniyetiyle istinatgâh teşkil eden Türk ve Arap milletleridir. O halde Osmanlı Devleti'ne "Türk-Arap" devletidir denilebilir.

Şurası da unutulmamalıdır ki Türk ve Arap milletleri yalnız Osmanlı memleketindeki Türklere ve Araplara münhasır değildir. Hal-i esarette bulunan lisandaşları da bu milletlere dahildir.

Şimdi de "vatan" mefhûmuna gelelim. Vatan, uğruna hayatlar feda olunan mukaddes bir ülke demektir. Nasıl oluyor da bütün diğer ülkeler gayr-i mukaddes iken "vatan" denilen ülke mukaddes tanılıyor ve bunu mukaddes tanıyanlar hayatlarını, ailelerini, en ziyade sevdikleri şeyleri bu ülkenin uğruna feda ediyorlar? Hiç şüphesiz bu ülke maddî tabiatı itibariyle bu kıymeti hâiz değildir. Mutlaka bu kudsiyeti mukaddes bir mevcudiyetten alıyor. Bu mukaddes mevcudiyet ne olabilir? Devlet mi? Yukarıda gördük ki "devlet" de kendi kendine kâim bir kudret değildir, bu da kuvvetini "millet" ile "ümmet"ten alıyor; şerefü'l-mekân bi'l-mekîn. O halde mukaddes mevcudiyet olarak yalnız bu iki şey var: Millet ile ümmet.

Mukaddes şe'niyetler iki olunca bunun timsâli yahut karargâhı olan vatan da iki olmak lazım gelir: Ümmetin vatanı, milletin vatanı. Filhakika bir İslâm vatanı vardır ki bütün Müslüman milletlerin sevgili yurdudur. Diğeri millî vatandır ki Türkler kendilerininkine "Turan" namını veriyorlar. Osmanlı ülkesi İslâm vatanının müstakil kalan bir cüz'üdür. Bundan bir kısmı Türk yurdudur ki aynı zamanda

Turan'ın bir parçasıdır; diğer kısmı da Arap yurdudur ki büyük Arap vatanının bir parçasıdır.

Türklerin Türk yurdunu veyahut Turan'ı hususi bir aşkla benimsemeleri ne küçük İslâm vatanını (Osmanlı ülkesi), ne de büyük İslâm vatanını unutmalarını iktiza etmez. Çünkü millet mefkûresi, devlet mefkûresi, beynelmileliyet mefkûresi başka başka şeylerdir ve her üçü de mukaddestir.

Kaynak: Ziya Gökalp, "Millet ve Vatan", *Türk Yurdu*, VI/66, 15 Mayıs 1330, s. 2179-2182.

101

İSLÂMİYET'TE UHUVVET

İbnurraif M. Satvet

İslâmiyet; beşeriyeti mezlaka-i vahşet ve mezbele-i sefaletten kurtarmak, gülzâr-ı medeniyet ve saadete mazhar eylemek için vaz' olunmuştur. Onun için İslâmiyet'te beşeriyeti mahkum-ı inkıraz eyleyecek, insaniyetin bâdî-i sefalet ve felaketi olacak harf-i vâhid yoktur. Dünyanın bütün feylesofları, kanunşinasları, ictimaiyat mütehassısları, daha bilmem neleri birleşerek onun desâtîr-i rasîne, kavânîn-i âliyesini tetkik ve ta'mîke koyulsalar katiyyen terakkiyât-ı beşeriyeye hâil, inkişafât-ı medeniyeye mani bir madde bulamazlar. Nitekim İslâmiyet'i hakkıyla tetkik eyleyen bazı ulema-yı garbiyyûnun beyanât-ı hak-gûyânesi bu iddiamızı teyit ve tevsîk eder. İslâmiyet'in mihr-i münîr gibi parlayan hakâik-i âliyesini göremeyecek kadar nur-ı basardan mahrum olan şeb-pere gözlü budalalar bahsimizin, mevzuumuzun haricindedir.

Eğer biraz da nam ü nişanları tarihin mensî, metrûk sahifeleri üzerinde kalan milletlerin esbâb-ı ufûlünü yahut zayıf, nâtüvan, mahkum-ı inkırâz milletlerin bâis-i zaaf u tedennîsini tetkik edecek olur isek behemehal İslâmiyet'in şiddetle men ve nehy eylediği nifâk u şikakın bütün şeâmet ve şenâetiyle hüküm-fermâ olmasından ibaret bulunduğu gözümüze çarpar. Uzağa gitmeye ne hacet, bugün İran'ın bâdî-i felaketi nedir? Hâlâ hatıra-i fecaat-âlûdu kalplerimizi yakan, kavuran Rumeli hâile-i azîmesine ne sebep olmuştur? Hep nifâk u şikak değil mi? Hep ayrılık, gayrılık değil mi? Ahkâm-ı celîle-i İslâmiye'ye adem-i riayet değil mi?

İşte İslâmiyet'in müntesiplerini nâil-i fevz ü felah eylemek için vaz' ettiği kanunun birinci maddesi uhuvvettir. Yani bütün Müslümanların kardaş olmasıdır. Bunun için her Müslümanın uhuvvet-i hakikiyenin istilzam eylediği vezâife riayetkâr bulunması, mezayâ-yı şahsiye, mükteseb ât-ı zâtiyeden başka sebeb-i rüchan tanımayarak bilâistisna her mümine mahabbet-i halisa beslemesi, hîn-i hacette dest-i muavenet ve muha[d]eneti uzatması farzdır. Hazret-i Peygamber (s.a.v.) ümmetleri beyninde rabıta-i rasîne-i uhuvvetin teessüsünü emrederek ...لن تدخلوا yani "Mümin olmadıkça katiyyen Cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe asla mümin olamazsınız" buyuruyor. Müslümanların aralarında mahabbet-i hakikiyenin tamamiyle resanet-gîr olmasına dair daha pek çok ehâdîs-i şerife var ise de bunların hepsini zikre kalkışmak için *Hayru'l-Kelam*'ı haftalarca işgal eylememiz lazımdır, tabiî bunun için biz de birisiyle iktifa ediyoruz. Eğer biraz düşünecek, vakfegîr-i tefekkür olacak olur isek bina-yı İslâmiyet'in muhâleset ve uhuvvet... üzerine inşa edildiğini anlarız. Demek ki dinimizin esası uhuvvettir. Cemiyet-i İslâmiye'nin arasına tohm-ı nifâk saçıldığı ve zemin-i ṭenebbüt bulduğu, uhuvvet ve ittihadın sektedâr olduğu gün; şems-i İslâmiyet'in küsûfa tutulduğu zamandır.

Ne kadar garip ki; millet-i İslâmiye'nin arasındaki bu kadar nifâk u şikak yüzünden geçirdikleri felaket yetişmiyormuş gibi bir de başımıza şimdi Türklük, Araplık, daha bilmem nelik çıkarıyorlar! Hem de ne tuhaf; diyorlar ki; yegâne çare-i halas ü necatımız budur!!! Zehî hayal-i muhal! Zehî tasavvur-ı bâtıl!

Eğer tarihleri açıp bakacak, ecdadımızın menakıb-ı kahramânelerini dîde-i ibretle okuyacak olur isek Osmanlı bayrağını Viyana surlarında dalgalandıran, Kosova melha[m]e-i kübrâsında esbâb-ı galibiyeti temin eyleyen, ikide birde temcid pilavı gibi ısıtıp ısıtıp medâr-ı fahr u gurur için öne sürülen hep o şan-âver hâletleri husule getiren, Türklük mefkûresi değil, İslâmiyet, diyanet duygusu olduğunu görürüz. Bunun aksini iddia edenlere sorarım; mübarek ecdadımızın yadigâr-ı hamaseti olarak terk ettikleri elviye-i muhteremenin üzerinde Atlı Han'ın, Cengiz'in, Hülagu'nun, –tabirleri vech üzere– Türk ulularının isimleri mi var? Yoksa (لا اله الا الله، انما المؤمنون اخوة) gibi âyât-ı beyyinât mı menkûş? Âhir-i hayatlarında oğullarına ettikleri nasihatlerinde "Şöyle yap böyle çalış da Attila'nın ruhunu şad eyle!, Türk kavm-i necîbinin namını i'lâ eyle!" gibi kelimeler mi var? Yoksa "Oğlum İslâmiyet'ten ayrılma, ulemaya riayet et ki şeriat nizam bulsun, i'lâ-yı kelimetullah için çalış" gibi sözler mi var?

İşte elimizde mevcut bu gibi daha sâir vesâik bütün vuzûhuyla bize gösteriyor ki; onların pür-şan ü şeref muzafferiyetlerinin, galibiyetlerinin sâiki İslâmiyet'tir. Ve yine pek iyi anlatıyor ki onların zihinlerine, fikirlerine hâkim; kavmiyet, cinsiyet yani nasyonalite (*nationalité*) değil, İslâmiyet ve diyanet yani tamamiyle relijyon (*religion*)dur.

Rica ederim nasyonalist beyler! İnsaf edin, bu zavallı vatanın hal-i pür-melâline acıyın, tefrika vadilerinde, teşettüt deryalarında çırpınan bu bîçare millete merhamet edin!

O sizden kanayan sinesine zehirli haplar, öldürücü semmler değil, pür-şevk bir hayat bahşedecek âb-ı şifa, ilm ü irfan bekliyor.

O sizden boğucu dumanlar arasında bunalan kalbine biraz nefha-i hayat ve nur-ı iman istiyor.

Ödemiş.

Kaynak: İbnurraif M. Satvet, "İslâmiyet'te Uhuvvet", *Hayru'l-Kelâm*, sayı: 29, 9 Receb 1332/22 Mayıs 1330, s. 227-228.

102

TÜRKLÜK - OSMANLILIK

İsmail Gaspıralı

Muteber *Peyam*, muteber *Türk Yurdu*'na karşı Osmanlılığı müdafaa ediyor. *Türk Yurdu* nazariyelerinin yanlışlığını anlatmaya çalışıyor. *Peyam*'a verilen cevapları *Türk Yurdu*'nda okuyoruz, verilecekleri de ileride okuruz.

Türklük-Osmanlılık hakkında *Tercüman*, öz nazariyelerini değil kavî itikadını çok evvelce söyleyip geçtiğinden tekrarına çok hacet görmüyor ve bahsi mevsime pek de münasip bulmuyor.

Makalenin başında *Peyam* refikimiz: bu devlet Osmanlı Devleti'dir, bu saltanat Osmanlı saltanatıdır, bu iklim Osmanlı iklimidir, bu lisan Osmanlı lisanıdır, demişler; böyledir ama Osmanlı demek Türk demektir! Başka bir şey olamaz; çünkü Türklük bittiği gün Osmanlılık *Peyam*'ın tabirince bir "ictihad", bizce mayasız bir unvan olup kalır.

Türkler, Farslar, Suriyeliler, Kıbtîler, Yahudiler, Nesturîler hilafet-i Abbasiye'ye [ve]ya ki Âl-i Abbas'a ciddi hizmetler ettikleri malumdur. Fakat Âl-i Abbas çürüdüğü ve Araplar gevşediği gibi Türkler, Farslar türedi. Ötekiler de taraf taraf çekildiler. Darısı daha çok tarlaya büdene (bıldırcın) kesildiler.

Avusturya mukaddes imparatorluk olduğu zamanda Macarlar, İtalyanlar, Hırvatlar, Çekler, Lehliler Habsburg hanedanına, mukaddes Habsburg devletine ve bayrağına büyük hizmetler etmişlerdi. Hâlâ edenler de var. Lâkin bugün bun-

ların kenara çekildikleri meydandadır. "Devlet-i Habsburgiye"nin mayası olan Alman ırkı zayıflık gösterdiği gibi Habsburg milletleri birer birer çekilip birer bir şey olmak yoluna düştüler. Eğer Viyana'da Almanca bir "Peyam" zuhur edip "Avusturya'nın Nemseleri Nemse [Nemçe] değildir, Nemselikten ayrılmışlardır, sekiz asırlık necib Habsburgiye milletidirler" davasına kalkışırsa faide verir mi vermez mi? bilmiyoruz...

Büyük Petro ile başlamış Rusya ıslahatına ve şevketine hizmet etmiş ve etmekte olan adamların arasında Holland, Fransız, Nemse, Leh-Polyak, İsveç, Fin, Ermeni ve Gürcü pek çoktur. Bahusus Cinmermanlar(?), Monihler(?), Fonlar, Baronlar hesapsızdır. Fakat bunlar Romanof hanedanına hizmet etmek ile beraber Rus yurduna, Rus milletine hizmette bulundular.

Peyam makalesinde, Osmanlı olarak Âl-i Osman'a hizmet etmiş ve etmekte bulunan muteber Çerkesler, Lazlar, Arnavutlar, Araplar, Rumlar ve Ermeniler tamam ötekiler gibi Türk yurduna, Türk milletine, Türk devletine hizmette bulundular. Türk demeyip Sultan Osman'a nisbeten Osmanlı demek mayayı tağyîr etmiyor.

Biz yine meramımız haricine çıktık. Bu kadar söylemeyecek idik. Gelelim sadedimize: *Peyam* refikimiz Osmanlılık ictihadının hakikatini ve faidelerini arz ettikten sonra mahzurlarını dahi teslim ederek diyor:

Asr-ı ahîrde milliyet fikirleri Şark'a da yayıldıktan, hele Tanzimat-ı Hayriye neşr olunduktan sonra vâzıhan meydana çıktı; her millet kendi milliyetini, Arnavutlar Arnavutluğu, Lazlar Lazlığı, Araplar Araplığı, Çerkesler Çerkesliği düşününce Osmanlılığın yalnız başına Türklerle kalacağı tabiî idi. (Çok doğru buyurulmuş). Hıristiyan Osmanlılarını bir tarafa bırakıyoruz. İhtilaf-ı dine inzimam eden milliyet kuvveti onları Osmanlılaşmaktan daima men eyledi. (Bu da doğru). Bu hakikati teslim eyliyoruz. Fakat böyle olmasını heyet-i müctemia-i Osmaniye için bir zaaf, bir derd addeyleriz. Çünkü bu heyet yalnız Türklerle kalırsa iclâl-i kadîmini muhafaza edemez itikadındayız. Hatta o derecede ki her hale rağmen Laz, Çerkes, Kürt, hatta Arnavut gibi akvâm-ı İslâmiye ile râbıta-i Osmaniye'yi muhafaza eylemek yani onları ber-mutad Osmanlılığa temsil kılmak fikrindeyiz. (Fikir ve niyet güzel, fakat asrı ve milletlerin psikolojisini bir an unutmayınız.)

İşte Türklük siyasetinin en birinci mahzuru, hatta [tek] mahzuru bu temsile mümânaatıdır. Esasen Osmanlılığı kökünden baltalayacak inhilâl-i vâkii ikmal eylemektir. Şimdi Türk Yurdun[d]a bütün mukabil o kavmiyetlerin yurtları, cemiyetleri var. Bu suretle bizden iftirakları günden güne artmıyor mu?

Peyam refikimizin bu dediğine bakılırsa temsile, birliğe asrın umumi gidişleri değil "Türkçülük" mâni oluyor imiş... Şiddetli itirazımız bu noktaya mahsustur. Reddedildiğini istediğimiz yine bu noktadır.

Türkler ve Türkçüler sâir bazı ırklar gibi hiçbir vakit, şoven, galebeci ve zalim olmadılar. En iktidarlı zamanlarında, bütün dünyayı altüst ettikleri devirlerde bile hiçbir milletin lisanına, edebiyatına, medeniyetine, hususiyetine, ticaretine mâni olmadılar; her zamanda, her iklimde müsait bulundular; hatta kendileri zararlanmaktan bile çekinmediler! Ne cebren mekteplere, ne cebren camilere gayrıları celb etmediler. Hiçbir milletin dinine açık [ve]ya ki hafî mümânaatta bulunmadılar. Rus, Türk ve İran tarihleri bunun şahitleridir. Daha Devlet-i Osmaniye doğmadan Kostantiniyye'nin taassubundan, zulmünden, cellatlarından kaçan Nesturîler Türkistan'a can atıp Türk hakimleri himayesinde hayatlarını, mezheplerini kurtarabildiler.

Gayr-i Türk olanların cümlesi "ben benim" dediklerini *Peyam* inkâr etmiyor. Bu halde Türkler ve Türkiye "ben ben değilim", başka bir şeyim demek ile mi halas ve necat bulacaklar? Tarihte bunun bir misâli görülmüyor. Ama aksi az değildir.

"Şimdi Türk Yurdu'na mukabil Çerkes, Kürt, Arnavut yurdları, cemiyetleri var. Bu suretle bizden iftirakları günden güne artmıyor mu?" suali buyurulmuş.

Peyam'ın bu suali kalem hatasıdır. Değil ise kalem ile oynamaktır. Kürt yurdculuğu on beş sene mukaddem duyuldu. Arap yurdculuğu yirmi seneyi geçti. Bulgar yurdculuğu altmış, Rum yurdculuğu ise seksen seneliktir. Daha ziyade değilse...

Arnavut yurdculuğundan bana haber verildiği ve sade Türk dilinin ehemmiyetinden bahsedildiği 29 sene oluyor. Haberi veren, bahseden merhum ve gayûr Arnavut Şemseddin Sami Bey idi.

Üç, dört senelik *Türk Yurdu* nerede, o zaman 3-4 yaşlarında bulunan Akçuraoğlu Yusuf Bey nerede? *Türk Yurdu*'na atılan taşı geri almak hakikat iktizasıdır. *Türk Yurdu*'na ve Türkçülere edilecek bir öpke[539] varsa geç kaldıkları hem de çok geç kaldıklarıdır.

Kaynak: İsmail Gaspıralı, "Türklük-Osmanlılık", *Türk Yurdu*, VI/69, 26 Haziran 1330, s. 2291-2293.

539 *öpke*: sitem, başa kakma.

103

İSLÂM'DA DAVA-YI MİLLİYET

Ahmed Agayef

[I]

Zannediyorduk ki muhterem Süleyman Nazif Bey'le aramızda aylarca uzamış olan kalem mübahaselerinden sonra artık Türkçüler hakkında beslenilmek istenilen sû-i tefehhümler izâle edilmiştir. Türkçülerin maksat, gaye ve meslekleri tamamen kesb-i vuzûh ettiğinden bu yolda şüphelere, tereddütlere tesadüf etmeyeceğiz. Maatteessüf şu zannımızda aldanmış olduğumuz tahakkuk ediyor. Anlaşılıyor ki bizi tenkit edenler, milliyet cereyanlarını ahali nazarında her çe bâd âbâd düşürmek isteyenler bizi okumak, anlamak, takdir eylemek ve tenkitlerini vesâik üzerine istinat ettirerek, hatalarımız var ise madde madde tasrih ederek bizi irşad eylemek tenezzülünde bulunmak istemiyorlar. Tenkitler, itirazlar, hücumlar hep dedikodular üzerine yapılıyor; hep "böyle işitiliyor", "şöyle deniliyor" üzerine yürütülüyor.

Bizce pek muhterem tanınmış Babanzâde Ahmed Naim Beyefendi'nin de aynı hata yoluna sapmış olduğunu maatteessüf söylemek mecburiyetindeyiz; bu zât-ı muhterem *Sebilürreşad* mecmuasının 293üncü numarasında yukarıda makalemiz için serlevha ittihaz etmiş olduğumuz[540] unvan ile on beş büyük sahifeyi ihtiva edecek kadar gayet

540 [Babanzâde'nin makale-risâlesinin başlığı "İslâmda Dava-yı Kavmiyet"tir, buradaki ifadeden anlaşıldığına göre Ahmed Agayef de muhtemelen başlığı böyle koymuş fakat son anda kendisi veya *Türk Yurdu* yayın heyeti tarafından değiştirilmiştir. Sebebi milliyetçiliğin-Türkçülüğün ırkî-lisanî mânaları olan "kavmiyet" üzerinden değil de hâlâ dinî anlamları kuvvetli olan "milliyet" üzerinden savunulma arzusu ve siyaseti olabilir. Nitekim bu kavmiyet-milliyet problemi sadece başlıkta değil metinde de vardır. Haz.]

uzun ve vâsi' bir makale neşretmiş ve bu makaleyi milliyet cereyanlarını ve bilhassa Türkçülüğü tenkit etmeye hasr eylemiştir. Lâkin bütün makalesinde Türkçülere atfederek şiddetle tenkit ettiği maddeleri tek bir vesika ile bile teyit etmemiştir. El-yevm Türkçüler tarafından birçok mecmualar, gazeteler neşredilmektedir. Bundan birisini alıp da "işte efendiler siz, bunu söylüyorsunuz, şunu iddia ediyorsunuz, halbuki bunlar doğru değildir, hatadır, muzırdır" dememiştir. Kendilerinin de ikrarına nazaran Türkçülere ait malumatlarını yalnız "Türkçüler ile vâki olan münazarât ve münakaşâttan" kesb eylemişlerdir. Şifahî ve binaenaleyh kaçıcı, muhtasar, mütelevvin münazaralar üzerine muharrer tenkidât yürütmenin ne kadar esaslı ve muvafık-ı hakikat olabileceğini herkes sathî bir düşünce ile bile takdir edebilir.

Mamafih Naim Beyefendi gibi kanaatine iman eden, İslâmiyet gibi muazzam ve ulvî bir esası kendilerine gaye tayin etmiş ve bilâ-tereddüt o yolda azm u sebat ile yürüyen zevâtın kâffesi yine Türkçülerce pek muhterem olduklarından onlar ile mübahaseye girişmeyi, Türkçülük hakkında taşıdıkları yanlış zehabların tashihine çalışmayı kendimiz için hem bir vazife ve hem de bir şeref addederiz. Keşke bütün muarızlarımız Naim Bey gibi olsaydı; yani kendi iddialarına, kendi fikirlerine iman etmiş olsaydılar! Muayyen ve samimi bir fikir taşıyarak o fikrin hâkim olmasına çalışsaydılar! O vakit anlaşmak ve fikirlerde ihtilaf bakî kalsa bile yekdiğere karşı mütekabil hürmet beslemek kâbil olurdu.

Naim Bey asıl tenkidâtına girişmeden evvel Türkçüleri iki zümreye ayırıyor. Birisine "halis Türkçüler", diğerine "Türkçü-İslâmcılar" unvanını takıyor. Birincilerini "telkîh etmek istedikleri şey açıkça dinsizlik mefkûresidir", ikincileri de "ne serden ve ne de yardan geçemiyorlar" diye tarif ediyor.

Naim Bey şu taksimatı nereden aldı? Hangi vesika üzerine tesis etti? Türkçülük gibi artık teessüs ve tebellür etmiş olan bir cereyanda bu gibi taksimatı yapmak için mutlak elde taksimatı teyid edecek vesikalar bulunmalıdır. Acaba hangi Türkçü nerede "dinsizliği telkîh eylemek" istemiştir? Hangi Türkçü nerede "İslâmiyet'le dinsizlik arasında mütereddit bulunduğunu ve bunlardan hangisini tercih edeceğini bilmediğini söylemiştir? Bu suallere cevap verilmedikçe ve verilen cevaplar senetler ve vesikalar üzerine istinat ettirilmedikçe yapılan taksimatın indî, keyfî ve gayr-i vârid kalacağı tabiîdir.

Biz ise Türkçülük cereyanına Naim Bey'den behemehal ziyade yakın olduğumuz için, mezkûr cereyan içinde dinsizlik "*mefkûresini*" değil taşıyan ve hatta nazar-ı müsamaha ile gören hiçbir mezhebin, fırkanın, şubenin bulunmadığını kat'î bir surette iddia ediyoruz. Tek tek şahıslara gelince; bunlar arasında eğer guluvv edenler var ise bunun Türkçülük cereyanına atfedilmesi vicdanen doğru olamaz. Acaba Türkçülükten evvel bu gibi şahıslar yok muydu? Tâ bidâyet-i İslâmiyet'ten beri bu gibi şeyler daima mevcut değil mi idi? Türkçülük cereyanını munsıf ve müdekkik bir nazarla takip ve mütalaa edenler Naim Beyefendi'nin fikrinin tamamen aksini

görüyorlar. Bu gibiler ikrar ederler ki dört beş sene bundan akdem dine karşı büyük bir mübalâtsızlık, İslâmiyet hakkında pek bariz bir lâkaydlık gösteren Türk gençleri bugün dine takarrub etmişlerdir, dindar olmuşlardır! Zaten başka surette de olamazdı. Aşağıda izah edileceği vech üzre din, kavmiyetin en mühim esas ve erkânından olduğu için kavmiyet cereyanını anlayarak, bilerek takip edenler için dinden uzaklaşmak kâbil bile değildir.

Demek ki Naim Beyefendi'nin Türkçülüğü "dinsizlik mefkûresini takip edenler" ve "ne yardan, ne de serden geçemeyenler" arasında taksim etmesi muvafık-ı hakikat değildir. Türkçülük gayr-i kâbil-i taksim bir vâhid-i külldür. Onun takip ettiği gaye, yürüdüğü yol bir olduğu için ikiye inkisamı gayr-ı kâbildir. Tek tek şahıslar bu gibi mesâilde asla nazar-ı dikkate alınamaz. Bunlar ya Türkçülüğün ne olduğunu asla anlamamışlardır veyahut başka bir maksatla Türkçülük içine sokulmuşlardır, behemehal Türkçülüğe mânen yabancıdırlar, Türkçülüğü temsil etmek hassasından mahrumdurlar.

Şimdi geçelim Naim Beyefendi'nin asıl tenkidâtına:

Sebilürreşad'ın on beş büyük sahifesini ihtiva eden şu tenkidât fikir ve esas itibariyle üç noktada telhîs edilebilir:

1. Din-i mübin-i İslâm kavmiyet cereyanlarını tasvip etmiyor, bu gibi cereyanlar onun esas ve ruhuna, ahkâm ve kavâidine muhaliftir,

2. Milliyet cereyanları muzırdır,

3. Milliyet cereyanları Müslümanlar içinde Avrupa'yı taklitten mütevellit olduğu için gayr-ı tabiî ve masnûdur.

Şu noktaları birer birer veya ayrı ayrı mütalaa edelim:

Naim Bey birinci ve esas fikrini, yani din-i İslâm'ın milliyet hissini kabul etmemiş ve bu hissi men eylemiş olduğunu isbat etmek için birçok hadisler, rivayetler ve hatta âyât-ı kerime zikrediyor. Anlaşılıyor ki muşârün-ileyh şu senedleri toplamak için pekçok zahmet çekmiştir, elde edebileceği bütün menâbi'e müracaat ve bulabildiği bütün vesâiki cem eylemiştir. İslâmiyet'in suret-i zuhur ve intişarı hakkında başka bir fikre zâhib olduğumuz için biz şu senedleri kemâl-i dikkat ve merakla mütalaa eyledik. Fakat o fikrimizi tezelzüle uğratacak ve Naim Beyefendi'nin fikri için ciddi bir istinatgâh teşkil edebilecek hiçbir şey bulamadık.

En evvel göze çarpan bir husus, îrad olunan hadis, rivayet ve âyetlerden tek birisinde bile "kavm" kelimesinin istimal edilmediğidir. Kâffesinde yalnız asabiyetten bahs olunuyor. Anlaşılıyor ki muhterem Naim Beyefendi asabiyet kelimesini "milliyet" kelimesi mânasına alıyor. Bu doğru mudur? Biz burada Naim Bey gibi Arap lisanının gavâmızına bizden pek ziyade vâkıf olan ve behemehal Arapçaya ait mesâilde bizden daha ziyade salahiyetdar olan bir zâta lügat dersi vermek iddiasında bulunmaktan pek uzağız.

Fakat "kavmiyet" kelimesinin bugünkü mânası hakkında aramızda ihtilaf olabilir. Belki bizim bu kelimeden murad ettiğimiz mâna kendilerince kesb-i vuzûh ederse ihtilaf bertaraf edilmiş olur. Milliyet (*nation*), fenn-i ictimaiyatın son ve muhtasar tarifine göre, "aynı surette hisseden bir kitle-i efrada" denilir: *La nation c'est le groupe d'individus semblables par la manière de sentir.*[541] Müşterek hissiyatın tevellüd, intişar ve taammümü de iki âmilin tesiri ile oluyor: Lisan ve din. Bunlardan sonra ırk, tarih, anane, âdât, edebiyat ve sâire de geliyor. Fakat biraz teemmül olunduğu halde bu âmillerin kısm-ı azamı da o iki âmilin neticesi olduğu tezahür eder. Dünyada bir kavim, bir millet yoktur ki onun âdâtı, edebiyatı, anane ve tarihi onun dininden müteessir olmasın. Bütün bunların mücmeli, [ve]ya rüknü ise lisandır.

Binaenaleyh diğer sosyologların milliyet hakkında vermiş oldukları "*la nation c'est la culture; la nation c'est la mentalité*" gibi tarifler bizim yukarıda kabul ettiğimiz tarifi nakz değil teyid eder. Çünkü onun başka bir surette izharından hariç bir şey değildirler. Biz aşağıda Türkçülerin milliyet kelimesi ile neyi ifade etmek istedikleri hakkında mufassal beyanatta bulunacağımızdan şimdilik bununla iktifa edelim ve asıl maksada rucû edelim:

Bedihîdir ki milliyet kelimesi yukarıda tarif ettiğimiz mâna itibariyle asabiyet kelimesi mânasına katiyyen alınamaz. Hatta bu iki kelime arasında gayr-ı kâbil-i telif bir tezat ve ihtilaf vardır. Asabiyet, ber-vech-i malum bir kişinin babası tarafından merbut olduğu efrad-ı aileye, ecdada denilir. Asabiyet insanı maddî ve mahdut bir daireye rabt ve o dairenin hayatı, menâfii ile yaşattığı gibi onun gayretini, hamiyetini, namusunu, ananesini gütmeye, taşımaya sevk eyler. Milliyet ise insanı, dairesi bazen pek vâsi' ve gayr-i kâbil-i tecessüs mânevî bir kitleye rabt eyler. Asabiyet aşiret halinde yaşayan, vahdet-i milliyesini duymamış, kendini bilmez, nereye doğru yürüdüğünü anlamaz muhitlere mahsustur. Milliyet ise bunun aksidir; yani kendini bilir bir vicdan-ı millîye malik muhite hastır.

Kable'l-İslâm eyyâm-ı cehalette aynı kavmiyete mensup velâkin aşiret halinde yaşayan ve binaenaleyh asabiyet zihniyetini taşıyan iki Arap şairinin yekdiğeri ile münazarası, muhasamaları, iki kabile arasında bazen bir deve, bir at için senelerce kanlı müsademelerin, husûmetlerin devamı hep şu asabiyetten mütevellid hallerdir.

İslâmiyet'in zuhuru esnasında Hazreti Resul-i Ekrem'e karşı çıkmış olan kuvvetler arasında en müthişi şu asabiyet idi. Tarih-i İslâmiyet tetkik olunduğu halde İslâmiyet'in gerek ahkâm gerek kavâid ve gerek ahlâk nokta-i nazarlarından en ziyade pençeleşmiş olduğu şeyin asabiyet olduğu tebeyyün eder. "الاعراب اشد كفرا ونفاقا"[542] buyuran âyet-i kerime şu mübareze ve muhasamanın ne kadar şedîd, ağır

541 *Les Luttes Entre les Sociétés Humaines et leurs Phases Successives*, par J. Novicouv: p. 247.

542 [Tevbe, 9/97: Bedevî Araplar, kâfirlik ve münafiklık bakımından hem daha beter, hem de

ve bazen tahammül-fersâ olduğunu pekâlâ irâe ediyor. Bedihîdir ki şu âyetin kasdettiği şey a'rabîlik, yani asabiyet, aşiret halleridir, mâzallah Arap kavmi değildir. Bilâkis İslâmiyet'in en birinci, en büyük maksadı şu A'rabîliği def ederek, asabiyeti kaldırarak Arap kavminin vahdetini temin eylemek, Araplıkta bir vicdan-ı umumi, bir gaye-i müştereke husule getirmekten ibaretti.

Şu vicdan, şu gaye, vahdet-i millîsini bulmuş, asabiyet belâsından halâs olmuş Araplar için İslâmiyet'ten ibaret olacaktı. Hazreti Muhammed aleyhi's-selâm ve ashab-ı kiram pekâlâ takdir buyuruyordular ki Arap vahdeti, Arap vicdan-ı umumisi teşekkül etmedikçe İslâmiyet'in intişarı kâbil olamaz. Sağlam ve kavî bir bünyeye, hassas bir kalbe, gayet yüksek ve keskin bir dimağa malik Araplar neden o zamana kadar tarihe bigâne, hayat-ı beşerden sanki bîhaber, dünyanın bir köşesinde sıkılıp kalmışlardır.

Çünkü asabiyet belâsına müptelâ idiler. Çünkü vahdet-i milliyeye malik değildiler, çünkü vicdan-ı millî teşekkül etmemişti ve şu vicdanın istikametini tayin edecek bir mefkûre, bir gaye-i emel sahibi değildiler. Şimdi ise en birinci şey şu vahdeti temin eylemek, şu vicdanın ve gaye-i emelin esasâtını vaz' eylemekten ibaretti. İşte bunun içindir ki, Kur'an-ı Azimü'ş-Şan bir taraftan a'rabîliği telîn ve tefrîk ettiği gibi diğer taraftan da kable'l-İslâm Arap vahdet-i milliyesini, hissiyat-ı müşterekesini azçok terbiye eden mevcut müesseseleri kabul ve muhafaza ediyor. Kıblenin Beytü'l-Makdis tarafından Mekke-i muazzama tarafına tebdîlini bir lisan-ı istihza ve istihkâr ile karşılayan muhaliflere Kur'an-ı Azimü'ş-Şan [543] ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب âyet-i kerimesi ile cevapta bulunuyor.

Peygamber-i Zîşanımızın en birinci ve en büyük mucizelerinden birisi Kur'an'ın o âlî lisanı değil midir? Bu hususu yalnız iman değil, tarih de isbat eder. Tarih de diyor ki evet Kur'an-ı Azimü'ş-Şan lisanının belagat ve fesâhati karşısında bütün Arap şuarâsı ser-be-zânu-yı tebcîl oldular. Vahdet-i milliyenin o unsur-ı kadîmi olan lisan –artık mahallî aşiret muhitlerinden mülhem olarak asabiyete, tefrikaya hizmet değil– teşekkül ederek derece-i kemâle vardığından vahdet-i milliyeye, vicdan-ı millînin taşımak üzere olduğu gayenin tecelliyâtına hizmet edecektir! Ve bu münasebetle Kur'an yalnız ahkâmı, esasâtı ile değil lisanıyla bile Arap vahdet-i milliyesinin teşkili için azîm ve

Allah'ın Resulüne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.]

543 [Bakara, 2/177: "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır, yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır".]

mu'ciz-nüma bir âmil oldu. Artık Arap âleminden lisan ayrılıklarını ebediyyen kaldırdı. Bugün bile Merakeş'ten Irak'a kadar vaziyet, zihniyet, irfan itibariyle müteferrik olan Araplar arasında bu muazzam âmil aynı rolü oynamıyor mu?

Şimdi geçelim siyasiyât sahasına: Burada da aynı hali görüyoruz. Medine'de ilk hükûmet temeli vaz' edilir edilmez gerek zât-ı Hazreti Risâletpenahî'nin ve gerek ashab-ı kirâmın bütün mesaileri fikir, his, gaye itibariyle birleştirilmelerine bunca gayret olunan Arapların o hükûmet etrafında toplanmalarına sarf olunuyor. Şiâr "*Arabistan dairesinde yalnız Arap ve yalnız Müslümanlık olacaktır*"dan ibarettir. Bu şiârın gayet tabiî ve mantıkî olarak neticesi Arabistan şibh-i cezîresi dairesinde başka bir din ve başka bir kavmiyet için hakk-ı hayat tanınmamasından ibaretti. Bu esasa istinadendir ki Arabistan şibh-i cezîresi dairesinde sakin Araplara velev tebeiyyet velev itaat ve cizye kabulü şartı ile başka dinde bulunmaya müsaade olunmuyordu. Arabistan Arabı mutlak Müslüman olacaktı! Eski putperestlikte veyahut İslâmiyet'ten evvel azçok intişar bulmuş olan Nasraniyette, Yahudilikte kalamayacaklardı! Arabistan Arabının dini, şiârı, vicdan-ı millîsi İslâmiyet'tir! Bundan mâada Arabistan dairesinde başka milliyet de kalmayacaktı. Orada tâ öteden beri sakin olan Yahudiler ya İslâmiyet'i yani Arabın vicdan-ı millîsini teşkil eden, Arap vahdetinin en bariz tecellisi olan dini kabul edeceklerdi veyahut terk-i diyar eyleyeceklerdi! Bunlar hakkında Arabistan şibh-i cezîresinin haricinde sakin akvâm ile yapılmış olan muameleler –yani cizye kabulü ile din-i kavmiyetlerine riayet esası– gayr-i mer'îdir!

Ne kadar derin ve yüksek düşünülmüş bir siyaset! Yeni teessüs etmekte olan İslâmiyet'in bütün istikbali, bütün tâlii, arkasında mütecanis, ez-her cihet müvahhid, müttehid, aynı âmâle doğru yürüyen, aynı hissiyatı taşıyan bir Arap kitlesinin teminine vabeste idi. İşte bunun içindir ki "لا اكراه فى الدين"[544] esas-ı celîlini ilk evvel tarih-i beşeriyette bunca sarahat ve vuzûh ile vaz' etmiş olan ve vâkıan da Arabistan haricinde nereye yürümüş ise, yerli dinler, kavmiyetler hakkında emsâli o zamana kadar görülmemiş fevkalâde bir riayet ve hürmet göstermiş olan bir din, Arabistan dairesinde başka bir dinin, başka bir milletin mevcudiyetine tahammül etmiyor ve edemezdi!

Medine devletinin suret-i tevessü'üne gelince, yine aynı siyasetin hüküm-fermâ olduğunu görüyoruz. Yani şibh-i cezîre dairesinde sakin bütün Arapları kendi etrafına toplamak ve kâffesini aynı ruh, aynı gaye ile canlandırmak, yani yani vahdet-i kavmiye ve milliyeyi temin eylemek! İşte bunun içindir ki, devlet biraz kuvvet bulur bulmaz –Yemen'in en hücra köşelerinden başlayarak bir taraftan İran hududunda ve

544 [Bakara, 2/256: "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir".]

diğer taraftan da Roma hududunda mevcut nîm-müstakil Arap hükûmetleri– Benî Münzir ve Benî Gassan üzerine seferler icra olunuyor ve bu seferler –Arabistan şibh-i cezîresinin haricinde icra olunmuş seferler gibi– "ya İslâm, ya cizye veya harp" mukaddimesi ve teklifi ile başlamıyordu. Doğrudan doğruya İslâmiyet'in kabulü talep olunuyordu. Zira Arabistan Arapları için başka bir şart tasavvur bile edilmiyordu. Bunlar Arap oldukları için mutlak Arap vahdet-i kavmiyesine, Arap vicdan-ı millîsine ister istemez iştirak edeceklerdi!

"Müellefetü'l-kulûb"[545] usulü de aynı esastan, aynı duygudan, aynı düşünceden mütevvelliddir. Maksat Araplık vahdetini temin ederek şu vahdet üzerine İslâmiyet'i i'lâ etmekten ibaret olduğu için, Arap rüesâsını ezmemek, Araplar arasında mütemeyyiz simaları yükseltmek icab ederdi. Ve işte bunun içindir ki İslâmiyet'e karşı son nefeslerine kadar mukavemet etmiş ve hatta bazen –Uhud gazvesinde olduğu gibi– İslâmiyet'i bir felaket uçurumu karşısında bulundurmuş ve İslâmiyet'i yalnız bütün vesâit ve vesâil-i mücadeleyi tecrübe ettikten sonra kabul etmiş olan bazı zevât hakkında son derece müsamaha ve nüvazişle muamele olundu; Ebu Süfyan, İkrime, Halid b. Velid ve emsâli hakkında ibzâl buyurulmuş lütuflar cümlece malumdur.

Bazen bu hal daha büyük iğmâz-ı aynlara kadar varıyordu. Arabistan dairesinden çıktıktan sonra biz bu gibi usulün tatbikine artık tesadüf etmiyoruz, İslâmiyet'e karşı mücadele etmiş olan Arap rüesâsı bu yolda bir istisna teşkil ediyorlar ve bu da gayet tabîidir. Çünkü gerek Hazreti Resul-i Ekrem ve gerek ashab-ı kirâm bu zevâtın ne kadar yüksek duhât olduğunu pekâlâ biliyordular. Binaenaleyh yalnız elverirdi ki bunlar zahiren olsun İslâmiyet'i kabul etmiş olsunlar, Arap vicdan-ı millîsine iştirak eylemiş bulunsunlar! O harikulâde dehalarını bundan sonra artık İslâmiyet'in i'tilâsı yolunda sarf edeceklerinde şüphe olunamazdı! İşte bunun içindir ki Feth-i Mekke –Halid b. Velid'in yalnız başına mukavemetine rağmen– vuku bulur bulmaz Hazreti Peygamber bu dahiyi kumandan tayin ediyor ve maiyetine kimi veriyor? Hazret-i Ebu Bekir'i!

Bir kere bu mühim teşebbüs vücud-pezîr oldu mu –yani Arap vahdet-i milliyesi teşekkül ederek kendi vicdanını, istikametini buldu mu– artık Arap deha-yı azîmi kendini binlerce senelerden beri ezen, dar, mudîk bir daire içinde tutan, o asabiyet-i câhileden ve vicdan-ı millî mefkûdiyetinden halas edilmeyi hissetti, hârika-nümûn bir kuvvet ve haşmetle saha-i cihana atıldı. Ve bütün cihanı hayrete sevkedecek, bütün tarih-i beşeriyete başka bir istikamet verecek harikalar ibraz etti.

Fakat bütün bunlardan istihrac edilecek gayr-i kâbil-i inkâr ve te'vil bir hakikat vardır ki o da İslâmiyet'in kavmiyet esasını yıkarak değil onu temin ederek i'tilâ etmiş olduğundan ibarettir! İslâmiyet'i saha-i cihana atmadan evvel İslâmiyet'in

545 ["Kalpleri İslâm'a kazanılacak olanlar" anlamına gelen müellefetü'l-kulûb Kur'an'da zekât verilebilecek 8 sınıf insandan birini teşkil eder; bk. Tevbe, 9/60.]

başında bulunan Araplık vahdet-i milliyesini, Araplık bünye-i milliyesini kurmak icab ettiğini takdir ettiler! Ve İslâmiyet milliyeti ezmekle değil, onu tesis ederek, ona istinaden yürüdü ve bu yolda İslâm bânilerine karşı çıkmış en birinci, en metîn mânia asabiyet idi. Araplar arasındaki aşiret, kabile belâsı idi ki Arapların uhuvvet-i milliyelerine mâni olmakla beraber Arap vicdan-ı millîsinin şuurî bir surette teşekkülüne bir sed teşkil ediyordu. Gerek Hazreti Resul-i Ekrem ve gerek ashab-ı kirâm için en birinci ve en büyük mübareze şu hal ile uğraşmak ve Arap vahdet-i milliyesini teşkil eylemekten ibaretti! Mübareze bazen öyle tahammül-fersâ bir hal kesb ediyordu ki Kur'an-ı Azimü'ş-Şan bile A'rabîliği, asabiyeti tel'în, tekfir ediyor!

Binaenaleyh asabiyeti kavmiyetle, milliyetle karıştırmak, İslâmiyet'in düşman-ı canı olan kabile ve aşiret hallerini yine İslâmiyet için istinadgâh teşkil etmiş olan milliyet ve kavmiyetin aynı zannetmek İslâmiyet nokta-i nazarından bile azîm bir hatadan başka bir şey addedilemez.

[II]

Milliyet ve vahdet-i kavmiye üzerine teessüs etmiş olan İslâmiyet asabiyete karşı galebe çalarak bir müddet Arapları şuurî bir vicdan-ı millî etrafında toplamakla Arap dehasına azîm bir saha açtı ise de, maa't-teessüf asabiyet belâsını tamamen kaldıramadı. Hazreti Resul-i Ekrem ve ashab-ı kirâm şu belâya karşı iki türlü silahla mücadele ediyordular. Birisi "telkinat", diğeri "kuvvet". Bir taraftan âyât-ı kerime, nesâih ve mevâiz, diğer taraftan cihad bu ümniyenin husulü için istimal olunan vesileler idi. Fakat hususiyet, asabiyet belâsı o kadar kökleşmiş idi ki bu silahlar bile kâfi olamadı. Asabiyet başını kaldırmaya her daima müheyyâ idi. Kendisi için müsait hiçbir fırsatı geçirmedi.

Ezcümle meselâ Hazreti Resul-i Ekrem'in vefatı münasebeti ile şu beliyyenin iki surette yeniden tezahür ettiğini görüyoruz: Hazreti Resul'ün vücud-ı mübarekleri meydanda iken bile Sakîfe-i Benî Sâid[e]'de Muhacirler ile Ensar veyahut tabir-i diğerle Mekkeliler ile Medineliler arasına düşmüş nizâlar ve aynı zamanda Arabistan'ın muhtelif noktalarında mütenebbîlerin, irtidadların zuhuru eski asabiyetin, kabile ruhunun yeni vahdet-i milliye cereyanına karşı zuhurundan başka bir şey değildi. zât-ı Hazreti Risaletpenahî bu yeni cereyanın, yeni ruhun ve vahdet-i milliyenin mümessil-i zî-hayatı idi. Onun vefatı eski temayülât ve hissiyatın iade edilebilmesi ümidini tevlîd etti. Fakat İslâmiyet'in başında Hazret-i Muhammed'in (a.s.) ruhu ile ruhlanmış, bütün imanları, kalp ve dimağları ile aynı gayeye sarılmış azimkâr, muktedir, duhât bulunuyordu: Hazreti Ebu Bekir'in, Faruk-ı Azam'ın [Hz. Ömer] seri ve azimkâr tedbirleri ile asabiyet yılanının başı yeniden ezildi. Yeniden gerek telkinât ve gerek kuvvet sayesinde Arap vahdet-i milliyesi temin olundu ve binlerce

senelerden beri iddihâr-ı kuvvet etmiş olan Arap deha-yı millîsi ve vicdan-ı millînin sevk u tahriki ile dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar yayıldı!

Hazret-i Faruk-ı Azam zamanında –ki Arap vahdet-i milliyesinin en yüksek zamanıdır– fütûhât-ı İslâmiye bugünkü İslâm âleminin hemen hududunu buldu! Fakat asabiyet ejderhasının canı alınmamıştı. Arap hayatının muhtefî köşelerinde saklanarak zuhur etmek için fırsat arıyordu. Hazret-i Osman zamanında İslâmlar içine sokulan nifak, Benî Ümeyye ve Benî Haşim kavgaları, o ejderhanın yeniden zuhuru âsârındandır. Eski A'rabîlik yeni ve başka bir şekl u surette ricat ediyordu! Maa't-teessüf Hazreti Zinnûreyn'de [Hz. Osman] şu asabiyet ejderhasını ezmek için Faruk-ı Azam'da olduğu kadar ne kuvvet-i kalp, ne tedabîr-i musîbe buluyoruz. Bundan dolayı kesb-i kuvvet eden eski asabiyet tamamen ihya ediliyor, yeni ruh ve esasla pençeleşmeye koyuluyor. Artık vahdet-i milliye bozulmuş, Arap kavmiyeti asabiyet sâiki ile parçalanmış, intizam-ı âhenk yerine azîm, feci, kanlı bir anarşi, bir hercümerc devri kâim olmuştur.

Şöylece bozulmuş olan Arap vahdet-i milliyesi İslâm tarihinin ne kadar kanlı ve elîm sahifelerini vücuda getirdi! Hazreti Osman'ın şehadeti, Cemel, Sıffîn, Nehrevan muharebeleri, Hazreti Ali'nin şehadeti, aşere-i mübeşşere ricâlinden bazılarının yekdiğerlerini tahkir ve tehdit etmeleri, âl-i abâ'nın Kerbela diyarında susuz ve kefensiz kesilmeleri, itret-i Resul'ün çıplak develer üzerinde sokak ve pazar dolaştırılmaları hep o rucû etmiş olan asabiyetin tecelliyâtından idi! Ölen, öldüren, tahkir olunan, tekfîr ve telîn edilen hep Müslüman idi, hep Arap idi! Ve hatta İslâmiyet'in başında bulunmuş, vakti ile İslâmiyet'e pek büyük hizmetler ibraz etmiş olan zevâttı! Lâkin mefkûre değişmişti. Vahdet-i kavmiye ve milliye yerine, asabiyet-i kadîme, vicdan-ı millî yerine kabile, aşiret vicdanı kâim olmuştu!

Kalpler ve dimağlar üzerine hâkim olan sâik –Araplık değil de– benî fülan ve benî filan mefkûresidir! Filhakika, bu benî filanlar da İslâmiyet için çalıştıklarını ileri sürüyorlardı ve iddialarında samimi ve sâdık idiler. Lâkin sâik ve müessir Araplık olmayıp kabile olduğu için –mesaileri işte yukarıda arz ettiğimiz kanlı sahifeleri tevlîd eden– anarşiye müncer oluyordu! Vâkıa gerek Benî Ümeyye ve gerek Âl-i Abbas kendilerini o mevki-i bülend-i hilafete getirmiş olan asabiyete karşı çıkmak lüzumunu bilahare hissettiler ve hatta bu yolda en şedîd tedâbire bile müracaat eylediler. Haccac b. Yusuf'lar, Ziyad b. Umeyye'ler bu ümniyenin husulü için Kâbe-i Muazzama'yı mancınığa tutmaktan, Medine-i Münevvere'yi yağma ettirmekten, birçok ashab-ı kirâmı katlettirmekten, zindanlarda çürütmekten bile tevakkî eylemediler. Lâkin beyhude yere bunlar kendilerini mevki-i ikbale getirmiş olan esasa karşı mücahede ettiklerinden mesaileri semeredâr olmadı! Hercümerc ve anarşi gittikçe tezâyüd etti ve bilahare Arap hakimiyetine nihayet verdi!

Bütün müverrihlerin şehadeti ile sâbittir ki hatta hudut üzerinde mücahede eden Araplar bile bu asabiyet belâsını oraya kadar kendileri ile beraber taşıyordular. Bir kabileye mensup fırka efradı diğer kabile efradını çekemiyordu. Onunla karışamıyordu, ona mensup zâtın kumandasına tahammül edemiyordu! Muverrihîn-i İslâmiye arasında isabet-i fikriyesi, nüfuz-ı re'y ve kuvvet-i malumatı ile temeyyüz etmiş olan İbn Haldun, o meşhur *Mukaddime*'sinde bu asabiyet belâsının Arap ve İslâm mukadderâtı üzerinde icra etmiş olduğu netâyic-i elîmeyi uzun uzadıya tetkik ve mütalaa eylemiştir. Bedihî ve aşikârdır ki Araplar İslâmiyet'in her şeyden evvel tesis ve temin etmek istemiş olduğu o vahdet-i milliye, o kavmiyet mefkûresine sâdık kalmış olsaydılar tarih-i İslâm tamamen başka bir vadide cereyan etmiş bulunurdu.

Zannediyoruz ki inkârı gayr-ı kâbil olan vekâyi-i tarihiyenin tahlilinden istihrac ettiğimiz şu netâyici Naim Beyefendi cerh ve redde kalkışmayacaktır. Mesele gayet vâzıhtır. Müslüman Araplar vahdet-i milliye esaslarına sâdık kaldıkça aralarında azîm bir âhenk, bir intizam ber-devam olmakla beraber deha-yı millînin en yüksek ve en vâsi tezahürâtına nail oldular. Fakat şu esas bozulur bozulmaz yine aynı Müslüman Araplar, o dehanın feyz ü bereketinden mahrum kalmaya başlıyorlar. İslâmiyet'in en birinci teşebbüsü şu vahdet-i milliye esasını temin eyleyerek, onun sayesinde, feyz-dâr olan Arap deha-yı millîsini din-i mübînin i'lâsında istihdam eylemekten ibaretti. İslâmiyet ibtidâ-yı emirde şu maksadına nail olarak hârikalar gösterdi. Fakat bilahare düşman-ı canı olan asabiyet yine kendisine galebe çalarak vahdet-i milliye füyûzâtından mahrum ettirdi.

Naim Beyefendi'nin kendi fikirlerini teyid maksadı ile zikrettiği âyet ve hadisler bizce o fikrin tamamen hilafını isbat ediyor. Yukarıda da arz ettiğimiz gibi mezkûr hadis ve âyetler arasında zem ve nehyi ifade edenlerin hiçbirisinde "kavim" kelimesi kullanılmamıştır. Kavim yerine asabiyetten bahsolunuyor. Naim Beyefendi şu iki kelimeyi karıştırmak istemiş ise de İslâmiyet'ce bile aralarındaki azîm farklar aşikâr iken bunun fahiş bir hatadan ibaret olduğu bedihîdir. Zikrettiği ve "kavim" kelimesini muhtevi bulunan diğer ehâdis ve âyâtta ise zem ve nehiyden eser bile yoktur. Bunlarda yalnız İslâm akvâmı arasında asabiyet ve husûmetin cây-gîr olmaması, İslâmların bir uhuvvet-i diniye ile yekdiğerlerine merbût olduğu zikr ve emr olunuyor! Lâkin hiçbirisinde İslâmiyet'te kavmiyet ve milliyet yoktur denilmiyor. Bilâkis mezkûr ehâdis ve âyât bu kavmiyetleri zikretmekle bile onların mevcudiyetlerini, hakk-ı hayatlarını itiraf etmiş oluyor. Zaten başka surette olamazdı. Din-i mübin-i İslâm tabiat-ı eşya hilafında hareket etmemiştir.

Tabiatta bunca muhtelif kavimlerin, lisanların mevcudiyeti elbette bir kelimeye müsteniddir. Buna karşı İslâmiyet çıkmamıştır ve çıkamazdı. Taht-ı tâbiiyyet-i İslâmiyet'e dahil olmuş bulunan gayrimüslimler hakkında şer'-i şerifin ahkâmı

malumdur. Bunların ne dinlerine, ne lisanlarına ve ne sâir hususât-ı kavmiyelerine tecavüz caiz değildir. İslâmiyet'i kabul etmiş olanlara gelince bunlar hakkında evvelkilerden daha şedîd bir muamele etmek elbette Şâri'-i Mukaddes'in hatır u hayaline bile gelemezdi. Bunlar İslâmiyet'i kabul etmekle kendileri ile Araplar ve sâir Müslümanlar arasında bir iştirak-i vicdan, bir rabıta-ı mâneviye, bir uhuvvet-i diniye zaten husule gelmiştir. Bu rabıtayı teşdîd eylemek, onu ihlâl edecek hiçbir fiil ve harekette bulunmamak o vicdanın zaten muktezıyâtındandır. Fakat İslâmiyet'i kabul edenlerin aynı zamanda da kavmiyetlerinden, lisanlarından ve sâir hususât-ı milliyelerinden vaz geçecekleri hakkında şer'-i şerifte hiçbir emir yoktur. Meselâ hiçbir âyet, hadis ve rivayette Farisîler Farisî lisanından, Farisî tarz-ı tefekküründen, tarz-ı maişetinden, Türkler Türk lisanından, Türk tarz-ı tefekküründen, Türk tarz-ı maişetinden vaz geçecekler diye bir işaret mevcut değildir. Var ise muhterem Naim Bey göstersinler! Halbuki yukarıda izah ettiğimiz üzere lisan –tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs ve maişet– kavmiyetin mühim esaslarındandır!

İslâmiyet İslâmlardan dine sâdık ve uhuvvet-i İslâmiye'ye merbut kalmalarını talep eder; fakat kendi kavmiyetlerinden, kendi hususât-ı zâtiyelerinden vaz geçmeyi hiçbir zaman talep etmemiştir ve edemezdi. Çünkü böyle bir talep tabiatın hilafında olduğu için teklif-i mâ-lâ yutâk olurdu!

Burada biz Naim Beyefendi'nin ikinci esas noktasına temas ediyoruz. Müşârun-ileyh diyor ki: Mademki uhuvvet-i İslâmiye'ye riayet vazifedir. Kavmiyet fikir ve hissi şu vazifenin hilafı ve aksidir. Çünkü akvâm-ı İslâmiye arasına ihtilaf salıyor, Müslümanları yekdiğerinden ayırıyor, vahdet-i İslâmiye bozuluyor.

Garibi şudur ki muhterem muterizimiz şu fikrini isbat için –hayat ve vekâyie müracaat ederek istişhadâtta bulunmak yerine– yine hadislere ve rivayetlere, âyetlere müracaat ediyor. İttihad ve ittifakı, uhuvvet ve begâneliği emir ve tavsiye eden âyetleri, hadisleri zikr ederek kavmiyetin şer'an ve İslâmiyet'ce men olunduğuna hüküm veriyor. Ekser âyetlerin, hadislerin böyle indî, keyfî tefsirlere tahammülü olsaydı, hayatın çok şuûnâtını herhangi bir âyete rabt ederek garip garip istihracâtta bulunmak pek sehîl olurdu. Meselâ denilebilirdi ki: "Ey Müslümanlar, zengin olmayınız! Çünkü servetleriniz –ihvan-ı dininizin hasedini celb edebileceğinden– aranıza nifâk düşer. Halbuki dinimiz uhuvveti, müsavatı emreylemiştir! Ey Müslümanlar, âlim olmayınız, giydiğiniz, yediğiniz, içtiğiniz şeyler arasında fark olmasın. Çünkü yine hasedi celb eder, nifâka sebep olur! Hülasa uhuvvet-i İslâmiye namına her şey söylenilebilir!

Muhterem muarızımız kurduğu kaziyede mantıkî neticelere varmak için bize evvela kavmiyet cereyanlarının zuhuruna kadar bütün akvâm ve efrad-ı İslâmiye arasında bir uhuvvet-i tâmmenin mevcut olduğunu ve ba'dehu mezkûr cereyanların zuhurundan sonra şu uhuvvetin mübeddel-i nifâk olduğunu isbat etmeliydi. Ve işte

biz de o zaman kendisi ile beraber "hakikaten kavmiyet cereyanları İslâmlar arasına nifâk ilkâ etti, bu ise uhuvvet-i İslâmiye'ye mugayirdir. Binaenaleyh yalnız şer'an değil vicdanen ve örfen de mezmûmdur" derdik.

Halbuki muhterem Naim Bey işte şu noktayı isbat edemez ve binaenaleyh bütün kaziyeleri mecrûh ve sakîmdir! Kendileri de pekâlâ bilirler ki uhuvvet-i İslâmiye bir gaye-i emel, bir mefkûredir. Bu gaye-i emelin saha-i hayatta tecelliyât-ı fiiliyesi pek mahdut ve yalnız bir zihniyetin teşekkülünden ibaret kalmıştır. Bu zihniyet de bilhassa İslâm'dan başka âleme ait mesâilde tezahür eder. Meselâ bir Müslüman ne kadar firenkperest olsa, Merakeş'in Fransızlar tarafından istilâsını gördükde ister istemez içinden müteessir olur, teessüf eder. Lâkin Frenklere karşı bile şu zihniyet bir Çin Müslümanını meselâ Merakeş'i müdafaa etmek için sevk edecek derecede değildir. Müslümanların kendilerine gelince hayatın cilveleri ve muktezıyâtı karşısında şu zihniyet pek zayıf, pek akîm kalmıştır. Hazreti Osman'ı şehit eden Süleyman zannediyoruz ki uhuvvet-i İslâmiye hakkındaki âyât ve hadisleri bizden daha iyi bilirlerdi. Keza yüzbinlerce İslâm kanının dökülmesine sebep olan Cemel, Sıffîn, Nehrevan, Kerbela muharebelerinin başında bulunan Hazreti Aişe, Talha, Zübeyr, Muaviye, Amr b. Âs ve sâir rüesâ-yı İslâm hakâyık-ı İslâmiye'ye elbette bizlerden pek ziyade vâkıf idiler. Ve o günlerden bugüne bütün İslâm hükûmetleri, kavimleri birbirleri ile çarpışa çarpışa gelmişlerdir! Hangi İslâm hükûmeti ve kavmi vardır ki diğer bir İslâm hükûmeti ve kavmi ile muharebe etmemiş olsun! Mefkûre, gaye, emel başka şeydir, hayat başka!.. Hayatın muktezıyâtı karşısında mefkûreler, emeller zebun kalıyorlar.

Binaenaleyh uhuvvet-i İslâmiye'yi kavmiyet cereyanları ihlâl ediyor demek doğru olamaz. Bilâkis hakiki milliyet cereyanlarının, uhuvvet-i İslâmiye'nin takviye ve teşdîdi ve amelî bir şekil kesbetmesi için gayet mühim bir âmil olacağına bütün imanımızla kanaatimiz vardır.

Ve filhakika; evvelce de zikretmiş olduğumuz tarif mûcebince kavmiyet, milliyet, *nation* aynı tarzda hisseden kitleye deniliyor. Müşterek kavmî ihtisasâtın en müessir âmili ve menbaı ise, yine arz etmiş olduğumuz vechile lisan ile dindir. Ve bu mahiyet-i beşeriyenin en mühim ve en esaslı noktalarına temas ettiği için hayat-ı beşeriyenin şekl u sureti, ihtisasât-ı beşeriyenin tevellüd ve tekevvünü üzerine pek azîm tesirât icra eder. İşte bunun içindir ki el-yevm bile küre-i arzda mevcut insanlar tarz-ı maişet, usûl-i hayat, hülasa medeniyet itibariyle üç kısma taksim olunabilir: İslâm, Hıristiyan ve Budda-Konfisyüs medeniyeti! Şu üç âlemi yekdiğerinden ayıran, onlara ihtiva ettikleri akvâm arasındaki ırk, lisan ve derece-i irfan farklarına rağmen birer şahsiyet-i mahsusa bahşeden âmil elbette dindir. Bir Fransız kendisine ne kadar dinsiz derse desin, ne kadar Hıristiyanlıktan ayrılmak isterse istesin, yine

Hıristiyanlıktan mütessirdir, yine Hıristiyanlık o iki bin senelik hakimiyeti, tesirâtı, izleri ile onun üzerine icra-yı tesir eder, bütün hayatını ihata eyler.

Demek ki kavmiyet, milliyet mesleğini iltizam etmiş olan herhangi bir zât kavmiyetin suret-i teşekkül ve tekevvünü üzerine bunca azîm tesirât icra eden bir âmili nazar-ı dikkate almak mecburiyetindedir. Bedihîdir ki bu âmil ne kadar ziyade müessir, faal, feyz-nâk, bereket-dâr olursa, aynı nisbette kavmiyet tekâmül, teâlî etmiş olur, aynı derecede kavmiyet inbisât bulur. Demek ki kavmiyet mesleğini iltizam etmiş olanlar için ister istemez şu âmili iltizam ederek onu mümkün mertebe faal, müessir, feyz-nâk ve bereket-dâr ettirmek, mesleğin vezâif ve tekâlifi cümlesindendir!

İslâmiyet Türkün dinidir, din-i millîsidir, kavmîsidir. Türk İslâmiyet'i cebren, mahkum, mağlup olarak değil, hâkim, galip olarak kabul etmiştir. Bin seneden beridir ki İslâmiyet'in en ağır yüklerini omuzuna alarak taşımaktadır. İslâmiyet yolunda Türk her şeyini unutmuştur. Lisanını, edebiyatını, iktisadiyâtını ve hatta bazen mevcudiyet-i kavmiyesini bile! Türkü meşiyet-i ezeliye Altay dağlarından kaldırarak İslâmiyet'in en felaketli günlerinde o tarikat-i ilâhiyenin imdadına sevk eylemiştir! Ve zannediyoruz ki Türk şu vazifesini belağan mâ-belağ ifa etmiştir! İslâm ve İslâmiyet karşısında alnı açık, başı yüksektir. Biz bu sözleri söylerken bize "müfâhare ediyorsunuz" diye itiraz olunuyor. Fakat diğer taraftan bizi bu sözleri söylemeye aynı muterizler icbar ediyorlar! Zira Türkçüler kable'l-İslâm Türk tarihinden, Türk hayatından bahsetmeye koyuldukları zaman, muterizler, "eski Türk dini olan Şamanizme ibadet ediyorlar!" diye bağırmaya başlıyorlar. Bu gibi isnadât en menfûr iftiralardandır. Bir Türkçü nasıl Şamanizme avdet etmek ister ki Türk tarihinin en şanlı sahifeleri İslâmiyet yolunda îsâr ettiği kanından teşekkül etmiştir. Bir Türkçü nasıl eskiye ricat eylemek ister ki el-yevm bile İslâmiyet havza-i medeniyeti dairesinde bulunan Türk akvâmı arasındadır ki lisan, hissiyat, tarz-ı maişet yani kavmiyetin en metîn esasları itibariyle vahdet-i kavmiye muhafaza edilmiştir. Türklük hissi, Türklük âsârı yalnız şu havza-i medeniyette sakin ve o medeniyetin sayesinde bâki kalmıştır. Mütebakîsi bizden o kadar uzaklaşmıştır ki aramızda bir karabet bulmak için ilm-i mukayese-i elsinenin en derin tahlilâtına müracaat etmek lazım gelir.

Binaenaleyh bütün bu tarihî ve hayatî mütalaâta istinadendir ki Türkçüler İslâmiyet'i bir din-i millî, bir din-i kavmî addediyorlar. Şöyle ki el-yevm bile Turan ırkına mensup herhangi bir fert İslâmiyet'i kabul ettiği andan Türklük için kazanılmış addolunabilir. Aksi halde, Türklükten ayrılmıştır. İmriü'l-Kays'tan, Âd ve Semûd'dan, Hubel, Lât ve Menât'tan bahseden bir Arap ne kadar putperestliğe avdet ediyorsa, Oğuz Han'dan, Cengiz'den, Tanrı'dan ve perilerden bahs eden bir Türk Şamanizme o nisbette avdet eder!

İşte vicdan-ı millînin, esasât-ı kavmiyenin en metîn zeminini teşkil eden İslâmiyet'in i'tilâ, inbisat, tekâmülü, hakiki ve kendini bilir bir kavmiyet olduğunu bi-hakkın takdir eden bir Türkçü için en yüksek gaye-i emellerden birisidir! Ve Türkçülerin bugünkü en mühim mesailerinden birisini de şu gaye teşkil ediyor. Bu nokta hakkında takip ettikleri mesleğe ait serdedeceğimiz beyanât sırasında mufassalan izahatta bulunacağımızdan şimdilik yalnız bununla iktifa ediyoruz ki İslâmiyet ne kadar inbisat bulursa, ne kadar yükselirse, ne kadar teâlî ederse Türklüğün de o nisbette inbisat bulacağına, teâlî edeceğine Türkçüler kanidirler.

Muhterem Naim Bey'den sorarız: Bugünkü Türklerin binde kaçı hakâyık-ı İslâmiye'ye vakıftır? Binde kaçı o uhuvvet-i İslâmiye hakkındaki evâmir ve ahkâmı bihakkın idrak etmiştir? Değil yalnız Türkler, Araplar, Kürtler, Hindular arasında kaçı idrak etmiştir? El-yevm bu gibi cehalet içinde boğulan şu efradı birbirine karşı çıkarmak için Türkü Türkle, Arabı Arapla veyahut bunları yekdiğeri ile pençeleştirmek için pekçok zahmetlere ihtiyaç var mıdır? Halbuki aşağıda izah edeceğimiz vechile Türkçülerin esas vezâifinden birisi de İslâmiyet'in ihtiva ettiği o yüksek, feyz-nâk, bereket-dâr ahkâmı, evâmiri birer birer senelerin teraküm etmiş olduğu hurafât altından çıkararak Türk kavminin kalp ve dimağına sokmaktan ibarettir. Kavmiyetçiliğin şerâit-i esasiyesinden birisi de vicdan-ı millîyi şuurî bir hale getirmektir. Vicdan-ı millînin de esasâtından birisi İslâmiyet'tir. Keşke bu hareket, bu cereyan kaç batın evvel bütün İslâm akvâmı arasında başlamış olsaydı! Herkes kendini tanımış bulunsaydı! Emin olunuz ki o zaman Arnavutluk'u bugünkü musibetlere, felaketlere sokabilecek hiçbir kuvvet bulunamazdı.

Demek ki kavmiyet cereyanı mahiyet itibari ile akvâm-ı İslâmiye arasına nifâk ve ihtilaf îka edebilecek hiçbir esası ihtiva etmiyor. Bilâkis kavmiyet cereyanı –bütün akvâm-ı İslâmiye'nin müşterek bulundukları aynı dinin i'tilâsı üzerinde yürüdüğü için– uhuvvet-i İslâmiye'nin hakiki ve fiilî bir surette tesisi için en mühim ve en esaslı âmillerinden birisidir. Bunu böyle telakki etmelidir ve indî tevilâtla ezhân-ı avamı tedhîş ettirmeye kalkmamalıdır.

Kaynak: Ahmed Agayef, "İslâmda Dava-yı Milliyet", *Türk Yurdu*, VI/70, 10 Temmuz 1330, s. 2320-2329; VII/71, 24 Temmuz 1330/1914, s. 2381-2390.

Not: Yazının sonunda "bitmedi" ifadesi yer almakla beraber devamı gelmemiştir.

EKLER

104

EK 1

TÜRK DERNEĞİ NİZAMNAMESİ

1. "Türk Derneği" adlı merkezi İstanbul'da olmak üzere sırf ilim ile uğraşır bir cemiyet kurulmuştur.

2. Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'âl, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin âsâr-ı atîkasını, tarihini, lisanlarını, avam u havas edebiyatını, etnografya ve etnolocyasını, ahval-i ictimaiye ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp taraştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tetkik etmektir.

3. Cemiyet, maksadına erişmek için aşağıdaki vasıtaları kullanır:

a) Cemiyet müzaker[â]tta bulunur.

b) İktiza eden mahallere heyetler gönderip keşfiyata, tahkikata girişir.

c) Umumi dersler, müzakereler tertip eyler, mekteplere Türkleri anlamaya yarar dersler kabul ettirmeye çalışır.

d) Cerideler, risâleler, kitaplar neşreder.

e) Yukarıda geçen meseleler hakkında ilmî müzakerelerde bulunmak üzere kongreler toplar.

4. Cemiyetin maksadına hizmet etmek isteyen herkes hangi din, cins ve tâbiiyetten

olursa olsun merkezdeki idare heyetine şifahen veya tahriren müracaat eylediği takdirde onun duhulüne cemiyetin iki azâsının delâletiyle ve heyet-i idarenin tasdikiyle kabul olunur.

5. Her azâ cemiyete üç ayda bir kere 20 kuruş verir. Bir defada yirmi lira verenler kayd-ı hayat ile azâ olmuş olur. Bundan fazla veren teberruâtta bulunmuş sayılır. İktiza ederse cemiyetin merkez-i idare heyeti bazı azâyı bu resmden muaf tutabilir. Mânen, maddeten cemiyete fevkalâde hizmeti dokunan zatların adları merkez-i idare heyeti kararıyla iftihar levhasına yazılır.

6. Azâdan biri istediği zaman istifa edebileceği gibi bir senelik taksitleri de vermemekle istifa eylemiş sayılır.

7. Her memlekette bulunan azâ bir yerde toplanmakla o memleketin umumi meclisini kurarlar. Merkezdeki umumi meclise "Merkez-i Umumi Meclisi" denilir.

8. Merkez-i Umumi Meclisi kendi içlerinden senede bir kere tekrar intihab olunmak üzere dokuz kişilik bir merkez-i idare heyeti seçip tayin eyler. İlk merkez-i idare heyetini müessisler kendi içlerinden seçerler. Merkez-i idare heyetinin kendi içlerinden seçilmiş birinci, ikinci reisi, birinci, ikinci kâtibi ile bir de sandık emini bulunur.

9. Merkezdeki umumi meclis umûr-ı idareye bakmak için toplandığı zaman kendi reisini, kâtibini intihab eyler. Diğer toplanışlarında merkez-i idare heyetinin reislerinden biri reislik, kâtiplerinden biri de kâtiplik eder.

10. Her umumi meclis lüzum görürse bulunduğu mevkide bir heyet intihab edebilir.

11. Merkezdeki idare heyeti en azı on beş günde bir defa toplanır; cemiyetin ilmî, malî idaresini yoluna koyar.

12. Merkezdeki idare heyeti; cemiyetin her sene nihayetine kadar ilme eylediği hizmetlere, keşiflerine, ıttılâlarına dair bir rapor kaleme alacaktır.

13. Ayda bir defa ilmî müzakerede bulunmak üzere merkezdeki umumi meclis toplanır.

14. Merkezdeki umumi meclis umûr-ı idareye bakmak için en az yılda bir defa toplanacağı gibi merkez-i idare heyetince lüzum görüldükçe fevkalâde ictimalara da davet edilir.

15. Taşrada ve ecnebi memleketlerinde bulunan Türk dernekleri, nasıl çalışacaklarını, ne yolda idare teşkil edeceklerini kendileri tayin ederler.

16. Kongreler, merkezdeki umumi meclisin kararı ve mahallî teşkilatın en az olarak yarısının tasvibi ile çağırılıp toplanır. Kongreler, toplandığı mahallin umumi meclisiyle diğer umumi meclisler murahhaslarından, merkez-i idare heyeti azâsından ve nihayet davetlilerden mürekkeb olur.

17. Kongrelerin esasen vazifeleri cemiyetin maksadına yarar ilmî meselelerle meşgul olarak Türklük hakkındaki malumatın artmasına hizmet etmek ise de cemiyetin umumi teşkilatını, nizamnamesini maksada daha uygun bir yolda düzeltmeye salahiyeti vardır.

18. Cemiyetin varidâtı; taksit bedellerinden, teberruâttan, cemiyetin neşriyatı satış akçesinden, vereceği konferansların bazısına konan duhûliye hasılatından ibarettir.

19. Merkezde bulunan azâ taksit bedellerini merkez-i idare heyetine verir veya gönderir. Mahallî meclis-i umumilerin varidâtından yüzde otuzu cemiyetin umumi masraflarına karşılık olmak üzere merkezdeki idare heyetine gönderilir. Bununla beraber herhangi bir mahalde fevkalâde masârıfa ihtiyaç görülür ise merkezdeki idare o mahallin varidâtının hepsini idareye terk ettikten başka merkez kasasından dahi muavenette bulunabilir.

20. Merkez kasasının tasarrufu, merkez-i umumi meclisine yılda bir kere hesap vermek ve gelecek senenin bütçesini tasdik ettirmek şartıyla merkezdeki idarenin elindedir. Senetler, vesikalar, mukavelelerde merkezdeki idare azâsından biri reis, biri sandık emini olmak üzere hiç olmazsa üç kişinin imzası bulunmak şarttır.

21. Merkezdeki cemiyet bir kitaphane, bir mütalaahane, hatta bir de konferans salonundan mürekkeb bir mahal edinmeye çalışacaktır.

Fî 25 Kânun-i evvel sene 1909 ve fi 12 Kânun-i evvel sene 1324.

Kaynak: "Türk Derneği Nizamnamesi", *Türk Derneği*, 1/1, İstanbul 1327 [1911]; *SM*, I/21, 21 Zilhicce 326/1 K.sani 324 [1909], s. 331-332.

Not: *Sırat-ı Müstakim*'de neşredilen nizamname metniyle arasında küçük farklılıklar mevcuttur[546].

546 [Türk Derneği'nin resmi dil Türkçe için yayınladığı beyanneme için bu kitaptaki 27 nolu yazıya bakılabilir.]

EK 2

TÜRK OCAĞI'NIN ESAS NİZAMNAMESİ

FASIL 1: ADI VE MAKSADI

Birinci Madde: 12 Mart 1328 tarihinde İstanbul'da "Türk Ocağı" adlı bir cemiyet kurulmuştur.

İkinci Madde: Cemiyetin maksadı; akvâm-ı İslâmiye'nin bir rükn-i mühimmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, ictimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.

Üçüncü Madde: Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risâleler neşredecek, mektepler açmaya çalışacaktır.

Millî serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek iktisadî ve ziraî teşvik ve irşatlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.

Dördüncü Madde: Ocak maksadını tahsile çalışırken sırf millî ve ictimaî bir vaziyette kalacak, asla siyaset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasî fırkalara hâdim bulunmayacaktır.

FASIL 2: TÜRK OCAĞI'NIN AZÂSI

Beşinci Madde: Türk Ocağı aslî ve fahri azâdan mürekkeptir. Aslî azâ; Türklerden ibaret olup ayda en az iki kuruş iştirak bedeli vermekle mükelleftir. İki kuruştan fazlası teberru addedilir. Fahri azâ; Türklüğe ve Türk Ocağı'na mânen ve maddeten muavenet-i fevkalâdede bulunan zevât-ı kirâmdan mürekkeptir.

Altıncı Madde: Cemiyetin azâsının yirmi yaşından dûn olmaması ve bir cinayetle mahkum veya hukuk-ı medeniyeden mahrum bulunmaması lazımdır.

Yedinci Madde: Türk Ocağı'na cemiyet azâsından iki kişinin tavsiyesi ve idare heyetinin kararı ile girilir.

FASIL 3: TEŞKİLAT

Sekizinci Madde: Türk Ocağı'nın umumi, istişare, murakabe, idare namıyla dört heyeti vardır.

Dokuzuncu Madde: Umumi heyet; bütün Türk Ocağı azâsının muayyen bir nisbet dairesinde göndereceksleri murahhasların bir araya toplanmasından teşekkül eder. Umumi heyet senede bir defa ictima eder. Bununla beraber lazım gelirse umumi heyetin veya aslî azâdan yarısının veya idare heyetinin kararı ile fevkalâde olarak toplanabilir. İdare heyeti umumi heyeti ictimaa davet eder.

Onuncu Madde: Umumi heyet; idare heyetinin raporunu istima' ve müzakere, Türk Ocağı bütçesini tetkik ve tasdik; istişare, murakabe ve idare heyetlerini intihab eyler. Türk Ocağı'nın terakkîsine hâdim olmak üzere murahhaslar tarafından verilecek takrir üzerine de karar ittihaz eder.

On Birinci Madde: Umumi heyet; her ictimada reis ve kâtiplerini re'y-i hafi ve ekseriyet-i mutlaka ile kendisi intihab eder.

On İkinci Madde: İstişare heyeti; Türk Ocağı'nın terakkiyâtına müteallik hususâtı tezekkür ile idare heyetine ve umumi heyete mütalaasını beyan edecek; risâlelere, derslere, konferanslara muavenet eyleyecektir. İstişare heyeti azâsı, ikinci ve dördüncü maddelerde muharrer maksad-ı cemiyete tamamen hâdim olduktan başka Türklüğe mühim hizmetlerde bulunarak şöhret kazanmış zatlardan olmak üzere umumi heyet tarafından üç senede bir intihab olunur.

On Üçüncü Madde: Murakabe heyeti üç kişiden mürekkeb olmak üzere her sene umumi heyet tarafından ekseriyet-i mutlaka ile intihab olunur. Murakabe heyetinin vazifesi; idare heyetinin hesaplarını ve bütçesini tetkik ile mütalaasını umumi heyete beyan etmektir.

On Dördüncü Madde: İdare heyeti yedi azâdan mürekkeb olup her sene umumi heyet tarafından ekseriyet-i mutlaka ile intihab olunur. Her sene heyet-i umumiyece yedi kişi de idare azâlığı namzetliğine intihab olunur.

On Beşinci Madde: İdare heyeti azâsı içinden bir reis, bir reis vekili, bir kâtip, bir veznedar intihab eder. Mukarrerât ekseriyet ile ittihaz edilir.

On Altıncı Madde: İdare heyeti muayyen vakitlerde ictima eder ve iktiza ettikçe reis tarafından fevkalâde olarak ictimaa davet olunur. Mukannen ictimalarda meşru bir özre müstenid olmaksızın üstüste dört defa mevcut olmayan idare azâsı müstafi addedilir ve yerine namzetlerden en ziyade rey kazanmış olan reis tarafından azâlığa davet olunur.

On Yedinci Madde: İdare heyeti Türk Ocağı'nı idare eder. İkinci ve üçüncü maddelerdeki maksad-ı cemiyeti birer birer meydana getirmeye çalışır. Türk Ocağı'nın bütçesini tanzim ve tatbik eder. Bütün teberruları ve mürettebâtı toplar. Lazım gelen memurları tayin ve istihdam eder.

On Sekizinci Madde: İdare heyeti bilcümle muamelelerinde Türk Ocağı'nı temsil eder. Masraf senetleri bütçeye muvafik olacak ve reis ile veznedarın imzalarını muhtevi bulunacaktır.

On dokuzuncu Madde: Cemiyetin murahhas-ı mesulü heyet-i idare azâsı meyanından intihab edilir.

Yirminci Madde: Türk Ocağı umumi, murakabe, idare heyetlerinin azâsı mekâtib-i âliye ve tâliye mezunlarından veya o derece tahsil görmüş olanlardan intihab edilmesi şarttır.

FASIL 4: VARİDÂT

Yirmi Birinci Madde: Türk Ocağı'nın varidâtı azâsının aylık taksitleriyle teberruât, ders, konferans, müsamerelerden ve matbuattan hasıl olacak temettudan ibarettir.

FASIL 5

Yirmi İkinci Madde: İşbu nizamname, umumi heyetin sülüsân-ı ekseriyetiyle tadil olunur. Fakat azâ-yı asliyenin beşte biri tarafından müştereken verecekleri takrir ve esbab-ı mucibe mazbatasıyla tadilat teklifine hakları vardır.

Kaynak: "Türk Ocağı'nın Esas Nizamnamesi", *Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esas ve Dahilîsi*, Tanin Matbaası, İstanbul 1328, s. 3-8. Aynı risâlenin 11-16. sayfaları arasında Türk Ocağı'nın Nizamname-i Dahilîsi yer almaktadır.

Milliyetçilik-Türkçülük düşüncesi ve hareketinin ilk tezahürleri XIX. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmakla beraber siyasî karşılıkları da olan müstakil bir akım haline dönüşmesi II. Meşrutiyet sonrasında oldu. 1908 öncesinde Türk matbuat hayatının ve gazeteciliğin gelişmesi, ulaşım-iletişim imkânlarının artması, Türkçe eğitimin inkişafı, memuriyette Türkçenin aranması, Türkçe dilbilgisi kitaplarının, Türklerle ilgili risâlelerin neşri, sade Türkçe arayışlarının ders kitapları ve basın sayesinde kuvvetlenmesi, önce "Osmanî" sonra "Türkî" başlıklarıyla hacimli Türkçe sözlüklerin yayını, Türkolojinin gelişmesi, İstanbul'un Türkçe neşriyatla Osmanlı coğrafyasına ve Rusya Müslümanlarına ulaşma arayışları... gibi gelişmelerin milliyetçi bir zemin ve teşvik alanı hazırladığı söylenebilir.

II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte çeşitlenerek ve ivme kazanarak hareketlenen, Balkan Savaşlarının ardından açıkça Turan'ı zikretmeye başlayacak kadar kuvvetli ve seküler bir merhaleye intikal eden milliyetçilik-kavmiyetçilik tartışmaları, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminin milliyetçilik arayışlarını da hazırlayacak ve belirleyecek bir genişliğe intikal edecektir. Bu çeşitlenme ve genişleme, yeni kavramsal tarifler ve hiyerarşiler inşa etmek dahil olmak üzere aynı zamanda Osmanlı-İslâm/Müslüman-Türk üzerinden yürüyecek tartışmaların sertleşmesini ve derinleşmesini de hazırlamış, uzun metinlerin, müstakil risâlelerin telifine kaynaklık etmiştir.

Bu yeni süreçte Osmanlı/Osmanlılık vurguları zayıflarken milletle din, Türkle İslâm/Müslümanlık arasındaki kuvvetli kültürel ve fiilî irtibatlar canlı ve hararetli bir şekilde müzakere edilecektir. Açık veya örtük olarak en önemli soru İslâmdan bağımsız, Müslüman olmayan bir Türk ve Türk milleti tanımının yapılması imkânının olup olmadığıdır. Bu soru bugün de önümüzdedir.

ÇAĞDAŞ TÜRK DÜŞÜNCESİ
www.dergah.com.tr
ISBN: 978-6258437812
DERGAHYAY
DERGÂH YAYINLARI